

Manö Kamiŋ

Kobon New Testament

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Madyu	4
Mak	41
Luk	63
Jon	102
Aposil	129
Rom	164
1 Korid	182
2 Korid	198
Galesia	208
Epesas	214
Pilipai	220
Kolosi	224
1 Desalonaika	228
2 Desalonaika	231
1 Dimodi	233
2 Dimodi	238
Daidas	242
Pilimon	245
Hibru	246
Jems	260
1 Pida	264
2 Pida	269
1 Jon	272
2 Jon	276
3 Jon	277
Jud	278
Repelesin	280

Madyu

Ebrahim rikö rik dam dapil gilö Jisas Kraiss nip yag daula

(Luk 3:23-38)

1 Jisas Kraiss nap nihi itan nipe gau riklö rik amil apil göm nip yag daula rö hagnig gabin. Bi kub Ebrahim rikö rik damöm, kiñ Depid nip yag daula. Depid nipe rikö rik damöm, Jisas Kraiss nip yag daula. †

² Anig gila:

Ebrahim Aisak nip yag daua.

Aisak Jekop nip yag daua.

Jekop nipe pen, Juda nip riköm, nimam hain magö u agip yag daua.

³ Juda nipe nibi Dema aip midöm, Peres aip Sera aip kalip yag daua.

Peres, Hesron nip yag daua.

Hesron, Ram nip yag daua. ††

⁴ Ram, Aminadap nip yag daua.

Aminadap, Nason nip yag daua.

Nason, Salmon nip yag daua.

⁵ Salmon, Boas nip yag daua. Boas nime nipe u Rehap.

Boas, Obed nip yag daua. Obed, nime nipe u Rud.

Obed, Jesi nip yag daua.

⁶ Jesi, kiñ Depid nip yag daua.

Depid, Solomon nip yag daua.

Solomon nime nipe u, nöd bi ne Yuraia nip udö umö, hainö Depid nip udöm me, Solomon nip yag daua. ‡

⁷ Solomon, Riaboam nip yag daua.

Riaboam, Abaija nip yag daua.

Abaija, Esa nip yag daua.

⁸ Esa, Jihosapad nip yag daua.

Jihosapad, Joram nip yag daua.

Joram, Asaia nip yag daua.

⁹ Asaia, Jodam nip yag daua.

Jodam, Ehas nip yag daua.

Ehas, Hesekaia nip yag daua.

¹⁰ Hesekaia, Manasa nip yag daua.

Manasa, Emos nip yag daua.

Emos, Josaia nip yag daua.

¹¹ Josaia, Jekonaia nip yag dapöm, nimam rimnap yag daua. Nin anibu, daun kub Babilon nibi bi apöm, Isrel nibi bi kalip nagil li dam Babilon ud arla. ††

¹² Ud areila, Jekonaia anib gau midöm, Sialdiel nip yag daua.

Isrel nibi bi kale Babilon arö göm ram minön Juda ado gi arla u, Sialdiel, Serababel nip yag daua. ††

¹³ Serababel, Abaiad nip yag daua.

Abaiad, Eliakim nip yag daua.

Eliakim, Eso nip yag daua.

¹⁴ Eso, Sedok nip yag daua.

Sedok, Ekim nip yag daua.

Ekim, Elaiad nip yag daua.

¹⁵ Elaiad, Eliesa nip yag daua.

Eliesa, Madan nip yag daua.

Madan, Jekop nip yag daua.

¹⁶ Jekop, Josep nip yag daua.

Josep me, nibi Maria nip ñeila. Maria nipe Jisas nip yag daua. Jisas nip Kraiss a gimidal.

¹⁷ Anib u me, bac hon Ebrahim nipe rikö riklö rik dam dapil göm unbö sidun böñ dan ara u, hainö bac kiñ Depid nip yag daula. Yag daulö, Depid nipe pen rikö riklö rik dam dapil göm u rö nöp sidun böñ dan areia, hainö Babilon bi ke gau nibö apöm kalip nagil li dam ram minön kale u ud arla. Ud areila, hainö pen kauyan rik dam dapil göm unbö sidun böñ dan ara u, hainö Kraiss nip yag daula.

Maria Jisas nip yag daua

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Jisas Kraiss nip yag daula manö u hagnig gabin. Jisas nime Maria, Josep nip ñeila, nipe aip ajmil wasö, kale niñla Maria ñi mudun mideia. Ana Ut nipe u ke gö, ñi mudun anibu mideia. ††¹⁹ Pen nugmul nipe Josep bi aij u me, manö kub hagaga; gasi u nöp niñöm haga, "Ñi mudun midöp anibu, nibi bi gau hag ñin-abin, nip nable ginab. Anib u, agamij hag yuin," a ga. ²⁰ Josep anig niña u pen, sibön yan uhön niña, Bi Kub ejol nipe ap nip haga, "Josep, Depid ñi nipe! 'Nibi anibu, nihön ginig udnam?' a gimön, gasi u niñagmön; hatöwalö udnam. Ñi mudun midöp u, Ana Ut u nöp gö midöp. ²¹ Hainö ñi u rik dauö nipe kub göm, nibi bi nipe gau nan si nan najj gipal pri u tik gi yunab u me, hib nipe Jisas a gimön," a ga. ††²² Anig ga anibu, Bi Kub nipe bi manö nipe hagep bi ap nip hag ña niñöm nipe pen anig ginab a göm haga. ²³ Nipe haga, "Nibi praj bi ap aip ajöm wasö, ñi mudun midöm, ñi ap yag daeinab, hib nipe u Emanyuel a ginaböl," a ga.

Emanyuel manö it u, God hon aip midöp. ⁵

²⁴ Pen Josep uhön hanöm uraköm, Bi Kub ejol nipe manö haga u udöm, nibi Maria nip udnam, a göm niña. ²⁵ Nöd Josep Maria aip ajmil wasö, Maria ñi u yag

† 1:1 1Kr 17:11; Jen 22:18 †† 1:3 Jen 38:29-30 ‡ 1:6 2Sa 12:24 †† 1:11 2Ki 24:14-15; 2Kr 36:10; Jer 27:20 †† 1:12 Esr 3:2

††† 1:18 Luk 1:27,35 ††† 1:21 Luk 1:31; 2:21 § 1:23 Ais 7:14

dauö, Josep ñi anibu hib nipe Jisas a göm me, Maria nip böñ nöp uda. †

Bi gasi kid hiik niñeb gau apöm Jisas nip niñla

2 Pen Herod Judia Propins kiñ midmidöp ñin u, Maria Jisas nip yag daua Bedlehem daun, ram minön Judia an au. Yag dauö, bi gapi kid hiik niñeb gau, sidö auab lau nibö Jerusalem apöm, nibi bi gau hag niñöm hagla, ² "Juda nibi bi, Kiñ hon, a gipim u nip yag daubal! Miñi libal midöp gaiñ Hon ram minön hon sidö auab lau nibö gau midun niñbun gapi u waielöp; niñun me, hib nipe hagno adö arañ a gun aubun," a gila. †³ Anig hageila, kiñ Herod manö anibu niñöm, nibi bi gai i kale ñi anibu nip gasi niñöm yip niñagöl rö löp, a göm, gasi iru niña. Jerusalem nibi bi gau magöñhalö u rö nöp gasi iru niñla. ⁴ Pen kiñ Herod, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, God lo manö hag ñeb bi gau abe, kalip wiñ alö aueila haga, "God manö hagep bi gau Kraiss nip yag daunaböl ram minön gai, a gila?" ö ga. ⁵ Anig hageia haga, "Bi God manö hagep ap, hadame nöp manö kali ktiñ riköm haga rö, nip yag daunaböl Bedlehem daun, ram minön Judia an au. God manö hagep bi anibu God Manö kali ktiñ riköm haga,

⁶ "Ram minön Judia an gau ram minön ke ke iru midöp u me, ram minön Bedlehem niñö pro rö linab u pen Bi Kub u ram minön anibu nibö apöm, nibi bi yad Isrel nibi bi kalip abad mideinab. Anig ginab rö, Bedlehem hib kub mideinab," a ga, a gila. ‡

⁷ Anig hageila, kiñ Herod niñöm, am bi gasi kid hiik niñeb gau kalip agamij wiñ alö aueila haga, "Magö mai rö gapi anibu waiela?" ö ga. ⁸ Hageia, nip manö anibu hag ñeila, kalip Bedlehem hag yuöm pir alöm haga, "Kale am ñi anibu uthai niñ aij gimim, ado gi apim yip hagpe, yad abe amem hib nipe hagnö adö arañ," a ga.

⁹ Kiñ Herod anig hagö, kale hadlö niñöl gi, gapi kale sidö auab lau niñla u nöd nöd gö niñöl gi, kale hain gila. Gapi u am am, niñan u ram mideia an au gilañ nöp pidön ga. ¹⁰ Anig gö kale niñlö, aij a gö niñöl gi, ¹¹ ram raul migan yan amöm niñla, niñan u nime Maria aip midailö. Kale am kugom yimöm, niñan u hib haglö adö areia niñöm, wadi kale gau anja löm, nip nan aij rimnap ñila. Gol rimnap, pauda hañiñ aij auep rimnap, wel hañiñ aij auep rimnap ñila. ††

¹² Pen kale sibön an yan hanöm uhön niñla, God haga, "Ado gi Herod midöp u aragmim!" a ga. Anib u, haga rö niñöm, adan milö ap aramöm, ram kale ado gi arla.

Josep Maria amil mihau ud piñiñ gi ram minön Ijip ara

¹³ Pen bi gasi kid hiik niñeb gau kale anig göl arla niñöl gi, Josep uhön niña, ejol ap apöm nip haga, "Herod niñan u al pak linam a göm, uthai niñnig gab.

Anib u, niñan amil mihau yinjid ut gi, piñiñ gi ram minön Ijip armön. Aumön a geinam nöp, kauyan ado gi aumön," a ga.

¹⁴ Hagö, Josep sibön an yan nöp uraköm, niñan amil mihau ut gi ram minön Ijip ara.

¹⁵ Ut gi ara anibu, Bi Kub nipe bi manö nipe hagep ap nip hag ña niñöm nipe pen kali ktiñ riköm haga, "Ñi yad u Ijip nibö wiñ alnö auöp," a ga.

Pen Josep amilap am Ijip nöp midlö, Herod umaia me, hainö kauyan ado gi aula. ††

¹⁶ Pen Herod nipe niña, bi gasi kid hiik niñeb gau, nipe haga rö gageila, nip mulu kal yabiñ lugö haga, "Yip gipal anibu, niñan bi kub midniñ gab u yad aigö gi gem nip al pak linam?" a göm niña. Pen nipe gasi ap niñöm haga, "Bi gasi kid hiik niñeb gau kalip gapi u waiela ñin u, yip hag aij göm arla. Anib u yad niñbin, Bedlehem söla au niñan yag daulö, mi mihöp lugöp gau abe, niñan hainö yag daubal gau abe, al pak linaböl u, ñi anibu abe al pak linaböl," a ga. Anig hagöm me, bi nipe rimnap hag yuö amöm, niñan Bedlehem söla au mideila magöñhalö al pak li hakla.

¹⁷ Bedlehem niñan al pak lila anibu, bi God manö hagep Jeremaia ginab a göm kali ktiñ rika rö nöp gila. Jeremaia manö anibu kali ktiñ riköm haga,

¹⁸ "Rama daun au mög gö, manö hau kub göm, miñön kub ginaböl. Nibi Resel rikö, riklö rik amil apil ginab gau, mög gö miñön ginaböl. Ñi kale um hakla niñöm nibi bi rimnap kalip hag udöl rö lagnab," a ga. †††

Josep Maria amil mihau aip kauyan ado gi arla

¹⁹ Pen hainö bi kub Herod umö, Josep Ijip gau midöm hanöm uhön niña, Bi Kub ejol nipe ap apöm nip haga,

²⁰ "Bi niñan al pak linig geila gau hadö umbal u me, nabin amil mihau kalip ut gi, ado gi ram minön Isrel armön," a ga. ²¹ Hagö, Josep niñan amil mihau ut gi, ado gi Isrel ara. ²² Pen amjakö, manö ap haga, "Herod umö, ñi nipe Akeleas Judia Propins nibi bi kalip abad midöp," a gila. Hageila, Josep nipe Akeleas midöp ram minön anibu niñön ginig arnam a göm, piñiñ ga u pen, hanöm uhön niña God nip haga, "Ram minön Judia ado gi aragmön, ne ram minön Galili armön," a ga.

²³ Hagö, Josep niñan amil mihau kalip ut gi Nasared daun aramöm midmidal. Arla anibu, bi God manö hagep gau anig ginab a göm kali ktiñ rikla rö nöp ga. Kale kali ktiñ riköm haga, "Nip bi Nasared nibö ap, a ginaböl," a gila. †††

Jon Bi Ñig Pak Ñeb u God manö hag ñimidöp

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

3 Nasared mideila ñin an anibu, Jon bi ñig pak ñeb u apöm, ram minön Judia an au, ram minön nibi bi iru midagmidal, ram minön kabö nöp midmidöp an gau midö niñöl gi, nibi bi gau aulö, nipe kalip manö hag ñimidöp. ² Kalip hag ñöm hagnidöp, "Söl midöp,

† 1:25 Luk 2:21 †† 2:2 Nab 24:17 ‡ 2:6 Mai 5:2; Jon 7:42
†† 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6

†† 2:15 Hos 11:1 ††† 2:18 Jer 31:15; Jen 35:19 ††† 2:23 Luk 2:39; Ais 11:1; 53:2; Jon 1:45

God nıbi bi udöm abad mideinab. Anıb u, nan si nan naj gıpm u, nihön ginig anig gıpun a gımim, arö gımim," a gımidöp. ^{†3} Jon kalıp manö hag nımidöp anıbu, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp gınab a göm, kalı kliñ rıka rö nöp ga. Aisaia manö anıbu kalı kliñ riköm haga,

"Bi ap, ram minöñ nıbi bi iru midagpal, ram minöñ kabö nöp midöp anı au am midöm, wiñ alöm hagnab, 'Bi Kub u auab!

Adan sir u gılañ gıyanı gı midainim gau, dum got pıtu gı midainim gau,

binig ral aij gı midaimim,' a gınab," a ga. ^{††}

⁴ Pen Jon watij nıpe u, kaj kamel unı udöm gıla watij ap yımöm, kaj kau hañ dip nagı anı u pig limidöp. Nan nıñeb nıpe u, jon habıadıñ u abe, bom nıñ u abe nıñmidöp. ^{†5} Nın anıbu, Jerusalem nıbi bi mideila gau abe, nıbi bi ram minöñ Judia yöp anıb gau mideila gau abe, nıñ Jodan söla gau nıbi bi mideila gau abe, kale magöñhalö Jon mideia au arla. ^{†6} Jon mideia au amöm, nan si nan naj gıla gau waiö hag payık pe gılö niñöl gı, Jon kalıp nıñ Jodan anı au nıñ pak nımidöp.

⁷ Pen bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe iru nöp, Jon hanıp nıñ pak nıñ a göm aueila, Jon kalıp sıñik hag göm haga, "Kale hainjo nıñ pai gai ! Gasi nihön niñmim piñıñ gı aubimñ 'Nıñ pakno, God nıbi bi ke nıbö gau kalıp hag gınab nıñ u, hanıp hag gagnab,' a gımim, piñıñ gı aubim aka? ^{††8} Kale nıñ paknıñ gınabim u, nan si nan naj gıpm u, nihön ginig anıñ gıpun, a gımim, arö gımim, mid aij gımim. Anıñ geinabim me, nıbi bi niñnaböl, kale nan si nan naj gımidim u hadö arö gıpm. ^{†9} Pen kale gası ap niñmim, 'Hon bac itanı Ebrahim nıñ pai nıpe midpun niñöm God hanıp nan naj ap gagnab,' a gımim, gası u niñagmim. Ebrahim nıñ pai nıpe midpun a gıpm u nan yıharıñ! God kabö gai i udöm, Ebrahim nıñ pai nıpe gau gı linıñ göm, gı liböp! Anıb u, 'Bi aij Ebrahim riköm rik amıl apıl göm hon ke rik dap libal,' a gıpm u, manö u rö hagagmim. ^{††}

^{†10} "Niñ aij gımim! God mab u it halö rib junıñ, ru u mab it yanı kid gı midöp. Mab ap magö nıñeb aij rimnap pılagıab u, rib gı dö gı ud mab inab yanı yunab.

^{†††11} Kale nan si nan naj gıpm u, nihön ginıñ anıñ gıpun a gımim, arö gımim me, yad kalöp nıñ nöp pak nıñabin. Pen bi yıp hain aunab u, nıpe yad rö wasö; nıpe bi kub yabıt, yad bi pro. Yad nıñ niñnö nable gınab. Ma hañ nıpe ud ajeinam rö lagöp. Yad kalöp nıñ nöp pak nıñabin, pen bi anıbu nıpe apöm, kalöp Ana Uı u pak nıñöm, mab mıñanı pak nıñöm gınab. ^{†††}

^{†††12} "Nıpe wid magö po gö, rik dap pakpal rö u ginıñ gab. Wid magö nıñeb gau ke löm, wid cög naböñ naböñ gau ke linab. Anıñ göm, wid magö nıñeb nıpe gau dam ram raul mıgan au linab; pen naböñ naböñ gau dam mab pör inmidöp u launab," a ga.

Jon Jisas nıñ pak nıñ

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

^{†13} Nın anıbu, Jisas nıpe, Jon yıp nıñ pak nıñan, a göm, ram minöñ Galili arö göm, nıñ Jodan aramöm, ^{†14} Jon nıñ haga, "Yıp nıñ pak nıñ," a ga. Hageia, Jon haga, "Ne nöp me yıp nıñ pak nıñnap. Pen yad aige gem nöp nıñ pak nıñnam?" ö ga.

^{†15} Hageia, Jisas haga, "Ne hagabön u arö gımön, yad hagabin rö nöp gul me, God hagöp hagöp rö nöp gınabul," a ga. Hageia Jon, "Niñjö hagpan," a göm, Jisas nıñ nıñ pak nıñ.

^{†16} Nıñ nıñ pak nıñ niñöl gı, Jisas nıñ got au lanı apöm niñan, kumi kabö adö lanı mıgan pıral hiıkö, God Ana u yaur dapo rö u gı nıñ au. ^{††17} Anıñ göm auö niñöl gı, manö ap kumi kabö adö lanı nıbö apöm haga, "Nıñ aij anıbi, nıñ midmagö yad yabıt. Yad nıñ niñnö, yıp aij yabıt göp," a ga. ^{††}

Seden, Jisas nıñ gası nıñnö nan si nan naj gınım a göm niñan

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

⁴ Nın anıbu God Ana u, Seden nıbi bi gau kalıp pör gımidöp rö, Jisas nıñ u rö nöp gınım a göm, Jisas nıñ uı gı, ram minöñ nıbi bi midagmıdal, ram minöñ kabö nöp midöp anı gau ud arö, Seden nıpe Jisas nan si nan naj rimnap gınım aka göm ga. ^{†††12} Jisas ram minöñ nöp anı anıb gau nan niñöm wasö, nıñ unbö nıñ juöl mıñöp (40) mailö abe sıbön abe yıharıñ nöp mideia. Anıñ göm yıharıñ nöp midö, nıñ kıyö kub yabıt u gö, ^{†††3} Seden Jisas nıñ gası nıñnö, naj gınım a göm apöm, Jisas nıñ haga, "Yad God Nıñ nıpe midpin a gıpan u, kabö gai i hagö, bred rö lanı," a ga. ⁴ Hageia, Jisas pen haga, "God Manö u kalı kliñ riköm hagla, 'Nıbi bi gau, bred nöp niñöm kamıñ midageinaböl;

God manö hagöp anıbu magöñhalö niñ udöm me, kamıñ mideinaböl,' a gıla," a ga. ^{†††}

⁵ Jisas anıñ hagö, kıjaki Jisas nıñ uı gı dam daun kub uı Jerusalem amöm, God sabe gep ram i adö gılanı gıla u löm haga, ⁶ "Yad God Nıñ nıpe midpin a gıpan u, ujanıdı minöñ yanı li. God Manö u kalı kliñ riköm hagla, 'God ejol nıpe gau hagö, nöp nıñmagö kale udeinaböl me,

kabö ma nöp u binıñ gagnab,' a gıla," a ga. ^{††}

⁷ Hageia, Jisas pen haga, "Wasö! God Manö u manö rimnap halö kalı kliñ riköm hagla, 'God Bi Kub u, nıpe bi niñjö aka bi pıral alep, a gıpmim,' a gıla," a ga. ^{††}

⁸ Hagö, Seden Jisas nıñ dam dum kub yabıt ap amöm, ram minöñ aij aij bi kub ke ke abadpal gau Jisas nıñ yamöm haga, ⁹ "Ne kugom yımmön, hib yad hagö adö lanı arö, yad ram minöñ anıb gai i magöñhalö nape nöp nıñabin," a ga.

^{†10} Hageia, Jisas Seden nıñ haga, "Ne ke gau aru! God Manö u kalı kliñ riköm hagla, 'God Bi Kub hib nıpe u

† 3:2 Mad 4:17; 1:15 †† 3:3 Ais 40:3 † 3:4 2Ki 1:8 †† 3:7 Mad 12:34; 23:33 †† 3:9 Jon 8:33,39; Ro 4:12 ††† 3:10 Mad 7:19; Luk 13:6-9 ††† 3:11 Jon 1:26-27,33; Ap 1:5

§ 3:16 Jon 1:32 †† 3:17 Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; 17:5; Luk 9:35 ††† 4:1 Hib 2:18; 4:15 †† 4:2 Eks 34:28 ††† 4:4 Dud 8:3 †† 4:6 Sam 91:11-12 †† 4:7 Dud 6:16

nöp hagpe adö arnim; wög nîp nöp gimim, ' a gîla, " a ga. †

¹¹ Jisas anîg hageia niñöm kijaki, Jisas nîpe nan naij rimnap ginim a gôm gi gi wasö niñöm, nîp arö göm arö niñöl gi, ejol rimnap apöm, nîp ap a† ba göm abad mideila.

Jisas ram minöŋ Galili it göm nîbi bi gau God manö hag ña

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² Ñin anîbu Jon bi ñig pak ñeb u nîp nagî leila, Jisas manö anîbu apdi niñöm, ram minöŋ Galili ado gi ara. ^{††13} Amöm daun nîpe Nasared am midageia; am mideia daun pro Kapaneam, ram minöŋ Sebyulan Napdalai aŋ au midöp Ñig Waŋö Galili go† au. ¹⁴ Jisas ram minöŋ anîbu amöm, nîbi bi gau kalîp manö aij u hag ñi ajmidöp u me, bi God manö hagep Aisaia ginab a gôm kalî kliñ rîka rö nöp ga. Nîpe haga,

¹⁵ "Ram minöŋ Sebyulan abe Napdalai abe, Ñig Waŋö Galili go† au,

Ñig Jodan sidö wad arab böŋ lau,
Juda nîbi bi wasö ram minöŋ Galili au midpal gau
kale mailö kub yabi† niñbal.

Sibön gau midöm umöl rö la u
pen mailö kub u hadö niñbal," a ga. ‡

¹⁷ Jisas ñin anîbu it göm, nîbi bi gau kalîp God manö aij u hag ñi ajöl gi haga, "Nan si nan naij gîpim adö u, niñöm ginig anîg gîpun a gimim, arö gimim. Söl midöp, God nîbi bi udöm kumi kabö adö laŋ au abad mideinab; ñin hain pör abad midmidim u, miñi auöp!" a ga. ††

Jisas bi miñau miñau, "Kale yad aip aumim," a ga

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Jisas Ñig Waŋö Galili go† adö au ap lug aramöm niña, bi kabsa† udep mamil miñau, uben yumil kabsa† udailö. Bi madöl miñau, nimam ap hib nîpe u Saimon, nimam ap hib nîpe u Edru. Saimon nîp hib ap Pida a gimidal. ¹⁹ Jisas kalîp miñöŋ niñöm haga, "Yip hain gimil. Yad kalöp ginö, kale mamil miñau, kabsa† udep bi wasö, nîbi bi udep bi mideinabil," a ga. ²⁰ Hagö, ha-ga rö nöp niñmil, kabsa† udailö uben gau arö gimil, Jisas aip ajmidil.

²¹ Pen magö ap rapin amöm niña, Jems aip Jon aip nap Sebedi aip ñig magîb migan u apilap midöl göm, uben tuöl udöl gi mideila. Jisas niñöm, kalîp miñöŋ wiñ alö, ²² kale nap Sebedi ñig magîb au arö gimil, Jisas aip arla.

Jisas gau ajöm nîbi bi kalîp manö hag ña

(Luk 6:17-19)

²³ Jisas ram minöŋ Galili aŋ gau gi ajöl göm, Juda magum gep ram gau gau amöm, God nîbi bi udöm abad mideinab manö aij u, nîbi bi gau kalîp hag ñi ajöl gi, nan niñöm niñöm nîbi bi gau kalîp ga gau gö kamiŋ limidöp. ^{††24} Anîg gö, ram minöŋ Siria nîbi bi gau

† 4:10 Dud 6:13 †† 4:12 Mad 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 ‡ 4:15-16 Ais 9:1-2 †† 4:17 Mad 3:2; 19:27

magöŋhalö manö anîbu niñöm, nîbi bi nan niñöm niñöm ga gau daulö, Jisas gö kamiŋ limidöp. Nîbi bi anîb gau, rimnap nan ga; rimnap hañ romaŋ ilön kub ga; rimnap kijaki abaŋ ala; rimnap amgö mimainö auö, ap lug paköm gi gi gimidal; rimnap ñin ma kîta ga; pen nîbi bi nan niñöm niñöm ga gau daulö, Jisas gö magöŋhalö kamiŋ la. ^{††25} Pen Galili nîbi bi löm, Dekapolis nîbi bi löm, Jerusalem nîbi bi löm, Judia nîbi bi löm, ñig Jodan nö lödaŋ au nîbi bi löm, iru nöp Jisas arö niñöl gi, hain arla. ^{†††}

Jisas nö ilö laŋ am midöm, manö hag ña

(Luk 6:20-23)

5 Jisas, nîbi bi iru nöp anîb gau niñöm, am nö ilö laŋ bi nîpe unbö migan laŋ u aip asik midöl göm, kalîp manö hag ña.

Nîbi bi miñ miñ ginaböl

(Luk 6:20-23)

² Jisas nîpe kalîp hag ñöl gi haga,
³ Nîbi bi gau, hon nîbi bi aij wasö,
God nîpe nöp hanîp gi ñinab a gôm,
God nîp hag niñnaböl gau,
God kalîp udöm kumi kabö adö laŋ abad mideinab u me,

miñ miñ göl. §

⁴ Nîbi bi miñöŋ gîpal gau,
God kalîp hag udnab u me,

miñ miñ göl. §†

⁵ Nîbi bi hain agamij midpal gau,
kale minöŋ naböŋ it i udnaböl u me,
miñ miñ göl. §††

⁶ Nîbi bi, God haga rö nöp ginabun a göm, niñbal gau,

God kalîp abad mideinab u me,
miñ miñ göl. §†

⁷ Nîbi bi kale nîbi bi gau kalîp mög niñöm ud aij ginaböl gau,

God kalîp pen u rö nöp mög niñöm ud aij ginab u me,
miñ miñ göl.

⁸ Nîbi bi God nîp gasi aŋi niñbal gau,
God nîp niñnaböl u me,
miñ miñ göl.

⁹ Nîbi bi niñnaböl, nîbi bi rimnap pen pen ginaböl gau,

kale apöm hagnaböl, 'Kale unbö gagmim, agamij midaimim,' a ginaböl gau,

God kalîp ñi pai yad a ginab u me,
miñ miñ göl.

¹⁰ Nîbi bi kale God haga rö nöp ginabun a gi midlö,
nîbi bi rimnap kalîp gi naij ginaböl u,

God kalîp udöm kumi kabö adö laŋ abad mideinab u me,

miñ miñ göl. §††

†† 4:23 Mad 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 ††† 4:24 Mak 6:55

††† 4:25 Mak 3:7-8 § 5:3 Ais 57:15 §† 5:4 Ais 61:2-3; Rep 7:17

§†† 5:5 Sam 37:11 §† 5:6 Ais 55:1-2 §†† 5:10 1Pi 3:14

¹¹ "Kalöp Jisas nîbi bî nîpe a göm gi najj göm, manö piral hagöm hag juaiöl, kale miñ miñ yabiñ gimim. ¹² Bî God manö hagep hadame nöp gau kalip adö anîbu nöp gîla. Anîb u, kalöp u rö nöp geinaböl u, gasi kub u niñagmim; God hanîp kumi kabö adö laj ud aij ginab a gimim, miñ miñ yabiñ gimim," a ga. ^{††}

God nîbi bî nîpe gau kale dö sol rö midpal; kale mailö rö midpal

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ Jisas manö anîbu hagöm haga, "Nîbi bî minöñ naböñ it i midpal gau, dö sol rö kale midpim. Pen dö sol kal u am haköm kauyañ kal gagnab; böñ nöp najj göp a göm, abhib jaköm ud yunaböl.

¹⁴ "Daun kub dum laj midöm, pi göl midnim rö lagnab; waiö yabiñ mideinab. Anîb u rö, nîbi bî minöñ naböñ it i midpal gau kalip hapö mailö rö midpim.

¹⁵ Nîbi bî gau hapö lauöm rin cög migan gau pi gagnaböl. Adö au gîlañ rik lilö mailö gö, nîbi bî ram raul migan gau magöñhalö niñ aij ginaböl. ¹⁶ Anîb u rö, kale nîbi bî gau kalip gi aij gîpe, nîbi bî gau kalöp niñöm, Nap kumi kabö adö laj midöp hib nîpe nöp haglö adö arnab. ^{‡‡}

Lo manö u

¹⁷ "Kale hagnabim, Jisas auöp u, God Mosis nîp lo manö haga manö adö u abe, bî God manö hagep rimnap hagla manö adö u abe, arö gimim a ginig auöp a ginabim u pen u wasö! Yad aubin u, bî God manö hagep gau ginab a gîla rö magöñhalö ginam a gem aubin. ¹⁸ Yad kalöp niñö yabiñ hagabin. Kumi kabö adö laj abe, minöñ naböñ it i abe böñ nöp ur ginab u pen God Manö u manö magö rimnap ur gagnab; magöñhalö pör pör nöp mideinab. Manö niñön niñön haga u, magöñhalö haga rö nöp ginab. ^{‡‡‡}

¹⁹ "Anîb u, nîbi bî an God lo manö u niñöm, manö pro magö ap arö ginam a göm, nîbi bî gau hatöwatö hag ñö arö ginaböl u, God nîbi bî udöm abad mideinab ñin u, hib kale ap lugnab. Pen nîbi bî an God lo manö niñöm, niñ aij göm, nîbi bî gau kalip hag ñi aij ginaböl u, God nîbi bî udöm abad mideinab ñin u, hib kale ap rannab. ²⁰ Bî Perisi gau abe, God lo manö hag ñeb bî gau abe, 'God haga rö nöp gîpun,' a gîpal u pen kale yîharîñ manö hagöm God haga rö gagpal, wasö. Kale ke pen, God manö haga rö nöp niñmim kabö rö nöp hain gimim. Anig ginabim u me, God kalöp udöm kumi kabö adö laj au abad mideinab.

Nîbi bî kotmañ kale gau aip manö hag jim ñimim midaimim

(Luk 12:57-59)

²¹ "Hadame nöp nâpis nahai itañ gau God lo manö hagnîdal adö u kale niñbim. Kale hagnîdal, 'Wip al pakagmim. Nîbi bî ap, nîbi bî ap al pak linab u, manö kub niñnab,' a gîmidal. ²² Manö anîbu niñbim u pen

† 5:11 1Pi 4:14 †† 5:12 2Kr 36:16; Ap 7:52 ‡ 5:14 Jon 8:12; 9:5 †† 5:15 Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 ‡‡ 5:16 Ep 5:8-9; 1Pi 2:12

kalöp miñi hag aij ginam. Nîbi bî ap, nîbi bî ap nîp niñö mulu lugnab u, manö kub niñnab. Nîbi bî ap, nîbi bî ap hib dap lugnab u, Juda Kansol gau ap magum göm, nîp manö kub hagnaböl. Nîbi bî ap, nîbi bî ap nîp hagnab, 'Ne bî haut halö,' a ginab u, ram minöñ mab ke inab migan yañ arnim rö löp. ^{††}

²³ "Anîb u, ne nan God nîp sabe gi ñeb dam kabö bid adö u sabe gi ñinîg, añ mam ne nîp gîna rö manö midöp a ginabön u, ²⁴ nan God nîp sabe gi ñeb anîbu kabö bid au arö gîmön, nîpe aip manö hag aij gîmön, uri agamij midaiul a gîmön, ado gi ap nan anîbu God nîp sabe gi ñimön.

²⁵ "Nan niñön gi najj ginabim u, kalöp manö kub hagnîg, dam adan añ gau hain ud arlö niñöl gi, kalip aip manö anîbu hag ud asikmim, dim ñöl midaimim. Wasö u, kalöp dam bî kub u nîp ñeinaböl, nîpe pen kalöp ud polisman kai kalip ñö, kalöp dam nagî linaböl. ²⁶ Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, nan naböñ kale u böñ nöp naböñ ral pis gimim höñ arnabim.

Nîbi si bî si gîpal

²⁷ "Pen manö ap hagla u, u rö nöp niñbim. Manö anîbu hagla, 'Nîbi si bî si gagmim,' a gîla. ²⁸ Pen yad kalöp hagabin, bî ap nîbi ap nîp niñöm, nîp gîbnep a göm gasi niñnab u, God niñö, bî anîbu gasi nîpe añ yañ nîbi anîbu si ginab. ²⁹ Anîb u, amgö magö yijig lau niñöm, nan si nan najj gep rö lainim u, amgö böñ anîbu ud ju yumim. Pen amgö kale u mög niñnabim u, nan si nan najj gimim, mab ke inab migan yañ arnim rö löp. ³⁰ Pen ñimagö yijig kid u u rö nöp, nan si nan najj ginig gainim, riñ gi dö gi yumim. Anig gimim me, ñin böñ lap nöp midö kamiñ arnabim. Wasö u, mab ke inab migan yañ arnabim. ^{‡‡}

Jisas nîbi hag yuep manö hag ña

(Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ "Kale niñbim, manö ap hagla, 'Bî ap niñbin nîp arö ginig, nîbi i böñ nöp arö ginam a göm, kali kliñ bad ap riköm, nîbi anîbu nîp ñöm me, böñ nöp arö ginab,' a gîla. ³² Pen yad kalöp hagabin: bî ap, niñbin nîpe bî ap si udagnab wasö, pen nugmul nîpe niñbin yîharîñ nöp arö ginab u, gi najj ginab. Pen nîbi u nîp anig göm arö gö, am bî hain niñö ap udnab u, bî u nîpe niñbin nîpe arö ginab u me, nîpe anig gö, niñbin nîpe bî si udep nîbi linab. Pen bî an nîbi anîbu udnab u, nîpe u rö nöp nîbi si udep bî linab. ^{‡‡‡}

Manö niñö yabiñ hagabun, a gîpal

(Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³³ "Hadame nöp manö ap hagla u, u rö nöp niñbim. Manö anîbu hagla, 'Kale Bî Kub amgö ilö nîpe manö niñö yabiñ hagnabim u, hagnabim rö nöp gimim. God nîpe niñmidöp niñöm hagnabim rö nöp gimim,' a gîla.

‡‡† 5:17 Ro 3:31 ‡‡‡ 5:18 Luk 16:17; 21:33 § 5:19 Jem 2:10
§† 5:21 Eks 20:13; Dud 5:17 §†† 5:22 1Jn 3:15 §‡ 5:23 Mak 11:25 §†† 5:27 Eks 20:14; Dud 5:18 §† 5:29 Mad 18:9; Mak 9:47
§‡ 5:30 Mad 18:8; Mak 9:43 §†† 5:31 Dud 24:1-4; Mak 10:4
§§‡ 5:32 1Ko 7:10-11

^{†34} Pen yad kalöp hagabin: manö ap hagnig, 'God amgö ilö adö u niñö hagabin,' a gımim hagagmim. 'Ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp rö, niñö hagabin,' a gımim hagagmim; God niñe ram minöñ anıb au sea kiñ adö au asik midöp. ^{††35} 'Minöñ naböñ it i midöp rö niñö hagabin,' a gımim hagagmim; God niñe sea kiñ adö au asiköm, ram minöñ it i ma adö au abö gi midöp. 'Jerusalem midöp rö niñö hagabin,' a gımim hagagmim; u Kiñ Kub yabiñ daun kub niñe me. ^{†36} 'Nabic yad midöp rö, niñö hagabin,' a gımim hagagmim. Kale ke giñe, nabic uñ kale añi ap ule aka pir ranagnab. ³⁷ Anıb u, 'Gınabin' a gımim, 'Gınabin' nöp a gımim; pen 'Gagnabin' a gımim, 'Gagnabin' nöp a gımim. Manö kuöyañ limim hagnim, limim hagnim u, Seden kalöp gasi ñö, hagnabim.

Jisas pen pen gep manö haga

(Luk 6:29-30)

³⁸ "Pen manö ap hagla u, u rö nöp niñbim. Manö anıbu hagla, 'Amgö magö u big juaiöl, kalıp pen abe big jumim. Meg magö pa jö gaiöl, kalıp pen abe pa jö gımim,' a giñla. ^{††39} Pen yad kalöp hagabin: bi ap kalöp gi naij gainim, niñ pen gi naij gıgmim. Bi ap kalöp alaun pak hil gainim, ado gımim böñ lap abe paknim. ⁴⁰ Bi ap apöm kalöp manö kub hagöm, 'Sior ne u yip haji gi,' a gainim, sior nöp ñagnim, kolsior u abe ñimim. ⁴¹ Bi ap kalöp hag niñöm, 'Nan wadi i dam ka au yumön aumön,' a geinab u, ji niñagnim; ka hagöl au hil gımim, dam yihariñ ka au yumim aumim. ⁴² Niñi bi rimnap kalöp, 'Hanıp nan rimnap ñim,' a gaiöl, hañöwatö ñimim. Pen niñi bi rimnap kalöp, 'Hanıp nan rimnap yihariñ ñibe, hainö pen kalöp ado gi dam ñinabun,' a gaiöl, arö gıgmim, hañöwatö ñimim.

Kotmañ kale gau kalıp midmagö limim

(Luk 6:27-28,32-36)

⁴³ "Manö ap hagla u, u rö nöp niñbim. Manö anıbu hagla, 'Midaimam kale gau kalıp midmagö limim; niñi bi kotmañ kale gau kalıp mulu adiñ niñmim,' a giñla. ^{††44} Pen yad kalöp hagabin: niñi bi kotmañ kale gau, kalıp midmagö limim; niñi bi kalöp gi naij giñal gau, God niñe sabe gımim, 'Kalıp abad mid aij gımön,' a gımim. ^{†††}

⁴⁵ "Kale anig ginabim u, Nap kumi kabö adö lañ midöp u, ñi pai niñe yabiñ mideinabim. Niñe gö, sidö mailö gö, niñi bi gi aij giñal gau abe, niñi bi gi naij giñal gau abe, mailö gab. Niñe gö, möñ alöm, niñi bi gi aij giñal gau nan wög kale gau ranöm, niñi bi gi naij giñal gau nan wög kale gau ranöm göp. ⁴⁶ Kale niñi bi kalöp midmagö libal gau nöp ud aij ginabim u, bi dakis udpal gau giñal rö nöp ginabim. Anig geinabim u, God ne aige göm ñiñi löm kalöp nan aij ñinab. ⁴⁷ Kale añ mam kale gau nöp hag wiñai udnabim u, niñi bi God niñ

gasi niñagnal gau, niñi bi yihariñ gau kalıp giñal rö nöp ginabim.

⁴⁸ "Anıb u, Nap kumi kabö adö lañ gi aij yabiñ gab rö, kale u rö nöp gi aij yabiñ gımim. ^{†††}

Niñi bi nan midagöp gau kalıp abönamö ñimim

6 "Pen kale, hib kub udun a gımim, niñi bi amgö ilö adö kale u nöp God hagöp rö nöp gun, a gımim giñe u, Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u niñe niñöm kalöp pen nan aij ap ñagnab. ^{§2} Niñi bi rimnap, God niñe niñe udpun, a göm, pıral nöp giñal. Hib kub udun, a göm, kale niñi bi mög gep rö gau mani nan rimnap ñinig, Juda magum gep ram niñi bi iru midnaböl raul u aka, adan kub niñi bi iru nöp ajnaböl gau nöp amöm, niñi bi amgö ilö adö au ñinaböl. Gınaböl anıbu yad kalöp hagabin: hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anıbu; Bapi kalıp nan rimnap halö ñagnab. Kale anig ginaböl u rö gıgmim.

³ "Pen kale niñi bi mög gep rö gau kalıp nan ñinig, waiö ñagnim; ⁴ agamij pi gımim rö ñimim. Nan niñön agamij giñim u, Nap kale magöñhalö niñöb rö, niñön niñön ginabim niñöm, kalöp pen nan aij ñinab.

Jisas God niñe sabe gep manö hag ña

(Luk 11:2-4)

⁵ "Kale God niñe sabe ginig gımim u, niñi bi rimnap, God niñe gasi niñbun, a göm, pıral nöp giñal rö gıgmim. Kale niñi bi rimnap hanıp niñlö, hib kub udnabun a göm, am Juda magum gep ram anı u midöm aka, am adan ramö gau midöm, niñi bi amgö ilö au God niñe sabe giñal. Giñal anıbu yad kalöp hagabin, hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anıbu; God niñe manö kalıp u udagnab. ^{§†6} Anıb u, kale God niñe sabe ginig, ram magö raul miñan kale u ammim, ajöñ gi ñimim, Bapi hon amgö niñagnun niñe sabe gımim. Nan niñön agamij giñim u, Nap kale magöñhalö niñöb rö, niñön niñön ginabim niñöm, manö kale niñöm, kalöp pen nan aij ñinab.

⁷ "Niñi bi God Manö niñagnal gau, niñe sabe ginig, manö miñö kub yabiñ hagnal. Gasi kale nöp niñöm hagnal, 'Manö miñö kub hagno me niñnab,' a giñal. ^{§††8} Pen kale anıbu rö gıgmim. Manö niñön God niñe sabe ginig gabim gau, niñe nöd niñnab. ^{§†9} Anıb u, God niñe sabe ginig, hagnim,

'Bapi kub kumi kabö adö lañ midpan; hib ne i adö lañ midöp.

¹⁰ Ne hanıp udmön abad midaimön.

Ne kumi kabö adö lañ hagnal rö niñbal u, hon aui minöñ naböñ it i gi ñimön niñun hon abe manö nöp niñun. ^{§††}

¹¹ Hanıp nan niñeb rimnap niñe limön; pör pör ñiban rö u ñin añi añi ñimön.

¹² Niñi bi rimnap hanıp gi naij giñal niñun arö giñun rö,

hon gi naij giñun u u rö nöp niñmön arö gımön. ^{§†}

† 5:33 Eks 20:7; Lep 19:12; Nab 30:2; Dud 23:21 †† 5:34 Ais 66:1; Jem 5:12; Mad 23:22 †† 5:35 Sam 48:2; Ais 66:1 ††† 5:38 Eks 21:24; Lep 24:20; Dud 19:21 ††† 5:43 Lep 19:18 †††† 5:44 Eks 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14,20

††† 5:48 Lep 19:2; Dud 18:13 § 6:1 Mad 23:5 §† 6:5 Mad 23:5; Luk 18:10-14 §†† 6:7 1Ki 18:26-29 §† 6:8 Mad 6:32 §†† 6:10 Luk 22:42 §† 6:12 Mad 6:14-15; 18:21-35

¹³ Hon gi najj gun rö löp u,
ne hanip abad midö, hon gi najj gagun, a gimim. †

¹⁴ "Nibi bi rimnap kalöp gi najj gaiöl niñmim arö ginabim u, Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u nan si nan najj kale ginabim u u rö nöp niñöm, arö ginab.

^{††15} Pen nibi bi rimnap kalöp gi najj gaiöl niñmim arö gagnabim u, Nap kale nan si nan najj kale ginabim u u rö nöp niñöm arö gagnab.

Nan niñeb hil gipal

¹⁶ "Kale nan niñeb arö ginig, nibi bi God nip gasi niñbun, a göm, piral nöp gipal rö, gagmim. Kale, 'Hon mulu halö halö rö midno, nibi bi niñöm hagnaböl, "God nip gasi niñöm, nan niñeb hil göm me, mulu halö halö midpal," a ginaböl, a göm, piral anig ginaböl. Yad kalöp niñö yabiñ hagabin: nibi bi hanip niñlañ, a göm ginaböl anib gau, nibi bi gau niñöm hib kale haglö adö arnab u pen God kalip nan aij kumi kabö adö lañ ñagnab. ^{†17} Kale pen nan niñeb gau hil geinabim u, mulu halö halö rö midagaimim. Niñ pak aij gimim, wel limim, kom gimim midaimim. ¹⁸ Anig geinabim me, kalöp nibi bi nan magö hil gipal gau a göm, niñagnaböl. Nan agamij gipim u, Nap kale, hon amgö niñagpun Bi u, nipe magöñhalö niñöb rö, kalöp pen ñöm nan aij ñinab.

Amun God aip midaiun a gimim, niñöl gi midaimim (Luk 12:21,33-34)

¹⁹ "Pen minöñ naböñ it i nan aij aij gau ud magum gun, a gimim gasi u niñagmim. Nihön ginig: nan anib gau ud magum geinabim, sipsoñ niñöm, hij göm, si udöm ginaböl. ^{††20} Anib u, nan aij kale rö gau, God ram minöñ kumi kabö adö lañ au ud magum gipe, sipsoñ niñagnim, hij gagnim, si udagöl, midep nöp midainim. ^{††21} Nan aij kale minöñ naböñ adö it i ud magum geinabim u, gasi kale mideinab minöñ naböñ adö it i; nan aij kale God ram minöñ kumi kabö adö lañ au ud magum geinabim u, gasi kale u arnab anib lañ.

Hañ romanj mailö u (Luk 11:34-36)

²² "Amgö magö hañ romanj hapö mailö rö midöp. Amgö magö kale u aij midö, mailö aij gö niñ aij ginabim. ²³ Pen amgö magö kale u najj gö, hañ romanj kale u sibön ginab. Mailö giböp pen böñ nöp sibön gö, nan ap niñagnabim. Kale mailö niñagpim u, sibön göp rö midpim.

Mani nan gau god ap rö midagnim (Luk 16:13; 12:22-31)

²⁴ "Bi añi ap, bi kub mihöp kalip wög gi ñinim rö lagöp. Nihön ginig: bi kub ap nip niñö aij geinab, ap nip arö ginab: pen bi kub ap nip niñö aij geinab, ap nip arö ginab. Anib u, kale mani nan aij minöñ naböñ adö

it i midöp gau, niñbe aij gö, God nip arö ginabim rö löp u, niñ aij gimim.

Gasi kub niñagmim (Luk 12:22-31)

²⁵ "Adö anibu me kalöp hagabin: nan gai nibö niñjun midaiun, walij gai nibö rol gun midaiun, a gimim, gasi kub u niñagmim. Kamiñ midep u nan kub; nan niñeb nan pro. Uri midpun i, hañ romanj nan yabiñ; hañ romanj walij rol gep nan pro. Anig gö niñmim, God kalöp gi la u, nipe nan niñeb, walij hañ romanj rol gep, nan pro anib gau ñagnab a gi niñbim ar? ^{††26} Kale niñbim, yaur gau nan yij yimagal; wid, rais, nan gau rik dap magum gagpal. Pen Nap kale kumi kabö adö lañ u kalip abad midö, nan niñbal. Anib u, yaur u nan yihariñ u pen nipe nan ñö niñbal rö, kalöp u rö nöp ñagnab a gi niñbim ar? ^{††27} Aka, gasi iru niñjun me, rapin midun umnabun a gi gasi niñbim ar?

²⁸ "Pen nihön ginig walij nan gau gasi iru niñbimñ Nan piñpiñ be gau ranöb gau, wög gagöm, walij gagöm, gipal. ²⁹ Pen kiñ Solomon mani iru midö rib adik aij yabiñ gimidöp u, nan piñpiñ anib gau rö rib adik aij gaga. ^{††30} Nan piñpiñ anib gau nan yihariñ. Pör midöm wasö, miñi rö midöm, rol rö laubal. Pen God nan yihariñ anib gau gi löm rib adik aij gi ñöb u, nihön ginig hanip abad midagnab a gimim niñbimñ Kale anig gasi niñnabim u, kale God nip niñ ud aij gagpim.

³¹ "Anib u, nan mai niñjun, niñ mai niñjun, walij nihön rol gun, a gimim, gasi kub u niñagmim. ³² Nibi bi God Manö niñagpal gau, nan anib gau udun a göm, gasi kub anibu rö niñbal. Pen kale niñbim, Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u, kale nan nihön nihön midagöp u niñöb. ^{††33} Anib u, God nibi bi rimnap udöm abad mideinab u, hanip u rö nöp udnab a gimim gasi añi niñmim; God nipe haga rö nöp gi midaiun a gimim, gasi añi niñmim; kale anig gipe arö me, nan niñeb, niñ niñeb, walij rol gep, nan anib gau magöñhalö kalöp ñinab. ^{††34} Anib u, rol ruö nihön gun midaiun, a gimim gasi kub u niñagmim. Niñ uri u niñ uri. Uri niñ i nöp nan miñör rimnap midöp u, u nöp gasi niñmim.

Nibi bi rimnap kalip manö kub hag gagmim (Luk 6:37-38,41-42)

7 "Hon nibi bi aij a gimim, nibi bi rimnap kalip gasi najj niñnabim u, manö anibu ado gi kale ke aunab. ^{††2} Anib u, niñ aij gimim. Kale nibi bi rimnap kalip ginabim rö, God kalöp pen ginab. Kale nibi bi rimnap niñmim manö kub hag ginabim rö, God kalöp u rö nöp manö kub hag ginab. ^{††3} Mab po amgö kale pak hari göl midöp u, nihön ginig mab po anibu nan yihariñ a gimim, namam nan acip amgö nipe midöp u niñagmim hagpim? ⁴ Ne bi manö piral hagep bi. Mab po amgö kale pak hari göl midöp u nöd ud yumim, amgö niñ aij gimim, namam nan acip amgö nip midöp u nip,

††† 6:25 Plp 4:6; 1Di 6:6-8; 1Pi 5:7 ††† 6:26 Mad 10:29-31; Luk 12:6-7 § 6:29 1Ki 10:4-7; 2Kr 9:3-6 §† 6:32 Mad 6:8 §†† 6:33 1Ki 3:13-14; Sam 37:4,25; Ro 14:17 §† 7:1 Ro 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 §†† 7:2 Mak 4:24

† 6:13 Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15 †† 6:14 Mak 11:25-26
‡ 6:16 Ais 58:5-9 †† 6:19 Jem 5:1-3 †† 6:20 Mad 19:21; Luk 18:22

'Ud yuin' a gımim hagmim. ⁶ God nan uł nıpe gau, kain hapeb gau kalıp ñagmim. Kıpap mıtep gau, kaj gau midöp, a gımim ud yuagmim. Pen niñön gınig: ud yun-abim, kale abö jö ma jö gı yuöm, ado gı apöm kalöp haunaböl.

Hon aigöl gun bi kub nıp sabe gun?

(Luk 11:9-13)

⁷ "Nan niñön midagainim u, God nıp hag niñbe kalöp ñinab. Pen nan rimnap ułhai niñnabim u, udnabim. Hanıp ajön hiik, a gımim, pak gu gıpe, kalöp ajön u hiiknab. ⁸ Pen niñön gınig: niñbi bi God nıp hag niñnaböl u, hag niñnaböl rö nöp gınab. Nan ułhai niñnaböl u kalıp yamnab. Pen, ajön u hiik, a göm, pak gu gu gılö, hagnaböl rö niñjöm hiiknab. ^{††}

⁹ "Kale bi nap gau, ñi pai kale ap maj ap ñi a gö, kale kabö ñinabim? ¹⁰ Aka pen, kabsat ap ñi a gö, haiño ap ñinabim u anig gagnabim. ¹¹ Kale niñbi bi aij wasö u pen ñi pai kale gau, nan aij gau nöp ñinabim. Nap kale kumi kabö adö lañ bi aij yabıt u, piral gagnab; kale hag niñnabim u, nıpe kalöp nan aij ñinab. [‡]

¹² "Pen kale ke, hanıp adö u gılañ, adö u gaglañ, a gımim niñbim, adö u nöp niñbi bi gau kalıp gımim. Mosis God lo manö udöm kalı kılñ rıka manö u abe, bi God manö hagep kalı kılñ rikla manö u abe, it me anıbu. ^{††}

Adan pro, adan majö

(Luk 13:24)

¹³ "Mab ke yañ adan kub u waiö niñjöm am aij gıpal. Niñbi bi iru nöp migan anıbu arbal. Anıb u, kale niñ aij gımim, pör mıdep adan pro u udmim armim. Adan pro anıbu ułham arnaböl. Niñbi bi añi añi nöp, adan pro mılö anıbu kłö göm ułhai niñjöm arnaböl.

Piral hagnaböl, niñ aij gımim

(Luk 6:43-46)

¹⁵ "Pen niñbi bi God manö hagabun a göm piral hagnaböl gau, kaj sipsip hain aij rö halu löm aunaböl u pen apöm midöl gı, kain hapeb niñbi bi hau löp rö u kalöp gınaböl. Anıb u, niñ aij gımim. ^{††16} Niñbi bi mid aij gıpal rö halu löm aunaböl u pen kale nan si nan naij gınaböl rö niñmim, kalıp niñ aij gınabim. Kale niñbim, nagı yıharıñ kalı kalı halö gau magö niñeb u pilö gu niñagnabim. ^{††17} Mab gau u rö nöp gınab. Mab magö niñeb ur gau, mab magö niñagep pilagnab. Pen mab magö niñagep ur gau, magö niñeb pilagnab. ¹⁹ Pen mab magö aij pilagnab gau, rib gı dö gı dam mab inab u yunaböl. ^{††20} Anıb u, niñbi bi gau nagı gınaböl adö u niñmim, niñbi bi gau aij, niñbi bi gau naij a gımim niñnabim. [§]

† 7:7 Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24 †† 7:8 1Jn 3:22; 5:14-15 ‡ 7:11 Jem 1:17 †† 7:12 Mad 22:39-40; Luk 6:31; Ro 13:8-10 †† 7:15 Mad 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 ††† 7:16 Gal 5:19-22; Jem 3:12 ††† 7:19 Mad 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 § 7:20 Mad 12:33

Jisas "Yad kale niñagmidin," a gınab

(Luk 13:25-27)

²¹ "Niñbi bi yıp, 'Bi Kub hon!' 'Bi Kub hon!' a gıpal gau magöñhalö, God kalıp udöm abad mideinab, a gı gasi u niñagmim. Bapi yad kumi kabö adö lañ midöp u hagöp rö gıpal niñbi bi gau nöp kalıp udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab. ^{††22} God niñbi bi manö kub hagnab ñin u, niñbi bi iru nöp yıp hagnaböl, 'Bi Kub, hon niñbi bi ne nöp. Hib ne nöp hagun, manö ne hag ñino. Hib ne nöp hagun, nan niñbi bi kijaki abañ ala gau hag yuno. Hib ne nöp hagun, nan gagep rö gau iru nöp gıno,' a gınaböl. ²³ Yıp anig hagnaböl u pen yad kalıp hagnabin, 'Yad kale niñagmidin; kale gı naij nöp gıpim, ke gau arim!' a gınabin. ^{†††}

Bi miñöp ram miñöp gılö

(Luk 6:47-49)

²⁴ "Bi gasi niñeb yabıt ap, ram nıpe u gınig, kabö adö lañ gınab. Hainö hadal kub apöm, möñ kub alöm, ñig uł apöm gınab u pen ram nıpe kabö adö lañ gı pidön gınab u, pa jö ma jö gı ud aragnab. Anıb u rö me, niñbi bi manö yıp niñjöm, niñ udöm, hagpin rö gınaböl gau.

²⁶ "Pen bi gasi niñ aij gagnab ap, ram nıpe u gınig, miñön kabö kutup adö au gınab. Hainö hadal kub apöm, möñ kub alöm, ñig uł apöm, ram nıpe u böñ nöp pa jö ma jö gı ud arnab. Anıb u rö me, niñbi bi manö yad niñjöm hagpin rö gagnaböl gau," a ga.

²⁸ Jisas manö anıbu hag hakö niñöl gı, niñbi bi iru nöp ap mideila gau niñjöm hagla, "God lo manö hag ñeb bi hon gau manö hagnaböl rö hagagöp; nıpe bi manö niñ aij yabıt göm hagöp," a göm, aiö yabıt gıla. ^{§†}

Jisas bi wös hapeb la u gö, kamiñ la

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 Jisas nö ilö lañ mideia u arö göm, sir yañ ap lugö niñöl gı, niñbi bi iru nöp nıp hain gıla. ² Pen bi wös hapeb la ap, Jisas mideia söł au amöm, kugom yımöm, ubör yıhön göm haga, "Bi Kub. Ne yıp gö kamiñ linig, gö kamiñ linab. Yıp kamiñ linab u, yad God sabe gep ram raul arnig gabin u, yıp wıhög gagnaböl," a ga. ³ Anig hagö, Jisas niñmagö mılöbö löm bi anıbu ud niñjöm haga, "Yad gınabin; nöp kamiñ lañ," a gö, magö anıbu nöp nıp kamiñ lö niñöl gı, ⁴ Jisas bi anıbu nıp haga, "Nöp gınö kamiñ löp anıbu, niñbi bi rimnap kalıp hag ñagmön wasö. Am bi God nıp nan sabe gep bi gau kalıp nöp yammön hagmön, 'Yıp kamiñ löp niñjim!' a gımön. Anig hagmön, Mosis haga rö, yaur ap God nıp pak sabe gı niñmön. Anig geinabön, niñbi bi gau niñjöm hagnaböl, 'Nıp kamiñ löp u me anig gab,' a gınaböl," a ga. ^{†††}

§† 7:21 Luk 6:46; Jem 1:25 ††† 7:23 Sam 6:8; 2Di 2:19 †† 7:28-29 Mak 1:22; Luk 4:32 ††† 8:4 Lep 14:1-32; Mad 9:30; Luk 17:14

Jisas, ami bi kub bi wög gi ñeb niŕe u niŕ gö, kamiŕ la
(Luk 7:1-10)

⁵Jisas daun pro Kapaneam arö niŕöl gi, ami bi iru nöŕ abad midmidöp bi kub ap, Jisas yip gi ñinim a göm apöm Jisas niŕ haga, ⁶“Bi Kub, bi wög gi ñeb yad u niŕ miña kub göm, ilön neb neb gö, aŕa gagöp; ram au um midöp,” a ga. ⁷Hageia, Jisas haga, “Yad am niŕ ginö kamiŕ linab,” a ga. ⁸Hageia, ami bi kub anibu haga, “Bi Kub, niŕö hagpan u pen yad bi kub rö ram yad u aumön. Yad niŕbin u, ami bi kub rimnap yip abad midlö, yad pen ami bi rimnap kalip abad midem, ‘Arim,’ a ginö, arbal halö; ‘Auim,’ a ginö, aubal halö. Bi yip wög göp u niŕ, wög gau anig gimön anig gimön a ginö, göp. Anib u rö, ne yiŕariŕ, ‘Kamiŕ laŕ,’ a gimön, niŕ kamiŕ linab,” a ga. ¹⁰Anig hagö Jisas aiö göm, niŕi bi hain areila gau kalip haga, “Bi anibi milö gau niŕö u pen, God göp rö niŕ aij yabiŕ göm me, anig hagöp. Bi hon Isrel niŕö ap, God niŕ niŕ ud pidöŕ göm hagöp anibu rö hagö, yad niŕagpin. ¹¹Anib u, hainö niŕi bi milö gau niŕö gau, God niŕi bi udöm kumi kabö adö laŕ abad mideinab aŕ u amöm, Ebrahim, Aisak, Jekop bi aip asiköm, nan ñiŕeb iru ñiŕöm, miñ miñ göl gi mideinaböl. ¹²Kale anig göm am mideinaböl, pen niŕi bi hon Isrel niŕö gau, am aŕ anibu midageinaböl rö löp. God kalip hag yueinab, am mideinaböl höŕ sibön göp adö yaŕ. Kale miŕöŕ magö göm meg magö hau jö ma jö gi ñiŕöl gi mideinaböl,” a ga. ¹³Anig hagöm, Jisas ami bi kub anibu niŕ haga, “Ne ado gi aru! Hagpan rö nöŕ ginab,” a ga. Jisas anig hagö, niŕe ram aramöm niŕa, bi niŕe nan ga u, Jisas haga magö anibu nöŕ kamiŕ la.

Jisas Pida niŕbor niŕ gö, kamiŕ la
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴Pen Jisas Pida ram amöm niŕa, Pida niŕbor u, hañ romaŕ gau mab rö inö, abañ adö laŕ um mideia. ¹⁵Jisas niŕöm, am Pida niŕbor ñimago niŕe ud niŕö, magö u nöŕ kamiŕ lö, niŕe uraköm, Jisas niŕ nan magö ud li aij ga.

Jisas niŕi bi iru nöŕ gö, kamiŕ la
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁶Dugo magö u, niŕi bi kijaki abarj ala gau abe, niŕi bi nan ga gau abe, dam Jisas mideia u aueila, niŕe kija-ki gau hag höŕ yuöm, niŕi bi ñi pai nan ga gau gö magöŕhalö kamiŕ la. ¹⁷Niŕe ga anibu, bi God manö hagep Aisaia, hadame nöŕ ginab a göm kalik kliñ rika rö nöŕ ga. Niŕe kalik kliñ riköm haga, “Hanip nan ga gau gö kamiŕ la. Nan niŕön niŕön hanip naij ga gau hag yuö mid aij gipun,” a ga. †

Bi ap Jisas niŕ haga, “Yad aip ajeinabul,” a ga
(Luk 9:57-62)

¹⁸Jisas niŕa, niŕi bi iru nöŕ ap niŕ big gigabö geila, bi niŕe gau kalip haga, “Ñig wanö juun böŕ lödaŕ arun,” a ga. ¹⁹Anig hagö niŕöl gi, God lo manö hag ñeb bi ap apöm niŕ haga, “Manö hag ñeb bi. Ne ram minöŕ gai gai arnabön u, yad nöŕ aip arnabul,” a ga. ²⁰Hageia, Jisas haga, “Kain hauŕ gau, kale minöŕ migam gau hanbal. Yaur gau, kau kale haneb u midöp. Pen yad Bi Ñi niŕe haneb migam u midagöp,” a ga. ²¹Pen bi Jisas niŕ niŕ uda bi ap haga, “Bi Kub, yad ne aip arul u pen, yip yau a gö, bapi niŕ umö rigöl gem, ne aip ajeinabul,” a ga. ²²Hageia, Jisas haga, “Niŕi bi yip niŕ udagpal rimnap umaiöl, niŕi bi yip niŕagpal rimnap dam rigöl göl; pen ne auö yad aip arul,” a ga.

Jisas hagö, yigön kub ur ga
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³Jisas ñig magib udöm arniŕ gö, bi niŕe gau aip hadla. ²⁴Ñig aŕ au arlö niŕöl gi, adin yigön kub yabiŕ u udöm, ñig ral apöm, ñig magib u ud ado ginig rö ga. Pen Jisas niŕe hon haneia rö, ²⁵bi niŕe gau niŕ am haglö urakö hagla, “Bi Kub! Pinöm asad kub u hanip ud ado gö, ñig ñiŕjun rö löp u, ne hanip ud kamiŕ li,” a gila. ²⁶Hagaila, kalip haga, “Niŕön ginig piñiŕ gabimŕ Kale manö yad pro pro rimnap niŕ udagpim aka?” a ga. Anig hagöm, uraköm, pinöm asad udeia u hagö hir göm, ñig ral aueia u ur göm ga. ²⁷Anig gö, kale aiö göm hagla, “Bi kal yabiŕ i niŕe bi aige rö bi gajip niŕöm pinöm asad udeia u hir göm, ñig ral auajip u ur göm göp?” ö gila.

Aiön pi halö bi miŕhau Jisas gö, kamiŕ la
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸Jisas ñig juöm, ram minöŕ Gadara böŕ lödaŕ amjaka niŕöm, bi hauŕ kijaki abarj ala miŕhau wip rigöl gimidal kabö migam gau niŕö apjaklö. Bi anib miŕhau kalip kijaki aiön pi abarj alla rö, bi hapeb yabiŕ miŕhau midmidil. Adan kalpe midmidil au, niŕi bi rimnap aragmidal. ²⁹Pen kalpe miŕhöŕ apjakmil, Jisas niŕe haglö, “God Ñi niŕe. Niŕön ginig auabön? Hanip ilön kub ñinig auabön aka niŕön? Ñin ne hanip ram minöŕ naij hag yuep u auagöp,” a gilö. ³⁰Pen magö anibu, kaj iru nöŕ amil ñiŕeila söŕ got anib au me, ³¹kijaki aiön pi bi anib miŕhau kalip abarj alla gau, Jisas niŕe neb neb göl gi hagla, “Hanip hag yuniŕ gimön u, hagö, amun kaj midpal gidarj kalip yuö hiikun,” a gila. ³²Hageila, Jisas “Arim,” a gö, bi anib miŕhau kalip arö göm, am kaj gau kalip yuö hiikla. Hiiklö kaj gau piñiŕ gi minöŕ rul got au amöm, gi dam ñig wanö yaŕ paköm, ñig ñiŕöm, magöŕhalö um hakla.

³³Pen bi kaj mukmidal gau, ga anibu niŕöm, yinid daun u amöm, Jisas niŕön niŕön ga u, bi kijaki abarj alla miŕhau niŕön niŕön ga manö u, niŕi bi gau kalip magöŕhalö hag ñila. ³⁴Hag ñeila, niŕi bi daun mideila

† 8:11 Luk 13:29 †† 8:12 Mad 22:13; 25:30; Luk 13:28 ††
8:17 Ais 53:4

†† 8:20 2Ko 8:9 †† 8:21 1Ki 19:20 ††† 8:24 Sam 4:8 †††
8:26 Mad 14:31; Sam 89:9 § 8:29 Mak 1:24; Luk 4:41

anib gau magõrhalö Jisas nip niñjun a göm, ap nip niñöm, neb neb göl gi hagla, "Ram minõnj hon i arö gimön, ke gau aru," a gila.

Jisas bi ñimagö ma kila ga u nip gö, kamiñ la
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 Jisas kauyañ ñig magitb udöm, ñig wanjö juöm, ram minõnj nipe hanmidöp u böñ lödañ ara. ¹² Pen nibi bi rimnap, bi ñimagö ma kila ga ap, Jisas gö kamiñ linab, a göm, nip ilõñ li dapöm Jisas mideia au daula. Pen, Jisas gö kamiñ linab, a göm niñla rö, Jisas bi ñin ma kila ga anibu nip haga, "Ñi me! Gasi halö mi-daimön. Nan si nan naij gipan gau niñem arö gabin," a ga. ³ Jisas anig hagö, God lo manö hag ñeb bi gau rimnap hagla, "Bi i God nip hag juöl gi me, anig hagab," a gila. ⁴ Pen Jisas gasi niñla anibu ke niñöm haga, "Kale nihön ginig yip gasi naij niñmim anig hagabim?" ¹⁵ Yad nip, 'Nan si nan naij gipan gau niñem arö gabin,' a ginö, kalöp aij ginab, aka 'Urak aru!' a ginö, kalöp aij ginabñ Aka manö nihön hagnö, kalöp aij ginab? ⁶ Miñi kale niñnabim, Bapi God yip Bi Ñi nipe hag la niñöm, minõnj nabõñ it i apem, nan si nan naij gipal gau niñem arö ginabin," a ga. Jisas anig hagöm, bi ñin ma kila ga u nip haga, "Urakmön, köp ne u udmön, ram ne aru!" a ga. ⁷ Jisas anig hagö, bi anibu uraköm köp bad nipe u udöm ram nipe ara. ⁸ Ram nipe arö niñöl gi, nibi bi gau niñöm, God hagö Jisas apöm gab, a göm piñiñ göm, bi ap minõnj nabõñ it i anib unbö rö gö niñagpun a göm, God hib nipe haglö adö ara.

Jisas bi nipe Madyu nip uda
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Jisas ram minõnj anibu arö göm, migan ap amöm niña, bi dakis udep wög gimidöp bi ap ram raul migan u asik mideia. Bi anibu hib nipe Madyu. Jisas nip niñöm haga, "Yad aip aue!" gö, uraköm Jisas aip ara.

¹⁰ Jisas bi nipe gau aip Madyu ram amöm, nan ñinlõ niñöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan naij gimidal bi gau abe, iru nöp apöm Jisas bi nipe gau aip nan niñla. ¹¹ Nan niñeila, bi Perisi gau niñöm, Jisas bi nipe gau kalip hagla, "Manö hag ñeb bi kale u, nipe nihön ginig, bi dakis udep gau abe, nibi bi nan si nan naij gipal gau abe, aip dim ñöl nan niñab?" ö gila.

¹² Hageila, Jisas manö anibu apdi niñöm haga, "Nibi bi nan gagöp gau, wös wameb bi gau aragpal; nibi bi nan göp gau nöp wös wameb bi gau arbal. ¹³ Pen God manö ap haga it u niñ aij gimim midaimim. Nipe haga, 'Yip nan sabe gi ñinabim u, yip aij gagnab; pen nibi bi gau kalip mög niñmim gi aij geinabim u, yip aij ginab,' a ga. Pen yad aunö u, nibi bi, hon nibi bi aij, mid aij gipun a gi gasi niñbal gau, kalip uthai niñ udnig auagnö; yad nibi bi, hon nan si nan naij gipun a gi gasi niñbal gau, kalip uthai niñ udnam a gem aunö," a ga. ¹⁴

Nan magö hil gep
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Ñin ap, Jon ñig pak ñeb bi nipe gau, Jisas mideia au apöm hagla, "Hon abe, bi Perisi gau abe, ñin rimnap, God nip nöp gasi niñjun, a gun, nan niñagpun. Pen bi ne gau nihön ginig u rö nöp gagpal?" ö gila. ¹⁵

Hageila, Jisas kalip haga, "Nibi bi gau, bi nibi udnig gab bi u aip mideinaböl ñin u, miñ miñ göl göm nan niñnaböl; pen bi rimnap apöm bi anibu nip ud junaböl ñin u, mög gö nan hil göm niñagnaböl," a ga.

¹⁶ Pen Jisas nipe kalip manö ap hod riköm haga, "Watij gisön u udöm, watij papit gi, pa gi dö ginab ramö u al döer gagnaböl. Pen ai ginig göm al döer gagnabölñ Anig geinaböl u, watij tutö gabin a ginig gab, migan kub yabit pa bñññ ginab. ¹⁷ Pen ñig wain u, u rö nöp. Wain gisön nibö u göm, ud kaj meme hañ mitep migan u ral lagnaböl. Pen nihön: anig geinaböl u, ñig wain kamiñ u ranöm, biñ yabit hagöm, kaj meme hañ u pak gi dö göm, hoñ göm arnab. Anib u, ñig wain kamiñ u udöm, kaj meme hañ kamiñ nibö migan u ud lilö nöp me, aij ginab," a ga.

Jisas gaia nibi kub ap, pai pro ap, kamiñ la
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Jisas manö anibu hagö niñöl gi, Juda bi kub ap Jisas mideia au apöm, kugom yimöm haga, "Pai yad u böñ nöp umöb u pen ne am nip ud niñö, uraknim," a ga.

¹⁹ Hagö, Jisas bi nipe gau aip uraköm, bi anibu aip arla.

²⁰ Pen nibi ap, hagape lugöl gi lugöl gi mideia, mi unbö migan lan ina. Anig gö, gasi nipe u nöp niñöm, "Jisas watij nipe milö kub got gau nöp ud niñö, yip kamiñ linab," a göm, Jisas arö niñöl gi, jöl adö gau amöm, watij nip u ud niña. ²¹ Ud niñö, Jisas ado göm nibi anibu nip niñöm haga, "Yip niñ udpan u me, nöp kamiñ löp. Gasi halö midaimön," a ga. Hagö, nan nip gimidöp u magö anibu nöp kamiñ löm, hagape aumidöp u mitep ga.

²³ Pen Jisas nibi bi anibu arö göm am am, bi kub ram u amjaköm niña, atij magö pu göm, manö haut kub yabit geila. ²⁴ Jisas niñöm kalip haga, "Kale ke gau arim! Pai i umagöp; yihariñ hon hanab," a ga. Anig hagö, nip mihol gila. ²⁵ Pen Jisas nibi bi anib gau kalip hag höñ yuöm, ram raul migan yañ amöm, pai uma u nip, ñimagö kid u ud niñö, uraka. ²⁶ Anig gö, manö anibu yag dam ram minõnj anib gau magõrhalö ud arla.

Jisas gö, bi amgö we miñau amgö ñil niñlõ

²⁷ Pen Jisas ram minõnj anibu arö göm arö niñöl gi, bi amgö magö we ga miñau nip hain göl gimil meg migan dap ranmil, haglö, "Depid Ñi nipe! Halip miñöñ mög niñmön!" a gilo. ²⁸ Anig hagailö, pen Jisas nipe ram raul migan u ara. Bi anib miñau hain ammil ram u apjaklö, Jisas kalip miñöñ haga, "Kale miñöñ, yad kalöp ginö kamiñ linab a gimil, yip ap hagabilñ Yad yau a

† 9:1 Mad 4:13 †† 9:4 Mad 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25 † 9:6 Jon 17:2 †† 9:11 Luk 15:2 †† 9:13 Mad 12:7; Hos 6:6

††† 9:14 Luk 18:12 ††† 9:20-21 Mad 14:36 § 9:27 Mad 20:29-34

ginabin, kale gasi niñbil amgö kale ñil linab aka wasö?" ö ga. Hageia, haglö, "Bi Kub, holmiñ niñbul, ne halip geinabön kamiñ linab," a gñlö. ²⁹ Hagailö, Jisas amgö kalip miñhöñ ud niñöm haga, "Yip niñ udpil u me, hagnip rö gñim," a ga. ³⁰ Hagö, amgö kalip miñhöñ kamiñ lö, niñlö niñöl gi, Jisas kalip miñhöñ manö ktö hagöm hag aij göm haga, "Niñbi bi gau, Jisas gajip halip kamiñ löp, a gimil hagagmil," a ga. ³¹ Anig haga u pen kalpe miñhöñ ammil, niñbi bi ram minöñ an anib gau magöñhalö hag ñilö ara.

Jisas aṭab ado ga bi ap niñ gö, manö ga

³² Pen kalpe miñhöñ arlö niñöl gi, niñbi bi rimnap, bi aiön pi halö aṭab ado ga bi ap, dap Jisas mideia au daueila. ³³ Jisas aiön pi bi anibu niñ abarñ ala u hag yuö, manö hag aij ga. Anig gö, niñbi bi gau aiö göm hagla, "Ram minöñ Isrel i, bi ap anibu rö gö niñagpun," a gila. †

³⁴ Pen bi Perisi gau hagla, "Niñpe kijaki aiön pi nap kale Seden ktö u udöm me, aiön pi gau hag höñ yuöp," a gila. ‡

Jisas niñbi bi gau kalip mög niña

³⁵ Pen Jisas niñpe daun pro gau abe, daun kub gau abe gi ajöl göm, Juda magum gep ram gau amöm, Kiñ kub ke yabiñ u niñbi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñimidöp. Pen niñbi bi gau kalip nan niñhöñ niñhöñ ga u, u rö nöp gö kamiñ la. ³⁶ Jisas niña, niñbi bi anib gau kaj sipsip gau bi abad midep kale ap midagöp rö u mideila. Gasñ kub niñöm uṭham mideila u pen kalip bi gi ñeb ap midageia. Anib u niñöm, Jisas niñpe mög yabiñ niñöm, ³⁷ bi niñpe gau kalip haga, "Nan magö iru yabiñ nöp wög naböñ au po gi midöp u pen niñbi bi ral daupep iru midagpal. ³⁸ Anib u, kale bi wög naböñ nap niñbö u niñp hag niñbe, bi ral daupep rimnap yuö, ral dap niñ lau adö dauöl," a ga.

Jisas manö ud arep bi niñpe unbö miñgan la?

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 Jisas bi niñpe unbö miñgan lañ u wiñ alö aueila haga, "Yad ke kalöp hagabin u me, kijaki aiön pi nan gau hag yuniñ, hag yunabim. Niñbi bi nan niñhöñ niñhöñ ginab gau u rö nöp giñpe, kamiñ linab," a ga. ††

² Bi Jisas manö ud arep unbö miñgan lañ Jisas hag yua bi gau, hib kale gau me, bi ap Saimon, hib niñpe ap Pida a gimidal; bi ap Edru, Pida nimam niñpe u; bi ap Jems, Sebedi ñi niñpe; bi ap Jon, Jems nimam niñpe; ³ bi ap Pilip; ap Badolomyu; ap Domas; ap Madyu, niñpe dakis udmidöp; bi ap Jems, Alpias ñi niñpe; bi ap Dadias; ⁴ bi ap Saimon, hib niñpe ap Selod a gimidal; bi ap Judas Iskariod, niñpe me hainö Jisas niñp mumug niña.

Jisas manö ud arep bi niñpe unbö miñgan lañ kalip hag ke ke yua

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Jisas bi niñpe anib gau kalip manö aij wög u göl a göm, hag ke ke yuöl gi haga, "Kale Juda niñbi bi wasö an gau abe, Sameria kai midpal an gau abe, aragmim.

⁶ Pen kale am niñbi bi hon Isrel, niñbi bi kale God niñp gasi niñagpal gau, kalip hag ñöl gi hagnim, ⁷ "God niñbi bi udöm abad mideinab ñin u, hadö söl auöp," a gimim.

⁸ Niñbi bi nan gñim gau giñpe, kamiñ linim. Niñbi bi böñ nöp umöl gau giñpe, kauyañ uraköl. Niñbi bi wös hapeb linim gau giñpe, kamiñ linim. Niñbi bi kijaki aiön pi abarñ alnim gau hag höñ yube arañ. Bapi hol apil kalöp pör yiñariñ wög gñpul rö, kale u rö nöp niñbi bi anib gau kalip yiñariñ wög gi ñimim. ⁹ Mani gol, mani silpa, mani aṭi rimnap ud aragmim. ¹⁰ Wadi, waiñ rimnap halö, ma rirup, watab adañ, nan gau ud aragmim. Pen niñhöñ: niñbi bi wög gi ñinaböl gau pen nan ñilö niñp-aböl. †

¹¹ "Pen daun ap aka ram riñig agtö ap amjakpe, niñbi bi kalöp hag wiñai udöl rö rimnap niñmim, kalip aip nöp midmim, ram minöñ ke ap gau arniñ gñinabim ñin u nöp, kalip arö gimim armim. ¹² Pen ram ap ammim, "Kale midpim!" a giñpe, "Yau, midpun; aij aubim," a gaiöl, ram raul miñgan anibu armim. Pen kalöp manö yad hag ñimim hag wiñai ud niñagaiöl u, arik arniñ, aciñ aciñ ma kid kale cig udöm midainim u, ab †† gi yumim armim. ¹⁵ Yad kalöp niñjö yabiñ hagabin: manö kub hagep ñin u, Sodom Gomora niñbi bi ilön pro pro udnaböl; niñbi bi kalöp udagnaböl anib gau, ilön kub yabiñ udnaböl. †

Marö iru nöp aunab

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ "Pen niñjim! Yad kalöp kaj sipsip rö u, niñbi bi kain hauñ rö midpal an gau yuabin. Anib u, gasñ niñ aij göl gi, agamij kalip hag ñöl gi midaimim. †

¹⁷ "Pen niñbi bi rimnap kalöp ud sisi löm, dam Juda magum gep ram gau arlö, kansol kale gau ap manö kub hagöm, kalöp paknaböl. Anib u, niñ aij gimim.

¹⁸ Kalöp bi yad a göm, tiñ gi dam gapman bi kub aka kiñ mideinaböl au ud arlö, kale manö aij yad u, bi kub gau abe, Juda niñbi bi wasö ram minöñ miñlö kub gau niñbö gau abe, kalip hag ñinabim. ¹⁹ Kalöp manö kub hagnaböl anibu, manö niñhöñ hagnun aka manö aige gun hagnun a gimim piñiñ gimim, gasñ iru niñagmim. Hagep niñöl gi, Nap God Ana niñpe kale aip midöp u, gasñ aij ñeinab, manö kale adö u ke hagagnabim; Nap God Ana niñpe kalöp hagnab rö nöp hagnabim. ††

²¹ "Ñin anibu, nimam gau uraköm, nimam kale ke gau al paklañ a göm, bi kub gau kalip mumug gñinaböl. Nap gau uraköm, ñi pai kale ke gau al paklañ a göm,

† 9:30 Mad 8:4 †† 9:33 Mak 2:12 ‡ 9:34 Mad 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 †† 9:35 Mad 4:23; Mak 1:39 †† 9:36 Mad 14:14; Nab 27:17; 1Ki 22:17; Sek 10:2; Mak 6:34 ††† 9:37 Luk 10:2 ††† 10:1 Mak 6:7; Luk 9:1

§ 10:6 Jer 50:6 §† 10:7 Mad 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 §†† 10:9 Luk 10:4 §† 10:10 Luk 10:7; 1Ko 9:14 §†† 10:12-14 Luk 10:5-6; Ap 13:51 §† 10:15 Mad 11:24; Jud 7 §† 10:16 Luk 10:3; Ro 16:19 §†† 10:17 Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15 §†† 10:19-20 Jon 14:26

bi kub gau kalip mumug gınaböl. Nı̄ pai gau uraköm, nı̄me nap kale ke gau jöl n̄öm u rö nöp gınaböl. †22 Yıp lau adö mideinabim rö, nı̄bi bi gau magöñhalö kalöp niñlö, mulu kal alnab. Pen nı̄bi bi an klö göm, yıp pig nöp mideinaböl gau, n̄in hain u auö, God kalip udnab. 23 Pen miñan ap arbe, kalöp gi naij gaiöl u, piñiñ gi miñan ap armim. Yad kalöp niñö hagabin, Isrel daun gau nı̄bi bi gau kalip hag nı̄be aragnab adö, yad Bi Nı̄ nı̄pe aunabin.

24 "Nı̄ pai skul hagnab gau kub midlö, hag nı̄be bi kale gau pro midagpal. Pen hag nı̄be bi midöp rö midaiun a göm me, skul hagnab. Nı̄bi bi wög gi nı̄bal gau kub midlö, nı̄bi bi kalip abad midpal gau pro midagpal. Wög gıpal u, nı̄bi bi kub midpal rö midaiun a göm, wög gıpal. Anı̄b u rö, nı̄bi bi yad gau, yad midpin rö midaiun a göm, gıpal. Pen nı̄bi bi gau yıp hag juöm, Seden hib nı̄pe ap löm yıp Bielsebul a gıpal rö, kalöp bi wög gi nı̄be yad u rö nöp hag juöm manö naij hagnaböl me. ††

God nı̄p nöp piñiñ gep

(Luk 12:2-7)

26 "Nı̄bi bi gau kalip niñmim piñiñ gagmim. Manö niñön miñi hari göl midöp u, hainö waiö mideinab. Nan niñön agamij gıpal gau, hainö waiö niñnaböl. †27 Manö yad kalöp pi gem hagnabin u, kale am kalip waiö hag nı̄mim. Manö yad kalöp rimid it hagnabin u, ram adö lañ ammim, manö kub hag nı̄be niñöl.

28 "Kale nı̄bi bi al pak libal bi gau niñmim piñiñ gagmim. Kale yihariñ hañ bad u nöp al pak linaböl; ana u halö gi naij göl rö lagöp. Piñiñ gıniñ me, Bi Kub nı̄bi bi hañ romañ abe ana abe miñan mab ke inab yañ yunab u nı̄p piñiñ gimim. †29 Yaur pro gau, nan yihariñ. Mani añ magö añ nöp yuöm, miñöp udnab. Nan yihariñ u pen, God kalip niñ midöp rö, ap yihariñ lug pakagnab. 30 Umagö kalöp u, God magöñhalö wö ralöp. 31 Anı̄b u, piñiñ gagmim. Yaur gau nan pro yabiñ; kale pen nan yabiñ midpim. ††

Yad Jisas bi nı̄pe a gımim waiö hagnim

(Luk 12:8-9)

32 "Nı̄bi bi an yıp lau adö midöm, nı̄bi bi gau kalip waiö hag nı̄naböl gau, yad pen Bapi yad kumi kabö adö lañ midöp u nı̄p, yıp lau adö midpal, a gem, waiö hagnabin. 33 Pen nı̄bi bi an, yıp cig aij gagöm, nı̄bi bi aip mideinaböl añ au hagnaböl, bi anı̄bu yad niñagpin, a gınaböl u, yad pen Bapi yad kumi kabö adö lañ u nı̄p, nı̄bi bi gai i yad niñagpin, a gınabin. †††

Pen pen gınaböl

(Luk 12:51-53; 14:26-27)

34 "Yad miñön nabön it i aunö u, 'Jisas nı̄pe miñön nabön it i aua rö, agamij mid aij gınabun,' a gımim, gası u niñagmim. Yad aunö u me, nı̄bi bi gau manö kub hagöm, pen pen gınaböl. 35 Anı̄g gınab: nı̄ gau

† 10:21 Mai 7:6; Mad 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 †† 10:24-25 Mad 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 6:40; 11:15; Jon 13:16; 15:20 † 10:26 Mak 4:22; Luk 8:17 †† 10:28 Jem 4:12 †† 10:31 Mad 6:26 ††† 10:33 Mak 8:38; Luk 9:26; 2Di 2:12

uraköm, nap aip pen pen gınaböl. Pai gau uraköm, nı̄me aip pen pen gınaböl. Nı̄ nı̄bin gau uraköm, nı̄pis aip pen pen gınaböl. †††36 Anı̄g gınaböl anı̄bu, ram kale añ midpal u, kale ke nöp pen pen gınaböl.

37 "Nı̄bi bi an, nı̄me nap aka nı̄ pai gau nöp midmagö löm, yıp midmagö lagnaböl u, nı̄bi bi yad midöl rö lagnab. 38 Nı̄bi bi an yıp pig midniñ gaböl, pen gası ap niñöm hagnaböl, 'Nı̄bi bi rimnap hanı̄p gi naij göl rö löp,' a göm, yıp arö gınaböl u, nı̄bi bi yad midöl rö lagnab. 39 Nı̄bi bi an, yad ke nöp midem, mid aij gınam a gınab u, mab ke inab yañ u arnab. Nı̄bi bi an pen hagnab, yad Jisas lau adö midnö, yıp al pak linı̄g al pak löl a gınab u, kamiñ pör pör midep u udnab. 5

God kalip pen u rö nöp abad mideinab

(Mak 9:41)

40 "Kale arbe, nı̄bi bi rimnap kalöp hag wiñai udaiöl u, yıp abe hag wiñai udnaböl. Pen yıp hag wiñai udnaböl rö, Bi yıp hag yuö aunö u nı̄p abe hag wiñai udnaböl.

†41 Nı̄bi bi an, God manö hagep bi ap niñöm hagnab, 'Bi auöp i, God wög göp u me, nı̄p udnabin,' a göm, udnab u, aij yabiñ gınab. God manö hagep bi anı̄bu ud aij gınab rö, hainö God nı̄p u rö nöp ud aij gınab. Nı̄bi bi an, God nı̄bi bi kamiñ aij nı̄pe ap niñöm hagnab, 'Bi auöp i, God bi kamiñ aij nı̄pe u me, nı̄p udnabin,' a göm udnab u, aij yabiñ gınab. God nı̄bi bi kamiñ aij nı̄pe u ud aij gınab rö, hainö God nı̄p u rö nöp ud aij gınab. 42 Pen nı̄bi bi an, bi yihariñ yad ap niñöm, Jisas bi nı̄pe u a göm, niñ mil dap nı̄nab u, God niñö, aij gö, pen haut gagnab," a ga.

Jon bi nı̄pe rimnap hag yuö, Jisas nı̄p niñniñ arla

(Luk 7:18-35)

11 Jisas bi nı̄pe unbö miñan lañ gau kalip anı̄g göl anı̄g göl gımim a göm hag nı̄ aij göm, ram miñön anı̄bu arö göm, daun yöp söl anı̄b gau amöm, nı̄bi bi gau kalip manö hag nı̄a.

2 Pen Jon bi niñ pak nı̄be u nagi midöm, Krais niñön niñön ga manö u niñöm, bi nı̄pe rimnap hag yuö, Krais mideia au amjaköm, 3 nı̄p hag niñöm hagla, "Hanı̄p hag nı̄mön, ne bi 'Krais' a gun pör abad midpun u nöp auban, aka hon bi hain nı̄bö anı̄bu ke abad midaiun?" ö gila.

4 Hageila, Jisas kalip haga, "Kale Jon midöp au amim hagnim, 'Hon amun amgö hon ke niñun, rimid hon ke niñbun, 5 bi anı̄bu nı̄bi bi amgö we göp gau gajıp amgö niñbal. Nı̄bi bi ma naij göp gau gajıp adan aj aij gıpal. Nı̄bi bi wös hapeb löp gau gajıp miñep göp. Nı̄bi bi rimid miñan piñ göp gau gajıp gası wakö niñbal. Nı̄bi bi umbal gau gajıp kauyañ urakpal. Nı̄bi bi mög gep rö gau, u rö nöp Krais manö aij u hagö niñbal,' a gımim. †††6 Pen manö ap hagnim, 'Nı̄bi bi yıp niñ udöm, gası ap ap niñagnaböl gau, miñ miñ yabiñ gınaböl,' a gımim," a ga.

††† 10:35 Mai 7:6 § 10:39 Mad 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25 †† 10:40 Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 ††† 11:5 Ais 35:5-6; 61:1

⁷ Anig hagö, Jon bi nipe gau arlö niñöl gi, Jisas nibi bi ap mideila gau kalip Jon manö adö u hagöm haga, "Kale nöd ram minöñ kabö nöp midöp an gau arbe ñin u, nihön niññig arberñ Hod miñö añi ap yigön ud dan i göp ap niññig arbe?" ⁸ Aka nihön niññig arberñ Bi watij aij aij nöp libal bi ap niññig arberñ Bi watij aij aij udun a göm niñbal gau, bi kub ram kñiñ aij gau hanbal. Kale Jon midmidöp ram minöñ nöp an au han midagmidal. ⁹ Pen nan nihön niññig arberñ Yihariñ aragpe. Jon bi God manö hagep, bi anibu niññig arbe. Bi God manö hagep aunab a gimim abad midmidim me, bi anibu me u. Pen Jon nipe God manö hagep bi nöp wasö.

¹⁰ Jon nip gasi niñöm, hadame nöp God nipe Ni nipe nip manö haga manö anibu, God Manö yan kalik kñiñ riköm hagla,

'Bi manö hagep yad u,
hag yunö nöd amöm,
nibi bi gau hag ñi aij gö,

hainö ne ke arnabön,' a göm kalik kñiñ rikla. †

¹¹ Kalöp hagabin, nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau, añi ap Jon rö wasö. Pen God nibi bi yihariñ yabiñ dam kumi kabö adö lan au abad mideinab gau, kale Jon rö midageinaböl; God nipe nibi bi yihariñ yabiñ gau ud aij yabiñ gö, nibi bi aij nipe yabiñ mideinaböl. ¹² Jon bi ñig pak ñeb bi apöm manö aij hag ña ñin u riköm, nibi bi gau, God hanip udöm kumi kabö adö lan au abad midainim a göm, manö anibu kñö yabiñ gi dam dam, miñi u rö nöp klö yabiñ gipal.

¹³ "Bi God manö hagep manö kalik kñiñ rikla gau abe, Mosis God lo manö kalik kñiñ rika u abe, it u me, God Mesaia u nip yuö, nipe nibi bi gau kalip udöm abad mideinab. Manö anibu nöp hag daulö daulö me, Jon aua. ¹⁴ Pen manö hagnig gabin u udnabim aka niñagpin. God Jon nip hagö, apöm nibi bi gau kalip manö hag ña u, God Manö kalik kñiñ riköm, ginab a gila rö nöp ga. Kalik kñiñ riköm hagla, bi God manö hagep Ilaija rö bi ap aunab, a gila. ¹⁵ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim.

¹⁶ "Nibi bi miñi ñin i midpal gau yad niñbin, kale ñi painañ rimnap maker au asiköm, ñi painañ rimnap meg migan dap ranöm kalip hagpal rö u midpal.

¹⁷ Kale hagpal,

'Hon añi pu gino,
kale nihön ginig kugom ralagpim?
Kimap miñöñ gep rö ap hagno,
kale nihön ginig miñöñ gagpim?' ö gipal.

¹⁸ Anib u rö, God Jon nip yuö apöm, ñin rimnap nan magö niñagöm, ñig wain niñagöm gö, hagla, 'Bi anibi nip nan nihön abañ alö anig göp?' ö gila. ¹⁹ Bi Ni nipe pen auö hagpal, 'Bi nan kub niñöm, ñig wain niñöm, bi dakis udpal gau aip ajöm, bi nan naj gipal gau aip ajöm göp,' a gipal. Pen nibi bi God Manö u niñ udöm, gi aij göm, mid aij ginaböl u, nibi bi gau niñöm hagnaböl, God Manö u manö aij yabiñ, a ginaböl," a ga. †

† 11:10 Mal 3:1; Luk 1:76 †† 11:13 Luk 16:16 † 11:14 Mal 4:5; Mad 17:10-13; Mak 9:11-13 †† 11:19 Mad 9:14

Manö kub udnaböl

(Luk 10:13-15)

²⁰ Jisas daun kub nöd gi ajöm, nan gagep iru nöp gö, nibi bi gau niñla u pen kale, nihön ginig nan si nan naj gipun a göm, nan si nan naj gimidal u arö göm, Jisas nip niñ udagla. Anig gñlö, Jisas kalip hag göm haga, "Korasin daun nibi bi gau! Bedsaida daun nibi bi gau! Nan gagep gau ginö, niñbe. Pen nan si nan naj gipim u arö gimim, yip niñ udagpim. Anig gipim u, kale manö kub yabiñ udnabim. Daun kub Daia Juda nibi bi wasö gau, daun kub Saidon Juda nibi bi wasö gau, nan gagep anib gau kalip u rö nöp gaibnep, kale nan si nan naj gimidal gau arö göm, wadi asöl rö rimnap yimöm, run he löl gi löl gi midaiblap. ²² Anib u, manö kub hagep ñin u, Daia nibi bi abe, Saidon nibi bi abe, manö pro rö udnaböl; pen kale Korasin nibi bi abe, Bedsaida nibi bi abe, manö kub yabiñ udnabim.

²³ "Kapaneam nibi bi gau. Niñ anibu kale kumi kabö adö lan au aragnabim; böñ nöp mab ke inab utöm mi-gan yan u arnabim. Nan gagep kale an aui ginö u, daun kub Sodom gaibnep, kale nan si nan naj gimidal gau arö göm, uri kamiñ midaiblap. ²⁴ Adö anibu yad kalöp niñö hagabin, manö kub hagep ñin u, Sodom nibi bi gau manö pro rö udnaböl; kale Kapaneam nibi bi manö kub yabiñ udnabim," a ga. ²⁵

Yip aumim ake limim

(Luk 10:21-22)

²⁵ Niñ anibu Jisas Nap nip haga, "Bapi, yad hib ne hagnö adö lan aran. Ne Bi Kub, kumi kabö adö lan abe, minöñ naböñ it i abe abad midpan u, gasi ne ke niñö aij göp rö, nibi bi gasi kid hiik niñun niñbun a gipal gau, kalip manö yad hagabin it u hag ñagpan; pen nibi bi ñi painañ rö midpal gau kalip gasi aij ñimön, manö yad hagabin it u hag waiö liban u, nöp aij a gabin," a ga. ⁵

²⁷ Jisas anig hagöm haga, "Bapi klö nipe midöp rö, yip ñöb. Nibi bi rimnap yip niñ aij gagpal; Bapi nöp yip niñöb. Yad nöp Bapi nip niñ aij gipin. Pen nibi bi gasi aij ñinam a gem niñbin gau, kalip gasi aij ñinö, Bapi nip niñnaböl," a ga. ^{5†}

²⁸ Jisas anig hagöm haga, "Kale nibi bi nan wañib kub iru maru pör ud ajmim gasi iru niñmim midpim gau, yad aumim niñöm nan wañib kub iru maru ud ajabim gau yad ke udnö ake linabim. ²⁹ Yad bi hain aij agamij midpin; kal gagnabin; anib u, yip aumim, wög yad gi ñimim, hibur gasi midmagö kalöp an dan ake limim. ³⁰ Kale yip aumim wög yad geinabim u, ud marö ap gagnab; piña ginab. ^{5†}

‡‡ 11:20-21 Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 ‡‡‡ 11:23 Ais 14:13-15; Jen 19:24-28 ‡‡‡ 11:24 Mad 10:15; Luk 10:12 § 11:25-26 1Ko 1:26-29 §† 11:27 Mad 28:18; Jon 3:35; 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18; 10:15 §†† 11:28 Jer 31:25 §† 11:30 1Jn 5:3

God nîp sabe gep ñin u, wid magö rik ñinla

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

12 Juda God nîp sabe gep ñin u, Jisas bi nîpe gau aip wid wög aṅ au amöl gi, bi nîpe gau kiyö lö, wid magö anîb gau rimnap udöm, hañ pak yuöm, ñinöl gi ñinöl gi areila. ¹²Anig geila, bi Perisi gau niñöm, Jisas nîp hagla, "Lo manö hon hagab, nîbi bi God nîp sabe gep ñin u wög gagnaböl. Pen bi ne gau nihön ginig God nîp sabe gep ñin wög gagep i, wid magö hañ pak yuaböl?" ö gila. ^{††}

³Hageila, Jisas kalip haga, "Depid hadame nöp bi nîpe gau aip kiyö lö, God sabe gep ram u amjaköm, bred God amgö ilö adö au löm, bi yihariṅ ñinagpal, bi God nîp nan sabe gîpal gau nöp ñinbal bred u, kalip hag niñö nîp ñilö, bi nîpe gau aip ñinla. Pen kiyö lö gila aiud anîbu, God Manö yaṅ kalî kliñ rikla u kale niñagpim ar? [‡]

⁵"Kale Mosis God Manö kalî kliñ rika u niñagpim rö löp. Nîpe kalî kliñ riköm haga, 'Bi God nîp nan sabe gep bi gau, God nîp sabe gep ñin u, God sabe gep ram raul u am midöm, wög gîpal. Pen God kalip manö kub hagagnab,' a ga. ^{††6} Pen yad kalöp hagabin, God sabe gep ram anîbu nan kub wasö; yad ke pen Bi kub yabiñ midpin. ^{††7} Pen manö ap God Manö kalî kliñ rikla u, niñ aij gagpim akaṅ Manö anîbu kalî kliñ riköm hagla, 'Nîbi bi yip nan pak sabe gi ñinaböl u, yip aij gagnab; nîbi bi gau kalip mög niñaböl u, yip aij ginab,' a gila. Manö anîbu niñmim gagpim u me, bi yad gau gi aij gilö niñöl gi, kalip ud siñik hagpe. ^{††8} 'God nîp sabe gep ñin! God nîp sabe gep ñin! u gîpim u pen Bi Ñi nîpe nöp God nîp sabe gep ñin u abad midöp a gîmim gasi u niñagpim.

Jisas bi ñimago pino ga u gö, kamiṅ la

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹Jisas ram minöṅ anîbu arö göm, ram minöṅ ap aramöm, Juda magum gep ram raul miṅan u ara. ¹⁰Pen ram raul miṅan anîbu bi ñimago pino ga ap mideia. Nîbi bi ap mideila gau, Jisas manö rimnap hagö nîp dam manö kub hagun a göm, nîp manö pir alöm hagla, "God nîp sabe gep ñin i, nîbi bi kamiṅ lep aka wasö?" gila. ^{††}

¹¹Hageila, Jisas kalip haga, "Kaj sipsip kale ap God nîp sabe gep ñin i utöm miṅan areinab u, ud yunabim aka wasöṅ Ud yunabim rö löp. ¹²Pen kaj sipsip u nan yihariṅ. Nîbi bi u nan yabiñ. God nîp sabe gep ñin i kamiṅ laṅ a gun ginabun u, manö midagöp, ginabun," a ga. ⁵

¹³Jisas anig hagöm, bi ñimago pino ga u nîp haga, "Ñin miñbö li!" a ga. Anig hagö, ñimago miñbö labin a ga. Anig ga niñöm ñimago pino ga u böṅ nöp kamiṅ löm, ñimago böṅ lau aij mideia u rö la.

¹⁴Anig gö niñöm, bi Perisi gau am magum göm, nîp anig anig gun al pak lun, a göm, manö hag niñ hag niñ gila. ^{5†}

Jisas nîpe God bi wög gi ñieb nîpe

¹⁵Anig geila, Jisas niñöm, ram minöṅ anîbu arö göm, miṅan ap arnig göm ara. Arö niñöl gi, nîbi bi iru nöp nîp hain gila. Anig geila, nîbi bi nan ga gau, nîpe gö magöṅhalö kamiṅ lö niñöl gi, ¹⁶kalip haga, "Bi u anig anig göp a gîmim, hagagmim!" a ga. ^{5††}

¹⁷Jisas ga anîbu, bi God manö hagep Aisaia ginab a ga rö nöp ga. Nîpe kalî kliñ riköm haga,

¹⁸"Bi yad böṅ nöp hag libin i, wög yad gi ñab.

Bi yad niñnö, yip aij yabiñ göp me u.

Yad nîpe midmagö libin.

Ana yad u nîp aṅ ba gö,

nîbi bi kale aigöl göm asi mid aij ginaböl manö yad u, nîbi bi gau magöṅhalö hag ñinab.

¹⁹Pen nîpe nîbi bi gau niñö mulu lugö,

manö pen pen hagagnab.

Nîbi bi midpal gau, yip nöp niñöl a göm,

meg magö dap ranöm hagagnab.

²⁰Nîbi bi niñagpal gau

kalip agamij hag aij ginab.

Ṭam hoṅ ginig gö, kalasin rim liñ inmidöp rö u kalip hagnab.

Nîpe anig göl gi damöm me,

God hagöp rö böṅ u apranö,

nan si nan naij gep böṅ u böṅ nöp ap lugnab.

²¹Nîbi bi ram minöṅ gau niñö gau u rö nöp,

nîp gasi halö abad mideinaböl," a ga. ^{5†}

Jisas nîpe Bielsebul klö udöm nan gagep gab, a gila

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²²Bi kijaki aban alö, amgö we göm, maj hañ piñ göm ga bi ap dam Jisas mideia au daueila. Jisas kijaki u hag höṅ yuö, amgö yabiñ niñöm, manö hagöm ga. ²³Nîbi bi mideila gau, Jisas ga anîbu niñöm, aiö göm hagla, "Bi anîbi bac Depid Ñi nîpe pör abad midpun u rö löp," a gila.

²⁴Pen bi Perisi gau manö anîbu niñöm, gasi kale gau nöp niñöm hagla, "Bi anîbu God klö nîpe udöm hag höṅ yuagöp; nîpe kijaki aiön pi nan gau, nap kale Bielsebul klö udöm hag yuöp," a gi gasi niñla. ^{5††}

²⁵Pen gasi niñla anîbu, Jisas ke niñöm, kalip haga, "Seden uraköm, nîbi bi nîpe rimnap hag yunab u, aige göm bi kub mideinabṅ Ram minöṅ ap, kale ke pen pen hagöm asik ke ke linaböl u, ap lug paknaböl. Ram minöṅ kub ap aka nîbi bi it aṅ ap, kale ke pen pen hagöm asik ke ke linaböl u, ap lug paknaböl. Kale anîbu rö hagabim u pen Seden nîpe yam nîpe ke gau kalip hag yuagnab.

²⁷"Yip hagpim, 'Kijaki aiön pi nan gau nap kale Bielsebul klö u udmön hag höṅ yuban,' a gîpim u pen kale yip hagpe niñin: bi kale ke gau Bielsebul klö u udöm kijaki aiön pi nan gau hag höṅ yubal aka nihön?"

† 12:1 Dud 23:25 †† 12:2 Eks 20:10 ‡ 12:3-4 Lep 24:5-9;
15a 21:1-6 †† 12:5 Nab 28:9-10 †† 12:6 Mad 12:41-42 †††
12:7 Hos 6:6; Mad 9:13 ††† 12:10 Luk 14:3 § 12:12 Luk 14:5

5† 12:14 Jon 5:16 5†† 12:16 Mad 8:4; Mak 3:12 5† 12:21
Mad 3:17; Ais 42:1-4 5†† 12:24 Mad 9:34; 10:25

Kale ke hagnaböl, 'Nibi bi ap anig göl rö lagöp,' a gin-aböl.

²⁸ "Pen God Ana klö u udem, kijaki aiön pi nan gau hag höñ yuabin u, nihön ginig God bi nipe nibi bi udöm abad mideinab ñin u hadö auöp i a gimim yip udagpim? †

²⁹ "Bi klö yabił ap midö, nan nip gau udnig, yihariñ aragnaböl. Nip böñ nöp nagı adık löm me, amöm nan nip gau udnaböl.

³⁰ "Nibi bi yad pig midpal gau, nibi bi gau kalip yad daunaböl. Pen nibi bi yad wasö gau, nibi bi yad aunig gaböl gau kalip ridik gi yunaböl. ††³¹ Anib u, kale niñ aij gimim. Nibi bi gau nan si nan naji nihön nihön gein-aböl u, God niñöm arö ginab. Nibi bi God nip manö rib junaböl u, u rö nöp God niñöm arö ginab. Pen God Ana nip manö rib junaböl u, God niñöm arö gagnab. ††³² Bi Ñi nipe u nip manö naji hageinaböl u, God niñöm arö ginab. Pen Ana Uł nip manö naji hageinaböl u, ñin i abe, ñin hain u abe, God nipe niñ nöp midöm arö gagnab.

Manö ke hagpim adö u kalöp manö kub hagnab

(Luk 6:43-45)

³³ "Kale yip nihön ginig hagpim, 'Seden abañ alö, wög aij u göp,' a gipimñ Mab aij gau magö aij pilnab; mab naji gau magö naji pilnab. Mab magö pilnab magö anibu niñöm me, mab u aij mab u naji a ginaböl.

††³⁴ Kale haino ñi pai yag daubal gau me anig hagabim. Kale nibi bi naji anibu rö, aige gimim manö aij hagnabimñ Nibi bi manö hagpal rö niñnabun me, hibur gası midmagö kalip anı dañ nihön rö midöp u niñnabun. ††³⁵ Nibi bi aij gau, hibur gası midmagö anı kale dañ nan aij midöp niñöm gi aij gıpal; nibi bi naji gau, hibur gası midmagö anı kale dañ nan naji midöp niñöm gi naji gıpal. †³⁶ Niñ aij gimim. Hainö manö kub hagep ñin u, God nibi bi gau kalip magöñhalö, manö haföwatö hagöm nibi bi rimnap gi naji gıla u, nihön ginig anig hagpe a göm, kalip hag ginab. †³⁷ Anib u me, kale ke manö hagnabim u nöp God niñöm hagnab niñöm, kamiñ arnabim aka ilön udnabim," a ga.

Nan gagep rö gö niñun, a gıla

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ God lo manö hag ñeb bi rimnap abe, bi Perisi rimnap abe, apöm Jisas nip hagla, "Manö hag ñeb bi! Nan gagep rö ap gö, hon niñun me, ne God nöp hag yuöp auban a ginabun," a gıla. ††

³⁹ Hageila, Jisas haga, "Kale nibi bi nan si nan naji nöp gimim, God manö haga u niñagpim. Nan gagep rö ap gö niñun a gıpim u, pen kalöp nan ap ginö niñagnabim. Bi God manö hagep Jona nip ga adö u nöp yip u rö nöp gö, niñnabim. †††⁴⁰ Hadame nöp kab-saf kub u Jona nip pa bo yuö, hibur anı yanı ñin mihau niganı midöm, ado gi aua. Anib u rö, yad, Bi Ñi nipe, u

† 12:28 Ap 10:38; 1Jn 3:8 †† 12:30 Mak 9:40; Luk 9:50 †
12:31 Hib 6:4-6 †† 12:33 Mad 7:16-20 †† 12:34 Mad 3:7; 15:18;
Luk 3:7; 6:45 ††† 12:38 Mad 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 ††† 12:39
Mad 16:4; Mak 8:12

rö nöp ñin mihau niganı minöñ anı gau midem, ado gi aunabin. ††⁴¹ Hadame nöp Jona amöm, daun kub Ninepa nibi bi kalip hagö, nan si nan naji gıla gau yinid arö göm, God nip niñ udla. Jona bi yihariñ u hagö niñla; kale pen Bi Kub yabił miñi midöp i, manö hagöp u udagpim. Anib u, hainö manö kub hagep ñin u, Ninepa bi kale uraköm kalöp manö kub haglö, kale manö kub udnabim. ††

⁴² "Nibi kwin kub, ram minöñ Siba nibö u, hadame nöp ga rö u niñbim. Ram minöñ nipe milö gau nibö u pen, Juda kiñ kub Solomon gası kid hiik niñeb bi u manö nip niñnig aua. Solomon bi yihariñ u nip anig ga; pen nihön ginig Bi Kub miñi midöp i manö hagöp u niñagpimñ Hainö manö kub hagep ñin u, Siba kwin uraköm kalöp manö kub hagö, kale manö kub udnabim. †††

Kijaki aiön pi nan gau kauyanı ado gi aunim rö löp, a ga

(Luk 11:24-26)

⁴³ "Seden yam nipe kijaki nan gau ap nibi bi abañ al midöm, höñ amöm, nibi bi rimnap abañ alin, a göm, niñ aj wasö niñöm, ††⁴⁴ ado gi apöm niñnab, bi nöd arık arnab kuö u aij aij nöp mideinab. †⁴⁵ Nipe niñöm, kijaki naji nipe rö wasö, kijaki naji yabił, unbö mudun jıñ u uł gi dapöm, bi anıbu nip yuö hiiknaböl. Anig gö, nöd mid naji ga rö wasö; hainö mid naji yabił ginab. Kale nibi bi uri midpim kale nan si nan naji nöd gi midmidim rö wasö, hainö nan si nan naji yabił ginabim," a ga. ††

Jisas nime nimam bi

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Jisas nibi bi gau kalip manö hagö niñöl gi, nime nimam nipe yabił gau höñ yanı apöm hagla, "Hon Jisas nip manö hagnig aubun," a gıla. †⁴⁷ Hageila, bi ap ram raul migan amöm, Jisas nip haga, "Name namam ne gau, nöp manö hagnig ap midpal höñ yanı," a ga.

⁴⁸ Hageia, nibi bi nipe aip ram raul migan yanı mideila gau kalip niñ gıgabö göm haga, "Niñö hagpan u pen, nibi bi ram raul migan midpal gai i, kale ami yad, mam yad midpal. †⁵⁰ Nibi bi Bapi yad kumi kabö adö lanı manö hagöp rö niñöm anig unbö rö nöp gıpal gau, ami yad, añ yad, mam yad gau nöp midpal," a ga. †††

Jisas, God manö u niñ aij gılanı, a göm, manö hod riköm haga

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

13 Ñin añi anıbu nöp, Jisas ram arö göm am Ñig Wanö Galili got au asikö, †² nibi bi iru yabił nöp apöm nip big gıgabö geila. Anig geila niñöm nipe am ñig magıb adö u asiköm, amöm ñig anı au dañ midö niñöl gi, nibi bi ñig wanö got au urak mideila.

Jisas nibi bi gau kalip manö hod riköm manö iru nöp hag ña. Hag ñöl gi haga, "Bi ap wid ranañ a göm, wid magö u dam wög naböñ gau yueinab. ††⁴ Yıñ yuö, rimnap adan adö au lugö, yaur gau apöm niñnaböl. †⁵ Rim-

† 12:40 Jo 1:17 †† 12:41 Jo 3:5 ††† 12:42 1Ki 10:1-10 ††
12:45 2Pi 2:20 ††† 12:50 Ro 8:29 †† 13:2-3 Luk 5:1-3

nap kabö adö minöŋ pro pro mideinab au lugöm, yinjid marep ginab ⁶ pen kidit am pidöŋ gagnab rö, sidö niŋöm miŋep ginab. ⁷ Pen rimnap nagı kali kali halö aŋ gau lugöm rannab pen nagı anıbu hau göm pak niŋö, miŋep ginab. ⁸ Pen rimnap minöŋ aij adö au lugöm, ran aij yabit göm, magö iru yabit nöp pilnab. Rimnap niŋ juöl mamid u (100) rö pilnab; rimnap niŋ juöl mihau ni-gaŋ (60) rö pilnab; rimnap niŋ juöl aŋi ap ado gi da un-bö wajtem laŋ (30) rö pilnab. ⁹ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niŋ aij gimim," a ga.

Jisas niŋön ginig manö hod riköm hagmidöp

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Jisas anig hagö, bi nipe gau apöm, nip hag niŋöm hagla, "Nibi bi gau kalip niŋön ginig manö hod rikmön nöp hagpan?" ö gıla.

¹¹ Hageila haga, "God nibi bi nipe udöm abad mideinab manö pi göl midmidöp u, kalöp gasi niŋ niŋnabim; pen nibi bi yihariŋ gau niŋagnaböl. ¹² Nibi bi manö yip niŋöm udpal gau, manö rimnap halö niŋöm, it u niŋ aij ginaböl; pen nibi bi manö yip niŋöm udag-pal gau, manö pro niŋbal u böŋ nöp ur ginab. ¹³ Kalip manö hod rikem hagpin u, kale amgö halö, gasi rimid halö u pen, hagöp me u a göm, niŋagpal.

¹⁴ "Gıpal anıbu, bi God manö hagep Aisaia nöd ginab a göm kalı kliŋ rika rö nöp gıpal. Manö anıbu kalı kliŋ riköm haga,

'Manö niŋnaböl u pen
manö hagöp anig a göm niŋagnaböl.
Amgö niŋnaböl u pen
nan ap niŋagnaböl. ††

¹⁵ Nibi bi gai i manö yad hagpin u kalip iru gö niŋag-pal.

God Manö niŋno, hanip gö,
nibi bi nipe midaiun rö löp a göm,
rimid pit göm, amgö ju göm nöp midpal,' a ga.

¹⁶ "Anıb u, kale niŋagpal; pen God kalöp gasi aij niŋ niŋbim u, miŋ miŋ gimim. Yad kalöp niŋö hagabin, God manö hagep bi gau abe, nibi bi God Manö hagöp rö niŋöm gimidal gau abe, iru nöp Mesaia nip niŋun a gimidal u pen yip amgö niŋagöm, manö yip niŋagla. Pen miŋi kale yip amgö niŋmim, manö yip apdi niŋabim u, miŋ miŋ gimim. ‡

Bi wid magö yua aiud haga u, Jisas manö it u hag ni

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ "Pen manö hod rikem hagajin u, bi narö u nipe wid magö dam wög naböŋ gau yua u, it u hagnö niŋim," a ga.

¹⁹ "Wid magö rimnap adan adö au lugö, yaur gau apöm niŋnaböl a gıpin u, nibi bi gau, God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u niŋnaböl u pen it u niŋagnaböl niŋöm Seden nipe gö böŋ nöp hauŋ gin-aböl, a gem hagpin.

²⁰ "Pen magö rimnap kabö adö minöŋ pro pro mideinab au lugöm, yinjid marep ginab pen kidit am pidöŋ gagnab rö, sidö niŋöm miŋep ginab a gıpin u, nibi bi gau manö yip gisön niŋnaböl magö u, miŋ miŋ ginaböl, pen uri nöp nibi bi rimnap apöm, nibi bi manö yad niŋnaböl gau gasi naj niŋöm, kauat mauat rö midöm, kalip gi naj ginaböl niŋöm nibi bi manö yad nöd udla gau, uri manö yip u hauŋ göm, gasi adö rim-nap niŋnaböl, a gem hagpin. ²² Magö rimnap lugnab nagı kali kali halö aŋ gau a gıpin u, nibi bi gau manö yip u niŋnaböl u pen wög waryö, ram, kaj, ru miŋot, utpö kitno kibap nan gau nöp gasi niŋöm, God manö aij u arö ginaböl niŋöm nan niŋeb rimnap pilagnab, a gem hagpin. ††²³ Pen magö rimnap minöŋ aij adö au lugöm, ran aij göm, magö iru pilnab a gıpin u, nibi bi gau manö yad u niŋöm, ud pidöŋ yabit löm, rimnap gi aij ginaböl, rimnap gi aij yabit ginaböl, rimnap gi aij adö ke yabit ginaböl, a gem hagpin," a ga.

Nibi bi gi naj gıpal gau God nibi bi nipe gau aip ut göm midpal

²⁴ Jisas kalip manö ap halö manö hod riköm haga, "God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud udabin i rö ginab. Bi kub ap wid magö gau ranaŋ a göm, dam wög naböŋ nipe gau yunab. ²⁵ Pen sibön yaŋ han arnaböl magö u, bi naj ap nan yin naj rimnap dapöm, aŋ anıb gau yuöm arnab. ²⁶ Anıb u, wid yin aij u rannab, pen nan yin naj u abe rannab. ²⁷ Anig gö, bi wög gi niŋeb gau apöm bi kub u nip hagnaböl, 'Bi kub! Nan yin aij gau nöp dam wög naböŋ u yuban pen nan yin naj gau gai niŋö apöm halö ranab?' ö ginaböl. ²⁸ Nipe kalip pen hagnab, 'Bi kotmat yad ap dap yuöp,' a ginab. Pen kale hagnaböl, 'Hon amun nan yin naj ranab anıb gau ud ju yuun aka?' ginaböl. Bi wög naböŋ nap niŋö u pen hagöm hagnab, ²⁹ 'Wasö! Niŋ i, nan yin naj anıb gau ud juim a ginö, ammim nan yin aij rimnap halö ud ju-mim rö löp! ³⁰ Arö gıpe mihöŋgöl rannim. Pen ranöm magö pilö, rikep niŋ u bi nan rikep yad gau hagnabin, "Nan yin naj anıb gau ud jumim, dam ugan ugan adik libe, mab laulö in habik niŋ arnim; pen wid magö gau nöp ud magum gimim, dam wid magö lep raul miŋan yad u yumim," a ginabin,' a ginab," a ga.

Mab masded magö u, manö hod riköm haga

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ Jisas kalip manö ap pen manö hod riköm haga, "Bi ap mab masded magö pro u dam wög naböŋ nipe u yueinab, ran kub göm, lö aij u lö, yaur gau apöm, lö ke ke ram ginaböl. Anıb u rö me, God nibi bi udöm, ram minöŋ aij nipe kumi kabö adö laŋ au abad mideinab u," a ga.

Yis u, manö hod riköm haga

(Luk 13:20-21)

³³ Manö ap pen hod riköm haga, "Nibi gau nan yis a gıpal u, ud plaua rin kub yaŋ halö ud ado malo gılö,

† 13:12 Mad 25:29; Mak 4:25 Luk 8:18; 19:26 †† 13:14 Ais 6:9-10; Jon 12:40 Ap 28:26-27 ‡ 13:16-17 Luk 10:23-24

†† 13:22 Luk 12:16-21; 1Di 6:9-10,17

nan kub yabi ranöb. Anib u rö me, God nibi bi udöm, ram minöŋ aij kumi kabö adö laŋ au abad mideinab u," a ga.

Jisas ai ginig nibi bi gau manö hod riköm hagmidöp
(Mak 4:33-34)

³⁴ Jisas nibi bi gau kalip manö rimnap hag ñinig göm waiö hagagmidöp; manö hod riköm nöp kalip hag ñimidöp. ³⁵ Ga anibu, bi God manö hagep ap nöd ginab a göm kali kliñ rika rö nöp ga. Nipe manö anibu kali kliñ riköm haga,

"Ram minöŋ hadame dagol gi la ñin u riköm, mid damöm miñi midpun ñin i, manö niŋagla u, manö hod riŋep manö u nöp kalip hag ñinabin," a ga. †

Jisas wid magö manö hod riköm haga u, manö it u ha-ga

³⁶ Jisas anig hagöm, nibi bi gau kalip arö göm, ram raul miŋan arö niŋöl gi, bi nipe unbö miŋan laŋ u apöm, nip hagla, "Nan yiŋ naij wög naböŋ aŋ gau ranöb a gimön, manö hod rikmön hagpan u, hanip hagö niŋun," a gila.

³⁷ Hageila, haga, "Bi nan yiŋ aij yuöp a gipin u, yad Bi Ñi nipe. ³⁸ Wög naböŋ a gipin u, minöŋ naböŋ it i magöŋhalö. Nan yiŋ aij a gipin u, nibi bi God udöm abad mideinab gau. Bi nan yiŋ naij dap yuö ranöb a gipin u, bi yip niŋö mulu lugöp Seden nip nöp hagpin. Nan yiŋ naij ranöb a gipin u, Seden nibi bi nipe gau kalip hagpin. Pen wid magö aŋ ginab ñin a gipin u, ñin ram minöŋ it i ur ginab ñin anibu hagpin. Bi rik daupe a gipin u, ejol gau kalip hagpin. ⁴⁰ Nan haŋöwaŋö ranöb gau ud juöm, dam mab inab yaŋ yunaböl a gipin u, ñin ram minöŋ it i ur ginab ñin anibu me u. ††⁴¹ Bi Ñi nipe ejol nipe gau kalip hag yuö, apöm, nibi bi nan si naij gipal gau abe, nibi bi nibi bi rimnap kalip hagailö, kale nan si nan naij gipal gau abe, ejol kale apöm kalip udöm ⁴² mab ke inab miŋan yaŋ u yunaböl, ilön gö niŋöl gi, meg hau ribiköm miŋöŋ ginaböl, a gem hagpin. ⁴³ Ñin anibu, nibi bi Bap kale udöm kumi kabö adö laŋ abad mideinab gau, kale sidö mailö rö paköl gi mideinaböl. Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niŋ aij gimim. ‡

Mani kes pi gila u, manö hod riköm haga

⁴⁴ "Pen God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Bi ap amöm niŋnab, mani kes hadame nöp pi gila ap wög adiŋ ap mideinab. Nipe niŋöm, nan rimnap ud pa ribik aij göm, ram arnab. Amöm, ñiñi yabi löm, nan nipe gau magöŋhalö sikim göm, mani udöm, mani anibu damöm, wög adiŋ anibu rauöm, am mani kes anibu udnab.

Kibap aij aij u, manö hod riköm haga

⁴⁵ "Pen God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Bi sikim gep gau kibap uŋhai niŋ ajöm, kibap aij aij yabi ap niŋöm, ram amöm, nan kale gau magöŋhalö sikim göm, mani udöm, am kibap anibu raunaböl.

Uben u, manö hod riköm haga

⁴⁷ "God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Nibi bi rimnap uben damöm, ñig waŋö au yulö, kabsaŋ iru nöp apöm miŋan anibu arbal. ⁴⁸ Anig giŋlö, uben tip gi dam got gau amöm, kabsaŋ aij gau tihu kabsaŋ lep rin miŋan u löm, kabsaŋ naij gau ud yubal.

⁴⁹ Ram minöŋ it i ur ginab ñin u anib unbö rö ginab. God ejol nipe gau apöm, nibi bi God Manö hagöp rö giŋla gau ke löm, nibi bi God Manö hagöp rö gagla gau ke löm, ⁵⁰ dam mab ke inab yaŋ u yunaböl. Yulö ilön gö, meg kale hau rib göm, miŋöŋ gi mideinaböl," a ga. ‡‡

⁵¹ Anig hagöm haga, "Yad manö hagajin gau niŋbim?" ö ga.

Hageia, bi nipe gau hagla, "Yau, niŋbun," a gila.

⁵² Hageila, haga, "Kale nöd God lo manö u nöp hag midmidim u pen uri kale God nibi bi udöm abad mideinab manö aij hagpin u niŋbim. Anig niŋöm kale uri nibi bi gau hag ñinabim u, kale God Manö aij nöd nibö u abe, God Manö aij hain nibö u abe hag ñinabim," a ga.

Nasared nibi bi Jisas nip niŋ udagla

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Pen Jisas nipe manö hod riköm manö haga anibu hag pis göm, daun nipe ke Nasared amöm, Juda magum gep ram raul miŋan u amöm, nibi bi gau kalip hag ñö, kale niŋöm aiö yabi gila. Kale pen hagla, "Bi anibi nipe aige göm gasi kid hiik niŋöm nan gagep unbö rö gab?" ö gila. Hainö pen hagla, ‡‡⁵⁵ "Bi anibi nime nap, niñin nimam nipe gau, hon aip midpal u pen, nipe aige göm bi kub rö midöm, manö ke hagöm, nan gagep rö gau gabŋ Nap nipe u bi kapeda; nime Maria; nimam nipe gau Jems u, Josep u, Saimon u, Judas u. Anib u, nipe aige göm apöm anig gab?" ö gila. ⁵⁷ Anig hagöm, kale Jisas nip naij niŋöm, manö nipe haga u, udagla.

Pen Jisas kalip haga, "Bi God manö hagep gau ram minöŋ milö gau amöm haglö, niŋö hagpal a göm niŋnaböl; pen ram minöŋ kale ke u haglö, piral hagpal rö löp a göm arö gipal u rö gabim," a ga. ⁵⁸ Manö haga u niŋagla u me, ram minöŋ anibu nan gagep rö iru nöp gaga.

† 13:35 Sam 78:2 †† 13:40 Jon 15:6 ‡ 13:41 Mad 24:31; 25:31; Mak 13:27 †† 13:42 Mad 8:12 ‡‡ 13:43 Dan 12:3

‡‡† 13:50 Mad 13:42 Luk 13:28 ‡‡‡ 13:53-54 Jon 7:15 § 13:55-56 Jon 6:42 †† 13:57 Jon 4:44

Herod hagö, Jon Bi Ñig Pak Ñeb u nabic cög rib gi dö gila

(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 Pen gapman bi kub ram minöñ Galili abad midmidöp Herod, Jisas nipe nihön nihön ga manö u niñöm, ² am bi níp wög gi ñeb rimnap kalip haga, "Bi Jisas nan gagep rö göp u, nipe bi ap ke wasö; nipe Jon bi ñig pak ñeb u nöp. Níp al pak linö u pen kauyañ uraköm ap midöp rö, nan gagep rö anib gau gab," a ga.

³ Pen Jon níp nagí lóm, al pak la manö it u anig göl midöp. Herod nipe nimam Pilip nibin nipe u Herodias ud arö, Jon Herod níp haga, "Ne unbö gipan, gi naij gipan. Bi ap nimam nipe kamiñ mideinab nuwi nipe udagnab," a ga. Jon anig hagö, nibi anibu Herodias nipe Herod níp manö haga niñöm Herod Jon níp dam nagí lóm, al pak lin a göm gasi niña u pen nibi bi gau, Jon níp bi God manö hagep hon a gila rö, piñiñ göm arö ga. [†]

⁶ Pen hainö Herod nime níp yag daua ñin u nöp, nibi bi iru nöp ap magum göm, nan magö lau ñiñig gila. Ñin anibu, Herodias pai nipe u apöm añ anib au kugom ralö, Herod niñö, aij yabiñ ga. ⁷ Anig gö, nipe pai anibu níp manö hagöm haga, "Yad manö niñö yabiñ hagem nöp hagabin, ne nan ap hag niñeinabön, nöp hañöwañö ud ñinabin," a ga. ⁸ Hageia, pai anibu, nime haga rö niñöm haga, "Jon bi ñig pak ñeb nabic cög u, kinañ cög miñan yañ limön, dap ñimön," a ga.

⁹ Anig hagö, Herod niñö mög ga, pen nibi bi gau niñ midlö niñöl gi, pai anibu níp waiö manö niñö hag löm haga, "Ne nan ap hag niñeinabön, nöp hañöwañö ñinabin," a ga rö niñöm, bi rimnap hag yuö, am Jon nagí mideia au amöm, nabic cög níp u rib gi dö göm, ¹¹ ud kinañ cög miñan yañ löm, dap pai anibu níp ñila. Ñeila, nipe pen damöm nime níp ña.

¹² Pen Jon bi nipe gau apöm, wip dam rigöl göm, am Jisas níp hag ñila.

Jisas bi unbö paip dausan nan ñö ñinla

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Jisas manö anibu niñöm, am ram minöñ ke miñan ap mideinam, a göm, ñig magib udöm, ram minöñ anibu arö göm, hada. Pen nibi bi gau, Jisas arab au hain arun, a göm, ram minöñ kale gau arö göm, it adö aramöm, Jisas arnig ga gau arla. ¹⁴ Jisas nipe pen ram minöñ miñan anibu apjaköm, ñig magib u arö göm, goñ gau apöm niña, nibi bi iru nöp mideila. Kalip niñö, mög gö, nubi bi nan ga gau gö, kamiñ la.

¹⁵ Pen dugo magö u, bi nipe gau Jisas mideia au apöm, níp hagla, "Söl sib ginig gab. Midö nöp nan magö ñiñeb magö u padiöp. Gai i ram minöñ nöp añ au. Nibi bi iru nöp gai i hagö, ram añ gai i amöm, nan magö kale rimnap rau ñinlan," a gila. ¹⁶ Anig hageila, Jisas kalip haga, "Wasö, kale aragnaböl. Kale ke kalip nan magö ñimim," a ga. ¹⁷ Hageia, hagla, "Hon nan

magö iru midagöp. Yihariñ bred magö unbö mamid kabsat mihöp midöp," a gila.

¹⁸ Hageila, Jisas haga, "Nan anib gau ud yip dauim," a ga. ¹⁹ Anig hagöm, nibi bi gau kalip hagö, nan uñan adö gau bis gilö niñöl gi, bred kabö u udöm, kabsat mihau u udöm, gilañ gi niñöm, God níp aij a göm, bred u ud jö göm, bi nipe gau kalip ñö niñöl gi, kale udöl gi, nibi bi gau kalip nime li ñila. Kabsat u u rö nöp gila.

^{††20} Anig göl nime li ñeila, ñiñlö, ñiñlö, mudun gö, ñiñ haköl rö laga. Naböñ naböñ arö gila gau me, Jisas bi nipe gau wadi unbö miñan lan u ud yaglö, böñ nöp ajmanañ raua. ²¹ Nibi bi nan ñinla anib gau, nibi gau wasö, ñi pai pro gau wasö, bi gau nöp me paip dausan rö ara.

Jisas ñig ut adö au abö gi ara

(Mak 6:45-52; Jon 6:15-21)

²² Jisas, bi nipe gau kale ñig böñ lödan arlan a göm hagö, ñig magib udöm arla niñöm nipe nibi bi gau kalip hag yuöm, ²³ nipe ke God níp sabe ginig ram minöñ dum ap ara. Midö, ram dugniñ geia pen nipe añi nöp halö dum anib lan mideia. ²⁴ Pen bi nipe gau ñig magib udöm ñig wañö añ kub au arlö niñöl gi, pinöm asad kub yabiñ u apöm, ñig magib u ud ado ginig rö ga. ²⁵ Magö anibu ram gisön nöp runig geia u me, Jisas ñig ut adö u abö gi apöm, bi nipe gau mideila söl au aueia, ²⁶ kale niñöm, "U wip ana ap auab!" a göm, aninñ gö piñiñ göm, aiö kub blañö gila. ^{††}

²⁷ Jisas pen kalip haga, "Piñiñ gagmim! Yad nöp auabin!" a ga.

²⁸ Hageia, Pida haga, "Bi Kub! Ne nöp auaimön u, yip abe hagö, ñig ut adö au abö gi yagol au nin," a ga.

²⁹ Hageia, Jisas haga, "Anib u, au!" a ga.

Hagö, Pida ñig magib u arö göm, ñig ut adö u abö gi am Jisas mideia au am am añ au amöm niña, yigön kub yabiñ u apöm, ñig u ral auajip. Anig geia nipe piñiñ göm, ñig yañ had lugöl gi, wiñ kub alöm haga, "Bi Kub! Ne yip yinid ud yu!" a ga.

³¹ Anig hagö, Jisas yinid níp ud sisi udöm haga, "Niñ udep magö ne u ulep yabiñ göp. Nihön ginig gasi mihöp niñajan?" ö ga. ^{††}

³² Anig hagöm, Jisas aip Pida aip ñig magib miñan u arlö niñöl gi, pinöm asad kub udeia u ur ga. ³³ Anig gö niñöm, bi nipe ñig magib miñan yañ asik mideila gau, Jisas hib nipe haglö adö arö niñöl gi hagla, "Niñö! Ne God Ñi nipe yabiñ!" a gila.

Genesared nibi bi nan ga gau Jisas gö, kamiñ la

(Mak 6:53-56)

³⁴ Pen kale ñig wañö juöm, ram minöñ Genesared böñ lödan amjakla. ³⁵ Amjaklö, nibi bi midmidal gau Jisas níp niñöm, Jisas nöp auöp a göm, nibi bi ram minöñ söl anib gau magöñhalö wiñ allö, nibi bi nan ga gau magöñhalö daula. ³⁶ Dapöm, Jisas níp neb neb göl gi hagla, "Hanip yau a gö, nibi bi nan göp gai i, wañiñ nöp goñ au nöp ud niñlö, kamiñ lan," a gila. Hageila

† 14:3-5 Lep 18:16; 20:21; Mad 21:26; Luk 13:19-20

†† 14:19 Mad 15:35-39; Mak 8:6-10 † 14:23 Luk 6:12; 9:28

†† 14:26 Luk 24:37 †† 14:31 Mad 8:26; Mak 4:39

nipe yau a gö, niibi bi watij nipe ud niñla gau kalip magöñhalö kamiñ la. †

Niipis niibi bi gimidal rö, Perisi kai u rö nöp gimidal
(Mak 7:1-13)

15 Pen ñin anibu, bi Perisi rimnap, bi lo manö hag ñeb bi rimnap, Jerusalem nibö apöm Jisas niþ hagla, ² “Bi ne gai i, niñhön ginig apis bac bi manö pör u arö göm, ñimagö kale ñig li yuöm wasö, yihariñ nöþ nan ñiñbal?” ö gila. ³ Hageila, Jisas pen haga, “Kale niñhön ginig God Manö nipe u arö gimim, bac bi gila rö nöþ gabim? ⁴ God haga, ‘Name nap kalip gi aij gimim ud aij gimim,’ a ga. God manö ap hagöm haga, ‘Bi ap nime nap kalip manö naij rimnap hagnab u, kale bi anibu niþ al pak lö, a ga. ^{††5} Pen kale manö anibu kabö göl hag ñagpim. Bi ap, ami bapi arö ginabin a ginab u, kalip hagnab, ‘Ami bapi, yad nan aij rimnap kalpe miñhöñ ñibnep pen mani kalpe miñhöñ ñeb mani u, uri yad God niþ ñinabin a gipin, niñjöm mani kalpe miñhöñ ñeb ap midagöp,’ a ginab. Anig gilö, kale niñmim hagpim, ‘Kale anig gipal u, manö midagöp,’ a gipim. Anig hagpim u, ‘God Manö hagabun,’ a gipim u pen kale piral yabiñ hagnab, kale ke hagpim rö gagpim. Kale manö anibu rö niibi bi gau kalip hag ñibim u, God manö hagep bi ne Aisaia nipe bi kalöp rö nöþ gasi niñjöm, manö niñjö yabiñ ap kali kliñ rika. Manö anibu kali kliñ riköm haga, ⁸ ‘Niibi bi gai i manö pir alöm hagpal, ‘God Bi Kub hon,’ a gipal u pen yihariñ manö nöþ hagpal; yip midmagö lagpal. Yip sabe göm, yihariñ manö nöþ hagpal. God Manö niibi bi gau kalip hag ñabun a gipal u pen bi ram minöñ iñ i nibö manö kale ke hagnab manö u nöþ ud hag ñiñ ababöl!’ a ga.” a ga. †

Niibi bi nan gac göp gau
(Mak 7:14-23)

¹⁰ Jisas anig hagöm, niibi bi mideila gau wiñ alö aueila haga, “Manö hagabin i, niñ aij gimim! ¹¹ Niibi bi gau nan magö gau hañwatö ñiñlö, hibur an kalip yan amöm pri gagöp; hibur an kale yan gasi naij niñjöm hagpal u me, pri gac halö midpal,” a ga. ††
¹² Pen Jisas bi nipe gau apöm Jisas niþ hagla, “Bi Perisi gau manö hagpan u niñlö, nöþ mulu lugöp u, ne niñban?” ö gila. ¹³ Hageila, Jisas haga, “U manö midagöp. Bap yad kumi kabö adö lañ midöp u, nan yin nipe yimagöp gau magöñhalö iñ halö big ju ud yunab. ¹⁴ Bi anib gau kale amgö we. Bi amgö we ap, bi amgö we ap niþ uñ gi damöm, miñhöñgöl uñöm miñgan u ap lug paknabil,” a ga. ††
¹⁵ Jisas anig hageia, Pida haga, “Manö anibu manö hod rik hagpan iñ u hanip hag ñö niñjun,” a ga.

† 14:36 Mad 9:20-21 †† 15:4 Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16 † 15:8-9 Ais 29:13 †† 15:11 Mad 12:34 †† 15:14 Luk 6:39; Ro 2:19

¹⁶ Hageia, haga, “Kale niñagpal rö, kale u rö nöþ niñagpim anñ Niñim! Nan niñhön niñhön hañwatö ñiñbal gau, God niñjö, manö midagöp. U yihariñ ñiñjöm, hib halö kil yubal. ¹⁸ Hibur an kale yan gasi naij niñbal u me, pri halö midpal. ¹⁹ Gasi kale ke niñjöm, gasi naij niñjöm, niibi bi al pak löm, niibi si bi si göm, nan gau si udöm, manö kub hagnaböl ñin u manö piral hagöm, niibi bi rimnap kalip hag juöm, gipal. ²⁰ Gipal anibu me, God niñjö gac halö midpal; pen nan ñiñniñ, ñimagö ñig li yuagöm hañwatö ñiñbal u, God niñjö gac gagöp,” a ga.

Kenan niibi ap Jisas manö haga rö niñ uda
(Mak 7:24-30)

²¹ Jisas ram minöñ Genesared anibu arö göm, ram minöñ kub, daun kub miñhöp Daia Saidon anñ gau ara. ²² Amöm anib gau ram minöñ Kenan gau midö, niibi ram minöñ anib gau nibö ap, Jisas niþ apöm haga, “Bi Kub, Depid Ni nipe, yip mög niñmön! Pai yad u kijaki aban alö, mid aij gagöp,” a ga. ²³ Hageia, Jisas pen hagaga. Pen bi nipe gau apöm, Jisas niþ hagla, “Niibi i hanip hain göl gi, manö haut nöþ gab. Niþ hag yu gau aran!” a gila. ²⁴ Hageila, Jisas haga, “God yip yuö aunö u, Juda niibi bi God niþ arö gipal gau, kalip nöþ udnam, a gem, aunö,” a ga. †††²⁵ Anig hageia, niibi Juda wasö anibu apöm, Jisas mideia iñ au kugom yimöm haga, “Bi Kub, yip gi ñimön!” a ga. ²⁶ Hageia, Jisas haga, “Nan magö ñiñ pai hon ñeb u, niñhön ginig ud kain gau mukun?” ö ga. ²⁷ Hageia, niibi anibu pen haga, “Bi Kub, niñjö hagpan u pen, bi kub gau nan ñiñlö, naböñ naböñ gau aban mo gau lugö, kain gau halö ñiñnaböl,” a ga. ²⁸ Hageia, Jisas haga, “Niibi me, yip niñ ud pidöñ gippan u me, nan hag niñban u ginabin,” a ga. Anig hagö niñjö gi, kijaki u magö anibu nöþ pai nipe u niþ arö göm höñ arö, niþ kamiñ la.

Jisas niibi bi iru nöþ kalip gö, kamiñ la

²⁹ Jisas ado gi Niñ Wañö Galili got böñ lödan amöm, sir u gilañ göm, am dum lañ asika. ³⁰ Asik midö niñjö gi, niibi bi iru nöþ, niibi bi ma naij ga gau, amgö we ga gau, ñimagö ma gi ga be wa be ga gau, añab ado gö manö hagagla gau, nan niñhön niñhön ga gau magöñhalö dapöm, Jisas mideia ma iñ au liñ niñjö gi, kalip gö kamiñ la. ³¹ Anig gö, niibi bi anib gau niñjöm, aiö göm hagla, “Hon Isrel niibi bi God hon u aij yabiñ. Niibi bi añab ado ga gau gö, manö hagaböl; niibi bi ñin ma gi ga be wa be ga gau gö, kamiñ löp; niibi bi ma naij ga gau gö, aj aij gaböl; niibi bi amgö we ga gau gö, amgö ñiñ niñnaböl,” a göm, hib nipe haglö adö ara. †††

Jisas bi po dausan rö nan ñö niñla
(Mak 8:1-10)

³² Jisas bi nipe unbö miñgan lañ kalip wiñ al hagö, aueila, haga, “Niibi bi gai i kalip mög niñnabin. Niñ

††† 15:24 Mad 10:6 ††† 15:31 Mak 7:37

mihau niġarj yad aip midajal pen kale nan magö midagöp. Kalip yihariġ hag yunö, amöm adan aġ au amgö mĩmainö auö, ap lug paköl rö löp," a ga. †

³³ Hageia, bi niġe gau hagla, "Ram minöġ niġi bi iru midagpal aġ anib gai i, nan magö gai niġö uthai niġun dapun, niġi bi iru nöġ anib gai i niġno niġnaböl?" ö ġila. ³⁴ Hageila, Jisas haga, "Bred magö kale aigöl ġi rö midöp?" ö ga.

Hageia, hagla, "Bred unbö mudun ġiġ kabsaġ pro rimnap halö midöp," a ġila. ³⁵ Hageila, Jisas niġi bi gau kalip hagö, minöġ adö anib au asikla. ³⁶ Kale aniġ göm asiklö niġöl ġi, niġe bred magö unbö mudun ġiġ u udöm, kabsaġ pro gau abe udöm, God niġ aij a göm, ud jö göm, bi niġe gau kalip niġö, kale pen udöm, niġi bi gau kalip niġe li niġla. ³⁷ Aniġ göl niġe li niġla, niġjöl, niġjöl, mudun gö, niġ haköl rö laga. Naböġ naböġ arö ġila gau me, Jisas bi niġe gau wadi unbö mudun ġiġ ud yaglö, böġ nöġ ajmaġ raua.

³⁸ Niġi bi nan niġla aniġ gau, niġi gau wasö, niġi pai pro gau wasö, bi gau nöġ me, po dausan rö ara.

³⁹ Pen aniġ nan niġjöm, Jisas niġi bi anib gau kalip hag yuöm, niġe niġ magib udöm, ram minöġ Magadan böġ lamij amöm, ram minöġ aġ anib gau ara.

Jisas niġe hagla, "Nan gagep rö ap gö niġun," a ġila
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 Bi Perisi rimnap, bi Sadyusi rimnap, Jisas niġhön ġainim niġe hag juun a göm, apöm niġe hagla, "Ne Mesaia u midpin a ġipan u, nan gagep rö ap kumi kabö adö laġ niġö ġaimön, niġjö hagpan a ġun, niġun," a ġila. ††

² Hag niġeila, Jisas haga, "Sidö wad amöm, kumi kabö hagape hagape gö niġöl ġi hagnabim, 'Ram rik aij ġinab,' a ġinabim. ³ Siġ halö sidö lim ġiniġ göm hagape hagape göm kumi wam niġö niġöl ġi, hagnabim, 'Möġ alniġ gab,' a ġinabim. Aniġ ġimim niġ aij ġipim u, pen yad uri nan niġhön niġhön ġabin i, kale niġabim pen it u niġagpim. ⁴ Kale niġi bi miġi midpin gau, mid aij ġagmim, God niġe ġası u niġagpim. Nan gagep rö ap gö niġun, a ġipim u, yad ġinö niġagnabim. Bi Jona niġe ga rö, adö u yip gö, niġnabim," a ga. Jisas aniġ hagöm, kalip arö göm miġan ap ara. ‡

Nan yis a ġipal rö u, Jisas manö hod riköm haga
(Mak 8:14-21)

⁵ Jisas abe, bi niġe gau abe niġe magib udöm, niġe ġawjö böġ lödaġ amöm niġla, bred gau hauġ göm dauagla. ⁶ Aniġ niġjöm Jisas bi niġe gau kalip haga, "Bi Perisi, bi Sadyusi, yis kale u, niġ aij ġimim," a ga. ^{††7} Jisas aniġ haga niġjöm, bi niġe gau, ke hag niġe hag niġe göm hagla, "Hon bred dauagpun u me, aniġ hagab," a ġila.

⁸ Pen Jisas kale hageila anibu ke niġjöm haga, "Kale niġhön ġiniġ bred dauagpun, a ġimim, hag amil apil ġabinij Kale yip niġe ud aij ġagpim. Bi paip dausan rö mideila niġin u, bred magö unbö mamid u udem, ud jö

ġi niġinö, niġjöm naböġ naböġ pil pali geila, wadi aigegö rö yagpe ajmaġ raua? ‡‡

¹⁰ "Pen niġin hain u, bred magö unbö mudun ġiġ udem, bi po dausan rö mideila u niġinö, niġjöm naböġ naböġ pil pali geila, wadi aigegö rö yagpe ajmaġ raua?

^{†††11} Niġin anibu kale ke midmim, bred wadi yagpe u pen miġi manö hod rik hagajin u niġagmim, 'Bred nan a ġi hagab,' a ġipim. Bred nan a ġi hagagabin. Bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe, yis kale u kalöp udnim rö löp u, a gem, hagabin," a ga. ¹² Aniġ hagö, kale niġla nan yis bred halö libal u hagaga; bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe, manö hag niġbal u niġagmim, a göm, manö hod riköm haga.

Pida Jisas niġe haga, "Ne Mesaia u, God kamiġ u Niġi niġe yabit," a ga
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Hainö Jisas daun kub Sisaria Pilipai aġ au amjaköm, bi niġe gau kalip hag niġjöm haga, "Niġi bi gau Bi Niġi niġe bi an a ġipal?" ö ga.

¹⁴ Hageia, bi niġe gau hagla, "Rimnap Jon bi niġe pak niġe u, a ġipal; rimnap, Ilaija, a ġipal; rimnap, Jeremaia, a ġipal; rimnap pen bi God manö hagep ap, a ġipal," a ġila. ‡‡‡

¹⁵ Hageila, Jisas kalip haga, "Kale ke pen, yip an a ġimim niġbim?" ö ga.

¹⁶ Hageia, bi niġe Saimon Pida haga, "Ne Mesaia u, God kamiġ u Niġi niġe yabit," a ga. §

¹⁷ Hageia, Jisas haga, "Jona niġe Saimon. Manö hagpan anibu, aij hagpan. Ne ġası kabö rö niġban anibu, ke gau niġö auagöp; Bap kumi kabö adö laġ u nöġ, nöġ ġası anibu niġö, ne kabö rö niġban. ‡†

¹⁸ "Yad nöġ hagabin, ne Pida. ġası kabö rö niġban anibu, yad niġi bi yad gau gau uġ ġi dapem, cöc yad kabö anibu adö u linabin. Umeb magö u cöc yad gö, lug paknim rö lagöp. ‡††

¹⁹ "God ram minöġ kumi kabö adö laġ au, ki rib u nöġ niġnabin. Ne minöġ naböġ it i midmön, nagı adö mai niġmön kabö rö gagöp, wasö ġeinabön u, God kumi kabö adö laġ au, u rö nöġ wasö ġinab. Pen nagı adö mai niġmön kabö rö midöp, yau a ġeinabön u, God kumi kabö adö laġ au, u rö nöġ yau a ġinab," a ga. ‡††

²⁰ Jisas aniġ hagöm, bi niġe gau kalip haga, "Niġi bi gau kalip, yad Mesaia me anibu, a ġimim, hagagmim," a ga.

Jisas, "Ilön udem umem uraknabin," a ga
(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Niġin aġ anib u, Jisas bi niġe gau kalip, bi gau yip aniġ aniġ ġinaböl, a göm, waiö hagöm haga, "Yad hainö Jerusalem arnö, bi manö ud asikep gau löm, bi God niġe nan sabe ġep bi kub gau löm, bi God lo manö hag niġe bi gau löm, yip ilön niġin al pak linaböl. Pen

† 15:32 Mad 14:14 †† 16:1 Mad 12:38; Luk 11:16 ‡ 16:4 Mad 12:39; Luk 11:29 ‡† 16:6 Luk 12:1

‡‡ 16:8-9 Mad 14:17-21 ‡†† 16:10 Mad 15:34-38 ‡‡‡ 16:14 Mad 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 § 16:16 Jon 6:69 ‡† 16:17 Gal 1:15-16 ‡†† 16:18 Jon 1:42; Ep 2:20 ‡† 16:19 Mad 18:18; Jon 20:23

ñin mihöp midem, ñin mihöp nigan u kauyaŋ uraknabin," a ga.

²² Anig hageia, Pida, Jisas nip dam goŋ au amöm, manö klö rö hagöm haga, "Bi Kub! Nöp anig gagnim! Manö anibu hag aij gagpan. God nöp abad midö, anig gagnim," a ga.

²³ Hageia, Jisas ado göm, Pida nip haga, "Seden, yip arö gimön aru! Yip nihön ginig wasö gimön hagabön? God gasi niñöb rö niñagpan; niñi bi gasi niñbal rö nöp niñmön hagabön," a ga.

²⁴ Jisas anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, "Niñi bi an an yip lau adö midun a gaiöl u, nan minöŋ naböŋ it i gasi kub niñbal u arö göm, hañ romaŋ kale ke gasi kub niñbal u arö göm, mab kros ud kag göm yip hain göl. ^{†25} Niñi bi an, yad Jisas nip udnö aij gagnab, a göm, niñnab u, kamiŋ midagnab; pen niñi bi an, yad Jisas nip niñ ud midainö yip nihön gaiöl u, manö midagöp a ginab u, pör nöp kamiŋ nöp mideinab. ^{††}

²⁶ "Niñi bi an nan minöŋ naböŋ adö it i udnam, a göm, gö arnab u, gasi kub nipe u adö anibu nöp areinab me, kamiŋ pör midep u udagnab. Aka God nip nan anib gau rauöm, kamiŋ pör midep u udnabŋ Wasö yabiŋ! [‡]

²⁷ "Hainö yad Bi Ñi nipe, Bapi mailö pidöŋ udem, ejol gau aip ado gi aunabin ñin u, manö kub u niñem, niñi bi gi aij gipal gau ke lem, niñi bi gi naj gipal gau ke lem, pen ñinabin. ^{††}

²⁸ "Yad kalöp niñö yabiŋ hagabin, kale niñi bi midpim gai i, rimnap kamiŋ mideinabim me, Bi Ñi nipe niñi bi udöm, kumi kabö adö laŋ au abad mideinab ñin u, Bi Ñi nipe auö niñöl gi, nip niñnabim," a ga.

Jisas hañ romaŋ ke yabiŋ la

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 Jisas manö anibu hagöm, ñin unbö kagoŋ jiy u midöm, Pida, Jems, Jems nimam Jon kalip yam uŋ gi, dum i gilaŋ ap amöm, ke mideila. ² Anig göm midlö niñöl gi, Jisas hañ romaŋ nipe u ke yabiŋ löm, mulu adiy u sidö rö niñöm, waŋij nipe u mimailö yabiŋ ga. ^{††3} Anig gö niñöl gi, kale niñla, bi God manö hagep nöd umlö, Mosis aip Ilaija aip, apil Jisas aip manö hag mideila. ⁴ Kale niñöm, Pida Jisas nip haga, "Bi Kub. Hon aui midpun u, aij yabiŋ midpun. Ne yau a gimön, ram bada miñau nigan gun, nöp ap, Mosis nip ap, Ilaija nip ap," a ga.

⁵ Pida anig hagö niñöl gi, kumi rud yabiŋ ap apöm, kalip magöŋhalö paŋu gi yuö yua. Paŋu gi yuö yuö niñöl gi, manö ap kumi aŋ anibu niñö haga, "Ni midmagö yad i, yip aij yabiŋ göp. Manö nihön nihön hagnim u, niñ udmim," a ga. ^{†††}

⁶ Manö anibu anig göl auö niñöm, Jisas bi nipe gau gasi iru niñöm, piñiy göm, am minöŋ it au paköm, mulu adiy kale u minöŋ yaŋ li mideila. ⁷ Jisas apöm, kalip

ud niñöm haga, "Piñiy gagnim. Urakim!" a ga. ⁸ Hagö, uraköm niñla, Jisas nipe nöp mideia.

⁹ Pen sir u giyaŋ göl gi, Jisas kalip haga, "Miñi nihön nihön gajip niñbim anibu, niñi bi gau kalip hag ñagmim. Hainö Bi Ñi nipe umöm uraknab ñin u me, niñi bi gau kalip hag ñinabim," a ga.

¹⁰ Hageia, nip hagla, "Lo manö hag ñeb bi gau nihön ginig hagpal, 'Ilaija nöd aueinab; hainö Mesaia minöŋ naböŋ it i aunab,' a gipal?" ö gila. ^{†††}

¹¹ Hageila, haga, "Niñö hagpal. Manö anibu midöp: 'Ilaija nöd apöm, kalip hag aij gö, hainö Mesaia u aunab.' ¹² Pen niñim. Ilaija aua u pen auö nip niñagla. Gasi kale ke niñla rö, nip gi naj gila. Bi Ñi nipe u nip u rö nöp ginaböl," a ga. [§]

¹³ Jisas anig hagö, bi nipe gau niñla, Jisas Ilaija hib ha-ga u pen Jon bi ñiy pak ñeb u nip nöp haga. ^{§†}

Kijaki abaŋ ala ñi ap, Jisas gö, kamiŋ la

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Pen kale ban yaŋ amjaköm niñla, niñi bi iru nöp mideila. Bi ap, niñi bi mideila aŋ anib au apöm, Jisas mideia au kugom yimöm haga, ¹⁵ "Bi Kub. Ni yad u mög niñmön. Nip hauŋ alö, mid aij gagöp. Pör amöm, mab inöb aŋ gau abe, ñiy aŋ gau abe gi dam pakab. ¹⁶ Nip dam bi ne gau midajal gau ud arnö, gi wasö niñöm arö gipal," a ga.

¹⁷ Hageia, Jisas haga, "Kale niñi bi miñi ñin i midpim gau, God nip gasi niñmim niñ udagpim; God haga rö gagpim. Mañ mai kale niñ udmim ke ginabimŋ Ni anibu ud yip aui dauim," a ga.

¹⁸ Hagö, ñi anibu daueila, Jisas kijaki nip abaŋ ala u hag gö, höŋ arö, magö u nöp kamiŋ la.

¹⁹ Anig gö, Jisas bi nipe gau nipe mideia au apöm, ke nöp midöl gi, nip hag niñöm hagla, "Nihön gö, kijaki abaŋ ala anibu, hag yu wasö niñun arö gipun?" ö gila. ^{§††}

²⁰ Hageila, Jisas haga, "Niñ udep magö kale u uŋep göp u me, hag yu wasö niñmim arö gipim. Pen niñim! Niñ udep magö kale u mab masded yiy magö pro midöp rö u mideinab u, nan nihön nihön hageinabim, hagnabim rö ginab. Nö ilö i, 'Ke gidan aru,' a ginabim u, arnab. ^{§†21} Pen kijaki abaŋ alöp anibu, yihariŋ hag yumim rö lagöp. Nan magö arö gimim, God nip sabe göl gi midmim me, hag yunabim," a ga.

Jisas kuöyaŋ haga, "Umem uraknabin," a ga

(Mak 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²² Jisas bi nipe gau aip ram minöŋ Galili apöm magum göm, kalip haga, "Söl midöp, Bi Ñi nipe nip dam niñi bi rimnap kalip ñeinaböl, ^{§†23} nip böŋ nöp al pak lilö umnab u pen ñin mihöp midöm, ñin miñau ni-gaŋ u kauyaŋ uraknab," a ga.

Jisas anig hagö, bi nipe gau nip mög niñöm, gasi iru yabiŋ niñla.

† 16:24 Mad 10:38; Luk 14:27†† 16:25 Mad 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25† 16:26 Mad 4:8-9†† 16:27 Mad 25:31; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6; Rep 22:12†† 17:2 2Pi 1:16-18††† 17:5 Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Dud 18:15

††† 17:10 Mal 4:5§ 17:12 Mad 11:14§† 17:13 Luk 1:17§†† 17:19 Mad 10:1§† 17:20 Mad 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2§†† 17:22 Mad 16:21

Jisas God sabe gep ram dakis u ña

²⁴ Pen hainö, Jisas bi ñipe gau aip daun pro Kapaneam amjahlö, bi God sabe gep ram dakis udep gau kale apöm Pida ñip hagla, "Manö hag ñeb bi kale u dakis ñöb halö?" ö gila. ²⁵ Hageila, Pida haga, "Yau, ñipe dakis ñöb halö," a ga. Pen Pida anig hagöm, ram raul arö ñiñöl gi, Jisas ñipe nöd hagöm, Pida ñip hag ñiñöm haga, "Gasi ne ñihön ñiñban? Gapman bi kub gau, dakis mani gai ñibö udpalñ Nibi bi kale ke gau ñibö udpal aka ñibi bi milö gau ñibö udpal?" ö ga.

²⁶ Hageia, Pida haga, "Ñibi bi milö gau ñibö udpal," a ga. Hageia, Jisas haga, "Ñiñö, bi kale ke gau dakis ñagpal. ²⁷ Pen hol ñagnabul u, kalip mulu lugnim rö löp. Anib u, ne ñig warjö au ammön, nagi huk yumön, kab-saß nöd udnabön u, meg miñgan ud lakmön ñiñnabön, mani magö aña ap meg miñgan u mideinab. Ud dam dakis hol mihöñ u ñimön," a ga. Hageia me, am haga rö nöp ga.

Bi kub midaiun, a göm, manö pen pen hagla

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 Jisas bi ñipe gau apöm, ñip hag ñiñla, "Ñibi bi God udöm, kumi kabö adö lañ au abad mideinab gau, an ñibi kub bi kub mideinab?" ö gila. †

² Hageila, Jisas ñi pai pro ap wiñ alö auö, ud amgö ilö adö kalip au urak ñöm, ³ haga, "Yad kalöp ñiñö yabiñ hagabin, kale ñi pai pro gau gasi ñiñbal rö ñiñagnabim u, God ram minöñ kumi kabö adö lañ au aragnabim. ⁴ Anib u, ñibi bi hon ñibi bi kub midagpun a göm, ñi pai pro i rö mideinaböl u me, God ñibi bi ñipe ke udöm, abad mideinab añ au, ñibi bi kub rö mideinaböl," a ga. ⁵ Pen ñibi bi yip ñiñ udöm, ñi pai pro i rö ud aij gñaböl u, kalip nöp wasö, yip abe ud aij gñaböl. †

Ñi pai kalip nan naij gi yambal u

(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ "Pen ñibi bi rimnap apöm, ñi pai yip gasi ñiñ udpal gau, kalip nan si nan naij adö u gi yamlö, kale gasi yip u hauß göm, nan si nan naij gñaböl. Ñibi bi anig gñig geinaböl u, nöd kabö kub ap uñam u nagi ud li ribiköm, dam ñig solwara añ au yublap u aij. Kamñ midöm, anig gi naij yabiñ gñaböl u, ilön kub yabiñ udnaböl.

⁷ "Ñibi bi minöñ naböñ it i midpal gau marö yabiñ ginab. Nagi naij adö u göm, ñibi bi rimnap kalip gasi ñilö, adö anibu göm ap lug paknaböl u, naij yabiñ ginab. Nagi adö anibu nöd gimidal, miñi gñal, hainö u rö nöp gñaböl. Anig gñab pen ñibi bi adö anibu gi yambaböl gau, ilön ke yabiñ udnaböl.

⁸ "Ñimagö ma kale u ñiñmim, nan si nan naij ginig gainim, ñimagö ma u rib gi dö gi yumim. Anig gimim me, nan si nan naij gep adö u arö gimim, God ram minöñ au ammim, pör mideinabim. Wasö u, ñimagö ma halö midmim, pen mid aij gagmim, nan si nan naij

gep adö u gi dammim, ram minöñ mab ke pör inmidöp u arnabim. †

⁹ "Pen amgö u ñiñmim, nan si nan naij ginig gainim, amgö böñ anib lau ud gulu gi yumim. Anig gimim me, nan si nan naij gep adö u arö gimim, God ram minöñ au ammim, pör mideinabim. Wasö u, amgö mihöp halö midmim, pen mid aij gagmim, nan si nan naij gep adö u gi dammim, ram minöñ mab ke pör inmidöp u arnabim.

¹⁰ "Kale ñiñ aij gimim, ñi pai pro gau nan yihariñ, a gimim, gasi u ñiñagmim. Yad kalöp hagabin, ñi pai pro gau ejol kale gau, Bapi yad amgö ilö adö ñipe u ram minöñ kumi kabö adö lañ au midpal. ††

Jisas, kaj sipsip ur ga u, manö hod riköm haga

(Luk 15:3-7)

¹¹ "Bi ñi ñipe u, ñibi bi ur gñal gau, kalip udnig aua. †††

¹² "Bi ap kaj sipsip ñipe ñiñ juöl unbö mamid u rö mideinab. Pen aña ap ur geinab u, ñipe ñihön ginabñ Sipsip ñipe rimnap kalip arö gö, nan uñan uñan ñiñlö ñiñöl gi, sipsip ñipe ur gñab u ñip uthai ñiñ arnab. Am uthai uthai udöm, miñ miñ yabiñ gñab. ¹³ Kalöp ñiñö hagabin, kaj sipsip ñipe magöñhalö miñ miñ göp, pen kaj sipsip ñipe ap ur gö, uthai ñiñ dam dam udnab u, sipsip anibu nöp miñ miñ yabiñ gñab. ¹⁴ Anib u rö, Bapi kale kumi kabö adö lañ midöp u, ñi pai pro ñipe ap ur gagnim, a göm, ñiñ nöp midöp.

Añ mam kale gau kalöp gi naij gaiöl u

¹⁵ "Ñibi bi añ mam, a gñabön gau, bi ap nöp gi naij gainim, ne pen ammön, ñip aip ke midmön, nöp nan ñihön ga anibu waiö hagnöm. Anig hagö, ñiñ udö me, nañin namam ne yabiñ mideinab. ¹⁶ Pen ne anig gö, ñipe ñiñagnab u, ne ammön, añ mam mihöp rö uñ gi dammön, kale ñiñ midlö ñiñöl gi, ne bi anibu aip manö hagnim. ¹⁷ Pen ne anig gö, ñipe manö udagainim u, ñibi bi cöc aubal rö magöñhalö ñiñ midlö ñiñöl gi, manö anibu kalip hag ñimön. Pen ne anig gö, ñiñ udageinab u, ne arö gimön. Anig ga ñiñmön hagnöm, 'Bi anibu ñibi bi God Manö ñiñagnöm, bi dakis udep rö u me, anig göp,' a gimön, ñip arö gimön.

¹⁸ "Anib u, yad kalöp ñiñö hagabin, minöñ naböñ adö it i wasö geinabim u, God ñipe kumi kabö adö lañ midöm, u rö nöp wasö gñab; pen yau a geinabim u, ñipe u rö nöp yau a gñab. †††

¹⁹ "Yad kalöp hagabin, ñibi bi mihöp minöñ naböñ it i midmil, manö hag adö aña limil, Bapi yad kumi kabö adö lañ midöp u ñip hag ñiñeinabil u, hag ñiñnabil rö gñab. ²⁰ Pen ñibi bi mihöp aka mihau ñigan rö, gasi yip ñiñöm, ap magum geinaböl u, yad kalip añ anib au mideinabin," a ga.

† 17:24 Eks 30:13; 38:26 †† 18:1 Luk 22:24 † 18:3 Mad 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 †† 18:5 Mad 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20

†† 18:8 Mad 5:29-30 ††† 18:10 Hib 1:14 †††† 18:11 Luk 19:10 § 18:15 Luk 17:3; Gal 6:1 §† 18:16 Dud 19:15; Jon 8:17 §†† 18:18 Mad 16:19; Jon 20:23 §† 18:19 Mak 11:24; Jon 15:7

Bi wög gi ñeb najj u

²¹ Pida Jisas mideia söl au apöm haga, "Bi Kub. Mam ap yip gi najj gainim u, ñin aigegö rö gi najj geinab, yad niñem arö ginamñ Ñin unbö mudun jirj u rö aka?" ga. ²² Hageia, Jisas haga, "Ñin unbö mudun jirj wasö; ne bi anibu nöp gi najj ginab u niñmön arö ginabön u, ñin juöl ñin juöl unbö mudun jirj u niñmön arö ginabön. ^{†23} God nibi bi udöm ram minöñ kumi kabö adö lañ au abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Kiñ ap nipe bi wög gi ñeb nipe rimnap kalip mani rimnap ñöm, hainö pen ñim a ginab. Hainö nipe gasi niñöm hagnab, 'Kale naböñ ñilarj,' a ginab. ²⁴ Pen midöp u pen ñinaböl, a gö, bi ap nipe mani ilöñ ñin juöl iru yabiñ nan naböñ midnab bi u daunaböl. ²⁵ Pen bi anibu pen nipe kub yabiñ midnab u me, pen ñinim rö lagnab. Anig gö, bi kub u niñöm, bi wög gep nipe rimnap kalip hagnab, 'Nipe göp anibu rö, nip udmim, nibin ñi pai, nan nipe niñön niñön midöp gau magöñhalö udmim, dam sikim gipe, rauaiöl niñöl gi, mani anibu dap yip ñimim,' a ginab. ²⁶ Anig hagö, bi anibu pen, kugom yimöm, kiñ u nip hagnab, 'Ne yip mög niñmön, abad midaimön; nan adiñ ne anib gau magöñhalö naböñ ralnabin,' a ginab. ²⁷ Hagö, kiñ u nip mög niñöm, nan naböñ nipe u, arö gimön aru, a ginab.

²⁸ "Anig göm arö gö niñöl gi, bi wög gi ñeb anibu nipe pen amöm niñnab, bi nipe aip wög gimidil bi ap mideinab. Nip niñöm, uñam ud sisi löm hagnab, 'Nöp mani ilöñ añi ap ñinö u, naböñ ral!' a ginab. ²⁹ Hagö, bi nipe aip wög gimidil anibu kugom yimöm manö neb neb gi hagöm hagnab, 'Ne yip mög niñmön, abad midaimön; nan naböñ ne anibu magöñhalö naböñ ralnabin,' a ginab. ³⁰ Hagö, bi anibu manö nip u niñagöm hagnab, 'Nöp dam nagi leinabin, nan naböñ anibu naböñ ralmön nöp me, höñ arnabön,' a göm, nip dam nagi linab. ³¹ Anig gö, bi nipe aip wög gimidal gau, kalip hibur najj gö, amöm kiñ u nip manö anibu magöñhalö hag ñinaböl. ³² Hag ñilö, bi kub u, bi nipe anibu nip wiñ alö aueinab hagnab, 'Ne wög gi ñeb bi najj yabiñ. Ne yip miñöñ gajan, nöp mög niñem, nan naböñ yad nöp midöp u arö gipin. ³³ Ne pen niñön ginig, bi ne aip wög gipil u nip u rö nöp mög niñmön, arö gagpan?' ö ginab. ³⁴ Bi anibu bi nipe aip wög gimidil u nip mög niñagnab u me, bi kub anibu kal juöm, wög gi ñeb bi anibu nip dam nagi lep ka abadep bi gau ñöm hagnab, 'Nip nagi lö, ilön gö niñöl gi midöm, nan naböñ yip u naböñ magöñhalö ralöm nöp höñ arnab,' a ginab. ^{†35} Kale añ mam rimnap kalip u rö nöp geinabim, Bapi yad kumi kabö adö lañ au midöp u, kalöp pen u rö nöp ginab. Anib u, nañin namam kale gau kalöp gi najj geinaböl u, kalip mög niñmim, midmagö limim, arö gimim," a ga. ‡

Bi nibi udnig, böñ nöp udnab; hainö nip hag yuagnab (Mak 10:1-12; Luk 16:18)

¹⁹ Jisas manö anibu hag pis göm, ram minöñ Galili arö göm, ram minöñ Judia, ñig Jodan böñ lödañ adö ara. ² Areia, nibi bi iru yabiñ nip hain geila niñöm nibi bi nan ga gau gö kamiñ la.

³ Pen bi Perisi gau, Jisas nip hag niñno, manö najj rimnap hagnim, a göm, apöm hagla, "God Mosis nip hag ña lo manö u, nibi ap nan pro ap gi najj ginab u, bi nipe nip hag yunig, hag yunab aka wasöñ Ne niñön gasi niñban?" ö gila.

⁴ Hageila, Jisas haga, "God Manö kalik kliñ rikla u kale amgö li niñagpim arñ Ram minöñ hadame dagol gi la ñin u, bi ap, nibi ap, gi la. ^{†5} God haga, 'Adö anibu me, bi gau nime nap aip midöm, nibi udöl gi, nime nap arö göm, kale ber miñau jim ñöl han midlö hañ romanñ añi yabiñ linab,' a ga. ^{†6} Anib u me, God hagö hañ romanñ kale miñöp wasö; uri jim ñöl añi linab anibu, bi ap apöm, kalip hag ud asik ke ke lagnab wasö," ga.

⁷ Jisas anig hageia, bi Perisi gau nip hagla, "Pen niñön ginig Mosis manö ap kalik kliñ riköm haga, 'Nibi hag yunig, nibi i böñ nöp arö gabin, a gimim, köp ap kalik kliñ rik ñimim, hag yumim,' a ga?" ö gila. ^{††}

⁸ Hageila, Jisas haga, "Kale nibi bi manö niñ udagpim u me, Mosis anig haga. Pen God nibi bi hadame gau gi la ñin u, anig gagmidal. ⁹ Pen yad kalöp hagabin, bi an, nibin u bi ap aip ud gilö wasö, yihariñ nöp hag yuöm, nibi hain nibö udnab u, nibi si udnab niñöm God niñö najj yabiñ ginab; nipe nibi si udep bi me u," a ga. ^{†††}

¹⁰ Jisas anig hagö, bi nipe gau hagla, "Bi gau nibi kale yihariñ hag yuagnaböl u, bi praj midöm nibi udagöl u aij," a gila.

¹¹ Hageila, Jisas haga, "Bi magöñhalö yihariñ midaiöl rö lagöp. God bi yihariñ midaiöl, a göm, hag la gau nöp, yihariñ midaiöl rö löp. ¹² Bi rimnap, kale wala lagö yag daubal gau, nibi udagpal. Bi rimnap, bi rimnap wala kalip rib gi dö gipal gau, nibi udagpal. Pen bi rimnap, God nibi bi udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab wög u gun, a göm, nibi udagpal. Kale bi praj midun, a gimim, bi praj mideinabim u aij," a ga.

Jisas ñimagö ara nipe u ñi pai pro nabic cög adö lañ la (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nibi bi gau, "Jisas ñimagö ñi pai hon nabic cög adö lañ löm, God nip sabe ganj," a göm daueila, pen bi nipe gau kalip niñ ij halö löm hag gila. ¹⁴ Anig gilö, Jisas pen ñi pai anib gau wiñ alö aueila niñöl gi, bi nipe gau kalip haga, "Niñön ginig kalip anig hag gipimñ Ñi pai pro anib gau arö gipe yip aulan. God nibi bi udöm, kumi kabö adö lañ au abad mideinab u, ñi pai pro anib gau rö," a ga. ^{§15} Anig hagöm, God ñi pai pro anib gau kalip pig mideian, a göm, Jisas ñimagö ara nipe u ñi pai pro nabic cög adö lañ löm, ram minöñ migam ap ara.

† 18:22 Luk 17:4 †† 18:34 Mad 5:25-26 ‡ 18:35 Mad 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

†† 19:4 Jen 1:27; 5:2 ††† 19:5 Jen 2:24; Ep 5:31 †††† 19:7 Dud 24:1-4; Mad 5:31 †††† 19:9 Mad 5:32; 1Ko 7:10-11 § 19:14 Mad 18:2-3

Bi ap nan nipe iru nöp mideia

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Bi ap Jisas mideia au apöm haga, "Manö hag ñeb bi. Yad nan nihön aij u gem, pör midep u udnam?" ö ga.

¹⁷ Hageia, Jisas haga, "Yip nihön ginig, nan aij mai, a gimön, hag niñabön? God añi me Bi aij. Pen pör pör mideinam, a gimön u, lo manö hagöm kalî kliñ rikla gau niñmön hagöp rö gimön," a ga. †

¹⁸ Hageia, haga, "Lo adö mai rö hagabön?" ö ga. Hageia, Jisas haga, "Wip al pak gagmön; nibi si bi si gagmön; nan si udagmön; manö kub hagnaböl u, manö piral hagagmön; ††¹⁹ name nap manö hagöl adö u nöp niñmön hain gimön; ne ke midmagö liban rö, nibi bi rimnap kalip midmagö limön," a ga. ‡

²⁰ Anig hageia, bi praj anibu haga, "Lo manö gau magöñhalö niñ hakpin. Pen yad nihön nan aij u gem, kamiñ pör midep u udnam?" ö ga.

²¹ Hageia, Jisas haga, "Mid aij yabiñ ginam, a gimön u, nan ne gau magöñhalö yumön, mani udmön, nibi bi mög gep rö gau kalip ñimön me, mid aij gep ne u mideinab God ram minöñ kumi kabö adö lañ au. Pen yad hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul," a ga.

²² Hagö, bi praj anibu nan nipe iru mideia rö, manö anibu niñöm, gasi iru niñöl gi ara.

²³ Pen nipe anig göl arö niñöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, "Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, nibi bi mani nan kale iru mideinab gau, God nip uñham gasi niñ udlö, kalip udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab. ²⁴ Kaj kamel gau, kalî mauöt nagî yubal mi-gan u arniñ arnaböl; pen nibi bi nan iru midöp gau, God nip uñham gasi niñ udlö, kalip udöm abad mideinab," a ga.

²⁵ Jisas bi nipe gau manö anibu niñöm, gasi kub niñöm hagla, "Pen bi aij anibu, God ud kumi kabö adö lañ au ud aragnab, a gipan u, nibi bi an rö ud arnab?" ö gila.

²⁶ Hageila, Jisas kalip niñöl gi haga, "Nibi bi gau ke göl rö lagöp. God nöp me, nan nihön nihön ginig, ginab," a ga.

²⁷ Jisas anig hageia, Pida haga, "Nön! Hon nan hon gau magöñhalö arö gun, ne aip nöp cig gun ajpun u, hon pen nan nihön udnabun?" ö ga.

²⁸ Hageia, Jisas haga, "Yad kalöp niñö hagabin, ñin hain u yad mailö pidöñ halö apem, nibi bi magöñhalö abad mideinabin. Ñin anibu me, kalöp bi yip hain gein-abim gau hagnö, Isrel nibi bi it ke ke unbö miñan lañ gau, kalip abad mideinabim. ††²⁹ Nibi bi yip niñ udöm, ram, niñin nimam, nime nap, ñi pai, wög adin, nan nihön nihön gau arö ginaböl gau, God kalip haut gagnab; nan anib gau rö kalip pen iru yabiñ ñöm, pör midep kalip ñinab. ³⁰ Pen nibi bi uri nöd araböl gau, hainö iru nöp jöl adö yabiñ gau mideinaböl. Pen nibi bi

uri jöl adö yabiñ au midpal gau, hainö iru nöp nöd am mideinaböl. ††

Nibi bi nagî wain wög gipal gau, manö hod riköm haga

20 Jisas anig hagöm haga, "God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Bi wain wög nap nibö ap, bi rimnap am daunö, wög yip u gilañ, a göm, ram gisön rika magö u uraköm, am bi rimnap uñhai niñöm, ² kalöp mani silpa magö añi añi raunabin, a göm, kalip aip manö hag adö añi löm, hag yuö, am wain wög nipe u wög geila. ³ Pen sidö yöp an au ap ranab magö u, am maker au amöm niña, bi rimnap yihariñ mideila. ⁴ Kalip niñöm haga, 'Kale u rö nöp am wög yad u geinabim, yad kalöp mani kabö rö raun-abin,' a ga. ⁵ Hagö, am wög nipe u geila. Pen sidö an kub lañ magö u abe, sidö gamiñ gab magö u abe, manö anibu nöp hagöm, bi rimnap halö udö, wög nipe u geila. ⁶ Sidö wad arniñ gab magö u, kuöyan maker au amöm niña, bi rimnap halö ap midep nöp mideila. Kalip haga, 'Kale nihön ginig ñin i wög gagmim, yihariñ yabiñ midpim?' ö ga. ⁷ Hageia, nip hagla, 'Bi ap hanip wög ap ñagöp,' a gila. Hageila, kalip haga, 'Kale u rö nöp am wain wög yad u gimim,' a gö, am wög geila. ⁸ Duga magö u, wain wög nap u, bi abad midep nipe u nip haga, 'Ne ammön, bi wög yip gaböl gau kalip hagö, aulö, bi hainö hagnö aubal gau, mani kalip u nöd ñimön; bi nöd hagnö aubal gau, mani kalip u hainö ñimön,' a ga. †††

⁹ "Hagö, bi abad midep u, bi anib gau kalip wiñ alö aueila, bi sidö wad arö niñöl gi, ap wög gila gau, ap mani kale u nöd udla. ¹⁰ Pen kale anig göl udlö niñöl gi, bi nöd hagö, ap wög gila gau, hag niñla e, 'Hon mani kub u udnabun,' a gila u, pen hainö udöl gi niñla, kale mani añi anibu nöp udla. ¹¹ Udöm, adin bi wain wög nap nibö u aip pen pen hagöm hagla, ¹² 'Hon nihön ginig, bi hain aubal gau mani udpal añi u rö nöp ud-pun? Hon hilim halö urakun, sidö kal niñö niñöl gi, wög gino gino iru göp u, pen bi ap pro magö ap wög gajal mani ñinban rö nöp hanip ñinban!' a gila. ¹³ Hageila, bi wög naböñ nap nibö u niñöm, bi kale ap nip haga, 'Mam, nön! Nöp gi naij gagpin. Nöp mani ñinabin a gipin rö ñinbin. ¹⁴ Bi hain aubal gau, bi nöd aubal gau aip adip adip ñinig, ñinabin. U nan yad. Anib u, bi rim-nap ai ginig göm wasö ginabölñ Kalip hañöwañ ñinbin u, ne ai ginig gimön mulu lugöpñ Mani ñinbin u ud ram ne aru!' a ga," a ga.

¹⁶ Jisas aiud anibu hagöm, haga, "Nibi bi hain midpal gau, nöd mideinaböl; nibi bi nöd midpal gau, hain mideinaböl," a ga. †††

Jisas kuöyan haga, yip al pak lilö umem uraknabin, a ga

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Jisas Jerusalem amöl gi, adan an au, bi nipe unbö miñan lañ kalip dam goñ gau amöm, ke midaila niñöl gi kalip haga, ¹⁸ "Kale niñim! Hon Jerusalem arno, Bi Ñi

† 19:17 Lep 18:5; Luk 10:28 †† 19:18 Eks 20:12-16; Dud 5:16-20 ‡ 19:19 Eks 20:12-16; Lep 19:18 †† 19:28 Mad 25:31; Luk 22:30; Rep 3:21

†† 19:30 Mad 20:16; Luk 13:30 ††† 20:8 Lep 19:13; Dud 24:15 ††† 20:16 Mad 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30

nipe nîp mumug göm, nîp dam God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, lo manö hag ñeb bi gau abe, ñimagö adö kalîp u leinaböl, kale nîp manö kub hagöm hagnaböl, 'Bi i nîp al pak lep,' a ginaböl. ¹¹⁹ Anig hagöm, Juda bi wasö gau kalîp ñeinaböl, nîp hag juöm, rapin paköm, dam mab ba laŋ al pak lîlö umnab. Ñin mihöp midöm, ñin mihau nigan u kauyan uraknab," a ga.

Jems aip Jon aip bi kub midnig gasi niŋlö

(Mak 10:35-45)

²⁰ Sebedi ñi nipe mihöp, nime ñi anîb mihau ut gi, Jisas mideia au apöm, ubör yihöŋ göm haga, "Yad manö ap midajip auabin," a ga.

²¹ Hageia haga, "Manö anîbu niñön?" ö ga.

Hageia, haga, "Yip aij ginab u, hainö ne kiŋ midmön, niñi bi abad mideinabön ñin u, ñi yad mihau ba nöp au asiknabil," a ga. ^{††}

²² Anig hageia, Jisas haga, "Manö yip hag niñbil u, niñ aij gagpil. Ñig asi yad ñiñnig gabin u, kale mihöŋ u rö nöp ñiñnabil?" ö ga. Hageia haglö, "Yau! Ñiñnabil!" a gilö. [‡]

²³ Hagailö haga, "Niñö hagabil. Ñig asi ñiñnig gabin u ñiñnabil. Pen bi an yijig böŋ lau, bi an sidagö böŋ lau asik mideinabil u, hagagnabin. Manö u manö yad wasö; Bapi manö nipe. Niñi bi nipe ke hag löp gau anîb rö mideinabil," a ga.

²⁴ Bi nipe anîb mihau manö anîbu anig hagailö, bi nipe unbö siduŋ laŋ manö u niñlö, mulu lugö, mamil mihau kalîp manö hag gila. ²⁵ Jisas pen bi nipe gau kalîp magöŋhalö hagö aueila haga, "Kale niñbim, Juda niñi bi wasö gau, kiŋ kale kîö göm, abad midpal; bi kub kale manö niñön niñön hagnaböl u niñöm, ana udöm, hain ginaböl me. ^{†††} Pen kale gîpal rö gagmim. Bi an bi kub midainim u, bi pro rö midöm, niñi bi rimnap kalîp wög gi ñeb bi rö midainim. ^{††††} Bi an bi kub yabit midainim u, bi pro ramö gau rö midöm, niñi bi rimnap kalîp nagi wög gep bi rö midainim. ²⁸ Bi Ñi nipe u, niñi bi gau kale wög yip gilaŋ a göm, auaga; wög kalîp gi ñi damem, hainö nan si nan naij gîpal adö u haji gi umnö, kale kamiŋ aröl, a göm, aua," a ga. ^{†††}

Jisas bi amgö we ga mihau gö, amgö ñil niñlö

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Pen Jisas daun kub Jeriko arö göm arö niñöl gi, niñi bi iru nöp nîp hain gila. ³⁰ Bi amgö we mihau adan got au asik midlö niñöl gi, "Jisas auab," a gilö niñmil, meg miŋan dap ranmil haglö, "Depid Ñi nipe, halîp mög niñmön!" a gilö.

³¹ Hagailö, niñi bi gau kalîp mihöŋ niñ ij halö hagöm hagla, "Manö haut gagmil!" a gila. Anig hagla u pen, manö kalîp u udagöm, meg magö rapin dap ranmil haglö, "Depid Ñi nipe, halîp mög niñmön!" a gilö.

³² Anig hagailö, Jisas pidöŋ göm, kalîp mihöŋ wiñ alöm haga, "Halîp niñön gan, a gimil, yip wiñ alabil?" ö ga.

† 20:18 Mad 16:21; 17:22-23 †† 20:21 Mad 19:28; Luk 22:30
‡ 20:22 Mad 26:39; Jon 18:11 †† 20:25 Luk 22:25-26 †† 20:26 Mad 23:11; Mak 9:35 ††† 20:28 Luk 22:27; Plp 2:7

³³ Hageia haglö, "Bi Kub, halîp amgö we göp u gö ñil niñul!" a gilö. ³⁴ Hagailö, Jisas kalîp mihöŋ mög niñöm, amgö kalîp u ud niñö, yöp magö u nöp amgö ñil niñlö, nipe arö niñöl gi, hain gilö.

Jisas Kiŋ rö Jerusalem ara

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

21 Jisas bi nipe gau aip Jerusalem sösöl göm, ram minöŋ pro Bedpagi, Olip Dum söl amjakla. Amjaköm, bi nipe mihöp hag yuöm haga, ² "Kale mihöŋ ram riŋig agtö nö lödaŋ ammil niñnabil, kaj donki nime pi amil mihau nagi adik linaböl mideinabil. Niñmil, nagi u hubikmil paŋid daumil. ³ Pen niñi bi ap apöm, niñön ginig kaj donki hon u hubik ud arabil a gainim u, pen hagmil, 'Bi Kub u wög midö, hagajip udnig aubul,' a gimil, yijid yau a geinab, daunabil," a ga. ⁴ Pen kalîp mihöŋ hag yuö arlö anîbu, bi God manö hagep ap ginaböl, a göm, kali kîiñ rika rö nöp ga. Nipe haga, ⁵ "Jerusalem niñi bi kalîp hagmim, 'Kiŋ kale bi hain u, kaj donki adö u asiköm, kalöp auab.

Nipe kaj donki pi adö u asiköm auab,' a gimim," a ga. ^{†††}

⁶ Pen Jisas bi nipe hag yuö arlö anîb mihau, haga haga rö, ⁷ kaj donki nime abe, pi marep abe paŋid dauailö, bi nipe gau waŋij milö ud juöm, kaj donki adö laŋ laila, Jisas adö au asika. ⁸ Niñi bi iru nöp, Bi Kub auab, a göm, waŋij milö kale adö laŋ rol limidal gau ud juöm, adan majö au lila. Rimnap am köp uŋaŋ, mab uŋaŋ gau rib gi dö gi dapöm adan majö au lila. ⁹ Niñi bi gau Jisas nîp big gigabö göl amöl gi meg magö dap ranöm hagla,

"Niñim! Depid rikö, rik damöm riköp u, auöp i.

Nîp aij a gabun!

Bi Kub nîp yuö auöp bi anîbi me, nîp aij a gabun!" a gila. [§]

¹⁰ Jisas Jerusalem amjakö niñöl gi, niñi bi gau magöŋhalö hag amil apil göm hagla, "Bi anîbu an?" ö gila. ¹¹ Hageila, niñi bi Jisas aip aula gau hagla, "Bi i me Jisas, bi God manö hagep Nasared, ram minöŋ Galili niñö u," a gila.

Jisas niñi bi God sabe gep ram nan sikim geila gau kalîp ridik gi höŋ yaŋ yua

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Jisas God sabe gep ram raul yaŋ amöm niñja, niñi bi gau nan sikim gi mideila. Nipe niñöm, kalîp magöŋhalö ridik yuöm, abañ bad mani löm, pen pen yimjik gaila gau ud ado göm, bi yaur sikim göm, mab po adö asik mideila gau, ud ado ga. ¹³ Anig göm kalîp hag göm haga, "God Manö kali kîiñ rikla u, God haga, 'Ram yad u yip sabe gep ram, pen kale gîpim u, bi nan si udep ram ap rö löp,' a ga," a ga. ^{§†}

¹⁴ Pen Jisas nipe God sabe gep ram raul miŋan anîbu midö niñöl gi, niñi bi amgö we ga rimnap, niñi bi ma naij ga rimnap aueila, kalîp gö kamiŋ la. ¹⁵ Nipe nan

††† 21:5 Sek 9:9 § 21:9 Sam 118:25-26 §† 21:13 Ais 56:7; Jer 7:11

gagep rö gö, ñi pai pro gau wiñ alöl gi hagla, "Nöp aij a gabun! Depid Ñi nipe! Use!" gila. Pen kale anig geila, bi God níp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe niñlö, kalíp mulu yabiñ luga. ¹⁶ Mulu lugö hagla, "Nöp hagaböl u niñabön?" ö gila. Hageila, Jisas kalíp haga, "Yau! Hagaböl u niñabin u pen kale manö rimnap kalí ktiñ riköm hagla, 'God, ne ginabön niñöm ñi pai pro ñi painañ gau hib ne haglö adö arnab,' a gila. Kale manö kalí ktiñ rikla anibu, amgö li niñagim ar?" a ga. †

¹⁷ Anig hagöm, kalíp arö göm, am ram riñig agtö Bedani hana.

Jisas hagö, mab kia u miñep ga

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Ruö Jisas ado gi Jerusalem aramöm adan an gau arö, níp kiyo lö, ¹⁹ adan majö goł au niña, mab kia ur ap mideia. It au amöm niña, magö ñineb pilaga; uñañ au nöp mideia. Anig gö Jisas haga, "Ne hainö magö ap pilagnabön!" a ga. Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp kia mab ur u miñep ga. ²⁰ Anig gö, bi nipe gau niñöm, aiö göm hagla, "Aige göm mab anibi yinid miñep göp?" ö gila. ²¹ Hageila, Jisas kalíp haga, "Yad kalöp niñö hagabin, hon hagno God u rö nöp ginab, a gimim, gasi miñöp wasö, gasi aña nöp niñnabim u, ginab. Pen mab kia miñep ga u nöp wasö; dum ilö anibi tii gi ñig kub an aru, a ginabim u, arnab. ††

²² "Pen kale God níp niñ ud midmim, níp hag niñnabim u, hagnabim rö nöp ginab," a ga. ‡

Jisas níp hagla, "Nöp an hagö anig hag ajabön?" ö gila

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Jisas God sabe gep ram u amöm, niñi bi gau kalíp manö hag ñö niñöl gi, bi God níp nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe apöm níp hagla, "Nöp an ne anig gimön, a göp, niñmön anig gi ajabön?" ö gila.

²⁴ Hageila, Jisas pen haga, "Yad kalöp manö ap hag niñnö, yip hag ñibe, yad pen an hagö wög gipin u, kalöp hag ñinabin. ²⁵ Jon niñi bi gau kalíp ñig pak ña u, nipe ke gasi niñöm aua aka God hagö, apöm anig ga?" ö ga. Jisas anig hagö, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, "Hon, 'God yuö apöm ga,' a geinabun u, hanip hagnab, 'Anib u, Jon hagöp u niñön ginig niñ udagpim?' ö ginab. ²⁶ Pen, 'Jon gasi nipe ke niñöm apöm ga,' a geinabun u, niñi bi gau hanip kal ginaböl. Gasi kale u, Jon nipe bi God manö hagep bi ap aua," a gila. ^{††27} Anig hagöm, Jisas níp hagla, "Hon niñagpun," a gila. Hageila, Jisas kalíp haga, "Kale yip hag ñagpim rö, yad pen an hagö yad apem gabin u, kalöp u rö nöp hag ñagnabin," a ga.

Jisas bi madöl miñau, manö hod riköm haga

²⁸ Jisas anig hagöm haga, "Pen kale niñön gasi niñnabim Bi ap ñi nipe miñöp mideinab. Ñi nipe nañi u

níp hagnab, 'Ñi me! Miñi wain wög u am wög gi,' a ginab. ²⁹ Hagö, ñi nipe hagnab, 'Yade am gagnam,' a göm, hainö pen gasi adog niñöm, am wain wög u geinab. ³⁰ Nap pen am ñi wañig u níp u rö nöp hag niñö, hagnab, 'Yau, ginam!' a ginab u pen am gagnab. ³¹ Pen ñi anib miñau, an nap hagnab rö ginab?" ö ga. Hageila, Juda bi kub anib gau hagla, "Ñi nipe nañi u nöp nap hagnab rö ginab," a gila. Hageila, Jisas haga, "Yad kalöp niñö hagabin, kale yihariñ midpe niñöl gi, bi dakis udpal bi gau abe, bi si udep niñi gau abe, God niñi bi udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab ram minöñ u, kalöp abhak löm arnaböl. ³² Jon bi ñig pak ñeb u, kale niñön niñön gipe God níp aij ginab u, kalöp hag ña, pen manö nipe u udagpe. Bi dakis udöm mani piral rimnap halö udpal gau abe, bi si udep niñi gau abe, kale Jon manö haga adö anibu niñöm, udla. Udla anibu kale hadö niñbe, pen kale ke, Jon manö u udmim, nan si nan naij gipim u, niñön ginig anig gipun a gimim, arö gagpe," a ga. ‡‡

Bi naij wain wög abadpal, manö hod riköm haga

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Jisas haga, "Miñi manö hod rikem ap halö hagnig gabin i niñim. Bi wög adiñ nap niñö ap nagí wain wög u gi yimöm, waryö göm, nagí wain magö pak hib jakep miñan ap geinab. Gi löm, nagí wain magö ap si niñnaböl u, niñ midaiun, a göm, ram miñö kub ap göm, bi rimnap kalíp hagnab, 'Kale nagí wög yip u abad midaimim, hainö pilöm po gö, yip rimnap, kale rimnap udmim,' a göm, ram minöñ miñö yabiñ gau arnab.

^{††34} Nagí wain magö u po gö niñöl gi, bi nipe gau kalíp hagnab, 'Wain wög yad gau ammim, bi wög abad midpal gau hagnim, nagí wain magö yip rimnap dauim,' a ginab. ³⁵ Kale wain wög gau amjaklö, bi wain wög gi mideinaböl gau uraköm, bi ap níp gabi paknaböl, bi ap níp böñ nöp al pak lilö umnab, bi ap níp kabö ju paknaböl. ³⁶ Anig gilö, bi nagí wain wög nap niñö anibu, bi nipe rapin bad ap pen hag yunab. Hag yuö, areinaböl, bi nagí wain wög geinaböl gau, kalíp u rö nöp ginaböl.

³⁷ Anig gilö, bi wain wög nap niñö u hagnab, 'Ñi yad u yunö me, manö níp u niñnaböl,' a göm, hag yuö arnab.

³⁸ Ñi nipe u amjakö, bi wain wög gi mideinaböl gau, níp niñöm, kale ke hagnaböl, 'Bi wög nap niñö ñi nipe u auab i. Nap hainö umeinab, nan wög gai i ñi nipe udnab. Anib u, níp al pak lino umö, hainö nan wög gai i magöñhalö udnabun,' a ginaböl. ^{††39} Anig hagöm, níp dam wög adiñ goł gau amöm, böñ nöp al pak linaböl. [§]

⁴⁰ "Anig geinaböl u, hainö bi nagí wain wög adiñ nap niñö u apöm, kalíp niñön niñön ginig gab?" ö ga.

⁴¹ Hageila hagla, "Bi naij ginaböl anib gau kalíp geinab, ilön kub yabiñ udöm umnaböl; hainö pen niñi bi rimnap halö udöm, kalíp nagí wain wög u linab, wög anibu ginaböl. Nagí wain magö po ginab ñin u, níp rik dam ñinaböl," a gila.

⁴² Hageila, Jisas haga, "God Manö kalí ktiñ rikla u niñagpim rö löp. Kale kalí ktiñ riköm hagla,

† 21:16 Sam 8:2 †† 21:21 Mad 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 ‡ 21:22 Mad 7:7-11; 18:19 †† 21:26 Mad 14:5

‡‡ 21:32 Luk 3:12; 7:29-30 ††† 21:33 Ais 5:1-2 ††† 21:38 Mad 27:18 § 21:39 Hib 13:12

'Bi ram gep gau, kale kabö ram ginig göm, kabö ap udöm hagla, "Kabö i kabö najj göp gö arö gun," a gila.

Pen Bi Kub nipe geia niñöm

kabö anibu nöp ram nipe au kabö aij ke yabiñ midöp.

Bi Kub nipe anig gaia,

hon niñun aiö yabiñ gabun,' a gila. †

⁴³ "Kabö aij udagpim anibu, God kalöp Juda kai arö göm, niñi bi ke gau niñö, nan nip ñeb ñinaböl gau, kalip udöm abad mideinab. ⁴⁴ Niñi bi kabö adö anibu ap lug paknaböl gau, kalip rapin nöp paknab; pen kabö anibu ju lugöm, niñi bi pak ribiknab gau, böñ nöp pa jö ma jö gi arnab," a ga.

⁴⁵ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, Jisas manö hod riköm haga anibu, kalip nöp haga u niñöm, ⁴⁶ nip nagil lun, a göm, gasi niñla u pen niñi bi gau, Jisas nip bi God manö hagep a gila u me, hanip kal hagnaböl, a göm, nip nan ap göl rö laga.

Bi niñi udöm nan kub ñinjal

(Luk 14:15-24)

22 Jisas kauyañ manö hod riköm haga, ² "God niñi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö:

"Bi kiñ ap ñi nipe u niñi udnig gö, nan kub ñinñig, nan magö dap magum ginaböl. ³ Anig göm, bi nipe rimnap hag yuöm hagnab, 'Niñi bi hag linö gau am hagpe aulö, nan kub niñun,' a ginab. Anig hagö, kale am niñi bi anib gau kalip hagnaböl u pen kale arö ginaböl. ⁴ Anig gilö, bi nipe rimnap pen kauyañ hag yuöm hagnab, 'Kale am niñi bi anib gau kalip hagmim, "Kiñ u, kaj kau kub rimnap, kaj kau pi marep rimnap pak lauöm, nan gau magöñhalö gi jin göm, 'Auöl,' a göp," a gimim,' a ginab. ⁵ Anig hagö, kale am hagnaböl u pen manö kalip u ud yunaböl. Rimnap nan wög kale gau arnaböl; rimnap mani wög kale gau geinaböl; ⁶ pen rimnap, kiñ bi nipe gau gi najj göm, al pak lilö umnaböl. ††

⁷ "Anig gilö, kiñ anibu niñö, hibur nip u najj gö, ami bi nipe gau hag yuö, am niñi bi bi nipe al pak linaböl anib gau kalip magöñhalö al pak hak löm, daun kub kale u lau ju yulö arnab. ⁸ Pen bi nip wög gi ñeb gau kalip hagnab, 'Nan magö nan gau hadö magum gipun, pen niñi bi nöd wiñ alnö gau auöl rö lagöp. ⁹ Anib u, kale adan ramö gau ammim, niñi bi niñmim gau, kalip magöñhalö, "Aube nan kub niñun," a gimim, hañowañ uñ gi daube, nan kub niñun,' a ginab. ¹⁰ Anig hagö, bi nipe gau am adan ramö ramö gau amöm, niñi bi aij gau, niñi bi najj gau kalip magöñhalö, 'Aube nan kub niñun,' a göm hañowañ uñ gi dapöm, bi niñi udöm nan kub niñnaböl ram raul anibu amöm, sisi göl mideinab.

¹¹ "Kiñ anibu pen, niñi bi aubal gau niñin a göm, ram raul yañ amöm niñnab, bi ap, nan niñnig wañij libal u löm wasö, yihariñ nöp mideinab. ¹² Anig gö, nip hagnab, 'Bi me! Niñon ginig, niñi udöm nan niñnig wañij libal u limön wasö, yihariñ nöp auban?' ö ginab. Hagö, bi anibu pen manö ap hagageinab. ¹³ Pen kiñ u bi nipe gau kalip hagnab, 'Bi i ñimagö ma nip gau nagil

limim, dam sibön göp an yañ ud yube, niñi bi anib gau aip meg magö hau jö göl gi, miñon magö göl gi midlanj,' a ginab," a ga. ‡

¹⁴ Jisas aiud anibu hag pis göm, kalip haga, "God niñi bi iru nöp wiñ alnab, pen kalip magöñhalö udagnab. Niñi bi rimnap nöp udnab," a ga.

"Gapman bi kub Sisa nip dakis ñeb aka wasö?" gila

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Pen bi Perisi gau, Jisas nip manö niñon hagno, pen hagö niñun, nip dam nagil lun, a göm, manö hag niñ hag niñ göm, ¹⁶ bi kale ke rimnap, Herod bi nipe rimnap yulö, Jisas mideia au amöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Ne bi manö niñö yabiñ nöp hagabön. Bi rimnap niñmön piñin gagpan. God hagöp rö nöp niñmön, niñi bi hag ñabön. ¹⁷ Anib u, ne gasi niñon niñban? Hon Isrel niñi bi, Sisa bi kub daun kub Rom niñö u, nip dakis ñeb aka ñagep wasö?" gila. ¹⁸ Hageila, Jisas gasi najj kale niñöm haga, "Yip niñon ginig neb neb göl gi apim, anig göl hag niñnabim? ¹⁹ Kale dakis ñibal kabö magö ap ñibe, niñin!" a ga. Hagö, nip kabö magö ap dap ñeila. ²⁰ Jisas kabö magö anibu niñöm kalip haga, "Kabö magö i, bi nabic cög i, an nabic cög midöpñ Hib u, an hib midöp?" ö ga. ²¹ Hageia hagla, "U bi kub Sisa," a gila. Hageila, Jisas kalip haga, "Anib u, Sisa nan nipe midainim, Sisa nip ñimim. God nan nipe midainim, God nip ñimim!" a ga. ²² Anig hagö, kale gasi iru niñöm, nip arö göm arla.

Umöm kauyañ uraknaböl aka göm, Jisas nip hag niñla

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Niñ anibu nöp, Sadyusi bi rimnap Jisas mideia au aula. Sadyusi niñi bi anib gau hagmidal, niñi bi umöm kauyañ uraknaböl, a gimidal. ²⁴ Kale Jisas mideia au apöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Mosis haga, 'Bi ap niñi udöm, ñi pai yag dapöm wasö, yihariñ umeinab, nimam nipe u, niñi anibu udöm, ñi pai nipe gau, a göm, yag daunim,' a ga. ²⁵ Anib u, bi it halö unbö mudun jin u mideinaböl. Nimam nañi u niñi udöm, ñi pai yag dapöm wasö yihariñ umnab. Anig gö, nimam yigwö an niñö u pen niñi anibu nöp udnab. ²⁶ Nimam yigwö an niñö u pen niñi anibu udöm, u rö nöp ñi pai yag dapöm wasö, yihariñ umnab. Anib u, nimam yigwö niñan niñö u niñi anibu udöm, u rö nöp ñi pai yag dapöm wasö, yihariñ umnab. Anibu nöp gi dam dam, nimam unbö mudun jin u, magöñhalö ñi pai yag dapöm wasö, yihariñ nöp umnaböl. ²⁷ Pen niñi u, u rö nöp umnab. ²⁸ Nimam gau kale magöñhalö niñi anibu udnab. Anib u, niñi bi umbal gau uraknaböl ñin u, niñi anibu an udnab?" ö gila.

²⁹ Hageila, Jisas kalip pen haga, "Kale God Manö hagöp u abe, God klö midöp u abe, niñagpim u me, dui hagmim hagpim, 'Niñi bi gau umöm uraknaböl,' a gipim. ³⁰ Niñi bi uraknaböl ñin u, niñi gau bi udagnaböl, bi gau niñi udagnaböl. Ejol kumi kabö adö lanj midpal rö u mideinaböl. ³¹ Kale, 'Niñi bi umöm

† 21:42 Sam 118:22-23; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8 †† 22:6 Mad 21:35

‡ 22:13 Mad 8:12; 25:30; Luk 13:28 †† 22:15 Mak 3:6 †† 22:21 Ro 13:7 ††† 22:23 Ap 23:8 ††† 22:24 Dud 25:5

urakagnaböl,' a gipim u, God Manö kali kliñ rikla rimnap niñgipim ar? ³² God haga, 'Yad Ebrahim, Aisak, Jakop, God kale me yad midpin,' a ga. Bi gau böñ nöp umblap u, God bi nöd umla anib gau kalip hagöm, 'God kale yad midpin,' a gagböp. Bi umlö, rigöl gila anib gau kamiñ midpal u me, kalip haga, 'God kale yad midpin,' a ga," a ga. †

³³ Jisas manö anibu hag ñö, niñi bi mideila gau niñöm, aiö waiö gila.

Lo kub yabiñ u

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Jisas manö anibu hag aij gö, Sadyusi bi gau manö ap pen hagöl rö laga. Pen Perisi bi rimnap, Jisas anig ga u niñöm Jisas mideila au aula. ³⁵ Bi kale lo manö niñ aij ga ap, Jisas niñön rö hagnim, a göm haga, ³⁶ "Manö hag ñeb bi. Lo manö u, manö adö mai manö kub yabiñ midöp?" ö ga.

³⁷ Hageia, Jisas haga, "Gasi rimid ne u magönhalö God lau adö arö, niñ midmagö yabiñ limön. ^{†38} Manö kub nöd yabiñ me u. ³⁹ Manö kub yigwö an niñö u pen anigöl midöp: ne ke midmagö liban rö, niñi bi ke niñö gau abe midmagö limön. ⁴⁰ Manö miñau hagajin i, Mosis lo manö kali kliñ rika manö u magönhalö abe, God manö hagep bi gau kali kliñ rikla manö u magönhalö abe, manö it kub yabiñ me manö anib miñau nöp," a ga. ‡

Jisas hag niña, "Mesaia a gipim u, niñ bi an ñi niñe a gimim niñbim?" ö ga

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Perisi kai ap magum göm midlö niñöl gi, Jisas kalip manö ap hag niñöm haga, ⁴² "Kale Mesaia u niñ niñön gasi niñbimñ Niñ bi an ñi niñe a gimim niñbim?" ö ga.

Hageia hagla, "Depid ñi niñe," a gila. ‡

⁴³ Hageila, Jisas haga, "God Ana u Depid niñ gasi ñö niñöl gi, Depid niñe Mesaia u niñ 'Bi Kub yad' a ga. Depid haga,

⁴⁴ 'Bi Kub manö hagöm, Bi Kub yad u niñ hagöp,

"Ne ñimagö yijig yad lau adö midmön me,

yad ginö, kaua maua ne gau

kalip ab ñi gi yunabön," a göp,' a ga. ‡†

⁴⁵ Depid nap itañ niñe a gipim u pen Depid niñ 'Bi Kub yad' a ga. Anib u, kale niñön gasi niñbim?" ö ga. ⁴⁶ Jisas manö niñe u hag aij gö, kale niñ pen hagöl rö lagö me, piñig gi mideila niñöm hainö Jisas niñ manö rimnap halö hag niñagla.

Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe gipal rö gagmim, a ga

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

23 Hainö ñin ap, Jisas bi niñe gau abe, niñi bi rimnap abe, kalip manö hagöm haga, ² "Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, Mosis ka niñe u udöm, God lo manö Mosis hadame nöp kali kliñ rika rö

† 22:32 Eks 3:6 Mad 8:11 †† 22:37 Dud 6:5 ‡ 22:39 Lep 19:18; Mad 7:12 †† 22:40 Ro 13:10; Gal 5:14 ‡† 22:42 Jon 7:42 ‡†† 22:44 Sam 110:1; Mad 26:64

hag ñibal. ³ Anib u, bi anib gau kale God lo manö niñön hagöl u niñ udmim hain gimim; pen nagi kale göl adö u niñmim, hain gagmim. God lo manö hag ñibal u pen kale ke manö anibu hain gagpal. ^{†††4} Nan gau gimim, nan gau gagmim a gipal u, manö iru yabiñ nöp hagpal. Kale hagpal anibu, wadi marö kub yabiñ u rö, niñi bi gau kalip gam ñibal u, pen kalip mög niñöm, rimnap ud asik gagpal. ⁵ Niñi bi gau hanip nöp niñlañ, a göm, God Manö kali kliñ rikla manö rimnap ud nable cög adö lañ abe, ñimagö gau abe li ribiköm ajpal. Hon God bi niñe me gau, a gilañ, a göm, waiñ milö kub nag adin halö aij gau rol gipal. ⁵⁶ Kale nan kub ñiñeb an u amöm aka Juda magum gep ram gau amöm, bi kub mab po asikpal adö u nöp asikpal. ⁷ Gasi kale niñbal u, niñi bi iru midpal an gau arno, 'Manö hag ñeb bi kub auabön e!' gilö, hanip aij ginab, a göm, niñbal.

⁸ "Pen kale mam it añi midpim rö, kalöp, 'Hag ñeb bi kub yad,' a göm hagagöl. Hag ñeb Bi Kub kale añi ap nöp midöp. ⁹ Minön naböñ it i bi ap, 'Bapi bi kub yad,' a gimim hagagmim. Nap kale añi ap nöp midöp ram minön kumi kabö adö lañ au. ¹⁰ Kale u rö nöp, 'Bi nabic bi kub yad,' a göm hagagöl. Bi nabic bi kub kale añi ap nöp, Mesaia u nöp midöp. ¹¹ Kale an au, niñi bi an niñe niñi bi kub rö midainim, niñe niñi bi wög gi ñeb rö midnab. ^{††12} Niñi bi hib kale ke haglö adö arnab gau, hib kale lugnab; pen niñi bi hib kale ke haglö adö aragnab gau, hainö hib kub yabiñ mideinab. ^{†††}

Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Kale ke God niñi bi udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab miñan u aragmim, niñi bi arniñ gipal gau kalip adan rikpim.

¹⁴ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Kale niñi pañpañ ram halö si udpim. Anibu pen, niñi bi hanip niñöl, a gimim, God niñ manö milö kub piral gau nöp hagpim. Gipim anibu me, ilön kub yabiñ udnabim.

¹⁵ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Niñi bi gau manö hanip u niñöm hain gilañ, a gimim, ram minön milö gau uñai niñ ajmim, rimnap niñmim hag ñibe, kale ke Seden bi niñe midpim rö wasö, kale Seden niñi bi niñe yijig göl yabiñ linaböl.

¹⁶ "Niñi bi gau kalip God adan la u yam aij gipun, a gipim u, pen kale bi amgö we u me, kale ke niñgipim! Anig gipim anibu, manö kub yabiñ midöp. Niñi bi gau kalip manö pir almim hagpim, 'Hon, "God sabe gep ram midöp rö, niñö hagabun," a ginabun u, hainö arö gun, a ginabun u, arö ginabun. Pen gol udöm, nan

††† 23:3 Mal 2:7-8 § 23:5 Mad 6:1; Eks 13:9; Dud 6:8; Nab 15:38-39 †† 23:11 Mad 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 ††† 23:12 Pro 29:23; Luk 14:11; 18:14

God sabe gep ram raul yaŋ gila gau, hib anibu hagöl gi, "Niŋö hagabun," a ginabun u, hagnabun rö nöp ginabun me; arö gagnabun,' a gipim. ¹⁷ Kale bi amgö we, bi hau! Kale gasi nihön niŋbim: gol u nan yabiŋ aka God sabe gep ram uŋ u nan yabiŋ Nan yabiŋ me, God sabe gep ram uŋ niŋe u. Ram uŋ mideinab u, nan ram raul midöp abe uŋ mideinab me.

¹⁸ Manö ap u rö nöp, niŋi bi gau kalip manö pir alimim haggim, 'Hon, "God kabö bid niŋe midöp rö niŋö hagabun," a ginabun u, manö niŋö hagnabun u nan yiŋariŋ; hainö gasi ap niŋun, arö gun, a ginabun u, arö ginabun. Pen, nan God kabö bid adö au God niŋ pak sabe gi niŋbal gau, hib anibu hagöl gi, "Niŋö hagabun," a ginabun u, hainö gasi ke ap niŋun ke gun rö lagnab; hagnabun rö nöp ginabun,' a gipim. ¹⁹ Kale bi gasi rimid lagöp gau, nan nihön u nan kubŋ Nan God niŋ pak sabe gi niŋbal nan u, aka kabö bid adö au sabe gi niŋbal uŋ Nan yabiŋ me, kabö bid u. Kabö bid adö au mideinab u me, nan anibu nan God niŋ niŋ rö linab. ²⁰ Pen 'Kabö bid midöp rö, niŋö hagabun,' a ginaböl u, bid adö anibu nan dap laumidal halö hagnaböl. ²¹ Pen 'God sabe gep ram midöp rö, niŋö hagabun,' a ginaböl u, u God ram niŋe niŋöm God hib niŋe halö hagnaböl. ²² 'Kumi kabö adö laŋ midöp rö, niŋö hagabun,' a ginaböl u, God sea kiŋ asik midöp au niŋöm sea kiŋ anibu abe, God sea kiŋ anibu asik midöp u abe midöp rö, niŋö hagabun a ginaböl. ^{††}

²³ "Kale God lo manö hag niŋe bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Manö niŋi bi rimnap kalip haggim adö u kale ke gaggim. Kamönŋ asi, nan hatöwaŋö wög adiŋ ranöb u niŋbe, nan yabiŋ rö lö, wö ralbe, am siduŋ laŋ arö, God niŋ aŋi ap niŋun, a gimim, pör nan kale God niŋ niŋbim. Nan pro pro anibu rö pör anig gipim, pen nihön ginig manö it yabiŋ u anig gaggimŋ Niŋi bi gau kalip naij ginim nagt adö u gaggim; kabö rö ginim adö u gimim. Kalip mög niŋmim, ud aij gimim. Ginabun a gimim, gimim. ^{†24} Niŋi bi gau kalöp adan yamun, a gipim, pen kale ke bi amgö we. Nan pro pro gau niŋbe, nan yabiŋ rö löp, pen nan kub nan hib waiö midöp gau niŋaggim.

²⁵ "Kale God lo manö hag niŋe bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Pler kap kale gau rö, höŋ adö gau niŋ li yu aij gipim u, pen aŋ yaŋ nan si nan naij pri u ajmaŋ rauöm midöp. Hon nan iru udun, a gimim, haŋ roman hon ke gi aij gun, a gipim. ^{†26} Kale Perisi bi gau gasi rimid lagöp. Pler kap kale aŋ yaŋ niŋ li yu aij gibep, höŋ adö gau u rö nöp mid aij giböp.

²⁷ "Kale God lo manö hag niŋe bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Wip kabö miŋan gau riŋöl göm, ajön piŋ göm, ped rud mailö aij gö, niŋi bi gau niŋlö, aij göp, pen miŋan aŋ yaŋ wip le haŋiŋ naij apöl gi midöp; kale unbö rö nöp midpim. ^{††28} Kale unbö rö nöp, höŋ adö haŋ roman niŋbun u, kale bi aij rö löp u, pen kalöp aŋ

yaŋ, manö piral gau abe, nan si nan naij gau abe, pri u ajmaŋ rauöm midöp. ^{†††}

God kalöp pen gi naij ginab, a ga

(Luk 11:47-51)

²⁹ "Kale God lo manö hag niŋe bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Bi God manö hagep hadame nöp allö riŋöl gila uŋöm ka adö u rib adik gi aij göl gi haggim, ³⁰ 'Apis bac bi gila rö u, hon God manö hagep bi gau kalip al pakagbnoŋ,' a gipim. ³¹ Pen haggim anibu, bi God manö hagep gau kalip al pak limidal it u me, hon midpun, a gimim, haggim. ^{††32} Anib u, apis bac bi gi naij gila u rö, kale u rö nöp ginabun, a gimim u, u rö nöp gimim! ³³ Kale hainö niŋ pai gai i. Hainö God niŋi bi manö kub hagöm, mab ke inab yaŋ yunab niŋ u, kale aigö gimim piŋiŋ gi ke gau arnabimŋ Wasö yabiŋ. Adan kale ap midageinab. ⁵

³⁴ "Anib u, yad kalöp hagabin, yad bi God manö hagep rimnap, bi gasi kid hiik niŋeb rimnap, bi manö hag niŋe rimnap yunö, kalöp aueinaböl, rimnap al pak linabim, rimnap mab ba laŋ al pak linabim, rimnap Juda magum gep ram raul miŋan kale u paknabim, rimnap piŋiŋ gi arlö niŋöl gi, ram minönŋ gau gau ridik gi yunabim. ³⁵ Anib u me, God niŋi bi kaminiŋ aij niŋe gau, hadame nöp allö auöp i rö, manö marö u udnabim. Adam niŋ niŋe, gi aij nöp gimidöp bi u, Ebol niŋ nöd it göm al pak löm, al dapöm, al dapöm, hainö Berekaia niŋ niŋe Sekaraia niŋ, God niŋ sabe gep ram au daŋ, kabö ud gila bid au daŋ midö niŋöl gi, niŋ aŋ au al pak lila. ^{††36} Yad kalöp niŋö yabiŋ hagabin: nan gipim anibu, manö anibu kalöp miŋi midpim gai i ado gi aunab.

Jisas Jerusalem niŋö, mög gö, miŋön ga

(Luk 13:34-35)

³⁷ "Jerusalem niŋi bi, niŋi bi mög gep rö yad gai i. Bi God manö hagep God kalip yua bi gau, ram minönŋ kalöp u aulö, kabö jumim pör nöp al pak libim. Yad kalöp kiŋakiŋ nime pi gau gipal rö, dam auan mo yad gau linam a gi libin u pen yip niŋmim arö gipim. ³⁸ God niŋe God sabe gep ram kale u arik ara; cög nöp midöp. ^{††39} Uri yip niŋagnabim; hainö, 'God bi hanip a göm yua bi i, aij yabiŋ auab,' a gimim, niŋ anibu nöp, yad kauyaŋ niŋnabim," a ga. ^{5†}

God sabe gep ram u ud waŋ ginaböl, a ga

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

24 Jisas God sabe gep ram u arö göm, höŋ arö niŋöl gi, bi niŋe gau niŋ hagla, "God sabe gep ram aij gai i nöŋ!" a gila.

² Hageila, kalip haga, "Kale nan anib gau magönhalö niŋmim hagabim u pen yad kalöp niŋö yabiŋ hagabin, hainö ram i ud waŋ ginaböl u, kabö ap kabö ap adö u rö midageinab," a ga. ^{5††}

† 23:16 Mad 15:14 †† 23:22 Ais 66:1; Mad 5:34 † 23:23 Lep 27:30; Mai 6:8 †† 23:25 Mak 7:4 †† 23:27 Ap 23:3

††† 23:28 Luk 16:15 ††† 23:31 Ap 7:52 † 23:33 Mad 3:7; 12:34; Luk 3:7 †† 23:35 Jen 4:8; 2Kr 24:20-21 ††† 23:38 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 †† 23:39 Sam 118:26 ††† 24:2 Luk 19:44

Hainö mid aij gagnaböl

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³Jisas am Olip Dum laŋ asik midö niŋöl gi, bi nipe gau apöm, kalpe ke nöp ap Jisas niŋ agamij hag niŋöm hagla, "God sabe gep ram ud waŋ ginaböl a gipan u, mañ mai rö anig ginabölŋ Hon nan niŋön u gö niŋjun, ne söl aunabön niŋöm ram minöŋ naböŋ it i ur ginab, a gun niŋnabun?" ö gila.

⁴Hageila, Jisas haga, "Niŋ aij yabiŋ gimim. Nibi bi rimnap kalöp piral hagnaböl. ⁵Bi iru nöp apöm, nibi bi gau kalip pir alöm, hib yad u udöm hagnaböl, 'Yad nöp Kraiŋ u,' a ginaböl. Nibi bi iru nöp manö piral kale u niŋ udnaböl. ⁶Söl au pen pen gilö, gu gö niŋnabim; pen miŋö yabiŋ gau pen pen ginaböl u, manö u nöp auö niŋnabim. Anig gö niŋmim, ñin hain u aunig gab a gimim piŋiŋ gagmim. U yiŋariŋ pen pen alnaböl. Ñin hain u hainö aunab. ⁷Nibi bi miŋan rimnap uraköm, nibi bi miŋan rimnap aip pen pen ginaböl. Kiŋ miŋan rimnap uraköm, kiŋ miŋan rimnap aip pen pen ginaböl. Ram minöŋ gau magöŋhalö munmon udöm, kiyö kub yabiŋ apöm ginab. ⁸Anig geinab, kalöp nibi ñi pai ñiŋöb rö u gö, söl midöp a gimim niŋnabim.

⁹"Kale nibi bi yad mideinabim rö, nibi bi ram minöŋ gau magöŋhalö kalöp iru niŋöm, dam nagi löm, gi naij göm, böŋ nöp al pak linaböl. ¹⁰Ñin anibu, nibi bi God niŋ niŋ udpal gau iru nöp niŋ udep magö kale u arö göm, mideimam kale ke gau niŋlö mulu lugö, kalip ud bi kauaŋ mauaŋ ñimagö adö u linaböl. ¹¹Pen nibi bi iru nöp apöm, "Hon God manö hagep bi," a göm, manö piral haglö, nibi bi iru nöp manö piral kale u udnaböl. ¹²Nibi bi gau nagi naij adö u gilö gilö, magöŋhalö rö gasi adö anibu niŋöm, midmagö lep adö u hauŋ ginaböl. ¹³Pen nibi bi an God manö aij u niŋ ud piđöŋ göm, hagöp rö göm, nibi bi ke nibö gau midmagö löm gi nöp mideinaböl gau, God nibi bi anibu gau kalip magöŋhalö ud kamiŋ yunab. ¹⁴Pen God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u, ram minöŋ ke gau gau nibi bi ke ke gau nibö gau nibö magöŋhalö yabiŋ haglö haglö am hakniŋ gab u me, ñin hain anibu aunab. ¹⁵

Bi ap God sabe gep ram u gi naij yabiŋ ginab, a ga

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵"Pen bi God manö hagep Daniel hadame nöp haga rö u ginab. Nipe haga, 'Kale niŋnabim, God sabe gep ram raul miŋan uŋ u, nan asi masi naij yabiŋ gep ap urak mideinab,' a ga. (Kale nibi bi manö i uri nöp amgö li niŋabim gau, manö anibi it u niŋ aij gimim!) ¹⁶Kale nibi bi ram minöŋ Judia mideinabim gau, nan naij anibu niŋmim, yiŋid piŋiŋ gi nö ilö gau armim. ¹⁷Nibi bi ram adö laŋ mideinabim gau, nan hon rimnap udun a gimim, ado gi ram raul aragmim. ¹⁸Nibi bi wög naböŋ gau ajeinabim gau, waŋij miŋö ap udun a gimim, ado gi ram aragmim. ¹⁹Pen ñin anibu nibi ñi mudun

halö mideinabim gau abe, nibi ñi painaŋ ci ñeinabim gau abe, uŋham yabiŋ arnabim.

²⁰"Pen God niŋ sabe gimim hagmim, ram yigön göp ñin u piŋiŋ gi aragun, a gimim; God niŋ sabe gep ñin kale u gagnim, a gimim. ²¹Niŋön ginig, God hadame dagol gau ram minöŋ gi la ñin u riköm, mid damöm miŋi midpun ñin i, nan naij anibu rö gaga; hainö anibu rö gagnab. ²²Yiŋariŋ u, nan naij anibu pör gö, nibi bi magöŋhalö um hakblap. Pen Bi Kub u nibi bi nipe udnab gau kalip gasi niŋöm, wasö gö me, nan naij anibu yöp magö ap ginab.

²³"Ñin anibu nibi bi rimnap kalöp hagnaböl, 'Niŋim! Kraiŋ midöp ! Kraiŋ midöp dan!' a ginaböl u, pen niŋö hagpal a gimim, niŋagmim. ²⁴Nibi bi rimnap, God nibi bi nipe hag la gau, böŋ hanip lau aulan a göm, piral hagöm hagnaböl, 'Yad me Kraiŋ; yad me bi God manö hagep bi ap,' a göm, nan gagep rö rimnap ginaböl. Pen God nibi bi nipe hag la gau udagnaböl, wasö. ²⁵Anib u, niŋ aij gimim. Nan niŋön niŋön hainö ginab u, yad kalöp hadö hagnö niŋbim u me, niŋ aij göl gi midaimim.

²⁶"Anib u, nibi bi rimnap apöm kalöp hagnaböl, 'Kraiŋ apöm midöp ram minöŋ kabö nöp midöp an gau,' a gaiöl u, anib gau aragmim. Rimnap pen hagnaböl, 'Kraiŋ apöm pi göl midöp gai i,' a gaiöl u, niŋö hagpal a gimim niŋagmim. ²⁷Yad Bi Ñi nipe aunabin ñin u, aŋim aŋim udöm, amdam magö bol u adin miŋ nibö adin jŋ aröp rö u gö niŋöl gi, aunabin. ²⁸Wal wayöŋ ap umöl mideinab u, yaur apöm magum geinaböl. ²⁹

Bi Ñi nipe aunab ñin u

(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹"Pen marö kub anibu gi dam pis gö niŋöl gi, sidö u mailö gagnab; rakin u mailö gagnab; gapi gau kumi kabö laŋ nibö ju lugnab; nan kumi kabö adö laŋ gau, gau nibö gau nibö ginab. ³⁰Ñin anibu, Bi Ñi nipe aunig gö niŋöl gi, kumi kabö adö laŋ ke lö, nibi bi ram minöŋ gau ke ke midpal rö niŋöm, miŋiŋ ginaböl. Bi Ñi nipe Nap piđöŋ u udöm, mailö aij unbö ke halö kumi bad adö au auö niŋöl gi, niŋnaböl. ³¹Aŋ magö kub hagö niŋöl gi, ejol nipe gau hag yuö, nibi bi nipe, udnabin, a göm hag la gau udnig, ram minöŋ it i midöp midöp rö gau gau amöm, udöm niŋ daunaböl. ³²

Mab rauan u niŋmim

(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

³²"Kale niŋbim, mab rauan uŋaŋ siŋip löm, söl piđöŋ ginig gab niŋöl gi, sidö linig gab a gimim niŋbim.

³³Anib u rö, hainö nan hagpin gau gö niŋöl gi, "Bi Ñi nipe ado gi aunab ñin u miŋi söl yabiŋ midöp; magö pro marap midöm, apjaknab," a gimim, niŋnabim.

³⁴Yad kalöp niŋö hagabin, nibi bi miŋi midpal gau

† 24:5 Mad 24:23-24 1Jn 2:18 †† 24:9 Mad 10:22 ‡ 24:11 Mad 24:5,24 1Jn 4:1 †† 24:13 Mad 10:22 †† 24:14 Mad 28:19 ††† 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 ††† 24:17 Luk 17:31

§ 24:21 Dan 12:1 † 24:23 Mad 24:5 ††† 24:24 Dud 13:1-3; 2De 2:8-9; Rep 13:13-14 §‡ 24:26 Luk 17:23-24 ††† 24:27 Mad 24:37-39 † 24:28 Luk 17:37 †‡ 24:29 Ais 13:10; 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10,31; 2Pi 3:10; Rep 6:12-13 ††† 24:30 Sek 12:10; Rep 1:7; Dan 7:13 ††† 24:31 1Ko 15:52; 1De 4:16

umagnaböl, kamiŋ midlö niŋöl gi, nan anib gau magöŋhalö ginab. ^{†35} Kumi kabö adö laŋ abe, minöŋ naböŋ it i abe ur ginab, pen manö magö yad ur gagnab. ^{††}

Ñin mai yad Bi Ñi nipe aunabin u, nibi bi ap niŋagöp, a ga

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

³⁶ “Yad magö mai rö, ñin mai rö aunabin u, nibi bi niŋagpal; ejol gau niŋagpal; yad ke God Ñi u pen yad abe niŋagpin; Bapi nipe ke nöp niŋöb. [‡]

³⁷ “Yad Bi Ñi nipe ado gi aunabin ñin u, Noa mideia ñin u, gi midmidal rö nöp gi mideinaböl. ^{‡‡38} Hadame nöp Noa mideia ñin anibu, ñig u nibi bi gau kalip ud yuö yuaga magö u, kale nan niŋöl gi, ñig niŋöl gi, nibi bi udöl gi, gi midlö niŋöl gi, Noa ñig magib kub miŋan u arö, ñig apöm kalip magöŋhalö ud yuö yua. ³⁹ Pen kale nan ap ginab a göm niŋagla; ñig u kalip ud yuö yuö niŋöl gi nöp niŋla. Hainö yad Bi Ñi nipe aunabin mañu, anig unbö rö nöp ginab. ^{‡‡40} Ñin anibu, bi mihöp wög adiŋ gau wög gi mideinabil u, bi ap udem, ap arö ginabin. ⁴¹ Pen nibi mihöp plaua ginig, wid magö pa jö ma jö tuŋatug geinabil u, ap udem, ap arö ginabin.

⁴² “Yad Bi Kub aunabin ñin u niŋagpim u me, niŋ aij göl gi midaimim. ^{‡‡43} Bi ram nap nibö u, bi nan si udep u magö mai aunab u niŋböp, niŋ aij giböp; ram nipe pa jö gi raul daŋ am nan nipe gau si udagböp.

^{‡‡‡44} Anib u rö, kale gi jin gimim midaimim. Wasö u, Bi Ñi nipe auagab a gimim, hauŋ padö gi mideinabim ñin u nöp aunabin.

Bi wög gi ñeb rimnap wög gi aij gipal, rimnap wög gi aij gagpal, a ga

(Luk 12:14-48)

⁴⁵ “Bi kub ap adan arnig göm, bi an wög gi aij ginab u niŋ hag löm hagnab, ‘Bi wög yip gi ñibal rimnap kalip abad midmön, nan magö kalip gau nime li aij göl gi midaimön,’ a göm, arnab. ⁴⁶ Hainö ado gi apöm niŋnab, haga rö nöp geinab. Anig niŋöm niŋ ud aij yabiŋ gö niŋöl gi, bi wög gi ñeb nipe miñ miñ ginab. ⁴⁷ Yad kalöp niŋö hagabin, niŋ hag lö, nan nipe gau magöŋhalö abad mideinab. [§]

⁴⁸ “Pen bi nipe hag linab anibu mid damöm, bi kub miñi auagnab, a göm, ⁴⁹ nibi bi wög gi ñeb rimnap kalip miñu magö paköm, am bi ñig niŋöm hauŋ libal gau aip aŋ haköm, nan niŋöm, ñig niŋöm gi mideinab. ⁵⁰ Bi wög gep anibu, bi kub yinid auagnab, a göm, hauŋ padö göm mideinab ñin u nöp, bi kub aunab. ⁵¹ Apöm, niŋ gi naj yabiŋ göm, nibi bi piral hagöm, “Hon Bi Kub nibi bi nipe me,” a göm piral hagpal gau aip hag yunab. Hag yuö, kale am meg hau ribiköm, miñöŋ gi mideinaböl.

Nibi praj unbö siduŋ laŋ, manö hod riköm haga

25 “God nibi bi udöm abad mideinab ñin anibu, aiud adö i rö ginab. Bi ap nibi udnig gab. Nibi praj unbö siduŋ laŋ nan kub niŋnig arnaböl. Nibi praj anib gau, bi anibu niŋ am adan aŋ au niŋun uŋ gi dam ram aunabun a göm, lam ke ke udöm arnaböl. ^{§†2} Pen nibi praj anib gau, unbö mamid u gasi niŋ aij ginaböl; unbö mamid u gasi niŋ aij gagnaböl. ³ Nibi praj gasi niŋ aij gagnaböl gau, lam udöm, lam lauep wel rimnap halö ud aragnaböl. ⁴ Pen nibi praj gasi niŋ aij ginaböl anib gau, lam udöm, lam lauep wel rimnap ral barol miŋan u löm, halö halö ud arnaböl. ⁵ Pen nibi praj anib gau kale magöŋhalö amjaköm, abad midlö midlö, bi nibi udnig ginab u yinid auageinab me, uhön auö hon han arnaböl.

⁶ “Pen sibön aŋ kub yaŋ, nibi bi rimnap wiñ alöm hagnaböl, ‘Bi nibi udnig gab u auab. Niŋ am adan aŋ u niŋmim, uŋ gi dauim,’ a ginaböl. ⁷ Anig hageinaböl, nibi ugan unbö siduŋ laŋ anibu magöŋhalö uraköm, lam wik kale gau gi aij ginaböl. ⁸ Anig göm, nibi gasi niŋ aij gagnaböl ugan u, nibi gasi niŋ aij ginaböl ugan u kalip hagnaböl, ‘Lam hon gau hon ginig gab u, wel köl gau hanip rimnap ñim,’ a ginaböl. ⁹ Anig hageinaböl u, pen nibi gasi niŋ aij ginaböl ugan u hagnaböl, ‘Wasö! Hon wel hon kölape rimnap ñinabun u, wel hon uŋep ginab. Kale wel raupep ram ap gau ammim, kale ke rauim,’ a ginaböl. ¹⁰ Anig hageinaböl, wel raupep ram u arnaböl magö u, bi nibi udnig ginab u apjaknab. Nibi gasi niŋ aij ginaböl ugan u, bi anibu aip ram raul miŋan arlö niŋöl gi, nipe ajöŋ gi ñinab. ¹¹ Hainö pen nibi praj gasi niŋ aij gagnaböl ugan u apjaköm hagnaböl, ‘Bi kub! Bi kub! Hanip ajöŋ u hiik,’ a ginaböl. ^{§†12} Hageinaböl, hagnab, ‘Yad kalöp niŋö yabiŋ hagabin, yad kalöp niŋagpin,’ a ginab,” a ga. ^{§†13} Jisas manö anibu hagöm nibi bi gau haga, “Anib u, kale Bi Kub u ñin mai aka magö mai aunab u niŋagpim rö, niŋ aij gimim midaimim,” a ga. ^{§††}

Bi kub ap bi wög gi ñeb nipe gau kalip mani ña, manö hod riköm haga

(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Pen aiud udnig gabin adö i rö ginab. Bi kub ap ram minöŋ milö kub gau arnig, bi wög gi ñeb nipe gau kalip wiñ alö aulö, nan nipe gau abad mideilaŋ, a göm, kalip ñinab. ¹⁵ Bi nipe anib gau, wög ginaböl ginaböl rö niŋöm, mani nime löm, bi ap niŋ paip dausan ñinab, ap niŋ du dausan ñinab, ap niŋ wan dausan ñinab. Ñöm, nipe am gau midö niŋöl gi, bi paip dausan udnab u, mani anibu udöm, sikim gi dam amil apil göm, mani siniŋ paip dausan udnab. ^{§†17} Bi du dausan udnab u, u rö nöp, mani anibu udöm, sikim gi dam amil apil göm, mani siniŋ du dausan udnab. ¹⁸ Pen bi mani wan dausan udnab u, damöm, ulöm udöm minöŋ ñinab.

† 24:34 Mad 16:28 †† 24:35 Mad 5:18 ‡ 24:36 Ap 1:7; 1De 5:1-2 †† 24:37 Jen 6:5-8 †† 24:39 Jen 7:21-23 ††† 24:42 Mad 25:13 ††† 24:43 Luk 12:39-40; Rep 16:15 § 24:47 Mad 25:21,23

§† 25:1 Rep 19:7; Luk 12:35 §†† 25:11 Luk 13:25-27 §† 25:12 Mad 7:23 §†† 25:13 Mad 24:42 §† 25:15-16 Ro 12:6

¹⁹ "Hainö mid damöm, bi wög gi ñeb anib gau bi kub kale u ado gi apöm, mani ñibin anibu nihön nihön gipal, a göm, kalip hag niñnab. ²⁰ Hag niñö, bi paip dausan udnab u, mani nipe u dap ñöm hagnab, 'Bi kub, nõñ! Yip mani paip dausan nõp ñina pen yad mani anibu udem, sikim gi ado malo gi damem, paip dausan mani siniñ udpin me i,' a ginab. ²¹ Hagö, bi kub u pen hagnab, 'Aij göp. Ne wög gi ñeb bi aij. Ne yip wög gi aij gi ñiban u me, anig gipan. Ne nan pro u anig gi aij gipan u, nõp hagnö, nan kub gau abad mideinabön. Ne apön, ram yad u miñ miñ yabiñ göl gi midaimön,' a ginab. †

²² "Bi mani du dausan udnab u, u rö nõp mani nipe u dap ñöm hagnab, 'Bi kub. Yip du dausan nõp ñina pen yad mani anibu udem, sikim gi ado malo gi damem, du dausan mani siniñ udpin me i,' a ginab. ²³ Hagö, bi kub u hagnab, 'Aij göp. Ne wög gi ñeb bi aij. Ne yip wög gi aij gi ñiban u me, anig gipan. Ne nan pro u anig gi aij gipan u, nõp hagnö, nan kub gau abad mideinabön. Ne apön, ram yad u miñ miñ yabiñ göl gi midaimön,' a ginab.

²⁴ "Pen bi mani wan dausan udnab u, mani nipe u dap ñöm hagnab, 'Bi kub. Yad nõp niñbin; ne bi kal yabiñ. Nibi bi ne rimnap wög waryö kale gipal gau, ne yihariñ hal dapön niñban. ²⁵ Ne anig gipan rö, yad piñiñ gem, mani ñina u damem, uñöm udem minöñ ñinö midmidöp u, miñi mani ne dap ñabin me i,' a ginab.

²⁶ "Hagö, bi kub u hagnab, 'Ne bi naj wög gagep ap. Nibi bi yip wög waryö gipal gau, nan yihariñ hal dapem niñbin, a gipan ar? ²⁷ Anib u, ne mani yip i dam beg pasbuk libnap, miñi yad apem mani siniñ rimnap halö yihariñ udbnep,' a ginab. ²⁸ Anig hagöm, bi nipe rimnap kalip hagnab, 'Anig göp u, mani wan dausan anibu ju udmim, bi den dausan midöp u nip ñimim. ²⁹ Pör hagpun rö, nibi bi gep gau, kalip rimnap halö ñilö udöm mid aij ginaböl; pen nibi bi gep wasö gau, nan pro kale midöp u piñ gi udlö, yihariñ mideinaböl. ††³⁰ Anib u, bi wög gagöp anibu nip dam sibön kub auöp höñ adö au yañ yube, nibi bi meg hau ribiköm, miñöñ gi midpal gau aip mideiañ,' a ginab," a ga. ‡

Manö kub hagep ñin u

³¹ "Bi Ñi nipe Kiñ kub midöm, mailö aij unbö ke halö aunab ñin u, ejol gau magöñhalö aip apöm, sea Kiñ nipe asik midep adö u asikö, ††³² nibi bi ram minöñ ke gau gau midpal rö magöñhalö apöm, amgö ilö nip au magum giñö niñöl gi, kalip nime li böñ u ke löm, böñ u ke löm ginab. Bi kaj sipsip kaj meme mukep bi gau, kaj sipsip gau miñan ap ke yuöm, kaj meme gau miñan ap ke yuöm gipal rö u ginab. †††³³ Nibi bi kaj sipsip rö midpal gau niñöm, ñimagö yijig böñ lau linab; nibi bi kaj meme rö midpal gau niñöm, ñimagö sidagö böñ lau linab. ³⁴ Nipe Kiñ kub u me, nibi bi ñimagö yijig böñ lau kalip hagnab, 'Bapi kalöp ud aij göp u me, miñ miñ

gimim. Nipe ram minöñ hadame dagol gau gi la ñin u, ka kalöp u gi la. Apim, ka aij anibu udim. ³⁵ Pen nihön: yip kiyö lö, nan magö ñibim. Yip ñig nan gö, ñig ñibim. Yad ram minöñ miñö gau niñö aunö, yip hag udmim, dam ram kale u libim. †††³⁶ Yad watij midagö, yip watij u ñibim. Yad nan gö, yip gi aij gipim. Nagi midainö, yip am niñbim,' a ginab.

³⁷ "Anig hageinab, nibi bi aij gau nip pen hagnaböl, 'Bi Kub. Magö mai nõp kiyö lö nan magö ñibun? Magö mai ñig nan gö, nõp ñig ñibun? ³⁸ Magö mai ne bi miñö gau niñö rö auö, nõp hag udun dam ram hon u libun? Magö mai watij u midagö, nõp watij ñibun? ³⁹ Magö mai ne nan ga aka ne nagi midaina, nõp am niñbun?' ö ginaböl.

⁴⁰ "Hageinaböl, Kiñ u hagnab, 'Mam yad yihariñ ap gi aij gipim u me, yip gi aij gipim,' a ginab. †††⁴¹ Kalip anig hagöm, nibi bi ñimagö sidagö böñ lau mideinaböl gau, kalip hagnab, 'God kalöp niñöm gasi naj niñab. Nipe Seden nip abe, Seden ejol nipe gau abe, kalip ilön gö niñöl gi mideilan, a göm, ka mab ke inab ap gi la. Kale nibi bi naj, ilön kub udnabim gau, yip arö gimim, mab ke inab ka anibu arim. ⁴² Nihön ginig: yip kiyö lö, nan magö ñagpe. Yip ñig nan gö, ñig ñagpe. ⁴³ Yad miñö gau niñö aunö, yip hag udmim, dam ram kale u lagpe. Yad watij midagö, yip watij ñagpe. Yad nan ga ñin u, aka nagi midainö ñin u, yip ap niñmim gi aij gagpe,' a ginab.

⁴⁴ "Hageinab, nip hagnaböl, 'Bi Kub. Ñin mai ne kiyö midaina, nan magö ñagnoñ Ñin mai ne ñig nan gö, ñig ñagnoñ Ñin mai ne miñö gau niñö auö, nõp hag udagnoñ Ñin mai ne watij midagö, nõp ñagnoñ Ñin mai ne nan ga aka nagi midaina, nõp am niñun gi aij gagno?' ö ginaböl.

⁴⁵ "Anig hageinaböl, Kiñ u hagnab, 'Yad kale niñö hagabin, kale mam yad yihariñ ap gi aij gagpim u me, yip u rö nõp gi aij gagpim,' a ginab. ⁴⁶ Anig hagöm, kalip hag yuö amöm, pör nõp ilön gö niñöl gi mideinaböl ka u arnaböl; pen nibi bi aij nipe gau hagö, kale amöm, pör nõp pör nõp kamiñ midep ram minöñ au arnaböl," a ga. ††

Jisas nip ai göl gun al pak lun, a göm, agamij hag niñla

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

26 Jisas manö anibu hagöm, bi nipe unbö miñan lañ gau kalip haga, ² "Kale niñbim, ñin miñöp midöm, Pasopa ñin kub u miñi, a göm, ap magum göm yihariñ mideinaböl. Pen kale anig göl ap magum göm, yip Bi Ñi nipe u, ud gapman bi kub gau kalip ñöm hagnaböl, 'Nip mab ba lañ al pak limim,' a ginaböl," a ga. ††

³ Pen God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe apöm bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ Kaiapas ram kub nipe u magum göm, ⁴ Jisas nip ai göl gun, agamij ud sisi lun, al pak linabun, a göm, manö hag li mideila. ⁵ Pen kale hagla, "Pasopa

† 25:21 Mad 24:45-47; Luk 16:10 †† 25:29 Mad 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ‡ 25:30 Mad 8:12; Luk 13:28 †† 25:31 Mad 16:27; 19:28 †† 25:32 Esi 34:17; Rep 20:11-13

††† 25:35 Ais 58:7 ††† 25:40 Pro 19:17; Mad 10:42; Mak 9:41 § 25:41 Mad 7:23 §† 25:46 Dan 12:2; Jon 5:29 §†† 26:2 Eks 12:1-27; Mad 20:18

nan ñiñeb yihariñ midep ñin i, hon anig gino, ñibi bi iru nöp midpal gai i pen pen göl rö löp. Anib u, miñi arö gun, ñin ap ñip al pak lun," a gila.

Nibi ap Jisas nabic cög ñip wel li ña

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶Jisas ram riñig aglö Bedani am midöm, Saimon bi wös hapeb nöd la u ram ñipe u am nan ñiñeila. Nan ñiñöl niñöl gi, ñibi ap wel hañij aij auep, mani kub raubal u, barol halö dapöm, Jisas nabic cög adö u hoñ ga. ¹⁸Hoñ gö, Jisas bi ñipe gau niñöl, hibur kale u najj gö, hagla, "Wel anibu damöm mani kub udöm, ñibi bi nan midagöp gau kalip ñeb rö u, pen niñön ginig anig göl yihariñ hoñ göp?" ö gila.

¹⁰Manö anibu hageila, Jisas ke niñöm, kalip haga, "Ñibi anibi ñipe yip gi aij yabiñ göp u, niñön ginig anig hagabim? ¹¹Ñibi bi nan midagöp gau aip pör mideinabim, pen yad aip pör midageinabun. ¹²Ñibi bi umlö, wip rigöl ginig, wel li ñöm dam rigöl gipal. Yip rigöl ginig gaböl u me, ñipe wel anibu hañ roman yip li ñöb. ¹³Pen yad kalöp niñö hagabin, hainö ram minöñ it i ke gau gau magöñhalö, manö aij yad u hagöl gi, ñibi anibi anig gajip u aiud udöl gi, ga anibu haut gagnaböl," a ga.

Judas Jisas ñip mumug niña

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴Ñin anibu, Jisas bi ñipe Judas Iskariod, Jisas ñip kain gi dam ñinö al pak löl a göm, God ñip nan sabe gep bi kub gau kalip hagnig ara. Amöm haga, "Yad Jisas ñip kain gi dapem kalöp ñeinabin u, yip nan niñön ñinabim?" ö ga. Hagö, ñip silpa magö ñin juöl aña ap ado gi da unbö siduñ lañ (30) ñila. ¹⁶Ñeila, Judas ñipe, "Yad ai göl gem Jisas ñip mumug ginö, ñip ud sisi löm ud aröl," a göm, gasi u niña.

Jisas bi ñipe gau aip Pasopa nan ñiñla

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷Hainö nan ñiñeb kub Bred Yis Midagöp a gimidal ñin u il gö, ñin wañignibö u nöp, bi ñipe gau Jisas mideia u apöm hagla, "Pasopa sipsip pi pak ñiñnabun ñin u söl midöp. Anib u, hon ram mai amun nan ñiñnabun gau gi li aij gun?" ö gila. ¹⁸Hageila, kalip haga, "Kale daun kub u ammim, bi ap midöp au ram ñipe ammim ñip hagnim, 'Manö hag ñeb bi hagöp, "Ñin yad u söl midöp u me, bi yad gau aip kaj sipsip pi pak lau ñiñnabun ram ne u," a göp, 'a gimim," a ga.

¹⁹Jisas anig hagö, bi ñipe gau haga rö niñöm, amöm kaj sipsip anibu ram anibu pak lauöm, gi li aij geila. ²⁰Dugo magö u, bi ñipe unbö migan lañ gau aip asiköm, ²¹nan ñiñöl gi haga, "Yad kalöp niñö hagabin, bi hon aip nan ñiñnabun i, ap yip kain gi dam arnab," a ga.

²²Hageia, bi ñipe gau gasi milö löm, aña aña ñip hag niñöl gi hagla, "Bi Kub! Yad hagpan aka?" gila.

²³Hageila haga, "Bi yad aip kinañ migan aña ñiñnabun i, yip kain gi dam arnab. ²⁴God Manö u hadame nöp kali kliš riköm hagla rö, yip kain gi damöm, al pak lilö umnabin u, pen bi yip kain gi dam arnab u, God bi anibu ñip gi najj ginab. Nime ñip yag dauagböp u aij. Pen yag dauö, midöl gi anig ginab u, hainö ilön kub yabiñ udnab," a ga.

²⁵Hageia, bi ñipe Judas, ñip kain ginig ga u haga, "Manö hag ñeb bi. Yip hagagpan aka?" ga. Hageia haga, "Me nöp hagabin," a ga.

Jisas bi ñipe gau kalip bred ñig wain ña

(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶Nan ñiñ midöl gi, Jisas bred udöm, God ñip aij a göm, ud jö göm, bi ñipe gau kalip ñöl gi haga, "Kale ud ñiñim. U hañ roman yad," a ga.

²⁷Anig hagöm, ñig wain kap u, u rö nöp udöm, God ñip aij a göm, kalip ñöl gi haga, "Kale magöñhalö ñiñim. ²⁸U hagape yad lugnab u nöp. Lugö, God hadame gau haga manö u pidöñ arnab. Lugö, ñibi bi iru nöp nan si nan najj gipal gau, God niñöm arö ginab," a ga. ²⁹

Anig hagöm haga, "Yad kalöp niñö hagabin, ñig wain i miñi rimnap halö ñiñagnabin. Hainö, God ñibi bi udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab ñin u nöp, yad kauyañ kale aip ñig wain u ñiñnabin," a ga. ³⁰Anig hagöm, bi ñipe gau aip God hib dap raneb kimap ap hagöl gi, Olip Dum arla. ³¹

Jisas Pida ñip, "Jisas ñip niñagpin, 'a ginabön," a ga

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹Jisas haga, "God Manö u kali kliš riköm hagla, 'Yad bi kaj sipsip mukep u ñip pak linö, kaj sipsip ñipe gau magöñhalö piñiñ gi arnaböl,' a gila.

Hagla anibu me, midö sibön an yañ kale magöñhalö yip arö gimim, piñiñ gi arnabim. ³²Pen yad umem urakem, ram minöñ Galili nöd areinabin, kale hain niñnabim," a ga. ³³

Hageia, Pida haga, "Bi magöñhalö nöp arö göm, jöl ñinaböl rö löp, pen yad anig gagnabin," a ga.

³⁴Hageia, Jisas haga, "Yad nöp manö niñö hagabin, sibön an yañ yaur kitakit wiñ alagnab magö u, 'Jisas ñip niñagpin,' a gimön, magö miñau niñan hagnabön," a ga. ³⁵

Hageia, Pida ktö yabiñ göm haga, "Yip al pak linig, al pak linaböl u pen, 'Jisas bi yad wasö,' gem hagnabin," a ga. Jisas bi ñipe magöñhalö u rö nöp Pida haga rö nöp hagla.

Jisas God ñip sabe gi mideia

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶Jisas bi ñipe gau aip mab wög adiñ Gedsemani amöm, bi ñipe rimnap kalip haga, "Kale aui asik midaimim. Yad au dañ amem, Bapi ñip sabe göl gi

† 26:6-7 Luk 7:37-38 †† 26:11 Dud 15:11 ‡ 26:14-15 Sek 11:12; Jon 11:57 †† 26:17 Eks 12:14-20

‡† 26:23 Sam 41:9 ††† 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 ††† 26:30 Luk 22:39; Jon 18:1 § 26:31 Jon 16:32; Sek 13:7 †† 26:32 Mad 28:7,16 ††† 26:34 Mad 26:69-75

mideinabin," a ga. ³⁷ Anig hagöm, Pida aip, Sebedi ñi nipe mihöp Jems Jon aip kalip ul gi ara. Amöl gi, Jisas nipe gasi milö löm, ³⁸ kalip yam haga, "Midmagö yip u big ñöl nöp löp u, umnam rö löp. Kale aui midmim, yip abad midaimim," a ga. [†]

³⁹ Anig hagöm, kalip anib au hag löm, nipe yöp söl dagol au amöm, ubör yihöñ göm, mulu adiñ u ud minöñ yan löm, God nip sabe göm haga, "Bapi, nan yip ginig gab anibu, wasö ginig, wasö gimön. Pen yad gasi niñbin adö u gagmön; gasi ne ke niñban adö u rö gimön," a ga.

⁴⁰ Anig hagöm, ado gi apöm niña, bi nipe gau hon haneila. Jisas Pida nip haga, "Kale magö aña ap nöp yip abad midagim ar? ⁴¹ Nan naij gun rö löp, a gimim, God nip sabe göl gi midaimim. Gasi kale u gimim rö löp u pen hañ roman u nöp masös göp," a ga.

⁴² Jisas anig hagöm, kauyan am Nap nip sabe göm haga, "Nan yip ginig gö ilön udnabin u, arö gep rö midagöp u, hałowalö gan; gasi ne ke niñban adö u rö gimön," a ga. ⁴³ Anig hagöm, kauyan ado gi apöm niña, bi nipe gau amgö niñ midageila; hon haneila.

⁴⁴ Pen nipe ado gi amöm, Nap nip nöd sabe ga rö nöp, kauyan sabe göm, ⁴⁵ ado gi apöm, bi nipe gau kalip haga, "Kale masös gö, han midpim arñ Bi gau me, niñim! Bi yip kain göm, Bi Ñi nipe, bi nan si nan naij gipal gau kalip ñinig gab. ⁴⁶ Urakpe arun! Niñim! Bi kain göp bi auab i," a ga. ^{††}

Judas Jisas nip kain gi ud ara

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Jisas manö hagö niñöl gi, bi nipe unbö miñan lañ ap, Judas, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, nip hagla rö, bi kale iru nöp dapöm apjaka. Kale ru milö kid rimnap, ur pakep rimnap udöm, aula. ⁴⁸ Judas nöd kalip hag löm haga, "Yad bi ap nip am hag wihai udem, ud bom haluem, mulu ñiñeinam u, bi u me, a gimim, nip ud sisi limim," a ga.

⁴⁹ Pen Judas nipe Jisas mideia au yinid nöp apjaköm, "Manö hag ñeb bi, ne midpan?" a göm, nip mulu niña.

⁵⁰ Anig gö, Jisas haga, "Bi me. Nan ginig gabön u yinid gi!" a ga.

Hagö, bi Judas aip aula gau Jisas nip ud sisi lila.

⁵¹ Jisas ud sisi lilöl niñöl gi, Jisas bi nipe ap ru milö kid nipe u ud tip gi udöm, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u wög nip gimidöp bi u, nip rimid böñ lap u böñ nöp rib gi dö gi yua. ⁵² Anig gö, Jisas nip haga, "Ru milö kid udpan u ado gi li miñan yuö lugañ. Niñi bi ru milö kid udöm pen pen ginaböl gau, adö anibu nöp umnaböl. ⁵³ Yad 'Bapi ake!' gaibnep, nipe yinid nöp ejol yam ke ke unbö miñan lañ rö hag yuö, apöm yip abad midaiblad. ⁵⁴ Pen hadame nöp God Manö u kalik kliñ riköm, yip anig anig göm umnab a gila u me, anig ginim. Yad adö ap ke geinabin u, kabö rö gagnab," a ga.

⁵⁵ Pen bi nip udnig aula anib gau kalip haga, "Yad pör am God sabe gep ram u asikem, niñi bi gau kalip

manö hag ñibin u pen yip udagpim. Miñi pen, ru milö kid halö, ur pakep halö dapim, bi nan si udep rö u yip udnig auabim. ⁵⁶ Kale gabim anibu, God manö hagep bi gau God Manö kalik kliñ riköm hagla rö nöp gabim," a ga.

Pen magö anibu, Jisas bi nipe gau magöñhalö nip arö göm piñin gi arla.

Juda Kansol Kub bi gau Jisas nip manö kub hagla

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Pen God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi manö ud asikep gau abe, ap magum gi mideila bi Kaiapas God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u ram nipe au me, Jisas nip ud sisi löm, dam ram anibu arla.

⁵⁸ Pen Pida nipe hain hain amöm, ram höñ adö u midöm, God sabe gep ram polisman gau aip asiköm, niñhön rö ginaböl a göm, niñ mideia.

⁵⁹ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda Kansol kub bi gau abe hagla, "Hon bi manö piral hagep bi rimnap kalip hag niñno, kale manö ap haglö, kabö göl midö, manö it me u, a gun, Jisas nip al pak lun," a gila.

⁶⁰ Anig hagla u pen manö anibu ke ke arö, Jisas nip al pak lep it ap midageia.

Anig ga u pen hainö bi mihöp apil haglö, ⁶¹ "Bi anibi haga, 'God sabe gep ram u ud jö gi yuem, midö ñin miñau niñan kauyan gi linabin,' a ga," a gilö. ⁶² Anig hagailö, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u, Jisas nip haga, "Manö nöp hagabil u, ne pen ap hagagnabön ar?" a ga. ⁶³ Hageia, Jisas pen manö ap hagaga. Anig gö, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u haga, "Miñi manö kub hagnig midpun i, manö piral hagagmön. God pör kamiñ midöp u, u rö nöp niñ midöp. Anib u, hanip kabö göl hagnö: ne Mesaia u, God Ñi nipe aka wasö?" a ga. ⁶⁴ Hageia, Jisas haga, "Me hagpan u. Pen kale magöñhalö niñim! Yad kalöp hagabin, yad Bi Kub klö ke yabiñ u ñimagö yijig böñ nipe lau adö midem, kumi bad adö au amem minöñ naböñ it i aueinabin u niñnabim," a ga. [§]

⁶⁵ Jisas anig hagö, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u, waiñ nipe gau ke ud biñiñ göl gi haga, "Nipe God hib u rib juajip niñnim! Anib u, niñi bi rimnap hag niñagun. Nipe gi naij göp u waiö hagöp me u. ⁶⁶ Aka kale gasi niñhön niñnabim?" ö ga. Hageia hagla, "Me hagöp me u; umañ aña," a gila. ^{§†}

⁶⁷ Anig hagöm, mulu maj miñan nip u kiñu al ñöm, paköl gi gila. Rimnap Jisas amgö magö nipe patu gi ñöm, alaun nipe gau paköl gi, ⁶⁸ hagla, "Ne Mesaia u, an nöp pakab u, hanip hagö niñun," a gila.

Pida, "Jisas nip niñagpin," a ga

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pen Pida manö kub hagep ram höñ adö yan asik mideia u me, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u

† 26:38 Jon 12:27†† 26:46 Jon 14:31 ‡ 26:51 Jon 18:26
†† 26:52 Jen 9:6; Rep 13:10

‡‡ 26:55 Luk 19:47; 21:37 ‡‡‡ 26:61 Jon 2:19-21 ‡‡‡ 26:63 Ais 53:7; Mad 27:12 § 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mad 24:30 §† 26:65 Mad 9:3 Jon 10:33 §†† 26:66 Lep 24:16; Jon 19:7 §‡ 26:67 Ais 50:6; 53:5

nip wög gimidöp pai ap apöm, nip haga, "Ne Jisas bi Galili nibö u aip midajil," a ga.

⁷⁰ Hagö, Pida nibi bi gau magöñhalö niñ midlö niñöl gi, haga, "Manö ne hagabön u yad niñagpin," a ga.

⁷¹ Anig hagöm, uraköm, am ajöñ it au midö niñöl gi, nibi ram anibu wög gimidöp ap apöm, Pida nip niñöm, nibi bi mideila gau kalip haga, "Nipe bi Jisas Nasared nibö u aip midailö niñbin," a ga. ⁷² Hagö, Pida wai ñöm haga, "Yad niñö yabiñ hagabin, bi haggim anibu yad niñagpin," a ga.

⁷³ Pro magö ap midöm, nibi bi Pida aip urak mideila gau nip hagla, "Niñö nöp haggpun. Ne bi kale ap. Meg miñan kale haggpal rö, ne u rö nöp haggpan," a gila.

⁷⁴ Hageila, Pida bñatö göm haga, "Yad kalöp niñö yabiñ hagabin. Wasö u, God yip ilön mab ñinim aij. Bi kale haggim anibu yad niñagpin!" a ga. Anig hagö niñöl gi, adiñ yaur kiñakit u wiñ ala. ⁷⁵ Kiñakit u wiñ alö, Pida Jisas manö nip nöd haga anibu gasi niñöm, gasi milö la. Niñön ginig: Jisas haga, "Yaur kiñakit wiñ alagnab magö u, 'Jisas nip niñagpin,' a gimön, magö miñau niñan hagnabön," a ga. Gasi anibu niñöm me, gasi milö löm, höñ amöm, miñon kub ga. †

Jisas nip dam gapna Pailod nip ñila

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

27 Ram gisön rika niñöm, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, manö hag niñ hag niñ göm, manö hag adö añi löm, Jisas nip al pak lun, a gila. ² Anib u, Jisas nip nagí löm, damöm gapman bi kub gapna Pailod nip ñila.

Judas nagí ñiña

(Ap 1:18-19)

³ Pen Jisas nip manö kub hagöm, al pak linig geila niñöm, Judas, niñön ginig Jisas nip mumug niñbin, a göm, mani uda u, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalip ju dam ñinig göm, God sabe gep ram u ara. ⁴ Amöm, mani anib gau kalip ñöl gi haga, "Jisas naji gagöp u pen yad nip mumug niñbin u, midö umnab. Anib u, yad nan si nan naji gipin," a ga. Hageia, kale hagla, "U nan hon wasö. Ne ke nöp anig gipan," a gila. ⁵ Hageila, Judas mani ñila anibu God sabe gep ram raul u ud yuöm, am nagí ñiña. ††

⁶ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau, mani anibu udöm hagla, "Mani anibi, bi al pak lun, a gun, mumug gino u me, God nip ñun rö lagöp," a gila. ⁷ Anig hagöm, manö hag niñ hag niñ göm haga, "Bi milö gau nibö apöm umlö, dam rigöl gun u, minön naböñ miñan ap rauun," a göm, am bi ap minön udöm rin cög gimidöp minön naböñ miñan anibu raula. ⁸ Minön naböñ miñan anibu, mumug big ñila mani u udöm raula u me, hainö nibi bi minön naböñ miñan anibu, hib "Minön Migan Hagape Halö" a gila. Miñi u rö nöp minön naböñ miñan anibu, hib "Minön Migan Hagape Halö" a gipal.

⁹ Pen kale minön naböñ raula anibu, bi God manö hagep Jeremaia nöd hagöm kali kñiñ rika rö nöp gila. Nipe God Manö u adiñ ap kali kñiñ riköm haga, "Kale mani silpa ñin juöl añi ap ado gi da unbö siduñ lañ (30) u, Juda nibi bi hagla mani u yag damöm, ¹⁰ bi minön udöm rin cög gimidöp minön naböñ miñan anibu raula. Bi Kub yip haga rö nöp gila," a ga.

Gapna Pailod Jisas hag niña

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38)

¹¹ Jisas nip damöm, gapman bi kub Pailod mideia au arlö niñöl gi, Pailod Jisas nip haga, "Ne Juda kai kiñ kub kale midpan aka?" ga. Hageia, Jisas haga, "Me haggpan me u," a ga. ¹² Pen bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, nip manö rimnap hageila, nipe pen manö ap hagaga. ¹³ Anig gö, gapman bi kub Pailod haga, "Manö pen pen hagöm, manö ke ke hagaböl u, niñagan ar?" a ga. ¹⁴ Hageia, Jisas manö pen ap haggö, Pailod gasi iru yabiñ niña.

Juda nibi bi gau, Jisas nip al pak limim, a gila

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16)

¹⁵ Pen Pailod nipe bi kub manö ud asikep sea adö u asik midö niñöl gi, niñbin manö ap hagö, auö haga, "Yad midö nöp sibön yañ uhön niñbin, bi manö kub hagabön bi u bi aij. Nip manö kiö haggmön. Yad uhön niñbin anibu, gasi iru yabiñ niñabin," a ga. Pen Pailod gasi nipe ke gau nöp niña, Jisas nan ap gaga; bi kub gau nöp nip niñlö mulu lugöp daubal. Anib u, yad aigöl gem, nip hag yuö arañ, a göm, gasi u niña.

Pen Rom gapna bi kub u pör mi u mi u Juda kai Pasopa ñin kub u, kalip bi nagiman kale ke hag niñmidal u, yiñariñ hubik yumidöp. Ñin anibu, bi naji yabiñ ap nagí mideia; hib nipe u Barabas. Nibi bi iru nöp ap magum geila gau, Pailod kalip haga, "Kalöp bi mai yiñariñ hag yunamñ Jisas, Mesaia u a gipal u aka Barabas nip hag yunam?" ö ga. ²⁰ Hagö, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, nibi bi gau kalip hagla, "Kale Pailod nip haggim, Barabas nip hubik yuöm, Jisas nip al pak lilanñ," a gila.

²¹ Pen Pailod nibi bi ap magum gi mideila gau kalip haga, "Bi miñai i, bi an nip hubik yunam?" ö ga. Hageia hagla, "Barabas nip hubik yumön," a gila.

²² Hageila, Pailod haga, "Anig haggim u, Jisas Mesaia u a gipal u, nip niñön ginam?" ö ga.

Hageia, kale magöñhalö hagla, "Nip mab ba lañ al pak lilanñ!" a gila.

²³ Hageila, Pailod haga, "Pen niñön? Nipe nan niñön nan gi naji göp?" ö ga. Hagö, manö haga u niñagöm, manö dap ranöm hagla, "Nip mab ba lañ al pak lilanñ! Nip mab ba lañ al pak lilanñ!" a gila.

²⁴ Hageila, Pailod gasi niña, manö yad udagnaböl; pen manö rimnap halö kalip hag ñinö, pen pen paköl rö löp, a gi gasi niña. Anig niñöm, nibi bi gau amgö ilö kale gau, ñig udöm ñimagö ñig li li göm, kalip haga,

† 26:75 Mad 26:34 †† 27:5 Ap 1:18-19; Mad 26:14-15

‡ 27:9 Sek 11:12-13 †† 27:12 Ais 53:7 †† 27:15-19 Jon 11:47-48; 12:19

"Bi anibi nip al pak linig gabim u, manö anibu yip auagnab; kale ke ado gi aunab," a ga. †

²⁵ Hageia, nibi bi gau magöñhalö hagla, "U wip nabic hon ke! Hagape nipe hanip apöm, ñi hon gau arnab! Manö anibu, hon abe, ñi pai hon gau abe aunab!" a gila. ††

²⁶ Anig hageila, Pailod kalip Barabas nip hubik yuöm, Jisas nip ami bi nipe gau ña niñöm kale nagı ud Jisas pakla. Anig gilö, Pailod nipe Jisas nip mab ba lanj al pak lö, a göm, ami bi nipe gau kalip ña.

Ami bi gau Jisas nip hag jula

(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Gapna Pailod ami bi nipe gau, Jisas nip udöm, dam ram kub kale u amöm, ami bi yihariñ gau kalip magöñhalö wiñ allö, ²⁸ ap magum göm, watij nip u ud juöm, watij ati, bi kub yimbäl rö ap dapöm, nip yim ñila. ²⁹ Yim ñöm, nagı kalı kalı halö gau dapöm, kiñ kai rol gıpal rö usajıl bad ap göm, nip rol gi ñöm, bi kub gau ur udpal, a göm, gamıt milö ap ud Jisas nip ñi-magö yijig u ñöm, apöm nip kugom yimöm, hag juöl gi hagla, "Bi kub ne auban? Juda kai kiñ kale ne auban?" ö gila. ³⁰ Anig hagöm, nip kiñu alöm, gamıt milö anibu ju udöm, nip nabic cög lanj pakla. ††

³¹ Pen Jisas nip anig göl hag juöm, watij ati nip yim ñila u ud ju yuöm, watij nipe ke yim ñöm, nip mab ba lanj al pak linig, ut gi ud arla.

Jisas nip mab ba lanj al pak lila

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Adan anj gau amöl gi niñla, Sairini daun nibö bi ap aueia. Hib nipe u Saimon. Nip nable paköm, klö göm hagla, "Jisas nip al pak linabun mab i ud aru," a gila.

³³ Haglö, nipe udöl gi, ram minöñ Golgoda dum arla. Golgoda a gimıdal u manö it u, "Wip Nabic Cög Ij."

³⁴ Pen dum anibu amjaköm, ami bi gau ñig wain udöm, ñig asi ap udöm, halö ud ado malo göm, Jisas nip ñeila, pen nipe ñiñ niñöm arö ga. ††³⁵ Jisas nip mab ba lanj al pak löm, watij nip gau nime li ke ke udnig, sadu rö göm udla. ††³⁶ Anig göm, Jisas nip mab ba lanj al pak lila it au asiköm, abad niñ mideila.

³⁷ Jisas nip al pak löm, mab ba lanj kalı ktiñ rikla:

Bİ I JISAS, JUDA KAI KIÑ KALE ME I.

³⁸ Pen Jisas nip al pak löm, bi nan si udep mihau, ap böñ lap, ap böñ lap, al pak lila. ††³⁹ Nibi bi adan majö ap ran ap lug geila gau, nabic cög gor mar göm, nip hag juöm hagla, "Ne God Ñi nipe rö! God sabe gep ram u ud wat gi yumön, ñin mihöp niñan kauyan gi lin-abön u me, mab ba lanj arö gimön lugö, hon niñun!" a gila. †

⁴¹ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau, bi lo manö hag ñeb bi gau, bi manö ud asikep gau, kale u rö nöp nip hag juöm hagla, ⁴² "Nibi bi rimnap kalip gajip kamiñ arbal, pen nipe ke anig ginim rö lagöp. Isrel Kiñ

kub hon u, mab ba lanj arö göm, minöñ it i lugö, niñö hagöp a gun, nip niñ udun. ⁴³ Nipe God nip niñ udöm hagöp, 'Yad God Ñi nipe,' a göp. God nipe ke u rö nöp gasi niñeinab u, miñi apöm, nip ud kamiñ yuanj,' a gila. ††⁴⁴ Bi nan si udep Jisas aip al pak lila mihau, kale u rö nöp, nip manö naij anibu rö nöp haglö.

Jisas uma

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Ñin anibu sidö anj aulik magö u, sibön apöm, mid damöm sidö gamiñ ga magö u kauyan mailö ga.

⁴⁶ Sidö gamiñ ga magö u, Jisas wiñ kub al hagöm haga, "Eli, Eli, lama sabakdani," a ga. Haga anibu, "God yad. God yad. Yip ai ginig arö gıpan?" ö ga. ††⁴⁷ Anig hagö, nibi bi rimnap söl anib au mideila gau niñöm hagla, "Bi anibi bi God manö hagep Ilaija nip wiñ alab," a gila.

⁴⁸ Anig hagöm, bi ap am nan adiñ us hain rö bad ap ud dapöm, ñig wain asi u rauöm, gamıt milö ap udöm, abös alöm, ñinö niñan a göm, ña. ††

⁴⁹ Anig göm ñö, bi rimnap hagla, "Arik! Agamij niñ mi-daiun. Ilaija apöm, nip ud kamiñ yunab aka?" gila.

⁵⁰ Pen Jisas kauyan wiñ kub al hagöm, ake bad mideia u ur ga.

⁵¹ Magö anibu nöp, watij milö kub God sabe gep ram raul miñan yanj, ajön pak piñ gila u, anj yanj pak biñiñ göm lap ke lap ke ara. Anig gö niñöl gi, munmon udöm, kabö gau pa bu göm, ††⁵² wip kabö miñan rigöl göm pak piñ gila gau, miñan hiiköm, God nibi bi ut nipe nöd umla rigöl gila gau, iru nöp gö, kauyan urakla. ⁵³ Uraköm, kabö miñan gau arik höñ amöm, Jisas uraka ñin u kale daun kub ut Jerusalem areila, nibi bi iru nöp kalip waiö lilö niñla.

⁵⁴ Pen munmon udöm, niñön niñön ga u niñöm, ami bi kub u abe, bi nipe gau aip mideila gau abe, kale aninin gö piñiñ göm, midmagö kale arö niñöl gi, kale hagla, "Yaue! Bi i nipe God Ñi nipe niñö yabi!" a gila.

⁵⁵ Pen nibi iru nöp apöm, ke ke au midöm, niñ mideila. Nibi anib gau Jisas nip gi ñinig Galili nibö aula. ††⁵⁶ Nibi mideila anib gau ap Maria Magdala u, ap Jems aip Josep aip nime Maria u, ap Sebedi ñi nipe mihau nime u.

Josep nipe Jisas hañ romañ dam kabö miñan ap rigöl ga

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷ Bi gep yabiñ ap, Josep, Arimadia daun nibö u, nipe Jisas bi nipe ap mideia. Bi anibu, Jisas umöb niñöm, dugo dugo magö u apöm, gapna Pailod nip, Jisas hañ romañ u udnam aka gö, Pailod yau a göm, bi nipe gau kalip hagö, Josep nip ñila. ††⁵⁹ Jisas hañ romañ nipe u Josep nip ñilö, nipe watij rud aij ap udöm, wip he milö u magöñhalö wam haluöm, ⁶⁰ dam kabö miñan gisön nöp ap, yip rigöl ginaböl, a göm, ju tu lila miñan u rigöl göm, kabö hañai kub ap ud gau ga gi dam ajön piñ göm ara. †††

† 27:24 Dud 21:6-9 †† 27:25 Ap 5:28 † 27:28 Luk 23:11

†† 27:30 Ais 50:6 †† 27:34 Sam 69:21 ††† 27:35 Sam 22:18

††† 27:38 Ais 53:12 † 27:39-40 Sam 22:7; 109:25; Mad 26:61;

Jon 2:19

†† 27:43 Sam 22:8 ††† 27:46 Sam 22:1 †† 27:48 Sam 69:21

††† 27:51 Eks 26:31-33; Hib 10:19-20 †† 27:55 Luk 8:2-3 ††

27:57-58 Dud 21:22-23 ††† 27:60 Ais 53:9

⁶¹ Nibi mihöp midailö, nibi ap Maria Magdala, nibi ap Maria ap. Nibi Maria mihau apil niñ midlö niñöl gi, Josep anig göm rigöl ga.

Ami bi gau wip he rigöl gila kabö migan u abad mideila

⁶² Jisas umö rigöl gila ñin anibu, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, God nip sabe ginig ñin u rol, a göm, nan gi dap jin gila. Pen ruö, God nip sabe ginig ñin kale u me, gapman bi kub Pailod mideia au arla. ⁶³ Amöm hagla, "Bi kub. Bi piral hagep anibu haga, 'Yad umem, ñin mihau nigan u uraknabin,' a ga. ⁶⁴ Anib u, ne bi rimnap hagö, ñin mihöp nigan wip rigöl u abad midaiöl. Wasö u, bi nipe gau apöm, wip he mlö u si udöm, nibi bi gau kalip piral hagöm hagnaböl, 'Nipe kauyan uraköp,' a ginaböl. Anig gilö, Jisas nöd manö piral haga u nan pro; kale hainö manö piral hagnaböl u kub yabiñ ginab," a gila.

⁶⁵ Hageila, Pailod kalip haga, "Anib u, kale ami bi bad ap udmim, wip rigöl gila gau ammim, gasi kale ke niñ aij gimim, wip rigöl kabö li pidöñ gipe, ami bi abad niñ midaiöl," a ga.

⁶⁶ Hagö, Juda bi kub anib gau amöm, ajöñ pit gila kabö kub u urön rö göm, ami bi bad u haglö, anib au niñ mideila.

Jisas uraka

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

28 Ruö ram rik da lö niñöl gi, nibi mihau Maria Magdala abe Maria ap abe kale ammil, Jisas nip rigöl gila u niñig arlö. ² Magö anibu munmon kub yabiñ udö niñöl gi, ejol ap kumi kabö adö lañ nibö apöm, Jisas nip rigöl göm kabö hañai pit gila u, ud ju ba u yuöm, adö anibu asika. ³ Ejol anibu, mulu adin nipe mihailö göl gi mideia. Watij nipe u, rud aij yabiñ u la. ⁴ Pen ami bi niñ mideila gau, nip niñöm, aninñin gö piñin göm, gil gil göm, umöm rö mideila.

⁵ Pen ejol u nibi mihau kalip haga, "Piñin gagmil! Yad niñbin, kale mihön Jisas mab ba lañ al pak lila u nip niñ ajabil. ⁶ Nipe aui midagöp. Nöd haga rö, midö nöp kauyan uraköm aröp. Pen kale apil, nip dam lila kuö adö u niñmil, ⁷ yinid ammil, bi nipe gau kalip hagmil, 'Jisas kauyan uraköm Galili arab. Kale bi nipe ammim nip anib gau niñnabim,' a gimil. Manö anibu nöp kalöp hag ñinig aubin," a ga.

⁸ Anig hagö niñmil, nibi mihau piñin gilö u pen miñ miñ göl gi, wip rigöl anibu yinid arö göm, bi nipe gau

† 27:63 Mad 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 †† 28:6 Mad 12:40; 16:21

kalip hagnig gi dö gi arlö. ⁹ Adan an gau arlö niñöl gi, Jisas kalip mihön nable paköm haga, "Kale midpil?" a ga. Hagö, kalpe mihön ap kugom yimmil, ma nipe pidöñ udmil, hib nipe u haglö adö ara. ¹⁰ Jisas kalip mihön haga, "Piñin gagmil! Kale ammil mam yad gau kalip hagmil, 'Galili ammim Jisas nip niñnabim,' a gimil," a ga. ‡

Ami bi gau am Jisas uraköp manö u hagla

¹¹ Nibi mihau, adan an gau arlö niñöl gi, ami bi niñ mideila gau rimnap, daun kub waryö raul an amöm, bi God nip nan sabe gep bi kub gau kalip, niñön niñön ga anibu magöñhalö hag ñila.

¹² Hag ñeila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau amöm, bi manö ud asikep aip manö hag adö añi löm, ami bi anib gau kalip mani kub ñöm hagla, ¹³ "Kale manö i nöp hagnim, 'Sib an yan hon hanajun magö u, bi nipe gau apöm, wip he mlö u si ud arbal,' a gimim. ¹⁴ Anig hagpe, gapna Pailod manö anibu niñnab u, hon nip aip hagno, kalöp marö rimnap ñagnab," a gila.

¹⁵ Anig haglö, ami bi gau mani anibu udöm, amöm Juda bi kub anib gau hagla rö nöp gila. Kale pir alöm, Jisas wip he mlö nipe u, bi nipe gau si ud arbal, a geila manö u, miñi Juda nibi bi gau manö piral anibu nöp hagöl gi nöp midpal.

Bi nipe gau Jisas nip niñla

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ Jisas bi nipe unbö agip u Galili amöm, Jisas nöd ha-ga dum u arla. ¹⁷ Amöm, Jisas nip niñöm, hib nipe haglö adö ara. Pen bi nipe rimnap niñöm dui göm hagla, "U Jisas aka bi unbö ke?" ö gila.

¹⁸ Pen Jisas söl au apöm, kalip haga, "Bapi yip hagö, ram minön kumi kabö adö lañ u abe, minön nabön it i abe, yad magöñhalö abadöl midpin. ¹⁹ Anib u, kale ram minön gau magöñhalö rigon rigon ammim, nibi bi ke ke gau magöñhalö manö aij yad hag ñibe, kale yip niñ udöm nibi bi yad midöm yip hain göl. Anig gimim, Bap u, Ñi u, Ana Ut u hib hagnim, kalip ñig pak ñimim. ²⁰ Anig gimim, yad kalöp gimim, a gem, manö niñön niñön hag ñibin u, kale u rö nöp manö anibu magöñhalö kalip hag ñi aij gipe, magöñhalö hain göl. Pen yad kalöp niñö yabiñ hagabin, yad kalöp aip midem, mid damem, mid damem, minön nabön it i ur ginab," a ga.

‡ 28:10 Mad 26:32 †† 28:16 Mad 26:32 †† 28:18 Jon 13:3; Ep 1:20-22 ††† 28:19 Mak 16:15-16; Ap 1:8

Mak

Jon Bi Ñig Pak Ñeb u God manö hag ñimidöp

(Mad 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

1 Jisas Kraiss, God Ñi nipe manö aij u hagnig gabin.
² God hadame nöp Ñi nipe Jisas Kraiss nip manö haga rö, bi God manö hagep Aisaia, manö anibu God Manö kali kliñ riköm haga,
 "Nöñ! Bi manö yad ud arep u, nöd hag yunö amöm, adan nöp u ñik gi aij ginab. †
³ Bi anibu, ram minöñ nibi bi iru midagpal, ram minöñ kabö nöp midöp an au am midöm, wiñ alöm hagnab,
 'Bi Kub u auab! Adan sir gilañ giyan gi midainim gau, dum got piñu gi midainim gau, binig ral aij gimim,' a ginab," a ga. ††

⁴ God manö hagep bi anibu nöd anig haga rö nöp me, Jon bi ñig pak ñeb u amöm, ram minöñ nibi bi iru midagmidal, ram minöñ kabö nöp midmidöp an au midö niñöl gi, nibi bi gau aulö, kalip manö hag ñöm hagnidöp, "Nan si nan najj gipim gau, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gipe yad kalöp ñig pak ñinö, God nan si nan najj gipim gau niñöm arö ginab," a gimidöp. †⁵ Nipe anig hagö niñöl gi, nibi bi ram minöñ Judia yöp anib gau mideila gau abe, Jerusalem nibi bi mideila gau abe, kale magöñhalö manö nip u niñig arla. Amöm, nan si nan najj gimidal gau, hag waiö lölö, Jon kalip ñig Jodan an au ñig pak ña.

⁶ Pen Jon waij nipe u, kaj kamel un udöm gila waij ap yimöm, kaj kau hañ dip nagi an u pig limidöp. Nan ñineb nipe u, jon habladin u abe, bom ñig u abe ñinmidöp. †⁷ Nipe nibi bi gau kalip hagnidöp, "Bi yip hain auab u, nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabit, yad bi pro. Yad nip niñnö nable ginab. Yad am söl au kugom yimem ma rirup nipe u nagi hubiknam rö lagöp. †⁸ Yad kalöp ñig nöp pak ñabin u pen nipe apöm, kalöp Ana Uñ u nöp pak ñinab," a ga.

Jon Jisas nip ñig pak ña

(Mad 3:13-17; Luk 3:21-22)

⁹ Pen ñin ap, Jisas Nasared daun, ram minöñ Galili midmidöp u arö göm, Jon mideia au auö, Jon Jisas nip ñig Jodan an au ñig pak ña. ¹⁰ Nip ñig pak ñö, Jisas ñig got au lan amöm niña, kumi kabö adö lan piral hiikö, God Ana u yaur dapo rö, Jisas nip u gi aua. ¹¹ Anig göl u gi auö niñöl gi, manö ap kumi kabö adö lan au nibö

apöm haga, "Ne Ñi midmagö yad yabit. Nöp niñnö, yip aij yabit göp," a ga. ††

Seden apöm Jisas nip co co ga

(Mad 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Pen magö anibu nöp, God Ana u Jisas nip hag yuö, ram minöñ kabö nöp midmidöp an gau amöm, ¹³ ñin unbö ñin juöl mihöp (40) au mideia. Anib gau midö niñöl gi, Seden, "Jisas nip ginö, manö yip u hain göm, najj gan," a göm, apöm hagnidöp. Ram minöñ midmidöp migan anibu ke kain nan gau nöp midmidöp. Pen ejol gau apöm, Jisas nip abad midmidal. ††

Jisas God manö aij u hag ñi mideia

¹⁴ Pen hainö gapman bi kub Herod Jon nip nagi la niñöm Jisas nipe ram minöñ Galili amöm, God manö aij u nibi bi gau kalip hag ñöl gi haga, ¹⁵ "God nibi bi udöm kumi kabö adö lan au abad mideinab ñin hain pör abad midmidim u, miñi auöp! Nan si nan najj gipim u, nihön ginig anig gipun a gimim arö gimim, God manö aij u, niñö hagöp a gimim, niñ udmim," a ga. ††

Jisas bi nipe mihau mihau uda

(Mad 4:18-22)

¹⁶ Jisas Ñig Wanö Galili got au padiöl gi niña, bi kabsat udep madöl mihau, kabsat udul a gimil, uben ap ud ñig an yan yumil midailö. Bi mamil anib mihau hib kale mihön u, Saimon aip Edru aip. ¹⁷ Jisas kalip mihön niñöm haga, "Aulö, yad aip ajun, yad kalöp mihön hag ñi aij ginö, nibi bi udep bi mihau mideinabil," a ga.

¹⁸ Hagö, niñö hagöp, a gimil, uben gau arö gimil, Jisas aip arlö.

¹⁹ Pen Jisas yöp pro magö ap amöm niña, Sebedi ñi nipe Jems aip, Jon aip ñig magib migan u midöl gi, uben pa gi dö ga u, al dör göl gi midailö. ²⁰ Jisas kalip mihön niñöm haga, "Kale mihön auil e!" ga. Jisas anig hagö, kalpe mamil mihau niñmil, nap nip wög gi ñeb bi rimnap aip kalip ñig magib adö au arö gimil, Jisas aip arlö.

Kijaki bi ap nip aban ala u, Jisas hag hön yua

(Luk 4:31-37)

²¹ Pen kale daun pro Kapaneam amöm, Juda God nip sabe gep mañu, Jisas Juda magum gep ram raul migan yan amöm, God Manö u hag ñö, ²² nibi bi gau niñöm,

† 1:2 Mal 3:1 †† 1:3 Ais 40:3 † 1:4 Ap 13:24; 19:4 †† 1:6 2Ki 1:8; Mad 11:8 †† 1:7 Ap 13:25

††† 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; Mak 9:7 ††† 1:13 Sam 91:11-13 § 1:14 Mak 6:17 §† 1:15 Mad 3:2

pa giŋi göm hagla, "God lo manö hag ñeb bi gau hagpal rö hagagöp; niŋe bi kub yabiŋ niŋ aij göm hagpal rö hagöp," a gila. ^{†23} Pen magö aniŋbu, bi kijaki abanġ ala ap, magum gep ram raul miġan aniŋbu mideia u blaŋtö göm haga, ²⁴ "Jisas bi Nasared niŋbö! Ne hanip niŋhön ginig auban? Hanip kijaki gau al pak liniġ auban aka? Yad nöŋ niŋbin, ne God Ŋi Uŋ niŋe u," a ga. ^{††}

²⁵ Hagö, Jisas pen kijaki bi aniŋbu abanġ ala u niŋ manö kiŋö hagöm haga, "Manö hagagmön! Bi u niŋ arö gimön, höŋ aru!" a ga. ²⁶ Jisas aniġ hagö, kijaki aniŋbu bi u niŋ ud giŋ giŋ göm, wiŋ kub alöm, höŋ ara. ^{†27} Jisas aniġ gö, niŋi bi mideila gau aiö yabiŋ göm, manö hag niŋ hag niŋ göm hagla, "U niŋhön? Bi i manö gisön niŋbö manö adö ap dauöp aka? Niŋe bi pidönġ halö. Kijaki aiön pi gau manö niŋe udöm hagöp rö giŋpal," a gila. ²⁸ Niŋi bi gau aniġ hagöl gi, Jisas kijaki aiön pi hag höŋ yua manö aniŋbu, ram minönġ Galili gau magönġhalö hag ñilö ara. ^{††}

Jisas gö, Saimon niŋbor niŋ kamiŋ la (Mad 8:14-15; Luk 4:38-39)

²⁹ Pen Jisas, Jems, Jon, Saimon, Edru, kale Juda magum gep ram u arö göm, höŋ amöm, Saimon aip niŋmam Edru aip ram kale u arla. ³⁰ Ram amjahlö, Jisas niŋ hagla, "Saimon niŋbor niŋe haŋ romaŋ u mab rö inö, han midöp," a gila. ³¹ Haglö, Jisas am ñimagö kid niŋe u udöm ud urak ñö niŋöl gi, haŋ niŋe mab rö ineia u kamiŋ la niŋjöm adiŋ nan magö kalip ña.

Jisas gö, niŋi bi iru nöŋ kamiŋ la (Mad 8:16-17; Luk 4:40-41)

³² Pen sidö wad ara magö u, niŋi bi nan ga gau abe, niŋi bi kijaki abanġ ala gau abe, Jisas gö kamiŋ laŋ, a göm, Jisas mideia au daula. ³³ Daun pro Kapaneam niŋi bi gau magönġhalö apöm ram aŋjön it höŋ nö löyanġ adö niŋ mideila niŋjöm ³⁴ niŋi bi iru nöŋ nan ga gau, Jisas gö, kamiŋ la. Kijaki aiön pi abanġ ala gau iru nöŋ hag höŋ yua. Pen kijaki aiön pi aniŋ gau Jisas niŋe bi an niŋ aij gila rö, Jisas kalip, "Manö gagmim," a göm, hag höŋ yua. ^{††}

Jisas miġan ap ke amöm, Nap niŋ sabe göl gi mideia (Luk 4:42-44)

³⁵ Ruö, Jisas hilim halö yabiŋ uraköm, ram hana u arö göm, daun aniŋbu abe arö göm, am miġan ap ke amöm, Nap niŋ sabe göl gi mideia. ^{††36} Pen bi niŋe Saimon, bi niŋe rimnap aip, Jisas mai, a göm, niŋ uthai niŋniġ arla. ³⁷ Jisas niŋ uthai niŋ dam niŋjöm hagla, "Niŋi bi magönġhalö nöŋ mai, a göm, uthaiaböl," a gila. ³⁸ Aniġ hageila, Jisas haga, "Hon ram riŋig aġtö rimnap halö söŋ aui arun. Yad aubin u, niŋi bi ram minönġ miġan gau gau kalip manö hag ñinam, a gem, aubin," a ga. ³⁹ Aniġ hagöm, ram minönġ Galili aŋ gau gi aŋjöl gi, am Juda magum gep ram raul gau amöm, God Manö

hag ñöl gi, kijaki aiön pi niŋi bi kalip abanġ ala gau hag höŋ yua. ^{†††}

Jisas, wös hapeb la bi ap gö, miŋtep ga (Mad 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Wös hapeb la bi ap, Jisas mideia au apöm, kugom yimöm, haga, "Ne wös yip u kamiŋ laŋ, a ginabön u, kamiŋ linim," a ga. ⁴¹ Aniġ hagö, Jisas niŋ mög niŋjöm ñimagö miŋlöpö löm bi aniŋbu niŋ ud niŋjöm haga, "Yau, ginabin. Kamiŋ li," a ga. ⁴² Niŋ ud niŋjö adiŋ kamiŋ la. ⁴³ Pen Jisas bi aniŋbu niŋ manö kiŋö hagöm haga, "Adan aŋ gau niŋi bi rimnap kalip niŋjöm, Jisas yip gö kamiŋ löp, a gimön, hagagmön. Kabö rö nöŋ ammön, bi God niŋ nan sabe gep u niŋ haŋ romaŋ ne u yammön hagmön, 'Wös hapeb yad u kamiŋ löp,' a gimön. Aniġ hagmön, Mosis nöŋ haga rö, nan rimnap dam bi God niŋ nan sabe gep bi u ñimön, niŋe pak God niŋ sabe gi ñö me, niŋi bi gau, bi u miŋi kamiŋ löp, a göm, niŋnaböl," a ga. Jisas manö aniŋbu nöŋ hagöm bi u hag yuö ara. ⁵⁴⁵ Jisas aniġ haga u pen bi aniŋbu niŋe amöm, niŋi bi gau abönamö hag ñö ara. Aniġ gö, Jisas daun gau waiö ajainim rö lagö, niŋe amöm niŋi bi iru midageila aŋ gau nöŋ midö niŋöl gi, niŋi bi ram minönġ gau gau magönġhalö niŋ niŋniġ aumidal.

Jisas gö, ñin ma kaŋa ga bi ap kamiŋ la (Mad 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 Ñin miŋhöp nöŋ padiö niŋöl gi Jisas kauyanġ daun pro Kapaneam auö, Jisas ap midöp ram niŋe u, a giŋö, niŋi bi iru nöŋ apöm giŋö giŋö, ram raul manö hag ñeia miġan u sisi göm, aŋjön it höŋ adö au yanġ u rö nöŋ sisi yöŋ ga. Pen Jisas kalip God Manö hag ñi mideia. ³ Jisas kalip hag ñi midö niŋöl gi, bi unbö yigwo miŋö u bi rimnap aip, bi ñimagö ma kiŋa ga ap ilön löm, dapöm Jisas mideia au daula. ⁴ Apöm niŋla, niŋi bi sisi göl mideila niŋjöm bi ñimagö ma kaŋa ga u niŋ dam ram adö laŋ amöm, ram aŋ au ud mol juöm yulö, Jisas mideia yanġ luga. ⁵ Pen kale Jisas gö kamiŋ linab, a göm, gasi niŋ udla u niŋjöm Jisas haga, "Ŋi yad. Nan si nan naij giŋan gau niŋem arö gabin," a ga.

⁶ Aniġ hagö, Juda lo manö hag ñeb bi rimnap asik mideila gau, gasi kale gau nöŋ niŋjöm hagla, ⁷ "Bi i niŋhön ginig, God niŋ hag juöm, manö piral hagab? Niŋi bi gau nan si nan naij giŋö, bi ap pri kalip u tik gi yunim rö lagöp; God nöŋ me aniġ ginab," a gila. ⁸ Pen gasi niŋla aniŋbu, adiŋ Jisas ke niŋjöm haga, "Kale niŋhön ginig gasi aniŋbu rö niŋabim. ⁹ Bi ñimagö ma kiŋa göŋ u niŋ niŋhön hagnö, kalöp aij ginab? Nan si nan naij giŋan u niŋem arö gabin, a ginö, kalöp aij ginab; aka, urakmön köp ne u winig ud aru, a ginö, kalöp aij ginab? ¹⁰ Yad ginö, kale niŋnabim, Bi Ŋi niŋe minönġ nabönġ it i aunö u, gasi yad ke niŋem auagnö. God hagö aunö u me, nan si nan naij giŋal u niŋem arö ginabin, a ginabin u, arö ginabin," a ga. ¹¹ Aniġ hagöm, bi ñimagö ma kiŋa ga u niŋ haga, "Yad nöŋ hagabin, urakmön, köp ne u winig udmön ram aru," a ga. ¹² Jisas aniġ hagö, niŋi bi niŋ midlö niŋöl gi, bi aniŋbu uraköm, köp

† 1:22 Mad 7:28-29 †† 1:24 Mak 5:7 † 1:26 Mak 9:26 ††
1:28 Mad 4:24 †† 1:34 Mak 3:10-12 ††† 1:35 Mad 14:23; Mak
6:46

††† 1:39 Mad 4:23; 9:35 § 1:43-44 Lep 14:1-32

bad nipe u winig udöm hada. Anig gö niñöm, niñi bi gau magõnhalö aiö yabiñ göm, God hib nipe u haglö adö arö niñöl gi, hagla, "Nöd nan anibu rö ap gilo, hon niñagmidun," a gila.

Jisas Lipai nip wif ala
(Mad 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³Jisas kauyan amöm, Niñig Wanjo Galili gof au ajeia niñöl gi, niñi bi iru nöp niñöm mideia au ap magum geila niñöm Jisas kalip God Manö hag ña. ¹⁴Jisas manö hag ñi pis göm, adan an au amöl gi niña, Alpias ñi nipe Lipai, bi dakis udep bi ap, wög gimidöp ram raul mi-gan u asik mideia. Jisas nip niñöm haga, "Auö, yad aip arul," a gö, uraköm Jisas aip arlö.

¹⁵Jisas pen, bi nipe gau aip am Lipai ram u nan niñöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan naj gila gau abe, Jisas aip ajeila rö, am jim ñöm nan niñeila.

¹⁶Bi lo manö hag ñeb bi Perisi rimnap, Jisas nipe bi dakis udep gau aip, bi nan si nan naj gimidal gau aip midöm nan niñeila u niñöm, bi nipe gau kalip hagla, "Jisas niñön ginig bi dakis udep gau aip, bi nan si nan naj gipal gau aip asik midöm nan niñab?" ö gila. †

¹⁷Hageila, Jisas manö anibu niñöm haga, "Niñi bi kamiñ midpal gau, wös wameb bi niñig aragal; niñi bi nan göp gau nöp wös wameb bi niñig arbal. Anib u rö, niñi bi, gi aij gipun, a gi gasi niñbal gau, kalip udnig auagin; niñi bi, nan si nan naj gipun, a gi gasi niñbal gau, kalip udnig aubin," a ga.

Nan magö hil gep
(Mad 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸Jon bi nipe gau abe, Perisi kai bi kale gau abe, ñin rimnap God nip sabe göl gi nöp midaiun, a göm, nan niñagmidal. Niñ ap kale anig geila u niñöm niñi bi rimnap apöm Jisas nip hagla, "Jon bi nipe gau abe, Perisi kai bi kale gau abe, ñin aña aña nan niñagpal. Pen bi ne gau, niñön ginig anig gagpal?" ö gila. ¹⁹Hageila, Jisas manö hod riköm haga, "Bi niñi udnig ginab bi ap, nimdamam nipe gau aip midöm, aij gö niñöl gi mideinabol u me, nan magö arö gagnabol. ²⁰Pen hainö, niñi bi rimnap apöm, bi kale anibu nip ud areinabol u, mög gö, ñin anibu nan niñagnabol. ²¹Pen watij gisön niñö bad ap udöm, watij asöl göm pa gi dö ginab ramö u al udlö, watij gisön u klö midöl gi, watij asöl ginab u pak gi dö göm, watij kale u rapin nöp pa gi dö gö arnab.

²²"Niñig wain u, u rö nöp. Niñig wain kamiñ u udöm, kaj meme hañ nöd niñö miñan u hoñ gi lagpal. Pen niñön: hoñ gi löm meme ñilö, kaj meme hañ u biñ hagöm, pak gi dö göm hoñ gi am haknab. Anib u me, ñig wain kamiñ u, kaj meme hañ kamiñ miñan u nöp hoñ gi lep," a ga.

Bi ñi nipe God nip sabe gep ñin u Bi Kub midöp

²³Hainö Juda God nip sabe gep ñin kale ap, Jisas bi nipe gau aip wid wög an au padiöl gi, bi nipe gau wid magö rimnap riköl gi areila. ²⁴Anig gilo, Perisi bi gau

niñöm, Jisas nip hagla, "Miñi God nip sabe gep ñin hon wög gagep u, bi ne gau anig göl wög göm lo hon rib juabol," a gila. †²⁵Hageila, Jisas haga, "Bac Depid hadame nöp kiyö lö ga aiud kali ktiñ rikla u, kale niñag-pim ar? ²⁶Hadame nöp bi ne Abiada God nip nan sabe gep bi kub yabiñ midmidöp ñin u, Depid bi nipe gau aip kalip kiyö lö, God sabe gep ram u amöm, bred niñi bi yihariñ gau niñagpal, bi God nip nan sabe gep bi gau nöp niñbal u udöm, bi nipe gau kalip ñö niñla. ††

²⁷"God nipe ñin yihariñ middep manö u nöd hagöm, hainö niñi bi gi laga; niñi bi gi löm, ake löm mid aij gilañ, a göm, ñin ap yihariñ midaiöl, a ga. ††²⁸Anib u, hon niñbun, Bi Niñi nipe God nip sabe gep ñin u abe Bi Kub midöp," a ga.

Jisas bi niñmagö kiña ga ap, God nip sabe gep ñin u gö, kamiñ la

(Mad 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 Niñ ap pen, Jisas kauyan Juda magum gep ram u amöm niña, bi niñmagö kiña ga ap ram raul miñan anibu ap mideia. ²Niñi bi mideila gau rimnap, Jisas niñön rö gö, nip dam manö kub hagun, a göm, bi anibu God nip sabe gep ñin i gö kamiñ linab aka göm, agamij niñ ij halö li mideila.

³Jisas pen bi niñmagö kiña ga u nip haga, "Urakmön, aui au," a ga. ⁴Hagö, nipe mideia au gilañ auö, Jisas niñi bi anib gau kalip haga, "God nip sabe gep ñin u niñön gep? Aij gep aka naj gep? Niñi bi gau kalip mög niñun gino kamiñ aröl, aka gasi naj niñun arö gino, umöl?" ö ga. Hageia, kale nip pen manö ap hagagla. ††⁵Jisas manö udagun, a göm, niñla bi anib gau, Jisas kalip niñö, mulu luga. Jisas kalip gau gau niñ damöm siñik la. Anig göm, bi niñmagö kiña ga u nip haga, "Niñmagö ne miñöbö li!" a ga. Hageia, niñmagö miñöbö lö niñöl gi, kamiñ la. ⁶Anig ga niñöm, bi Perisi Juda magum gep ram u arö göm, Herod bi nipe gau mideila au amöm, manö hag niñ hag niñ göm, "Jisas nip aige gun al pak lun?" ö gila. †††

Niñi bi iru nöp Jisas hain gila

⁷Jisas pen bi nipe gau udöm, amöm Niñig Wanjo Galili gof au am mideila. Pen niñi bi Galili niñö iru nöp nip hain göm aula. Nipe nan niñön niñön gimidöp adö u haglö gau arö niñöl gi, Judia niñi bi rimnap, Jerusalem niñi bi rimnap, ram minöñ Idumia niñi bi rimnap, ñig Jodan böñ lödañ niñi bi rimnap, daun kub miñöp Daia Saidon niñi bi rimnap, niñi bi iru yabiñ Jisas nip niñig aula. ⁹Jisas niñi bi iru nöp gö, kamiñ la u me, nip ud niñno kamiñ linim, a göm, niñi bi iru niñanö yabiñ apöm, nip ciro ciro ñöl gi auö, bi nipe gau kalip hagö, ñig magib ap ud lila. ¹¹Pen niñi bi kijaki aiön pi nan niñön abañ ala gau, Jisas nip niñöm, minöñ yan lug paköm, manö kub hagöm, "Ne God Niñi nipe!" a gimidal. ¹²Jisas pen kijaki aiön pi gau kalip manö klö hagöm

† 2:16 Mad 11:19

†† 2:24 Dud 23:25 † 2:25 1Sa 21:1-6 †† 2:26 Lep 24:5-9
††† 2:27 Dud 5:14 ††† 3:4 Luk 14:3 ††† 3:6 Mad 22:15-16 §
3:9-10 Mad 14:36 †† 3:11 Luk 4:41

haga, "Yad Bi an midpin u waiö hagagmim wasö," ga. †

Jisas bi nipe unbö migan laŋ uda
(Mad 10:14; Luk 6:12-16)

¹³ Pen Jisas ram minöŋ nō ap amöm, bi nipe udnig ga gau hagö aueila haga, ¹⁴ "Yad kalöp bi unbö migan laŋ udpin u, kale yad aip ajmim, bi manö yad ud arep gau midmim, kalöp hag yunö, ammim nibi bi gau kalip God Manö aij u hag ñinabim. ¹⁵ Yad kalöp hagabin u me, kijaki aiön pi nan gau u rö nöŋ hag yunabim," a ga. ¹⁶ Jisas bi nipe uda anib gau hib kale me, ap Saimon, hainö Jisas hib nipe ap Pida a ga. ††¹⁷ Ap Jems, ni-mam ap Jon, nap kalpe mihöŋ hib u Sebedi. Jisas kalip mihöŋ Boanerges a ga. Hib anibu it u "Rimu Bi". ††¹⁸ Bi nipe ap Edru; ap Pilip; ap Badolomyu; ap Madyu; ap Domas; ap Jems, Alpias ñi nipe; ap Padias; ap Saimon, nip Saimon Selod a gimidal. ¹⁹ Pen ap Judas Iskariod. Nipe me hainö Jisas nip mumug ga.

Jisas nip kijaki abañ alöp, a gila

²⁰ Pen Jisas ram ap arö, kauyaŋ nibi bi iru nöŋ ap magum gi mideila niŋöm, bi nipe gau aip nan niŋöl rö laga. ²¹ Anig gö, nibi bi rimnap Jisas haut alöp a gilö niŋöm, nime, nimam bi nip uŋ ginig aula.

²² Pen lo manö hag ñeb bi Jerusalem nibö aula gau hagla, "Kijaki aiön pi nan gau nap kale Bielsebul Jisas nip abañ alöp rö, aiön pi nan gau hag yuab," a gila. Manö piral anibu hageila, ††²³ Jisas nipe niŋöm, nibi bi gau kalip hagö aueila, manö adö anibu manö hod riköm haga, "Seden aige göl göm Seden nip hag yunab? ²⁴ Nibi bi ram minöŋ aŋi ap kale ke nöŋ pen pen ginaböl u, migan anibu asik ke ke linaböl. ²⁵ Pen amilap apilap gau u rö nöŋ pen pen ginaböl u, asik ke ke linaböl. ²⁶ Anib u rö, Seden nipe ke kijaki aiön pi nan nipe gau hag yueinab u, asik ke ke löm böŋ nöŋ lug paknab.

²⁷ "Bi kal yabiŋ ap ram nipe au midö niŋöl gi, bi ap apöm, nan nipe gau ud aragnab; nöd bi kal anibu nip nagı adik löm me, am nan ram nipe gau midöp u ud arnab.

²⁸ "Pen niŋ aij gimim! Nibi bi gau nan si nan naji nihön nihön ginaböl u, God niŋöm arö ginab. God nip hag junaböl u, nipe niŋöm arö ginab. ²⁹ Pen Ana Uŋ u nip hag junaböl u, God niŋöm arö gagnab. Nan si nan naji ginab anibu pör nöŋ mideinab," a ga. ³⁰ Jisas nip, "Kijaki aiön pi nan gau nip abañ alöp," a geila u me, anig haga.

Jisas nime nimam bi gau

³¹ Pen Jisas nime nimam bi apöm, höŋ löyaŋ midöm, bi ap nip, "Ne am Jisas nip hagö auarŋ," a gila. ††³² Anib u, nibi bi ram raul migan yaŋ Jisas nip big gıgabö gi asik mideila gau nip hagla, "Name naŋin namam bi gau höŋ yaŋ am midöm, 'Ne aue,' gaböl," a gila. ³³ Anig hageila, Jisas haga, "Ami yad, mam yad bi an?" ö ga.

³⁴ Anig hagöm, Jisas nibi bi mideila gau niŋ padiöl gi haga, "Kale me ami yad, mam yad midpim. ³⁵ Nibi bi God hagöp rö gıpal gau me, mam yad, aŋ yad, ami yad midpal," a ga.

Jisas, bi nan yin yimöb u, manö hod riköm haga
(Mad 13:1-9; Luk 8:4-8)

4 Jisas Niŋ Wanö Galili goŋ au amöm, nibi bi gau kalip kauyaŋ manö hag ñi midö niŋöl gi, nibi bi iru yabiŋ nöŋ ap magum gila. Anig geila, Jisas niŋ magib ap adö u asiköm, am niŋ aŋ söl au midöl gi, nibi bi niŋ goŋ gau urak mideila gau kalip manö hag ña. ††² Manö anib gau manö hod riköm adö ke ke iru nöŋ hag ña. ††

³ Manö adö ap manö hod riköm haga, "Manö hagnig gabin i niŋim! Bi ap wög adin nipe u wid yin ranaŋ, a göm, ud yuö arö niŋöl gi, ⁴ rimnap adan arep adö au lugö, yaur gau apöm niŋnaböl. ⁵ Rimnap kabö adö minöŋ pro pro linab au lugöm rannab u pen ⁶ kidit yuö aragnab rö, sidö niŋöm, miŋep ginab. ⁷ Rimnap gıtikasi mideinab aŋ au lugöm, rannab u pen gıtikasi gau pi-mamu gi pak niŋö, magö pilagnab. ⁸ Pen yin rimnap minöŋ aij adö u lugöm, ran aij göm, magö pil aij ginab. Rimnap magö ñin juöl ado gi da siduŋ laŋ (30) rö pilnab, rimnap magö ñin juöl mihau nigan (60) rö pilnab, rimnap ñin juöl unbö mamid u (100) rö pilnab," a ga. ⁹ Jisas manö anibu hag pis göl gi haga, "Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niŋ aij gimim," a ga.

Jisas ai ginig göm manö hod rik hagmidöp
(Mad 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ Jisas manö hagö niŋöl gi, nibi bi niŋ mideila anib gau ke ke arla niŋöm bi nipe unbö migan laŋ gau abe, nibi bi nipe rimnap halö abe, Jisas nip hagla, "Manö hod rikmön hagpan it u nihön?" ö gila. ¹¹ Hageila haga, "God nibi bi udöm abad mideinab manö u, God gö kale niŋbim u pen nibi bi gau kalip hod rikem nöŋ hag ñabin. ¹² Anig ginö, bi God manö hagep ap God Manö kalı ktiñ riköm haga rö nöŋ ginab. Nipe haga, 'Amgö niŋnaböl u pen nan rimnap niŋagnaböl.

Manö niŋnaböl u pen manö it hagöp anig rö göm niŋagnaböl.

Niŋ aij giblap, God nip hag niŋaiblap, nan si nan naji gıpal gau niŋöm arö giböp,' a gila," a ga. ⁵

Jisas bi nan yin yimöb manö hod riköm haga u, manö it u hag ña

(Mad 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Jisas anig hagöm kalip haga, "Manö hod rikem hagpin anibu niŋagpin u, hainö manö rimnap halö hod rik hageinabin u, aigöl gimim niŋnabim?" ö ga. ¹⁴ Wid yin u, God Manö nipe u, a gem, hagpin. ¹⁵ Yin rimnap adan arep adö au lugnab, a gıpin u, nibi bi gau God Manö niŋnaböl u pen magö anibu nöŋ Seden apöm manö anibu ju ud arnab, a gem, hagpin. ¹⁶ Pen

† 3:12 Mak 1:34 †† 3:16 Jon 1:42 † 3:17 Luk 9:54 ††
3:22 Mad 9:34; 10:25 †† 3:31 Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

††† 4:1 Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 ††† 4:2 Mad 13:34; Mak 4:33-34
§ 4:12 Ais 6:9-10; Ap 28:26-27

yij rimnap kabö adö minöñ pro pro linab au lugöm, rannab u pen kidit yuö aramöm pidöñ gagö, sidö niñöm mitep ginab, a gipin u, niñi bi gau God Manö u gisön magö u niñlö aij gö niñöl gi, udnaböl u pen yöp pro pro magö u midlö niñöl gi, miñör rimnap aunab aka bi gau kalip gi naij ginaböl niñöm manö anibu arö ginaböl, a gem, hagpin. ¹⁸ Yij rimnap gitikasi an au lugöm rannab, a gipin u, niñi bi God Manö niñaböl u pen ¹⁹ wög waryö, ram köp haneb, kaj nan gau gasi iru niñöm, ru kibap, utpö mani nan gau gasi iru niñöm, nan gau gau nöp gasi niñaböl u me, God Manö u pi-mamu gi pak niñö, magö pilagnab, a gem, hagpin. ²⁰ Wid yij minöñ aij adö au lugnab a gipin u, niñi bi God Manö niñöm, niñ udeinaböl niñöm magö ñin juöl ado gi da siduñ lañ (30), aka ñin juöl miñau niñan (60), aka ñin juöl unbö mamid u (100) rö pilnab; gasi anibu niñem hagpin me u," a ga.

Hapö lauöm adö aulik lep

(Luk 8:16-18)

²¹ Jisas pen kauyañ manö ap hod riköm haga, "Niñi bi gau hapö lauöm rin cög miñan gau aka abañ adö han-bal mo gayik gau pi gagnaböl; adö aulik lilö mailö ginab. ²² Anib u rö, niñön niñön miñi pi göl midöp u, hainö waiö lö niñaböl. ²³ Kale niñi bi gasi rimid mi-dainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim," a ga.

²⁴ Kalip manö ap haga, "Manö niñabim u, rik dam niñ aij gimim. Kale niñi bi gau kalip manö kub hagnim, pen aige rö ñimim a ginabim u, God niñe niñöm kalöp ke u rö nöp manö kub hagöm, pen u rö nöp unbö rö ñimim a ginab. Pen niñe kalöp pen rimnap halö adö lañ abe ñimim a ginab. ²⁵ Niñi bi nan rimnap midöp gau rimnap halö udnaböl; pen niñi bi nan rimnap midagöp gau, nan rimnap pro pro midöp u halö ud arnaböl. #

Krais manö aij u hag ñilö arö, niñi bi iru nöp niñ udnaböl

²⁶ Jisas manö ap manö hod riköm haga, "God niñi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Bi wög nap ap wid yij ranañ, a göm, dam wög naböñ niñe gau yunab. ²⁷ Wid yij wög naböñ au yuöm, han ajö niñöl gi, marep göm, rannig gab. Aigegö göm ranöb, a göm, niñagnab. ²⁸ Minöñ u ke gö, siñip hañauöm, ranöm, magö pilöm, po ginab. ²⁹ Pen wög naböñ nap niñö u po gö niñöm, rik dam lep ñin u auöp, a göm, ru aglame u damöm, rik daunab," a ga. ##

Jisas mab masded u, manö hod riköm haga

(Mad 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Jisas anig hagöm haga, "God niñi bi udöm abad mideinab u, aiud niñön rö udem hagnö niñnabim? ³¹ Me, mab masded yij rö u, a ginam. Nan yij rimnap kub yimbäl gau pro ranöb, pen masded yij u pro yabit

† 4:19 Mad 19:23-24 †† 4:21 Mad 5:15; Luk 11:33 ‡ 4:22 Mad 10:26; Luk 12:2 †† 4:24 Mad 7:2 †† 4:25 Mad 13:12; 25:29; Luk 19:26 ††† 4:29 Joe 3:13; Rep 14:15

yimlö, ran kub göm, ramö alö, yaur gau apöm hai anib gau li midpal," a ga.

Jisas manö hod riköm hagmidöp

(Mad 13:34-35)

³³ Jisas niñi bi gau kalip manö hod rikep anib gau rö iru nöp hag ñimidöp; anig göm, manö aij u kalip hag ñimidöp. Kale manö niñ aij ginaböl manö u nöp kalip hag ñimidöp; manö niñ aij gagnaböl manö u hag ña-ga. ³⁴ Niñe kalip manö hod riköm nöp hag ñimidöp. Hainö bi niñe gau aip ke midöl göm, manö li magöñhalö hag ñi aij gimidöp.

Jisas hagö, hadal ur ga

(Mad 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Niñ anibu nöp ram dugöp magö u, Jisas bi niñe gau kalip haga, "Niñ wañö böñ lödañ arun," a ga. ³⁶ Anig hagö, bi niñe gau niñi bi iru nöp ap mideila gau kalip arö göm, ñig magib Jisas mideia miñan u ranöm, hadla. Niñ magib rimnap halö aip arla. ³⁷ An arlö niñöl gi, adin pinöm asad apöm, ñig si ral ñig magib miñan u amöm, am lugnig rö ga. ³⁸ Jisas niñe pen ñig magib miñan adin lañ adö, nabic ilön löm haneia niñöl gi, bi niñe gau niñ am anja göm hagla, "Manö hag ñeb bi, hon magöñhalö umnig gabun gasi u niñagpan ar?" a gila. ³⁹ Hageila, Jisas uraköm, pinöm asad udea u abe, ñig si ral aueia u abe, agamij mid a gö, pinöm asad udea u hir göm, ñig si ral aueia u böñ nöp ur göm ga. ⁴⁰ Pen Jisas bi niñe gau kalip haga, "Kale niñön ginig piñin gabim? Kale niñ udep magö kale pro ap midöp niñöm piñin gabim aka?" ga. ⁴¹ Hagö, kale aiö göm, pen hag niñö pen hag niñö göm hagla, "Bi anibi an? Aige gö göm hagajip, pinöm asad udajip u abe, ñig si ral auajip u abe, manö niñ u niñöm, hagöp rö göp?" ö gila.

Kijaki bi ap niñ aban al mideia u, Jisas hag höñ yua

(Mad 8:28-34; Luk 8:26-39)

5 Jisas bi niñe gau aip ñig magib udöm, Niñ Wañö Galili juöm, ram minöñ Gerasa niñi bi mideila böñ lödañ adö amjaköm, ² ñig magib u arö göm, ujanid lugö niñöl gi, magö anibu nöp, kijaki aban al mideia bi ap, wip rigöl miñan gau niñö apöm, Jisas mideia au aua. ³ Bi anibu wip rigöl gila kabö miñan gau han ajmidöp. Niñ pör sen udöm, ñimagö ma niñe gau li ribikmidal u pen sen gau gö, pa gi dö gö, armidöp. Niñe klö yabit gimidöp u me, niñ gilö gasi niñnim rö la-ga. ⁵ Sidö an, sibön yan, wip rigöl gimidal kabö miñan gau abe, nö ilö gau abe, gauñ göl göm, kabö udöm, hañ romañ niñe ke ribmidöp. ⁶ Pen ñin anibu, niñe Jisas niñ yijig niñöm, gi dö gi amöm, Jisas mideia au kugom yimö, ⁷ Jisas kijaki bi anibu niñ aban al mideia u niñ haga, "Ne kijaki aiön pi, bi i niñ arö gimön höñ aru!" a ga.

Hageia haga, "Jisas, God klö unbö ke yabit Niñ niñe. Yip niñön ginig auban? Manö niñö hagnöm, 'God niñ midöp rö, yad nöp ilön mab rö ñagnabin,' a gimön!" a ga. ##

⁹ Anig hagö, Jisas bi anibu nip haga, "Hib ne nihön?" ö ga.

Hageia haga, "Yip kijaki iru nöp aban alöp rö, hib yad 'Tru Nöp,'" a ga. ¹⁰ Nipe Jisas nip, kijaki aion pi gau ram minönj ke milö gau hag yuagmön, a göm, hag niñöl gi nöp mideia.

¹¹ Pen magö anibu, kaj iru yabit amil niñeila sinan ba anib gau. ¹² Anib u, kijaki gau Jisas nip neb neb göm hagla, "Hanip hagö, amun kaj gilan kalip yuö hiikun," a gila.

¹³ Anig haglö, Jisas yau a gö, kijaki gau bi anibu nip arö göm, amöm kaj gau kalip yuö hiiklö, magönhalö du dausan rö pig ju rul yan amöm, gi dam nig wanö yan paköm, magönhalö nig niñöm um hakla.

¹⁴ Pen bi kaj mukmidal gau, ga anibu niñöm, am daun anibu abe, ram minönj gau abe, manö anibu hag nilö niñöl gi, nibi bi gau am niñun, a göm, Jisas mideia au aula. ¹⁵ Apöm niñla, bi nöd kijaki iru nöp aban ala anibu, watij yimöm, mid aij göm, asik mideia. Niñlö, aninin gö piñin gila.

¹⁶ Nibi bi nöd mideila gau, nibi bi hain aula gau kalip, bi kijaki aban al mideia bi u nip Jisas nihön nihön ga u hag nila. Pen kaj gau kalip nihön nihön ga u abe hag nila. ¹⁷ Pen nibi bi anib gau, manö hagla anibu niñöm, Jisas nip manö neb neb göm hagla, "Ram minönj hon i arö gimön arul!" a gila. ¹⁸ Hageila, Jisas nig magib udöm arnig gö, bi gö kamij la u nip neb neb göm haga, "Yad aip arul aka?" ga. ¹⁹ Hageia, Jisas bi u nip wihö göm, haga, "Ram ne arammön, nibi bi ne gau kalip, Bi Kub nöp mög yabit niñöm, nihön nihön göp manö u magönhalö hag nimön," a ga. ²⁰ Hagö, bi anibu ram minönj Dekapolis an au, daun gau gi ajöl gi, Jisas nip nihön nihön ga u, nibi bi gau kalip hag nö, kale magönhalö aiö yabit gila.

Jisas gö, nibi ap lamij la, pai uma ap uraka

(Mad 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Jisas pen nig magib udöm, kauyan ado gi am Nig Wanö Galili böñ lödan got au midö niñöl gi, nibi bi iru nöp nip aula.

²² Bi ap hib nipe Jairas. Nipe Juda magum gep ram ap abad midmidöp. Jairas Jisas nip niñöm, ap mideia au kugom yimöm haga, "Pai pro midmagö yad u umnig gab. Ne yad aip aumön nip ud niñö, urak aran," a ga.

²⁴ Hagö, Jisas uraköm Jairas aip arlö niñöl gi, nibi bi iru nöp amöm, Jisas nip ciro ciro nöm an an löm ud areila.

²⁵ Pen nibi ap, nipe nibi adan ajmidöp mi unbö migan lan la. ²⁶ Nibi anibu wös wameb bi gau kalip, yip gilö kamij lan, a göm, mani nipe magönhalö hadö raua u pen nip gilö kamij lagöm, rapin kub yabit ga.

²⁷ Pen nipe Jisas gimidöp manö u haglö niña rö, am watij bad nip u ud niñö kamij linab, a göm, nibi bi iru mideila an au jöl adö apöm, watij nip u ud niñö,

²⁹ magö anibu nöp hagape lugmidöp u mitep gö, an nipe au yan niña, nip nan ga u kamij la. ³⁰ Pen Jisas ke niña, ktö nipe rimnap ara niñöm, ado göm, nibi bi iru mideila gau kalip haga, "Watij yad u ban ud niñöb?" ö

††† 5:7-8 Mak 1:24

ga. ³¹ Hageia, bi nipe gau hagla, "Nibi bi iru nöp nöp ciro naböl u, nihön ginig yip bi an ud niñöb, a gimön, hagabön?" ö gila. ³² Pen Jisas manö kale hagla u udagöm, yip bi an ud niñöb, a göm, uthai niñöl gi mideia. ³³ Pen nibi anibu, nip nihön nihön ga u niñöm, piñin göm gil gil göl gi apöm Jisas mideia ma it nipe au kugom yimöm, nip kamij la manö u magönhalö waiö hag na.

³⁴ Jisas pen nip haga, "Pai yad. Jisas yip gö kamij linab, a gimön, niñ udpan rö, nöp ginö kamij löp me u. Ne arammön mid aij gimön," a ga. ††

³⁵ Jisas manö anibu hagö niñöl gi, Jairas bi nipe rimnap, ram nipe au nibö apöm hagla, "Pai ne u hadö umöb; hag ñeb bi i hagö, ma ilön auagnim, ado gi arnim," a gila. ³⁶ Anig hagla u pen Jisas manö kalip u udagöm, Jairas nip haga, "Piñin gagmön; gasi ktö gi niñömön," a ga. ³⁷ Jisas anig hagöm, nibi bi gau aip aragnabun, a göm, kalip anib gau hag löm, Pida u, Jems u, Jems nimam Jon u, kalpe yam nöp ut gi ara.

³⁸ Kale Jairas ram u amjaköm Jisas niña, nibi bi manö pig hagöm, mitönj magö göl gi mideila. ³⁹ Ram raul migan yan amöm haga, "Nihön ginig manö haut gimim, mitönj gabim? Pai u umagöp; yihariñ hon hanab," a ga.

⁴⁰ Anig hagö, nip mihol gilö, kalip hag höñ yuöm, pai nime nap ber u udöm, bi nipe kabö u udöm, ut gi pai u um mideia ram raul migan yan ara. ⁴¹ Amöm, pai anibu nimagö kid nip u udöm, Arameik manö löm haga,

"Dalida kom!" a ga. Manö haga anibu it me, "Pai pro! Nöp hagabin, urak!" ⁴² Jisas nip manö hagö, magö anibu nöp uraköm, ap ran ap lugö niñöl gi, nibi bi gau aiö yabit gila. Pai anibu mi nipe unbö migan lan ara.

⁴³ Nibi bi mideila gau aiö gilö niñöl gi, Jisas manö ktö hagöm haga, "Gipin anibu nibi bi gau kalip waiö hag ñagmim," a ga. Anig hagöl gi kalip haga, "Pai u nip nan magö rimnap ñibe niñan," a ga.

Nasared nibi bi Jisas nip niñ udagla

(Mad 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 Jisas bi nipe gau ut gi ram minönj anibu arö göm, daun nipe ke Nasared ara. ² Am midöm, Juda God nip sabe gep ñin u, magum gep ram u amöm, nibi bi iru nöp ap mideila gau kalip manö hag nö niñöl gi, aiö göm hagla, "Bi anibi kapeda ram minönj i nibö bi, Maria ñi nipe ap. Nimam nipe u Jems, Josep, Judas, Saimon me. Niñin bi nipe gau aip midpun i. Pen manö aij anibu gai nibö niñöm hagöp? Nan gagep rö aigöl göm göp?" ö gila. Anig hagöm, nip udagla. ††

⁴ Pen Jisas kalip haga, "Bi God manö hagep gau, ram minönj migan rimnap gi ajlö, bi kub hon, a göm, udnaböl u pen ram minönj kale ke gau, manö kalpe u udagnaböl," a ga. ††† Nip niñ udagla u me, nan gagep rö rimnap ginim rö laga; nibi bi nan ga gau mihöp nöp ud niñö, kamij la. ⁶ Pen Nasared nibi bi nip niñ udagla u niñöm Jisas aiö yabit ga.

† 5:30 Luk 6:19 †† 5:34 Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19 ††† 5:41 Luk 7:14 †† 6:2-3 Jon 7:15 †† 6:4 Jon 4:44

Jisas bi nipe unbö migan laŋ, wög yip gımim, a göm, hag yua

(Mad 10:5-15; Luk 9:1-6)

Jisas pen ram riŋig agtö ram minöŋ anıb gau gi ajöl gi, niŋi bi gau kalıp God Manö u hag űa. ⁷ Nın ap bi nipe unbö migan laŋ gau wiű alö aueila haga, "Bi miűöp ke, bi miűöp ke ram minöŋ gau ke ke ammim, manö aij yad u hag űimim. Yad kalöp hag yuabin rö, manö hag űi ajöl gi, kijaki aiön pi nan gau hag yunig, hag höŋ yunabim," a ga. ⁸ Manö ap pen haga, "Arnig gımim u, nan űiűeb, waűıb, mani ud aragmim; ilöŋ naböŋ u nöŋ ud armim. ¹⁹ Ma rırup limim pen sior miöl aűı nöŋ limim armim; sior rimnap halö ud aragmim. ¹⁰ Ram ap arbe kalöp hag udaiöl, ram anıbu nöŋ midmim, wög gi pis gımim, daun anıbu arik arnig gımim űin u nöŋ armim. ¹¹ Pen ram minöŋ ap amjakpe kalöp hag udöm, manö kalöp u niűagaiöl, ram minöŋ anıbu arik arnig, niűlaŋ, a gımim, ma haűıű pakpe lugö armim," a ga. ¹¹² Jisas anig hagö, bi nipe unbö migan laŋ gau, kale ram minöŋ gau gau amöm, niŋi bi gau kalıp manö hag űöl gi hagla, "Nan si nan naij gıűim u, niűön giűig anig gıűun, a gımim, arö gımim," a gıla. ¹³ Anig hagöm, kijaki aiön pi niŋi bi aban al mideia gau hag höŋ yuöm, niŋi bi nan ga gau wel li űilö, kamiű la. ‡

Herod hagö, Jon Bi űig Pak űeb nabic cög nipe u rib gi dö gıla

(Mad 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹⁴ Pen Jisas ga rö manö u, ram minöŋ riűon riűon gau arö, kiű Herod u rö nöŋ niűa. Niŋi bi gau, manö anıbu hag amiű apil göl gi, rimnap hagla, "Jon bi űig pak űeb umö riűöl gıla u, kauyaű uraköm me, apöm nan gagep rö anıb gau gab," a gıla. ¹⁵ Rimnap hagla, "Bi anıbu bi ne Ilaija," a gıla. Pen bi rimnap hagla, "Bi God manö hagep hadame nöŋ midmidal rö bi ap apöm midöp," a gıla. ¹⁶ Pen kiű Herod nipe niűöm haga, "U Jon bi űig pak űeb nöd uűam rib gi dö giűö u nöŋ uraköm, apöm anig gab," a ga.

¹⁷ Pen niűön: nöd Herod, nimam Pilip niűin Herodias niű uda. Udö, Jon "Giűan anıbu, gi naij giűan. Bi nuwöt nipe udagnab," a ga. Pen Jon anig hagö, Herodias Jon niű niűö mulu lugö hagö, Herod bi nipe gau rimnap hag yuö, amöm Jon niű nagı lila. Niŋi Herodias, Jon niű aigö göl gem al pak linam, a göm, gası u nöŋ niűmidöp u pen ²⁰ Jon nan naij ap gagmidöp. Nipe manö niűön niűön haga u, Herod niűöm manö aij yıdun göl nöŋ hagöp, a göm, űiűi löm, Jon nipe bi aij ap bi uű ap midöp, a göm, piűiű göm, niű gi naij giűaböl, a göm, niű abad mid aij giűmidöp. ²¹ Niűi Herodias, Jon niű al pak lin, a gi niű mid mid maű ap, Herod nime niű yag daua piűan riűep űin u nöŋ, nan kub űiűniű, gapman bi kub gau, ami bi kub gau, ram minöŋ Galili bi kub gau wiű alö, nan kub űiűniű aula. ²² Apöm nan űiűöl niűöl gi, Herodias pai nipe u raul migan anıbu

apöm kugom ralö, Herod abe, bi kub ap mideila gau abe niűöl, kalıp aij gö, kiű Herod pai anıbu niű haga, "Giűan anıbu, nan niűön hag niűeinabön nöŋ űinabin," a ga. ²³ Pen manö ktö manö niűö nöŋ hagöm haga, "Yad nöŋ manö niűö yabiű hagabin. Ram minöŋ kub abad midpin i hag niűö, nöŋ naböŋ u hagnö abad mideinabön," a ga. ²⁴ Anig hagö, pai u amöm nime Herodias niű, nan niűön u hag niűnam, a gi niűö, nime pen haga, "Jon bi űig pak űeb nabic cög magö nipe u hagnöm," a ga. ²⁵ Nime anig hagö, adiű pai nipe yıűid kiű Herod mideia au amöm haga, "Uri magö i nöŋ, Jon bi űig pak űeb nabic cög magö nipe u ud kinaű cög miűan ap limön, yip dap űi," a ga.

²⁶ Anig hagö, kiű Herod Jon niű gası niűö, mög yabiű ga. Pen nipe bi kub gau niű midlö niűöl gi, manö ktö manö niűö pai u niű haga u nöŋ gası niűöm, ²⁷ magö anıbu nöŋ ami bi nipe ap, "Am Jon nabic cög magö u daumön," a göm hag yuö, am Jon niű nabic cög magö u rib gi dö göm, ²⁸ ud kinaű cög migan ap löm, dapöm pai anıbu niű ö, nipe pen damöm nime niű űa. ²⁹ Pen Jon bi nipe gau, Jon niű uűam rib gi dö gıla manö u niűöm, kale am wip damöm, kabö migan au riűöl gıla.

Jisas niŋi bi iru nöŋ nan magö űö űiűla

(Mad 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰ Jisas manö ud arep bi gau, kale gau gau wög gi ajöl göm, ado gi apöm, niŋi bi gau kalıp manö niűön niűön hag űöm, nan niűön niűön gıla gau, magöűhalö Jisas niű hag űıla. ³¹ Pen niŋi bi iru yabiű nöŋ amiű apil geila u me, Jisas bi nipe gau aip nan űiűöl rö lagö, nipe kalıp haga, "Hon, niŋi bi midagpal aű au amun, yiűariű midaiun, kale magö ap ake linabim," a ga. ³² Anig hagöm, bi nipe gau aip űig magıb udöm, ram minöŋ niŋi bi midagmidal au arla. ³³ Pen kale űig magıb ud arlö niűöl gi, niŋi bi iru nöŋ, Jisas bi nipe gau aip gau araböl a göm, daun gau niűö gau niűö dip gi dö gi aramöm, űig goű adö adan miöl u nöd amöm, Jisas bi nipe gau aip arnig geila gau, nöd am mideila. ³⁴ Jisas bi nipe gau aip űig goű au amjak piűöű göm, űig magıb arö göm, niŋi bi iru mideila gau kalıp niűöm gası nipe ke gası niűöm niűa, kale kaj sipsip bi abad midep ap midagöp rö u mideila. Anıbu niűö, mög gö, nipe it göm kalıp manö rimnap rapın hag űi mideia. ³⁵ Sidö hadö wad ara niűöm bi nipe gau apöm niű hagla, "Sidö hadö wad aröp. Aui ram minöŋ nöŋ aű aui. ³⁶ Anıb u, niŋi bi gai i hag yuö, kale am ram riűig agtö ram minöŋ yöp söű gai i aramöm, nan magö kale rimnap rau űiűlaű," a gıla.

³⁷ Hageila, Jisas haga, "Kale ke kalıp nan magö rimnap űimim," a ga. Hageia hagla, "Anig hagpan u, bi rakın unbö raleb jıű wög göm mani udpal rö udun nan magö rau dapun, kalıp űun aka?" gıla. ³⁸ Hageila, Jisas haga, "Bred magö kale aigöl gi rö midöp? Am niűim!" a ga. Hageia, am niűöm hagla, "Hon bred magö unbö mamıd u, kabsaű miűöp halö midöp," a gıla. ³⁹ Anig hageila, Jisas haga, "Niŋi bi gai i hagpe, asik balu ke ke

† 6:8 Luk 10:4-11 †† 6:11 Ap 13:51 ‡ 6:13 Jem 5:14 †† 6:14 Mad 16:14; Mak 8:28; Luk 3:19-20 †† 6:17-19 Lep 18:16

††† 6:30 Luk 10:17 †††† 6:34 Nab 27:17; Mad 9:36 § 6:35 Mak 8:1-9

löm, nan uŋaŋ adö gai i asik midlö aran,“ a ga. ⁴⁰ Hagö, nibi bi gau kalip haglö, rimnap ñin juöl mihau ado gi da siduŋ laŋ (50) rö magum balu löm, rimnap ugan nibi bi ñin juöl unbö mamid u (100) rö balu lila. ⁴¹ Pen Jisas nipe bred magö unbö mamid u abe, kabsat mihau abe udöm, kumi kabö adö laŋ au niŋöm, God nip, aij a göm, bred u ud jö göm, bi nipe gau kalip ñö, kale pen nibi bi gau kalip nime li ñila. Kabsat mihau u, u rö nöp bi nipe gau ñö, nibi bi gau kalip nime li ñila. ⁴² Ñeila, ñiŋlö ñiŋlö, kalip mudun ga. ⁴³ Nan adiŋ adiŋ arö gila gau, Jisas bi nipe gau wadi udöm yaglö yaglö, wadi unbö miŋan laŋ ajmaŋ raua. ⁴⁴ Nan ñiŋla ñin anibu, bi gau nöp me, paip dausan ara.

Jisas ñig uŋ adö u abö gi ara

⁴⁵ Pen magö anibu nöp Jisas bi nipe gau kalip hagö, ñig magib udöm Bedsaida daun nö lödaŋ arlö niŋöl gi, Jisas au midöm nibi bi gau kalip hag yuö arla. ⁴⁶ Hag yuöm, dum nö ilö ap gilaŋ gi amöm, God nip sabe gi mideia. †

⁴⁷ Sibön ginig ga magö u, Jisas nöp midöm niŋa, bi nipe gau kale ñig magib udöm, ñig aŋ au daŋ arlö niŋöl gi, hadal u areila lau adö auö, uŋham ñig uŋ adö laŋ pirik göl gi areila. Ram jin parika magö u, Jisas ñig uŋ adö laŋ au amöm, kalip abhak löm, arniŋ gö niŋöl gi, ⁴⁹ nip ñig uŋ adö laŋ au areia u niŋöm, u wip ana ap a göm, aninŋin gö piŋiŋ göm aiö gauŋ gila. Adiŋ Jisas kalip haga, “Piŋiŋ gagmim! Yad nöp auabin! Gasi iru niŋagmim!” a ga. ^{†51} Hagöm, ñig magib miŋan arö, hadal udeia u ur ga. Anig gö, Jisas nipe aigöl göm anig göp, a göm, gasi iru yabiŋ niŋla. ⁵² Nipe bred udöm nibi bi iru nöp nime li ña u niŋla u pen ñin anibu Jisas nip niŋ ud aij gagla. ⁵³ Pen ñig aŋ u am am ram minöŋ Genesared amjaköm, ñig magib u nagj adik lila. ⁵⁴ Ñig magib au arik arlö niŋöl gi, nibi bi anib gau Jisas auöp, a gilö niŋöm, ⁵⁵ yinid ram minöŋ gau gau kid kid amöm, nibi bi nan ga gau kalip dam Jisas am mideia au areila. ⁵⁶ Ñin anib gau, Jisas ram riŋig aŋtö gau aka daun gau aka ram minöŋ yiŋariŋ gau amjakö, nibi bi nan ga gau kalip dap maker aŋ au löm, Jisas nip neb göm hagla, “Ne midö, nibi bi nan göp gau, waiŋ adiŋ nöp u ud niŋlö, kalip kamiŋ laŋ,” a gila. Jisas yau a ga niŋöm nibi bi nip ud niŋla gau kalip magöŋhalö kamiŋ la.

Nan hibur midmagö aŋ daŋ nibö höŋ aunab u nöp me pri mideinab

7 Bi Perisi rimnap, bi lo manö hag ñeb rimnap, Jerusalem nibö apöm, Jisas mideia au niŋ midöm niŋla, ² Jisas bi nipe rimnap, nipis nihi bi asi masi gi aij göm, nan niŋmidal rö, gagla. ^{†3} Perisi bi gau abe, Juda nibi bi gau magöŋhalö abe, nipis nihi bi hagmidal rö niŋöm, ñimagö ñig li yuöm nöp, nan niŋbal. ⁴ Maker aŋ au am midöm, ram ado gi apöm, u rö nöp ñig li yuöm nöp, nan niŋbal. Pen kap, rin cög, kapa nan gau

u rö nöp ñig li yuöm nöp, nan niŋbal. Nan anibu rö magöŋhalö kliš aij gipal. †

⁵ Anib u, Jisas bi nipe gau nan yiŋariŋ niŋla u niŋöm, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe Jisas nip hagla, “Bi ne gau niŋön ginig, apis bac bi hagla rö, ñimagö kale u ñig li yuöm wasö, yiŋariŋ nöp nan niŋaböl?” ö gila. ⁶ Hageila, Jisas haga, “Kale manö piral hagpim u, Aisaia manö niŋö yabiŋ hagöm, God Manö u kali kliš riköm haga,

‘Nibi bi gai i, God hib hagno adö arab a gipal u pen yiŋariŋ manö nöp halag; yip midmagö lagpal. ††
⁷ God lo manö u hag ñibun, a gipal u pen nibi bi manö kale ke hagpal manö u nöp hag ñaböl.

Anib u, yip sabe göm hib yad haglö adö aragab.

Yiŋariŋ manö nöp hagaböl,’ a ga.

⁸ Anib u rö, kale God manö hag la u arö gimim, nibi bi manö kale ke hagpal u udmim, nap nahai bi hagmidal adö u hain gimim gabim,” a ga.

⁹ Jisas kalip kauyaŋ hagöm haga, “Kale gasi kid hiik niŋmim, God manö hag la u ud ke gau yumim, gasi magö kalpe ke u nöp niŋ udmim hain gabim. ¹⁰ Mosis God Manö adiŋ ap kali kliš riköm haga, ‘Name nap hagmil rö niŋ udmim, kalip ud aij gimim; pen ñi pai rimnap nime nap kalip manö mulu kal lugö hagaiöl, al pak libe umöl,’ a ga. ^{††11} Pen kale manö adö anibu kabö göl hag ñagpim. Bi ap, ami bapi arö ginabin, a ginab u, kalip hagnab, ‘Ami bapi, yad nan aij rimnap kalpe miŋöŋ ñibnep pen mani kalpe miŋöŋ ñeb mani u, uri yad God nip ñinabin, a gipin u me, mani kalpe miŋöŋ ñeb ap midagöp,’ a ginab. ¹² Anig gilö, kale niŋmim hagnabim, ‘Kale anig gipal u, manö midagöp,’ a ginabim. Anig hagpe, kale God manö haga u arö göm, nan aij rimnap nime nap kalip ñagnaböl. ¹³ Anib u, gasi magö kalpe ke u nöp niŋmim, hain gimim, bi hain nibö rimnap halö hag ñibe, kale pen u rö nöp bi hain nibö rimnap hag ñilö, hag ñi dam dapil gilö niŋöl gi, God Manö nan yiŋariŋ rö ud ke gau yubal. Pen nime nap manö hagajin u nöp wasö; kale nan iru nöp anig unbö rö nöp gabim,” a ga.

¹⁴ Jisas anig hagöm, nibi bi iru nöp mideila gau kalip hagö, nipe mideia it au aueila haga, “Manö hagnig gabin i kale magöŋhalö niŋmim, manö it rik niŋ aij gimim. ¹⁵ Kale nan niŋbe aŋ yaŋ arnab u pri midageinab; nan hibur midmagö aŋ kale daŋ nibö höŋ aunab u nöp gö, kale gac halö mideinabim. ⁵¹⁶ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, rimid li niŋ aij gimim,” a ga.

¹⁷ Jisas anig hagöm, nibi bi gau kalip arö göm, ram raul miŋan arö, bi nipe gau nip hag niŋla, “Manö hod rikmön hagpan anibu, it u niŋön?” ö gila. ¹⁸ Hageila, haga, “Nibi bi gau kale niŋagpal rö, kale u rö nöp niŋagpim ar? Nan asi masi gipal gau, haŋöwaŋö ñiŋlö, hibur aŋ yaŋ arö, God niŋö pri midageinab. ¹⁹ Pen niŋön: nan niŋbal anib gau, midmagö aŋ yaŋ aragnab; hibur aŋ yaŋ nöp arö, hib halö kil yunaböl,” a ga. Jisas

† 6:46 Luk 5:16 †† 6:49-50 Luk 24:37 ‡ 6:51 Mak 4:39 †† 7:2 Luk 11:38

‡† 7:4 Mad 23:25 ††† 7:6 Ais 29:13 ††† 7:10 Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16 § 7:15 Ap 10:14-15

manö haga anıbu, nan gau magönhalö ñıñeb nöp, asi ması gep rımnap midagöp, a ga.

²⁰ Pen Jisas anıg hagöm haga, "Gası najı anı kale yanı nıbö aunab u me, nıbi bı gac halö midnaböl. ²¹ Nıbi bı gau anı kalıp yanı gası najı auö niñöl gı, kale gı najı göm, nan sı udöm, wip alöm, nıbi sı bı sı göm, ²² nan gau hon rö lanı, a göm, nıbi bı rımnap gası najı niñöm, manö pıral hagöm, manö najı hagöm, nan gau yad rö lagöp, a gö, mulu lugö, nıbi bı hag juöm, hib kale ke dap ranöm, hatöwatö göm, najı gep gası ańı niñöm gı-pal. ²³ Nan najı gıpal anıbu gau gası ke gau nıbö auagöp, gası najı anı kale yanı nıbö aunab u me, nıbi bı gac halö midnaböl.

Nıbi ap, Jisas nıpe gö, pai yad kamıñ lınab, a göm, niñ uda

(Mad 15:21-28)

²⁴ Jisas ram minöñ anıbu arö göm, am ram minöñ daun kub Daia söł anıbu au ara. Amöm, nıbi bı gau yıp miñi niñagöl, a göm, ram raul mıgan ap amöm pi göl mideia u pen pi göl midainım rö laga. ²⁵ Nıbi ap, pai nıpe nıp kıkaki abanı ala u me, Jisas auöp, a gılö, nıpe amöm Jisas mideia au ma it nıp au kugom yımöm, ²⁶ Jisas nıp neb neb göl gı haga, "Pai yad kıkaki abanı alöp u, hag höñ yu aranı," a ga. Nıbi anıbu nıpe Juda nıbi wasö. Nıpe yag daula ram minöñ Pönisia, bı ram minöñ Siria nıbö abad midmidal u. ²⁷ Pen anıg hageia, Jisas nıp haga, "Nöd ñı pai nan ñıñlö, mudun gınab, aij. Nan magö ñı pai ñeb u udun, kain yunabun u aij gagnab," a ga. ²⁸ Hageia, nıbi u pen haga, "Bı Kub! U aij hagpan u pen ñı pai gau nan ñıñlö, naböñ naböñ gau abanı mo gau lugö, kain gau halö ñıñnaböl," a ga. ²⁹ Hageia, Jisas manö anıbu niñöm haga, "Ne anıg hagpan u, pai ne kıkaki yuö hiiköm midajıp u hadö höñ aröp; ne aru," a ga. ³⁰ Jisas anıg hagö, nıbi anıbu ado gı amöm niña, kıkaki arık höñ arö, pai nıpe köp adö au agamij han mideia.

Rimid mıgan pıt ga bı ap Jisas gö, rimid waka

³¹ Jisas ram minöñ daun kub Daia söł anıbu au arö göm, am ram minöñ daun kub Saidon söł anıbu au paköm, ram minöñ Dekapolis anı gau amöm, ñıg Wañö Galili ara. ³² Amjakö niñöl gı, nıbi bı gau bı rimid pıt ga manö hag aij gagmidöp bı ap dapöm, Jisas nıp neb neb göm hagla, "Bı i nıp ud niñö, kamıñ lanı," a gıla. ³³ Hageila, Jisas bı anıbu nıp ut gı ke ke au amöm, ñımagö milö nıpe u rimid mıgan nıp u yuöm, ñımagö kıñu alöm, aıab nıp u ud niñöm, ³⁴ kumi kabö lanı niñöm, ake löł göm, "Epada!" a ga. Manö yöł hagöm, "Epada," a ga u, manö it u "Hiik," a ga. ³⁵ Anıg hagö niñöl gı, bı anıbu rimid mıgan u pıral hiiköm, maj mıgan pıta gö niñöl gı, manö kabö göl haga. ³⁶ Jisas pen nıbi bı gau kalıp haga, "Manö anıbu nıbi bı rımnap kalıp hag ñıgımim," a ga. Manö anıbu manö ktö göm haga u pen kale am ktö göm nıbi bı iru nöp hag ñıla. ³⁷ Manö anıbu hag ñeila nıbi bı niñöm aiö göm hagla,

"Jisas nan gau magönhalö gajıp aij yabıt göp. Nıpe nıbi bı rimid pıt göp gau gö, pıral hiiköm, nıbi bı aıab miñör göp gau gö manö hag aij gıpal," a gıla. ††

Jisas nıbi bı iru yabıt nöp nan magö ñö ñıñla

(Mad 15:32-39)

8 Ñın anıbu au nöp, nıbi bı iru nöp ap midlö, nan magö midagö, Jisas bı nıpe gau wiñ alö aueila haga, ² "Yad nıbi bı gai i kalıp mög niñabin. Ñın mıhau ni-ganı yad aip midöm, yıharıñ midpal. ³ Kalıp kiyö nöp hag yunö, rımnap milö gau nıbö aubal rö, adan anı gau amöm, amgö mımainö udö, lug paknaböl," a ga. ⁴ Hageia, bı nıpe gau hagla, "Ram minöñ nöp anıbu anıbu gai i, nan magö gai nıbö udun ñın?" ö gıla. ⁵ Hageila, Jisas haga, "Bred magö kale aigöl gı rö midöp?" ö ga. Hageia hagla, "Unbö mudun jıñ u," a gıla. ⁶ Anıg haglö, Jisas nıbi bı gau kalıp hagö, asıklö niñöl gı, bred magö unbö mudun jıñ anıbu udöm, God nıp aij, a göm, ud jö göm, bı nıpe gau kalıp ñö, kale pen udöl gı, nıbi bı gau kalıp nıme li ñıla. ⁷ Kabsat pro bad ap ud mideila u, u rö nöp udöm, God nıp aij a göm, bı nıpe gau kalıp ñö, nıme li ñıla. ⁸ Ñılö, ñıñlö ñıñlö kalıp mudun gö, naböñ naböñ pali pali gıla gau, Jisas bı nıpe gau wadı unbö mudun jıñ u yaglö ajmanı raua.

⁹ Bı nan ñıñla anıbu gau, po dausan rö. Jisas pen, nıbi bı anıbu gau kalıp hag yuöm, ¹⁰ bı nıpe gau aip ñıg magıb udöm, ram minöñ Dalmanuda arla.

Perisi bı rımnap, "Nan gagep rö ap gö niñun," a gıla

(Mad 16:1-4; Luk 12:54-56)

¹¹ Bı Perisi rımnap Jisas nıp neb neb gıno, niñön rö hagnım, a göm, apöm nıp aip manö hag amıl apıl göm hagla, "Nan gagep rö ap kumi kabö adö lanı au gö, niñun," a gıla. ¹² Anıg haglö, Jisas ake löł göm haga, "Nıbi bı miñi midpal ñın i, niñön gıñıg hagpal, 'Nan gagep rö ap gö niñun,' a gıpal? Yad kalöp niñö yabıt hagabin, kalöp nan gagep rö ap gıñö, niñagnabım," a ga. ††

¹³ Anıg hagöm, kalıp arö göm, bı nıpe gau aip ñıg magıb udöm, ñıg wañö böñ lödanı arla.

Jisas, Perisi manö kalıp u udagöl, a göm, manö hod riköm haga

(Mad 16:5-12)

¹⁴ Pen bı nıpe gau hauı göm, bred iru wasö, magö ańı ap nöp ud ñıg magıb löm, ud arla. ¹⁵ Anı gau amöl gı, Jisas kalıp haga, "Perisi yıis kale u abe, Herod yıis nıpe u abe, niñ aij gıñımim," a ga. ††

¹⁶ Anıg hagö, bı nıpe gau kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, "Bred magö rımnap halö dauagpun rö hagabı," a gıla. ¹⁷ Jisas pen kale hagla anıbu ke niñöm haga, "Niñön gıñıg bred magö dauagpun, a gıñımim, hagabım? Kale manö niñımim, it u niñagpım ar?

††¹⁸ Amgö la u niñagpım? Rimid la u niñagpım? Aka niñımim hauı gıñımim? ¹⁹ Bı paip dausan mideila ñın u, bred magö unbö mamid u ud jö gı ñınö, ñıñöm naböñ

† 7:36 Mak 1:43-45

†† 7:37 Ais 35:5 † 8:2 Mak 6:34-44 †† 8:12 Mad 12:39; Luk 11:29 †† 8:15 Luk 12:1 ††† 8:17 Mak 6:52

naböŋ arö gila gau, wadi aigöl gi rö yagpe?" ö ga. Hageia hagla, "Wadi unbö miŋan laŋ yagno," a gila. ^{†20} Anig hageila haga, "Pen bi po dausan mideila ñin u, bred magö unbö mudun jir u ud jö gi ñinö, ñinjom naböŋ naböŋ arö gila gau, wadi aigöl gi rö yagpe?" ö ga. Hageia hagla, "Wadi unbö mudun jir u yagno," a gila. ²¹ Hageila haga, "Pen kale niŋmim, niŋ aij gagpim ar?" a ga.

Amgö we ga bi ap Jisas gö, amgö ñil niŋa

²² Pen kale Bedsaida daun amjaklö niŋöl gi, nibi bi rimnap bi amgö we ga ap dapöm, Jisas nip neb neb göm hagla, "Nip ud nöŋ," a gila. ²³ Hageila, Jisas bi amgö we anibu nip ñimagö kid u udöm, uŋ gi ram riŋig aglö goŋ au amöm, amgö nip u kiŋu alöm, nip ud niŋöm, haga, "Amgö ne nan rimnap niŋabön aka?" ga. ²⁴ Hageia haga, "Yau. Nibi bi gau niŋabin u, pen mab ur rö gau gi ajaböl," a ga.

²⁵ Hagö, Jisas kauyaŋ amgö magö niŋe ud niŋö, adiŋ nan gau magöŋhalö niŋ aij yabiŋ ga. ²⁶ Pen Jisas bi anibu nip haga, "Kauyaŋ ado gi ram riŋig aglö nibi bi midpal lödaŋ aragmön; ram ne yidun göl aru," a ga.

Pida Jisas nip haga, "Ne nöŋ me Mesaia u," a ga (Mad 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Jisas bi niŋe gau aip ram riŋig aglö daun kub Sisaria Pilipai söŋ au arla. Adan aŋ au amöl gi kalip haga, "Nibi bi gau, yip an a göm niŋbal?" ö ga. ²⁸ Hageia hagla, "Nibi bi rimnap nöŋ Jon bi ñig pak ñeb u, a gipal; rimnap Ilaija, a gipal; rimnap bi God manö hagep ap, a gipal," a gila. ^{†29} Hageila, Jisas kalip haga, "Kale ke pen yip an, a gimim, niŋbim?" ö ga. Hageia, Pida haga, "Ne nöŋ me Mesaia u," a ga. ^{†30} Hageia, Jisas haga, "Nibi bi gau kalip manö anibu hagagmim," a ga.

Jisas haga, "Yad umem kauyaŋ uraknabin," a ga (Mad 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Jisas pen bi niŋe gau kalip manö hag ñöl gi haga, "Bi ñi niŋe ilön kub yabiŋ udnab. Bi kub manö ud asikep gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, nip niŋlö, mulu lugö, al pak lilö, niŋe umöm, ñin miŋau niŋaŋ u kauyaŋ uraknab," a ga. ³² Jisas manö anibu waiö hagö, Pida niŋö, aij gagö, Jisas nip dam goŋ au amöm, nip hag göl gi haga, "Manö anibu rö hagagmön," a ga. ³³ Pen Jisas ado göm, bi niŋe gau kalip niŋöm, Pida nip haga, "Seden! Ke gau aru! God gasi ñöb rö hagagabön; nibi bi gau gasi niŋbal rö nöŋ niŋmön hagabön," a ga.

³⁴ Anig hagöm, bi niŋe gau abe, nibi bi iru nöŋ mideila gau abe, wiŋ alö, it au aueila haga, "Nibi bi an an yip pig midniŋ göl gau, nan niŋön minöŋ naböŋ adö it i gasi kub niŋbal u arö göm, haŋ romanŋ kale ke gasi kub niŋbal u arö göm, mab kros ud kag göm yip hain göl. ^{†35} Nibi bi, Jisas nip niŋ ud midno, aij gagnab a göm niŋnaböl gau, böŋ nöŋ ap lug paknaböl. Pen

nibi bi, Jisas nip udun, manö aij niŋe niŋ ud midno, hanip gi naij ginaböl u, manö midagöp a göm gilö arnab gau, God gö pör nöŋ pör nöŋ mideinaböl.

³⁶ "Pen nibi bi, nan aij minöŋ naböŋ adö it i iru nöŋ udun a göm gilö arö, ram minöŋ it i midöp nan gau magöŋhalö udnaböl u pen pör midep u udagnaböl. ³⁷ Nan aij gau magöŋhalö dam sikim göm, pör midep u rauöl rö lagöp.

³⁸ "Anib u, nibi bi an, nibi bi nan si nan naij gipal aŋ au midöl gi, nable ginim rö lö, 'Jisas nip niŋagpun,' a ginaböl gau, hainö Bi ñi niŋe Nap mailö aij unbö ke udöm, ejol uŋ gau halö aunab ñin u, niŋe kalip u rö nöŋ nable gö, 'Nibi bi gau kalip niŋagpin,' a ginab," a ga. [†]

9 Pen Jisas anig hagöm, manö ap haga, "Yad kalöp manö niŋö hagabin, kale nibi bi midpim gai i rimnap kamiŋ midpe niŋöl gi, God nibi bi udöm abad mideinab ñin u, klö kub halö auö niŋnabim," a ga. ^{††}

Jisas haŋ romanŋ niŋe u ke yabiŋ la (Mad 17:1-12; Luk 9:28-36)

² Pen hainö ñin unbö kagoŋ jir u midöm, Jisas niŋe Pida Jems Jon kalip yam uŋ gi, ram minöŋ nibi bi midageila dum ilö laŋ ap gilaŋ gi arla. Amöm, Jisas nip niŋlö niŋöl gi, haŋ romanŋ niŋe u ke yabiŋ la. ^{††3} Watij niŋe u rud aij ke yabiŋ löm, mimailö yabiŋ ga. Pen nibi bi minöŋ naböŋ adö it i ap watij rimnap ñig löm uŋ maŋi gilö, rud anibu rö linim rö lagöp. ⁴ Pen magö anibu niŋla, Ilaija aip Mosis aip apil Jisas aip manö hagailö. ⁵ Kale niŋöm, Pida Jisas nip haga, "Manö hag ñeb bi, hon aij yabiŋ ap aui midpun! Anib u, hon ram bada bad miŋau niŋaŋ gun; nöŋ ap, Mosis nip ap, Ilaija nip ap," a ga. ⁶ Kale piŋiŋ geila rö me, Pida gasi niŋ aij göm wasö, haŋöwatö anig haga.

⁷ Pen kumi bad ap apöm, kalip ud yuö yuö niŋöl gi, manö ap kumi aŋ anib au haga, "U ñi midmagö yad yabiŋ. Manö hagnab rö niŋim," a ga. ⁸ Anig hagö niŋöl gi, kale niŋ giŋabö göm niŋla, bi anib miŋau midagailö; Jisas nöŋ mideia.

⁹ Pen kale dum laŋ arö göm, ap lugöl gi, Jisas haga, "Dum i auajun nan gajip niŋbim u, miŋi nibi bi rimnap kalip hag ñagmim. Hainö Bi ñi niŋe umöm urakainim u, waiö hag ñimim," a ga. ¹⁰ Hagö, bi niŋe gau nibi bi rimnap kalip hag ñagla; kale ke nöŋ hag niŋ hag niŋ göm hagla, "Umem uraknabin, a göp u, manö it u niŋön?" ö gila. ¹¹ Anig hagöm, Jisas nip hag niŋöm hagla, "Bi lo manö hag ñeb bi gau niŋön ginig hagpal, 'Ilaija nöd aunab,' a gipal?" ö gila. ¹² Hageila, Jisas haga, "Niŋö hagpal. God Manö u kali ktiŋ riköm hagla, 'Bi Ilaija nöd apöm nan gau gi jin geinab,' a gila. Pen God Manö u manö ap kali ktiŋ riköm hagla, 'Nibi bi gau Bi ñi niŋe nip udagöm, nip ilön kub ñinaböl,' a gila manö u, niŋön ginig anig hagla, a gimim, niŋbim? ^{††3} Pen Ilaija hagla anibu, hainö aunab, a gimim, gasi u niŋagmim. Nip nöd yag daulö, kub göm, manö hag ñö niŋöl gi, gasi kale ke niŋöm nip abönamö gi naij yabiŋ gila.

† 8:19 Mak 6:41-44 †† 8:28 Mak 6:15 † 8:29 Jon 6:68-69; Mak 9:9 †† 8:34 Mad 10:38-39; Luk 14:27

†† 8:38 Mad 10:33 ††† 9:1 Mak 13:30 ††† 9:2 2Pi 1:17-18; Ap 3:22 § 9:12 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3

Anib u, God Manö u kali kliñ riköm, nîp gî naböl, a gî la rö nöp gî la," a ga. †

Kijaki ñî pro ap aban ala u, Jisas hag höñ yua
(Mad 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Pen kale ban yan amöm niñla, bi lo manö hag ñeb bi rimnap, Jisas bi nîpe unbö ajiþ gau aip pen pen hag midlö niñöl gi, nîbi bi iru nöp apöm, kalip ud yuö yuöm niñöl gi mideila. ¹⁵ Anig gi niñmidlö niñöl gi, Jisas ap-jakaiö, nîbi bi ap mideila gau, aiö göm, am nîp hag wiñhai udla.

¹⁶ Jisas bi nîpe gau kalip hag niñöm haga, "Nihön ginig pen hagö pen hagö gajim?" ö ga. ¹⁷ Anig hagö niñöl gi, bi ap nîbi bi mideila an anib au haga, "Manö hag ñeb bi. Ñî yad u, kijaki aban alö, manö gagöp.

¹⁸ Ñin rimnap nîp rapin gö, ap lug paköm, kiñu habkob gaþ gaþ apöm, meg hip yimöm, ñimagö ma hañ roman iñ göm göp. Pör anig gö gö me, daubin u pen bi ne gau kalip hagnö, kijaki u hag yu wasö niñöm arö gi-pal," a ga.

¹⁹ Anig hageia, Jisas kalip haga, "Kale nîbi bi miñi midpim i God nîp niñ ud pidön gagpim. Ñin mai nîp niñ udmim, nan anib gau ke ginabim? Manö pör hagnö niñbim u, aige göl gem manö kliñ halö hagnö niñ-abim? Ñî anibu ud midpin i dauim!" a ga. ²⁰ Hagö, dam Jisas mideia it au daulö, kijaki ñî anibu nîp aban ala u, Jisas nîp niñöm, ñî u nîp gö, ap lug paköm, ado malo göl gi, kiñu habkob gaþ gaþ apöm luga. ²¹ Anig gö, Jisas ñî anibu nap nîp hag niñöm haga, "Nan anibu ñin mai rö ga?" ö ga. Hageia haga, "Hadame nöp ñî pro magö u nöp ga. ²² Kijaki anibu, nîp pör al pak lin, a göm, mab inab an gau abe, ñig an gau abe ud yuöp. Anib u, halip apil mög niñmön, nan anibu hag yuep rö lainim u, hag yu," a ga. ²³ Hageia, Jisas haga, "Yip nihön ginig, 'Hag yuep rö lainim u, hag yu,' a gimön hagabön? Hag niñ-abin rö ginab, a gi gasi niñnabön u, hag niñnabön u rö ginab," a ga. ^{†24} Hageia, ñî nap u yinid nöp haga, "Nöp niñ udiþin; anig ginabön, a gem, gasi u niñbin u pen gasi mihöp niñnam rö löp u, yip gasi aij ñimön niñem yad böñ nöp niñ udnam," a ga.

²⁵ Pen nîbi bi iru nöp, apil mihau Jisas aip mideila au, gi dö gi aueila niñöm Jisas kijaki u nîp haga, "Ne kijaki, nîbi bi gö rimid haut alö manö hagagnaböl u, nöp hagabin, ñî u nîp arö gimön, böñ nöp armön, hainö kauyan ado gi auagmön!" a ga. ²⁶ Hagö, kijaki anibu gauþ göm, ñî u nîp gö, ap lug paköm, gil gil gi, gi pidön gö, nîbi bi iru nöp hagla, "Hadö umöb," a gila. ^{‡27} Anig hagla u pen Jisas ñimagö ur nîpe u udöm, nîp ud urak ña. ²⁸ Hainö Jisas ram raul migan amöm, bi nîpe gau aip kale nöp midöl gi, nîp hagla, "Nihön ginig hon kija-ki anibu nîp hag yu wasö niñbun?" ö gila. ²⁹ Hageila, Jisas haga, "Kijaki anibu rö yihariñ hag yuagnaböl; God nîp sabe gilö me, höñ arnaböl. Wasö u höñ aragnaböl," a ga.

Jisas kauyan, "Umem uraknabin," a ga
(Mad 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ Jisas bi nîpe gau uþ gi, ram minöñ anibu arö göm, ram minöñ Galili an au amöl gi, bi yad gau kalip manö hag ñî aij ginam, a göm, agamij pi göl midöl gi, kalip hag ñimidöp. Kalip hag ñöm haga, "Bi Ñî nîpe nîp mu-mug göm bi rimnap kalip ñö, nîp al pak lilö, umöm, ñin mihöp midöm, ñin mihöp nigan u kauyan uraknab," a ga. ^{‡32} Nîpe anig hagö niñöl gi, manö it anibu nihön, a göm, nîp hag niñblap u pen piriköm, hag niñagla. ‡

Yad nöp bi kub midpin, a göm, manö pen pen hagla
(Mad 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Pen adan an au amöl gi, Jisas bi nîpe gau, "Yad nöp bi kub, ne bi kub wasö," a göl gi, pen pen haglö ara. Am Kapaneam amjaköm, ram raul u amöm, Jisas kalip hag niñöm, haga, "Adan an au apöl gi, manö nihön hagpe auajip?" ö ga. Hagö, bi nîpe gau manö anibu hag niñöl göm aula u niñöm, nable gö, pen hag ñagla. ³⁵ Hag ñageila, Jisas am asiköm, bi nîpe unbö migan lan gau kalip hagö aueila haga, "Nîbi bi kub midniñ göl gau, nîbi bi yihariñ wög gi ñibal rö midöm, nîbi bi rim-nap kalip magöñhalö wög gi ñöl," a ga. ^{‡36} Anig hagöm, ñî pai pro ap dapöm mideila an au löm, wabi göl gi, haga, ³⁷ "Nîbi bi yip niñ udöm, ñî pai pro i rö añi ap ud aij ginaböl u, ñî u nîp nöp wasö, yad abe udnaböl. Pen yip udnaböl u, yip nöp wasö, Bapi yip hag yuö aunö u nîp abe udnaböl," a ga. ‡

Nîbi bi kotmat hon gagnaböl gau, kale nîbi bi niñeb hon
(Luk 9:49-50)

³⁸ Pen Jon Jisas nîp haga, "Manö hag ñeb bi. Bi ap hib ne hagöm, kijaki aiön pi hag höñ yuö niñun nîp hagno, 'Ne bi hon aip jim ñöl ajagpun u, anig gagmön,' a gino," a ga. ³⁹ Hageia, Jisas nîp pen haga, "Nîp nihön ginig wasö giþe? Nîbi bi yip gasi niñöm, hib yad hagöm, nan gagep rö rimnap ginaböl gau, hainö ado göm yip manö naj hagagnaböl. ⁴⁰ Nîbi bi kotmat hon gagnaböl gau, kale nîbi bi niñeb hon. ^{§41} Pen niñim! Nîbi bi an, kalöp Jisas bi nîpe, a göm, ñig miñ ñilö niñn-abim u, God kalip ud aij ginab," a ga. ^{§†}

Gi naj gun rö löp, a gimim, niñ aij gimim
(Mad 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² "Pen nîbi bi rimnap apöm, ñî pai yip niñ udiþal gau, kalip nan si nan naj adö u gi yamlö, kale gasi yip u haut göm, nan si nan naj ginaböl. Nîbi bi anig ginig geinaböl u, nöð kabö kub ap uñam u nagî ud li ribiköm, dam ñig solwara an au yublap u aij. Pen kamiñ midöm, anig gi naj ginaböl u, ilön kub yabiþ udnaböl," a ga.

† 9:13 Mad 11:14 †† 9:23 Mad 21:21; Mak 11:23 ‡ 9:26 Mak 1:26

‡† 9:30-31 Mak 8:31; 10:32-34; Jon 7:1 ‡† 9:32 Luk 9:45 ‡†† 9:35 Luk 22:24; Mad 20:25-27; Mak 10:43-44 ‡††† 9:37 Mad 10:40 § 9:40 Mad 12:30; Luk 11:23 §† 9:41 Mad 10:42

⁴³ Jisas anig hagöm haga, "Ñimagö ap gö, kale nan si nan naj giniḡ gabim u, ñimagö böñ anib lau rib gi dö gi yube, böñ lau u nöp midainim. Anig gimim, nan si nan naj anibu gagnabim rö, kamiñ arnabim. Pen ñimagö miñöngöl midö, gi naj gimim, ram minöñ Hel, mab pör nöp inmidöp au arnabim. ^{†44} Ram minöñ anibu,

'kalip giſe pör nöp li midöl gi,
mab in nöp mideinab.'

⁴⁵ "Ma kid u, u rö nöp. Ma kid ap gö, kale nan si nan naj giniḡ gabim u, ma kid böñ anib lau rib gi dö gi yube, böñ lau u nöp midainim. Anig gimim, nan si nan naj anibu gagnabim rö, kamiñ arnabim. Pen ma miñöngöl midö, gi naj giſe, kalöp ram minöñ Hel, mab ke inab u yuö, ilön kub udnabim. ⁴⁶ Ram minöñ anibu,

'kalip giſe pör nöp li midöl gi,
mab in nöp mideinab.'

⁴⁷ Amgö magö u, u rö nöp. Amgö magö ap gö, kale nan si nan naj giniḡ gabim u, amgö magö böñ anib lau ud gulu gi yube, böñ lau u nöp midainim. Anig gimim, nan si nan naj anibu gagnabim rö, God ram minöñ niſe au arnabim. Pen amgö magö miñöngöl midö, gi naj giſe, kalöp ram minöñ Hel, mab ke inab u yuö, ilön kub udnabim. ^{†48} Ram minöñ anibu,

'kalip giſe pör nöp li midöl gi,
mab in nöp mideinab.' †

⁴⁹ "Biñ hañ run laulö in dö aij linab u rö, God niſe niſi bi magöñhalö kalip anig unbö rö nöp ginab.

⁵⁰ "Dö sol nan dö kal aij yabiñ u pen dö kal niſe u arö, aige göl gimim giſe, kauyañ dö kal ginab? Anib u, kale niſi bi dö kal rö midmim, niſi bi rimnap midmagö limim, aip agamiñ midaimim," a ga. ††

"Niſi hag yuep aka wasö?" gila

(Mad 19:1-12; Luk 16:18)

10 Jisas Kapaneam arö göm, ram minöñ Judia añ gau amöm, am ñig Jodan juöm, böñ lödañ ara. Niſi bi gau niñöm, ap magum geila niñöm niſe pör gimidöp rö kalip manö hag ña.

² Bi Perisi rimnap, Jisas niñöm rö hagnab, a göm, apöm, niſe hag niñöm hagla, "Bi gau niſi udöm, hag yuniḡ, hag yunaböl aka ne niñöm gaſi niñban?" ö gila.

³ Hageila, Jisas haga, "Mosiſ God Manö kali kliñ riköm, kalöp manö niñöm haga?" ö ga. ⁴ Hageia hagla, "Mosiſ haga, 'Niſi hag yuniḡ, 'Nöp hag yuabin,' a göm, köp bad ap kali kliñ riköm niſe ñöm, hag yuniḡ,' a ga," a gila. ^{†5} Hageila, Jisas haga, "Kalöp manö hag ñö, niñmim, yiniḡ udagpim u me, Mosiſ lo manö anibu kali kliñ rika. ⁶ Pen God ram minöñ hadame dagol gi la ñin u, bi gi löm, niſi gi löm, ga. ^{††7} Adö anibu me, bi gau nime nap bi aip midöm, am niſi udöl gi, kalip arö göm, ⁸ kale ber miñau jim ñöl hanlö hañ romañ añ linab. Hainö ke ke wasö, jim ñöl nöp mideinabil. ^{††9} God hagö, bi niſi udöm hañ romañ añ linab anibu, bi rim-

nap am kalip hag pak aſik ke ke lagöl," a ga. ¹⁰ Anig hagöm, bi niſe gau aip kauyañ ram raul miñgan yañ amöm, Jisas niſe manö adö anibu kauyañ hag niñeila.

¹¹ Jisas haga, "Bi ap niſi udöm, hag yuöm, am niſi hain niſi udnab u, niſe niſi si udep bi. ^{†12} Niſi u, u rö nöp, bi udöm, arö göm, am bi hain niſi udnab u, niſe bi si udep niſi," a ga.

Jisas ñiñ pai pro gau kalip wabi göm, ñimagö kalip nabiſ adö lañ la

(Mad 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Niſi bi rimnap, Jisas ñiñ pai hon gau ud niñan, a göm, daueila, pen bi niſe gau kalip hag geila. ¹⁴ Anig hageila, Jisas niñö, mulu lugö, haga, "Ñiñ pai pro gau arö giſe, yad aulan. God ram minöñ u ñiñ pai pro anib gau rö midpal. ¹⁵ Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, niſi bi gau, ñiñ pai pro gau God ram minöñ adö lañ manö u niñ udpal rö niñ udagnaböl u, God ram minöñ niſe au aragnaböl," a ga. ^{†16} Anig hagöm, ñiñ pai pro gau kalip ud wabi göm, ñimagö niſe nabiſ kalip adö lañ löm haga, "God kalöp abad midainim," a ga.

Bi nan iru mideia ap

(Mad 19:16-22; Luk 18:18-23)

¹⁷ Pen Jisas arö niñöl gi, bi ap gi dö gi apöm, Jisas mideia iñ au kugom yimöm, haga, "Manö hag ñeb bi aij yabiñ! Yad niñöm gem pör midep u udnabin?" ö ga.

¹⁸ Hageia, Jisas haga, "Yiñ niñöm giniḡ, 'Bi aij yabiñ,' a gi-pan? Niſi bi ap aij midagpal; God añ me aij midöp.

¹⁹ Pen ne God lo manö u niñban: 'Wip alagmim; niſi si bi si gagmim; nan si udagmim; manö kub hagmim piral hagagmim; manö piral hagmim niſi bi rimnap nan kale gau pñi gi udagmim; name nap hagmil adö u rö nöp niñmim, hain gimim,'" a ga. ^{††}

²⁰ Jisas anig hagö, bi anibu Jisas niſe haga, "Manö hag ñeb bi. Yad ñiñ pro nöp midem, lo manö anib gau magöñhalö niñöl gi midpin," a ga. ²¹ Hagö, Jisas niſe niñöm, midmagö löm, haga, "Ne nan añ ap nöp gagpan. Ne ammön, nan ne niñöm niñöm midöp gau ſikim gi, mani udmön, niſi bi nan midagöp gau kalip ñimön. Anig gimön me, nan aij ne u mideinab God ram minöñ kumi kabö adö lañ au. Hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul," a ga. ²² Anig hagö, bi anibu nan niſe iru mideia rö, mög gö, gaſi milö yabiñ löl gi ara. ²³ Jisas bi niſe gau kalip niñ giſabö göm haga, "Niſi bi nan iru mideinab gau uñham yabiñ God niſi bi niſe midlö, kalip udöm ram niſe au abad mideinab," a ga. ²⁴ Anig hagö, bi niſe gau manö anibu niñöm, gaſi iru nöp niñlö niñöl göm, Jisas kalip kauyañ haga, "Ñiñ pai yad gai i, manö hagabin i niñim. God ram minöñ u uñham arep rö midöp! ²⁵ Kaj kamel gau kali mauöl naḡi yubal miñgan u arniḡ, uñham arnaböl u pen niſi bi uñpö kiño mani nan gau iru midöp gau, God ram minöñ niſe au uñham yabiñ arnaböl," a ga.

²⁶ Jisas anig hagö, bi niſe gau aiö yabiñ göm, pen hag niñöl hag niñöl göm hagla, "Anib u, an rö pör midep u

† 9:43 Mad 5:30 †† 9:47 Mad 5:29 † 9:48 Ais 66:24 ††
9:50 Mad 5:13; Luk 14:34 †† 10:4 Dud 24:1-4; Mad 5:31 †††
10:6 Jen 1:27; 5:2 ††† 10:8 Jen 2:24; Ep 5:31-33

§ 10:11 Mad 5:32 §† 10:15 Mad 18:3 §†† 10:19 Eks
20:12-17; Dud 5:16-20

udnab?" ö gila. ²⁷ Hageila, Jisas kalip niñöl gi haga, "Niñi bi gau ke göl rö lagöp; God nöp me nihön nihön ginig, ginim rö nöp midöp," a ga. ²⁸ Pen Pida Jisas nip haga, "Nöñ! Hon ne aip ajöl gi, nan hon gau magöñhalö arö gipun," a ga.

²⁹ Hageia, Jisas haga, "Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, niñi bi yip gasi niñöm, manö aij yad wög u ginig, ram minöñ kale arö göm aka, niñin nimam kale gau arö göm aka, nime nap kale gau arö göm aka, ñi pai kale gau arö göm aka, wög adiñ kale gau arö göm, wög yip geinaböl u, ³⁰ God kalip ud aij ginab. Kalip abad midö, minöñ naböñ adö it i mideinaböl ñin u, ram, niñin nimam, nime nap, ñi pai, wög adiñ kale iru yabiñ mideinab. Pen ñin rimnap niñi bi rimnap gau, kalip niñi bi yad pig midpal u niñöm, kalip gi naij ginaböl. Hainö pen God kalip dam ram minöñ nipe au ud arö, nipe aip pör nöp mideinaböl. ³¹ Pen niñi bi uri nöd araböl gau, hainö iru nöp jöl adö yabiñ gau mideinaböl. Pen niñi bi uri jöl adö yabiñ gau midpal gau, hainö iru nöp nöd am mideinaböl," a ga. †

Jisas kauyañ, "Umem uraknabin," a ga (Mad 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Pen kale Jerusalem amöl gi, Jisas nöd ga; bi nipe gau hain göm, gasi milö milö niñöl gi areila niñöm niñi bi hain aueila gau niñöm piñiñ gila. Jisas pen bi nipe unbö migan lañ gau kalip nöp ut gi, goñ au amöm, nan nihön nip ginig ga u kalip hag ña. ^{†33} Jisas haga, "Hon Jerusalem arno niñöl gi, bi ap Bi Ñi nipe nip kain gi dam, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe ñimagö kalip ñö, nip manö kub hagöm, 'Bi anibi nip al pak lep,' a göm, ud bi Juda wasö gau kalip ñinaböl. ³⁴ Ñilö, nip hag juöm, kiñu alöm, nagí ud paköm, dam böñ nöp al pak lilö umnab. Pen ñin miñöp midöm, ñin miñau niñan u kauyañ uraknab," a ga.

Jems aip Jon aip bi kub midaiul, a gi gasi u niñlö (Mad 20:20-28)

³⁵ Sebedi ñi nipe miñau, Jems aip Jon aip apil Jisas nip haglö, "Manö hag ñeb bi, hol miñöñ nöp manö ap hag niñlo, ne yau a gimön ginabön u aij," a gilö. ³⁶ Anig hagailö, Jisas kalip haga, "Kale yip hag niñig gabil anibu, yad kalöp nihön ginam?" ö ga. ³⁷ Hageia haglö, "Hainö ne mailö aij ke halö midmön, ram minöñ magöñhalö kiñ rö abad mideinabön ñin u, halip miñöñ, bi ap ud ñimagö yijig böñ lau adö limön, bi ap ud ñimagö sidagö böñ lau adö lö, asik midaiul," a gilö. ³⁸ Anig haglö, Jisas haga, "Kale miñöñ niñ aij gimil hagagabil. Ñig asi yad niñnabin u kale miñöñ u rö nöp niñnabil? Yad ñig paknabin u, kale miñöñ u rö nöp paknabil?" ö ga. ^{†39} Hageia, "Yau, anig ginabul," a gilö. Hagailö, Jisas haga, "Niñö hagabil. Ñig yad niñnabin u, kale miñöñ u rö nöp niñnabil; ñig paknabin u, kale miñöñ u rö nöp paknabil u pen ^{†40} ñimagö yijig yad böñ lau an mideinab, ñimagö sidagö yad böñ lau an mideinab u

† 10:31 Mad 20:16; Luk 13:30 †† 10:32 Mak 8:31; 9:31 †† 10:38 Mak 14:36; Luk 12:50 †† 10:39 Ap 12:2; Rep 1:9

yad hagagnabin; u bapi nan nipe; nipe ke niñöb rö ginab," a ga.

⁴¹ Pen Jisas bi nipe unbö siduñ lañ manö anibu niñlö, kalip mulu lugö, Jems Jon bi miñau kalip hag gila.

⁴² Anig gilö, Jisas kalip magöñhalö hagö aueila haga, "Kale niñbim, Juda niñi bi wasö gau, kiñ kale klö göm abad midpal; bi kub kale manö nihön nihön hagnaböl u niñöm ana udöm hain ginaböl me. ^{†43} Pen kale gipal rö gagmim. Bi an bi kub midainim u, bi pro rö midöm, niñi bi rimnap kalip wög gi ñeb bi rö midainim. ^{††44} Bi an bi kub yabiñ midainim u, bi pro ramö gau rö midöm, niñi bi rimnap kalip magöñhalö nagí wög gep bi ap rö midainim. ⁴⁵ Bi Ñi nipe u, niñi bi gau kale wög yip gilañ, a göm, auaga; wög kalip gi ñi damem, hainö nan si nan naij gipal adö u haji gi umnö, niñi bi iru nöp kamiñ aröl, a göm, aua," a ga.

Jisas amgö we ga bi ap gö, amgö ñil niñan (Mad 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Jisas bi nipe gau aip daun kub Jeriko amjakla. Kale Jeriko arik arniñ, niñi bi iru yabiñ nöp aip arla. Bi Dimeas ñi nipe Badimeas amgö we ga u, mani ñim, a göm, asib hagöl gi, adan goñ au asik mideia. ⁴⁷ Asik midö niñöl gi, "Jisas bi Nasared niñö u auab," a gilö niñöm, nipe wiñ alöm haga, "Jisas, Depid Ñi nipe, yip mög niñmön!" a ga.

⁴⁸ Hageia, niñi bi gau nip hag göm hagla, "Manö hagmön! Agamij mid!" a gila. Anig hagla u pen nipe agamij midöm wasö, meg magö dap ranöm wiñ kub alöm haga, "Depid Ñi nipe, yip mög niñmön!" a ga.

⁴⁹ Hageia, Jisas söñ anib au pidöñ göm haga, "Nip wiñ albe, aui auañ," a ga. Hagö, niñi bi gau bi amgö we u nip hagla, "Jisas nöp wiñ alab. Urakmön gasi halö aumön," a gila. ⁵⁰ Hageila, waiñ milöbö nipe u ud ju yuöm, yijid nöp uraköm, Jisas mideia au ara. ⁵¹ Areia, Jisas nip haga, "Yip nihön gan, a gimön, auabön?" ö ga. Hageia haga, "Manö hag ñeb bi. Amgö u kauyañ niñnam, a gem, auabin," a ga. ⁵² Hageia, Jisas haga, "Jisas yip gö kamiñ linab, a gimön, niñ udpan u rö, me ne kamiñ löp, gö ne aru," a ga. Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp amgö ñil niñöm Jisas aip ara. ^{†††}

Jisas ud an an löm Jerusalem arla (Mad 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

11 Jisas bi nipe gau aip am am Jerusalem söñ söñ göl gi, Olip Dum, ram ritig agtö Bedpagi Bedani a gal u amjaköm, Jisas bi nipe miñöp hagöm haga, ² "Ram minöñ migan lödan ammil niñnabil, kaj donki marep niñi bi ud ajagpal ap adik lilö mideinab. Niñmil, hubik daumil. ³ Niñi bi rimnap kalöp nihön ginig anig gabil, a gaiöl, hagmil, 'Bi Kub wög ap göm, kauyañ yuö, aunab,' a gimil," a ga. ⁴ Anig hagö, ammil niñlö, kaj donki marep ap adan au ram ajöñ it goñ au nagí adik lilö mideia. Hubik gilö niñöl gi, ⁵ niñi bi yöp söñ anib au mideila gau hagla, "Nihön ginig kaj donki marep anibu hubik gabil?" ö gila. ⁶ Hageila, Jisas haga

†† 10:42 Luk 22:25-26 ††† 10:43 Mad 23:11; Mak 9:35 ††† 10:52 Mak 5:34

rö nöp hagailö, yau a gilö, ⁷ kaj donki marep anibu dam Jisas mideia au apil, watij milö kub kale ud jumil, kaj donki adö lañ lailö, Jisas adö anibu asika. ⁸ Nibi bi gau iru nöp, watij milöbö kale gau ud juöm, adan majö adö au lila; rimnap mab uñ gau ud hak dap lila.

⁹ Anig göm, nibi bi nöp nöd gila gau abe, nöp hain gila gau abe, wiñ alöl gi hagla,

“God hib nipe hagno adö aran!

Bi Kub bi nipe yuö auab i;

God nöp abad aij ginim. †

¹⁰ Bac Depid kiñ midöm nibi bi abad midmidöp rö, nipe hanip ginab!

God hib nipe hagno adö aran!” a gila.

¹¹ Jisas anig göm, Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul u amöm, nan gau niñ ajö niñöl gi, sidö wad arö niñöl gi, bi nipe unbö miñan lañ gau aip ram riñ agtö Bedani arla.

Mab niñeb ap magö pilaga

(Mad 21:18-19)

¹² Ruö pen, Bedani nibö ado gi adan an au apöl gi, Jisas nöp kiyö la. ¹³ Kiyö lö, milö yijig niña mab uñem ap mideia. Magö rimnap pilöm midöp aka göm, amöm niña, magö pilaga; mab uñ gau nöp mideia. Pen niñön: magö pilep niñ u auaga. ^{†14} Anig gö, Jisas mab anibu haga, “Hainö nibi bi rimnap mab magö ne u niñagnaböl,” a ga. Bi nipe gau manö haga anibu niñla.

God sabe gep ram nan sikim geila gau, Jisas kalip hag höñ yua

(Mad 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹⁵ Jisas bi nipe gau uñ gi, Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul amöm niña, nibi bi gau sikim göl gi, mani yimjiköl gi mideila. Anig geila, mani yimjik geila abañ bad gau ud ado göm, yaur dap lilö rauöl gi mideila mab po gau ud ado göm, nibi bi sikim göl gi, nan rauöl gi, ram raul anibu mideila gau, kalip ridik gi höñ yua.

¹⁶ Ridik gi höñ yuöm haga, “Nan rimnap dap God sabe gep ram kabö waryö gígabö göl midöp an i padiagmim,” a ga. ¹⁷ Anig hagöm haga, “God Manö u kali kliñ riköm hagla, ‘God hagöp, ‘Ram yad u, nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö apöm, yip sabe ginaböl,” a göp,’ a gila. Pen kale anig gajim, bi nan si ud pi göl midpal ram ap rö löp,” a ga. ‡

¹⁸ Anig hagö, bi God nöp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, manö anibu niñöm, nöp al pak lun, a gila. Pen nibi bi gau magöñhalö manö nöp u niñöm aiö gila rö me, Jisas nöp piñiñ göm, aigöl gun nöp al pak lun, a göm, gasi u uthai niñ mideila. ^{†19} Ram duga magaö u, Jisas bi nipe gau aip Jerusalem arö göm arla.

God nöp gasi añi niñmim hag niñbe, hag niñnabim rö ginab

(Mad 21:20-22)

²⁰ Ruö sib halö adan an au amöl gi niñla, mab uñem Jisas hag ga u it halö böñ nöp miñep gi mideia. ²¹ Anig ga niñöm Pida haga, “Manö hag ñeb bi, nön! Uñem mab rol hag gaina i miñep gi lugöp!” a ga. ²² Hageia, Jisas haga, “God nöp niñ udmim. ²³ Yad kalöp niñö hagabin, hon hagno God u rö nöp ginim, a gimim, gasi miñöp wasö gasi añi niñmim, dum ilö anibi ‘Niñ solwara an au dan gi dam pak,’ a ginabim u, hagnabim rö ginab. ^{†24} Anib u me, God nöp hagnabun rö ginab, a gimim, gasi añi niñmim hag niñbe, hagnabim rö ginab. ^{††25} Pen God nöp sabe ginig gimim, nibi bi rimnap kalöp gi naj gipal gau niñmim arö gimim niñöm Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u, nan si nan naj kale gipim gau niñöm arö ginab. ^{††26} Pen nibi bi rimnap kalöp gi naj gipal gau niñmim arö gagnabim u, Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u, nan si nan naj kale gipim gau u rö nöp niñöm arö gagnab.

“Nöp an hagö anig gi ajabön?” ö gila

(Mad 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Pen Jisas bi nipe gau aip kauyan Jerusalem apjaköm, nipe God sabe gep ram raul gau gi ajö niñöl gi, bi God nöp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, bi manö ud asikep gau abe, Jisas mideia au apöm hagla, ²⁸ “Nöp an, anig gimön, a gö, gi ajabön?” ö gila. ²⁹ Hageila, Jisas pen haga, “Yad kalöp manö ap hag niñnö, yip hag ñeinabim u, yad pen yad an hagö gi ajabin u, kalöp hag niñabin. ³⁰ Jon nibi bi gau kalip niñ pak ña u, God hagö niñ pak ña aka gasi nipe ke niñöm niñ pak ña? Yip hag niñbe, niñin!” a ga.

³¹ Anig hagö, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, “Hon hagnabun, ‘God hagö, Jon nibi bi gau kalip niñ pak ña,’ a ginabun u, hanip hagnab, ‘Anib u, niñön ginig Jon manö nipe u niñ udagpim?’ ö ginab. ³² Pen hon hagnabun, ‘Jon gasi nipe ke niñöm kalip niñ pak ña,’ a ginabun u, hanip niñön ginab?” ö gila. Pen niñön: nibi bi gau magöñhalö, God hagö, Jon wög nipe gimidöp a göm niñmidal u me, Juda bi kub anib gau piñiñ göm manö ke ap hagagla. ³³ Gasi anibu niñöm hagla, “Hon niñagpun,” a gila. Anig hageila, Jisas kalip pen haga, “Kale yip pen hag ñagpim rö, yip an hagö gi ajabin u, kalöp u rö nöp pen hag ñagnabin,” a ga.

Juda nibi bi gau kale God bi nipe gau kalip gi naj gila, a ga

(Mad 21:33-46; Luk 20:9-19)

12 Jisas pen kalip manö adö ap hod riköm haga, “Bi ap waryö göm, nagi wain wög u gi yimöm, wain magaö pak hib jakep, a göm, miñan ap gi li aij ginab. Nibi bi apöm nagi magaö si udnaböl u niñ midaiun, a göm, ram gilañ gi milö kub ap göm, bi rimnap kalip hagnab, ‘Kale nagi wain wög yip u abad midmim,

† 11:9 Sam 118:25-26 †† 11:13 Luk 13:6 ‡ 11:17 Ais 56:7; Jer 7:11 †† 11:18 Mak 14:1

‡‡ 11:23 Mad 17:20 ††† 11:24 Mad 7:7 ††† 11:25 Mad 6:14-15

hainö pilöm po gö, yip rimnap, kale rimnap udmim,' a göm, ram minöñ milö gau arnab. ¹²Wain magö po ginab magö u, bi nipe ap hag yuöm, hagnab, 'Wain magö yip rimnap ñilö daumön!' a ginab. ³Hagö, amjakö, bi wög ginaböl gau, nip ud pak pak löm, yihariñ nöp hag yunaböl. ⁴Anig gilö, bi wain wög nap nibö u bi ap pen hag yunab. Amjakö, nip nabic lañ paköm, gi naj yabiñ ginaböl. ⁵Anig gilö, bi wain wög nap nibö u, bi ap pen yuö arö, nip böñ nöp al pak linaböl. Bi rimnap iru nöp yuö, anib unbö nöp göl gi, rimnap miñu magö paknaböl, rimnap böñ nöp al pak linaböl. ⁶Anig gilö gilö me, bi wain wög nap nibö u bi nipe ap midageinab; ñi midmagö nipe añi mideinab u, manö nipe u udnaböl, a göm, yuö arnab. ⁷Pen amjakö, nibi bi wain wög gi mideinaböl gau niñöm hagnaböl, 'Ñi auöp i, bi wain wög nap nibö u ñi nipe auöp. Anib u, nip al pak lun me, nan nipe udnim rö gau hon udnabun,' a ginaböl. ⁸Anig hagöm, ñi anibu nip böñ nöp al pak löm, dam höñ gau ud yunaböl. ¹⁹Anig geinaböl, bi wain wög nap nibö u apöm, nihön ginab? Nipe apöm, nibi bi wain wög geinaböl anib gau kalip al pak löm, nibi bi rimnap kalip hagö, wain wög anibu abad mideinaböl," a ga.

¹⁰Anig hagöm kalip haga, "God Manö kalik kliñ riköm hagla,

'Bi ram gep gau kabö milö arö gila u, kabö anibu nöp miñi ram padö añ yañ u binig ñöl midöp. †

¹¹Bi Kub anig ga u, hon niñun aij a gabun,' a gila," a ga.

¹²Jisas anig hagö, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, bi manö ud asikep gau abe, hanip nöp hagab, a göm, nip sisi udun, a gi niñla u pen nibi bi gau kalip piñiñ göm, arö gila.

"Dakis ñeb aka ñagep?" ö gila

(Mad 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³Pen hainö Juda bi kub anib gau, bi Perisi rimnap aip, Herod bi nipe rimnap aip kalip hagla, "Kale Jisas midöp au ammim, nip manö rimnap hag niñbe, nipe nihön dui manö hageinab, nip dam nagä linabun," a gila. ¹⁴Anig hageila, Jisas mideia au amöm, hagla, "Manö hag ñeb bi. Hon niñbun ne bi niñö yabiñ nöp hagpan. Bi kub gau abe, nibi bi yihariñ gau abe, kalip niñmön piñiñ gagpan. God hagöp rö nöp niñmön, nibi bi gau kalip yijig göl nöp hag ñiban. Anib u, hanip hag ñi! Hon Juda nibi bi lo gau aigöl gi midöp? Gapman bi kub Sisa u nip dakis ñeb aka ñagep?" ö gila. ¹⁵Anig haglö, Jisas manö piral hageila u niñöm haga, "Nihön ginig, manö dui hagar a gimim, yip manö piral anibu hagabim? Mani magö ap daube, yad niñin," a ga.

¹⁶Hagö, dap ñilö niñöm haga, "Mani ba u, bi an mulu adiñ u midöm, an hib u midöp?" ö ga. Hageia hagla, "Bi kub Sisa u nöp," a gila. ¹⁷Hageila, Jisas haga, "Sisa nan nipe midainim u Sisa nip ñimim; God nan nipe mi-

dainim u God nip ñimim," a ga. Anig hagöm, manö piral kale u dauba gi aij ga anibu niñöm, aiö yabiñ gila. †

Nibi bi umöm uraknaböl

(Mad 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸Sadyusi nibi bi gau, nibi bi umöm, urakagnaböl, a göm, niñmidal rö, rimnap Jisas mideia au apöm hagla, ¹⁹"Manö hag ñeb bi. Bi God manö hagep Mosis, manö ap hanip kali kliñ riköm haga, 'Bi ap nibi udöm, ñi pai riköm wasö, yihariñ umeinab u, nimam nipe ap pen nibi kariñ anibu udöm, mam uma u ñi pai nipe u, a göm, riknab,' a ga. ²⁰Anib u, bi it halö unbö midun jir u mideinaböl. Nimam nöd nibi udöm, ñi pai riköm wasö, yihariñ umnab. ²¹Umö, nimam yigwö añ nibö u pen nibi anibu nip udöm, u rö nöp ñi pai riköm wasö, yihariñ umnab. Anig gö, nimam yigwö niñarñ nibö u pen nibi anibu nip udöm, u rö nöp ñi pai riköm wasö, yihariñ umnab. ²²Anig gi dam dam, nimam unbö mudun jir u ñi pai riköm wasö, magöñhalö yihariñ umnaböl. Hainö nibi u u rö nöp umnab. Pen nibi bi umöm uraknaböl, a gipan u, ²³nibi añi ap bi nipe unbö mudun jir linab anibu, hainö nimam mai aip nibi nipe mideinab?" ö gila.

²⁴Hageila, Jisas haga, "Kale God Manö kalik kliñ rikla u abe, God klö nipe u abe niñagpim rö, gasi niñö niñagpim. ²⁵Nibi bi umbal gau uraknaböl ñin u, God ejol nipe gau midpal rö midöm, bi gau nibi udagnaböl; nibi gau bi udagnaböl. ²⁶Pen nibi bi kauyañ urakagnaböl, a gipim u, Mosis mab pro in nöp mideia aiud kali kliñ rika u niñagpim rö löp. God, mab ineia añ au midöm, Mosis nip haga, 'Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale me, yad midpin,' a ga. Anib u, bac bi nöd umla gau kalip hagöm, 'God kale midpin,' a ga. Pen kale hagpim rö, nibi bi gau umöm, böñ nöp umblap u, God nipe, 'Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale midpin,' a gagböp. ²⁷Nibi bi kamiñ midpal aka umbal u, God niñöb kale magöñhalö kamiñ midpal. Kale niñ aij gagpim me, böñ nöp umbal, a gimim, niñbim," a ga.

God lo manö kub yabiñ u

(Mad 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸Bi lo manö hag ñeb bi ap, Jisas Sadyusi nibi bi gau kalip hag aij ga u niñöm, apöm nip hag niñöm haga, "Lo adö mai kub yabiñ?" ö ga. ²⁹Hageia, Jisas haga, "Lo kub yabiñ u, God Manö u kali kliñ riköm hagla, 'Isrel nibi bi niñim! Bi Kub hon God, nipe añi nöp Bi Kub midöp. ³⁰Midmagö ne u magöñhalö, gasi rimid ne u magöñhalö, klö ne u magöñhalö udmön, God Bi Kub ne u nip midmagö limön,' a gila. ³¹Manö kub yabiñ ap, God Manö u kali kliñ riköm hagla, 'Ne ke midmagö liban rö, nibi bi gau kalip u rö nöp midmagö limön,' a gila. Lo manö gau magöñhalö, lo anib miñau me lo kub yabiñ midöp," a ga. ³²Hageia, bi lo manö hag ñeb bi u haga, "Manö hag ñeb bi. Ne niñö yabiñ hagpan, God añi me Bi Kub yabiñ midöp; nipe rö rimnap midag-

† 12:1 Ais 5:1-2 †† 12:8 Hib 13:12 † 12:10 Sam 118:22-23 †† 12:13 Mak 3:6

‡† 12:17 Ro 13:7 ‡†† 12:18 Ap 23:8 ‡††† 12:19 Dud 25:5 § 12:26 Eks 3:2,6 §† 12:28 Luk 10:25-28 §†† 12:29 Dud 6:4-5 §† 12:31 Lep 19:18

pal. ³³ Hon God n̄p nan pak sabe gi ñinabun aka nan pak sabe gi ñi böñ n̄p launabun u nan kub wasö. Nan kub yabiñ me, midmagö hon u magöñhalö, gasi rimid hon u magöñhalö, ktö hon u magöñhalö udun, God Bi Kub u n̄p midmagö lun; hon ke midmagö libun rö, n̄bi bi gau kalip u rö n̄p midmagö lun," a ga. ³⁴ Anig hageia, Jisas bi u, n̄pe gasi niñ aij yabiñ göm hagöp, a göm, n̄p haga, "Ne God bi n̄pe ap midmön rö löp," a ga. Jisas pen manö niñö yabiñ gau n̄p hageia u niñöm, n̄bi bi niñmideila gau piñiñ göm, hainö manö piral gau n̄bö n̄p neb neb göm hagdimal rö, rimnap halö n̄p hag niñagla.

Krais n̄pe bi an?

(Mad 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ Jisas God sabe gep ram au n̄bi bi gau kalip manö hag ñi midöl gi, n̄bi bi gau kalip haga, "Bi lo manö hag ñeb bi gau niñhön ginig hagnal, 'Krais u n̄pe Depid ñi n̄pe n̄p,' a gipal?" ³⁶ Ana Uñ u, Depid n̄p gasi ñö, Depid n̄pe ke kali kliñ riköm haga, 'Bi Kub n̄pe Bi Kub yad u n̄p haga, "Ne ñimagö yijig yad lau adö midmön, yad n̄bi bi kotmat ne gau kalip ma mo ne gau linabin," a ga,' a ga. ³⁷ Anib u, Depid n̄pe ke Krais n̄p 'Bi Kub yad' a ga. Pen Krais Depid ñi n̄pe midböp, n̄p 'Bi Kub yad' a gagböp," a ga. Jisas manö it anigöl niñöm hag aij ga rö, n̄bi bi iru yabiñ mideila gau manö n̄p u ñiñi löl gi niñla.

Bi lo manö hag ñeb bi gau gipal rö gagmim, a ga

(Mad 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:4)

³⁸ Jisas n̄bi bi gau kalip manö hag ñöl gi haga, "Bi lo manö hag ñeb bi gau kalip niñ aij gimim. Kale gipal adö u, watij milö kub gau löm, maker gau arno, n̄bi bi gau, auabim e, gilö, hib hane i adö lañ mideian, a göm, gasi u niñbal. ³⁹ Pen Juda magum gep ram u arno, hanip ka adö aij aij bi kub asikpal adö u asikmön, a ginaböl, a göm, gasi u niñbal. N̄bi bi nan kub niñbal añ u, u rö n̄p, n̄bi bi amgö ilö adö au asikno, hanip niñöm, hon bi gep hib midöp, a ginaböl, a göm, gasi u niñbal. ⁴⁰ Bi lo manö hag ñeb bi gau, n̄bi pañpañ ram nan kale gau nan hon rö lañ, a göm, piñ gi udpal. God n̄p sabe ginabun u, n̄bi bi niñöl, a göm, manö milö kub piral piral adö rimnap n̄p gau hagnal. Anig gipal u, hainö God kalpe ilön kub unbö ke yabiñ ñinab," a ga.

N̄bi kanjñ yim gep rö marap God n̄p nan kub ña

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Jisas God sabe gep ram mani dap ñimidial migan söi au asik midöm niña, n̄bi bi gep gau, mani iru n̄p dap yula. ⁴² Pen n̄bi kanjñ mani midageia ap, mani atñ magö pro mihöp dap yua. ⁴³ Anig ga niñöm, Jisas n̄pe bi n̄pe gau hagö aueila haga, "Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, n̄bi bi gau kale mani pro ñibal, pen n̄bi kanjñ i mani kub yabiñ ñöb. ⁴⁴ N̄bi bi mani iru midöp gau, mani kale rimnap halö iru n̄p midö niñöl gi, mani kale

God n̄p rimnap n̄p dap ñibal; pen n̄bi kanjñ i, mani n̄pe magö mihöp midajip u magöñhalö dap ñöb. N̄pe nan rau niñeb mani ap midagöp. Anig göp u, God niñö, n̄bi bi rimnap pro ñibal u pen n̄bi kanjñ i kub yabiñ ñöb," a ga.

God sabe gep ram wat ginab, a ga

(Mad 24:1-2; Luk 21:5-6)

13 Jisas God sabe gep ram u arö göm höñ arö niñöl gi, bi n̄pe ap n̄p haga, "Manö hag ñeb bi. Kabö aij udöm, ram aij gila i nön!" a ga. ² Hageia, Jisas haga, "Ne kabö ram kub anibu niñö, aij gö hagabön ar? Hainö ram anib i pa jö ma jö gi yulö, kabö ap, kabö ap adö au midageinab; böñ n̄p piral yunab," a ga. [†]

Miñör ugalöm uñham mideinaböl, a ga

(Mad 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Jisas anig hagöm, God sabe gep ram u arö göm, Olip Dum ara. God sabe gep ram u nö lau midöp, Olip Dum nö lai midöp. Jisas Olip Dum au asik midö niñöl göm, Pida, Jon, Jems, Edru kale yam apöm n̄p hagla, ⁴ "Nan hagajan u, ñin mai rö ginab? Pen nan niñhön rö gö niñun hagnabun, 'Nan anib gau miñi ginig gab,' a ginabun?" ö gila. ⁵ Hageila, Jisas kalip haga, "Niñ aij gimim, manö piral haglö udagmim! ⁶ N̄bi bi iru n̄p apöm, pir alöm, hib yad u udöl gi, hagnaböl, 'Yad Jisas n̄p auabin,' a ginaböl. Anig haglö, niñö hagaböl, a gimim, niñagmim. ⁷ 'Ram minöñ gai i pen pen gaböl, ram minöñ gau pen pen gaböl,' a gaiöl, gasi iru niñagmim. Nan anib gau ginab u pen uri ram minöñ it i nan gau magöñhalö pis ginab, a gimim, gasi u niñagmim. ⁸ N̄bi bi miñan rimnap uraköm, n̄bi bi miñan rimnap aip pen pen ginaböl. Kiñ miñan rimnap uraköm, kiñ miñan rimnap aip pen pen ginaböl. Ram minöñ gau magöñhalö munmon udöm, kiyö kub yabiñ apöm ginab. Nan ginab anib gau, n̄bi gau kalip nöd ñi pai niñajip, hainö ñi pai rikpal rö u ginab. ⁹ Pen kale niñ aij gimim midaimim. Ñin rimnap kalöp dam Juda kansol bi gau kalip ñilö, manö kub hagnaböl. Ñin rimnap, Juda magum gep ram raul gau, ur udöm, kalöp paknaböl. Ñin rimnap, Jisas bi n̄pe, a göm, kalöp dam gapman bi kub abe kiñ abe mideinaböl au amöm, manö kub hagnaböl. Pen anig ud araiöl u, manö aij yad u gapman bi kub gau abe, kiñ gau abe kalip hag ñinabim. ^{††10} Pen nöd manö aij yad u, n̄bi bi ram minöñ ke gau gau magöñhalö hag ñilö arnab niñöm ñin hain hagnip u aunab.

¹¹ "Pen kalöp manö kub hagnig ud araiöl u, manö pen aigöl gi hagnu, a gimim, gasi iru niñagmim. Hagnig gipe niñöl gi, Ana Uñ kalöp gasi aij ñö, hagnabim. Manö anibu kale ke hagagnabim; Ana Uñ n̄pe ke hagnab. ^{††12} Ñin anibu, mam bi gau uraköm, mam rimnap kalip al paklan, a göm, kain gi dam bi manö niñeb bi gau ñimagö adö kalip ñilö, al pak linaböl. Nap bi gau uraköm, ñi pai kale ke gau kalip al pak lilañ, a göm, kain gi dam bi manö niñeb bi gau ñimagö adö

† 12:33 Dud 4:35; 1Sa 15:22; Hos 6:6 †† 12:36 Sam 110:1 †† 12:43 2Ko 8:12

†† 13:2 Luk 19:44 †† 13:9 Mad 10:17-20 ††† 13:11 Luk 12:11-12

kalip ñilö, al pak linaböl. Ñi pai gau uraköm, ñime nap bi kalip niñlö, mulu lugö, kalip al pak lilañ, a göm, kain gi dam bi manö niñeb bi gau ñimagö adö kalip ñilö, al pak linaböl. ^{†13}Yad lau adö mideinabim u niñöm kalip mulu kal niñaböl u pen kale ñibi bi an an, klö gimim yip arö gagmim, cig gimim nöp mideinabim gau, ñin hain hagpin u aueinab, God kalöp ud kamiñ yunab," a ga. ^{††}

Hainö nan naj yabiñ waiö linab, a ga

(Mad 24:15-28; Luk 21:20-24)

¹⁴“Pen nan hil asi masi gep u, ka ñipe aragep au am uraköl mideinab, niñabim u, kale ñibi bi ram minöñ Judia mideinabim gau, yinid piñin gi nö ilö gau armim. (Kale ñibi bi manö i uri nöp amgö li niñabim gau, manö it u rik niñ aij gimim.) ^{†15}Ñibi bi ram adö lañ mideinabim gau, nan yad rimnap udnam, a gimim, ado gi ram raul aragmim. ^{†16}Ñibi bi wög naböñ gau ajeinabim gau, waiñ milö yad ap udnam, a gimim, ado gi ram aragmim. ¹⁷Pen ñin anibu, ñibi ñi mudun halö mideinaböl gau abe, ñibi ñi painañ ci ñeinaböl gau abe, uñham yabiñ piñin gi arnaböl. ^{†18}Nan ginab anibu, God ñip sabe gimim, ram yigön göp ñin u gagnim, a gimim. ¹⁹Nihön ginig: God hadame dagol gau ram minöñ gi la ñin u riköm, mid damöm miñi midpun ñin i, nan naj anibu rö ap gaga; hainö gau u rö nöp nan naj anibu rö ap gagnab. ^{††20}Nan naj anibu pör giböp, ñibi bi magöñhalö um hakblap. Pen Bi Kub ñipe ñibi bi ñipe udnab gau kalip gasi niñöm, wasö gö me, nan naj anibu yöp magö ap ginab.

²¹“Ñin anibu ñibi bi rimnap kalöp hagnaböl, ‘Niñim! Krais midöp i! Krais midöp dan!’ a ginaböl u pen niñö hagaböl, a gimim, niñagmim. ²²Ñibi bi rimnap, God ñibi bi ñipe ke hag la gau kalip udun, a göm, piral hagöm hagnaböl, ‘Yad me Krais; yad me bi God manö hagep ap,’ a göm, nan gagep rö rimnap ginaböl. Pen God ñibi bi ñipe ke hag la gau udagnaböl, wasö. ^{††23}Anib u, niñ aij gimim. Nan nihön nihön hainö ginab u, yad kalöp hagnö niñbim u me, niñ aij göl gi midaimim.

Jisas hainö ado gi aunab

(Mad 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴“Pen miñör kub anib gau gi hakö niñöl gi, sidö u sib göm, rakin u mailö gagnab. ²⁵Gapi gau kumi kabö adö lañ niñö pig ju lug auö niñöl gi, nan kumi kabö adö lañ midöp gau, gidan niñö gai niñö ginab. ^{§26}Ñin anibu, Bi Ñi ñipe pidöñ ke yabiñ udöm, mailö aij unbö ke halö kumi bad an au auö niñöl gi, ñibi bi ñip niñaböl. ^{§†27}Pen ejol ñipe gau hag yuö ram minöñ ke gau gau magöñhalö rigoñ rigoñ gau amöm, ñibi bi ñipe ke hag la gau uf göm niñ daunaböl. ^{§††}

† 13:12 Mad 10:21 †† 13:13 Mad 10:22; Jon 15:21 † 13:14 Dan 9:27; 11:31; 12:11 †† 13:15 Luk 17:31 †† 13:17 Luk 23:29 ††† 13:19 Dan 12:1 Rep 7:14 ††† 13:22 Rep 13:13 § 13:25 Ais 13:10; Joe 2:10,31; 3:15; Rep 6:12-13 §† 13:26 Rep 1:7 §†† 13:27 Mad 13:41; Mak 13:32

Mab siñp linab

(Mad 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸Jisas haga, “Kale mab rauan gau niñabim u, manö hagabin i niñ aij ginabim. Mab rauan gau siñp löm, pidöñ gö niñöl gi, miñi sidö linig gab, a gimim niñbim. ²⁹Anib u rö, hainö nan hagpin gau gö niñöl gi, ‘Miñi söl midöp, Jisas haga rö ginig gab,’ a gimim niñabim. ³⁰Yad hagabin u gasi niñöl gi midaimim. Ñibi bi miñi midpal gau rimnap midlö niñöl gi, nan anib gau gi hakö, hainö umnaböl. ³¹Kumi kabö adö lañ abe, minöñ naböñ it i abe ur ginab; pen manö magö yad gau ur gagnab; pör pör nöp mideinab.

Ñin mai aunabin u bi ap niñagöp, a ga

(Mad 24:36-44; Luk 17:26-30,34-36)

³²“Ñin mai aka magö mai aunabin u, ñibi bi rimnap niñagpal, ejol gau niñagpal, yad u rö nöp niñagpin; Bapi nöp niñöb. ³³Anib u me, ñin mai aunabin u niñagpim rö, pör pör niñ aij yabiñ göl gi midaimim.

³⁴“Aunabin ñin anibu, aiud hagnig gabin i rö. Bi kub ap ram ñipe u arö göm miñan ap arnig göm, bi wög gep ñipe gau kalip wög adö ke ke hag löm, ‘Wög anig anig gimim,’ a göm, bi ñipe ajöñ it abad mideinab u ñip hagnab, ‘Niñ aij yabiñ gimön midaimön,’ a göm, arnab. ³⁵Kale u rö nöp, magö mai bi ram nap niñö u aunab u niñagpim rö, niñ aij gimim midaimim. Dugo magö u aunab aka, sibön an kub yan aunab aka, kiñakiñ wiñ alnab magö u aunab aka, hilim halö aunab, a gimim, niñagpim. ^{§†36}Kale hanbe niñöl gi, yinid aunim rö löp u me, niñ aij gimim midaimim. ³⁷Pen kalöp nöp hagagabin; ñibi bi gau magöñhalö u rö nöp hagabin, niñ aij gimim midaimim!” a ga.

Jisas nip aigöl gun al pak lun, a göm, gasi u niñla

(Mad 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

14 Pen Juda kai Pasopa ñin kub u abe, Bred Yis Halö Niñagep ñin kub u abe yöp ñin miñöp nöp midö niñöl gi, bi God ñip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas nip aigöl gun, agamij ud sisi lun, dam al pak lun, a göm, anig gi gasi niñla. ²Pen gasi ap niñöm hagla, “Pasopa ñin i anig ginö, ñibi bi iru nöp gai i uraköm, pen pen göm, hanip gi naj ginaböl,” a göm, arö gila.

³Jisas ram riñig aglö Bedani amöm, Saimon ram u am asiköm, nan ñiñeila. Bi Saimon anibu, nöd wös hapeb la u, Jisas gö, kamiñ la. Pen nan ñiñlö niñöl gi, ñibi ap wel haniñ aij auep mani kub raubal u, barol halö dapöm, an au pa jö göm, Jisas nip nabic adö lañ hoñ ga. ^{§†4}Hoñ gö, bi mideila anib gau, rimnap niñlö, hi-bur kalip u naj gö, kale ke hagla, “Wel anibu sikim göm, mi añi ap bi ap wög göm mani udnab rö u udöm me, ñibi bi nan midagöp gau kalip ñeb u pen nihön ginig anig göl yihariñ hoñ göp?” ö gila. Anig hagöm, ñibi anibu ñip hag jula.

§† 13:35 Luk 12:38 §†† 14:3 Luk 7:37-38

⁶ Anig hageila, Jisas kalip haga, "Nihön ginig anig hagabim? Nip arö gim! Yip göp anibu, gi aij yabit göp. ⁷ Nibi bi nan midagöp gau, kale aip pör nöp midein-abim rö, ñin rimnap kalip nan ñinig, ñinabim. Pen yad aip pör midageinabun. ^{†8} Nibi anibi, nan nipe gep rö u, göp. Umnö, wel hañij aij auep u li ñöm rigöl ginaböl rö, yip nöd li ñab. ^{††9} Anib u, yad kalöp niñö hagabin, hainö manö aij yad u ram minöñ gau gau magöñhalö hag ñilö arö niñöl gi, nipe göp anibu halö haglö, kale nibi anibi nip gasi haut gagnaböl," a ga.

Judas, Jisas nip al pak lilanj, a göm, mumug ga
(Mad 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Pen Jisas bi nipe ap Judas Iskariod, Jisas nip mumug ginam a göm, bi God nip nan sabe gep bi kub gau ara. ¹¹ Bi God nip nan sabe gep bi kub anib gau, mumug ga anibu niñöm, aij gö, hagla, "Nöp mani rimnap ñinabun," a gila. Hageila me, Judas, "Aigöl gem hagnö, kale apöm Jisas nip ud aröl," a göm, gasi u ułhai niñ mideia.

Pasopa ñin u miñi, a göm, nan ñinla
(Mad 17:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30)

¹² Bred Yis Halö Ñinagap ñin kub u auö, Pasopa kaj sipsip pi pak sabe gi ñineb ñin u, Jisas bi nipe gau nip hag niñöm hagla, "Nan hon ñinabun u, miñan mai gi jin gun?" ö gila. ^{†13} Hageila, Jisas bi nipe mihöp hag yuöm haga, "Kale daun kub u ammil niñnabil, bi ap ñig mil dap areinab; nip nable pakmil aip armil. ¹⁴ Bi anibu amöm ram raul arainim, kale mihöñ bi ram anibu nap nibö u nip hag niñmil hagmil, 'Manö hag ñeb bi hagöp, 'Bi yad gau aip Pasopa nan ñinabun raul miñan mai?' ö göp, a gimil. ¹⁵ Kale hag niñlö, nipe kale dam ram adö lanj, nan gau magöñhalö midöp raul miñan kub u yamnab. Yamö, nan ñinabun u raul miñan anibu gi jin gaimil," a ga.

¹⁶ Jisas kalip mihöñ anig hag yuö, daun kub u ammil niñlö, Jisas haga rö nöp mideia. Niñmil, Pasopa nan ñinig gila u, gi jin gilo.

¹⁷ Dugo magö u, Jisas bi nipe rimnap aip amjaköm, ¹⁸ nan ñinöl gi haga, "Yad kalöp niñö hagabin, bi yad aip nan jim ñöl ñinabun aui nöp, bi ap, yip al pak lilanj, a göm, yip mumug ginab," a ga. ^{††}

¹⁹ Anig hagö, bi nipe gau mög gö, gasi miñör niñöl göm, nip añi añi hag niñöl gi hagla, "Ne yip hagabön aka?" gila. ²⁰ Hageila, Jisas haga, "Kale bi yad unbö mi-gan lanj midpim u, bi ap anig ginab. Bi anibu me, yad aip nan kinañ añi jim ñöl ñinabul i. ²¹ Yad Bi Ñi nipe, God Manö kalı kñiñ riköm hagla rö nöp umnabin u pen bi yip al pak lilanj, a göm, mumug ginab u, nip mög niñabin. Nipe ilön kub udnab u me, nip yag dauagblap u aij," a ga.

Jisas bi nipe gau kalip bred wain ña
(Mad 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)

²² Nan ñinöl gi, Jisas bred u udöm, God nip aij, a göm, ud jö göm, bi nipe gau kalip ñöl gi haga, "Ud ñinim! U hañ romanj yad," a ga.

²³ Pen ñig wain kap u, u rö nöp udöm, God nip aij, a göm, bi nipe gau kalip ñö, magöñhalö ñinlö niñöl gi, haga, ²⁴ "Ñig i, hagape yad. Hagape yad honj gi lugnab u me, God manö niñö hag la rö, nibi bi iru nöp nipe aip ud dim ñinab," a ga. ^{††25} Anig hagöm haga, "Yad kalöp niñö hagabin, miñi ñin i riköm ñig wain ñinagnabin. Yihariñ nöp midnö midnö, God nibi bi udöm kumi kabö adö lanj au abad mideinab ñin u nöp, ñig wain kauyanj ñinabin," a ga. ²⁶ Anig hagöm, bi nipe gau aip God nip sabe gep kimap ap hagöm, Olip Dum arla.

Jisas Pida nip haga, "'Yad Jisas nip niñagpin,' a gin-abön," a ga

(Mad 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Jisas bi nipe gau kalip haga, "God Manö u kalı kñiñ riköm hagla, 'God nipe haga, "Yad bi kaj sipsip mukep u nip pak linö, kaj sipsip gau piñij gi ke ke arnaböl," a ga,' a gila. Anib u rö, midö midö kale magöñhalö yip arö gimim, piñij gi arnabim. ²⁸ Pen yad umem, urakem ram minöñ Galili arnö, kale hain nınabim," a ga. ^{††29} Anig hageia, Pida haga, "Bi rimnap nöp arö göl rö löp u pen yad nöp arö gagnabin, wasö," ga.

³⁰ Hageia, Jisas haga, "Yad nöp niñö hagabin, miñi ñin i nöp, sibön anj yanj kñakñ wiñ mihöp alagnab magö u, 'Yad Jisas nip niñagpin,' a gimön, ij mihau niñan wai ñinabön," a ga.

³¹ Hageia, Pida manö ktö yabit hagöm haga, "Yip nöp aip al pak linig, al pak löl u pen yad Jisas nip niñagpin, a gem, hagagnabin," a ga. Jisas bi nipe gau magöñhalö, Pida haga rö nöp hagla. ^{†††}

Jisas God nip sabe gi mideia

(Mad 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Jisas bi nipe gau aip mab wög adiñ Gedsemani amöm kalip haga, "Kale aui asik midaimim; yad am sabe ginig arabin," a ga. ^{†††33} Anig hagöm, Pida, Jems, Jon kalip uł gi damöm, gasi mlö löl gi haga, ³⁴ "Midmagö yad u ilön gi dam lugöp u, umnam rö löp. Kale it i midmim, niñ midaimim," a ga. ^{†††35} Anig hagöm, kalip au hag löm, nipe yöp söl anib au amöm, minöñ naböñ yanj lug paköm, ilön kub udnig geia anibu, Nap nipe wasö ginim aka wasö gagnim, a göm, sabe göl gi mideia. ³⁶ Nap nip sabe göm haga, "Bapi, ne nan gau magöñhalö gep u nöp midöp. Nan yip ginig gab u, yad miñör kub midöp. Ne yau a gimön, yip unbö gagnim. Pen nan yip nihön ginig gainim u, gasi yad niñnam rö gagmön, gasi ne ke niñban adö u nöp yip gimön," a ga. ^{††††}

† 14:7 Dud 15:11 †† 14:8 Jon 19:40 ‡ 14:12 Eks 12:6 †† 14:18 Sam 41:9

†† 14:24 Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20
††† 14:28 Mad 28:16; Mak 16:7 †††† 14:31 Jon 11:16 § 14:32
Jon 18:1 §† 14:34 Jon 12:27 §†† 14:36 Mak 10:38; Jon 6:38

³⁷ Hagöm, ado gi bi nipe mihau nigan mideila au apöm niña, kale böñ nöp hon han arla. Anib u, nipe Pida nüp haga, "Saimon, ai ginig gimön hon hanabön? Yöp magö ap niñ midaimön rö lagöp ar?" a ga. ³⁸ Anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, "Hon nan naij gun rö löp, a gimim, niñ aij gimim, God nüp sabe göl gi midaimim. Gasi kale u gimim rö löp u pen hañ roman kale iru maru göp," a ga. ³⁹ Anig hagöm, kauyañ ado gi amöm, Nap nüp nöd sabe ga rö, kauyañ sabe ga. ⁴⁰ Pen kauyañ ado gi apöm niña, bi nipe gau böñ nöp hon kal auö han arla. Niñöm, kalip haga, "Kale hon hanabim ar?" a ga. Hagö, ana udöm, pen hagöl rö laga.

⁴¹ Pen Jisas gisön amöm, ado gi apöm kauyañ hon haneila u niñöm haga, "Kale yihariñ han midpim ar? Me aij! Bi game, niñim! Bi ap apöm, Bi Ñi nipe kain göm, bi nan si nan naij gipal gau kalip ñinig gab.

⁴² Urakpe arun! Niñim! Bi yip kain göp auab i," a ga.

Jisas nüp ud sisi lila

(Mad 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Jisas kalip manö anibu hagö niñöl gi, magö anibu nöp, bi nipe unbö migan lañ ap, Judas, bi iru nöp dapöm apjaka. Bi anib gau, bi God nüp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, bi manö ud asikep gau abe, hag yulö aula. Kale ru milö kid rimnap udöm, ur pakep rimnap udöm, aula. ⁴⁴ Judas nöd kalip hag löm haga, "Yad bi ap nüp am hag wihai udem, ud bom haluem, mulu ñineinam u, bi u me, a gimim, nüp ud sisi limim, ud arim," a ga.

⁴⁵ Judas anig hagöm, Jisas mideia au amjaköm, "Manö hag ñeb bi," a göm, nüp ud bom haluö niñöl gi, ⁴⁶ bi rimnap apöm, Jisas nüp ud sisi lila.

⁴⁷ Jisas ud sisi lilö niñöl gi, Jisas bi nipe ap uraköm, ru milö kid nipe u ud ñip gi udöm, bi God nüp nan sabe gep bi kub yabiñ u wög nüp gi ñimidöp bi u, nüp rimid böñ lap u böñ nöp rib ajañ al yua.

⁴⁸ Pen Jisas bi nüp ud sisi lila gau kalip haga, "Ru milö kid udmim, ur pakep udmim, yip nan si udep bi ap a gimim auabim aka? ⁴⁹ Yad pör pör God sabe gep ram u amem, kale aip midem, nibi bi gau kalip manö hag ñimidin u pen yip ud sisi lagpe. Pen uri kale God Manö u kali kitiñ riköm hagla rö nöp gabim," a ga. ⁵⁰ Pen magö anibu nöp, Jisas bi nipe gau magöñhalö nüp arö göm piñiñ gi aram hakla. ⁵¹ Bi praj ap, wañj milöbö ap nöp yimöm, Jisas nüp ud areila u hain arö, nüp abe ud sisi lun, a gilö, ⁵² pirik areia, wañj bad nipe u ud ju udlö, nipe magö nöp pirik ara.

Jisas nüp manö kub hagla

(Mad 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

⁵³ Jisas nüp dam, bi God nüp nan sabe gep bi kub yabiñ ram u arla. Ud areila, bi God nüp nan sabe gep bi kub gau löm, bi manö ud asikep gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, ap ram anibu magum gila. ⁵⁴ Pida pen hapi hapi niñ damöm, bi God nüp nan sabe gep bi kub yabiñ ram nipe u amjaköm, bi ram anibu wög gimidal gau aip asiköm, mab mali mideila. ⁵⁵ Bi God nüp nan

sabe gep bi kub gau abe, Juda Kansol kub bi gau magöñhalö abe, Jisas gi ajmidöp manö it ap udun, nüp al pak lun, a gi niñ wasö niñla. ⁵⁶ Nibi bi iru nöp daulö, Jisas nüp manö piral adö rimnap hagla u pen manö hagla u adip adip hagagla. Ke ke haglö, manö it rimnap niñagla. ⁵⁷ Pen rimnap uraköm, piral hagöm, hagla, ⁵⁸ "Hon niñ midno, nipe haga, 'God sabe gep ram, ñimagö udöm gila i, rib wañ gi yuem, ñin mihau nigan u, kauyañ ginabin. Ñimagö udöm gipal rö u gagnabin; ram anibu ke yabiñ ap ginabin,' a göp," a gila. ⁵⁹ Manö hagla anibu u rö nöp adip adip hagagla; ke ke hagla.

⁶⁰ Bi God nüp nan sabe gep bi kub yabiñ u uraköm, Jisas nüp haga, "Manö nöp hagaböl u, ne manö pen ap hagagnabön ar?" a ga. ⁶¹ Hagö, Jisas manö ap pen hagagö, kauyañ hag niñöm haga, "Ne me Mesaia u, Bi Kub aij u Ñi nipe aka?" ga. ⁶² Hageia, Jisas haga, "Yau me. Me yad nöp. Yad, Bi Ñi nipe, Bi Kub klö ke yabiñ ñimagö yijig kid lau adö asik mid arö gem, kumi kabö adö lañ au niñö kumi bad añ añ lem aueinabin, niñnabim," a ga.

⁶³ Jisas anig hagö, bi God nüp nan sabe gep bi kub yabiñ u, wañj nipe gau ke ud biñiñ göl gi haga, "Nipe God hib nipe u rib juajip u niñbim! Anib u, nibi bi rimnap hag niñagun. Nipe gi naij göp u waiö hagöp me u. Anib u, kale niñön gasi niñabim?" ö ga. Hagö, bi kub gau magöñhalö uraköm, hagla, "Bi anig göl hagöp anibu, nüp al pak lep," a gila. ⁶⁵ Anig hagöm, bi rimnap Jisas nüp kiñu alöm, wañj bad ap ud amgö nüp u pañu gi ñöm, nüp paköl gi hagla, "Ne ke niñmön, hanip hagö, niñjun, nöp an pakab?" ö gila. God sabe gep ram bi polisman gau, u rö nöp nüp miñu magö nöp pakla.

Pida haga, "Yad Jisas nüp niñagpin," a ga

(Mad 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pida am asika au nöp midö niñöl gi, nibi praj ap, bi God nüp nan sabe gep bi kub yabiñ u nüp wög gi ñimidöp ap apjaköm, ⁶⁷ Pida mab run naböñ mideia au niñöm, haga, "Ne u rö nöp Jisas bi Nasared niñö u aip ajmidan," a ga. ⁶⁸ Hageia, Pida haga, "Ne niñön hagabön? Manö hagabön u yad niñagpin," a ga. Anig hagöm, höñ yañ arö niñöl gi, kitiñ wiñ ala. ⁶⁹ Nibi praj anibu nöp, Pida nüp kauyañ niñöm, nibi bi mideila gau kalip haga, "Bi i bi nipe ap," a ga. ⁷⁰ Hageia, Pida kauyañ wasö ga.

Yöp magö ap midöm, nibi bi urak mideila anib gau, Pida nüp kauyañ hagla, "Ne u rö nöp ram minöñ Galili niñö u me, hon niñbun ne abe bi nipe ap," a gila. ⁷¹ Hageila, Pida haga, "Bi Kub niñ midöp; piral hagnö, yip al pak linim. Pen niñö yabiñ hagabin! Bi anig hagabim u yad niñagpin yabiñ!" a ga. ⁷² Anig hagö niñöl gi, kitiñ u kauyañ wiñ ala. Wiñ alö, Pida Jisas nöd haga, "Kitiñ wiñ miñöp alagnab magö u, 'Yad Jisas nüp niñagpin,' a gimön, ij mihau nigan wai ñinabön," a ga manö u niñö, mög gö, miñöñ kub ga.

† 14:49 Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

†† 14:58 Jon 2:19-21 ‡ 14:63-64 Lep 24:16; Jon 19:7

Jisas nîp dam Pailod mideia ud arla

(Mad 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38)

15 Hilim halö, bi God nîp nan sabe gep bi kub gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, bi manö ud asikep gau löm, Juda Kansol bi kub gau magöñhalö löm, magöñhalö manö hag gum göm, Jisas nîp nagî löm, dam gapman bi kub Pailod mideia u ud arla.

^{†2} Dam arlö, Pailod Jisas nîp haga, "Ne Juda nîbi bi kiñ kale u aka?" ga. Hageia, Jisas haga, "Me ne hagpan me u," a ga.

³ Bi God nîp nan sabe gep bi kub gau Jisas manö kub hagöm manö ke ke iru nöp hagla. ⁴ Anig gö, Pailod Jisas nîp haga, "Nöp manö iru hagaböl u, ne pen manö rimnap hagagnabön ar?" a ga. ⁵ Hagö, Jisas pen manö hagagö, Pailod gasi iru yabiñ nöp niña. ^{††}

Juda nîbi bi gau hagla, "Jisas nîp mab ba lañ al pak limön!" a gila

(Mad 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16)

⁶ Pen Juda kai Pasopa ñin kub u auö, pör am Rom gapman bi kub Pailod nîp hag niñlö, kalip bi nagîman kale hag niñmidal bi u nöp yihariñ hag höñ yumidöp.

⁷ Pen ñin anîbu, bi ap hib nîpe Barabas nîbi bi rimnap ugalöm, Rom gapman aip pen pen göm, wip al pak lila rö, kalip nagî lilö mideila. ⁸ Nîbi bi gau ap magum göm, Pailod nîp bi nagîman pör hag niñmidal rö hag niñlö,

⁹ Pailod kalip haga, "Juda kiñ kub kale u, kalöp hubik yunam aka?" ga. ¹⁰ Nihön ginig: Pailod nîpe ke niña, bi God nîp nan sabe gep bi kub gau, Jisas nîp yihariñ mulu kal niñla rö, nîp dap ñila. ¹¹ Pen bi God nîp nan sabe gep bi kub gau, nîbi bi gau kalip hagla, "Pailod nîp hagpe, Jisas wasö, Barabas nîp hubik yunim," a gila. Anig gilö, nîbi bi gau Pailod nîp hagla, "Barabas nîp hanîp hubik yumön," a gila. ^{†12} Anig hageila, Pailod haga, "Anig hagpim u, pen bi anîbi kale Juda kiñ hon a gîpim u, nîp nihön ginam?" ö ga. ¹³ Hagö, kale manö bñatö göm hagla, "Nîp mab ba lañ al pak limön!" a gila.

¹⁴ Hageila, Pailod haga, "Nîpe nihön gi naij gö, anig ginam?" ö ga. Anig hageia pen kale bñatö yabiñ göm hagla, "Mab ba lañ al pak limön! Mab ba lañ al pak limön!" a gila.

¹⁵ Pen Pailod, manö ktö hagla anîbu udöm, nîbi bi gau kalip aij gan, a göm, Barabas nîp yihariñ hag yuöm, bi nîpe rimnap kalip hagö, Jisas nîp nagî löm, miñu magö pakla. Jisas nîp pak pis gilö niñöl gi, Pailod haga, "Nîp dam mab ba lañ al pak limim," a ga.

Ami bi gau Jisas nîp hag jula

(Mad 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Ami bi gau, Jisas nîp dam gapna Pailod ram kub nîpe u amöm, bi yam kale rimnap kalip wiñ allö aueila, ¹⁷ watij atî milöbö ap, gapman bi kub gau rol gi midmidal rö Jisas nîp rim ñöm, nan kalî kalî halö rimnap rik dapöm, kiñ rol gîpal usajil bad rö ap göm, nîp nabîc cög adö lañ rol gi ñila. ¹⁸ Rol gi ñöm, Jisas nîp ateb ateb

† 15:1 Luk 22:66 †† 15:5 Ais 53:7; Mak 14:61 ‡ 15:11 Ap 3:13-14

ñöl göm hagla, "Ne Juda kiñ kub pör nöp midmön!" a gila.

¹⁹ Anig hagöm, ur udöm, nabîc nîpe paköm, nîp kiñu al ñila. Mideia söl au kugom yimöm, kale kiñ nîp gîmidal rö, nîp ubör yihöñ gila. ²⁰ Nîp anig göl hag juöm, watij atî milöbö nîp rim ñila u ud ju yuöm, watij nîpe ke u yim ñöm, mab ba lañ al pak linig ud arla.

Jisas nîp mab ba lañ al pak lila

(Mad 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ Kale anj au amöl gi, Aleksada Rupas madöl miñau nap kale Saimon, Sairini daun nibö bi u, gau gi ajöm, apöm Jerusalem arnig areia u, nîp nable paköm, ktö göm, hagla, "Jisas mab kros u ud kag gîmön ud aru!" a gilö, udöm kalip aip ara. ^{††22} Anig göl amöm, Jisas nîp dam ram minöñ au manö yöl hib Golgoda a gîmidal ka au amjakla. Golgoda manö it u "Wip Nabîc Cög Ij."

²³ Amjaköm, nîp ñig wain ap udöm, marasin mö a gîmidal rimnap ud big ado malo göm, Jisas nîp ñila pen niñaga. ²⁴ Jisas nîp mab ba lañ al pak löm, watij nîp gau udöm, nîme li ke ke udnig, sadu rö göl göm udla. ^{‡‡}

²⁵ Sidö hilim halö lim gi yuöm yöp audik galik aua magö u, Jisas nîp mab ba lañ cipî pak lila. ²⁶ Cipî pak löm, nihön ginig al pak lila manö u, mab kros ba adö lañ kalî ktiñ rikla:

JUDA KAI KIÑ KALE MEI.

²⁷ Mañ anîbu, bi nan si udep miñöp u rö nöp al pak lila, ap mab böñ lap, ap mab böñ lap. ²⁸ Gila anîbu, God Manö u kalî ktiñ riköm, ginaböl a gila rö nöp gila.

Manö anîbu kalî ktiñ riköm hagla, "Nîp niñlö, bi nan naij gep ap rö linab," a gila. ^{‡‡‡}

²⁹ Nîbi bi gau ap ran ap lugöl gi, Jisas nîp niñöm, nabîc gor mar göm, nîp hag juöm hagla, "Ne, 'God sabe gep ram u rib wat gem, ñin miñöp niñan kauyan gi linabin,' a gila u, ^{‡‡‡30} miñi ne ke gîmön, kamiñ arö, hon niñun," a gila.

³¹ Bi God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas nîp u rö nöp hag juöm, kalip ke nöp pen hagö pen hagö göm hagla, "Nîbi bi rimnap kalip gajip kamiñ arbal u pen uri nîp ke gö kamiñ arnim rö lagöp. ³² Nîpe pör hagöp, 'Isrel nîbi bi Mesaia midpin, Isrel Kiñ midpin,' a göp rö, miñi nîp au lañ cipî pak libal u, nîpe ke u rö nöp urak aui auö niñun niñö hagöp, a gun, nîp niñ udnabun," a gila. Pen bi Jisas aip al pak lila miñau Jisas nîp u rö nöp hag julö.

Jisas uma

(Mad 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Sidö anj aulik aua magö u, sibön göm, mid damöm, sidö gamiñ ga magö u kauyan mailö ga. ³⁴ Mailö gö niñöl gi, Jisas meg miñan dap ranöm, wiñ al hagöm haga, "Eloi, Eloi, lama sabakdani?" ö ga. Hibru manö haga anîbu manö it u, "God yad. God yad. Yip ai ginig arö gîpan?" ^{§35} Hagö, nîbi bi söl anîb au mideila gau niñöm hagla, "Niñim! Ilaija nîp wiñ alab," a gila.

†† 15:21 Ro 16:13 ‡‡ 15:24 Sam 22:18 ‡‡† 15:28 Ais 53:12 ‡‡‡ 15:29 Sam 22:7; 109:25; Mak 14:58 § 15:34 Sam 22:1

³⁶ Pen bi ap nan hain auebö rö bad ap udöm, ñig wain mani pro raubal migan yan rauöm, Jisas nip ñinö ñinjan, a göm, gamit milö ap ud abös alöm, mideia adö lan ñöl gi, haga, "Hon niñ midno, Ilaija apöm, nip ud asik dam minöñ it yan linab aka?" ga. †

³⁷ Anig hagöm, niñ midlö niñöl gi, Jisas wiñ kub alöm, uma. ³⁸ Magö anibu nöp, watij milö kub God sabe gep ram magö raul migan yan ajöñ pit gila u, an u pa bititi göm, ke ke lap lap aram migan hiik mideia.

³⁹ Bi ami gau abad midmidöp bi kub u, mab kros ba an aui adö au gilaran mideia u, Jisas anig hagöm uma u niñöm, nan niñön niñön ga gau niñöm, haga, "Niñö hagpal! Bi anibi God Ñi niñe yabit!" a ga.

⁴⁰ Nibi iru nöp Jisas aip Jerusalem aula gau, apöm got au mideila. An anibu, nibi mihau nigan Jisas nip wög pro pro rimnap gi ñimidäl ram minöñ Galili. Nibi Maria mihöp midailö; nibi hib atog anib mihau, ap Magdala daun nibö, ap Jems Josep madöl mihau nime kale u. Nibi ap hib niñe Salomi. Nibi anib gau magöñhalö niñ midlö niñöl gi, Jisas uma. ††

Josep niñe Jisas hañ roman kabö migan au rigöl ga

(Mad 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42)

⁴² Josep bi Arimadia daun nibö, Juda Kansol kub bi gep ap, God nibi bi udöm abad mideinab ñin anibu abad midmidöp. Bi anibu, rol God nip sabe gep ñin u, a göm, nan gi jin geia. Jisas uma u niñöm, ram söl dugniñ gab, a göm, miñi wip he ud asik dam rigöl ginam, a göm, piñin gaga; Pailod mideia u amöm, hag niña. ⁴⁴ Hag niñö, Pailod, Jisas hadö uma manö u niñöm, pa giñ göm, bi ami bi abad midmidöp bi kub u nip wiñ alö, aueia, hag niña. ⁴⁵ Hag niñeia haga, "Midönöp umöb," a ga. Anig hagö, Pailod Josep nip haga, "Yau. Wip dam rigöl gimön," a ga.

⁴⁶ Hagö, Josep watij rud kub ap rauöm, am wip he ud asik dap lugöm, watij u ud magöñhalö wam wam göm, dam kabö migan gisön nibö nöp tu lila kabö migan u rigöl ga. Rigöl göm, kabö hatai kub ap ud gau ga gi damöm, wip rigöl ajöñ u pit ga.

⁴⁷ Maria Magdala aip, Maria Josep nime u aip, niñ midlö niñöl gi, wip rigöl gila.

Jisas uraka

(Mad 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

16 Juda God nip sabe gep ñin kale u ap padiö, Maria Magdala u, Maria Jems nime u, nibi Salomi u, wip he u wel li ñun, a göm, am wel hatin aij auep rimnap rau dap lilö hana.

² Ruö Sade ñin u, sib halö uraköm, wip rigöl gila u areila. ³ Adan an au aramöl gi hagla, "Kabö kub wip rigöl ajöñ pak pit gila u, an ud kititi gi got gau yunab?" ö gila. ⁴ Anig hagöm, amjaköm, niñla, kabö kub wip rigöl ajöñ pak pit gila anibu, hadö titi gi am got au mideia. ⁵ Niñöm, migan anibu hiikid amöm niñla, bi praj watij rud milöbö yima ap, ñimagö yijig lau adö asik mideia. Nip niñöm piñin gila. ⁶ Piñin geila, kalip haga, "Piñin gagmim. Yad niñbin, kale Jisas bi Nasared

† 15:36 Sam 69:21 †† 15:40-41 Luk 8:2-3

nibö, mab ba lan al pak lila u nip niñinig auabim. Pen niñim! Niñe aui midagöp. Niñe midö nöp uraköm aröp. Nip rigöl gila ka u nöp midöp aui ap niñim. ⁷ Pen yinid ammil, bi niñe gau Pida aip hagmil, 'Jisas niñe nöd amöm Galili mideinab. Niñe ke kalöp nöd haga rö, kale am niñe niñnabim anib gau,' a gimil," a ga. ‡

⁸ Anig hagö, nibi gau aninin gö, ñin ma gil gil göm, wip rigöl höñ amöm arö göm, gi dö gi arla. Piñin gila niñöm nibi bi rimnap kalip manö anibu hag ñagla.

Maria Magdala Jisas nip niña

(Mad 28:9-10; Jon 20:11-18)

⁹ Jisas umöm, ñin wañignibö u uraköm, nöd yabit amöm, Maria Magdala mideia au waiö lö, nip niña. Pen nibi anibu nip nöd kijaki aiön pi unbö mudun jin u aban al mideia niñöm Jisas hag höñ yua. ¹⁰ Niñe Jisas nip niñöm, am bi niñe gau miñöñ gi mideila an au amöm, Jisas kamij midöp nip niñbin, a gö, kale böñ nöp umöb, a göm, manö nip u udagla.

Jisas bi niñe mihau adan an au ammil nip niñlö

(Luk 24:13-15)

¹² Hainö pen, Jisas bi niñe mihöp ram minöñ migan ap gi ajailö, Jisas bi unbö ke rö löm apöm, adan an au waiö lö, nip niñmil, ¹³ am bi niñe rimnap kalip hag ñilö u pen, niñö hagabil, a göm, manö kale udagla.

Manö aij yad u nibi bi gau kalip hag ñimim, a ga

(Mad 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Ap 1:6-8)

¹⁴ Hainö mañ ap me, Jisas bi niñe unbö agip lan u nan niñeila an au waiö löm, kalip hag göl gi haga, "Yad uraknö, nibi bi rimnap yip waiö niñöm, apöm kalöp hag ñilö, niñön ginig piral hagpal, urakagöp, a gimim, niñbim?" ö ga. ††

¹⁵ Anig hagöm, kalip haga, "Kale manö aij yad u dam ram minöñ gau gau magöñhalö ammim, nibi bi gau magöñhalö hag ñimim. †††¹⁶ Nibi bi an an, manö aij yad anibu niñ udöm, ñig paknaböl gau, kamij arnaböl. Pen nibi bi an an niñ udagnaböl gau, God kalip manö kub hagö ilön udnaböl. †††

¹⁷ "Nibi bi manö yip niñöm, 'Niñö hagöp,' a göm, niñ udnaböl gau, nan gagep rö ginaböl. Kijaki aiön pi nan gau nibi bi kalip aban alnab gau, hib yad u hagöm, hag höñ yunaböl. Manö yabit kale u arö göm, manö gisön nibö adö ap ke hagnaböl. †††¹⁸ Re gadgot nibi bi hauöp gau ud niñlö, nan ap gö umagnaböl. Nan naj niñi bi niñöm umbal gau rimnap niñlö, nan ap gö umagnaböl. Pen nibi bi nan ginab gau, kalip ñimagö lilö, kamij linab," a ga. §

‡ 16:7 Mad 26:32; Mak 14:28 †† 16:14 1Ko 15:5 †† 16:15 Ap 1:8 ††† 16:16 Ap 2:38 ††† 16:17 Ap 2:4; 8:7 § 16:18 Luk 10:19; Ap 28:3-6

God Jisas nɪp udöm ram minöŋ nɪpe kumi kabö adö
laŋ au ud ara
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ Bɪ Kub Jisas manö anɪbu kalɪp hag pɪs gö niŋöl gɪ,
God nɪp udöm, ram minöŋ nɪpe kumi kabö adö laŋ au
ud ara. Ud arö, God ñimagö yijig nɪp lau adö asika. †

²⁰ Pen bɪ nɪpe gau amöm, Krais manö aij u ram
minöŋ gau gau magöŋhalö hag ñilö arö niŋöl gɪ, Bɪ
Kub, manö aij yad niŋö linim, a göm, kalɪp aip midöm,
ktö ñö, nan gagep rö gau gɪla. ††

---

† 16:19 Ap 1:9-11; 2:33-34 †† 16:20 Ap 14:3; Hib 2:3-4

Luk

Manö nöd

1 Jisas Kraiſ aŋ hanip i yag daulö kub göm ga ga rö, bi rimnap amgö magö kale ke niŋöm, manö aij anibu hag űi ajöm, yip abe, niŋi bi gau rimnap halö kalip abe, hag űila. Hag űeila bi iru rö manö anibu niŋ aij göm kalik kliű rikla. ¹³ Pen bi majö Diopilas, yad u rö nöp manö yip hag űila anibu it u magöŋhalö uthai niŋ aij gipin u me, yad u rö nöp manö anibu magöŋhalö gasi niŋ aij gem, nöp kalik kliű rikniŋ gabin. ⁴ Anig ginö me, manö nöp hagla niŋban u, niŋö hagla a gimön niŋnabön.

Ejol, ber miŋau Jon Bi űig Pak űeb yag daunabil, a ga

⁵ Nöd Kiŋ Herod Judia Propins abad midmidöp űin u, bi ne Sekaraia, God nip nan sabe gep bi ap midmidöp. Bi yam niŋe aip wög jim űöl gimidal gau kalip Abaija Yam a gimidal. Sekaraia niŋin niŋe Ilisabed. Ilisabed u rö nöp God nip nan sabe gep bi Eron it u rik dam dapil göm rikla. ⁶ Kalpe ber miŋau God lo manö adö u magöŋhalö hain göl gi midlö, God niŋö, manö ap midageia. ⁷ Pen Sekaraia niŋin niŋe Ilisabed űi pai wem u me, űi pai ap yag dapöm wasö, böŋ nöp niŋi miŋep bi miŋep lilö.

⁸ űin ap Sekaraia bi niŋe aip wög jim űöl gimidal gau apöm, God nip sabe gep wög u geila. ⁹ Pen wög kale u göl gi, bi God nip nan sabe gep bi gau pör gimidal rö, bi hon an rö God sabe gep ram raul miŋan yaŋ amöm nan haűiŋ aij auŋep u launab a göm, ilöŋ cal ud gulu gi udla. Udlö, Sekaraia niŋe ilöŋ cal ke ud gulu gi udöm, God sabe gep ram raul miŋan yaŋ arniŋ ga. ¹⁰ Niŋi bi iru nöp God sabe gep ram höŋ adö au God nip sabe göl gi midailö niŋöl gi, Sekaraias niŋe raul miŋan yaŋ aramöm nan haűiŋ aij auŋep anibu laua. ¹¹ Pen Bi Kub ejol niŋe ap apöm, nan haűiŋ aij lep kabö kinaŋ u űi-magö yijig adö lau waiö mideia. ¹² Sekaraia ejol anibu niŋöm pa giű ga. ¹³ Pen ejol anibu nip haga, “Ne piűiŋ gagmön. God nip sabe gipan u, niŋe niŋöb. Nabin ne Ilisabed űi ne ap yag daunab. Yag dauö, hib niŋe Jon a gimön. ¹⁴ Niŋe űi u yag daunab u, ne miű miű gin-abön; niŋi bi iru nöp gau u rö nöp miű miű ginaböl. ¹⁵ Bi Kub amgö ilö adö niŋe u, Jon bi kub rö mideinab. Niŋe űig wain aka űig klö rimnap niŋagnim. Niŋe űi midun mideinab űin anibu nöp, Ana Uű niŋe űi anibu nip aŋ daŋ amöm ajmaŋ raunab. ¹⁶ Hainö niŋe Isrel niŋi bi God nip arö gipal gau iru nöp manö aij hag űö, God nip, Bi Kub hon, a göm, niŋ udnaböl. ¹⁷ Pen űi ne

anibu niŋe bi God manö hagep Ilaija hadame ram God pidöŋ udöm gimidöp rö ginab. Nap bi kalip udöm, űi pai kale gau udöm, kalip ud jim űöl linab. Niŋi bi God nip aŋeb aŋeb űibal gau, kalip manö aij hag űö, niŋi bi kamiŋ aij niŋe gasi niŋbal rö niŋöm, gi aij göm, Bi Kub aunab, a göm, abad mideinaböl,” a ga. ¹¹

¹⁸ Ejol u anig hagö, Sekaraia haga, “Hol ber miŋau miŋep yabiű libul. Anib u, yad aigöl gem, ne niŋö hagpan, a gi niŋnabin?” ö ga.

¹⁹ Hagö, ejol u Sekaraia nip haga, “Yad Gebriel. Yad God amgö ilö adö u midem, yip hag yuö apem manö aij anibi nöp hag űiniŋ aubin. ²⁰ Ne manö yad u, niŋö hagöp a gimön niŋagpan rö, aűab nöp u marö gö, manö hagöl gi midageinabön. Yiŋariŋ nöp mid mid, űi u yag daunabil maűu nöp kauyaŋ manö hagnabön,” a ga.

²¹ Pen Sekaraia God sabe gep ram aŋ raul yaŋ miűö padö mideia niŋöm, niŋi bi höŋ yaŋ mideila gau gasi iru niŋla. ²² Hainö niŋe höŋ apöm, manö rimnap hagnim rö laga. Anib u, yip anig anig göp, a göm, űimagö nöp yamaia. Kale niŋöm hagla, niŋe ram raul miŋan yaŋ am midöm, nan ap ke niŋöm auöp, a göm, niŋla.

²³ Pen Sekaraia God sabe gep ram wög u gi midö, űin niŋe u pis gö, bi rimnap apöm ka niŋe u udlö niŋöl gi, niŋe ado gi ram niŋe ara. ²⁴ Hainö mid damöm, niŋin niŋe Ilisabed űi mudun midöm haga, “Nöd yad niŋi űi pai wem midmidin u me, yip nable ga, ji miűi Bi Kub yip mög niŋöm yip abad midö, űi mudun midpin u yip aij göp, nable gagnab, wasö,” ga. Anig hagöm, rakin unbö mamid agamij ram raul miŋan gau nöp pi göl midmidöp.

Ejol apöm Maria nip haga, “Jisas yag daunabön,” a ga

²⁶ Ilisabed rakin unbö kagoű jŋ űi mudun midö niŋöl gi, God ejol Gebriel nip hag yuö ara Nasared daun, ram minöŋ Galili au. ²⁷ Nasared au niŋi praj ap midmidöp, hib niŋe Maria. Niŋi praj anibu bi ap aip gi gö wasö. Niŋi praj anibu, bi ne Josep udnab, a göm manö hagla. Bi Josep anibu, nip kiŋ Depid bi ridig anibu ap rik dam lila u me. ²⁸ God ejol Gebriel hag yuö, niŋi praj Maria mideia au amjaköm haga, “Niŋi praj, ne midpan? Bi Kub nöp ud aij göp. Niŋe aip midpil,” a ga.

²⁹ Anig hagö, Maria manö anibu niŋöm, yip ai ginig anig hagab, a göm, gasi iru niŋa. ³⁰ Niŋe gasi iru niŋö niŋöl gi, ejol nip haga, “Maria, ne piűiŋ gagmön. God nöp ud aij yabiű göp. ³¹ Hainö ne űi mudun midmön, űi

† 1:1-2 Ap 1:1 †† 1:9 Eks 30:7 † 1:15 Nab 6:3

†† 1:17 Mal 3:1; 4:5-6; Mad 17:11-13 †† 1:19 Dan 8:16; 9:21
††† 1:27 Mad 1:16,18

ap yag daunabön. Yag daumön, hib nipe Jisas, a gimön. ¹³² Pen nipe bi kub yabiñ mideinab. Nibi bi nip hagnaböl, Bi Kub yabiñ adö i gilarj midöp Ñi nipe, a ginaböl. God Bi Kub geinab niñöm nipe nihi itañ Depid, kiñ kub midmidöp rö mideinab. ³³ Jekop rikö rik amil apil gilö mideinaböl gau kalip magöñhalö pör nöp pör nöp kiñ kale midöm abadöl mideinab," a ga. ^{††}

³⁴ Ejol anig hagö, Maria nip haga, "Yad bi ap aip midagpul u, aigöl gem ñi anibu yag daunabin?" ö ga.

³⁵ Hageia, ejol nip haga, "Ana Ut u nöp apöm, Bi Kub yabiñ adö i gilarj midöp pidöñ nipe nöp ralu ñinab. Anig gö, ñi ut yag daunabön u, nibi bi niñöm hagnaböl, nipe God Ñi nipe, a ginaböl. ³⁶ Nönj! Naubi ne Ilisabed nipe nibi mitep löp. Kale nip nibi ñi pai wem a gimidal u pen miñi nipe ñi mudun midö, rakin unbö kagoñ jirj hadö ara. ³⁷ God nan gagnim rö ap midagöp; nan gau magöñhalö ginim rö nöp midöp," a ga. [‡]

³⁸ Anig hagö, Maria haga, "Yad God nip wög gi ñeb pai. Hagabön rö nöp yip ginim," a ga. Anig hagö niñöl gi, ejol nip arö göm ara.

Maria am nubi Ilisabed nip niña

³⁹ Pen Maria yiñid amnam, a göm, ram minöñ anibu arö göm ram minöñ Judia no ilö gau adan milö u am am, Sekaraia Ilisabed ber miñau midmidil daun u ara. Ram kale amjaköm, nubi Ilisabed nip haga, "Ne midpan?" a ga. ⁴¹ "Ne midpan?" a gö, nubi Ilisabed manö anibu niñö, ñi mudun mideia u pirañid la. Pen magö anibu nöp Ana Ut u nipe Ilisabed an dañ aramöm nip ajmañ raua. ⁴² God Ana ajmañ rauö, Ilisabed nipe meg miñgan dap ranöm Maria nip haga, "God nibi rimnap kalip abad midöp u pen nöp ud aij yabiñ göp. Ñi mudun ne midpan yagol ñi u abe ud aij yabiñ göp.

⁴³ Yad nibi aij wasö ji ne Bi Kub yad nime nipe u yip niñig auban u yad aiö gem God nip aij a gabin. ⁴⁴ Ne apön yip, 'Midpan?' a gajan magö u, ñi mudun midpin i ñiñi yabiñ löm pirañid löp. ⁴⁵ Ne, 'Yip God hagöp rö ginab,' a gimön niñ midpan u me, ne miñ miñ gimön," a ga.

Maria God hib nipe hagö adö ara

⁴⁶ Ilisabed anig hagö, Maria God nip gasi niñöl gi, ñiñi yabiñ löl gi haga,

"Yad Bi Kub nip gasi niñem, hib nipe hagnö, i adö lañ arnab. ^{††}

⁴⁷ Yad böñ nöp umeb rö midainö, God yip mög niñöm ud kamiñ yua u, nip gasi niñem ñiñi yabiñ libin.

Yad yihariñ pai nip wög gi ñeb midpin u pen yip haut gagöp.

Anig göp u, miñi riköm, hainö riköm, rik dam linaböl gau, nibi bi magöñhalö yip gasi niñöm hagnaböl, 'God nibi anibu ud aij yabiñ ga,' a ginaböl.

⁴⁹ Nipe pidöñ magöñhalö midöp u,

nipe nan ktö yabiñ yip göp.

Yad niñbin nipe añi nöp

Bi Ut midöp.

⁵⁰ Nibi bi manö nipe niñöm, ana udöm, hain ginaböl gau,

kalip mög niñöm ud aij ginab.

Kale ñi pai riköm, rik damöm, rik linaböl gau, kalip u rö nöp mög niñöm ud aij ginab. ^{††}

⁵¹ Nipe Bi ñimagö milö kub yabiñ; nipe nan ktö ktö iru nöp göp.

Nibi bi, hon ke nibi kub bi kub midpun, a gipal gau, God kalip yu gi yuöp. ^{†††}

⁵² Anib u, kiñ bi kub ram minöñ kub abad midlö hib kub midmidöp gau,

God gö ke ke arlö,

nibi bi hib midagmidöp gau,

God kalip udöm ud adö göp. ^{†††}

⁵³ Nibi bi kiyö löp gau,

God kalip nan nime lö ñiñlö mudun göp.

Pen nibi bi nan iru midöp gau

kalip yihariñ hag yuö arbal. [§]

⁵⁴ God nipe apis bac itañ hon gau

kalip manö haga u haut gagöm,

hanip Isrel nibi bi

pör mög niñöm abad mid aij göp. ^{§†}

⁵⁵ Bac Ebrahim abe, bac hon rimnap abe

ñi pai kale riköm riklö arnab gau,

God kalip abad mideinabin, a göm,

haga rö nöp hanip göp," a ga. ^{§††}

⁵⁶ Maria manö anibu hagöm, nubi Ilisabed aip rakin miñau niñan midöm, hainö ado gi ram nipe ara.

Ilisabed ñi nipe Jon Bi Ñig Pak Ñeb u nip yag daua

⁵⁷ Mid damöm, Ilisabed ñi ap yag daua. ⁵⁸ God nip mög niñöm abad midö, nipe mitep yabiñ löm ñi yag daua anibu, nibi bi niñin nubi nimam nuö bi nipe gau niñöm, nipe aip miñ miñ yabiñ gila.

⁵⁹ Ñi u yag dapöm, ñin unbö mudun jirj midöm, raleb jirj mañu wañ hañ nipe rib gi dö ginig göm magum gila. Magum göm, kale ñi u hib ñinig göm hagla, "Ñi anibi, nap Sekaraia hib u la ij gep," a gila. ^{§60} Hageila, nime haga, "Wasö, hib nipe Jon a ginabul," a ga. ⁶¹ Anig hagö, nibi bi nipe gau hagla, "Hon unbö anig gagun. Bac baid buö ne gau hib ap Jon midagöp," a gila.

⁶² Anig hagöm, nap Sekaraia nip ñimagö u nöp yamöm hag niñla, "Ñi hib niñön ñinabön?" ö gila. ⁶³ Hag niñlö, nap ñimagö u nöp yamöm haga, "Yip köp kali ktiñ rikep ap dauim," a ga. Hagö daueila, adö anibu manö kali ktiñ riköm, "Hib nipe Jon," a ga. Anig göl hib kali ktiñ rikö, kale niñöm magöñhalö aiö yabiñ gila. ⁶⁴ Pen magö anibu nöp Sekaraia atab marö ga u piña gö niñöl gi, nöd manö hagnidöp rö hagöl gi, God hib nipe hagö adö ara. ⁶⁵ Nibi bi söl au han mideila gau, ga anibu niñöm piñin göm, manö anibu yag dam ram

minöñ Judia ilö gau magöñhalö yabiñ nibi bi gau kalip

† 1:31 Ais 7:14; Mad 1:21-23 †† 1:33 2Sa 7:12,13,16; Ais 9:7
‡ 1:37 Jen 18:14 †† 1:46 1Sa 2:1-10

†† 1:50 Sam 103:13,17 ††† 1:51 2Sa 22:28 ††† 1:52 Job 12:19; 5:11; Sam 147:6 § 1:53 Sam 34:10 §† 1:54 Sam 98:3
§†† 1:55 Mai 7:20; Jen 17:7 §† 1:59 Jen 17:12; Lep 12:3; Luk 2:21

hag ñila. ⁶⁶ Hageila, ñibi bî manö anîbu niñla gau, kale magõñhalö gasi iru niñöm hagla, "God gö, ñi anîbu anig göl yag dauöp u me, hainö bî aigale bî rö mideinab?" ö gîla. God pidõñ ñi anîbu pig mideia u niñla u me, anig hagla.

Sekaraia God hib nipe hagö adö ara

⁶⁷ Ana Ut nipe ñiñañ nap Sekaraia an nipe dan apöm ajman raua niñöm God hib nipe u dap ranöl gi haga,

⁶⁸ "Hon Isrel ñibi bî, God Bî Kub hon hib nipe dap ranun hagno adö arnim.

Nipe ke ram minõñ it i apöm, ñibi bî nipe rau adog udöp. †

⁶⁹ God Bî Kub nipe gö, Depid rikö, riklö, rik amil apil gilö,

ñiñañ ap yag dauö hanip ud kamiñ yunab. ††

⁷⁰ Hadame nöp, manö yad ñibi bî gau hagnig gabin, a göm,

God nipe bî rimnap wög anîbu hag la.

God manö hagep bî ut nipe gau kale God manö haga u niñöm,

ñibi bî gau kalip hag ñila.

⁷¹ Bî al ñiñeb hon gau apöm, hanip al pak linig gaböl pen nipe apöm hanip ud kamiñ yunab;

bî hanip mulu lugö niñbal gau hanip gi najj ginig gaböl u

pen nipe hanip abad midö kamiñ arnabun. †

⁷² God hadame nöp bac itañ hon mög niñöm ud aij ginabin, a göm, manö ktö niñö rimnap hag la.

God nipe manö bac hon Ebrahim nip hag la u haut gagöp;

manö ut anîbu haga rö nöp göp. ††

⁷⁴ Bî Kub hanip abad midö,

kolmat gau hanip gi najj göl rö lagnab.

Anib u, hon bî al ñiñeb gau piñiñ gagun, kamiñ mideinabun rö,

pör pör nöp Bî Kub nöp gasi niñun, nan si nan najj arö gun,

Bî Kub ñibi bî ut nipe midun,

wög nip göl gi, gi mideinabun. ††

⁷⁶ Pen ñi yad, ne God Bî Kub nip wög gö,

ñibi bî gau kale niñöm hagnaböl,

'God Bî Kub yabit adö i gilañ midöp u,

bî manö nipe hagep me u, a ginaböl.

Nihön ginig: ne nöd ammön, ñibi bî gau kalip hag aij gö,

Bî Kub u nip abad midlö niñöl gi, nipe aunab. †††

⁷⁷ Ne ñibi bî nipe gau kalip manö aij nipe u hag ñi aij gö,

Bî Kub kale u apöm,

nan si nan najj gipal pri u tik gi yuöm kalip udnab,

manö aij u niñaböl. †††

⁷⁸ God Bî hain agamij riköm,

nipe ñibi bî mög niñöm,

mailö aij nipe sidö mailö rö

kumi kabö adö lañ nibö apöm, hanip mailö pak ñinab. §

⁷⁹ Hon ñibi bî an an sibön gau midun umnig ginabun gau,

nipe gö mailö magö anîbu

hanip midmagö an dan mailö pak ñinab niñun, hon hibur hain hain midep adan aij u uthai niñun, adö anîbu nöp ajeinabun," a ga.

⁸⁰ Pen ñiñañ anîbu, Jon, majö gö niñöl gi, ana nipe halö halö pidõñ ga. Nipe ram minõñ ñibi bî midagmidal, ram minõñ kabö nöp midmidöp an gau mid mid, böñ nöp kub göm auö, Isrel ñibi bî nip niñla.

Maria Jisas yag daua

(Mad 1:18-25)

2 Pen ñin an anîbu, gapman bî kub Sisa Ogasdas nipe lo löm haga, "Ñibi bî yad abad midpin gau, kale magõñhalö hib kale udöl," a ga. ² Nöd api it göm ñibi bî hib udla ñin u, gapman bî kub Kwairinias Siria Propins §† ñibi bî kalip abad midmidöp. ³ Anib u, ñibi bî ram minõñ milö kub gau ke nibö ke nibö ap yihariñ mideila gau, ado gi ram minõñ kale ke hib udnig arla.

⁴ Josep nipe kiñ Depid kigin rik damöm rikla rö, nipe Depid daun nipe Bedlehem arnig ga. Ñibi praj Maria nip ut gi, Nasared daun, ram minõñ Galili au arö gimil, aram aram ram minõñ Judia amöm, kiñ Depid nip riklö midmidöp daun nipe Bedlehem arlö. ⁵ Pen ñibi praj Maria, Josep udnab a gila u me, ñi mudun halö midö niñöl gi, Josep Maria nip ut gi hib udnig arlö. ⁶ Kale Bedlehem arlö, Maria ñiñañ yag dauap ñin u söl ga. ⁷ Pen Bedlehem gau amjakmil niñlö, mani rauöm hanmidal ram u böñ nöp sisi ga. Anib u me, kaj kau mukmidal ram ap am midöm, Maria ñiñañ nöd añi u yag daua. Yag dapöm ñiñañ laplap wam wam göm, ud kaj sipsip nan hatî habadö piñ u rik dap lilö ñiñmidal mab ij miñan u la.

God ejol ap kaj sipsip mukep bî gau kalip haga

⁸ Maria Jisas nip yag daua ñin anîbu, kaj sipsip mukep bî gau rimnap sibön yan kaj sipsip abad mideila ram minõñ söl anib au. ⁹ Bî Kub ejol nipe ap yuö, Bî Kub mailö aij magö nipe apöm kalip pak niñö, aninñ gö piñiñ gila. ¹⁰ Kale piñiñ gilö niñöl gi, ejol u kalip haga, "Kale piñiñ gagmim. Yad kalöp abe ñibi bî gau magõñhalö kalip abe, manö aij ñiñi lep ap dauabin. ¹¹ Miñi nöp ñibi ap ñi unbö ke ap yag dauöp Depid daun nipe au. Ñi anîbu kalöp ud kamiñ yunab. Nipe Krai §†† Bî Kub u me. ¹² Nip am uthai niñmim niñnabim, nime nip watij wam wam göm, ud kaj sipsip nan hatî habadö piñ u rik dap lilö ñiñmidal mab ij miñan u lö mideinab. Kale am niñmim, hagpin rö ginab u, niñö hagöp, a ginabim," a ga.

† 1:68 Sam 72:18 †† 1:69 Sam 18:2 † 1:71 Sam 106:10

†† 1:72-73 Jen 17:7; 22:16-17; Sam 105:8-9 ††† 1:74-75 Dai

2:12-14 ††† 1:76 Ais 40:3 †††† 1:77 Jer 31:34

§ 1:78 Ais 60:1-2 §† Ñin anîbu Rom kai kale ram minõñ Isrel abad mideila. Ram minõñ Isrel Siria Propins an au mideia. Rom kai kiñ kale Sisa a gimidal. §†† Grik manö "Krais u" abe, Hibru manö "Mesaia u" abe it añi ap midöp: "God hag la Bî u."

¹³ Ejol anibu anig hagö niñöl gi, adin ejol kumi kabö adö lañ au niñö iru yabiñ nöp ap ejol nöd niñö u aip midöm, God hib niñe u dap ranöl gi hagla,

¹⁴ "God hib niñe i adö lañol midöp;

niñe niñi bi an an mög niñöm ud aij ginab gau, hibur hain hain gasi midmagö aña lep magö u kale aip midnab," a gila. †

Kaj sipsip mukep bi gau am Jisas niñ niñla

¹⁵ Ejol gau ado gi kumi kabö adö lañ arlö niñöl gi, bi kaj sipsip mukep gau manö hag niñ hag niñ göm hagla, "Bi Kub hanip manö hagajip u, uri Bedlehem am niñun," a gila.

¹⁶ Anig hagöm yinid amöm niñla, Josep aip Maria aip niñan hagla anibu, watij wam wam gimil, kaj sipsip nan hañ habadö piñ u dap lilö niñmidal mab ij miñan u lilö mideia. ¹⁷ Kale niñan anibu niñöm, amöm, ejol kalip nihön nihön hagla manö u, niñi bi gau gau kalip hag niñla. ¹⁸ Bi kaj sipsip mukep gau niñi bi gau manö anibu hag niñla, kale niñöm magöñhalö aiö yabiñ gila.

¹⁹ Pen Maria niñ nan ke yabiñ anibu ga rö, aij a gö, gasi aij nöp niñmidöp. †²⁰ Bi kaj sipsip mukep gau, God ejol niñe gau hagla rö nöp gö amgö kale ke niñla u me, God hib niñe u dap ranöl göm, aula gau ado gi arla.

Josep Maria ber miñau Jisas niñ dam God sabe ram u ud arlö

²¹ Maria niñan u yag dapöm niñ unbö mudun jir midöm, ruö raleb niñ u wañ hañ niñe rib gi dö gila. Nöd ejol u nime Maria niñ, niñ yag daumön hib niñe u anig göl limön a ga rö, hib niñe u Jisas, a gila. ‡

Bi Simion aip niñi Ana aip Jisas niñ niñmil miñ miñ yabiñ gilö

²² Pen nöd Mosis niñe lo manö kalä kliñ riköm, niñ nöd yag daunaböl gau God niñ niñaböl a ga. Anib u me, Maria niñan u yag dapöm, Juda niñi bi gimidal rö, God sabe gep ram u asi masi gi, ram niñe ke gau nöp midö, kamiñ lö niñöl gi, Josep aip, Jisas niñ dam Bi Kub niñ niñig, God sabe gep ram Jerusalem au arlö. †²⁴ Pen Bi Kub lo manö ap halö hagöp, "Niñi niñ pai yag daunaböl gau kamiñ lö, yaur mañig aka yaur dapo miñöp dam God sabe gep ram höñ yañ amöm, pak God niñ sabe gi ñöm me, böñ nöp kamiñ löp, a göm, God sabe gep ram raul miñan u arnaböl," a gila. Gasi anibu u rö nöp niñmil me, yaur miñöp halö ud arlö. ‡

²⁵ Pen Jerusalem au bi aij yöl ap midmidöp, hib niñe Simion. Bi anibu niñe God Manö u niñöm, hagöp rö nöp gimidöp. Ana Uñ niñe Simion aip midmidöp; niñe Krai u Isrel niñi bi ud kamiñ yunab, a göm, abad midmidöp. ²⁶ Ana Uñ niñe Simion niñ nöd haga, "Bi Kub niñe Krai niñ yuö aunab u, ne amgö niñmön hainö umnabön," a ga niñöm niñe niñöl mideia. ²⁷ Pen niñ anibu, Ana niñe Simion niñ gasi ñö, God sabe gep ram u amöm niñan, Josep ber miñau Jisas niñ dammil, lo

manö haga rö gul a gimil ap midailö. ²⁸ Simion kalip miñöm niñöm, Jisas niñ ud wabi göm, God hib niñe u dap ranöl gi haga,

²⁹ "Ne aña nöp Bi Kub.

Niñan i kub göm,

hanip niñi bi ud kamiñ yunab u,

nöd yip hagna rö, uri amgö magö yad ke niñabin.

Anib u, uri yip paliö aij gö niñöl gi umnam. ‡

³¹ Niñan anibi, niñi bi ram miñöm gau gau magöñhalö ud nöp aip jim niñ linab. ‡

³² Niñe mailö aij rö apöm,

Juda niñi bi wasö gau kalip pak ñö,

God bi aigale bi rö midöp u niñnaböl.

Niñe mailö aij unbö ke ne dapöm,

Isrel niñi bi ne gau kalip pak niñab," a ga.

³³ Simion Jisas niñ manö anibu hageia u niñmil, Josep ber miñau aiö yabiñ gilö. ³⁴ Pen Simion niñe Josep Maria Jisas amlä bi kalip, "God kalöp abad mideian," a göm, Jisas nime Maria niñ haga, "Niñ anibi midö niñöl gi, Isrel niñi bi iru nöp an u ud asik ke ke löm, adan naij udöm arnaböl gau, ap lug paknaböl; pen adan aij udöm arnaböl gau, God lau adö arnaböl. God Isrel niñi bi niñan, a göm, niñ i yua pen niñi bi rimnap niñ udagöm hag junaböl. ³⁵ Anig göl me, niñi bi iru nöp niñöm niñöm gasi niñöm niñ midpal rö, niñi bi gau waiö niñnaböl. Pen ru milö kid ap midmagö an ne ke dañ biniñ ginab," a ga.

³⁶ Pen niñ anibu nöp, God manö hagep niñi ap ap mideia. Hib niñe u Ana; nap hib u Panuel. Panuel u, Asa rikö rik dapöm rikla. Niñe niñi miñep yabiñ. Nöd niñi praj bi udöm, nugmul aip midailö mi unbö mudun jir ina. ³⁷ Nugmul uma pen Ana miñ niñe niñjuöl miñau miñau unbö yigwö milö lañ (84) ina. Niñe God niñ nöp gasi niñöm niñ rimnap nan magö niñöm wasö, God sabe gep ram u am midöm, sidö an sibön yañ God niñ sabe göl gi midmidöp. ³⁸ Pen niñi Ana u, magö anibu nöp Jisas niñ ud mideila söl au apöm, God niñ aij a göm, niñi bi kale, Bi Kub apöm Jerusalem niñi bi nagi mideila u hubiknim, a göm abad midmidal niñi bi gau kalip hagöm, niñan anibu niñöm niñöm rö ginab u, manö hag ña.

Ber miñau Jisas ud ado gi Nasared arlö

³⁹ Josep ber miñau Bi Kub lo manö haga rö magöñhalö gi hakmil, kale ado gi ram miñöm Galili ammil, daun kale Nasared arlö. †⁴⁰ Am midöm Jisas kub göm, God niñe abad mid aij gö niñöl gi, gasi aij yabiñ niñöm, mid aij ga.

Jisas niñe God sabe gep ram u ara

⁴¹ Pasopa niñ kub u söl auö, Jisas nime nap mi u mi u, Pasopa niñ kub u miñi a göm, am Jerusalem armidil. †⁴² Anig göl me, Jisas miñ niñe in miñan lañ lö, Juda kai gimidal rö, nime nap niñ uñ gi Pasopa nan niñig Jerusalem am mideila. ⁴³ Niñ kub anibu ap padiö niñöl

† 2:14 Luk 19:38 †† 2:19 Luk 2:51 ‡ 2:21 Luk 1:31 †† 2:22-23 Eks 13:2,12; Lep 12:1-8 ‡† 2:24 Lep 12:8

‡†† 2:29-30 Ais 52:10; Luk 3:6; Dai 2:11 ‡†† 2:31 Ais 42:6; 49:6; 52:10 § 2:34 Ais 8:14; Mad 21:42; 1Pi 2:8 §† 2:39 Mad 2:23 §†† 2:41 Eks 12:24-27; 23:14-17; Dud 16:1-8

gi, ram arabun a göm, ado gi am adan an au ammil niñlō, Jisas aip auageila. Nipe Jerusalem nöp mideia pen kale niñagmil, ⁴⁴ nipe nibi bi rimnap aip auab a gimil, gasi niñlō. Pen adan an au hannig gimil, am nimdan nimam nibi bi rimnap aip midöp, a gimil, nip uthai niñailō. ⁴⁵ Uthai niñ dam wasö niñmil, ado gi Jerusalem nip uthai niñnig arlō. ⁴⁶ Ammil ñin mihöp niñ gan mañu niñlō, nipe amöm God sabe gep ram u midöm, bi lo manö hag ñeb bi gau aip asik midöm, manö hagaila u niñöm, manö rimnap hag niñmideia. ⁴⁷ Nibi bi niñ mideila gau, Jisas haga rö niñöm, ñi anibu gasi niñ kid hiiköm manö aij hagab u, a göm, aiö waiö gila. ⁴⁸ Pen nime nap ber Jisas nip niñmil kale u rö nöp aiö gilō. Nime pen Jisas nip haga, "Ne nap halip niñön ginig anig gipan? Midmagö hol ilön gö niñöl gul nöp uthai niñ ajabal," a ga.

⁴⁹ Nime anig hagö, Jisas haga, "Kale niñön ginig yip uthai niñ ajabilñ Bapi ram am midpin u kale niñagil aka?" ga. ⁵⁰ Jisas anig haga u pen kale manö hagab u, a gimil, rik niñaglō.

⁵¹ Jisas nip ut gi ram kale Nasared ado gi arla. Jisas anib gau nöp midöm, nime nap hagmidil rö nöp niñöm hain gimidöp. Pen nime Jisas niñön niñön ga u gasi niñöl gi nöp midmidöp. ⁵² Jisas nime nap aip midöm, majö göm gasi niñ aij yabiñ gö niñöl gi, God abe, nibi bi gau abe nip niñlō aij ga. ††

Jon Bi Ñig Pak Ñeb manö hag ña

(Mad 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

3 Rom gapman bi kub yabiñ Sisa Daibirias ram minöñ gau gau abad midmidöp, mi in la unbö ajip böñ dan. Pen nipe milö gau midöm, bi abad midep an yagol nipe rimnap hag lö, am ram minöñ rimnap abad midmidal. Bi nipe Podias Pailod ram minöñ Judia nibi bi gau kalip abad midmidöp. Bi nipe Herod ram minöñ Galili nibi bi gau kalip abad midmidöp. Herod nimam nipe Pilip ram minöñ Iduria nibi bi gau abe, ram minöñ Drakonaidis nibi bi gau abe kalip abad midmidöp. Bi nipe Laisenias ram minöñ Abilini nibi bi gau kalip abad midmidöp. ² Pen magö anibu, bi ne Anas aip, Kaiapas aip, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ miñau Jerusalem midailō.

Pen ñin an anibu, Sekaraia ñi nipe Jon, nibi bi iru midagmidal, ram minöñ kabö nöp midmidöp an gau han midmidöp. An gau han midö niñöl gi, God nipe Jon nip gasi ñö, ³ ram minöñ ñig Jodan got gau gau ajmidöp niñöm nibi bi gau aulö, kalip manö hag ñimidöp, "Nan si nan naij gipim gau, niñön ginig anig gipun a gimim arö gimim yip aube yad kalöp ñig pak ñinö, God nan si nan naij gipim gau niñöm arö ginab," a gimidöp. ⁴ Jon kalip manö hag ñimidöp anibu, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp ginab a göm, kalñ kliñ rika rö nöp ga. Aisaia manö anibu kalñ kliñ riköm haga,

"Bi ap, ram minöñ nibi bi iru midagpal, ram minöñ kabö nöp midöp

an au am midöm, wiñ alöm hagnab,

'Bi Kub u auab a gimim,
nip abad midaimim!

Anib u, adan sir gilañ giyañ ginim gau,
dum got pitu ginim gau, binig ral aij gi midaimim.

⁵ Anib u, minöñ ban göp gau binig ral aij gimim,
dum gau binig ral aij gimim,
adan dudu badu ginim gau, kabö göl gimim,
kabö gau ud yu aij gimim midaimim.

⁶ Anig göl me, nibi bi gau magöñhalö niñnaböl,
God nipe aigöl göm kalip ud kamiñ yunab,' a ginab,"
a ga. ††

⁷ Jon nipe Aisaia manö kaliñ kliñ rika anibu rö hag ñö niñöl gi, nibi bi iru nöp nipe mideia au apöm hagla, "Hanip ñig pak ñimön," a gila. Jon kalip siñik hag göm haga, "Kale haiño ñi pai gai! Gasi niñön niñmim piñiñ gi aubimñ 'Ñig pakno, God nibi bi rimnap kalip hag ginab ñin u, hanip hag gagnab,' a gimim, piñiñ gi aubim ar? ⁸ Kale ñig pakniñ ginabim u, nan si nan naij gipim gau niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, mid aij gimim. Anig gipe me, nibi bi niñnaböl, kale nan si nan naij gimidim gau arö gipim. Pen kale gasi ap niñmim, 'Hon bac itañ Ebrahim ñi pai nipe midpun,' a gimim, gasi u niñagmim. Hon Ebrahim ñi pai nipe a gipim u nan yiñariñ! God kabö gai i udöm, Ebrahim ñi pai nipe gau gi linig göm, gi liböp! ⁹ Niñ aij gimim! God mab u it halö rib junig, ru u mab it yañ kid gi midöp. Mab au, magö ñiñeb aij rimnap pilagnab u, rib gi dö gi ud mab inab yañ yunab," a ga. †††

¹⁰ Jon manö anibu rö hagö, kale nip pen hag niñöm hagla, "Hon niñön gun, a gimön, anig hagpan?" ö gila. Haglö, Jon kalip haga,

¹¹ "Nibi bi sior mihöp midainim u, ap nibi bi sior midagainim gau kalip ñöl. Pen nibi bi nan magö midainim u, nibi bi nan magö midagainim gau kalip rimnap ñöl," a ga.

¹² Pen bi dakis udep gau, Jon hanip ñig pak ñañ a göm, apöm nip hag niñöm hagla, "Manö hag ñeb bi, hon niñön gun?" ö gila. ⁵

¹³ Hageila, kalip haga, "Dakis u udnig gimim, gapman hagnal rö nöp udmim. Yiñariñ rimnap udagmim," a ga.

¹⁴ Pen ami bi rimnap Jon nip manö anibu rö nöp hag niñöm hagla, "Hon niñön gun?" ö gila.

Hageila, kalip haga, "Kale manö piral hagnim nibi bi gau mani kalip si udagmim. Manö piral hagnim nibi bi gau manö kub hagagmim. Wög pe udnabim u ap halö udun, a gimim, gasi u niñagmim," a ga.

¹⁵ Pen anig göm mid damöm nibi bi gau gasi adö ap niñöm hagla, "Bi anibi Kraia pör abad midpun u rö löp," a gila. ¹⁶ Hageila, nipe manö anibu niñöm kalip pen haga, "Wasö! Yad kalöp yiñariñ ñig nöp pak ñabin, pen yip hain aunab bi u, nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabiñ, yad bi pro. Yad nip niñnö nable ginab. Ma rirup nipe u nagit ud hubiknam rö lagöp," a ga. Bi anibu nipe apöm, kalöp Ana Ut u nöp pak ñöm, mab miñañ pak ñöm ginab. ¹⁷ "Nipe wid magö po gö, rik dap pakpal rö u ginig gab. Wid magö ñiñeb gau ke löm, wid cög

† 2:51 Luk 2:19 †† 2:52 1Sa 2:26; Pro 3:4 † 3:3 Ap 13:24

†† 3:6 Ais 40:3-5 †† 3:7 Mad 12:34; 23:33 ††† 3:8 Jon 8:33,39 ††† 3:9 Mad 7:19 § 3:12 Luk 7:29 §† 3:16 Ap 13:25

naböŋ naböŋ gau ke löm ginab. Anig göm, wid magö ñiŋeb gau dam ram raul miŋan niŋe linab; pen naböŋ naböŋ gau dam mab pör inmidöp u launab," a ga.

Herod Jon niŋ nagı la

¹⁸ Jon, niŋi bi gau kalip God manö aij u rimnap halö hag ñinö niŋ aij giŋaŋ, a göm, kalip manö aij anibu rö pro hagagmidöp. ¹⁹ Pen gapman bi kub Herod, nan si nan naij gau gi damöm, hainö nimam Pilip niŋin niŋe Herodias niŋ ud gö, Jon u aij gagöp, a ga. ²⁰ Jon manö anig hagö, Herod niŋöm, naij ga adö ap halö göm, Jon niŋ dam nagı la.

Jon Jisas niŋ ñig pak ña

(Mad 3:13-17; Mak 1:9-11)

²¹ Pen Herod Jon niŋ nagı laga magö u, niŋe niŋi bi gau kalip ñig pak ñimidöp. Jisas niŋ abe ñig pak ña. Jisas niŋ ñig pak ñö, niŋe Nap God niŋ sabe gi midö niŋöl gi, kumi kabö adö laŋ au ñiŋ gi gau gau arö, ajöŋ hiikö, Ana Uŋ u yaur dapo rö halu löm, Jisas niŋ u gi aua. Anig göl auö niŋöl gi, manö ap kumi kabö adö laŋ au niŋö apöm haga, "Ne ñi midmagö yad yabiŋ. Nöp niŋnö, yiŋ aij yabiŋ göp," a ga. ††

Jisas niŋi bi

(Mad 1:1-17)

²³ Pen Jisas mi niŋe unbö ñinjuöl aŋi ap ado gi da unbö siduŋ laŋ (30) arö niŋöl gi, niŋe iŋ göm niŋi bi gau kalip God Manö hag ña. Niŋi bi gau Jisas niŋ, nap niŋe u bi ne Josep, a gi gasi niŋla.

Josep nap niŋe u Heli. †

²⁴ Heli nap niŋe u Madad.

Madad nap niŋe u Lipai.

Lipai nap niŋe u Melkai.

Melkai nap niŋe u Janai.

Janai nap niŋe u Josep.

²⁵ Josep nap niŋe u Madadaias.

Madadaias nap niŋe u Emos.

Emos nap niŋe u Neham.

Neham nap niŋe u Esli.

Esli nap niŋe u Nagai.

²⁶ Nagai nap niŋe u Mead.

Mead nap niŋe u Madadaias.

Madadaias nap niŋe u Semein.

Semein nap niŋe u Josek.

Josek nap niŋe u Joda.

²⁷ Joda nap niŋe u Joanan.

Joanan nap niŋe u Resa.

Resa nap niŋe u Serababel.

Serababel nap niŋe u Sialdiel.

Sialdiel nap niŋe u Nerai.

²⁸ Nerai nap niŋe u Melkai.

Melkai nap niŋe u Adai.

Adai nap niŋe u Kosam.

Kosam nap niŋe u Elmadam.

Elmadam nap niŋe u Er.

²⁹ Er nap niŋe u Josua.

Josua nap niŋe u Eliesa.

Eliesa nap niŋe u Jorim.

Jorim nap niŋe u Madad.

Madad nap niŋe u Lipai.

³⁰ Lipai nap niŋe u Simion.

Simion nap niŋe u Juda.

Juda nap niŋe u Josep.

Josep nap niŋe u Jonam.

Jonam nap niŋe u Eliakim.

³¹ Eliakim nap niŋe u Melea.

Melea nap niŋe u Mena.

Mena nap niŋe u Madada.

Madada nap niŋe u Nadam.

Nadam nap niŋe u Depid.

³² Depid nap niŋe u Jesi.

Jesi nap niŋe u Obed.

Obed nap niŋe u Boas.

Boas nap niŋe u Salmon.

Salmon nap niŋe u Nason.

³³ Nason nap niŋe u Aminadap.

Aminadap nap niŋe u Admin.

Admin nap niŋe u Arni.

Arni nap niŋe u Hesron.

Hesron nap niŋe u Peres.

Peres nap niŋe u Juda.

³⁴ Juda nap niŋe u Jekop.

Jekop nap niŋe u Aisak.

Aisak nap niŋe u Ebrahim.

Ebrahim nap niŋe u Dera.

Dera nap niŋe u Nahor.

Nahor nap niŋe u Seruk.

³⁵ Seruk nap niŋe u Rehu.

Rehu nap niŋe u Pelek.

Pelek nap niŋe u Eber.

Eber nap niŋe u Sela.

³⁶ Sela nap niŋe u Kenam.

Kenam nap niŋe u Apaksad.

Apaksad nap niŋe u Sem.

Sem nap niŋe u Noa.

Noa nap niŋe u Lemek. ††

³⁷ Lemek nap niŋe u Medusela.

Medusela nap niŋe u Inok.

Inok nap niŋe u Jared.

Jared nap niŋe u Malelael.

Malelael nap niŋe u Kenan.

³⁸ Kenan nap niŋe u Inos.

Inos nap niŋe u Sed.

Sed nap niŋe u Adam.

Adam nap niŋe u God. ††

Seden Jisas niŋ manö piral haga

4 Ana Uŋ u Jisas niŋ ajmaŋ rauöm, niŋ uŋ gi ñig Jordan gau niŋö ud arö, Jisas ram minöŋ niŋi bi midagmidal, ram minöŋ kabö nöŋ midmidöp an gau mideia. Seden niŋe Jisas nan si nan naij rimnap ginim

† 3:19 Mad 14:3-4; Mak 6:17-18 †† 3:21-22 Jon 1:32 ‡ 3:23 Luk 4:22; Jon 6:42

†† 3:36 Jen 11:10-26 †† 3:38 Jen 4:25-26

aka wasö gi niñöl göm gi gi gö, ñin unbö ñin juöl miñöp (40) ara. Jisas nan magö ñiñöm wasö, niñ kiyö majö la.

³ Niñ kiyö majö lö, Seden haga, "Ne 'God Ñi niñe midpin,' a giñan u, kabö gai i hagö, bred rö lanj," a ga.

⁴ Hageia, Jisas pen haga, "God Manö u kali kliñ riköm hagla, 'Nibi bi gau, bred nöp ñiñöm kamiñ midageinaböl,' a gila," a ga. †

⁵ Hagö, Seden Jisas niñ dam dum kub lanj ap amöm, ram minöñ aij aij kiñ ke ke abadpal gau magöñhalö, magö anibu nöp, Jisas niñ yamöm haga, ⁶ "Ram minöñ aij aij gai i nöñ! Nibi bi ke ke abad midpal. Yad me ram minöñ anib gau magöñhalö abad midpin rö, bi ap niñ hagnig gem hagnabin. Anib u, ne yip kugom yimmön sabe geinabön u, ram minöñ anib gai i magöñhalö nape hagnö, ne abad mideinabön," a ga.

⁸ Hageia Jisas pen haga, "God Manö u kali kliñ riköm hagla, 'God Bi Kub kale u hagöp rö gimim hib niñe nöp hagpe adö aran,' a gila," a ga. ††

⁹ Jisas anig hageia, Seden niñe Jisas niñ uñ gi Jerusalem amöm, dam God sabe gep ram i adö lanj gi lila adö u amöm haga, "Ne, 'God Ñi niñe midpin,' a giñan u, pirañid minöñ it yanj lug. ¹⁰ God Manö u kali kliñ riköm hagla,

'God ejol niñe gau hagö,
nöp abad mideinaböl.

Ap lug pakniñ geinabön u,

nöp ñimagö kale udnaböl niñöm

kabö ma ne u biniñ gagnab,' a gila," a ga. ‡

¹² Seden anig hageia, Jisas pen haga, "God Manö u manö rimnap halö kali kliñ riköm hagla, 'God Bi Kub u, niñe bi niñö hagep aka bi pir alep, a gimim hagagmim,' a gila," a ga. ††

¹³ Kijaki Jisas niñ manö piral hag wasö niñöm, arik arin a göm, gasi niñe gau nöp niña, "Uri wasö pen hainö ñin rimnap apem manö rimnap halö pir alem hag niñnam," a göm arik ara. ††

Jisas ram minöñ Galili it göm manö hag ña

(Mad 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹⁴ Pen God Ana Jisas niñ klö ñö, Jisas niñe ado gi apöm ram minöñ Galili midö niñöl gi, niñi bi gau, manö niñe u niñöm, dam ram minöñ Galili anj gau magöñhalö ud arla. ¹⁵ Niñe Juda magum gep ram gau amöm, manö hag ñi aij gö, niñi bi gau niñe bi aij yabiñ a göm, miñ miñ yabiñ gila.

Nasared niñi bi Jisas niñ niñ udagla

(Mad 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Pen Jisas niñe ram minöñ Galili anj gau gi aj pis göm, Nasared am mideia. Daun anibu niñe nöd midöm majö ga. Juda God niñ sabe gep ñin kale u auö, niñe pör gimidöp rö, magum gep ram u amöm, uraköm God Manö u amgö li niñöm hagnig ga. ¹⁷ Bi God manö hagep Aisaia kali kliñ rika köp u niñ dap

ñilö, ud piñaiöm, manö hagnig ga adin u amgö li niñöm kalip haga, †††

¹⁸ "Bi Kub u yip, wög yad gimön, a göm,
Ana niñe yuö yad aip midöp.

Anib u, niñi bi mög gep rö midpal gau
kalip manö aij u hag ñinö, niñ aij ginaböl.

Nibi bi nagiman rö midpal gau
kalip hubik yunö, arnaböl.

Nibi bi amgö we göp rö midpal gau
kalip ginö, amgö ñil niñnaböl.

Nibi bi uñham midpal gau

kalip ud aij ginö, mid aij ginaböl.

¹⁹ Pen, Bi Kub niñi bi udnab ñin aij u miñi auöp, a gem,

niñi bi gau kalip hag ñinabin," a ga.

²⁰ Jisas manö kliñ anibu amgö li niñ hag pis göm, köp bad u ud wam wam göm, bi köp abad midmidöp u niñ adog ñöm asikö niñöl gi, niñi bi magum gep ram raul mideila gau magöñhalö amgö juöm niñ niñ ij halö lila.

²¹ Anig niñeila, Jisas kalip haga, "God Manö adin anibu ud amgö li niñ kalöp hagnö niñajim anibu, uri anig unbö rö nöp göp.

²² Anig hagö, manö aij yabiñ haga u niñöm, niñi bi niñ ñiñi löm, aiö gila. Pen gasi ap niñöm, "Bi anibi Josep ñi niñe nöp aka?" göm, aiö waiö gila. †††

²³ Anig haglö, Jisas kalip haga, "Pen yad niñbin, yip hagnabim, 'Ne wös wameb bi, ne ke gimön nan ne ke göp u kamiñ linab. Ne daun pro Kapaneam am midmön, nan gagep rö gaina, yid acmal ajajip niñbun u rö, miñi ram minöñ ne ke aui abe gö yid acmal ajö niñun,' a ginabim. ²⁴ Pen kalöp niñö hagabin, bi God manö hagep gau, ram minöñ ke gau amöm, manö aij u haglö, niñö hagaböl a göm udnaböl. Pen ram minöñ kale ke u apöm haglö, bi hon gau ke hagaböl a göm, manö kalip udagnaböl. ²⁵ Pen niñim! Bi God manö hagep Ilaija mideia ñin u, niñi yadu iru nöp Isrel au midmidal. Mi miñhau niñan rakin unbö kagoñ jir u, möñ alagö, nan magö ranagö, kiyö kub yabiñ la. ²⁶ Isrel niñi yadu rimnap kiyö la gau iru yabiñ nöp mideila au, pen God Ilaija niñ yuö, am daun pro Sarepad ram minöñ daun kub Saidon söm au amöm, nan gagep rö gö, niñi yadu ap nan magö niñe iru nöp mideia. ²⁷ Pen adö anibu rö, hainö bi God manö hagep Ilaisa mideia ñin u, Isrel niñi bi rimnap wös gisa la gau iru yabiñ nöp mideila au, pen kalip rimnap gö kamiñ laga; Ilaisa bi Neman ram minöñ miñö kub Siria niñö u niñ nöp gö, kamiñ la," a ga. ††

²⁸ Jisas anig hagö, Juda niñi bi magum gep ram raul mideila gau niñlö mulu kal yabiñ lugö, ²⁹ niñ ridik gi yu gi dam rul gau yuno umanj a göm, ridik gi ud arla ji Jisas niñe ado göm anj kale au amöm ara.

Jisas kijaki aiön pi hag höñ yua

³¹ Jisas daun pro Kapaneam, ram minöñ Galili au am midöm, Juda kai God niñ sabe gep ñin u niñi bi kalip

† 4:4 Dud 8:3 †† 4:8 Dud 6:13-14 ‡ 4:10-11 Sam 91:11-12
†† 4:12 Dud 6:16; 1Ko 10:9 †† 4:13 Hib 2:18; 4:15

††† 4:17 Ais 61:1-2 ††† 4:22 Luk 3:23; Jon 6:42 § 4:24 Jon 4:44 §† 4:25 1Ki 17:1,7 §†† 4:26 1Ki 17:8-16 §† 4:27 2Ki 5:1-14

manö hag ña. ³² God Manö u, Jisas ktö najj göm kabö göl nöp hagö, kale aiö yabiñ gila. ³³ Pen Juda magum gep ram raul aṅ anib au, bi kijaki abañ ala ap mideia. Niṗe meg miṅan dap ranöm wiñ kub alöm haga, ³⁴ "Bi Jisas Nasared nibö! Ne niñön giñig auban? Hanip gi najj giñig auban akaṅ Yad nöp niñbin. God Bi Uṭ niṗe u nöp auban," a ga.

³⁵ Pen Jisas kijaki abañ al mideia anibu niṗ hag göm haga, "Manö hagagmön! Bi u arö gimön höñ aru!" a ga. Jisas hagö, kijaki aiön pi höñ aröl gi bi anibu niṗ, niṗi bi mideila aṅ au ud yuöm ara. Pen niṗ miñu magö pakaga; kamiñ ara.

³⁶ Anig gö, niṗi bi niñ mideila gau kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, "Bi ktö yabiñ anibi, manö anibu gai nibö dapöm hagö, kijaki gau höñ arbal?" ö gila. ³⁷ Pen Jisas ga manö anibu ram minöñ anib gau magöñhalö ud arla.

Jisas niṗi bi iru nöp gö kamiñ la

(Mad 8:14-15; Mak 1:29-31)

³⁸ Pen Jisas Juda magum gep ram u arö göm Saimon ram u ara. Saimon niṗor niṗe u nan gö, hañ romaṅ niṗe gau magöñhalö mab rö inö me, niṗi bi gau apöm Jisas niṗ hagla, "Aumön, ne Saimon niṗor niṗ gö urak araṅ," a gila. ³⁹ Hageila, niṗe niṗi nan gö um mideia söḷ au apöm, nan geia anibu hag gö niñöl gi, magö anibu nöp niṗ arö göm ara. Niṗ kamiñ lö, uraköm, niṗi bi ap mideila gau kalip nan magö ña.

⁴⁰ Niṗi bi anib au mideila gau, manö anibu niñöm, sidö wad ara magö u, niṗi bi kale miña ga gau magöñhalö dap Jisas mideia au daula. Daeila, Jisas kalip aṅi aṅi ud niñö kamiñ la. ⁴¹ Pen niṗi bi kijaki aiön pi nan gau abañ al mideia gau hag yuö, höñ amöl gi wiñ kub alöm haga, "Ne God Ñi niṗe!" a gila. Kale Jisas niṗe Kraiṣ u niñöm anig hageila niñöm Jisas niṗe kalip hag göm haga, "Manö ap hagagmim," a gö, haga rö niñla. ††

Jisas ram minöñ miṅan riṃnap amöm kalip manö hag ña

(Mak 1:35-39)

⁴² Ruö sib halö, Jisas ram minöñ anibu arö göm, ke am midaiin, a göm, ram minöñ nöp aṅ gau ara. Ara pen niṗi bi gau hain amöm, niṗ uthai niñöm hagla, "Gau aragmön; hon aip midaiun," a gila. ⁴³ Anig hageila Jisas haga, "God yip hag yuö aunö u, amem niṗi bi ke miṅan riṃnap halö kalip u rö nöp God niṗi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñinabin," a ga.

⁴⁴ Anig hagöm, Jisas Juda niṗi bi ram minöñ kale gau magöñhalö gi ajöl gi, am Juda magum gep ram gau amöm, manö aij anibu kalip hag ñimidöp. ‡

Jisas hagö kabsaṭ iru nöp udla

(Mad 4:18-22; Mak 1:16-20)

5 Jisas ñin ap am Niñ Wañö Genesared goṭ au midöm, God Manö u hag ñö niñöl gi, niṗi bi iru

† 4:32 Mad 7:28-29 †† 4:41 Mad 8:29; Mak 3:11-12 ‡ 4:44 Mad 4:23

yabiñ, manö aij anibu niñun a göm, ciro maṭo ñöl gi aula. ⁴² Anig göḷ aulö niñöl gi, Jisas niña, bi kabsaṭ udep gau ñig magib miñöp dap ñig wañö goṭ anib au löm, kabsaṭ udep uben gau uṭ gi mideila. ³ Jisas niṗe Saimon ñig magib adö u ujañid löm haga, "Yip ud neb neb gö, ñig wañö aṅ söḷ au daṅ arin," a ga. Hagö, Saimon ñig magib u ud neb neb gö, Jisas ñig wañö aṅ söḷ au amöm ñig magib adö anibu asik midöl gi, niṗi bi gau kalip manö hag ña.

⁴ Manö hag pis göm, Jisas Saimon niṗ haga, "Niñ magib i ñig uṭaṅ piṛik gi dam ñig wañö aṅ kub au daṅ ammim, uben yumim kabsaṭ udim," a ga.

⁵ Hageia, Saimon pen haga, "Bi Kub, miñi sibön yaṅ nöp hon kabsaṭ niñ aj aj aj, ram halö ru dam löp pen hon kabsaṭ riṃnap udagpun. Pe ne anig hagpan rö, uben u haṭöwaṭö yu niñun," a ga. ⁶ Anig hagöl göm uben yulö niñöl gi, kabsaṭ iru nöp ap uben miṅan u arlö, uben gau ajmaṅ rauöm, pak gi dö giñig rö ga.

⁷ Anig ga niñöm, niṃmam bi ñig magib adö ap mideila gau kalip ñin aiaṅ gilö, kale apöm kabsaṭ anib gau udöm, ñig magib anib miñau lilö, böñ nöp ajmaṅ rauöm, ñig magib miñau pig luñig rö ga.

⁸ Anig ga niñöm, Saimon Pida bi niṗe aip ñig magib adö mideila gau, kabsaṭ iru yabiñ udla gau niñöm, gasi iru nöp niñla. Pen Sebedi ñi niṗe Jems aip Jon aip, ñig magib ap udmil Saimon aip wög jim ñöl gimidil bi miñau, u rö nöp gasi iru niñlö. Pen Saimon am Jisas mideia söḷ au kugom yimöm haga, "Bi Kub, yad bi nan si nan najj gipin u, ne ke gau aru," a ga. Hageia Jisas haga, "Ne piñiñ gagmön. Miñi ñin i riköm, bi kabsaṭ udep u arö gimön, niṗi bi ud God niṗ dauṗ bi mideinabön," a ga.

¹¹ Jisas anig hagö, ñig magib miñau dam ñig goṭ au löm, kabsaṭ nan gau arö göm, Jisas aip amöm ajmidal. †††

Jisas, bi wös hapeb la ap gö, kamiñ la

¹² Pen hainö Jisas am daun ap midö, bi wös hapeb hañ romaṅ gau magöñhalö la bi ap apöm, Jisas mideia söḷ au kugom yimöm nabic yihöñ göm, haga, "Ne yip gö kamiñ linig, gö kamiñ linim," a ga.

¹³ Anig hagö, Jisas haga, "Yau, yad giñö, nöp kamiñ linim," a ga. Anig hagöm, Jisas ñimagö niṗe miñöbö löm bi anibu ud niñö, magö anibu nöp wös hapeb gau böñ nöp hir ga. ¹⁴ Wös hapeb gau hir gö, Jisas bi anibu niṗ haga, "Yad nöp ud niñö kamiñ löp u niṗi bi gau hagagmön. Pen bi Mosis hadame nöp kali ktiñ riköm haga rö, wös hapeb yip u kamiñ löp a gimön, am bi God niṗ nan sabe gipal gau kalip yamön, nan sabe gep u kalip ñimön hagdöm, 'Yip kamiñ löp rö, nan i God niṗ sabe gim,' a gimön. Ne anig gimön, niṗi bi niñöm hagnaböl, 'Niṗe kamiñ löp rö anig göp,' a ginaböl," a ga. †††

¹⁵ Pen Jisas manö niṗe u, ram minöñ gau magöñhalö riṅoṅ riṅoṅ arö, niṗi bi iru nöp, niṗ niñun a göm, ciro maṭo ñöm aumidal. Niṗi bi anib gau, riṃnap manö aij

†† 5:1 Mad 13:1-2; Mak 3:9-10 ††† 5:5 Jon 21:3-8 ††† 5:11 Mad 19:27 ††† 5:14 Lep 14:1-32

nipe u niŋniŋ aumidal; riŋnap hanip gö kamiŋ laŋ a göm aumidal. ¹⁶ Pen ŋin riŋnap Jisas am ke miŋan ap midöm, Nap nip sabe gimidöp.

Jisas, bi ŋimagö ma kiŋa ga ap gö, kamiŋ la

¹⁷ ŋin ap Jisas niŋi bi gau kalip manö hag ŋi mideia. Perisi bi riŋnap abe, lo manö hag ŋeb bi riŋnap abe, ram minöŋ Galili aŋ au ram riŋig aŋtö magöŋhalö gau niŋö abe, ram minöŋ Judia aŋ au ram riŋig aŋtö magöŋhalö gau niŋö abe, Jerusalem niŋö abe apöm, Jisas manö hag ŋimideia au asik mideila. Pen Bi Kub klö nipe aip mideia u me, Jisas niŋi bi nan ga gau kalip gö kamiŋ la. ¹⁸ Pen bi riŋnap, bi ŋimagö ma kiŋa ga ap ilöŋ li dapöm, Jisas nip gö kamiŋ laŋ a göm, nip Jisas midöp ram raul miŋan u ud arun a gi gasi u niŋla. ¹⁹ Pen Jisas mideia ram u niŋla, niŋi bi gau ram raul miŋan anibu böŋ nöŋ sisŋ ga. Anig gö, wip ilöŋ li daula anibu, dam ram adö laŋ amöm, ram u ud miŋan hiiköm, nagŋ löm, Jisas mideia aŋ au giyaŋ yula. ²⁰ Kale gasi niŋla, Jisas gö kamiŋ linim rö löp, a göm niŋeila rö, Jisas gasi kale u niŋöm, bi ŋimagö ma kiŋa ga u nip haga, "Bi niŋeb yad, nan si nan naij giŋan gau niŋem arö gabin," a ga. ^{†21} Jisas anig hagö, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ŋeb bi gau abe, gasi aŋ kale gau nöŋ ke niŋöm haga, "Bi anibi ban? Nipe God nip hag juöl gi hagab. God nipe aŋi nöŋ me nan si nan naij giŋal gau niŋöm arö giŋim rö löp," a göm, gasi kale u nöŋ niŋla.

²² Pen gasi niŋeila anibu, Jisas ke rik niŋöm haga, "Kale niŋön giŋig yip gasi naij niŋabim?" ²³ Bi ap bi ap nip hagnab, 'Nan si nan naij giŋan gau niŋem arö gabin,' a giŋab u, kale aigöl gimim niŋnabim nipe manö niŋö hagab aka manö pir alabŋ Pen bi ŋimagö ma kiŋa göŋ ap mideinab, bi ap nip hagnab, 'Ne miŋi nöŋ urak aru,' a giŋab u, kale aigöl gimim niŋnabim nipe manö niŋö hagab aka manö pir alab? ²⁴ Bi ŋi nipe niŋi bi minöŋ naböŋ iŋ i nan si nan naij giŋal gau niŋöm arö giŋim rö löp u, kale manö anibu manö niŋö a gimim niŋ udmim a gem, manö anig göl hagnig gabin," a ga. Anig hagöm, Jisas bi ŋimagö ma kiŋa ga u nip haga, "Ne miŋi nöŋ urakmön, nöŋ ilöŋ li daubal abañ bad u udmön, ado gi ram ne aru," a ga. ^{†25} Anig hagö, niŋi bi gau niŋmidlö niŋöl gi, magö anibu nöŋ uraköm, nip ilöŋ li daula abañ bad anibu udöm, God nip aij a göl gi, ram nipe ara. ²⁶ Anig gö, niŋi bi niŋmideila gau magöŋhalö pa giŋi göm, God hib u dap ranöl gi haga, "Miŋi nan ke niŋö yabiŋ gajip niŋbun," a göm, aiö waiö gila.

Jisas bi nipe Lipai nip uda

(Mad 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷ Pen hainö Jisas amöm niŋa, bi dakis udep ap dakis ŋeb ram raul miŋan u asik mideia. Hib nipe u Lipai. Jisas nip niŋöm haga, "Ne aumön, yad aip arul," a ga. ²⁸ Hageia, Lipai uraköm, wög gimidöp u arö göm, nan nipe gau magöŋhalö arö göm, Jisas aip arlö.

²⁹ Pen Lipai ŋiŋi löm, Jisas nip nan magö kub ram nipe u lau löm, bi dakis udep riŋnap, niŋi bi riŋnap iru nöŋ wiŋ alö apöm, Jisas aip asiköm nan magö ŋiŋeila. ³⁰ Pen Jisas kale aip nan magö ŋiŋaia u niŋöm, bi Perisi riŋnap abe, bi lo manö hag ŋeb kale riŋnap abe apöm, Jisas bi nipe gau kalip haga, "Kale niŋön giŋig niŋi bi nan si nan naij giŋal gau abe, bi dakis udep gau abe aip asikmim nan niŋabim?" ö gila. [†] ³¹ Anig haglö, Jisas manö anibu niŋöm kalip pen hagöm haga, "Niŋi bi kamiŋ midpun a giŋal gau, wös wameb bi wiŋ alagpal; niŋi bi nan göŋ gau nöŋ, hanip gö kamiŋ laŋ a göm, wös wameb bi wiŋ albal. ³² Anib unbö rö nöŋ, yad niŋi bi, mid aij giŋun a göm gasi niŋbal gau, kalip hagnig auagpin; niŋi bi, hon nan si nan naij gun, mid aij gagpun, a göm gasi niŋbal gau, kalip hagnig aubin. Yad kalip manö aij hag ŋinö, kale manö yad u niŋ udöm, nan naij giŋal gau, niŋön giŋig anig giŋun a göm, arö göm, God hagöŋ rö nöŋ göl," a gem aubin.

God nip sabe gep gasi u nöŋ niŋöm nan magö niŋagla

(Mad 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Pen kale riŋnap Jisas nip haga, "Jon bi nipe gau abe, Perisi bi kale gau abe ŋin riŋnap, God nip nöŋ gasi aŋi niŋun, a göm, nan magö niŋagöm kiyo nöŋ midöm, God nip sabe giŋal. Pen bi ne gau nan magö niŋöl gi, ŋig niŋöl gi nöŋ midpal," a gila.

³⁴ Anig hageila, Jisas kalip pen haga, "Bi ap niŋi udöm, niŋi bi nipe gau aip nan kub niŋnaböl u, bi riŋnap uraköm, niŋön giŋig anig gabim a göm hagnaböl. ^{†35} Pen hainö bi riŋnap apöm bi anibu ud arlö, ŋin anibu niŋi bi nipe gau mög gö, nan magö niŋagnaböl," a ga.

³⁶ Pen Jisas manö hod riköm kalip haga, "Watij nöŋ niŋö ap gi dö geinab u, watij giŋön niŋö ap ud gi dö göm, dap al döŋ gilö, adip adip lagnab. Ke ke yabiŋ löm, miŋhöŋgöl naij yabiŋ giŋab. ³⁷ Pen ŋig wain u, u rö nöŋ. ŋig wain kamiŋ u udöm, kaj meme haŋ miŋep miŋan yaŋ hoŋ gagpal. Niŋön giŋig: hoŋ göm meme niŋlö, ran ap ranöm, biŋ naij yabiŋ hagöm pak gi dö göm hoŋ gö, kaj meme haŋ u abe naij giŋab. ³⁸ Gasŋ anibu niŋöm me, ŋig wain kamiŋ udöm, kaj meme haŋ kamiŋ miŋan u nöŋ hoŋ lep. ³⁹ Pen niŋi bi ŋig wain nöŋ niŋö hadö niŋbal gau, hainö ŋig wain kamiŋ giŋön niŋö u niŋlö kalip aij gagnab; 'ŋig wain nöŋ niŋö u aij,' a giŋaböl," a ga.

"Yihariŋ midep ŋin i niŋön giŋig anig gabim?" ö gila

(Mad 12:1-8; Mak 2:23-28)

6 Hainö Juda God nip sabe gep ŋin ap, Jisas bi nipe gau aip wid wög adŋ aŋ au amöl gi, bi nipe gau wid magö anib gau riŋnap rik ŋimagö adö kale au löm, haŋ pak yuöm niŋöl gi arla. ^{††} Anig geila, bi Perisi riŋnap niŋöm haga, "Kale niŋön giŋig God nip sabe gep ŋin wög gagep i, wid magö haŋ pak yumim wög gabim?" ö gila. ^{†††}

† 5:20 Luk 7:48; Ais 43:25 †† 5:24 Jon 5:8

† 5:30 Luk 15:1-2 †† 5:34 Jon 3:29 †† 6:1 Dud 23:25 ††† 6:2 Jon 5:10

³ Hageila, Jisas bi nipe gau gila anibu naj gagla u niñöm, bi Perisi gau kalip haga, "Depid hadame nöp bi nipe gau aip kiyö lö, God sabe gep ram u amjaköm, bred God amgö ilö adö u löm, bi yihariñ ñiñagpal, bi God nip nan sabe gipal gau nöp ñiñbal bred u, Depid hag niñö, nip ñilö, bi nipe gau aip ñiñla. Kalip kiyö lö gila aiud anibu God Manö kali ktiñ rikla u, kale niñag-pim ar?" a ga. †

⁵ Jisas manö ap halö hagöm haga, "Bi Ñi nipe Bi Kub midöm, ñin yihariñ midep ñin u, niñön ginam a ginab u, ginab," a ga.

Jisas, bi ñimagö pino ga ap gö, kamiñ la

⁶ Pen Juda God nip sabe gep ñin hain ap, Jisas Juda magum gep ram u amöm, kalip God Manö u hag ñöl gi mideia. Ram raul miñgan anibu, bi ñimagö pino ga ap ap mideia. Bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, bi anibu nip niñla rö, Jisas nipe God nip sabe gep ñin i nip gö kamiñ linab aka niñön gö, nip hag gun a göm, nip niñ ij halö li mideia. ⁸ Pen gasi niñla anibu, Jisas ke niñöm, bi ñimagö pino ga anibu nip haga, "Ne urakmön añ aui au," a ga. ⁹ Hageia, urak auö niñöl gi, Jisas bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe kalip haga, "Yihariñ midep ñin i rö, niñi bi gau kalip ud aij ginabun aka, yihariñ midep ñin uri a gun, kalip arö ginabun? Kalip gino urak aröl aka kalip arö gino umöl?" ö ga. ¹⁰ Anig hagöm, kalip niñ gus gus göm, bi ñimagö pino ga u nip haga, "Ñimagö ne u miñöbö li!" a ga. Hagö, ñimagö nipe miñöbö lö niñöl gi, adij kamiñ la.

¹¹ Jisas bi anibu nip gö kamiñ la u niñöm, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, mulu kal yabiñ niñöm, Jisas nip niñön gun a göm, hag niñ hag niñ gi mideia.

Jisas bi nipe unbö miñgan lañ uda

(Mad 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Pen ñin añ anib au, Jisas Nap nip hagnabin, a göm, dum ilö lañ amöm, Nap nip sabe gi midö midö, ram rua. ¹³ Pen ruö sidö aua magö u, bi nipe gau magöñhalö hagö aueila, bi nipe unbö miñgan lañ kalip ud asik ke löm, kale bi manö yad ud arep gau midein-abim, a göm hag la. ¹⁴ Bi nipe hag la anib gau hib kale me: ap Saimon, hainö Jisas hib nipe ap löm Pida a ga; ap Edru, Saimon nimam nipe u; ap Jems; ap Jon; ap Pilip; ap Badolomyu; ap Madyu; ap Domas; ap Jems, Alpias ñi nipe u; ap Saimon hib alog Saimon Selod a gimidal u; ¹⁶ ap Judas, Jems ñi nipe u; ap Judas Iskari-od. Nipe nöp me hainö Jisas al pak lilan a göm, nip mu-mug niña.

Niñi bi iru nöp Jisas mideia au aula

¹⁷ Pen Jisas bi nipe anib gau aip dum ilö lañ arö göm, au giyañ gi am ban aij yañ midlö niñöl gi, niñi bi iru nöp, nip niñun a göm, ap magum gila. Niñi bi anib gau, rimnap Jerusalem niñö, rimnap ram minöñ Judia

gau niñö gau niñö, rimnap ram minöñ nabis daun kub miñöp Daia Saidon niñö, ¹⁸ Jisas manö nipe niñun, hanip nan göp gö kamiñ linim a göm aueila. Niñi bi ki-jaki aiön pi nan gau abañ alö mid aij gagla gau, Jisas gö kamiñ la. ¹⁹ Pidöñ nip niñö apöm, kalip nan niñön niñön ga gau gö, magöñhalö kamiñ lajip u niñöm, niñi bi anib gau magöñhalö apöm, hon abe Jisas nip ud niñun a göm, nip ciro mafo ñöm aula.

Niñi bi mög gep rö gau hainö miñ miñ ginaböl

(Mad 5:1-12)

²⁰ Jisas bi nipe gau kalip amgö niñöl gi haga, "Kale niñi bi mög gep rö midpim gau, God kalip ud aij göm abad mideinab.

Gasi anibu niñmim

miñ miñ gimim.

²¹ Kale miñi kiyö kub löp gau,

hainö kiyö lagnab.

Gasi anibu niñmim

miñ miñ gimim.

Kale mög gö, miñön magö gabim gau,

hainö aij gö niñöl gi, miñol ginabim.

Gasi anibu niñmim

miñ miñ gimim. ††

²² Bi Ñi nipe nip cig midpe, niñi bi gau

kalöp mulu kal niñöm, ji niñöm,

niñi bi naj anib gai i, bi an aip mideinaböl, a göm,

kalöp hib gasi naj niñöm

manö udöm hag jueinaböl u,

kale miñ miñ gimim. ‡

²³ Ginaböl anibu, niñi itañ kale gau,

bi God manö hagep gau kalip gimidal rö nöp kalöp ginaböl.

Anib u niñmim, God hanip ud aij yabiñ ginab

ram minöñ nipe adö lañ au, a gimim,

aij a gö niñöl gi, ñin ma ju adö adö gi uraköl gi,

miñ miñ göl gi midaimim.

Kale niñ aij gimim

²⁴ "Pen kale niñi bi mani nan iru midöp gau

niñ aij gimim.

Nan kale udep rö u,

minöñ naböñ adö it i hadö udpim.

²⁵ Pen kale miñi nan magö rö ñiñ giñe giñe mudun

göp gau,

hainö kiyö linab u niñ aij gimim.

Pen kale miñi manö miñol utib gi midpim gau,

hainö mög gö miñön magö gi mideinabim.

²⁶ Pen kalöp hib dap ranöl gi nöp mideinaböl u,

kale niñ aij yabiñ gimim.

Niñi itañ kale gau, bi God Manö piral hagdimal gau,

kalip unbö rö gimidal.

† 6:3-4 Lep 24:5-9; 1Sa 21:1-6

†† 6:21 Rep 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 ‡ 6:22 Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

Kotmat kale gau kalip midmagö limim

(Mad 5:38-48)

²⁷ "Pen nibi bi manö yad niḡabim gai i. Kotmat kale gau kalip midmagö limim. Nibi bi kalöp mulu lugö niḡbal gau kalip ud aij ḡimim. ²⁸ Nibi bi kalöp hag juaiöl, God kalip abad mideiaḡ a ḡimim, niḡ sabe ḡimim. Nibi bi kalöp ḡi naiḡ gaiöl, kalip God niḡ sabe ḡimim. ²⁹ Pen nibi bi rimnap kalöp alaun böḡ lap pakaiöl, ado ḡimim, böḡ lap u rö nöḡ paköl. Pen nibi bi rimnap kolsior kale u udaiöl, sior u rö abe udim a ḡimim, haḡöwaḡö ḡimim. ³⁰ Nibi bi rimnap nan midagaim asib hagaiöl, kalip ḡimim. Pen nan kale ap niḡöm udaiöl, hanip adog ḡimim, a ḡimim hagagmim. ³¹ Hanip ḡilaḡ a ḡimim gasi niḡbim rö u, kale ke nibi bi rimnap gau kalip u rö nöḡ ḡimim. †

³² "Nibi bi kalöp midmagö libal gau nöḡ midmagö linabim u, God kalöp aigöl göm niḡö, aij ḡinabḡ Nibi bi nan si nan naiḡ ḡipal gau, nibi bi kale ke gau u rö nöḡ pen pen midmagö libal. ³³ Pen nibi bi kalöp ud aij ḡipal gau nöḡ kalip ḡi aij ḡinabim u, God kalöp aigöl göm niḡö, aij ḡinabḡ ḡinabim anibu, nibi bi nan si nan naiḡ ḡipal gau ḡipal rö nöḡ ḡinabim. ³⁴ Nan ḡino pen ḡinaböl a ḡimim, gasi u nöḡ niḡmim nan ḡinabim u, God kalöp aigöl göm niḡö, aij ḡinabḡ ḡinabim anibu, nibi bi nan si nan naiḡ ḡipal gau ḡipal rö nöḡ ḡinabim. ³⁵ Anib u, kotmat kale gau midmagö limim, kalip ḡi aij ḡimim, nan haḡöwaḡö ḡimim. Hanip pen ḡinaböl a ḡimim, gasi u niḡagmim. Anig geinabim u, God klö yabiḡ adö laḡöl midöp u, ḡi pai niḡe mideinabim. Niḡe göḡ rö geinabim u me, kalöp hauḡ gagöm, pen aij ḡinab. God niḡe nibi bi nan si nan naiḡ ḡipal gau abe, nibi bi niḡ, aij a göḡ, a gagpal gau abe, kalip u rö nöḡ ḡi aij gab. ³⁶ Nap kale nibi bi möḡ niḡöm ud aij göḡ rö, kale u rö nöḡ nibi bi möḡ niḡmim ud aij ḡimim.

Nibi bi gau kalip manö kub hagagmim

³⁷ "Kale nibi bi rimnap, 'Anig anig ḡipim rö, kale nibi bi naiḡ midpim,' a ḡagnabim u, God kalöp pen u rö nöḡ, 'Anig anig ḡipim rö, kale nibi bi naiḡ midpim,' a ḡagnab. Kale nibi bi rimnap manö kub hagmim, 'Kale nibi bi naiḡ, pen udnabim,' a ḡagnabim u, God kalöp pen u rö nöḡ manö kub hagöm, 'Kale nibi bi naiḡ, pen udnabim,' a ḡagnab. Nibi bi gau kalöp ḡi naiḡ geinaböl u niḡmim arö geinabim u, God nan naiḡ kale ḡipim u, u rö nöḡ niḡöm arö ḡinab. †³⁸ Nan kale gau nibi bi gau kalip haḡöwaḡö ḡeinabim u, God kalöp pen u rö nöḡ haḡöwaḡö yabiḡ ḡinab. Kale skel niḡön rö udmim nibi bi gau kalip nan nime li ḡinabim u rö, God skel anibu nöḡ ud kalöp u rö nöḡ nan nime li ḡinab," a ga. †

³⁹ Pen Jisas manö ap hod riköm haga, "Bi amgö we ḡinab ap, bi amgö we ap niḡ, adan anig anig midöp a göm yamagnab. Niḡön ḡiniḡ: niḡe anig gö, miḡöḡgöl utöm miḡan yaḡ ap lug paknabil. †⁴⁰ Nibi bi skul hagpal gau, am skul hagpal magö u, hag ḡeb bi kale gau kalip adö laḡ midagpal. Pen hainö skul u hag pis ḡi aij

göm me, hag ḡeb bi kale gau aip aip adip adip mideinaböl. ††

⁴¹ "Pen niḡön ḡiniḡ mab po amgö kalöp ke pak paḡu ḡi midöp u niḡ hagmim wasö, namam nan aciḡ amgö niḡe midöp u nöḡ niḡ hagpim? ⁴² Mab po kub amgö kalöp pak paḡu ḡi midöp u nöḡ ud yube, amgö kale amgö yabiḡ lö, hainö namam nan aciḡ pro amgö niḡe midöp u, ud yuun a ḡimim hagmim," a ga.

Mab aij pilöp, mab naiḡ pilöp

⁴³ "Pen mab aij ap magö naiḡ ap pilagnab; pen mab naiḡ ap magö aij ap pilagnab. ⁴⁴ Anib u, mab gau magö pilnab u niḡöm, mab u aij, mab u naiḡ a göm niḡnaböl. Nagi miḡañib u kia magö pilagnab. Nagi gabḡog u papo magö pilagnab. ⁴⁵ Nibi bi aij gau, hibur gasi midmagö an kale daḡ aij midöp rö, ḡi aij ḡipal. Nibi bi naiḡ gau, hibur gasi midmagö an kale daḡ naiḡ midöp rö, ḡi naiḡ ḡipal. Pen nibi bi aigale nibi bi rö midpal u, manö hagnaböl u nöḡ apdi niḡun, nibi bi gau aij, nibi bi gau naiḡ a gun niḡnabun.

Bi miḡöp ram miḡöp ḡilö

(Mad 7:24-27)

⁴⁶ "Yip Bi Kub hon, Bi Kub hon, a ḡipim u pen niḡön ḡiniḡ manö hagpin u hain gagpim? ††⁴⁷ Nibi bi manö yad u niḡöm, hagpin rö ḡipal gau, manö hagniḡ gabin i rö midpal. ⁴⁸ Nibi bi manö yad u niḡöm, hagpin rö ḡinaböl gau, bi ram ḡi liniḡ geinab, utöm milö udöm, ram padö kabö adö au li aij göm, ram adö anibu nöḡ ḡi linab rö midnaböl. Anig gö, ḡiḡ ut apöm, ram halö pa jö ma jö ḡi ud arnam a ḡi wasö niḡöm, ram ḡi aij ḡinab anibu pidöḡ nöḡ mideinab. ⁴⁹ Pen nibi bi manö yad u niḡöm, hagpin rö ḡagnaböl gau, bi ram ḡi liniḡ geinab, utöm milö udagöm, ram padö lagöm, yihariḡ ram minöḡ adö adö au ḡi linab rö midnaböl. Anig gö, ḡiḡ ut apöm, ram halö pa jö ma jö ḡi ud arnam a göm, magö anibu nöḡ ram halö böḡ nöḡ ud arö, minöḡ cög nöḡ mideinab.

Jisas bi wög ḡi ḡeb ap gö kamiḡ la

(Mad 8:5-13)

7 Jisas nibi bi anib gau kalip manö anibu hag ḡi pis göm daun pro Kapaneam ara. ² Pen daun anibu, bi kub ami bi iru nöḡ abad midmidöp bi ap mideia. Bi rimnap Jisas ap Kapaneam midöp a ḡilö, manö anibu niḡöm, Rom ami bi kub Juda bi manö ud asikeḡ rimnap hag yuöm haga, "Bi nagi wög ḡi ḡeb aij yabiḡ yad ap nan göḡ umniḡ gab niḡöm kale am Jisas niḡ hag niḡmim ut ḡi daube, niḡ gö kamiḡ laḡ," a ga. ⁴ Hagö, kale Jisas mideia au amöm, niḡ manö klö neb neb göm hagla, "Ami bi abad middep bi kub ap, bi aij yabiḡ. Hanip Juda nibi bi gau midmagö löm pör abad mid aij göḡ. Magum gep ram hanip ap ḡi la. Anib u, ne ammön bi nagi wög ḡi ḡeb niḡe u gö kamiḡ linim," a ḡila.

⁶ Kale hageila niḡöm Jisas kalip aip am am ram au söḡ au amöl ḡilö niḡöl ḡi, ami bi abad middep anibu bi

† 6:31 Mad 7:12 †† 6:37 Mad 6:14 † 6:38 Mak 4:24 †† 6:39 Mad 15:14

†† 6:40 Mad 10:24-25 ††† 6:46 Mad 7:21

nijeb nipe rimnap hag yuö, am Jisas nüp nable paköm hagla, "Bi ami abad midep bi hon u nöp hagöp, 'Bi Kub, yad bi aij wasö, ram yad u ma ilön auagmön.

⁷Yad bi aij rö nöp ninam, pen yad niñbin, God nöp aip midöp rö, "Kamij lañ," manö u nöp hagaimön, bi yad nan göp anibu kamij linim. ⁸Bi kub yabiñ ap yip abad midöp; yad ke pen ami bi gau kalip abad midem, "Arim!" a ginö arbal; "Auim!" a ginö aubal; "Wög anibu gim!" a ginö gipal, 'a göp," a gila.

⁹Anig haglö, Jisas, bi anibu gasi nipe ke niñöm anig hagöp a göm, aiö göm, nibi bi nüp hain göm aueila gau kalip haga, "Ami bi Rom nibö u, yip niñ ud pidön göp. Nipe göp anibu, Isrel bi ap unbö rö göp yad niñagpin yabiñ," a ga.

¹⁰Pen ami bi abad midep bi u, bi nipe gau ado gi amöm niñla, bi nan ga anibu hadö kamij la.

Jisas nibi adu ñi nipe uma u nüp gö, kamij ara

¹¹Ñin an anibu nöp, Jisas aip bi nipe gau aip Nen daun arla. Nibi bi gau iru yabiñ nöp aip arla. ¹²Daun ajön it söl au amjaklö niñöl gi, nibi adu ap ñi añi nipe yag daua uma u, wip ilön löm daueila. Nibi bi iru nöp daun anibu nibö apöm nibi anibu aip aueila. ¹³Jisas nibi adu anibu nüp niñö, mög gö haga, "Miñön gagmön," a ga. ¹⁴Anig hagöm, nipe amöm wip ilön li daueila mab u ud niñö niñöl gi, bi ilön daueila gau pidön gila. Jisas bi praj uma u nüp haga, "Ñi me, nöp hagabin, urak!" a ga. ¹⁵Anig hagö, ñi urak asiköm manö hagö niñöl gi, Jisas nime nüp, ñi ne u, a göm ud ña. †

¹⁶Pen nibi bi niñ mideila gau magönhalö pa giñi göm, God hib nipe u dap ranöl gi hagla, "God manö hagep bi kub yabiñ hanip auöp. God hanip gi ñinig auöp," a gila. ††

¹⁷Jisas ga anibu niñöm, aiud udlö, manö anibu Juda nibi bi ram minön kale gau gau amöm, ram minön ke gau gau magönhalö ara.

Jon Bi Ñig Pak Ñeb bi nipe miñöp Jisas niñig arlö

¹⁸Jon bi nipe gau, Jisas ga rö magönhalö niñöm, am Jon nüp hag ñilö, bi nipe miñöp hagö aueilö haga, ¹⁹"Kale miñön ammil Bi Kub nüp hag niñmil, 'Ne Mesaia pör abad midpun u nöp auban aka bi ke nibö ap halö abad midaiun?' ö gimil," a ga.

²⁰Hageia, bi miñau Jisas mideia au ammil haglö, "Jon bi ñig pak ñeb u halip bi miñön hagöp, 'Kale miñön ammil Bi Kub hag niñmil, 'Ne Mesaia pör abad midpun u nöp auban aka bi ke nibö ap halö abad midaiun,'" a gimil, 'a göm, hol miñön hag yuö, nöp hag niñig aubul i," a gilö. ‡

²¹Pen kale miñön anig hagnil niñ midlö niñöl gi, Jisas nibi bi iru nöp nan adö ke ke ga gau gö kamij la; nibi bi iru nöp miña ga gau gö kamij la; nibi bi iru nöp kijaki aiön pi abañ al mideia gau gö kamij la; nibi bi iru nöp amgö we ga gau gö amgö ñil niñla. ²²Anig

göm, Jisas bi anib miñau kalip haga, "Kale miñön ado gi ammil Jon nüp hagnil, 'Hol am niñbul, bi anibu nibi bi amgö we ga gau gö amgö ñil niñbal; nibi bi ma böñ nöp naj ga gau gö kauyan ajaböl; nibi bi hañ roman wös hapeb la gau gö miñep göp; nibi bi rimid migan piñ göp gau gö manö apdi niñaböl; nibi bi umbal gau gö kamij midpal; nibi bi mög gep rö gau manö aij u hagab niñaböl. ††† Nibi bi yip gasi niñöm cig göl gi nöp mideinaböl gau, miñ miñ yabiñ ginaböl, 'a gimil," a ga.

²⁴Anig hagö, bi Jon manö daulö miñau ado gi arlö niñöl gi, Jisas nipe, Jon nüp manö adö u hagöm nibi bi mideila gau kalip haga, "Kale nöd ram minön kabö nöp midöp an au arbe ñin u, niñön niñig arben Kale hod milö añi ap yigön ud anja gi dan i göp ap niñig arbe? ²⁵Kale niñön niñig arben Bi watij aij yabiñ yimöb ap niñig arben Anibu wasö. Bi watij aij yabiñ udöm, nan aij aij udun a göm gasi niñbal gau, bi kub ram gau nöp hanbal. ²⁶Pen kale niñön niñig arben God manö hagep bi ap nüp niñig arbe akan Niñö me, God manö hagep bi ap nüp niñig arbe, pen bi Jon niñbe u nipe wög adö ke nibö ginig aua. †††† Bi Jon u me, hadame ram God Manö u kali kñiñ riköm hagla,

'Bi manö hagep yad u hag yunö, nöd amöm, nibi bi gau kalip hag ñi aij ginab;

hainö ne ke hag yunö ninabön,' a göm kali kñiñ rikla.

†††

²⁸Kalöp hagabin, nibi bi nöd midmidal gau abe, nibi bi miñi midpal gau abe magönhalö nibi bi yihariñ, Jon bi kub. Pen God nibi bi yihariñ gau udöm ram minön nipe kumi kabö adö lañ au abad mideinab gau, kale Jon rö midageinaböl; kale nibi bi kub mideinaböl," a ga.

²⁹Nibi bi gau, bi dakis udep gau halö, nöd Jon nüp aula, kalip magönhalö ñig pak ña. Anig gö, Jisas manö haga u niñöm hagla, "God adan nipe nöp kabö rö midöp," a gila. ††††† Pen bi Perisi abe, bi lo manö hag ñeb bi kub gau abe kale, God kalip niñön niñön gilariñ a ga u gasi kale ke niñöm pa jö niñöm, Jon hanip ñig pak ñariñ a göm auagla. §

³¹Pen Jisas nibi bi anib gau kalip manö ap hagöm haga, "Nibi bi miñi ñin i midpim gau yad niñbin, kale ñi pai pro gau, nibi bi magum gep ka au asiköm, ñi pai pro rimnap meg migan dap ranöm hag amil apil göm hagnil, 'Hon añi pu gino, kale niñön ginig kugom ralagpimñ Pen kimap miñön gep rö ap hagno, kale niñön ginig miñön gagnil?' ö gipal rö u, kale gipim.

³³Niñön ginig: Jon bi ñig pak ñeb u apöm, nan magö ñiñagöm, ñig wain ñiñagöm gö, kale nüp hag jumim hagnil, 'Bi kijaki aiön pi abañ alöp midöp u,' a gipim.

³⁴Pen miñi yad Bi Ñi nipe apem, nan ñiñem, ñig wain ñiñem ginö, yip hag jumim hagnil, 'Nan iru ñiñöm, ñig wain ñiñöm göp u me, nipe nibi bi nan si nan naj gipal bi gau, bi dakis udep bi gau, bi kale ap midöp u,' a gipim. ††††† Pen nibi bi God Manö aij u niñ udöm, hain göm, gi aij göm, mid aij geinaböl u, nibi bi gau kalip

† 7:15 1Ki 17:23; 2Ki 4:36 †† 7:16 Luk 1:68 ‡ 7:20 Sam 40:7; Mal 3:1; Rep 1:8

†† 7:22 Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 ††† 7:26 Luk 1:76 †††† 7:27 Mal 3:1 ††††† 7:29 Luk 3:12 § 7:30 Mad 21:32 §† 7:34 Luk 15:2

niñöm hagnaböl, God Manö u manö niñö yabił, a gın-aböl," a ga.

Bı si udmidöp nibi ap

³⁶ Bı Perisi ap hib nıpe Saimon. Nıpe Jisas nıp haga, "Ne aumön ram yad u nan magö ñıñul," a ga. Hagö, Jisas ram nıpe u amöm nan magö ñıñlö niñöl gi, ³⁷ nibi daun anıbu midöm nan si nan naij gimidöp manö ap niña, Jisas bı Perisi ram amöm aip nan ñıñailö. Anıb u niñöm, ñıg hañıj aij auep kabö barol ud rim lila ap dapöm, ³⁸ Jisas mideia jöl adö gau apöm, ma it au miñöñ gi mideia. Anıg göl miñöñ gö niñöl gi, amgö ñıg u gi dö gi Jisas ma adö yañ lugö, umagö nıpe u ud ñıñ gi yuöl gi, ma kid nıpe u bom haluöm, mulu ñıñöm, ñıg hañıj aij auep anıbu ma kid nıpe adö au li ña. ³⁹ Anıg geia, bı Perisi Saimon u, gasi magö nıpe u nöp gasi niñöm nıp ke haga, "Bı anıbi bı God manö hagep kabö göl midaböp, nibi anıbi nıpe nan si nan naij gimidöp nibi naij ap apöm nıp ud niñab u rik niñböp," a ga.

⁴⁰ Jisas pen, bı Perisi gasi niña anıbu niñöm, nıp haga, "Saimon, manö yad añi ap midöp nöp hag ñıñig gabin," a ga.

Hageia, Saimon haga, "Manö hag ñeb bı yad, manö anıbu hag," a ga.

⁴¹ Hageia, Jisas manö hod riköm haga, "Bı ap uraköm, bı miñöp kalıp bı ap paip hadred (500) denari-ai ñöm, ap pipdi denari-ai (50) ñınab. ⁴² Pen hainö bı anıb miñau pen ñeb rö lagö, bı mani ñınab anıbu kalıp miñöh hagnab, 'Arö gimil. Mani kalöp miñöh ñıbin u, pen ñıl a gimil gasi u niñagmil,' a gınab. Anıg hagö, bı an bı anıbu nıp midmagö yabił linab, bı nan naböh kub mideinab u aka bı nan naböh pro mideinab u?" ö ga.

⁴³ Hageia, Saimon haga, "Gasi yad niñbin u, bı nan naböh kub mideinab u," a ga.

Hageia, Jisas haga, "Niñö yabił hagpan," a ga. ⁴⁴ Anıg hagöm, Jisas ado gi, nibi u nıp niñöm, Saimon nıp haga, "Nıbi i nıp nöñ. Yad ram raul miñan nöp i auajın, ne ñıg ap udmön ma yıp ñik gi yuep rimnap ñagpan, ji nibi anıbi, amgö ñıg nıpe u gi dö gi lugöm ma yad ñıg lö, umagö nıpe udöm ñıñ gi yuöp. ⁴⁵ Ne yıp bom haluagpan, ji nibi i, yad ram raul miñan nöp apjakajın magö u rikö, nıpe ma kid yad bom haluöl gi nöp midöp. ⁴⁶ Yıp wel nabic cög lañ li ñagpan, ji nibi i nıpe ma kid yad ñıg hañıj aij auep u li ñöb. ⁴⁷ Anıb u, nöp hagabin, nibi anıbi nan si nan naij iru nöp göp u niñem arö gıpin. Anıb u, yıp pen midmagö yabił löp. Pen nibi bı nan si nan naij pro pro gıpal gau niñem arö gınö, yıp pen midmagö pro pro libal," a ga.

⁴⁸ Pen Jisas anıg hagöm nibi anıbu nıp haga, "Nan si nan naij gıpan gau niñem arö gabin," a ga.

⁴⁹ Anıg hagö, bı nıpe aip nan ñıñeila gau, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, "Bı anıbi niñön gıniñ göm, 'Nan si nan naij gıpan gau niñem arö gabin,' a gab?" ö gila.

⁵⁰ Anıg hageila u pen Jisas nibi anıbu nıp haga, "Gasi ne ke u nöp niñ udmön, nan si nan naij gıpin rö Jisas niñöm arö gañ, a gimön auban rö, nan si nan naij gi-

pan gau niñem arö gıpin. Ne ammön, God ñımagö ara adö u midaimön," a ga. ††

Nibi rimnap Jisas aip arla

8 Pen hainö ñın anıb au, Jisas bı nıpe unbö mi-gan lañ aip daun gau abe, ram riñig aglö gau abe amöm, God nibi bı nıpe udöm abad mideinab manö aij u, nibi bı gau kalıp hag ña. ² Pen ñın anıbu, nibi rimnap kijaki aiön pi halö mideila gau Jisas gö kamiñ la, rimnap nan ga gau gö kamiñ la, niñöm nibi anıb gau rimnap Jisas aip ajmidal. Nibi anıb gau hib kale me, ap Maria Magdala a gimidal. Kijaki aiön pi unbö mudun jıñ nibi anıbu anı dañ midöm höñ arla. ³ Nibi ap Joana. Nugmul nıpe hib u Kuja. Nıpe kiñ Herod ram nan nıpe gau abad midmidöp. Nibi ap Susana. Pen nibi rimnap halö iru rö aip ajmidal. Nibi anıb gau kale magöñhalö mani kale ke udöm, nan magö rau dapöm, Jisas bı nıpe gau aip nan magö jim ñöl ñıñ ajmidal.

Gıñbıl magö rö u, manö hod rik haga

(Mad 13:1-9; Mak 4:1-9)

⁴ Nibi bı daun ke ke, yam ugan kub yöl gau niñö gau niñö Jisas nıp niñıñig aulö niñöl gi, nibi bı nöd aula gau kalıp manö ap hod riköm haga,

⁵ "Bı ap, gıñbıl magö ranañ a göm, gıñbıl magö u dam wög adıñ gau yunab. Rimnap wög adıñ arep adan gau lugö, nibi bı taña gi amıl apıl gılö, yaur gau pen ap niñöm niñnaböl. ⁶ Pen yıñ rimnap kabö adö miñöh pro pro mideinab gau lugöm, marep gınab u pen kabö miñöh au ñıg ñıg halö midageinab u me, böñ nöp miñep gınab. ⁷ Pen yıñ rimnap nagi gıñkasi anı gau lugö, nagi anıbu hararo gi patu gö, ran aij gagnab. ⁸ Pen yıñ rimnap miñöh aij gau lugöm, ran aij göm, magö iru yabił nöp pılınab. Añi añi magö ñın juöl unbö mamid pılınab," a ga.

Jisas kalıp anıg hagöm haga, "Kale nibi bı gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim," a ga.

Jisas, gıñbıl magö u manö hod rik haga u, manö it u haga

⁹ Jisas manö hod riköm aiud anıbu hagö, bı nıpe gau nıp hag niñöm hagla, "Manö hod rikmön hagajan anıbu, manö it u aigöl gö rö midöp?" ö gıla. ¹⁰ Hageila, Jisas kalıp haga, "God nibi bı nıpe udöm abad mideinab manö pi göl midmidöp u, God kalöp gasi ñö niñbim, pen nibi bı rimnap gau, yad kalıp manö hod rikem nöp hagnö,

'kale niñöm niñagöl,

manö magö apdi niñöm manö it niñ udagöl.' ††

¹¹ Pen manö hod rikem nan yıñ rö hagpin u, God Manö adö u hagpin. ¹² Yıñ rimnap lugnab wög adıñ arep adan adö au a gıpin u, nibi bı gau God Manö u niñnaböl pen Seden gasi naij niñöm, kale God Manö u niñ udlö, God kalıp ud kamiñ yunab u naij göp a göm,

† 7:37 Mad 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

†† 7:50 Luk 8:48; 18:42 † 8:2 Mad 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49 †† 8:10 Ais 6:9-10

apöm God Manö gasi kalip anj daŋ midöp u ju udö, haut ginaböl, a gem hagpin. ¹³ Pen yij rimnap lugnab kabö adö minöŋ pro pro mideinab gau a gipin u, nibi bi gau God Manö u niŋöm, ñiñi löm, aij a gö niŋöl gi, manö anibu niŋ udnaböl u pen niŋ ud pidöŋ gagnaböl rö, miŋör rimnap auö haut göm arö ginaböl, a gem hagpin. ¹⁴ Pen yij rimnap lugnab nagi giŋikasi anj gau a gipin u, nibi bi gau God Manö u niŋnaböl u pen hainö manö marö aka mani kub nan gau aka miñ miñ gep adö u nöŋ gasi niŋöm, God Manö niŋ ud pidöŋ gagnaböl, a gem hagpin. ¹⁵ Pen yij rimnap minöŋ aij adö au lugöm, ran aij göm, magö iru yabiñ nöŋ pilnab a gipin u, nibi bi gau God Manö u niŋöm, niŋ ud pidöŋ yabiñ göm, gi dam dam, nan magö aij pilnab, a gem hagpin," a ga.

Hapö lau pi gagep

¹⁶ Jisas anig hagöm haga, "Nibi bi gau hapö lauöm rin cög miŋan aka abañ adö hanbal u mo gayik gau pi gagnaböl. Adö au gilaŋ rik lilö mailö gö, nibi bi gau ram raul miŋan anibu apöm mailö anibu niŋnaböl. †

¹⁷ "U rö nöŋ me, nan niñön niñön pi göl midöp gau, magöŋhalö waiö linab; nan niñön niñön paŋu gi midöp gau, magöŋhalö ud mailö göŋ au linab. ††

¹⁸ "Anib u, manö hagabin u niŋ aij gimim. Nibi bi manö niŋöm, niŋ udnaböl gau, manö aij rimnap halö niŋnaböl; pen nibi bi manö niŋöm niŋ udagnaböl gau, pro pro niŋun a göm niŋbal u halö böŋ nöŋ ur ginab. ‡

Jisas nime nimam bi gau

(Mad 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Pen ñin anibu nöŋ, Jisas nime aip, nimam hain nipe gau aip Jisas nip niŋniŋ aula. Apöm niŋla, ram raul miŋan anib yaŋ Jisas nibi bi sisi göl mideila niŋöm höŋ yaŋ mideila. ²⁰ Anig giŋö, nibi bi ap ram raul mideila gau niŋöm, Jisas nip hagla, "Name namam ne gau nöŋ niŋniŋ ap midpal höŋ yaŋ," a gila.

²¹ Haglö, Jisas kalip haga, "Nibi bi an an God Manö u niŋöm hain gipal gau me, ami yad, mam yad midpal," a ga.

Jisas hagö, yigön kub udeia u ur ga

(Mad 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Pen ñin ap, Jisas bi nipe gau kalip hagöm haga, "Ñig Waŋö Galili juun böŋ lödaŋ arun," a göm, ñig magib udöm arla. ²³ Pen anj gau arlö niŋöl gi, Jisas nipe hon han ara. Hon haneia magö u, yigön asad kub yabiñ ap ñig anj anibu udöm, ñig ral ñig magib miŋan u auö, umöl rö nöŋ la. ²⁴ Anig gö, bi nipe gau apöm, Jisas nip aŋa giŋö uraka hagla, "Bi Kub! Hon magöŋhalö umniŋ gabun!" a gila.

Hageila, Jisas yigön udaia u abe, ñig ral auuia u abe hag gö, magö anibu nöŋ yigön u ur göm, ñig u haluöm, nöd mideia rö mideia. ²⁵ Pen Jisas bi nipe gau kalip haga, "Kale ai gimim yip niŋ udagpim?" ö ga.

† 8:16 Mad 5:15; Luk 11:33 †† 8:17 Mad 10:26; Luk 12:2 ‡ 8:18 Mad 25:29; Luk 19:26

Hageia, kale piñiŋ göm aiö waiö göm, kale ke hag niŋ hag niŋ göm hagla, "Bi anibi bi an? Nipe hagö, yigön abe, ñig kub abe manö nipe hagöp rö nöŋ göŋ," a gila.

Bi kijaki aiön pi halö u, Jisas gö, kamiŋ la

(Mad 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Ñig magib udöm, amöm Ñig Waŋö Galili anj u am am, ram minöŋ Gerasa nibi bi midmidal böŋ lödaŋ arla. ²⁷ Pen Jisas ñig magib u arö gi, ñig waŋö goŋ au kabö kuŋup adö au ma abö gö niŋöl gi, magö anibu nöŋ, kijaki aiön pi abañ al mideila bi ap, daun anibu nibö apöm, Jisas nip nable paka. Bi anibu nipe magö nöŋ midöm, ram yabiñ raul miŋan u hanagmidöp; wip rigöl gimidal kabö miŋan gau nöŋ han ajmidöp. ²⁸ Bi nipe abad midep gau, sen udöm ñimagö ma nipe gau adik li pidöŋ gimidal u pen kijaki nan gau apöm ktö giŋö, sen limidal anib gau pak gi dö gö, ram minöŋ nöŋ anj gau pör pör armidöp. Pen bi anibu, Jisas nip niŋöm aiö göm, apöm ma it au lug paka. Jisas kijaki aiön pi nip abañ alla anib gau kalip haga, "Bi anibi nip arö gimim höŋ arim!" a ga. Jisas anig hagö, kijaki aiön pi nip abañ alla bi u, kakö göm, manö kub hagöm haga, "Ne Jisas, God Bi Kub adö i gilaŋ midöp Ñi nipe u, yip niñön ginig gabön? Yip ilön kub ñagmön!" a ga.

³⁰ Hageia, Jisas haga, "Hib ne u hag!" a ga. Jisas hageia, nipe pen haga, "Hib yad u Iru Nöp," a ga. Kijaki aiön pi nan gau iru yabiñ nöŋ nip yuö hiiköm mideila rö u me, anig haga. ³¹ Pen kijaki aiön pi gau Jisas nip neb göm hagla, "Hanip hagmön, mab ke yaŋ utöm miŋan mauñ juaga u yuagmön!" a gila.

³² Anig hagöm, kaj iru yabiñ nöŋ amil geila yöp ba anib gau niŋöm, Jisas nip neb göm hagla, "Ne hanip hagö, am kaj midpal gidaŋ kalip yuö hiikun," a giŋö, Jisas yau a ga. ³³ Jisas yau a gö, kijaki aiön pi nan gau, bi u nip arö göm, am kaj anib gau kalip yuö hiiklö, kaj gau pig ju sir ba yaŋ amöm, gi dam ñig waŋö anj yaŋ paköm, ñig niŋöm magöŋhalö um hakla.

³⁴ Pen bi kaj mukmidal gau, ga anibu niŋöm, gi dö gi am nibi bi daun mideila gau kalip hag ñöm, am nibi bi ram minöŋ daun söŋ au mideila gau kalip hag ñöm, giŋa. ³⁵ Hag ñilö, nan anibu niñön gö hagaböl a göm, apöm niŋla, bi kijaki yuö hiiköm midmidöp u, kamiŋ lö, waiŋ yimöm, Jisas ma it söŋ au asik mideia. Kale anibu niŋöm aninŋ gö piñiŋ gila. ³⁶ Pen nibi bi niŋ midlö niŋöl gi, Jisas kijaki hag höŋ yua, nibi bi gau, nibi bi hain aula gau kalip, anig anig göŋ, a göm, hag ñila.

³⁷ Pen Gerasa nibi bi magöŋhalö aninŋ gö piñiŋ göm, Jisas nip, ne ado gi aru a giŋö, ñig magib udöm hada. ³⁸ Jisas arik arniŋ geia niŋöm, nipe gö kijaki aiön pi höŋ arla bi anibu, nip manö neb neb hagöm haga, "Yad ne aip arul," a ga. ³⁹ Anig hageia, Jisas nip pen haga, "Wasö. God nöŋ nan aij yabiñ niñön niñön göŋ u, ne ram ne ammön nibi bi ne gau kalip hag ñimön," a ga.

Anib u, nipe daun nipe ado gi amöm, nibi bi gau kalip magöŋhalö, Jisas yip anig anig göŋ a göm, hag ña.

Pai ap uma Jisas gö uraka; niibi ap Jisas nip ud niñö kamiñ la

(Mad 9:18-26; Mak 5:22-43)

⁴⁰ Pen niibi bi Jisas auab a göm, abad mideila gau, Jisas ñig magib udöm amjakö, aij yabit auabön e gila. ⁴¹ Pen bi kub Juda magum gep ram abad midmidöp bi ap hib nipe Jairas. Pai nipe añi yabit mi in la miñan lañ u umniñ gö, Jairas nipe apöm, Jisas mideia söi au kugom yimöm haga, "Ram yad arul. Pai yad añi u umniñ gab," a ga. Hageia, Jisas niñniñ arö niñöl gi, niibi bi iru yabit nöp apöm, nip böñ böñ ciro ciro ñöl gi arla. ⁴³ Pen niibi ap pör pör nipe niibi adan armidöp mi unbö miñan lañ la. Niibi anibu, wös wameb bi gau yip gilö, yip kamiñ lañ a göm, kalip mani ñimidöp u pen nip gilö miñep ginim rö laga. ⁴⁴ Nipe Jisas arala jöl adö lau apöm, watij miñö kub la u ud niñö niñöl gi, magö anibu nöp nip miñep ga. ⁴⁵ Pen Jisas kalip haga, "Yip bi an ud niñöb?" ö ga.

Hageia, niibi bi gau hagla, "Hon ud niñagun," a gila. Pen Pida haga, "Bi Kub, niibi bi iru nöp gai i apöm, nöp ciro ciro ñaböl," a ga.

⁴⁶ Hageia, Jisas haga, "Niibi bi ap yip ud niñöb. Pidön yad u aröp niñem hagabin," a ga. ⁴⁷ Pen niibi Jisas ud niña anibu, nipe pi ginim rö laga u niñöm, gil gil göl gi, Jisas mideia söi au ap kugom yima. Niibi bi anib gau niñ mideila añ gau, Jisas nip hagöm, nipe nan gö, Jisas ud niñö, magö anibu nöp kamiñ löp aiud u magönhalö waiö haga. ⁴⁸ Hageia, Jisas nip haga, "Pai yad. Ne yip ud niñö kamiñ lañ a gimön niñ udpan u, yip ud niñö kamiñ löp me u. Manö midagöp. Ne ammön, God ñi-magö ara adö u midaimön," a ga. †

⁴⁹ Jisas anig hagö niñöl gi, bi Jairas nip wög gimidöp bi ap apöm, Jairas nip haga, "Pai ne böñ nöp umöb; hag ñeb bi nip hagö ma ilön auagnim; ado gi arnim," a ga.

⁵⁰ Hagö, Jisas manö anibu niñöm, Jairas nip haga, "Pai yad u umöb a gimön, gasi u niñagmön. Niñ udein-abön u, nip kamiñ linab," a ga.

⁵¹ Anig hagöm, Jairas ram nipe u amjaköm, niibi bi gau kalip magönhalö hag höñ au yañ löm, pai nime nap miñau, Pida u, Jon u, Jems u kalip ut göm, pai u nip niñniñ ram raul miñan yañ arla. ⁵² Pen niibi bi, pai anibu umöb a göm miñöñ gi mideila gau, Jisas kalip haga, "Kale miñöñ gagim. Pai u umagöp; yiñariñ hon hanab," a ga.

⁵³ Jisas anig hageia, niibi bi gau, pai anibu böñ nöp umöb u niñöm, nip miñol gila. ⁵⁴ Pen Jisas pai u ñi-magö kid nipe u udöm haga, "Pai yad, urak!" a ga. ⁵⁵ Anig hagö, ana nipe u ap kuöyañ kuöbö gö uraka. Uraka, Jisas haga, "Nan rimnap ñibe niñariñ," a ga. ⁵⁶ Pai nime nap kale aiö waiö gilö. Pen Jisas kalip ber miñau haga, "Niibi bi rimnap kalip manö anibu hag ñagmil, wasö!" ga.

Jisas bi nipe unbö miñan lañ gau hag ke ke yua

(Mad 10:5-15; Mak 6:7-13)

⁹ Jisas bi nipe unbö miñan lañ kalip hagö aueila haga, "Yad kalöp bi yad, klö yad ke ñem, yuniñ gabin. Anib u, kale gau ammim, kijaki aiön pi niibi bi yuö hiiköm midpal gau hagpe höñ aröl; niibi bi nan göp gau gipe kamiñ linim; niibi bi miña göp gau gipe hir ginim; God niibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñibe niñöl. ³ Pen arniñ gimim, watab adin, wadi, nan ñineb, mani, watij, nan gau halö ud aragmim; yiñariñ armim. ⁴ Daun ap ammim ram ap amjakmim, kalöp hag udaiöl, kalip aip han midmim, daun anibu arik arun a ginabim u, magö u nöp arik armim. ⁵ Pen ram minöñ miñan ap arbe, kalöp hag udagaiöl, daun anibu arik arun a ginabim u, kalip hagmim, 'Manö aij u dauajun udagpim rö, minöñ naböñ kalöp i auajun, nan acip acip ma hanip udöp u tik gi yuun arabun, 'a gimim, tik gi yumim armim. Anig ginabim, kale gi najiñ gipal u niñnaböl," a ga. ††

⁶ Anig hagö, kale ram riñig aglö magönhalö gau gau am am manö aij u hag ñöl gi, niibi bi miña ga gau gilö kamiñ la.

Herod gasi iru niña

(Mad 13:1-2; Mak 6:14-16)

⁷ Pen niibi bi gau, Jisas niñön niñön ga manö u hag amil apil gilö niñöl gi, gapman bi kub Herod niñöm, gasi iru yabit niña. Niibi bi rimnap hagla, "Jon bi ñig pak ñeb uñam rib gi dö gila uma u, kauyañ uraköp," a gila. ⁸ Rimnap hagla, "Bi nöd nibö God manö hagep bi u Ilaija nipe auöp," a gila. Rimnap hagla, "Bi hadame dagol gau God manö hag ñimidöp bi ap kauyañ kamiñ löm auöp," a gila. ⁹ Anig haglö, bi kub Herod haga, "Jon nip uñam rib gi dö ginö hadö uma rö, bi anibu bi an ap midö niñöl gi hagaböl u am niñnam," a göm, gasi u niña. ††

Jisas niibi bi iru nöp nan niñeb ñö niñla

(Mad 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-12)

¹⁰ Pen Jisas bi nipe unbö miñan lañ ado gi apöm, ram minöñ gau ajöm nan niñön niñön gila manö u, Jisas nip hag ñila. Hag ñilö, am ram minöñ miñan ap ke am midaiun a göm, Jisas kalip ut göm Bedsaida daun au arla. ¹¹ Pen adan añ gau arlö niñöl gi, niibi bi rimnap hagla, "Jisas bi nipe gau aip apöm padiaböl," a gila. Anig haglö, niibi bi iru nöp nip niñniñ hain gila. Aueila, nipe aij auabim e göm, God niibi bi udöm abad mideinab manö u kalip hag ñöl gi, niibi bi nan ga gau gö kamiñ la.

¹² Pen dugo sidö wad arniñ geia magö u, bi nipe unbö miñan lañ apöm, Jisas nip hagla, "Ram minöñ gai i, niibi bi midagpal, ram minöñ nöp añ aui midpun rö u, niibi bi gai i kalip hag yuö, ram niibi bi midpal gau ke ke amöm, nan niñeb kale gau ke uthai niñöm, haneb miñan gau uthai niñlañ," a gila.

† 8:48 Luk 7:50

†† 9:5 Luk 10:4-11 † 9:7 Mad 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 †† 9:9 Luk 23:8

¹³ Anig hageila, Jisas pen haga, "Kale ke nan magö kalip ñimim," a ga.

Hageia, kale hagla, "Hon nan ñiñeb iru midagöp. Yihariñ bred magö unbö mamid u midöm, kabsat miñöp midöp. Ne niñön gasi niñban? Nibi bi gai i iru nöp midpal u, hon am nan ñiñeb kalip rimnap rau dapun aka?" gila. ¹⁴ Ñin anibu, nibi bi apöm magum gila gau, nibi ñi pai gau wasö, bi gau nöp me wö ralla paip dausan (5000) rö ara.

Pen Jisas bi nipe gau kalip haga, "Nibi bi iru nöp ap midpal gai i hagpe, nibi bi unbö ñiñjuöl miñöp ado gi da unbö siduñ lañ (50) ugan ke ke asiklañ," a ga.

¹⁵ Hageia, bi nipe gau nipe haga rö nöp gilö, nibi bi gau magöñhalö au asikla. ¹⁶ Nipe bred magö unbö mamid u udöm, kabsat miñau halö udöm, gilañ gi kumi kabö adö lañ au niñöm, God nip aij a göm, nan ñiñeb anibu ud jö göm, bi nipe gau kalip ñö, kale pen udöm, nibi bi gau kalip nime li ñila. ¹⁷ Ñeila, kale magöñhalö ñiñ damöm, ñiñ haköl rö lagö, naböñ naböñ pali pali gila gau, bi nipe gau ud wadì unbö miñgan lañ yaglö ajmañ raua.

Pida haga, "Ne Krais u," a ga

(Mad 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Pen ñin ap, Jisas am ke halö God nip sabe göl gi midöm, bi nipe gau kalip hag niñöm haga, "Nibi bi gau yip bi an a gi gasi niñbal?" ö ga.

¹⁹ Hageia hagla, "Nibi bi rimnap nöp Jon bi ñig pak ñeb u a gi gasi niñbal; rimnap nöp bi nöd nibö God manö hagep bi u Ilaija a gi gasi niñbal; rimnap nöp bi hadame dagol gau God manö hag ñimidöp bi ap kauyañ kamiñ löm auöp a gi gasi niñbal," a gila. †

²⁰ Hageila, Jisas kalip pen hag niña, "Pen kale ke yip bi an a gimim, gasi niñbim?" ö ga.

Hageia, Pida pen haga, "Ne God Krais nipe u," a ga. ††

²¹ Anig hageia, Jisas kalip haga, "Manö anibu nibi bi rimnap kalip hag ñagmim, wasö yabiñ!" a ga.

Jisas haga, "Umem kauyañ uraknabin," a ga

²² Jisas anig hagöm, manö ap hagöm haga, "Bi Ñi nipe nip ilön kub yabiñ ñinaböl. Bi manö ud asikep gau, bi God nip nan sabe gep bi kub gau, bi lo manö hag ñeb bi gau, nip niñlö mulu lugö al pak lilö, umnab u pen ñin miñöp midöm ruö ñin miñau nigañ u kauyañ uraknab," a ga. ‡

²³ Pen Jisas bi nipe gau abe, nibi bi mideila gau abe, kalip magöñhalö hagöm haga, "Nibi bi yip hain gun a göm, gasi niñeinaböl gau, nan minöñ naböñ adö it i gasi kub niñbal u arö göm, hañ romañ kale ke gasi kub niñbal u arö göm, ñin aña aña mab kros ud kag göm yip hain göl. ††24 Nibi bi an, hañ romañ, kamiñ midep magö hon ke gasi niñjun mid aij ginabun a göm, gasi niñaböl gau, böñ nöp ap lug paknaböl. Pen nibi bi an, Jisas nip niñ udun, hañ romañ, kamiñ midep magö hon niñön niñön ginab u manö midagöp a göm, gasi niñnaböl gau, kamiñ midep magö u udnaböl. ††25 Nibi

† 9:19 Luk 9:7-8 †† 9:20 Jon 6:68-69 ‡ 9:22 Luk 9:44; 18:32-33 †† 9:23 Mad 10:38; Luk 14:27

bi nan minöñ naböñ adö it i udun a göm, gilö arnab gau, nan aij aij gau udöm, minöñ naböñ adö it i mid aij ginaböl, pen hainö umöm minöñ naböñ adö it i arö göm, God aip pör pör midaiöl rö lagnab. ²⁶ Nibi bi an yip nable gö, yad Jisas nip niñagpin, a göm, manö yad niñ udagnab u, hainö Bapi hol apil mailö aij ke u udem, ejol ut mailö aij halö gau aip aunabin ñin u, bi anibu nip nable gö, niñagpin a ginabin. ††27 Pen kalöp niñjö yabiñ hagabin, nibi bi miñi midpim gai i rimnap umagnabim; kamiñ nöp midmim, God nibi bi udöm abad mideinab ñin u niñnabim," a ga.

Jisas hañ romañ nipe u ke yabiñ la

²⁸ Jisas anig hagöm, ñin unbö raleb jir rö midöm, Jon, Jems, Pida kalip ut göm, God nip sabe ginig göm yöp dum anib au ara. ²⁹ Amöm, God sabe gi midö niñöl gi, mulu adiñ nipe ke yabiñ löm, watiñ nipe rud yabiñ löm, mailö unbö ke yabiñ ga niñla. ³⁰ Anig gö niñöl gi, bi hadame nöp umlö, Mosis aip, Ilaija aip, God mailö aij unbö ke magö u udmil apil, Jisas Jerusalem amöm umöm wög nipe gi hakniñ geia manö u hag mideila. ††32 Pen Pida, Jems, Jon kalip yam hon auö, amgö ju ju göl gi mideila, pen midö kale amgö ñil niñöm, Jisas mailö aij nipe u abe, bi anib miñau Jisas aip urak midailö gau abe, niñla. ††33 Bi anib miñau arniñ gilö niñöl gi, Pida gasi niñ aij göm wasö, Jisas nip haga, "Bi Kub, hon aui midpun u, aij yabiñ midpun. Ne hanip yau a gö, ram bada yihariñ miñau nigañ, nöp ap, Mosis nip ap, Ilaija nip ap gun," a ga.

³⁴ Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp, kumi rud kub ap apöm kalip magöñhalö ralu ñö piñiñ gila. ³⁵ Pen manö ap kumi an au nibö apöm haga, "Bi i Ñi yad; yad nip hag linö. Kale manö nipe hagnim rö niñmim," a ga. ††

³⁶ Manö hag pis gö, magö anibu nöp niñla, bi anib miñau midagailö; Jisas nöp mideia. Pen dum ilö lañ midöm, nan ga u niñeila u, ñin an anib au nibi bi rimnap kalip hag ñagla.

Ñi pro kijaki abañ ala ap Jisas gö, kamiñ la

(Mad 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Pen ruö, dum ilö lañ anibu arö göm, adan au giyan ap luglö niñöl gi, nibi bi iru nöp ap kalip nable pakla.

³⁸ Bi ap nibi bi an anibu wiñ kub alöm haga, "Manö hag ñeb bi. Ñi yad aña i, ne mög niñmön a gem dauabin.

³⁹ Kijaki aiön pi pör nip abañ al midöm nip gö, wiñ kub yabiñ alöm gi dam paköm, kiñu habkob gañ goñ apöm, um dam an löl gi auöp. Nip anig göm, pör pör nöp gö gö me, nipe ilön mab udöl gimidöp. ⁴⁰ Bi ne gau kalip, kijaki midöp anibu hag yuim, a gipin u pen kale hag yu wasö niñöm arö gipal," a ga. ⁴¹ Anig hageia, Jisas haga, "Nibi bi miñi midpim minöñ naböñ it i, ñin mai manö niñ udnabimñ Yad hadame nöp miñör kale ud ajpin; pen hainö ñin aige gem miñör kale ud arnam?" ö ga. Anig hagöm, bi anibu nip haga, "Ñi ne anibu söi aui

†† 9:24 Mad 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 ††† 9:26 Mad 10:33; Luk 12:9 ††† 9:30-31 Luk 9:22 § 9:32 2Pi 1:16-18 §† 9:35 Luk 3:22

dau," a ga. ⁴² Jisas anig hageia, ñi anibu dap auö niñöl gi, kijaki aiön pi ñi u nip ktö yabiñ göm, pa jö gi yuö gi dam piñab paka. Jisas pen kijaki aiön pi u nip hag gö, ke arö niñöl gi, ñi anibu kamiñ lö, Jisas dam nap nip ña. ⁴³ Nibi bi ap mideila gau, God ktö nipe unbö ke anibu niñöm, ñaul udla.

Jisas, "Yip mumug ginaböl," a ga

(Mad 17:22-23; Mak 9:30-32)

Jisas nan niñön niñön ga u gasi niñöm, kale ñaul udöm niñmidlö niñöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, ⁴⁴ "Manö hagnig gabin anibi, kale rimid li niñ aij yabiñ gimim midaimim. Söl midöp, Bi Ñi nipe nip mumug niñöm, bi rimnap kalip ñinaböl," a ga. ⁴⁵ Pen manö hageia anibu, kale rik niñöl rö laga. Pen piñiñ göm Jisas nip hag niñagla. ††

An nibi bi kub mideinaböl?

(Mad 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Jisas bi nipe anib gau kale ke hag amil apil göm, bi ap haga, "Yad bi kub mideinam," a ga. Pen bi ap pen haga, "Ne wasö, yad bi kub mideinam," a ga. ⁴⁷ Jisas bi nipe gau gasi niñla anibu ke niñöm, ñi pro ap dap nipe mideia ba au löm haga, ⁴⁸ "Nibi bi an yip gasi niñöm, ñi pai pro inbö rö udnab u, yip abe udnab. Pen nibi bi an yip udnab u, Bi yip yuö aunö nip abe udnab. Pen bi an an kale au bi yihariñ yabiñ rö midöp, bi anibu nöp nipe bi kub yabiñ," a ga. ††

⁴⁹ Jisas anig hageia, Jon haga, "Bi Kub, hon niñbun, bi ap hib ne hagöm, kijaki aiön pi nan gau hag yua. Pen bi anibu hon aip ajagpun rö, 'Ne anig gagmön,' a gino," a ga.

⁵⁰ Hageia, Jisas haga, "Niñön ginig nip anig hag giperñ Nibi bi kalöp niñlö mulu lugagnab gau, bi niñeb hon a gimim niñmim," a ga. ††

Sameria kai Jisas nip udagla

⁵¹ Pen Nap nipe Jisas nip dam ram minöñ nipe kumi kabö adö lañ ud arep ñin u söl ga niñöm Jisas, Jerusalem arnam a göm, gasi ktö gi niñöm me ara.

⁵² Nipe bi nipe rimnap nöd hag yua. Kale amöm nan nip gi jin ginig, ram minöñ Sameria an au ram riñig aglö ap arla. ⁵³ Pen Sameria nibi bi ram riñig aglö anibu hanmidal gau, Jisas Jerusalem anig geia manö u niñöm, nip hag wiñai udagla. ⁵⁴ Anig gailö, Jisas bi nipe Jems aip Jon aip niñmil, Jisas nip haglö, "Bi Kub, kumi kabö adö lañ nibö mab miñañ haglo, apöm nibi bi anig gipal gau kalip innim aka?" gilo. †††

⁵⁵ Anig hagailö, Jisas ado göm kalip miñöñ niñöm, anig gagnabun a göm, kalip miñöñ hag ga. ⁵⁶ Nibi bi anib gau Jisas nip udagnaböl u niñöm, ram riñig aglö anibu arö göm, ram riñig aglö ke nibö ap arla.

Bi ap Jisas nip haga, "Yad ne aip ajeinabul," a ga

(Mad 8:19-22)

⁵⁷ Pen adan an gau arlö niñöl gi, bi ap apöm, Jisas nip haga, "Ram minöñ gai gai arnabön gau, yad aip ajeinabul," a ga.

⁵⁸ Anig hageia, Jisas nip haga, "Yad aip uñham ajeinabön. Kain hapeb gau ram haneb kale minöñ miñgan gau midöp; yaur gau rin kale u ke midöp; pen Bi Ñi nipe, ka haneb nipe ap midagöp," a ga.

⁵⁹ Pen Jisas bi ap nip haga, "Ne yad aip ajaiul," a ga. Anig hageia, bi anibu pen pe haga, "Bi Kub, yip yau a gö, yad am bap yad rigöl gem aunam," a ga.

⁶⁰ Hageia, Jisas nip pen haga, "Nibi bi yip niñ udagpal rimnap umaiöl, nibi bi yip niñagpal rimnap dam rigöl göl. Ne pen ammön, God nibi bi udöm abad mideinab manö u hag ñö arañ," a ga.

⁶¹ Pen bi ap haga, "Yad ne aip ajeinabul u pen yip yau a gö, am ami bapi, añ mam yad gau kalip manö hag ñi aij gem, ñimagö pakem, aunam," a ga. †††

⁶² Hageia, Jisas pen haga, "Nibi bi an wög adiñ it göm, gasi iru niñöm, nab au arö ginab gau, God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñeb bi wög u ginim rö lagöp," a ga.

Jisas bi nipe iru nöp hag yuö am ram minöñ ke ke arla

10 Hainö Jisas bi nipe ñinjuöl miñau niñan ado gi da miñgan lañ (72) udöm, kalip baluöm miñau ke, miñau ke, ram minöñ gau ke ke yuniñ göm haga, "Kale nöd ammim, manö yad u hag ñibe, yad hainö niñabin," a ga. ⁵² Pen kalip manö ap haga, "Nan wög kub yabiñ midöp u pen nibi bi nan magö ral dauerp gau iru midagpal. Anib u, Bi Kub wög adiñ nap nibö u nip hag niñbe, nibi bi nan magö ral dauerp rimnap halö hagö, am ral dauöl. ⁵³ Kale arim! Pen kalöp kaj sipsip pi rö kain hapeb midpal an au hag yuabin. ⁵⁴ Kale mani rin, wadi, ma ririp gau halö ud aragmim. Nibi bi rimnap aip adan an au manö hag milö midagaimim. ⁵⁵ Pen ram ap amjakmim, ram raul miñgan amöl gi, kalip manö aij hag ñimim hagnim, 'God kalöp abad mideian,' a gimim. ⁶ Anig hageinabim, nibi bi God manö hain aij nipe udep rö ap mideinab u, manö hain kale anibu udnab. Wasö u, manö hain hagnabim u kalöp ke ado gi aunab. ⁷ Pen ram anibu nöp midaimim, nan magö dap ñinaböl u niñöl gi midaimim. Bi wög gipal gau pen haji udpal. Anibu rö, kalip manö aij u hag ñinabim rö, kale pen nan magö dap ñinaböl. Pen kale ram ram gagmim. ⁸ Pen daun ap araimim, kalöp hag wiñai udöm, nan magö ñinaböl u, hañwatö ñiñmim. ⁹ Ram minöñ anibu, nibi bi nan ginim gau kalip gipe, kamiñ linim. Nibi bi gau magöñhalö kalip hag aij gimim hagnim, 'God nibi bi udöm abad mideinab u, ma it kalöp u auöp,' a gimim. ¹⁰ Pen daun ap araimim, kalöp hag wiñai udagaiöl, adan an au am-mim hagnim, ¹¹ 'Ram minöñ kalöp i auajun u, hañpiñ

† 9:44 Luk 9:22 †† 9:45 Luk 18:34 ‡ 9:46 Luk 22:24 †† 9:48 Mad 10:40 †† 9:50 Mad 12:30; Luk 11:23 ††† 9:54 2Ki 1:9-16

††† 9:61 1Ki 19:20 § 10:1 Mak 6:7 † 10:2 Mad 9:37-38; Jon 4:35 †† 10:3 Mad 10:16 § 10:4 Mad 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 †† 10:7 1Ko 9:6-14; 1Di 5:18 † 10:8 1Ko 10:27

acıp acıp ma hon udöp gau kale ke tik gi yu arabun. Pen niŋ aij gim! God niŋi bi udöm abad mideinab u, ma it kalöp u auöp,[†] a gimim. ^{†12}Yad kalöp hagabin, hainö manö kub niŋnaböl niŋ u, daun kub Sodom niŋi bi nan si nan naij nöp gilö gilö in habik niŋ ara u, manö kub niŋöm ilön pro rö udnaböl; pen niŋi bi manö kale am hagpe udagnaböl gau, manö kub niŋöm ilön kub yabiŋ udnaböl. ^{††}

Pen ilön kub udnaböl

¹³“Korasin niŋi bi gau abe, Bedsaida niŋi bi gau abe, nan gagep rö u ginö, niŋmim arö gipim rö, ilön kub yabiŋ udnabim. Pen daun kub mihöp Daia Saidon niŋi bi gau kalip, nan gagep aniŋu rö rimnap ginö niŋblap u, kale watij gi dö gi lugöp rimnap yimöm asiköm, run he ud yuöl gi ud yuöl gi midöm, nan naij gimidal aniŋu arö giblap. ¹⁴Manö kub niŋnaböl niŋ u, Daia Saidon niŋi bi gau ilön pro rö udnaböl; pen kale Korasin niŋi bi gau abe, kale Bedsaida niŋi bi gau abe ilön kub yabiŋ udnabim. ¹⁵Pen niŋ aniŋu, kale Kapaneam niŋi bi gau u rö nöp, kumi kabö adö laŋ au aragnabim; böŋ nöp utöm miŋan kub yaŋ arnabim,” a ga.

¹⁶Jisas bi niŋe gau kalip haga, “Niŋi bi manö kale udnaböl gau, manö kalöp nöp wasö, manö yad u u rö nöp udnaböl. Pen kalöp udagnaböl gau, kalöp nöp wasö, yip u rö nöp udagnaböl. Pen yip udagnaböl gau, yip nöp wasö, Bi yip hag yuö aunö u niŋ u rö nöp udagnaböl,” a ga. [‡]

Bi niŋe hag yua gau ado gi aula

¹⁷Pen hainö bi niŋe niŋjuöl mihau niŋan ado gi da miŋan laŋ (72) aniŋ gau, ram minöŋ gau aj arö göm apöm, aij a göl gi Jisas niŋ hagla, “Bi Kub! Kijaki aiön pi niŋi bi aban albal gau, hib ne hagun, ‘Jisas midöp rö arim!’ a gino, hagpun rö niŋöm arbal,” a gila.

¹⁸Hageila, Jisas kalip haga, “Yad niŋ midnö niŋöl gi, kijaki aiön pi nap kale Seden, aŋim aŋim rö udöm kumi kabö adö laŋ niŋö ap lug paka. ^{††19}Kalöp hag libin u me, re haiŋo sara, gaiwadö, hauaŋ, nan hapeb aniŋ gau abe, Bi Kotmaŋ klö niŋe u abe, kalöp gi naij göl rö lagöp. ^{††20}Pen kijaki aiön pi nan gau hagpun rö niŋöm höŋ arbal a gimim, miŋ miŋ gagmim; God niŋe hib hon kumi kabö adö laŋ au kali kliŋ riköp, a gimim, miŋ miŋ gimim,” a ga. ^{††}

Jisas Nap God niŋ aij a ga

(Mad 11:25-27; 13:16-17)

²¹Magö aniŋu, Ana Uŋ u Jisas niŋ ajmaŋ rau midö niŋöl gi, niŋe miŋ miŋ göl gi, Nap niŋe niŋ haga, “Bapi, ne Bi Kub kumi kabö adö laŋ abe, minöŋ naböŋ it i abe abad midpan u, gasi ne ke niŋö aij göp adö u nöp gippan. Hon niŋi bi kub gasi niŋ kid hiikun ke niŋbun, a gipal gau, kalip manö aij it u yamagpan pen niŋ pai pro

gau, ne kalip gasi aij niŋö, manö aij it u niŋbal u me, nöp aij a gabin,” a ga.

²²Jisas aniŋ hagöm haga, “Niŋi bi rimnap yad bi aigale bi rö midpin u niŋagpal; Bapi niŋe nöp yip niŋöb. Pen Bapi niŋe bi aigale bi rö midöp u, niŋi bi rimnap niŋagpal; yad ke nöp niŋbin. Niŋe yip pidöŋ nan niŋe gau magöŋhalö niŋöb rö, niŋi bi kalip yamnam a ginabin gau nöp, Bapi kalip yamnö niŋ niŋnaböl. Niŋi bi rimnap halö Bapi niŋ niŋagnaböl,” a ga. ^{‡‡}

²³Jisas aniŋ hagöm, ado göm, bi niŋe gau nöp kalip hagöm haga, “Nan aniŋi niŋabim u, miŋ miŋ gimim. God kalöp nöp me ud aij yabiŋ gö niŋabim. ²⁴God manö hagep bi gau iru nöp abe, kiŋ gau iru nöp abe, nan amgö niŋabim aniŋi niŋun a göm, abad midmidal u pen kale niŋagla; manö apdi niŋabim aniŋi niŋun a göm, abad midmidal u pen kale niŋagla.

Jisas, bi aij Sameria niŋö u, manö hod riköm haga

²⁵Niŋ ap aŋ au, bi lo manö hag niŋ bi ap, Jisas yip niŋön manö hagnim a göm, apöm niŋ hag niŋöm haga, “Manö hag niŋ bi, yad niŋön niŋön gem, pör midep magö u udnam?” ö ga. [§]

²⁶Hageia, Jisas niŋ haga, “Lo manö u kali kliŋ riköm, niŋön hagla?” ö ga.

²⁷Hageia, bi lo manö hag niŋ bi aniŋu haga, “Lo manö u niŋbin, Mosis kali kliŋ riköm haga, ‘God Bi Kub ne u niŋ miŋ miŋ gimön, gasi rimid ne u niŋ niŋmön, klö ne u magöŋhalö niŋ niŋmön, niŋ midmagö yabiŋ limön. Ne ke midmagö liban rö, niŋi bi rimnap kalip u rö nöp midmagö limön,’ a ga,” a ga. ^{§†}

²⁸Aniŋ hageia, Jisas bi aniŋu niŋ haga, “Ne kabö göl hagpan; adö aniŋu nöp hain gimön, pör midep magö u udnabön,” a ga. ^{§††}

²⁹Jisas aniŋ hageia, bi lo manö hag niŋ bi aniŋu, hib yad u pro ginab a göm, Jisas niŋ kauyaŋ hag niŋöm haga, “Lo manö kali kliŋ rika u, niŋi bi rimnap kalip midmagö limim a göm, kali kliŋ rika. Aniŋ u, niŋi bi mai kalip midmagö limim a göm, kali kliŋ rika?” ö ga.

³⁰Hageia, Jisas bi lo manö hag niŋ bi aniŋu niŋ, manö pen hagöl gi, aiud udöm haga, “Bi ap Jerusalem arö göm, daun kub Jeriko amnam a göm, adan aŋ au araia niŋöm, bi nan si udep rimnap apöm, niŋ miŋu magö paköm, watij nan niŋe gau piŋ gi ud arlö niŋöl gi, niŋe adan aŋ au umniŋ göm gi mideia. ³¹Bi God niŋ nan sabe gep bi ap, adan adö aniŋu amöm bi aniŋu umniŋ göm gi mideia au niŋöm, böŋ lau nöp adan löm ara. ³²Pen bi Lipai it bi ap, adan adö aniŋu nöp amöm, bi aniŋu umniŋ göm gi mideia au niŋöm, mideia söŋ au amöm niŋ aij göm, böŋ lau nöp adan löm ara. ³³Pen bi Juda wasö, ram minöŋ Sameria niŋö bi ap, adan milö aŋi aniŋu nöp amöm, bi aniŋu umniŋ göm gi mideia au niŋöm, niŋ mög yabiŋ niŋa. ³⁴Niŋ mög yabiŋ niŋöm, mideia söŋ au amöm, wös niŋ gau wel rimnap löm, niŋ

† 10:11 Ap 13:51; 18:6 †† 10:12 Jen 19:24-25; Mad 10:15; 11:24 ‡ 10:16 Mad 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 †† 10:18 Jon 12:31; Rep 12:8-9 †† 10:19 Sam 91:13; Mak 16:18 ††† 10:20 Plp 4:3; Rep 3:5

‡‡ 10:22 Jon 3:35; 10:15 § 10:25 Mad 22:35-40; Luk 18:18 §† 10:27 Dud 6:5; Lep 19:18 §†† 10:28 Lep 18:5

wain rimnap löm, wös nîp gau wama. Wös wamöm, ud donki adö nîpe u löm, ram mani rauöm hanmidal u dam löm, abad mid aij yabiŋ ga. ³⁵ Ruö arniŋ göm, bi ram abad midmidöp anîbu nîp silpa kid mihöp ñöm haga, 'Ne bi anîbi nîp abad mid aij gimön. Pen mani aigeg hagnabön u, ado gi apem nöp ñinabin,' a ga," a ga.

³⁶ Jisas aiud anîbu udöm, nîpe bi lo manö hag ñeb bi anîbu nîp hag niŋa, "Bi adan aŋ pak lila u, bi miŋau niŋaŋ padiöl göm arla gau, bi an nîpe ke midmagö la rö, nîp midmagö la?" ö ga.

³⁷ Hageia, bi lo manö hag ñeb bi u haga, "Bi nîp mög niŋöm gi aij ga u," a ga.

Hageia, Jisas nîp haga, "Niŋö nöp hagpan. Me ne arammön, adö anîbu nöp gimön," a ga.

Jisas nîpe Mada Maria aŋil miŋau ram kale ara

³⁸ Pen Jisas bi nîpe gau aip ram minöŋ ap amjakeila, nibi ram minöŋ anîbu mideia ap apöm, kalip ut gi dam ram nîpe u ara. Nibi anîbu hib nîpe Mada. ³⁹ Ram nîpe u niŋin ap mideia. Hib nîpe u Maria. Maria nîpe Jisas mideia söl au ap asiköm, Jisas manö hageia u niŋmideia. ⁴⁰ Mada nîpe ke nöp nan magö lauöm, gasi iru niŋöm, ap Jisas nîp haga, "Bi Kub, Maria yip arö gö, yad ke nöp nan magö hon lauabin u aij gagöp. Nîp hagö apöm yad aip nan magö lauul," a ga. ⁴¹ Hageia, Jisas haga, "Mada, Mada, ne nan iru nöp gasi iru niŋban u aij wasö. ⁴² Maria manö aij yad niŋnam a göm, gasi aŋi u nöp niŋöm, ap manö yad niŋmidöp. Nibi bi ap nan aij udöp anîbu piŋ gi udnim rö lagöp," a ga. ††

God nîp sabe ginig, anig göl rö hagnim, a ga (Mad 6:9-15; 7:7-11)

11 Ñin ap, Jisas ram minöŋ ke migan ap midöm, Nap God nîp sabe göl gi mideia. Sabe gi pis gö niŋöl gi, bi nîpe ap apöm nîp haga, "Bi Kub, God nîp aigöl gun sabe gun? Jon bi nîpe gau kalip hag ñö niŋbal rö, ne hanip u rö nöp hag ñö niŋun," a ga.

² Hageia, Jisas kalip haga, "God nîp sabe ginig gimim, anigöl hagnim,

'Bapi, nibi bi gau hib ne haglö adö araŋ.

Ne nibi bi udmön abad mideinabön ñin u yijid aunim.

³ Nan magö hanip ñin aŋi aŋi pör pör ñiban rö u ñimön.

⁴ Nibi bi rimnap hanip gi naji gilö, kalip pen niŋno mulu lugö gi naji gagpun rö, hon nan si nan naji gipun gau niŋmön arö gimön. Hanip abad midaimön,

gasi ap wakainim, gi naji gagun,' a gimim," a ga.

⁵ Jisas manö anîbu hagöm, bi nîpe gau kalip manö hod riköm haga, "Kale bi ap, sibön aŋ kub yaŋ, bi niŋeb nîpe ram amöm hagnab, 'Midaimam, bi niŋeb yad ap milö gau nibö apöm ram yad u apjakajip. Pen nan nîp ñinö niŋnim u midagöp u me, nöp auabin. Yip

bred magö miŋau niŋaŋ ñi,' a ginab. Hageinab, bi niŋeb nîpe anîbu manö pen hagnab, ⁷ 'Sibön aŋ kub i yip ap unbö hagagmön! Yad ñi pai yad gau aip ajöŋ giŋun hanabun. Anîb u, yad aigöl gem urakem, nöp nan hagabön anîb gau ud ñinam?' ö ginab. ⁸ Pen kalöp hagabin, bi ram nap nibö u, bi niŋeb yad a göm yijid ud ñagnab, ji nîp ñi a göm abad midöl gi, klö gi midö midö, hagnab rö ñinab. ⁹ Anîb u, kalöp hagabin, nan niŋhön midagainim, God nîp hag niŋbe, kalöp ñinab. Nan niŋhön uthai niŋnabim u, udnabim. Hanip ajöŋ u hiikaŋ a gimim, pak gu gu giŋe, hiiknab. ¹⁰ Niŋhön ginig: nibi bi God nîp hag niŋnaböl gau, udnaböl. Nibi bi nan uthai niŋnaböl gau, udnaböl. Nibi bi hanip ajöŋ hiikaŋ a göm, pak gu gu gilö, kalip ajöŋ hiiknab. ¹¹ Kale ñi pai nap gau, ñi kale ap kabsaŋ nan a geinab, re ap ñinabön aka? ¹² Aka ji, yaur magö nan a geinab, hauaŋ ap ñinabön akaŋ U rö nöp anig gagnabön. ¹³ Kale nibi bi aij wasö u pen ñi pai kale gau nan aij gau nöp ñinabim. Bapi kumi kabö adö laŋ au midöp u Bi aij yabiŋ. Nîpe nan naji ap ñagnab. Ana Ut u hanip ñimön a geinabim u, Bapi kalöp ñinab," a ga.

Jisas Seden klö udöm nan gagep rö gab, a gila

(Mad 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Pen bi ap nîp kijaki aban alö, manö hagöm wasö, yihariŋ nöp mideia. Jisas kijaki anîbu hag yuö, bi aban alöm mideia u manö hagö niŋöl gi, nibi bi niŋmideia gau aiö waiö gila. ¹⁵ Pen nibi bi anîb gau rimnap hagla, "Nîpe kijaki aiön pi nap kale Bielsebul klö nîpe u udöm, kijaki aiön pi gau hag yuab," a gila. †

¹⁶ Pen nibi bi anîb gau rimnap, Jisas niŋhön ginab a göm, hagla, "Nan niŋagep ap ke kumi kabö adö aulik gö niŋun me, God nöp hag yuö auna u, niŋnabun," a gila. ¹⁷ Pen Jisas gasi piral kale ke niŋla u ke niŋöm haga, "Ram minöŋ kub aŋi ap, ud asik ke ke löm, nibi bi kale ke aip pen pen geinaböl u, ram minöŋ anîbu lug paknab. Nibi bi it aŋi ap, u rö nöp ud asik ke ke löm, nibi bi kale ke aip pen pen aleinaböl u, nibi bi it aŋi anîbu lug paknab. ¹⁸ Anîb unbö rö nöp, Seden it u ud asik ke ke leinab u, aigegö göm mid aij ginimŋ Pen kale yip hagnim, 'Bielsebul klö u udöm, kijaki aiön pi hag yuö höŋ araböl,' a gipim. ¹⁹ Anig hagnim u, yam kale ke gau kijaki aiön pi gau aigegö göm hag höŋ yubalŋ Yam kale ke hagnaböl, nibi bi anig göl rö lagöp. ²⁰ Pen yad God klö nîpe udem, kijaki aiön pi nan gau hag höŋ yubin rö, kale niŋnabim, God nibi bi udöm abad midep ñin u hanip hadö auöp i, a gimim niŋnabim.

²¹ "Pen bi klö ap, wim po nîpe li aij göm, ram nîpe u niŋ mideinab, nibi bi rimnap nan nîpe ap piŋ gi udöl rö lagnab. ²² Pen bi klö yabiŋ ap ke apöm, nîp aip pen pen göm pakeinab u, wim po ram au li aij ga u halö piŋ gi udöm, nan si udnab gau dam nime li ñinab. ††

²³ "Nibi bi yip pig midagpal gau, wög yad gipin u rib waŋ gipal. Nibi bi kale nibi bi rimnap yip dauageinaböl

† 11:15 Mad 9:34; 10:25 †† 11:16 Mad 12:38 †† 11:22 Kol 2:15

gau, nibi bi yip aunig gaböl gau kalip ridik dam yubal. †

Kijaki aiön pi nan gau kauyanj ado gi aunim rö löp, a ga

²⁴ "Kijaki aiön pi ap, nibi bi abanj li midö, hag hönj yuö arnab u, am ram minöj nöp anj gau aramöm, ka ap uthai niñem mideinam, a göm, am anj anib gau aj aj wasö niñöm, 'Ram raul migan nöd midem aubin u arnam,' a ginab. ²⁵ Hagöm, amöm niñnab, ram anibu tik gi aij gi, kuö aij nöp mideinab. ²⁶ Nipe niñöm gau amöm, nipe rö wasö, kijaki aiön pi naj yabiñ unbö mudun jirj u halö uf gi dapöm, migan anibu am mideinaböl. Anig gö, bi anibu nöd aij pro rö midmidöp rö wasö; uri nipe bönj nöp naj yabiñ mideinab," a ga.

²⁷ Jisas manö anibu hagö, nibi bi iru mideila anj anib au nibi ap uraköm, wiñ al hagöm haga, "Name nöp yag dap ci ña u, miñ miñ yabiñ ginim," a ga. ††

²⁸ Hageia, Jisas pen pe haga, "Anig hagpan u pen nibi bi an an God Manö u niñöm hagöp rö ginaböl gau, kale miñ miñ ginaböl," a ga.

Nan ap ke gö niñjun, a gila

(Mad 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Pen nibi bi iru yabiñ nöp ap magum gilö niñöl gi, Jisas kalip haga, "Nibi bi miñi midpim anj aui, nan si nan naj göl gi midmim hagpim, 'Nan gagep rö ap kumi kabö adö lanj gö niñjun,' a gipim. Pen yad kalöp hagabin, nan ap ke ginö niñagnabim. Bi God manö hagep Jona nip ga adö u nöp yip gö, niñnabim.

³⁰ Daun kub Ninepa nibi bi gau, God manö hagep bi Jona apöm ga rö niñöm God nip niñ udla rö, nibi bi uri midpim gau, yad Bi Ni nipe ginabin rö niñmim, niñnabim. ³¹ Pen hadame nöp nibi kwin ram minöj milö mideia gau nibö apöm, Kirj Solomon manö aij hagab u niñin a göm aua. Pen kale nibi bi miñi midpim gau, bi kub Solomon rö wasö, yad Bi Kub yabiñ apem anj kalöp aui midem, kalöp manö aij yabiñ hag ñinö udagpim. Anib u, manö kub hagep ñin u, kwin anibu uraköm kalöp nibi bi miñi midpim gau manö kub hagnab.

³² Hadame nöp Jona am Ninepa nibi bi gau kalip hagö, nan si nan naj gimidal gau, niñhön ginig anig gipun a göm arö göm, God nip niñ udla. Jona nipe hagö niñ udla u pen miñi yad Bi Kub yabiñ apem anj kalöp aui midem, manö aij yabiñ hag ñinö, nan si nan naj gipim gau arö gagpim. Anib u, manö kub hagep ñin u, Jona nipe uraköm kalöp nibi bi miñi midpim gau manö kub hagnab. #

Sib anj gau rö midagaimim

(Mad 23:1-26; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³³ "Nibi bi gau hapö lauöm rin cög migan gau pi gagnaböl; adö au gilarj rik lilö mailö gö, nibi bi gau ram raul migan anibu apöm waiö niñnaböl. ³⁴ Pen amgö magö u hapö mailö rö midöp. Amgö magö u mid aij ginab u, hañ romanj anj danj mailö göm mid aij ginab, pen amgö magö mid aij gagnab u, hañ romanj

† 11:23 Luk 9:50 †† 11:27 Luk 1:28,42,48 ‡ 11:29 Mad 16:4
 †† 11:31 1Ki 10:1-10 ‡‡ 11:32 Jo 3:5-10 ‡‡† 11:33 Mak 4:21;
 Luk 8:16

anj danj sib göp u rö midnab. ³⁵ Kale niñ aij gimim, anj kalöp danj mailö midöp aka sibön midöpñ Kale gasi niñbim, anj hon danj mailö midöp a gi gasi niñbim u pen sibön aunim rö löp rö, kale ke niñ aij gimim. ³⁶ Hañ romanj kale anj danj magöñhalö mailö gi midöl gi, migan pro marap sibön midageinab u, hapö mailö gö kalöp mailö pak ñinab unbö rö linab," a ga.

Kale Perisi pri halö midpim, a ga

³⁷ Pen Jisas manö hag juö niñöl gi, bi Perisi ap nip haga, "Auö ram yad amul nan niñjul," a ga. Hageia, Jisas ram nipe amöm, raul migan yan nan niñnig asika.

³⁸ Asiköm, nan niñjö niñöl gi, bi Perisi anibu, gasi nipe ke anj gau nöp niñöm, bi anibi niñhön ginig hon Juda kai pör gipun rö, niñmagö nipe u niñ li yuöm wasö, yiñharinj nöp nan niñnab a göm, gasi u niñja. ³⁹ Jisas gasi niñja anibu ke niñöm nip haga, "Kale Perisi kai, pler kap gau hönj adö gau niñ pak aij gipal rö u gipim u pen anj kale yan si nan naj gipim pri u ajmanj rauöm midöp. Kale nibi bi nan aij kale gau udun a gimim, gi naj yabiñ nöp gimidim. ⁴⁰ Kale haut halö yabiñ. God kalöp hañ u nöp gi laga; anj yan abe gi la. ⁴¹ Anib u, nan pler kap migan yan midöp u, nibi bi mög gep rö gau kalip niñmim. Anig ginabim u, nan kale magöñhalö uf ginab.

⁴² "Pen kale Perisi kai, niñ aij yabiñ gimim: kale marö kub yabiñ udnabim. Kamöj, dil, nan yiñharinj hañ aij auep wög adinj ranab gau niñbe, nan kub rö lö, wö ral niñ dammim, sidunj lanj arö, niñme lun God nip añ ap ñun a gimim, pör niñbim. Nan pro pro gau pör anig gimim gipim u aij, pen niñhön ginig manö it yabiñ u niñmim hain gagpimñ Nibi bi gau kalip kabö rö ginim adö u gagpim; kalip naj ginim adö u nöp gipim. God nip midmagö lagpim. Anig gimim, gi naj gipim.

⁴³ "Pen kale Perisi kai, niñ aij yabiñ gimim: kale marö kub yabiñ udnabim. Kale Juda magum gep ram gau ammim, bi kub mab po asikpal adö u nöp asikpim. Gasi kale niñbim u, nibi bi iru midpal anj gau arno, 'Manö hag ñeb bi auabön e!' gilö, hanip aij ginab a gimim, niñbim. ⁴⁴ Pen kale Perisi kai, niñ aij yabiñ gimim: kale marö kub yabiñ udnabim. Nibi bi rimnap niñöm, kalöp bi aij yabiñ a gipal u pen wip rigöl gipal hij naj midöp migan gau nibi bi niñagöm adö lanj ajpal rö midpim," a ga.

⁴⁵ Jisas anig hagö, lo manö hag ñeb bi ap nip haga, "Manö hag ñeb bi, manö klö yabiñ li hagpan anibu, hanip u rö nöp hag juban," a ga.

⁴⁶ Hageia, Jisas haga, "Pen kale lo manö hag ñeb bi gau, niñ aij yabiñ gimim. Kale marö kub yabiñ udnabim. Manö ktiñ aij hagpim u, wadi marö kub gau rö, nibi bi gau kalip gam niñbim u pen kalip mög niñmim hag rau udagpim. ⁴⁷ Pen kale lo manö hag ñeb bi gau, niñ aij yabiñ gimim. Kale marö kub yabiñ udnabim. Nahai itanj kale gau hadame nöp bi God manö hagep bi gau kalip al pak lila. Pen kale God manö hagep bi gau wip rigöl kale gi libim. ⁴⁸ Gipim anibu, aij nöp pakla a gimim gipim. Nahai itanj God manö hagep bi gau al pak lila; kale pen wip rigöl kalip gi libim. ⁴⁹ Anib u, God gasi aij ke niñjög u haga, 'Bi manö yad hagep gau, bi manö aij

yad ud arep gau kalip yunabin, pen kalip ji niñöm, rimnap gi naj göm, rimnap böñ nöp al pak linaböl,' a ga. ⁵⁰ Pen hadame nöp, God minön nabön it i gi linig ga ñin u riköm, bi God manö hagep gau kalip pör paklö auöp rö, nibi bi miñi midpim gai i, nan nabön anibu pen udnabim. ⁵¹ Marö anibu me, bi Ebol nip nöd it göm al paköm, al pak dapöm, al pak dapöm, hainö Sekaraia nip, ka nan sabe gi ñeb ram raul miñan u lödañ, kabö kafum ud gila bid adö au i, añ au al pak lila. Kalöp niñö yabiñ hagabin, manö marö anibu magönhalö, nibi bi miñi midpim gau udnabim. ⁵² Pen kale lo manö hag ñeb bi gau, niñ aij yabiñ gimim. Kale marö kub yabiñ udnabim. Manö aij u, gasi aij niñeb ram raul miñan ajön ki u kale udmim, gau pi gipim. Gau pi gipim u, nibi bi ram raul miñan am niñun a göm gasi niñbal gau, kalip pör adan magrem hag rikpim," a ga. ⁵³ Jisas kalip anig hagöm höñ arö niñöl gi, lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe nip ji niñöl hagla, "Manö niñön u hagno, pen hagö niñun, nip dam manö kub hagnu," a göm, Jisas nip manö piral piral adö rimnap haglö ara.

Nan pi göm gipal gau waiö niñaböl (Mad 10:26-27)

12 Pen ñin ap, nibi bi iru yabiñ nöp ap magum göm, pen pen ciro ciro ñöm nibi bi rimnap ma abö jö ma jö gilö niñöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, "Perisi kai pör gi naj gipal u pi göm, mid aij gipun, a gi gasi niñbal. Kale anib unbö rö gimim rö löp u, kale yis kale u niñ aij yabiñ gimim. ² Nan pi gimim gipim gau, hainö waiö lö niñaböl. Manö agamij hag pi gipim gau, u rö nöp waiö lö niñaböl. ¹³ Pen manö sibön yañ hagnu u, mailö halö haglö niñaböl. Manö agamij raul miñan yañ hagnu u, meg magö dap ranöm ram adö lañ haglö, yag dam ram minön gau ud arnaböl," a ga.

God nip nöp piñiñ gimim (Mad 10:31)

⁴ "Nibi bi yad gai i, kalöp hagabin, God nip cig gino, hanip al paknaböl a gimim, piñiñ gagnim. U yihariñ hañ romañ adö u nöp gi naj gilö, hij ginab. Hainö kale nan ap kalöp göl rö lagnab. ⁵ Anib u, yad kalöp hagabin, kale piñiñ ginig, Bi kalöp hañ romañ al pak löm, hainö kalöp mab ke inab miñan yañ ud yunim rö löp, Bi anibu nöp piñiñ gimim. Nipe nöp Bi piñiñ gep me; nip nöp piñiñ gimim.

⁶ "Kale niñbim, nibi bi yaur pro unbö mamid u sikim göm, mani añi pro miñöp nöp udpal. Yaur pro anib gau, God añi ap niñagnim rö lagöp; magönhalö niñöb u nöp midöp. ⁷ Pen kale nibi bi gau nan yabiñ; yaur gau kale aip adip adip rö wasö. God nabic cög umagö kale u magönhalö wö ralöp u me, kale piñiñ gagnim, gasi halö midaimim," a ga. ††

Jisas nibi bi nipe midpim u, nibi bi gau waiö hagnim (Mad 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ "Kalöp manö niñö hagabin, nibi bi Jisas lau adö midpun a göm, nibi bi midpal añ au waiö hag hiikeinaböl gau, yad kalip pen abe nibi bi gai i yip lau adö midpal a gem, God ejol nipe midpal añ au waiö hag hiiknabin. ⁹ Pen nibi bi Jisas lau adö midagpun a göm, nibi bi midpal añ au waiö hageinaböl u, yad kalip pen abe nibi bi gai i yip lau adö midagpal a gem, God ejol nipe midpal añ au waiö hagnabin.

¹⁰ "Bi Ñi nipe nip hag jueinaböl u, God niñöm arö ginig arö ginab; pen Ana Ut u nip hag jueinaböl u, God nipe niñöm arö gagnab.

¹¹ "Pen kalöp manö kub hagnig göm, ud Juda magum gep ram au, aka gapman bi kub midpal añ au, aka kiñ midpal añ au, daueinaböl u, pen manö niñön u udun hagnu a gimim, gasi iru niñagnim. ¹² Urak hagpe niñöl gi, magö anibu nöp Ana Ut nipe kalöp gasi ñö niñöl gi, niñmim hagnabim," a ga.

Nan iru udun, a gimim, gasi u niñagnim

¹³ Nibi bi iru mideila añ anib au, bi ap Jisas nip haga, "Manö hag ñeb bi, ne mam yad u nip hagö, bapi nan nipe ud löm uma gau, nime li yip böñ lau ke ñañ," a ga.

¹⁴ Hageia, Jisas nip pen haga, "Yip an hagöp, 'Bi nan ud asik ñeb u midaimön,' a ga niñem nan kalöp gau ud nime li ñinam?" ö ga. ¹⁵ Jisas anig hagöm, nibi bi mideila gau kalip haga, "Niñ aij yabiñ gimim. Nan iru nöp udun a gimim, gasi u niñagnim. Nan iru udun a gimim, gasi niñnabim u, mid aij gimim rö lagnab," a ga. †

¹⁶ Pen Jisas manö ap kalip manö hod riköm haga, "Bi mani iru mideinab ap, wög adiñ nipe u, wid magö nan gau iru yabiñ nöp mideinab. ¹⁷ Gasi nipe gau nöp ke niñ damöm, 'Nan niñeb yad iru nöp midöp gau, ram raul miñan mai dap lem, niñ mideinam?' ö ginab. ¹⁸ Pen gasi ap niñöm, 'Ram pro gau rib wañ gi yuem, ram kub gau nöp gi lem, wid magö yad abe, nan yad gau abe magönhalö ud ram raul miñan anib gau dam linabin. ¹⁹ Yad anig gem, yip ke hagnabin, "Bi me. Ne nan aij iru yabiñ midöp u mi iru yabiñ nöp midöm pis gagnab. Anib u, wög ne u arö gimön, nan ne anib gau nöp niñöl gi, niñ niñöl gi, miñ miñ göl gi, gi midaimön," a ginabin,' a ginab. ²⁰ Anig hagöm gasi niñnab, pen God nip hagnab, 'Ne bi haut halö yabiñ! Miñi sib añ yañ nöp umnabön. Nan ne iru nöp gi jin gi lö midöp anib gau, an rö ud niñ mideinab?' ö ginab.

²¹ "Anibu rö me, nibi bi nan aij gau iru nöp ud magum göm miñ miñ gipal u, pen God amgö ilö nipe au kale nibi bi mög gep rö midpal," a ga. ††

† 12:2 Luk 8:17 †† 12:7 Luk 12:24; Ap 27:34

‡ 12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15 †† 12:15 1Di 6:9-10 †† 12:21 Mad 6:19-20

God hanip abad mideinab, a gimim, gasi iru niñagmim

²² Jisas anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, "Anib u, 'Nan magö gai nibö udun niñ midaiun, watij gai nibö udun yim midaiun,' a gimim, gasi kub u niñagmim. ²³ Nan niñeb u nan kub wasö. Kamiñ midep magö u nan yabiñ. Watij nan gau nan kub wasö. Hañ roman u nan yabiñ. ²⁴ Yaur midpal gau niñim. Yaur gau, nibi bi gipal rö, wid wög gi yimlö, po gö rik dauagpal. Wid magö rik dap magum gep ram kale ap midagöp. God nöp me nan niñeb kalip ñöb. Nipe nan pro gau gasi niñöm anig göp u, kale nihön ginig hanip nibi bi abad midageinab a gimim, gasi iru niñbimñ Yaur gau nan pro; kale nan pro wasö. ²⁵ Pen kale gasi iru niñeinabim u, umniñ ginabim ñin u arö gimim, magö ap halö mideinabim aka? ²⁶ U nan pro, pen kale ke nan pro anibu gimim rö lagöp. Anib u, kale nihön ginig nan yihariñ adö rimnap gasi iru niñbim? ²⁷ Nan be gau ranöm, magö pilöm pipit yuöp u pen ke watij göm rib adik ginim rö lagöp. God nöp gö, rib adik aij yabiñ gimidöp. Pen Kiñ Solomon rib adik aij yabiñ gimidöp u, gausit gau rib adik aij gimidöp u rö gagmidöp. ²⁸ Nan be gau ranöb anib gau nan yihariñ; pör midageinab. Miñi rö midöm, rol ruö rib gi dö gi mab laulö innab. God nipe nan yihariñ gau gasi niñöm anig göp u, kale nihön ginig hanip watij ñagnab a gimim, gasi iru niñbimñ Niñ udep magö kale u milö midagöp. ²⁹ Hon nan magö, ñig, nan gau gai nibö udun niñun a gimim, gasi marö u niñagmim. ³⁰ Nibi bi God nip niñagpal gau, gasi anibu rö niñbal. Pen Nap kale u kalöp haut gagöp; nan kalöp midagöp gau niñöb. ³¹ Anib u pen, God nibi bi udöm abad mideinab u, hanip halö udnim a gimim, gasi añi niñmim gipe arö me, kalöp abad midöl gi, nan anib gau kalöp ñinab.

Ram minöñ kumi kabö adö lañ au nan aij aij ud magum gimim

³² "Kaj sipsip bad pro yad gai i, Nap kale u, kalöp udem abad mideinabin a göm niñöb u me, kale piñiñ gagmim. ³³ Nan kale midöp rö gau, sikim gi mani udmim, nibi bi nan midagöp gau kalip ñimim. Anig ginabim u, mani rin kale papit gagöm pör pör nöp mideinab; nan aij aij kale kumi kabö adö lañ au midöm ur gagnab; bi si udep apöm si udagnab; sipsop nan gau niñagnab. ³⁴ Pen nan aij kale gau minöñ naböñ adö it i ud magum geinabim u, hibur gasi midmagö kale u u rö nöp minöñ naböñ adö it i mideinab. Pen nan aij kale kumi kabö adö lañ au ud magum geinabim u, hibur gasi midmagö kale u u rö nöp anib lañ mideinab.

Gijin gimim midaimim

³⁵ "Anib u, watij kale u söl söl pa jö gimim, dip nagi pig li aij gimim, hapö lau limim niñöl gi midaimim. ³⁶ Bi wög gi ñeb gau hagnaböl, 'Bi kub hon u, bi niñeb nipe nibi udöm aip nan kub niñ midlö niñöl gi, söl ado

gi aunab,' a göm, niñ nöp mideinaböl. Bi kub kale u ado gi apöm, ajöñ pak gu gu gö, yinid hiiknaböl. Anib unbö rö kale anig gimim. ³⁷ Pen nipe ado gi apöm, kale niñ mideinaböl u niñöm, kalip ud aij yabiñ ginab. Bi kub anibu nipe ke, watij nipe u söl söl pa jö göm, dip nagi pig li aij göm, kalip hagö, ap nan niñeb li niñbal ka u asik gıgabö gilö, nipe ke nan niñeb gau dam kalip ñinab. ³⁸ Pen bi kub sibön añ kub yañ aka kitakit hagnab magö u apöm niñnab, bi nipe gau uhön hanageinaböl, kalip ud aij yabiñ ginab. ³⁹ Anib u, niñim. Nibi bi ram nap nibö gau, bi nan si udep bi aunab ñin u a göm, niñ midaiñlap u, ram kalip pilaköm, nan kale gau si udagböp. ⁴⁰ Anib unbö rö, Bi Ni nipe aunab a gimim, abad midaimim. Auagnab a gimim gasi niñabim magö anibu nöp aunab," a ga.

God nip wög gi aij gimim

(Mad 24:45-51)

⁴¹ Jisas anig hagö, Pida haga, "Bi Kub, manö hod rikmön hagnabön anibu, hanip nöp hagnabön aka nibi bi magöñhalö hagnabön?" ö ga.

⁴² Hageia, Bi Kub pen haga, "Bi an gasi aij midö, wög gi aij ginab u, bi kub nipe ram nipe u arniñ göm nip hagnab, 'Bi wög yip gıpal rimnap kalip abad midmön, nan niñeb kalip gau nime li ñöl gi midaimön,' a göm, arnab. ⁴³ Anib u, hainö ado gi apöm, hagnab rö nöp ginab u niñöm, nip ud aij yabiñ ginab. ⁴⁴ Yad kalöp hagnabim, bi kub anibu hagö, bi nipe gi aij ginab anibu nan nipe gau magöñhalö abad mideinab. ⁴⁵ Pen bi wög gi ñeb nipe u, bi kub yad u yinid auagöp a göm, nibi bi wög gi ñeb rimnap kalip miñu magö paköm, nan kub niñöm, ñig wain iru niñöm, haut alöm, gi mideinab. ⁴⁶ Pen bi kub nipe auagnab a göm niñnab ñin u nöp apöm, nip rib gi dö mi dö göm, nibi bi manö nip niñagpal añ kalip au hag yunab.

⁴⁷ "Bi wög gi ñeb bi ap, bi kub nipe manö hagnab u niñ aij ginab, pen manö nip u rib juöm, hagnab rö gagnab u, bi kub hagö, kale nip rapin paknaböl. ⁴⁸ Pen bi wög gi ñeb bi ap, bi kub nipe manö hagnab u niñagöm, manö hagnab rö gagnab u, bi kub hagö, kale nip paköm ilön pro rö ñinaböl. God nibi bi kalip nan iru ñinab gau, yip pen nan iru ñimim, a ginab; pen nibi bi kalip nan iru yabiñ ñinab gau, yip pen nan iru yabiñ ñimim, a ginab.

Nibi bi rimnap Jisas nip udagöm asik ke ke linaböl

(Mad 10:34-36)

⁴⁹ "Yad aubin u, minöñ naböñ adö it i hapö pig yuniñ aubin. Ram minöñ gau magöñhalö hadö inböp u aij! ⁵⁰ Yip ilön pak niñig gaböl u, yip marö kub yabiñ göp. Marö kub anibu mid dam dam, yip ilön pak pis ginaböl ñin u nöp piña ginab. ⁵¹ Kale yip hagnabim, nibi bi ud jim niñig auub a ginabim u, pen u wasö. Yad aubin rö, nibi bi gau gasi adö ke ke niñöm asik ke ke linaböl. ⁵² Miñi ñin i riköm, amilap apilap unbö mamid rö mideinaböl u, miñau niñan yip udlö, miñöp yip udag-

† 12:33 Luk 18:22 †† 12:35 Mad 25:1-13

‡ 12:39 Mad 24:43-44; 1De 5:2 †† 12:44 Mad 25:21,23 †† 12:47 Jem 4:17 ††† 12:50 Mak 10:38-39

mil, asik ke ke linabil. Pen wasö u, mihöp yip udlö, mihau niganj yip udagöm, asik ke ke linaböl. ⁵³ Bi apil mihau, ñi nipe aka nap yip udagö me, asik ke ke linabil. Nibi amil mihau, pai nipe aka nime yip udagö me, asik ke ke linabil. Nime aip ñi nipe nibin u aip, u rö nöp ginabil; nime aka ñi nipe nibin u yip udagö, asik ke ke linabil," a ga. †

Krais u auub a göm niñagla

(Mad 16:2-3; Mak 8:11-13)

⁵⁴ Pen Jisas manö ap halö kalip haga, "Sidö wad arab lau adö kumi wamöb niñmim, miñi mönj alnig gab a gimim niñ midpe, midö midö hagnim rö nöp mönj alnab. ⁵⁵ Yigön kub gamiñj niñbö gai i gi auöp niñmim, miñi sidö kub linig gab a gimim niñ midpe, midö midö hagnim rö nöp sidö kub linab. ⁵⁶ Kale bi pir alep! Nan minöñ naböñ it i niñ aij gimim, nan kumi kabö adö lanj niñ aij gimim gipim u, pen niñhön ginig ñin kub pör abad midmidim u, miñi hadö auöp a gimim niñgagpim?" ö ga.

Bi nöp manö kub hagnab u aip manö ud asikmim

(Mad 5:25-26)

⁵⁷ "Kale ai ginig, adan anibu aij, adan anibu najj, a gimim niñgagpim? ⁵⁸ Pen bi ap nöp manö kub hagnig dam arabin a gainim, manö kub anibu niñhön ginig arabul a gimön, adan anj au amöl gi, nip aip manö hag ud asik aij gimil. Wasö u, nöp dam bi kub manö niñeb ñimagö adö nipe u yuö, nipe pen nöp dam polisman ñimagö adö kalip gau lö, nöp böñ nöp dam nagi linaböl. ⁵⁹ Anib u, yad nöp hagabin, ne nagiñman nöp midmön, nan naböñ ne gau böñ nöp naböñ ral pis gimön me, höñ arnabön," a ga.

Kale nan si nan najj gipim u arö gagnabim u, umnabim

13 Magö anibu, nipi bi rimnap apöm, Jisas nip hagöm hagla, "Galili nipi bi rimnap apöm, God sabe gep ram u nan sabe gi ñilö niñöl gi, magö anibu nöp gapman bi kub Pailod kalip böñ nöp al pak la," a gila. ² Hageila, Jisas kalip haga, "Galili nipi bi anib gau nöp, nan si nan najj unbö ke gilö anig göp, pen Galili nipi bi rimnap nan si nan najj pro pro gipal rö anig gagöp, a gimim, niñbim ar? ^{†13} U wasö! Yad kalöp hagabin, nan si nan najj gipim gau niñhön ginig anig gipun, a gimim, arö gagnabim u, nipi bi anib gau umla rö nöp, kale magönhalö u rö nöp umnabim. ⁴ Pen Siloam wañö söñ au, ram milö kub pa jö göm nipi bi unbö kagoñ böñ danj (18) kalip pak la u, nan si nan najj unbö ke gilö anig göp, pen nipi bi Jerusalem midmidal rimnap nan si nan najj pro pro gipal rö anig gagöp, a gimim, niñbim ar? ⁵ U wasö! Yad kalöp hagabin, nan si nan najj gipim gau niñhön ginig anig gipun, a gimim, arö gagnabim u, nipi bi anib gau umla rö nöp, kale magönhalö u rö nöp umnabim.

Mab ap magö pilagöp

⁶ Pen Jisas manö hod riköm kalip haga, "Bi ap uñthem magö ap pilanj, a göm, yin u ju dapöm, nagi wain wög nipe au yimnab. Hainö ado gi apöm niñnab magö ap pilagnab. ⁷ Bi wög gep nipe u nip hagnab, 'Mi mihau niganj mi añi añi inö niñöl gi, pör apem niñbin uñthem yimnö u magö ñiñeb ap pilagöp. Anib u, wög adiñ yad anj au midöp u aij gagöp. Rib yu!' a ginab. ⁸ Hageinab, bi wög gi ñieb nipe hagnab, 'Bi kub, uñthem it anibu miñi rib yuagep. Yad uñthem it anibu kipit gi aij gem, nan uñanj uñanj rimnap dap linö, ^{†9} mi hainbö u magö pilnim u arö gimön; pen magö pilagnim u rib yumön,' a ginab," a ga.

Jisas nipi jöl magö dudu ga u gö, yidun ga

¹⁰ Pen Juda God nip sabe gep ñin ap, Jisas Juda magum gep ram ap amöm, kalip manö hag ñi mideia. ¹¹ Ram raul migan anibu nipi ap ap mideia. Nipi anibu nip kijaki aiön pi gö, jöl magö nipe u dudu badu göñ nöp ajmidöp mi unbö kagoñ böñ danj (18) ina. ¹² Jisas nipi anibu nip hagö auaiä haga, "Nan nöp göp u kamiñj löp," a ga. ¹³ Anig hagöm, nip ud niñö niñöl gi, magö anibu nöp jöl magö u yijig gö, God hib nipe u hagö adö ara.

¹⁴ Pen Jisas God nip sabe gep ñin u gö kamiñj la u niñöm, bi kub Juda magum gep ram anibu abad midmidöp u, Jisas nip niñö mulu lugö, nipi bi ap mideila gau kalip haga, "Kale nipi bi nan göp gau, wög gep ñin unbö kagoñ jin nöp aube kamiñj linim. Miñi God nip sabe gep ñin i anig gagmim," a ga. †

¹⁵ Anig hagö, Bi Kub nip pen haga, "Kale bi pir alep! Kaj kau, kaj donki kale gau adik libe mideinab au, God nip sabe gep ñin u ñig nan gö, kalip nagi hubikmim, dam arbe ñig niñnaböl aka wasö? ^{††16} Pen bac itanj hon Ebrahim riköm, rik dap lila pai i, Seden nip hadame nöp adik lö, mi in kagoñ böñ danj midöp u, nip mög niñgagpim anj Miñi God nip sabe gep ñin i, nagi nipe hubik yuajin, manö kub hagabim ar? ¹⁷ Jisas anig hagö, bi nip niñjö mulu luga gau nable yabit ga. Pen nipi bi rimnap gau, Jisas nan gagep rö gimidöp gau niñöm, miñ miñ yabit gila.

Mab masded magö u, manö hod riköm haga

¹⁸ Jisas manö ap halö hagöm haga, "God nipi bi udöm abad mideinab manö u kalöp hag ñinig gabin u, aige gem hagnö, kale niñ aij ginabim? ¹⁹ Me manö adö hagnig gabin inbö rö midöp. Bi ap mab masded magö u dam wög naböñ nipe u yimö, ran kub göm ramö löm gau gau arnab, yaur gau apöm lö lö gau gau mideinaböl," a ga.

²⁰ Manö ap pen kauyanj haga, "God nipi bi udöm abad mideinab manö u, aige gem hagnö, kale niñ aij ginabim? ²¹ Adö anibu rö, nipi ap yis bad pro pro ap

† 12:53 Mai 7:6 †† 13:2 Jon 9:2

‡ 13:7 Luk 3:9 †† 13:8 2Pi 3:9,15 †† 13:14 Eks 20:9-10; Dud 5:13-14 ††† 13:15 Luk 14:5

udöm, plaua rin kub yaŋ halö ud ado malo gö midöl gi, kub yabiŋ rannab rö u ginab," a ga.

Ajön pro u
(Mad 7:13-14,21-23)

²² Pen Jisas Jerusalem arnig göm, yijig göl araga. Nipe daun gau abe, nibi bi ram riŋig agtö mideila gau abe, aŋ aŋ hanöl gi, manö hag ñöl gi ara. ²³ Nibi bi mideila anib gau, bi ap Jisas nip haga, "Bi Kub, God yöp nibi bi mihöp nöp ud kamiŋ yunab aka?" ga.

Hageia, Jisas kalip haga, ²⁴ "Anib u, kale ktö gimim nöp, ajön it pro ramö anibu arnabim. Nibi bi iru yabiŋ nöp, adan ramö pro anibu arun, a göm, am rua rik wasö niŋnaböl. ²⁵ Nihön ginig, bi ram nap nibö u adan giŋnab, kale höŋ gau nöp midmim, pak gu gu gimim hagnabim, 'Bi kub, adan hiik!' a giŋe, nipe pen pe hagnab, 'Kale gai niböŋ Yad kalöp niŋagpin!' a ginab. ²⁶ Hageinab, kale pen hagnabim, 'Ne nöd ram minöŋ hon u apön, nöp aip nan niŋjun ñig niŋjun gimidun; ne hanip manö hag niŋmidan,' a ginabim. ²⁷ Kalöp pen hagnab, 'Yad kale niŋagmidin. Kale gai nibö yad niŋagpin. Kale nibi bi nan si nan naij giŋim u me, kalöp ajön hiikagnabin. Arim!' a ginab. ²⁸ Hainö kale niŋnabim, Ebrahim, Aisak, Jekop, bi God manö hagep bi gau, God ram minöŋ pör midep u God aip mideinaböl, pen kalöp hag höŋ yuö, miŋhöŋ kub göl gi, meg magö hau ribiköl gi nöp mideinabim. ²⁹ Pen nibi bi milö gau nibö, sidö auab lau adö nibö, sidö wad arab lau adö nibö, gamiŋ gau nibö, gajin gau nibö, God ram minöŋ pör midep nipe u apöm, asiköm jim ñöl nan kub niŋnaböl. ³⁰ Pen nibi bi uri jöl adö yabiŋ au midpal gau, hainö rimnap nöd am mideinaböl. Pen nibi bi uri nöd araböl gau, hainö rimnap jöl adö yabiŋ gau mideinaböl," a ga. †

Jisas Jerusalem niŋö mög ga

³¹ Magö anibu nöp, bi Perisi rimnap apöm Jisas nip hagla, "Gapman bi kub Herod nöp al pak linig gab. Anib u, ne ram minöŋ i arö gimön, ram minöŋ ke ap aru," a gila.

³² Hageila, Jisas haga, "Kale am kain hapeb anibu nip hagpe, niŋ midainim. Miŋi abe, rol abe, nibi bi kijaki aiön pi aban alöp gau ginö kamiŋ löm, nibi bi nan göp gau ginö kamiŋ löm, ginab. Ruö pen, ñin miŋau niŋaŋ u me, wög yad u gi haknabin. ³³ Pen miŋi, rol, ruö yad adan arin a gabin u arnig gabin. Bi God manö hagep gau kalip Jerusalem nöp al pak linaböl.

³⁴ "Jerusalem! Jerusalem! God nipe manö hagep bi nipe kalöp a göm yua gau, nihön ginig pör kabö ud pak libimŋ Kŋakŋ pi ud auan mo gau löp rö u, yad pör ñi pai ne gau ud aij ginam, a gem, niŋbin u pen yip iru niŋmim wihö giŋim. ³⁵ Anib u, niŋjim. Ram kale u kuö nöp midöp. Midö, kale yip niŋagnabim; hainö gau, 'Bi anibi Bi Kub hag yuöp auab i, God gö, hib nipe adö laŋ araŋ,' a ginabim ñin u me, yip kauyaŋ niŋnabim," a ga.

Jisas, bi ñimagö ma hu ga ap nip gö, kamiŋ la

14 Juda God nip sabe gep ñin ap, Jisas am Perisi bi kub ap ram nipe u nan niŋö niŋöl gi, nibi bi mideila gau, nipe nihön rö ginim, a göm, niŋ ij halö li mideila. ² Nihön ginig: ñin anibu, bi ñimagö ma hu ga ap ap mideia. ³ Jisas, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, kalip haga, "God nip sabe gep ñin i, bi nan göp ap gino kamiŋ linab u aij aka wasöŋ Lo manö nihön hagöp?" ö ga. ††

⁴ Hageia, manö ap pen hagagla. Anib u, Jisas bi ñimagö ma hu ga u nip ud niŋö kamiŋ la. Kamiŋ lö, Jisas bi anibu nip hag yuö ara. ⁵ Jisas bi anibu hag yuöm, bi anib gau kalip haga, "Ñi pai kale ap aka kaj kau kale ap, God nip sabe gep ñin u ñig milbim utöm miŋan yaŋ lugeinab u, kale yinid am ud yunabim aka wasö?" ga. ††

⁶ Hageia, kale pen manö ap hagöl rö laga.

Hon hib kub mideian, a gimim, gasi u niŋagmim

⁷ Pen nibi bi anib gau nan magö niŋniŋ apöm, ka asikep aij aij gau nöp niŋjun asikun, a göm asikla u, Jisas niŋöm, manö ap manö hod riköm haga, ⁸ "Bi ap nibi udnig göm, nan kub niŋniŋ kalöp wiŋ alö ammim, ka asikep aij linim adö u asikagmim. Nihön ginig: nibi bi kub rimnap auöl rö löp. ⁹ Anib u, kale ka asikep aij adö anibu asik geinabim, bi kalöp wiŋ alnab u apöm hagnab, 'Ne ke gau aru, bi kub i adö anib au asikaŋ,' a gö, nöp nable gö niŋöl gi, am ††† gi am ba gau asiknabön. ¹⁰ Pen kalöp, nan niŋjun, a göm, wiŋ alaiöl, am got gau asik midpe me, bi kalöp wiŋ alnab u apöm hagnab, 'Bi mideimam. Ne aumön ka adö aij i asik gi,' a gö, nibi bi nan niŋniŋ ap mideinaböl gau nöp niŋöm, bi u aŋ i bi kub nöp midöp, a ginaböl. ¹¹ Anib unbö rö, nibi bi hon hib kub midöp, a göm, niŋbal gau, God hib kalpe gö ap lugnab. Pen nibi bi ana udöm midpal gau, God hib kalpe gö ap rannab," a ga. ††

¹² Jisas manö anibu hagöm, bi nan kub niŋniŋ nibi bi wiŋ ala u nip haga, "Ne nan kub niŋniŋ, bi niŋeb ne gau, naŋin namam yam ne gau, nibi bi ram minöŋ atog ne mani iru midöp gau, kalip wiŋ alagmön. Nibi bi anib gau, naböŋ ñun, a göm, nöp pen nan niŋniŋ wiŋ alöl rö löp. ¹³ Ne nan kub niŋniŋ, nibi bi mög gep rö gau, nibi bi ñimagö ma kiŋa göp gau, nibi bi ma naij göp gau, nibi bi amgö we göp gau, kalip wiŋ albe, aueinaböl, nan niŋmim. ¹⁴ Nibi bi mög gep rö anib gau, nöp pen ñöl rö lagnab u me, hainö God nibi bi kamiŋ aij nipe gau gö uraknaböl ñin u, nipe ke nöp pen ñinab," a ga. †††

Nan kub niŋnaböl u, manö hod riköm haga

¹⁵ Pen manö anibu niŋöm, bi kale aip nan niŋeila ap Jisas nip haga, "God nibi bi nipe udöm abad mideinab u, nipe aip jim ñöl nan kub niŋnaböl gau, miŋ miŋ yabiŋ ginaböl," a ga. ††

† 13:25 Mad 25:10-12 †† 13:27 Sam 6:8 † 13:28 Mad 8:11-12 †† 13:29 Sam 107:3 †† 13:30 Mad 19:30

††† 14:3 Luk 6:9 ††† 14:5 Mad 12:11; Luk 13:15 § 14:8 Pro 25:6-7 †† 14:11 Mad 23:12; Luk 18:14 ††† 14:14 Jon 5:29

¹⁶ Hageia, Jisas haga, "Bi ap nan kub ñiñig göm, niñi bi iru nöp wiñ alnab. ¹⁷ Pen nan kub ñiñeb ñin anibu aueinab, bi wög gi ñeb niñe u niñ hagnab, 'Miñi am niñi bi nöd hag libin gau kalip am pañid dau,' a ginab. Bi wög gi ñeb niñe pen amöm hagnab, 'Nan magöñhalö dap gijin gipun; aube arun!' a ginab. ¹⁸ Hageinab, niñi bi anib gau ap hagnab, 'Yad arnam u pen minöñ naböñ ap raubin u niñig arabin,' a ginab. ¹⁹ Pen ap hagnab, 'Yad arnam u pen kaj kau unbö siduñ lañ raubin u, wög gi aij göl aka gem, am niñnabin,' a ginab. ²⁰ Ap hagnab, 'Yad arnam u pen niñi yad gisön nöp udpin u me, aunam rö lagöp,' a ginab. ²¹ Anig hageinaböl, bi anibu ado gi amöm, niñi bi gau kale niñön niñön hagnaböl u, bi kub niñe u niñ hagnab. Hageinab, bi kub u hibur niñe u naji gö, bi niñe u niñ kauyañ hag yuöm hagnab, 'Ne yinid am adan kub gau abe, adan pro gau abe ammön, niñi bi mög gep rö gau, niñi bi ñimagö ma kila göp gau, niñi bi amgö we göp gau, niñi bi ma naji göp gau, kalip pañid dau,' a ginab. ²² Hageinab, hagnab rö göm, hainö bi wög gi ñeb anibu hagnab, 'Bi kub, hagpan rö gipin u pen miñan rimnap kau nöp midöp,' a ginab. ²³ Hageinab, bi kub u bi wög gi ñeb niñe niñ hagnab, 'Ne adan kub gau abe, adan pro gau abe ammön, niñi bi manö kto gimön hagö, kale aulö, ram raul miñan yad u böñ nöp rib udnim. ²⁴ Pen niñi bi nöd wiñ alnö auagpal gau, niñi bi ap nan yad pro pro rimnap ñiñagnab, wasö yabiñ,' a ginab," a ga.

Gasi niñ aij gimim, yip lau adö aumim, a ga

(Mad 10:37-38)

²⁵ Jisas adan araia u, niñi bi iru yabiñ niñ hain gila. Niñe ado göm kalip haga, ²⁶ "Niñi bi gau yip lau adö arun a ginaböl u pen gasi kub kale areinab nime nap, niñi ñiñ pai, niñin nimam kale, aka hañ roman kale ke u, yad niñnö niñi bi yad midaiöl rö lagöp. ²⁷ Niñi bi rimnap hagnaböl, Jisas niñi bi niñe midaiun u pen anig gino, niñi bi rimnap hanip gi naji göl rö löp, a göm, hañ roman kale ke nöp gasi niñöl gi mideinaböl u, niñi bi yad midaiöl rö lagöp. ²⁸ Pen bi kale ap, ram milö kub i adö lañ ap ginig, nöd mani aige gö rö udem ginam, a göm, gasi niñ aij göm ginab. ²⁹ Pen, ginam ginam, a göm, kabö nöd nöp ginab u pen hainö mani utep gö, ram utep gö, niñi bi gau niñ hag juöm hagnaböl, ³⁰ 'Ake! Bi milö i ram ginig göm rö gi damöm, ram adin arö göp,' a ginaböl. ³¹ Pen anibu rö, bi kiñ ap, bi kiñ ap aip pen pen ginig, nöd gasi niñ aij göm arnab. Pen niñe gasi niñ damöm, ami bi yad u den dausan nöp midöp; pen kiñ anibu ami bi niñe dwedi dausan midöp; pen pen gun, niñe ami bi yad al pak linim rö löp, a ginab. ³² Gasi anibu niñöm, kiñ ap milö gau hain auö niñöl gi, manö yuöm hagnab, 'Hol aige gul, manö hag jim ñul?' ö ginab. ³³ Anib u, niñ aij gimim. Nan kale gau magöñhalö arö gimim, yip aip auagnabim u, niñi bi yad midaimim rö lagöp.

³⁴ "Dö nan aij yabiñ u pen dö kal niñe arnab u, kale niñön gilö kauyañ dö ginab?" ³⁵ Dö anibu rö, ud wög

adin aka kihakit hib au yulö nan magö ran aij gagnab. Dö anibu rö wög ap midagöp; ud yuep rö nöp löp. Kale niñi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim," a ga.

Kaj sipsip ap ur ga

(Mad 18:12-14)

¹⁵ Pen bi dakis udep gau abe, niñi bi nan si nan naji gila gau abe, Jisas manö hagab u niñun, a göm, ap niñ mideila. ² Pen bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas niñ hag juöm hagla, "Niñe niñön ginig bi nan si nan naji gipal gau udöm, aip nan magö jim ñöl ñiñab?" ö gila. ³ Anig hageila, Jisas manö ap hod riköm kalip haga, ⁴ "Bi kale ap, kaj sipsip ñiñjuöl unbö mamid u (100) muk mideinab. Pen añi niñö ap ur geinab u, rimnap dam minöñ halin halin midöp gau löm, am kaj sipsip niñe ur ginab u uthai niñ aj aj aj, niñ uthai niñ dam dam niñ udnab. ⁵ Kaj sipsip niñe anibu uthai niñ udöm, aij a gö niñöl gi, ud siduñ niñe u adö lañ linab. ⁶ Siduñ lañ dap ram amöm, niñi bi niñeb niñe gau, niñi bi ram minöñ atog niñe gau, kalip wiñ alöm, ap magum ginaböl hagnab, 'Kaj sipsip yad ur göp u, uthai niñ adog udpin u, köl yad aip miñ miñ gun,' a ginab. ⁷ Anig unbö rö me, niñi bi iru nöp gau, hon gi aij gun nan si nan naji gagpun, a göm, gasi niñbal gau, kumi kabö adö lañ au midpal gau niñöm miñ miñ gagnaböl; pen niñi bi añi ap, nan si nan naji gipin gau niñön ginig anig gipin, a göm, arö geinab u, kumi kabö adö lañ au niñöm miñ miñ ginaböl.

Mani kabö magö ap ur ga

⁸ "Aka pen, niñi ap mani silpa magö niñe unbö siduñ lañ mideinab. Pen magö ap, ram raul miñan gau agamij ap lugeinab u, niñe niñön ginabñ Niñe hapö lau adö aulik löm, uthai niñ niñ ka acip acip tik tik, kabö magö niñe anibu udnab. ⁹ Mani silpa magö niñe anibu uthai niñ udöm, aij a gö niñöl gi, niñi bi niñeb niñe gau, niñi bi ram minöñ atog niñe gau, kalip wiñ alöm, ap magum ginaböl hagnab, 'Kabö magö yad lugöp magö añi anibu, uthai niñ adog udpin u, köl yad aip miñ miñ gun,' a ginab. ¹⁰ Anibu rö me, niñi bi añi ap, nan si nan naji gipin gau niñön ginig anig gipin, a göm, arö geinab u, kumi kabö adö lañ au God ejol niñe gau niñöm miñ miñ ginaböl," a ga.

Ñi ap nap niñ arik ara u, manö hod riköm haga

¹¹ Jisas manö anibu hagöm haga, "Bi ap ñi niñe miñöp mideinab u. ¹² Ñi niñe hain u, ap nap niñ hagnab, 'Bapi, nan halip miñön hagpan gau, ud asik yip gau ke ñi,' a gö, nap nan kalpe miñön gau ud asik ke ke ñinab. ¹³ Ñö, ñi niñe hain u magö utep magö ap midöm, nap nan niñ ud asik ña gau magöñhalö sikim göm, mani udöm, dam ram minöñ milö gau arnab. Am anib gau midöm, niñi si nan naji gau göl gi, mani nan niñe ud arnab gau, hatöwatö niñi bi gau ñi pis ginab. ¹⁴ Anig gö, mani niñe pis gö, ram minöñ anibu kiñö kub

yabiŋ linab. Pen nan magö rau ŋiŋnim mani ap midageinab. ¹⁵ Anig gö, niŋpe amöm, bi ram minöŋ anibu nibö nap kale ap hag niŋö, niŋ kaj mukep wög u hag linab. ¹⁶ Pen niŋ kiyö kub yabiŋ u lö gi midö midö, kaj mukmidal womai haŋ gau rimnap ŋiŋnam a ginab u pen niŋi bi rimnap niŋ nan magö ŋagnaböl. ¹⁷ Pen gasi magö niŋpe niŋ ud arö gasi aij magö u auö hagnab, 'Bapi yad bi niŋ wög gaböl gau, nan magö iru midöp. Yad aui midpin, yip kiyö kub yabiŋ löp. ¹⁸ Anib u, yad ram minöŋ i arö gem, bapi midöp au kauyaŋ ado gi amem, niŋ hagnabin, "God amgö ilö adö niŋpe u gi naij gem, amgö ilö adö ne u gi naij gem, gipin rö, ¹⁹ ne yip ŋi yad a gi hagagmön. Yip bi wög gi ŋeb ne ap rö hag limön ginabin," a ginabin,' a ginab. ²⁰ Gasi anibu niŋöm, bapi ram ado gi arnabin, a göm, hadnab. Am am am, nap niŋpe milö gau nibö ŋi niŋpe anibu niŋ yijig niŋnam. Nap ŋi niŋpe niŋöm, niŋ mög yabiŋ ginab. Niŋpe dip gi dö gi am niŋ ud wabi göm, ud bom haluöm mulu ŋiŋnab. ²¹ Nap anig gö, ŋi hagnab, 'Bapi, God amgö ilö adö niŋpe u gi naij gem, amgö ilö adö ne u gi naij gem, gipin rö, ne yip ŋi yad a gi hagagmön,' a ginab. ²² Nap pen, bi wög gi ŋeb niŋpe gau kalip hagnab, 'Kale yijid nöŋ am waij milö kub yad u dap niŋ yim ŋimim, ŋimagö niŋpe u riŋ li ŋimim, ma rirup li ŋimim, gim. ²³ Anig gimim, am kaj kau pi marep haŋin aij yabiŋ u pak dam laube, miŋ miŋ göl gi nan kub ŋiŋun. ²⁴ ŋi yad u böŋ nöŋ uma rö la u, pen miŋi niŋpe kauyaŋ kamiŋ midöp. Nöd niŋpe böŋ nöŋ hir ga u, pen miŋi niŋpe adog udpin,' a ginab. Nap hagö, kale am kaj kau pi pak dapöm, nan magö laulö, miŋ miŋ ginaböl. †

²⁵ "Pen ŋi niŋpe nöd u, wög adiŋ gau gi aj arö göm, ado gi yöŋ ram söl au apöm niŋnab, caciŋ, mab ij paköm, kugom ralöm, miŋ miŋ göl gi mideinaböl. ²⁶ Anig geinaböl, nap bi wög gi ŋeb niŋpe ap niŋ hag niŋöm hagnab, 'Niŋhön gaböl?' ö ginab. ²⁷ Hageinab, hagnab, 'Namam hain ne umöb a göm niŋöb u pen miŋi ado gi auö, nap kaj kau pi marep haŋin aij u pak lau ŋiŋöl gi miŋ miŋ gaböl,' a ginab. ²⁸ Hageinab, niŋ mulu kal yabiŋ lugö, ram raul miŋan aragnab; höŋ au yaŋ nöŋ mideinab. Nap pen höŋ amöm, auö ram raul miŋan arul, a göm, niŋ manö hain hain hagöm hagnab. ²⁹ Nap niŋpe manö hain hain hageinab pen ŋi nöd niŋpe hagnab, 'Yad manö ne hagpan rö pör nöŋ hain gem, bi nagı wög gep ne rö midem, wög nöŋ pör pör ginö ginö mi iru yabiŋ nöŋ lugöp. Pen yip kaj meme pi ap ŋö, mideimam yad gau aip pak lau ŋiŋun miŋ miŋ gagpun. ³⁰ Pen ŋi ne anibu, nan niŋme li ŋina gau damöm, niŋi si nan gau göm gi niŋ yu haköm au-ub, niŋ mög niŋmön, kaj kau pi marep haŋin aij yabiŋ u pakpan!' a ginab. ³¹ Anig hageinab, nap ŋi niŋpe nöd niŋ hagnab, 'Hol apil pör midpul rö, nan yad gau magöŋhalö ne udnabön. ³² Namam hain ne u böŋ nöŋ uma rö la u, pen miŋi niŋpe kauyaŋ kamiŋ midöp. Niŋpe böŋ nöŋ hir ga u, pen miŋi niŋpe uŋhai niŋ adog udpin. Anib u me, hon miŋ miŋ gun,' a ginab," a ga.

Bi wög abadep bi u, manö hod riköm haga

16 Jisas bi niŋpe gau kalip haga, "Bi kub nan iru midnab ap, bi nan niŋpe abad midep bi ap hag lö, nan niŋpe gau abad mideinab. Pen bi kub u, manö ap niŋnab, bi nan niŋpe abad midnab anibu, nan niŋpe gau haŋöwaŋö ginab. ² Bi kub manö anibu niŋöm, niŋ wiŋ alö aueinab hagnab, 'Nan yad gau abad mid aij gagpan u, yip hag ŋilö niŋbin. Anib u, ne ammön, nan yad aigeg midöp gau magöŋhalö wö ral niŋ aij gimön, niŋi bi gau kalip nan naböŋ yad aigeg midöp gau magöŋhalö wö ral niŋ aij gimön, ap yip hag ŋimön, wög yip gipin u hainö gagnabön,' a ginab. ³ Hageinab, bi nan niŋpe abad midep anibu, aŋ niŋpe gau nöŋ gasi iru niŋöm hagnab, 'Bi kub u yip hag yuniŋ gab u pen yad niŋhön ginamŋ Yad bi pidöŋ midagpin rö, minöŋ binig jö ginam rö lagöp. Niŋi bi rimnap nan kale u asiŋ hag gi ŋiŋeinabin u, yip nable ginab,' a ginab. ⁴ Pen hainö gasi niŋ aij göm hagnab, 'Yad niŋhön ginam u uri niŋbin. Adö anibu ginö, hainö bi kub yad yip hag yunab ŋin u, niŋi bi rimnap yip udlö, ram kale au han mideinabin,' a ginab. ⁵ Anig hagöm, niŋi bi rimnap kalip bi kub niŋpe nan naböŋ mideinab gau wiŋ alnab. Wiŋ alö, bi nöd aunab u niŋ hagnab, 'Ne bi kub yad nan naböŋ aigeg midöp?' ö ginab. ⁶ Hageinab hagnab, 'Wel ŋiŋeb diŋam ŋiŋjuöl aŋi ap,' a ginab. Hageinab hagnab, 'Diker i ud, yijid asikmön diŋam unbö siduŋ laŋ kalı kliŋ rik,' a ginab. Hageinab, hagnab rö nöŋ ginab. ⁷ Hainö bi ap aueinab, hagnab, 'Ne bi kub yad nan naböŋ aigeg midöp?' ö ginab. Hageinab hagnab, 'Wid beg ŋiŋjuöl unbö mamid u,' a ginab. Hageinab hagnab, 'Diker i ud, yijid asikmön beg ŋiŋjuöl miŋhau miŋhau kalı kliŋ rik,' a ginab. Hageinab, hagnab rö nöŋ ginab. ⁸ Anig geinab, hainö bi kub niŋpe u niŋöm hagnab, 'Bi nan yad abad midep bi anibu, gasi niŋ aij göm, niŋhön niŋhön gem mid aij ginabin a göp u, niŋpe gi aij göp,' a ginab. Anib u niŋim. Niŋi bi minöŋ naböŋ adö it i gasi niŋbal gau hagpal, 'Miŋi aigöl gun hainö asik midep hon u mid aij ginim?' ö göm, gasi u niŋöl gi giŋlö arab. Pen mailö aij niŋbal niŋi bi gau, anig unbö rö nöŋ giŋlö arböp u aij.

⁹ "Mani nan minöŋ naböŋ it i midöp gau, niŋi bi rimnap gau ŋibe me, hainö nan anib gau böŋ nöŋ pis ginab ŋin u, God ram minöŋ pör midep niŋpe au kalöp hag wiŋhai udnab. ¹⁰ Mani nan pro ap, niŋi bi ap ŋimagö adö u lilö, abad mid aij ginab u, nan kub gau ŋilö, u rö nöŋ ginab. Pen mani nan pro ap, niŋi bi ap ŋimagö adö u lilö, abad mid aij gagnab u, nan kub gau ŋilö, u rö nöŋ ginab. ¹¹ Pen kale mani nan minöŋ naböŋ adö it i midöp u udmim, pir almim, abad mid aij gagnabim u, bi an kalöp nan aij yabiŋ adö laŋ nibö ŋinab? ¹² Bi ap mani nan niŋpe ud ŋimagö adö kalöp linab u, kale pir almim, abad mid aij gagnabim u, bi an mani nan kalöp ke ŋinab? ¹³ Bi aŋi ap, bi kub miŋöp kalip wög ginim rö lagöp. Bi miŋöŋgöl kalip wög ginab u pen niŋpe bi kub ap niŋ midmagö löm, bi ap niŋ midmagö lagnab. Aka bi kub ap niŋ midmagö löm, bi ap niŋ midmagö

† 15:18 Sam 51:4 †† 15:24 Ep 2:1,5

‡ 16:10 Luk 19:17-26

lagnab. Unbö rö, kale mani nan gau nan aij yabiŋ a gımim niŋeinabim u, God niŋ wög gıpin u arö gımim rö löp," a ga. †

¹⁴ Bi Perisi gau, gasi kub kale mani adö u nöŋ niŋmidal u me, Jisas manö haga u niŋöm mihol göm hag jula. ¹⁵ Hag jueila, kalip haga, "Kale niŋi bi amgö ilö adö u, hon niŋi bi aij midpun, a gıpin u, pen God hibur gasi midmagö aŋ kalöp daŋ niŋöb. Nan niŋi bi niŋlö aij göp gau, God niŋö nan naij rö löp. ††

¹⁶ "Jon bi niŋ pak ŋeb auaga ŋin u, lo manö kali ktiŋ rikla u abe, bi God manö hagep manö kali ktiŋ rikla u abe haglö, niŋi bi niŋöm, adö anıbu gilö armidöp. Pen Jon aua ŋin u rikö, God niŋi bi udöm abad mideinab manö aij u haglö, niŋi bi niŋöm kale magöŋhalö adö anıbu nöŋ arun, a göm, ktö göm gilö arab. ^{†17} Kumi kabö adö laŋ abe minöŋ naböŋ i i abe ur gınim rö löp, pen lo manö u adiŋ pro ap ur gınim rö lagöp. ††

¹⁸ "Pen, bi ap niŋi udöm arö göm, am niŋi hain niŋö ap udnab u, niŋi si udnab. Pen bi ap uraköm, niŋi u, bi udöm arö gınab niŋi anıbu, udnab u, niŋe u rö nöŋ niŋi si udnab.

Bi mani halö bi ap aip, Lasaras aip

¹⁹ "Bi ap mani nan niŋe iru yabiŋ midmidöp. Niŋe watıj aij aij nöŋ yımöm, nan niŋeb aij aij nöŋ niŋmidöp.

²⁰ Pen ram ajiŋ iŋ got niŋe au, bi use use halö nan midagmidöp bi ap dap lilö midmidöp. Hib niŋe Lasaras. ²¹ Gasi niŋe u nöŋ niŋöm, 'Bi nan iru midöp i nan niŋö, nan naböŋ naböŋ abaŋ mo gai i lugnab u, yad niŋnabin kiyö lagnab,' a göm, niŋmidöp. Pen kain gau apöm, wös niŋe gau baŋö gi niŋmidal. ²² Hainö bi yigön anıbu uma. Niŋe umö, ejol gau apöm, niŋ dam ram minöŋ adö laŋ au amöm, Ebrahim böŋ niŋe lau lö nan kub niŋa. Pen bi gep anıbu abe umö, rigöl gıla.

²³ Bi gep anıbu umöm, am mab ke inab yaŋ au, niŋ ilön kub yabiŋ gö niŋöl gi midmidöp. Pen midöm gılaŋ gi niŋa, Ebrahim Lasaras aip ke ke au laŋ midailö.

²⁴ Niŋöm, wiŋ al hagöm haga, 'Bapi Ebrahim, yip mög niŋmön, Lasaras niŋ hagö, niŋmagö milö niŋe ap niŋ ap rauöm, dap aŋab yip u ud niŋö, yip hain gaŋ. Mab u inöm, yip ilön kub yabiŋ göp,' a ga. ²⁵ Hageia, Ebrahim haga, 'Niŋi nöŋ! Minöŋ naböŋ adö iŋ yaŋ midmidan niŋ u, ne nan aij aij ne udmidan, pen Lasaras nan naij naij nöŋ udmidöp. Pen miŋi ram minöŋ i, niŋe hain aij midö niŋöl gi, nöŋ ilön kub gab. ²⁶ God niŋe moŋ kub yabiŋ aŋ i gi la u me, hon niŋi bi böŋ lai raŋa gun böŋ lau nun rö lagöp; pen kale böŋ lau raŋa gımim böŋ lai aumim rö lagöp,' a ga. ²⁷ Hageia, bi anıbu haga, 'Anig hagpan rö, Lasaras niŋ hagmön, niŋe bapi yad ram amöm, ²⁸ mam yad unbö mamid u kalip manö ktö yabiŋ hagö, ram minöŋ ilön ke naij pör nöŋ göp aui auagöl,' a ga. ²⁹ Hageia, Ebrahim haga, 'Mosis abe, bi God manö hagep bi gau abe, manö kali ktiŋ rikla u niŋöl,' a ga. ³⁰ Hageia, haga, 'Bapi, anig gagnaböl; pen niŋi bi ap umöm uraköm, am hageinab me, niŋö hagöp, a göm, nan si nan naij gıpal adö u, niŋön gınig anig

† 16:13 Mad 6:24 †† 16:15 Mad 23:28; Luk 18:9-14 †† 16:16 Mad 11:12-13 †† 16:17 Mad 5:18

gıpun, a göm, arö gınaböl,' a ga. ³¹ Hageia, Ebrahim haga, 'Kale Mosis abe, bi God manö hagep bi gau abe, manö kali ktiŋ rikla manö anıbu niŋagpal rö, bi ap umöm uraknab u, kale u rö nöŋ niŋagnaböl,' a ga," a ga.

Nan si nan naij gep magö u

(Mad 18:6-7; Mak 9:42)

17 Jisas bi niŋe gau kalip haga, "Bi ap aka niŋi ap nagı naij adö u göm, niŋi bi rimnap kalip gasi niŋö, kale abe nagı naij adö anıbu göm ap lug paknaböl. Nagı adö anıbu nöŋ gımıdal, miŋi gıpal, hainö u rö nöŋ gınaböl. Pen niŋi bi kale gasi naij niŋnaböl gau, kale ilön unbö ke yabiŋ udnaböl. ² Pen bi ap aka niŋi ap, niŋ pai gau aŋi ap anig gınig gınab u, niŋ kabö kub wid paib jakep kabö ap, uŋam u halö nagı li ribiköm, dam niŋ solwara yublap u aij. Niŋön gınig: niŋe kamiŋ midöm, niŋ pai ap niŋ gö ap lug paknab u, ilön kub yabiŋ udnab. ³ Anıb u, kale ke gasi niŋ aij gımim gımim.

"Naŋin namam ne ap nan si nan naij gainim, niŋ siŋik hagpe, niŋön gınig anig gıpin, a göm, gasi niŋeinab u, gi naij ga anıbu niŋmim arö gımim. ^{††4} Nan kalöp rö rimnap gi naij göm, hainö apöm, niŋön gınig anig gıpin, a göm, hageinab u, nan naij ga anıbu niŋmim arö gımim. Pen niŋ aŋi ap, anig gö gö unbö mudun jıŋ u gınim u, u rö nöŋ niŋmim arö gımim," a ga.

Niŋ udep magö u

⁵ Jisas anig hageia, bi manö niŋe ud arep gau hagla, "Ne hanıŋ gö, niŋ udep magö hon kub gınim," a gıla.

⁶ Hageila, Jisas kalip haga, "Niŋ udep magö kub wasö, niŋ udep magö kale mab masded magö pro yabiŋ u rö nöŋ mideinab u, kale mab anıbi, iŋ halö ju niŋ solwara aŋ au daŋ ran midai, a gımim hagpe, hagnabim rö gınab. †††

Bi wög gi ŋeb ap wög niŋe

⁷ "Kale gasi niŋön niŋbimŋ Bi wög gi ŋeb bi ap minöŋ naböŋ binig ral pis göm, aka kaj sipsip muk pis göm, ado gi ram auö, bi nap niŋe u niŋ manö niŋön hagnabŋ 'Nöp kiyö löp u, ne aui asıkmön nan magö niŋöŋ,' a gınab aka? ⁸ Wasö. Anig hagagnab. Niŋe hagnab, 'Watıj udö auö, dip nagı u piŋ limön, niŋ nan yad gau dap niŋ niŋnam, hainö niŋ nan ne gau niŋöŋ,' a gınab. ⁹ Kale gasi niŋön niŋbimŋ Bi wög gi ŋeb anıbu, bi kub hagnab rö geinab u, bi kub manö aij rimnap niŋ hagnab akaŋ Wasö. Bi wög gi ŋeb niŋe midöp u me, hagnab rö gınab. ¹⁰ Anig unbö rö me kale. God kalöp wög hag linab rö, gi pis gımim, hagnabim, 'Hon niŋi bi wög gi ŋeb aij wasö. Nan adö ap ke gagpun; wög hon ke gep u rö nöŋ gıpun,' a gınabim," a ga.

Bi unbö siduŋ laŋ wös gısa la gau, Jisas gö, kamiŋ la

¹¹ Jisas Jerusalem arnam a göm, ram minöŋ Sameria i, ram minöŋ Galili lödaŋ aŋ au gıdaŋ am am, ¹² ram riŋig aglö ap ajiŋ niŋöl gi, bi wös gısa la unbö siduŋ laŋ,

†† 17:3 Mad 18:15 ††† 17:6 Mad 17:20; 21:21

nip nable paköm, ke ke au daŋ midöm, ¹³ meg magö dap ranöm hagla, "Jisas, Bi Kub, hanip mög niŋmön," a gila. †

¹⁴ Hageila, kalip haga, "Kale ammim, bi God nip nan sabe gep gau kalip hañ kale gau yammim," a ga. Anig hagö, kale amöm, adan aŋ au arlö niŋöl gi, kalip kamiŋ la. ^{††15} Pen kalip anig göl kamiŋ lö, bi Sameria nibö ap, nip kamiŋ la u niŋöm, manö kub hagöl gi, God hib u hagö adö arö niŋöl göm, ¹⁶ ado gi apöm, Jisas mideia söl ma it au lug paköm, mulu adiŋ nipe giyaŋ gi minöŋ yaŋ niŋöm, Jisas nip aij a ga. ¹⁷ Nipe anig gö, Jisas haga, "Yad gasi niŋbin e, bi unbö siduŋ laŋ kamiŋ löp u, pen bi unbö ajip laŋ gau mai?" ¹⁸ Bi rimnap nihön ginig auagpalŋ Bi milö gau nibö, bi Juda wasö u nöp apöm God nip aij a göp ar?" a ga. ¹⁹ Jisas anig hagöm bi anibu nip haga, "Jisas yip gö kamiŋ linab, a gimön, niŋ udpan rö, nöp kamiŋ löp aru," a ga.

God nibi bi udöm abad mideinab

(Mad 24:23-28)

²⁰ Pen ñin ap bi Perisi gau Jisas nip hag niŋöm, "God nibi bi udöm abad mideinab ñin anibu ñin mai aunab?" ö gila. Hageila, Jisas haga, "God nibi bi udöm abad mideinab, a gipim anibu, kiŋ rimnap gau, nibi bi abad mid mid, niŋ aij gilö gilö, hainö kiŋ kale auö, nibi bi nip amgö niŋöm, uri auöp, a gipal, unbö rö gagnab.

²¹ 'Midöp i,' aka 'Midöp daŋ,' hagagnaböl. Nihön ginig: nipe agamij apöm, aŋ kalöp aui hadö midöp," a ga.

²² Anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, "Hainö gau, Bi Ñi nipe auö nip niŋun, a gimim, midmagö kalöp big ñöl nöp midnab, pen nip niŋagnabim. ²³ Nibi bi rimnap kalöp hagnaböl, 'Midöp i,' aka 'Midöp daŋ,' a ginaböl u pen manö anibu niŋö hagpal, a gimim, gi dö gi ammim, kalip aip aragmim. ^{††24} Nihön ginig: Bi Ñi nipe aunab ñin u, aŋim aŋim udöm, mailö milöbö aröp niŋbal u rö aunab. ²⁵ Pen kale nibi bi miñi midpim gai i, Bi Ñi nipe nip iru niŋmim, nip udagmim, nip marö kub yabiñ ñinabim. ²⁶ Bi Ñi nipe aunab ñin anibu, hadame nöp Noa mideia ñin u ga rö, ginab. ²⁷ Noa mideia ñin u, nibi bi gau nan magö ñiŋöl gi, ñig ñiŋöl gi, nibi pen pen ñöl gi, gi midlö niŋöl gi, Noa amilap apilap ñig magib kub raul miŋan arlö niŋöl gi, möŋ asad kub yabiñ alabin, a gö, ñig u apöm nibi bi gau kalip magöŋhalö ud yuö yuö umhakla. ²⁸ Pen bi Lod mideia ñin u, Sodom nibi bi gau u rö nöp nan ñiŋöl gi, ñig ñiŋöl gi, nan gau sikim göl gi, nan wög adiŋ gau göl gi, ram göl gi, gi midlö niŋöl gi, ^{††29} Lod ram minöŋ anibu arö göm, ram minöŋ miŋan ap ke arö niŋöl gi, magö anibu nöp, mab miŋaŋ kub kumi kabö adö laŋ nibö apöm, Sodom nibi bi kalip magöŋhalö in habik ñiŋ ara. ³⁰ Bi Ñi nipe aunab ñin u, anig unbö rö nöp ginab.

³¹ "Ñin anibu, nibi bi ram adö laŋ midaiöl u, nan kale ram raul miŋan yaŋ midöp u udnig ram raul yaŋ aragnaböl. Pen nibi bi wög adiŋ gau ajaiöl gau, nan rimnap udnig ado gi ram aragnaböl. ^{††32} Lod niŋin nip

† 17:13 Lep 13:45-46 †† 17:14 Lep 14:2-3; Jon 3:3; 18:36 †
17:23 Mak 13:21; Luk 21:8 †† 17:28 Jen 18:20; 19:25 †† 17:31
Mad 24:17-18

ga adö u nöp gasi niŋmim, niŋ aij gimim. ³³ Nibi bi an, yad ke niŋ aij gem kamiŋ mideinabin a göm niŋnab u, umnab; pen nibi bi an, Kraiss manö aij hagöp rö wög nip gi damem umnabin a göm niŋnab u, kamiŋ mideinab. ^{††34} Kalöp hagabin, ñin anibu sibön yaŋ bi mihöp abañ adö aŋi ap haneinabil u, ap udem, ap arö ginabin. ³⁵ Pen nibi mihöp wid magö pa jö ma jö tu-gaŋug geinabil u, ap udem, ap arö ginabin. ³⁶ Bi mihöp wög adiŋ gau wög gi mideinabil u, ap udem, ap arö ginabin," a ga.

³⁷ Jisas anig hageia, kale hagla, "Bi Kub, manö hagabön anibu, ram minöŋ mai anig ginab?" ö gila.

Hageila, Jisas haga, "Wal wayöŋ ap umöl mideinab au, yaur gilgalö niŋöm ap sibaibai ginaböl," a ga.

Bi manö ud asikep ap, nibi adu ap

18 Jisas, bi yad gau gasi iru niŋagöl, God nip sabe göl gi nöp midaiöl, a göm, kalip manö ap manö hod riköm haga, ^{††2} "Ram minöŋ ap, bi kub manö ud asikep bi ap mideinab. Pen bi anibu, God nip gasi u niŋagöm, nibi bi gau kalip mög niŋagnab. ³ Pen nibi adu ram minöŋ anibu nibö ap, pör nöp apöm nip hagnab, 'Bi kotmaŋ yad ap manö halip u niŋmön,' a ginab. ⁴ Anig hagnab u pen bi manö ud asikep bi kub anibu manö nipe u udagnab. Pen nibi adu anibu, nipe pör pör apöm hag niŋ gö gö, hainö bi kub anibu hagnab, 'Yad God nip piñiŋ gagpin; nibi bi gau kalip mög niŋagpin; ⁵ pen nibi kaŋiŋ i yip pör pör apöm hag niŋ gö gö yip iru göp u me, yad am manö kub anibu niŋnam,' a ginab," a ga.

⁶ Bi Kub anig hagöm haga, "Bi manö ud asikep anibu nibi bi mög gaga, pen nipe manö nihön haga u niŋ aij gimim. ⁷ Kale gasi nihön niŋbimŋ God nipe nibi bi nipe ke hag löp gau, sidö aŋ sibön yaŋ nip sabe geinaböl u, manö kalip niŋöm mög niŋagnab, a gimim, niŋbimŋ Kale milö padö abadnaböl, a gimim, niŋbim?" ⁸ Yad kalöp hagabin, nipe manö hagnaböl anibu niŋöm, kalip mög niŋöm, yinid nöp bi kotmaŋ kale gi naij ginaböl gau adan piŋ ginab. Pen Bi Ñi nipe minöŋ naböŋ it i ado gi aunab ñin u, nibi bi rimnap nip niŋ udöl gi mideinaböl aka wasö?" ga.

Bi Perisi ap, bi dakis udep ap

⁹ Nibi bi rimnap, hon nibi bi aij, nibi bi rimnap gau nibi bi naj, a göm, niŋla rö, Jisas kalip manö ap manö hod riköm haga, ¹⁰ "Bi Perisi ap, bi dakis udep ap, God nip sabe ginig, God sabe gep ram u arnabil. ¹¹ Bi Perisi anibu, aŋ nipe gau nöp God nip sabe göm hagnab, 'Nöp aij yabiñ a gabin. Yad bi rimnap gipal rö, nan aij iru nöp udem, nan si udem, nibi si udem, gagpin. Yad bi dakis udep inbö i rö wasö. ¹² Wik pör pör, ñin mihöp nan magö niŋagpin halö. Pör nan yad unbö siduŋ laŋ udem, nöp aŋi nibö ap ñibin,' a ginab. ^{††13} Pen bi dakis udep anibu, nip nable gö, kumi kabö adö laŋ niŋagöm, ke ke au daŋ ubör yihöŋ göm, pabiñ nipe ke paköm,

††† 17:33 Luk 9:24 ††† 18:1 Kol 4:2; 1De 5:17 § 18:12 Ais
58:2-3; Mad 23:23

gasi iru niñöm hagnab, 'God, yad bi nan si nan naij gipin u, yip mög niñmön,' a ginab. ^{†14} Kalöp hagabin, bi dakis udep u anig hagö, God niñ, nan si nan naij gipin u niñem arö ginabin, a ginab. Pen bi Perisi u niñ God anig hagagnab. Nihön ginig: niñi bi hib kale ke dap rannaböl gau, God gö ap lug paknaböl. Pen niñi bi ana udnaböl gau, God gö kale hib mideinab," a ga. ^{††}

Jisas ñi pai pro gau kalip ud niña

(Mad 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Niñi bi gau, Jisas ñi pai pro hanip gai i ud niñan a göm, daueila. Jisas kalip ud niñö niñöl gi, bi niñe gau anig gajal u niñöm, niñi bi anib gau kalip siñik hagöm hagla, "Kale unbö gagmim," a gila. ¹⁶ Jisas pen ñi pai anib gau wiñ alö aueila, bi niñe gau kalip haga, "Nihön ginig kalip anig hag gabimñ Ñi pai pro anib gau arö gipe yip aulan. God niñi bi udöm kumi kabö adö lan abad mideinab u, ñi pai pro anib gau rö mideinaböl," a ga. ¹⁷ God Manö hag ñöm anig göl midöp a geinaböl u, ñi pai pro gau God Manö anibu niñöm, yinid niñ udnaböl. Anib u, yad kalöp niñö hagabin, niñi bi ñi pai pro yip niñ udpal rö, niñ udeinaböl gau, God kalip udöm abad mideinab. Pen niñi bi ñi pai pro yip niñ udpal rö, niñ udageinaböl gau, God ram minöñ niñe au aragnaböl. [‡]

Juda bi kub ap nan iru mideia

(Mad 19:16-22; Mak 10:17-22)

¹⁸ Juda bi kub ap Jisas mideia au apöm haga, "Bi manö hag ñeb bi aij yad. Yad nihön gem, pör midep u udnam?" ö ga. ^{††}

¹⁹ Hageia, Jisas haga, "Yip nihön ginig, 'Bi aij,' a gipin? Niñi bi ap aij midagöp; God añi me Bi aij midöp. ²⁰ Pen ne God lo manö u niñban: 'Niñi si bi si gagmim; wip alagmim; nan si udagmim; manö kub hagnaböl gau am manö piral hagagmim; name nap hagnaböl adö u nöp niñmim, hain gimim,'" a ga. [‡]

²¹ Anig hageia, bi anibu haga, "Yad ñi pro nöp rikem, lo manö adö anib gau magöñhalö gi dap dap, miñi ñin i u rö nöp gi midpin," a ga.

²² Jisas manö anibu niñöm haga, "Nan añi ap nöp gagpan. Nan ne gau magöñhalö sikim gimön, mani udmön, niñi bi mög gep rö gau kalip ñimön me, mid aij gep ne u mideinab God ram minöñ kumi kabö adö lan au. Hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul," a ga. ²³ Juda bi kub anibu, mani nan niñe gau iru nöp mideia rö, Jisas manö anibu hagö, nan niñe hib gö, gasi milö la.

²⁴ Gasi milö leia u, Jisas niñ niñöm haga, "Niñi bi nan iru mideinab gau, uñham yabiñ God niñi bi niñe midlö, kalip udöm, ram niñe au abad midnab. ²⁵ Kaj kamel gau kalip mauöt nag i yubal migan u arnig, uñham arnaböl u pen niñi bi uñpö kiñno nan gau iru nöp midöp gau, God ram minöñ niñe u uñham yabiñ arnaböl," a ga.

²⁶ Anig hageia, niñi bi mideila gau hagla, "Manö hagabön anibu, God niñe niñi bi ap ud kamiñ yunim rö lagöp aka nihön?" ö gila.

²⁷ Hageila, Jisas haga, "Adö rimnap niñi bi göl rö lagöp u pen God niñe ginig, ginim rö nöp löp," a ga.

²⁸ Anig hageia, Pida haga, "Nöñ! Ram nan hon gau magöñhalö arö gun, nöp aip nöp se gi ajmidun," a ga.

²⁹ Hageia, Jisas kalip haga, "Kalöp niñö hagabin, niñi bi, God manö aij niñe u ud ajaiun, a göm, ram, niñin, nimam, nime nap, ñi pai kale gau arö ginaböl gau, God kalip hauñ gagnab. ³⁰ Miñi midpun ñin an i, God niñe kalip abad mid aij gö, nan kale gau, niñi bi kale gau iru nöp mideinab. Pen ñin hain u, niñe aip pör pör nöp mideinaböl," a ga.

Jisas kauyan, "Yip al pak lilö, umem uraknabin," a ga

(Mad 20:29-34; Mak 10:46-52)

³¹ Jisas bi niñe unbö migan lan kalip dam got gau amöm haga, "Niñim. Miñi Jerusalem arabun. Am-jaknabun u, Bi Ñi niñe niñ, God manö hagep bi gau hadame nöp God Manö u kali kliñ riköm hagla rö nöp ginaböl. ^{††32} Niñ udöm, bi Juda wasö gau ñimagö adö kalip lilö, niñ hag juöm, ñiñon löl göm, kiñu alöm, nag i ud paköm, böñ nöp al pak linaböl. ^{†††33} Pen ñin miñöp midöm, ruö ñin miñau niñan u kauyan uraknab," a ga.

³⁴ Pen Jisas anig hageia, bi niñe gau gasi piral hiiknim rö lagö, manö hagab adö u, a göm, niñagla. [§]

Jisas bi amgö we ga u gö, amgö ñil niña

(Mad 20:17-19; Mak 10:32-34)

³⁵ Pen hain, Jisas am Jeriko amjakö niñöl gi, bi amgö we ap mideia. Bi anibu niñe adan got au asik midöm, mani nan ñim, a göm, asib gi mideia. ³⁶ Niñi bi iru nöp manö hag padilö niñöl gi, niñi bi rimnap kalip hag niñöm haga, "Nihön gaböl?" ö ga.

³⁷ Hageia hagla, "Jisas bi Nasared niñö u apöm padiab," a gila.

³⁸ Anig hageila, niñe wiñ kub alöm haga, "Jisas, Depid Ñi niñe, yip mög niñmön!" a ga.

³⁹ Hageia, niñi bi padieila gau niñ hag göm hagla, "Nihön ginig ap ranabön? Agamij mid!" a gila. Anig hagla u pen niñe agamij midageia. Wiñ kub yabiñ alöl gi haga, "Jisas, Depid Ñi niñe, yip mög niñmön!" a ga.

⁴⁰ Hageia, Jisas niñöm pidöñ göm, niñi bi gau kalip haga, "Panid söñ aui dauim," a ga. Hagö, panid daueila haga, ⁴¹ "Nöp nihön ginam?" ö ga.

Hageia haga, "Bi Kub, yip gö amgö magö u kauyan niñin," a ga.

⁴² Hageia, Jisas niñ haga, "Jisas yip gö, amgö magö ñil niñnabin, a gimön, gasi niñ udpan rö, amgö magö ñil nön," a ga.

⁴³ Hagö, magö anibu nöp amgö ñil niñöm, God hib niñe u hagö adö arö niñöl göm, Jisas areia au hain ga. Niñi bi magöñhalö Jisas ga anibu niñöm, God hib niñe u haglö adö ara.

† 18:13 Sam 51:1 †† 18:14 Mad 23:12 ‡ 18:17 Mad 18:3
†† 18:18 Luk 10:25 ‡† 18:20 Eks 20:12-16; Dud 5:17-20

††† 18:31 Luk 24:44 ††† 18:32 Luk 9:22,44 § 18:34 Mak 9:32

Sakias, bi dakis udep ap

19 Jisas Jeriko amöm, aŋ anib au ap padia. ² Pen Jeriko au, bi mani nan gau iru midmidöp ap, bi dakis bi udmidal gau kalip magöŋhalö abad midmidöp. Hib nipe Sakias. ³ Jisas daun aŋ au padiö niŋöl gi, nibi bi iru nöp ap niŋnig geila. Sakias nipe bi udep magö u me, Jisas bi aigale bi rö midöp u niŋin, a göm, niŋa u pen niŋaga. ⁴ Anig gö, nipe nöd gi dö gi am mab ur ap ran adö laŋ amöm, Jisas auaiä padö jir niŋöl gi mideia. ⁵ Jisas pen mab ran mideia it anib au apöm, gilaŋ gi niŋöm, Sakias nip haga, "Sakias, ne yijid it i lug! Miŋi am ram ne u aip mideinabin," a ga.

⁶ Hageia, Sakias it yaŋ lugöm, miŋ miŋ göl gi, Jisas nip uŋ gi dam ram nipe ud ara. ⁷ Nibi bi gau ga anibu niŋlö mulu lugö hagla, "Bi anibu am bi nan si nan naij göp ram u hannig arab," a gila. †

⁸ Pen Sakias uraköm, Jisas nip haga, "Bi Kub, ne nöŋ! Miŋi nan yad gau nime li böŋ u lem, böŋ u nibi bi mög gep rö gau kalip ŋinabin. Pen yad nöd pir alem, nibi bi rimnap nan kale si udnö rö löp gau pen ŋinabin, a gem, nan aŋi ap si udnö rö, pen miŋau miŋau ŋinabin; pen nan miŋöp si udnö rö, pen unbö raleb jir u ŋinabin. Anig gi dam dam magöŋhalö naböŋ ral pis gem, arö ginabin," a ga. ††

⁹ Hageia, Jisas haga, "Bi i Ebrahim ŋi nipe ap. Uri God nipe yam ram aui hanbal nan si nan naij gipal gau niŋöm arö göm ud kamiŋ yuöp. ¹⁰ Bi ŋi nipe aua u, nibi bi hir gipal gau, kalip uŋai niŋem ud kamiŋ yu-nam, a göm, aua," a ga. ††

Bi unbö siduŋ laŋ mani udla u, manö hod riköm haga (Mad 25:14-30)

¹¹ Pen nibi bi anib gau, Jisas me, Bi Kub pör abad midpun u, Jerusalem arö, nip kiŋ hag lino, hanip abad midö, mid aij yabiŋ ginabun, a göm gasi u niŋla. Jisas, gasi kalpe niŋla anibu, ke niŋöm, kalip manö ap halö hod riköm haga. ¹² Jisas manö hod riköm haga, "Bi kub ap, bi kub abad midep yad midöp au arnö, yip kiŋ hag lö, ado gi apem, nibi bi ram minöŋ yad gai i kalip kiŋ abad mideinam, a göm, ram minöŋ milö kub gau arnab. ¹³ Pen nöd bi wög gep nipe unbö siduŋ laŋ kalip wiŋ alö aueinaböl, bi kub nipe kabö magö gol aŋi aŋi ke ke nime löm hagnab, 'Mani ŋabin i udmim, sikim gi ado malo gimim, iru ud limim; hainö yad kauyaŋ aunabin,' a ginab. ¹⁴ Anig hagöm arnab u, pen nibi bi ram minöŋ nipe abad mideia gau, nip mulu lugö niŋöl göm, bi rimnap hag yulö, hain amöm, bi kub yabiŋ u nip hagnaböl, 'Bi anibi nipe kiŋ hon midagnab,' a ginaböl.

¹⁵ "Pen bi kub yabiŋ u manö kale u udagöm, bi kub anibu nip kiŋ kale hag linab. Anig gö, nipe kauyaŋ ado gi apöm, bi wög gi ŋeb nipe gau kalip wiŋ alö aueinaböl, kiŋ kale u hagnab, 'Kabö magö gol ŋibin gau, kale ud sikim gi ado malo gimim, pen aigöl gi udpim?' ö ginab. ¹⁶ Hagö, bi nöd u apöm hagnab, 'Bi kub, kabö

magö gol aŋi yip ŋina u, sikim gi ado malo gem, pen unbö siduŋ laŋ kabö magö gol udpin,' a ginab.

¹⁷ Hageinab, bi kub nipe u hagnab, 'Ne gi aij gipan.

Nan pro u ŋinö wög gi aij gipan rö, miŋi daun kub unbö siduŋ laŋ nöp hagnö, abad mideinabön,' a ginab.

¹⁸ Pen bi ap apöm hagnab, 'Bi kub, kabö magö gol aŋi yip ŋina u, sikim gi ado malo gem, pen unbö mamid u kabö magö gol udpin,' a ginab. ¹⁹ Hageinab, bi kub nipe u hagnab, 'Gipan anibu rö, miŋi daun kub unbö mamid u nöp hagnö, abad mideinabön,' a ginab.

²⁰ Pen bi wög gep nipe ap apöm hagnab, 'Bi kub, yad nöp niŋbin. Ne bi kal yabiŋ. Nibi bi rimnap nan kale gau, ne sikim gi aij gimön wasö, rau piŋ gimön rö udpan. Nan wög uŋham gi yimbäl gau, ne klö gimön nöp niŋban. Anib u, yad nöp piŋiŋ gem me, kabö magö gol aŋi yip ŋina u, dam apo rin ugan gi linö mideia. Magö gol aŋi ne u miŋi daubin i,' a ginab. ²² Hageinab, bi kub nipe u hagnab, 'Manö ne hagnan u ud ado gem, manö kub ne aip hagnabin. "Ne bi kal yabiŋ, nibi bi rimnap nan kale gau, ne sikim gi aij gimön wasö, rau piŋ gimön rö udpan; nan wög uŋham gi yimbäl gau, ne klö gimön nöp niŋban," a gipan ar? ²³ Anib u, niŋön ginig kabö magö yad u dam beg pasbuk lö, ado gi apem sinir rimnap halö udagpin?' ö ginab. ²⁴ Anig hagöm, bi söl au mideinaböl gau kalip hagnab, 'Kabö magö gol yad u piŋ gi udmim, bi au kabö magö gol siduŋ laŋ midöp u nip ŋim,' a ginab. ²⁵ Hageinab hagnaböl, 'Bi kub. Nipe kabö magö gol siduŋ laŋ hadö midöp!' a ginaböl. ²⁶ Hageinaböl hagnab, 'Kalöp hagabin, pör nibi bi nan kale iru mideinab gau rimnap halö udnaböl, pen nibi bi nan kale pro pro mideinab gau giŋö, nan pro anibu böŋ nöp lug li arnab. ²⁷ Pen nibi bi yip niŋlö mulu lugö, bi anibu nipe kiŋ hon midageinab, a gila gau, kalip am dapim, amgö ilö adö yad aui al pak lim,' a ginab," a ga.

Jisas Kiŋ rö Jerusalem ara

(Mad 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

²⁸ Jisas kalip manö anibu hagöm, bi nipe gau aip Jerusalem arun, a göm, nipe nöd ga. ²⁹ Am am Olip Dum au, ram riŋig aglö Bedpagi Bedani goŋ au söl amjaköm, bi nipe miŋöp kalip nöd hag yuöm haga, ³⁰ "Ram riŋig aglö miŋan lödaŋ ammil niŋnabil, kaj donki marep nibi bi ud ajagpal ap, nagı adik lilö mideinab u, hubik daumil. ³¹ Pen nibi bi rimnap apöm, 'Kaj donki u niŋön ginig hubik ud arabil,' a gaiöl u, hagnab, 'Bi Kub u wög midö halip hag yuajip, udnig aubul,' a gimil," a ga.

³² Anig hagö, ammil niŋlö, haga rö nöp mideia. ³³ Am nagı hubik giŋö niŋöl gi, bi kaj donki nap niŋö gau apöm hagla, "Kaj donki marep u niŋön ginig gimil nagı hubikabil?" ö gila.

³⁴ Hageila haglö, "Bi Kub u wög midö halip hag yuajip, apul nagı hubikabil," a giŋö. ³⁵ Anig hagnab, kaj donki marep anibu nagı hubikmil, uŋ gi dam Jisas mideia au amjakmil, watij kale bad rimnap ud jumil, ud kaj donki adö u limil, Jisas nip ud kaj donki adö anib

† 19:7 Luk 15:2 †† 19:8 Eks 22:1; Nab 5:6-7 †† 19:9 Ap 16:31; Luk 13:16 †† 19:10 Luk 15:4; Jon 3:17; 1Di 1:15

‡‡ 19:17 Luk 16:10 ‡‡‡ 19:26 Mad 13:12; Luk 8:18

laŋ lila. ³⁶Jisas donki adö laŋ asiköm, adan adö u arö niŋöl gi, niŋi bi gau waŋij nan kale rimnap dap adan adö anibu lilö niŋöl gi, kaj donki Jisas asik mideia anibu waŋij nan kale adö anibu abö göl gi abö göl gi ara.

³⁷Am am Jerusalem sösöl gilö niŋöl gi, Olip Dum adan ramö giyaŋ gep ka au, niŋi bi niŋe gau iru yabiŋ nöp, magöŋhalö niŋ miŋ miŋ yabiŋ göl gi, nan niŋön niŋön ga gau gasi u niŋöl gi, wiŋ kub alöl gi, God hib niŋe dap ranöm hagla,

³⁸“Bi Kub niŋe Kiŋ hanip hag yuö auöp i,

God niŋ ud aij ginim!

God ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au,

hibur hain hain magö u nöp midöp.

God niŋe adö i giŋaŋ midöm,

niŋe mailö aij unbö ke halö midöp,” a giŋa. †

³⁹Anig haglö niŋöl gi, bi Perisi rimnap an anib au mideila gau, Jisas niŋ hagla, “Manö hag ŋeb bi. Niŋi bi ne gau kalip hag gö, anig unbö rö hagaglaŋ,” a giŋa.

⁴⁰Hageila, Jisas pen haga, “Kalöp hagabin, kale manö anibu rö hageinaböl u, kabö gau ke wiŋ alnaböl,” a ga.

Jisas Jerusalem niŋöm miŋöŋ ga

⁴¹Jisas Jerusalem sösöl göl gi, daun kub anibu niŋöm, amgö ŋig lugö niŋöl gi haga, ⁴²“Ram minöŋ Jerusalem i, kalöp mög yabiŋ niŋabin. Yad kalöp ud God aip jim ŋem, hibur hain hain magö u kalip ŋinig aunö u niŋbep u, aij yabiŋ giböp. Pen miŋi kale niŋagmim, amgö we rö midpim. ⁴³Hainö bi koŋmat kale apöm, daun kub kale i, uŋin li gigabö gi midöm, ⁴⁴apöm gi naij yabiŋ gilö, wög waryö, ram gau magöŋhalö, kabö ap kabö ap adö laŋ waköm midageinab; niŋi bi, ŋi pai, kabö waryö raul an yaŋ mideinaböl gau ram halö pa jö ma jö gi yunaböl. God kalöp udnig auöp ŋin i niŋagpim u me, anig ginab,” a ga. ††

Jisas God sabe gep ram raul miŋan yaŋ ara

(Mad 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵Jisas anig hagöm, God sabe gep ram u amöm, niŋi bi sikim geila gau kalip hag höŋ yuöl gi haga, ⁴⁶“God Manö u kalip kŋiŋ riköm hagla, ‘Ram yad u, yip sabe gep ram mideinab,’ a giŋa u pen kale sikim gi gipe gipe, niŋi bi nan si udöm, dap pi göl hanbal ram ap rö löp,” a ga.

⁴⁷Pen Jisas niŋe pör pör, ŋin aŋi aŋi am God sabe gep ram raul miŋan u, niŋi bi gau kalip manö hag ŋimidöp. Bi God niŋ nan sabe gep bi kub gau, bi lo manö hag ŋeb bi gau, bi manö ud asikep gau, niŋ al pak lun, a göm, gasi aŋi u niŋeila. ⁴⁸Anig gasi niŋla u pen niŋi bi magöŋhalö, manö aij niŋe niŋjun, a göm, niŋ ŋiŋi lilö niŋöl gi, kale Jisas niŋ al pak löl rö laga.

“Nöp an hagö anig gi ajabön?” ö giŋa

(Mad 21:23-27; Mak 11:27-33)

20 Pen ŋin an anib au, Jisas niŋe God sabe gep ram raul miŋan u amöm, niŋe niŋi bi ud God aip jim ŋöl linab manö aij u hag ŋi mideia niŋöm bi God niŋ nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ŋeb bi gau abe, bi manö ud asikep gau abe aula. ²Apöm niŋ hagla, “An nöp hagö, ne apön anig gi ajabön?” ö giŋa.

³Hageila haga, “Yad kalöp pen hag niŋeb ap hag niŋig gabin. ⁴Jon niŋi bi gau kalip ŋig pak ŋimidöp u, God niŋ hagö anig ga aka gasi niŋe ke niŋöm ga?” ö ga.

⁵Hageia, kale ke hag niŋ hag niŋ göm hagla, “God hagö, Jon niŋi bi gau kalip ŋig pak ŋa,’ a ginabun u, niŋe hagnab, ‘Anib u, manö niŋe u niŋön ginig udagpim?’ ö ginab. ⁶Pen, ‘Jon gasi niŋe ke nöp niŋöm, niŋi bi gau kalip ŋig pak ŋa,’ a geinabun u, niŋi bi gai i, God niŋe Jon manö hagep bi niŋe rö hag lö apöm gaia a göm niŋbal rö, kal juöm hanip kabö ju pak linaböl,” a giŋa. ⁷Pen kale gasi anibu niŋöm, Jisas niŋ pen hagla, “Jon apöm niŋi bi gau kalip manö hag ŋöm, ŋig pak ŋöm ga u, hon niŋagpun, God hagö ga aka gasi niŋe ke ga u niŋagpun,” a giŋa.

⁸Anig hageila, Jisas kalip haga, “Kale yip pen hag ŋagpim rö, yad pen an hagö apem gabin u, kalöp u rö nöp hag ŋagnabin,” a ga.

Bi wain wög adiŋ abad mideila gau, manö hod riköm haga

(Mad 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹Jisas niŋi bi gau kalip manö hod riköm haga, “Bi ap wain wög adiŋ ap gi yimöm, niŋi bi rimnap hag löm, am ram minöŋ miŋö gau mideinab. ¹⁰Pen wain magö po ginab magö u, bi niŋe ap hag yuöm hagnab, ‘Am niŋi bi wain wög gi midpal gau kalip hagö, wain magö yip rimnap ŋilö daumön,’ a ginab. Hagö amjakö, niŋi bi wain wög gi mideinaböl gau niŋ pak pak löm, yihariŋ hag yulö ado gi aunab. ¹¹Anig gilö, bi wain wög nap niŋö u, bi ap pen hag yuö arnab. Areinab niŋ u rö nöp pak pak löm, yihariŋ hag yulö ado gi aunab. ¹²Anig gilö, bi hainbö ap hag yuö amjakö, niŋ miŋu magö paköm, ŋip gi dam höŋ au yaŋ yunaböl. ¹³Anig gilö, bi wög adiŋ nap niŋö u hagnab, ‘Yad ai ginamŋ ŋi midmagö yad u yunabin u, manö niŋe hageinab rö niŋöl rö löp,’ a göm yunab. ¹⁴Yuö amjakö, niŋi bi wain wög gi mideinaböl anib gau hagnaböl, ‘ŋi auöp i, nap wain wög u niŋe udnim rö löp. Niŋ böŋ nöp al pak lun, hon udun,’ a ginaböl. ¹⁵Anig hagöm, niŋ ŋip ŋip gi dam höŋ gau amöm, böŋ nöp al pak lilö umnab.

“Pen anig geinaböl u, bi wög adiŋ nap niŋö u kalip niŋön ginab? ¹⁶Niŋe apöm, niŋi bi anib gau kalip al pak löm, wög adiŋ anibu niŋi bi rimnap kalip pen hagö abad mideinaböl,” a ga.

Jisas anig hageia, niŋi bi niŋ mideila gau hagla, “Hagpan anibu rö gagnim!” a giŋa.

† 19:38 Sam 118:26; Luk 2:14 †† 19:44 Luk 21:6 ‡ 19:47 Luk 21:37

†† 20:9 Ais 5:1

¹⁷ Hageila, Jisas kalip niŋ gusgus göm haga, "Anig hagpim u pen anib u, God Manö kalî kliñ rikla adiŋ ap rik niŋmim it u yip hag ñimim. Adiŋ hagabin anibu anig göl midöp,

'Bi ram gep gau, kabö ap aij gagnim a göm arö gila u

pen miñi ram padö aŋ yaŋ u binig ñöl midöp,' a gila.

¹⁸ "Nibi bi an an ap lug kabö adö anibu paknaböl gau, kalip böŋ nöŋ pa jö ma jö gi linab. Pen kabö anibu pig ju ap lug nibi bi pak ribiknab u, kalip böŋ nöŋ paib waib jö gi linab," a ga. †

¹⁹ Jisas anig hageia, hanip nöŋ hagab a göm, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, uri nöŋ nip manö kub hagun a göm niŋla u pen nibi bi iru nöŋ niŋ mideila gau niŋöm, piñiŋ göm arö gila.

"Rom bi kub Sisa nip dakis ñun aka wasö?" gila

(Mad 22:15-22; Mak 12:13-17)

²⁰ Pen Jisas nip aige göl gun dam manö kub hagnig arun a göm, am nibi bi rimnap kalip mumug göm hagla, "Kale nibi bi aij rö halu limim, am manö pir pir alimim, nip manö rimnap hagpe, pen nihön hagainim niŋun, nip dam gapman bi manö kub ud asikep u ud arnabun," a gila. †²¹ Anig haglö, amöm nip manö rimnap piral hagöm hagla, "Manö hag ñeb bi, hon niŋbun ne böŋ lap nöŋ aragpan; kabö göl nöŋ hagpan. God Manö u nibi bi gau kalip hag ñiban u, u rö nöŋ kabö göl nöŋ hagpan. ²² Anib u, hon nihön gun? Rom gapman bi kub Sisa nip dakis ñun aka wasö?" gila.

²³ Kale manö pir pir hagla anibu niŋöm, Jisas kalip haga, ²⁴ "Mani dakis ñibal anibu ap yip ud yambe niŋin," a ga. Hageia, ud yamla niŋöm haga, "Mani ba u, ana an rö midöpŋ Hib kalî kliñ rikla anibu, an hib rö midöp?" ö ga.

Hageia hagla, "Sisa ana nipe u midöm, hib nipe u midöm göp," a gila.

²⁵ Hageila, kalip haga, "Anib u, Sisa nan nipe midainim, Sisa nip ñimim. God nan nipe midainim, God nip ñimim," a ga.

²⁶ Jisas nipe nibi bi mideila aŋ anib au anig hageia, manö nipe rib juöl rö lagö, gasi iru niŋöm manö ap ha-gagla.

Nibi bi uraknaböl u, hag niŋeb ap

(Mad 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Sadyusi gau, nibi bi umöm uraknaböl a göm, gasi u niŋmidal. Pen Sadyusi bi rimnap Jisas mideia au apöm, nip hag niŋeb ap hag niŋla. ²⁸ Hag niŋöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Mosis manö ap hanip kalî kliñ riköm haga, 'Bi ap nibi udöm, ñi pai yag dapöm wasö yiŋariŋ umnab u, nimam nipe ap pen nibi anibu udöm, ñi pai nipe u, a göm, yag daunim,' a ga. ²⁹ Anib u, bi it halö unbö mudun jiŋ u mideinaböl. Nimam nöd u nibi udöm, ñi pai yag dapöm wasö yiŋariŋ umnab. ³⁰ Umö, nimam yigwö aŋ nibö u pen nibi anibu udöm, u rö nöŋ ñi pai yag dapöm wasö, yiŋariŋ umnab. ³¹ Anig gö, ni-

mam yigwö nigaŋ nibö u pen nibi anibu udöm, u rö nöŋ ñi pai yag dapöm wasö, yiŋariŋ umnab. Anig gi dam dam, nimam unbö mudun jiŋ magöŋhalö ñi pai yag dapöm wasö yiŋariŋ umnaböl. ³² Hainö nibi anibu u rö nöŋ umnab. ³³ Pen umöm uraknaböl a giŋan u, nibi aŋi anibu bi nipe unbö ud mudun jiŋ linab u, hainö bi an nibi mideinab?" ö gila.

³⁴ Hageila, Jisas kalip haga, "Miñi midpun ñin i, nibi gau bi udpal, bi gau nibi udpal. ³⁵ Pen nibi bi God gö uraköm, ram nipe kumi kabö adö laŋ au arnaböl gau, nibi gau bi udagnaböl, bi gau nibi udagnaböl. ³⁶ Pen kale kauyaŋ umagnaböl; ejol gau rö pör pör nöŋ kamiŋ mideinaböl. Kale uraknaböl u me, God ñi pai nipe mideinaböl. ³⁷ Nibi bi umöm urakpal manö u, Mosis u rö nöŋ mab ineia aiud u hagöm kalî kliñ rika. Mosis manö anibu kalî kliñ riköm haga, 'Bi Kub nipe Ebraham, Aisak, Jekop, God kale midöp,' a ga. ³⁸ Nibi bi nöd umla gau, 'God kale midöp,' a ga rö, hon niŋbun, nibi bi nöd umla gau uri kamiŋ midpal. God niŋjüb, nibi bi nipe magöŋhalö kamiŋ midpal," a ga.

³⁹ Jisas anig hageia, bi lo manö hag ñeb bi rimnap hagla, "Manö hag ñeb bi, manö kabö göl nöŋ hagpan!" a gila. ⁴⁰ Manö hag aij ga anibu niŋöm, piñiŋ göm, hainö manö rimnap nip hag niŋagla.

"Nihön ginig yip Mesaia a göm niŋagpal?" ö ga

⁴¹ Pen Jisas kalip haga, "Nibi bi gau nihön ginig, Mesaia u Depid ñi nipe u nöŋ midöp, a giŋal? ⁴² Depid nipe ke God Manö adiŋ Sam a giŋal u kalî kliñ riköm haga,

'Bi Kub nipe Bi Kub yad nip haga, 'Ne ñimagö yijig yad lau adö asik midmön; † ⁴³ mid damöm yad kołmał ne gau kalip giŋö, ma mo ne gau kalip abö gi ribiknabön,'" a ga.

⁴⁴ Pen Depid nipe Mesaia u nip, 'Bi Kub yad,' a ga rö, nihön ginig, Mesaia u Depid ñi nipe u nöŋ midöp, a giŋal?" ö ga.

Lo manö hag ñeb bi gau giŋal rö gagmim, a ga

(Mad 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

⁴⁵ Nibi bi gau niŋmidlö niŋöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, ⁴⁶ "Kale lo manö hag ñeb bi gau giŋal rö gimim rö löp u, niŋ aij gimim. Kale giŋal adö u, hon gau ajno hib hon u nöŋ ñilaŋ a göm, wałij miłö rol göm, nibi bi gau aip magum giłö, nibi bi gau kalip niŋöm, 'Bi kub auabim e! giŋaböl u, miñ miñ giŋaböl; Juda magum gep ram gau amöm, bi kub asikpal sea adö u asikpal; pen nan kub ñiŋnaböl ñin u, am bi kub asikpal ka u nöŋ asiknaböl. ⁴⁷ Bi lo manö hag ñeb bi gau, nibi pał-ram nan kale gau si udöm, God nip sabe giŋabun u, nibi bi niŋöl, a göm, manö miłö kub pir pir adö rimnap hagpal. Anig giŋal u, hainö ilön kub ke yabił udnaböl," a ga.

† 20:18 Ais 8:14-15 †† 20:20 Luk 11:54

‡ 20:42 Sam 110:1

Nibi adu ap God nip nan kub ña

(Mak 12:41-44)

21 Jisas God sabe gep ram raul miġan am midöm niġa, nibi bi mani halö gau mani rimnap dap mab ij miġan u yueila. ² Pen nibi adu mög gep rö ap mani aṭi pro magö miħöp dap yua. ³ Anig ga niġöm Jisas haga, "Yad kalöp niġö hagabin, nibi bi rimnap mani pro yubal; pen nibi adu mög gep rö i mani nipe kub yabiṭ yuöp. ⁴ Pen nibi bi rimnap mani kale iru nöp midö niġöl gi mani yubal; ji nibi adu mög gep rö i mani nipe midöp rö magöñhalö yuöp. Nan rau ñiġeb ap midagöp," a ga.

God sabe gep ram u gi najj ġinaböl, a ga

(Mad 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Pen bi nipe rimnap hagla, "God sabe gep ram i kabö aij aij, nan aij aij dap God nip ñöm riḅ adik ñila u, aij yabiṭ midöp," a ġila. Anig hageila, Jisas kalip haga, ⁶ "Anig hagpim u pen hainö nan aij niġabim anib gau midageinab. Magöñhalö ud waṭ gi yulö, kabö ap kabö ap adö u midageinab," a ga. ††

Hainö miġör kub aunab, a ga

(Mad 24:3-14; Mak 13:3-13)

⁷ Hageia, nip hag niġöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Nan anibu ñin mai rö anig ġinabñ Pen nan niħön rö gö niġun, miñi ġinig gab a ġinabun?" ö ġila.

⁸ Hageila, Jisas kalip haga, "Niġ aij ġimim! Nibi bi iru nöp apöm pir alöm, hib yad u udöm hagnaböl, 'Yad nöp auabin. Ñin kub u auöp,' a ġinaböl. Anig hageinaböl u, niġö hagaböl a ġimim kalip hain gagmim. ⁹ Pen ram minöñ miġan rimnap uraköm, ram minöñ miġan rimnap aip pen pen ġinaböl. Ram minöñ miġan rimnap kale ke nöp pen pen ġinaböl. Anig geinaböl u niġmim, ñin kub hagpal u aunig gab niġöm anig gaböl a ġimim, piñiġ gagmim. Ñin kub anibu hainö aunab," a ga.

¹⁰ Anig hagöm kalip haga, "Ram minöñ miġan rimnap uraköm, ram minöñ miġan rimnap aip pen pen ġinaböl. Kiñ rimnap yam kale uraköm, kiñ rimnap yam kale aip pen pen ġinaböl. ¹¹ Ram minöñ gau iru nöp munmon kub yabiṭ udöm, kiyo kub alöm, miña kub yabiṭ göm ġinab. Nan kumi kabö adö lañ au ke hain niḅö löm, nan unbö ke piñiġ gep rö adö lañ au linab.

¹² Nan anib gau hainö anig ġinab ji nöd yip piġ aip midpim rö, kalöp gi najj ġinaböl. Kalöp manö kub hagnig, dam Juda magum gep ram gau amöm, manö kub hagöm, kalöp nagi löm, dam kiñ gapman bi kub gau ud arnaböl. ¹³ Kalöp ġinaböl anibu, manö aij yad u kalip waiö hag ñimim rö linab. ¹⁴ Pen kalöp manö kub hagaiöl u, manö niħön rö pen hagun a ġimim, nöd uṭhai niġagmim. ¹⁵ Yad ke kalöp gasi aij ñem manö magö ñinö, kale manö anibu nöp hag ñibe, kale pen hagöm ud yuep rö lagnab. ¹⁶ Pen name nap, namam bi, bi ridik niġeb, bi niġeb kale ke rimnap kalöp mu-

† 21:3 2Ko 8:12 †† 21:6 Luk 19:44 ‡ 21:14 Luk 12:11-12
†† 21:15 Ap 6:10

mug göm, ud koṭmaṭ ñimago adö lilö, kalöp rimnap böñ nöp al pak linaböl. ¹⁷ Yip niġ udpim rö, nibi bi gau magöñhalö kalöp mulu kal niġnaböl. ¹⁸ Pen nabic umago kale aṭi ap ur gagnab. ¹⁹ Pen yip ciġ pidöñ gi mideinabim u, kamiñ midep magö u udmim, pör pör nöp mideinabim.

Jerusalem gi najj ġinaböl, a ga

(Mad 24:15-21; Mak 13:14-19)

²⁰ "Pen ami bi gau apöm, Jerusalem binöm yu ġigabö ġinaböl ñin u, miñi söl midöp Jerusalem gi najj ġinaböl, a ġimim niġnabim. ²¹ Nibi bi ram minöñ Judia midaiöl gau, piñiġ gi no ilö gau aröl. Nibi bi Jerusalem midaiöl gau, piñiġ gi höñ adö aröl. Pen nibi bi höñ adö midaiöl gau, Jerusalem waryö raul aragöl. ²² Niħön ġinig: ñin anibu me, kale God nip arö ġipal rö, God manö hagep bi gau magöñhalö God Manö kalip kliš riköm hagla rö nöp ġinab niġöm kale pen ilön kub udnaböl. ²³ Pen ñin anibu, nibi ñi mudun mideinaböl gau abe, nibi ñi paiñar ci ñeinaböl gau abe, kalip miġör kub yöl ġinab. God Juda nibi bi kalip miġör kub yabiṭ ġinam a göm, nibi bi ram minöñ anibi midpal kalip gi najj yabiṭ ġinab. ²⁴ Bi milö gau niḅö apöm, nibi bi rimnap kalip ru milö kid udöm riḅ linaböl, nibi bi rimnap kalip nagi löm dam ram minöñ ke gau gau magöñhalö ud arnaböl. Pen Juda nibi bi wasö gau apöm, Jerusalem gi najj ġilö ġilö, God ñin nipe haga u ap auö, arö ġinaböl. ‡‡

Bi ñi nipe mailö halö aunab, a ga

(Mad 24:29-31; Mak 13:24-27)

²⁵ "Pen hainö, sidö rakin gapi nan ke ap waiö löm, ñiġ si ral apöm gu kub geinab. Pen ram minöñ it i nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö gasi iru niġöm, niħön gab a göm, gasi milö löm piñiġ ġinaböl. ²⁶ Nan kumi kabö adö lañ midöp gau, dañ niḅö i niḅö gö, minöñ naböñ i niħön ġinig göm gab, a göm, piñiġ göm, gasi magö rik auö umeb rö linab. ²⁷ Anig ġinab ñin u, Bi ñi nipe kumi añ au auö niġöl gi, nibi bi kale pidöñ nipe u abe, mailö aij unbö ke yabiṭ nipe u abe niġnaböl. ²⁸ Nan hagabin i geinab u, Bi Kub hanip ud kamiñ yunab ñin u söl midöp, a ġimim, amgö ġilañ ġimim niġöl gi midaimim," a ga.

Mab wasiñad u, manö hod riköm haga

(Mad 24:32-35; Mak 13:28-31)

²⁹ Jisas anig hagöm, kalip manö hod riköm haga, "Mab wasiñad abe, mab rimnap abe, ³⁰ siñip lö, miñi sidö linig göm gab a ġimim, niġbim. ³¹ Anib u rö, nan hagpin gau gö, God nibi bi udöm abad mideinab ñin u söl auub a ġimim, niġnabim.

³² "Yad kalöp niġö hagabin, nibi bi uri midpal gai i magöñhalö umagnaböl; rimnap kamiñ midlö niġöl gi, nan hagabin i magöñhalö ġinab. ³³ Kumi kabö adö lañ

‡‡ 21:16 Mad 10:21-22 ‡‡‡ 21:22 Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7
‡‡‡ 21:24 Sam 79:1; Rep 11:2 § 21:25 Ais 13:10; Esi 32:7; Joe 2:31; Rep 6:12-13 §† 21:27 Dan 7:13; Mad 26:64; Rep 1:7

abe, minöñ naböñ it i abe ur ginab, jî manö magö yad gau ur gagnab.

Niñ aij gimim midaimim, a ga

³⁴ "Pen niñ aij gimim. Kale ñig wain ñig klö iru ñiñmim haut limim, nan minöñ naböñ adö it i nöp gasi niñ mideinabim ñin anibu nöp, yaur kaj wal wayöñ hel lilö yinid nöp udöp rö u ginab. ³⁵ Gai i nöp gagnab; niñi bi ram minöñ it kigin yima magöñhalö midpal rö ginab. ³⁶ Anib u, kale pör pör niñ aij gimim, God nip sabe göl gi nöp midmim hagmim, 'Nan anib gau hanip al pak lagnim; ne hanip abad midö kamiñ arun, am Bi Ñiñ nipe amgö ilö adö nipe u midaiun,' a gimim," a ga.

³⁷ Niñ pro bad anibu, Jisas pör am God sabe gep ram raul miñgan u am midöm, niñi bi gau kalip manö hag ñimidöp. Pen sibön gö niñöl göm, Jisas nipe am ram minöñ ap Olip Dum a gal u hanmidöp. ³⁸ Niñi bi gau magöñhalö, manö nip u niñun, a göm, hilim halö yabit uraköm, God sabe gep ram u armidal.

Judas Jisas nip mumug ga

(Mad 26:1-5; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

22 Juda kai Bred Yis Halö Niñagep ñin kub kale u, Pasopa a gipal ñin kub kale u, sösöl ga. ² Bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas nip alun a gila u pen niñi bi gau kalip piñiñ göm, aigöl gun alun a göm, hag niñ mideila.

³ Hag niñ midlö niñöl gi, Seden nipe apöm, Judas hib nipe ap Iskariod a gimidal u, nip yuö hiika. Bi anibu Jisas bi nipe unbö miñgan lañ gau bi ap. ⁴ Yuö hiikö, nipe am God nip nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram abad midmidal polisman bi kub kale gau abe mideila gau amöm, Jisas nip aigöl gem mumug gi dam ñinö nip al pak löl, a göm, manö anibu kalip aip hag niña. ⁵ Hagö, kalip aij a gö niñöl gi hagla, "Nöp mani ñinabun," a gila. ⁶ Hageila, Judas nipe, magö mai rö Jisas niñi bi gau aip midageinab u, nip mumug gi dam bi kub gau kalip ñinabin, a göm, abad niñ mideila.

Pasopa nan niñnig giñin gila

(Mad 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ Pen Bred Yis Halö Niñagep ñin anibu auö, Pasopa kaj sipsip pi pak sabe gep ñin uri, a göm, ^{††8} Jisas nipe Pida aip Jon aip kalip miñhön hag yuöm haga, "Kale miñhön am Pasopa nan niñnabun u gi li aij gimil," a ga.

⁹ Hageia haglö, "Gai anig gul?" ö gilo.

¹⁰ Hageila, Jisas haga, "Kale miñhön daun kub u ammil niñnabil, bi ap ñig miñ daueinab. Nip nable pakmil, arnim ram u ammil, ¹¹ bi ram nap niñö anibu nip hagmil, 'Manö Hag Ñeb Bi nöp hag niñöb, 'Ram raul miñgan mai bi yad gau aip Pasopa nan niñnabun?' ö göp,' a gimil. ¹² Anig hageinabil, kalöp miñhön dam ram raul miñgan kub debol nan gau halö mideinab adö lañ u hageinab u, Pasopa nan niñnabun gau raul miñgan anibu gi jin gimil," a ga.

¹³ Hagö ammil niñlö, haga haga rö nöp mideia. Anib u, Pasopa nan niñnig gila gau gi li aij gilo.

Jisas bi nipe gau kalip bred wain ña

(Mad 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Pen ram dugöp magö u nan niñnig göm, bi manö nipe ud arep gau aip debol u asik gigabö göm, ¹⁵ kalip haga, "Gasi yad pör niñbin u, kalöp aip Pasopa nan niñnig gabun i niñun me, hainö ilön kub udnam, a gem, gasi u niñbin. ¹⁶ Pen yad kalöp hagabin, Pasopa nan u hainö kauyañ niñagnabin; hainö Pasopa kaj sipsip pi pör pak niñbun it anibu waiö linab niñöm God niñi bi nipe udöm abad mideinab ñin u nöp nan kub niñnabun," a ga.

¹⁷ Jisas anig hagöm, ñig wain kap udöm, God nip aij a göm, bi nipe gau kalip ñöl gi haga, "Niñ ñabin i kale ke ud niñim. ¹⁸ Pen kalöp hagabin, miñi ñin i rikö, ñig wain kauyañ niñagnabin; God niñi bi nipe udöm abad mideinab ñin u nöp ñig wain kauyañ niñnabin," a ga.

¹⁹ Anig hagöm, bred ap udöm, God nip aij a göm, ud jö göm kalip ñöl gi haga, "Hañ romañ yad i kalöp ñabin. Kale udmim gasi yip nöp niñöl gimim niñim," a ga. ²⁰ Kale nan niñ haköm, Jisas ñig wain kap u udöm, kalip ñöl gi haga, "Hagape yad lugö umnö me, God kalöp niñi bi yad, a göm, udnabin a ga manö adö u am pidöñ ginab u me, kalöp ñig wain i ñabin.

²¹ Pen bi yip kain gi dam arnab u aip asik midpun. ^{††22} Bi Ñi nipe, God hadame ram haga adan adö u nöp hain göm umnab u pen bi nip kain gi dam arnab u nip mög niñabin," a ga.

²³ Jisas anig hageia, bi nipe gau kale ke nöp, an rö anig ginab, a göm, pen pen hag niñöl gi mideila.

Bi nipe gau, "Kale wasö, yad nöp bi kub midpin," a gila

²⁴ Jisas bi nipe gau, kale wasö, yad nöp bi kub midpin, a göm, kale ke nöp pen pen hageila. ^{††25} Anig hageila, Jisas kalip haga, "Kiñ gau Juda niñi bi wasö gau klö göm abad midöl gi hagpal, 'Kalip ud aij yabit gipun,' a gipal. ^{††26} Pen kale unbö rö gagmim. Bi kub kale gau, ñi praj rö midaiöl; bi kub yabit gau, bi wög gi ñeb rö midaiöl. ^{††27} Minöñ naböñ it i gipal nagî adö u, bi kub am asiklö, bi wög gi ñeb gau nan magö nan kalpe gau piña piña gipal. Pen yad an kalöp bi wög gi ñeb rö nöp midpin. ^{†††}

²⁸ "Yip marö yabit gimidöp u niñmim yip arö gagpim; yip abad midpin. ²⁹ Anig gipim u, God yip hagöp, 'Ne Kiñ midmön, niñi bi gau kalip abad mideinabön,' a göp rö, yad pen u rö nöp kalöp hagabin, kale kiñ rö midmim niñi bi gau kalip abad mideinabim. ³⁰ Niñ anibu kale ram minöñ yad u ammim, yad aip asikmim nan magö niñmim ñig niñmim ginabim; kale kiñ asikpal sea adö u asikmim, Isrel it ke ke unbö miñgan lañ kalip manö kub niñnabim," a ga. [§]

† 22:3 Jon 13:2,27 †† 22:7 Eks 12:1-27

‡ 22:21 Sam 41:9; Jon 13:21-22 †† 22:24 Luk 9:46 ††† 22:25 Mad 20:25-27; Mak 10:42-45 †††† 22:26 Mad 23:11; Mak 9:35 †††† 22:27 Jon 13:12-15 § 22:30 Mad 19:28

Pida, "Jisas nîp niŋagpin," a gî nab
(Mad 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Jisas nîpe Pida nîp haga, "Saimon, Saimon, nörj. God nîpe Seden nîp yau a gö, kalöp bi, wid magö hoŋ gîlö hoŋ gîlö, magö yabiŋ u ke löm, adiŋ adiŋ u ke löm gîpal rö u göm, kale gî naij gî nabim aka wasö gî niŋ nab," a ga. ³² Pen yad God nîp sabe gî pin rö, yîp böŋ nöp arö gagnabön. Pen nan si nan naij gî nabön u, niŋön gî niŋ anîg gî pin, a gî mön, yîp kauyaŋ ado gî aunabön. Pen anîg gî mön, hainö apön namdamam ne rimnap kalîp manö hag ñi aij gö, kale klö göm yîp hain göl," a ga. †

³³ Jisas anîg hageia Pida haga, "Bi Kub, yad nöp arö gagnabin. Miŋöŋgöl nöp ajeinabul, nöp nagî löm, yîp abe nagî löl. Pen nöp al pak löm, yîp abe al pak löl," a ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, "Pida, yad nöp hagabin, miŋi sibön yaŋ kiŋakiŋ wiŋ alagnab magö u, Jisas nîp niŋagpin a gî mön, ij miŋau niŋaŋ wai ñi nabön," a ga.

Mani rin, wadi, ru milö kid

³⁵ Jisas anîg hagöm kalîp haga, "Nöd kalöp hag yuem hagnö, 'Mani rin, wadi, ma rîrup gau udmim ud aragmim; yiŋariŋ armim,' a gî nö. Hagnö arbe ñin anîbu, nan kale rimnap mideia aka midageia?" ö ga.

Hageia hagla, "Wasö, nan hon utep laga; mideia nöp," a gî la. ††

³⁶ Hageila, Jisas haga, "Pen miŋi kale mani rin, wadi midainim u, halö ud armim. Bi an ru milö kid midagaim u, kolsior nîpe u bi rimnap kalîp sikim göm mani udöm ru milö kid ap raunim. ³⁷ Pen niŋim! Nöd God manö hagep bi Aisaia God Manö adiŋ ap kalî kiŋiŋ riköm haga, ' "Nîpe bi nan si nan naij gep bi ap," a gî naböl,' a ga. Haga anîbu yîp nöp haga. Manö hagöm kalî kiŋiŋ rika anîbu miŋi gî niŋ gab," a ga. ‡

³⁸ Jisas anîg hageia, kale hagla, "Bi Kub, ru milö kid hon miŋöp midöp," a gî la.

Hageila haga, "U anîg hagagmim," a ga.

Jisas Olip Dum au Nap nîp sabe ga
(Mad 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Jisas anîg hagöl göm Jerusalem höŋ amöm, pör Nap nîp sabe gî midöp Olip Dum au ara; bi nîpe gau hain gî la. ⁴⁰ Ram minöŋ anîbu amjaköm kalîp haga, "Gasi naij auö gî naij gî mîm rö löp u, God nîp sabe göl gî midaimim," a ga.

⁴¹ Anîg hagöm, kalîp arö göm, nîpe ke ke au amöm, kugom yîmöm God nîp sabe göm haga, ⁴² "Bapi, gasi yad niŋbin u ñig asi kap yîp ñiŋig gabön u ñagmön. Pen yad gasi niŋbin adö u gagmön; gasi ne ke niŋban adö u nöp gî mön," a ga. ⁴³ Jisas anîg hagö, ejol ap kumi kabö adö laŋ au niŋö apöm nîp pidöŋ ña. ⁴⁴ Nîp marö yabiŋ gö, Jisas nîpe Nap nîp klö yabiŋ göm sabe göl gî midö niŋöl gî, hapil u hagape rö pa gî dö gî it yaŋ luga.

⁴⁵ Nap nîp sabe gî mid juöm amöm niŋa, bi nîpe gau niŋör lugö niŋöl gî, hon haneila. ⁴⁶ Anîg geila u niŋöm kalîp haga, "Niŋön gî niŋ hon hanabimŋ Seden nîpe gasi ñö kale gî naij gî mîm rö löp u, urakmim, sabe göl gî midaimim," a ga.

Jisas nîp ud sisi lila

(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Jisas manö anîbu hag midö niŋöl gî, bi nîpe Judas bi ugan kub ap uŋ gî dap apjaköm, Jisas nîp ud bom halunam a geia. ⁴⁸ Anîg geia, Jisas nîp haga, "Judas, 'Bi me i al pak limim,' a gî mön, yîp Bi Niŋ nîpe ud bom haluniŋ gabön ar?" a ga.

⁴⁹ Anîg hagö niŋöl gî, bi nîpe gau nan niŋön gî niŋ geila anîbu niŋöm hagla, "Bi Kub, hon kalîp ru milö kid ud ribun aka?" gî la. ⁵⁰ Anîg hagöl göm, bi ap ru milö kid nîpe u udöm, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiŋ bi wög gî ñeb nîpe u, nîp rimid yîjig lau böŋ nöp rib gî dö gî yua.

⁵¹ Anîg geia, Jisas niŋöm haga, "Anîg gagmim! Me aij," a ga. Anîg hagöm, rimid u ud niŋö kamiŋ la.

⁵² Pen God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram abad midmidal polisman bi kub kale gau abe, bi manö ud asikep gau abe, ap nîp udnîg geila gau, kalîp haga, "Kale ru milö kid udmim, ur pakep udmim daubim u, yîp bi pen pen alep bi ap rö a gî gasi niŋmim, ud sisi linîg aubim ar? ⁵³ Yad kale aip pör pör God sabe gep ram u midainö yîp udagpe. Pen miŋi Seden, bi sibön lau adö midöp u, ñin nîpe u me, anîg gabim," a ga.

Pida, Jisas nîp niŋagpin, a ga

(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-12)

⁵⁴ Jisas anîg hagö niŋöl gî, nîp ud sisi löm, dam God nîp nan sabe gep bi kub yabiŋ ram u ud arla. Pida pen hain hain niŋ ara. ††⁵⁵ Ram anîbu apjaköm, ram goŋ au mab lauöm asik mideila. Pida hain apjaköm kalîp aip asika. ⁵⁶ Pida aip asik midö niŋöl gî, pai ram anîbu wög gî ñimidöp ap nîp niŋ dap ran lugöl gî haga, "Bi i abe Jisas aip midmidöp," a ga. ⁵⁷ Hageia, Pida haga, "Pai, bi anîbu yad niŋagpin!" a ga.

⁵⁸ Anîg hagöm, yöp pro magö ap midö niŋöl gî, bi ap pen apöm Pida nîp niŋöm haga, "Ne u rö nöp Jisas bi nîpe ap," a ga.

Hageia, Pida haga, "Bi me, yad wasö!" ga.

⁵⁹ Pen hainö pro pro magö ap midö, bi ap pen apöm, klö göm haga, "Bi i Jisas aip midmidöp me. Nîpe abe ram minöŋ Galili niŋö," a ga.

⁶⁰ Hageia, Pida haga, "Bi me, manö hagabön u yad niŋagin me!" a ga.

Anîg hagö niŋöl gî, adiŋ kiŋakiŋ wiŋ ala. ⁶¹ Anîg gö, Jisas ado göm, Pida nîp niŋ ij halö lö, Pida pen Jisas, "Miŋi sibön yaŋ kiŋakiŋ wiŋ alagnab magö u, Jisas nîp niŋagpin a gî mön, ij miŋau niŋaŋ wai ñi nabön," a ga manö u gasi niŋa. ⁶² Anîg niŋöm, rugu miŋep gö, maŋut ral auö, höŋ amöm miŋöŋ ga.

† 22:32 Jon 17:15 †† 22:35 Luk 9:3; 10:4 ‡ 22:37 Ais 53:12

†† 22:54 Sam 31:11

Jisas nîp hag juöl gi, pakla

(Mad 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ Bi Jisas nîp ud mideila gau nîp hag juöl gi, paköl gi gîla. ⁶⁴ Kale watîj bad ap ud amgö nîp u paŭu gi ñöm, nîp paköm hagla, "Ne bi ke niŭban u, nöp an pakab u hanîp hag ñi!" a gîla. ⁶⁵ Pen manö naij anîbu rö, nîp rapin iru nöp hagla.

Juda bi kub manö ud asikep gau Jisas nîp manö kub hagla

(Mad 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Hilim halö, Juda bi manö ud asikep gau löm, God nîp nan sabe gep bi kub gau löm, bi lo manö hag ñeb gau löm, ap magum gîlö, Jisas nîp uŭ gi Kansol kub anîbu mideila aŭ au ud daula. ⁶⁷ Pen Kansol bi gau kale Jisas nîp hagla, "Pen ne ke hagdöm, ne Mesaia u aka wasö," gîla.

Hageila, Jisas kalîp haga, "Pen yad kalöp hageinabin u, niŭhögö a gîmim, niŭagnabim. ⁶⁸ Pen hag niŭheb yad midöp u kalöp hag niŭeinabin u, yîp pen hagdagnabim. ⁶⁹ Pen miŭni riköl mid damöm hainö gau, Bi Ñi nîpe God Bi klö unbö ke halö midöp u, ñimagö yîjig adö nîpe au asik mideinab," a ga. ^{††}

⁷⁰ Anîg hageia, bi kansol gau magöŭhalö nîp hagla, "Anîb u, ne ke God Ñi nîpe u aka?" gîla.

Hageila, Jisas haga, "Me kale ke hagdöm me u," a ga.

⁷¹ Hageia hagla, "Niŭhön ginîg manö kub rapin hag midun, bi rimnap hag niŭhögö, Jisas anîg göp anîg göp a gaiölŭ Maj miŭgan nîpe ke hagdöm niŭhögö u," a gîla.

Gapna Pailod Jisas nîp manö niŭha

(Mad 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

23 Anîg hagöm, magöŭhalö uraköm, Jisas nîp dam gapman bi kub Pailod mideia au arla. ² Damöm, nîp manö kub hagnîg, manö gau niŭbö gau niŭbö dapöm hagla, "Hon uthai niŭhun niŭhögö, bi anîbi niŭbi bi hon gau manö piral hagöm hagdöm, 'Bi kub Sisa nîp dakis ñagdöm, gapman kai manö u u rö nöp niŭhagdöm,' a göp. Pen manö ap hagdöm, 'Yad ke Mesaia u, yad ke kiŭ anîbu,' a göp," a gîla. ³ Hageila, Pailod Jisas nîp hag niŭhögö haga, "Ne Juda kai kiŭ kale u aka?" ga.

Hageia haga, "Me ne ke hagdöm me u," a ga.

⁴ Hageia, Pailod pen bi God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, niŭbi bi yîhariŭ ap mideila gau abe kalîp haga, "Yad niŭhögö, bi i nîp manö kub hagdöm it ap midagdöm," a ga.

⁵ Anîg haga u pen kale manö klö hagöm hagla, "Gapman manö niŭhögö, a göm, manö hag ñi ajöm, Juda niŭbi bi ram minöŭ hon gau magöŭhalö hag ñi ajmidöp. Ram minöŭ Gallili riköm, hag ñi aj dam dam miŭni Jerusalem aui auöp," a gîla.

Jisas nîp dam kiŭ Herod mideia au arla

⁶ Hageila, Pailod kalîp hag niŭhögö haga, "Bi anîbi Gallili niŭbö aka?" ga. ⁷ Hageia, yau a gîla. Pen kiŭ Herod

† 22:67 Jon 3:12 †† 22:69 Ap 7:56

ram minöŭ Gallili abad midmidöp u, ñin aŭ u apöm Jerusalem midmidöp. Anîb u, Jisas nîpe Gallili niŭbö bi ap a gîla u niŭhögö, nîp Herod ñimagö adö yunö manö kub i niŭhögö, a göm, Pailod kalîp hagdöm, Jisas nîp dam Herod mideia au ud arla. ⁸ Herod, Jisas nan niŭhögö niŭhögö ginîg midöp u pör manö nöp niŭhögö, ñin mai rö nan gagep rö ap gö niŭhögö, a göm, gasi u nöp niŭ midmidöp rö, ñin anîbu Jisas nîp uŭ gi dapjalkö, nîpe miŭni miŭni yabiŭ ga. ⁹ Pen Herod nîpe Jisas nîp manö iru nöp hag yîgin wagin ga, pen Jisas manö ap pen hagaga. ¹⁰ Pen bi God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, manö klö göm, bi iru nöp dagol dagol hagla. ¹¹ Herod abe, ami bi nîpe gau abe, Jisas nîp gi naij göl göm, ñiŭniŭhögö löl göm, gapman bi kub rol giŭpal watîj aij ap rol gi ñöm, kauyaŭ Pailod mideia au yula. ¹² Nöd Herod aip Pailod aip kotmat midmidil pen ñin anîbu manö niŭhögö jim ñilö.

Juda niŭbi bi gau, "Jisas nîp al pak limim," a gîla

(Mad 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16)

¹³ Pen Pailod, bi God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep bi kub gau abe, niŭbi bi yîhariŭ gau abe kalîp hagdöm ap magum gîla. ¹⁴ Kale ap magum geila, nîpe kalîp haga, "Bi i manö aŭ ral hagdöm, niŭbi bi gau kalîp anîg anîg hagdöm,' a gîpim u pen miŭni amgö ilö adö kalöp i manö niŭhögö u, nîpe nan naij göp manö it ap niŭhagdöm. ¹⁵ Herod u rö nöp manö it ap uthai niŭhagdöm u me, adog hanpe ke ñöb. Yad niŭhögö, nan naij ap hagdöm; anîb u nîp al pak lep rö lagöp. ¹⁶ Anîb u, ami bi yad gau hagnö, nîp yîhariŭ paköm, hag yulö araŭ," a ga. ¹⁷ Pen Juda kai ñin kub kale Pasopa u auö, Pailod pör mi aŭni aŭni nagiman kale aŭni ap yîhariŭ hag yumidöp.

¹⁸ Pen ñin anîbu kale magöŭhalö maj miŭgan bätö gi wiŭni klö alöm hagla, "Bi anîbu al pak limim! Barabas nîp hag yube hanîp auanî!" a gîla. ¹⁹ Bi Barabas anîbu nîpe daun kub anîbu niŭbi bi rimnap udöm, ram minöŭ anîbu abad midmidöp bi kub anîbu aip pen pen göm, wîp ap böŭ nöp al pak la rö, nîp manö kub hagdöm nagî lila.

²⁰ Pen Pailod Jisas yîhariŭ hag yunö araŭ a gi niŭhögö, kalîp kauyaŭ hagdöm anîg haga. ²¹ Hageia, kale kauyaŭ maj miŭgan bätö gi wiŭni alöm hagla, "Nîp mab ba laŭ al pak limim! Nîp mab ba laŭ al pak limim!" a gîla.

²² Hageila, Pailod kalîp kauyaŭ hagdöm haga, "Bi anîbi nan niŭhögö gi naij göpŭ Yad niŭhögö, nan naij ap hagdöm rö, nîp al pak lun rö lagöp. Anîb u, ami bi yad hagnö, nîp yîhariŭ paköm, hag yulö araŭ," a ga.

²³ Hageia, kale klö yabiŭ göm, Jisas nîp al pak lilö umaŭ, a göm, meg miŭgan kale bätö gi dap ranöm, hag gîlö gîlö, ²⁴ Pailod manö kalîp u udöm, ²⁵ bi ap, niŭbi bi rimnap udöm ram minöŭ abad midmidöp bi kub u aip pen pen göm, wîp ap böŭ nöp al pak la bi anîbu nîp hag yuö kamiŭ ara; pen ami bi nîpe gau kalîp haga, "Kale Jisas niŭhögö ginîg gun a göm hagdöm u nöp gîmim," a ga.

‡ 23:7 Luk 3:1

Jisas nîp mab ba laŋ cipîŋ pak lîla

(Mad 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Jisas nîp al pak linîg ud arla. Anj au amöl göm, Sairi-ni daun nîbö bi ap Jerusalem aueia. Bi anîbu hib nîpe Saimon. Nîp nable paköm, ud sisi löm, mab kros ud ka gi ñöm hagla, "Jisas arab u hain aru," a gîlô, ud hain ara. ²⁷ Pen Jisas nîp ud arlô niŋöl gi, nîbi bi iru nöp hain gîla. Nîbi bi areila anj anîbu nîbi rimnap Jisas nîp mög niŋöm ham geila. ²⁸ Anîg gîlô, Jisas ado gi niŋöm kalîp haga, "Kale Jerusalem nîbi, yîp ginîg gab u ham gagmim. Kalöp gi naj göm, ñi pai kale gau gi naj göm geinab anîbu ham gimim. ²⁹ Hainö marö kub u auö, hagnaböl, 'Nîbi ñi pai yag dauagpal gau abe, nîbi ñi pai ci ñagpal gau abe, kale nöp miñ miñ göl,' a ginaböl. ³⁰ Ñin anîbu, niñön ginîg midaiun, a göm, böŋ nöp umun, a göm, hagnaböl 'Nö ilö gau pa jö gi apöm, hanîp al pak linîm aka kidip udöm hanîp minöŋ ñinîm u aij,' a ginaböl. ³¹ Yad mab kamiŋ rö midpin pen yîp anîg göm gi naj gaböl. Pen kale mab miŋep rö midpim rö, kalöp niñön rö gi naj ginaböl?" ö ga.

³² Pen bi gapman lo manö rib julö bi miñau, mab ba laŋ al pak linîg göm, udöm halö ud arla. ³³ Dam ram minöŋ Wip Nabic Cög Ij a gîpal u amjaköm, Jisas nîp dam mab ba laŋ cipîŋ pakla, bi gapman lo rib julö bi miñau kalîp miñöŋ dam mab lap lap cipîŋ pakla. ³⁴ Anîg gîlô, Jisas haga, "Bapi, yîp gaböl u, ai ginîg anîg gabun, a göm, niŋ aij göm gagaböl. Anîb u, kale gi naj gaböl u niŋmön arö gimön," a ga.

Pen ami bi gau, Jisas waŋij nîpe ud ju lilö mideia gau, kale ke sadu gîpal rö u göm udla. ³⁵ Nîbi bi iru nöp niŋmidlö niŋöl gi, Juda bi kub gau Jisas nîp paj hagöm hagla, "Nîpe, 'Yad Mesaia u; God yîp udajîp nîpe aip midpul,' a göm, nîbi bi rimnap umbal gajîp urakpal. Göp anîbu rö, nîpe ke u rö nöp anîg göm kamiŋ arö niŋun," a gîla. ³⁶

³⁶ Pen ami bi gau u rö nöp, Jisas mideia söl au apöm nîp paj hagöm, ñig wain asi ñöl göm hagla, ³⁷ "Ne, 'Juda Kiŋ kale midpin,' a gîpan u, ne ke gimön kamiŋ aru!" a gîla. ³⁸ Pen Jisas nîp cipîŋ pak lîla mab ba au gîlan, mab po bad ap adö u manö kalî kîñ rikla:

JUDA KAI KIŊ KALE ME I.

³⁹ Bi gapman lo manö rib julö, mab ba laŋ al pak lîla miñau, bi ap Jisas nîp hag juöm haga, "Ne Mesaia midpan u, ne ke gimön kamiŋ ammön, hol miñöŋ u rö nöp gö, kamiŋ arul!" a ga.

⁴⁰ Hageia, bi ap pen nîp hag göm haga, "Bi anîbi ilön kub udöm umnîg gab; hol miñöŋ u rö nöp ilön kub udul umnîg gabul u, a gimön, God nîp piñîŋ gagpan ar? ⁴¹ Hol miñöŋ naj gîpul rö ilön udabul, pen bi anîbi nan naj ap gagöp," a ga. ⁴² Nîpe anîg hagöm, Jisas nîp haga, "Ne ram minöŋ ne au am kiŋ midmön, yîp gasî niŋmön," a ga.

⁴³ Anîg hageia, Jisas nîp pen pe haga, "Yad nöp niŋö yabîŋ hagabin, miñi ñin i nöp ne yad aip am ram minöŋ aij u mideinabul," a ga.

Jisas uma

(Mad 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴ Magö anîbu, sidö anj aulik magö u sibön göm, mid damöm sidö aumiŋ gai ga magö u kauyaŋ mailö ga. ⁴⁵ Pen Jisas umnîg göm haga, "Bapi, ana magö yad u ñimagö adö ne u labin," a ga. Anîg hagöm uma. Jisas uma, magö anîbu nöp, God sabe gep ram magö raul agamij miŋan yaŋ, waŋij ud ajöŋ piŋ gîla u, anj yaŋ pa bu göm, ñi gi lap lap arö, ajöŋ hiiköl mideia. ⁴⁶

⁴⁷ Pen ami bi abad midep bi kub u, gaia anîbu niŋöm, God hib nîpe u dap ranöl gi haga, "Niŋö yabîŋ! Bi anîbi bi aij nöp!" a ga.

⁴⁸ Nîbi bi ap niŋ mideila gau, nan ga anîbu niŋöm, maŋul ral auö pabîŋ paköl gi, ado göm ram kale arla.

⁴⁹ Pen Jisas nîbi bi niŋeb nîpe gau abe, nîbi Galili nîbö nîp hain gîla gau abe, kale ke ke au daŋ midöm, nan ga anîbu niŋ mideila.

Josep nîpe Jisas hañ romanj dam rigöl ga

(Mad 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰ Pen Juda Kansol kub bi ap, hib nîpe Josep. Nîpe bi aij, manö ud asik gi aij gimîdöp. Nîpe Arimadia daun, ram minöŋ Judia anj au nîbö. Nîpe Juda Kansol bi rimnap, Jisas nîp al pak lun, a göm, gasî niŋla rö niŋaga. Nîpe, God nîbi bi udöm abad mideinab ñin u aunab, a göm, abad midmidöp. ⁵² Nîpe Jisas uma, wip he dam rigöl ginîg göm, Pailod mideia u amöm, hag niŋö yau a ga. ⁵³ Anîb u, Josep nîpe am wip he ud asik dap lugöm, waŋij rud aij ap ud wam wam göm, dam kabö miŋan giŋön nöp tu löm wip rigöl gagla miŋan u rigöl ga. ⁵⁴ Pen Juda God nîp sabe gep ñin u söl auub, a göm, Praide ⁵⁵ dugo dugo magö u wip rigöl ga. ⁵⁵ Pen nîbi ugan, Jisas aip Galili nîbö aula gau, Josep arö niŋöl gi hain gi damöm wip rigöl amjaköm, wip he aigegö rigöl ga u niŋ aij göm, ado gi ram kale arla. ⁵⁶ Ram kale amöm, agnoŋ ñig haŋij aij auep rimnap wip he li ñinîg göm, gi li aij gîla.

Ruö mañu nöp daublap u pen Sarere ñin kub kale yiŋariŋ midep u niŋöm me, yiŋariŋ mid mid hanla. ⁵

Jisas uraka

(Mad 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

24 Ruö Sade ñin u, ram giŋön rua magö u, nîbi ugan anîbu agnoŋ ñig haŋij aij auep u udöm, wip he hañ romanj anöŋ li ñun, a göm, dam wip rigöl gîla u arla. ² Amöm niŋla, kabö haŋai kub wip rigöl miŋan piŋ gîla u, ñi gi am ba lau mideia. ³ Pen kale miŋan anîbu amöm niŋla, Bi Kub Jisas hañ romanj nîpe midageia. ⁴ Ai göp, a göm, hag midlö niŋöl gi, adîŋ bi miñau goŋ anîb au uraköl midailö. Bi miñau waŋij kale rud mailö halö unbö ke mideia. ⁵ Nîbi gau kale niŋöm, anînin gö piñîŋ göm, kugom yimöm yiñöŋ gîlô niŋöl gimil, bi anîb miñau haglö, "Niñön ginîg bi kamiŋ midöp u nîp wip rigöl gîpal anj gai i ulhai niŋ ajabim?"

††† 23:45-46 Luk 8:2-3 ††† Juda Sarere ñin kale u Praide dugo dugo iŋ göm, gi damöm, Sarere dugo dugo pis gimîdöp. § 23:56 Eks 20:10; Dud 5:14

† 23:29 Luk 21:23 †† 23:30 Hos 10:8; Rep 6:16 † 23:34 Ais 53:12; Sam 22:18 †† 23:35 Sam 22:7-8 †† 23:36 Sam 69:21

⁶ Nipe aui midagöp; midö nöp uraköp. Pen kalöp aip Galili midöm manö haga u gasi niñim. ¹⁷ Nipe kalöp haga, 'Bi Ñi nipe u nip, ud nibi bi nan si nan naij gipal ñimagö adö kale lilö, nip mab ba lañ al pak lilö, umöm ñin mihöp midöm, ruö ñin mihau nigan u kauyañ uraknab,' a ga," a gilö.

⁸ Anig haglö niñöl gi, gasi magö kale u piral hiikö, Jisas nöd Galili midöm, manö haga anibu gasi niñ dam niñla. ⁹ Nibi gau kale wip rigöl u arö göm, kauyañ adö gi amöm, nan ga niñla anibu, Jisas bi nipe unbö agip lañ gau abe, nibi bi nipe rimnap gau abe hag ñila.

¹⁰ Nibi ugan manö hag ñila anibu, Maria Magdala u, Joana u, Jems nime Maria u, nibi rimnap halö. ¹¹ Pen kale manö hag ñila anibu apdi niñöm, niñö hagaböl, a göm, niñagla. Ñiññon löm rö hagaböl a göm gasi u niñla. ¹² Pen Pida manö anibu niñöm, gi dö gi amöm, rigöl gila kabö migan u sipsip niña, wip watij wam wam gila bad u nöp mideia. Anibu niñöm, nihön göp, a göm, gasi milö yabiñ löl göm, wip rigöl u arö göm kauyañ ado gi ara.

Bi mihöp ram riñig aglö Emeas arlö

(Mak 16:12-13)

¹³ Ñin anibu nöp, bi mihöp ram riñig aglö Emeas, yöp Jerusalem söl anib au ^{††} arul, a gimil, adan amöl gimil, ¹⁴ nan nihön nihön geia niñlö manö u agamij hag niñöl gi arailö. ¹⁵ Arailö niñöl göm, Jisas jöl adö apöm, kalip mihönj uñ göm ara. ¹⁶ Pen bi anib mihau Jisas nip niñblep u pen God gasi magö kalip mihönj u geia niñöm gasi hauñ alö, Jisas nip niñlö bi unbö ke rö la. ¹⁷ Nipe kalip mihönj hag niñöm haga, "Manö u nihön manö haglö arab?" ö ga.

Anig hageia, kale yim gep rö pidönj gi urak midöl gimil, ¹⁸ bi Kliopas haga, "Ne nöp me, miñi ñin pro bad i Jerusalem aui am midmön nan nihön nihön gab u niñagpan ar?" a ga.

¹⁹ Hageia, Jisas haga, "Nan anibu nihön gö hagabil?" ö ga.

Hageia haglö, "Jisas Nasared niñö ga u me. Bi God manö hagep u, manö hag ñi aij göm, nan gagep rö gau gimidöp u me, God nip aij a göm, nibi bi gau kalip aij a göm ga. ²⁰ Nipe anig gimidöp u, gasi hon niñun hagno, 'God nip yuö hanip Isrel nibi bi udöm, abad mid aij ginab,' a gun niño u pen God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep bi kub gau abe, nip manö hag göm, dam Rom gapman bi kub u nip ñilö, nipe manö kub hagöm, nip ami bi nipe gau kalip ñö, dam mab ba lañ al pak lilö uma. Pen nan ga anibu ñin mihöp nöp ap ara me. ²² Miñi sib halö magö u, nibi ugan hon ap, am nip rigöl gila utöm migan ka u niñöm, ap hanip nan nihön nihön göp u hag ñilö niñun pa giñi gipun. ²³ Nibi gau kale hagpal, 'Wip he milö u midagajip, pen ejol mihau apil hagpil, "Nipe uraköm kamiñ midöp," a gipil,' a gipal. ²⁴ Anig haglö, bi hon rimnap nip rigöl gila utöm migan ka u amöm

niñbal, nibi gau hagajal rö nöp midajip. Pen Jisas nip niñagpal," a gilö. ^{††}

²⁵ Anig hagailö, Jisas haga, "Kale mihönj gasi niñ aij gagpil. Bi God manö hagep gau manö hagla u magönhalö, nihön ginig manö niñö hagpal a gimil niñagpil? ²⁶ God haga rö, Mesaia u nöd ilön kub yabiñ udnab me, pen hainö mailö aij ke halö mideinab," a ga. ²⁷ Anig hagöm, Mosis abe, bi God manö hagep bi gau magönhalö abe, Krai nip God Manö kali kñiñ rikla midöp manö anibu magönhalö kalip hag ñi aij gö ara. ^{†††}

²⁸ Ram minönj areila söl anib au amjaköm, Jisas kalip mihönj abhak löm, arniñ rö ga. ²⁹ Pen kalpe mihönj nip manö ktö gimil haglö, "Dugöp i aubun. Sibön ginig gab niñöm ne auö hol mihönj aip hanun," a gilö. Haglö, kalpe mihönj aip ram arla. ³⁰ Ram am midöm, nan ñiñniñ, nipe bred udöm, God nip aij, a göm, ud jö göm kalip mihönj ñö niñöl gi, ³¹ gasi magö kalpe mihönj u gasi wakö, u Jisas nöp, a gimil niñlö niñöl göm, agamij ur ga. ³² Anig ga u niñmil haglö, "Adan anj au apöl gun, manö it u rimnap hag ñöl gi, God Manö kali kñiñ rikla manö it u rimnap hag ñöl gajip u, midmagö halip u mab rö inöm piñu gi ñöb," a gilö.

³³ Anig hagmil, magö anibu nöp kauyañ ado gi Jerusalem ammil niñlö, Jisas bi nipe unbö agip lañ, nibi bi niñeb kale rimnap halö aip ap magum göm mideila.

³⁴ Amjakmil kale niñlö, nibi bi gau kale ke Jisas nip manö hagemideila. "Niñö nöp! Jisas uma u pen kauyañ uraköm, ap Saimon midajip au waiö lajip niñöb," a gila. ^{†††}

³⁵ Manö hageila anibu niñmil, bi mihau haglö, "Hol mihönj adan anj au arajul, Jisas halip nable pakajip, dam ram hol mihönj u amun, nan ñiñniñ gun, nipe bred udöm, God nip aij a gajip u, u Jisas nöp a gul niñbul," a gilö.

Jisas bi nipe gau nip waiö niñla

(Mad 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Pen manö anibu hag midailö niñöl göm, Jisas nipe ke mideila anj au waiö li anj au gilañ urak midöm haga, "God kalöp abad mideiañ," a ga.

³⁷ Hageia, kale wip ana, a göm, aninñin gö piñiñ gila. ³⁸ Piñiñ geila, Jisas kalip haga, "Nihön ginig piñiñ gabimñ Amgö kale ke niñbim u pen nihön ginig gasi mihöp niñabim? ³⁹ Ñimagö ma yad gau niñim. Yad nöp me! Yip ud po niñmim niñnabim. Wip ana hañ romañ le halö midagöp. Pen yad yuö abe, le abe midpin u, amgö kale ke hadö niñabim," a ga.

⁴⁰ Anig hagöl göm, ñimagö ma nipe gau kalip yama.

⁴¹ Anig gö, kale miñ miñ göl gi, gasi milö löl gi, u Jisas nöp aka göm, gasi mihöp niñlö niñöl göm, Jisas kalip haga, "Nan niñeb kale rimnap aui midöp aka?" ga.

⁴² Hageia, nip kabsat lau lila ap ñila. ⁴³ Kale niñmidlö niñöl gi, nipe kabsat anibu ud ñiña.

⁴⁴ Pen Jisas kalip haga, "Nöd yad kale aip midem, miñi yip göp unbö rö u ginab, a gem, kalöp hag

† 24:6 Luk 9:22 †† Griek 60 sidadia (11 kilomida) ‡ 24:20-21 Luk 19:11; Ap 1:6

†† 24:24 Jon 20:3-10 ††† 24:26 Luk 9:22 †††† 24:27 Sam 22:1-21; Ais 53 ††††† 24:34 1Ko 15:4-5 § 24:37 Mad 14:26

ñimidin. Mosis yip manö kalî ktiñ rîka u, bi God manö hagep yip manö kalî ktiñ rîkla u, God Manö adiŋ Sam a gîpal u yip manö kalî ktiñ rîka u, yip kalî ktiñ rîkla rö nöp magöŋhalö unbö rö nöp ginab, a gem, kalöp hag ñi aij ginö," a ga. †

⁴⁵ Anig hagöm, God Manö kalî ktiñ rîkla u niŋ aij gilaŋ, a göm, gasi aij yabiŋ u kalip ña. ⁴⁶ Niŋe anig göm, kalip haga, "Nöd gau kalî ktiñ rîkôm hagla, 'Mesaia u ilön kub udöm umö, rigöl gilö, ñin mihöp midöm, ñin mihöp niŋaŋ u kauyaŋ uraknab. ⁴⁷ Anib u, manö aij niŋe u ram minöŋ Jerusalem iŋ gi hag ñöm, hag ñi damöm, niŋi bi ram minöŋ gau gau magöŋhalö hag ñilö arö niŋöl göm, niŋi bi nan si nan naij gîpal gau, nihöŋ ginig anig gîpun, a göm, arö göm, Kraiŋ niŋ ciŋ gilö niŋöl göm, nan naij pri kale u tik gi yunab,' a gila. ⁴⁸ Pen yip ga anibu amgö magö kale ke niŋbim. ^{††49} Pen Bapi yad manö nöd hag la rö, yad kalöp ñinabin. Anib

† 24:44 Luk 9:22 †† 24:48 Jon 15:27; Ap 1:8

u, kale daun kub aui nöp midmim, abad midaimim. Kumi kabö adö laŋ au niŋö pidöŋ ke apöm kalöp goŋ leinab u niŋmim arnabim," a ga. ‡

Jisas ap ran jak ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au ara
(Mak 16:19-20; Rep 1:9-12)

⁵⁰ Anig hagöm, kalip paŋid damöm, Jerusalem arö göm, ram riŋig aglö Bedani söŋ au amöm, God kalip abad mideiaŋ, a göm, ñimagö niŋe dap ranöm, God niŋ sabe ga. ⁵¹ Jisas anig gö niŋöl göm, God niŋ dam ap ran jak ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au ud ara. ⁵² Anig gö, kalip aij a gö niŋöl gi, hib niŋe u haglö adö arö niŋöl göm, ado gi Jerusalem arla. ⁵³ Amöm, pör pör nöp God niŋ sabe gep ram raul miŋan u amöm, God hib niŋe haglö adö armidöp.

‡ 24:49 Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Jon

God Manö nipe ram minöñ it i aua

1 Ram minöñ hadame dagol gau gi laga ñin u, God Manö mideia. God Manö nipe God aip mideia. God Manö nipe u rö nöp God me. ¹² Ram minöñ hainö gi la; nöd yabiñ God Manö nipe God aip mideia. ³ God nipe gö, God Manö nipe nan gau magöñhalö gi la. Nan ap ke laga; nipe ke gi la nan gau nöp midöp. ^{††4} God Manö nipe kamiñ midep it u. Kamiñ midep magö anibu nibi bi kalip mailö ña. ⁵ Mailö anibu amöm nibi bi sibön göp an au midpal gau ñi lab niñöm sibön mailö anibu pałog göl rö lagöp. ^{††}

⁶ Nibi bi gau magöñhalö Mailö anibu nip niñ udöl, a göm, God bi ap nip hag lö, nipe apöm Bi Mailö halö anibu manö hag ñimidöp. Bi manö hag ñimidöp bi anibu hib nipe Jon. ^{†††} Jon nipe Mailö anibu wasö. Nipe yihariñ bi an Mailö midöp manö u nibi bi gau kalip hag ñinig aua. ⁹ Mailö niñö yabiñ anibu nipe ram minöñ it i apöm nibi bi gau magöñhalö kalip mailö ñöl gimidöp. ^{†††}

¹⁰ God Manö nipe ram minöñ it i apöm midmidöp. God nipe gö, God Manö nipe ke minöñ naböñ it i gi löm, nibi bi gau gi löm ga. Pen nipe ke ram minöñ it i ap mideia u, nibi bi nip amgö niñöm Bi Kub u a göm niñagla. ¹¹ Nipe ram minöñ nipe ke aua u pen nibi bi nipe ke nip udagla. ¹² Pen nibi bi au, Krai manö aij nipe u niñ udöm, nip Bi Kub hon, a göm, udla gau, kalip geia God ñi pai nipe midpal. ¹³ God ñi pai nipe midpal u, bi ber gau udöm, ñi pai yag daulö midpal rö midagpal. God nipe ke gö ñi pai nipe midpal. ^{††}

¹⁴ Pen Manö anibu, nipe apöm bi hañ romanj löm, hanip aip han midmidöp. Anib u, hon mailö magö aij nipe hadö niñbun. Nipe Bap Ñi nipe añi yabiñ u me, Bap nipe ke mailö magö aij ke halö midöp rö, Ñi nipe u rö nöp midöp. Pen nipe hañ romanj löm bi rö apöm, hanip magöñhalö mög niñöm midmagö yabiñ löm, God Manö niñö u magöñhalö hag ñi aij gimidöp.

¹⁵ God Manö nipe aua u, Jon nipe niñöm, wiñ alöm nibi bi gau kalip haga, "Bi miñi auöp i nöp me, yad kalöp nöd hagnö, 'Bi ap nipe yad hain aunab u pen yip yag dauagep adö u, nipe hadame dagol gau midmidöp. Anib u, nipe yad rö wasö; nipe Bi Kub yabiñ, a ginö u, bi anibu me u," a ga.

¹⁶ Nipe hanip nibi bi magöñhalö mög yabiñ niñöm, ud aij göm, nan aij aij iru nöp ñöb. ¹⁷ Apiabö u lo manö

† 1:1 Jon 17:5; 1Jn 1:1-2; Rep 19:13 †† 1:3 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 † 1:4 Jon 5:26 †† 1:5 Jon 3:19 †† 1:6-7 Mad 3:1; Luk 1:13-17,76 ††† 1:9 Jon 8:12 ††† 1:13 Jon 3:3-6; Plp 2:7; Jon 2:11; 1Pi 1:23

adö u, God Mosis nip ñö, Mosis hanip ña u pen God nibi bi mög niñöm ud aij gab manö niñö anibu, Jisas Krai aua u me, miñi waiö niñabun. ^{§18} Nibi bi rimnap God nip niñagal. Ñi añi nipe u nöp nipe ke God. Nipe Nap aip midpil. Nipe Nap nipe hag waiö la niñöm miñi hon Bap God hadö niñbun. ^{§†}

Jon Bi Ñig Pak Ñeb u, "Yad Mesaia u, wasö," ga

(Mad 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Juda bi kub Jerusalem nibö gau kale bi God nip nan sabe gep bi rimnap abe, bi God sabe gep ram wög gi ñimidol bi rimnap abe hag yuöm hagla, "Kale Jon midöp ammim, 'Ne an?' ö gimim hag niñmim," a gila.

²⁰ Kale Jon mideia u amjaköm, nip hag niñöm hagla, "Ne bi an?" ö gila.

Hag niñeila, nipe wai ñaga. Kalpe waiö hagem haga, "Yad Krai u ^{§††} wasö," ga.

²¹ Anig hageia, kale pen hagla, "Anig hagpan u, ne an? Ne Ilaija aka?" gila.

Anig hageila, Jon haga, "Yad Ilaija wasö," ga.

Anig hageia, kale pen hagla, "Ne bi God manö hagep pör abad midpun u aka?" gila.

Hageila, Jon wasö ga. ^{§†}

²² Anig hageia, bi anib gau pen hagla, "Anib u, ne an? Pen yad bi an a gimön hagnabön, hon amun bi kub hanip hag yubal gau kalip hag ñinabun," a gila.

²³ Hageila, Jon kalip haga, "Yad miñi gabin i, bi God manö hagep Aisaia nöd haga rö nöp gabin. Nipe haga, 'Yad bi ap ram minöñ nibi bi iru midagpal, ram minöñ kabö nöp midöp an au midem, wiñ kub alem hagabin,

"Pör Bi Kub auab a gimim,

adan tik gi aij gimim," a gabin,' a ga.

Yad Jon miñi gabin me u," a ga. ^{§††}

²⁴ Pen bi Jon nip hag niñnig aula anib gau, bi Perisi rimnap aip aula. ²⁵ Kale Jon nip hag niñöm hagla, "Ne hagpan, yad Krai wasö, Ilaija wasö, bi God manö hagep abad midpun u wasö gipan gö ji niñön ginig nibi bi gau kalip ñig pak ñabön?" ö gila.

²⁶ Hageila, Jon haga, "Yad kalip yihariñ ñig pak ñabin. Pen bi ap an kalöp aui midöp, nipe aigale bi rö midöp a gimim niñagpim. ²⁷ Bi anibu nipe yad hain aunab pen nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabiñ, yad bi pro. Yad ma rirup nipe u nagi hubiknam rö lagöp," a ga. ^{§†}

§ 1:17 Eks 34:28; Ro 6:14 §† 1:18 Eks 33:20; Jon 6:46; 1Di 6:16 §†† manö "Krais u" abe, Hibru manö "Mesaia u" abe it añi ap nöp midöp: "God hag la Bi u." §† 1:21 Dud 18:15,18; Mad 11:14 §†† 1:23 Ais 40:3 §† 1:27 Jon 1:15

²⁸ Jon nîbi bî gau kalip ñig pak ñimidöp ram riñig agtö Bedani, ñig Jodan got böñ nō lödanñ nîñöm bî anîb gau apöm nîp manö anîbu hag niñla.

Jisas nîpe God Sipsip Pi nîpe

²⁹ Ruö Jisas auö niñöl göm, Jon Jisas niñöm nîbi bî gau kalip haga, "Niñim! God Sipsip Pi nîpe hanîp hag yuöp me u. Nîpe me nîbi bî minöñ naböñ it i gau gau magöñhalö nan si nan naij gîpal gac u ñik gi yunab.

³⁰ Bî anîbu me, yad hagnö, 'Bî ap nîpe yad hain aunab u pen yîp yag dauagep adö u, nîpe hadame dagol gau midmidöp. Anîb u, nîpe yad rö wasö; nîpe Bî Kub yabiñ, a ginö. ³¹ Bî kub anîbu bî an a gem niñagmidin. Pen Isrel nîbi bî, bî kub anîbu bî aigale bî rö midöp u niñöl a gem, kalip ñig pak ñiniñ aunö," a ga.

³² Pen Jon Jisas manö adö anîbu nöp hagöm haga, "Bî anîbi bî an, a gem, yad ke niñagbnepe; pen bî yîp hag yuö apem nîbi bî kalip ñig pak ñabin u haga, 'Ne niñ-abön, Ana nîpe bî an apöm, aip mideinab, bî anîbu nöp nîbi bî gau kalip Ana Uñ pak ñinab,' a ga. Haga anîbu me, miñi Ana u kumi kabö adö lañ nîbö yaur dapo rö u gi nîp auajîp ³⁴ niñem yad niñ aij gem kalip manö niñö hagabin, bî anîbi nîpe God Ñi nîpe u nöp," a ga. ³³

Jisas bî nîpe miñöp nöd uda

³⁵ Ruö pen, Jon bî nîpe miñau aip, kauyañ ap ñig pak ñimidöp ka u midlö niñöl gi, ³⁶ Jisas ap padiö, Jon nîpe Jisas niñöm nîbi bî gau kalip haga, "Bî anîbi God Sipsip Pi nîpe me u," a ga. ³⁷ Anîg hagö, Jon bî nîpe miñau, manö anîbu niñmil, Jisas areia miñan u hain arlö.

³⁸ Pen Jisas ado göm kalip miñöñ niñöm haga, "Nihön ginig auabil?" ö ga. Hageia haglö, "Rabai! Ne hanban gai?" ö gîlö. Hibru manö hagöm "Rabai" a gîlö manö anîbu it u "Manö Hag Ñeb Bî." ³⁹ Pen kale anîg gîmil hag niñöl, Jisas haga, "Anîb u, yad aip ammil niñnabil," a ga. Haga ñin anîbu nöp dugo magö u ammil, nîpe aip mideila.

⁴⁰ Jon bî nîpe anîb miñau, bî ap hib nîpe Edru. Edru nimam nîpe me Saimon Pida. ⁴¹ Edru magö anîbu nöp am nimam Saimon nîp uthai niñöm haga, "Mesaia u aunab a gun pör abad midpun u miñi niñbul," a ga. "Mesaia" a ga manö magö u, Grik manö hagöm "Krais" a gîpal.

⁴² Edru anîg hagöm, nimam Saimon nîp uñ göm Jisas mideia u arö, Jisas Saimon nîp niñöm haga, "Jon ñi nîpe Saimon. Nöp Sipas a göl," a ga. Arameik manö hagöm, hib Sipas a ga manö magö anîbu, Grik manö hagöm Pida a gîpal. Sipas abe Pida abe it añi anîbu "kabö." ⁴³

Jisas Pilip aip Nadanyel aip kalip miñöñ uda

⁴³ Ruö, Jisas ram minöñ Galili arniñ, am Pilip nîp niñöm haga, "Yad aip arul," a ga. ⁴⁴ Pilip, Edru, Pida, ram minöñ kale Bedsaida nîbö. ⁴⁵ Pen Pilip am

Nadanyel nîp niñöm haga, "Hon bî u, Mosis abe, bî God manö hagep rimnap abe kalî kliñ riköm hagla u, nîp miñi niñbun. Nîpe me Jisas, Josep ñi nîpe. Ram minöñ nîpe Nasared nîbö," a ga. ⁵

⁴⁶ Pilip anîg hageia, Nadanyel haga, "Bî aij ap ram minöñ naij anîbu nîbö auagnab," a ga.

Hageia, Pilip haga, "Anîg hagpan u, auö am niñul!" a ga.

⁴⁷ Anîg hagöm, kale bî miñau ammil söl söl gîlö niñöl gi, Jisas Nadanyel nîp niñöm haga, "Bî anîbu bî Isrel yîjig göl u me, nîpe piral adö u hagagnab; nîpe niñö nöp waiö hagnab," a ga.

⁴⁸ Anîg hagö, Nadanyel haga, "Ne aige gîmön yîp niñban?" ö ga.

Hageia, Jisas haga, "Pilip nöp hainö uñ ginig nöb; yad nöp nöd niñbin, ne asik midajan rauan it au," a ga.

⁴⁹ Anîg hagö, Nadanyel haga, "Manö hag ñeb bî. Nöp niñbin! Ne God Ñi nîpe, Isrel nîbi bî Kiñ hon," a ga. ⁵⁰

⁵⁰ Anîg hageia, Jisas haga, "Nöp yiñariñ rauan it au niñbin a gîpin u me, yîp niñ udpan? Hainö nan ke nîbö rimnap niñnabön," a ga.

⁵¹ Jisas anîg hagöm haga, "Kalöp magöñhalö niñö hagabin, kumi kabö adö lañ au piral hiñkö, ejol gau apöm, yîp Bî Ñi nîpe niñ amil apil, niñ amil apil gein-aböl niñnabim," a ga. ⁵²

Jisas nîpe ñig yabiñ u gö ñig wain la

2 Ñin miñöp midöm, bî ap nîbi udnig göm, nîbi bî wiñ alö amöm, nan ñiñla Kena daun, ram minöñ Galili arñ au. Ñin anîbu, Jisas abe, bî nîpe gau abe, kalip u rö nöp wiñ alla arla. Pen Jisas nîpe abe am ram anîbu mideia. ³ Ñig wain u ñiñ hakeila, Jisas nîpe apöm Jisas nîp haga, "Wain u ñiñ hakpal," a ga.

⁴ Anîg hageia, Jisas haga, "Yîp anîg gi anîg gi, a gîmön, yîp hagagmön. Ñin yad u auagöp," a ga. ⁵

⁵ Hageia, nîpe nîpe am bî wög gi ñeb gau kalip haga, "Jisas manö ap hagainim, hagnim rö nöp gîmim," a ga.

⁶ Pen Juda nîbi bî kabö udöm gîpal rin kub yabiñ unbö kagoñ jîñ u ud lilö mideia. Rin kub añi añi ñig lida unbö ñiñjuöl mamid u mil dap lep. Pen Juda nîbi bî nagî adö kale gîmidal rö, God amgö ilö nîbi bî uñ aij midaiun, a göm, rin anîb gau ñig mil dap hoñ göm, ñin ma li yumidal. ⁷ Jisas pen, bî wög gi ñeb gau kalip haga, "Kabö rin gai i, ñig mil dapim hoñ gîpe, ajmañ raunim," a ga.

Hageia, haga rö geila haga, ⁸ "Miñi ñig mil dap libim u, mil dammim, bî nan ñiñabun i abad midöp u nîp ñimim," a ga.

⁹ Hageia, ñig yabiñ anîbu mil dam bî kub u nîp ñeila, nîpe udöm ñiñ niñ, ñig wain aij u mideia. Pen nîpe ñig wain anîbu gai nîbö göm niñaga; bî wög gi ñeb gau kale nöp niñla. Pen nîpe niñaga rö me, bî nîbi udnig ga anîbu nîp wiñ alö aueia haga, ¹⁰ "Pör nöp, ñig wain aij u nöd dap ñilö ñiñ haklö me, hainö ñig wain

† 1:29 Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 †† 1:30 Jon 1:15 † 1:32-33 Mad 3:16 †† 1:34 Mad 3:17 ††† 1:36 Jon 1:29 ††† 1:40 Mad 4:18-20 ††† 1:42 Mad 16:18

§ 1:45 Dud 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23 §† 1:49 Mad 14:33; 16:16; Mak 3:11 §†† 1:51 Jen 28:12 §† 2:4 Jon 7:30; 8:20

naij u ñilö ñiñbal. Pen ne ñig wain aij u dap lö midajip, miñi nöp dap ñabön," a ga.

¹¹Jisas nan gagep nöd nibö ga anibu, nipe Kena daun, ram minöñ Galili an au midöm ga. Nan gagep anibu göm, nipe aige bi rö mideia u yamö bi nipe gau niñöm, nip niñ udla. ¹²Pen Kena daun arö göm, Jisas nipe ke, nime, nimam hain, bi nipe gau aip daun pro Kapaneam amöm, yöp ñin bad ap anib au mideila. †

God sabe gep ram u nan sikim geila, Jisas kalip ridik gi höñ yañ yua

(Mad 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³Juda kai Pasopa ñin kub kale u söl ga niñöm Jisas Jerusalem ara. ^{†14}Jisas Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul u niña, bi rimnap kale kaj kau, kaj sipsip, yaur dapo gau dap sikim göm, bi rimnap abañ bad gau löm, mab po adö asiköm, mani yimjiköm geila.

¹⁵Jisas niñöm, nagı ap udöm maliköm, kaj sipsip kaj kau gau ridik gi höñ yañ yuöm, mani dap pen pen yimjiköm geila abañ bad gau mani halö ud hoñ gi yua.

¹⁶Anig göm, nibi bi yaur dapo dap sikim geila gau kalip haga, "Nan anib gau ud arim. Bapi yad ram nipe u gıpe sikim ram rö lagnim," a ga.

¹⁷Jisas anig geia, bi nipe gau gasi kale ara God Manö kalı kliñ rikla manö ap adö u. Manö anibu kalı kliñ riköm hagla, "Sabe gep ram ne u midmagö yabiñ lem umnabin," a gıla. ‡

¹⁸Pen Juda bi kub rimnap apöm, Jisas nip hag niñöm hagla, "Nöp an hagajip apön anig gabön? God nöp hagö apem gabin a gimön, nan gagep rö ap gö niñun, 'Niñö hagpan,' a gun," a gıla.

¹⁹Anig hageila, Jisas kalip pen haga, "Kale God sabe gep ram anibi rib wañ geinabim, ñin mihau niñan kauyañ gi linabin," a ga. ††

²⁰Anig hageila hagla, "God sabe gep ram anibi, mi ñinjuöl mihöp ado gi da unbö kagoñ jir (46) gi hakla u pen ne ñin mihau niñan kauyañ gi linabin a gan ar?" a gıla. ²¹Pen Jisas nipe sabe gep ram manö haga anibu, hañ roman nipe ke nöp haga. †††22 Anib u me, hainö Jisas nipe umöm uraka u, bi nip hain gimidal gau God Manö u abe, Jisas nipe ke manö haga anibu abe gasi niñöm, "Niñö hagöp," a göm niñ udla. †††

Jisas nibi bi gau magöñhalö niñöb

²³Jisas, Juda kai Pasopa ñin kub kale u Jerusalem midöm, nan gagep rö rimnap geia u niñöm, nibi bi gau, "Nipe nöp Mesaia u," a göm nip niñ udla. †††24 Pen Jisas nibi bi gıpal adö u ke niñ aij göp rö, nibi bi anib gau gasi kale adö mai arala u niñ aij ga u me, nipe kalip nibi bi niñeb yad gau a göm udaga.

Jisas Nikodimas nip hag ñi aij ga

3 Bi Juda Kansol kub u bi ap midmidöp, hib nipe u Nikodimas. Nipe Perisi bi ap. †2 Nipe sib yañ, Jisas

nip niñnig, mideia u apöm haga, "Manö hag ñeb bi. Hon niñbun, nan gagep rö gıpan gau, ne ke gagbnap; God nipe ke nöp nöp aip midöp u me, nan gagep rö anib gau gıpan. Anib u, hon niñbun, God nipe nöp nöp yuö apön hanip manö hag ñimidan," a ga.

³Hageia, Jisas haga, "Yad nöp niñö yabiñ hagabin, nibi bi ke kamiñ hain nibö linaböl gau nöp, God kalip udöm, 'Nibi bi yad' a göm, abad mideinab," a ga. ††

⁴Anig hageia, Nikodimas aiö göm gasi iru niñöm haga, "Nibi bi rik lilö kub gıpal gau, kauyañ nime mudun an au arlö, kauyañ yag daulö, nibi bi ke kamiñ hain nibö lilañ a gimön hagabön aka niñön?" ö ga.

⁵Hageia, Jisas haga, "Nöp niñö yabiñ hagabin, nibi bi au, ñig u abe, God Ana u abe udöm ke kamiñ hain nibö linaböl gau nöp, God kalip udöm, 'Nibi bi yad' a göm, abad mideinab. ⁶Nibi bi yag daubal rö yag daulö midpal, pen God Ana nipe apöm ana magö kale anı dañ gö kamiñ mideinabim. ^{††7}Anib u, "Kale nibi bi magöñhalö ke kamiñ hain nibö limim," manö hagajin anibu, ne aiö gimön gasi iru niñagmön. ⁸Yigön u gasi nipe ke apöm arab. Yigön udajip niñbim u pen auöp lau halö, aröp lau halö, kale niñagim. Anib u rö me, nibi bi God Ana ba lö, ke kamiñ hain nibö libal gau," a ga.

⁹Anig hageia, Nikodimas haga, "Ne hagabön adö anibu, aigegö ginim?" ö ga.

¹⁰Hageia, Jisas haga, "Ne Isrel nibi bi manö hag ñeb bi kub kale ap, pen ne niñagpan ar? ¹¹Nöp niñö yabiñ hagabin, hon ke nan niñön niñ aij gun, nan niñön amgö ke niñun, niñbun anibu nöp kalöp hag ñibun u pen manö hagnun anibu niñ udagpim. ¹²Yad kalöp minöñ naböñ it i göp rö hagnö, niñ udagpim rö, aige gimim God ram minöñ kumi kabö adö lañ au göp rö hagnö, niñ udnabim? ¹³Pen nibi bi ap God ram minöñ kumi kabö adö lañ au ajöm niñaga; yad ke Bi ñi nipe nöp anib lañ midem aunö.

¹⁴"Pen hadame nöp haiño naij gau Isrel nibi bi kalip haulö umla, niñöm Mosis haiño naij anib gau rö ap mab ba au lañ lö, nibi bi an an haiño anib lañ niñla gau, kalip kamiñ la. Anib u rö me, Bi ñi nipe nip mab ba lañ al pak lilö, ^{††15}nibi bi an an nip niñ udnaböl gau, kamiñ pör midep u udnaböl. ^{††16}God nibi bi ram minöñ it i midpal gau kalip midmagö yabiñ löm, ñi nipe añi yabiñ u kalip nan a göm ña. Anib u, nibi bi an an ñi nipe anibu nip niñ udnaböl gau, kalip kamiñ pör midep u ñö, umöm ur gagnaböl. ^{††17}God ñi nipe yua u, nibi bi gau kalip manö kub hagnim, a göm yuaga; nibi bi gau ud kamiñ yunim, a göm yua. ††

¹⁸"Nibi bi an an ñi nipe nip niñ udnaböl gau, God kalip manö kub hagöm pen ilön ñagnab. Pen nibi bi nip niñ udagnaböl gau, God ñi nipe añi yabiñ anibu nip niñ udagnaböl rö, God kalip hadö manö kub hagöm, pen ilön udnaböl a ga. ^{††19}God nibi bi gau kalip manö kub hagöm pen ilön ñinab, it anibu anig göl midöp: Mailö minöñ naböñ adö it i auöp u pen nibi bi gau,

† 2:12 Mad 4:13 †† 2:13 Eks 12:1-27 ‡ 2:17 Sam 69:9 †† 2:19 Mad 26:61; 27:40 ††† 2:21 1Ko 6:19 †††† 2:22 Luk 24:6-8; Jon 12:16 †††† 2:23 Jon 7:31 § 3:1 Jon 7:50; 19:39

§† 3:3 Mad 18:3; 1Pi 1:23 §†† 3:6 Jon 1:13 §† 3:14 Nab 21:9; Jon 8:28; 12:32 §††† 3:15 Jon 20:31 §† 3:16 Jon 3:36; 10:28; Ro 5:8; 8:32; 1Jn 4:9-10 §† 3:17 Luk 19:10 §†† 3:18 Jon 5:24

mailö midöp au arun, a gi gasi u niŋagal. Kale nan si nan najj gi midpal rö, sib göp gau nöp midaiun a gi gasi u niŋbal. ¹²⁰ Mailö anibu niŋlö mulu lugö, 'Naij gipun u, waiö niŋagöl,' a göm, mailö midöp au auagnaböl. ²¹ Pen nibi bi kabö rö ginaböl gau hagnaböl, 'God hagöp rö nöp gabun u, waiö niŋlan,' a göm, mailö midöp au aubal," a ga.

Jon Niŋ Pak Ñeb Bi u, Jisas bi aigale bi rö midöp, a göm, manö hag ña

²² Hainö Jisas bi nipe gau aip am ram minöŋ Judia aŋ gau am midöl gi, nibi bi gau kalip niŋ pak ñi mideia. ^{††23} Aion ram minöŋ Salim söl anib au mideia. Pen ram minöŋ Aion au niŋ iru mideia. Anib u, ñin aŋ anib au, Jon nipe Aion au midöm, nibi bi gau iru nöp aueila niŋöm nipe kalip niŋ pak ñi mideia. ²⁴ Ñin anibu kale Jon bi niŋ pak ñeb nip nagj lagla. ²⁵ Pen Juda bi ap apöm, Juda nagj adö kale, niŋ li yuun God amgö ilö mid aij gun a gimidal manö adö u hagöm, Jon bi nipe rimnap aip pen pen hagla. ²⁶ Pen pen hagöm, Jon bi nipe gau apöm nip hagla, "Manö hag ñeb bi. Bi au niŋ Judan got böŋ lödaŋ midö, nip Bi Kub a gaina u, miñi ap nibi bi kalip niŋ pak ñab niŋöm nibi bi magöŋhalö nip araböl," a gila.

²⁷ Anig hageila, Jon haga, "God gasi nipe ke niŋöb rö, hanip wög adö ke ke hag löp. ²⁸ Kale ke niŋbim yad kalöp hagnö, 'Yad Kraiss wasö; God hagö yad yiŋariŋ adan nipe u tik gabin,' a ginö. ^{†29} Bi ap nibi udnab ñin u, nipe nibi nipe udnab. Nibi anibu nibi nipe me u. Bi nibi udnab bi u, bi niŋeb nipe ap apöm nip gi ñinab. Mañ mai nibi nipe udnig aunab a göm, nip abad mideinab. Pen nipe nibi udnig apöm 'Aubin' a ginab u, bi niŋeb nipe miñ miñ ginab. Yad me anibu rö. Jisas nipe nibi bi gau kalip anig göm gab u, yip aij göp. Uri yad miñ miñ yabiŋ gabin. ³⁰ Hib nipe ap ranö niŋöl gi, hib yad ap lugnab u aij.

³¹ "Bi kumi kabö adö laŋ au nibö auöp u, nipe nibi bi gau magöŋhalö adö laŋol midöp. Bi minöŋ naböŋ il i nibö bi u, nipe minöŋ naböŋ il i nibö u me, minöŋ naböŋ il i gasi niŋöm manö hagpal rö hagab. Pen bi kumi kabö adö laŋ au nibö auöp u, nipe nibi bi gau magöŋhalö adö laŋol midöp. ^{††32} Nipe kumi kabö adö laŋ au midöm nan niŋön amgö niŋöb u, manö niŋön apdi niŋöb u, nibi bi gau kalip hag ñab, pen manö nipe u udagaböl. ^{††33} Pen nibi bi manö nipe niŋ udpal gau, God manö niŋö u nöp hagöp a göm niŋ udpal. ³⁴ God nipe Jisas yua u, Ana nipe u nip ñö ajmaŋ rauö, God manö magö nipe nöp hag ñab. ³⁵ Nap Ñi nipe nip midmagö löm, 'Nan gau magöŋhalö abad midaimön,' a göm, ud ñimagö adö nipe u löp. ^{††36} Nibi bi an an Ñi nipe nip niŋ udpal gau, pör midep magö u hadö udpal. Pen nibi bi an an Ñi nipe nip niŋ udagnaböl gau, kale pör midep magö u udagnaböl; God nibi bi anib gau kalip hadö manö kub hagö, marö udöl gi nöp mideinaböl," a ga. ^{†††}

Jisas nibi Sameria nibö ap nip manö hag ña

⁴ Pen bi Perisi gau manö rimnap apdi niŋla, nibi bi iru nöp, Jisas pig midaiun, a göm, nip aueila kalip niŋ pak ña; pen nibi bi iru nöp Jon nip auagla. ⁵² Pen Jisas nipe ke nibi bi gau kalip niŋ pak ñaga; bi nipe gau nöp kalip niŋ pak ñila. ³ Pen Perisi kai manö anibu rö hageila niŋöm Jisas ram minöŋ Judia arö göm, ado gi ram minöŋ Galili ara. ⁴ Pen adan aŋ au aramöm nipe ram minöŋ Sameria amjaka. ⁵ Pen ram minöŋ Sameria aŋ au aramöm, Sikar daun amjaka. Sikar söl anib au me, hadame nöp Jekop ñi nipe Josep nip minöŋ naböŋ ap haga. ^{5†6} Pen Jekop niŋ utöm uda u mideia u me, Jisas auö auö, sidö aŋ laŋ magö u iru ga rö, am niŋ utöm got söl anib au asika.

⁷ Pen bi nipe gau nan magö rauniŋ, Sikar daun anibu arla. Jisas niŋ utöm söl au asik mideia niŋöm nibi Sameria nibö ap niŋ milniŋ aua. Aueia, Jisas niŋöm haga, "Yip niŋ mil ñö niŋin," a ga.

⁹ Hageia, nibi anibu haga, "Kale Juda nibi bi, hanip Sameria nibi bi niŋmim, asi masi gi aij gipim rö, niŋön ginig, 'Yip niŋ mil ñö niŋin,' a gimön hagabön?" ö ga. ^{5††}

¹⁰ Anig hageia, Jisas pen haga, "God nan aij nibi bi niŋig gab u niŋmön, yad nöp niŋ mil dap limön a gabin yad bi an rö midpin niŋbnap u, ne yip hagbnap, yad nöp niŋ kamiŋ magö ñeb ñibnep. ^{5†}

¹¹ Hageia, nibi anibu haga, "Bi kub. Niŋ milep rin ne ap midagöp; niŋ utöm u rö nöp i giyaŋ midöp. Anib u, niŋ kamiŋ magö ñeb anibu gai nibö udnabön?" ¹² Bac ilaŋ hon Jekop niŋ utöm anibi hanip ña. Niŋ anibi nöp, nipe ke abe, ñi nipe bi abe niŋöm, kaj sipsip nan nipe gau niŋöm gimidal. Anib u, yad bi kub, Jekop bi pro, a gi gasi niŋban ar?" a ga. ^{5††}

¹³ Hageia, Jisas haga, "Nibi bi niŋ i niŋnaböl gau, kalip kauyaŋ niŋ nan ginig gab; ¹⁴ pen nibi bi niŋ yad ñinö niŋnaböl gau, kalip kauyaŋ niŋ nan gagnab. Pen niŋ yad ñinabin anibu niŋlö, kalip aŋ daŋ niŋ ilam ajöŋ rö juöl gi, kalip pör midep u ñinab," a ga. ^{5†}

¹⁵ Jisas anig hageia, nibi anibu pen haga, "Bi kub. Yip niŋ anibu ñö niŋnö, hainö yip niŋ nan gagnim; apem niŋ i milagnam," a ga.

¹⁶ Anig hageia, Jisas haga, "Am nagamul ne paŋid dau," a ga.

¹⁷ Hageia haga, "Yad bi halö wasö," ga.

Hageia, Jisas haga, "Manö anibu niŋö hagabön. ¹⁸ Bi unbö mamid u udna u pen bi miñi aip midpil u, nagamul ne wasö. Anib u, niŋö hagabön," a ga.

¹⁹ Anig hageia, nibi anibu haga, "Bi kub. Yad niŋbin, ne bi God manö hagep bi ap. ²⁰ Apis bac hon hadame nöp gau dum i God nip sabe gimidal rö, hon u rö nöp sabe gi midpun u pen kale Juda kai hagnim, 'Jerusalem nöp God nip sabe göl,' a gipim," a ga. ^{5†}

²¹ Anig hageia, Jisas haga, "Yad manö niŋö hagabin anibi nön. Hainö dum anibi abe Jerusalem abe Bapi nip sabe gagnabim. ²² Kale Sameria nibi bi sabe gipim

† 3:19 Jon 1:5,9; 8:12 †† 3:22 Jon 4:1-2 †† 3:28 Jon 1:20; Mad 11:10 †† 3:31 Jon 8:23 †† 3:32 Jon 3:11 ††† 3:35 Mad 11:27; Jon 5:20 ††† 3:36 Jon 3:16-18; 1Jn 5:12

§ 4:1 Jon 3:22 §† 4:5 Jen 33:19; Jos 24:32 §†† 4:9 Esr 4:1-5 §† 4:10 Jon 7:37-38; Rep 21:6 §†† 4:12 Jon 8:53 §† 4:14 Jon 6:35 §† 4:20 Dud 12:5-14; Sam 122:1-5

pen bi aigale bi rö nip sabe gipim u niḡagpim; pen hon Juda nibi bi, Bi sabe gimidun Bi u niḡbun. Nihön ginig: God nipe aige göm nibi bi ud kamiḡ yunab u, hanip Juda nibi bi haga. ^{†23} Nin söl auub, pen miḡi hadö auöp i, God Ana nipe nibi bi gasi ḡö niḡöl gi, kale Bapi nip kabö rö sabe ginaböl; anig ginaböl u, nip aij ginab.

²⁴ God nipe Ana midöp u me, nibi bi God nip sabe göm, ana kalip aḡ daḡ niḡö nöp sabe göl. ^{††}

²⁵ Jisas anig hageia, nibi anibu pen haga, "Yad niḡbin, hainö Mesaia u apöm, hanip nan magöḡhalö hag ḡi aij ginab," a ga.

²⁶ Hageia, Jisas haga, "Bi anibu me yad midpin. Ne aip manö hagabul i," a ga. [‡]

²⁷ Jisas anig hageia niḡöm magö anibu bi nipe gau apjaköm niḡla, Jisas nibi ap aip manö gi midailö, niḡöm kale pa giḡi gila. Pen bi kale ap uraköm, nibi u nip "Ne manö nihön midöp?" a göm hagagla. Jisas nip u rö nöp, "Nihön ginig nibi anibu aip manö adinḡ adinḡ gajil?" a göm hagagla.

²⁸ Pen nibi anibu, ḡig rin u arö göm, kauyaḡ ado gi daun anibu amöm, nibi bi mideila anib gau kalip haga,

²⁹ "Apim, nan gau magöḡhalö gipin rö hag ḡöb bi u niḡim! Nipe Mesaia u aka?" ga.

³⁰ Anig hageia, nibi bi anib gau daun anibu arö göm, Jisas nip niḡun a göm aueila. ³¹ Pen Jisas bi nipe gau Jisas nip neb neb göm hagla, "Manö hag ḡeb bi. Nan ḡöhḡ!" a gila. ³² Hageila, nipe pen haga, "Nan ḡiḡeb yad midöp u kale niḡagpim," a ga. ³³ Anig hageia, bi nipe gau kale ke nöp hag niḡ hag niḡ göm hagla, "Nibi bi rimnap nip nan magö dap ḡibal aka?" gila.

³⁴ Pen Jisas kalip haga, "Kalöp nan magö anib gau nan göp; yip pen nan magö anib gau nan gagöp. Bapi manö haga u nöp gasi lajip me, gasi anibu niḡem, wög hagöp u gi junam a gi gasi niḡbin. Nan ḡiḡeb yad me u. ^{††35} Pen kale manö ap haggim, 'Rakin miḡau miḡau midöl, wid magö po gö am rik daunabun,' a gipim u pen miḡi anig hagagmim. Amgö kale u niḡ padimim niḡim! Wid wög gau po göm rik daupe rö midöp.

^{††36} Pen uri nöp, nibi bi wid po rik dauaböl nibi bi gau, miḡi miḡi göl gi wid po göp anibu rik dam kamiḡ pör midep miḡan u löm, pe kale udaböl me u. Anib u me, nibi bi wid magö ranaḡ a göm dam yubal gau abe, nibi bi wid po göp rik dauaböl gau abe jim ḡöm, wid po u kamiḡ pör midep miḡan u midnab u niḡöm, miḡi miḡi ginaböl. ³⁷ Hon manö ap haggpun, 'Nibi bi rimnap wid magö yulö rannab, nibi bi rimnap am rik daunaböl,' a gipun u, niḡö yabiḡ haggpun. ³⁸ Yad kalöp hag yunö, am wid rik daubim. Wid wög anibu kale wög klö gimim gagpe; nibi bi rimnap klö kale u giḡö ranöb. Kale yiḡariḡ am rik daumim nan aij udpim," a ga.

³⁹ Nibi Sameria nibö anibu am nibi bi nipe gau kalip haga, "Bi anibu nan gipin gipin gau magöḡhalö yip hag ḡöb," a ga u me, nibi bi Sameria nibö daun anibu mideila gau iru nöp Jisas nip niḡ udla.

⁴⁰ Pen Sameria nibi bi, kale Jisas mideia au apöm, Jisas manö neb neb göm hagla, hon aip am midaiun a giḡö, Jisas ḡin miḡöp am kale aip midöm, ⁴¹ manö hag ḡö, nibi bi rimnap halö iru nöp manö anibu niḡöm nip niḡ udla. ⁴² Pen kale anig göm niḡ udöm, nibi anibu nip hagla, "Miḡi manö ne u nöp hagö niḡ udagpun; Jisas manö nipe u ke hagö niḡun niḡbun, nipe nöp nibi bi ram minöḡ it i midpal gau gau magöḡhalö kalip ud kamiḡ yuniḡ aua. ^{†††}

Jisas, bi kub ap ḡi nipe u nip gö, kamiḡ la

⁴³ Jisas ḡin anib miḡau ram minöḡ anibu midöm, ruö ram minöḡ Galili ara. ⁴⁴ Nipe nöd manö ap hagöm haga, "Bi God manö hagep bi gau, ram minöḡ kale ke au midöm manö hagnaböl u, manö kalip udagnaböl," a ga. ^{††45} Pen Pasopa ḡin u, Galili nibi bi rimnap am Jerusalem mideila. Kale Jerusalem mideila niḡöl gi, Jisas nan gagep rö gau gö niḡla u me, Jisas uri ram minöḡ Galili amjakö, kale nan gagep rö Jerusalem gau u gasi niḡöm, nip miḡi miḡi gila. [§]

⁴⁶ Pen Jisas am Galili midöm, kauyaḡ Kena daun ara. Kena daun anibu me, nöd ḡig yabiḡ u gö ḡig wain la.

Pen daun pro Kapaneam au, bi kub ap ḡi nipe nan ga. ^{††47} Bi kub anibu manö ap niḡa, Jisas ram minöḡ Judia arö göm, ap ram minöḡ Galili mideia. Anib u, Jisas mideia u apöm, nip neb neb göl gi haga, "ḡi yad u nan gö umniḡ gab. Ne yiḡid am nip gö kamiḡ laḡ!" a ga. ^{†††}

⁴⁸ Anig hageia, Jisas haga, "Kale yiḡariḡ yip niḡ udagnabim; nan gagep rö rimnap ginö niḡmim nöp, yip niḡ udnabim," a ga. ^{§†}

⁴⁹ Pen bi kub anibu haga, "Bi Kub! Auö arul! Wasö u, ḡi yad u umnab!" a ga.

⁵⁰ Hageia, Jisas haga, "Aru! ḡi ne u mideinab," a ga.

Anig hageia, Jisas niḡö hagöp, a göm, hada. ^{††51} Adan aḡ au arö niḡöl gi, bi wög gi ḡeb nipe rimnap ap nip nable paköm hagla, "ḡi ne u umagöp; midöp," a gila.

⁵² Anig hageila, ḡi yad u magö mai rö kamiḡ löp, a göm, kalip hag niḡö hagla, "Rol sidö gamiḡ ga magö u, haḡ piḡöḡ ga u kamiḡ la," a gila.

⁵³ Anig hageila ḡi nap nipe niḡa, Jisas, "ḡi ne u mideinab," a ga magö u nöp kamiḡ la. Anib u me, nibi bi nipe gau aip magöḡhalö Jisas nip niḡ udla.

⁵⁴ Pen Jisas nipe nöd Kena apöm, nan gagep nöd nibö göm, ḡig yabiḡ u gö ḡig wain la; hainö pen nan gagep yigwö aḡ nibö u göm bi kub u ḡi nipe nip gö kamiḡ la. [†]

Bi nan ga ap ḡig waḡö goḡ au mideia, Jisas gö kamiḡ la

5 Hainö pen Juda kai nan kub ḡiḡeb ḡin u uri a göm, Jisas Jerusalem ara. ² Ram minöḡ Jerusalem anibu, kaj sipsip dap amil apil gimidal adan ramö goḡ au ḡig waḡö kub ap mideia. ḡig waḡö anibu Arameik manö löm, Bedesda a gimidal. Pen ḡig goḡ miḡau miḡau abe ḡig ubiḡ aḡ au mideia adö u abe, ram badö

† 4:22 2Ki 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5 †† 4:24 2Ko 3:17; Ro 12:1; Pp 3:3 ‡ 4:26 Mak 14:61-62 †† 4:34 Jon 6:38 †† 4:35 Luk 10:2

††† 4:42 1Jn 4:14 ††† 4:44 Mad 13:57 § 4:45 Jon 2:23 †† 4:46 Jon 2:1-11 ††† 4:47 Mad 8:5-6 †† 4:48 Jon 2:18; 1Ko 1:22 §†† 4:50 Mad 8:13 †† 4:54 Jon 2:11

milö unbö mamid mideia. ³ Pen nibi bi nan ga gau iru nöp ap ram bada anib gau han mideila. Nibi bi anib gau, rimnap amgö we ga, rimnap ma naj ga niñöm ajagmidal, rimnap hañ roman kale böñ nöp kata ga. Pen ñig wañö u aña ginab aka göm apöm han mideila. ⁴ Ñin rimnap God ejol ap apöm, ñig wañö u aña gö, nibi bi an nöd ujanid ñig wañö anib yañ lugnab u, nipe nan nihön ginab u kamiñ limidöp. ⁵ Pen bi ap nan gö, pör nöp um midö, mi in ñin juöl ado gi da kagoñ böñ dañ (38) la, ñig wañö goñ au dam lila mideia. ⁶ Jisas bi anibu niñöm, milö padö anigöl midmidöp u niñöm, nip haga, “Nöp kamiñ linim, a gimön, niñban?” ö ga.

⁷ Hageia, bi nan ga anibu haga, “Bi kub. Ñig u aña gö niñöl gi, yip ud ñig wañö añ yañ löñ nibi bi ap midagpal. Yad ñig añ yañ nöd arnam a gipin u pen nibi bi rimnap yinid nöp nöd arbal,” a ga.

⁸ Anig hageia, Jisas pen nip haga, “Urakmön, köp ne u winig ud aru,” a ga. ⁹ Hageia, magö anibu nöp nip kamiñ lö niñöl gi, uraköm köp nipe u winig udöm, ud ara.

Pen Jisas bi anibu nip gö kamiñ la ñin anibu, Juda kai God nip sabe gep ñin kale u me, ¹⁰ Juda bi kub gau, bi kamiñ la anibu nip hagla, “Ñin i God nip sabe gep ñin hon. Pen ne köp bad ne u ud ajabön u, lo manö hon u wihö göp,” a gila. ¹¹

¹¹ Hageila, haga, “Bi yip gajip kamiñ löp u hagöp, ‘Urakmön, köp bad ne u winig ud aru,’ a gajip u me, ud ajabin,” a ga. ¹² Hageia, hagla, “Bi nöp hagö, köp bad winig ud ajabön bi anibu bi an?” ö gila. ¹³ Pen Jisas nipe nibi bi iru mideila añ anib au agamij ara rö, bi kamiñ la anibu, “Bi yip gajip kamiñ löp me i,” a göm, hagnim rö laga.

¹⁴ Hainö pen, Jisas bi anibu nip God sabe gep ram raul u niñöm haga, “Nöñ! Nöp kamiñ löp. Anib u, nan si nan naj gimidan u arö gimön. Wasö u, nöp nan kub yabiñ ginim rö löp,” a ga.

¹⁵ Pen bi anibu nipe ado gi amöm, Juda bi kub gau kalip haga, “Jisas nöp yip gajip kamiñ löp,” a ga. ¹⁶ Anig hageia niñöm, God nip sabe gep ñin u gö kamiñ la, a göm, Juda bi gau Jisas nip mulu kal niñla. ¹⁷ Jisas pen kalip haga, “Bapi yad u pör nöp wög göñ gi nöp midöp rö, yad u rö nöp ginam,” a ga. ¹⁸ Anig hagö, Juda bi kub gau, nöd nip alun, a göm gasi niñla u, uri klö yabiñ göm niñla. Kale hagla, “Nipe God nip sabe gep ñin hon u rib riköm, ‘Yad God Ñi nipe,’ a göp. Anib u, God nipe midöp rö, yad anib unbö rö nöp midpin, a göp,” a gila. [‡]

Nap haga rö niñöm, Ñi nipe wög adö ke ke gab

¹⁹ Jisas pen kalip haga, “Kalöp niñö hagabin, Ñi u nipe ke nan ap ginim rö lagöp; Nap nan ginab gau nöp niñöm ginab. Anib u, Nap ginab rö, Ñi nipe u rö nöp ginab. ^{‡20} Nap Ñi nipe nip midmagö löm, nan nipe göp göp gau magöñhalö yamöb. Rimnap yamö me, nan ke yabiñ gau gö niñmim, kale magöñhalö aiö ginabim.

²¹ Pen Nap nibi bi umbal gau gö urakpal rö, Ñi nipe u

† 5:8 Mad 9:6 †† 5:10 Ne 13:19; Jer 17:21 ‡ 5:18 Mad 26:4; Jon 7:1; 10:30 †† 5:19 Jon 5:30

rö nöp, nibi bi rimnap, kalip ginö uraklañ, a ginab u, gö uraknaböl. ²² Nibi bi nihön nihön gipal, gasi nihön nihön niñbal u, Nap niñöm kalip manö kub hagagnab; Ñi nipe nip hagö, nipe kalip magöñhalö manö kub hagnab. ^{‡23} Anib u me, nibi bi kale Nap hib nipe haglö adö arnab u rö, Ñi nipe hib u abe u rö nöp haglö adö arnab. Pen nibi bi God Ñi nipe u nip niñöm, hib nipe haglö adö aragnab gau, Nap Ñi nipe hag yua u abe u rö nöp hib haglö adö aragnab. ^{‡‡}

²⁴ “Kalöp niñö hagabin, nibi bi an manö yad u niñöm, Bi yip hag yuö aunö u nip niñ udpal gau, manö kub hag ilön udep adö u niñagnaböl; kale pör midep u hadö udpal. Anib u, kale umeb adö u arö göm, pör midep adö u hadö midpal. ^{‡‡‡25} Kalöp niñö yabiñ hagabin, ñin hain pör abad midpim u söñ auab — pen miñi hadö auöp i — nibi bi umöl rö midpal gau, God Ñi nipe manö hagö, manö anibu niñöm niñ udnaböl gau, kamiñ linaböl. ²⁶ Bapi nan gau magöñhalö kamiñ midep it u midöp rö, yad Ñi nipe u rö nöp kamiñ midep it u midpin. ²⁷ Yad Ñi nipe pen, Bi Ñi nipe midpin rö, yip hagö, nibi bi gau kalip manö kub hagem nime linabin.

²⁸ Manö hagabin anibu niñmim aiö gagmim: hainö yad hagnö, nibi bi umlö rigöl gila gau, ²⁹ magöñhalö manö yad niñöm, uraköm, nibi bi gi aij gila gau, am yad aip kamiñ mideinaböl; pen nibi bi gi naj gila gau, uraköm manö kub niñöm pen ilön kub udnaböl. ^{‡‡‡0} Pen yad nan nihön nihön ginabin gau, ke niñem gagnabin; Bapi yip hagnab rö nöp ginabin. Anib u, nibi bi manö kub hagem nime linabin u, Bapi hagnab rö niñem, kabö göñ nöp nime linabin. Nihön ginig: yip aij ginab adö u manö kub hagagnabin. Bi yip hag yuö aunö Bi anibu nip aij ginab adö u nöp gasi niñem, manö kub hagem nime linabin. ^{‡†}

Yad bi aigale bi rö midpin u niñim, a ga

³¹ “Yad ke, ‘God yip yuö aunö,’ a gibnep u, manö anibu kabö rö gagöp a gibep. ³² Pen Bi ap halö ^{‡††} yad bi aigale bi rö midpin u hagöp. Yad niñbin, manö hagöp anibu niñö nöp hagöp. ³³ Kale Juda kai bi kale rimnap hag yube, kale Jon nip amöm, yad bi aigale bi rö midpin, a göm hag niñla u, nipe manö niñö nöp kalip haga me u. ³⁴ Jon aka bi ram minöñ it i bi ap yad bi aigale bi rö midpin u hagnab u, yip nan kub wasö. Pen kale Jon manö haga u niñmim, manö niñö yabiñ a gimim niñ udmim, kamiñ arnabim a gem, Jon manö yip anig göñ haga, a gipin. ³⁵ Jon manö haga u, nipe hapö miñañ mailö ñab rö midö, kale manö haga anibu mailö rö niñmim, magö pro utep magö ap nöp miñ miñ gipe.

³⁶ “Jon kalöp hag aij ga pen u yihariñ manö nöp haga. Yad minöñ naböñ it i apem, Bapi yip gimön a ga rö, nan ke yabiñ gau gipin u me, kale Bapi nipe nöp yip hag yua u, a gimim, waiö yabiñ niñbep. ^{‡‡‡37} Bapi yip hag yua u, nipe ke, yad bi aigale bi rö midpin u, kalöp

‡‡ 5:22 Jon 5:27; Ap 10:42 ‡‡‡ 5:23 Plp 2:10-11; 1Jn 2:23

‡‡‡ 5:24 Jon 3:15-18 § 5:29 Dan 12:2; Mad 16:27; Ap 24:15

§† 5:30 Jon 5:19; 6:38 §†† “Bi ap halö” a ga u, God nipe ke §†

5:36 Jon 3:2; 14:11

manö niñö hagab. Pen kale meg magö niñe u apdi niñagpim. Niñe bi aigale bi rö midöp u, a gimim niñagpim. ¹³⁸ Kale yad bi niñe hag yua manö yad u niñ udagpim rö, God Manö midmagö kalöp an dan midagöp.

³⁹ "Kale, pör midep udun, a gimim, God Manö u amgö li niñ aij gipim u pen manö anibu, yip a göm kali kliñ rikla rö niñmim, pör midep udun, a gimim, yip auagpim. ^{††}

⁴¹ "Nibi bi gau hib yad haglö adö aran a gem hagabin. ⁴² Pen kale nibi bi aigale bi rö midpim u hadö niñbin. Kale God nip midmagö lagpim u niñem hagabin. ⁴³ Bapi niñe ke yip hag yuö aunö u pen yip udagpim. Pen bi yihariñ ap gasi niñe ke niñöm aueinab u, nip udnabim. ⁴⁴ Nibi bi rimnap gau hib kale haglö adö areinab u, kalöp aij ginab. Pen Bi God añi nöp midöp u hanip niñö, aij ginim, a gimim, gasi u niñagpim. Anib u, kale ai gimim yip niñ udnabim?"

⁴⁵ "Pen Bapi manö yad udöm, kalöp manö kub hagnab, a gimim, gasi u niñagmim, wasö. Mosis hanip gi ñinab a gipim u pen Bapi niñe Mosis manö niñe hagna manö anibu udöm kalöp manö kub hagnab.

⁴⁶ Mosis niñe God Manö kali kliñ riköm manö rimnap yad bi aigale bi rö midpin manö u kali kliñ rika. Pen Mosis manö kali kliñ rika manö anibu udagpe rö, manö yad hagabin u rö nöp udagnabim. ⁴⁷ Mosis manö kali kliñ rika udagpim rö, kale ai gimim manö yad hagabin u udnabim?" ö ga.

Jisas bi unbö paip dausan nan ñö niñla

(Mad 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

6 Pen Jisas anig gi midöm, hainö ñig magib udöm, Ñig Wanjö Galili juöm, böñ lödan ara. Ñig Wanjö Galili anibu nöp me, hib ap Ñig Wanjö Daibirias a gimidal. ² Pen Jisas niñe nibi bi nan ga gau gö kamiñ la u niñmidal rö, nibi bi iru nöp nip hain gila. ³ Pen Jisas bi niñe gau aip am dum au gilañ amöm, asik mideila. ⁴ Niñ an anib au Juda kai Pasopa ñin kub kale u söl sölgä. ⁵ Jisas bi niñe aip dum au asik midöm, amgö gilañ göm niña, nibi bi iru yabiñ nöp nip aueila. Jisas niñöm, niñe niñön niñön ginab u ke niña u pen bi niñe Pilip niñön hagnab, a göm, nip haga, "Hon nan magö gai nibö udun, nibi bi iru nöp gai i kalip ñino niñnaböl?" ö ga.

⁷ Hageia, Pilip haga, "Mani silpa magö unbö ñin juöl siduñ lan (200) rö yuun, bred rau dapun, ud jö gi pro pro gun, nibi bi anib gai i ñeinabun, magöñhalö nan pro pro niñöl rö linab," a ga.

⁸ Anig hagö, bi niñe Edru, Saimon Pida nimam u haga, ⁹ "Ni pro ap bred bali plaua ud laubal bred magö unbö mamid, kabsañ miñöp halö ud midöp i, pen nan anibu nibi bi iru yabiñ gai i nan kub wasö," ga.

¹⁰ Hageia, Jisas haga, "Nibi bi gau hagpe, asiklan," a ga. Hageia, bi niñe gau nibi bi gau kalip hageila, nan uñan iru nöp ran aij ga gau adö anib gau magöñhalö asikla. Bi gau nöp me, paip dausan (5000) rö ara.

† 5:37 Mad 3:17; Jon 5:32; 8:18 †† 5:39-40 Luk 24:27 ‡ 5:46 Ap 3:22

¹¹ Kale anig göm asikla niñöm, Jisas bred magö anib gau udöm, God nip aij a göm, kalip niñe la. Kabsañ u, u rö nöp ga. Kalip anig göm niñe lö, nibi bi gau kale magöñhalö bred kabsañ aigeg rö udun a gi gasi niñla rö nöp udla. ¹² Anig göl niñöl niñöl mudun ga arö gila. Jisas bi niñe gau kalip haga, "Nibi bi nan niñöm arö gipal gau, ud dan i gagep," a ga. ¹³ Hageia, bi niñe gau bred adin adin gau tihu wadi yaglö yaglö, wadi unbö miñan lan u ajman raua.

¹⁴ Nibi bi gau Jisas nan gagep rö ga anibu niñöm hagla, "Hon miñi niñbun, bi i me, Bi God Manö Hagep miñön nabön it i aunab a gun pör hagabun bi me u," a gila. ¹⁵ Pen Jisas niña, nibi bi gau, yip kin bi kub kale mideinam a göm apöm yip klö göm ud arnaböl, a gi niñöm niñe kauyan aramöm dum gau niñe ke halö mideia. ^{††}

Jisas ñig uñ adö rauid ara

(Mad 14:22-23; Mak 6:45-52)

¹⁶ Pen dugo magö u, Jisas bi niñe gau am Ñig Wanjö Galili yan amöm, ¹⁷ Jisas auaga rö, sibön gö, kale nöp ñig magib udöm kauyan daun pro Kapaneam arnig hadla. ¹⁸ Areila niñöl gi, yigön kub udöm, ñig u rala. ¹⁹ Pen kale rapin ñig magib ñig uñ piriñ an au kilomida unbö mamid aka kagot jin amöm niñla, Jisas ñig adö u rauid aueia. Kale niñöm midmagö kub ara niñöm piñin gila. ²⁰ Pen Jisas haga, "Kale piñin gagmim. Yad nöp auabin," a ga. ²¹ Anig hagö, kale piñin gagöm, nip ud ñig magib miñan u lilö niñöl gi, ñig magib u uri nöp ram miñön arnig gila miñan u amjak ara.

Jisas nip uñhai niñla

²² Ruö nibi bi Ñig Wanjö Galili böñ lödan hanla gau gasi niñöm niñla, rol dugo ñig magib añi ap nöp mideia niñöm Jisas bi niñe gau nöp ñig magib anibu arla; Jisas niñe ke ñig magib anibu araga. ²³ Midlö niñöl gi, ñig magib rimnap nibi bi rimnap daun kub Daibirias nibö apöm, Bi Kub niñe God nip aij a göm nan ñö niñla ka u ñig got au pidön gila. ²⁴ Pen nibi bi mideila gau niñla, Jisas abe bi niñe gau abe midageila; anibu Jisas nip uñhai niñun a göm, kale ñig magib anib gau amöm Kapaneam arla.

Yad bred rö, yip udmim kamiñ mideinabim, a ga

²⁵ Ñig Wanjö Galili am am böñ lödan amjaköm, Jisas nip niñöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Ne magö mai i auban?" ö gila. ²⁶ Hageila haga, "Kalöp manö niñö hagabin, bred ñinö niñbe mudun ga rö, yip uñhai niñ ajabim; pen nan gagep rö gipin gau manö it u niñmim yip uñhai niñ ajagabim. ²⁷ Nan magö hij ginig gab u udun, a gimim wög klö gagmim; God niñe Bi Niñ niñe niñebir hagö aua rö, nan magö pör midep niñe ñinab u udun, a gimim, wög klö gimim," a ga. ^{††}

²⁸ Anig hageia hagla, "Hon wög niñön ginö, God nip aij ginab?" ö gila.

†† 6:15 Jon 18:36 †† 6:27 Jon 6:48-58

²⁹ Hageila, Jisas haga, "God nipe Bi yuö aua u, Bi anibu nip niñ udeinabim u, God nip aij ginab," a ga. †

³⁰ Anig hageia hagla, "Hon nan gagep rö ap niñeinabun u, hagnabun, 'God nöp nöp yuöp,' a gun, nöp niñ udnabun. Anib u, hanip nan gagep niñön rö ginabön? ††³¹ Hadame nöp apis bac bi ram minöñ kabö nöp midmidöp añ gau midöm, nan mana a gimidal u niñmidal. God Manö kalik kliñ riköm hagla, 'Nipe bred kumi kabö adö lañ au nibö rimnap kalip ñö niñmidal,' a gila," a gila. ‡

³² Anig hagla u pen Jisas kalip pen haga, "Kalöp manö niñö yabiñ hagabin, Mosis hadame gau bred kalip ñö niñla bred anibu, bred kumi kabö adö lañ au nibö wasö. Bred kumi kabö adö lañ au nibö bred niñö anibu, Bapi yad kalöp ñab. ³³ God bred nipe u, God hag yuö, kumi kabö adö lañ au nibö minöñ naböñ it i apöm, nibi bi gau kalip kamiñ midep magö u ñab," a ga.

³⁴ Jisas anig hageia hagla, "Bi Kub. Uri bred anibu hanip pör nöp ñöl gi nöp midaimön," a gila.

³⁵ Hageila, Jisas haga, "Yad nöp me bred kamiñ midep bred anibu. Nibi bi yip aunaböl gau, kalip kauyañ kiyö lagnab. Nibi bi yip niñ udnaböl gau, kalip kauyañ ñig nan gagnab. ††³⁶ Pen kalöp midö nöp haga-jin, yip amgö niñbin u pen yip niñ udagpim. ³⁷ Bapi yip hagöp nibi bi gau kale magöñhalö yad aunaböl. Nibi bi yad aunaböl gau, hag yuagnabin, wasö yabiñ. ³⁸ Pen niñön: yad kumi kabö adö lañ au nibö aubin u, gasi yad niñbin adö u ginam a gem auagpin; Bapi yip yuöp u, gasi nipe niñöm hagöp rö ginam a gem aubin. ³⁹ Bapi nibi bi yip hagöp gau kalip niñ midnö, ap ur gagnim; manö kub hagep ñin u, yad ginö, kale magöñhalö uraköl. Anig ginab u, Bapi yip yua u, nip aij ginab. ††⁴⁰ Bapi yad nip aij ginab u, nibi bi an an yip niñöm niñ udnaböl gau, kale magöñhalö pör pör nöp kamiñ mideinaböl. Pen manö kub hagep ñin u, yad ke ginö kale magöñhalö uraknaböl," a ga.

⁴¹ Pen Jisas, "Yad me, bred kumi kabö adö lañ au nibö aubin u," a ga u me, Juda nibi bi gau manö ati gu gu geila. ⁴² Juda nibi bi gau ati gu gu göm hagla, "Bi i, nime nap nipe u hon ke niñbun. Nipe Josep ñi nipe Jisas nöp. Anib u, nipe aigöl gi hagöp, 'Yad kumi kabö adö lañ au nibö aubin,' a göp?" ö gila. †††

⁴³ Anig hageila, Jisas pen haga, "Ati gu gu gagmim. ⁴⁴ Nibi bi ap nipe ke yip niñ udagnab. God nip gasi aij ñö nöp me, yip auö, manö kub hagep ñin hain u yad ginö nipe kauyañ uraknab. †††⁴⁵ Bi God manö hagep bi gau kale God Manö kali kliñ riköm hagla, 'God nipe nibi bi anib gau magöñhalö kalip hag ñinab,' a gila. Nibi bi Bap kalip manö hag ñö niñ udnaböl gau, kale magöñhalö yip aunaböl. ⁴⁶ Nibi bi rimnap kale God nip amgö niñagpal; yad Bi nipe yuö aunö u nöp Bapi nip amgö niñbin. ††

⁴⁷ "Pen yad kalöp niñö yabiñ hagabin, nibi bi yip niñ udnaböl gau, pör midep magö anibu hadö udöm, pör pör nöp mideinaböl. †††⁴⁸ Bred niñöm kamiñ mideinaböl u, yad me bred anibu. ††⁴⁹ Nahai itañ bi hadame gau ram minöñ kabö nöp midmidöp añ gau midöm, nan mana u niñla u pen mid damöm umla. ⁵⁰ Pen bred Bap hag yuö kumi kabö adö lañ nibö auöp bred anibu, nibi bi niñöm, kamiñ pör pör nöp midöm umagnaböl.

⁵¹ "Yad ke bred kamiñ kumi kabö adö lañ au nibö aubin u. Nibi bi an an bred anibi niñ añ yañ linaböl u, pör nöp pör nöp kamiñ mideinaböl. Bred hagabin anibi hañ romañ yad u me. Nibi bi ram minöñ it i pör nöp pör nöp kamiñ midaiöl, a gem, hañ romañ yad u niñabin," a ga.

⁵² Jisas anig hageia, Juda nibi bi anib gau kale ke nöp manö pen pen hagöm, rimnap hagla, "Bi i aigöl göm, hanip hañ romañ nipe u ñö niñnabun?" ö gila.

⁵³ Hageila, Jisas kalip haga, "Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, kale Bi Ni nipe hañ romañ nipe, hagape nipe niñagnabim u, kamiñ midep magö u kalöp añ dañ midagnab. ⁵⁴ Nibi bi an hañ romañ yad, hagape yad niñnab u, nipe kamiñ pör midep magö u hadö udöp niñöm manö kub hagep ñin u yad ginö nipe kauyañ uraknab.

⁵⁵ "Pen niñön: hañ romañ yad u nan niñeb yabiñ; hagape yad u niñ niñeb yabiñ. ⁵⁶ Nibi bi an an hañ romañ hagape yad niñnaböl gau, yad añ dañ mideinaböl; yad kalip añ dañ mideinabin. ⁵⁷ Bapi pör pör nöp kamiñ midöp u, nipe yip yua u, yip gö kamiñ midpin u me, nibi bi yip ud añ kalip dañ linaböl gau, kalip u rö nöp gö, kamiñ mideinaböl. †††⁵⁸ Manö adö anibu me, bred kumi kabö adö lañ au nibö auöp, a gipin. Bred anibu, apis bac bi nan mana a gipal u niñöm mid damöm umla rö wasö; nibi bi bred yad hagajin u niñ añ yañ linaböl u, kamiñ pör nöp pör nöp mideinaböl," a ga.

Nibi bi iru nöp Jisas nip arö gila

⁵⁹ Jisas Juda magum gep ram Kapaneam au midöm, manö anibu hagö, ⁶⁰ nibi bi nipe gau iru nöp niñöm hagla, "Jisas manö hagab anibu manö ktö yabiñ. Manö nipe niñ udun rö lagöp," a gila.

⁶¹ Kale ati gu gu göm hageila, Jisas ke niñöm haga, "Manö hagpin anibu niñmim gasi iru niñmim arö gun a gipim ar? ⁶² Pen Bi Ni nipe kumi kabö adö lañ au midöm aua u, nipe ka anib adö au lañ kauyañ ado gi areinab u, kale gasi niñön niñnabim? ⁶³ God Ana kamiñ midep magö u ñö, nibi bi kamiñ linaböl; nibi bi ktö kale ke kamiñ lagnaböl, wasö yabiñ. Yad manö kalöp hagpin u, manö anibu gö, God Ana kalöp apöm, kamiñ midep magö u kalöp ñinab niñöm kale kamiñ linabim," a ga. ⁶⁴ Pen Jisas nipe nöd nöp, nibi bi an nip niñ udagnab, an nip mumug niñnab u niña u me, nipe haga, "Kale rimnap yip niñ udagpim," a ga. ††⁶⁵ Pen manö rimnap halö hagöm haga, "Adö anibu nöp kalöp hagpin, nibi bi ap gasi nipe ke nöp niñöm yip niñ udagnab; Bapi

† 6:29 1Jn 3:23 †† 6:30 Mad 16:1; Jon 2:18 ‡ 6:31 Eks 16:14-15; Nab 11:7-9; Sam 78:24 ††† 6:35 Jon 4:14 ††† 6:39 Jon 10:28-29; 17:12 †††† 6:42 Mad 13:55 †††† 6:44 Jon 6:65 § 6:45 Ais 54:13 §† 6:46 Jon 1:18

††† 6:47 Jon 3:15-16 §† 6:48 Jon 6:32,58 §†† 6:57 1Jn 3:24 §† 6:64 Jon 13:11

nöp geinab u me, nîbi bî ap yîp apöm yîp niŋ udnab," a ga. †

⁶⁶ Jisas manö anîbu hag juö niŋöl gi, nîbi bî apöm manö nîp niŋmidal gau, iru nöp nîp arö göm, ke ke ar-la. ⁶⁷ Anîg göm arlö niŋöl gi, Jisas bî nîpe unbö miŋan laŋ u kalîp hag niŋöm haga, "Kale u rö nöp yîp arîk arnabim aka?" ga.

⁶⁸ Hageia, Saimon Pida haga, "Bî Kub. An nîp arun? Manö ne hagabön u niŋun me, pör pör nöp mideinabun. ⁶⁹ Hon nöp niŋ udpun rö, hon niŋbun, God nîpe Bî U† hanîp yuöp u, ne Bî anîbu me u, a gi niŋbun," a ga. ††

⁷⁰ Saimon Pida anîg hageia, Jisas pen Saimon Iskari-od ñi nîpe Judas u, hainö nîp mumug niŋnab u niŋöm, kalîp haga, "Yad kalöp bî unbö miŋan laŋ udpin u pen bî kale aŋi ap kijaki bî nîpe," a ga.

Jisas nîmam hain nîp manö hagla

7 Hainö pen Juda bî kub gau Jisas nîp alnîg geila niŋöm Jisas ram minöŋ Judia gau ajagmidöp; ram minöŋ Galili gau nöp ajmidöp. ⁴² Pen Juda ñin kub kale, ram bada pro göm ñin rimnap hanbal ñin u söl söl ga niŋöm, ⁴³ Jisas nîmam hain gau mideia u apöm nîp hagla, "Ne miŋan anîbi arö giŋmön ram minöŋ Judia ammön, nîbi bî manö nöp niŋbal gau kalîp nan gagep rö giŋan u gö niŋnaböl. ⁴ Bî kale bî kub midniŋ giŋnaböl gau, nan kale gau pi göm gagnaböl; waiö yabiŋ giŋnaböl. Anîb u, ne nan ke yabiŋ giŋan rö, nîbi bî iru mid-pal aŋ au nan gagep rimnap gö, nîbi bî magöŋhalö niŋnaböl," a gila. ⁵ Pen Jisas nîmam nîpe ke gau nîp niŋ udagla. †

⁶ Anîg hageila, Jisas pen kalîp haga, "Kale ñin mai arun a giŋnabim u arnîg arnabim; pen ñin yad arep u auagöp niŋöm yade uri aragnabin. ⁷ Nîbi bî minöŋ naböŋ it i gau, kalöp bî mulu kal niŋöl it ap midagöp. Pen yad nîbi bî minöŋ naböŋ it i gau, nan si nan naij gi-pal u hag waiö linö yîp mulu kal niŋbal. ⁸ Anîb u, Ram Bada ñin kub söl auab rö, kale Jerusalem armim; pen yad ñin arep u auagöp rö, yad aip aragnabin," a ga. ⁹ Anîg hagöm, nîpe ram minöŋ Galili mideia.

Ram Bada ñin kub aua niŋöm Jisas Jerusalem ara

¹⁰ Pen Jisas nîmam bî gau Jerusalem arla niŋöm Jisas nîpe agamij hain ara. ¹¹ Juda bî kub gau, "Jisas mai?" ö göm, nîbi bî iru nöp ap mideila gau kalîp hag niŋla. ¹² Pen nîbi bî yihariŋ gau, Jisas manö u kale ke hag niŋ hag niŋ göm, rimnap hagla, "Nîpe bî aij ap," a gila; rimnap pen hagla, "Wasö, nîpe nîbi bî gau kalîp wai ñöb bî," a gila. ¹³ Pen nîbi bî yihariŋ gau, Juda bî kub anîb gau kalîp piŋiŋ gila rö, kale manö rimnap waiö ha-gagla.

¹⁴ Ram Bada ñin kub kale anîbu ñin rimnap padia. Yöp ñin bad ap nöp midö, Jisas apjaköm, God sabe gep ram u amöm, nîbi bî gau kalîp manö hag ña. ¹⁵ Jisas manö hag ñi midö niŋöl gi, Juda bî kub gau aiö göm

† 6:65 Jon 6:44 †† 6:69 Mad 16:16 † 7:1 Jon 5:18 †† 7:2 Lep 23:34 †† 7:5 Ap 1:14

hagla, "Bî i skul hagaga u pen aigöl göm manö gau magöŋhalö niŋöb?" ö gila. ††

¹⁶ Anîg hageila, Jisas haga, "Manö yad hag ñabin u, gasi yad ke niŋem hag ñagabin; Bî yîp hag yuö aunö u nöp yîp gasi ñö hag ñabin. ¹⁷ Nîbi bî an, God hagöp rö giŋam, a göm, gi ud arnab u, God nîpe manö yîp ñab hagabin aka manö yad ke hagabin u, niŋnab.

¹⁸ Kale niŋbim, nîbi bî an manö nîpe ke hagnab u, hib yad ap rannim, a göm, manö gau nîbö gau nîbö udöm hagnab. Pen bî an nîpe bî nîpe hag yua hib nîpe nöp ap rannim, a gi gasi niŋnab u, bî anîbu bî kabö göl manö niŋö nöp hagab; nîpe manö piral rimnap ha-gagnab. ¹⁹ Mosis, God haga haga rö kalîp lo manö hag ña u pen lo adö anîb gau kale bî ap gaggim. Pen yad manö ap midöp wasö, yîp yihariŋ alnîg gabim," a ga. †

²⁰ Jisas anîg hagö, nîbi bî ap mideila gau hagla, "Nöp an alnîg gab? Nöp kijaki abariŋ hagabön," a gila. ††

²¹ Hageila, Jisas haga, "Yad nan gagep aŋi ap giŋö, kale magöŋhalö pa giŋi gipe. ²² Kale Mosis God lo manö haga rö, ñi kale gau yag daumim, ñin unbö mudun jîŋ u midmim, ruö raleb ñin u waŋ haŋ rikpim. Giŋim anîbu, Mosis nîpe wasö, nahai iŋaŋ bî nöd it göm giŋimal nagî adö u me anîg giŋim. Pen haŋ rikap ñin raleb anîbu, ñin rimnap God nîp sabe gep ñin u nöp linab, pen miŋi God nîp sabe gep ñin u, a giŋim, arö gaggim; haŋwatö haŋ rikpim. Giŋim anîbu rö, yad God nîp sabe gep ñin u bî ap nîp giŋö, haŋ romanŋ magöŋhalö kamiŋ löp u, kale ai giŋig yîp niŋbe mulu lugöp? ²⁴ Anîb u, hainö manö adö adö nöp niŋmim hagagmim; kabö rö giŋnab adö u niŋ aij giŋimim hag-mim," a ga.

"Jisas me Kraiŋ u aka?" gila

²⁵ Jerusalem nîbi bî rimnap hagla, "Juda bî kub gau bî alnîg gaböl bî me i aka? ²⁶ Pen niŋim! Nîpe nîbi bî aŋ kub i manö hagö niŋöl gi, pen manö ap hagagaböl. Anîb u, kale ke niŋbal nîpe Kraiŋ u yijig göl rö löp!

²⁷ Pen nîpe Kraiŋ u auböp u, hon nîpe ram minöŋ gai nîbö auöp u niŋagbnop; pen bî i nîpe ram minöŋ gai nîbö auöp u hon magöŋhalö niŋbun. Anîb u, nîpe Kraiŋ u wasö," gila. †

²⁸ Pen Jisas nîpe God sabe gep ram raul yaŋ manö hag ñöl gi nöp midöm, meg magö dap ranöm haga, "Kale gasi niŋbim, kale yîp niŋ aij yabiŋ giŋim, gai nîbö aunö u niŋbim. Pen wasö. Gasi yad ke nöp auagnö. Bî yîp hag yuö aunö u, nîpe Bî kabö göl, Bî manö niŋö nöp hagab. Yad nîpe aip midem, yîp hag yuö aunö rö, nîp niŋbin; pen kale nîp niŋagpim," a ga. †

³⁰ Anîg hagö, nîp ud sisi lun a göm niŋla u pen ñin nîpe auaga rö, bî ap nîp ud sisi laga. ³¹ Pen nîbi bî anîb gau, nîbi bî iru nöp Jisas nan gagep gau ga niŋöm hagla, "Kraiŋ u hain aunab a giŋal u, pen nan gagep iru

††† 7:15 Mad 13:54; Luk 2:47 ††† 7:16 Jon 12:49; 14:10 § 7:18 Jon 8:50 §† 7:19 Ap 7:53; Ro 2:21-24 §†† 7:20 Jon 8:48; 10:20 §† God nîp sabe gep ñin u nan gagep ñig waŋö Bedesda u ga u niŋöm pa giŋi gila. §†† 7:22-23 Lep 12:3; Jen 17:9-13; Jon 5:8-10, 16 §† 7:27 Jon 7:41; 9:29 §† 7:28-29 Mad 11:27; Jon 8:55 §†† 7:30 Jon 7:44

yabiŋ göm, bi anibi gab rö ginim rö lagnab," a gila. Gasi anibu niŋöm kale hagla, "Jisas nipe Kraiss u nöp," a göm, niŋ niŋ udla.

Juda bi kub gau, Jisas niŋ am dauim, a göm, bi rimnap hag yula

³² Pen niŋi bi gau Kraiss manö anibu agamij hageila niŋöm, Perisi bi kub gau abe, bi God niŋ nan sabe gep bi kub gau abe, Jisas niŋ am ud sisi limim daumim, a göm, God sabe gep ram abad midmidal polisman rimnap hag yula.

³³ Jisas pen haga, "Yad rapin magö ap midem, Bi yip yuö aunö u ado gi arnabin. ³⁴ Yip gai aröp a gimim uthainabim u pen niŋagnabim. Yad arnabin adö u, kale hain gimim rö lagnab," a ga. †

³⁵ Anig hageia, Juda bi kub gau kale ke nöp hagla, "Nipe gai arnab, niŋ niŋagnabun? Nipe am Juda niŋi bi ju am Grik niŋi bi aip midpal gau amöm, niŋi bi anib gau kalip manö hag ñöl gi mideinab aka niŋön? ³⁶ Pen nipe ai ginig hagöp, 'Yip gai aröp a gimim uthainabim u pen niŋagnabim. Yad arnabin adö u, kale hain gimim rö lagnab,' a göp?" ö gila.

God Ana ñig ilam ajöŋ rö juöm aunab

³⁷ Juda Ram Bada ñin kub kale anibu, ñin hain, ñin kub yabiŋ u, Jisas uraköm, meg magö dap ranöm haga, "Niŋi bi an rugu miŋep ginim u, yad apöm ñig niŋöl. ††³⁸ Niŋi bi yip niŋ udnaböl gau, God Manö hagöp rö, ñig kamiŋ midep u aŋ kalip daŋ niŋö ilam juöm aunab," a ga. ††³⁹ Niŋ anibu Jisas umöm uraköm Nap niŋ araga adö u me, Jisas nipe Ana u niŋi bi gau kalip ñaga. Pen ñig ilam juöm aunab manö haga anibu iŋ anigöl midöp: niŋi bi Jisas niŋ niŋ udnaböl gau, Jisas nipe Ana u kalip ñinab, a göm haga. ††

Kale ke ud asik ke ke lila

⁴⁰ Jisas anig hagö, niŋi bi iru nöp mideila anib gau, rimnap manö haga anibu niŋöm hagla, "Bi i, nipe bi God Manö hagep aunab a gun abad midmidun u," a gila. ††

⁴¹ Rimnap hagla, "Wasö, nipe Kraiss u!" a gila.

Anig hageila, rimnap pen hagla, "Wasö, Jisas nipe Galili niŋö; Kraiss u nipe Galili niŋö auagnab! ††⁴² God Manö u hagöp rö, Kraiss u, Depid rikö riklö rik dam dapil göm, Kraiss u Depid daun nipe Bedlehem au yag daunaböl," a gila. ††⁴³ Jisas manö anibu hageia niŋöm, niŋi bi iru mideila anib gau asik ke ke lila. ⁴⁴ Rimnap niŋ ud sisi lun dam manö kub hagnig ud arun a gila u pen bi aŋi ap niŋ udaga.

Juda bi kub gau Jisas manö haga u niŋ udagla

⁴⁵ Pen God sabe gep ram polisman gau ado gi arlö niŋöl gi, bi God niŋ nan sabe gep bi kub gau abe, bi

Perisi gau abe kalip hagla, "Bi anibu niŋ niŋön ginig dauagpim?" ö gila.

⁴⁶ Hageila, God sabe gep ram polisman anib gau hagla, "Niŋi bi rimnap gau bi anibu manö aij yabiŋ hagöp rö hagagpal," a gila. †

⁴⁷ Anig hageila, pen bi Perisi gau pen hagla, "Bi pir alöp anibu, niŋi bi rimnap nipe niŋö hagöp a göm niŋbal rö, kale u rö nöp niŋbim ar? ⁴⁸ Hon bi kub bi ap aka bi Perisi bi ap Jisas niŋ niŋ udagpun. ††⁴⁹ Niŋi bi gai i kale lo manö u niŋagpal rö, God kalip mulu kal niŋöm gi naij yabiŋ ginab," a gila.

⁵⁰ Pen bi kale Nikodimas, bi au nöd sibön yaŋ amöm, Jisas niŋ manö rimnap hag niŋa bi anibu me, kalip haga, ††⁵¹ "Hon Juda lo adö u, bi ap niŋ yihariŋ pen ilön ñun gi naij gagnabun; manö kub hagun manö iŋ ap niŋun nöp me, anig ginabun," a ga.

⁵² Anig hageia hagla, "Ne u rö nöp Galili niŋö rö? God Manö u amgö li niŋ dammön niŋnabön, bi God manö hagep ap Galili niŋö auagnab," a gila. ††⁵³ Anig hageila kale ke ram kale arla.

Nibi amöm bi ap aip udlö

8 Pen Jisas Olip Dum ara. ² Ruö ram ru dam la niŋöm, kauyaŋ ado gi God sabe gep ram u auö, niŋi bi iru nöp apöm niŋ binig gigabö geila niŋöm nipe asik midöm, kalip manö hag ñi mideia. ³ Jisas anig göl manö hag ñi midö niŋöl gi, bi lo manö hag ñeb bi gau rimnap abe, bi Perisi rimnap abe, kale niŋi ap am bi ap aip udajip, niŋi u niŋ dap niŋi bi mideila amgö ilö adö au urak ñöm, ⁴ Jisas niŋ hagla, "Manö hag ñeb bi. Niŋi bi bi halö u pen bi ap aip udajil niŋun daubun me i. ⁵ Mosis lo hanip ña u haga, 'Niŋi anib gau rö, kabö ju pak lilö umöl,' a ga. Pen ne niŋön hagnabön?" ö gila. ††⁶ Kale manö piral hagla anibu, anig hagno, Jisas niŋön hagö, niŋ manö kub hagun a göm hagla.

Pen Jisas nipe ubör yihöŋ göm, haŋpiŋ adö u ñimagö manö magö rimnap kali kliŋ riköl gi mideia. ⁷ Pen kale Jisas niŋ manö anibu rö hag niŋöl gi mideila, nipe jöl yijig göm kalip haga, "Bi nan si nan naij gagöp ap mi-dainim u, kabö ud niŋi anibi nöd paknim," a ga. ††⁸ Anig hagöm kauyaŋ giyaŋ göm, minöŋ yaŋ manö magö rimnap kali kliŋ rik midö niŋöl gi, ⁹ bi Jisas niŋ manö kub hagun a gila anib gau, Jisas manö haga anibu niŋöm, bi majö majö arik arla niŋöm bi gau magöŋhalö aŋi aŋi arö göm ke ke am hakla; Jisas aip niŋi u aip nöp midailö. ¹⁰ Jisas nipe jöl yijig göm, niŋi anibu niŋ haga, "Bi gau mai? Bi nöp manö kub hagnim ap midagöp ar?" a ga. ¹¹ Hageia, niŋi u haga, "Bi Kub. Bi yip manö kub hagnim ap midagöp," a ga. Hageia, Jisas haga, "Yad u rö nöp nöp manö kub hagagnabin. Pen nan si nan naij gimidan u hainö gagmön; uri ne aru," a ga. ††

† 7:34 Jon 8:21; 13:36 †† 7:37 Lep 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14
‡ 7:38 Ais 58:11 †† 7:39 Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 †† 7:40 Jon
6:14 ††† 7:41 Jon 1:46 ††† 7:42 Sam 89:3-4; Mai 5:2

§ 7:46 Mak 1:22 †† 7:48 Jon 12:42 ††† 7:50 Jon 3:1-2 ††
7:52 Jon 7:41-42 ††† 8:5 Lep 20:10; Dud 22:22-24 †† 8:7 Dud
17:7 †† 8:11 Jon 5:14

Nibi bi minöŋ naböŋ it i midpal gau mailö kale me Jisas

¹² Jisas manö ap nibi bi gau kalip kauyaŋ hagöm ha-ga, "Nibi bi minöŋ naböŋ it i midpal gau, yad mailö kale midpin. Nibi bi an yip hain göm ajeinab u, sibön aŋ gau rö ajageinab; pör midep mailö aij u udöm ajeinab," a ga. †

¹³ Jisas anig hageia, bi Perisi gau nip pen hagla, "Manö ne ke hag ñiban u, hon niŋbun manö anibu udun rö lagöp," a gila.

¹⁴ Anig hageila, Jisas haga, "Manö anibu yad ke hagabin u pen manö niŋö hagabin. Pen nihön: yad aubin gau niŋem, arnabin gau abe niŋem gipin. Pen kale, yad aubin gau niŋagmim, arnabin gau abe niŋag-mim gipim. ††¹⁵ Kale manö ud asik göl gi, 'Adö u gi aij gipim; adö u gi naj gipim,' a gabim u, nibi bi minöŋ naböŋ it i gasi niŋöm hagpal rö nöŋ hagabim. Pen yad bi ap nip manö kub hagagabin. ††¹⁶ Bapi yip yuö aunö u, nipe yad aip midpul rö, yad manö ud asik ginig, niŋö nöŋ hagem manö ud asik ginabin. ††¹⁷ Lo manö kale adö u hagpim, 'Nibi bi mihöp manö adö aŋi nöŋ hagnabil u me, nibi bi niŋöm hagnaböl, u niŋö hagpil, a ginaböl,' a gipim. ††¹⁸ Lo kale hagöp anibu rö, yad aigale bi rö midpin u, yad ke manö hadö hagpin; pen Bapi yip yuöp u abe yad aigale bi rö midpin manö u hadö hagöp. Manö hol apil manö aŋi nöŋ hagpul u me, niŋö hagpil a gibep," a ga. †††

¹⁹ Anig hageia, nip hagla, "Nap ne mai?" ö gila.

Hageila, Jisas pen haga, "Kale yip niŋagpim rö, Bapi yad nip u rö nöŋ niŋagpim. Yip niŋbep, Bapi yad u rö nöŋ niŋbep," a ga.

²⁰ Jisas God sabe gep ram raul, mani kale God nip ñeb dap yubal miŋan u, manö anibu hag ñi mideia pen ñin nipe auaga rö, bi ap nip ud sisi laga. †††

Yad arnabin gau kale aragnabim

²¹ Jisas kalip kauyaŋ haga, "Yad arik areinabin; yip uŋai niŋnabim u pen kale nan si nan naj göl gi nöŋ midmim umnabim rö, yad arnabin gau kale aragnabim," a ga. †

²² Anig hageia, Juda bi kub gau hagla, "Nipe hagöp, 'Yad arnabin gau kale aragnabim,' a göp u, nihön ginig anig hagöp? Nipe ke al pak linig göm anig hagöp aka?" gila.

²³ Anig hagla u pen Jisas kalip haga, "Kale yaŋ nibö; yad laŋ nibö. Kale minöŋ naböŋ it i nibö; yad minöŋ naböŋ it i nibö wasö. ††²⁴ Anib u niŋem me hagpin, 'Kale nan si nan naj göl gi nöŋ midmim umnabim,' a gipin. Pen yip, Yad Midpin Rö Midpin, ††† niŋ udageinabim u,

nan si nan naj gac halö midpim rö midmim, umnabim," a ga.

²⁵ Anig hageia, nip hag niŋöm hagla, "Ne an?" ö gila.

Hageila, Jisas haga, "Yad kalöp pör nöŋ hag ñabin rö nöŋ midpin. ††²⁶ Kalöp manö kub hag ginam adö u, manö iru nöŋ midöp. Bi yip hag yuö aunö u, magöŋhalö niŋ aij göp rö, yip gasi ñö niŋöl gi, yad pen nibi bi gau kalip hag ñabin," a ga.

²⁷ Jisas nipe Nap manö hag ña anibu niŋagla rö, kalip haga, ††²⁸ "Bi ñi nipe nip ud gilaŋ linabim ñin u, ginab ginab rö niŋmim ñin aŋibu niŋnabim, Yad Midpin Rö Midpin me. Yad nan ap ke nöŋ niŋem gagpin; Bap manö yip hagöp rö nöŋ hag ñabin u, niŋnabim. ††²⁹ Bi yip yuö aunö u, yad aip midöp. Nip aij göp adö u nöŋ pör pör gipin rö, yip arö gagöp; yad aip nöŋ midöp," a ga.

³⁰ Jisas manö anibu hagö niŋöl gi, nibi bi iru nöŋ nip Krai u a göm, niŋ udla. ††³¹ Pen Jisas nipe Juda nibi bi nip Krai u a göm niŋla anib gau kalip haga, "Kale manö yad böŋ nöŋ niŋ udmim, hagpin rö nöŋ geinabim u me, niŋö nöŋ nibi bi yad mideinabim. ††³² Anig geinabim u, God nipe aigale Bi rö midöp u niŋmim, nagı wög rö gipim u arö gimim, mid aij ginabim," a ga.

³³ Anig hageia hagla, "Manö hagpan anibu nihön? Hon bac Ebrahim ñi pai nipe midpun u, hon nibi bi rimnap kalip nagı wög rö gagpun. Anib u, hanip nihön ginig, 'Nagi wög rö gipim u arö gimim, mid aij ginabim,' a gipan?" ö gila. †††

³⁴ Hageila, Jisas haga, "Yad kalöp niŋö yabiŋ hagabin, nibi bi nan si nan naj gipal gau, nan si nan naj gep magö u nöŋ nagı wög gep nibi bi rö midpal. ††³⁵ Nagı wög gep bi ap, nap nipe ram u pör midagnab; hainö bi ke nibö mani yuöm nip rauö, nap nöŋ nibö ram nipe u arö göm, ram ke aramöm nap hain nibö u nip nagı wög ginab. Pen ñi ap nap ram au kuö nipe pör pör nöŋ midnab. ††³⁶ God ñi nipe kalöp nibi bi rauöm nagı mid-pim u hubik yueinab u, kale nagı wög gimidim u böŋ nöŋ arö gimim, mid aij yabiŋ ginabim. ††³⁷ Kalöp Ebra-ham rikö riklö rik dam dapil göm auö midpim u niŋbin u pen manö hagpin u udagmim, yip al pak linig gabim. ††³⁸ Yad Bapi aip midem niŋbin rö kalöp hag ñabin; pen kale, nap kale u manö hagöp adö u nöŋ gabim," a ga.

³⁹ Hageia hagla, "Bapi hon me Ebrahim," a gila.

Hageila, Jisas haga, "Kale Ebrahim ñi pai nipe mi-daibep rö, nipe gimidöp rö gibep. ††⁴⁰ Yad God manö hagöp rö niŋem, manö niŋö yabiŋ u kalöp hag ñabin u pen yip alnig gabim. Pen kale ginig gabim anibu rö, Ebrahim nipe gaga. ††⁴¹ Anib u, nap kale ke u göp rö, kale ke anib unbö rö nöŋ gabim," a ga.

Anig hageia hagla, "Hanip bi si udöm rikagpal; God aŋi me Bapi hon yabiŋ," a gila. †††

Seden ñi pai nipe

⁴² Anig hageila, Jisas pen haga, "God aŋi me Bapi hon yabiŋ,' a gipim u pen God nipe Bapi kale midböp, yad God nibö apem, uri aui midpin u niŋmim, yip mid-

†† 8:28 Jon 3:14 ††† 8:33 Mad 3:9 †† 8:34 Ro 6:16,20 ††
8:39 Mad 3:9 ††† 8:41 Ais 63:16

† 8:12 Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 †† 8:14 Jon 5:31-32; 7:28
‡ 8:15 Jon 12:47 †† 8:16 Jon 5:30; 8:29 †† 8:17 Dud 19:15
††† 8:18 1Jn 5:9 ††† 8:20 Jon 7:30 † 8:21 Jon 7:34; 13:33
†† 8:23 Jon 3:31 ††† God Manö adiŋ Eksodas u (Eks 3:14) God
hib nipe ke hagöm, Yad Midpin Rö Midpin a ga. Pen aui Jisas abe hib
nipe ke hagöm, Yad Midpin Rö Midpin a ga. Anib u, Juda nibi bi gau
rimnap, manö haga u niŋöm, Jisas nip mulu kal niŋöm, al pak lun a
gila.

magö libep. Yad gau midem, gasi yad ke niñem auagnö; God aip midul, yip niñebir hag yua, aui aunö. ⁴³ Anib u, manö yad u nihön ginig niñ aij gagpimñ Gípim anibu, hon niñagun a gimim gípim. ⁴⁴ Kale nap kale kijaki ñi pai niñe midpim u me, niñ aij göp adö u nöp gun a gimim niñbim. Niñe nöd it göm, niñi bi gau kalip al pak limidöp rö, nagí adö niñe anibu anig göl nöp midöp. Gasi aij rimnap, gasi niñö rimnap niñagöp yabiñ; niñe manö niñö rimnap niñagöp. Manö piral hagab u, manö yöl niñe me u. Niñe pör nöp manö pir alab; pir alep it u kijaki me u. ⁴⁵ Pen yad kalöp manö niñö nöp hagabin u me, kale niñmim udagpim. ⁴⁶ Pen yad gípim u niñmim, adö u nan si nan naij gípan, a gimim hagnim rö lagöp. Anib u, yad manö niñö nöp hagpin u niñmim, kale nihön ginig manö yad niñ udagpim? ⁴⁷ Niñi bi God pig midpal gau, manö niñe u udpal. Pen kale niñ pig midagpim rö, manö niñe u udagpim," a ga. †

Ebrahim hainö yag daula, yad nöd midpin, a ga

⁴⁸ Juda bi kub gau Jisas niñ hagla, "Ne bi Sameria nibö, nöp kijaki abañ alöp, a gípun u, niñö hagpun aka?" gila. †

⁴⁹ Hageila, Jisas haga, "Yip kijaki abañ alagöp. Yad Bapi hib niñe u hagnö adö arab pen kale hib yad u hagpe au gíyan ap lugab. ⁵⁰ Hib yad u ke hagnö adö arnim a gí gasi u niñagpin; pen God niñe niñi bi nihön nihön gajal niñ aij göp u, niñi bi hib yad haglö adö arañ a gí gasi u niñöb. ⁵¹ Kalöp niñö hagabin, niñi bi an manö yad u niñöm, hagpin rö gínab u, niñe umagnab; niñe pör nöp pör nöp kamiñ mideinab," a ga. †

⁵² Jisas anig hageia, kale hagla, "Ne manö hagpan anibu niñun niñbun, nöp kijaki abañ alöp hagabön. Ebrahim abe, bi God manö hagep gau magöñhalö abe umla, pen ne nihön gimön hagpan, 'Niñi bi an manö yad u niñöm, hagpin rö gínab u, umagnab; niñe pör nöp pör nöp kamiñ mideinab,' a gípan? ⁵³ Bac hon Ebrahim abe, bi God manö hagep gau magöñhalö abe umla rö, bi anib gau bi pro, yad bi kub a gí gasi u niñban aka?" gila.

⁵⁴ Hageila, Jisas haga, "Hib yad ke hagnö adö arböp, nan yihariñ rö liböp. Pen bi hib yad hagö adö arab bi anibu Bapi yad. Kale bi añi anibu nöp niñ, God hon, a gípim. ⁵⁵ God hon, a gípim u pen niñ niñagpim; pen yad niñ niñbin. 'Niñ niñagpin,' a gíbnep, kale manö piral hagpim rö hagbnep. Anib u, yad niñ niñbin u me, manö hagöp rö gípim. ⁵⁶ God hadame nöp nap Ebrahim niñ hagöm, yad Jisas miñi apem midpin ñin i nöp hagöm, 'Ñin hain u aunab,' a ga. Pen nap Ebrahim God manö haga u niñöm, manö anibu God niñö hagöp, a göm, gasi halö midöm ñiñi löl gí mideia; ñin anibu niñöm miñ miñ ga," a ga.

⁵⁷ Anig hageia, Juda bi gau hagla, "Mi ne ñin juöl miñöp ado gí da unbö siduñ lañ rö midagpan u pen ne nihön gimön, Ebrahim hadame dagol gau ga u niñnö, a gípan?" ö gila.

⁵⁸ Hageila, Jisas kalip haga, "Kalöp niñö yabiñ hagabin, Ebrahim niñ yag dauagep adö u, Yad Midpin," a ga. ††

⁵⁹ Jisas anig hageia, niñ kabö ju al pak linig geila, pen God sabe gep ram raul mideia u hil gí löm höñ amöm ara.

Bi ap yag daula ñin u nöp amgö we ga, Jisas gö amgö ñil niña

9 Pen Jisas bi niñe gau aip amöl gí niñla, bi yag daula ñin u nöp amgö we ga ap mideia. ² Jisas bi niñe gau bi anibu niñöm Jisas niñ hagla, "Manö hag ñeb bi. Bi an nan si nan naij gajip, bi anibi yag daula ñin u amgö niñe u we ga? Niñe ke aka niñe nap gajil göp?" ö gila. ††

³ Hageila, Jisas haga, "Amgö niñe we ga u, niñe ke aka niñe nap nan si nan naij gajil gagöp. Pen amgö niñe we ga u, niñi bi gau God niñe Bi klö unbö ke a göm niñ aij gílan a göm ga. ⁴ Miñi sidö an magö i, Bi yip yuö aunö u, wög niñ u gun. Sib ginig gab niñöm hon wög gun rö lagnab. ⁵ Yad minöñ naböñ it i midpin magö i, niñi bi minöñ naböñ it i midpal gau mailö kale u yad midpin," a ga. †

⁶ Jisas manö anibu hagöm, minöñ yan kiñu alöm, gö kiñip lö, udöm bi amgö we ga u niñ amgö niñe au löm, ⁷ haga, "Siloam wanö ammön, amgö ne u ñig limön," a ga. Anig göm hag yuö, am ñig löm, amgö u ñil niñöm, ram niñe ara. Siloam manö it u "Yuö Ara" a gípal.

⁸ Pen niñi bi ram yam niñe aip jim ñöl gau abe, nöd niñe nan asib gimidöp niñmidal niñi bi gau abe hagla, "Bi i, bi au asik midöl gí, nan asib gimidöp u rö löp," a gila. ⁹ Hageila, rimnap hagla, "Yau me, bi anibu nöp," a gila. Rimnap pen hagla, "Wasö. Bi anibu rö löp u pen bi i bi ke nibö," a gila. Anig hageila, bi anibu niñe ke haga, "Yad me bi anibu," a ga. ¹⁰ Hageia, niñ hagla, "Amgö nöp u aige göm kamiñ löp?" ö gila. ¹¹ Hageila haga, "Bi Jisas a gípal u, minöñ yan kiñu alöm, gö kiñip lö, udöm amgö yad u löm hagöp, 'Siloam wanö ammön, amgö ne u ñig limön,' a gö, am amgö yad u ñig lem, adin amgö ñil niñbin," a ga. ¹² Hageia haga, "Bi anibu miñi gai?" ö gila. Hageila haga, "Yad niñagpin," a ga.

Bi Perisi gau, "Bi amgö we ga u aige göm kamiñ löp?" ö gila

¹³ Pen Jisas gö amgö ñil niña bi anibu, Juda kai God niñ sabe gep ñin kale u anig ga u me, niñi bi rimnap bi anibu niñ dam bi Perisi mideia au aula. ¹⁵ Bi Perisi bi anibu niñ hagla, "Ne aigöl gimön amgö ñil niñban?" ö gila. Hageila haga, "Jisas minöñ kiñip ap udöm, amgö yad u lajip, yad am amgö yad u ñig lem, uri amgö ñil niñbin," a ga.

¹⁶ Anig hageia, bi Perisi rimnap hagla, "God niñ sabe gep ñin u anig ga rö, niñe God niñ sabe gep ñin lo u

† 8:44 1Jn 3:8 †† 8:46 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 † 8:47 1Jn 4:6
†† 8:48 Mak 3:21-22 †† 8:51 Jon 5:24

††† 8:58 Jon 1:1 ††† 9:2 Esi 18:20; Luk 13:2,4 † 9:3 Jon 11:4
†† 9:5 Mad 5:14; Jon 8:12 ††† 9:6 Mak 8:23

rib jua. Anib u, hon niñbun, God nip yuö auagöp," a gila. Anig hageila, bi kale rimnap pen hagla, "Bi nan si nan naj gep ap midaiböp, nipe aigöl göm nan gagep anibu giböp?" ö gila. Anig hagöm kale ke nöp asik ke ke lila. ¹⁷ Bi Perisi gau, bi anibu nip kauyañ hag niñöm hagla, "Bi amgö yad gö amgö ñil niñbin," a gipan u, ne bi anibu bi nihön, a gi gasi niñban?" ö gila. Hageila haga, "Yad niñbin nipe bi God manö hagep bi ap," a ga. †

¹⁸ Pen Juda bi kub gau, bi amgö we ga kamiñ la manö anibu udagöm, nime nap hanip auil, a gilö, ber miñau aueilö, ¹⁹ hagla, "Ñi i ñi kale aka?" gila. Hageila haglö, "Yau, ñi u ñi hol," a gilö. Hageilö hagla, "Kale nip amgö we halö yag daulö aka?" gila. Hageila haglö, "Yau, nip amgö we halö yag daulo," a gilö. Anig hageilö hagla, "Anib u, uri aigöl göm amgö ñil niñab?" ö gila.

²⁰ Hageila, kale ber pen hadö niñlö, Juda bi kub anib gau nöd manö klö adö ap hagöm hagla, "Nibi bi an an Jisas nipe Kraus u a göm waiö hagnaböl gau, Juda magum gep ram anibu kauyañ auagnaböl," a gila. Manö hagla anibu hadö niñmil me, pirikmil, haglö, "Ñi u, ñi hol midöp u, niñbul; ñi hol anibu amgö we halö yag daulo u abe niñbul; pen miñi aigöl göm amgö ñil niñab u niñagpul; bi an nipe gajip amgö niñab u abe hol niñagpul. Pen nipe ñi pro wasö; nipe ke hag niñeinabim u, hagnab," a gilö.

²⁴ Anig hagailö, bi kub gau bi anibu nip kauyañ wiñ allö aueia hagla, "Nöp kamiñ löp anibu, God amgö ilö nipe u manö niñö nöp hag. Hon niñbun, bi hagajun u, bi anibu bi nan si nan naj gep bi ap," a gila.

²⁵ Anig hageila, bi anibu pen haga, "Nipe bi nan si nan naj gep bi ap aka wasö, yad niñagpin. Yad nan añi ap nöp niñbin. Nöd amgö we gi midainö pen miñi amgö ñil niñbin," a ga.

²⁶ Hageia hagla, "Nöp aigege göm gajip, amgö niñban?" ö gila.

²⁷ Hageila haga, "Yad kalöp midö nöp hag ñibin u pen kale manö yad u udagpim. Nihön ginig manö midö nöp hagajin manö u kauyañ hag a gimim hagabim? Kale ke u rö nöp bi nipe ap midun a gimim hag niñabim aka?" ga.

²⁸ Anig hageia, nip mulu kal niñöm, nip manö naj hagöm hagla, "Hon Mosis bi nipe me, pen ne bi yihariñ u bi nipe ap! ²⁹ God Mosis nip manö hag ñö hagnidöp u niñbun, pen bi i gai nibö auöp u niñagpun!" a gila.

³⁰ Hageila haga, "Ake! Bi game! Nipe amgö yip u gö kamiñ löp, pen nipe gai nibö u kale niñagpim me!

³¹ Pen hon niñbun, nan si nan naj göl gi, God nip sabe gaiöl u, nipe manö kale udagnab; nibi bi God nip niñ udöm, manö hagöp rö göl gi, nip sabe gaiöl u, nipe manö kale niñab. ^{†32} Minöñ naböñ gi la ñin u riköl, mid dap miñi midpun ñin i, nibi bi amgö we halö yag daula ap gö kamiñ laga. ³³ Bi anibu God yuö auagböp, nipe nan ap ginim rö lagböp," a ga.

³⁴ Anig hageia, kale pen hagla, "Name nöp yag daua ñin u, bi nan si nan naj gep u yag daula pen ne hanip manö hag ñinig gabön ar? Anig hagnöm, Juda magum

gep ram i kauyañ auagnabön," a göm, nip ud mamö gi dam höñ yañ yula. ‡

Nibi bi Jisas nip niñ udagpal gau, amgö we rö midpal

³⁵ Pen bi anibu nip ud höñ yula, Jisas manö anibu niñöm, am nip uthai niñöm haga, "Ne Bi Ñi nipe nip niñ udpan?" ö ga.

³⁶ Hageia haga, "Bi Ñi nipe bi an? Bi anibu me u, a gö, yad nip niñ udnam," a ga.

³⁷ Anig hageia, Jisas haga, "Bi anibu midö nöp niñban. Me ne aip manö hagabul i," a ga.

³⁸ Anig hageia, bi anibu Jisas mideia it au kugom yimöm haga, "Bi Kub! Yad nöp niñ udabin," a ga.

³⁹ Hageia, Jisas haga, "Yad minöñ naböñ it i aubin u, nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau kalip nime linig aubin. Nibi bi amgö we ga gau mailö apöm niñnaböl; pen nibi bi hon hadö niñ aij gipun a göm, mailö arö göm, sib yañ aramöm niñagnaböl.

⁴⁰ Anig hageia, bi Perisi söñ anib au mideia rimnap, manö anibu niñöm hagla, "Anig hagpan u, hon abe amgö we göp, a gimöm hagabön ar?" a gila. ††

⁴¹ Hageila, Jisas haga, "Kale amgö we midaibep rö, nan si nan naj gipim u manö kub udagbep; pen niñ aij gipun, a gipim u me, kale gac halö midmim manö kub udnabim," a ga.

Kaj Sipsip Mukep Bi Aij u

10 Jisas manö ap hod riköm haga, "Yad kalöp niñö yabit hagabin, kaj sipsip midpal waryö raul u arnig, ajöñ it yijig göl migan u midö niñöl gi, yihariñ ramö au raña göm arnaböl gau, kale nan si udep nibi bi. ² Bi sipsip mukep u, yihariñ ramö u raña göm aragnab; ajöñ it yijig göl migan u nöp amöm, waryö raul migan yañ arnab.

³ "Pen bi sipsip mukep u amjakö, bi ajöñ it abad midöp u nip niñ aij ginab rö, adan u hiiknab. Pen sipsip gau u rö nöp, bi anibu maj migan nip u niñnaböl rö, sipsip nipe ke gau hib ñöl gi pañid höñ arnab. ⁴ Sipsip nipe pañid höñ aramöm, nipe nöd gö niñöl gi, kale maj migan nipe u niñnaböl rö, nip hain ginaböl. ⁵ Pen bi ke nibö ap ap hagö, nip hain gagnaböl; maj migan nipe niñagnaböl rö, pirik arnaböl," a ga. ⁶ Jisas anigöl manö hod riköm haga pen manö hagab adö u a göm rik niñagla.

Jisas nipe Sipsip Mukep Bi Aij u

⁷ Jisas manö rik niñagla rö, nipe kauyañ haga, "Yad kalöp niñö yabit hagabin, yad ke sipsip gau ajöñ arep midpin. ⁸ Pen, 'Hon kaj sipsip mukep bi,' a göm, nöd aula bi gau, kale magöñhalö nan si udep bi midmidal. Sipsip gau manö kale u niñagmidal. ^{†9} Pen yad ke sipsip gau ajöñ arep rö midpin. Nibi bi yip apöm waryö raul migan arnaböl gau, kamiñ nöp mideinaböl. Ajöñ amil apil göl gi, nan uñan uñan niñnaböl. ¹⁰ Bi si udep gau, nan si udnig, wip alnig, gi naj ginig nöp aubal.

† 9:17 Jon 4:19 †† 9:31 Sam 34:15

‡ 9:34 Sam 51:5 †† 9:40 Mad 15:14 †† 10:8 Jer 23:1-2; Esi 34:2-3

Pen yad aunö u, kalöp ginö, kale kamiñ pör midep magö anibu udmim, kamiñ mid aij gep adö u nöp midpe aran a gem aunö.

¹¹ "Yad Sipsip Mukep Bi Aij. Sipsip Mukep Bi Aij u, kaj sipsip gau a göm umnab. ^{†12} Bi au mani udnig kaj sipsip abad mideinab u, bi kaj sipsip mukep yijig göl wasö; sipsip gau sipsip nipe wasö u me, kain haut gau auaiöl u niñöm piñiñ gi arnab. Anib u me, kain haut anib gau sipsip gau kalip yu gi dam ke gau gau yun-aböl. ^{††13} Bi anibu mani udnig kaj sipsip abad midöm, sipsip gau kalip gasi niñagnab u me, piñiñ gi arnab.

¹⁴ "Yad Sipsip Mukep Bi Aij. Bapi hol apil pen pen niñ aij gipul rö, yad sipsip gau aip pen pen niñ aij gipun. Anib u, yad kalip a gem umnabin. ^{†16} Sipsip waryö raul miñan i midpal nöp wasö, sipsip rimnap halö midpal. Sipsip anib gau u rö nöp udnabin. Kale u rö nöp manö yad u niñnaböl. Sipsip raul miñan añi ap magum gi midöm, bi mukep kale añi ap nöp midöm ginab. ^{††}

¹⁷ "Yad kalip nan a gem umem uraknabin rö, Bapi yip midmagö löp. ^{††18} Nibi bi rimnap gasi kale niñöm gilö umagnabin; yad ke umnam a gem umnabin. Yad ke umnam a gem umnabin; yad ke uraknam a gem uraknabin. Anib u, Bapi yad, ne unbö gimön a ga manö nipe u udem, haga rö nöp ginabin," a ga.

¹⁹ Jisas manö anibu hagö, Juda kai kauyañ asik böñ u ke, böñ u ke löm, ²⁰ rimnap hagla, "Nipe kijaki abañ alö, manö piral hagab u, niñön ginig manö nipe u niñabim?" ö gila.

²¹ Anig hageila, rimnap pen hagla, "Nipe kijaki abañ alböp u, anig hag aij gagböp. Pen kijaki abañ alö, aigöl göm nibi bi amgö we ga gau gö kauyañ niñblap?" ö gila.

²² Pen hainö Juda nibi bi, God sabe gep ram ut aij midöp u miñ miñ gep ñin kub u miñi, a göm, Jerusalem am magum gila. Pen ñin kub anibu, ram yigön ñin u me, ²³ Jisas nipe God sabe gep ram höñ adö "Solomon Ram Bada" a gimidal u ajeia niñöl gi, ²⁴ Juda nibi bi gau Jisas mideia au apöm hagla, "Hanip gö pör nöp abad midagaiun; ne Krai u midaimön u, waiö hagö niñun," a gila.

²⁵ Hageila, Jisas haga, "Yad kalöp hadö hagnö pen manö yad u manö niñö a gimim niñ udagpe. Bapi yad klö nipe udem nan gagep gau gipin u niñmim, manö yad u manö niñö a gimim niñ udbep. ²⁶ Pen sipsip yad midagpim rö, manö yad u manö niñö a gimim niñ udagpe. ²⁷ Sipsip yad gau manö yad hagabin niñbal; yad kalip niñbin niñöm kale yip hain gipal. ²⁸ Yip hain gipal gau, kalip kamiñ pör midep magö u ñabin u me, kale umagnaböl. Niñmagö adö yad midpal rö, nibi bi rimnap apöm kalip tip gi ud aröl rö lagöp. ^{††29} Bapi yad kalip ud yip ñöb u, nipe Bi klö unbö ke yabiñ midöp me. Niñmagö adö nipe midpal rö, nibi bi rimnap apöm kalip tip gi ud aröl rö lagöp. ³⁰ Bapi ke, yad ke, wasö; hol apil añi yabiñ midpul," a ga.

³¹ Jisas anig hageia, Juda kai niñ kauyañ kabö ju pakniñ geila. ³² Anig geila, Jisas kalip pen haga, "Bapi yip hagö, kale mideibe niñöl gi, nan aij ke ke iru nöp ginö. Pen nan aij ginö anib gau, adö mai gi naij ginö niñmim, yip al pak linig gabim?" ö ga.

³³ Hageia hagla, "Nan aij adö anib gau niñun, nöp al pak linig gagabun; ne bi yabiñ pen, yad God rö midpin, a gimön, God hib nipe dap lug gipan u me, nape al pak linig gabun," a gila. ^{†††}

³⁴ Anig hageila, Jisas haga, "Lo kale ke adiñ ap kalip klifñ riköm hagla, 'God nipe haga, 'Kale ke god rö mid-pim,' a ga,' a gila. ^{§35} God Manö u manö ap piral hagagnab; pör nöp pör nöp niñö nöp mideinab. God nipe nibi bi yihariñ gau manö hagajin anibi ñöm, 'Kale god rö midpim,' a ga. ³⁶ Pen yad, yad minöñ naböñ it i aubin u, Bapi yip wög nipe hag löm hag yuö aubin. Pen yad God Ni nipe midpin a ginö manö anibu niñmim, kale niñön ginig, God hib nipe hag pro gab, a gimim, yip al pak linig gabim? ³⁷ Yad God wög nipe geinabin u, manö yad niñ udmim. Wasö u, wasö.

³⁸ Pen manö yad niñ udagun, a ginabim u, yad nan gagep rö gipin gau niñmim, niñ udmim. Kale anig göl niñ udmim me, yad Bapi aip midpin Bapi yad aip midöp u niñnabim," a ga. ^{§†}

³⁹ Jisas niñ kauyañ ud sisi lun a gila u pen agamij hil gi löm ara. ⁴⁰ Jisas anig hil gi amöm, kauyañ ñig Jodan juöm böñ lödañ amöm, Jon nöd midöm nibi bi ñig pak ñimidöp ram minöñ rigon gau am mideia. ^{§††41} Nibi bi iru nöp mideia u apöm hagla, "Jon nan gagep rö rimnap gagmidöp, pen nipe bi i nip a göm, manö niñön niñön hagmidöp u, magöñhalö manö niñö nöp hagmidöp," a gila. ⁴² Anig hagöm, nibi bi miñan anibu mideila gau iru nöp Jisas niñ niñ udlä.

Lasaras uma

11 Ram riñig aglö Bedani nibö bi ap nan ga; hib nipe u Lasaras. Bi anibu, niñin nipe miñöp midmidil; ap Maria, ap Mada. ^{§2} Maria me, Jisas niñ ma kid nipe u wel hoñ gi ñöm, umagö nipe ud tik gi yua nibi anibu. Niñmam nipe Lasaras nan ga. ^{§†3} Lasaras niñin miñau Jisas niñ manö big yumil haglö, "Bi Kub! Bi midmagö ne u nan göp," a gilö.

⁴ Pen Jisas manö hag yulö anibu niñöm haga, "Nipe nan göp pen böñ nöp umagnab. Pen God nipe ke niñöb rö, nipe klö ke nipe gö, nibi bi gau God hib nipe u abe, God Ni hib nipe u abe haglö adö arnab, a göm ga," a ga. ^{§†}

⁵ Jisas nipe Mada, niñin nipe Maria, niñmam kale Lasaras kalip yam midmagö limidöp. ⁶ Pen Lasaras nan ga manö anibu niñöm, Jisas niñ niñniñig yinid araga; ram minöñ mideia au ñin miñöp halö mideia. ⁷ Niñ miñöp lugö, bi nipe gau kalip haga, "Ram minöñ Judia ado gi arun," a ga. ⁸ Anig hageia, bi nipe gau hagla, "Manö hag ñeb bi. Rol magö u nöp, bi Juda gau nöp

† 10:11 Sam 23:1; Rep 7:17†† 10:12 Ap 20:29† 10:14-15 Mad 11:27; 1Jn 3:16†† 10:16 Ais 56:8; Esi 34:23†† 10:17 Plp 2:8-9††† 10:28 Jon 3:16; 6:39

††† 10:33 Lep 24:16§ 10:34 Sam 82:6§† 10:38 Jon 14:10-11§†† 10:40 Jon 1:28§† 11:1 Luk 10:38-39§†† 11:2 Jon 12:3§† 11:4 Jon 9:3

kabö ju paknig geila u pen ne kuöyaŋ ram minöŋ anibu ado gi arnig gabön aka?" gila.

⁹ Hageila, Jisas haga, "Kale niŋbim, ñin aŋi ap, aua unbö miŋan laŋ nöp midöp. Niŋi bi mailö halö ajeinaböl gau, minöŋ naböŋ mailö anibu mailö ñö, nan rimnap kalpe li ludö arö ap lug pakagnaböl." ¹⁰ Pen niŋi bi sibön yaŋ ajeinaböl gau, mailö kale midagö, nan rimnap kalpe li ludö arö ap lug paknaböl," a ga.

¹¹ Jisas anig hagöm, manö ap halö kalip hagöm haga, "Bi niŋeb hon Lasaras hon hanab; pen yad amem nip hagnö urak aunab," a ga.

¹² Hageia, bi nipe gau pen hagla, "Bi Kub. Nipe hanab a giŋan rö, kamiŋ linab," a gila. ¹³ Jisas nipe Lasaras hadö umöb u niŋöm, "Lasaras hon hanab," a ga. Pen bi nipe gau Jisas manö nipe niŋöm, Lasaras yiŋariŋ hon hanab a gi gasi niŋla. ¹⁴ Bi nipe gau niŋagep adö mideila niŋöm Jisas kalip waiö hagöm haga, "Lasaras hadö umöb. ¹⁵ Pen yad Lasaras aip midagainö umöb u, kalöp nan a gem miŋ miŋ giŋin. Anig göp u me, kale manö yad niŋ udmim rö löp. Pen Lasaras midöp au arun," a ga.

¹⁶ Hageia, Domas Didimas nipe Jisas bi nipe rimnap gau kalip haga, "Hon magöŋhalö manö hag ñeb bi hon aip ram minöŋ Judia arno, nip al pak löm, hanip abe al pak löl," a ga. †

Jisas Mada Maria aŋil miŋau kalip manö haga

¹⁷ Pen kale ram riŋig agtö Bedani amjakeila, niŋi bi gau Jisas nip hagla, "Lasaras uma rigöl giŋo, ñin miŋau miŋau padiöp," a gila. ¹⁸ Pen ram riŋig agtö Bedani anibu, Jerusalem söl au, kilomida unbö miŋau niŋan rö nöp midmidöp rö me, ¹⁹ Lasaras umö, Juda niŋi bi iru nöp apöm, Mada Maria aŋil miŋau mög niŋöm miŋöŋ magö gi mideila. ²⁰ Pen Jisas auab, a giŋö, Mada niŋöm, niŋin Maria nip ram u arö göm, am Jisas nip niŋniŋ ara. ²¹ Mada nipe am Jisas nip niŋöm haga, "Bi Kub. Ne i midaiŋnap, mam yad Lasaras umagböp. ²² Pen yad niŋbin, miŋi God nip nan niŋhön hag niŋeinabön, hagnabön rö giŋab," a ga.

²³ Hageia, Jisas haga, "Namam kuöyaŋ uraknab," a ga. ²⁴ Hageia, Mada haga, "Yad niŋbin manö kub hagep ñin u uraknab," a ga. †²⁵ Hageia, Jisas haga, "Yad ke giŋö niŋi bi uraknaböl; yad ke giŋö niŋi bi kamiŋ mideinaböl. Niŋi bi yip niŋ udöm umnaböl gau, kamiŋ mideinaböl. ²⁶ Niŋi bi kamiŋ midöm yip niŋ udnaböl gau, umagnaböl; pör nöp pör nöp kamiŋ mideinaböl. Manö hagabin anibi niŋ udpan aka?" a ga.

²⁷ Jisas anig hageia, Mada haga, "Bi Kub. Yaue, yad niŋbin, ne me Kraiŋ u, God ñi nipe minöŋ naböŋ i aunab, a giŋidal u nöp," a ga. ‡

²⁸ Mada manö anibu hagöm, ram ado gi amöm, niŋin nipe Maria nip rimid it gau mumug riköm haga, "Manö hag ñeb bi hadö auub; nöp mai a göm hag niŋab," a ga. ²⁹ Maria manö anibu niŋöm yiŋid uraköm, Jisas nip niŋniŋ ara. ³⁰ Pen Jisas ram riŋig agtö Bedani hadö aua-ga; Mada nip niŋa miŋan anib au nöp mideia. ³¹ Maria nipe anig yiŋid arö, Juda niŋi bi nip aip ram raul

mideila gau hag niŋla e, wip rigöl daŋ miŋöŋ giŋig arab, a göm, arö niŋöl gi hain arla.

³² Maria am Jisas nip niŋöm, mideia ma it au maben yimöm haga, "Bi Kub, ne aui midaiŋnap, mam yad umagböp!" a ga.

³³ Pen Maria abe, Juda niŋi bi nipe aip aula gau abe miŋöŋ geila u niŋöm, Jisas gasi hibur midmagö nipe mög kub yabiŋ ga. ³⁴ Anig gö, Jisas haga, "Nip rigöl giŋim gai?" ö ga.

Hageia hagla, "Auö am niŋun," a gila.

³⁵ Jisas amgö ñig luga. ³⁶ Jisas amgö ñig lugeia u niŋöm, Juda niŋi bi gau niŋöm hagla, "Niŋim! Lasaras nip midmagö yabiŋ löp!" a gila.

³⁷ Rimnap pen hagla, "Nipe bi amgö we ga u nip gö amgö ñil niŋa rö, niŋhön giŋig nan bi anibi nip ga u gö kamiŋ laga?" ö gila. ††

Jisas Lasaras nip gö, uraka

³⁸ Pen Jisas kuöyaŋ gasi hibur midmagö nipe mög kub yabiŋ niŋöm, Lasaras nip rigöl gila miŋan u amjaka. Wip rigöl gila anibu, kabö miŋan ap rigöl gila; pen kabö kub ap ud ajöŋ piŋ giŋö mideia. ³⁹ Pen Jisas bi gau haga, "Kabö u ud yuim," a ga.

Jisas anig hageia, bi Lasaras uma anibu niŋin nipe Mada haga, "Bi Kub, wip u umö rigöl giŋo, ñin miŋau miŋau padiöp u, haŋiŋ naiŋ yabiŋ aunab," a ga.

⁴⁰ Hageia, Jisas pen haga, "Nöp niŋhön hagajin? Nöp hagpin, 'Yip niŋ ud midmön me, God ktö nipe ke niŋnabön,' a giŋin," a ga.

⁴¹ Anig hageia, kabö u ud yulö, Jisas giŋan gi niŋöm haga, "Bapi, yad nöp hag niŋnö yip niŋban u, nöp aij a gabin. ⁴² Yad nöp hag niŋnö yip pör niŋban u hadö niŋbin, pen manö hagabin anibi, niŋi bi aui urak midpal gai, ne nöp yip yuö aunö u niŋ udöl, a gem hagabin," a ga.

⁴³ Jisas anig hagöm, meg miŋan dap ranöm haga, "Lasaras, ne höŋ aui au!" a ga. ⁴⁴ Hageia, waŋiŋ ñin ma nip wam wam haluöm, nabiŋ maj miŋan waŋiŋ wam wam göm, dam rigöl gila waŋiŋ gau, anig göl midö niŋöl gi, wip he miŋö u urak waŋiŋ halö wam wam göm höŋ aua. Auö, Jisas bi gau kalip haga, "Waŋiŋ nip wam halubim gau hubik yube aran," a ga. Hageia, haga rö gila.

Jisas nip alun a göm gasi u niŋla

(Mad 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Juda niŋi bi Maria nip niŋniŋ aula anib gau, Jisas Lasaras nip gö uraka u niŋöm, niŋi bi iru nöp Jisas nipe Kraiŋ u a göm, nip niŋ udlä. ††⁴⁶ Pen rimnap ado gi bi Perisi mideila au amöm, Jisas ga anibu kalip hag ñila. ††⁴⁷ Hag ñeila, bi Perisi gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, kale Juda Kansol manö ud asik limidal bi kub gau kalip wiŋ allö, am magum geila, kalip hagla, "Bi anibu nan gagep iru nöp gab u, hon niŋhön giŋibun?" ⁴⁸ Hon niŋun arö giŋo, nipe anibu nöp gö arö, niŋi bi magöŋhalö nip niŋ udöm, kiŋ kub hon a

† 11:16 Mak 14:31 †† 11:24 Jon 6:40 ‡ 11:27 Jon 6:69

†† 11:37 Jon 9:6 †† 11:45 Jon 7:31 ††† 11:46 Luk 16:31

geinaböl u, Rom bi kub gau apöm, God sabe gep ram hon u gi najj göm, hanip Juda nibi bi gi najj göm, gin-aböl," a gila.

⁴⁹ Pen mi anibu nöp, bi ap nip hag lilö, nipe bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u mideia. Bi anibu hib nipe Kaiapas. Nipe magum geila an u manö hagöm haga, "Kalöp gasi lagöp. ⁵⁰Yad kalöp hagabin, bi añi ap umö hon magönhalö kamiñ arnabun u aij; hon magönhalö umnabun u najj," a ga.

⁵¹ Kaiapas nipe manö haga anibu, nipe ke hagaga; nipe bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ mi anibu mideia rö, nipe nan nihön nihön hainö ginab gau gasi niñöm, Jisas nipe Juda nibi bi gau kalip a göm umnab, a ga. ⁵² Pen Juda kai kalip nöp wasö; nibi bi God ñi pai nipe udnig gab gau magönhalö ud jim ñöm lö, il nipe añi yabiñ mideinaböl, a göm umnab, a ga. †

⁵³ Anib u, ñin anibu il göm, Juda bi kub anib gau Jisas nip aige gun alun, a göm, pör nöp manö anibu nöp hag amil apil gi mideila. ††

⁵⁴ Juda bi kub gau Jisas nip alnig geila u niñöm, Jisas nipe ram minöñ kale ram minöñ Judia waiö ajag-midöp; nipe bi nipe gau aip ram minöñ Judia au ju am Epraim daun amjaköm, minöñ naböñ kabö nöp mid-midöp goñ au midmidal.

⁵⁵ Pen Juda kai Pasopa ñin kub kale u söñ söñ ga niñöm, nibi bi iru nöp ram minöñ kale ke gau arö göm, hon God amgö ilö nibi bi uñ aij midun, Pasopa nan ñinun, a göm, wög adö kale hadame gau gimidal rö ginig Jerusalem arla. ⁵⁶ Kale Jerusalem apjaköm, Jisas nip uñhai niñ mideila. Kale amöm God sabe gep ram raul migan u midöm, Jisas mai, a göm, pen hag niñö pen hag niñö göm hagla, "Kale nihön gasi niñbim? Nipe Pasopa ñin i aunab aka wasö?" gila. ⁵⁷ Pen God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, manö ap hagla, "Nibi bi ap Jisas nip niñainim u, nipe ap hanip hageinab, hon am nip ud sisi lun," a gila.

Maria Jisas nip wel hañij aij auep li ña

(Mad 26:6-13; Mak 14:3-9)

12 Pasopa nan niñnig gila u, ñin unbö kagoñ jij u nöp midö niñöl gi, Jisas Lasaras uma nip gö ura-ka ram nipe u ara. Ram ritig aglö anibu hib Bedani. † Bedani amöm, nan ñinun, a göm, Jisas u, Lasaras u, nibi bi rimnap abe, asik mideila niñöm, Mada nan magö gau ñime la. †† Niñin Maria pen, wel hañij aij mani kub yabiñ raubal barol ap dapöm, Jisas ma adö u hon gi ñöm, umagö nipe u udöm ma nipe ñi ga. Anig geia, wel hañij aij anibu, ram raul anibu magönhalö hañij ara. ††† Anig geia, Judas Iskariod, Jisas bi nipe au nip hainö mumug niña bi anibu, hañij aij anibu niñöm haga, ⁵ "Mani kub yabiñ raubal wel anibi rö yuöm, mani udöm, nibi bi nan midagöp gau kalip ñiböp u aij. Bi wel anib rö raunig gab u, nipe rakin unbö sidun lañ wög göm mani udöm amöm wel anibi raunab," a ga. ⁶ Nipe anig haga u, nibi bi nan midagöp gau mög

niñöm hagaga; nipe mani wadi u ud ajöm, rimnap agamij si udmidöp u me anig haga.

⁷ Pen Jisas haga, "Nip hag gagmön. Yip rigöl ginaböl ñin u li ñinig dap löp u, uri dap li ñöb. ⁸ Nibi bi mani midagöp gau aip pör mideinabim; pen yad aip pör midageinabim," a ga. ††

Lasaras nip agamij alun, a gila

⁹ Jisas Bedani ap midöp a gila manö anibu niñöm, Juda nibi bi iru nöp gau nip niñnig arla. Pen Jisas nip nöp niñnig aragla; Lasaras bi uma Jisas gö uraka bi anibu nip abe niñnig arla. ¹⁰ Pen Lasaras uma Jisas nip gö uraka rö, Juda nibi bi iru nöp nagid adö kale gi midmidal u arö göm, Jisas nip niñ udla. Anig geila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau, Lasaras nip abe alnabun, a göm gasi u niñla. ††

Jisas kiñ rö Jerusalem ara

(Mad 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Ruö, nibi bi iru yabiñ Pasopa nan niñnig aula gau, Jisas Jerusalem auab a gila manö anibu niñöm, ¹³ nip am niñun, a göm, galon uñan rik dap löñ gi, wiñ kub alöl gi hagla,

"Bi Kub hib nipe u hagno adö aran!"

"Bi Kub nipe Bi nipe anibi yuö auöp me !!"

"Nipe Bi aij. Hib nipe hagno adö aran!"

"Nipe Isrel Kiñ auab me ! Hib nipe hagno adö aran!"

§

¹⁴ Jisas kaj donki marep ap udöm, adö anibu asiköm areia. Anig ga u, God Manö u kali kñiñ riköm hagla rö nöp ga. God Manö adin anibu kali kñiñ riköm hagla, ††

¹⁵ "Saion pai, ne piñin gagmön.

Kiñ ne u kaj donki marep adö u asiköm auab," a gila.

¹⁶ Ga ñin anibu, Jisas bi nipe gau, God nipe anig ginab a ga rö nöp gab u a göm niñagla; pen hainö Jisas umöm uraköm, God ram minöñ kumi kabö adö lan au hadö ara ñin anibu nöp, Jisas bi nipe gau gasi niñ aij göm niñla, Jisas Jerusalem araia ñin anibu nan nihön nihön nip gila gau, nöd God manö hagep bi gau God Manö kali kñiñ riköm hagla rö nöp gila. †††

¹⁷ Jisas Lasaras uma nip gö uraka u, nibi bi niñöl mideila gau manö anibu hag amil apil gi mideila.

¹⁸ Anib u, nibi bi iru nöp nan gagep ga anibu niñöm, Jerusalem arö göm, nip adan an au niñnig arla. ¹⁹ Kale anig gila rö, bi Perisi gau niñöm, kale ke nöp manö hagöm hagla, "Niñim! Hon nan ap gun rö lagöp. Nibi bi minöñ naböñ il i magönhalö bi anibu nip hain gaböl," a gila.

Grik nibi bi rimnap Jisas nip niñnig arla

²⁰ Pen Pasopa ñin u auab, a göm, God nip sabe ginig Jerusalem arla ñin anibu, Grik nibi bi rimnap aip arla.

²¹ Grik nibi bi anib gau apöm, Pilip ram minöñ Galili au Bedsaida daun nibö bi u nip hagla, "Bi kub niñeb, hon Jisas nip niñun," a gila.

† 11:52 Jon 10:16 †† 11:53 Jon 5:18 ‡ 12:1 Jon 11:1,43
 †† 12:2 Luk 10:40 ††† 12:3 Luk 7:37-38

††† 12:8 Dud 15:11 †††† 12:10-11 Jon 11:45 § 12:13 Sam
 118:25-26; Jon 1:49 §† 12:14 Sek 9:9 §†† 12:16 Jon 2:22

²² Anig hageila, Pilip am Edru nip hag ñöm, Edru aip miñongöl ammil Jisas nip hag ñilö. ²³ Hag ñailö, Jisas haga, "Miñi God gö, Bi Ñi nipe Bi mailö aij ke halö midöp u niñnaböl ñin u hadö auöp. ¹²⁴ Yad kalöp niñjö yabiñ hagabin, wid magö ap minöñ yañ lugöm umagnab u, yihariñ wid magö añi ap nöp mideinab. Pen wid magö anibu minöñ yañ lugöm umeinab u, hainö ranöm magö iru nöp pilnab. ¹²⁵ Nibi bi an, 'Minöñ naböñ it i kamiñ midep magö yad ke nöp gasi niñem mid aij ginam,' a göm gö arnab u, nipe umöm böñ nöp umnab; pen nibi bi an, 'Minöñ naböñ it i kamiñ midep magö yad ke gasi iru niñagnam; mid aij ginabin aka mid aij gagnabin u nan kub wasö,' a göm gö arnab u kamiñ midep magö nipe u pör nöp pör nöp mideinab. ¹²⁶ Pen nibi bi an yip wög ginig ginabin a ginab u, nipe yip hain ginim; yad gai mideinabin u, nibi bi wög gi ñeb yad aip mideinab. Nibi bi an wög yad gi ñinab, Bapi yad nibi bi anibu hib nipe u dap rannab.

Jisas, "Umnabin," a ga

²⁷ "Miñi yip marö gab u niñön hagnam? 'Bapi yip rarö rauö, yip nan niñön ginig gab u gagnim,' a gem hagnam aka? Wasö! Marö anibu udnig aunö. ¹²⁸ Pen Bapi, ne gö nibi bi gau niñnaböl, ne Bi mailö aij ke halö midpan," a ga.

Jisas anig hagö niñöl gi, manö ap kumi kabö adö lañ nibö apöm haga, "Yad ginö, nibi bi gau hadö niñbal yad Bi mailö aij ke halö midpin. Pen yad kauyañ ginö, nibi bi gau kauyañ niñnaböl," a ga.

²⁹ Pen nibi bi mideila gau, God manö haga anibu niñöm, rimnap hagla, "Rimu hagajip," a gila; rimnap pen hagla, "Ejol ap Jisas nip manö rimnap hagajip," a gila.

³⁰ Anig hagla u pen Jisas kalip haga, "Manö hagajip anibu yip nan a göm hagagöp; kalöp nan a göm hagajip. ³¹ Pen niñön: miñi nibi bi minöñ naböñ it i gau, kale niñön niñön gipal u, God nipe ke niñöm, pen ñöm, kale balu ke ke linab. Nibi bi minöñ naböñ it i yip niñ udagpal gau kalip kiñ rö abad midöp bi naiñ anibu, God nip ridik gi yunab. ³² Yip ud adö au lañ leinaböl u, yad nibi bi ram minöñ ke gau nibö magöñhalö tip gi dam udnabin," a ga. ¹³³ Jisas manö haga anibu, yip aige göl gilo umnabin, a göm, haga. ¹³⁴

³⁴ Pen nibi bi iru nöp ap mideila anib gau Jisas nip pen hagla, "Lo manö hon u hagöp, 'Krais u pör pör nöp kamiñ mideinab,' a göp u pen ne ai ginig gimön hagabön, 'Bi Ñi nipe nip ud adö au lañ linaböl,' a gabön? Pen Bi Ñi nipe a gi hagabön u, an nip hagabön?" ö gila. ¹³⁵

³⁵ Hageila, Jisas haga, "Mailö u pro marap halö kalöp aip mideinab. Anib u, mailö kalöp aip midöp magö i, adan aj aij gimim; wasö u, sib apöm kalöp pañ ginab. Nibi bi an sib au ajeinab, gai arnabin a göm niñagnab. ¹³⁶ Mailö kalöp aip midöp magö i, mailö u niñ udmim. Mailö u niñ udeinabim u, mailö ñi pai nipe linabim," a

† 12:23 Jon 13:31-32; 17:1 †† 12:24 1Ko 15:36 ‡ 12:25 Mad 16:25 †† 12:27 Sam 6:3; 42:5; Mad 26:38 †† 12:32 Jon 3:14

ga. Jisas anig hagöm, nibi bi anib gau arö göm ke gau aramöm pi göl mideia. ¹³⁷

Nibi bi gau iru nöp Jisas nip niñ udagla

³⁷ Jisas nipe nan gagep iru nöp nibi bi gau amgö ilö adö kale ga niñla pen nip niñ udagla. ³⁸ Nibi bi Jisas nip niñ udagla u, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp God Manö adin ap kali ktiñ riköm haga rö nöp gila.

Nipe manö anibu kali ktiñ riköm haga, "Bi Kub, manö aij ne kalip hag ñibun pen kale manö anibu manö aij a göm udagpal; ne klö ke yabiñ ne ke gimön gaina u niñbal u pen nöp Bi Kub a göm niñ udagpal," a ga. ¹³⁹

³⁹ Anib u, kale Jisas nip niñ udagla. Anig gila u, Aisaia God Manö adin ap kali ktiñ riköm haga rö nöp gila.

Nipe manö anibu kali ktiñ riköm haga, "God nipe nibi bi gau kalip gö kale amgö we rö midpal; God nipe gö kale gasi rimid aij midagöp.

God nipe kalip ga anibu, kale amgö magö niñ aij göm, gasi rimid niñ aij göm, yip aublap, yad ginö kalip kamiñ liböp, a göm ga," a ga.

Adö anibu nöp kale Jisas nip niñ udöl rö laga. ⁴¹ Aisaia hadame nöp manö haga anibu, nipe Jisas mailö aij nipe u niñöm anig haga. ¹⁴²

⁴² Pen Juda bi kub gau kale magöñhalö Jisas nip arö gagla; bi kub iru niñbanö nip niñ udla. Pen, bi Perisi hanip hag yulö hon Juda magum gep ram raul miñan u kuöyañ arep rö lagnab, a göm me, Jisas niñ udla u waiö hagagla. ¹⁴³ Jisas niñ udla u waiö hagagla anibu, nibi bi gau hib hon haglö adö aran, a gi gasi niñöm, anig gila. Pen nan niñön gino God niñjö, nip aij ginab a göm, gasi anibu niñagla. ¹⁴⁴

Jisas manö aij nipe u nöp nibi bi kalip manö kub hagnab

⁴⁴ Pen Jisas meg magö dap ranöm haga, "Nibi bi an yip niñ udnab u, yip nöp wasö, bi yip hag yuö aunö nip abe niñ udnab. ⁴⁵ Nibi bi an yip amgö niñnab u, yip nöp wasö, bi yip hag yuö aunö nip abe amgö niñnab. ¹⁴⁶ Yad minöñ naböñ it i apem nibi bi gau kalip mailö ñabin. Anib u, nibi bi yip niñ udnaböl gau, sibön an gau midageinaböl.

⁴⁷ "Nibi bi manö yad u niñöm hagabin rö gagnaböl gau, kalip manö kub hagagnabin. Pen niñön: yad nibi bi minöñ naböñ it i midpal kalip manö kub hagnig auagnö; kalip ud kamiñ yunig aunö. ¹⁴⁸ Pen nibi bi yip udagöm, manö yad udagnaböl gau, manö kub hagep ñin u, manö yad haggin u nöp kalip manö kub hagnab. ⁴⁹ Niñön ginig: manö yad haggin u, ke niñem hagaggin; Bapi yip hag yua u, anig anig hagnöm, a göp rö nöp haggin. ⁵⁰ Yad niñbin, manö nipe u niñ udeinaböl u, kalip pör midep u ñinab. Anib u, manö

††† 12:33 Jon 19:6 ††† 12:34 Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 § 12:35 Jon 8:12 †† 12:36 Ep 5:8 ††† 12:38 Ais 53:1 §† 12:41 Ais 6:1 §†† 12:42 Jon 9:22 †† 12:43 Jon 5:44 §† 12:45 Jon 14:9 ††† 12:47 Jon 3:17

yad hagabin u, Bapi manö anig anig rö hagdön, a göp rö nöp hagabin," a ga.

Jisas bi nipe gau ma kalip ñig tik gi yua

13 Ñin kub Pasopa ñiñeb ñin u rol a göm, Jisas niña, Nap nip minöñ naböñ it i hag la ñin u padi ara niñöm nipe ado gi Nap arep ñin u söl aua. Pen niñi bi nipe ke minöñ naböñ it i midmagö li midöm, mid damöm, nip al pak lilö, umöm Nap ara. ² Kijaki pen Saimon Iskariond ñi nipe Judas nip gasi ñö, Jisas nip aige gem damem bi kub gau kalip ñinabin a göm, gasi u nöd nöp niñ pi gi löm, hainö hon Jisas bi nipe gau Jisas aip Pasopa nan ñiñnig asikno. ³ Jisas nipe niñöb, God nipe nan gau magöñhalö ud ñimago adö nipe la. Jisas niñöb, nipe Nap God aip midöm minöñ naböñ it i apöm, midöm, hainö umöm, ado gi Nap midöp arniñ ga. ⁴ Anib u, Jisas uraköm, waiñ miñö kub nipe u ud juöm, raul ap an au gidar piralöm, ⁵ ñig rimnap ud cög miñgan ap hon göm, hanip bi nipe gau ma hon u ñig löl gi, raul piralala anibu ud tik gi yuöl gi mideia.

⁶ Jisas anig gi dam dam, Saimon Pida ma nipe ñig li-nam, a gö, Pida nip haga, "Bi Kub. Ne ke ma yip u ñig tik gi yunig gabön?" ö ga.

⁷ Hageia, Jisas haga, "Miñi gabin i, ne uri niñagan, pen midmön hainö niñnabön," a ga.

⁸ Jisas anig hageia, Pida haga, "Uri aka hainö gau, ma yip u ñig tik gi yuagnabön, wasö yabi!" a ga.

Hageia, Jisas pen haga, "Ma nöp ñig tik gi yuagnabin u; bi yad midageinabön," a ga.

⁹ Jisas anig hageia, Saimon Pida haga, "Bi Kub! Anig hagpan u, ma yip u nöp ñig tik gi yuagmön; ñimago kid, nabic yad abe ñig tik gi yumön!" a ga.

¹⁰ Anig haga pen Jisas haga, "Niñi bi an ñig hadö paköp, bi anibu hañ roman nipe magöñhalö ut aij midöp. Kuöyar ñig pakagnab; ma kid u nöp ñig tik gi yunab. Kale ut aij midpim; pen kale añi ap nöp ut aij midagöp," a ga. ¹¹ Jisas haga u, nip mumug niñnig geia bi anibu nip hadö niña u me, nipe haga, "Kale añi ap nöp ut aij midagöp," a ga.

¹² Pen Jisas ma hanip u ñig tik gi yu haköm, waiñ ud ju la u ud rol göm, am ka nipe au asiköm haga, "Kalöp ma ñig tik gi yubin manö it u, niñbim aka?" ga. ¹³ Anig hagöm Jisas haga, "Yip Manö Hag Ñeb Bi aka Bi Kub hagpim u, niñö hagpim. Yad Manö Hag Ñeb Bi kale abe Bi Kub kale abe midpin. ¹⁴ Anib u, yad Manö Hag Ñeb Bi kale, Bi Kub kale ma kalöp ñig tik gi yubin rö, kale u rö nöp pen pen ma ñig tik gi yumim, ma ñig tik gi yumim, gimim. ¹⁵ Yad kalöp gipin rö u niñmim, kale pen am niñi bi rimnap kalip anig unbö rö nöp gimim a gem, kalöp adan aij anibi yambin. ¹⁶ Kalöp niñö yabiñ hagabin, bi wög gi ñeb bi u bi kub, bi nip abadöp bi u bi pro, midagöp; u rö nöp bi manö ud arep bi u bi kub, bi nip yua u bi pro, midagöp. ¹⁷ Nagi aij hagajin niñbim adö anibu gipe arö, kale miñ miñ ginabim.

¹⁸ "Kale añi ap nöp ut aij midagöp," a gajin u, kalöp magöñhalö a gem hagagin. Pen yad kalöp bi yad ud-pin gau niñ aij gipin. Bi ap yip mumug giniñ ginab u, God Manö u kalip kitiñ riköm hagla rö nöp ginab. Manö anibu kalip kitiñ riköm hagla, "Bi yad aip nan jim ñöl niñjailo u, bi kotmat rö löm yip gi naji ga," a gila.

¹⁹ Kalöp nöd, anig göl anig göl ginab a gem hagabin rö, hainö anig unbö rö nöp geinab u, "Yad Midpin Rö Midpin" hagpin manö anibu manö niñö, a gimim niñ udnabim, a gem hagabin. ⁵

²⁰ "Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, niñi bi yad hag yunabin gau, niñi bi an an kalip udnaböl gau, kalip nöp udagnaböl; yip abe udnaböl. Pen niñi bi an yip udnaböl gau, yip nöp udagnaböl; Bi yip hag yuö aunö u abe udnaböl," a ga. st

Jon Jisas nip hag niña, "An nöp mumug ginab?" ö ga

²¹ Jisas manö anibu hagö, gasi hibur midmagö nipe marö yabiñ gö, haga, "Kalöp niñö yabiñ hagabin, kale bi ap yip mumug ginab," a ga.

²² Anig hageia, hon bi nipe gau, an nip hagab, a gun, gasi miñö lun amgö pen pen niñno. ²³ Pen Jisas bi nipe midmagö yabiñ limidöp bi anibu, Jisas mideia söl au asik mideia u me, ²⁴ Saimon Pida bi anibu nip amgö ju-ju göm haga, "An nip hagab u hag nöñ," a ga.

²⁵ Hageia, nipe Jisas mideia söl au ñiñ gi amöm haga, "Bi Kub. Bi anibu bi an hagajan," ö ga.

²⁶ Hageia, Jisas haga, "Yad bred kid i ud ñig kinar yan rauem nip ñinabin bi me u," a ga. Anig hagöm, bred kid udöl midajip u ñig acab yan rauöm, ud Saimon Iskariond ñi nipe Judas nip ña. ²⁷ Judas bred kid u udöp magö anibu nöp Seden nipe Judas yuö an nipe yan hii-ka. Jisas Judas nip haga, "Niñön giniñ gabön u, yiniñ gi!" a ga. ²⁸ Pen hon Jisas bi nipe, niñön giniñ Judas nip anig hagab, a gun niñagno. ²⁹ Judas nipe mani wadi u abad midmidöp rö, hon Jisas bi nipe rimnap gasi niñno, "Ne ammön Pasopa nan niñnabun rimnap raumön," a göm hag yuab, a gi gasi niñno; hon rimnap pen gasi niñno, "Ne ammön niñi bi mani midagöp gau kalip mani rimnap ñimön," a göm hag yuab, a gi gasi niñno. ³⁰ Pen Judas bred kid anibu udöm höñ ara. Ram hadö sib ga.

Bi Kub lo gisön niñö ña

³¹ Judas höñ ara niñöm Jisas haga, "Söl midöp God nipe gö niñi bi gau niñnaböl, Bi Ñi nipe mailö aij ke halö midöp. Pen Bi Ñi nipe mailö aij ke halö midöp u niñöm, God mailö aij nipe abe niñnaböl. ³² Pen niñi bi kale Bi Ñi nipe niñ udeinaböl u, God mailö aij unbö ke halö midöp u niñnaböl. Anib u, adin God gö niñi bi gau Bi Ñi nipe mailö aij unbö ke halö midöp u waiö niñnaböl. ³³

³³ "Ñi midmagö yad gai i! Yad kalöp aip rapin midageinabin. Yad areinabin, yip aröp gai a gimim yip uthai wasö niñnabim. Pen Juda bi kub gau kalip hagpin

† 13:2 Luk 22:3; Jon 13:27†† 13:3 Jon 3:35; 16:28 ‡ 13:10 Jon 15:3; 6:64,70-71 †† 13:14 Mad 20:28; Luk 22:27 †† 13:15 Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 ††† 13:16 Mad 10:24

‡‡‡ 13:18 Sam 41:9 § 13:19 Jon 14:29; 16:4 §† 13:20 Mad 10:40 §†† 13:27 Jon 13:2 §† 13:31 Jon 12:23 §†† 13:32 Jon 17:5

rö, uri kalöp u rö nöp hagabin: yad arnabin u, kale armim rö lagöp. †

³⁴ “Pen miñi kalöp lo hain nibö ap ñabin: pen pen midmagö limim. Yad kalöp midmagö libin rö u, kale u rö nöp pen pen midmagö limim. ††³⁵ Pen pen midmagö leinabim u, nibi bi gau magöñhalö waiö niñnaböl, kale bi yad midpim,” a ga.

Jisas Pida niñ haga, “Jisas niñ niñagpin, a ginabön,” a ga

³⁶ Anig hageia, Saimon Pida haga, “Bi Kub. Gai arnig gabön?” ö ga.

Hageia, Jisas haga, “Yad arnabin gau ne miñi hain nimön rö lagöp; pen hainö me, yip hain ginabön,” a ga.

³⁷ Hageia, Pida haga, “Nihön ginig miñi nöp hain gagnam? Nöp abadnabin; yip al pak linaböl u, manö midagöp,” a ga.

³⁸ Hageia, Jisas pen haga, “Aip umnabin a gajan manö anibu manö niñö hagan aka? Nöp niñö yabiñ hagabin, kiñakiñ hainö wiñ alnab; nöd nöp ij miñau niñ gañ hagnabön, ‘Yad Jisas niñ niñagpin,’ a ginabön,” a ga.

Jisas niñe adan

14 Pen Jisas haga, “Kale gasi miñör niñmim piñiñ gagemim. Bapi niñ niñ udpim rö, yip u rö nöp niñ udmim. ² Bapi yad ram niñe u raul miñan iru nöp midöp. Yad amem kau kalöp gi jin ginabin. Wasö u, anig hagagbnep. ³ Yad am kau kalöp gi jin gem, apem kalöp uñ gi dam, yad mideinabin au kale aip seg mideinabun. ⁴ Yad arnig gabin adan u kale niñbim,” a ga.

⁵ Jisas anig hageia, Domas haga, “Bi Kub! Ne gai arnabön u hon niñagpun. Anib u, hon aige gun adan arep niñun?” ö ga.

⁶ Hageia, Jisas haga, “Yad nöp adan; yad nöp manö niñö; yad nöp kamiñ midep it u. Nibi bi yip aunaböl gau nöp, Bapi aunaböl. Nibi bi yip auagnaböl gau, Bapi auagnaböl. ⁷ Yip niñ aij gibep, Bapi yad u rö nöp niñ aij gibep. Pen uri kale Bapi hadö niñbim; amgö magö kale ke Bapi hadö niñbim. ††

⁸ Anig hageia, Pilip haga, “Bi Kub! Ne Bapi hanip yammön, niñun, hainö nan ap nöp hag niñagnabun,” a ga.

⁹ Hageia, Jisas haga, “Pilip. Yad kalöp aip miñö padö midainö u, yip niñagmön anig hagabön ar? Nibi bi yip amgö niñbal gau, Bapi abe hadö amgö niñbal. Anib u, ne nihön ginig hagabön, ‘Bapi hanip yamö niñun,’ a gabön? ††¹⁰ Yad Bapi an niñe dan midpin, Bapi an yad dan midöp manö u niñ udagpan ar? Manö kalöp hagabin u manö yad ke wasö. Pen Bapi niñe an yad dan midöm gö hol apil miñau wög niñe nöp gabul me u. ††¹¹ Anib u, yad Bapi an niñe dan midpin, Bapi an yad dan midöp manö u, manö niñö a gimim niñ ud-

† 13:33 Jon 7:33-34 †† 13:34 Jon 15:12,17; 1Jn 3:23; 2Jn 5 † 14:3 Jon 12:26 †† 14:6 Jon 11:25; Ro 5:1-2 †† 14:7 Jon 8:19 ††† 14:9 Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 ††† 14:10 Jon 12:49

bep. Pen manö hagpin u niñ udagnabim u, Bapi gö hol apil miñau nan gagep gau gabul u gasi niñmim, ‘Ni u Bapi an niñe dan midöp, Bapi Ni niñe an niñe dan midöp u me, anig gabul,’ a gimim niñ udmim. ⁵

¹² “Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, nibi bi yip niñ udnaböl gau, yad nan gagep gipin gau, kale abe u rö nöp ginaböl. Pen yad Bapi arnabin rö, kale unbö rö nöp gagnaböl; kale ke yabiñ ginaböl. ¹³ Pen kale bi yad midpim rö, hib yad u hagemim, nan nihön nihön hag niñnabim u, Bapi mailö aij ke halö midöp u niñöl, a gem, hagnabim rö ginabin. ¹⁴ Anib u me, nan nihön nihön hib yad u hagemim hag niñnabim u, hagnabim rö ginabin,” a ga.

Jisas haga, “Yad kalöp Ana Uñ u yunabin,” a ga

¹⁵ “Kale yip midmagö leinabim u, kalöp hagpin rö nöp ginabim. ¹⁶ Kale anig geinabim u, yad pen Bapi niñ hagnö, niñe kalöp Bi Añ Ba Gep u yuö apöm, kalöp aip pör pör nöp midöm, yad kalöp gi ñimidin rö, niñe kalöp u rö nöp gi ñinab. ¹⁷ Bi Añ Ba Gep niñe Ana manö niñö nöp hag ñab u. Niñe God niñe bi aigale bi rö midöp manö niñö anibu hag ñab. Nibi bi minöñ naböñ it i gau Bi Añ Ba Gep niñ amgö niñagpal; niñe bi aigale bi rö midöp u niñagpal. Anib u, niñ niñ udöl rö lagöp. Pen miñi Bi Añ Ba Gep niñe kalöp aip midöp; pen hainö an kale dan mideinab. Anib u, kale niñ hadö niñbim. ¹⁸ Yad umem, kalöp ñi nap midagöp rö böñ nöp arö gagnabin; yad kalöp ado gi aunabin. ¹⁹ Söl midöp, nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau yip niñagnaböl pen kale yip niñnabim. Yad kamiñ mideinabin rö, kale u rö nöp kamiñ mideinabim. ²⁰ Niñ anibu yad Bapi yad an niñe dan midpin manö hagnö it u niñ aij ginabim. Pen kale yip an dan midpim, yad kalöp an dan midpin it u u rö nöp niñ aij ginabim. ²¹ Nibi bi manö yad hagpin u niñ udöm, hagpin rö nöp hain gipal gau, yip midmagö löm me, anig gipal. Pen nibi bi yip midmagö libal gau, Bapi yad kalip u rö nöp midmagö linab; yad u rö nöp kalip midmagö lem, yad bi aigale bi rö midpin kalip yamnö, kale yip niñ aij ginaböl,” a ga.

²² Jisas anig hageia, Judas (Judas niñ mumug niñ a u wasö, Judas ke ap) niñe Jisas niñ haga, “Bi Kub. Nihön ginig ne bi aigale bi rö midpan u hanip bi nöp yamnabön, pen nibi bi minöñ naböñ ke ke gau nöp niñ udagpal gau kalip yamagnabön?” ö ga.

²³ Hageia, Jisas haga, “Nibi bi an yip midmagö linab u, manö hagpin u udöm hagpin rö nöp ginab. Bapi yad niñ midmagö löm, hol apil niñ apul, niñ aip mideinabun. ²⁴ Nibi bi an yip midmagö lagnab u, manö hagpin u udöm hagpin rö gagnab. Pen yad manö hagnö niñbim u manö yad ke wasö; Bapi yip hag yuö aunö u, manö niñe me. ²⁵††

²⁵ “Yad kalöp aip midpin ñin i me, manö anibi hag ña-jin. ²⁶ Yad arnabin pen Bapi niñe Bi Añ Ba Gep u, Ana Uñ

§ 14:11 Jon 10:38 †† 14:12 Mak 16:19-20 ††† 14:13 Mad 7:7; Jon 15:16 †† 14:15 Jon 15:10; 1Jn 5:3 ††† 14:16 Jon 14:26; 15:26; Jon 16:7 †† 14:17 Jon 16:13 †† 14:20 Jon 17:21-23 ††† 14:24 Jon 7:16

u, yuö apöm wög yad gipin rö ginab. Ana Ut u nipe kalöp aip midöm manö aij u magöñhalö hag ñi aij göm, kalöp gasi aij ñö, kale yad manö nihön nihön hagpin gau magöñhalö gasi niñöl gi mideinabim.

²⁷Yad arnabin pen kale agamij mid aij gimim midaimim. Manö anibu nibi bi minöñ naböñ it i gau yihariñ hagpal rö hagagabin. Yad ke apem ginö, nibi bi agamij mid aij göl rö löp. Anib u niñem yad kalöp hagabin, agamij mid aij gimim midaimim. Anib u, hibur gasi midmagö miñör niñmim piñiñ gagmim.

²⁸“Yad amem ado gi aunabin, a gajin u niñmim, kale ai ginig hibur gasi midmagö miñör niñöl gi midpim? Kale yip midmagö libep u, Jisas amöm Nap God aip midniñ gab, a gimim, miñ miñ göl gi midalibep. Ai ginig: nipe yad rö wasö; Bapi nipe Bi kub. ^{†29}Anib u, kalöp arik aragin magö i, kalöp nöd hagabin me u; hainö areinabin, gasi gau uhai niñagnabim; manö hagpin u niñ udnabim. ^{††30}Nibi bi minöñ naböñ it i yip niñ udagpal gau kalip kiñ rö abad midöp bi naij anibu auab u me, yad kalöp aip manö milö kub hag mideinam rö lagöp. Pen bi naij anibu yip gi naij ginabin a gab u, ktö nipe midagöp. ³¹Yad Bapi yad midmagö libin u, nibi bi gau niñöl a gem, Bapi yip hagöp rö nöp magöñhalö gabin.

“Pen uri aube hadö arun,” a ga.

Jisas nipe ke nagı wain rö, nibi bi nipe gau nagı lö lö gau rö

15 Jisas manö hagöm haga, “Yad me nagı wain u; Bapi yad me bi wög naböñ nap nibö u. ²Lö kid yad ap magö pilagnab u, Bapi nipe lö kid anibu rib yunab. Pen lö kid pilnab u, hainö magö iru nöp pilnab a göm, nipe rib gi dö gi aij ginab. [†]

³“Yad kalöp manö aij hag ñinö niñbim rö, kale hadö ut aij rö midpim. ⁴Yip anı dañ midaimim; yad kalöp anı dañ mideinabin. Lö kid gau, it halö jim ñöl midöm nöp, magö pilnab; ke nöp midöm magö pilagnab. Anib unbö rö nöp, kale yip jim ñöl midageinabim u, magö rimnap pilagnab.

⁵“Yad me nagı wain u, kale me piñ lö gau. Nibi bi an an yad aip jim ñöl mideinaböl gau, magö iru nöp pilnaböl; pen kale ke halö nöp mideinabim u, nan ap gagnabim. ⁶Anib u, nibi bi an yip anı dañ midageinab u, nagı lö rib gi dö gilö it yanı lugöm miñep ginab rö u mideinab; nagı lö anib gau ud dam laulö innab. ^{††7}Pen kale yip anı dañ midmim, manö magö yad anı kalöp dañ niñ udöl gi mideinabim u, nan nihön nihön hag niñnabim u, Bapi hagnabim rö ginab. ⁸Kale nan magö iru niñbanö pilnab u, nibi bi yad niñö yabiñ mideinabim. Anib u, nibi bi gau kale niñöm, Bapi yad Bi mailö aij ke halö midöp u niñnaböl. ^{††}

⁹“Bapi yip midmagö yabiñ löp rö, yad kalöp u rö nöp midmagö yabiñ libin. Anib u, kale yip cig göl gi nöp midaimim, niñem yad kalöp midmagö löl gi mideinabin. ¹⁰Yad Bapi manö nipe u hain ginö, yip midmagö löl gi nöp midöp. Anib unbö rö nöp, kale manö yad u hain

geinabim u, yad kalöp midmagö löl gi nöp mideinabin. ^{†††}

¹¹“Manö kalöp hagabin anıbi, yad ai ginig gem hagabin? Yad miñ miñ yabiñ gipin rö, kale u rö nöp miñ miñ yabiñ gimim, a gem, manö anıbi hagabin. ¹²Yad pen kalöp manö ktö ap hagnabin: yad kalöp midmagö yabiñ libin rö u, kale abe u rö nöp pen pen midmagö yabiñ limim. ^{†††13}Bi ap nipe bi niñeb nipe gau gasi niñöm kalip a göm umnab u, bi anibu bi niñeb nipe midmagö yabiñ löm me, anig ginab. ^{§14}Yad hagnabin rö ginabim u, kale bi niñeb yad mideinabim. ^{§†15}Pen uri yad kalöp bi wög gi ñeb yad hagagabin; kalöp bi niñeb yad hagabin. Bi wög gi ñeb gau, bi abad midep kale, nan kale adö u niñagpal. Pen yad Bapi manö nihön nihön yip hag ñöb u, kalöp waiö hag ñibin rö, kalöp bi niñeb yad hagabin. ¹⁶Kale yip udun a gimim gagpe; yad me kalöp udnam a gem kalöp udnö. Kale arammim, nan magö iru nöp, nan magö pör pör nöp mideinab u pilnim a gem, kalöp wög anıbu hag libin. Kale anig geinabim u, Bapi niñ hib yad hagnabim, nan nihön nihön hag niñnabim u, hagnabim rö kalöp ñinab.

¹⁷“Yad kalöp manö ktö hagem hagabin, pen pen midmagö limim,” a ga. ^{†††}

Nibi bi minöñ naböñ it i gau, kale Jisas nibi bi kalip mulu kal niñbal

¹⁸Jisas bi nipe gau kalip manö rimnap halö hagöm haga, “Nibi bi minöñ naböñ it i kalöp mulu kal niñnaböl u, gasi kub anıbu niñagnabim; Jisas niñ nöd mulu kal niñla rö, hanıp gaböl, a gimim gasi u niñmim. ¹⁹Kale nibi bi minöñ naböñ it i yip niñ udagpal gau rö miñdaibep u, kalöp, nibi bi hon a göm, ud midmagö liblap. Kalöp udagnö ñin u, minöñ naböñ it i gasi niñbal rö gasi niñmidim u pen kalöp udnabin a gem udnö bi yad midpim. Anib u me, nibi bi minöñ naböñ it i kalöp mulu kal niñbal. ^{§†20}Pen nöd kalöp manö hagnö u haut gagmim: ‘Bi wög gi ñeb bi u bi kub, bi niñ abad midöp bi u bi pro, midagöp.’ Anib u, nibi bi gau rimnap yip gi naij gıpal rö, nibi bi gau rimnap kalöp u rö nöp gi naij ginaböl; pen nibi bi gau rimnap manö yad niñ udöm hain gıpal gau rö, nibi bi gau rimnap manö kale hag ñinabim u u rö nöp udöm hain ginaböl. ^{§††21}Kale bi yip yuö aunö u niñ niñagpal rö, kale bi yad midpim u niñöm, kalöp gi naij ginaböl.

²²“Yad apem kalip manö aij hagagbnep u, nan si nan naij göm manö kub yabiñ udagblap. Pen yad apem kalip hag ñi aij ginö rö, adan kale arep ap midagöp; kale nan si nan naij gıpal u hadö niñbal, pen uri kale u rö nöp nan si nan naij niñebir gaböl. ²³Pen yip mulu kal niñbal rö, yip nöp wasö, Bapi niñ abe mulu kal niñbal. ^{§†24}Yad kalip aip midem, nan gagep gau gagbnep u, nan si nan naij göm manö kub yabiñ udagblap. Pen yad apem nan gagep gau ginö yip mulu kal niñbal

† 14:28 Jon 20:17†† 14:29 Jon 13:19† 15:2 Mad 3:10††
15:6 Mad 7:19; 13:42 †† 15:8 Mad 5:16

††† 15:10 Jon 14:15 1Jn 2:5 ††† 15:12 Jon 13:34 § 15:13 Jon 10:11 1Jn 3:16 §† 15:14 Mad 12:50 §†† 15:17 Jon 13:34 §†
15:19 Jon 17:14 §†† 15:20 Jon 13:16 §† 15:23 Luk 10:16

rö, Bapi yad abe niþ mulu kal niþbal u me, manö kub anibu udnaböl.

²⁵ “Gipal anibu, Depid niþe God Manö au Juda kai lo hon a gipal manö rimnap kalı ktiñ riköm haga rö nöþ gipal. Niþe manö anibu kalı ktiñ riköm haga, ‘Manö it midö wasö, yip yihariñ nöþ mulu kal niþbal,’ a ga. †

²⁶ “Pen yad am Bapi niþ hagnö, niþe pen Bi Aþ Ba Gep u niþ yuö, apöm kalöp abad mideinab. Ana manö niþö nöþ hag ñab u, yad bi aigale bi rö midpin u, kalöp gasi ñö, niþnabim. ††27 Pen kale yad aip pör ajmidim u rö, kale abe arammim niþi bi gau kalıp, yad aigale bi rö midpin manö u hag ñibe aran,“ a ga.

16 Jisas manö hagöm haga, “Yad kalöp manö hagpin anibi, niþ aij gimim me, hainö nihön gö, yip arö gimim ap lug pakagnabim, a gem hagpin. ² Pen kalöp Juda magum gep ram gau hag höñ yuöm, ‘Kuöyañ auagmim,’ a ginaböl. Pen anibu nöþ wasö; hainö kalöp al pak linig ginaböl u, anig ginabun God niþ aij ginab a gi gasi niþnaböl. ³ Anig ginaböl u, Bapi hol apil niþagpal rö, anig ginaböl. ⁴ Yad kalöp nöð, anig göl anig göl ginab a gem manö hagajin anibu, hainö anig unbö rö nöþ geinab u, Jisas hanip anig ginab a ga rö nöþ gab a gimim niþnabim a gem, kalöp manö anibi hagabin.

Jisas, “Ana Uþ aunab,” a ga

“Pen nöð yad kale aip midmidin rö, kalöp manö anibu nöð hagagnö. ⁵ Miñi Bi yip yuö aunö u ado gi arabin pen kale bi ap yip, ‘Gai arabön?’ ö göm, hag niþagab. ⁶ Manö yad anibi niþmim, midmagö kalöp u big ñö, gasi milö niþabim. ⁷ Pen kalöp niþö hagabin, yad areinabin u, kalöp aij ginab. Pen nihön: yad aragnabin u, Bi Aþ Ba Gep u kalöp auagnab; pen yad areinabin u, yad niþ hag yunö, kalöp aunab. ⁸ Niþe apöm, niþi bi minöñ naböñ it i midpal gau kalıp gasi klö ñö, kale nan si nan naij göm gac halö midpal it u niþöm, kale aige göm kamiñ aij mideinaböl it u niþöm, God kalıp manö kub hagnab it u niþöm, niþnaböl. ⁹ Anib u, yip niþ udagpal rö, Bi Aþ Ba Gep u kalıp nan si nan naij gep it u yijig göl hag ñöm, ‘Gac halö midpim,’ a ginab. ¹⁰ Yad am Bapi aip mideinabin niþöm kale yip niþagnaböl rö, Bi Aþ Ba Gep u niþi bi gau kalıp kamiñ aij midep it u yijig göl hag ñöm, ‘Gac halö midpim,’ a ginab. ¹¹ Pen niþi bi minöñ naböñ it i yip niþ udagpal gau kalıp kiñ rö abad midöp bi naij anibu, God niþe niþ manö kub hadö haga rö, Bi Aþ Ba Gep u, Seden niþi bi niþe gau u rö nöþ manö kub niþnaböl, a ginab. ††

¹² “Manö yad iru nöþ midöp pen manö anib gau miñi udmim rö lagöp. †††13 Pen Ana niþe aueinab u, God niþe bi aigale bi rö midöp manö niþö anibu magöñhalö kalöp hag ñi aij ginab. Manö niþe adö rimnap ke udöm hagagnab; manö apdi niþnab manö anibu nöþ hag ñöl gi, hainö ginab manö adö u kalöp hag ñinab. ¹⁴ Manö yad u udöm, kalöp hag ñinab. Niþe anig gö, niþi bi gau mailö aij ke yad u niþnaböl. ¹⁵ Pen

† 15:25 Sam 35:19; 69:4 †† 15:26 Jon 14:26 ‡ 16:2 Mad 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22 †† 16:3 Jon 15:21 †† 16:7 Jon 14:16 ††† 16:11 Jon 12:31 ††† 16:12 1Ko 3:1-2

Bapi nan niþe nihön nihön midöp gau, magöñhalö nan yad midöp. Anib u me hagpin, ‘Ana niþe manö yad u udöm, kalöp hag ñinab,’ a gipin.

¹⁶ “Yöp magö ap midöp, yip niþagnabim; pen hainö yöp magö ap midmim, yip kauyañ niþnabim,” a ga. ⁵

¹⁷ Jisas anig hageia, bi niþe gau kale ke nöþ hagla, “Manö au hagöp, ‘Yöp magö ap midöp, yip niþagnabim; pen hainö yöp magö ap midmim, yip kauyañ niþnabim,’ a göp u, manö anibu it nihön midöp? Pen manö ap hagöp, ‘Yad Bapi arnabin,’ a göp u, nihön manö hagöp?” ö gila. ¹⁸ Anig hagöm, kale pen hag niþ pen hag niþ göm hagla, “Manö au hagöp, ‘Yöp magö ap’ a göp u, nihön ginig göm hagöp? Hagöp u hon it ap niþagpun,” a gila.

¹⁹ Anig hagöm, Jisas niþ hag niþniñ geila, niþe ke niþöm haga, “‘Yöp magö ap midöp, yip niþagnabim; pen hainö yöp magö ap midmim, yip kauyañ niþnabim,’ a gipin manö u niþmim me, pen pen hag niþabim ar? ²⁰ Yad kalöp niþö yabiñ hagabin, hainö bi minöñ naböñ it i yip niþ udagpal gau, nan kale ke gau nöþ gasi niþöm miñ miñ ginaböl; pen kale mög gö miñöñ göl gi mideinabim. Miñöñ gi mideinabim pen hainö kale kauyañ miñ miñ yabiñ gi mideinabim. ²¹ Niþi ap ñi pai ñiñö niþöl gi, ilön kub udöp, pen hainö ñi pai rik dap löm, magö u nöþ niþe ñiñan giñön ram minöñ au auub u niþöm, ilön mab u hauñ göm, miñ miñ göl gi nöþ mideinab. ²² Kale unbö rö, miñi midmagö ilön kale abe big ñöl midöp pen yip kauyañ niþmim, miñ miñ yabiñ ginabim. Niþi bi rimnap apöm miñ miñ gep kale u udagnaböl.

²³ “Ñin hain anibu, kale nan ap yip hag niþagnabim. Kalöp niþö yabiñ hagabin, Bapi niþ hib yad hagnabim hag niþeinabim u, hagnabim rö ginab. ²⁴ Kale nöð Bapi niþ hagnabim, hib yad hagnabim, nan ap hag niþagpim. Pen miñi, hib yad hagnabim hag niþbe, hag niþnabim rö nöþ ginab niþöm kale miñ miñ yabiñ ginabim.

²⁵ “Bapi manö niþe adö u hagem, pör manö ba gau lem hagpin u pen miñi söñ midöp, manö anibu rö hagagnabin; waiö nöþ hagnabin. ²⁶ Ñin anibu auö, Bapi niþ hag niþnabim u, hib yad hagnabim hag niþnabim. Pen hib yad hag niþnabim u, yad ke Bapi hag niþnabim adö u hagagnabin, wasö; kale ke hib yad hagnabim Bapi hag niþnabim u, niþnab. ²⁷ Pen nihön: Bapi nöþ yip yuö aunö u niþ udmim, yip midmagö libim u me, niþe ke kalöp midmagö löp. ²⁸ Bapi aip midul arö gem minöñ naböñ it i aunö; miñi minöñ naböñ it i arö gem kauyañ Bapi midöp u amem aip mideinabul,” a ga.

²⁹ Jisas anig hageia, bi niþe gau hagla, “Miñi manö ba gau limön hagagabön; waiö yabiñ hagabön. ³⁰ Uri hon niþbun, ne manö gau magöñhalö hadö niþban. Niþi bi rimnap manö hag niþeb kale mideinab u, nöþ hag niþagpal magö u, ne ke niþmön kalıp hag ñinabön. Gippan anibu hon niþbun, ne God aip midmön auna,” a gila.

³¹ Anig hageila, Jisas haga, “Anib u, ‘Hon uri niþ ud-pun,’ a gi gasi niþbim ar? ³² Söl auab — pen miñi hadö

§ 16:16 Jon 14:19 §† 16:23 Mad 7:7 §†† 16:27 Jon 14:21,23

auöp I — yip arö gimim kale ram ke ke arbe, yad ke halö mideinabin. Pen yad ke halö midageinabin; Bapi midöp rö, aip mideinabul. †

³³ “Pen kalöp manö hag ñajin anibi, yad anj dan nöp midmim, agamij mid aij gimim a gem hag ñajin. Minöñ naböñ it i midpim rö, kalöp miñjör ñinaböl. Pen gasi halö midaimim, nan nihön nihön minöñ naböñ it i kalöp ginab u, yad ktö anibu magöñhalö ud raťa migan yad u hadö libin,” a ga. ††

Jisas Nap nip sabe ga

17 Jisas manö anibu hag pis göm, kumi kabö lanj niñöm haga,

“Bapi. Ñin yip hagna u miñi auöp. Anib u, ne gimön, nibi bi gau niñnaböl, yad Ni ne mailö aij unbö ke halö midpin; pen yad Ni ne ginö, kale niñnaböl, ne Bapi mailö aij unbö ke halö midpan.

² Nihön ginig: yip ke hagna rö, nibi bi gau gau magöñhalö abad midem, nibi bi yip hag lina gau kalip uдем, kamiñj pör midep magö u kalöp ñinabin. ³ Nibi bi kale, ne God niñj añi nöp midpan u niñöm, yip Jisas Krajs yuna u niñnaböl nibi bi gau, pör pör nöp kamiñj mideinaböl. ⁴ Wög yip ram minöñ it i hagna u, gi damem gi hakpin u me, nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau kale niñbal, ne Bi mailö aij unbö ke midpan. ⁵ Pen Bapi. Miñi ne gimön, nöd ram minöñ gi laglo ñin u, hol apil mailö aij unbö ke halö midailo u rö, uri kuöyanañ anib unbö rö nöp mideinabul. ††

Jisas bi nipe gau a göm Nap nip sabe ga

⁶ “Nibi bi minöñ naböñ it i gau rimnap yip ñina. Nibi bi anib gau, kale nibi bi ne mideila u pen yip ñina. Ne aigale bi rö midpan u kalip hag ñinö. Yad manö aij ne kalip hag ñinö, kale niñ udöm, hagöp rö nöp gipal. ⁷ Uri kale hadö niñbal, yad nan nihön gipin gau, yad ke gagpin. Kale niñbal nan nihön ne yip ñiban u nöp uдем kalip ñibin. ⁸ Manö nihön nihön yip hagna u, kalip hag ñinö niñ udpal. Anib u, yad nöd ne aip midmidul, ne yip hag yuö minöñ naböñ it i aunö manö u, niñ udpal.

⁹ “Kalip nöp sabe gabin. Nibi bi minöñ naböñ it i nöp niñlö mulu lugöp gau sabe gagabin. Nibi bi yip hagna gau nöp, nibi bi ne midpal rö, nöp sabe gabin. ¹⁰ Nibi bi yad gau ke, nibi bi ne gau ke wasö, nibi bi hol apil aipen midpal me. Kale gipal anibu niñöm, nibi bi rimnap gau niñbal, yad bi mailö aij ke halö midpin. ¹¹ Pen uri yad midpan u ninabin rö, kale ke halö mideinaböl. Bapi U! Ne ktö ke halö midpan rö, yip hagina yad u rö nöp midpin. Hib ktö ke yabiñ ne u udmön, kalip rarö raumön, hol apil jim ñöl midpul rö, kale anib unbö rö nöp jim ñöl midaiöl. ¹² Yad kalip aip midem, hib ne ktö anibu yip ñina u uдем, kalip rarö rauem abad mid aij gipin. Bi ap ur gagöp. God Manö kali kliñ riköm, bi ap böñ

nöp ap lug paköm ilön kub udnab a gila rö, bi anibu nöp ur ga. Ga anibu, God Manö nöd kali kliñ rikla rö nöp ga. †††

¹³ “Pen ne midpan au ninig gabin rö, miñi utep magö ap minöñ naböñ it i midnabin u, kale niñ midlö niñöl gi, nöp manö anibi hagabin. Anib u, yad miñ miñ yabiñ gabin rö, kale u rö nöp miñ miñ yabiñ göl. ¹⁴ Manö aij ne u kalip hag ñinö niñ udpal rö, nibi bi minöñ naböñ it i gau kalip mulu kal niñbal. Yad nibi bi minöñ naböñ it i gasi niñbal rö gasi niñagpin rö, kale u rö nöp nibi bi minöñ naböñ it i gasi niñbal rö gasi niñagpal. Anib u me, nibi bi minöñ naböñ it i kalip mulu kal niñbal. ¹⁵ Pen kalip minöñ naböñ it i niñbö dam ne midpan au ud aru, a gem hagagabin; kalip minöñ naböñ it i abad midaimön, Seden kalip gi naij gagan, a gem hagabin. ¹⁶ Yad nibi bi minöñ naböñ it i gasi niñbal rö gasi niñagpin; kale u rö nöp nibi bi minöñ naböñ it i gasi niñbal rö gasi niñagpal. ¹⁷ Manö ne u, manö niñj nöp anibu, kalip hag ñimön, kale u! midnaböl. ¹⁸ Ne yip nibi bi minöñ naböñ it i midpal anj gau yuna rö, yad kalip u rö nöp nibi bi minöñ naböñ it i midpal anj gau yubin. ¹⁹ Wög nihön nihön yip ñiban u, yad gi haknabin. Yad anig gabin u, bi yad gau kale yip niñöm, wög kale nihön nihön mideinab u, kale u rö nöp gi haklanj a gem, gabin.

Jisas nibi bi nipe gau magöñhalö a göm, nap nip sabe ga

²⁰ “Yad nöp sabe gabin i, bi uri hagajin kalip nöp sabe gagabin; kale manö hag ñilö, nibi bi gau manö kale niñ udöm, yip niñ udnaböl gau, kalip abe sabe gabin. ²¹ Bapi, ne yad anj dan midpan, yad nöp anj dan midpin. Hol apil jim ñöl midpul rö, kale magöñhalö anib unbö rö nöp hol apil aip jim ñöl midaiöl. Anig ginab u, ne nöp yip hag yuö aunö u, nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau niñ udöl. ²² Hol apil jim ñöl midpul rö, kale u rö nöp jim ñöl midaiöl, a gem, ne mailö aij unbö ke yip ñina u, yad pen kalip abe u rö nöp ñibin. ²³ Anib u, ne yad anj dan midpan rö, yad kalip anj dan midnö me, kale jim ñöl yabiñ midaiöl. Anig gö me, nibi bi minöñ naböñ it i gau niñnaböl, ne nöp yip yuö aunö niñöm ne yip midmagö liban rö, kalip u rö nöp midmagö liban.

²⁴ “Bapi! Yip aij göp u, nibi bi yip ñiban gau, am yad mideinabin au aip midöm, minöñ naböñ gi laglo ñin u, yip midmagö limön mailö aij unbö ke yip ñina u niñöl.

²⁵ “Bapi! Ne me bi asiñ midagöp! Nibi bi minöñ naböñ it i gau kale nöp niñagpal. Pen yad nöp niñbin. Nibi bi yad gai i ne nöp yip yuö aunö u, niñbal. ²⁶ Ne aigale bi rö midpan u, yad kalip hag ñinö. Pen hainö u rö nöp, ne aigale bi rö midpan u yad kalip hag ñi aij ginabin. Anig gem, yad ke kalip anj dan midnö, ne yip midmagö liban rö niñ aij göm, kale u rö nöp pen pen midmagö löl,” a ga.

† 16:32 Mad 26:31,56 †† 16:33 Jon 14:27; Ro 5:1; 1Jn 5:4 ††† 17:3 1Jn 5:20 †† 17:4 Jon 4:34 †† 17:5 Jon 1:1

††† 17:12 Jon 6:39; 13:18 †††† 17:15 Mad 6:13; 2De 3:3 17:18 Jon 20:21 †† 17:22 Ap 4:32

Jisas nîp ud sisi lîla

(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

18 Jisas Nap nîp sabe gi pis göm, bi nîpe gau aip ñig pro Kidron juöm, böñ lödañ amöm, mab olip wög adiñ u arla. ² Mab olip wög adiñ anîbu Jisas bi nîpe gau aip pör am magum gimîdal rö, Judas bi Jisas nîp mumug niñig geia u, miñan anîbu niñ aij ga.

³ Perisi bi gau abe, bi God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, Judas nîp hageila, nîpe am ami bi rimnap ut göm, God sabe gep ram polisman rimnap ut göm, dam Jisas mideia au amjaka. Kale pen pen alep nan rimnap udöm, hapö rimnap tam rimnap lau udöm, aueila.

⁴ Jisas nîp nan niñön ginig ga u niña u me, aueila u amöm haga, "An nîp uthai niñ ajabim?" ö ga.

⁵ Hageia hagla, "Jisas, bi Nasared niñö u," a gîla.

Hageila, Jisas haga, "Bi anîbu me yad i," a ga. Pen magö anîbu, bi nîp mumug niña u, Judas, kale aip anîb au mideia. ⁶ Pen Jisas, "Bi anîbu me yad i," a gö, kale jöl adö ñiñ gi amöm gi dam pak la.

⁷ Jisas pen kalip kauyañ haga, "An nîp uthai niñ ajabim?" ö ga.

Hageia hagla, "Jisas, bi Nasared niñö u," a gîla.

⁸ Hageila, Jisas haga, "Kalöp midö nöp hagnin, 'Bi anîbu me yad i.' Yip uthai niñ ajpim rö, bi gai i kalip arö gipe aröl," a ga.

⁹ Ga anîbu, Jisas nöd Nap nîp haga rö nöp ga. Nîpe Nap nîp haga, "Bapi. Bi yip ñina gau, añi ap ur gagöp," a ga. †

¹⁰ Pen magö anîbu nöp, Saimon Pida ru milö kid daua u ñip gi udöm, bi ap nîp rimid yijig lau böñ nöp rib gi dö gi yua. Bi anîbu hib nîpe Malkas. Nîpe God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ u nîp bi wög gi ñeb nîpe u midmidöp. ¹¹ Pida anig geia, Jisas haga, "Ru milö kid udpan kuöyañ lö aran! Ne Bapi ñig asi yip ñöb u ñiñagnabin a gimön niñban ar?" a ga. ††

Jisas ud Anas mideia au arla

¹² Jisas anig hagö niñöl gi, ami bi gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, Jisas nîp ud sisi löm, nagi li pidöñ göm, ¹³ kale nöd Jisas dam Anas mideia au arla. Bi Anas anîbu, Kaiapas nîma nîpe. Kaiapas me, mi añi anîbu, God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ wög u hag lîlö, wög gi mideia. ¹⁴ Kaiapas nîpe me nöd Juda bi manö ud asikep kalip haga, "Bi añi ap umö hon magöñhalö kamiñ arnabun u aij," a ga. ‡

Pida, "Jisas nîp niñagpin," a ga

(Mad 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Pen Jisas nîp anig göm, dam Anas ram u areila niñöm, Saimon Pida aip, yad Jon aip, holmiñ hain hain arlo. Bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ u yip niñ aij ga rö, yad amem böñ nöp ram nîpe manö kub hagnîdal waryö raul yañ arnö; ¹⁶ pen Pida nîpe höñ löyañ adö mideia. Yad pen ado gi apem, niñi ajöñ it abad mideia u nîp hagem, Pida nîp ut gi waryö raul yañ arlo.

¹⁷ Pen niñi ajöñ it abad mideia u, Pida nîp haga, "Ne u rö nöp Jisas bi nîpe ap ar?" a ga.

Hageia, Pida haga, "Yad wasö," ga.

¹⁸ Pen Kaiapas nîp wög gi ñeila bi gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, kalip yigön gö, mab bic run magö anîb au piñöñ mideia, uraköl mali mideila. Pida nîp u rö nöp yigön gö, ap anîb au se göl, kalip aip mab mali mideia.

Anas Jisas nîp manö hag niña

(Mad 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Pen Anas, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ nöd midmidöp u, Jisas nîp hag niña, "Niñi bi ne niñi bi an? Ne manö niñön niñön niñi bi ne hag ñiñban?" a gi niña. ²⁰ Hageia, Jisas pen haga, "Yad manö rimnap pi gem hag ñagnö; bi kale gau niñ midlö niñöl gi, Juda magum gep ram gau abe, God sabe gep ram u abe, pör waiö hag ñiñbin. ²¹ Anîb u, niñön ginig yip manö hag niñabön? Niñi bi manö hagnö niñ mideila rimnap daumim hag niñmim. Manö niñön niñön hagnö u niñbal me," a ga.

²² Jisas anig hageia, God sabe gep ram abad midmidöp polisman ap, nîp alaun u paköm haga, "Niñön ginig bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ u nîp manö anîbu rö hagabön?" ö ga.

²³ Hageia, Jisas haga, "Yad manö piral ap hagnin a gimön, manö piral hagnin anîbu niñi bi gai i kalip waiö hag ñimön. Pen manö niñö hagnin u, ne niñön ginig yip pakajan?" ö ga.

²⁴ Jisas nîp nagi li ribik gîla rö midö niñöl gi, Anas hagö kale Jisas nîp dam, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ hain niñö u, Kaiapas, ud arla.

Pida kuöyañ, "Jisas nîp niñagpin," a ga

²⁵ Pen Pida nîpe anig uraköl gi midöm mab mali midö niñöl gi, bi rimnap nîp hagla, "Bi anîbu bi ap me ne i ar?" a gîla.

Hageila, Pida hag haluöm haga, "Yad wasö," ga.

²⁶ Pen bi au Pida rimid rib gi dö ga u, bi ridik lö lö nîpe ap God nîp nan sabe gep bi kub u nîp wög gi mideia. Nîpe apöm, Pida nîp haga, "Yad nöp niñbin, ne bi anîbu aip mab olip wög adiñ au midajan ar?" a ga.

²⁷ Hageia Pida kauyañ hag haluöm haga, "Yad wasö," ga. Anig hagö niñöl gi, adiñ kitakit wiñ ala. ††

Jisas nîp dam Pailod mideia au arla

(Mad 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Ram rik dam lö niñöl gi, Juda kai kale Jisas nîp Kaiapas ram anîbu niñö dam Rom gapman bi kub Pailod ram kub u arla. Juda kai hagla, "Hon Rom bi ram raul i arno, hanip asiñ ut ginab niñöm hon Pasopa nan ñiñun rö lagnab," a göm, höñ giyañ mideila. ²⁹ Anîb u, Pailod höñ amöm haga, "Bi i nîp niñön manö niñmim daubim?" ö ga.

³⁰ Hageia, kale hagla, "Nîpe nan naij ap gagböp, nöp anig dauagbnop," a gîla.

† 18:9 Jon 17:12 †† 18:11 Mad 26:39 ‡ 18:14 Jon 11:49-51

†† 18:27 Jon 13:38

³¹ Hageila, Pailod haga, "Kale dam lo kale adö u ke hagöp rö niñmim, manö kub hagim," a ga.

Hageia, Juda kai pen hagla, "Hon nibi bi gau kalip manö kub hagin, al pak lino umöl, lo adö u midagöp. Rom gapman gau hanip wasö gipal," a gila. ^{†32} Juda kai anig gila u, Jisas yip aigöl gilö umnabin, a göm, haga rö nöp gila. ^{††}

³³ Pen Juda kai anig hageila, Pailod kauyan ado gi ram raul yan amöm, Jisas auan a gö, aueia nip haga, "Ne Juda kai kiñ kale u aka?" ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, "Manö yip hag niñabön u, maj miñan ne u ke hagabön aka nibi bi rimnap maj miñan kale u udmön hagabön?" ö ga.

³⁵ Hageia, Pailod haga, "Yad Juda bi wasö. Juda kai ne gau nöp, bi God nip nan sabe gep bi kub ne gau nöp me, nöp dapöm niñmagö yad niñbal. Ne nan niñön gaina anig gipal?" ö ga. [‡]

³⁶ Hageia, Jisas haga, "Yad nibi bi udem abad mideinabin u, kiñ minöñ naböñ it i midpal rö, midageinabin. Yad minöñ naböñ it i kiñ midniñ gaibnep, Juda nibi bi gau yip nagilun, a gilö, nibi bi yad gau uraköm kale aip pen pen alblap. Pen yad nibi bi udem abad mideinabin nagilun ke midöp; minöñ naböñ it i rö wasö," ga.

³⁷ Anig hageia, Pailod haga, "Anib u, ne kiñ ap aka?" ga.

Hageia, Jisas haga, "Me ne hagpan me u. Adö anibu nöp me, Bapi God gö, yip minöñ naböñ it i yag daulö, majö gem, manö niñö yabif u hag niñbin. Nibi bi manö niñö yabif udun, a gi gasi niñbal gau, manö yad u udpal," a ga.

³⁸ Anig hageia, Pailod haga, "Pen manö gau niñö gau niñö ke ke iru nöp midöp u, hon aigöl gun manö niñö yabif me u, a gun niñun?" ö ga.

Juda nibi bi Pailod nip hagla, "Jisas nip al pak limim," a gila

(Mad 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

Pailod manö anibu hagöm, kauyan höñ amöm, Juda kai kalip haga, "Yad nipe nan naij ap gajip niñagpin.

³⁹ Pen hon Rom gapman, mi u mi u, Pasopa niñ kub u auajip, bi nagiman kale ap yihariñ hubik yubun. Anib u, Juda kai kiñ kale u, yihariñ hubik yunö arnim aka?" ga. ⁴⁰ Hageia, meg miñan dap ranöm hagla, "Nip wasöl Hon Barabas nip hubik yumön!" a gila. Bi Barabas anibu, nibi bi gau wañ wañ gö gapman kai kalip aip pen pen alla.

Pailod Jisas manö kub haga

19 Anig hageila, Pailod ami bi nipe gau hagö, Jisas nip nagilun udöm pak ado malo gila. ² Anig göl paköm, nan kali kali halö rimnap udöm, kiñ liñbal rö usajil bad ap göm, Jisas nip rol gi niñm, watij mu milö bö ap li niñm, ^{†††} nip kuöyan amöm kuöyan amöm hagla, "Ne Juda kai kiñ kale, ne pör nöp midaimön!" a gila. Anig hagöl gi, nip mulu maj miñan pakla.

⁴ Pen Pailod kuöyan höñ amöm, Juda nibi bi kalip haga, "Niñm! Yad Jisas nip höñ i daunabin niñöm kale niñnabim, yad nipe nan naij göp it ap uthai niñagpin," a ga. ⁵ Pen Jisas nip usajil kali kali halö bad u rol gi niñm, watij mu milö bö adö li niñla u halö auö niñöl gi, Pailod kalip haga, "Nip niñm!" a ga.

⁶ Anig hageia, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, Jisas nip niñöm manö blañ göm hagla, "Nip mab ba lañ al pak limim! Nip mab ba lañ al pak limim!" a gila. Anig hageila, Pailod haga, "Kale ke nip dammim, mab ba lañ al pak limim. Yad nan naij göp it ap uthai niñagpin!" a ga.

⁷ Hageia, Juda kai hagla, "Nipe, 'Yad God Niñ nipe,' a ga u, lo hon ap hagöp, 'Umnim,' a göp," a gila.

⁸ Anig hageia, Pailod niñöm, rapin piñiñ göm, ⁹ kuöyan ram raul yan amöm, Jisas nip hag niñöm haga, "Ne ram minöñ gai niñö?" ö ga. Hageia, Jisas manö ap pen hagaga. ^{†††} Pailod haga, "Ne yip manö hagagnabön ar? Ne niñban. Yad nöp abad midpin. Anib u, nöp hubik yunig hubik yunabin; pen nöp mab ba lañ al pak lö, a ginö, al pak linaböl," a ga.

¹¹ Hageia, Jisas haga, "Pen ne yip abad midpan u, ne ke wasö, God nöp hagö abad midpan. Anib u, yip gi naij gabön marö u, ne nöp udagnabön; bi yip udöm nöp niñö u, marö kub yabif u udnab," a ga. ^{†††}

¹² Jisas anig hageia, Pailod nip yihariñ hag yuin, a göm, gasi niña u pen Juda kai nip blañ gi hagöm hagla, "Ne Jisas nip hubik yunabön u, Rom bi kub Sisa bi niñeb nipe midageinabön. Bi, yad kiñ midpin, a gipal gau, Sisa aip pen pen al lun, a göm me, manö anibu rö hagpal," a gila. ^{†††}

¹³ Anig hageila, Pailod manö anibu niñöm, am Jisas nip ut gi höñ amöm, nipe am bi manö ud asikep sea adö au lañ gila adö u asika. Ka asika anibu, "Kabö Adan" a gimidal. Pen Arameik manö löm, "Gabada" a gimidal.

¹⁴ Pen niñ anibu, Juda nibi bi Pasopa nan kale magum gep niñ. Sidö an kub lañ magö u, Pailod kalip haga, "Kiñ kale me i!" a ga. ¹⁵ Hageia, meg magö dap ranöm hagla, "Nip al pak li! Nip mab ba lañ al pak li!" a gila.

Hageila, Pailod haga, "Kiñ kale anibi mab ba lañ al pak linam?" ö ga.

Hageia, bi God nip nan sabe gep bi kub gau hagla, "Kiñ hon ap midagöp; Rom bi kub Sisa nöp midöp," a gila.

¹⁶ Pen anig gi hag damöm, Pailod manö kalip u udöm, ami bi gau kalip haga, "Jisas nip dam mab ba lañ al pak limim," a ga.

Jisas nip mab ba lañ al pak lila

(Mad 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Pen nip al pak linig gila mab u, Jisas nip niñlö, nipe dam "Wip Nabic Cög Ij" a gipal dum u apjaka. Dum anibu, Arameik manö löm "Golgoda" a gimidal. ¹⁸ Jisas

† 18:31 Jon 19:6-7 †† 18:32 Jon 3:14; 12:33 ‡ 18:35 Jon 1:11 †† 19:2 Luk 23:11

†† 19:9 Mad 27:12 ††† 19:11 Jon 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1 ††† 19:12 Luk 23:2; Ap 17:7

nip mab kros cipit pak löm, bi mihöp, ap böñ lap, ap böñ lap, al pak lila. Jisas anj au mideia.

¹⁹ Pen Pailod hagö, bi nipe gau mab po ap udöm kali ktiñ riköm, Jisas nip al pak lila mab ba nabic au gidanj ditam gila. Kali ktiñ rikla manö u:

JISAS NASARED NIBÖ JUDA KAI KIÑ KALE ME I.

²⁰ Manö aña adö anibu nöp, Arameik manö kali ktiñ riköm, Ladin manö kali ktiñ riköm, Grik manö kali ktiñ riköm gila me, Jerusalem söl anib au mideia rö, Juda nibi bi iru nöp amgö li niñla. ²¹ Pen God nip nan sabe gep bi kub gau am Pailod nip hagla, "Manö kali ktiñ rikpan u kabö rö gagöp. 'Juda kai kiñ kale' manö u midagainim; yihariñ hagmön, 'Nipe hagöp, "Yad Juda kai kiñ kale midpin," a göp,' a gimön, manö anibu nöp kali ktiñ rikmön," a gila.

²² Anig hageila pen Pailod pen haga, "Yad manö nihön kali ktiñ rikpin u, anig göl nöp midnab," a ga.

²³ Pen Jisas nip mab ba lañ al pak löm, ami bi mihau mihau Jisas watij nipe gau balu ke ke udöm, watij milö bö göm al dör gagla u, u rö nöp balu udnig hagla,

²⁴ "Pabu gagun! Yihariñ sadu rö gun, bi an udnim u, nipe udnab," a gila. Gila anibu, God hadame nöp nibi bi gau kalip gasi ñö, God Manö u kali ktiñ riköm, hainö anig ginaböl, a gila u me, hainö anig unbö rö nöp gila. Manö anibu kali ktiñ riköm hagla,

"Watij yad u balu ke ke udöm, watij milö bö yad u, sadu rö gun udun, a gila," a gila.

†

²⁵ Pen ñin anibu, Jisas nime u, nimañ u, Klopas nibin Maria u, Maria Magdala u, ap Jisas nip al pak lila got söl anib au mideia. ^{†26} Yad Jon, Jisas yip midmagö limidöp bi u, u rö nöp ap söl anib au midainö u me, Jisas yip niñöm, nime Maria nip haga, "Nibi me, ñi ne me u," a ga. ^{†27} Anig hagöm, nipe pen nime Maria niñöm yip haga, "Name ne me u," a ga. Anig hagö niñöl gi, ñin anibu, Jisas nime nip ut gi ram yad u damem, aip midmidul.

Jisas uma

(Mad 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ Jisas niña, wög adö nipe u magöñhalö gi haka u me, God Manö haga u niñö linim a göm haga, "Yip rugu miñep göp," a ga. ^{†29} Pen ñig wain asi barol ap dap anib au lilö mideia u me, ami bi ap, nan hain bad ap udöm, wain asi anibu löm, ud mab hisop lö adinj u abös alöm, dap ranöm Jisas maj hañ adö nip u la. ^{†30} Jisas ñig wain asi anibu niñöm haga, "Naböñ juöp," a göm, ubör yihön göm, ana nipe ña.

Jisas riglöm nipe u biniñ gila

³¹ Pen Juda bi kub gau, kagoñ ñin u dugo magö u hadö auajip niñöm hagla, "Rol God nip sabe gep ñin hon u, wip gau mab ba lañ midagaiöl," a göm, am Pailod nip hagla, "Bi mab ba lañ al pak libal gau, ami bi gau ma kalip gau pa jö gilö, yinid umlö, ud minönj yanj löl," a gila. ^{†32} Hageila, Pailod ami bi gau kalip hagö,

† 19:24 Sam 22:18 †† 19:25 Mad 27:55-56 † 19:26 Jon 13:23 †† 19:28 Sam 22:15 †† 19:29 Sam 69:21

am bi Jisas aip al pak lila mihau, ma kalip gau pa jö gila. ³³ Pen Jisas ma nip u pa jö gun a göm niñla, nipe hadö uma. Anig ga u me, ma nipe u pa jö gagla. ³⁴ Pen ami bi ap, watab ap udöm, Jisas nip riglöm adinj au biniñ gö, adinj hagape halö, ñig halö luga. ³⁵ Anib u, kale nibi bi manö kali ktiñ rikabin anibi niñnabim gau abe Jisas nip niñ udmim, a gem, yad Jon, Jisas nip ga u amgö yad ke niñbin rö, kalöp manö niñö yabit anibi hagem kali ktiñ rikabin. ^{†36} Pen ga anibu, God hadame nöp nibi bi gau kalip gasi ñö, God Manö u kali ktiñ riköm, hainö anig ginaböl, a gila u me, hainö anig unbö rö nöp gila. God Manö u kali ktiñ riköm hagla, "Le nipe u, ap pa jö gagnaböl," a gila. ³⁷ Pen manö ap hagla, "Bi nip biniñ gajal u nip niñnaböl," a gila. [†]

Josep nipe Jisas hañ romanj dam rigöl ga

(Mad 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Bi Arimadia daun nibö ap, Jisas manö nipe niñ u da u pen, Juda bi kub kalip piñinj göm, Jisas nip niñ udnin, a göm, waiö hagagmidöp. Bi anibu hib nipe Josep. Nipe Jisas nip dam rigöl ginam, a göm, am Pailod nip hag niñö, yau a gö, ud ara. ³⁹ Nikodimas nipe Josep aip arlö. Nikodimas, bi au nöd am Jisas nip sibön yanj niña bi u. Nikodimas nan hañij aij auap iru nöp, kilo unbö ñinjuöl ado gi da unbö ajip böñ danj (35) rö, udöm ara. Nan hañij aij auap anibu, mab mö cil u abe, mab alos cil u abe udöm gila. ^{†40} Pen kale mihöp am wip he u ud asik dap lugmil, Juda nibi bi gimidal rö, mab cil ud ara u, wip he gau anöñ li ñimil, linin ud watij rud gila pro milö u udmil, wam wam gilö. ⁴¹ Jisas mab ba lañ al pak lila ka anib söl au wög adinj ap mideia. Wög adinj anibu anj au kabö migan gisön nöp luöm, wip rigöl gagla ap mideia. ⁴² Juda kai God nip sabe gep ñin kale u söl söl ga rö, yinid rigöl gul a gimil, kabö migan yöp söl anib au rigöl gilö.

Wip rigöl gila u kuö nöp mideia

(Mad 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 Sade ñin u, ram rikniñ gö niñöl gi, Maria Magdala wip rigöl gila migan amöm niña, kabö kub wip rigöl pit gila u, liti gi am got au mideia. ² Nipe niñöm, kauyanj gi dö gi ap Saimon Pida hol mihönj midailo u apöm haga, "Bi Kub u nip agamij ud arbal; pen dap libal au niñagpun," a ga.

³ Anig hageia, Pida hol mihönj niñniñ gi dö yabit gul hadlo. Yad nöd amjakem, ⁵ höñ adö löyanj nöp midem, kabö migan jin sipsip niñnö watij bad gau nöp mideia. ⁶ Pen Saimon Pida nipe hain apöm, kabö migan u hiikid amöm niña, Jisas nip watij wam halö yula gau hubik gaga; rigöl gila rö nöp mideia. Pen watij nabic jin piral wam gigabö gila u, u rö nöp hubikaga; piral gi-gabö gila rö nöp asik gi ke au mideia. ⁸ Yad nöd wip rigöl gila u apjknö pen uri yad u rö nöp kabö migan hiikid amem niñnö, watij gau wam halula rö mideia u me, anibu Jisas uraköp, a gem niñ udnö. ⁹ Pen ñin

†† 19:31 Dud 21:22-23 ††† 19:35 Jon 21:24 § 19:36 Eks 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 †† 19:37 Sek 12:10; Rep 1:7 ††† 19:39 Jon 3:1-2

anibu, God Manö kali kliñ riköm, Jisas umöm uraknim, a gila manö u, hol niñ aij gaglo. †¹⁰ Anig niñjul ado gi ram arlo.

Maria Magdala Jisas waiö lö niña

(Mad 28:9-10; Mak 16:9-11)

¹¹ Pen Maria wip rigöl gila rigöl migan anibu höñ adö au uraköl midöm miñon göl gi mideia. Miñon göl gi midöl gi, jöl magö dudu gi kabö migan jñ sipisip niña, ejol watij rud lilö miñau, Jisas wip he nöd mideia ka anibu asik midöl gi, ap nabic adij jñ, ap ma adij miñ, midailö. ¹³ Ejol anib miñau Maria nip haglö, "Nihön ginig miñon gabön?" ö gilö.

Hagailö haga, "Bi Kub yad u nip damöm gai dam libal u niñagpin!" a ga. ¹⁴ Anig hagöm, ado göm niña, Jisas urak mideia. Pen nip niñö, bi unbö ke rö la. Jisas niña u pen u Jisas nöp a göm niñaga. †

¹⁵ Jisas pen Maria nip haga, "Niñi me. Nihön ginig miñon gabön? An nip uthai niñabön?" ö ga.

Hageia, Maria haga e, bi wög adij nap niñö u nöp yip hagab, a göm haga, "Bi kub niñeb. Wip u ud arbin, a gimön, gai dam liban u yip hagaimön, yad ud arnam," a ga.

¹⁶ Hageia, Jisas haga, "Maria!" a ga.

Hageia, Maria, Arameik manö löm, "Rabonai!" a ga. Manö haga anibu, "Manö Hag Neb Bi."

¹⁷ Hageia, Jisas haga, "Yad ram minön it i arö gem, Bapi ado gi au lañ aragin rö, yip ud midagaimön. Pen ne arammön, mam bi kalip hagmön, Jisas hagöp, "Yad Bapi yad, Bapi kale, God yad, God kale midöp u ado gi arabin," a göp, a gimön," a ga. ‡

¹⁸ Jisas anig hageia, Maria Magdala am Jisas bi nipe gau kalip haga, "Yad Bi Kub u nip niñem auabin," a ga. Anig hagöm, Jisas manö nihön nihön nip haga u, Maria nipe Jisas bi nipe kalip manö anibu haga.

Jisas waiö lö bi nipe gau niñla

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Pen Sade ñin u, sidö wad ara niñöm, bi nipe gau Juda bi kub gau kalip piñij göm, ram raul amöm ajön u giñ pidön göm, agamij mideila niñöm, Jisas ap an anib au waiö löm haga, "God kalöp abad mideian," a ga. ²⁰ Anig hagöm, ñimagö ur nipe gau kalip yamöm, riglöm böñ lau yamöm ga. Bi nipe gau niñöm, u Bi Kub nöp, a göm, miñ miñ yabiñ gila. ††

²¹ Jisas pen kalip kuöyan haga, "God kalöp abad mideian. Bapi yip hag yuö apem wög nipe gipin rö, kalöp pen abe hag yuabin," a ga. ²² Anig hagöm, kalip pu göl gi haga, "Ana U† u udmim. ²³ Niñi bi rimnap nan si nan naj gipal gau niñmim arö ginabim u, God u rö nöp niñöm arö ginab. Pen niñmim arö gagnabim u, God u rö nöp niñöm arö gagnab," a ga. ††

Jisas waiö lö bi nipe Domas nip niña

²⁴ Pen Jisas ap waiö löm kalip manö haga ñin anibu, bi nipe Domas, hib ap Ni Ramö a gimidal u, kalip aip midageia. ²⁵ Anib u, hainö Jisas bi nipe Domas nip hagla, "Bi Kub u niñbun," a gila.

Hageila, nipe pen haga, "Anig hagabim u pen niñmagö nipe cipit pakla u abe, riglöm binij gila u abe, amgö yad ke niñem niñmagö yad ud niñnabin u me, manö anibu niñ u dem, uraköp, a gem niñ udnabin; wasö u wasö," ga.

²⁶ Anig hagöm, pen wik añi ap midöm, Jisas bi nipe gau Domas aip kuöyan ram raul u mideila. Ajön giñ pidön gila u pen Jisas nipe ap an anib au waiö löm haga, "God kalöp abad mideian," a ga. ²⁷ Jisas anig hagöm, Domas nip haga, "Niñmagö ne u, yip cipit pakla u ud nöñ. Niñmagö yad nöñ. Riglöm böñ yad binij gila aui abe ud nöñ. Gasi mlö lagmön, yip niñ udmön," a ga.

²⁸ Hageia, Domas haga, "Bi Kub yad, God yad!" a ga.

²⁹ Pen Jisas Domas nip haga, "Yip waiö niñmön me, yip niñ udpan. Pen niñi bi yip waiö niñagöm, yip niñ udnaböl gau, miñ miñ yabiñ ginaböl," a ga. †††

Jon manö anibi nihön ginig kali kliñ rika

³⁰ Pen manö kali kliñ rikabin anibi, hon Jisas bi nipe gau niñ midno niñöl gi, Jisas nan gagep ke ke iru nöp gimidöp rö, magönhalö kali kliñ rikagpin. ³¹ Pen kale, Jisas nöp me, Krai u, God Ni nipe yabiñ u nöp, a gimim, nip niñ udpe, kalöp udö, nip aip kamiñ midein-abim, a gem, manö anibi kali kliñ rikpin. †††

Jisas waiö lö bi nipe unbö mudun jñ u nip niñla

21 Pen hainö hon Jisas bi nipe gau Niñig Wanjö Daibirias au midaino niñöm Jisas nipe waiö lö niñno. Nihön ga u hagnig gabin. ² Saimon Pida u, Domas u (hib ap Ni Ramö a gal u), Nadanyel Kena daun, ram minön Galili au niñö u, Sebedi niñi Jems hol mamil miñau, Jisas bi nipe miñöp halö aip, jim ñöl am Niñig Wanjö Daibirias au midaino.

³ Saimon Pida hanip haga, "Yad kabsat nan arabin," a ga. Hageia, "Hon aip arnabun," a gun, am nip aip niñ magib udun, gi ajno ajno ram rua pen kabsat rimnap udagno. §

⁴ Pen sidö lim gö niñöl gi, Jisas ap niñig wanjö got au mideia. Nip niñno pen u Jisas nöp a gun niñagno.

⁵ Nipe hanip haga, "Niñ game. Kale kabsat nan gi aj wasö niñbim ar?" a ga. Hageia, hon yau a gino. ⁶ Anig hagaino, hanip haga, "Uben u ud niñig magib niñmagö yijig kid lau adö yumim me, kabsat rimnap udnabim!" a ga. Hageia, uben u ud niñig an yan yuun, kabsat iru yabiñ nöp udun, tip gino aunim rö laga. ⁷ Anig geia, yad Jon, Pida nip hagnö, "Bi anibu Bi Kub u nöp," a ginö. Anig hagainö, Pida niñöm, watij nipe au la u ud hib nab an au gidan piralöm, ujanid niñig an yan la. §†† Hon

† 20:9 Ap 2:24-32; 1Ko 15:4 †† 20:14 Luk 24:16; Jon 21:4 †
20:17 Ro 8:29; Hib 2:11-12 †† 20:20 Jon 16:22; 1Jn 1:1 †† 20:23
Mad 16:19

††† 20:29 1Pi 1:8 ††† 20:31 Jon 3:15; Ro 1:17; 1Jn 5:13 §
21:3 Luk 5:4-7 §† 21:7 Jon 13:23; Mad 14:29

bi rímnap ñig magíþ adö u midun, uben kabsat halö ap ran jaköm mideia u, ðip gi dap, milö gau wasö, mida unbö ñinjuöl mamíd (100) rö nöþ, ñig got au auno.

⁹ Got aníþ au apun niñno, mab in bic ara adö u, kabsat rímnap in mideia. Bred rímnap u rö nöþ mideia.

¹⁰ Pen Jisas haníp haga, “Kabsat miñi udpim gau, rímnap dauim,” a ga. ¹¹ Hageia, Saimon Pida ñig magíþ adö u amöm, niþe aip uben kabsat iru nöþ (153) mideia aníbu kabö kutup adö au ðip gi dauno. Uben u marö ga pen pa gi dö gaga. †

¹² Jisas pen haníp haga, “Apim, nan ñinjim,” a ga. Hon pen nable gö, ne bi an ammön midpan a gun níp hag niñagno; u Bi Kub u nöþ a gun, niñun arö gíno. ¹³ Jisas niþe am bred u udöm, haníp niþe löm, kabsat abe ud haníp niþe löm gö, ñinjo.

¹⁴ Pen Jisas umöm uraköm, haníp bi niþe gau ij mihau niñan waiö lö níp niñno. ††

Jisas Pida níp manö haga

¹⁵ Pen hon nan ñin pis gun, Jisas Saimon Pida níp hag niña, “Saimon Jon ñi niþe. Bi gai i rö wasö; ne yip niñö nöþ midmagö liban aka?” ga.

Hageia, Pida haga, “Bi Kub. Yad nöþ midmagö libin u, ne niñban me,” a ga.

Anig hageia, Jisas haga, “Sipsip pi yad gau, abad midaimön,” a ga.

¹⁶ Jisas anig hagöm, kauyañ hag niña, “Saimon Jon ñi niþe. Ne yip niñö nöþ midmagö liban aka?” ga.

Hageia, Pida haga, “Bi Kub. Yad nöþ midmagö libin u, ne niñban me,” a ga.

Anig hageia, Jisas haga, “Sipsip yad gau abad midaimön,” a ga. ‡

¹⁷ Jisas kauyañ pen hag niña, “Saimon Jon ñi niþe. Ne yip midmagö liban aka?” ga.

Pen Jisas anig göm, manö adö añi aníbu nöþ, “Ne yip midmagö liban aka?” hag niñöm hag niñöm gö me, Pi-

† 21:11 Luk 5:6 †† 21:14 Jon 20:19,26 ‡ 21:16 Ap 20:28

da gasi iru niñöl gi haga, “Bi Kub. Ne nan gau magöñhalö niñban. Aníþ u, yad nöþ midmagö libin u, ne hadö niñban me,” a ga.

Hageia, Jisas haga, “Aníþ u, sipsip yad gau abad midaimön. ¹⁸ Yad nöþ niñö yabiþ hagabin, ne bi praj rö midaina ñin u, wañj gasi ne ke niñna rö ud limön ajmídan. Pen ne hainö bi miþep linabön ñin u, ne ñimagö ne gilañ gi midö niñöl gi, bi ke niþö ap nöþ nagi adiköm, aragnabön mol u uþ gi ud arnab,” a ga. ¹⁹ Jisas manö haga aníbu, niþi bi rímnap hainö Pida al pak linaböl u, Jisas nöd niña me u. Niþi bi hain niþö gau, Pida níp nan niñön ginaböl umnab u niñöm, God niþe mailö aij unbö ke halö midöp u niñnaböl. Pen Jisas Pida níp haga, “Yip hain gimön,” a ga. ††

²⁰ Jisas manö aníbu haga niñöm Pida ado göm niña, yad bi Jisas midmagö limídöp u midainö. Yad bi aníbu me, nöd Jisas Pasopa nan ñin mideia iþ au asik midem hag niñnö, “Bi Kub. An nöþ mumug ginab?” ö gínö. ††²¹ Pida yip niñöm Jisas níp haga, “Bi Kub. Bi i níp niñön ginab?” ö ga.

²² Hageia, Jisas haga, “U gasi yad. Yad hagnö niþe midep nöþ midö niñöl gi, ado gi aunabin u, manö ne wasö. Pen ne yip hain gimön,” a ga.

²³ Jisas manö haga aníbu, niþi bi níp niñ udla rímnap hagla, “Jisas bi niþe aníbu umagnab,” a gila. Pen Jisas bi niþe aníbu umagnab a göm manö aníbu hagaga; niþe yiñariñ haga, “Yad hagnö, niþe midep nöþ midö niñöl gi, ado gi aunabin u, manö ne wasö,” ga.

²⁴ Jisas bi niþe aníbu me, niþe ke manö aníbi kali kñiñ riköm, magöñhalö manö niñö yabiþ nöþ midöp u niñöm, kali kñiñ riköp me u. ††²⁵ Jisas nan adö ke ke iru nöþ ga u pen manö aníbu yöþ rímnap nöþ aníþ au kali kñiñ riköp. Yad niñnö, manö aníþ gau magöñhalö kali kñiñ rik buk iru nöþ yañ liblap, minöñ naböñ i pro gö, dam lep ka u midagaiböp. †††

†† 21:19 Mad 16:24-25; 2Pi 1:14 ††† 21:20 Jon 13:23-25 †††
21:24 Jon 19:35 ††† 21:25 Jon 20:30

Aposil

Luk Diopilas nîp kauyaŋ kalî kliñ rika

1 Mam Diopilas. Yad nöp manö nöd kalî kliñ riknö u, Jisas nîp yag daulö majö göm, wög it göm mid damöm, nan nihön nihön göm, manö nihön nihön hag ñöm ga u, nöp köp nöd u kalî kliñ riknö. ^{†2} Hainö, God Jisas nîp dam ap ran jak kumi kabö laŋ au ud ara. Pen nîpe kumi kabö adö laŋ au arnig ga magö u, nîpe gö Ana U† nîpe manö nîpe ud arep hag la bi gau kalip hag ñi aij ga. Manö anibu magöŋhalö nöd kalî kliñ rikem nöp ñinö u. ^{††3} Jisas uma pen kauyaŋ uraköm, ñin unbö ñinjuöl mihöp (40) aŋ u ñin iru nöp waiö löm, manö nîpe ud arep bi nîpe gau aip midöm, God nîbi bi udöm abad mideinab manö u kalip hag ñimidöp. Anig gö, kale amgö magö kale ke niŋla nîpe kamiŋ mideia. ^{††4} Pen umöm uraköm, minöŋ naböŋ adö it i midmidöp ñin aŋ anib au, ñin ap bi nîpe anib gau aip nan magö ñinöŋ haga, “Yad kalöp nöd hagnö rö, Bapi yad nan nihön kalöp ñinabin a ga u, Jerusalem aui nöp midmim, abad midaimim. ^{††5} Jon ñig pak ñeb bi u nîbi bi kalip ñig u nöp pak ña, pen ñin mihöp nöp ap arö, Ana U† u apöm kalöp pak ñinab,” a ga. ^{††}

Jisas nîpe ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au ap ran jak ara

⁶ Pen ñin ap Jisas nîpe bi nîpe anib gau mideila aŋ au waiö lö, nîp hagla, “Bi Kub, ne miñi kiŋ hon midö, hon Isrel nîbi bi ram minöŋ hon i kauyaŋ ke abad midun, ram minöŋ rimnap abad midun ginabun aka?” gila. ^{††7} Hageila, kalip haga, “Ñin mai ginab u, Bapi gasi nîpe ke niŋöm hag la; nan kale wasö. ^{††8} Pen Ana U† nîpe kalöp auö, kale pidöŋ udmim ammim, Jerusalem nîbi bi, Judia nîbi bi, Sameria nîbi bi, nîbi bi ram minöŋ gau gau magöŋhalö gau, yad nihön nihön ginpin u kalip hag ñinabim,” a ga. [§]

⁹ Anig hagöm, bi nîpe gau niŋmidlö niŋöl gi, God nîp dam ap ran jak kumi kabö adö laŋ au ud arö niŋöl gi, kumi bad ap apöm nîp harika.

¹⁰ Pen nîpe areia, kale kumi kabö laŋ niŋ midlö niŋöl gi, magö anibu nöp bi watij rud yimlö mihau ap kalip pig urak midailö. ^{††} Bi anib mihau haglö, “Bi Galili nîbö gai i, kale nihön ginig kumi kabö laŋ niŋ midpim? Kale niŋöl gi midpe niŋöl gi, God nîpe gö, Jisas ap ran jak

kumi kabö adö laŋ au ud aröp u, hainö nîpe ke unbö rö nöp ado gi aunab,” a gilö. ^{§†}

Judas uma u Madaias kuö nîpe uda

¹² Olip Dum laŋ mideila u arö göm, Jerusalem ado gi arla. Adan mîlö wasö, Olip Dum Jerusalem nîbö sö!; Juda God nîp sabe gep ñin u kale ajmidal rö nöp. ^{§††} ^{§†13} Jerusalem amöm, ram haneb kale amjaköm, ram raul adö laŋ miŋan u arla. Bi mideila gau: Pida, Jon, Jems, Edru, Pilip, Domas, Badolomyu, Madyu, Alpias ñi nîpe Jems u, Saimon Selod u, Jems ñi nîpe Judas u. ^{§†14} Kale pör pör magum göm, God nîp sabe gimidal. Jisas nîme Maria u, Jisas nîmam bi gau, nîbi rimnap halö pör anig gimidal.

¹⁵ Pen ñin aŋ anib au, nîbi bi ñinjuöl unbö kago† jîŋ (120) rö ap magum gilö niŋöl gi, Pida uraköm kalip haga, ¹⁶ “Añ mam bi niŋim. Ana U† nîpe hadame nöp Depid nîp gasi ñö, Judas Jisas nîp mumug niŋa bi u ginab rö niŋöm kalî kliñ rikö, haga haga rö nöp ga. ^{§†17} Jisas bi Judas anibu udö, hon aip midöm, wög nîpe u jim ñöl gimidun,” a ga.

¹⁸ Pen hainö nîpe Jisas nîp mumug niŋöm, mani uda u damöm, minöŋ naböŋ ap rauöm, mid damöm, ñin añi ap ap lug paköm, mudun nîpe u pabu göm, hibur magöŋhalö lim gi höŋ hañauö uma. ^{§†19} Anig göl umö, Jerusalem nîbi bi magöŋhalö niŋöm, minöŋ naböŋ rauöm uma anibu, hib Akeldama a gila. Akeldama hagla manö it u, “Hagape Luga Minöŋ Nabö?,” a göm hagla.

²⁰ Pida haga, “Depid hadame nöp God Manö adiŋ Sam a gipal u kalî kliñ riköm haga, ‘Ram nîpe cög nöp midainim;

Nibi bi rimnap ram nîpe am midagaiöl,’ a ga. Depid manö ap pen haga,

‘Wög nîpe u bi ap udnim,’ a ga. ^{§††}

²¹ Haga anibu, bi hon ke ap niŋun udnabun. Hon Bi Kub Jisas aip ajmidun u, bi hon aip pör ajmidöp bi ap niŋun udnabun. ²² Bi hon aip pör ajöm, Jon Jisas nîp ñig pak ña u niŋöm, mid damöm, Jisas umöm uraköm kumi kabö adö laŋ ara niŋa bi ap niŋun udnabun. Bi anibu rö udno me, Bi Kub Jisas umöm uraka manö u hag ñi aij ginab,” a ga. ^{§††}

²³ Pida anig hagö, bi ne Madaias aip Josep aip kalip mihöŋ hag lila. Pen Josep ñin rimnap hib nîpe ap Basabas, ap Jasdas, a gimidal. ²⁴ Bi anib mihau kalip

† 1:1 Luk 1:3†† 1:2 Mak 16:19; Luk 24:49-51 † 1:3 Luk 24:36-49; Ap 10:41 †† 1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 †† 1:5 Mad 3:11 ††† 1:6 Luk 24:21 ††† 1:7 Mak 13:32 § 1:8 Mad 28:19; Luk 24:48

§† 1:11 Mad 26:64; Luk 21:27 ††† kilomida añi ap nöp rö §† 1:12 Luk 24:50-53 §†† 1:13 Mad 10:2-4 †† 1:16 Sam 41:9 §† 1:18 Mad 27:3-8 §†† 1:20 Sam 69:25; 109:8 §†† 1:22 Mad 16:19; Mak 1:9; Jon 15:27

anig göl hag löm, God nıp sabe göm hagla, "Bi Kub, Judas nöd gı naji göm umöm, ram nıpe midainim au ara u, kuö nıpe u an udnım, a gun, bi mihöp i hag libun. Anıb u, ne nıbi bi magönhalö gası niñöm gıpal rö niñban u me, nöp hag niñabun, ne ke bi u a gö, hon niñun udnabun," a gıla. ²⁶ Anig hagöm, bi anıb miħau ilöñ cal ud gulu gı udlö, Madaias hib apranö, Jisas manö ud arep unbö agıp lañ aip jim ñöm, kauyañ bi unbö miğan lañ la.

Ana Uł nıpe aua

2 Nıbi bi Jisas nıp niñ uđla gau, Pedikos ñin kub u miñi, a göm, ap ram raul miğan añi ap mideila. ^{†2} Anig göl midlö niñöl gı, adıñ gu kub kumi kabö adö lañ nibö hagöm, yigön rö udöm, ram raul miğan asik mideila au yañ aua. ³ Pen magö anıbu nöp niñla, mab miħañ ugan rö u apöm, pilajik ke ke pa gı dö gı amöm, nıbi bi nabic cög adö lañ añi añi am mideila. ^{††4} Am midö niñöl gı, Ana Uł apöm, ana kalıp añ dañ ajmañ raua niñöm kale manö yabiñ adö ke ke hagla. [‡]
⁵ Pen ñin anıbu, Juda nıbi bi gau, kale miğan ke ke, ram minöñ gau nibö gau nibö apöm, Jerusalem magum gı mideila. Nıbi bi anıb gau kale God Manö ha-ga rö niñöm gimidal. ⁶ Gu kub anıbu hageia niñöm, niñön gab a göm, nıbi bi iru nöp yıñid ram anıbu apöm niñla, manö yabiñ adö ke ke kabö göl nöp hageila. ⁷ Kale niñöm, aiö waiö göm hagla, "Nıbi bi gai i magönhalö Galili nibö. ⁸ Pen aige göm manö yabiñ hon ke ke hagnun rö kabö göl hagaböl niñabun? ⁹ Hon rimnap Padia nibö, rimnap Midia nibö, rimnap Ilam nibö, rimnap Mesopodemia nibö, rimnap Judia nibö, rimnap Kapasodia nibö, rimnap Podas nibö, rimnap Esia nibö, ¹⁰ rimnap Prijia nibö, rimnap Pampilia nibö, rimnap Ijip nibö, rimnap ram minöñ Libia, Sairini daun goł gau nibö, rimnap Rom nibö auno. ¹¹ Nıbi bi Rom nibö aua u, rimnap Juda nıbi bi yijig göl, rimnap Juda nıbi bi wasö pen uri Juda nıbi bi gıpal rö adö u gıpal. Rimnap Krir nibö, rimnap Arebia nibö auno. Pen hon niñ midno niñöl gı, manö yabiñ hon ke ke hagnun rö kabö göl hagöm, God nıpe nan unbö ke yabiñ göp, a göm, hib nıpe haglö adö arab, niñabun," a gıla. ¹² Anig hagöm, gası iru niñöl gı, pen hag niñö, pen hag niñö göm hagla, "Ke yabiñ gab anıbu niñön ginig gab," a göm, gası iru yabiñ niñla.
¹³ Nıbi bi rimnap pen kale ñiñiñon li hagla, "U ñig wain iru nöp niñöm, hauť alöp hagaböl," a gıla.

Pida manö hag ña

¹⁴ Pen Pida bi Jisas manö ud arep bi unbö agıp lañ aip uraköm, meg miğan dap ranöm, nıbi bi iru nöp mideila gau kalıp haga, "Kale Juda nıbi bi hon abe, kale nıbi bi Jerusalem aui hanmidim abe, aui niñön gajıp u yad kalöp manö hagnig gabin i niñ aij gimim. ¹⁵ Kale rimnap hagnig, 'Bi gai i ñig wain iru nöp niñöm, hauť alöp hagaböl,' a gıpim u, pen kale ñig wain niñöl hauť

alagöp. Miñi sidö gısön nöp auöp magö u nöp me. ¹⁶ Pen manö yabiñ ke ke hagaböl niñabim anıbi, bi God manö hagep Joel hadame nöp hagöm kalı kliñ rıka rö nöp gab me u. Nıpe manö anıbu kalı kliñ riköm haga, ¹⁷ 'God hagöp, "Ñin hain u, nıbi bi magönhalö gau kalıp Ana yad yunabin. Ñi pai kale gau God Manö nıbi bi kalıp hag ñinaböl. Bi praj kale gau naböñ niñaböl. Bi majö kale gau hon niñaböl. ^{††}
¹⁸ Ñin anıbu, nıbi bi yıp wög gı ñibal gau, nıbi gau abe bi gau abe,

kalıp Ana yad yunö, manö aij yad u nıbi bi gau kalıp hag ñinaböl. ¹⁹ Pen kumi kabö adö lañ nan ke gagep rö rimnap gem, minöñ naböñ adö it i nan niñeb niñagep ke nibö rimnap ginabin.

Hagape göm, mab inöm, hadu adpiñ kub göm ginab. ²⁰ Sidö mailö gagnab; rakın hagape bö linab. Anig geinab, hainö ñin unbö ke nibö waiö linab. Bi Kub mailö aij unbö ke halö aunab. ²¹ Pen nıbi bi an an, Bi Kub yıp ud kamiñ yuan, a göm, hag niñaböl gau, kalıp ud kamiñ yunab," a ga.

²² Pida nıpe Joel kalı kliñ rıka manö anıbu hag pis göm haga, "Kale Isrel nıbi bi, manö hagnig gabin i niñ aij gimim. Jisas bi Nasared nibö u bi yiħariñ wasö; God nıpe ke nıp yuö aua. Ñi yad u yunö, nan gagep rö iru nöp göm, nan niñeb niñagep iru nöp göm ginab añ kalıp au niñöm, bi anıbu God nıpe ke hag yuö aua u niñlañ, a göm, nıp yuö aua. Jisas nıpe nan gagep rö añ kale ga u, kale ke hadö niñbim. ²³ God kale ginabim rö nöd niñöm, Jisas nıp ud ñimago adö kalöp u lö, kale dam nıbi bi nan si nan naji gıpal gau kalıp ñibe, nıp mab ba lañ al pak liñö uma. ²⁴ Nıpe ilön kub yabiñ udöm uma u pen böñ nöp wip rigöl au midöm, hij gı lug li arnim rö laga. God gö kauyañ uraka. ²⁵ Depid pen hadame nöp Jisas nıp manö kalı kliñ riköm haga, 'Yad niñbin, Bi Kub yad aip pör pör midöp.

Nıpe ñimago yijig yad lau adö midöp u me, yad piñiñ gagnabin. ^{††}

²⁶ Anig göp u, hibur midmagö yad piñaiöp; yad ñiñi lem hagabin.

Hañ romañ yad umnig gab pen gası halö midem piñiñ gagnabin.

²⁷ Ai ginig? Ne yıp wip rigöl miğan arö gagnabön. Ne Bi Uł ne arö gö, hañ romañ nıpe hij gı lug li aragnab.

²⁸ Ne yıp kamiñ midem adan u yamna.

Yad ne aip midem, miñ miñ yabiñ ginabin,' a ga," a ga.

²⁹ Pida Depid haga manö anıbu hag pis göm haga, "Añ mam bi, yad kalöp manö kabö göl hagnö, niñ aij ginabim. Bac itañ Depid umö rigöl gıla ułöm miğan u midöp; ułöm miğan anıbu miñi hon u rö nöp niñbun. ^{†††30} Pen Depid nıpe God manö hag ñeb bi midmidöp u

† 2:1 Lep 23:15-21; Dud 16:9-11 †† 2:3 Mad 3:11 ‡ 2:4 Ap 4:31; 10:44-46; 19:6; Mak 16:17

†† 2:17 Joe 2:28-32 †† 2:25 Sam 16:8-11 ††† 2:29 1Ki 2:10

me, nipe niņa, God hadame nöp manö hag löm haga, 'Ne ñi riknabön rik damöm rik linaböl ñi ap nipe ka ne udöm, kiņ mideinab,' a ga. ^{†31} Depid nan hainö ginab u niņöm, Mesaia u ^{††} nipe umöm uraknab, a göm, haga, 'Niņ wip rigöl miğan arö gaga. Hañ roman nipe hij gi lug li araga,' a ga. [‡]

³² "Miñi God gö, Jisas nipe uraköm kamiņ midöp. Nipe kamiņ midöp u hon magöñhalö amgö magö hon ke niņbun. ³³ God Jisas niņ dam ñimagö yijig adö nipe lau la. Löm nipe Ana U† ñinabin a göm haga u, Jisas niņ ñö, nipe pen hanip ñö, apöm gu kub hagö, hon manö ke ke hagabun i niņabim. ^{††34} Pen Depid manö haga anibu, nipe ke hagaga. Depid nipe minöñ naböñ it i midöm, kumi kabö adö laņ araga. Pen nipe haga, 'Bi Kub nipe Bi Kub yad u niņ haga,

"Ñimagö yijig yad lau adö asik midaimön me;

³⁵ yad ginö kauat mauat ne gau,

raña miğan ne gau mideinaböl," a ga,' a ga.

^{††36} "Anib u, kale Isrel nibi bi magöñhalö niņ aij gimim: Jisas bi mab ba laņ al pak libe uma bi anibu nöp, God gö Bi Kub yabiñ midöp. Nipe nöp Mesaia pör abad midmidun me u," a ga. ^{†††}

³⁷ Pida manö anibu hagö, nibi bi mideila gau niņöm ñaul ara. Anig gö, kale Pida abe, Jisas manö ud arep bi gau abe, hag niņöm hagla, "Anib u, mam bi, hon miñi nihön gun?" ö gila.

³⁸ Hageila, Pida haga, "Kale añi añi magöñhalö midpim rö, nan si nan naij gipim adö u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, Jisas Krai niņ niņ udmim, ñig pakmim. Anig geinabim, God nan si nan naij gipim u niņöm arö göm, Ana U† nipe u kalöp ñinab. ³⁹ God hadame nöp haga, 'Ana yad kalöp Isrel nibi bi ñem, ñi pai kale yag daunabim gau kalip ñem, nibi bi milö gau kalip abe ñem ginabin,' a ga. Anib u, hon niņbun, God nibi bi an an aulan a ginab gau, kalip magöñhalö Ana U† u ñinab," a ga. ^{††40} Pida kalip mög niņöm, manö iru nöp hagöm hagöm haga, "Nibi bi uri midpal rimnap halöwañö gi naij gipal rö arö gimim, mid aij gimim. Wasö u, ilön kub udnabim," a ga. ⁴¹ Nibi bi iru nöp Pida manö haga u niņöm, Jisas Krai niņ niņ udöm, ñig pakla. Ñin anibu nöp, nibi bi dri dausan (3000) rö Jisas Krai niņ niņ udöm, Jisas nibi bi nipe aip jim ñöl mideila. [§]

⁴² Anib u, kale pör pör apöm, bi Jisas manö ud arep bi gau aip se göl midöm, God Manö hag ñeila u niņ aij gun, a göm, hag amil apil göl gi, bred ud jö göm se göl ñiņöl gi, God niņ sabe göl gi midmidal. ^{§†}

Jisas nibi bi nipe gau gimidal rö

⁴³ God bi Jisas manö ud arep bi gau kalip pidöñ ñö, nan gagep rö iru nöp göm, nan niņeb niņagep iru nöp göm gilö, nibi bi gau niņöm, aiö waiö gila. ⁴⁴ Nibi bi Jisas niņ niņ udla gau, se gi midöm, nibi bi nan

† 2:30 2Sa 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 †† Grik manö "Krais u" abe, Hibru manö "Mesaia u" abe il añi ap nöp midöp: "God hag la Bi u." ‡ 2:31 Sam 16:10 †† 2:33 Ap 5:32; 7:55-56 †† 2:35 Sam 110:1 ††† 2:36 Ap 5:30-31 ††† 2:39 Ais 57:19 § 2:41 Ap 2:47; 4:4 §† 2:42 Ap 20:7

midageia gau, nibi bi rimnap kalip nan halöwañö ñila.

^{§††45} Minöñ nabö?, nan gau u rö nöp sikim göm, mani udöm, nibi bi nan midageia gau kalip nime li ñila.

⁴⁶ Kale pör pör, ñin añi añi, God sabe gep ram u am magum gimidal. Pen ram kale gau u rö nöp am magum göm, bred ud jö göm, midmagö apen löl gi, ñiñi löl gi, nan se göl ñiņmidal. ⁴⁷ Pen nibi bi mideila gau magöñhalö, Jisas niņ udla nibi bi kalip niņlö, aij a ga. Pör pör, ñin añi añi, Bi Kub nipe nibi bi rimnap halö ud kamiņ yuö, kale Jisas niņ niņ udöm, ap Jisas nibi bi nipe nöd nibö gau aip midmidal. ^{§†}

Bi ma naij ga u, Pida gö, kamiņ la

3 Bi nime yag daua ñin u nöp ma naij ga ap, niņ ñin añi añi pör pör dapöm, God sabe gep ram ajöñ it, Ajö? Kliñ Aij, a gimidal u, go† au lilö asik midmidöp. Midöl gi, nibi bi God sabe gep ram raul miğan ap armidal gau, kale mani nan yip ap ñim, a gi asib gimidöp.

Pen mañ ap, Pida aip, Jon aip sidö gamiņ ga dugo magö u, God niņ sabe gep magö u, God niņ sabe ginig, ap padilö niņöl gi, bi ma naij ga anibu kalip miñöñ niņöm haga, "Yip mani rimnap ñil," a ga.

⁴ Hageia, kalpe miñöñ niņ niņ ij halö li midmil, Pida haga, "Halip miñöñ nöh!" a ga. ^{§††5} Haga, yip nan ap ñinig gabil, a göm, kalip miñöñ niņ midö niņöl gi, ⁶ Pida haga, "Mani silpa, mani gol, yad midagöp u pen nan yad añi ap midöp u nöp ñinabin. Jisas Krai Nasared nibö u, hib nipe hagem nöp hagabin, "Urak aru!" a ga. ^{§†7} Pida anig hagöm, ñimagö yijig lau niņ udöm, ud urak ñö niņöl gi, magö anibu nöp ma abe, ma go† abe aij la.

⁸ Aij gö, yipid urak amöl gi, raña raña göl gi, God niņ aij a göl gi, kalip miñöñ aip God sabe gep ram raul miğan u ara. ⁹ God niņ aij, a göm, abö göl göm ajeia u, nibi bi mideila gau niņöm, ¹⁰ bi ma naij pör apöm, God sabe gep ram ajöñ it, Ajö? Kliñ Aij, a gimidal u, go† au asik midöm, mani nan gau asib gimidöp bi anibu, aigöl göm ma yabiñ abö gi auab, a göm, gasi iru niņöm aiö waiö gila.

Pida manö hag ña

¹¹ Bi anibu nipe, God sabe gep ram hön adö, Solomon Ram Bada, a gimidal, miğan u midöm, Pida aip, Jon aip kalip miñöñ an an li ud midö niņöl gi, nibi bi magöñhalö aiö waiö göl gi, gi dö gi aula. ¹² Nibi bi aueila, Pida nipe niņöm haga, "Isrel nibi bi gai i, kale nihön ginig gasi iru niņmim halip bi miñöñ niņ ij halö gabim? 'Kale miñöñ bi klö, bi kamiņ aij midmil gajil, bi anibi adan aj aij gab,' a gimim, gasi u niņabim ar? U wasö. ¹³ Ebrahim, Aisak, Jekop, bac itañ hon bi gau sabe gimidal God anibu nöp nipe ke gö, bi wög gi ñeb nipe Jisas urakö, nibi bi gau niņöm, nipe mailö aij unbö ke halö midöp a göm, niņbal. Kale pen Jisas niņ udagpe. Pailod, Jisas niņ hubik yuin a ga u pen kale ke, niņ dam mab ba laņ al pak lilan, a gipe. ^{§†14} Jisas nipe Bi U†; nipe Bi Kamiņ Aij pör nöp God hagöp rö nöp göp.

§†† 2:44 Ap 4:32-35 §† 2:47 Ap 6:7; 11:21 §†† 3:4 Ap 14:9 §† 3:6 Ap 4:10; 16:18 §† 3:13 Eks 3:6, 15; Luk 23:13-25; Ap 2:23

Pen kale hagpe, Jisas nipe bi niñeb hon wasö; bi wip almidöp u hanip hubik yu, a gipe. ¹⁵ Anig gimim, Bi kamiñ middep magö ñöb u nip al pak libe. Pen God gö, nipe uraka u, hon amgö magö hon ke niñul hagabul. ¹⁶ Bi ma naij pör niñbim i, miñi kamiñ lajip niñbim. Jisas ktö nipe gö me, kamiñ löp. Jisas niñ udul, hib nipe haglo, nipe gö böñ nöp kamiñ löp.

¹⁷ "Pen mideimam yad gai. Kale ke abe, bi kub kale gau abe, haut halö midmim, Jisas nip anig gipe. ¹⁸ Pen God nipe bi manö nipe hagep gau kalip hadame nöp gasi ñö hagla, 'Hainö God Mesaia nipe ilön kub yabiñ udöm umnab,' a gila u me, hagla rö nöp gipe. ¹⁹ Anib u, nan si nan naij gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God nip ado gi aube, nipe nan si nan naij gipim pri u tik gi yunab. ²⁰ Anig gipe, Bi Kub nipe ana kalöp an dañ ktö nipe ñöm, Krai u kalöp hadame nöp hag la u hag yunab. Krai u Jisas me.

²¹ God nipe hadame nöp hagö, bi manö hagep ut nipe gau hagla rö, Jisas nipe ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp rö midö niñöl gi, God nan magöñhalö kauyañ gi li aij ginab ñin u aunab. ²² Mosiñ haga, 'Hainö Bi Kub God kale, nipe bi manö hagep yad rö, bi it kale ke ap, hag yunab. Nipe apöm, manö hagnab u magöñhalö niñ aij gimim. ²³ Nibi bi manö nipe udagnaböl gau, nibi bi nipe midageinaböl; kale böñ nöp höñ adö yañ amöm, umnaböl,' a ga.

²⁴ "Bi God manö hagep Samyuel abe, bi God manö hagep hain aula gau abe magöñhalö nan uri waiö lab niñabun u hadö hag ñila. ²⁵ God hadame nöp nahai itañ kale manö hag la u, kale ke nan ame udabim me u. God bac Ebrahim nip ginabin, a göm, manö hag la. Manö hag löm haga, 'Niñ pai ne rikö, kale rik dam dapil göm riknaböl gau, bi ap midöm me, nipe gö nibi bi gau magöñhalö miñ miñ ginaböl,' a ga. ²⁶ Pen God Bi Wög Gi Ñeb nipe Jisas ram minöñ it i yua u, kalöp nöp a göm, nöd yuö aua. Isrel nibi bi nan si naij naij gipal u, nihön ginig anig gipun, a göm, adö anibu arö göm, mid aij gilañ, a göm, kalöp Isrel nibi bi gai i nöd yuö aua," a ga. #

Pida aip Jon aip kalip manö kub hagla

4 Pida aip, Jon aip nibi bi kalip manö hag ñilö niñöl gi, bi God nip nan sabe gep bi gau abe, God sabe gep ram polisman bi nabic kale u abe, bi Sadyusi gau abe, amöm manö hagailö anibu apdi niñla. ² Jisas umöm uraka rö, nibi bi Jisas nip niñ udnaböl gau u rö nöp umöm uraknaböl manö u, nihön ginig hag ñabil, a gilö, mulu luga. ³ Anib u, kale Pida aip Jon aip ud sisi göm, uri dugöp magö i wasö, rol manö kub hagnabun, a göm, kalip bi mihöñ dam nagi lila. ⁴ Pen Pida Jon bi mihau manö aij anibu hag ñailö, nibi bi niñöm, iru yabiñ niñ udla. Anib u, nibi bi Jisas niñ udla gau unbö paip dausan (5000) rö ara. ##

⁵ Pen ruö, Juda bi kub ram minöñ anibu abad midmidal abe, bi manö ud asikep gau abe, bi lo manö hag

ñeb bi gau abe, Jerusalem gau ap magum gila. ⁶ God nip nan sabe gep bi kub yabiñ Anas aip, Kaiapas aip, yam kale bi Jon u, Aleksada u, bi yam kale rimnap halö apöm, an anib au mideila. ⁷ Kale magum göm haglö, Pida Jon kalip mihöñ ut gi dap an au lilö, kalip mihöñ hag niñöm hagla, "Bi ma naij ga u aigöl gi gajil kamiñ löp? Pidöñ gai nibö udmil, hib nihön hagnil, anig gipil?" ö gila. ⁸ Hageila, Ana Ut nipe am Pida an dañ ajmanñ rauö niñöl gi, Pida haga, "Kale Juda bi kub abe, bi manö ud asikep abe, manö hagabin i niñim. ⁹ Bi mög gep ma naij ga u gailo kamiñ la u niñmim, 'Kale aigöl gi gajil kamiñ löp?' ö gimim, halip manö kub hagabin ar? ¹⁰ Anib u, kale manö hagnig gabin i niñ aij gimim. Isrel nibi bi gau magöñhalö u rö nöp niñ aij göl. Jisas Krai bi Nasared nibö hib nipe u nöp niñ udul, hib nipe haglo, nipe gö, bi anibi nip böñ nöp kamiñ lö, aj aij gab niñabim. Kale Jisas Krai nip mab ba lañ al pak libe u pen God gö kauyañ uraka. ##11 Bi Jisas anibu nip me, God Manö kali kliñ riköm hagla,

'Kale bi ram gep gau, kabö milö ap, u kabö naij, a gimim, arö gipe u,

uri ram padö an yañ binig ñöl midöp,' a gila. §

¹² God nipe Jisas hib nipe nöp hanip haga niñöm Jisas nipe nöp hanip ud kamiñ yunim rö löp. Minöñ naböñ it i bi ke nibö ap hanip ud kamiñ yunim rö lagöp wasö yabiñ," a ga. §†

¹³ Pida Jon kale bi mihau urakmil, piñiñ gagmil, hañowañ kabö göl nöp haglö u, bi kub anib gau niñöm, aiö waiö göm hagla, "Bi mihai i kale skul hagglö u pen kale Jisas aip midmil anig gimil gipil," a gila. ¹⁴ Bi ma naij ga kamiñ la u an kale au midö niñöl gi, kalip mihöñ manö hag göl rö laga. ¹⁵ Anib u me, kale hagla, "Kansol ram i höñ yañ am midail," a gila. Höñ yañ am midlö niñöl gi, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, ¹⁶ "Bi mihai i hon nihön gun? Kale nan gagep rö u gilö, Jerusalem nibi bi magöñhalö hadö niñbal. Anib u, kale mihöñ nan gagep rö ap gagpil a gun rö lagöp. ¹⁷ Pen kale ammil, manö anibu nibi bi ri-ron rimnap haglö, kale u rö nöp niñöl rö löp. Anig göp u, hon kalip mihöñ manö ktö hagun hagun, 'Jisas hib nipe u hainö nibi bi rimnap hagagmil, wasö yabiñ,' a gun," a gila.

¹⁸ Anig hagöm, kalip mihöñ haglö auailö hagla, "Jisas hib u hainö hagagmil; nibi bi rimnap Jisas manö u hag ñagmil, wasö yabiñ," a gila. §††19 Anig hageila, Pida Jon kale pen pe haglö, "Hol God manö nip u arö gul, manö kalöp u udlo, God nip aij ginab aka wasö? Kale ke niñim. §20 Pen Jisas nihön nihön ga, manö nihön nihön haga u, hol nibi bi gau kalip hag ñi arö gul rö lagöp," a gilö.

²¹ Anig hagailö, Kansol bi kub gau gasi kale ke niñöm, 'Bi i miñ niñjuöl mihöp (40) midöm, uri kamiñ löp i, nibi bi gau niñöm magöñhalö God nip aij a gaböl. Hon bi anib mihai i kalip nan ap geinabun u, nibi bi gai i kal aunaböl,' a göm, kalip mihöñ yihariñ manö ktö hagöm, hag höñ yula.

† 3:17 Luk 23:34; 1Di 1:13 †† 3:19 Ap 2:38 † 3:22 Dud 18:15, 18-19 †† 3:25 Jen 22:18 †† 3:26 Ap 13:46 ††† 4:4 Ap 2:41

4:10 Ap 3:6, 13-16 § 4:11 Sam 118:22 §† 4:12 Mad 1:21 §†† 4:18 Ap 5:28 §† 4:19 Ap 5:29

Nibi bi Jisas nîp niŋ udla gau God nîp sabe gila

²³ Pida Jon kalip miŋhön aniŋ göl hag hön yulö, kale am Jisas nîbi bi nîpe gau kalip niŋmil, bi God nîp nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, manö niŋhön niŋhön hagla u kalip hag ñilö. ²⁴ Hag ñeilö, kale niŋhön magöŋhalö God nîp sabe göm hagla, "Ne Bi Kub aŋi niŋö midpan. Ne kumi kabö adö laŋ gi limön, minöŋ naböŋ it i gi limön, ñiŋ solwara gi limön, nan niŋhön niŋhön midöp gau magöŋhalö gi limön, gi lina. ²⁵ Hadame nöp ne gö, Ana Uŋ nîpe bac hon Depid nîp gasi ñö, manö nöp u hagöŋ haga,

'Juda nîbi bi wasö gau kale niŋhön giŋiŋ kal jubal?

Nibi bi gau niŋhön giŋiŋ gasi niŋ aij göm wasö, manö adö aŋi hag löm mumug manö haggal? ††

²⁶ Kiŋ ram minöŋ ke ke abad midpal gau abe, gapman bi kub ram minöŋ ke ke abad midpal gau abe,

manö adö aŋi hag löm hagla,

"God Bi Kub aip, Mesaia nîpe aip, kalip aip pen pen gun," a gila, a ga.

²⁷ Kiŋ Herod abe, gapman bi kub Podias Pailod abe, Juda nîbi bi wasö gau rimnap abe, Isrel nîbi bi gai i niŋö rimnap abe, Jerusalem i apöm, Bi Wög Gi Ñeb uŋ ne u Jisas, Mesaia hag lina u nöp, manö hag adö aŋi lila.

²⁸ Pen ne Bi kŋö nöd gasi ne ke niŋhön hagna, Kraiŋ nîp aniŋ aniŋ giŋaböl a gina u me, kalip göl rö la; yiŋariŋ u kŋö kale midagaiböp. ²⁹ Bi Kub, miŋi hanip manö kŋö naij yabiŋ hagaböl u ne gasi niŋhön. Hanip nîbi bi wög gi ñeb ne abad midmön, pidöŋ ne hanip ñö, hon pirikagun, kŋö yabiŋ gun manö ne nîbi bi gau kalip waiö hag ñun. ³⁰ Nibi bi nan göp gau, ne gö, hon Bi Wög Gi Ñeb uŋ ne Jisas hib nîpe hagno, kalip kamiŋ linim. Ne gö, hon Jisas hib nîpe hagno, nan gagep rö rimnap, nan niŋeb niŋagep rö rimnap gun," a gila.

³¹ Pen kale God nîp aniŋ gi sabe göl gi midlö niŋöl gi, ram mideila u munmon rö udöm, Ana Uŋ nîpe ap aŋ kalip daŋ ajmaŋ rauö, piŋiŋ gagöŋ, God Manö u kŋö yabiŋ göm hag ñila.

Jisas nîbi bi nîpe nan nime li ñi aij gila

³² Pen nîbi bi Jisas nîp niŋ udla aniŋ gau, manö adö aŋi hagöŋ, gasi adö aŋi niŋhön, nan kale nan niŋhön mideia gau, nan kale jim ñöl nöp midö, nan hon halö a göm niŋagla. ³³ Bi Jisas manö ud arep gau, nîbi bi gau kalip manö kŋö gi hagöŋ hagdimal, "Jisas nîp al pak lilö, umöm uraka, nîp amgö niŋno," a gimidal niŋhön God kalip magöŋhalö mög yabiŋ niŋhön ud aij yabiŋ gimidöp. ³⁴ Kale bi nan lugep midageia; magöŋhalö nan mideia. Nibi bi minöŋ naböŋ aka ram rimnap mideia gau, sikim gi mani udöm, ³⁵ bi Jisas manö ud arep gau kalip ñimidial. Kale pen udöm, nîbi bi nan midageia gau kalip nime li ñimidial.

† 4:24 Eks 20:11; Ne 9:6; Sam 146:6 †† 4:25 Sam 2:1-2 †
4:27 Mad 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 †† 4:28 Ap 2:23 †† 4:29
Ep 6:19 ††† 4:32 Ap 2:44 ††† 4:34 Ap 2:45

³⁶ Pen bi Lipai it rik damöm rikla bi ap hib nîpe Josep. Ram minöŋ nîpe Saipras niŋö. Bi aniŋu nîpe nîbi bi rimnap kalip manö hain hagöŋ hag ñi aij gö, kale niŋhön gasi halö midmidal rö, bi Jisas manö ud arep gau nîp Banabas a gila. ³⁷ Josep minöŋ naböŋ nîpe ap hagö, nîbi bi rimnap raula niŋhön mani aniŋu dap bi Jisas manö ud arep gau kalip ña.

Ananias ber pir allö

5 Pen bi ber ap midailö. Nugmul hib u Ananias, nîbin nîpe hib u Sapaira. Ber miŋau kale minöŋ naböŋ kale ap haglö raula. ² Raulö, Ananias nîpe mani aniŋu böŋ lau kale ke nime löm, böŋ lau dam Jisas manö ud arep bi gau kalip ña. Nîbin abe niŋa. ³

³ Pen Ananias mani aniŋu aniŋ göl dap ñö, Pida haga, "Ananias, Seden nöp gasi ñö, ne pir almön haggan, 'Minöŋ raubal mani magöŋhalö daubin i, a giŋan. Manö pir alban aniŋu, Ana Uŋ nîp u rö nöp pir alban. Mani minöŋ naböŋ raubal aniŋu böŋ lap pi giŋmön auban. ⁴ Minöŋ naböŋ aniŋu, minöŋ naböŋ ne. Sikim giŋiŋ, sikim giŋnap; arö giŋiŋ, arö giŋnap. Pen minöŋ sikim gö, mani raula aniŋu, magöŋhalö daunig, magöŋhalö daubnap; rimnap nöp daunig, rimnap nöp daubnap; magöŋhalö ram ne au arik aunig, arik aubnap. Manö midagböŋ. Pen ne manö pir alban u, hanip bi nöp manö pir alagpan; God nîp u rö nöp manö pir alban. Ne ai giŋiŋ aniŋ giŋan?" ö ga.

⁵ Pida aniŋ hagö, Ananias niŋhön, magö aniŋu nöp ap lug minöŋ yaŋ paköm böŋ nöp uma. Aniŋ gö niŋöl gi, nîbi bi gau ga aniŋu niŋhön, aniŋin gö piŋiŋ gila.

⁶ Pen bi praj gau apöm, wip he miŋö u waŋiŋ wam wam göm, dam rigöl gila.

⁷ Pen nîbin, nugmul nîpe umö dam rigöl gila u niŋaga. Nîpe yöp söl magö ap midöm apjakö, Pida nîp haga, "Minöŋ naböŋ kale ber u sikim giŋö, mani aniŋ unbö rö nöp raubal aka?" ga.

Hageia, nîbin haga, "Raubal u dauub me u," a ga.

⁹ Hageia, Pida nîp haga, "Kale ber niŋhön giŋiŋ hag niŋmil aniŋ giŋil? Bi Kub Ana nîpe manö pir aniŋu niŋagnab a gimil aniŋ giŋil? Nö?! Nagamul umajip, dam rigöl giŋal bi gau midpal aŋöŋ it aui. Nöp u rö nöp ud arniŋ gaböl," a ga.

¹⁰ Aniŋ hagö niŋöl gi, magö aniŋu nöp, Pida ma it au ap lug minöŋ yaŋ paköm uma. Bi praj ugan nugmul nîp dam rigöl gila aniŋu apöm, nîbin u rö nöp hadö böŋ nöp uma u niŋhön, nîp dam nugmul nîp rigöl gila böŋ lau rigöl gila. ¹¹ Kraiŋ nîp niŋ udla nîbi bi gau abe, nîbi bi rimnap gau abe, nan ga aniŋu niŋhön, magöŋhalö anin in gö piŋiŋ gila.

Nan gagep rö rimnap ke ke gila

¹² Bi Jisas manö ud arep unbö miŋan laŋ nan gagep rö iru nöp nîbi bi mideila aŋ au gi mideila. Pen nîbi bi God Manö niŋhön Kraiŋ nîp niŋ udla gau, magöŋhalö ap magum gimidal God sabe gep ram hön adö "Solomon Ram Bada" a gimidal u. ¹³ Nibi bi rimnap

§ 5:2 Ap 4:34-35 §† 5:3 Jon 13:2 §†† 5:12 Ap 2:43; 14:3

gau, Krais nîp niŋ udla nîbi bî gau kalîp niŋlô aij a ga u pen, Krais nîbi bî nîpe midpal anîbu, hon aige gun am kalîp aip magum gun, a gôm, piŋiŋ gîla. ¹⁴ Pen pör pör nîbi bî hain nîbö iru yabiŋ nöp, Bî Kub nîp niŋ udöm, nîbi bî nöd nîbö gau aip ap magum gîmidal.

¹⁵ Jerusalem nîbi bî, bî Jisas manö ud arep gau gîla rö niŋöm, nîbi bî miŋa ga gau dap adan majö goŋ au löm, köp yad migan migan löm hagla, "Pida padiö, sidö mimtaŋ nîpe u kalîp pak ŋö, kamiŋ linab," a gîla. ¹⁶ Nibi bî yöp ram minöŋ Jerusalem söl au mideila gau, u rö nöp nîbi bî nan ga gau udöm, nîbi bî kijaki aiön pi halö mideila gau udöm, daula. Daueila, kalîp gîlô, magöŋhalö kamiŋ la.

Jisas manö ud arep bî gau kalîp gî naij gôm nagi lîla

¹⁷ Anig geila, bî God nîp nan sabe gep bî kub yabiŋ u abe, bî niŋeb nîpe bî Sadyusi gau abe, kale nan gagep rö anig gîlô hib hon lugnab, a gôm, bî Jisas manö ud arep gau kalîp niŋlô mulu luga. ¹⁸ Kalîp mulu lugö, bî Jisas manö ud arep gau kalîp ud sîsî löm, dam gapman kai kalîp ŋîlô, nagi lîla. ¹⁹ Nagi lîla u, pen ŋin anîbu nöp sibön yaŋ, Bî Kub hagö, ejol ap apöm, ajöŋ u hiiköm, kalîp uŋ gî dam höŋ arla. ²⁰ Höŋ arlô, ejol haga, "Kale God sabe gep ram u ammim, nîbi bî gau kalîp, God gö pör pör mideinaböl manö aij u magöŋhalö hag ŋi aij gîmim," a ga.

²¹ Hagö, ram rua niŋöl gî, God sabe gep ram u amöm, ejol u haga rö, nîbi bî gau kalîp it gôm manö hag ŋîla. Anig göl hag ŋîlô niŋöl gî, God nîp nan sabe gep bî kub yabiŋ u abe, bî niŋeb nîpe gau abe apjaköm, bî manö ud asikep gau kalîp magöŋhalö wiŋ allö, ap Kansol kub u magum gîlô, bî God sabe gep ram abad midep bî gau hag yuöm hagla, "Bî Jisas manö ud arep gau nagi lîbun u miŋi am uŋ gî dauim," a gîla.

²² Hageila, bî God sabe gep ram abad mideila bî gau nagi lep ram u amöm niŋla, bî Jisas manö ud arep gau midageila. Kale ado gî apöm hagla, ²³ "Hon am niŋbun, ajöŋ u giŋîbal rö midajîp, bî abad midep bî gau u rö nöp ajöŋ it u niŋ midajal u pen hon ajöŋ hiikun, ram raul migan yaŋ amun niŋbun, bî ap midagajîp yabiŋ," a gîla. ²⁴ Anig hageila, bî God sabe gep ram abad mideila bî kub kale u abe, God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, manö anîbu niŋöm, anig göp niŋön gînab, a gôm, gasî iru nöp niŋla.

²⁵ Anig göl gasî iru niŋ midlô niŋöl gî, bî ap apöm kalîp haga, "Bî nagi libe gau, kale am God sabe gep ram u midöl gôm, nîbi bî gau kalîp manö hag ŋîböl," a ga. ²⁶ Anig hageila, bî God sabe gep ram abad mideila bî kub kale u, bî nîpe rimnap kalîp uŋ gôm, bî Jisas manö ud arep anîb gau kalîp udnig arla. Amöm, Jerusalem nîbi bî gai i hanîp kabö ju paknaböl, a gôm, kalîp hag gagla; agamij uŋ gî daula.

²⁷ Jisas manö ud arep bî gau kalîp agamij uŋ gî Kansol ap magum gî mideila aŋ au daulö, God nîp nan sabe gep bî kub yabiŋ u kalîp haga, ²⁸ "Kalöp, Jisas manö u hagagmim, a gun, manö ktö gî hagun hagpun u pen hag wasö niŋun arö gîpun. Kale pen am Jerusalem nîbi

bî kalîp magöŋhalö Jisas manö u hag ŋîl gî, hanîp hag-pim, 'Kale nöp Jisas nîp al pak lîbal,' a gîpim," a ga. ^{††}

²⁹ Anig hageila, Pida bî Jisas manö ud arep rimnap aip hagla, "Nîbi bî manö hagpal u udagnabun; God manö nîpe u nöp udnabun! ^{‡30} Jisas nîp mab ba laŋ al pak libe uma u pen, apis bac bî sabe gîmidal God u nöp gö, kauyaŋ uraka. ³¹ Uraköm, God nîpe gö, am ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au amöm, God ŋîmagö yîjig lau adö midöp. Anîb u hon niŋbun, nîpe nöp Kiŋ midöm, hanîp ud kamiŋ yunab. Nîpe hanîp Isrel nîbi bî mög niŋöm, nan si nan naij gîpun u, niŋön gîniŋ anig gîpun, a gun, arö gîno, nîpe niŋöm nan naij gîpun u arö gôm, hanîp ud kamiŋ yunab. ^{‡32} God göp anîbu, hon amgö magö rimid migan hon ke niŋun, nîbi bî gau kalîp hag ŋîbun. Nîbi bî manö nîpe niŋ udöm hagöp rö nöp gîn-aböl gau, God nîpe Ana Uŋ u kalîp ŋîö, nîpe kalîp u rö nöp manö aij anîbu hag ŋi aij gö niŋnaböl," a gîla.

³³ Bî Jisas manö ud arep gau anig hageila, bî manö ud asikep ap magum gî mideila anîb gau kalîp juöm hagla, "Kalîp böŋ nöp al pak lun," a gîla. ³⁴ Anig hagla u pen, aŋ anîb au bî ap mideila, hib nîpe u Gameliel. Nîpe bî Perisi, lo manö hag ŋîeb bî kale ap. Juda nîbi bî magöŋhalö nîp niŋlô aij a gîmidöp. Bî Gameliel anîbu uraköm haga, "Bî ugan anîbi kalîp hagpe höŋ aröl. Yad kalöp manö ap hag ŋîin," a ga. Anig hagö, bî anîb gau hag höŋ yula. ³⁵ Bî anîb gau hag höŋ yulö niŋöl gî, Gameliel nîpe bî Kansol gau kalîp haga, "Isrel bî gai i, kale bî gai i kalîp niŋön gîniŋ gabim u, gasî niŋ aij gîmim gîmim. ³⁶ Kale niŋbim, nöd bî Dudas, yad bî kub a gôm hagö, manö nîpe hagmidöp u nîbi bî iru nöp, po hadred rö, niŋ udmidal. Pen hainö bî rimnap nîp al pak lîlô, nîbi bî manö nîp niŋ udmidal gau ke ke arla pis ga. ^{‡37} Pen hainö, hib hon udla ŋîin u, u rö nöp bî Judas Galili nîbö u haga, 'Hon gapman gau aip pen pen gun, kalîp ridik gî yunabun,' a ga. Anig hagö, nîbi bî iru nöp manö nîp udöm, urak gapman aip pen pen gîla. Pen mid damöm, bî anîbu nîp u rö nöp al pak lîlô, nîbi bî manö nîp niŋ udmidal gau ke ke arla pis ga. ³⁸ Anîb u me, yad kalöp hagabin, bî manö kub hagabun gai i kalîp gî naij gagmim. Kalîp yiŋariŋ hag yube aröl. Manö kale ke nöp hagnaböl u, kub gînim a gî wasö niŋöm ap lugnab. ³⁹ Pen God nîpe ke hagö gînaböl u, kale ke nöp nan ap gîmim rö lagnab. Kalîp gî naij gun, a gînabim u, kalîp aip pen pen gagnabim; God aip pen pen gînabim," a ga.

⁴⁰ Gameliel anig hagö, bî gau haga rö niŋöm, bî Jisas manö ud arep gau kalîp haglö aueila, kalîp nagi ud rapîn pakus paköm, "Jisas manö u hainö hagagmim, wasö yabiŋ," a gôm, kalîp hag yulö arla. ^{‡‡}

⁴¹ Pen bî Jisas manö ud arep gau, hanîp niŋön gîniŋ anig gîpal, a gôm, niŋagla. God hanîp Jisas bî nîpe kabö göl a gôm gö, hanîp anig gaböl, a gôm, aij a gö niŋöl gî, Kansol kub anîbu arö gôm arla. ^{‡‡42} Amöm, pör pör God sabe gep ram höŋ adö au amöm, ram

† 5:19 Ap 12:7-10

†† 5:28 Mad 27:25 ‡ 5:29 Ap 4:19 †† 5:31 Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 ‡‡ 5:36 Ap 21:38 ‡‡† 5:40 Ap 4:18 ‡‡‡ 5:41 Mad 5:10-12; 1Pi 4:13

ram gau amöm, Jisas nipe Kraiss u manö aij u hag ñimi-dal.

Nan balu ñeb bi unbö mudun jir hag lila

6 Pen mid damöm, nibi bi Jisas nip niñ u dila gau iru yabiñ mideila. Pen Juda nibi bi Grik manö nöp niñla gau, Juda nibi bi Aremeik manö yidun göl niñla gau, kalip hag göm hagla, "Nibi adu kale gau kalip mani nan magö nan gau nime li ñi aij gipal pen nibi adu hon gau kalip nime li aij gagpal," a gila. ^{†2} Anig hageila, bi Jisas manö ud arep unbö migan lañ gau niñöm, nibi bi Jisas niñ u dila gau magöñhalö wiñ allö aueila hagla, "Añ mam bi. Hon God Manö hag ñibun u arö gun, nibi bi gau kalip nan nime li ñinabun u, kabö rö gagnab. ^{‡3} Anib u, kale bi unbö mudun jir niñmim hag libe, kalip wög anibu hag lino, wög anibu ginaböl. Pen God Ana kalip ajman rauöm gasi aij ñöb bi gau nöp niñmim hag limim. ^{§4} Hon pen God nip sabe göl gi, nibi bi gau kalip God Manö u hag ñöl gi, gi mideinabun," a gila.

^{§5} Manö hageila anibu niñlö, kalip magöñhalö aij a gö, bi unbö mudun jir hag lila. Bi anib gau me: ap Sidipen u. Sidipen nipe God nip niñ ud pidöñ yabiñ gimidöp. Ana Uñ nip ajman rau midmidöp. Ap Pilip u, ap Prokoras u, ap Naikena u, ap Dimon u, ap Pamenas u, ap Nikolas u. Nikolas nipe daun kub Adiok nibö. Nipe nöd bi Juda wasö u pen hainö Juda nibi bi gasi niñla rö niñ uda. Pen hainö nipe Jisas nip niñ uda. ^{¶6} Bi unbö mudun jir anib gau hag löm, kalip dam bi Jisas manö ud arep bi gau mideila au daulö, kale God nip sabe göm, ñi-magö nabic kalip adö lañ lila.

^{¶7} Pen kale God Manö hag ñilö, arö niñöl gi, Jerusalem nibi bi iru yabiñ nöp Jisas nip niñ u dila. Pen bi God nip nan sabe gep bi gau iru yabiñ nöp Jisas manö aij u niñöm niñ u dila. ^{††}

Sidipen nip manö kub hagla

^{§8} God nipe Sidipen nip ud aij yabiñ göm, pidöñ nipe nip ñö, Sidipen nipe nan gagep rö gau, nan niñeb niñagep gau, iru nöp nibi bi mideila an gau gimidöp. ^{§9} Pen Juda nibi bi ram minöñ ke ke gau nibö rimnap apöm Juda magum gep ram ap apöm God nip sabe gimidal; Juda magum gep ram anibu, "Miñi Nagi Midagpun Ram" a gimidal. Bi Juda anib gau, rimnap Sairini daun nibö, rimnap daun kub Aleksadria nibö, rimnap Silisia Propins nibö, rimnap Esia Propins nibö. Kale Sidipen ga rö niñöm, klö yabiñ göm nip manö pen pen hagla u pen, ^{§10} God Ana nipe Sidipen nip gasi aij yabiñ ñö niñöl gi, bi Juda gau nip manö nihön hagla u, gasi niñ aij göm pen u rö nöp manö aij yabiñ hagö, nip pen hagöl rö laga. [‡]

^{§11} Pen kale Sidipen nip hag wasö niñöm, am bi manö pir alep rimnap kalip agamij hag aij gilö, kale apöm hagla, "Hon niñbun, bi i nipe Mosis manö kali kliñ rika u hag juöm, God nip hag juöm göp," a gila.

^{§12} Kale manö piral anibu hageila, nibi bi yihariñ gau löm, bi manö ud asikep gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, hibur kalip u naji gö, Sidipen nip manö kub hagnig dam Juda Kansol kub mideila gau ud arla.

^{§13} Damöm, bi manö pir alep rimnap halö daulö, kale hagla, "Hon niñbun, bi anibi pör nöp God sabe gep ram uñ i hag juöm, Mosis lo manö kali kliñ rika u hag juöm göp. ^{§14} Pen nipe manö ap pen haga niñno u, haga, 'Jisas bi Nasared nibö u, hainö God sabe gep ram i gi naji göm, geinab, Mosis manö hanip hag ña gipun u arö gun, manö hain nibö udun hain ginabun,' a ga," a gila.

^{§15} Pen Juda Kansol kub mideila bi gau, Sidipen nip niñ ij halö löm niñla, mulu adiñ nipe u ejol mulu adiñ rö la.

Sidipen Juda Kansol Kub bi gau kalip Kraiss manö aij u manö haga

7 Kale manö piral anig haglö, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u Sidipen nip haga, "Manö nöp haggal anibu niñö haggal aka pir albal?" ö ga.

^{§2} Hageia, Sidipen haga, "Bapi mam bi, niñim! Bac itañ hon Ebrahim hadame nöp daun kub Haran araga adö u, ram minöñ Mesopodemia mideia magö u, God mailö aij ke halö midöp u nip haga, ^{††3} 'Ram minöñ ne i arö gimön, nibi bi ne gau arö gimön, ram minöñ ke yad nöp yamnabin u armön,' a ga.

^{§4} "Hageia, Ebrahim ram minöñ kub Kaldia midmidöp u arö göm, daun kub Haran am midmidöp. Hainö Ebrahim nap umö, God hagö, ap ram minöñ kale midpim aui midmidöp. ^{††5} Ñin anibu God Ebrahim nip minöñ naböñ migan ap hagaga. Apöm yihariñ nöp midmidöp. Ñin anibu Ebrahim ñi pai ap rikaga; yihariñ nöp midmidöp. Pen God Ebrahim nip haga, 'Hainö minöñ naböñ anibi, ne udnabön. Ñi pai ne yag daun-abön yag daulö arnab gau, minöñ naböñ anibi u rö nöp udöm mideinaböl,' a ga. ^{††6} Pen God manö ap hagöm haga, 'Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, am nibi bi rimnap ram minöñ gau midlö, kalip magöñhalö nagi löm, gi naji yabiñ göm, nagi wög rö hag lilö, gilö niñöl gi, mi unbö po hadred (400) innab. ^{††7} Pen nibi bi kalip anig geinaböl gau, yad pen pe kalip gi naji ginabin. Nibi bi ne gau, ram minöñ anibu arö göm, ap yip sabe göl gi mideinaböl ram minöñ i,' a ga. ^{§8} Pen God Ebrahim nip manö ap hag löm haga, 'Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp abad mideinabin u me, ñinanj hagape bi wañ hañ rib gi dö gimim,' a ga. Hagö, hainö Ebrahim ñi nipe Aisak nip yag dapöm, ñin unbö mudun jir midöm, ñin raleb u ñi u nip wañ hañ rib gi dö ga. Aisak pen Jekop nip yag daua. Jekop nipe pen ñi unbö migan lañ gau kalip yag dauö me, hon Isrel nibi bi il ke ke midpun. ^{§†}

^{§9} "Bac itañ hon anib gau, nimam nañi bi gau nimam hain Josep nip gasi naji niñlö, mulu lugö, bi rimnap ñilö, nip rau dam ram minöñ Ijip ud arla. Ud arlö, mid

† 6:1 Ap 4:35 †† 6:7 Ap 2:41; 16:5 ‡ 6:10 Luk 21:15

†† 7:2 Jen 11:31; 12:1 ‡† 7:4 Jen 11:31-12:5 ††† 7:5 Jen 12:7; 15:18; 17:8 †††† 7:6 Jen 15:13-14; Eks 12:40 § 7:7 Eks 3:12 §† 7:8 Jen 17:9-14; 21:4

aij gaga u pen God nîp hauŋ gaga. ^{†10} Nan miñjör Josep nîp auaiia u, God nîpe niñöm Josep nîp abad mid aij gimidöp. God nîpe Josep nîp gasi aij ñöm gö, Ijip Kiñ Pero, bi Josep i gasi niñ aij yabiŋ göp, a göm, nîp hagö, minöñ naböñ Ijip abe, ram nan nîpe gau magöñhalö abe abad midmidöp. ^{††}

^{††} ¹¹ "Hainö ñin ap kiyö kub yabiŋ u, ram minöñ Ijip abe, ram minöñ hon Kenan i abe auö, bac hon ram minöñ Kenan i mideila gau nan magö ulhai niñöm, nan ñinjeb ap midageia, gasi milö yabiŋ lila. ^{††12} Pen nap kale Jekop manö ap niña, nan magö iru nöp ram minöñ Ijip mideia. Anib u niñöm ñi nîpe gau kalip hagö, nan magö raunig Ijip arla. ^{††13} Am rau dapöm, ñin pis göm, kauyañ pen raunig arla. Arlö, nimam Josep kalip haga, 'Mam bi, kale yip ban a gimim niñbim? Yad namam kale Josep nöp,' a ga. Hageia, Ijip Kiñ Pero manö anibu niñöm haga, 'U Josep nimam bi nîpe gau e!' ga. ^{††14} Josep pen, bap yad Jekop, nîbi bi nîpe gau aip yinjid auöl, a göm, manö hag yuö, nap Jekop nîbi bi ñinjuöl miñhau niñarj ado gi da ajiñ böñ dañ (75) rö udöm, aip arla. ^{††15} Nap Jekop anig göm, ram minöñ Ijip am midöm, uma. Mid damöm, bac bi anib gau magöñhalö um hakla. ^{††16} Pen hainö ñi kale gau nap le damöm, daun kub Sekem rigöl gila. Wip rigöl anibu, bac itañ Ebrahim, Hemor ñi nîpe gau kalip mani ap ñöm raua. ^{†††}

^{††} ¹⁷ "Pen God Ebrahim nîp nöd ginabin, a göm, manö hag la rö ginig göm ga u me, nîbi bi hon Isrel ram minöñ Ijip mideila gau, ñi pai rik damöm rik dam dapil göm, iru yabiŋ nöp mideila. ^{††18} Nîbi bi hon Isrel iru nöp mideila ñin anibu, ram minöñ Ijip u kiñ hain nîbö waiö la. Kiñ hain nîbö anibu bac Josep nîp niñaga u me, ^{††19} nîbi bi hon gau gi naij yabiŋ göm, manö klö hagö, ñi pai kale gau yag dapöm, höñ adö gau yulö, ke midöm ummidal. ^{††20} Anig gila u pen, ñin anj anib au, ber miñhöp ñi hañ aij ke nîbö ap yag dapil, hib nîpe Mosis a gilö. Nî anibu nîp rakin miñhau niñarj ram raul miñgan gau nöp pi gilö midmidöp. ^{††21} Hainö ñinjan anibu nîp dam höñ au yañ lilö, Pero pai nîpe u apöm, nîp niñöm, dam ñi yad, a göm, kabö laumidöp. ^{††22} Nîpe anig göm kabö lauö, kub gö, Ijip nîbi bi kale niñön niñön gimidal u, nîp hag ñi aij gila. Nîpe bi manö klö gi hagöm, wög klö göm gimidöp.

^{††} ²³ "Pen Mosis mi nîpe unbö ñinjuöl miñhöp (40) inö, nîbi bi yad Isrel kalip am niñem auin a ga. ^{††24} Pen amöm niña, Ijip bi ap Isrel bi ap nîp miñu magö pakaia. Mosis niñöm, bi Isrel nîp ud kamiñ yuöm, Ijip bi u nîp böñ nöp al pak lö uma. ^{††25} Pen Mosis gasi nîpe niña u, 'Nîbi bi yad Isrel hagnaböl, "God Mosis nîp gasi ñö, apöm hanip ud asik yuö, mid aij ginabun," a ginaböl,' a gi niña u pen kale gasi anibu niñagla. ^{††26} Pen ruö Mosis amöm niña, Isrel bi miñhöp pen pen gailö. Anig gilö niñöm haga, 'Bi me, kale mamil miñhau midpil; pen pen gabil u arö gil!' a ga.

† 7:9 Jen 28:1-3; 37:11; 39:1-3,21-23 †† 7:10 Jen 41:37-44 † 7:11 Jen 41:54; 42:1-2 †† 7:13 Jen 45:1-4,16 †† 7:14 Jen 45:9-11; 46:27 ††† 7:15 Jen 46:1-7; 49:33 ††† 7:16 Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 § 7:17 Eks 1:7 §† 7:19 Eks 1:11-22 §†† 7:20 Eks 2:2 §† 7:21 Eks 2:3-10 §†† 7:24 Eks 2:11-15

^{††} ²⁷ "Hageia, bi ap bi ap nîp pakaia u, Mosis nîp ud gi dañ yuöm haga, 'Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan? ^{††28} Ne rol Ijip bi u al pak lina u, miñi yip pen al pak linig hagabön aka?' ga. ^{††29} Anig hagö, Mosis bi al pak libin anibu niñbal, a göm, piñin gi am ram minöñ Midian amöm, bi yihariñ ap rö midmidöp. ñin anj anib au, nîpe nîbi udöm, ñi miñhöp yag daua. ^{††30} Anig göm yihariñ nöp midö mi ñinjuöl miñhöp (40) ina. Hainö ñin ap ram minöñ kabö nöp midöp Sainai Dum söl au midöm niña, ejol ap apöm, mab ur añi ap miñarj geia anj au waiö lö niña. ^{††31} Anig geia Mosis niñöm, nan anibu niñön göp, a göm, am söl au apöm niñö niñöl gi, Bi Kub haga, ^{††32} 'Nahai itañ Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale yad midpin,' a ga. Anig hageia, Mosis, u Bi Kub nöp hagab, a göm, piñin göm gil gil göm, he göm amgö niñaga.

^{††} ³³ "Pen Bi Kub Mosis nîp haga, 'Minöñ naböñ ut i am midpan rö, ma rirup ne u ud asik. ^{††34} Ijip nîbi bi gau nîbi bi yad Isrel kalip gi naij yabiŋ gipal, yad niñbin. Kale miñhöp gaböl u apdi niñem, apem kalip ud asik yunig aubin. Anib u, ne ado gi Ijip armön,' a ga.

^{††} ³⁵ "Isrel nîbi bi nöd Mosis nîp hagla, 'Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan?' ö gila. Pen hainö, God ejol nîpe hag yuö apöm, mab bid miñarj geia anj au Mosis nîp waiö lö, God nîpe ke Mosis nîp nîbi bi kub kale midöm kalip ud asik yuanj a göm, hag yua. ^{††36} Pen Mosis Ijip aramöm, nan gagep rö rimnap gau göm, nîbi bi nîpe Isrel kalip udöm ñin solwara 'Ati' a gipal u amöm, nan gagep rö rimnap gau göm, hainö Isrel nîbi bi ut gi dam ram minöñ aipit nöp anj gau aramöm, nan gagep rö rimnap gau göl gi midmidöp. Anig gi midö midö, mi ñinjuöl miñhöp (40) ina. ^{†††}

^{††} ³⁷ "Mosis nîpe nöp me nîbi bi Isrel kalip haga, 'God nîpe bi manö nîpe hagep ap, ñi kale ke bi yad rö ap, hag yuö, kalöp aunab,' a ga. ^{††38} Mosis nîpe ram minöñ aipit nöp anj gau mideia; nîpe apis bac hon aip mideia; Sainai Dum gau ejol ap apöm Mosis nîp manö hag ña. Mosis manö anibu udöm hon Isrel nîbi bi hag ñinab, a göm, God nîpe manö kamiñ anibu Mosis nîp ña. ^{†††}

^{††} ³⁹ "Mosis manö kamiñ anibu hag ña u pen bac hon gau manö anibu udagla. Kale Mosis nîp hag juöm, ado gi Ijip arun, a göm, gasi u niñla. ^{††40} Mosis nimam Eron nîp hagla, 'Bi ne Mosis hanip Ijip nîbö dauub u, nîp niñön göp u niñagpun. Anib u, ne hanip nan god rö rimnap gö, bi hon rimnap god ginabön anib gau ud nöd arlö, hon hain arun,' a gila. ^{††41} ñin anibu nöp, god piral kaj kau pi rö ap gi löm, yaur nan gau pak dap sabe gi ñila. Kale ñimagö kale gila u niñöm, u god hon a göm, miñ miñ göl gi nan kub lau niñla. ^{††42} Anig geila, God kalip arö göm haga, 'Anig gipal u, sidö, rakin, gapi gau halöwatö sabe gilañ,' a ga. ñin anibu kale nan anib gau nöp sabe gila u me, bi God manö hagep ap God Manö u kalit kliñ riköm haga, 'Isrel nîbi bi.

§† 7:29 Eks 2:21-22; 18:3-4 §† 7:30 Eks 3:1-4 §†† 7:36 Eks 7:3; 14:21; Nab 14:33 §†† 7:38 Eks 19:3 §††† 7:40 Eks 32:1 18 7:41 Eks 32:2-6

Kale nöd mi ñinjuöl mihöp ram minöŋ aipit nöp an gau ajmidim ñin u,
kaj kau kaj sipsip nan gau pak yip sabe gi ñagmidim.

†

⁴³ Kale nan yihariŋ piral mihöp kale ke giŋe u
niŋ nan pak sabe gi ñi midöl gi, gi midmidim.
Nan anibu, ap Molok a gimidim,
ap gapi rö gi limim, Repan a gimidim.
Nan god piral anib mihau nöp,
sel ram gi ud ajöl gi, sabe göl gi midmidim.
Gi midmidim anibu, yad kalöp hag yunö,
am nagı mideinabim daun kub Babilon ba lau, a ga.

⁴⁴ "Bac bi hon gau ram minöŋ aipit gau mideila ñin u
sel ram ud ajmidal. Sel ram anibu mideia u niŋöm,
God hon aip midöp a göm niŋmidal. Sel ram anibu,
God manö haga rö nöp gi lilö mideia. ⁴⁵ Hainö Josua
bac bi hon aip sel ram anibu nap bi kale nibö udla.
Hainö, kale sel ram anibu daueilö niŋöl gi, God niŋe
nibi bi ram minöŋ au mideila gau yu gi yua. Sel ram
anibu midöm, mid damöm, hainö Depid yag daula.
^{††46} Bac Depid, bi God niŋö aij ga bi u, niŋe God niŋ hag
niŋöm haga, 'Ne yau a gö, yad ram nöp aij ap gi linö,
ne God Jekop nöd sabe gimidöp u, ram anibu midein-
abön,' a ga. ^{††47} Hageia pen God niŋe yau a gaga. Hainö
Solomon niŋe God sabe gep ram anibu gi la. ††

⁴⁸ "Pen God adö i giŋan midöp u, nibi bi ñimagö udöm
gi linaböl ram gau midageinab. Bi God manö hagep ap
manö anibu hagöm haga,

⁴⁹ "Bi Kub u haga,
"Ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au
sea kiŋ yad rö adö au asik midem,
minöŋ naböŋ it i ma yad abö gi löl gi midpin.
Yip niŋön ram gi libe, yad han mideinam?
Yad ram auai ake linam?

⁵⁰ Nan gau magöŋhalö ñimagö yad ke gi lagpin aka?"
ga, a ga.

⁵¹ "Hon ke niŋ aij giŋpun a gimim, nan si nan naj nöp
gimim, God Manö niŋagpim. Nahai bi gimidal rö nöp
giŋim. Ana Uŋ niŋe kalöp gasi aij ñö niŋbep, pen pör
wasö giŋim. ^{††52} Nahai bi gau, bi God manö hagep gau
kalip magöŋhalö gi naj giŋla. Bi God manö hagep
hadame gau, 'God Bi Wög Gi Ñeb aij yöl u aunab,' a
giŋla. Pen nahai bi gau kale bi anib gau u rö nöp al pak
lila. Pen miŋi God Bi Wög Gi Ñeb aij yöl anibu auö me,
kale niŋ mumug niŋmim al pak libe. ^{††53} Pen God lo
manö niŋe u, ejol niŋe gau kalip hag yuö daulö udpe,
pen hagöp rö niŋmim gagpim," a ga.

Sidipen niŋ kabö ju pak lila

⁵⁴ Sidipen manö anibu hagö niŋöl gi, kalip mulu kal
yabiŋ lugö, meg magö hau ribiköm kal jula. ⁵⁵ Pen Ana
Uŋ niŋe Sidipen ajman rau midö niŋöl gi, niŋe giŋan gi
niŋöm kumi kabö adö laŋ au niŋa, God mailö aij unbö
ke yabiŋ niŋe mideia niŋöm Jisas niŋe God ñimagö yijig
kid lau adö urak mideia. ^{††56} Sidipen niŋöm haga,

† 7:42 Emo 5:25-27 †† 7:45 Jos 3:14-17 ‡ 7:46 2Sa 7:1-16
†† 7:47 1Ki 6:1-38 †† 7:51 Ais 63:10 ††† 7:52 Mad 23:31
††† 7:55 Sam 110:1

"Niŋim! Yad niŋabin, kumi kabö adö laŋ au ajöŋ hiik
midöp. Bi Ñi niŋe u God ñimagö yijig kid lau adö urak
midöp!" a ga. [§]

⁵⁷ Sidipen anig hagö, rimid kale u ñimagö ud piŋ göm,
adiŋ magöŋhalö uraköm, manö bŋatö göm manö kub
yabiŋ hagöm, gi dö gi am niŋe mideia arla. ⁵⁸ Niŋ ud
sisi löm, dam dam daun kub anibu höŋ adö yaŋ ud ar-
la. Bi niŋ manö pir alla gau kal juöm, waŋij miöl kale
gau ud juöm, bi praj Sol mideia söl au yulö, niŋe abad
midö niŋöl gi, kale Sidipen niŋ kabö ju pakla. ⁵⁹ Niŋ
anig göl paklö niŋöl gi, Sidipen Bi Kub niŋ wiŋ al
hagöm haga, "Bi Kub Jisas, ana magö yad ud," a ga.

⁶⁰ Anig hagöm, kugom yimöm, wiŋ kub al hagöm ha-
ga, "Bi Kub! Yip al pak laböl i, nan si nan naj gaböl u
niŋmön arö gimön," a ga. Anig hagöl göm uma. ^{§†}

8 Sidipen niŋ kabö ju pak lila ñin u, Sol söl au
midöm, paj hagöm obi otete ga.

Jisas nibi bi niŋe kalip ridik gi yulö, ke ke arla

Ñin anibu nöp, Jerusalem kai it göm, nibi bi Jisas niŋ
udla gau kalip gi naj yabiŋ giŋla. Anig giŋö, nibi bi Jisas
niŋ niŋ udla gau kale magöŋhalö piŋiŋ gi, ram minöŋ
Judia gau abe, ram minöŋ Sameria gau abe, ke ke arla.
Pen bi Jisas manö ud arep unbö miŋan laŋ gau kale
nöp Jerusalem mideila. ² Pen God Manö hagöp rö nöp
gimidal bi rimnap, Sidipen niŋ mög yabiŋ gö, miŋön
kub yabiŋ göl gi, wip dam rigöl giŋla. ³ Sol pen, nibi bi
Jisas niŋ udpal gau gi naj yabiŋ giŋabin, a göm, ram
ram göl gi, nibi bi anib gau kalip hatöwaŋö ŋip gi dam
nagi limidöp. ^{§††}

Pilip ram minöŋ Sameria amöm manö hag ña

⁴ Nibi bi Jisas niŋ niŋ ud mideila gau piŋiŋ gi am ram
minöŋ ke gau gau mideila. Pen anib gau am midöm,
Jisas manö aij u dam nibi bi anib gau kalip hag ñim-
dal. ⁵ Bi ne Pilip u rö nöp am daun kub ap ram minöŋ
Sameria au midöm, nibi bi gau kalip, Mesaia aua manö
aij u hag ña. Pilip manö haga u abe, nan gagep rö ga u
abe niŋöm, manö niŋe niŋön niŋön haga u, rimid li niŋ
aij yabiŋ giŋla. ⁷ Niŋe nibi bi kijaki aiön pi halö mideila
gau iru nöp gö, nan anib gau aiö göm höŋ arla. Niŋe
nibi bi ñimagö ma pino gö kiŋa ga gau iru nöp abe, nibi
bi ma gi ga be wa be ga gau iru nöp abe kalip gö,
kamiŋ la. ⁸ Anig gö niŋöl gi, nibi bi daun anibu han-
mideila gau magöŋhalö miŋ miŋ yabiŋ giŋla.

⁹ Pen daun kub anibu bi ap hanmidöp, hib niŋe u Sai-
mon. Niŋe kuj göm, nan gagep rö rimnap gö, Sameria
nibi bi gau magöŋhalö gasi iru yabiŋ niŋmidal. Yad bi
kub yabiŋ midpin, a ga. ¹⁰ Saimon niŋe anig geia, nibi bi
hib mideia gau abe, nibi bi hib midageia gau abe, Sai-
mon manö haga rö nöp niŋöm hagla, "Bi anibi niŋe
god 'Ktö Kub' a giŋpun u nöp," a giŋla. ¹¹ Nan gagep rö
gau pör gimidöp niŋöm nibi bi gau gasi iru niŋöm,
manö haga rö nöp niŋmidal. ¹² Pen hainö Pilip apöm,
God nibi bi udöm ram niŋe kumi kabö laŋ au abad

§ 7:56 Kol 3:1 †† 7:60 Luk 23:34 ††† 8:3 Ap 9:1,13; 22:4;
26:9-11

mideinab manö aij u abe, Jisas Kraiss manö aij nipe u abe, hag ñö, nibi bi gau kale manö nipe niñ udöm, ñig pakla. ¹³ Saimon nipe ke u rö nöp, Jisas nip niñ udöm ñig paka. Pilip arö, Saimon nip hain gö niñöl gi, Pilip nan gagep unbö ke rö gaia u niñöm, Saimon nipe aiö waiö ga.

¹⁴ Bi Jisas manö ud arep gau Jerusalem midlö niñöl gi, kalip manö ap hagla, "Sameria nibi bi God Manö niñ udpal," a gila. Kale manö anibu niñöm, Pida Jon kalip mihöñ hag yulö, ram minöñ Sameria arlö. ¹⁵ Ammil niñlö, nibi bi gau Jisas nip niñ udlö, Bi Kub Jisas hib hagöm kalip ñig pak ñila u pen Ana U† nipe kalip aua-ga. Anib u, Pida Jon bi mihöñ, Ana U† nipe kalip auar, a gimil, sabe gimil, ñimagö nabic cög kalip adö lañ lilö, Ana U† nipe kalip a†i a†i aua. †

¹⁸ Kalpe mihöñ ñimagö nabic cög adö lañ lilö, God nipe Ana U† nibi bi gau kalip ña u, Saimon niñöm, yad u rö nöp ginam, a göm, kalip mihöñ mani yamöm hagega, ¹⁹ "Mani i udmil, yip pidöñ anibu ñilö, yad nibi bi an an ñimagö yad nabic cög adö lañ linö, kale u rö nöp Ana U† udnaböl," a ga.

²⁰ Anig hageia, Pida haga, "God nan aij nipe yihariñ ñöb anibu, niñöm ginig mani raunig gabön? Mani anibu ne ke pig hij gi lugnab! ²¹ Wög hol gipul u ne aip wasö. Hibur gasi midmagö ne niñ ud midpan u, God niñö aij gagöp. ²² Nan si nan naj ginam, a gimön, gasi niñban u arö gimön, God nip sabe geinabön u, gasi naj yabit niñban anibu niñöm arö ginim rö löp," a ga. ²³ Yad niñbin, nan aij kale au nan yad rö midböp a gimön, niñmön, gasi naj niñmön, nan si nan naj gi midpan. Anib u, ne nan si nan naj gep magö u, nagi wög gep bi rö midpan.

²⁴ Hageia, Saimon haga, "Köl mihöñ Bi Kub u nip sabe gilö, nan yip ginim rö löp, a gimil hagabil anibu gagnim," a ga.

²⁵ Pen Pida aip Jon aip, Jisas kalip mihöñ niñöm niñöm ga manö u abe, Bi Kub manö aij u abe, nibi bi gau kalip hag ñi pis göm, ado gi Jerusalem arnig, adan nab gau amöl gi, ram minöñ Sameria ar au ram riñig agtö iru nöp nibi bi gau kalip Jisas manö aij u hag ñöl gi arlö.

Pilip nipe bi Idiopia nibö ap nip Jisas manö aij u hag ña

²⁶ Pen Bi Kub ejol ap apöm Pilip nip haga, "Jerusalem nibö daun kub Gasa arbal adan milö u arammön," a ga. ²⁷ Hagö, Pilip adan haga milö anibu amöm niña, bi kub ap, kaj hos ñip gi dam ajöp nan bad adö lañ asiköm, adan milö anibu areia. Bi anibu nipe nibi kwin Kadaki, ram minöñ kub Idiopia abad mideia nibi u nip wög göl gi, mani nipe u abad midmidöp. Pen nipe Jerusalem God sabe gep ram u amöm sabe göl gi mid pis göm, ²⁸ ado gi ram minöñ Idiopia aramöm, God Manö adin Aisaia kali ktiñ rika u udöm, amgö li niñöl gi areia. ²⁹ Pen God Ana Pilip nip haga, "Hos nan bad ñip gi dam arab dañ am söl ba au ammön, bi anibu aip armil," a ga.

³⁰ God Ana haga rö nöp, Pilip gi dö gi söl ba au amöm niña, bi Idiopia nibö anibu, bi God manö hagep Aisaia God Manö adin kali ktiñ rika u, amgö li niñöl gi areia. Pilip niñöm haga, "Ne köp amgö li niñöl gi arabön yagol u, manö it u anig hagöp a gimön niñabön aka wasö?" ga.

³¹ Hageia, nipe haga, "Nibi bi rimnap rö yip hag ñilö niñem rö hagnam," a ga. Anig hagöm Pilip nip haga, "Ap adö aui asikö hol aip arul," a ga. Hagaiö, Pilip am adö anibu asika.

³² Bi anibu God Manö adin Aisaia kali ktiñ rika anibu amgö li niñeia. Manö anibu anigöl midöp:

"Nipe kaj sipsip u† gi dam al pak libal rö nöp mideia. Kaj sipsip pi u† riklö, aiö gi gagöp rö, nipe u rö nöp manö ap hagaga.

³³ Nan naj ap gaga u pen nip manö pir alöm, gi naj gila.

Nip böñ nöp al pak lilö uma u me, hainö bi an rö midöm,

'Anig anig gimidöp,' a ginab?" ö ga. ††

³⁴ Bi kub Idiopia nibö u manö anibu niñöm, Pilip nip haga, "Manö hagab anibi, God manö hagep bi u nipe ke hagab aka bi ke nibö ap nip hagab?" ö ga. ³⁵ Hagö, Pilip God Manö adin amgö li niñajil u nöp it gi hag dam dam, Jisas manö aij u hag ñi aij ga.

³⁶ Pen anig göl manö gi damöl gimil niñlö ñig ap mideia. Bi anibu Pilip nip haga, "Ñig midöp i yip ñig pak ñinabön aka?" ga. ³⁷ Hageia, Pilip haga, "Ne Kraiss nip hibur gasi midmagö yad niñö nöp niñ udpin a geinabön u, yad nöp ñig pak ñinabin," a ga. Hageia, bi anibu pen haga, "Jisas Kraiss nipe God ñi nipe midöp u, yad niñ udpin," a ga. ³⁸ Hagö, kaj hos nan ñip gi dam ajep adö asik auelö u, hos u halö anib au limil, ñig yan ammil, Pilip bi anibu nip ñig pak ña. ³⁹ Anig göl ñig pak ñöm, got au aulö niñöl gi, adin Bi Kub Ana nipe Pilip nip udöm, ke migan ap ud arö niñöl gi, bi kub anibu nip niñaga. Nipe pen miñ miñ yabit göl gi adan ara. ⁴⁰ Pen Bi Kub Ana nipe Pilip nip dam ram minöñ Aso-das lö, nibi bi ram minöñ anib gau daun ke ke mideila gau kalip magöñhalö Jisas manö aij u hag ñi dam dam, daun kub Sisaria amjaka. ††

Sol Jisas nip niñ uda

9 Pen Sol nipe Bi Kub manö aij niñ udöm hain gimidal nibi bi gau kalip al pak lin, a göm, pör ktö yabit gimidöp. Mañ ap nipe am God nip nan sabe gep bi kub yabit u nip haga, ^{††} "Yip köp rimnap kali ktiñ rik ñaimön, yad dam Juda magum gep ram ke ke midöp daun kub Damaskas amem, kalip ñinabin. Köp anibu kali ktiñ rikmön hagnöm, 'Daun kub Damaskas au, kale nibi bi Jisas nip niñ udpal rimnap Juda magum gep ram gau midaiöl u, Sol nip hagepe, kalip nagi löm, Jerusalem daunim,' a gimön, kali ktiñ rikmön," a ga.

³ Sol köp anibu udöm, Damaskas söl söl gö niñöl gi, adin mailö kumi kabö adö lañ nibö ap lugöm nip niña.

⁴ Sol kaj hos adö lañ nibö ap lug minöñ yan pakö niñöl

† 8:15-17 Ap 19:6

†† 8:33 Ais 53:7-8 † 8:36 Ap 10:47 †† 8:40 Ap 21:8 †† 9:1 Ap 8:3

gi, manö ap nîp haga, "Sol, Sol, yîp nihön ginîg gîmön pör gi najî gabön?" ö ga. ⁵ Hageia, Sol haga, "Bî Kub, ne an?" ö ga.

Hageia, haga, "Yad Jisas, yîp pör gi najî gabön u nöp hagabin. ⁶ Pen ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm nöp manö hagnîm rö niñmön gîmön," a ga.

⁷ Pen bi Sol aip aula gau manö magö u nöp niñöm, bi nîme u niñagöm, gasî milö löm, manö rîmnap ha-gagla. ⁸ Sol pen uraköm amgö hiiköm niña, amgö nîpe u böñ nöp we ga. Anîg gö, bi nîpe aip aula gau ñimagö kid nîpe u udöm, ut gi Damaskas arla. ⁹ Nîp anîg göl amgö we gö, ñîg, nan magö nan gau ñîñagöm, ñîñ mîhau niñagî yîharîñ nöp mideia.

¹⁰ Pen Jisas nîp niñ uda bi ap Damaskas mideia, hib nîpe u Ananaias. Bi anîbu nîpe naböñ niña, Jisas nîp haga, "Ananaias!" a ga.

Hageia haga, "Bî Kub, yad midpin," a ga. ¹¹ Hageia, Jisas haga, "Sol bi daun kub Dasas nîbö u, God nîp sabe göl gi, naböñ niñöb, bi Ananaias a gîpal u nîp am ud niñajîp, amgö nîpe we ga u ñîl niñöb. Nîpe mîñî yîp sabe göl gi midöp Judas ram u. Anîb u, ne adan 'Yîjîg' a gîpal u ammön, Judas ram u amjakmön kalîp hagnöm, 'Sol nîp niñîg auabin,' a gîmön," a ga.

¹³ Jisas nîpe anîg hageia, Ananaias haga, "Bî Kub. Yad niñbin nîbi bi iru yabî nöp hagnîp, 'Bî Sol anîbu nîbi bi nöp lau adö midpal Jerusalem gau kalîp pör gi najî yabî göp,' a gîpal. ¹⁴ Nîpe mîñî Damaskas i auöp u, bi God nan sabe gep bi kub gau köp rîmnap nîp ñîl, nîbi bi an an hib ne haglö adö arnab gau, kalîp nagî lîñ, a göm, auöp," a ga.

¹⁵ Ananaias anîg hageia, Bî Kub nîp haga, "Aru! Bî anîbu wög rîmnap yad ke nîp hag libin. Nîpe manö aij yad u Isrel nîbi bi kalîp hag ñöm, Isrel nîbi bi wasö gau kalîp hag ñöm, kiñ gau kalîp hag ñöm gîñab. ¹⁶ Pen nîpe ake ranö, iru marö gö niñöl gi, wög anîbu gîñab. Anîg gîñab u yad ke nîp hag ñî aij gîñabin," a ga. ^{††}

¹⁷ Bî Kub anîg hageia, Ananaias aramöm, Sol mideia ram u apjaköm, raul yañ amöm, Sol nîp nabic cög adö lañ ñimagö löm haga, "Mam Sol. Bî Kub Jisas nöp adan añ au ap lugöm waiö la niñna u, yîp hag yuöp auabin i. Ne amgö ne kauyañ ñîl niñmön, Ana Ut nîpe nöp am ajmañ raunîm, a göm, yîp hag yuö aubin i," a ga.

¹⁸ Ananaias anîg hagö niñöl gi, nan hag gañ bad rö Sol amgö nîp harîköl mideia u, wañ gi lugö niñöl gi, adîñ amgö ñîl niña. Amgö niñöm, urak aramöm, ñîg paka.

¹⁹ Sol nan ñîñöm klö uda.

Sol Damaskas nîbi bi gau kalîp Jisas manö aij u hag ña

Pen Sol nîpe ñîñ rîmnap nîbi bi Jisas nîp niñ udla gau aip Damaskas midöl gi, ²⁰ Juda magum gep ram gau ajöm, Jisas nîpe God Ñî nîpe midöp manö aij u nîbi bi gau kalîp hag ña. ²¹ Nîpe anîg göl hag ñî midö niñöl gi, kale niñöm pa gîl gîl göm hagla, "Bî i me, Jerusalem nîbi bi Jisas nîp niñ udla gau kalîp gi najî gîmidöp me! Mîñî rîmnap halö nagî lî dam, bi God sabe gep bi kub gau kalîp ñînam a göm auöp," a gîla. ^{†††} Pen Sol Jisas

manö aij u hag ñî damöm, Jisas nîpe nöp Mesaia u manö kabö göl yabî hagö, bi Juda Damaskas han mideila gau manö ap pen hagöl rö laga. ^{††}

²³ Pen hainö mid damöm, Juda kai ap magum göm, manö hag adö añî löm hagla, "Sol nîp al pak lun," a gîla. ²⁴ Pen manö hagla anîbu, bi ap niñöm Sol hag ña. Daun kub anîbu, hadame nöp kabö waryö gi gîgabö gîla u me, adan ramö ajmidal gau, Sol nîp alun, a göm, sidö añ sibön yañ utîñ lî mideila. ²⁵ Anîg geila niñöm Sol bi nîpe gau sibön añ yañ nîp wadi mîgan kub ap yagöm, nagî adiköm, ñîp gi waryö anîbu mîgan ap höñ adö adö lañ nîbö minöñ yañ yulö, piñîñ gi ara. ^{††}

Sol Jerusalem am mideia

²⁶ Sol Jerusalem amöm, nîbi bi Jisas lau adö mideila gau aip mideinam, a geia pen kale niñöm, bi i Jisas bi nîpe ap wasö, hanîp al pak linîg auöp, a göm, piñîñ gîla. ^{†††} Anîg geila, Banabas nîpe Sol nîp dam bi Jisas manö ud arep gau mideila au amöm, kalîp haga, "Bî anîbi nîp niñmîm piñîñ gagmîm. Mañ ap daun kub Damaskas amöl gi, adan añ au amöm, Bî Kub nîp niñö, nîp manö rîmnap haga. Hainö am Damaskas nîbi bi kalîp piñîñ gagöm, Jisas manö aij u hatöwañ nöp hag ña," a ga. ^{†††} Banabas anîg hagö, Sol nîp udlö, kalîp aip Jerusalem midöm, daun kub anîbu mîgan mîgan gau amöm, Jisas manö aij u hatöwañ yabî nöp hag ña. ²⁹ Pen bi Juda Grik manö niñla gau nîp aip manö pen pen hag amîl apîl göm, nîp al pak lun, a göm, gasî u niñla. ³⁰ Pen bi Jisas nîp niñ udla rîmnap manö anîbu niñöm, nîp ut gi dam daun kub Sisaria amöm yulö, daun kub Dasas ara.

³¹ Ñîñ añ anîb au, ram minöñ Judia, Galili, Sameria gau, nîbi bi Jisas nîp niñ udla gau mid aij gîla. Ana Ut nîpe kalîp abad mid aij göm, pidöñ ñö niñöl gi, kale klö göm, Bî Kub nîp gasî niñöl gi midöm, nîbi bi rîmnap halö Jisas manö aij u hag ñîl, kale u rö nöp Jisas nîp niñ udla.

Pida Inias nîp gö urak ara

³² Pida ram minöñ ke ke gau gi ajöl gi, nîbi bi Jisas nîp niñ udla gau kalîp niñ ajmidöp. Anîg göl niñ ajöm, mañ ap, nîbi bi Jisas nîp niñ udla gau kalîp niñîñ, a göm, ram rîñîg agtö Lida ara. ³³ Ram minöñ anîbu bi ap mideia, hib nîpe u Inias. Pen ñimagö ma nîpe gau kîña gö, kuö adö nîpe u nöp han midmidöp mî unbö raleb jîñ ina. ³⁴ Pida bi anîbu nîp haga, "Inias. Nan nöp göp u Jisas gö kamiñ lîñab. Urakmön, kuö ne u yad aij gi," a ga. Anîg hagö niñöl gi, magö anîbu nöp Inias nîp kamiñ lö uraka. ³⁵ Inias uraköm gi ajö niñöl gi, ram rîñîg agtö Lida nîbi bi gau abe, ram minöñ Seron nîbi bi gau abe nîp niñöm, Bî Kub nîp niñ udla.

Dabida uma, Pida gö, uraka

³⁶ Pen Pida ram rîñîg agtö Lida anîbu midö niñöl gi, nîbi Jisas nîp niñ uda ap uma yöp daun kub Jopa au.

† 9:15 Ap 25:13; 27:24; Ro 1:5 †† 9:16 2Ko 11:23-28 †† 9:21 Ap 8:3

†† 9:22 Ap 18:28 †† 9:25 2Ko 11:32-33 ††† 9:26 Gal 1:17-19 ††† 9:27 1Ko 9:1

Nibi anibu hib nipe Dabida. Pen Grik manö hagöm nip Dokas a gimidal. Nipe nibi bi gau kalip abad mid aij göm, nibi bi mög gep rö gau kalip wög gi ñimidöp. ³⁷ Nibi anibu nip nan gö hadö umö, nip ñig pak ñöm wip he dam ram raul migan adö laj lila. ³⁸ Jisas nibi bi nipe Jopa mideila gau manö ap niñla, Pida ap mideila ram riñig agtö Lida au. Lida daun kub Jopa söl au midöp, niñöm kale bi mihöp kalip hag yulö, Pida mideia au ammil manö ktö hagnil haglö, "Ne hol aip yinid auö arun," a gilö. ³⁹ Hagailö, Pida kalip mihön aip Jopa amöm amjaklö niñöl gi, nip ut gi dam Dabida uma dam lila ram raul adö laj arla. Ut gi ud areilö niñöl gi, nibi paṭpaṭ ap mideila gau, nibi uma anibu nöd kamiñ midmidöp u, watij milö watij rimnap kalip yiñariñ ñimidöp gau, Pida nip yamöl gi, miñön gi mideila.

⁴⁰ Pida pen nibi bi ap mideila anib gau kalip hag höñ yañ yuöm, kugom yimöm, God nip sabe göl gi, ado göm, wip he niñöl gi haga, "Dabida, urak!" a ga. Hagö, Dabida amgö ñil Pida nip niñöm, urak asika. ⁴¹ Pida pen ñimagö kid nipe u udöm, ud urak ñöm, nibi paṭpaṭ gau abe, nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, kalip magöñhalö wiñ alö aueila haga, "Dabida i," a ga. ⁴² Pen Pida anig geia, manö anibu Jopa nibi bi magöñhalö niñöm, nibi bi iru nöp Bi Kub nip niñ udla. ⁴³ Pen Pida nipe daun kub Jopa anibu, bi kaj kau hañ wög gimidöp bi ap aip ñin rimnap rapin midmidil. Bi anibu hib nipe Saimon.

Ejol ap apöm Konilias nip manö haga

10 Pen ami bi gau kalip abad midmidöp bi kub ap daun kub Sisaria midmidöp. Hib nipe u Konilias. Ami bi nipe abad midmidöp anib gau kalip "Idali Ami Bi" a gimidal. ² Bi kub Konilias anibu aip, nibi bi ram nipe gau aip, God nip niñ udla. Juda nibi bi nan kale rimnap midagmidöp u, Konilias nipe mani nan gau haṭöwatö ñimidöp. Pen nipe God nip pör sabe gimidöp. ³ Mañ ap sidö gamiñ ga magö u, Konilias nipe naböñ niña, God ejol ap apöm haga, "Konilias!" a ga. ⁴ Hageia, Konilias piñiñ göm nip niñ ij halö löm haga, "Bi kub, yip niñön hagabön?" ö ga. Hageia, ejol u nip haga, "Ne God nip sabe gimön, nibi bi mög gep gau kalip nan haṭöwatö ñimön gipan u, God nöp aij göm nöp hauṭ gagöp. ⁵ Ne bi rimnap hagö, kale am daun kub Jopa amöm, bi Saimon Pida a gipal u nip haglö aunim. ⁶ Nipe Saimon, bi kaj kau hañ wög göp u aip midpil ñig solwara goṭ au," a ga. ⁷ Pen ejol manö anibu hagöm arö niñöl gi, Konilias bi wög nip gi ñimidil miñau abe, ami bi God nip niñ uda ap abe hagö aueila, ⁸ kalip ejol u manö niñön niñön haga u hag ñi aij göm hag yuö, Jopa arniñ hadla. ⁹ Kale am am adan añ au hanla. Ruö am am, sidö añ aulik magö u, Jopa söl söl gila. Magö anibu Pida God nip sabe ginig ara ram adö laj migan u. ¹⁰ Nipe amöm, God nip sabe gi midö niñöl gi, nip kiyö kub yabiñ la. Pen nibi bi nipe gau nan magö lau gilö niñöl gi, nipe naböñ ap niña. ¹¹ Pida nipe naböñ niñöm niña, kumi kabö adö laj migan hiiköm, wadi kub ap ñon milö

miñau miñau goṭ lap lap adiköl mideia añ au lug lug minön it yañ luga. ¹² Wadi migan anib yañ kaj, wal wayön, re, yaur ke ke gau magöñhalö nöp mideia. ¹³ Manö ap pen nip haga, "Pida, urakmön nan niñeb anib yagol gau pak ñö?," a ga.

¹⁴ Hageia, Pida pen haga, "Bi Kub. Wasö yabiñ! Niñön ginig ñö? a gimön hagpan? Hon Juda nibi bi nan hil gep anib gau nan rimnap niñagpin yabiñ," a ga. [†]

¹⁵ Hageia, manö anibu kauyañ haga, "Nan niñön niñön God nan niñeb a ga gau, hil gep a gimön hagagmön," a ga. ^{††}

¹⁶ Ga anibu, ij miñau niñagñ ga. Hainö me, nan wadi kub anibu ado gi kumi kabö adö laj ara.

¹⁷ Anig gö, Pida naböñ niñbin anibu niñön ginab, a göm, gasi iru niñ midö niñöl gi, Konilias bi hag yuö nip hagnig aula bi kabö u adan it au apjakla. ¹⁸ Apjaköm hagla, "Bi Saimon Pida au midöp aka?" gila.

¹⁹ Pida naböñ niñajip anibu gasi niñöl gi midö niñöl gi, God Ana nip haga, "Ne nö?! Bi miñau niñagñ nöp uthai niñ auaböl. ²⁰ Anib u, urakmön ram au giyañ arammön. Yad ke kalip hag yunö auaböl. Anib u, auö aip arun a gaiöl u, gasi iru niñagmön aip armön," a ga.

²¹ God Ana anig hagö, Pida au yañ amöm bi anib gau kalip haga, "Bi uthai niñabim bi u, yad me i. Yip manö ap hagnig aubim aka?" ga.

²² Hageia, hagla, "Bi kub Konilias, ami bi gau kalip abad midöp bi kub u hanip hag yuö auabun. Nipe God nip niñ udöm, God Manö hagöp rö göp; Juda kai nip niñlö kalip magöñhalö aij göp. Pen nipe naböñ niña, God ejol ap apöm nip haga, 'Ne bi rimnap yuö, am Saimon Pida nip ut gi daulö, manö hagainim u niñmön,' a ga," a gila.

Pida Konilias ram ara

²³ Anig hagailö, Pida kalip hagö ram raul migan amöm hanla.

Ruö Pida, bi Jopa nibö Jisas nip niñ udla rimnap udöm, Konilias yua bi ugan anibu aip am am adan añ au hanla. ²⁴ Ruö u, Sisaria amjaköm, Konilias ram u amjakla. Pen Konilias nipe Pida auab, a göm, nibi bi nipe gau abe, mideimam nipe gau abe, kalip wiñ alö ap magum gi mideila. ²⁵ Pida nipe amöm ram raul arniñ gö niñöl gi, Konilias nip nable paköm, nip bi kub a göm, am ma it nipe au kugom yima. ²⁶ Anig gö niñöl göm, Pida pen nip ud urak ñöm haga, "Ne urak! Yad u rö nöp bi ap me," a ga. [‡]

²⁷ Hagö, urakö niñöl gi, manö hagöl gi, ram raul miñgan yañ arlö. Ammil Pida niña, nibi bi iru nöp ap magum gi mideila. ²⁸ Pida kalip haga, "Kale ke niñbim, hon Juda nibi bi asi masi gi aij gipun. Juda nibi bi wasö gau aip ajagpun; ram kale aragpun. Pen yad naböñ niñnö, God yip manö ap haga. Nipe manö haga anibu, yad nibi bi rimnap asi masi midpal, a gem, kalip asi masi ginam rö lagöp. ²⁹ Anib u niñem me, Konilias manö hagöp u niñem arö gagpin; hagöp rö niñem aubin. Anib u, yip niñön ginig hagpe aubin?" ö ga.

[†] 10:14 Lep 11:1-47; Esi 4:14 ^{††} 10:15 Mak 7:15,19 [‡] 10:26 Ap 14:13-15; Rep 19:10

³⁰ Pida anig hageia, Konilias haga, "Yad ruö nöp me, miñi sidö gamiñ göp magö u rö, ram raul miñan yañ God nüp sabe gi midöl gi niñnö, bi watij rud yabiñ yima ap apöm, midainö ba au uraköl mideia. ³¹ Nipe yip haga, 'Konilias, ne God nüp sabe gimön, mani nan gau nibi bi nan midagöp gau kalip hatöwatö ñimön gipan u, God niñjöb. ³² Anib u me, bi rimnap hag yuö, daun kub Jopa amöm, Saimon hib nipe ap Pida a gipal u, nüp ut gi dauöl. Nipe Saimon bi kaj kau hañ wög göp u aip midpil ñig solwara got au,' a ga. ³³ Ejol u yip anig hagö, yad yinid nöp bi yad rimnap hagnö, nöp am ut gi dauajal, yip aij göp. Hon nibi bi aui God pig midpun rö, Bi Kub manö kalip hag ñimön, a göm, nöp hag yuö auban u, miñi hanip hag ñö niñjun," a ga.

Pida Konilias nibi bi nipe gau kalip manö hag ña

³⁴ Konilias anig hageia, Pida haga, "Yad miñi niñbin, God nipe, bi söl aui nibö nöp bi aij, bi mlö gau nibö bi naj, a göm, niñagöp. ³⁵ Ram minöñ ke ke gau nibö, it ke ke gau nibö, nibi bi an an God nüp niñöm ana udöm, manö nipe niñöm hagöp rö ginaböl gau, kalip magöñhalö udnab. ³⁶ Pen God nipe hanip Isrel nibi bi manö aij yua u niñbim. Yad ke aip jim ñöl midlan, a göm, God nipe Jisas Krai nüp hag yua. Jisas Krai nipe nöp me, nibi bi gau magöñhalö Bi Kub kale midöp. ³⁷ Kale ke niñbim, Jon bi ñig pak ñeb u, ñig pak ñöl gi, manö aij anibu it göm, ram minöñ Galili hag ña. Anig göl hagö, hag damöm, hag damöm, nibi bi ram minöñ Isrel midpal gau magöñhalö niñla. ³⁸ Pen kale niñbim, Jisas Nasared nibö u God aip midöm, Ana Ut u nüp ñö, abad midö niñöl gi, ktö nipe nöp udöm, ram minöñ ke ke gau magöñhalö ajöl göm, nibi bi gau gi aij göl gi, nibi bi Seden kalip gö uñham mideila gau kalip gö, kamiñ limidöp. †

³⁹ "Pen Jisas Juda nibi bi ram minöñ kale gau gi ajöl göm, Jerusalem gi ajöl göm, ga ga rö hon amgö hon ke niñno u hagabin. Pen hainö nüp mab ba lan al pak lilö uma. ⁴⁰ Uma u pen ñin miñöp midöm, God gö, ñin miñau niñan u kauyan uraköm, am waiö lö amgö niñno. ⁴¹ Nibi bi magöñhalö nüp amgö niñagla. God hanip nibi bi hag la gau nöp Jisas nüp amgö niñno. Nipe umöm urakö niñöl gi, aip midun jim ñöl nan niñjun ñig niñno. ⁴² Jisas hanip haga, 'Manö aij yad u nibi bi gau kalip hag ñimim hagnim, "God haga rö me, hainö Jisas nibi bi kamiñ mideinaböl gau abe, nibi bi umnaböl gau abe, kalip magöñhalö manö kub hagnab," a gimim,' a ga. ⁴³ Pen adö anibu, bi God manö hagep gau magöñhalö Jisas Krai nüp hagöm hagla, 'Nibi bi an an Krai hib ktö yabiñ nipe u udnaböl gau, nan si nan naj gipal u, God niñöm arö ginab,' a gila," a ga. ††

Juda nibi bi wasö gau Ana Ut udla

⁴⁴ Pen Pida anig göl manö hag midö niñöl gi, Ana Ut nipe nibi bi niñ mideila gau kalip magöñhalö aua.

† 10:34 Dud 10:17; Ro 2:11 †† 10:37 Mad 4:12-17 † 10:38 Mad 3:16; Luk 4:17-20 †† 10:41 Ap 1:8; Luk 24:42-43 †† 10:42 Ap 17:31; 1Pi 4:5 ††† 10:43 Ais 53:5-6; Jer 31:34

⁴⁵ Ana Ut kalip auö, kale manö ke nöp, han ke nöp hagöl gi, God hib nipe haglö adö arö, Juda nibi bi Jisas nüp niñ udla Pida aip Jopa nibö aula gau, God Juda nibi bi wasö gau kalip Ana Ut ña me u, a göm, aiö waiö gila.

Pida pen haga, ⁴⁷ "God nipe Ana Ut hanip ña rö u, miñi nibi bi gai i kalip u rö nöp ñöb. Anib u, kale ñig paknabun, a gilö, nibi bi rimnap kalip wasö göl rö lagöp," a ga. ⁴⁸ Pida anig hagöm bi nipe rimnap kalip haga, "Nibi bi gai i kalip Jisas Krai hib nipe hagnim ñig pak ñimim," a ga. Ñig pak ñilö niñöl gi, kale hagla, "Pida, ne hon aip ñin pro magö ap aui midaimön," a gila. Haglö, ñin pro magö ap kalip pig mideia. †

Pida Jerusalem arö nüp manö hag gila

11 Pen Jisas manö ud arep bi gau abe, ram minöñ Judia nibi bi Jisas nüp niñ udla gau abe niñla, Juda nibi bi wasö gau rimnap God Manö niñ udla. ² Anib u, hainö Pida Jerusalem arö, Juda bi wasö gau u rö nöp hañ rib gi dö göl, a gimidal bi gau, Pida nüp kal göm hagla, ³ "Ne niñön ginig bi hañ rib gi dö gagpal gau ram kale ammön, kalip aip nan jim ñöl niñabön?" ö gila. ††

⁴ Anig hagaila, Pida daun kub Jopa midöm naböñ niñan aiud u kalip hag ñöl gi haga, ⁵ "Yad daun kub Jopa midem, God nüp sabe gi midem, naböñ niñnö, kumi kabö adö lan nibö, wadi kub ap rö ñon mlö miñau miñau got lap lap adiköl mideia lug lug it yad midainö au ap luga. ⁶ Auö, yad wadi anibu mideia söl au amem niñnö, kaj, wal wayöñ, re, yaur gau gau magöñhalö mideia. ⁷ Pen manö ap yip haga, 'Pida, ne urakmön nan anib yagol gau pak ñöñ,' a ga.

⁸ "Hageia, yad pen hagnö, 'Bi Kub. Wasö yabiñ! Niñön ginig ñöñ a gimön hagnan? Hon Juda nibi bi nan hil gep anib gau nan rimnap niñagpin yabiñ,' a ginö.

⁹ "Anig hagainö, manö anibu kauyan haga, 'Nan niñön God nan niñeb a ga gau, hil gep a gimön hagnimön,' a ga. ¹⁰ Ga anibu, ij miñau niñan ga. Pen hainö nan wadi kub anibu ado gi kumi kabö adö lan ara.

¹¹ "Pen magö anibu nöp, bi miñau niñan ram han midainö u apjakla. Bi anib gau bi kub Konilias, Sisaria nibö hag yuö, yip ut ginig aula. ¹² God Ana yip haga, 'Gasi iru niñagmön, kalip aip hatöwatö armön,' a ga. Anig hageia, yad mam Jisas manö niñ udpal unbö kagot jirj udem, kalip aip Konilias ram u arno. ¹³ Amjano, Konilias haga, 'Ejol ap apöm yip haga, "Bi rimnap hagnimön, daun kub Jopa amöm, bi ap Saimon Pida a gipal u nüp ut gi dauöl. ¹⁴ Ut gi dauöl, nipe nöp manö rimnap hag ñö, nibi bi ram ne aip midpim gau, God kalöp magöñhalö ud kamiñ yuö, nibi bi nipe mideinabim," a ga,' a ga. ††

¹⁵ "Konilias yip anig hagö, yad it gem manö hag ñinö niñöl gi, Ana Ut nipe hanip nöd aua rö, nibi bi anib gau kalip u rö nöp aua. ¹⁶ Anig gö, Bi Kub hanip nöd haga manö u gasi niñnö. Nipe haga, 'Jon kalip ñig pak ña u

††† 10:44 Ap 11:15; 15:8 § 10:45-46 Ap 2:4; 19:6 †† 10:48 Ap 2:38 ††† 11:3 Ap 10:28; Gal 2:12 †† 11:5 Ap 10:9-48 ††† 11:14 Ap 16:31 †† 11:15 Ap 2:4

pen söl midöp God nipe kalöp Ana Uł u pak ñinab, a ga. ¹⁷ Pen hon Bı Kub Jisas Kraıs nıp niŋ udno ñin u, God nan aij yabił hanıp ña rö, kalıp u rö nöp ña. Anıb u, yad aigöl gem God nıp, 'Anig gagmön,' a giłbneþ?" ö ga.

¹⁸ Pida anig hageia, bi nıp manö kal hag gila gau manö haga u niŋöm, manö kal rimnap halö hag gagla. God hib haglö adö arö niŋöl gi hagla, "Hanıp nöþ wasö; Juda nıbi bi wasö gau u rö nöþ, nan si nan naij gıpal u, niñön ginig anig gıpun, a göm, nıp sabe gein-aböl u, nıpe niŋöm, nan si nan naij gıpal gau arö göm, kamiŋ pör midep magö u kalıp ñinab," a gila. ^{††}

Adiok nıbi bi Jisas manö aij u niŋ udla

¹⁹ Pen Sidipen nıp kabö ju pak lila ñin anı au, bi Juda Jerusalem mideila gau, nıbi bi Jisas nıp niŋ udla gau kalıp gi naij yabił gılö, kale piñiŋ gi ke ke arla. Rimnap piñiŋ gi ram minöŋ Pönisia arla, rimnap piñiŋ gi ram minöŋ ñig rib gus ga airan Saıpras arla, rimnap piñiŋ gi daun kub Adiok arla. Amöm, Jisas manö aij u Juda nıbi bi wasö gau kalıp hag ñagla, nıbi bi kale ke Juda kai ju am anıb gau midmidal gau kalıp nöþ hag ñila. ^{‡20} Pen nıbi bi Jisas manö aij u niŋ udla rimnap Saıpras nıbö, rimnap Sairini daun nıbö, piñiŋ gi Adiok amöm, Bı Kub Jisas manö aij u Juda nıbi bi wasö gau kalıp hag ñila. ²¹ Bı Kub kłö nıpe u kalıp aip mideia u me, nıbi bi gau kalıp Jisas manö aij u hag ñilö, nıbi bi iru nöþ Bı Kub nıp niŋ udla.

²² Pen Jerusalem nıbi bi Jisas nıp niŋ udla gau, manö anıbu niŋöm, bi kale Banabas nıp haglö, Adiok ara. ^{‡23} Banabas nıpe Adiok amjaköm niŋa, God nıpe nıbi bi anıb gau mög niŋöm gö, Jisas manö aij u niŋ udla. Anıb u me, nıpe ñiñi löm, kalıp manö rimnap halö hag ñöl gi haga, "Bı Kub nıp niŋ udpim u arö gagmim; nıp añi nöþ hibur gasi midmagö kale anı daŋ niŋ ud pidöŋ gimim, ciŋ göl gi midaimim," a ga. ²⁴ Banabas nıpe bi aij yö. Ana Uł nıpe Banabas apöm ajmaŋ raumidöp. Nıpe Jisas manö aij u böŋ nöþ niŋ uda. Nıpe Jisas manö aij u nıbi bi gau hag ñö, nıbi bi iru nöþ Bı Kub nıp niŋ udla.

²⁵ Banabas pen bi Sol nıp am daunam, a göm, daun kub Dasas ara. ^{‡26} Banabas Dasas amjaköm, Sol nıp ułhai niŋöm, uł gi ado gi am Adiok amöm, mi añi anıbu nıbi bi Jisas nıp niŋ udla gau kalıp Jisas manö aij u hag ñöl gi midailö. Adiok nıbi bi Jisas Kraıs nıp niŋ udla gau, nöd hib ñöm Kraıs Nıbi Bı a gila.

²⁷ Ñin anı au, bi God manö hagep rimnap Jerusalem nıbö Adiok arla. ²⁸ Amöm, God Ana nıpe bi kale ap Agabas nıp gasi ñö haga, "Kiyö kub yabił ram minöŋ magöŋhalö linig gab," a ga. Hagö, haga rö kiyö kub yabił u, gapman bi kub Klodias abad midmidöp ñin u aua. ^{‡29} Anig göl kiyö kub la niŋöm Adiok nıbi bi Jisas nıp niŋ udla gau hagla, "Nıbi bi Jisas manö aij u niŋ udpal rimnap ram minöŋ Judia gau midlö niŋöl gi, kalıp kiyö kub yabił löp u, hon añi añi kalıp mani rimnap magum gun ñun," a gila. ³⁰ Anig hagöm, mani li

magum göm, Banabas aip Sol aip kalıp ñöm hagla, "Kale bi miñöŋ mani i dammil, Kraıs nıbi bi nıpe abad midpal bi kub gau kalıp ñil," a gila. ^{‡‡}

Herod Jems nıp al pak löm, Pida nıp nagı la

12 Ñin anı au, gapman bi kub Herod, nıbi bi Jisas niŋ udla gau rimnap kalıp gi naij göl gi, dam nagı löl gi ga. ² Ami bi nıpe gau rimnap hagö, Jon nimam Jems nıp ru milö kid udöm böŋ nöþ al pak lilö uma. ³ Herod hagö anig geila, Juda nıbi bi gau niŋöm ñiñi lila. Ñiñi lila u, Herod niŋöm, Pida nıp u rö nöþ hagö, dam nagı lila. Gila anıbu, Juda nıbi bi Bred Yis Halö Niŋagep ñin anı au gila. ⁴ Herod Pida nıp anig göl dam nagı löm, ami bi unbö raleb böŋ daŋ (16) kalıp nıme li yigwo milö yigwo milö löm haga, "Sidö anı sibön yaŋ bi miñau miñau abad nöþ midaimim," a ga. Herod gasi nıpe u ke niŋöm haga, "Pasopa ñin u ap arainim me, hainö Pida nıp dam nıbi bi mideinaböl anı au amun manö kub hagnabun," a göm niŋa.

⁵ Pida nıpe anig göl nagı midö niŋöl gi, nıbi bi Jisas nıp niŋ udla gau Pida nıp gasi niŋöm, kłö göm God nıp sabe göl gi nöþ mideila.

⁶ Pen gapman bi kub Herod Pida nıp manö kub hagnam, a göm, niŋa ñin anıbu nöþ sibön au yaŋ, Pida nıp sen miñöp adiköm, ami bi miñau böŋ lap lap niŋ midlö niŋöl gi, Pida anı yaŋ haneia. Ami bi rimnap u rö nöþ adan it u niŋ mideila. ⁷ Pen adıŋ Bı Kub ejol nıpe ap urak midö niŋöl gi, mab miñan rö am nagı lep ram raul miŋan u ara. Ejol anıbu am Pida nıp riglöm pak niŋöm haga, "Yiñid urak!" a ga. Hagö, Pida urakö niŋöl gi, sen nıp adıkla u hubika.

⁸ Ejol Pida nıp haga, "Dip nagı ne u pig limön, ma rırup ne u gimön gi," a ga. Hagö, Pida ejol haga rö nöþ gö, ejol u pen haga, "Wałij milö kub ne u yimö, yad aip arul," a ga. ⁹ Hagö, wałij milö kub nıpe u yimöm, ram raul miŋan mideia u arö göm, ejol u aip hadlö. Ejol ga anıbu, Pida nıpe hag niŋa e, u naböŋ niŋabin a göm niŋa. ¹⁰ Pen ami bi niŋ mideila ajöŋ it miñau hil gimil, ajöŋ kłö yabił ain udöm gila ajöŋ höŋ yaŋ u ke hiikö niŋöl gi, höŋ arlö. Ammil, adan anı gau amöl gi Pida niŋa, ejol u midageia. ⁵

¹¹ Anig ga niŋöm Pida haga, "Miñi niŋ aij gıpin. U Bı Kub nöþ, ejol nıpe u hag yuö, ap gapman bi kub Herod yıp nagı pidöŋ löp u hubik yuöp. Gapman bi kub Herod abe, Juda nıbi bi gau abe, nan naij yıp ginig gıpal u, göl rö lagöp," a ga. ¹² Anig hagöm, gasi niŋ aij göm, bi ne Jon Mak nıme Maria ram u ara. Ram anıbu nıbi bi iru nöþ apöm, God nıp sabe gi mideila. ¹³ Pida apöm, ajöŋ u pa gu gu gö, pai Roda, ram anıbu wög gimidöp u ajöŋ u hiikniŋ aua. ¹⁴ Pai anıbu ajöŋ apöm niŋa, Pida maj miŋan u nöþ hageia. Nıpe anig niŋöm, ñiñi yabił löm, haut padö ajöŋ hiikaga; am nıbi bi gau kalıp haga, "Pida ap midöp höŋ yaŋ," a ga.

¹⁵ Hageia, kale hagla, "Ne haut alajıp hagabön," a gila. Anig hageila, nıpe kłö yabił göm haga, "Piral hagein; niŋö yabił hagabin. Pida midöp höŋ yaŋ," a ga. Hageia hagla, "U ana nıpe u rö löp ap midöp," a gila.

† 11:16 Ap 1:5 †† 11:18 Ap 13:48; 14:27 ‡ 11:19 Ap 8:1-4
†† 11:22 Ap 4:36 ‡‡ 11:25 Ap 9:30 ‡‡† 11:28 Ap 21:10

‡‡† 11:30 Ap 12:25 § 12:10 Ap 5:19

¹⁶ Pen Pida nipe ajön u kauyaŋ pak gu gu gö gö gö, am ajön u hiiköm niŋla, Pida nöp mideia niŋöm aiö yabiŋ gila. ¹⁷ Aiö gilö niŋöl gi, Pida kalip ñin miŋic gi ñöm haga, "Manö hagagmim!" a ga. Anig hagöm, nagj lep ram midö niŋöl gi, God ejol ap yuö apöm, nip nihön nihön göm daua manö u kalip hag ñöm haga, "Manö anibi Jems abe, nibi bi Jisas nip niŋ udpal gau abe, kalip hag ñimim," a göm, ke miŋan ap ara.

¹⁸ Ruö ram ruö niŋöl gi, ami bi gau Pida midageia u niŋöm, nihön göp, a göm, hag ap ran ap lugöl gi mideila. Piñiŋ göm, "Mai," a göm, uŋhaila u pen niŋagla. ¹⁹ Herod ami bi anib gau kalip, Pida nip yinid uŋhai niŋmim dauim, a gö, uŋhai wasö niŋlö, kalip manö kub hagöm, manö hagö ami bi nipe rimnap ami bi anib gau böŋ nöp al pak lila.

Herod uma

Hainö Herod ram minöŋ Judia arö göm, am daun kub Sisaria midmidöp. ²⁰ Herod am Sisaria midöm, daun kub mihöp Daia Saidon nibi bi gau kalip niŋö mulu luga. Pen Daia Saidon nibi bi apöm, bi Herod ram nipe abada bi Blasdas nip mihöŋ gi ñöm hagla, "Hanip pör kiyö lö, apun Herod ram minöŋ nipe i nan magö rau ud arbun halö. Anib u, hanip kal kal juagmim; agamij jim ñil midaiun," a gila. Hageila, Blasdas nipe pen haga, "U niŋö hagpim," a ga.

²¹ Pen Herod manö anibu niŋöm, ñin ap manö hagnabin, a göm, hag la. Hainö hag la ñin anibu auö, nipe kiŋ kai yimbal rö waŋij aij aij yabiŋ gau yimöm, sea kiŋ kub nipe adö u asiköm, nibi bi gau kalip manö hag ña. ²² Herod manö anibu hag ñö niŋöl gi hagla, "U bi ap rö hagagab; god ap rö hagab," a gila. ²³ Pen Herod manö anibu niŋöm, "Yip manö anibu rö hagagmim; God hib nipe nöp hagpe adö araŋ," a gaga. Anib u, Bi Kub ejol nipe ap hag yuö, apöm Herod nip gö, miña kub göm, gise lö böŋ nöp uma. ††

²⁴ Pen God Manö u hag ñilö arö niŋöl gi, ram minöŋ gau kid kid ara. †

²⁵ Pen Banabas aip Sol aip Jerusalem midmil, ginig aulo u hadö giŋpul, a gimil, Jon Mak nip uŋ gi ado gi Adiok arla. ††

Banabas aip Sol aip manö hag ñöl gi arlö

13 Daun kub Adiok anib au bi God manö hagep bi rimnap, bi God manö hag ñeb bi rimnap mideila. Bi anib gau me, ap Banabas; ap Simion. Bi Simion anibu nip Bi Pir a gimidal. Bi ap Lusias, nipe Sairini daun nibö. Bi ap Maneyen, nipe Kiŋ Herod bi niŋeb nipe ap. Pen bi ap Sol. ² Pen ñin ap kale nan magö niŋagöm, Bi Kub nip nöp sabe gi midlö niŋöl gi, Ana Uŋ nipe kalip haga, "Kale Banabas aip Sol aip hagaimim, wög kalip hag linö u gilö arnim," a ga. ††† Anig hagö, kale nan magö niŋagöm, God nip sabe göm, Banabas aip Sol aip kalip ñimagö adö laŋ löm, God kalip mihöŋ abad mideiaŋ, a göm, kalip hag yula. †††

⁴ Ana Uŋ nipe kalip abad midö niŋöl gi, bi ni Jon Mak, wög halip pro pro rimnap gi ñaŋ, a gimil, nip uŋ gi Selusia daun ñig goŋ yaŋ amöm, ñig magib udöm, ram minöŋ ñig rib gus ga airan Saipras arla. Amöm, daun kub Salamis amöm, Sol aip Banabas aip Juda magum gep ram gau amöm, nibi bi gau kalip God Manö hag ñilö. ††† Pen nibi bi Saipras mideila anib gau kalip God Manö hag ñi dam dam, daun kub Pepos amjaköm, Juda bi ap kuj cage aimö gep bi ap nable paklö. Bi anibu hib nipe Ba-Jisas. Nipe manö piral hagöm haga, "Yad God manö hagep bi ap," a ga. ⁷ Daun kub Pepos au, Saipras gapman bi kub yabiŋ hanmidöp, hib nipe Segias Polas. Bi anibu nipe bi gasi niŋ kid yabiŋ hiiköm niŋmidöp. Nipe Banabas aip Sol aip, God Manö yip haglö niŋin, a göm, kalip hagö apil, nip God Manö hag ñilö. Pen bi kuj cage aimö gep bi u nipe bi kub anibu bi niŋeb nipe ap. ⁸ Bi Ba-Jisas anibu, Grik manö hagöm nip Elimas a gimidal. Banabas aip Pol aip kale Segias Polas nip God Manö aij u hag ñilö, nipe rimid li apdi niŋ aij ga u pen, bi kuj aimö gep bi u niŋöm, Banabas Pol manö naij kek hagöm, Segias Polas Jisas manö u niŋ udagnim, a göm, nip haga, "Bi anib miŋau manö pir alabil u niŋagmön," a ga. ⁹ Sol hib nipe ap me Pol a gimidal. Ana Uŋ nipe Pol nip ajmaŋ rauöm gasi aij ñö niŋöl gi, bi kuj aimö gep bi u nip niŋ ij halö li midöm haga, ¹⁰ "Ne kijaki pi yag daua; naij nöp giŋan. Nan nihön nihön aij midöp u arö gimön, nibi bi gau kalip piral nöp gabön. Ne pör pör Bi Kub manö niŋö nipe u udmön manö piral rö labön. Ne ñin mai gi naij gabön u arö giŋabön?" ¹¹ Anig gabön u, God gö, ñin bad ap amgö ne we gö sidö mailö niŋagnabön," a ga.

Pol manö anibu hagö, adiŋ Ba-Jisas niŋa, kumi pir rö bad ap amgö nipe harikö böŋ nöp sib ga. Anig gö, bi ap yip ñimagö ud adan yamaŋ, a göm, ud ririkot göl gi mideia. ¹² Banabas Pol kale bi mihöŋ Bi Kub manö u nip hag ñailö u niŋöm, Segias Polas nipe aiö ga. Anib u, Ba-Jisas ga u niŋöm, nipe Jisas nip niŋ uda.

Banabas Pol kale daun kub Adiok, ram minöŋ Pisidia au arlö

¹³ Pen Pol bi nipe gau aip ñig magib udöm, Pepos arö göm, Pega daun, ram minöŋ Pampilia au arla. Am midöm, Jon Mak nipe kalip mihöŋ au arö göm, ado gi Jerusalem ara. ¹⁴ Kale pen Pega daun arö gimil, daun kub Adiok, ram minöŋ Pisidia au arlö. Am midöm, Juda God nip sabe gep ñin u, Juda magum gep ram u ammil, asik midailö. ¹⁵ Juda magum ram abad midmidal bi gau uraköm, Mosis lo manö kal ktiñ rika adiŋ rimnap abe, bi God manö hagep gau kal ktiñ rikla adiŋ rimnap abe, amgö li niŋ nibi bi mideila gau kalip hagla. Kale manö hag pis göm, bi ap hag yulö Banabas Pol asik midailö au amöm haga, "Mamil mihöŋ. Nibi bi gai i niŋ udep manö rimnap midainim u, hanip hag ñilö niŋun," a gila.

¹⁶ Hagailö, Pol uraköm manö hagnig ñimagö dap ranöm haga, "Kale Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi

† 12:18 Ap 5:22-24 †† 12:23 Dan 5:20 † 12:24 Ais 55:11
†† 12:25 Ap 11:29-30; 15:37 ††† 13:2 Ap 9:15 †††† 13:3 Ap 6:6

††† 13:4-5 Ap 12:12; 15:39 § 13:11 Ap 9:8 §† 13:13 Ap 15:38

wasö God nîp sabe gimidim gau abe, manö hagnig gabin i rimid li niñim. ¹⁷ God nîpe hadame nöp apis bac bi hon gau uda. God anîbu nîpe Isrel nîbi bi God hon me. Hainö kale ram minöñ Ijip am mideila, God kalîp abad mid aij gö, ñî pai yag dapöm, iru yabiñ nöp mideila. Bi kub Pero kalîp, aragnabim, a ga u pen God klö ke yabiñ nîpe u göm, kalîp uť gi dam Ijip hön adö aula. ¹⁸ Kale mi ñinjuöl miñöp (40) ram minöñ kabö nöp midmidöp an̄ au midöm, God nîp manö iru nibanö sasim li gimidal u pen God kalîp abad mid aij ga. ¹⁹ Pen nöd ram minöñ Kenan nîbi bi rigon̄ ke ke unbö mudun jin̄ mideila, pen God nîbi bi nîpe kalîp abad mid aij göm pidöñ nîpe ñö, nîbi bi rigon̄ ke ke unbö mudun jin̄ nöd mideila gau kalîp aip pen pen göm, ridik gi yu al pak löm, ram minöñ anîbu ram minöñ kale ke rö udla. ²⁰ Kale Ijip midlö mi ina u wö ralöm, ram minöñ aipñ nöp an̄ gau midlö mi ina u wö ralöm, nîbi bi ridik gi yuöm, ram minöñ kale udla mi ina u abe wö ralöm gilö me, mi unbö po hadred pipdi (450) ina.

“Pen God kalîp dam ram minöñ Kenan aui löm, bi manö ud asikep rimnap hag lö, kalîp abad midmidal. Hainö bi God manö hagep Samyuel mideia ñin u, ²¹ nîbi bi Isrel gau kale Samyuel nîp hagla, ‘Ne kin̄ ap hag lö, hanîp nîbi bi magön̄halö abad mideinab,’ a gila. Hageila, God bi ne Kis ñî nîpe Sol nîp hag lö, kin̄ kale midmidöp. Bi anîbu Benjamin kigin rik damöm rik damöm rik lila. Sol kin̄ kale midö, mi ñinjuöl miñöp (40) ina. ²² Pen hainö God nîpe gö Sol kin̄ midageia. God nîpe Depid kin̄ kale hag la. God nîpe Depid manö hagöm haga, ‘Hibur gasi midmagö yad ke gasi göp rö u, Jesi ñî nîpe Depid hibur gasi midmagö nîpe abe unbö rö nöp gasi göp; nan nihön nihön gan̄ a gi niñnabin u, nîpe anig unbö rö nöp ginab,’ a ga. ²³ Pen God nîpe gö, Depid ñî pai rikö, rik dam dapil göm, Jisas nîp yag daula. Anîb u, God nöd manö klö hag la rö, nîpe Isrel nîbi bi kalîp Ud Kamîñ Yuep Bi ap yua. ²⁴ Pen Jisas it göm wög gaga magö u, Jon nîpe apöm, Isrel nîbi bi kalîp haga, ‘Nan si nan naji gîpim u, nihön ginig anig gîpun, a gimim, arö gipe, kalöp ñig pak ñinabin,’ a ga. ²⁵ Jon wög nîpe gi pis ginig geia ñin an̄ u, nîbi bi gau kalîp haga, ‘Kale yip bi an, a gimim, gasi niñnim? Bi Kub pör abad midpim bi u, yad wasö. Bi anîbu hainö aunab. Ma rirup nîpe u ud hubiknam rö lagöp,’ a ga. ²⁶ ‘Añ mam yad, kale rimnap Ebrahim ñî pai nîpe midpim; kale rimnap Juda nîbi bi wasö pen God nîp sabe gimidim. Krai nîbi bi ud kamîñ yuep manö Jon hag ñî midmidöp anîbu, God nîpe hanîp nan a göm haga. ²⁷ Jerusalem nîbi bi gau abe, bi kub kale gau abe, Jisas nîpe Krai u auub a göm niñagla. Jisas nîp al pak lölö umar̄ a gila u, God manö hagep manö kali kliñ rikla rö nöp gila. Pen God nîp sabe ginig Juda magum gep ram pör aumidal u, kale manö kali kliñ rikla anîbu pör pör nöp niñmidal. ²⁸ Nîpe nan naji ap göp aka göm

²³ “Pen God nîpe gö, Depid ñî pai rikö, rik dam dapil göm, Jisas nîp yag daula. Anîb u, God nöd manö klö hag la rö, nîpe Isrel nîbi bi kalîp Ud Kamîñ Yuep Bi ap yua. ²⁴ Pen Jisas it göm wög gaga magö u, Jon nîpe apöm, Isrel nîbi bi kalîp haga, ‘Nan si nan naji gîpim u, nihön ginig anig gîpun, a gimim, arö gipe, kalöp ñig pak ñinabin,’ a ga. ²⁵ Jon wög nîpe gi pis ginig geia ñin an̄ u, nîbi bi gau kalîp haga, ‘Kale yip bi an, a gimim, gasi niñnim? Bi Kub pör abad midpim bi u, yad wasö. Bi anîbu hainö aunab. Ma rirup nîpe u ud hubiknam rö lagöp,’ a ga. ²⁶ ‘Añ mam yad, kale rimnap Ebrahim ñî pai nîpe midpim; kale rimnap Juda nîbi bi wasö pen God nîp sabe gimidim. Krai nîbi bi ud kamîñ yuep manö Jon hag ñî midmidöp anîbu, God nîpe hanîp nan a göm haga. ²⁷ Jerusalem nîbi bi gau abe, bi kub kale gau abe, Jisas nîpe Krai u auub a göm niñagla. Jisas nîp al pak lölö umar̄ a gila u, God manö hagep manö kali kliñ rikla rö nöp gila. Pen God nîp sabe ginig Juda magum gep ram pör aumidal u, kale manö kali kliñ rikla anîbu pör pör nöp niñmidal. ²⁸ Nîpe nan naji ap göp aka göm

²⁶ “Añ mam yad, kale rimnap Ebrahim ñî pai nîpe midpim; kale rimnap Juda nîbi bi wasö pen God nîp sabe gimidim. Krai nîbi bi ud kamîñ yuep manö Jon hag ñî midmidöp anîbu, God nîpe hanîp nan a göm haga. ²⁷ Jerusalem nîbi bi gau abe, bi kub kale gau abe, Jisas nîpe Krai u auub a göm niñagla. Jisas nîp al pak lölö umar̄ a gila u, God manö hagep manö kali kliñ rikla rö nöp gila. Pen God nîp sabe ginig Juda magum gep ram pör aumidal u, kale manö kali kliñ rikla anîbu pör pör nöp niñmidal. ²⁸ Nîpe nan naji ap göp aka göm

uthai wasö niñöm gapman bi kub Pailod nîp hagla, ‘Ne hagö nîp al pak lilar̄,’ a gila. ²⁹ Pen God Manö haga rö, magön̄halö nöp Jisas nîp gila. Hainö nîbi bi nîpe gau apöm, wip he ud asik dam kabö miñan rigöl gila. ³⁰ Rigöl gila u pen God gö kauyar̄ uraka. ³¹ Nîpe uraköm, kamîñ midö niñöl gi, nîbi bi nîpe aip Galili nibö Jerusalem aula gau, nîp ñin iru nöp niñla rö, uri Isrel nîbi bi kalîp Jisas manö aij u hag ñaböl. ³² “Pen hol bi miñöñ aubul i, kalöp Krai manö aij u hagnig aubul. God hadame nöp apis bac bi hon kalîp manö klö hag löm ginabin a ga manö anîbu nöp ³³ gasi niñ midöm, God nîpe Jisas nîp ud urak ña. Ga anîbu apis bac bi gau niñagla u pen ñî pai rik lep kale gau miñi hon niñbun. Depid nîpe God Manö adin̄ Sam a gi-pal au Kimap yigwö an̄ nibö kali kliñ riköm haga, ‘Ne ñî yad.

³² “Pen hol bi miñöñ aubul i, kalöp Krai manö aij u hagnig aubul. God hadame nöp apis bac bi hon kalîp manö klö hag löm ginabin a ga manö anîbu nöp ³³ gasi niñ midöm, God nîpe Jisas nîp ud urak ña. Ga anîbu apis bac bi gau niñagla u pen ñî pai rik lep kale gau miñi hon niñbun. Depid nîpe God Manö adin̄ Sam a gi-pal au Kimap yigwö an̄ nibö kali kliñ riköm haga, ‘Ne ñî yad.

Yad miñi Nap ne midpin,’ a ga. ³⁴ God nîpe gö, Jisas uraka u me, hainö umöm hañ roman̄ hij gi lug li arnim rö lagöp. Manö anîbu God Manö adin̄ ap anigöl midöp:

‘Yad Depid nîp manö uť klö niñö hag linö u kalöp nöp ñinabin,’ a ga. ³⁵ Pen God Manö adin̄ ap anigöl midöp:

“‘Ne Bi Uť ne arö gö, hañ roman̄ nîpe hij gi lug li aragnim,’ a ga. ³⁶ “Pen Depid nîpe God wög nîp hag la u, nîbi bi nîpe midmidal ñin anîbu gi damöm uma. Pen Depid nîpe umö, nap nihi bi kalîp rigöl gimidal gau dam rigöl gilö, hañ roman̄ nîpe hij gi lug li ara. ³⁷ Pen God nîpe gö uraka Bi anîbu, hañ roman̄ nîpe hij gi lug li araga.

“‘Ne Bi Uť ne arö gö, hañ roman̄ nîpe hij gi lug li aragnim,’ a ga. ³⁶ “Pen Depid nîpe God wög nîp hag la u, nîbi bi nîpe midmidal ñin anîbu gi damöm uma. Pen Depid nîpe umö, nap nihi bi kalîp rigöl gimidal gau dam rigöl gilö, hañ roman̄ nîpe hij gi lug li ara. ³⁷ Pen God nîpe gö uraka Bi anîbu, hañ roman̄ nîpe hij gi lug li araga.

³⁸ “Anîb u, mideimam niñim. Jisas nîpe umöm uraka u me, God nan si nan naji gîpim u niñöm arö ginab manö aij u kalöp hagabul. ³⁹ Hon Juda lo manö adö u nöp niñun geinabun u, God nan si nan naji gîpun u niñ nöp mideinab. Pen Jisas mab ba lar̄ al pak lölö uma u me, hon Jisas nîp niñ udeinabun u, God nan si nan naji gîpun u niñöm, arö göm, hanîp nîbi bi aij yad, a ginab. ⁴⁰ Pen bi God manö hagep gau hadame nöp hagla rö hanîp gagnim, a gimim gasi u niñ aij gimim. Kale hagla,

⁴¹ ‘Kale nîbi bi yip aťab aťab ñibim gau niñim! Kale midpim magö i, nan ke nibö ap ginabin. Nan ginabin anîbu kalöp nöd hageinaböl u, ñitöñ li hagaböl, a gi niñnabim. Anîb u, kale pa gil gil gimim böñ nöp um hir gimim!’ a gila,” a ga. ⁴² Pol aip Banabas aip manö anîbu hagmil, Juda magum gep ram anîbu hön̄ arlö niñöl gi, nîbi bi gau hagla, “God nîp sabe gep ñin̄ hain u kauyar̄ apil, hanîp manö anîbu rimnap halö hag ñimil,” a gila. ⁴³ Nîbi bi gau magum gi mideila gau ram u arö göm, ke ke arlö niñöl gi, Juda nîbi bi kabö göl rimnap abe, nîbi bi gau nibö Juda kai niñmidal rö niñ udla rimnap abe, Pol aip Banabas aip kalîp hain göm arla. Adan an̄ au amöl gi,

† 13:17 Eks 1:7; 6:6; 12:51 †† 13:18 Nab 14:34; Dud 1:31 † 13:19 Dud 7:1; Jos 14:1 †† 13:20 Jaj 2:16; 1Sa 3:20 †† 13:21 1Sa 8:5,19; 10:20-24 ††† 13:22 1Sa 13:14; 16:12; Sam 89:20 ††† 13:23 2Sa 7:12-16 § 13:24 Mad 3:1-2 §† 13:25 Jon 1:20,27

§†† 13:28 Mad 27:22-23 §§ 13:29 Mad 27:59-60 §†† 13:31 Ap 1:3,8 §† 13:33 Sam 2:7 §† 13:34 Ais 55:3 §§† 13:35 Sam 16:10 §§† 13:39 Ro 10:4 §§§ 13:41 Hab 1:5

bi mihau kalip haglö, "God hanip mög niñöm ud aij göp,' a gimim, gasi u niñöl gi nöp midaimim," a gilö.

⁴⁴ Pen Juda God nip sabe gep ñin hain u, nibi bi daun kub anibu mideila gau magönhalö rö, Bi Kub manö niñig ap magum gila. ⁴⁵ Pen Juda bi kub gau nibi bi iru niñanö aula u niñlö, mulu lugö, Pol Banabas kalip bi mihau kalip niñöm gasi najj niñla. Pol manö nihön nihön nibi bi gau kalip haga u hag juöm, hib nipe u hag pro gila. ⁴⁶ Juda bi gau anig gailö, Pol aip Banabas aip piñij gagmil, manö pen ktö hagmil haglö, "God Manö aij u kalöp Juda nibi bi nöd hagul a gipul u pen kale manö aij anibu udagmim, hon pör midep magö u niñ udun rö lagöp, a gipim u me, miñi Juda nibi bi wasö gau kalip hag ñinabul. ⁴⁷ Nihön ginig: Bi Kub hanip hagöm manö anig göl haga,

'Yad hagnö, kale Juda nibi bi wasö gau kalip mailö kale midmim,

ram minöñ ke ke gau ammim,
nibi bi gau magönhalö mailö anibu niñlö niñöl gi,
yad kalip ud kamiñ yunabin,' a ga," a ga. ^{††}

⁴⁸ Juda nibi bi wasö gau manö anibu niñöm, miñ miñ göm, Bi Kub manö u, manö aij unbö ke yabit, a gila. Anib u, nibi bi God, pör pör midaiöl, a göm, hag la gau magönhalö manö aij anibu niñ udla.

⁴⁹ Pen Bi Kub manö u, ram minöñ anib gau magönhalö haglö ara. ⁵⁰ Anig ga u, Juda nibi bi gau niñlö mulu lugö, am Adiok nibi kub God nip niñ udla rimnap abe, bi kub ram minöñ anibu abad midmidal gau rimnap abe, kalip haglö, kale am nibi bi iru nöp dapöm, Pol aip Banabas aip kalip gi najj göm, ram minöñ kale gau hag höñ yula. ⁵¹ Anig gi hag höñ yulö, bi mihau kale Adiok arik amöl gi, manö aij dam hag ñajul udagpim, a gimil, ma kale acip acip gau fik gi yu-mil ammil, daun kub Aikoniam arlö. ⁵² Pen Ana Ut nipe nibi bi Jisas nip niñ udla gau ajman rauö, kale miñ miñ yabit göl gi mideila.

Pol aip Banabas aip daun kub Aikoniam ajailö

14 Pol aip Banabas aip am daun kub Aikoniam midmil, Juda magum gep ram u ammil, manö hag ñi aij gilö niñöl gi, Juda nibi bi gau löm, Juda nibi bi wasö gau löm, iru nöp Jisas nip niñ udla. ² Pen Juda nibi bi rimnap, Jisas manö hagabil u niñ udagnabun, a göm, amöm Juda nibi bi wasö gau kalip manö niñeb niñagep piral hageila niñöm kale nibi bi Jisas niñ udla gau kalip niñlö mulu kal luga. ³ Pen Pol aip Banabas aip, manö anibu niñmil, ram minöñ anibu arik araglö. Kale au nöp midmil, Bi Kub manö u ktö göm waiö nöp hag ñimidil. Bi Kub kalip mihöñ aip abad midö niñöl gi, nan gagep rö rimnap, nan niñeb niñagep rö rimnap gailö, nibi bi rimnap niñöm hagla, "Anib u, manö hagabil anibi niñö nöp hagabil," a göm, niñla. ^{††4} Pen Aikoniam nibi bi anib gau asik ke ke löm, böñ u Juda nibi bi gau manö hagla rö niñla, böñ u bi Jisas manö ud arep bi gau hagla u nöp niñla. ⁵ Pen Juda nibi bi rimnap gau löm, Juda nibi bi wasö rimnap gau löm, bi kub kale gau

abe, Pol aip Banabas aip kalip gi najj gun, kabö ju pak lun, a göm, gasi u niñla. ^{††6} Kalpe mihöñ pen manö anibu niñmil, piñij gi am daun kub mihau Lisdra Debi, ram minöñ Likonia au arlö. ⁷ Ammil, anib gau gi ajöl gi, Kraiss manö aij u hag ñimidil.

Bi ma najj ga u, Pol gö, kamiñ la

⁸ Pen daun kub Lisdra anibu, bi ap nime nip yag daua ñin u nöp ma najj gö, adan ajagmidöp bi ap midmidöp. ⁹ Bi anibu nipe ap asik midöm, Pol manö hageia u niñ mideia. Pol bi anibu nip niñ ij halö löm gasi niña, bi anibi, God yip gö kamiñ linim rö löp, a gi gasi niñmidöp. ¹⁰ Anib u, Pol nip niñöm, meg migan dap ranöm haga, "Urak!" a ga. Hagö, bi anibu yijid uraköm, ma abö göm ara.

¹¹ Pol anig gö, nibi bi niñ mideila gau manö yabit kale Likonia manö u hagöm hagla, "Bi kumi kabö adö lan nibö gau, god mihöp nibi bi rö limil ap hagabil i," a gila. ^{††12} Anig hagöm, Banabas nip, god Sus, a gila. Pen Pol nipe manö iru nöp hagmidöp rö, nip, god Hemis, a gila. ¹³ God piral Sus sabe gimidal anibu, sabe gep ram u yöp gi lila daun got anib au me, god piral Sus sabe gep bi kub u abe, nibi bi au mideila gau abe, god Sus pör sabe gipun u miñi auöp i, a göm, kaj kau nibar rimnap udöm, mab pñpñ aij aij rimnap ud dauö, nibi bi iru yabit aula.

¹⁴ Pen Pol aip Banabas aip, geila anibu niñmil, waij kale gau ud bititi gimil, nibi bi iru nöp mideila an anib au ammil haglö, ¹⁵ "Kale nihön ginig anig gabim? Hol mihöñ god wasö! Kale nibi bi yabit midpim rö, hol u rö nöp unbö rö midpun. Hol Jisas Kraiss manö aij nipe u kalöp hag ñinig aubul. God nipe kumi kabö lan gi löm, minöñ naböñ it i gi löm, ñig solwara u gi löm, nan nihön nihön midöp gau magönhalö gi löm, ga. Hol kalöp Kraiss manö aij u haglo, nan yihariñ piral sabe gabim gau arö gimim, God kamiñ midöp u nöp sabe gi midaimim, a gul, kalöp hagabul. ^{††16} Pen nöd nibi bi ram minöñ ke ke gau midöm, gasi kale ke niñöm nan yihariñ sabe gila u, God niñöm kalip gi najj gaga. ^{††17} Pen kale yihariñ midagpim; nip niñig, niñnabim. Nipe pör pör kalöp ud aij göp. Nipe nöp gö, möñ alöm, nan magö iru nöp midö niñöl gi, miñ miñ göl gi nan ñijbim. Anib u, nipe anig gab u niñmim, niñö nöp God hon midöp u hadö niñbep," a gilö. ^{††18} Anig haglö u pen, nibi bi anib gau, bi anib mihai i kumi kabö adö lan nibö aubil, a göm, kaj kau nibar rimnap pak sabe gi ñinig geila, uñham yabit hag hag wasö gilö.

Pol nip kabö ju pakla

¹⁹ Pen kalpe mihöñ daun kub Lisdra anibu nöp midlö niñöl gi, Juda kai daun kub Adiok, ram minöñ Pisidia au midmidal nibi bi rimnap abe, daun kub Aikoniam midmidal nibi bi rimnap abe apöm, nibi bi anib gau kalip piral hagöm hagla, "Bi mihau manö aij hagagabil; piral hagabil," a gila. Anig hageila, nibi bi anib gau

† 13:46 Ap 3:26; 18:6 †† 13:47 Ais 49:6 † 13:51 Mad 10:14; Ap 18:6 †† 14:3 Mak 16:20; Hib 2:4

†† 14:5 Ap 14:19 ††† 14:11 Ap 28:6 ††† 14:15 Ap 10:26; Sam 146:6 † 14:16 Ap 17:30 †† 14:17 Jer 5:24

niñöm, Pol nîp kabö ju pak löm, böñ nöp umöb, a göm, tîp gî dam kabö waryö gîgabö gîla u höñ adö löyan yula. ¹²⁰ Anîg gîla niñöm nîbi bî Jisas nîp niñ udla gau ap bîniñ gîgabö gîlö niñöl gî, Pol uraköm daun kub anîbu ado gî ara. Pen ruö Pol aip Banabas aip Lisdra arö gimil Debi arlö. ²¹ Pol aip Banabas aip Debi ammil, Jisas manö aij u nîbi bî gau kalîp hag ñailö, nîbi bî iru nöp Jisas nîp niñ udla. Pen kalpe mihöñ nöd aubul adö u nöp arul, a gimil, ado gî Lisdra, Aikoniam, Adiok ram minöñ Pisidia au amöl gî, nîbi bî Jisas manö aij u haglö niñ udla gau kalîp kauyan hag ñî aij göl gî arlö. Kalîp hag ñî aij göl gî haglö, "Jisas manö aij u arö gagmim; niñ udpim rö nöp niñ ud midaimim. Anîg gîpe, kalöp miñjör iru ñinaböl pen gasi u niñagmim; God hanîp udöm abad mideinab, a gimim, klö gimim u nöp niñbe arnim," a gîlö. ^{††23} Anîg hagmil, cöc ke ke anîb gau, nîbi bî Jisas niñ udla gau bî nabic midaiöl, a gimil, bî rimnap wög anîbu hag lilö. Anîg gimil, kalpe mihöñ nan magö ñîñagmil, God nîp sabe göl gî haglö, "Bî Kub, bî gai i nöp niñ udpal rö, kalîp abad midaimön," a gîlö.

Pol aip Banabas aip daun kub Adiok, Siria Propins au arlö

²⁴ Anîg göl ram minöñ Pisidia gau ajmil, ram minöñ Pampilia arlö. ²⁵ Pampilia ammil, Jisas manö aij u nîbi bî Pega daun gau kalîp hag ñîmil, daun kub Adalia arlö.

²⁶ Adalia ammil, ñîg magîb udmil, daun kub Adiok, Siria Propins au, nöd midmil aulö u ado gî arlö. Kale nöd arnîg gailö, Adiok nîbi bî Jisas nîp niñ udla gau, God nîp sabe göm hagla, "Manö aij ne u nîbi bî gau kalîp hag ñîniñ arabil rö, kalîp mihöñ abad mid aij gimön," a göm, kalîp mihöñ hag yulö, ammil, manö anîbu hag ñî ajmidil. ^{‡27} Anîb u, ado gî Adiok apil, nîbi bî Jisas nîp niñ udla gau kalîp wiñ allö aueila, God nîpe gö kale niñön niñön gîla gau magöñhalö hag ñî aij gîla. Juda nîbi bî wasö gau iru nöp Jisas manö aij u niñ udla aiud u abe hag ñîla. ^{‡†28} Kalîp anîg göl hag ñîmil, kalîp aip ñîin bad ap rapin midailö.

Bî kub Jerusalem ap magum göm manö hagla

15 Pen bî rimnap ram minöñ Judia nîbö Adiok apöm, bî Juda wasö Jisas nîp niñ udla gau kalîp hag ñîla, "Mosis hadame nöp hanîp Juda nîbi bî haga, 'Ñiñan gisön yag dapim, wan hañ kale rib gî dö gimim,' a ga. Anîb u, kale u rö nöp hañ rib gî dö gagnabim u, God kalöp ud kamiñ yuagnab," a gîla. ^{‡2} Anîg hageila, Pol aip Banabas aip manö u kabö rö hagagaböl, a gimil, kalîp aip manö pen pen haglö ara. Anîg geila, Adiok nîbi bî Jisas nîp niñ udla gau, nîbi bî kale ke rimnap abe, Pol Banabas bî mihau abe hag löm hagla, "Kale Jerusalem ammil, manö anîbi dam, bî Jisas manö ud arep bî gau abe, Jisas nîbi bî nîpe gau kalîp abad midpal bî gau abe kalîp hag ñîmim, kale pen hag

amil apil göm gasi niñön niñnaböl u niñmim, ap hagpe niñjun," a gîla. ^{‡†3} Anîg hagöm, kalîp hag yulö, kale am ram minöñ Pönisia anî au amöl gî, Juda nîbi bî wasö gau Jisas nîp niñ udla manö anîbu hag ñîlö niñöl gî, añ mam niñöm magöñhalö ñîñî lila. Ram minöñ Pönisia anîbu arö göm, kale amöm ram minöñ Sameria anî au amöl gî, manö u rö nöp hag ñîlö niñöl gî, añ mam gau u rö nöp niñöm ñîñî lila. ⁴ Pen kale ram minöñ Sameria arö göm, amöm Jerusalem amjakeilö, nîbi bî Jisas nîp niñ udla gau abe, bî Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nîbi bî nîpe gau kalîp abad mideila bî gau abe, kalîp hag wiñhai udöm aij auabim a gîla. Hageila, Pol aip Banabas aip, God nîpe gö nan niñön niñön gîla u magöñhalö kalîp hag ñî aij gîla. ^{‡†}

⁵ Anîg hagailö, Perisi bî Jisas nîp niñ udla gau rimnap uraköm hagla, "Juda nîbi bî wasö gau Jisas nîp niñ udnaböl u, hañ rib gî dö göm, Mosis lo u hagab hagab rö nöp gîlan," a gîla.

⁶ Anîg hageila, bî Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nîbi bî nîpe abad mideila bî gau abe, manö anîbu hag aij gun, a göm, ap magum gîla. ⁷ Ap magum göm, manö anîbu hag amil apil gî midlö niñöl gî, Pida uraköm haga, "Mam bî. Kale niñbim, nöd God hanîp nîme löm, Juda nîbi bî wasö gau Jisas manö aij u niñ udöl, a göm, yîp hag lö, yad am kalîp Kraiss manö aij u hag ñî ajmidin. ⁸ God gasi rimid midmagö hon magöñhalö niñöb u, Ana Uñ hanîp ña rö, Juda nîbi bî wasö gau kalîp u rö nöp ña. Anîg ga u hon niñbun, nîpe kalîp abe ud aij göp. ⁹ Hanîp Juda kai manö ap ke hagöm, Juda nîbi bî wasö gau kalîp manö ap ke hagöm gagöp. Kraiss manö aij u niñ udla u me, God nîpe nan si nan naij gîla gac midmagö kalîp anî dan mideia u tîk gî yua. ¹⁰ God Juda nîbi bî wasö gau böñ nöp uda rö, kale niñön ginig, neb neb göl gî haggim, 'Mosis lo manö kali klîñ riköm haga haga rö nöp lo pro ap gagnabim u, God kalöp ud kamiñ yuagnab,' a gîpim? Asî masî gî aij gimim, a gîpim u, apis bac bî gî wasö niñla. Hon u rö nöp gî wasö niñbun u, pen uri Juda nîbi bî wasö Jisas nîp niñ udla gau kalîp, miñjör anîbu udöl, a gimim, hagabim ar? ^{††11} U aij wasö. Bî Kub Jisas hanîp Juda kai mög niñöb u, it añ anîbu nöp me, Bî Kub Jisas nîpe ke gö, hon nîp niñ udno, hanîp ud kamiñ yunab. Anîb unbö rö nöp, Bî Kub Jisas Juda nîbi bî wasö gau kalîp mög niñöb u, it añ anîbu nöp me, Bî Kub Jisas nîpe ke gö, kale nîp niñ udlö, kalîp u rö nöp ud kamiñ yunab," a ga. [†]

¹² Pen nîbi bî ap mideila gau magöñhalö, manö ap hagöm wasö, agamij midailö niñöl gî, Banabas aip Pol aip kalîp aiud udöm, kalpe mihöñ ram minöñ ke gau gau amöl gî, Juda nîbi bî wasö gau Jisas manö aij u hag ñî ajailö niñöl gî, God nîpe nan gagep rö gau, nan niñeb niñagep gau ga u, aiud u magöñhalö kalîp hag ñî aij gîlö. ¹³ Pen bî mihau manö hag pis gîlö niñöl gî, Jems uraköm haga, "Mam bî. Manö hagnîg gabin i niñim! ^{††14} God Juda nîbi bî wasö gau kalîp mög niñöm

† 14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25 †† 14:21-22 Ap 15:32; 1De 3:3
‡ 14:26 Ap 13:1-2 †† 14:27 Ap 15:4, 12 †† 15:1 Gal 5:2

‡†† 15:2 Gal 2:1 ††† 15:4 Ap 14:27 § 15:7 Ap 10:1-43 §†
15:8 Ap 10:44; 11:15 §†† 15:10 Mad 11:30; Gal 3:10 §† 15:11
Gal 2:16; Ep 2:5-8 §†† 15:13 Gal 2:9

ud aij göm, nibi bi yad ke mideinaböl, a göm, hadö uda u, Saimon uri nöp manö hagöp u niñbun. ¹⁵ God ga anibu, God manö hagep gau hadame nöp hagöm kali kliñ rikla rö nöp ga. Manö anibu kali kliñ riköm hagla,

¹⁶ 'Bi Kub nipe hagöp,

"Hainö yad ado gi apem,

Depid ram pa tutö gi pa jö gi luga u,

yad ke kauyañ gi aij ginö, pidöñ yabiñ midnab.

¹⁷ Anib u, Juda nibi bi wasö ram minöñ ke gau nibö gau nibö,

rimnap nibi bi yad mideinaböl a gipin gau, yip uthai niñnaböl.

¹⁸ Nan nihön nihön hainö ginab u,

yad Bi Kub hadame dagol gau hag linö u me, anig hagabin," a ga,' a gila," a ga. †

¹⁹ Jems manö anibu hagöm haga, "Gasi yad niñbin u, Juda nibi bi wasö Jisas nip niñ udnaböl gau, kalip miñör rimnap ñagun. ²⁰ Pen kalip köp kali kliñ rik yuun hagnun, 'Nibi bi rimnap god piral gau nip nan sabe gi ñinig, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñiñagmim. Nibi si bi si gagmim. Wal kaj nan gau, hagape u ñiñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu gilö umnim u ñiñagmim,' a gun. Manö gau rö hagnun. ††²¹ Pen ai ginig: bac bi hadame nöp gila rö, miñi u rö nöp daun gau gau magöñhalö, God nip sabe gep ñin u Juda magum gep ram u am magum göm, pör pör manö Mosis hagöm kali kliñ rika u amgö li niñmidal," a ga.

Juda nibi bi wasö gau kalip köp kali kliñ rik yula

²² Jems anig hagö, bi Jisas manö ud arep gau löm, bi Jisas nibi bi nipe gau kalip abad mideila bi gau löm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau magöñhalö löm, hagla, "Hon bi hon rimnap hag lino, Pol Banabas bi miñau aip Adiok arlan," a gila. Anig hagöm, bi Jisas nibi bi nipe gau abad mideila bi miñöñ Judas Basabas aip, Sailas aip, kalip hag lila. ²³ Köp ap kali kliñ riköm, Pol Banabas bi gau ñila. Köp anig göl kali kliñ rikla:

Mam bi, kale midpim?

Hon namam kale, Jisas manö ud arep bi gau abe, Jisas nibi bi nipe gau kalip abad midpil bi miñau abe, kalöp Juda nibi bi wasö daun kub Adiok abe, Siria Propins abe, Silisia Propins abe midmim Jisas nip niñ udpim gau, köp kali kliñ rik yuabun. ²⁴ Ai ginig: manö ap auub niñbun, nibi bi hon gai i rimnap, hanip hag niñöm wasö, gasi kale ke u nöp niñöm, am manö kub kalöp gasi milö limim rö manö rimnap kalöp hag ñeila. ²⁵ Anib u, hon bi rimnap hon ke hag lino, bi midmagö hon aij yabiñ Pol Banabas bi miñau seg ninaböl. ²⁶ Pol Banabas bi miñau gau ajmil, halip al pak linaböl, a gimil, gasi u niñagpil. Bi Kub Jisas Kraiss manö aij nipe u nibi bi gau kalip hag ñul, a gimil, gasi añi anibu nöp niñmil, hañwatö hag ñi aij göl gi ajmidil. ²⁷ Judas Sailas bi miñau yunig gabun. Kale ammil köp kali kliñ rik-abun i manö adö u nöp kalöp hag ñi aij ginabil.

²⁸ Hon magum gun, manö anibu hag amil apil ginö

niñöl gi, Ana Ut nipe hanip gasi aij ñö, köp kali kliñ rikun miñör rimnap kalöp ñagnabun, a gino. Yiñari? manö miñöp nöp hagnabun a gun hagno. ²⁹ Nibi bi rimnap god piral gau sabe ginig, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñiñagmim. Wal kaj nan gau, hagape u ñiñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu gilö umnim u ñiñagmim. Nibi si bi si gagmim. Nan hagabun i arö ginabim u, gi aij ginabim.

Manö hagnun me u. Kale mid aij gimim.

Köp kali kliñ rikla u me u.

³⁰ Köp anibu kali kliñ riköm bi gau ñilö, kale Jerusalem arö göm, daun kub Adiok, Siria Propins gau ado gi arla. Amjaköm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau haglö, magöñhalö ap magum gila niñöm köp daula u ñila. ³¹ Köp ñilö, nibi bi kale manö anibu amgö li niñlö, kalip aij yabiñ gö, gasi halö midöm hibur kalip ñiñi yabiñ la. ³² Judas Sailas bi God manö hagep bi miñau midmidil me, ñin bad ap Adiok midmil, Jisas nibi bi nipe gau kalip manö iru nöp hag ñi aij gilö niñöl gi, kale Jisas manö aij nipe niñ ud pidöñ göm gasi halö mideila. ³³ Anig gimil hag ñi pis gimil, arnig gilö niñöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau ap magum göm, sabe göm, Bi Kub kalpe miñöñ abad mid aij gö, kale agamij mid aij gil, a göm, kalip miñöñ hag yula. ³⁵ Pen Pol aip Banabas aip Adiok au midmil, bi anib gau nibö rimnap aip, Bi Kub manö aij u nibi bi gau kalip hag ñöl gi mideila.

Pol Banabas ke ke arlö

³⁶ Pen mid damöm, Pol nipe Banabas nip haga, "Hol miñöñ nöd ajul Bi Kub manö haglo ara ram minöñ gau, niñ ud pidöñ göl gi nöp midpal aka gul, am niñul auul," a ga. ³⁷ Hageia, Banabas haga, "Anib u, Jon Mak nip abe ut gi ud arul," a ga. ††³⁸ Hageia, Pol haga, "Ñi anibu nöd ut gi ud arlo, wög gi haköm auaga; nipe Pampilia nöp amöm arik ara. Anib u, miñi nip ut gi ud aragnabul," a ga. †††³⁹ Pol anig hageia, kalpe miñöñ ke nöp pen pen hagnim, Banabas nipe Jon Mak aip ñig magib udmil, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras arlö. ⁴⁰ Pol nipe pen Sailas nip uda. Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, sabe göm, Bi Kub nipe Pol Sailas kalip miñöñ abad mideian, a göm, bi miñau hag yula. ⁴¹ Pol nipe Siria Propins gau abe, Silisia Propins gau abe gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip God Manö rimnap halö hag ñi aij gö, kale niñöm niñ ud pidöñ gi mideila.

Pol ram minöñ ajmidöp gau kauyañ ado gi ara

16 Pol Sailas kalpe miñöñ aj aj limil, Debi ammil, Lisdra amjaklö. Ram minöñ anib gau Jisas nip niñ uda bi ap mideia; hib nipe u Dimodi. Bi anibu nime nipe u Juda nibö nibi ap pen Jisas nip niñ uda. Nap nipe u Grik nibö bi ap. ††¹² Lisdra nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, Aikoniam nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, Dimodi bi aij a gila. †††¹³ Pol pen, Dimodi yad aip Jisas manö u hag ñi ajaiul, a göm niña u pen, Juda nibi bi

† 15:18 Emo 9:11-12 †† 15:20 Eks 34:15-17; Lep 17:10-16

‡ 15:28 Mad 23:4 †† 15:37 Ap 12:12,25 †† 15:38 Ap 13:13; Kol 4:10 ††† 16:1 Ap 14:6; 2Di 1:5 ††† 16:2 Pp 2:19-22

gau hagnaböl, "Dimodi nap nipe u Grik bi ap rö, ñi nipe hañ rib gi dö gaga rö, manö nipe u udagun," a ginaböl, a gi gasi niñöm, Dimodi nip dam arö hañ rib gi dö gila. ⁴ Pol Sailas Dimodi kalpe daun daun gau gi ajöl gi, bi Jisas manö ud arep gau abe, bi Jisas nibi bi nipe gau kalip abad mideila bi gau abe, Jerusalem gau magum göm manö nihön nihön hagla u, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip hag ñöm, anig anig gimim, a gila. ¹⁵ Anig göl gau gau gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, kalip Jisas manö aij u hag ñi aij gilö, kale manö anibu niñ udöm, klö göm, nipe haga rö nöp gi mideila. Ñin añi añi pör pör nibi bi rimnap halö Jisas manö aij u niñöm, Jisas nip niñ udla.

Pol naböñ niña

⁶ Pol bi nipe gau aip Esia Propins midpal nibi bi gau kalip Kraiss manö aij hag ñun a göm, arnig geila u pen Ana Ut nipe, aragmim, a ga. Anib u, ram minöñ Prija an gau ajöm, Galesia Propins an gau ajöm geila. ^{††7} Kale am am, ram minöñ Misia sösöl apöl gi, Bidinia Propins arun a geila u pen Jisas Ana nipe kalip, aragmim, a ga. ⁸ Jisas Ana nipe anig hagö, kale Bidinia Propins aragla; ram minöñ Misia an au aramöm daun kub Droas arla. ⁹ Droas amöm, sibön an yan Pol naböñ niña, bi Masedonia Propins nibö ap uraköl midöm, nip manö neb neb gi hagöm haga, "Ne ñig ju böñ i Masedonia aumön, hanip gi ñimön," a ga. ¹⁰ Pol anig gi naböñ niñaia, hon hagno, "U God nöp, Masedonia nibi bi kalip Jisas manö aij u am hag ñim, a göp," a gun, magö anibu nöp Masedonia arnig gun nan gi jin gino.

Nibi Lidia Jisas nip niñ uda

¹¹ Am ñig magib udun, Droas arö gun, ram minöñ ñig rib gus ga airan Samodres arno. Ruö pen Samodres arö gun, Niapolis daun amjakno. ¹² Ñig magib udun, Pilipai, Masedonia Propins an au amjakno. Rom gapman nibi bi iru nöp aram Pilipai midöm abad midmidal. Anib u, ram minöñ an au Pilipai daun kub yabiñ mideia. Hon ñin bad ap Pilipai gau midaino. ¹³ Juda God nip sabe gep ñin u, God nip sabe gep ka ap mideinab, a gun, daun ajöñ arö gun, ñig goñ gamiñ arno. Amun niñno, nibi rimnap ap mideila. Anib au asikun, kalip manö hag ñino. ¹⁴ Nibi niñ mideila anib gau, nibi ap daun kub Daiadaira nibö, hib nipe u Lidia. Nipe watij mu gau gi lö, raumidal. Nipe God nip sabe gimidöp. Bi Kub nipe nibi anibu nip gasi aij ñö, Pol manö aij haga u, niñö hagab, a göm, niñ uda. ¹⁵ Pen Lidia abe, nibi bi ram nipe aip hanla gau abe, kalip ñig pak ñino, Lidia haga, "Yad Bi Kub kabö göl niñ udpin, a gimim niñbim u, kale ap ram yad han midaimim," a ga. Hanip anig hagö, manö nipe udun, am ram nipe u hanno.

Pol Sailas kalip mihöñ nagı lila

¹⁶ Hon mañ ap God nip sabe gep ka u amun, pai nagı wög gep ap nip nable pakno. Pai anibu nip kijaki aban

alö, nan nihön nihön hainö ginab u, nibi bi gau kalip hag ñö, nip mani ñimidäl. Nipe anig gö, bi nip rau daulö, nagı wög kalip gimidöp gau, mani kub udmidal. ¹⁷ Hon araino niñöl gi, pai anibu hanip hain göl gi haga, "Bi gai i, God adö i gilañ midöp u nip wög gıpal. Kale nan nihön nihön geinabim, God kalöp ud kamiñ yunab, manö u nöp hagaböl," a ga. ^{†18} Pen pai u manö anibu rö pör pör hag hag hag, ñin ap Pol iru yabiñ gö, ado göm kijaki pai aban ala u nip haga, "Jisas Kraiss hib nipe u niñmön, pai anibi nip arö gimön aru!" a ga. Adıñ kijaki nip aban ala u höñ ara.

¹⁹ Pen pai anibu nip mani raulö, kalip nagı wög gimidöp bi gau, Pol kijaki hag yua manö u niñöm, mani kub udpun u hainö udagnabun, a göm, Pol Sailas kalip mihöñ ud sisi udöm Rom bi kub mideila gau manö kub hagnig, ñip gi dam manö hagep kuö u arla.

²⁰ Rom bi manö ud asikep bi kub gau manö kub hagöm hagla, "Bi mihöñ i bi Juda nibö. Daun kub hon i apil gilö, hon nibi bi ram minöñ hon nuö nibö i gilö yuö kal lugöp. ^{†21} Hon Rom nibi bi manö nöd nibö adö u ke midöp pen kale manö gisön nibö manö hon niñagep u, niñmim gimim, a gimil, hag ajabil," a gila.

²² Nibi bi niñ mideila gau u rö nöp, manö adö anibu nöp hagöm, Pol Sailas kalip mihöñ manö kub haglö, bi manö ud asikep bi kub gau hagla, "Watij kalip mihöñ gau ud jumim, ur ud pakim," a gila. ^{†23} Haglö, ur ud pak ado malo göm, dam nagı lep ram raul miñan u yuöm, bi nagı lep ram abad mideia u nip hagla, "Kalip mihöñ niñ aij gi midaimön," a gila. ²⁴ Haglö, bi nagı lep ram abad midmidöp u, kalip mihöñ ut gi dam ram raul miñan yabiñ au yan löm, ma kid kalip miñau ud mab kub miñan u yulö arö, pa ribik pidöñ ga.

²⁵ Pen sibön an kub yan, Pol Sailas kalpe mihöñ God nip sabe göl gi, kimap rimnap hag midlö niñöl gi, bi nagıman rimnap kale apdi niñ mideila. ²⁶ Anig gailö niñöl gi, naböñ munmon kub yabiñ u udöm, nagı lep ram u halö ud dan i göm, ajöñ gau ke hiiköm, bi nagıman gau kalip sen adıkla gau magöñhalö hubika.

²⁷ Anig gö, bi nagıman gau kalip abad mideia bi u uraköm niña, ajöñ gau magöñhalö hiiköl mideia. Nipe niñöm, "Bi nagıman gau, ajöñ hiikö, piñiñ gi amhakpal rö, bi kub yad u yip al pak linab," a göm, ru mlö kid nipe ke u ud ñip gi udöm, nipe ke biñ linig geia. ^{††28} Pol pen nip wiñ kub al hagöm haga, "Nihön ginig ne ke biñ linig gabön? Hon piñiñ gi aragpun. Magöñhalö midpun i," a ga.

²⁹ Pol anig hagö, nagıman abad mideia bi u wiñ alöm haga, "Hapö yinid dauim," a ga. Hagö, hapö daulö, nipe dam gi dö gi ram raul miñan yan amöm, aninñ gö, giñ gil göl gi, am Pol Sailas midailö it au kugom yima. ³⁰ Pen anig göl kugom yimöm, uraköm, kalip mihöñ ut gi höñ yan amöm haga, "Bi kub aij yad miñai, yad nihön geinam, God yip ud kamiñ yunab?" ö ga. ^{††}

³¹ Hageia, nip haglö, "Bi Kub Jisas nip niñ udeinabön u, ne ke abe, nibi bi ne aip hanban gau abe, kalöp ud kamiñ yunab," a gilö. ³² Anig hagmil, bi anibu nip abe,

† 16:4 Ap 15:23-29 †† 16:6 Ap 18:23

‡ 16:17 Mak 1:24 †† 16:20 Mak 13:9 †† 16:22 2Ko 11:25; 1De 2:2 ††† 16:27 Ap 12:18-19 ††† 16:30 Ap 2:37

nibi bi nipe aip hana gau magöŋhalö abe, kalip Bi Kub manö aij u hag ñilö. ³³ Anig hag ñilö, kalip mihöŋ sibön aŋ kub yaŋ nöp damöm, hañ romaŋ pakla gau ñig li yua. Anig gö, magö anibu nöp nip abe, nibi bi nipe gau abe, kalip magöŋhalö ñig pak ñilö. ³⁴ Kalip magöŋhalö ñig pak ñilö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi u, kalip mihöŋ uŋ gi dam ram nipe damöm, nan magö ñö, ñiŋlö. Bi anibu nipe ke abe, nibin ñi pai nipe gau abe, miñi hon God nip niŋ udpun, a göm, miñ miñ yabiŋ göl gi mideila. ³⁵ Ruö pen, Rom bi kub gau polisman gau kalip hagla, "Bi nagı midpil mihau kalip hubik yube, aril," a gila. ³⁶ Haglö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi anibu, manö anibu dam Pol Sailas midailö u amöm haga, "Manö ud asikep bi kub gau kalöp hag-pal, 'Hubik yube aril,' a gıpal. Anib u, kale mihöŋ aril. Bi Kub kalpe abad mid aij gö, agamij mid aij gi midaim-im!" a ga.

³⁷ Hageia, Pol haga, "Hol mihöŋ u rö nöp bi Rom nibö mihau pen manö kub niŋöm wasö, nibi bi aŋ au halip mihöŋ ur ud pak ado malo göm, dam nagı libal u, aij gagöp. Anib u, halip mihöŋ agamij pi göl hag yuun, a göm, hagaböl ar? Bi kub gau kale ke nagı lep ram i apöm, halip bi mihöŋ uŋ gi damöm, seg höŋ yaŋ arun," a ga.

³⁸ Pol anig hagö, polisman gau manö anibu niŋöm, ado gi am manö ud asikep bi kub gau kalip hag ñilö, Pol Sailas kale Rom nibö bi mihau manö u niŋöm, piñiŋ gila. ³⁹ Piñiŋ göm, kale am Pol Sailas kalip bi mihöŋ uŋ gi damöm, seg höŋ yaŋ amöm, manö hain hain göm hagla, "Kalip mihöŋ aij geinab u, daun kub anibi arö gimil armil," a gila. ⁴⁰ Pol Sailas nagı lep ram u arö gimil, nibi Lidia ram u am midmil, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau aip magum göm, Bi Kub manö aij kalip hag ñilö kale niŋöm, manö aij anibu udöm gası halö midöm miñ miñ gila.

Desalonaika nibi bi Pol Sailas kalip mihöŋ al pak linig gila

17 Pen Pol Sailas kalpe mihöŋ daun kub Pilipai arö gimil, ammil daun kub Ampipolis amjaklö. Ampipolis arö gimil, am daun kub Apolonia amjaklö. Pen Apolonia arö gimil, am daun kub Desalonaika amjakmil niŋlö, Juda magum gep ram ap mideia. ² Niŋmil, Pol pör gimidöp rö, Juda God nip sabe gep ñin mihau nigan, nibi bi gau aip Juda magum gep ram raul migan u amöm, kalip aip manö hag amil apil ga. ³ God Manö it u kalip hag ñi aij göm, God manö hagep bi gau hadame gau, Mesaia u ilön kub udöm umöm kauyaŋ uraknab a gila manö anibu hag ñi aij göm, "Mesaia u Jisas, bi kalöp hagabin i," a ga. ⁴ Pol anig hagö, nibi bi rimnap niŋö hagöp, a göm, manö haga rö nöp niŋ udöm, Pol Sailas kid u arla. Nibi hib halö iru nöp abe, Grik nibi bi God nip niŋ udla iru nöp abe, Pol haga manö anibu niŋ udla.

⁵ Pol Sailas manö haglö nibi bi iru nöp niŋ udeila u, Juda bi gau rimnap niŋlö, mulu lugö, bi naij yiŋariŋ daun adan aŋ au mideila gau rimnap udlö, kale pen am nibi bi iru nöp dap löm, manö pi pug kub yabiŋ gila.

"Pol Sailas kalip mihöŋ uthai niŋun, nibi bi gai i kalip ñino, bi mihau al pak lilaŋ," a göm, am Jeson ram u urön gigabö göm uthai wasö niŋla. ⁶ Uthai wasö niŋöm, Jeson nip udöm, nibi bi Jisas nip niŋ udla rimnap halö udöm, dam gapman bi kub mideila au amöm, manö kub hagla. Manö kub hagöm hagla, "Pol Sailas bi mihau ram minöŋ ke gau gau magöŋhalö ajmil haglö, nibi bi gau magöŋhalö manö pen pen manö haut gıpal. Pen miñi ap midpil ram minöŋ hon i. ⁷ Kale gapman bi kub hon Sisa manö nipe rib juöm, kiŋ hon ke ap midöp, a göm, bi Kiŋ anibu Jisas a gıpal. Pen bi Jeson i, bi anib mihau kalip dam ram nipe u lö han midajil," a gila. ⁸ Anig hageila, nibi bi iru nöp ap mideila gau abe, daun gapman bi kub gau abe niŋöm, manö haut kub yabiŋ gila. ⁹ Manö haut kub yabiŋ göm, Jeson nip mani rimnap udöm, nibi bi nip aip dauila gau mani rimnap udöm, hagla, "Hainö manö anibu kuöyaŋ ginabim u, mani kale anibi böŋ nöp udnabun," a gila. Anig hagöm, kalip hag höŋ yula.

Daun kub Beria nibi bi iru nöp Jisas manö aij u niŋ udla

¹⁰ Sibön ga magö u nöp, nibi bi Krais nip niŋ udla gau Pol Sailas kalip mihöŋ dam yulö, daun kub Beria arlö. Beria amjakmil, Juda magum gep ram u arlö. ¹¹ Ammil, Jisas manö aij u hag ñilö, Juda nibi bi Beria mideila gau, nibi bi Desalonaika mideila gau rö wasö; manö kalip mihöŋ u niŋlö, aij gö niŋöl gi, "Pol niŋö hagab aka?" göm, God Manö u ñin aŋi aŋi pör pör amgö li niŋ aij gimidal. ¹² Pen Juda magum gep ram anibu nibi bi aula gau iru nöp Jisas nip niŋ udla. Grik nibi hib mideia gau u rö nöp, iru nöp Jisas nip niŋ udla. Grik bi u rö nöp, iru nöp Jisas nip niŋ udla.

¹³ Pen Pol am Beria nibi bi kalip God Manö hag ñab, a gilö, Juda nibi bi Desalonaika midmidal gau manö anibu niŋlö, mulu lugö, apöm, Beria nibi bi kalip manö neb neb gilö, kal junig geila. ¹⁴ Anig gö niŋöl gi, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau, Pol nip dam yulö, ñig solwara goŋ gau ara. Pen Sailas Dimodi bi mihau Beria au midailö. ¹⁵ Pen bi rimnap Pol nip dam daun kub Adens yuöm, ado gi arnig geila niŋöm Pol kalip haga, "Sailas Dimodi kalip mihöŋ hagpe, yiŋid auil," a ga.

Pol daun kub Adens mideia

¹⁶ Pol nipe Sailas Dimodi kalip mihöŋ daun kub Adens au abad midöl gi niŋa, nibi bi anib gau god piral kale sabe gimidal nan gau, iru yabiŋ nöp mideia. Nipe niŋö, hibur nip u naij yabiŋ ga. ¹⁷ Anig gö, Juda magum gep ram u amöm, Juda nibi bi gau rimnap abe, Grik nibi bi God nip niŋ udla rimnap abe, kalip aip manö hag amil apil gimidöp. Pen ñin aŋi aŋi pör pör manö hagep kuö au amöm, nibi bi ap mideila gau, kalip aip u rö nöp manö hag amil apil gimidöp. ¹⁸ Daun kub Adens anibu, nibi bi gası adö ke ke niŋla gau, hib ke ke hagöm, rimnap Epikorian nibi bi a gila, rimnap Sidowik nibi bi a gila. Ñin ap, Pol nibi bi anib gau kalip Jisas umöm uraka manö aij u hagö, Epikorian bi gası aij

niñeb rimnap, Sidowik bi gasi aij niñeb rimnap, Pol manö haga u niñöm, niñ aip hag amil apil göm, rimnap hagla, "Bi manö hib ñig löp manö u niñön manö hagnig gab?" ö gila. Pen rimnap hagla, "Nibi bi milö gau sabe gipal god kale gau rö nöp hagab," a gila. ¹⁹ Pen Pol niñ dam kansol kai mideila u amöm hagla, "Ne manö gisön ke nibö nibi bi gau kalip hagabön u, miñi hanip u rö nöp hag ñi aij gö, hon abe manö it anibu niñ aij gun," a gila. ²¹ Pen nibi bi Adens nibö gau abe, nibi bi ke gau nibö apöm Adens mideila gau abe, manö gisön nibö rimnap niñun hag midaiun, a göm, gasi u nöp niñmidal.

²² Pol pen niñe kansol kai mideila an au uraköm haga, "Kale Adens nibi bi. Yad niñbin kale klö yabiñ gimim, nan rimnap sabe gun, a gimim, gasi u niñbin." ²³ Yad gai i ajem niñbin, kale kabö ana ke ke gi limim, nan ke ke sabe gipim rö, hib u adö anibu kali kliñ rikpe. Pen kabö bid nan sabe gi ñeb ap gi libe u, hib u kali kliñ rikpe, 'Bi sabe gipal niñagpun u, kabö ana niñe me i,' a gipe. Manö niñagpun, a gimim, kali kliñ rikpe anibu, miñi kalöp manö it u hagnig gabin.

²⁴ "God minöñ naböñ it i gi löm, nan minöñ naböñ it i midöp gau magöñhalö gi löm ga u, niñe Bi Kub yabiñ. Kumi kabö adö lanj abe, minöñ naböñ it i abe, Bi Kub midöm abad midöp. Nibi bi gau God sabe gep ram ñi-magö kale gi lilö, niñe ap ram an anib gau midagnab, wasö. ^{†25} Niñe hanip gi löm, ake bad u yuö, ake löl gi midpun. Nan hon gau magöñhalö niñe nöp ñöb. Niñe Bi klö naj anibu, hon ñimagö hon nan aij ap gun niñ rö lagöp. ^{††26} Niñe bi añi ap nöp, Adam niñ gi lö, Adam niñe pen rik damöm, rik dam dapil gilö, miñi nibi bi ke ke gau minöñ naböñ it i rigonj rigonj magöñhalö gau midpun. Pen God niñe nöp nöd gasi niñöm gaia me, nibi bi rimnap ram minöñ ap ap midöm, mid damöm, hainö niñe ke haga ñin u, nibi bi gau nibö rimnap ap ka kale anibu udpal. ²⁷ God niñe ke gasi niñöm gab u, ñin rimnap uñham midöm, yip uñhai niñöm, ud ririkot göl gi gi, yip uñhai niñ udöl, a göm, gab. Pen niñ niñ udnig geinaböl u, niñe hon magöñhalö milö gau midagöp. Hon aip midöp i. ^{†28} Niñmagö adö niñe u me, hon midpun. Pen bi manö kali kliñ rikpe kale ke rimnap, 'Hon abe ñi pai niñe midpun,' a gipal u, niñö hagpal.

²⁹ "Pen hon God ñi pai niñe midpun rö, gol, silpa, kabö gau udun, gasi hon ke niñun, ñimagö hon ke nan rimnap ana gi lun, sabe gagun. ^{††30} Nöd God manö aij niñe niñagmidal rö, kalip manö kub hagaga. Pen uri nibi bi ram minöñ ke gau gau magöñhalö kalip hagab, 'Nan si nan naj gipim u, niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gim,' a gab. ³¹ Hainö niñe ke nöp niñöb ñin u, Bi niñe hag la u niñ yuö apöm, nibi bi minöñ naböñ it i midpal magöñhalö manö kub hagöm, nime linab. Hon niñbun, Bi manö kub hagnab anibu, niñ al pak lilö umö, God gö kauyanj uraka. Anig ga u, nibi bi gau magöñhalö niñöm, manö kub hagnab haga u, waiö nöp haga u niñlanj a göm ga," a ga. [‡]

³² Pol, bi ap umöm uraköp manö hagajip u niñöm, nibi bi mideila gau rimnap hag miñol gila; pen rimnap hagla, "Ñin rimnap halö manö anibu kauyanj ha-gaimön niñun," a gila. ³³ Anig haglö niñöl gi, Pol kansol kai mideila gau kalip arik ara. ³⁴ Pen daun kub Adens anibu, nibi bi rimnap Pol manö niñ u udöm, Jisas niñ niñ udla. Nibi bi anib gau me, bi ap hib niñe u Dionisias. Niñe bi kub kansol kub kale ram minöñ anibu nibö bi ap. Nibi ap hib niñe u Damaris. Pen nibi bi rimnap halö abe Jisas niñ niñ udla.

Pol am daun kub Korid gau mideia

18 Pol daun kub Adens arö göm, daun kub Korid gau ara. ² Pol Korid amöm niñja, bi Juda ber miñau midailö. Nugmul hib u Akwila; niñ ram minöñ Podas yag daulö, kub göm niñe ju dam ram minöñ Idali, daun kub Rom söi au, midmidöp. Pen hainö gapman bi kub Klodias, Juda nibi bi rimnap Rom midagaiöl, a gö, Akwila aip niñbin niñe Prisila aip, Idali arö gimil, am Korid au midailö. Pen Pol, ber anib miñau am niñnig göm, ram kalpe ara. ^{†††3} Bi ber anibu, kale sel ram gimidil. Pen Pol u rö nöp wög anibu rö gimidöp u me, am kalip aip han midöm, sel gau gimidal. ^{†††4} Pol niñe pen, Juda nibi bi gau abe, Grik nibi bi gau abe, kale magöñhalö Jisas manö aij u niñ udlanj, a göm, Juda God niñe sabe gep ñin u, niñe pör pör Juda magum gep ram u amöm, klö göm kalip aip manö hag amil apil gimidöp.

⁵ Pen hainö Sailas aip Dimodi aip Masedonia Propins arö gimil, Pol Korid mideia au aulö, Pol niñe pör pör Jisas manö aij u hag ñi dam dam, Juda nibi bi gau kalip manö hag ñöm, Mesaia pör abad midmidun u me Jisas nöp, a gimidöp. ⁵⁶ Pol anig hageia, Juda nibi bi gau manö niñe u niñagöm, niñ hag juöm, manö naj haglö niñöl gi, Pol niñe, Jisas manö aij u niñön ginig arö gipal, a göm, walij niñe u pipal paköl gi haga, "Yad kalöp Jisas manö aij u hag ñinö niñagpim rö, God kalöp ud kamiñ yuagnab u, nan kale ke. Miñi kalöp Juda nibi bi arö gem, Juda nibi bi wasö gau kalip am hag ñinabin," a ga. ^{5†}

⁷ Pol anig hagöm, kalip arö göm, bi Juda wasö ap ram u ara. Bi anibu hib niñe Didias Jasdias. Niñe God niñe sabe gimidöp. Ram niñe u Juda magum gep ram got söi au. ⁸ Pen Krispas, bi Juda magum gep ram abad midmidöp bi u, nibi bi niñe aip han mideila gau aip Jisas niñ niñ udla. Daun kub Korid gau, nibi bi rimnap iru nöp, Pol Jisas manö aij haga u niñöm, niñö hagöp, a göm, manö anibu niñ udöm, ñig pakla.

⁹ Ñin ap sibön yanj Pol naböñ niñja, Bi Kub niñe haga, "Ne piñiñ gagmön. Ne gasi halö midmön, klö gimön, manö aij yad u nibi bi gau kalip hatöwatö hag ñö aran. ¹⁰ Yad nöp aip midpin. Daun kub i nibi bi yad iru yabiñ nöp midpal; nibi bi rimnap nöp gi naj göl rö lagöp," a ga. ^{†††11} Bi Kub anig hagö, Pol Korid nöp midöm, mi añi

† 17:24 1Ki 8:27; Ap 7:48 †† 17:25 Sam 50:12 ‡ 17:27 Sam 145:18; Jer 23:23 ††† 17:29 Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26

‡‡ 17:31 Sam 96:13 ††† 18:2 Ro 16:3 ††† 18:3 Ap 20:34 § 18:5 Ap 17:14-15 §† 18:6 Ap 13:46,51; 20:26 §†† 18:10 Jos 1:9; Ais 41:10

ap rakin unbö kagot jirj u, nibi bi gau kalip God Manö u hag ñi midmidöp.

¹² Pen Rom bi kub gau Galio nip hag lilö, nipe amöm Akaia Propins abad mideia ñin u, Juda nibi bi gau, Pol nip niñlö mulu lugö, manö hag adö añi löm, nip ud sisi li dam manö kub hagnig arla. ¹³ Pol nip manö kub hagöm hagla, "Bi i nibi bi gai i kalip hagöm, 'Kale God nip sabe ginig gimim, anig anig gipe,' a göp. Pen manö hagab u udöm geinaböl u, kale lo hon rib jun-aböl," a gila.

¹⁴ Anig hageila, Pol pen hagnig gabin a gi niña u pen, Galio pen uraköm, Juda nibi bi gau kalip haga, "Kale Juda nibi bi. Bi i nan naj ap gaiböp, manö kub hagnig gabim u niñbep. ¹⁵ Pen kale yihariñ manö magö gau nibö gau nibö udmim pen pen hagnim, bi hib kale ñila gau u rö nöp udmim, manö pen pen hagnim, u manö kub wasö; manö yihariñ anibu yad niñagnabin. U manö yad wasö. Manö anibu kale ke hagnim!" a ga. ¹⁶ Anig hagöm, bi polisman nipe gau hagö, manö kub hagep migan u kalip ju dam höñ yañ yula. ¹⁷ Kale höñ amöl gi, bi Juda magum gep ram abad midmidöp u, Sosdenes, polisman gau nip ur udöm pak gus gila. Gapman bi kub Galio niñöm, manö ap hagaga.

Pol kauyañ daun kub Adiok, Siria Propins au ara

¹⁸ Pen Pol Korid rapin midöm, nibi bi Jisas manö niñ udla gau kalip, "Kölarö au midaim," a göm, Akwila Prisila ber mihau aip ram minöñ Siria arun, a göm, Senkria daun, ñig solwara got au arla. Senkria gau am midöm, Pol manö klö niñö niñö nöp God nip hagabin a göm, umagö nipe rika. ¹⁹ Ñig magib udöm, Senkria arö göm, am am daun kub Epesas amjakla. Pol nipe Juda magum gep ram raul migan u amöm, Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil geia. Anig gö, nibi bi gau nip hagla, "Ñin rimnap halö hon aip au midaimön," a gila. Pen manö kalip u udagöm haga, "Kale au midaim. God yip, yau, a geinab u, hainö ado gi kalöp aunabin," a ga. Anig hagöm, Akwila Prisila ber mihau kalip nibi bi anib gau aip Epesas gau hag löm, nipe ñig magib udöm hada. ²² Ñig magib anibu am am Sisaria amjakö, Pol ñig magib anibu arö göm, it aramöm Jerusalem ara. Jerusalem amjaköm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, "Kale midpim?" a göm, kalip aip manö rimnap haga. Pol anig göm, Jerusalem arö göm, ñig magib kauyañ udöm, daun kub Adiok, Siria Propins au ara.

²³ Pol Adiok amöm, yöp rapin ñin bad ap mid arö göm, am Galesia Propins gau abe, ram minöñ Prijia gau abe gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip nöd niñ udla gau, kale Jisas manö aij u niñ ud pidöñ göl, a göm, kalip magöñhalö hag ñi aij ga.

Bi ne Apolos manö u

²⁴ Pen bi Juda daun kub Aleksadria nibö ap, apöm Epesas mideia. Hib nipe u Apolos. Nipe bi gasi aij niñöm manö hag aij gep bi. Nipe God Manö adin nöd

kali kliñ rikla u niñ aij ga. ²⁵ Bi rimnap nip Bi Kub Adan Arep manö rimnap nöp hag ñila. Anib u me, nipe klö yabiñ göm, Jisas nipe gai nibö apöm bi aigale bi rö mideia u nibi bi gau kalip kabö göl nöp hag ñimidöp. Pen manö hag ñimidöp anibu, Jon bi ñig pak ñeb hag ñimidöp rö nöp niñöm hag ñimidöp. Manö rimnap halö niñaga. ²⁶ Pen Apolos piñiñ gagöm, Juda magum gep ram u amöm, manö anibu hañwatö yabiñ hag ñimidöp. Pen ñin ap manö hag ñi mideia niñöm Prisila Akwila ber mihau niñmil, nip ut gi dam ram kale u amöm, God Adan Arep manö niñaga magö rimnap hag ñi aij yabiñ gilö.

²⁷ Hainö Apolos nipe Akaia Propins arnig gö, Epesas nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Apolos nipe am kalip manö aij u hag ñinab u aij, a göm, Akaia nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip köp ap kali kliñ riköm hagla, "Bi God wög gep Apolos amjakö, nip udmim," a gila. Anig gilö me, Apolos Akaia Propins amjaköm, köp anibu yamö, Akaia nibi bi God kalip mög niñöm gasi aij ñö, Jisas nip niñ udla gau Apolos nip udla. Nip udlö, nipe pen ka kalip udöm, manö hagep kuö au Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil göm, God Manö adö u hag ñi aij göl gi, "Mesaia, a gimim, abad midpim u Jisas nöp," a ga. Anig göm, hag ñi aij gö, nip manö ap pen hagöl rö laga. Anig gö, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip gi ñi aij gö, mid aij gila. ††

Pol Epesas am midöm Kraiss manö aij u hag ña

19 Apolos Korid mideia ñin an anib au, Pol nipe am Galesia Propins gau abe, ram minöñ Prijia gau abe, an au gi ajöl göm, daun kub Epesas amjaka. Amjaköm niña, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap mideila.

²² Pol kalip hag niña, "Kale Jisas nip niñ udpe ñin u, Ana Ut halö udpe aka wasö?" ga.

Hageia, hagla, "Wasö. Ana Ut ap midöp, a gun, hon niñagpun," a gila. ††

³ Anig hageila, Pol kalip haga, "Pen kale ñig pakpe u, it u niñön, a gi gasi niñbim?" ö ga.

Hageia, hagla, "Hon Jon hagnidöp manö u udun me, ñig pakno," a gila.

⁴ Anig hageila, Pol haga, "Jon Isrel nibi bi gau hagö, ñig pakmidal u, nan si nan naj gipun u, niñön ginig anig gipun, a göm, niñlö me, kalip ñig pak ñimidöp. Pen Jon kalip hagnidöp, 'Bi Kub hainö aunab u auö, nip niñ udmim,' a gimidöp. Bi hainö aunab a ga anibu, Jisas nöp," a ga. ⁵ Pol anig hageia, Bi Kub Jisas nip niñ udun, nibi bi nipe yabiñ midaiun, a göm, ñig pakla.

⁶ Kale ñig paklö niñöl gi, Pol ñimagö nipe kalip adö au lö, Ana Ut kalip auö, adin manö yabiñ unbö ke ke hagöm, God manö aij u hag ñila. ⁷ Bi unbö migan lan rö anig gila.

⁸ Pol rakin mihau nigan, Juda nibi bi magum gep ram aula gau aip, God nibi bi udöm abad mideinab manö u niñ udöl, a göm, klö göm, waiö nöp manö hag amil apil gi midmidöp. ⁹ Pen nibi bi rimnap gasi midmagö kale u gasi midmagö kale an gau nöp mideia niñöm

† 18:18 Nab 6:18; Ap 21:24

†† 18:27-28 Ap 9:22 † 19:1 1Ko 3:6 † 19:2 Ap 8:16 †† 19:4 Mad 3:11 ††† 19:6 Ap 8:17; 10:44,46

Pol manö haga u udagnabun, a göm, niibi bi magõnhalö mideila an au amöm, Bi Kub Adan Arep u manö naj hagla. Anig haglö, Pol niibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip nöp uł gi dam, Diranas skul ram kub u amöm, kalip manö hag ni midmidöp. ¹⁰ Pol anig göl hag ni midö, mi mihöp inö me, Juda niibi bi gau löm, Grik niibi bi gau löm, Esia Propins mideila gau magõnhalö Jisas manö aij u niñla.

Sipa ni nipe gau

¹¹ God nipe Pol aip mideia niñöm nipe nan gagep rö ke yabił rimnap gimidalöp. ¹² Niibi bi rimnap kale Pol agsi waij bad nipe gau dam, niibi bi miña ga gau hañ roman kalip lilö, urak armidal; kijaki aiön pi niibi bi aban almidöp gau kale u rö nöp höñ armidal. ^{††}

¹³ Juda niibi bi rimnap kuj nan gau göm, kijaki aiön pi nan gau hag höñ yu ajmidal. Pen hainö, Pol gaia rö niñöm, hon u rö nöp Bi Kub Jisas hib hagno, kijaki aiön pi höñ arlan, a göm, kijaki aiön pi niibi bi aban alla gau kalip hagla, "Jisas, Pol manö nipe hagnidöp bi u, hib nipe hagabun u niñmön, höñ aru!" a gila. ¹⁴ Pen bi God nip nan sabe gep bi kub yabił ap Sipa, ni nipe unbö mudun jir anig gi mideila. ¹⁵ Pen mañ ap kale, kijaki aiön pi hag yuun, a göm, anig haglö niñöl gi, kijaki bi aban ala u manö kale u niñöm kalip pen haga, "Yad Jisas niñbin, Pol nip niñbin u pen kale bi an?" ö ga.

¹⁶ Anig hagöm, bi kijaki aban ala u ktö ke yabił kalip rała göm, miñu magö pak ado malo göm, waij kalip gau ud biłł gi yuö, kale magö nöp me ram anibu arö göm, hagape halö piñiñ gi arla.

¹⁷ Pen manö anibu, Juda niibi bi abe, Grik niibi bi abe, Epesas mideila gau magõnhalö niñöm, anin gō piñiñ göm, Bi Kub Jisas hib nipe u nöp haglö adö ara. ¹⁸ Anig gö, niibi bi Jisas nip niñ udla gau iru nöp ap magum göm, nan niñön niñön gi naj gila gau hag waiö lila. ¹⁹ Kuj nan gau göm, buk kalı ktiñ rik limidal gau, niibi bi rimnap daulö, niibi bi rimnap gau niñ midlö niñöl gi, kale mab pak laulö ina. Buk nan anib gau, mani kabö magö silpa rauap wö ralö, pipdi dausan (50,000) rö ara. ²⁰ Pen daun kub Epesas anibu anig geila me, Bi Kub manö aij u gau gau aramöm pidöñ yabił ga.

Epesas niibi bi manö haut gila

²¹ Pen hainö, God Ana nipe Pol nip gasi ñö, Pol haga, "Yad Masedonia amem, Akaia amem, Jerusalem arnabin. Pen hainö Rom u rö nöp arnam," a ga. ^{††22} Anig hagöm, bi mihau nipe aip wög gimidal, Dimodi aip Erasdas aip kalip hag yuö, Masedonia Propins arlö. Nipe pen Esia Propins rapin niñ bad ap mideia.

²³ Pol Epesas mideia niñ an anib au, Epesas niibi bi rimnap uraköm, Bi Kub Adan Arep manö aij anibu niñ udla niibi bi gau kalip niñlö, mulu lugö, pen pen ginig rö geila. ^{††24} Pen bi ap, hib nipe Demidrias u, bi nipe rimnap aip kabö silpa udöm, god piral sabe gimidal, hib Ademıs, a gimidal u, ram pro ktiñ aij rimnap gi lilö,

niibi bi rimnap apöm, rau dam löm, niibi kub hon Ademıs nip sabe gep ram u, a göm, sabe gimidal. Bi anib gau wög anibu göm, mani kub yabił udmidal.

²⁵ Demidrias nipe, bi nip wög gimidal gau abe, bi wög kale gimidal anibu rö gimidal bi gau abe hagö, ap magum geila, haga, "Kale niñbim, hon wög añi anibu gun me, mani kub yabił udpun. ²⁶ Pen uri bi anib Pol apöm, niibi bi gau kalip manö piral hagöm hagöp, 'Ni-magö udöm nan gıpal gau nan sabe gep wasö,' göp. Anig hagajip, Epesas aui abe, Esia Propins gau abe, niibi bi iru yabił nöp manö nipe udpal. ²⁷ Pol manö piral u hagö, niñ udöm, nan gi lino raumidal u, hainö rauagnaböl. Pen adö anibu nöp hagagabin. Hon ke abe, niibi bi Esia Propins gau magõnhalö abe, niibi bi ram minöñ ke gau gau magõnhalö abe, god kub Ademıs u nip sabe gıpun. Pen nip arö göm, ram kub nip sabe gıpal u u rö nöp arö göl rö löp, a gem, hagabin," a ga.

²⁸ Demidrias anig hagö, bi anib gau niñlö, mulu kal yabił lugö, meg miñan dap ranöm hagla, "Ademıs Epesas niñö nipe kub yabił! Ademıs Epesas niñö nipe kub yabił!" a gila. ²⁹ Anig göl manö kub haglö arö niñöl gi, niibi bi daun kub anibu magõnhalö apöm, Pol bi nipe mihau ud sisi li tip gi dam manö hagep ka u ud arla. Pol bi nipe anib mihau nipe aip Masedonia Propins niñö ap midailö. Hib kalpe mihöñ u, Gaias aip Arisdakas aip. ^{††30} Pol pen, niibi bi ap magum göm, manö hageila an au arnam, a ga u pen niibi bi Jisas nip niñ udla gau nip wasö gila. ³¹ Pen Esia Propins gapman bi kub rimnap, Pol nip bi niñeb nipe u me, nip manö yuöm hagla, "Niibi bi manö hagep ka au ap magum göm, manö hagaböl au aragmön wasö," gila.

³² Pen niibi bi iru nöp ap magum göm, manö kub hagöm, manö ke ke yabił nöp hagla. Niibi bi iru nöp kale manö it midöp niñun hagabun u, a göm, niñagla; hatöwatö nöp hagla. ³³ Pen bi Juda rimnap, bi hon Aleksada kalip hag aij ginab, a göm, nip niibi bi amgö ilö au yuöm, niibi bi rimnap manö adö rimnap anig anig hagnim, a göm, wiñ al hagaila pen nipe manö hagnig göm, kale manö hagagmim a göm, niñmagö ud miñic gi ña. ³⁴ Aleksada niñmagö ud miñic gi ñö niñöl gi, niibi bi gau niñla, nipe Juda niñö bi ap, niñöm maj miñan dap ranöm, manö adö añi nöp wiñ kub al hagöm hagla, "Ademıs Epesas niñö nipe kub yabił! Ademıs Epesas niñö nipe kub yabił!" a göm, manö adö añi anibu nöp seg wiñ miñlö padö yabił al hag mideila.

³⁵ Kale du aua nöp anig wiñ al hag midö midö, hainö bi daun gapman wög göm, kalı ktiñ rikap bi kub kale u uraköm, kalip haga, "Agamij midaiim!" a ga. Anig hagö hagö, agamij midlö niñöl gi, nipe haga, "Epesas niibi bi. Ram minöñ hon i, god kub Ademıs kabö ana nipe kumi kabö lan niñö ju aua u udun, ram gi li aij gun, sabe gıpun u, bi an niñagöp, a gimim, manö haut gabim?"

³⁶ Manö anibu, niibi bi gau magõnhalö hadö niñbal. Anib u, kale agamij midmim dui gagmim. ³⁷ Pen bi daubim miñai i, god hon Ademıs nip hag jumil, ram sabe gıpun gau nan rimnap si udagpil u pen kalip aui

† 19:11 Ap 14:3 †† 19:12 Ap 5:15 † 19:17 Ap 5:11 ††
19:21 Ap 23:11; Ro 1:13 †† 19:23 2Ko 1:8

††† 19:29 Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

daubim. ³⁸ Anib u, Demidrias aka bi nipe rimnap bi ap nip manö kub hagnig ginaböl u, bi kub manö ud asikep bi gau midpal gau amöm manö haglö, kale manö kub anibu niñnaböl. ³⁹ Pen manö miñör rimnap midainim u, gapman bi manö ud asikep niñ mideinaböl amgö ilö kale au hagpe niñöl. ⁴⁰ Hon miñi aui ap magum gun, manö pig gabun u, manö it ap midö gagabun. Gapman bi kub yabiñ ap, 'Nihön ginig ap magum gimim anig gabim,' a gö, pen manö ap hagnig rö lagöp," a ga. ⁴¹ Nipe anig hagöm, nibi bi gau kalip hag yuö, ke ke arla.

Pol Masedonia Propins amöm, Akaia Propins ara

20 Pen nibi bi gau manö pi pig hag mid arö göm, am ram kale ke ke gau arla. Pol nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip wiñ alö, aueila, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilañ a göm, nipe manö rimnap hag niñ aij göm, "Kale au midaiim," a göm, kalip arö göm Masedonia Propins ara. ² Amöm, anib gau gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilañ a göm, nipe manö rimnap hag niñ aij gi damöm, Akaia Propins amjaka. ³ Akaia amjaköm, rakin miñhau niñan anib gau midöm, niñ magib udem Siria Propins arnam a ga u pen nipe manö ap niña, Juda kai nip al pak linig geila. Manö anibu niñöm me haga, "It adö nöp ado gi Masedonia arin," a ga. ⁴ Pen Pol nipe aip ajeila bi gau me: Piras niñ nipe Sopada daun kub Beria nibö u; Arisdakas aip Sekadas aip daun kub Desalonaika nibö miñhau u; Gaias daun kub Debi nibö u; Dijikas aip Diropimas aip Esia Propins nibö miñhau u; Dimodi u. ⁵ Bi anib gau kale nöd amöm, daun kub Droas amöm, hanip abad mideila. ⁶ Pen niñ kub Bred Yis Halö Niñagep niñ u midno, ap arö niñöl gi, niñ magib udun, niñ unbö mamid u an hanun, Droas amun, bi nöd arla gau aip am seg midun niñ unbö mudun jir anib gau midaino.

Pol niñ uma ap nip gö, kauyañ uraka

⁷ Wik añi ap Droas midaino anibu, wañignibö yañ niñ u, bred ud jö gi niñnig gun, ram raul miñan adö lañ am magum gun, Pol, rol arnabin a göm manö hagö niñöl gun, niñ midaino. Anig göl niñ midno midno, sibön gö, hapö miñan iru nöp lau ado au lañ lun, Pol manö hageia u niñ midaino. ⁹ Pen bi praj ap wido adö u asiköm, Pol manö hagaia u niñ mideia. Hib nipe u Yudikas. Nipe anig gi niñ mid midö, hon kal yabiñ auö me, amgö juju gi gi böñ nöp ram adö yabiñ lañ nibö gi dam minöñ au yañ paka. Anig gö, kale am au yañ ud niñla, böñ nöp hadö umöl mideia. ¹⁰ Pol nipe pen au yañ amöm, niñ anibu nip nab nab li udöm, haga, "Gasi iru niñagmim; nipe kamiñ midöp," a ga. ¹¹ Anig hagöm, kauyañ ram raul adö lañ amöm, bred rimnap ud jö göm, jim niñ niñöm, Pol kauyañ manö hag midö midö, ram ru mailö la u ara. ¹² Pen bi praj ap lug paköm uma u nip kamiñ ram damöm miñ miñ yabiñ gila.

Pol Droas arö göm, Midilini ara

¹³ Pol hanip haga, "Kale niñ magib udmim, daun kub Asos am midaimim; pen yad it adö apem, daun kub anibu niñ magib seg udun ram minöñ Midilini arun," a ga. Anig hagö, hon niñ magib udun, Asos arno. ¹⁴ Asos amun, Pol nip udun, ram minöñ Midilini arno. ¹⁵ Ruö Midilini arö gun, ram minöñ niñ rib gus ga airan Kaios söl au amjakno. Ruö u, ram minöñ niñ rib gus ga airan Semos amjakun, Pol nipe gasi ap niña, Epesas amun, hain nöp gi ajöl gun, Pedikos niñ u Jerusalem niñagun rö löp, a gi gasi niña. Anib u me, hon Epesas lau hil gun, böñ nöp daun kub Mailidas arno.

Pol Epesas nibi bi kalip haga, "Yad böñ nöp arabin," a ga

¹⁷ Daun kub Mailidas amjakun, Pol manö yuö, Epesas arö, nibi bi Jisas niñ udla gau kalip abad midmidal bi gau kalip haga, "Yad midpin i auim," a ga. ¹⁸ Anig hagö, bi anib gau aueila, kalip haga, "Nöd Esia Propins kale au apem, kale aip midem, mid damem, nihön nihön gimidin u niñbim. ¹⁹ Hib yad udnö adö araga. Bi Kub nip wög u ginö niñöl gi, Juda nibi bi yip gi naj gun a gilö niñöl gi, miñöñ göl gi manö hag niñö ara. ²⁰ Kale niñbim, yad Jisas manö aij nipe ap arö gagnö, pen magum gimim ka gau abe, ram kale gau abe amem, nihön manö kalöp gi niñab u magöñhalö hatöwatö hag niñö ara. ²¹ Kale Juda nibi bi gau löm, Grik nibi bi gau löm, manö ktö hagem, hag niñ aij gem, hagnö, 'Nan si nan naj gimim u, nihön ginig anig gimim, a gimim, arö gimim, God hagöp manö u udmim, Bi Kub hon Jisas nip niñ udmim,' a ginö.

²² "Pen miñi niñim! God Ana yip nagit rö löm, dam Jerusalem ud arab u, yip nihön rö ginab u niñagpin. ²³ Pen yad niñbin, daun kub gau gau amjaknö, Ana Uñ nipe yip pör hagöp, 'Ne Jerusalem arnabön, nöp nagit lilö, uñham mideinabön,' a göp. ²⁴ Pen u manö midagöp. Yad ke nöp mid aij ginam, a gem, gasi u niñagpin. Yip paknaböl, a gem, piñiñ gagpin, wasö. Bi Kub Jisas, wög yip haga u nöp gasi niñjem, God hanip mög niñöm udöp manö aij u, hag niñöl gi nöp mideinabin. Yad gasi añi anibu nöp niñjem, amem, adan anibu böñ nöp arnabin. †

²⁵ "Pen yad niñbin, kale nibi bi gau gai magöñhalö, God nibi bi udöm abad mideinab manö anibu hagnö niñbim gau, yip kauyañ niñagnabim, wasö. ²⁶ Miñi arnig gem me, kalöp waiö hagabin, nibi bi an an God manö aij u niñ udagöm, ilön kub udnaböl u, u nan kale ke; yad wasö. ²⁷ Yad God nan nihön nihön ginig gab manö u ap arö gagpin, wasö; magöñhalö yabiñ kalöp hag niñbin. ²⁸ Kale ke niñ aij gimim, nibi bi Ana Uñ nipe hagö abad midpim gau abe niñ aij gimim midaimim. Bi kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale gau abad mid aij gipal rö, kale u rö nöp, God nibi bi nipe, hagape nipe ke rau adog uda nibi bi anib gau me, kalip abad

† 20:17 Ap 18:21 †† 20:23 Ap 9:16; 21:11 † 20:24 Ap 21:13; 2Di 4:7

mid aij gimim midaimim. ^{†29}Yad niñbin, yad arnö, kain haut gau apöm, kaj sipsip kale mukpim gau rimnap hau niñnaböl. ^{††30}Pen nibi bi an kale au midpal rimnap u rö nöp, nibi bi Jisas nip niñ udpal gau kalip tip gi ud arno, kale hon aip arun, a göm, kalip manö piral hagnaböl. ³¹Pen yad mi mihau nigan, ram minöñ kale Epesas midem, sidö an, sibön yan, kalöp mög gö, miñöñ göl gem, kalöp magöñhalö añi añi hag ñi aij ginö. Manö hag ñinö anibu haut gagmim; niñ aij gi midaimim. †

³²“Yad kalöp God ñimagö adö u lem, manö aij nipe u, nipe nibi bi mög niñöb manö aij anibu adö u lem, arabin. God kalöp aip mideinab. God manö aij nipe u niñ udeinabim u, nipe gö, kale Jisas nip niñ ud pidöñ gimim nibi bi nipe ke midmim, nan aij aij nibi bi nipe ñinig gab u udnabim. ³³Yad kale aip midainö ñin u, nibi bi rimnap mani gol, mani silpa, watij nan kale gau asib hagagnö. ^{††34}Kale niñbim, ñimagö yad u ke nöp wög gem, bi yad aip ajmidun gau aip nan magö ñiñun watij rau yimun midmidun. ^{††35}Pen yad gipin anibu rö, kale u rö nöp gimim, nibi bi mög gep rö gau kalip ud aij gimim gi ñimim. Bi Kub hon Jisas nipe ke manö haga u niñ midaimim. Nipe haga, ‘Bi rimnap kalöp nan ñinaböl u, kalöp aij ginab; pen kale nibi bi rimnap kalip nan ñinabim u, kalöp aij yabiñ ginab,’ a ga,” a ga.

³⁶Pol manö anibu hag pis göm, Epesas nibi bi Jisas niñ udla gau kalip abad midmidal bi gau aip kugom yimöm, God nip sabe ga. ³⁷Pol sabe gö niñöl gi, kale miñöñ göm, nip am ud wabi göm, mulu rö ñiñöm bom halula. ³⁸Hainö mulu adiñ yad u niñagnabim, a ga, manö u nöp niñöm, kale mög yabiñ niñöm, miñöñ gila. Anig göl göm, Pol nip an an li dam ñig magib migam u yula.

Pol ñig magib udöm Jerusalem arnig ara

21 Pen hon Epesas nibi bi gau kalip, au midaiim, a gun, ñig magib udun, hadno. Yigön u ap aij gö, yijig göl nöp am am, ram minöñ ñig rib gus ga airan Kos arno. Pen ruö u, Kos arö gun, ram minöñ ñig rib gus ga airan Rodos arno. Pen ruö u, Rodos arö gun, daun kub Padara arno. ²Daun kub Padara amun niñno, ñig magib ap ram minöñ Pönisia arnig geia. Anib u, hon ñig magib anibu udun hadno. ³Am am, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras ñimagö sidagö lau adö midö niñöl gi, am am, ram minöñ Siria söi apun me, nan kago gau ud yunig am daun kub Daia pidöñ gino. ⁴Daia am pidöñ gun, am nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip uthai niñun, kalip aip wik añi ap midaino. Pen God Ana nipe kalip gasi ñö, kale Pol nip hagla, “Jerusalem arnig gabön u, aragmön,” a gila. ^{††15}Pen arnig gino magö u, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, nibi bi, ñi pai kale gau magöñhalö hanip dam daun kub anib höñ adö ñig goñ au amun, kalip aip kugom yimun, God nip sabe gino. ⁶Pen hon, “Kale au midaiim,” a gino, kale pen, “Kale gau arim,” a gilö, hon

am ñig magib u raul migam u arno niñöl gi, kale ado gi ram kale arla.

Agabas, Pol nip anig anig ginaböl, a ga

⁷Pen hon ñig magib udun, daun kub Daia arö gun, am daun kub Dolemais pidöñ gino. Pidöñ gun, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip, “Kale midpim?” a gun, ñin bad ap kalip aip an anib au midaino. ⁸Ruö u kalip arö gun, am Sisaria amjakun, Pilip ram u am hanno. Nipe Jisas manö aij hag ñi ajep bi ap. Nipe me, nöd Jerusalem midöm, bi unbö kagoñ jñ u aip nan magö nime limidöp. ^{††9}Pen bi Pilip anibu, pai nipe mihau mihau, Jisas manö aij u hag ñimidal. Pai anib gau kale bi udagla.

¹⁰Hon Pilip aip midaino ñin an anib au, bi God manö hagep Agabas ram minöñ Judia nibö aua. ^{††11}Agabas apöm, Pol dip nagi nipe u udöm, ñimagö ma nipe ke nagi löm haga, “Ana Uñ hagöp, ‘Bi dip nagi nap nibö anibi, Juda kai Jerusalem au nip nagi löm, dam Juda nibi bi wasö gau kalip ñinaböl,’ a göp,” a ga. ^{††}

¹²Hon magöñhalö manö anibu niñun, Pol nip neb neb gun hagno, “Jerusalem aragmön,” a gino. ¹³Hagaino, Pol pen pe haga, “Yip niñön ginig mög gö miñöñ gipe, midmagö yad ilön göp. Yad Jerusalem amem, ‘Bi Kub yad Jisas,’ a ginabin. Kale manö u niñlö, mulu lugö, yip nagi linig geinaböl aka böñ nöp al pak linig geinaböl u, piñiñ gagnabin. Hatöwalö am hagnabin,” a ga. ^{†††14}Pen hon Pol nip anig gi hag wasö niñun, arö gun, hagno, “Bi Kub nipe ke niñöb rö ginab,” a gino.

Jerusalem nibi bi Pol nip hag jula

¹⁵Pen hon anig göl Sisaria midun, Jerusalem arnabun, a gun, nan hon gau gi jin gi lun, hadno.

¹⁶Nibi bi Jisas nip niñ udla Sisaria nibö rimnap aip Jerusalem arno. Kale hanip dam Neson ram u lilö, aip hanno. Bi Neson anibu Saipras nibö. Nipe Jisas nip nöd nöp niñ uda.

¹⁷Jerusalem amjakno, nibi bi Jisas nip niñ udla gau magöñhalö hanip niñlö aij ga. ¹⁸Rol Pol hon aip Jems nip manö hagnig arno. Jerusalem nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip abad midmidal bi gau magöñhalö ap magum göm mideila. ¹⁹Pen hon amjakun, Pol kalip, “Kale midpim?” a göm, God nip abad midö niñöl gi, ram minöñ gau gau ajöm, Juda nibi bi wasö gau nan niñön niñön ga u magöñhalö, bi anib gau kalip aiud anibu haga. ^{††20}Pol anig göl aiud anibu hageia niñöm, God nip aij a göm, Pol nip hagla, “Mam. Ne niñban, Juda nibi bi iru niñanö Jisas nip niñ udpal u pen klö yabiñ göm hagpal, ‘Hon Juda nibi bi midpun. Anib u, Juda lo adö u nöp gun,’ a gipal. ^{††21}Pen Juda nibi bi gau rimnap Jerusalem i apöm hagpal, ‘Pol nipe, Mosis hadame nöp lo manö kali kliñ rika u arö göm, hon Juda kai gipun adö u arö göm, Juda nibi bi ju am Juda nibi bi wasö ram minöñ an gau midpal kalip hagöp, “Ñi kale gau hañ rib gi dö gagmim, Juda kai gipal rö gagmim,”

† 20:28 1Di 4:16; 1Pi 5:2-4 †† 20:29 Mad 7:15; Jon 10:12 †
20:31 1De 2:11 †† 20:33 1Ko 9:11-12 †† 20:34 Ap 18:3; 1De 2:9
††† 21:4 Ap 20:23

††† 21:8 Ap 6:5; 8:40 † 21:10 Ap 11:28 †† 21:11 Ap 20:23;
21:33 ††† 21:13 Ap 20:24 †† 21:19 Ap 15:12 ††† 21:20 Ap
15:1,5

a göp, a gipal. ²² Ne uri Jerusalem i auban, manö anibu gau gau arö niḡnaböl. Anib u, hon aige gun a gun, manö anibu hag amil apil gino. ²³ Manö hag amil apil gun, manö adö aḡi hag lino u uri nöp hageinabun, ne niḡmön, hain gimön. Bi hon i bi miḡau miḡau, manö klö niḡö niḡö God niḡ hagabun, a gipal. ²⁴ Anig gipal rö, God niḡ nan pak sabe gi ḡiniḡ gaböl. Anib u, ne am ḡin rimnap kalip aip midmön, nan niḡhön niḡhön göm God amgö ilö uḡ mideinaböl u, gi aij gimön, nan God niḡ sabe gi ḡinaböl gau ne rau ḡimön, kalip gi ḡimön me, hainö nabic umagö kale u riknaböl. Anig geinabön u me, niḡi bi gau magöḡhalö niḡnaböl, nöp manö hagla anibu piral nöp hagla. Kale niḡnaböl, ne Juda nibö u me, hon Juda kai gimidun rö nöp gimidan. ²⁵ Pen Juda niḡi bi wasö Jisas niḡ niḡ udla gau kalip köp kali kliḡ rik ḡun hagno, 'Niḡi bi rimnap nan yiḡariḡ piral gau sabe göm, wal kaj pakaiöl, kale ḡiḡagmim. Wal kaj nan gau hagape ḡiḡagmim. Wal kaj nan gau rugu bu giḡö umainim u, ḡiḡagmim. Niḡi si bi si gagmim, a gun, köp kali kliḡ rikpun, a gila. ^{††}

²⁶ Anig hageila, Pol manö kalip u udöm, ruö bi miḡau miḡau nan sabe gi ḡiniḡ gila bi anib gau aip, kale nan niḡhön niḡhön göm God amgö ilö uḡ mideinaböl u, gi aij göm, God sabe gep ram u arla. Amöm, Pol bi abad mideila gau kalip haga, "Hon ḡin unbö kagoḡ jḡiḡ u midun, ḡin mudun jḡiḡ u God niḡ nan rimnap ke ke dapun, niḡi sabe gi ḡinabun," a ga. [‡]

Juda niḡi bi Pol niḡi ud sisi lila

²⁷ Pol anig hagöm, kale nan niḡhön niḡhön göm, God amgö ilö uḡ mideinaböl u, gi damöm, mudun jḡiḡ ḡin u söl gö niḡöl gi, Juda niḡi bi Esia Propins midöm aula rimnap niḡla, Pol God sabe gep ram raul u mideia. Niḡi mideia au niḡöm, niḡi bi mideila gau manö haglö, kale kal juöm Pol niḡi ud sisi lila. ²⁸ Pol niḡi ud sisi löm, wiḡ kub alöm hagla, "Niḡi bi Isrel gai. Bi anibi niḡi ram minöḡ ke gau gau magöḡhalö ajöm, niḡi bi gau kalip manö piral hagöm, hon Isrel niḡi bi abe, lo hon abe, God sabe gep ram i abe manö naij hagab. Pen adö anibu nöp, uri niḡi Juda niḡi bi wasö gau God sabe gep ram raul miḡan au aragep gau, kalip haḡöwaḡö uḡ gi dauub. Anib u, niḡi ram uḡ anibi gi naij göp," a gila. ²⁹ Kale manö hagla anibu, gasi kale ke nöp niḡöm piral hagla. Pol yiḡariḡ Diropimas aip God sabe gep ram söl gau ajailö niḡöl göm, gasi kale ke niḡöm hagla, "Pol bi ne Diropimas Epesas nibö u aip God sabe gep ram raul miḡan u arbil," a gila. ^{††}

³⁰ Pen kale anig haglö, manö anibu niḡi bi gau magöḡhalö niḡöm, ke nibö ke nibö apöm Pol niḡi ud ḡip gi dam God sabe gep ram höḡ yanḡ yulö niḡöl gi, adiḡ ajöḡ gi ḡila. ³¹ Niḡi bi iru yabiḡ manö hauḡ kub hagöl göm, kal ju Pol niḡi böḡ nöp al pak linig geila. Pen geila manö anibu Rom ami bi kub yabiḡ mideia au arö, niḡi ami bi abad midmidal bi kub niḡi rimnap udöm, ami bi rimnap udöm, lel am niḡi bi magum gi

mideila au amjakla niḡöm Pol niḡi pak ado malo geila u arö gila.

³³ Ami bi kub anibu apöm, Pol niḡi ud sisi löm, bi niḡi gau kalip haga, "Kale niḡi sen miḡöp limim," a ga. Hagö, haga rö gila. Pen niḡi bi nöd mideila gau kalip hag niḡa, "Niḡi nan niḡhön gajip niḡi anig gabim?" ö ga. ³⁴ Hageia, kale manö ke ke hagöm, manö pig kub yabiḡ gila. Anig giḡö, ami bi kub u manö it ap niḡagöm, bi niḡi gau kalip haga, "Niḡi dam ram kub pidöḡ kale ud arim," a ga. ³⁵ Hagö, ami bi kale Pol niḡi dam ajöḡ it got au amjaklö niḡöl göm, niḡi bi iru yabiḡ nöp se göl amöl göm Pol niḡi siḡiköm, ud pakun, a göm, pen pen gi yueila niḡöm bi ami bi rimnap Pol niḡi ud ka göm, ram raul kale ud arla. ³⁶ Pen niḡi bi gau kale kal hagöm hagöm, hagla, "Niḡi böḡ nöp al pak lim!" a gila. ^{††}

³⁷ Pen ami bi gau Pol niḡi dam ram raul miḡan yanḡ arnig giḡö niḡöl gi, Pol ami bi kub yabiḡ u niḡi haga, "Manö yad nöp ap hagnam aka?" ga.

Hageia, ami bi kub yabiḡ u haga, "Yad niḡiḡin ne Grik manö niḡban. ³⁸ Yad gasi niḡiḡin e, ne me, bi au Ijip nibö bi pen pen gipal po dausan (4,000) nöp udöm, dam ram minöḡ kabö nöp midöp anḡ gau pi göl mideila, bi u nöp, a gi niḡiḡin. Pen ne Grik manö niḡban u me, ne bi anibu wasö," ga. ^{†††}

³⁹ Hageia, Pol haga, "Wasö, yad bi Juda ap. Yip yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Daun kub yad u hib midöp. Pen yip yau, a gimön, yad niḡi bi gai i kalip manö ap hag ḡinam," a ga.

⁴⁰ Hageia, ami bi kub u yau, a gö, Pol kabö ubiḡ ran arep adö u abö gi midöm, ḡin miḡic gö, niḡi bi gau manö arö giḡö niḡöl gi, Juda niḡi bi hagmidal manö u löm, kalip manö haga.

22 Pol niḡi Juda niḡi bi hagmidal manö u löm, hageia, "Bapi mam bi. Manö kalöp hagnig gabin u niḡi midaiim," a ga.

² Anig hageia, niḡi Juda niḡi bi hagmidal manö yöl haga rö niḡöm, manö manö gagöm, agamiḡ yabiḡ nöp mideila. ³ Kale agamiḡ midlö niḡöl gi, Pol kalip haga, "Yad Juda nibö u pen yip yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Pen yad ap Jerusalem i, manö hag ḡeb bi Gameliel aip midem, kub ginö u me, apis bac bi lo manö niḡhön niḡhön hagla u magöḡhalö yip hag ḡö, niḡiḡin. Anib u, kale God niḡi ud aij gun, a gimim, kliḡ aij nöp giḡim rö, yad u rö nöp gimidin. ^{††††} Niḡi bi Jisas Adan anibu arla gau kalip gi naij yabiḡ gimidin. Kalip al pak lin, a gem, niḡi abe bi abe kalip haḡöwaḡö nagi lem, dam nagi limidin. Pen rimnap gi naij gi dam pak linö, böḡ nöp ummidal. ⁵⁵ Gimidin anibu, God niḡi nan sabe gep bi kub yabiḡ u abe, bi manö ud asiḡep Kansol midpal bi kub gau abe, kalip hag niḡbe, piral hagöp, a göm, hagagnaböl; niḡö hagöp, a ginaböl. ḡin ap yad Damaskas arnig gainö, bi kub anib gau yip köp rimnap nimam bi kale Damaskas mideila gau kali kliḡ rik ḡila. Köp anibu kali kliḡ riköm hagla, 'Pol niḡi abad midaimim. Damaskas niḡi bi Jisas niḡi niḡi udpal gau kalip nagi löm, dam Jerusalem i daunim, a gila. Yad köp anibu

† 21:24 Nab 6:1-20; Ap 18:18 †† 21:25 Ap 15:29 ‡ 21:26 1Ko 9:20 †† 21:29 Ap 20:4

†† 21:36 Luk 23:18 ††† 21:38 Ap 5:36-37 ††† 22:3 Ap 5:34 § 22:4 Ap 8:3

udem, kalip nagı li Jerusalem daunö, ilön udnaböl, a gem, Damaskas arnö.

Pol nöd Jisas nip niñ uda, aiud u haga

⁶“Pen yad köp anib gau udem, bi rimnap aip am am sidö an aulik magö u, Damaskas sösöl gino niñöl gi, adin mailö kub unbö ke kumi kabö adö lan nübö ap lugöm yip niña. ⁷Anig gö, yad ap lug minön yan paknö niñöl göm, manö ap yip haga, ‘Sol, Sol, yip nihön ginig gimön pör gi naij gabön?’ ö ga.

⁸“Hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub! Ne ban?’ ö ginö.

“Hagainö, haga, ‘Yad bi Jisas Nasared nübö; yip pör gi naij gabön u nöp hagabin,’ a ga. ⁹Bi yad aip araino gau, mailö kub u niñla u pen manö magö yip haga u apdi niñagla.

¹⁰“Yad pen hagnö, ‘Bi Kub. Nihön ginam?’ ö ginö.

“Hagainö, yip haga, ‘Ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm, nihön nihön ginabön u nöp hagnab,’ a ga. ¹¹Mailö anibu mailö kub yabit göm, amgö yip u böñ nöp we ga. Anig gö, bi yad aip araino gau, yip ñi-magö kid u udöm, uł gi Damaskas arno.

¹²“Pen daun kub anibu bi ap mideia. Hib nipe u Ananias. Nipe lo hon u niñ aij göm, hagöp hagöp rö nöp gimidöp. Bi anibu nöp, Juda nibi bi Damaskas mideila gau magöñhalö hagla, ‘U bi aij yabit,’ a gila. ¹³Pen nipe yad midainö söl au apöm yip haga, ‘Mam Sol. Amgö magö ne kauyan ñil nöñ,’ a ga. Anig hagö niñöl gi, adin amgö yad we ga u böñ nöp kamın lö, ñil niñem nip niñnö.

¹⁴“Anig gö, Ananias yip haga, ‘God apis bac bi hon sabe gimidal God u nöp, nöp uda. Udöm, nipe nan nihön nihön ginig gabin a ginab u nöp yamö niñnabön. Nipe gasi niñöb, ne Bi Kamın Aij nipe u waiö niñmön, manö maj migan nipe ke hagainim manö u ne ke waiö niñnabön. ¹⁵God wög gi ñeb bi midmön, nöp nihön nihön gajip amgö niñban u, manö nihön nihön hagajip apdi niñban u, nibi bi gau magöñhalö kalip hag ñinabön. ¹⁶Anib u, abad midagaimön. Urakmön, God nip sabe gimön, ñig pakeinabön, nipe nan si nan naij gıpan gac u lik gi ke yunab,’ a ga.

“Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad u hag ñimön,” a ga

¹⁷“Anig hagö, haga rö nöp ginö. Hainö Jerusalem i apem, God sabe gep ram u amem, God nip sabe gi midem, nabön niñnö. ¹⁸Nabön niñem, yad Bi Kub niñnö niñöl göm, nipe yip haga, ‘Yinid Jerusalem arö gimön, ram minön ke gau armön. Nibi bi gai i manö aij yad hageinabön u niñagnaböl,’ a ga. †

¹⁹“Anig hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub. Kale ke yip niñbal, yad nöd Juda magum gep ram gau ajem, nibi bi nöp niñ udla gau kalip nagı lem, miñu magö nöp pakmidin. ††²⁰Pen ñin ap bi manö aij ne hagep Sidipen nip kabö ju pak lilö niñöl gem, yad bi nip pak leila gau walıj kale ud ju lila gau abad midem, paj hagnö,’ a ginö. ‡

²¹“Anig hagainö, Bi Kub yip haga, ‘Yad nöp hag yunö ammön Juda nibi bi wasö milö gau midpal gau arnabön,’ a ga,” a ga. ††

Ami bi kub u Pol nip abad mideia

²²Juda nibi bi Pol manö hageia u niñ mid damöm, Juda nibi bi wasö manö u nöp hagajip u niñöm, kale meg magö dap ranöm manö kub yabit hagöm hagla, “Nip ud al pak lim! Bi unbö rö kamın midagnim,” a gila.

²³Manö kub anig hagöl gi, walıj kale rimnap ud ju löm, hatpıt gau tıhu udlö, tıhu udlö, hatpıt ap rana.

²⁴Anig geila, ami bi kub yabit u, bi nipe rimnap kalip haga, “Nip dam ram raul migan dammim, pakaimim, nibi bi gai i nihön ginig nip manö kub hagaböl it u kalöp hag ñinim,” a ga. ²⁵Anig hagö, nip pakniğ damöm, nagı adık lila. Pen Pol nipe ami bi kub söl anib au urak mideia u nip haga, “Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Bi Rom nübö kabö göl gau yıharın pakagnaböl. Kale nöd manö kub hagöm, manö ud asiköm, ginaböl,” a ga. ††

²⁶Pol anig hagö, ami bi kub anibu am bi kub yabit u nip haga, “Ne nihön ginig gabön? Bi anibu nipe bi Rom nübö rö,” a ga.

²⁷Anig hageia, ami bi kub yabit u apöm, Pol nip haga, “Ne niñö bi Rom nübö rö aka? Yip hagö, niñin,” a ga.

Hageia, Pol haga, “Yau. Niñö, yad bi Rom nübö rö,” a ga.

²⁸Hageia, ami bi kub yabit u haga, “Yad mani kub yabit u yuem me, Rom bi midpin,” a ga.

Hageia, Pol pen haga, “Yip Rom nübö rö yag daula u me, yad bi Rom nübö rö midpin,” a ga.

²⁹Pol anig hageia, bi nip nagı lila gau piñin gila. Ami bi kub yabit u, “Bi i Rom nübö rö u pen nip nagı lıbin,” a göm, u rö nöp piñin ga. †††

³⁰Ruö pen ami bi kub yabit u, Juda kai Pol nip manö nihön hagaböl u niñ aij gin, a göm, God nan sabe gep bi kub gau abe, Juda kansol bi gau magöñhalö abe, auim a gö, ap magum gilö niñöl gi, Pol nip am hubik gi dapöm, mideila an au la.

Pol Juda Kansol kub bi gau kalip manö haga

23 Pol nipe Juda Kansol kub bi anib gau kalip niñ ij halö löm haga, “Mam bi. Yad God hagöp rö pör gıpin u me, gası milö niñöl gem midagpin,” a ga. ²Pol anig hageia, Ananias, bi God nip nan sabe gep bi kub yabit u, bi söl au mideila gau kalip haga, “Maj hañ nip pakmim,” a ga. †††³Anig hageia, Pol Ananias nip haga, “Ne mulu sigi lauöl midpan. Nibi bi gau nöp niñlö, bi aij rö midpan u pen gası magö ne niñban u naij yabit göp. Anig hagpan anibu, God nöp pen pe paknab. Hon Juda gıpun rö niñmön, yip manö kub hagpan u pen Juda gıpun adö u arö gimön, ‘Nip hatöwatö pakim,’ a gıpan,” a ga. §

† 22:18 Ap 9:29-30 †† 22:19 Ap 8:3; 26:9-11 † 22:20 Ap 8:1

†† 22:21 Ap 9:15 †† 22:25 Ap 16:37 ††† 22:29 Ap 16:38
††† 23:2 Jon 18:22-23 § 23:3 Mad 23:27

⁴ Pol anig hageia, bi söl au mideila anib gau hagla, "God nip nan sabe gep bi kub yabit u nip hag juabön aka?" gila.

⁵ Hageila, Pol pen pe haga, "Mam bi. Nipe God nip nan sabe gep bi kub yabit hagöp a gem niñagpin. God Manö u kali kliñ riköm hagla, 'Bi kub kale gau kalip hag juagmim, wasö,' gila," a ga. †

⁶ Pen Pol nipe niña, bi Kansol kub mideila anib gau rimnap Sadyusi nibi bi niñla rö niñla, rimnap Perisi nibi bi niñla rö niñla. Bi Sadyusi gau gasi kale u niñöm hagmidal, "Ejol gau midagpal. Ana midagöp. Nibi bi gau umöm, böñ nöp umöm, urakagnaböl," a gimidal. Pen bi Perisi gau unbö gasi niñagmidal. Gasi kale u niñöm hagmidal, "Ejol gau midpal. Ana midöp. Nibi bi gau umöm, böñ nöp umöm wasö, uraknaböl," a gimidal. Pol nipe yam ke ke mideila anibu niñöm, manö kub hagöm, haga, "Mam bi. Bac bi yad gau magönhalö Perisi nibö; yad u rö nöp Perisi nibö nöp. Yad nibi bi umöm uraknaböl manö hagnö u me, yip pen manö kub hagaböl," a ga. Anig hageia, bi Sadyusi Kansol kub gau asik ke ke löm, bi Perisi Kansol kub gau asik ke ke löm, manö pen pen hagla. †⁹ Manö pen pen hagöm, manö bätö göm, manö haut gila. Hageila, Perisi kai bi lo hag fieb bi kale rimnap uraköm, manö pen pen hagöm, hagla, "Bi i nan naij ap göp, a gun, ha-gagabun. Nipe Damaskas areia ñin u, ana ap aka ejol ap nip hagö niña rö löp; hon niñagpun," a gila. ¹⁰ Anig hagöm, pen pen hag ud areila niñöm, ami bi kub yabit u niñöm, midö midö anig hag damöm Pol nip ud gi dö gi adiñ adiñ löl rö löp, a göm, ami bi nipe gau kalip hagö, Pol nip ut gi dam ram kub raul kale dap lila.

¹¹ Pen ñin anibu sib anj yan Bi Kub apöm Pol mideia söl au urak midöm haga, "Gasi halö midaimön. Manö aij yad u Jerusalem i hagpan rö, daun kub Rom am-mön, u rö nöp hagnabön," a ga. ‡

Pol nip al pak linabun, a gila

¹² Ruö pen Juda bi ñinjuöl mihöp rö ap magum göm, manö hag adö añi löm hagla, "Hon Pol nip böñ nöp al pak linabun. Nip al pak lagpun magö i, nan niñagun, ñig niñagnabun!" a gila. ¹⁴ Anig hagöm, am God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalip hagla, "Hon manö ktö manö niñö niñö God nip hagpun. Nan magö niñagnabun; Pol nip böñ nöp al pak lun me, hainö nan niñnabun. ¹⁵ Anib u, kale abe Juda Kansol kub bi gau abe, Rom ami bi kub yabit u nip manö yumim, piral hagmim, 'Pol nip ut gi i daube, nip manö rimnap halö hag niñ aij gun!' a gimim. Kale piral anig hageinabim, hon utñin li midun, i auö niñöl gun, nip böñ nöp al pak linabun," a gila. ††

¹⁶ Pen Pol pi yin nipe u, Pol nip paknig gila manö anibu niñöm, nibap Pol nip dam lila ram u amöm, nip hag ña.

¹⁷ Hag ñö, Pol niñöm, ami bi kalip abad mideia bi ap wiñ alö, aueia, nip haga, "Bi praj i manö nipe ap midöp. Nip ut gi ami bi kub yabit midöp u arö, manö

anibu hagan," a ga. ¹⁸ Pol hagö, ami bi anibu pi yin nipe anibu nip ut gi ami bi kub yabit mideia u ammil, haga, "Bi nagiman Pol u hagöp, 'Bi praj i manö ap midöp niñöm nip ut gi dam ami bi kub yabit midöp u arö, manö anibu hagan,' a gajip, nip ut gi dauabin i," a ga.

¹⁹ Anig hagö, ami bi kub yabit u, nibi bi rimnap niñn-aböl, a göm, ñi anibu nip ñimagö kid u udöm, ut gi ke ke got gau amöm, haga, "Yip manö hagnig gabön u hag," a ga.

²⁰ Hageia, ñi praj anibu haga, "Juda bi gau rol nöp manö yuöm, piral hagnaböl, 'Pol nip dam Juda Kansol kub midpal u auaimön, manö rimnap halö hag niñ aij gun,' a ginaböl. ²¹ Anib u, manö kale hagaiöl u niñag-mön, wasö. Bi kale ñinjuöl mihöp rö Pol nip al pak lun nöp me, kauyan nan magö ñinjun ñig niñjun ginabun, a göm, manö hag libal. Kale manö nöp u niñjun, anig gun, a göm, abad midpal," a ga.

²² Ñi praj anig hageia, ami bi kub yabit u niñöm, nip hag yuöl gi haga, "Nibi bi rimnap kalip niñmön, 'Ami bi kub yabit u nip anig anig gi hagem auabin,' a gimön, hagagmön, wasö yabit," a göm kabö la.

Pol gapman bi kub Piliks mideia ara

²³ Ami bi kub yabit u anig hagöm, ami bi abad midep nipe mihau kalip wiñ alö, aulö, haga, "Ami bi gau ñinjuöl unbö sidun lañ (200) udmil, ami bi kaj hos adö asik göl pen pen gipal gau ñinjuöl mihau nigan ado gi da unbö sidun lañ (70) udmil, ami bi wim gasat pen pen gipal gau ñinjuöl unbö sidun lañ (200) udmil, miñi sib anj yan nöp Sisaria armil. ²⁴ Pol nip kaj hos rimnap halö ñimön, nip ut gi dam aij gimil, gapman bi kub Piliks midöp u yumil, aumil," a ga.

²⁵ Anig hagöm, nipe bi kub Piliks nip köp ap kali kliñ rika:

²⁶ Yad Klodias Lisias. Nöp gapman bi kub Piliks köp i kali kliñ rikabin.

Ne midpan?

²⁷ Bi nöp yuabin i, Juda nibi bi nip ud sisi löm, pak linig geila, pen yad niñnö nipe bi Rom nibö rö u niñem me, ami bi yad rimnap aip am nip ut gi daunö. ††²⁸ Dapem, nip al pak linig gila manö it anibu niñnam, a gem, nip dam Juda Kansol kub manö hagep kale au amem niñnö, ††²⁹ Juda nibi bi kale gipal rö lo manö adö rimnap nöp mideia. Pen nipe nan rimnap gö, nip böñ nöp al pak lep aka nagi lep manö it ap midageia. ³⁰ Pen manö ap hagla, 'Bi anibu nip utñin lun, alnabun,' a gila niñem, ne midpan u yuabin. Bi nip manö hagal anib gau rimnap hag yunö, amöm, nöp manö it anibu hagnaböl. Manö hagpin me u. †††

³¹ Ami bi kub yabit u anig hagöm, köp anibu gi ñö, ami bi gau Pol nip sibön yan nöp ut gi damöm, daun kub Adipadris amjakla. ³² Ruö ami bi it ajmidal gau magönhalö ado gi Jerusalem arla. Ami bi kaj hos adö asik göm pen pen gimidal gau nöp Pol nip dam daun

† 23:5 Eks 22:28 †† 23:6-8 Mad 22:23; Ap 26:5 ‡ 23:11 Ap 27:24; 28:16,23 †† 23:15 Ap 25:3

†† 23:27 Ap 21:30-33; 22:25-27 ††† 23:28 Ap 22:30 ††† 23:30 Ap 24:5-8

kub Sisaria arla. ³³ Sisaria amjaköm, am köp dauajal u, gapna ram minöŋ anibu abad midmidöp u nüp köp anibu ñöm, Pol ñimagö adö nipe u lila. ³⁴ Gapna nipe köp anibu amgö li niŋöm, Pol nüp haga, "Ram minöŋ ne gai ñibö?" ö ga. Hageia, Pol haga, "Yad Silisia Propins nibö," a ga. ³⁵ Pol Silisia Propins nibö bi mideia manö u niŋöm, bi kub nüp haga, "Bi nöp manö hagnaböl gau aueinaböl, manö kub ne hagnabun," a ga. Anig hagöm, bi nipe rimnap kalip haga, "Nüp dam Herod ram kub gi la u limim, abad mid aij gimim," a ga.

Juda bi kub gau Pol nüp manö kub hagla

24 Pol nüp dam Herod ram gi la u lilö, ñin unbö yigwo milö u mideia. Ruö mamid ñin u, God nüp nan sabe gep bi kub yabiŋ Ananias, daun kub Sisaria u arnig, bi manö ud asikep rimnap uŋ gi, bi manö hagep kale Dedalas aip Sisaria arla. Manö kub hagep ram u amöm, kale gapman bi kub Gapna Piliks u nüp, Pol anig göl anig göl ga u manö kub hagnig gabun, a gila. ² Pol ram raul u daulö niŋöl gi, bi manö hagep Dedalas Gapna Piliks nüp haga, "Ne me milö padö hanip abad midajan, pen pen gun gi gagun, mid aij gipun. Ne gasi niŋ aij gimön gajan u me, ram minöŋ hon i nan aij nan hain nibö waiö löp u, hon mid aij gipun. ³ Ram minöŋ hon i rigon rigon gau magöŋhalö pör nöp gi aij gabön anibu niŋun hon nöp aij yabiŋ a gabun. ⁴ Pen nöp manö milö kub hagagnabin. Manö uŋep magö ap hagnig gabin u, rimid pak niŋmön.

⁵ "Bi aui midöp i, hon niŋbun nipe pör nöp gi naj göp. Nibi bi gau kalip manö piral hagö, kale manö piral anibu niŋ udöm, nipe gi naj göp rö anig unbö rö nöp gi naj gipal. Ram minöŋ ke gau gau magöŋhalö ajom manö piral hagöm, Juda kai kalip ud asik ke ke lö niŋöl göm, kale gapman manö hag juöm, pen pen gipal. Nibi bi Jisas bi Nasared nibö u nüp niŋ udpal gau, bi kub kale ap me anibu. ¹⁶ Nipe God sabe gep ram gi naj ginig geia, hon niŋun nüp ud sisi lun nan hanip gi naj ga anibu lo hon ke manö kub hagnig gaino, ami bi kub yabiŋ Lisias kal ju apöm, ¹⁸ nüp damöm haga, 'Bi u nüp manö kub hagnig gipal gau, bi kub Piliks midöp au amöm, manö kub hagöl,' a ga. Anig hagö me, hon miŋi aubun. Manö anibu Pol nüp hag niŋaimön, nipe ke, nüp manö kub hagnig manö it u hagö, niŋnabön," a ga.

⁹ Dedalas anig hagaiö, bi Juda ap mideila gau, manö nipe haga adö u nöp hagöm, hagla, "Niŋö yabiŋ hagöp," a gila.

Pol gapna Piliks nüp manö haga

¹⁰ Gapna Piliks nipe ñimagö dap ranöl göm, Pol nüp, manö hag, a gö, Pol haga, "Ne mi iru nöp ram minöŋ i abad midmön, niŋ aij gimön, manö ud asik aij gipan rö, yijig göl nöp hagnabön. Anib u niŋem yip aij gö niŋöl gem nöp manö hagabin. ¹¹ Ne bi gau kalip hag niŋaimön, hagnaböl ñin unbö migan lanj araga nöp,

yad Jerusalem aramem, God sabe gep ram u sabe ginabin, a gem, arnö. ¹² Yad nibi bi rimnap udem, God sabe gep ram u aka Juda magum gep ram gau aka Jerusalem anj u, hibur naj gep rö manö rimnap hagagnö, wasö. ¹³ Yip miŋi manö kub hagaböl u, ne niŋnabön manö it ap midageinab, wasö. ¹⁴ Pen nöp manö ap waiö hagnig gabin. Yip hagla, 'Pol hon Juda gipun u rö rimnap gagöp; nipe pir alöm, Adan gisön nibö u arab,' a gipal. Yip Adan gisön nibö ajab, a gipal u, niŋö hagpal. Yad Adan gisön nibö ajem, bac bi sabe gimidal God aŋi anibu nöp sabe gimidin. Mosis Lo manö kali ktiŋ rika u abe, bi God manö hagep gau manö kali ktiŋ rikla u abe, magöŋhalö niŋ udöl gi midpin. ¹⁵ Bi Juda aui midpal, nibi bi aij gau abe, nibi bi naj gau abe, magöŋhalö umöm uraknaböl, a göm niŋbal rö u, yad u rö nöp niŋbin. ¹⁶ God aip am mideinabin, a gem, yad hatöwatö gagin, wasö. God niŋöm aka nibi bi gau niŋöm, Pol kabö rö gagöp, a ginaböl u niŋem, pör niŋ aij gem, mid aij gipin.

¹⁷ "Pen yad mi rimnap Jerusalem aragnö. Pen nibi bi yad nan midagöp gau kalip mani rimnap ñem, God nüp nan sabe gi ñin, a gem, Jerusalem arnö. ¹⁸ Jerusalem amem, hon Juda bi God amgö ilö mid aij gun, a gun, niŋön niŋön gimidun u, ginö. Anig gi pis gem, God nüp nan sabe gi ñin, a gem, God sabe gep ram u am midainö. Anig göl gi midainö u, bi aui kale apöm yip niŋla. Pen nibi bi iru nöp yad aip ap midageila. Pen pen hagep manö rimnap hagagnö. ¹⁹ Pen Juda nibi bi Esia Propins nibö gau Jerusalem apöm, God sabe gep ram au mideila. Manö kale midaböp u, kale aui apöm, manö anibu hagblap. ²⁰ Auagpal u, bi Juda Kansol kub gai i yip Jerusalem manö kub hagöm, yad nan naj ginö manö it niŋla u haglö, ne nöŋ! ²¹ Pen yip manö kub hagla ñin u, yad manö aŋi ap nöp hagnö. Meg miŋgan dap ranem hagnö, 'Yad nibi bi umöm uraknaböl, a gem, gasi u nöp niŋbin u me, yip manö kub hagabim i,' a ginö," a ga. ²²

²² Pol anig hagö niŋöl göm, Gapna Piliks, Adan u a gimidal manö u niŋ aij ga u me, Juda bi gau manö hageila u udagöm, haga, "Hainö ami bi kub yabiŋ u Lisias auö, manö nipe u niŋem, manö anibu hagnabin," a ga. ²³ Anig hagöm, bi nagiman kai kalip abad mideia u nüp haga, "Pol nüp abad mid aij gimön; nüp böŋ nöp nagi pidön lagmön. Nipe nan rimnap midagainim, nibi bi nipe gau kalip hag niŋö, nüp ñöl," a ga.

Pol mi mihöp nagi mideia

²⁴ Ñin pro bad ap arö, ñin ap Piliks nibin nipe Drusila aip aulö. Nibi Drusila anibu nipe Juda nibö nibi. Pen kale ber apil, nugmul nipe Pol nüp wiŋ alö, apöm, Krais Jisas nüp aigöl göm niŋ udpal manö u hagö, Piliks niŋ mideia. ²⁵ Pol nipe manö hag damöl gi, hon aigöl gun gi aij ginabun manö u abe, hon aigöl gun hibur gasi midmagö hon gasi göp rö nöp gagnabun manö u abe, God hainö hanip manö kub hagnab manö u abe Piliks

† 24:5 Ap 17:6 †† 24:6-7 Ap 21:28-30

‡ 24:15 Jon 5:28-29 †† 24:18 Ap 21:12-28 †† 24:21 Ap 23:6
††† 24:22 Ap 23:26

nip haga. Pen Pol anig hagö, Gapna Piliks manö anibu niñöm, piñiñ göm, Pol nip haga, "Ne miñi am midaimön. Hainö yad ñin ap nöp wiñ alnö, aumön," a ga. ²⁶ Pen gapman bi kub anibu, gasi nipe ke gau nöp niña, "Yad Pol nip pör pör wiñ alnabin u, nipe pen gasi niñnab, 'Yad bi i nip agamij mani rimnap ñinö, hagö, arnam,' a göm, yip mani rimnap ñinab," a gi gasi u niña. Pen gasi anibu nöp niñ midöm, Pol nip dugo ruö wiñ alö, apöm, manö hagnidil.

²⁷ Mi mihöp pis ga niñöm bi ne Posias Pesdas, Piliks kuö nip udöm, ram minöñ anibu gapna mideia. Pen Piliks, Juda kai yip bi aij a ginaböl u aij a göm, Pol nagı mideia u hubikaga.

Pesdas Pol nip manö kub niña

25 Pen Pesdas daun kub Sisaria u am gapna wög anibu udöm, ñin mihau niñan nöp midöm, Jerusalem ara. ² Pesdas Jerusalem arö niñöl göm, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda bi kub rimnap abe nip am niñöm, Pol anig göl anig göl gi naj ga manö anibu nip hagla. Juda bi gau kale ke agamij manö adö añi hagöm, Pol nip adan añ au utiñin lun, al pak linabun, a göm, hagla, "Hanip mög niñmön, bi ne rimnap hagaimön, Pol nip yinid ut gi Jerusalem dauöl," a gila. ¹⁴ Anig hageila, Pesdas haga, "Pol nagı midöp Sisaria. Anib u, yad Sisaria arnig gabin rö, ⁵ nip manö rimnap midainim, bi kub kale rimnap hagpe, yad aip Sisaria amöm, nip manö kub hagöl," a ga.

⁶ Pesdas anig hagöm, ñin raleb jin aka sidun lañ halö Jerusalem midöm, ado gi Sisaria ara. Ruö, Pesdas nipe manö kub hagep ram raul miñan u amöm, Pol nip dauim, a ga. ⁷ Pol nip daueila, Juda bi Jerusalem niñö aula gau apöm nip binig gıgabö göm, manö adö ke ke iru nöp hagla. Pen manö hagla adö anib gau manö it midö, hagagla. ††

⁸ Kale manö hageila, Pol uraköm pen haga, "Yad Juda niñi bi lo manö kale u rib rikagin; yad God sabe gep ram u nan naj ap gagin; yad Rom Empra Sisa nip manö naj ap hagagin," a ga.

⁹ Hageia, bi kub Pesdas, Juda niñi bi gau yip bi aij a ginaböl u aij, a göm, Pol nip hag niñöm, haga, "Manö kub hagabun anibi, Jerusalem amun hagnun aka?" a ga.

¹⁰ Hageia, Pol haga, "Miñi Sisa manö kub adö nipe u hadö midpin. Yad Juda niñi bi kalip nan naj ap gagpin u, ne u rö nöp hadö niñban. ¹¹ Pen nan naj ap ginö, yip manö kub hagöm, al pak lun, a gıblap u, piñiñ gagbnep; anib u yip al pakblap. Pen manö kub hagöm, manö it ap midagöp u, bi ap yip Juda niñi bi kalip ñinim rö lagöp. Anib u, ne yip Sisa midöp u yuö, nipe ke manö anibi niñnab," a ga.

¹² Pol anig hagö, bi kub Pesdas am bi nipe gau aip manö anibu hag amil apil göm, ado gi apöm, haga, "'Sisa manö kub yad u niñnab,' a gan u me, nöp Sisa midöp u hag yunabin," a ga.

Kiñ Agripa aip niñin nipe Benis aip

¹³ Pen yöp ñin mihöp lugö niñöl gi, Kiñ Agripa aip niñin nipe Benis aip, Pesdas gisön nöp gapna aua rö nip am niñul a gimil, Sisaria ammil, Pesdas aip ñin bad rapin ap midailö. ¹⁴ Kale ñin iru rö au midnig gilö niñöl gi, Pesdas nipe Kiñ Agripa nip haga, "Nöd Piliks gapna mideia ñin u, nipe bi ap nagı la. Pen gapna wög nipe u arö göm, bi anibu nagı lep ka u arik ara. ¹⁵ Yad Jerusalem arainö, bi Juda God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda niñi bi manö ud asikep bi kub gau abe, bi anibu nip yip manö kub hagöm, hagla, 'Ne hagnmön, Pol nip al pak lilañ,' a gila. ¹⁶ Pen manö it ap hagageila niñöm yad kalip hagnö, 'Hon Rom niñi bi lo ap anig göl midagöp. Niñi bi yihariñ al pakagun. Manö kub hagnun niñöm bi manö midainim gau amöm, bi kalip gi naj ga amgö ilö nipe au manö waiö hageinaböl; nipe manö pen hageinab; manö it ap mideinab u, nip al pak löl a ginabun,' a ginö. ¹⁷ Anig hagem, Juda bi gau yad aip Sisaria i apem, ruö me, am manö kub hagep ram raul miñan u asikem, Pol nip am dauim a ginö, daula. ¹⁸ Yad gasi niñnö e, manö kub yabiñ midöp, a ginö u pen manö kub hagla gau manö haglö niñöl gem niñnö manö kub midageia, wasö. ¹⁹ Kale yihariñ hagla, 'God manö u, hon hag aij gıpun rö hagagöp. Pen bi Jisas u hadö uma u pen Pol hagöp nipe kamiñ midöp a göp,' a gila. ²⁰ Manö hageila u yad niñ aij gagpin rö, Pol nip hag niñnö, 'Ne Jerusalem areinabön, nöp manö kub hagnaböl aka? ginö. ²¹ Hagainö, nipe wasö ga. Nipe haga, 'Yad nagı mideinabin. Hainö Empra Sisa nipe ke manö anibu hagnab,' a ga. Anig hagö, yad nip Sisa midöp gau yunabin, a gem, nagı libin rö midöp," a ga.

²² Pesdas anig hageia, Kiñ Agripa haga, "Pesdas. Bi anibu manö nipe ke hagö, yad niñnabin," a ga. Hageia haga, "Anib u, rol niñnabön," a ga.

²³ Anig hagö, ruö, Agripa niñin Benis aip, waliñ aij aij nöp yimmil, ami bi kub rimnap abe, bi kub yabiñ rimnap abe ut göm, niñi bi kub auabun, a göm, niñi löl gi manö kub niñeb ram raul miñan u arla. Ap midlö niñöl göm, Pesdas bi nipe rimnap kalip haga, "Pol nip am dauim," a ga. ²⁴ Hagö, daueila, Pesdas haga, "Kiñ Agripa abe, niñi bi ap midpim gai i abe, bi i nip niñim. Juda niñi bi nip manö kub hagöm, bi anibi böñ nöp al pak lep, a gıpal. Yad Jerusalem midainö, yip anig unbö nöp hagla. Aui auajin, unbö nöp halag. ²⁵ Yad niñbin, niñi bi gau nan naj yabiñ gilö, ñin rimnap al pak libal u pen bi i nip manö kub hagem niñnö, nan anibu rö ap gaga, wasö. Pen nipe ke haga, 'Empra nipe ke manö yad hagnab,' a ga. Anib u me, yad nip Sisa nip yunig gabin. ²⁶ Bi anibi Empra nip hag yunabin u pen nipe nan niñön niñön göp manö it u, köp halö kalı kliñ rik ñinam rö lagöp. Anib u, ne Kiñ Agripa abe, niñi bi rimnap gai i abe, bi anibi nan niñön niñön göp manö it u niñnabim. Kale manö nipe u niñmim, manö it magö u yip hagnabim yad kalı kliñ rikem, Sisa midöp au yunam.

²⁷ Pen gasi yad niñbin u, bi nagıman Sisa midöp au

† 25:2-3 Ap 23:15; 24:1 †† 25:7 Ap 24:5-6

‡ 25:14 Ap 24:27

yihariŋ yuem, lo nihön nihön rib rika u hagagnabin u, aij gagöp, wasö," ga.

Pol Kiŋ Agripa niŋ manö haga

26 Pen Kiŋ Agripa Pol niŋ haga, "Yad nöŋ apdi niŋöl midpin, manö hag!" a ga.

Aniŋ hagö, Pol niŋmagö dap ranöl göm haga, ² "Kiŋ Agripa. Ne nöŋ apön yip manö hag, a gajan, Juda niŋi bi manö yip hagaböl u, nöŋ hagnig gabin u, yip aij göp. ³ Hon Juda niŋi bi gipun gipun adö u abe, manö pen pen hagpun hagpun adö u abe, ne magöŋhalö hadö niŋban u me, nöŋ hagnig gabin i, yip aij göp. Aniŋ u, yad manö hagnö, yip iru niŋagmön.

⁴ "Yad niŋ pro ram minöŋ yad ke gau midainö niŋ u abe, hainö am Jerusalem midainö niŋ u abe, yad bi aigale bi rö midpin u, Juda niŋi bi gau magöŋhalö hadö niŋbal. ⁵ Kale yip milö padö niŋmidal. Yad bi Perisi, Juda lo manö niŋem, ktö gem, asi masi gi aij yabiŋ gipin. Kale nöŋ manö aniŋbu waiö hageinaböl u, yad manö niŋö hagabin u a gimön niŋnabön. ¹⁶ Pen God hadame nöŋ apis bac bi kalip manö aij hagö, gasi halö abad midmidal manö aniŋbu nöŋ niŋ udpin u me, kale yip manö kub hagaböl. ⁷ Hon Juda it ke ke unbö miŋgan laŋ magöŋhalö, God apis bac bi kalip haga manö aij u abad midpun. God niŋe nan aij niŋnabin a ga nan aij aniŋbu udun a gun, sidö aŋ sibön yaŋ niŋ sabe göl gi midpun. Pen Kiŋ Agripa, ne nöŋ?! Manö haga aniŋbu manö niŋö nöŋ hagöp a gem niŋ udöl gi midpin u me, yip manö kub hagaböl. ¹¹⁸ Pen kale nihön ginig niŋi bi umbal gau, God gö urakagnaböl, a gimim, niŋbim?"

⁹ "Pen nöŋ yad ke, Jisas Nasared niŋbö manö hageila gau kalip gi naiŋ ginam, a gem, gi niŋmidin. ¹⁰ Pen Jerusalem midem, yad u rö nöŋ gainö. God niŋ nan sabe gep bi kub gau yip haglö, niŋi bi Jisas niŋ niŋ udla gau iru nöŋ am daunö, nagä limidal. Yad ke bi manö ud asikep gau aip yau a ginö, rimnap böŋ nöŋ al pak lilö umla, kalip paj hagmidin. ¹¹ Juda magum gep ram gau ajem, niŋi bi Jisas niŋ niŋ udla gau kalip mulu kal niŋem, kale Jisas manö niŋe u arö gilaŋ, a gem, kalip gi naiŋ gimidin. Yad gasi adö aŋi ap nöŋ niŋem, niŋ rimnap niŋi bi aniŋbu gau kalip ulhai niŋin, a gem, ram minöŋ milö kub gau ajmidin.

Jisas Kraiŋ Pol niŋ uda u, Pol aiud aniŋbu haga

¹² "Pen niŋ ap Damaskas niŋi bi Jisas niŋ niŋ udla gau kalip nagä li daunam, a ginö, God niŋ nan sabe gep bi kub gau, yau, a göm, köp kalä ktiŋ rik niŋilö, udem hadnö. ¹³ Pen bi kub aij nöŋ! Yad sidö aŋ aulik aua magö u, adan aŋ au amöl gi niŋnö, mailö kub unbö ke kumi kabö adö laŋ niŋbö yad bi rimnap aip araino gau pak ŋa. Mailö pak ŋa aniŋbu, sidö mailö rö wasö; mailö aniŋbu ke yabiŋ ga. ¹⁴ Aniŋ gö, hon magöŋhalö minöŋ yaŋ ap lug pakun, yad niŋnö, manö ap, manö yabiŋ hon Arameik manö hagöm, yip haga, 'Sol! Sol! Yip nihön ginig pör gi naiŋ gabön? Nöŋ pör adan aij yam-

nam, a gipin u pen ne yad aip pen pen gabön u, nöŋ ke ilön gab,' a ga.

¹⁵ "Hageia, yad hagnö, 'Bi Kub, ne ban?' ö ginö.

"Hagainö, Bi Kub haga, 'Yad Jisas, yip pör gi naiŋ gabön u nöŋ hagabin,' a ga. ¹⁶ Aniŋ hagöm yip haga, 'Pen uri ne urak! Yad nöŋ manö hagnig aubin. Ne wög gi ŋeb bi yad midmön, yip miŋi amgö niŋban u abe, yad nöŋ hainö yamnabin u abe, niŋi bi rimnap gau kalip hag niŋnabön. ¹⁷ Yad nöŋ hag yunö, ne ammön Juda niŋi bi gau abe, Juda niŋi bi wasö gau abe hag niŋ, nöŋ gi naiŋ gilö niŋöl gem, nöŋ abad midem ud asik yunabin. ¹⁸ Ne manö aij yad kalip hag niŋ, amgö we midpal u amgö niŋ niŋnaböl. Ne manö aij yad kalip hag niŋ, sib gau midpal u arö göm mailö aunaböl. Ne manö aij yad kalip hag niŋ, Seden pidöŋ magö niŋe mo gau midpal u arö göm God niŋ aunaböl. Aniŋ geinaböl, nan si nan naiŋ gipal gau, Bapi niŋöm arö gö, niŋi bi nöŋ yip niŋ udpal gau aip seg kamiŋ mideinaböl,' a ga. [†]

Pol God niŋ wög gimidöp manö u haga

¹⁹ "Pen Kiŋ Agripa. Yad naböŋ ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au niŋbö apöm manö haga niŋnö aniŋbu arö gagnö. ²⁰ Damaskas amem, niŋi bi aniŋbu gau kalip manö aij aniŋbu hag niŋnö. Hainö am Jerusalem niŋi bi kalip hag niŋem, ram minöŋ Juda niŋi bi midpal gau magöŋhalö kalip hag niŋem, Juda niŋi bi wasö gau hag niŋem, ginö. Kalip hag niŋem hagnö, 'Nan si nan naiŋ gipim u, nihön ginig aniŋ gipun, a gimim, arö gimim, God niŋ aŋi niŋ udmim, nan naiŋ gau hadö arö gipun u niŋöl a gimim, hagöp rö nöŋ gimim,' a ginö. ²¹ Yad aniŋ ginö u me, niŋ ap God sabe gep ram au arainö, Juda bi aui kale yip ud sisi löm, al pak linig gila. ²² Pen God yip pör nöŋ abad midöp rö, yad uri magö i nöŋ aui urak midem, manö aij niŋe u, niŋi bi hib midöp gau abe, niŋi bi hib midagöp gau abe hag niŋilö gi midpin. Manö hag niŋabin aniŋbu, adö ap ke wasö; bi God manö hagep bi gau abe, bi ne Moŋis abe, hainö ginab a göm kalä ktiŋ rikla manö u nöŋ hag niŋabin. ²³ God manö hagep bi Aisaia God Manö kalä ktiŋ riköm haga, 'Krais apöm, ilön udöm umnab, pen niŋe bi nöŋ nöŋ kauyaŋ uraknab u me, Juda niŋi bi gau abe, Juda niŋi bi wasö gau abe niŋnaböl, God kalip u rö nöŋ ud kamiŋ yunim rö löp. Aniŋ ginab u niŋe kalip mailö rö pak niŋab,' a ga," a ga. [†]

²⁴ Pol manö aniŋbu hagö niŋöl gi, Gapna Pesdas manö kub hagöm haga, "Pol, ne bi manö adö ke ke niŋban rö, nabic jin mo ne miŋep göp haut almön hagabön," a ga.

²⁵ Hageia, Pol pen haga, "Bi kub aij yad Pesdas. Yad haut alö hagagabin. Gasi niŋöl niŋ aij gem, manö niŋö yabiŋ u hagabin. ²⁶ Yad nihön manö hagabin i, Kiŋ Agripa niŋe ke hadö niŋöb. Jisas niŋ nihön nihön göm manö nihön nihön göm gila u pi göm gagla. Waiö nöŋ gila u me, yad niŋbin, Kiŋ Agripa niŋe magöŋhalö hadö niŋöb. Aniŋ gö niŋem yad niŋ piŋiŋ gem ha-

† 26:5 P1p 3:5-6 †† 26:7 Ap 23:6; 28:20 † 26:9 Ap 8:3

†† 26:18 Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 †† 26:23 Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

gagabin, wasö," ga. ²⁷ Pol anig hagöm Kiñ Agripa níp niñöm haga, "Kiñ Agripa. Ne bi God manö hagep gau manö hagla u, niñö hagla, a gimön, gasi niñban aka? Yad niñbin, manö anibu niñö hagla, a gimön, niñban," a ga.

²⁸ Pol anig hagö, Kiñ Agripa pen haga, "Pol. Ne yip, manö pro ap hagnö, Jisas bi nipe ap mideian, a gimön, yip manö anibu hagabön aka?" ga.

²⁹ Hageia, Pol haga, "Manö utep hagnam aka manö milö hagnam, yad gasi aña ap nöp niñem, God níp sabe gem gagabin, ne abe, niñbi bi manö hagabin niñaböl gai i magöñhalö abe, yad midpin rö midaiim, a gem, sabe gabin. Pen yip sen adikpal rö kalöp lö, a gem, sabe gagabin," a ga.

³⁰ Pol anig hagö, Kiñ Agripa u, Gapna Pesdas u, Agripa niñin Benis u, niñbi bi mideilla gau magöñhalö uraköm, höñ amöm, hagla, "Niñbi bi rimnap gi naij gilo me, manö kub hagöm, rimnap nagí löm, rimnap böñ nöp al pak linaböl. Pen bi i nan naij ap gagöp, wasö," gila.

³² Anig hagöm, Kiñ Agripa nipe Pesdas níp haga, "Miñi nagí lep ram arö göm höñ arböp u pen nipe, 'Sisa manö kub yad niñnab,' a göp u me, nagí midöm, bi kub Sisa midöp u arnab," a ga.

Pol Rom arnig göm ñig magib uda

27 Gapna Pesdas Pol Rom uri arnim a göm hagö, ami bi gau abad midep bi kub Julias u, Pol abe nagiman bi rimnap halö abe udöm abad mideia. Ami bi anib gau kalip "Empra Ami Bi Nipe" a gimidal. ² Pen ñin anibu, ñig magib ram minöñ Adramidiam niñö u, Esia Propins arnig göm, Sisaria am pidön ga. Anib u, ñig magib anibu udun ñig an yan arno. Bi daun kub Desalonaika, Masedonia Propins au niñö bi ap aip arno. Hib nipe u Arisdakas. †

³ Ruö daun kub Saidon amjak am pidön gino. Julias Pol níp ud aij göm haga, "Am mideimam bi kalip niñmön, nöp nan niñhön midagainim gau nöp ñöl," a ga. ⁴ Pen hon Saidon arik arnig gun niñno, yigön kub yabit u apöm, ñig solwara u abe ral auia. Anig gö, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras böñ lau arno. ⁵ Anig gun, am am Silisia Propins hil gun, am ram minöñ Pampilia hil gun, am Lisia Propins amun, daun kub Maira amjak pidön gino. ⁶ Amjak pidön gun, ami bi kub bi nagiman gau kalip abad mideia u niña, ñig magib Aleksadria niñö ap ram minöñ Idali arnig geia. Anib u, nipe hanip hagö, ñig magib anibu arno. ⁷ Ñig magib anibu amun, ñig an kub yan amun, hain hain nöp uñham am am daun kub Kinidos amjakno. Pen yigön kub auageia niñöm yijig göl arep rö laga. Anib u me, böñ lau nöp am am ram minöñ Salmoni hil gun, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir ba lau nöp amun, ⁸ uñham am am ram minöñ pro ñig got au ap, "Ñig Magib Mid Aij Gep Kuö," a gimidal, amjak pidön gino. Ram minöñ anibu Lasia daun sö, au.

⁹ Hon anig gun, hain hain nöp gi ajno niñöl göm me, Juda niñbi bi nan niñagla ñin u ap arö, ñig solwara kub

ral auep ñin u hadö aua. ¹⁰ Pen Pol nipe kalip haga, "Bi gai i. Arep rö lagöp rö, areinabun u, nan wim wañib nan gau magöñhalö naij göm, ñig magib abe naij gö, hon magöñhalö ñig niñjun rö löp," a ga. ¹¹ Pol anig haga u pen, ñig magib bi wög gimidal abad midmidöp bi kub u abe, bi ñig magib nap niñö u abe, manö ke hageilö niñöm, ami bi kub Julias, Pol manö arö göm, manö kalip u uda. ¹² Bi iru nöp hagla, "Ram minöñ i ram minöñ naij. Yigön kub udöp ñin i, ram minöñ naij anibi midagaiun; Piniks sö, midöp au am midaiun. Yigön kub auab ñin u, ñig magib dam ram minöñ anibu lino, naij ganim," a gila. Piniks daun anibu, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir midöp. Ñig magib Piniks aumidöp u, yigön kub sidö auab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö wad arab lau adö arnab; pen yigön kub sidö wad arab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö auab lau adö arnab.

Yigön kub apöm, ñig solwara rala

¹³ Pen kale anig haglö, au midaino niñöl gi, yigön pro pro auia u niñöm, "Miñi amun arnabun," a göm, bi ñig magib wög gimidal gau, aga yula u tip gi udöm, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir ñig got adö u arno.

¹⁴ Anig gun arno niñöl gi, adin hadal majö yabit, airan Krir böñ lap niñö, ñig magib arnig gino lau adö apöm, ñig magib ud jinomno ga. ¹⁵ Anig gö, bi ñig magib wög gimidal gau niñöm, dam yijig göl arun, a göm, gi wasö niñöm, arö gilo, hanip halö dam ñig solwara an kub gau ud ara. ¹⁶ Hadal anig göm ud arö, am am ram minöñ ñig rib gus ga airan pro Kauda a gimidal u, böñ lap araino niñöm hadal kub auia u hain ga. Anig gö niñöl gun, hagno, "Yigön pro auab rö, ñig magib pro bad u udun, ñig magib kub migan u ud lun," a gun, uñham yabit ud lino. ¹⁷ Ñig magib pro bad u ud li aij göm, ñig magib kub u pa jö ginab rö löp, a göm, ñig magib gau niñö gau niñö nagí adiköm, tip gi li pidön gila. Pen, "Yigön kub auab i, ñig magib hon u dam kabö kutup Södis a gimidal gau amöm, kabö kutup naij u binin gö, naij ginab," a göm, sel adikla u hubik yulö, anin gö piñin göl gi arno. ¹⁸ Yigön kub u apöl gi mideia u me, ruö ñig magib u pita gan, a göm, wim wañib nan gau ud ñig yula. ¹⁹ Ruö u, u rö nöp, yigön ud nöp mideia u me, nan niñhön niñhön ñig magib mid aij gan a göm raul migan lilö mideia u, magöñhalö niñebir ud ñig yan yula. ²⁰ Pen hon pör pör sidö gapí gau niñmidagun, wasö. Yigön u anig göl udöl nöp mideia u me, gasi ap niñun, hagno, "Ram minöñ ap aragnabun; um haknabun," a gun, gasi niñno.

²¹ Pen milö padö kale nan magö niñmidagal. Hainö Pol mideilla an au uraköm haga, "Bi gai i, manö yad hagnö u niñbep rö, hon airan Krir nöp midun, wim wañib nan gau ud ñig yan yuagbnop. ²² Pen yad kalöp gagabin, uri gasi iru niñagmim; gasi halö midaimim. Hon ap umagnabun. Ñig magib u nöp böñ nöp naij ginab. ²³ Yad God níp wög gi ñeb bi nipe midpin u me, miñi sib yan God ejol nipe ap yuö, apöm yad midajin sö, au apöm yip hagöp, ²⁴ Pol, ne piñin gagmön! Midmön, bi kub Sisa midöp au ammön, manö kub niñn-

† 27:2 Ap 19:29

abön. Pen nîbi bi ñig magib raul migan midpal gau, God kalip u rö nöp abad midö umagnaböl. God nipe nöp mög niñöm, kamiñ midep magö kale u nape ñöb, a göp. ¹²⁵ Anib u, bi gai i, kale piñiñ gagmim; gasi halö midaimim. Yad niñbin, God nip niñ udpin u, nipe hagöp rö nöp ginab. ²⁶ Pen hon am am, ram minöñ ñig rib gus ga airan ap arno, ñig magib kabö kutup biniñ gi pidöñ ginab, a ga. ^{††}

Ñig magib böñ nöp naij ga

²⁷ Pen yigön u hanip anig göl ud dam dam ñin unbö siduñ böñ dañ ara niñöm sibön yañ me, ñig solwara Edriadik, a gal u, añ au amöl gun, bi ñig magib wög gimidal gau, gasi ap niñöm, söl ram minöñ ap ap-jaknabun rö löp, a gila. ²⁸ Kale gasi anibu niñöm, kabö kutup söl söl midöp aka göm, nan ñig li niñbal ap löm niñla milö kub kub 40 mida mideia. Yöp pro pro magö ap amöm, nan anibu kuöyañ löm niñla 30 mida mideia. ²⁹ Anig gö, hon kabö kub hañai adö au arun rö löp, a göm, piñiñ göm, aga miñhau miñhau yula niñöm, ñig magib pidöñ ga. Pidöñ gö niñöl gi, God nip sabe göm hagla, "Ram yinid ruöm sidö lañ," a gila. ³⁰ Pen bi ñig magib wög gimidal gau, ram minöñ ñig rib gus ga airan anibu yöp söl anib au arniñ, nîbi bi gau niñ mideila rö, piral wai ñöm, hagla, "Ñig magib pro u dam ñig magib nabic lau adö yuun, aga rimnap halö yuun," a gila. ³¹ Kale piral anig gilö niñöl gi, Pol niñöm, Julias ami bi nipe gau aip kalip haga, "Bi ñig magib wög gaböl i, kale ñig magib pro u udöm piñiñ gi areinaböl u, kale magöñhalö um haknabim," a ga. ³² Pol anig hagö, ami bi gau, ñig magib ñig yañ yuniñ geila nagi u, böñ nöp rib gi dö gi yulö, ñig añ yañ luga.

³³ Pen ram runig ga magö u, Pol kalip haga, "Ñin unbö siduñ böñ dañ u gasi iru niñmim, nan magö ñiñagmim, yihariñ nöp midpim. ³⁴ Anib u, uri nan rimnap ñiñmim. Wasö u, aige göl gimim mideinabim. Nibi bi añi ap nabic uñ añi ap lugagnab," a ga. ³⁵ Pol anig hagöm, bred rimnap udöm, kale mideila añ au God nip aij a göm, ud jö göm, nan rimnap ñiña. ³⁶ Pol nipe ñiñö niñöl göm, kale u rö nöp hibur aij gö, nan rimnap ud ñiñla. ³⁷ Hon söl ñin juöl unbö siduñ böñ dañ (276) nîbi bi ñig magib migan anibu midaino. ³⁸ Pen nan ñiñ pis gun, ñig magib piña gañ, a gun, wid mideia gau ud ñig yañ yuno.

³⁹ Ram ruö niñöl gun, ram minöñ anibu niñno. Pen bi ñig magib wög gimidal gau ram minöñ anibu niñön, a göm, niñagla. Pen kale niñla, ñig solwara lajiñ waj hak ara u, kabö kutup aij nöp mideia lau u me, hagla, "Ñig magib adö anibu kabö rö arnabun," a gila. ⁴⁰ Anib u, ñig magib aga yula nagi gau böñ nöp rib gi dö göm, ñig magib böñ böñ lila sidia miñhau hubik paliöm, sel kub u hubik lila u, kauyañ dap ran adiköm, hadla.

⁴¹ Am am me, ñig magib mulu adiñ u, kabö kutup adö u biniñ göm, paköl gi pidöñ ga. Anig göl paköl gi pidöñ gö, ñig solwara u ral apöm, ñig magib himgan adiñ böñ nöp pa jö ma jö gi ud ara.

⁴² Anig gö, ami bi rimnap apöm, bi kub kale Julias nip hagla, "Ñig magib i naij gab. Bi nagiman gau piñiñ gi arlö, hanip hag ginaböl. Anib u, kalip al pak lun," a gila. ⁴³ Anig hagla u pen Julias, Pol nip gasi niñöm, kalip wasö göm, haga, "Bi ñig uñiñ piñik niñbal gau nöd ñig uñiñ piñik aröl. ⁴⁴ Hainö bi ñig uñiñ piñik niñagpal gau, mab po naböñ naböñ gau udöm, ud sisi löm aröl," a ga. Hagö, haga rö nöp gino. Bi ap ñig ñiñagno; magöñhalö kamiñ arno.

Pol ram minöñ Molda am mideia

28 Pen hon ram minöñ ñig rib gus ga anibu arno, nîbi bi anib gau mideila gau hanip hagla, "Ram minöñ i Molda," a gila. ² Anig hagöm, hanip udöm gi aij gila. Hanip möñ al kiña ga rö, hanip ud aij göm, mab dap laulö, mali aij gino. ³ Pol pen am mab lö lö rimnap tihu dapöm lauö niñöl gi, hauať ap mab lö lö daueia añ anib au mideia u me, piñiñ gö, ap ranöm Pol nip ñi-magö kid u hau ij halö la. ⁴ Anig gö, nîbi bi ram minöñ anibu mideila gau niñöm, kale ke hagla, "Bi nagiman i gi naij göp rö kamiñ arnim rö lagöp. Ñig solwara añ au midöm, ñig magib u naij gö umagöp u pen miñi umnab," a gila. ⁵ Anig hagla u pen Pol ñimagö nipe u pipal pakö, hauať anibu lugöm, ñöl ina. Pen Pol nip nan ap gaga. ⁶ Anig gö, nîbi bi anib gau kale ke hagla, "Bi i nip hauať hauöp u hu ginim aka hu gagö yinid umnim," a göm, rapin nöp niñ mideila. Pen anig gi niñ midlö, nip nan ap gaga, wasö. Kale niñöm, hagla, "Bi anibu bi yabiť ap wasö; nipe god ap," a gila. ^{††}

⁷ Pen bi kub ram minöñ anibu abad mideia u hib nipe u Pablias. Ram minöñ nipe u söl anib au mideia u me, hanip dam ram nipe u amun, ñin miñhau niñan abad mid aij yabiť ga. ⁸ Bi kub anibu nap nipe u hañ roman nipe u mab rö inöm, hib yuö göm, um mideia. Pen Pol nipe Pablias nap nip niñöm, God nip sabe göm, nip ñimagö lö niñöl gi, nan ga anibu böñ nöp kamiñ la. ⁹ Anig gö me, nîbi bi ram minöñ anibu nan ga gau aulö niñöl gi, Pol nipe God nip sabe gö, kalip kamiñ la. ¹⁰ Pol anig gö me, hanip abad mid aij yabiť göm, ñig magib udun arniñ gaino ñin u, nan niñön niñön midageia gau hanip haťowalö ñila.

Pol daun kub Rom amjaka

¹¹ Pen ram minöñ anibu, ñig magib Aleksadria nibö ap, u rö nöp ap mideia. Ñig magib anibu hib nipe u "Ñi Ramö" a gila. Ñin anibu yigön kub udep ñin u aua u me, arep rö lagö, anib au mideia. Hon abe ram minöñ anibu midno, rakin miñhau niñan luga. ¹² Pen yigön kub auagep ñin u, ñig magib Ñi Ramö anibu amun, daun kub Sairakius amjak pidöñ gino. Amjak pidöñ gun, ñin miñhau niñan anib au midaino. ¹³ Ñig magib anibu nöp udun, Sairakius arö gun, daun kub Regium arno. Ruö yigön kub ap jöl adö apöm, ñig magib u udöm, yinid arö me, ñin miñhöp nöp ñig añ au midun, Pudiolai daun amjak pidöñ gino. ¹⁴ Ram minöñ anibu nîbi bi Jisas nip niñ udla rimnap mideila u me, hanip hagla, "Hon aip

midmim, armim," a gila. Hageila, kalip aip ñin unbö mudun jin midun, "Rom arun," a gun, hadno. ¹⁵ Pen Rom nibi bi Jisas nip niñ udla gau, "Pol bi gau aun-aböl," a gilö, niñöm, rimnap ap hanip Apias Maker an u nable pakla rö, rimnap ap hanip Ram Haneb Mihau Nigan mideia ram minöñ u nable pakla. Pol kalip niñö, hibur nipe aij gö, God nip aij a ga. ¹⁶ Pen hon am Rom midaino, gapman bi kub u Pol nip haga, "Ram ne ap ke hanmön," a ga. Anig hagö, Pol nipe ram ap uthai niñöm han midö niñöl gi, ami bi ap nip abad mideia.

Pol Jisas manö aij u daun kub Rom au hag ña

¹⁷ Pol ñin mihau nigan midöm, Juda bi kub ram minöñ anibu mideila gau kalip wiñ alö, ap magum geila, haga, "Mam bi. Yad nibi bi hon gau nan naj ap gagem, apis bac bi manö hagla u rib juagin u pen Juda bi kub Jerusalem nibö gau yip ud sisi löm, dam Rom gapman bi kub anib gau kalip ñila. ¹⁸ Rom gapman bi gau yip manö kub hagöm niñla manö it ap midageia. Yip al pak löl rö laga. Anib u, yip, hubik yuun, a göm, niñla u pen Juda kai mideila gau klö yabiñ göm, yip kauyan manö kub hagla. Anig gailö me, yad hagnö, 'Sisa nipe ke manö yad u niñnab,' a ginö. Pen yad nibi bi yad Juda gau kalip manö ap hagnig auagin. ¹²⁰ Pen hon Juda kai Bi Kub nip gasi halö abad midpun manö aij nipe u nöp hag ñinö, yip nagit libal i. Manö anibu hagnig me kalöp wiñ alnö aubim," a ga. ^{††}

²¹ Pol anig hageia, nip pen hagla, "Bi ram minöñ Judia nibö anib gau, i apöm aka köp ñilö auö, manö naj rimnap nöp haglö, niñagpun. ²² Pen hon niñbun, Juda nibi bi gau gau magöñhalö hagpal, 'Nibi bi gasi ne niñban rö niñbal gau, nibi bi aij wasö,' a gipal. Anib u, ne manö ne ke hagö, hon ke niñjun," a gila. [‡]

²³ Pen kale anig hagöm, ñin ap manö hagnabun, a göm, hag la. Ñin hag la anibu nöp, nibi bi nöd aula rö wasö, nibi bi iru yabiñ nöp Pol mideia ram u sib halö

† 28:18-19 Ap 25:11; 26:31 †† 28:20 Ap 26:6-7 ‡ 28:22 Ap 24:14

nöp ap magum gila. Anig göm, ap magum gilö niñöl gi, Pol nipe, God nibi bi udnig göm, Ñi nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u hag ñinig, Mosis abe, bi God manö hagep bi gau abe, hadame nöp Jisas anig anig göm ginab, a göm, kali ktiñ rikla manö u kalip hag ña. Jisas manö u hagnö niñlan, a göm, Pol manö anibu hag midö niñöl göm, sidö wad ara. ²⁴ Pen manö haga anibu, rimnap haga rö niñ udla pen rimnap niñ udagla. ²⁵ Pol nibi bi niñ udagla gau kalip haga, "Hadame nöp Ana Uñ nipe Aisaia nip go? lö, apis bac kale gau kalip manö niñö yabiñ haga. ²⁶ Manö anibu Aisaia nipe God Manö adiñ ap kali ktiñ riköm haga, 'Juda nibi bi gau kalip ammön hagnöm, "Manö hagnaböl niñnabim u pen manö hagöp u, a gimim, niñagnabim. Amgö niñnabim u pen nan ap niñagnabim. ²⁷ Nibi bi gai i manö yad hagnin u kalip iru gö niñagpal. God Manö niñno, hanip gö, nibi bi nipe midaiun rö löp a göm, rimid pit göm, amgö ju göm nöp midpal," a gimön,' a ga.

²⁸ "Anib u, Juda nibi bi gai i niñim! Kale Juda kai, God manö aij u arö gipim rö, nipe hagö, manö aij anibu Juda nibi bi wasö migan rimnap arnab niñöm kale manö anibu udnaböl," a ga. ²⁹ Pol kalip manö anibu hag pis gö niñöl göm, Juda nibi bi gau kale ke amöl gi, pen hagö pen hagö göl gi arla.

³⁰ Pen Pol daun kub Rom han midmidöp ram u rauöl gi han mideia, mi mihöp ina. Nibi bi nip niñnig aueila gau kalip magöñhalö hag wiñhai udöm, ud aij ga. ³¹ Nibi bi nip aula gau, God nibi bi udnig göm, Ñi nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u kalip hag ñöm, Bi Kub Jisas Kraiss manö aij u hag ñöm, gimidöp. Nipe anig geia, Rom gapman bi kub gau nip hag gagla u me, nibi bi gau kalip manö klö gi hagöm, kabö göl nöp hag ñimidöp.

Rom

Pol Rom nibi bi kalip köp kali kliš rika

1 Yad Pol. Krajs Jisas wög gi ñeb bi nipe midpin. God yip hag lö, Krajs Jisas manö aij ud arep bi ap midpin. God nipe yip udö, God manö aij u ud ajmidin. ^{†2} Pen manö aij anibu, God hadame nöp bi manö hagep nipe gau kalip hagö, kale God Manö u Manö U† u kali kliš riköm hagla rö nöp ga. ^{††3} Manö U† kali kliš riköm hagla anibu, kale God Ñi nipe manö u nöp hagla. Ram minöñ it i lau u, bi ne Depid rikö, rik dam dapil göm, nip yag daula. ⁴ Pen nipe ke God, nipe ke u† yabi† u, nipe umöm uraka u me, klö ke yabi† anibu niñun niñbun, nipe God Ñi nipe yabi†, Bi Kub hon Jisas Krajs.

⁵ Jisas Krajs yip mög niñöm ud aij ga. Jisas Krajs hib nipe adö arañ, a göm, God bi gau abe yip abe hag löm haga, kale minöñ naböñ gau rigoñ rigoñ nibi bi magöñhalö yabi† kalip Jisas manö aij hag ñibe, kale manö aij anibu niñ udöm, hagöp rö nöp göl, a ga. ^{¶6} Pen kale Rom nibi bi midpim au, God kalöp u rö nöp Jisas Krajs nibi bi nipe ke hag la.

⁷ Anib u, kalöp Rom kai, God, nibi bi yad mideilan, a göm ud midmagö yabi† löp gau, kalöp köp i kali kliš rikabin. Bapi God, Bi Kub Jisas Krajs, kalöp ud aij gimil, abad mid aij gilö me, kale agamiñ mid aij gimim. ^{††}

Pol daun kub Rom arnam, a göm, gasi u niña

⁸ Manö nöd hagnig gabin u, kale Jisas Krajs niñ ud-pim u, nibi bi ram minöñ got adsagö gau magöñhalö aiud anibu niñöm haglö arab. Anib u, yad Jisas Krajs nip sabe gem, God nip aij a gabin. ⁹ Yad God Ñi nipe manö aij u, gasi añi u nöp niñem klö gem, hag ñi ajem, God nip wög gimidin. God nipe niñöb, yad nip sabe gem, pör nöp hib kale hagabin. God nipe adan hiikö, kale midpim au am niñnabin, a gem, nip sabe gabin. ^{††}

¹¹ Jisas manö aij nipe rimnap kalöp hag ñinö, God Ana nipe ana kalöp nan aij ap ñö, ana kalöp añ dañ pidöñ midaimim, a gem, kale midpim au am niñnam a gem gasi u pör niñabin. ¹² Pen adö anibu nöp wasö. Yad aunabin u, yad Jisas Krajs niñ udpin rö niñmim, kale ana kalöp añ dañ pidöñ udmim, Jisas Krajs nip niñ ud pidöñ yabi† ginabim. Pen anig unbö rö, kale Jisas Krajs niñ udpim rö niñem, yad u rö nöp ana yad añ dañ pidöñ udem, Jisas Krajs nip niñ ud pidöñ yabi† ginabin.

¹³ Añ mam bi. Yad kalöp am niñnam, a gem, gasi u pör niñmidin u pen adan midageia. Amem, Jisas Krajs manö aij u hag ñinö, kale manö aij u niñmim, hagöp rö nöp niñ udmim, Jisas Krajs nip niñ udpe, nipe kalöp ud asik yunim, a gi gasi niñbin. Minöñ naböñ ke ke gau, nibi bi rimnap añ kalip gau ginö rö, am añ kalöp au u rö nöp giñnep. ^{†††}

¹⁴ Pen Jisas Krajs yip ud kamiñ yua u me, yad gasi niñbin yad nan naböñ midöp. Yad nibi bi gau manö aij nipe u hag ñinam. Grik nibi bi gau abe, Grik nibi bi wasö gau abe, nibi bi kali kliš niñbal gau abe, nibi bi kali kliš niñagpal gau abe, kalip magöñhalö manö aij nipe u hag ñinam, a gem, gasi u niñbin. ¹⁵ Anib u me, yad kale daun kub Rom midpim gau u rö nöp, am Jisas manö aij u kalöp hag ñinam, a gem, gasi añi u nöp niñabin. ¹⁶ Jisas Krajs manö aij nipe u God pidöñ halö hagab u me, nibi bi manö anibu niñ udeinaböl u, manö aij anibu kalip ud asik yunab; Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, kalip magöñhalö ud asik yunab. Anib u, yad Jisas manö aij nipe u gasi niñem, gasi halö nöp midpin. ^{†††17} Jisas manö aij u niñun niñbun, God nipe aigöl göm nibi bi nan si nan naij gipal gau kalip nibi bi aij, a ginab. Nibi bi gau kale gi aij gipal u niñöm, God kale nibi bi kamiñ aij, a gagnab; kale Jisas manö aij u niñ udpal u niñöm, kale nibi bi kamiñ aij, a ginab. Adö anibu nöp, God Manö kali kliš riköm hagla, "Nibi bi God Manö hagöp rö niñ udnaböl gau, God kalip nibi bi aij, a gö, kale kamiñ yöl mideinaböl," a ga. [§]

Nibi bi Jisas Krajs nip niñ udagnaböl gau manö kub niñnaböl

¹⁸ Nibi bi God Manö niñö niñblap u pen nibi bi rimnap God nip gasi niñagöm, gi naij göm, God Manö niñö u patu gipal. Anib u me, God nipe kal göm, kalip manö kub hagnig gab. ¹⁹ God nipe aigale Bi rö midöp, nipe ke waiö lö niñbal. ^{§†20} Nipe hadame dagol gau minöñ naböñ gi la ñin u rikö, nipe God klö halö yabi† pör pör midöp u waiö midö niñbal. God nipe nan niñhön niñhön gi la gau nöp niñöm, nipe aigale Bi rö midöp u niñblap. Niñageinaböl u, nan kale. ^{†††21} Anib u, God nip niñbal u pen nip aij, a göm, hib nipe u haglö adö aragöp. Gasi hañwatö niñöm, hau† alöm, sibön göp gau rö midpal. ^{§†22} Hon nibi bi gasi aij niñmidun, a gipal u pen kale nibi bi hau† rö midpal. ^{§††23} God pör

† 1:1 Ap 9:15 †† 1:2 Ro 16:25-26 † 1:5 Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 †† 1:7 Nab 6:25-26 †† 1:9-10 Ap 19:21; Ro 15:23

††† 1:13 Ap 19:21 ††† 1:16 Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Ap 13:46 § 1:17 Ro 3:21-22; Hab 2:4 §† 1:19 Ap 14:15-17; 17:24-28 §†† 1:20 Job 12:7-9; Sam 19:1 §† 1:21 Ep 4:17-18 §†† 1:22 Jer 10:14 1Ko 1:20

midöp u nîp haut göm, nan yîharîŋ rîmnap udöm, nîbi bî rō gî lōm, wal yaur rō gî lōm, hainjo sara rō gî lōm, nan anîb gau, god hon, a göm, sabe gîpal. †²⁴ Anîg gîlō, God kalîp arō gö, kale gasî najî yabiŋ niŋöm, nîbi si bî si göm, nagî najî adō anîbu amöm, hañ romanŋ kale ke gî najî gîpal.

²⁵ God Manö niŋö u arō göm, manö pîral niŋ udpal. God nan gî la gau nöp sabe göm, nîpe nan gî la gau nöp hib haglō adō aröp. Pen God nan magöŋhalō gî la u, hib nîpe haglō adō arböp. Hib nîpe nöp pör pör nöp hagno adō aranŋ. Anîb unbö rō aij.

²⁶ Kale anîg göl gî najî yabiŋ geila u me, God kalîp arō gö, nan nable yabiŋ göp adō u nöp gîmidal. Nîbi gau, bî kabö göl ud midöl rō arō göm, nîbi rîmnap aip nagî najî adō rîmnap gîpal. ²⁷ Bî gau u rō nöp, nîbi kabö göl ud midöl rō arō göm, bî ap bî ap nîp niŋö mab rō inö, bî gau kale ke nöp gî najî yabiŋ gîpal. Anîg göm pen ilön udpal. ††

²⁸ Hainö God manö niŋagnabun, a göm, gasî niŋla u me, God kalîp arō gö, nan najî nan gagep kalîp midmagö pîtu göp gau nöp gîpal. ²⁹ Pen kalîp nan najî gep adō u gasî aŋi u nöp lö, kale najî yabiŋ nöp göl göm, nan gau hon nöp midanŋ, a göm, gasî u niŋöl göm, haŋöwaŋö gî najî göl göm, gîpal. Nîbi bî nan aij kale gau yad rō lagöp a göm, gasî najî niŋöm, wîp alöm, pen pen göm, pîral hagöm, gasî najî nöp niŋbal. Pen, nöp hagöp yîp hagöp, a göm, ³⁰ nîbi bî hag juöm, God nîp mulu kal niŋöm, nîbi bî hag pro göm, hanîp nöp nîbi bî kub, a gî niŋlanŋ, a göm, hib kale u ke dap ranbal. Gasî hain nîbö adō rîmnap niŋun gî najî gun, a göm, gasî kale anîbu nöp niŋbal. Nîme nap manö hagpal u rîb jubal. ³¹ Kale gasî rîmid lagöp. Manö ke hag libal adō u hain gagpal. Nî pai amîlîp apîlîp kale ke gau midmagö lagpal. Nîbi bî rîmnap niŋlō, mög gagöp. ³² Gîpal anîbu, God wasö gö ilön kub udep u niŋbal u pen kale ke göm aka nîbi bî rîmnap aip göm, u gî aij gabun, a gîpal.

God manö kub hagöm, manö kabö göl nöp ud asiknab

2 Pen kale nîbi bî rîmnap kalîp hag jumîm hagnabîm, “Nîbi bî gau niŋön gîniŋ nan si nan najî gîpal,” a gînabîm u pen kale ke u rō nöp gîpîm u me, God niŋöm kalöp manö kub hageinab u, kale abe manö pen hagmîm rō lagnab. ³² Hon niŋbun, God nîpe manö niŋö nöp hagöp. Anîb u, nîbi bî anîg unbö rō gînaböl gau, kalîp manö kub hagnab u, manö kabö göl nöp hagnab. ³ Nîbi bî nan si nan najî gîpal gau, a gîmîm, hag junabîm u pen kale ke u rō nöp gîpîm. Anîb u, kale gasî niŋön niŋbîm? God hanîp manö kub hagagnab a gîmîm niŋbîm aka? ⁴ God bî aij, kalöp nîbi bî pör mög yabiŋ niŋöm, agamîj hain rik damöm, yîjîd kal gagöp u niŋbe, nîpe bî yîharîŋ ap rō löp ar? Pen niŋîm! Nîpe agamîj hain rik midöp u, yad yîjîd kal juageinabîm, kale nan si nan najî gîpal gau, niŋön gîniŋ anîg gîpun a göm, arō göl, a göm, agamîj hain rik midöp. ³⁵ Pen God agamîj hain rik midöm yîjîd kal

gagöp u, kale nan si nan najî gîpîm u, niŋön gîniŋ anîg gîpun, a gîmîm, arō gagpîm. Kale manö nîpe jî niŋmîm, nan si nan najî gîpîm gau nöp göl gî midpîm. Anîb u, God nîbi bî gînaböl gînaböl rō niŋöm, manö kub hagnab nîn u, kale manö kub yabiŋ niŋnabîm. Nîn anîbu, nîpe manö kub hagöm, kabö rō nöp hagnab u, waiö niŋnaböl. Nan si nan najî gîpîm u, nîpe niŋöm kal göm kalöp ilön pen nînab. ⁶ “Nîbi bî aŋi aŋi gînaböl gînaböl rō niŋöm, God kalîp u rō nöp aŋi aŋi pen nînab.” ††

⁷ Nîn anîbu nîbi bî an, God hanîp mailö aij nîpe nîm, manö aij hagöm, kamîŋ pör midep magö u nînab, a göm, nîbi bî rîmnap kalîp pör pör gî aij gîpal gau, God kalîp kamîŋ pör midep magö u nînab. ⁸ Pen nîbi bî an an, nan hañ romanŋ kale ke nöp gasî niŋöm, nagî aij adō anîbu jî niŋöm, nagî najî adō u arnaböl gau, God kalîp niŋö mulu yabiŋ lugö, kal juöm, ilön kub yabiŋ nînab. †††

⁹ Pen Juda nîbi bî gau abe, Juda nîbi bî wasö gau abe, nagî najî adō u geinaböl u, God kalîp hagö, kale magöŋhalö uŋham midöl göm, gasî milö yabiŋ löl göm, gî mideinaböl. ¹⁰ Pen Juda nîbi bî gau abe, Juda nîbi bî wasö gau abe, gî aij geinaböl u, God kalîp magöŋhalö mailö aij nîpe nîm, manö aij hagöm, ud aij gö, mid aij gînaböl. ¹¹ Niŋön gîniŋ: God nîpe böŋ lap aka böŋ lap aragnab. Kabö göl nöp niŋöm, nîbi bî gau kalîp ud asik ke ke linab.

¹² Juda nîbi bî wasö gau, lo Mosis haga niŋagal gau, nan si nan najî geinaböl u, lo manö niŋagal u pen kale ram minöŋ najî arnaböl. Pen nîbi bî lo Mosis haga niŋbal gau, nan si nan najî geinaböl u, God lo manö anîbu udöm, kalîp manö kub hagnab. ¹³ Nîbi bî lo manö niŋmidal gau, God kalîp, nîbi bî aij yad, a göm hagagnab. Nîbi bî lo manö hagöp rō nöp gînaböl gau nöp, God kalîp, nîbi bî aij yad, a gînab. ¹⁴ Juda nîbi bî wasö gau lo Mosis haga niŋagal. Pen kale gasî kale ke niŋöm, lo manö hagöp rō geinaböl u, gasî magö kale ke lo rō midöp. †††¹⁵ Kale anîg göl gasî niŋöm gîpal u me, hon niŋun niŋbun, lo manö u aŋ kale dan midöp. Nîn rîmnap gî damöm, aŋ kale yanŋ, “Gî najî gabun,” a göm niŋbal. Pen nîn rîmnap gî damöm, aŋ kale yanŋ, “Gî aij gabun,” a göm niŋbal.

¹⁶ Jîsas Kraîs manö aij hag nî ajmidîm u hagab, manö kub hagep nîn u, God Jîsas Kraîs nîp hagö, nîbi bî nan si nan najî pi göl gîpal gau hag hiik waiö lö, nîpe gasî magö kale ke midmagö aŋ kale dan niŋön niŋön hagöp u niŋöm, kalîp manö kub hagnab.

God nîpe lo manö hanîp nîa u me, hon Juda kai nîbi bî nîpe ke yabiŋ midpun, a gîla

¹⁷ Pen kale Juda nîbi bî gau, hib kale ke dap ranöl gî hagpîm, “God nîpe lo manö hanîp nîa u me, nîbi bî nîpe ke yabiŋ midpun. ¹⁸ Hon lo manö niŋbun u me, nagî adō anîbu aij, nagî adō anîbu najî, a gî gasî niŋun, God nîp aij göp adō u nöp gîpun,” a gîpîm. ¹⁹ Pen manö adō ap hagpîm, “Nîbi bî niŋagpal gau kalîp hag nî aij gun,

† 1:23 Dud 4:15-19; Sam 106:20 †† 1:27 Lep 18:22; 20:13; 1Ko 6:9 ‡ 2:1 Mad 7:1-2; Jon 8:7 †† 2:4 Ep 1:7; 2Pi 3:15

‡† 2:6 Sam 62:12; Pro 24:12; Mad 16:27; 2Ko 5:10 ††† 2:8 2De 1:8 ††† 2:14 Ap 10:35

nibi bi amgö we gö sibön göp rö midpal gau kalip hag ñi aij gun, ²⁰ nibi bi lo manö niṅgpal gau kalip hag ñi aij gun, ñi pai pro gau kalip hag ñi aij gun gipun," a gipim. Hagpim anibu hagpim, "God nipe lo manö hanip ña u me, gasi aij magöṅhalö abe, gasi niṅö magöṅhalö abe hadö niṅbun," a gipim. †

²¹ Kale lo manö u niṅmim, nibi bi gau kalip hag ñibim u pen manö nibi bi gau hag ñibim rö kale ke gagpim. Nibi bi rimnap kalip hagpim, "Nan si udagmim," a gipim u pen kale ke nan si udpim aka? †²² Nibi bi rimnap kalip hagpim, "Nibi si bi si gagmim," a gipim u pen kale ke anig gipim aka? Nibi bi rimnap kalip hagpim, "Nan haṭöwaṭö gau God rö sabe gagmim," a gipim u pen ram sabe gipal miṅgan anib gau ammim, nan dap libal gau rimnap si udpim aka?

²³ Hib kale u ke dap ran limim hagpim, "God lo u hanip juda nibi bi ña," a gipim u pen manö nipe u rib jubim rö, hib nipe u rö nöp hag jubim aka? ²⁴ Gi najj gipim anibu, bi ap nöd God Manö kali kliñ riköm haga rö nöp gipim. Nipe haga,

"Kale juda nibi bi, God lo manö niṅbun a gipim u pen kale ke mid aij gagpim rö, juda nibi bi wasö gau, God nip hag jubal," a ga. ‡

²⁵ Kale juda kai, God nibi bi nipe midaiun, a gimim, ñi gau yag dapim, pör pör waṅ hañ rib gi dö gipim. Pen lo manö nipe u rib jumim, ke niṅnabim rö ginabim u, nibi bi yihariṅ ñi waṅ hañ rib gi dö gagal rö u midnabim. ²⁶ Anib unbö rö, nibi bi au juda wasö, ñi hañ rib gi dö gagal gau, lo manö hagöp rö geinaböl u, God kalip nibi bi ñi hañ rib gi dö gipal u rö niṅnab. ††

²⁷ juda nibi bi wasö, ñi hañ rib gi dö gagal gau, lo manö hagöp rö gipal. Pen kale juda kai, Mosis lo kali kliñ rika u udmim, ñi hañ rib gi dö gipim u pen lo manö rib jubim u me, kalöp manö kub mideinab.

²⁸ Hon nibi bi rimnap hagpun, nibi bi ñi hañ rib gi dö gipal gau nöp juda nibi bi kabö göl, a gipun u pen u manö niṅö hagagpun. Nibi bi an an kale juda nibi bi kabö göl midpal? Hañ romaṅ nöp niṅun, juda nibi bi aka juda nibi bi wasö, gun, hagagnabun. ²⁹ juda nibi bi kabö göl gau, aṅ kale daṅ niṅun hagnabun, bi anibi nipe juda nibö kabö göl, a ginabun. Midmagö nipe u hañ rib gi dö gi midöp niṅnabun u, bi u bi juda kabö göl, nibi u nibi juda kabö göl, a ginabun. Lo Mosis kali kliñ rika u gö, midmagö kale au hañ rib gi dö gagep; God Ana nipe nöp midmagö kale au hañ rib gi dö ginab. Nibi bi midmagö kale unbö rö midöp gau, nibi bi gau kalip niṅlö hib midagöp, pen God niṅö hib midöp. ††

God hagab rö nöp gab

3 Anig hagabin u, bi ap hagnab, "juda nibi bi wasö, hañ rib gi dö gagal rö midaiunop aij giböp," a ginab u pen adö anibu hagagin. ² juda nibi bi midpun u aij yabiṭ midpun. Manö yad ke nibi bi rimnap kalip hag ñöl, a göm, God hanip juda nibi bi nöp manö aij

† 2:20 2Di 3:5 †† 2:21 Mad 23:3-4 † 2:24 Ais 52:5 ††
2:26 Gal 5:6 †† 2:29 Dud 30:6; Kol 2:11

nipe ña. ³ Pen juda nibi bi rimnap nihi bi manö ktö hagla rö gagla. Anig gila u, God manö ktö kalip haga u arö ginab aka? ⁴ Wasö yabiṭ, arö gagnab. Nibi bi gau magöṅhalö ñin rimnap piral hagnaböl, pen God nipe bi niṅö yabiṭ hagöm, hagab rö nöp ginab. Manö anibu rö God Manö u kali kliñ riköm hagla,

"God, ne manö kabö göl nöp hagpan u, nöp manö rimnap pen hagöl rö lagöp. Nöp manö kub hageinaböl u, manö it ap midageinab," a ga. †††

⁵ "Hon pör pör gi najj ginabun u, nibi bi rimnap niṅöm, God pör pör gi aij göp u waiö niṅnaböl. Anib u, God hanip kal göm manö kub hagnig gab u aij gagöp," a ginabun aka? (Pen manö anibu, nibi bi niṅöm hagpal rö nöp hagabin.) ⁶ Wasö yabiṭ! God nibi bi magöṅhalö manö kub hagnab u, böṅ lap aka böṅ lap aragnab; kabö göl adö u nöp hagnab.

⁷ Pen kale rimnap hagnabim, "Hon pör pör piral adö rimnap ginabun u, nibi bi rimnap niṅöm, God pör pör niṅö nöp hagöp u waiö niṅöm, Bi mailö halö yabiṭ midöp, a göm, hib nipe haglö adö arnab. Anib u, niṅhön ginig God hanip nibi bi nan si nan najj gep, a göm, manö kub hagöm, ilön kub ñinab?" ö ginabim. ⁸ Manö piral anibu rö hagnim hagnabim, "Nan si nan najj u nöp gino gino, God hanip mög yabiṭ niṅöm, nan si nan najj ke ke iru yabiṭ ginabun anibu niṅöm arö ginab u, nibi bi gau niṅöm, nipe bi aij unbö ke a göm hib nipe haglö adö arnab," a ginabim. Pen nibi bi rimnap yip ke hag juöl gi, Pol manö anibu rö hagöp, a gipal. Manö anibu rö yad hagagin! Piral hagpal rö, God niṅö, kalip manö kub hagöm, pen ilön kub ñinab.

Nibi bi aij ap midagpun

⁹ Anib u, niṅhön hagun? God niṅö, hon juda nibi bi gau mid aij gipun; juda nibi bi wasö gau mid aij gagpal, a gun aka? Wasö! Midö nöp me hagpin rö, hon nibi bi magöṅhalö, juda nibi bi gau abe, juda nibi bi wasö gau abe, nan si nan najj nagı adö anibu hanip ktö gi tip gi ud arnig gab. †††

¹⁰ Manö anibu rö, God Manö u kali kliñ riköm hagla, "Nibi bi pör gi aij ginaböl rö rimnap midagpal. ⁵

¹¹ Nibi bi, nagı adö anibu aij, nagı adö anibu najj, a göm niṅbal gau rimnap midagpal.

Nibi bi, 'God lau adö arun, nip aip midaiun,' a gi niṅbal gau rimnap midagpal.

¹² Nibi bi gau magöṅhalö God nip arö göm, nibi bi najj rö midöm, nan si nan najj nöp gipal.

Kale magöṅhalö unbö rö nöp gipal.

¹³ Aṭab kale u ado malo göm,

pör piral yabiṭ nöp hagpal.

Rugu miṅan kale u, wip umö paṭu gi aij gaglö,

hañ najj auöp u rö midöp.

Nibi bi rimnap kalip niṅlö mulu lugö, hag juöm, manö najj hagpal u, re najj hauaṭ rö midpal. ††

††† 3:4 Sam 51:4 ††† 3:9 Ro 1:18-2:24; 3:23 § 3:10 Sam 14:1-3; 53:1-3 †† 3:13-14 Sam 5:9; 10:7; 140:3

15 Kal najj yabiŋ juöm,
 niŋbi bi gau kalip ilön ñun,
 al pak lun, a göm,
 gasi u nöŋ niŋöm, †
 16 niŋbi bi gau kalip pör gi najj gilö,
 gasi iru yabiŋ nöŋ niŋbal.
 17 Niŋbi bi gau aip midöm,
 agamij mid aij göl rö lagöp.
 18 God bi kub niŋ midöp, a göm,
 piŋiŋ gagpal," a gila. ††
 19 God lo manö aniŋu hanip Juda niŋbi bi nöŋ ña u me,
 manö aniŋu magöŋhalö hanip Juda niŋbi bi hagab. Aniŋ
 u, God manö kub hagnab ñin u, niŋbi bi ram minöŋ gau
 gau magöŋhalö manö pen ap hagöl rö lagnab; kale
 magöŋhalö manö mideinab. 20 Aniŋ u, bi ap lo manö
 hagöp rö geinab u, God bi aniŋu nip, bi aij yad, a
 gagnab. Pen God lo hagöp rö niŋun, hon nan si nan
 najj gipun, a gun niŋnabun. †

Niŋbi bi Kraiŋ nip niŋ udpal gau nöŋ, kalip niŋbi bi asiŋ midagöp aij yad, a ginab

21 Aniŋu, pen miŋi, Moŋiŋ abe, bi God manö hagep bi
 gau abe, ginab a göm, kali kliŋ riköm hagla rö, Jisas
 Kraiŋ hanip a göm uma u me, nip niŋ udno, God hanip
 hagnab, "Kale niŋbi bi aij yad," a ginab. Pen hon Juda
 niŋbi bi gau abe, Juda niŋbi bi wasö gau abe, lo adö u
 nöŋ niŋun gino, aniŋ hagagnab. ††

23 Hon niŋbi bi magöŋhalö nan si nan najj gipun rö,
 God mailö magö aij niŋpe ñöb udun rö lagöp u pen
 24 God hanip mög niŋöm, Kraiŋ Jisas yuö apöm hanip
 rau adog uda u me, God hanip niŋbi bi aij yad a ginab. ††

25 Yad aigöl gem, niŋbi bi nan si nan najj gipal gau
 kalip niŋbi bi aij yad, a ginabin u niŋöl, a göm, God niŋpe
 Kraiŋ Jisas nip nan sabe gep rö minöŋ naböŋ it i hag
 yua. God niŋpe niŋbi bi nan si nan najj nöd gila gau,
 manö kub hagöm, kal juöm, ilön pen ñöm, böŋ nöŋ al
 pak liböp u pen niŋpe agamij hain rik midöm, aniŋ
 gaga. Pen uri Kraiŋ Jisas niŋpe apöm, niŋbi bi nan si nan
 najj gipal gau magöŋhalö haŋ romaŋ niŋpe ke udöm
 ilön kub udöm uma. Aniŋ u me, niŋbi bi an an, hagape
 niŋpe nan si nan najj yad tik gi yuöp, a göm, Jisas niŋ
 udeinaböl gau, God kalip niŋöm kal juöm ilön pen ap
 ñagnab. 26 Yad aigöl gem, niŋbi bi nan si nan najj gipal
 gau kalip niŋbi bi aij yad, a ginabin u niŋöl, a göm, God
 niŋpe aniŋ ga. Manö kub hagem, nan si nan najj gipal
 rö pen ilön u rö nöŋ ñinabin, a ga u me, niŋpe haga rö
 nöŋ göm, Kraiŋ Jisas nip nan sabe gep rö hag yuö, niŋbi
 bi nip niŋ udnaböl gau kalip niŋbi bi aij yad a ginab.

27 Aniŋ u, lo adö u gino, God hanip niŋbi bi aij yad a
 göm udö, niŋbi bi niŋpe midpun, a gun, hib hon ke hag-
 no adö arnim rö lagöp. Jisas hanip a göm uma manö
 aij u niŋ udun me, God niŋbi bi niŋpe midpun. 28 Aniŋ u,
 niŋbi bi gau lo manö hagöp rö gipal, a göm, God kalip
 niŋbi bi aij yad a gagnab. Niŋbi bi Kraiŋ Jisas ga manö aij
 u niŋ udpal, a göm me, God kalip niŋbi bi aij yad a
 ginab.

29 God niŋpe hon Juda niŋbi bi, God hon nöŋ wasö; niŋpe
 Juda niŋbi bi wasö gau God kale abe midöp. †††30 Niŋhön
 ginig: God niŋpe aŋi u me, niŋbi bi ñi haŋ rib gi dö gipal
 gau abe, niŋbi bi rib gi dö gagpal gau abe, kale adan aŋi
 u nöŋ arlö, God kalip niŋbi bi aij yad a ginab. Aniŋ u,
 kale magöŋhalö Kraiŋ Jisas ga manö aij aniŋu nöŋ niŋ
 udöl. †††

31 Pen hon Jisas manö aij u niŋ udno, God hanip niŋbi
 bi aij yad a ginab, a gipin u, lo manö gau arö ginabun
 a gem hagagabin, wasö. Niŋbi bi Jisas manö aij u niŋ
 udnaböl gau, kale manö aij aniŋu hagöp rö nöŋ gilö, lo
 manö u am pidöŋ ginab. †

God Ebraham nip bi aij yad a ga

4 Hon Juda niŋbi bi, bac itaŋ hon it göm rikö, rik amil
 apil göm, riklö midpun gau me, bi ne Ebraham.
 Pen God Ebraham nip uda u, aige göm Ebraham udaŋ
 2 Ebraham niŋpe ke nan aij ap gö, God ne bi aij yad, a
 giböp, Ebraham bi gau hagöm "Yad bi aij," a giböp.
 Pen God niŋöb Ebraham hib niŋpe ke dap raneb it ap
 midageia. 3 Pen ai ginig Ebraham hib niŋpe ke dap
 ranagböŋ? God Manö hagab, "Ebraham niŋpe God
 manö haga u niŋ uda u me, God nip 'Ne bi aij yad,' a
 ga." ††

4 Bi ap wög göm pe udöm, mani aniŋbi yiŋariŋ udpin a
 gagnab; wög gainö pen u mani i udpin a ginab.

5 Pen niŋbi bi, hon God nip klö hon ke wög geinabun,
 niŋpe hanip niŋbi bi aij yad a ginab, a gi gasi niŋnaböl
 gau, God kalip niŋbi bi aij yad a gagnab. Pen niŋbi bi, nan
 si nan najj gipun u pen God nan si nan najj gipun
 aniŋu yiŋariŋ arö göm, hanip niŋbi bi kamiŋ aij yad a
 ginab niŋbal gau, kalip niŋbi bi aij yad a ginab.

6 Manö hagabin i rö, Depid u rö nöŋ hadame nöŋ
 God Manö u kali kliŋ riköm, niŋbi bi nan aij ap gagnaböl
 pen God kalip niŋbi bi aij yad a ginab gau ñiŋ linaböl, a
 ga. Niŋpe haga,

7 "Niŋbi bi nan si nan najj gipal gau,

God nan si nan najj kale niŋöm arö ginab rö,
 aij gö niŋöl gi mideinaböl.

Niŋbi bi nan si nan najj gipal gau,

God nan si nan najj kale manö kub hagagnab rö,
 miŋ miŋ göl gi mideinaböl.

8 Niŋbi bi nan si nan najj gipal gau,

Bi Kub nan si nan najj kale tik gi yunab rö,
 ñiŋi löl gi mideinaböl," a ga. †††

9 Depid ñiŋi lep magö haga u, niŋbi bi ñi haŋ rib gi dö
 gipal gau nöŋ manö u udnaböl? Wasö yabiŋ! Niŋbi bi ñi
 haŋ rib gi dö gagpal gau abe udnaböl. God Manö kali
 kliŋ riköm hagla adin aniŋu uri nöŋ hagajin: "Ebraham
 niŋpe God manö haga u niŋ uda u me, God nip, 'Ne bi
 aij yad,' a ga."

10 Bac itaŋ hon Ebraham, haŋ rib gi dö gaga ñin u,
 God manö haga u niŋ udö, God nip, "Ne bi aij yad," a
 ga. 11 "Ebraham manö yad niŋ uda u me, yad, 'Ne bi aij
 yad,' a gipin u, niŋbi bi gau niŋlaŋ," a göm, hainö God
 hagö, Ebraham haŋ rib gi dö ga. God aniŋ ga u

† 3:15 Ais 59:7-8 †† 3:18 Sam 36:1 † 3:20 Sam 143:2; Ro
 7:7; Gal 2:16 †† 3:21-22 Gal 2:16 †† 3:24 Ro 5:1

††† 3:29 Ro 10:12 ††† 3:30 Dud 6:4; Gal 3:20 † 3:31 Mad
 5:17 †† 4:3 Jen 15:6; Gal 3:6 ††† 4:8 Sam 32:1-2

niñbun. Anib u, nibi bi ñi hañ rib gi dö gagöm, God Manö niñ udlö, kalip, "Nibi bi aij yad," a ginab nibi bi gau, Ebrahim bac itañ kale midöp. †

¹² Pen nibi bi ñi hañ rib gi dö gipal pen, Ebrahim hañ rib gi dö gaga ñin u, God manö niñ udmidöp rö, u rö nöp niñ udnaböl nibi bi gau abe, Ebrahim bac itañ kale u rö nöp midöp.

¹³ Pen Ebrahim lo adö gau niñöm gö, God nip, "Ne bi aij yad," a göm udaga. Ebrahim niñe God manö haga u niñ uda u me, God nip, "Ne bi aij yad," a göm, manö klö niñö hagöm Ebrahim abe ñi pai niñe anib gau abe kalip haga, "Kale ram minöñ it i gau gau magöñhalö udnabim," a ga. ††

¹⁴ God manö klö niñö haga u, nibi bi lo adö u niñöm ginaböl gau hagböp, God manö klö niñö haga anibu nan yihariñ rö liböp. Nihön ginig: nibi bi lo adö u hain göm, God nibi bi niñe mideinabun a göm niñbal gau, kale magöñhalö lo manö u rib junaböl niñöm God kal juöm, manö kub hagöm, pen ilön ñinab. God manö klö niñö haga u, nibi bi lo adö u niñöm ginaböl gau hagböp, God manö haga niñ udpal u nan yihariñ rö liböp. Ai ginig: nibi bi God manö haga niñ udnaböl gau niñ aij gagöm, dui ginaböl. God manö klö niñö Ebrahim nip haga u udagnaböl. ‡

¹⁶ Anib u, hon niñbun, God ginabin a göm, manö klö niñö hag la anibu, nibi bi God manö haga niñ udnaböl gau nöp kalip haga. Anib u, God gasi niñe ke nibi bi mög niñöm, yihariñ ud aij ginab u me, Ebrahim ñi pai niñe gau magöñhalö God manö klö niñö haga u rö udnaböl. Nibi bi kalip lo manö ña gau abe, nibi bi Ebrahim rö hañ rib gi dö gagöm God manö niñ uda rö, niñ udpal gau abe, kale magöñhalö manö klö niñö haga u nöp udnaböl. Ebrahim niñe bac itañ hon magöñhalö midöp me u. †††¹⁷ God Manö u kalik kliñ riköm hagla, "God Ebrahim nip haga, 'Yad ginö, nibi bi it ke ke iru nöp midpal gau, nöp bac itañ hon, a ginaböl,' a ga," a gila. Anib u, God amgö ilö adö niñe u, hon nibi bi it ke ke gau niñö nip niñ udpuñ gau magöñhalö bac itañ Ebrahim ñi pai niñe yabiñ midpuñ. God niñe nibi bi umbal gau gö, kale urakpal. God niñe nöp gö, nan nöd midagmidöp u miñi waelöp. ††

Ebrahim God nip niñ uda rö nöp gun

¹⁸ Pen Ebrahim miñep yabiñ löm, ñi pai riknim rö lagö, God nip haga, "Ne, it gimön, nibi bi ñi pai ne hainö mideinaböl gau, it ke ke iru yabiñ mideinabim," a ga. Anig hagö Ebrahim, God manö niñö hagöp, a göm, gasi halö midöm me, haga rö nöp me, nibi bi ñi pai niñe it ke ke iru yabiñ nöp midpal. †††

¹⁹ Pen Ebrahim niña, hañ roman kalpe ber mihau bir bir gi mihau luga. Ebrahim mi niñe söl ñin juöl unbö mamid lañ (100) ara u me, ñi pai rikep rö laga. Nibin niñe Sera u rö nöp miñep yabiñ la, ñi pai rikep rö laga. Pen niñe God manö nip haga u niñ ud pidöñ gi damöm, gasi halö mideia. ††††²⁰ God niñe Ebrahim nip

† 4:11 Jen 17:10-11 †† 4:13 Jen 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 ‡ 4:14-15 Ro 3:20; 5:13; Gal 3:18 †† 4:16 Gal 3:7 ††† 4:17 Jen 17:5 †††† 4:18 Jen 15:5 †††† 4:19 Jen 17:17

manö klö niñö haga u, Ebrahim gasi mihöp niñaga; niñe böñ nöp niñ uda. God Bi pidöñ halö, manö klö niñö haga rö nöp ginab, a göm, God manö haga u niñ udöl gi mideia rö, gasi magö niñe u pidöñ rimnap halö udöm, niñe God manö haga u ud pidöñ yabiñ göm, God hib niñe u hagö adö ara. ²² Ebrahim ga anibu, God Manö u kalik kliñ riköm hagla, "Ebrahim niñe God manö haga u niñ uda u me, God nip, 'Ne bi aij yad,' a ga," a gila. ²³ "God nip, 'Ne bi aij yad,' a ga," manö kalik kliñ rikla anibu, Ebrahim nip nöp kalik kliñ rikagla. ²⁴ Hanip abe, niñöl a göm, kalik kliñ rikla. God niñe gö, Bi Kub hon Jisas uraka anibu niñ udpuñ u me, niñe hanip abe nibi bi aij yad a ginab. ²⁵ Pen nan si nan naij gun asiñ midaino rö, God hanip mög niñöm, Ñi niñe Jisas Krai niñe yuö apöm, "Kale nan si nan naij gipal anibu God niñöm arö ginim," a göm, uma. Pen Jisas umö, God gö, kauyañ uraka rö, asiñ kub gac hanip uñ ga anibu kamiñ linim rö löp. ††

God nip niñ udeinabun u, hanip nibi bi asi masi midagöp a ginab

5 Pen God hanip mög niñöm ga anibu niñ udno u me, hanip nibi bi asi masi midagöp a göm, uda. Anib u, Bi Kub hon Jisas Krai niñe gö, hon God aip jim ñöl midun, agamij mid aij gipun. Pen ram minöñ hon hag löp u amun, God mailö aij niñe u niñun, nip aip mideinabun a gun, aij gö niñöl gi midpuñ.

³ Miñör auö, uñham midpuñ u, miñ miñ göl gi midpuñ. Nihön ginig: miñör auö, uñham mideinabun u, hon klö gun, Jisas Krai cig aij gun, arö gagnabun. ⁴ Hon klö gun, Jisas Krai cig aij gun, gi dam dam, hon nibi bi gasi magö pidöñ halö mideinabun. Pen gasi magö pidöñ halö mideinabun u, hon gasi halö mideinabun. ⁵ Pen anig göl gasi halö mideinabun u, yihariñ midageinabun. Nihön ginig: God niñe Ana Uñ u hanip ñöm hanip midmagö yabiñ libil.

⁶ Pen hon nibi bi minöñ naböñ adö it i midpuñ gau, nan si nan naij gi damun gac halö midaino, God aip jim ñöl midep rö laga. Hon adan arun ap midageia. Pen God niñe hag la ñin u nöp, Krai hanip nibi bi naij nan a göm uma. ⁷ Pör nibi bi rimnap, bi aij ap nip niñöm, "Yad nip nan a gem umnö, niñe kamiñ arañ," a göm umagnaböl. Pen ñin añi añi rimnap bi ap bi aij yabiñ ap rö niñöm, "Yad nip nan a gem umnö, niñe kamiñ arañ," a göm umnab aka niñagpuñ. ⁸ Pen hon nan si nan naij gi midaiun ñin anibu nöp, Krai hanip nan a göm uma. Anib u, hon niñbun, God hanip midmagö yabiñ löp. ††

⁹ Krai niñe hanip a gi umöm, hagape niñe lugö, God hanip nibi bi aij yad a ga. Anib u me, hon niñbun, God kal ju manö kub hagnab ñin u, Krai niñe hanip ud kamiñ yunab. ¹⁰ God kotmañ niñe midaino ñin u me, Ñi niñe umöm, hanip Nap aip jim ña. Uri Nap aip jim ñöl midpuñ u me, Ñi niñe uraköm kamiñ midöp u, hanip niñö nöp ud kamiñ yunab! ¹¹ Pen anibu nöp wasö. Hon God aip jim ñöl midpuñ rö, Bi Kub hon Jisas

§ 4:22 Jen 15:6 †† 4:25 Ais 53:4-5 ††† 5:3 Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 †† 5:8 Jon 3:16; 1Jn 4:10 ††† 5:9 Ro 1:18; 2:5

Krais nipe nöp gö, God aip jim ñöl midpun, a gun, hib kale apil miñau dap ranöl gun, aij a gö niñöl gi midpun.

Adam yam nipe umbal pen Jisas yam nipe kamiñ pör midep udpal

¹² Pen nan si nan naij göl umeb it u, Adam nöp it göm gö me, asiñ nipe anibu nibi bi rik lep nipe gau magöñhalö umbal. Nihön ginig: God niñö, Adam ga anibu, hon nibi bi rik lep nipe gau magöñhalö aniñ gino. Ñin anibu hanip yag dauagla u pen hon aip gino.
†

¹³ God Mosis nip lo manö ña adö u, nan si nan naij gep gasi u minöñ naböñ adö it i nöd mideia. Pen lo midageia ñin u, God nan si nan naij gila u niñöm, hainö pen ñinaböl, a göm, gasi niñ midageia. ^{††14} Pen Adam it göm gi naij gö, asiñ nipe anibu nibi bi gau kalip ut gö, magöñhalö um dap dap, Mosis lo manö hag ña ñin u aua. Adam God manö nip haga u rib jua rö, rimnap rib juagla u pen Adam ga rö magöñhalö umla. Adam nipe Bi hainö aunab Bi u rö.

¹⁵ Adam gi naij ga u ke; Jisas Krais nan aij ña u ke. Adam nan si nan naij gö, nibi bi magöñhalö umbal. Pen Jisas Krais nibi bi mög niñöm uma rö, God nibi bi gau magöñhalö mög yabiñ niñöm, ud aij göm, nan aij yabiñ ña.

¹⁶ Bi añi anibu nan si nan naij ga u ke; God nan aij ña u ke. Adam nan si nan naij añi anibu ga u, God niñöm manö kub hagöm, ne umnabön a ga. Pen Adam ñi pai nipe nan si nan naij gi dam dam, Jisas Krais nan aij yiñariñ ñö, God, "Nibi bi gau magöñhalö pör pör kamiñ midaiöl rö löp," a ga.

¹⁷ Nöd bi añi ap nan si nan naij gö, asiñ klö naij yabiñ anibu hanip magöñhalö ut ga. Pen hainö, aniñ adö anib unbö rö wasö, God nibi bi mög yabiñ niñöm ud aij yabiñ gö, nibi bi asiñ midagöp a ginab gau, bi añi Jisas Krais gö, kale kamiñ midöm nipe aip aij gö niñöl gi mideinaböl.

¹⁸ Adam nan si nan naij magö añi ap nöp gö, asiñ anibu nibi bi magöñhalö ut gö, God manö kub hagöm, "Nibi bi magöñhalö umnaböl," a ga. Pen Jisas Krais ñin añi ap nöp nan aij yabiñ gö, God nibi bi magöñhalö kalip nibi bi aij yad a göm, kamiñ midep magö u ñinim rö löp. ^{†19} Bi añi ap God manö haga u rib jua rö, God niñö, hon nibi bi magöñhalö nan si nan naij gino. Ñin anibu hanip yag dauagla u pen hon aip gino. Anib unbö rö nöp, bi añi ap God manö haga rö niñöm umö, God nibi bi magöñhalö kalip nibi bi yad a ginim rö löp.
‡

²⁰ Nibi bi nöd nan si nan naij gi midmidal; God nipe lo manö hainö ña. God lo manö ña u, nibi bi, lo manö rib juun nan si nan naij gipun u niñöl, a göm, lo manö ña. Anib u, nan si nan naij gila gau iru yabiñ nöp gilö ara. Pen God nibi bi nan si nan naij gila gau kalip mög yabiñ niñöm, ud aij yabiñ ga.

† 5:12 Jen 3:6; Ro 6:23 †† 5:13 Ro 4:15 ‡ 5:18 1Ko 15:22
‡† 5:19 Ais 53:11

²¹ Anib u, nan si nan naij asiñ anibu klö yabiñ göm, nibi bi magöñhalö ut gö, wip umbal rö mideila. Pen God aniñ göl nibi bi gau kalip mög yabiñ niñöm, ud aij yabiñ göm, nibi bi aij yad a göm, kamiñ pör midep anibu ñinab. Bi Kub hon Jisas Krais nipe gi aij ga u me, God aniñ ginab. ‡

Jisas aip umun um haut gino a gun, nan si nan naij gep gasi adö u niñagun

6 God hanip mög niñöb anibu, nibi bi rimnap hagnaböl, "Nan si nan naij hañwañö göl gi midno midno, God hanip nöd niñöm ud aij göp rö wasö, hainö hanip mög yabiñ niñöm ud aij yabiñ ginab," a ginaböl. ² Pen manö piral aniñ rö hagagun! Hon nan si nan naij gep nagı adö u, hon hadö umno. Anib u, midmagö hon piñu gö, nan si nan naij gun rö lagöp. ³ Kale niñbim, hon nibi bi Krais Jisas aip jim ñöl midaiun a gun ñig pakno gau, "Nipe uma rö jim ñöl umbun," a gun, ñig pakno. ^{††4} Hon ñig pakno u, Krais Jisas aip wip rigöl miñan lugun umno rö la. Nihön ginig: Krais nipe umö, kabö miñan u rigöl gila pen Nap klö ke yabiñ nipe u gö, uraköm kamiñ midöp rö, hon unbö rö wip rigöl miñan rö midpun u urakun, kamiñ hain nibö adö u mideinabun. ‡‡

⁵ Krais aip jim ñöl umno u me, nipe kauyañ uraköm kamiñ midöp rö, hainö hon u rö nöp urakun kamiñ mideinabun. ⁶ God nipe gasi niña, nan si nan naij gep nagı u böñ nöp rib gi dö gö, hainö nibi bi gau kalip nagı wög gep bi rö, adan naij u ud ñip gi dam aragnim, a gi gasi niña. Anib u me, nagı adö naij gimidun u, Krais aip mab ba lañ al pak liñö uma. ⁵⁷ Pen nihön, nibi bi um haut gıpal gau, nan si nan naij gep magö u midmagö kale piñu gö göl rö lagöp.

⁸ Hon niñbun, Krais aip umno u me, nipe aip kamiñ mideinabun. ⁹ Hon niñbun, Nap nipe gö Krais uraka rö, nipe kauyañ umagnab. Uri umeb magö u Krais nip nan ap ginim rö lagöp. ¹⁰ Krais nipe ñin añi ap nöp uma u pen nan si nan naij gep pidöñ u böñ nöp hir göp. Krais kauyañ uraköm, am God aip midpil.

¹¹ Anib u me, Krais Jisas aip ut gun, nan si nan naij gep adö u um haut gun, urak God aip kamiñ midpun, a gimim niñmim. ^{5†12} Nan si nan naij gep magö u, kalöp adik ñip gi dam, bi nagı wög gep rö mo gau midmim, nan si nan naij ginabim, a ginab. Pen kale wiñö gimim. ^{5††13} Pen gasi naij kale u, hañ romañ ñin ma kalöp adıñ ap, nan si nan naij ginim, a göm, ñip gi gainim rö, kale hañ romañ kale adıñ adıñ gau magöñhalö böñ nöp wiñö gimim. Jisas aip umun urakpun u me, gasi midmagö rimid hon God nip ñun, hañ romañ adıñ gau God nip ñun, nipe hagöp rö nöp gun, a gimim niñmim.
‡†

¹⁴ Nöd lo manö adö u niñun gun, a gi gasi u niñbe, nan si nan naij gep gasi u nöp lö, aniñ gimidim. Pen miñi adö anibu rö midagpim. God kalöp mög niñöm

‡‡ 5:21 Ro 6:23 ‡†† 6:3 Gal 3:27 ‡‡‡ 6:4 Kol 2:12 § 6:6 Gal 5:24 §† 6:11 2Ko 5:15; Gal 2:19 §†† 6:12 Jen 4:7 §‡ 6:13 Ro 12:1

udö, Krajs nîbi bî nîpe midpim u, nîp cig gîmim, nan si nan najj gau arö ginabim. †

Nagi asiñ midagöp aij adö u nöp arun

¹⁵ Pen God lo manö adö u gîno, God niñöm hanîp udagnab; nîpe ke hanîp mög niñöm, Krajs nîp yuö apöm, hanîp a göm uma rö, udnab. Anîb u, nan si nan najj nöp gî midaiun aka? Wasö yabi! Anîg gagun.

¹⁶ Kale niñbim, kale bî kub ap nîp, hon bî nagî wög gep ne midun, wög niñön hagnabön ginabun, a geinabim u, kale bî kub anîbu mo nîpe gau midpim. Kale nan si nan najj gep nîp nagî wög gep bî rö mideinabim u, nan si nan najj gep mo gau midmim umnabim. Pen kale God manö hagöp nagî wög gep bî rö mideinabim u, God manö hagöp mo gau midpe, nîpe kalöp nîbi bî aij yad a ginab. ††

¹⁷ Nöd kalöp nan si nan najj gep gasi u nöp lö, bî nagî wög gep rö midmim, adö anîbu nöp gîmidim. Pen hainö, Jisas manö aij u niñmim, böñ nöp udpim. Anîg gipim u, yad God nîp aij a gabin. ¹⁸ God nîpe gö, kale nan si nan najj mo gau midmim, yöñ udmim, God nagî wög gep nîbi bî rö midmim, nîpe hagöp rö gî aij gîpim. ¹⁹ Pen kale ke ktö midagpim rö, manö hagnîg gabin i, yad waiö nöp hagnö niñ aij göl, a gem, waiö nöp hagnabin.

Nöd kale gasi najj yabi! niñmim, nagî wög gep nîbi bî rö midmim, hañ romanî ñin ma kale gau nan si nan najj yabi! gî dammim, gî najj yabi! nöp gîmidim. Pen miñi gasi aij yabi! niñmim, nagî wög gep bî rö midmim, hañ romanî ñin ma kale gau God manö hagöp rö nöp gî dammim, kamiñ aij nöp mideinabim. ²⁰ Nöd nan si nan najj gep nagî wög gep nîbi bî rö midmidim u, God manö hagöp adö u kalöp abadö, mo nîpe gau midagmidim. ²¹ Pen nöd gî najj gîmidim anîbu, miñi niñmim hagnabim, "Pör anîg gî najj gîmidun u, nable göp. Anîg gun nan aij ap udagpun," a ginabim. Nîbi bî anîg gîpal gau umnîg ginaböl.

²² Pen miñi God nîpe gö, kale nan si nan najj mo gau midmim, yöñ udmim, God nagî wög gep nîbi bî rö midmim, God niñö aij ginab adö u nöp gîmim, kamiñ pör pör midep u udnabim. ²³ Nan si nan najj gep adö u gî damun, pe udun umnabun; pen Bî Kub hon Jisas Krajs aip jim ñöl mideinabun u, God hanîp kamiñ pör pör midep magö u yihariñ ñinab. ‡

Krais hañ romanî nîpe midpim rö, nîpe aip umbe

7 Kale añ mam lo manö niñbim gau. Kale niñbim, nîbi bî kamiñ midpal gau nöp lo manö hain ginaböl; umeinaböl, marö kalîp rimnap midagnab.

² Manö ap ba gau rö ap midöp. Lo manö ap haga, bî nîpe mideinab, nîbin nîpe nugmul aip midainim; pen nugmul umnab u, lo anîbu pis ginab. ³ Nîbi u nugmul midö niñöl gî, am bî hain nîbö ap niñöm udeinab u, nîp hagnaböl, "Lo manö rib jumön, ne bî si udep nîbi," a ginaböl. Pen nugmul umö, am bî hain nîbö niñöm

udeinab u, manö midagöp; "Lo manö rib jumön, ne bî si udep nîbi," a göm, hagnaböl.

⁴ Pen añ mam bî. Anîb unbö rö nöp, kale Krajs hañ romanî nîpe midpim gau, nîpe aip umbe rö, lo manö ud sisi limidim u arö gîpe niñöm Bî ap kalöp udnab. Bî au umöm uraka Bî u kalöp udö, kale God nîp aij ginim adö u nöp ginabim. ‡†

⁵ Nöd pen Krajs hon udaga ñin u, nan si nan najj gep magö u hanîp ud sisi limidöp. Lo manö adö u nöp hain gun a gî midmidun u pen gasi najj anî hon dañ pîral hiikö, mab asi ñiñ umeb magö u waiö lö, mid aij gîmidagun. God aip midep rö laga. ⁶ Pen miñi Krajs aip umbun rö, lo manö hanîp nagî rö löm ud sisi limidöp u pak gulu gî lun me, Juda lo manö kalî ktiñ rikla adö u niñun gagpun; God Ana gasi ñöb adö u nöp niñun gîpun. ‡†

Lo midöp rö, nan si nan najj gîpun u waiö niñbun

⁷ Anîb u, hon niñön hagnö? God lo manö hagö hagla u, manö najj hagöp, a gun aka? Wasö yabi! U anîg hagagun.

Lo midagböp, yad nan si nan najj aigeg rö midöp u niñagbnep. Lo manö adö ap kalî ktiñ riköm hagla, "Nîbi bî rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp, a gîmim, gasi u niñagmim," a gîla. Anîb u me, yad niñbin, nîbi bî rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp a gî gasi niñeinabin u, nan si nan najj ginabin. ‡†† Anîb u, yad gasi niñbin, hainö yad nan si nan najj gem, nîbi bî rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp, a gî gasi u niñagnabin. Yad anîgöl gasi niñmidin u pen adîñ nan si nan najj gep magö u am gasi rimid yad ñip gî dam arö, nîbi bî rimnap nan kale gau iru yabi! nöp nan yad rö midaiböp a gî gasi u nöp niñnö. Pen lo manö midagböp, nan si nan najj gep magö ktö midagböp, bî hadö umöb rö midböp.

⁹ Lo manö, u gîmön, u gagmön, a gab u, yad nöd niñagmidin. Yad anîg gem kamiñ midainö. Pen lo manö u auö, nan si nan najj gep magö u, bî kamiñ midöp rö löm, ktö udöm yîp ñip gî ud arö, umnö. ¹⁰ God lo manö ña u, hanîp adan pör midep u yamböp, pen yîp umeb magö nöp ña. ¹¹ Anîb u, yad gasi niñbin, hainö yad nan si nan najj gem, nîbi bî rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp a gî gasi u niñagnabin. Yad anîgöl gasi niñmidin u pen, adîñ nan si nan najj gep magö u am gasi rimid yad ñip gî dam arö, nîbi bî rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp a gî gasi niñnö. Nan si nan najj gep magö u, God lo manö haga u nöp udöm, yîp al pak la. ‡††

¹² Anîb u, hon niñbun, God lo manö u u! midöp. Hon niñbun, "Nîbi bî rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp a gî gasi u niñagmim," lo manö anîbu, God nîpe ke manö ktö haga u, u! nöp, kabö rö nöp, aij nöp midöp. ¹³ God lo aij anîbu yîp al pak la umnö aka niñön? U wasö! God lo manö aij u hagö niñbun rö, marö kub anîbu udagnabun. Nan si nan najj gîpun rö, marö kub anîbu udnabun. Pen nîpe hanîp lo manö ha-

† 6:14 1Jn 3:6 †† 6:16 Jon 8:34; 2Pi 2:19 ‡ 6:23 Ro 5:12,15

†† 7:4 Ro 6:2,11 ‡† 7:6 Ro 8:2; 6:4 ‡†† 7:7 Eks 20:17; Dud 5:21 ‡†† 7:11 Jen 3:13 § 7:12 1Di 1:8

ga anibu, gasi ap ke niñöm hagaga; nan si nan najj gep magö u gac kub yabiñ midöp u niñöl, a göm, lo manö haga. Anib u, God lo manö u haglö niñbin rö, umagnö; nan si nan najj gep magö u, lo manö aij anibu udöm, yip al pak lö umnö.

Nan gagun a gun gasi niñbun gau nöp gabun

¹⁴ Hon niñbun, lo manö u, God gasi ñö kali kliš rikla. Anibu pen yad bi nöp midpin; yad nagı wög gep bi rö midem, hibur gasi rimid yad u pör arab nan si nan najj gep adö u. ¹⁵ Anib u me, nan aij ginam, a gi gasi niñbin adö u gagpin; yad nan si nan najj gep adö u, yad magö anibu mulu kal niñbin u, yad anig gagnam, a gipin adö u nöp gipin. Pen niñön ginig anig gipin u niñagpin. ^{†16} Yad gi najj gagnam, a gi gasi niñbin adö u nöp gipin rö, yad niñbin, gasi magö yad abe God lo manö u abe adip adip rö midöp.

¹⁷ Uri yad ke nan najj gagpin me. Yad ke najj ginam, a gem, gagpin; nan si nan najj gep magö u gasi hibur midmagö yad anı dañ midöp u nöp göp. ¹⁸ Yad niñbin, yad bi nöp midpin rö, midmagö pri anı yad dañ mid aij gagöp. Gasi hibur midmagö yad gasi aij ñö, nan aij ap gagnabin. Gasi magö yad u, gi aij ginam a gem niñbin u pen yad ginam rö lagöp. ¹⁹ Anig gö me, gi aij ginam, a gi niñbin adö u gagabin; gi najj gagnam, a gi niñbin adö u nöp pör ginö arab. ²⁰ Anib u, yad gi najj gagnam, a gi niñbin adö u nöp gabin rö, yad ke nan najj gagabin. Nan si nan najj gep magö u gasi hibur midmagö yad anı dañ midöp u nöp gö gö gab niñem gabin.

²¹ Anib u, yad niñbin, yad gi aij ginam a gi niñbin u pen pör gi najj ginam rö löp. ²² Gasi yad u God lo ña u ñiñi yabiñ libin u pen gasi hibur midmagö yad anı dañ unbö ke göm, gasi magö yad u aip pen pen gö, nan si nan najj gep magö u hañ romanı yad anı gau midöm, yip ud sisi lö, yad bi nagıman rö midpin. ^{††}

²⁴ Yad ñiñi lagpin; bi mög gep rö midpin. Gasi hibur midmagö yad u yip al pak linig gab; bi anı yip ud kamiñ yunab? ²⁵ Bi Kub hon Jisas Kraıs nöp! God niñ aij a gabin!

Pen manö hagpin i, anig göl midöp: gasi yad u God niñ nagı wög gep bi rö midpin u pen midmagö pri anı yad dañ au, nan si nan najj gep magö u nagı wög gep bi rö midpin. [‡]

God Ana hon aip mideinab u, hon aigale niñi bi rö mideinabun

8 Pen hon Kraıs Jisas aip jim ñöl midpun u, Kraıs Jisas niñe umö, God Ana kamiñ magö ñeb u niñe hanıp ud kamiñ yuö, hon uri nan si nan najj gep magö u abe, umeb magö u abe, kalıp nagı wög gep niñi bi rö midagpun. Anib u, God hanıp manö kub hagagnab.

³ Pen niñi bi aij midagpun rö, God lo adö u gi damun, mid aij gun rö lagö, God ñi niñe ke u yuö, bi yabiñ hañ romanı hibur midmagö hon unbö rö löm, aua. Niñe

† 7:15 Gal 5:17 †† 7:22-23 Gal 5:17; 1Pi 2:11 ‡ 7:25 1Ko 15:57

umöm nan si nan najj gep magö u böñ nöp gi ke yuañ, a göm, God niñe ñi niñe ke nan sabe gep rö yuöm, nan si nan najj gep magö u niñi bi midmagö pri anı kale dañ midöp u, manö kub hagöm, pis göp a ga.

⁴ God anig ga u, kale gasi najj midmagö pri anı hon yañ niñö auöp adö u arö göm, God Ana gasi ñab adö u gi damöm, lo manö yad hagab rö gi aij ginaböl, a göm ga. ^{††}

⁵ Niñi bi gasi najj midmagö pri anı kale yañ niñö auö, adö anibu nöp gilö aröp gau, hibur midmagö kale niñön gasi göp adö u nöp gasi niñbal. Pen niñi bi God Ana kalıp gasi ñö gilö aröp gau, God Ana niñön gasi göp adö u nöp gasi niñbal. ⁶ Niñi bi hibur midmagö kale niñön gasi göp adö u nöp gasi niñbal gau, adö anibu nöp nan si nan najj göm umnaböl. Pen niñi bi God Ana niñ aij ginab u nöp gasi niñbal gau, adö anibu nöp gi aij göm, God aip jim ñöl kamiñ midöm, mid aij ginaböl.

⁷ Niñi bi hibur midmagö kale niñön gasi göp adö u nöp gasi niñbal gau, gasi magö kale God niñ kauat mauat rö midöp. Gasi magö kale God lo niñe niñagöp; God lo niñe niñnim rö lagöp. ⁸ Niñi bi gasi najj midmagö pri anı kalıp yañ niñö auö, adö anibu gilö aröp gau, God niñ aij ginim adö u göl rö lagöp.

⁹ Pen kale niñi bi God Ana kalöp anı dañ midöp gau, gasi najj midmagö pri anı kale yañ niñö auö, adö anibu gagabin; God Ana kalöp gasi ñab adö u nöp gabim. Niñi bi Kraıs Ana niñe kalıp anı dañ midagöp gau, Kraıs niñi bi niñe midagpal. ^{††10} Kraıs niñe anı kalöp dañ mideinab u, nan si nan najj gep magö u gö, hañ romanı kale umnig gab; pen Jisas umö God kalöp niñö, niñi bi aij rö midpim u rö, Ana niñe gö, ana kale kamiñ mideinab. ^{†††11} God gö Jisas uraka u, Ana niñe anı kalöp dañ midöp u me, God añi anibu nöp kalöp u rö nöp gö, Ana niñe kalöp anı dañ midöp u niñe hañ romanı kale kamiñ midep magö ñinab.

¹² Anib u, añ mam bi, hon naböñ midöp. Gasi najj midmagö pri anı hon dañ piñu gi ñö adö anibu gun, naböñ anibu ñagnabun. ¹³ Adö anibu gipe arö, umnig gabim. Pen God Ana u kalöp gi ñö niñöl gi, kale nan si nan najj gipim anibu böñ nöp arö ginabim u, God aip kamiñ mideinabim. ^{†††}

¹⁴ God Ana gasi ñö niñöl gi ajaböl niñi bi gau, God ñi pai niñe midpal. ¹⁵ Ana kale udpim u, kalöp ñip gi dam arö, kale nöd piñiñ gimidim rö kauyañ piñiñ gimim, nagı wög gep niñi bi rö midagnabim. Ana kale udpim u, niñe gö, God ñi pai niñe midpim. Anig niñöm hon niñ "Aba! Bapi!" a gabun. [§]

¹⁷ ñi pai niñe midpun u me, nan aij niñön niñön ñi pai niñe ñinab u, hon udnabun. Pen Kraıs niñ hag juöm gi najj gıla rö, hanıp u rö nöp gi najj gilö, piñiñ gagnabun u, God Kraıs niñ ud aij ga rö, hanıp u rö nöp ud aij ginab. ^{§†}

†† 8:4 Gal 5:16,25 †† 8:9 1Ko 3:16; 12:3 ††† 8:10 Gal 2:20
††† 8:13 Gal 6:8; Kol 3:5 § 8:15-16 2Di 1:7; Mak 14:36; 2Ko 1:22
§† 8:17 Gal 4:5-7; Rep 21:7

Hainö mid aij gınabun

¹⁸ Gasi yad niŋbin, Kraiŋ nıp cıg midun, marö rimnap gö, ułham mideinabun u, u nan pro. Hainö God nıpe nan aij yabił hanıp ñö, nıpe aip mid aij gınabun u, u nan kub.

¹⁹ God nan niñön niñön gi la gau magöŋhalö miñi mid aij gınim rö lagöp. Nan gau magöŋhalö abad midö, God nıpe ñi pai nıpe waiö udnab ñin u nöp, nıpe gö, nan anıb gau kauyaŋ mid aij gınab. ²⁰ Göp anıbu, God hadame nöp niñebir gınab a ga rö nöp göp. Pen God hadame gau niña, ñi pai yad waiö udnabin ñin u, yad gınö, ñi pai yad ñiñi löm mid aij yabił gınaböl rö, nan magöŋhalö gi linö gau u rö nöp, hij gi lugagöm, ñiñi löm mid aij yabił gınab.

Pen nan gi la anıb gau, nöd mid aij gagnab. Pen hanıp gö, ñi pai nıpe ke yabił midun nıpe aip mid aij gınabun ñin u nöp me, kauyaŋ gö nan anıb gau mid aij gınab. †

²² Hon niñbun, nan God gi la anıb gau magöŋhalö mid aij gınig gab u pen hadame nöp marö gö, niñi ñi pai rikniğ giłö ilön göp rö u gımıdöp. ²³ Pen hon abe marö anıbu midöp. Hainö kalıp böŋ nöp udnig gabin, a göm, God nıpe Ana u nöd nöp yuö apöm hanıp aŋ daŋ midöp u, pen ñin mai rö hanıp ñi pai nıpe ke kabö rö yabił waiö udö, hañ romaŋ gişön niñö halu lun, a gun, midmagö hon aŋ daŋ marö anıbu gö niñöl gi, mınöŋ naböŋ adö it i abad midpun. ††

²⁴ God nan hainö waiö linab a ga manö u niñ udno, hanıp uda. Pen nan niñön niñön hainö waiö linab u magöŋhalö hadö niñbnop, miñi gasi halö midun ñin hain u abad midagaibnop. Nan hadö niñbal u abadagnaböl. ²⁵ Pen, nan hainö waiö linab, a gi gasi u niñun me, iru gö niñöl gi abad midagpun; gasi halö abad midpun.

²⁶ Niñi bi piđöŋ midagpun rö, Ana hanıp gi ñöl gi midöp. Hon God nıp sabe gun a gıpun u pen aige gun God nıp sabe gınabun u niñagun. Pen Ana hanıp ab hak löm, God nıp sabe gınig gab. Manö niñi bi niñeb rö wasö; kadekad manö löm hagnig gab. ²⁷ God pen gasi hon magöŋhalö niñöb; nıpe Ana gasi nıpe u abe niñöb. Ana nıpe hon Kraiŋ Jisas niñi bi nıpe marö udöm, God nıp hagö, hagab rö gınab. Ana nıpe God nıp hagab u, God gınam a göm niñöb adö u nöp hagab. ‡

²⁸ Hon niñbun, God nıp midmagö libun niñi bi gau, God nıpe hanıp abad midö niñöl gi, nan rimnap ke gagnab; mid aij gınabun adö u nöp hanıp gınab. God nıpe hadame gau gasi niñöm haga rö, hanıp yıp aumim a ga. †††²⁹ Pen adö anıbu nöp, God niñi bi nöd niña gau, “Yad gınö, kale Ñi yad midöp rö löm, niñin nimam hain nıpe iru yabił mideinaböl,” a ga. †††³⁰ Anıb u, niñi bi Ñi yad rö mideinaböl a ga niñi bi gau, kalıp yıp aumim a ga. Niñi bi yıp aumim a ga niñi bi gau, kalıp niñi bi asiñ midagöp a ga. Niñi bi kalıp asiñ midagöp a ga

gau, Ñi yad mailö aij halö midöp rö, kale u rö nöp mideinaböl a ga.

Hanıp midmagö löm abad mid aij göp

³¹ Pen hanıp anig göm ud aij göp u, an hanıp gi naij gınab? Bi ap hanıp gi naij gınim rö lagöp, wasö yabił! †††³² God nıpe piñiŋ gagöm, Ñi nıpe ke u hanıp nan a göm yuö apöm uma u nan kub yabił. Pen God hanıp anig ga u me, nıpe hanıp ud aij göm, nan aij aij nöp hanıp u rö nöp ñinab. ³³ Pen God nıpe hanıp hag löp rö, an hanıp manö kub hagnab? God nıpe ke gö asiñ midagöp rö midpun u, manö midagöp, a ga. †††³⁴ Anıb u, bi an hanıp manö kub hagnab? Bi ap anig hagnim rö lagöp. Kraiŋ Jisas hanıp nan a göm umöm, uraköm, am God ñimago yijig kid nıpe lau adö midöm, hanıp a göm, Nap nıp sabe göl gi midöp.

³⁵ Kraiŋ hanıp midmagö yabił löp u me, an nıp wasö göm hanıp ud asik ke linab? Nan ap ke waiö löm, hanıp ud asik ke linim rö lagöp.

Hanıp marö rimnap gınab aka,
ułham mideinabun aka,
kiyö kub leinab aka,
watij midageinab aka,
gasi milö niñnabun aka
bi rimnap hanıp, Kraiŋ pig midpal, a göm,
hanıp gi naij gınaböl aka,
al pak linaböl aka,
nan niñön gınab,

Kraiŋ aip jim ñöl nöp mideinabun.

³⁶ Manö anıbu rö God Manö kali ktiñ riköm hagla,
“Nöp pig midpun rö, pör hanıp niñöm,
kaj sipsip rö al pak lun a göm niñbal,” a gila. §

³⁷ Anıb u, umeb rö aŋ u midpun u pen Kraiŋ, bi hanıp midmagö löm uma u aip midun, aij gö niñöl gi nöp midun, nan anıb gau piñiŋ gagnabun. ³⁸ Adö anıbu yad niñbin, umnabun aka mideinabun, God hanıp midmagö li nöp mideinab niñöm nan ap hanıp ud asik ke linim rö lagöp. God ejol nıpe gau, nan piđöŋ halö kumi kabö adö laŋ midöp gau, nan kal naij gau, nan miñi midöp gau, nan hainö mideinab gau, ³⁹ nan adö galik midöp gau, nan mo gayik midöp gau, nan niñön niñön midöp gau magöŋhalö, nan ap hanıp ud asik ke linim rö lagöp. Bi Kub hon Kraiŋ Jisas midöp rö, God hanıp midmagö li nöp mideinab.

God gasi nıpe ke niñöm Isrel kai kalıp udnig ga

9 Manö hagabin anıbi, yad Kraiŋ bi nıpe midpin rö, piral hagagabin. Ana Uł u gasi magö yad hagab, manö hagabön anıbu manö niñö hagabön, a gab.

² Pen aŋi mam bi. Isrel niñi bi rimnap Kraiŋ nıp udagpal gau hainö manö kub niñöm, ilön kub udnaböl u, yıp mög yabił göp. Anıb u, yad gasi iru yabił niñbin. Midmagö yad pör ilön kub göp. Yad niñö nöp hagabin, adan midböp, yad aŋi mam yad gau kalıp nan a gem ilön udnö, kale pen kamiŋ arblap. §†

† 8:20-21 Jen 3:17-19 †† 8:23 2Ko 5:2-4 ‡ 8:27 Sam 139:1
†† 8:28 Ep 1:11 ††† 8:29 Kol 1:18; Hib 1:6

††† 8:31 Sam 118:6 †††† 8:33 Ais 50:8-9 § 8:36 Sam 44:22
§† 9:2-3 Eks 32:32

⁴ Pen nihön: God Isrel kai nöp kale ñi pai yad mideilan a göm, mailö aij nipe kalip nöp yamöm, yad kalöp unbö ginabin a göm manö ktö niñö kalip nöp hag ñöm, lo manö nipe u kalip nöp hag ñöm, kale aigöl göm God sabe gep ram u kabö rö sabe göl manö u kalip nöp hag ñöm, yad aigöl gem nibi bi kalip ud aij ginam manö aij u kalip nöp hag ña. ¹⁵ Isrel nibi bi nihi itañ kale Ebrahim, Aisak, Jekop bi gau me. Ebrahim, Aisak, Jekop ñi pai riklö, rik dam dapil gi damöm, Isrel nibi bi kalip rik daula. Kigin añi u nöp rik dam dapil gi damöm, Kraiss nip bi yabiñ rik daula. Kraiss nipe ke God midöm, nibi bi magöñhalö abadab. Kale magöñhalö hib nipe u pör haglö adö aran.

⁶ God Manö haga u, haga rö nöp ga. Isrel ñi pai riklö, rik dam dapil gi damöm, rik daula gau rimnap Isrel nibi bi kabö rö midagpal. ⁷ Ebrahim ñi pai riklö, rik dam dapil gi damöm rik daula gau rimnap Ebrahim ñi pai nipe kabö rö midagpal. God Ebrahim nip haga, "Aisak ñi pai riknab gau nöp ñi pai adö nape rö mideinaböl," a ga. ¹⁸ Anib u, Ebrahim ñi pai riklö, rik dam dapil gi damöm, rik daula gau rimnap God ñi pai nipe midagpal. God manö ktö niñö hagö, Ebrahim ñi pai yag daunaböl ñi pai gau nöp, kale God ñi pai nipe midnaböl. ¹⁹ God Ebrahim nip manö ktö niñö anibu hagöm haga, "Ñin yad hag linö ñin u nöp yad ado gi aunö, nabin ne Sera ñi ap yag daunab," a ga. ²¹

¹⁰ Pen apis hon Rebeka ñi nipe mihau bi añi nöp rika. Bi anibu bac hon u Aisak. ¹¹ Pen God gasi nipe ke niñöb rö ginab. Nibi bi an hag linabin a ginig gab u, hag linab. Kale nan aij rimnap ginaböl u niñöm hag lagnab. God gasi nipe ke niñöb rö ginab. Anib unbö rö nöp me, apis bac hon Aisak Rebeka ber mihau ñi ramö rikaglö magö u, God nipe Rebeka nip haga, "Ñi ne nañi riknabön u, bi kub rö midageinab; nipe ñi ne hain u nip wög gi ñinab," a ga. Ñi mudun añ gau nöp midailö nime yag dauaga adö u nöp, nan aij nan naj ap gilo niñöm wasö, God gasi nipe ke niñöm anig haga. ¹³ God Manö adiñ ap kali kliñ rikla u, God manö hagöm haga, "Yad Jekop nip midmagö libin pen Iso nip midmagö lagpin," a ga. ²²

God nipe gab u, kabö rö nöp gab

¹⁴ Anib u, God kabö rö gagab, a gun? Wasö! Nipe kabö rö nöp gab. ¹⁵ God nipe Mosis nip haga, "Nibi bi mög niñnabin gau kalip mög niñnabin.

Nibi bi midmagö lem ud aij ginabin gau kalip midmagö lem ud aij ginabin," a ga. ²³

¹⁶ Anib u niñbun, hane ke ktö gun gipun u niñöm hanip udagnab; hane ke ktö gun gasi halö midpun u niñöm hanip udagnab. Nipe ke mög niñnab nibi bi gau nöp udnab. ⁵

¹⁷ God Manö adiñ ap kali kliñ rikla u, God manö hagöm Pero nip haga, "Yad gasi niñö, nibi bi ram minöñ gau gau midpal gau magöñhalö niñnaböl, ne kin Ijip nibö u bi kub bi ktö yabiñ pen yad God ginö ne

† 9:4 Eks 9:4 †† 9:7 Jen 21:12 † 9:8 Gal 4:23 †† 9:9 Jen 18:14 †† 9:11-12 Jen 25:23 ††† 9:13 Mal 1:2-3 ††† 9:15 Eks 33:19 § 9:16 Ep 2:8

bi yihariñ rö midnabön. Anig ginab, kale niñöm, manö anibu hag amil apil göm hib yad u haglö ram minöñ gau gau magöñhalö arnab. Adö anibu nöp yad ke gainö, ne Ijip kin midpan," a ga. ¹⁸ Anib u niñbun, God gasi nipe ke niñöb rö, nibi bi rimnap mög niñnab pen nibi bi rimnap kalip niñebir gö, gasi naj kale niñbal u kidit arnab.

¹⁹ Kale rimnap God göp anibu rö niñmim hagnabim, "God nipe nöp gö, gasi kale u kidit aröp u, nihön ginig pen, mid aij gagpim, a göm, hanip manö kub hagnab? God nipe ke, 'Nan anib gau ginab,' a ginab u, bi an nipe pe, 'Nan gau gagnab,' a ginab?" ö ginabim. ²⁰ Anig hagnabim u pen kale bi kub an rö midmim, manö nipe u naböñ udnabim?

Adö anibu rö, God Manö u bi ne Aisaia kali kliñ riköm haga, "Bi ap minöñ udöm, rin cög ap gö, 'Yip nihön ginig anig göl gipan,' a göm pen ado göm hagagnab. Wasö yabiñ!" a ga. ²¹ Bi rin cög ginig gab bi u, nipe gasi nipe ke niñöb rö ginab. Minöñ bad añi ap ud gi dö gi dapöm, rin aij aij ñin añi añi lauep ap löm, rin yihariñ pör pör lauep ap löm, ginab. U manö midagöp; gasi nipe. ²² Anib unbö rö me, God göp. Nipe nibi bi gi naj gi midpal gau niñö, iru yabiñ gö, kalip al pak linim rö löp u pen, nipe mulu halö midöp u niñöm ktö nipe midöp u niñlan, a göm, kalip yinid anig gagöp. God hadame dagol gau gasi nipe ke niñöm haga, nibi bi mög niñem ud aij ginabin nibi bi gau mailö aij yad u niñöl, a ga. Anib u, nibi bi anib gau mailö aij yad u niñöl a göm, nipe nibi bi gi naj gi midpal gau gö, gasi hibur naj kale u kidit aröp. ²⁴ Nibi bi mög niñem ud aij ginabin a ga u, hanip Juda nibi bi abe, Juda nibi bi wasö gau abe, haga. ²⁵ Manö adö anibu rö, God manö haga rimnap bi ne Hosea God Manö adiñ ap kali kliñ riköm haga,

"Nibi bi yad midmagmidal gau,

kalip 'nibi bi yad' a ginabin.

Pen nibi bi midmagö lagmidin gau,

kalip 'nibi bi midmagö yad' a ginabin.

Pen Hosea God Manö adiñ ap halö kali kliñ riköm haga, ²⁶

²⁶ Nöd 'Nibi bi yad midagpim,' a ginö u,

ram minöñ añi anibu nöp kalip,

'God pör kamiñ midöp ñi pai nipe,' a ginabin," a ga. ²⁷

²⁷ Pen God Manö adiñ ap, bi God manö hagep Aisaia manö btalö göm hagab,

"Isrel kai kabö kutup ñig got gau midöp rö

iru nöp mideinaböl u pen

Bi Kub nipe yöp pro bad ap nöp

ud kamiñ yunab. ²⁸

²⁸ Nihön ginig: Bi Kub nipe dip nöp

nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau

magöñhalö manö kub hagöm

böñ nöp pen ñinab," a ga.

²⁹ Ginab anibu, Aisaia nipe nöd God Manö adiñ ap kali kliñ riköm haga,

"Bi Kub ke pidöñ halö midöp u,

§† 9:17 Eks 9:16 §†† 9:20 Ais 29:16; 45:9 §† 9:21 Jer 18:6 §†† 9:25 Hos 2:23 §† 9:26 Hos 1:10 §† 9:27 Ais 10:22-23

hanip ñi pai yöp bad ap nöp arö gagböp,
Sodom Gomora ñibi bi kalip ga rö u,
hanip giböp," a ga. †

Isrel kai abe Jisas manö aij u niñ udlan

³⁰ Anib u, niñim! Juda ñibi bi wasö gau, nöd, mid aij gun God aip jim ñöl midaiun a göm gasi u niñagla u, pen miñi Jisas manö aij u niñ udlö, God kalip asiñ midagöp a gö, niñe aip jim ñöl midpal. ³¹ Pen Isrel ñibi bi nöd God lo manö u udöm, hagöp hagöp rö gun a gila u pen miñi niñe aip jim ñöl midagpal. ³² Pen niñön, God nip niñ udöm wasö, hon ke adö rimnap gun, niñe aip jim ñöl mideinabun, a göm, God niñe kabö aij la adö u arun a gilö niñöl gi, ma kale u li yuö ap lug pakpal. ^{†33} Manö anibu rö, Aisaia niñe God manö haga rö kalik kliñ riköm haga,
"Niñim! Yad daun kub Saion kabö ap linö,
ñibi bi ma adö anibu li yuö ap lug paknaböl;
pen ñibi bi nip niñ udnaböl gau,
God nip niñöm ana udagnaböl," a ga. ‡

God niñe ke gö, kale ñibi bi niñe asiñ midagöp rö mideinaböl u, Isrel ñibi bi kale niñagal

10 Mideimam yad gau. Gasi ktö yip auöp u, God ñibi bi yad Isrel kai kalip ud kamiñ yunim, a gem, nip pör nöp sabe göl gi midpin. ² Yad kale gipal rö niñem hagabin, hon God ñibi bi niñe midaiun, a göm, ktö yabiñ gipal u pen gasi niñ aij göm gagpal. ³ "Krais uma rö, God hanip, 'Ñibi bi asiñ midagöp yad,' a ginab," a göm gasi u niñblap u pen adö anibu niñ aij gagöm, gasi kale ke adö u nöp niñöm hagla, "Lo adö u gino areinab u, ñibi bi aij niñe mideinabun," a gila. Anib u, lo manö adö anibu hain gun a göm gi damöm, hainö ap lug pakla. ⁴ Krais ga anibu, uri lo u pis göp. Anib u me, ñibi bi an an Jisas manö aij u niñ udnaböl gau, God kalip magöñhalö ñibi bi asiñ midagöp yad a ginab.

Ñibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö kamiñ aröl rö löp

⁵ God Manö u, Mosis manö rimnap kali kliñ riköm, lo manö udöm asiñ midagöp rö mideinaböl manö adö u hagöm, Isrel kai kalip haga, "Lo manö u udmim, hagöp rö nöp gimim me, kamiñ arnabim," a ga. ^{†6} God Manö u, Mosis manö rimnap kali kliñ riköm, Krais nip niñ udöm asiñ midagöp rö mideinaböl manö adö u hagöm, Isrel kai kalip haga, "Kale, 'Bi an adö lañ arnab?' ö gagmim," a ga. (Manö haga u it u me, kale am kumi kabö adö lañ au nibö Krais nip ut gi dauagnaböl.) ^{‡7} Anib unbö rö nöp, "Kale, 'Bi an wip ana ram midöp mo gayik arnab?' ö gagmim," a ga. (Manö haga u it u me, kale am wip ana ram midöp mo gayik nibö Krais nip ut gi dauagnaböl.) ⁸ Pen God Manö adin anibu, Mosis manö adö rimnap niñön niñön kali kliñ riköm Isrel kai kalip haga. Niñe haga,

† 9:29 Ais 1:9 †† 9:32 Ais 8:14 ‡ 9:33 Ais 28:16; 1Pi 2:6
†† 10:5 Lep 18:5 ‡† 10:6 Dud 30:12-14

"Manö magö anibu milö gau midagöp. Manö magö anibu midmagö an kale dañ midöp pör hagpim adö u nöp," a ga. Mosis niñe Jisas manö aij, manö niñ udep anibu nöp haga. Manö aij niñ udep anibu nöp hon pör nöp hag ñabun u me.

⁹ Anib u, God gö Jisas uraköp a gimim, gasi u niñ midmim, "Jisas niñe Bi kub yad," waiö hagnabim u, God kalöp ñibi bi asiñ midagöp yad a göm, kalöp ud kamiñ yunab. ¹⁰ Pen niñön, kale gasi midmagö an kale dañ manö niñe niñ udnabim u, God kalöp ñibi bi asiñ midagöp yad a ginab. Meg miñan kale manö hagnim, ñibi bi gau waiö hag ñinabim u, God kalöp ud kamiñ yunab. ¹¹ Adö anibu rö, Aisaia niñe God Manö adin ap kali kliñ riköm haga, "Ñibi bi nip niñ udnaböl gau, God nip niñöm ana udagnaböl," a ga. ^{†12} Juda ñibi bi gau, Juda ñibi bi wasö gau, ke ke midagpal. Bi Kub niñe ñibi bi gau nibö gau nibö magöñhalö Bi Kub añi nöp midöp. Ñibi bi gau nibö gau nibö an an nip sabe ginaböl gau, kalip ud aij yabiñ ginab. ^{††13} Adö anibu nöp, bi ne Joel, God Manö adin ap kali kliñ riköm haga, "Ñibi bi an an Bi Kub nip, yip ud kamiñ yu, a göm hag niñlö, kalip ud kamiñ yunab," a ga. ^{§14} Pen kale Bi Kub nip niñ udagnaböl u, kale nip aigöl göm sabe ginaböl? Pen kale Jisas manö aij u apdi niñagnaböl u, kale aigöl göm manö aij anibu niñ udnaböl? Pen ñibi bi rimnap apöm Jisas manö aij adö u hag ñagnaböl u, kale aigöl göm manö anibu apdi niñagnaböl? ¹⁵ Pen ñibi bi Krais Jisas niñ udpal gau kalip hag yuagnaböl u, kale aigöl göm arnaböl? Adö anibu nöp, Aisaia niñe God Manö adin ap kali kliñ riköm haga, "Ñibi bi manö aij daunaböl gau, gi aij yabiñ ginaböl," a ga. ^{§†}

¹⁶ Pen Isrel ñibi bi Krais Jisas manö aij u niñla gau rimnap niñ udagla. Manö adö anibu nöp, Aisaia niñe God Manö adin ap kali kliñ riköm haga, "Yad manö aij ne u hagnö ji bi an niñ udöp?" ö ga. ^{††17} Anib u, ñibi bi rimnap God manö hag ñilö, ñibi bi niñöm manö anibu niñ udnaböl. Pen God manö hag ñilö, niñ udnaböl u, Krais manö aij u me. ¹⁸ Pen Isrel kai manö anibu niñagla aka niñön? Wasö yabiñ! Niñla. Kale nöd niñla u me, Depid niñe God Manö adin ap kali kliñ riköm haga,

"Kale ram minöñ gau gau magöñhalö amöm,
manö anibu hag ñibal;

kale manö hag ñilö,
minöñ naböñ gau rigon rigon magöñhalö yabiñ aröp," a ga. ^{§†}

¹⁹ Pen yad hag niñeb ap halö midöp: Isrel kai manö anibu niñöm it u niñagla aka niñön? Wasö yabiñ! It u niñla. Mosis niñe God manö haga u udöm, God Manö adin ap kali kliñ riköm haga,

"Yad ñibi bi haut halö miñan rimnap kalip udem, ud aij ginö,
kale Isrel ñibi bi kalip mulu kal niñmim,
God hanip rö anig gagöp, a gimim niñnabim," a ga.

§††

††† 10:11 Ais 28:16 ††† 10:12 Ap 15:9 § 10:13 Joe 2:32
§† 10:15 Ais 52:7 §†† 10:16 Ais 53:1 §† 10:18 Sam 19:4
§†† 10:19 Dud 32:21

²⁰ Aisaia niŕpe God manö haga u udöm God Manö adiŕ ap kalı kliŕŕ riköm waiö yabiŕ hagöm haga,
 “Niŕi bi yiŕ niŕjun a göm uŕhai niŕagal gau
 yiŕ uŕhai niŕbal;

kale yiŕ niŕjun a göm hag niŕagal
 pen yad ke kalıŕ waiö lajin yiŕ niŕbal,” a ga. †

²¹ Pen Isrel gıpal rö, Aisaia niŕpe God manö haga u
 udöm, God Manö adiŕ ap kalı kliŕŕ riköm haga,
 “Yad pör bi niŕeb kale rö midem,
 ‘Yad auim!’ a gıpin pen yiŕ auagal.

Kale ateb ateb ŕöm,
 gası kale ke niŕbal rö nöŕ gıpal,” a ga. ††

God Isrel kalıŕ böŕ nöŕ arö gagöp

11 Aniŕ u, yad hag niŕeb ap midöp: God Isrel niŕi
 bi gau kalıŕ böŕ nöŕ arö göŕ aka? Wasö yabiŕ!
 Kalıŕ böŕ nöŕ arö gagöp. Yad Pol u rö nöŕ Isrel niŕö
 bi. Ebrahim rikö, rik damöm, Benjamin niŕ riklö; Ben-
 jamin pen rik dam dapıl ga it u, yad midpin. ‡

² Pen God niŕi bi hadame nöŕ niŕjöm, niŕi bi yad mi-
 daiöl, a gi gası niŕa gau kalıŕ arö gagöp. Kale bi İlaija
 niŕ aiud udöm God Manö kalı kliŕŕ rikla u hadö niŕbim.
 İlaija God niŕ sabe göm haga, ³ “Isrel niŕi bi gau
 magöŕŕhalö nöŕ arö göm, bi manö ne hageŕ gau kalıŕ
 al pak löm, kabö kinaŕ göm nan pak nöŕ sabe gep
 kabö gau, pa jö ma jö gi yubal. Yad aŕŕi nöŕ midpin u
 pen yiŕ u rö nöŕ, al pak lun, a göm, ridik gi ud aŕaböl,”
 a ga. ††† Hagö, God niŕ pen haga, “Bi yad iru yabiŕ nöŕ
 seŕen dausan rö (7,000) midpal gau, Bal god pıral u
 niŕ, ‘Bi kub hon,’ a göm, niŕ sabe gagpal,” a ga. ††

⁵ Aniŕ u rö, God niŕi bi mög yabiŕ göŕ u me, niŕpe
 hanıŕ niŕi bi Isrel yöŕ bad ap mög niŕjöm hag lö mid-
 pun. ⁶ Hanıŕ mög niŕjöm udöp aniŕbu, lo adö u gaino
 aka nan rimnap ke gaino niŕjöm udagöp. Hanıŕ yiŕariŕ
 mög niŕjöm udöp a gi gası niŕbun u, pen hon nan ap
 ke gaino hanıŕ udaiböp, hon aniŕ gası niŕagbnop.
 †††† Niŕi bi Isrel ktö yabiŕ göm, uŕhai niŕ damöm,
 udagla. Niŕi bi God udnabin a göm hag la gau nöŕ ud-
 la. God niŕpe ke gö, niŕi bi rimnap manö niŕpe u niŕjöm
 niŕagla.

⁸ Adö aniŕbu nöŕ, Mosis God Manö adiŕ ap kalı kliŕŕ
 riköm haga,

“God niŕpe gö, kale hon hanöm,
 amgö ju ju gi mideila;
 niŕpe gö, kalıŕ amgö we gö,
 amgö niŕageila;
 niŕpe gö, kalıŕ haut alö,
 manö apdi niŕageila;
 aniŕbu nöŕ mid damöm,
 uri unbö rö nöŕ midpal,” a ga. †††

⁹ Pen Depid God Manö adiŕ ap kalı kliŕŕ riköm haga,
 “Kale pör nan kub ŕiŕbal u,
 kalıŕ wanaŕ hel rö ud sisi linim.

Arun a gi gası niŕnaböl adan aniŕbu piŕ gıgab.
 Aniŕ u, kale gi naiŕ gıpal u, kale pen udnaböl. §

† 10:20 Ais 65:1 †† 10:21 Ais 65:2 ‡ 11:1 1Sa 12:22; Sam
 94:14; Plp 3:5 †† 11:3 2Ki 19:10,14 †† 11:4 1Ki 19:18 ††† 11:6
 Gal 3:18 ††† 11:8 Dud 29:4; Ais 29:10 § 11:9 Sam 69:22-23

¹⁰ Amgö kale we gö amgö niŕagöl.
 Miŕjör kub auö pör uŕham wabi gi ud aŕaiöl,” a ga.

God Juda niŕi bi wasö gau udab

¹¹ Pen Isrel kai ap lug pakpal u, böŕ nöŕ ap lug pak-
 agpal. Kale nan si nan naiŕ gıla rö, God kalıŕ arö göm,
 Juda niŕi bi wasö gau kalıŕ udöp. Udöp aniŕbu, “Isrel
 kai, ‘Hanıŕ rö aniŕ göm udagöp,’ a göm niŕlan,” a göm
 göŕ. §†

¹² Pen Isrel kai nan si nan naiŕ geila rö, niŕi bi ram
 miŕnöŕ gau gau nan aij yabiŕ uŕpal. God Isrel kai arö ga
 rö, Juda niŕi bi wasö gau nan aij yabiŕ uŕpal. Aniŕ u,
 God niŕi bi Isrel ud kamiŕ yunab ŕin u, niŕi bi niŕpe gau
 magöŕŕhalö nan aij aij yabiŕ udnaböl.

¹³ Yad uri kalöp Juda niŕi bi wasö gau hagabin. Kraiŕ
 Jisas yiŕ, “Juda niŕi bi wasö gau kalıŕ manö aij yad hag
 ŕimöm,” a ga u me, kalöp Juda niŕi bi wasö gau Jisas
 manö aij u hag ŕiŕ midnö yiŕ aij göŕ. ¹⁴ Pen yad kalöp
 Jisas manö aij u hag ŕiŕnö niŕbe, niŕi bi yad ke Isrel
 rimnap niŕjöm, “God kalıŕ udöp rö hanıŕ udagöp,” a
 göm niŕ auaiöl u, yiŕ aij yabiŕ gıgab. ¹⁵ God Isrel kai
 kalıŕ arö ga rö, Juda niŕi bi wasö gau kalıŕ, niŕi bi yad,
 a göm udöp. Aniŕ u, hainö Isrel kai kalıŕ udö, wıŕ
 umöm kauyaŕ uraknaböl u rö gıgab.

¹⁶ Kale bred adiŕ ap God niŕ sabe gi ŕinaböl u, bred
 magö magöŕŕhalö God nan niŕpe. Kale hagnaböl, “Mab
 oliŕ it u God mab it niŕpe,” a gıgaböl u, ramö löm lö pa
 gau gau arnab u abe God nan niŕpe.

¹⁷ Pen God niŕpe mab oliŕ lö kid nöŕ niŕö gau hak
 yuöm, kalöp oliŕ lö be gau niŕö rö dapöm diŕm ŕiŕ, diŕm
 ŕiŕ midpin. Aniŕ u me, mab oliŕ nöŕ niŕö u kamiŕ
 midöm miŕnöŕ yaŕ niŕö ŕiŕ u udö, lö hain niŕö u mid
 aij göŕ. §††† Kale mab lö nöŕ niŕö u, lö yiŕariŕ, a gıgab
 gası u niŕagmim. Kale niŕgmim, kale mab lö hain niŕö
 u ŕiŕ udmim mab it u ŕiŕgıŕ; mab it yaŕ ŕiŕ udmim
 kalöp mab lö aŕa ŕiŕ. ¹⁹ Kale hagnabim, “God niŕpe,
 ‘Oliŕ lö be gau niŕö dapem ud diŕm ŕinam,’ a göm, oliŕ
 lö nöŕ niŕö gau hak yuö, ka aniŕbu udun midpun,” a
 gıgabim. ²⁰ Manö aniŕbu niŕjö hagnabim u pen niŕ aij
 gıgabim. Isrel kai Kraiŕ niŕ niŕ udaglö, kalıŕ arö ga; kale
 pen Kraiŕ niŕ niŕ udpe, kalöp uda. Pen kale ana ud-
 mim, hib kale ke hagpe adö aragnim. ²¹ Niŕhön gıŕig:
 God mab oliŕ lö nöŕ niŕö gau hak yua rö, kale u rö
 nöŕ gıgabim rö löŕ.

²² God niŕpe bi hain aij yabiŕ u pen niŕpe bi ktö yabiŕ rö
 midöp. Niŕi bi niŕ arö gıla gau kalıŕ bi ktö rö löm arö
 ga. Pen kalöp agamij hain riköm, midmagö löm, uda.
 Kale aniŕ göl Kraiŕ niŕ niŕ udöl gi mideinabim u, kalöp
 agamij hain riköm, midmagö löl gi mideinab. Pen Isrel
 kai kalıŕ ga rö, hanıŕ u rö nöŕ gıgabim rö löŕ, a gıgabim,
 niŕ aij gıgabim. §††† Isrel niŕi bi aniŕ gau hainö Kraiŕ niŕ
 niŕ udnaböl u, God kalıŕ ud pa diŕm ŕinab. God kalıŕ
 ud pa diŕm ŕinim rö löŕ. ²⁴ Pen niŕhön, kalöp mab oliŕ lö
 be gau niŕö dapöm, mab oliŕ yabiŕ pa diŕm ŕiŕ midpin
 u, oliŕ lö kabö göl gau kauyaŕ pa diŕm ŕinim, pa diŕm
 ŕinab.

§† 11:11 Ap 13:46 §†† 11:17 Ep 2:11-19 §† 11:22 Jon 15:2,4

Hainö Isrel nibi bi magöñhalö kalip udnab

²⁵ Pen añ mam bi. Hib kale ke hagpe adö arnim rö löp. Anib u, manö nöd niñagmidun ap kalöp hagnig gabin. Isrel nibi bi iru nöp miñi amgö we rö midpal u pen pör anig gagnab. God Juda nibi bi wasö gau kalip udnabin a göm gasi niña gau magöñhalö udnab.

²⁶ Nibi bi anib gau ud pis göm, hainö Isrel nibi bi kalip magöñhalö ud kamiñ yunab. Manö adö anibu rö, God manö haga u udöm God Manö adin ap kali ktiñ riköm hagla,

“God haga,

‘Jekop kigin yip arö gila gau

kalip ud kamiñ yunab bi u,

daun kub Saion nibö aunab. †

²⁷ Yad kalip aip manö klö niñö hagnö rö, nan si nan najj gipal gac u tik gi yunabin, ‘a ga,’ a gila. ††

²⁸ Isrel kai Krais niñ udagla rö, kale God kauat mauat nipe midpal. Pen kale Krais niñ udmim, miñ miñ göl gi midpim. Pen God hadame nöp Isrel kai niñi itañ kale Ebrahim Aisak Jekop bi gau kalip manö klö niñö haga u niñöm, God Isrel kai midmagö löl gi nöp midöp.

²⁹ God nipe nan aij ap ñöm, hainö gasi hain nibö niñöm, nan aij anibu adog udagnab. Anib unbö rö nöp, God nipe, ginabin a göm, manö klö niñö hageinab, hainö gasi hain nibö niñöm, ke gagnab. Manö hagnab u arö gagnab. Hagnab rö nöp ginab.

³⁰ Kale nöd God manö haga u ud yumidim pen hainö Isrel nibi bi God manö nipe arö gilö, kalöp pen mög niñöm ud aij gö, nipe aip mid aij gipim. ³¹ God kalöp mög niñöm uda u, Isrel nibi bi niñlö, mulu lugö, Krais manö aij u ud yula, pen hainö God kalip u rö nöp mög niñöm udnab.

³² Anib u niñbun, Isrel nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, God manö haga u ud yula rö, God kalip magöñhalö niñebir arö gö, kale bi nagiman rö midöm, nan si nan najj gi dam dam ud arlö, hainö kalip mög niñöm udnab.

God hib nipe pör hagno adö aran

³³ Anib u, yad niñbin, God nan magöñhalö niñöb; gasi nipe gasi aij yabit.

God nipe gasi niñ kid yabit niñ hiiköm,

adö anibu ke yabit göp.

God nipe gasi niñöm,

nan anig anig ginabin a göm, gasi aij niñöb rö, bi ap gasi aij unbö rö midagöp.

Hon God gasi rimid nipe niñun,

nipe ke göp rö gun a gun, gagnabun! ‡

³⁴ God Manö u kali ktiñ riköm hagla,

“Nibi bi an, Bi Kub gasi aij niñöb rö u niñöb?

Nibi bi an, Bi Kub nip, ‘Ne anig gi, anig gi,’ a ginab? ‡†

³⁵ Pen nibi bi an, nan aij ap God nip ñö, pen ñinim?

Wasö yabit! Nibi bi ap nip anig göl rö lagöp,” a gila. ‡†

† 11:26 Ais 59:20-21 †† 11:27 Jer 31:33-34 ‡ 11:33 Ais 55:8-9 ‡† 11:34 Ais 40:13; 1Ko 2:16 ‡† 11:35 Job 41:11

³⁶ Nihön ginig: God nipe nan gau magöñhalö gi la; klö nipe nöp nan anib gau magöñhalö midöp; nan anib gau magöñhalö God nip ñiñi löl gi midöl. Anib u, hib nipe u pör nöp hagno adö arnim! Anib unbö rö aij. ‡††

God lau adö midpun, a gimim, nip aij ginim adö u gipe arnim

12 Anib u, añ mam bi. Kalöp mög niñöm udöp rö, kale pe nan God nip sabe gi ñibal rö, hañ roman gasi rimid kale u, nan kamiñ halö rö, nan ut rö, God nip ñimim. Nan damöm, God nip sabe gi ñibal gau, nan najj najj gau ñagpal. Nan aij aij nan ap gagöp gau nöp ñilö me, nipe ñiñi löm udöp. Anig unbö rö me, God hanip nan nip sabe gi ñibal rö udnim, a gimim, nip niñ udöl gi midmim, hagöp hagöp rö nöp gimim. ‡††

² Pen nibi bi minöñ adö it i gasi niñöm gipal nagi adö u rö gagmim. Pen God nip hag niñbe, nipe kalöp gasi aij ñö, gasi rimid midmagö kale añ dañ hain nibö limim, nibi bi ke hain nibö rö limim. Anib u, kale niñnabim, hon aigöl gino, God nip aij ginim. Kale niñnabim adan nihön adan aij yabit; kabö göl nöp ginab adö u niñnabim. Pen kale anig göl niñ aij gimim, anig unbö rö nöp ginabim. ³ God yip mög niñöm udö, wög nipe gipin. Anib u, kalöp magöñhalö hagabin, hon nibi bi kub a gi gasi niñagmim. God nipe niñ udep magö u kalöp ke añi añi ñöb. Anib u me, kale ana udmim, hon aigale nibi bi rö midpun a gimim niñmim. §

⁴ Hon niñbun, hon magöñhalö hañ roman añi midöp u pen adin adin ke ke iru nöp midöp. Adin gau wög ke ke midöp; ma u wög nipe u ke göp, ñimagö u wög nipe u ke göp, amgö u wög nipe u ke göp. Anib u, it ke ke midöp rö, it ke ke nöp gipal. §†

⁵ Anib u rö, hon Krais lau adö midpun gau u rö nöp wög ke ke gipun u pen nibi bi kigin nipe jim ñöl añi u nöp midpun. ⁶ God hanip añi añi mög niñöm ud aij göm, nan aij hanip ke ke ñöb rö, adö anibu nöp niñun ginabun. God nibi bi rimnap nan aij ñöm, manö yad nibi bi gau hag ñimön, a geinab u, nipe God niñ udep magö ñöb rö hag ñinab. §††† God nibi bi rimnap nan aij ñöm hagnab, nibi bi gau wög rimnap gi ñinim. God nibi bi rimnap nan aij ñöm hagnab, nibi bi ñi pai bi gau manö aij rimnap hag ñimön, a ginab u, nibi bi ñi pai manö hag ñinim. ⁸ God nibi bi rimnap nan aij ñöm hagnab, añ mam ne ap iru gainim u, nip manö hag ñi aij gimön, nipe gasi aij niñöm ñiñi linim, a ginab u, nipe unbö rö ginim. God nibi bi rimnap nan aij ñöm hagnab, nibi bi gau mani nan gau utep göp u, kalip mani nan rimnap ñimön a ginab u, mani nan rimnap abönamö ñinim. Nibi bi rimnap nan aij ñöm hagnab, nibi bi rimnap kalip abad midmön a ginab u, nipe gasi niñ aij göm kalip abad midnim. Nibi bi rimnap nan aij ñöm

‡†† 11:36 1Ko 8:6 ‡†† 12:1 Ro 6:11,13; 1Pi 2:5 § 12:3 1Ko 12:11; Ep 4:7 §† 12:4 1Ko 12:12,27 §†† 12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11

hagnab, nîbi bî rîmnap kalîp mөг niŋmön ud aij ġimön a ġinab u, nîpe ñiñi löl ġi mөг niŋmön ud aij ġinim.

Nîbi bî gau kalîp midmagö limim

⁹ "Nîbi bî gau kalîp midmagö labun," a ġimim, piral hagagmim; kalîp midmagö yabiñ limim, ud aij yabiñ ġimim. Nan si nan naij gep magö u nîp koñmañ kale rö mulu kal niŋmim. Pen kłö ġimim nagı aij adö u nöp ud-mim. ¹⁰ Nîbi bî añ mam bî pen pen midmagö libal rö, kale Krai lau adö midpim u rö nöp añ mam bî pen pen midmagö limim. Añ mam bî kale gau hib kale hagpe adö arnim; pen hib kale ke ġipe adö aragnim. ¹¹ Wög iru maru gagmim; kłö ġimim ġimim. Bî Kub hon u nîp wög gabun a ġimim, aij gö niŋöl ġi ġimim. ¹² Bî Kub hanîp udnab, a ġimim, aij a gö niŋöl ġi, nîp abad midaimim. Kalöp marö rîmnap auainim, agamij midaimim. God nîp sabe gep u arö gagmim, pör nöp sabe göl ġi midaimim. ¹³ Nîbi bî God lau adö midöm, mani nan kale ulep göp gau, kalîp mani nan rîmnap nime li ñimim. Nîbi bî milö gau nîbö auaiöl, uť ġi dam ram kale ud armim. †

¹⁴ Nîbi bî rîmnap kalöp ġi naij gaiöl u, pen pe, "God nîp sabe ġino kalîp ġi naij ġaŋ," a ġimim sabe gagmim; "God nîp sabe ġino kalîp ġi naij ġaŋ," a ġimim sabe ġimim. ¹⁵ Nîbi bî rîmnap kale ñiñi löl ġi midaiöl, kale kalîp aip ñiñi löl ġi midaimim; pen rîmnap mөг gep rö midaiöl, kale kalîp aip mөг gö niŋöl ġi midaimim.

¹⁶ Nîbi bî hib midöp gau kalîp ud aij ġun, nîbi bî hib midagöp gau kalîp ud aij ġagun a ġimim, ġası u niŋagmim. Kalîp magöŋhalö adîp adîp rö ud aij ġimim. Hon nîbi bî hib midöp, a ġimim, ġası u niŋagmim. Nîbi bî hib midagöp gau aip aŋ hakmim midaimim. Hon nöp niŋ aij ġipun, a ġimim ġası u niŋagmim. ††

¹⁷ Pen nîbi bî rîmnap kalöp niŋlö mulu lugö, ġi naij gaiöl u, kalîp pen u rö nöp ġi naij ġagmim. Nîbi bî gau niŋlö, aij ġinim adö u nöp ġimim. ¹⁸ Nîbi bî rîmnap aip pen pen ġun, a ġimim ġası u niŋagmim. Nîbi bî gau magöŋhalö agamij ġim ñöl midaiun, a ġimim ġası u nöp niŋmim. ¹⁹ Pen nîbi bî aij yad gau. Nîbi bî rîmnap kalöp ġi naij gaiöl u, kalîp pen ġi naij ġun, a ġimim, ġası u niŋagmim. U God nan nîpe, a ġimim niŋmim. Yad kalîp pen abe ġi naij ġin, a göm, ke ġası niŋöb rö ġinab. Mosis nîpe God manö haga u udöm, God Manö adîŋ ap kalı kliñ riköm haga, "God hagöp, 'Kalöp ġi naij gaiöl u, yad kalöp pen abe ġi naij ġinabin; u ġası yad,' a göp," a ga. ²⁰ Anîb u, bî ne Solomon God Manö adîŋ ap kalı kliñ riköm haga,

"Nîbi bî kalöp nöd ġi naij ġila gau
kale ġiyö linim u, nan magö ñimim;
kale ñig nan ġinim u, ñig ñimim.
Anîg ġinabim u, bî kalöp nöd ġi naij ġila gau
nabic kale adö laŋ mab ineb ineb rö yunabim innab
niŋnaböl," a ga. †

† 12:10 1Pi 1:22 †† 12:12 1De 5:16-18 † 12:13 Hib 13:2
†† 12:14 Mad 5:44; 1Ko 4:12 †† 12:16 Pro 3:7 ††† 12:17 1De 5:15 ††† 12:19 Dud 32:35; Mad 5:39 † 12:20 Pro 25:21-22; Mad 5:44

²¹ Anîb u me, kalöp ġi naij gaiöl, kalîp pen ġi naij ġagmim; kalöp ġi naij ġipe, ke hain gö arnim.

Gapman kai hagöl rö ġimim

13 Pen hon magöŋhalö gapman hagöl rö niŋun. Ke ġası niŋmön, gapman midagöp; God hagö, gapman midöp. ¹² Anîb u, nîbi bî an gapman manö rib jueinab, God haga gapman midöp manö nîpe u abe rib junab. Bî anîbu God nîp manö kub hagnab. ³ Nîbi bî ġi naij ġinaböl gau, bî gapman bî kub gau anînin gö piñiŋ ġagnaböl; nîbi bî ġi naij ġinaböl gau nöp, bî gapman bî kub gau anînin gö piñiŋ ġinaböl. Anîb u, bî gapman bî kub gau piñiŋ ġagun, a ġi niŋnabim u, mid aij ġimim niŋmön bî gapman gau, "Kale ġi naij ġipim," a ġinaböl. ¹⁴ Pen niñön: God hagö, gapman bî gau, wög gep bî nîpe rö midöm, kalöp abad midlö me, kale mid aij ġinabim. Pen kale niŋ aij ġimim, ġi naij ġagmim; gapman bî ru milö kid ud ajaböl u, yiñariŋ ud ajababöl. God hagö, gapman bî gau, wög gep bî nîpe rö midöm, nîbi bî gau ġi naij ġeinaböl u, kalîp dam manö kub hagöm, pen ilön ñinaböl.

⁵ Anîb u, pen ilön udun rö löp a ġun, gapman manö u hain ġagun; God gapman niŋebir hag lö, hanîp abad midpal u me, niñön ġinîg gapman manö rib juun a ġun, manö kale hain ġun agamij mid aij ġun.

⁶ Adö anîbu nöp me, dakis u rö nöp ñun. God gapman bî gau kalîp niŋebir hagö, gapman wög kale anîbu göm, pe udpal. ⁷ Nan naböŋ kale nan niñön niñön rö midainim u, naböŋ magöŋhalö ral pis ġimim. Gapman dakis ñeb u, kalîp dakis ñimim. Nîbi bî rîmnap dakis adö ke rîmnap ñeb u, kalîp u rö nöp dakis ñimim. Nîbi bî manö kale niŋ udep gau, manö kale niŋ ud-mim. Nîbi bî hib dap raneb gau, hib kale dap ranmim.

Pen pen midmagö limim

⁸ Nan naböŋ kale rîmnap midainim, böŋ nöp naböŋ ral pis ġimim. Pen hon nan naböŋ aŋi ap midöp hon naböŋ ral pis ġipun, a ġun hagagnabun; nîbi bî pen pen midmagö lep naböŋ anîbu hagabin. Nîbi bî gau kalîp midmagö linabun u, God lo manö haga haga rö nöp ġinabun. ¹⁹ God nîpe ke manö kłö haga u, Mosis nîpe God Manö adîŋ rîmnap kalı kliñ riköm haga, "Nîbi si bî si ġagmim; wip al pakagmim; nan si udagmim; nîbi bî rîmnap nan kale gau nan yad rö midaiaböp, a ġimim ġası u niŋagmim," a ga. God manö kłö rîmnap halö haga. Pen God manö kłö niñön niñön haga u manö it aŋi u nöp midöp: "Kale ke midmagö libim rö, nîbi bî gau kalîp u rö nöp midmagö limim." ¹⁰ Kale nîbi bî rîmnap midmagö linabim u, kalîp ġi naij ġagnabim. Adö anîbu nöp, kale nîbi bî midmagö linabim u, God lo manö haga haga u magöŋhalö hain ġinabim. †

¹¹ Ñin midpun aŋ anîbi niŋ aij ġimim. Jisas nîp hadame nöp niŋ udun, hainö God nîpe nîbi bî yad ke, a göm, hanîp böŋ nöp dam ram nîpe adö laŋ au ud

† 13:1 Dai 3:1; Pro 8:15 †† 13:3 1Pi 2:13-14 †† 13:6 Mad 22:21 ††† 13:8 Mad 22:39-40; Jem 2:8 †† 13:9 Eks 20:13-15,17; Dud 5:17-19,21 †† 13:10 1Ko 13:4-7

arnab, a gi gasi niŋmidun. Pen mi rimnap ap ara, ñin anibu uri söl midöp. Anib u me, nihön ginig hon han haut gi midpim? Urakmim, gasi niŋöl gi midaimim.

^{†12} Rapin sibön aŋ midpun rö, ram runig gab. Anib u me, kale nan nihön nihön sib aŋ yaŋ rö ajöm gi naij gimidal adö u arö gun, Seden aip pen pen gep sior ktö usajil bad ktö nan mailö halö God ñöb gau ud yimun.

^{††13} Anib u, hon Jisas mailö aij nipe adö u midpun, a gun, gi aij göl gi mideinabun. Pen nan iru yabiŋ ñiŋöm, ñig ktö ñiŋ haut löm, niŋi si bi si göm, haŋöwaŋö göm, pen pen göm, nan kale nan yad rö midaiböp a göm gi-pal gau gagun. ^{†14} Pen kale Bi Kub Jisas Kraiŋ ud waŋij rö yimim, midmagö pri aŋ hon daŋ gasi göp adö u aigöl gun ginabun a gimim gasi u niŋagmim. ^{††}

Asi masi gipal gau kalip hag gagmim

14 Niŋi bi rimnap Kraiŋ Jisas niŋ niŋ udpal u pen niŋ ud pidöŋ gagöm, gasi mihöŋgöl niŋbal gau, "Kalip udun hag amil apil gino, gasi niŋ aij göl," a gimim, hag gagmim; kale Jisas Kraiŋ niŋ niŋ udpal u, niŋi bi hon, a gimim, ud aij gimim. ^{†2} Hon niŋbun, niŋi bi rimnap Kraiŋ Jisas niŋ niŋ ud midöm, nan gau abö-namö ñiŋbal; pen niŋi bi rimnap, Kraiŋ Jisas niŋ gasi adö adö nöp niŋ udöm, niŋ aij gagnab, a göm, kaj wal wayöŋ nan gau hil göm, yiŋariŋ nan magö haŋi nöp ñiŋbal. ^{††3} Pen niŋi bi nan haŋöwaŋö ñiŋbal gau, niŋi bi nan hil gipal gau kalip hag juagöl. Niŋi bi nan hil gipal gau, niŋi bi nan abönamö ñiŋbal gau, God niŋö nan si nan naij gaböl, a göm, kalip hag gagöl. Nihön ginig: God niŋi bi anib gau kalip udö, niŋi bi nipe midpal. ^{††4} Bi wög gep ap bi kub nipe niŋ wög rimnap geinab, ne niŋmön, gi aij gipan aka gi aij gagpan, a gimön ha-gagnabön. Bi kub nipe ke niŋöm, gi aij gipan aka gi aij gagpan, a ginab. Pen nipe gi aij ginab me; Bi Kub nipe ke niŋ gi ñö, nipe aij ginim rö löp. ⁵

⁵ Pen niŋi bi rimnap niŋlö, ñin ap God ñin kub nipe rö löp, ñin ap ñin yiŋariŋ rö löp. Pen niŋi bi rimnap niŋlö, ñin ap God ñin kub nipe rö lagöp, ñin magöŋhalö ñin ke ke rö midagöp. Anib u, kale ke ke midpim rö, gasi kale aij niŋbim adö anibu niŋmim giŋe arnim. ^{††}

⁶ ñin ap God ñin kub nipe rö löp, a göm niŋbal gau, Bi Kub niŋ gasi niŋöm me anig göl gasi niŋbal. Pen niŋi bi kaj wal wayöŋ nan gau ñiŋbal gau, God niŋ aij a göp a göm ñiŋbal. Niŋi bi asi masi gi aij göm, nan rim-nap nöp ñiŋbal gau u rö nöp, God niŋ aij a göp a göm ñiŋbal.

⁷ Hon kamiŋ midun, hon ke halö midpun, a gun gasi u niŋagun. Umnig ginabun u, hon ke halö mudun umnabun, a gun gasi u niŋagun. ⁸ Nihön ginig: hon kamiŋ midun, niŋi bi Bi Kub hib haglö adö araŋ a gun, gasi u nöp niŋjun midnabun. Umnig ginabun u, niŋi bi Bi Kub hib haglö adö araŋ a gun, gasi u nöp niŋjun umnabun. Anib u, mideinabun aka umnabun, hon Bi Kub niŋi bi wög gep nipe midpun. ^{††9} Adö anibu nöp,

† 13:11 Ep 5:14; 1De 5:6-7 †† 13:12 1Jn 2:8 † 13:13 Luk 21:34; Ep 5:18 †† 13:14 Ep 5:11 †† 14:1 Ro 15:7 ††† 14:2 Jen 9:3-4 ††† 14:3 Kol 2:16 § 14:4 Mad 7:1; Jem 4:11-12 §† 14:5 Gal 4:10-11 §†† 14:8 Gal 2:20

Kraiŋ nipe umöm uraka. Anib u me, hon kamiŋ midpun gau abe, hadö umla gau abe, hon magöŋhalö Bi Kub niŋi bi nipe midpun.

¹⁰ Anib u, kale nihön ginig aŋ mam Kraiŋ lau adö mid-pal rimnap kalip, anig giŋim, anig giŋim, a gimim manö hag gabim? Pen kale nihön ginig aŋ mam Kraiŋ lau adö midpal rimnap kalip niŋbe, kale niŋi bi yiŋariŋ rö löp. Niŋ aij gimim: hon magöŋhalö God amgö ilö adö nipe u midno, hanip manö kub hagnab. ^{††11} Aisaia God Manö adiŋ ap kali kliŋ riköm haga, "Bi Kub hagöp, 'Yad niŋö yabiŋ hagabin, hainö niŋi bi gau magöŋhalö yiŋ niŋöm, nable udöm, kugom yimöm, "God nipe aŋi Bi Kub midöp," a ginaböl,' a göp," a ga.

†††

¹² Anib u, niŋim. Hon aŋi aŋi midpun rö, God hon magöŋhalö hag niŋö, hon kamiŋ midun nan nihön nihön giŋpun gau hag ñun, ai ginig anig giŋpun a gun hagnabun.

Aŋ mam Kraiŋ lau adö midpal rimnap kalip gasi niŋmim

¹³ Anib u, aŋ mam Kraiŋ lau adö midpal rimnap kalip, anig giŋim, anig giŋim, a gimim manö hag gabim u arö gimim. Kale gasi niŋmim, yad ginö aŋ mam Kraiŋ lau adö midöp ap dui göm, adan uŋham ajep rö u aramöm, lug paköm gi naij ginab, a gimim, agamij midmim, adö anibu nöp giŋe arnim. ¹⁴ Bi Kub Jisas bi nipe midpin rö, gasi yad u niŋ aij giŋin, nan hil gep rimnap midagöp. Niŋi bi rimnap gasi kale ke niŋöm, nan hil gipal. Pen nan anibu ñiŋno, God niŋö aij gagnab a göm hil ginaböl u, nan anibu ñiŋagöl. ^{††15} Pen kale, aŋ mam Jisas kalip a göm uma anib gau kalip midmagö lagmim, nan kale asi masi gipal gau haŋöwaŋö ñiŋbe, kale gasi iru niŋöm ap lug paköl rö löp. Adö anibu gi naij ginabim. ^{††16} Kale ke niŋmim, adö rimnap gimim rö linab u pen niŋi bi rimnap anig gin-abim u niŋöm hagnaböl, "Kraiŋ lau adö midpun a gipal u pen kale niŋebir nan si nan naij gaböl u me, hon niŋbun, Jisas manö aij nipe manö niŋ udep a gipal u pi-ral hagnaböl," a ginaböl. ¹⁷ Nihön ginig: God nipe kiŋ hon midöp manö adö anibu hageinabun u, nan ñiŋeb ñig niŋeb manö anibu hagagnabun; gi aij gep manö adö u nöp hagnabun; agamij hain rik midep manö adö u nöp hagnabun; miŋ miŋ göl gi midep manö adö u nöp hagnabun. Nan aij anib gau Ana Uŋ nipe ñö udnabun me. ¹⁸ Hon Kraiŋ niŋ niŋ udun anig göl geinabun u, God niŋö aij ginab; niŋi bi gau niŋöm, gi aij gipal, a ginaböl.

¹⁹ Hon aigöl gun aŋ mam aip agamij jim ñöl midun, hon magöŋhalö Kraiŋ manö aij nipe u niŋ ud pidöŋ gun, a gimim, adan anibu nöp ktö gimim hain gimim. ^{††20} Nan magö rimnap hil gagep. Pen bi ap gasi gasi löm, nan gau haŋöwaŋö ñiŋaiö, Kraiŋ niŋ niŋ udöp niŋi bi ap niŋöm, dui göm, Kraiŋ niŋ udöp u arö göm ap lug

§† 14:10 2Ko 5:10 §†† 14:11 Ais 45:23; Plp 2:10-11 §† 14:14 Ap 10:15; Dai 1:15 §† 14:15 1Ko 8:11-13 §†† 14:19 Ro 12:18; 15:2

paknab u, bi haŕōwatō ñiṅnab bi anibu nipe gi najj ginab. Nan magō ñiṅōm, God wōg nipe gi najj ginab. Kale anig unbō rō gagmim. ^{†21} Anib u, hon ñiṅno añ mam ap lug paknim rō lōp, a gi niṅnabim u, kaj yuō gau arō gimim, ñig wain gau arō gimim, nan gau arō gimim ginabim u aij. Nihōn gino añ mam ap lug paknim rō lōp, a gi niṅnabim u, añ mam a gimim, anig gagmim.

²² Yad nan ñiṅeb ñiṅagep manō hagpin u, kale nihōn gasi niṅbim u, kale ke God aip. God hanip gasi aij ñōb rō niṅun gun, añ mam rimnap rau ñagnabun u, ñiṅi lōl gi mideinabun. ²³ Pen nan rimnap gasi miḷō lun ñiṅnabun u, manō mideinab. Nihōn ginig: anig geinabun, God nip aij ginim a gi gasi u niṅun ñiṅagnabun; nip aij ginim aka aij ganim a gi gasi u niṅun ñiṅnabun. Hon anig gōl rō haŕōwatō geinabun u, nan si nan najj ginabun.

Nibi bi rimnap mid aij gōl rō adō u nōp niṅun a gimim

15 Hon nibi bi Krai nip niṅ ud pidōṅ gi midpun gau, hanip ke aij ginab adō u niṅun gagun. ² Nibi bi nip niṅ ud pidōṅ gagpal gau, nip niṅ ud pidōṅ gōl a gun, gasi u niṅun gun. Hon ke aij ginab u nan kub wasō; pen nibi bi rimnap, Krai nip niṅ ud pidōṅ ginabōl aka nip niṅ ud pidōṅ gagnabōl u nan kub. ^{††3} Krai u rō nōp, ke aij ga adō u gaga. Krai nipe Nap nip manō haga rimnap, Depid nipe God Manō adiṅ ap kali kliṅ rikōm haga, “Nōp hag jubal u uri yip u rō nōp hag juabōl,” a ga. ^{†4} Kale niṅ aij gōl a gōm, God nipe geia niṅōm bi nōd nibō gau God Manō u kali kliṅ rikla. God Manō anibu amgō li niṅun, manō aij anibu niṅ udun, Jisas Krai niṅ ud pidōṅ gun, klō gun gi aij gun, agamij ñiṅi lōl gi gasi halō mideinabun. Adō anibu nōp God nipe geia, God Manō anibu kali kliṅ rikla. ^{†5} God nipe gō, kale Jisas Krai niṅ ud pidōṅ gimim, klō gimim gi aij gimim, agamij ñiṅi lōl gi gasi halō mideinabim. Pen Krai Jisas ga rō niṅun anig rō gun a gimim, nip anig gōl hain gimim, God nipe gō, kale gasi adō añ niṅmim, jim ñōl midmim, gimim. ⁶ Kale anig gimim, gasi añ nōp, maj miḡan añ adip adip u nōp, Bi Kub hon Jisas Krai Nap hib nipe u hagpe adō arnim.

God Isrel nibi bi wasō gau kalip u rō nōp mōg niṅōb

⁷ Gasi niṅ aij gagpe ñin u, Krai kalōp mōg niṅōm ud aij gō, nibi bi nipe midpim u, kale ke agamij pen pen mōg niṅmim, ud aij gimim, midmagō li midpe, nibi bi rimnap niṅōm God hib nipe haglō adō arnab. ^{†8} God hadame nōp Juda kai niṅi itaṅ kale gau kalip manō klō niṅō haga u, haga rō nōp ginab u, niṅōl a gōm, Krai nipe Juda kai kalip nan a gōm aua. ^{††9} Anib u, Juda nibi bi wasō gau, God nipe hanip mōg yabiṅ niṅōb, a gōm hib nipe haglō adō arnim, a gōm aua. Krai nōd Nap God nip manō haga rō, Depid God Manō adiṅ rimnap kali kliṅ rikōm haga,

“Anib u, yad Juda nibi bi wasō aṅ gau midem,

kimap hagem, hib ne u hagnō adō arnab,’ a gōp,” a ga. ^{††}

¹⁰ Manō ap Mosis God Manō adiṅ ap kali kliṅ rikōm haga,

“Kale Juda nibi bi wasō gau, God nibi bi nipe aip pa jim ñimim, miṅ miṅ gimim,” a ga. ⁵

¹¹ Pen manō ap Depid God Manō adiṅ ap kali kliṅ rikōm haga,

“Kale Juda nibi bi wasō gau magōṅhalō Bi Kub hib nipe hagpe adō araṅ.

Kale nibi bi ram minōṅ ke gau gau magōṅhalō kimap hagōl gi, hib nipe hagpe adō i gilaṅ araṅ,” a ga. [†]

¹² Pen Aisaia u rō nōp God Manō adiṅ ap kali kliṅ rikōm haga,

“Bi Jesi rikō rik damōm rik daunabōl ap apōm, nibi bi ram minōṅ ke ke midpal gau magōṅhalō abad mideinab.

Juda nibi bi wasō gau, Bi anibu nōp gasi niṅōm, gasi halō mideinabōl,” a ga. ^{††}

¹³ God nipe ga u niṅun, gasi halō midpun. God gō, kale nip niṅ ud pidōṅ gimim, miṅ miṅ gōl gi, agamij hibur hain hain gōl gi midmim. Anig gōl gi midaibe, Ana Uṅ nipe pidōṅ halō gasi rimid midmagō aṅ kalōp daṅ apōm gō, kale gasi halō nōp mideinabim.

Pol nihōn ginig manō klō hagōm kōp kali kliṅ rikaṅ

¹⁴ Pen añ mam bi. Gasi yad niṅbin kale nibi bi aij yōl; nagī adō nihōn gimim God nip aij ginab u niṅ aij gipim; kale añ mam kale gau God Manō aij u pen pen hag ñi aij gimim rō lōp. ¹⁵ Pen kalōp kōp kali kliṅ rikabin anibi, manō klō rō rimnap haggin. God yip mōg niṅōm, ud aij gōm, wōg gep bi nipe hag la u me, yad kalōp manō klō anibu, kauyaṅ hagnō niṅ aij gim a gem haggin. ¹⁶ God yip hag lō, yad Krai Jisas wōg gep bi nipe midem, Juda nibi bi wasō gau gi ñem, God manō aij u kalōp hag ñabin. Yad God manō aij hag ñabin u, yad God nip nan sabe gep bi rō midem, manō aij nipe hag ñabin. Anig ginō, Juda nibi bi wasō gau, God nip nan sabe gi ñibal nan aij yabiṅ nan gagōp rō lōl, God nip aij ginab. Ana Uṅ nipe gō, kale nibi bi ke kamiṅ aij rō lōl, God kalip ñiṅi lōm udnab. [†]

¹⁷ Krai Jisas aip jim ñōl midpin u me, yip aij gō niṅōl gi, God nip wōg gi midpin. ¹⁸ Krai geia yad nip wōg gem, yad wōg nihōn nihōn gipin u nōp hagnabin. Yad Juda nibi bi wasō gau kalip Krai manō aij u hag ñi ajainō niṅōl gi, Ana nan gagep rō rimnap gō niṅōl gi, Juda nibi bi wasō gau niṅōm, God manō u udpal. Yad ram minōṅ Jerusalem urakem, Krai manō aij u magōṅhalō kabō gōl nōp adan miḷō yabiṅ hag ñi aij gi dam dam ram minōṅ Ilirikam amem, ado gi aunō.

²⁰ Gasi yad pōr niṅbin u, nibi bi Krai manō nipe nōd niṅagla ram minōṅ gau nōp amem, hag ñinam a gem niṅbin. Bi Krai manō hag ñeb rimnap nōd amōm padō binig gila adō u ram ginam a gem niṅagpin.

^{††21} Aisaia nipe God Manō adiṅ ap kali kliṅ rikōm haga,

† 14:20 1Ko 8:13 †† 15:2 1Ko 10:24,33 † 15:3 Sam 69:9
†† 15:4 2Di 3:16 †† 15:7 Ro 14:1 ††† 15:8 Mad 15:24

††† 15:9 Ap 3:25; Sam 18:49 § 15:10 Dud 32:43 †† 15:11
Sam 117:1 ††† 15:12 Ais 11:10 Rep 5:5 †† 15:16 Ro 1:5; 11:13

“Kalip manö aij nipe hag ñagal;
pen kale niñnaböl.
Nibi bi manö aij nipe apdi niñagal gau,
kale niñöm niñ aij ginaböl,” a ga. †

Pol daun kub Rom arnam, a ga

²² Anib u, mi iru yabiñ nöp, ram minöñ gai i hag ñi aj
aj, daun kub kale Rom arnam a gimidin u pen ninam
rö laga. Pen miñi ram minöñ rigonj gai i wög ginam rö
lagöp niñem yad kalöp niñnig ninabin. †²⁴ Yöp sö
midöp, ram minöñ Spen arnig gabin. Gasi yad niñbin
u, am kale aip pro magö ap midnö aij gö niñöl gi,
hainö yip dam Spen adan ramö u yumim, a gi gasi
niñbin. ²⁵ Pen Masedonia Propins nibi bi abe, Akaia
Propins nibi bi abe, Jerusalem nibi bi Krai lau adö
midöm mani nan kale midagöp gau, kalip mani nan
kale gau abönamö ñila u, miñi kalip ñinam a gem nin-
abin. †²⁷ Gasi kale ke niñöm gipal anibu, gi aij gipal. Ju-
da nibi bi Krai manö aij u dam, Juda nibi bi wasö gau
kalip hag ñibal rö, God mani nan kalip ñöb gau rimnap
Juda nibi bi kalip pen ñinaböl u aij. ††

²⁸ Pen mani yip ñibal anibu magöñhalö dam
Jerusalem bi gau ñem, Spen adan u amem, kale mid-
pim u ninabin. ²⁹ Ñin anibu apem kalöp niñnö, Krai
gasi aij nipe ñö, kale nip niñ ud sisi limim ñiñi yabiñ lin-
abim. ††

³⁰ Añ mam yad gau. Bi Kub Jisas Krai lau adö mid-
pim u, God Ana añ kalöp dañ midöm kalöp midmagö
lep magö u ñab rö, yad a gimim, God nip sabe göl gi
nöp midaimim. ††³¹ God nip sabe gi midaimim, yad
Jerusalem arnig gem, ram minöñ Judia areinam, Judia
nibi bi Krai nip niñ udagpal gau yip gi naij gaiöl, yip
ud kamiñ yunim. Pen God nip sabe gi midaimim, yad
Jerusalem amjakem, Krai nibi bi nipe gau kalip nan
nihön nihön gi ñinig gabin u ginö, kalip aij gö niñöl gi,
aip jim ñöl midaiun. ³² Anib u, God yip yau a gainim,
kale midpim u amem, magö ap midnö aij gö niñöl gi,
kalöp aip mideinabun.

³³ God kalöp magöñhalö abad midö niñöl gi, agamij
jim ñöl midmim mid aij gimim. Anib unbö rö aij.

Pol, “Kale midpim?” a ga

16 Pen añ hon Pibi, Senkria daun au cöc wög gab
nibi u, nab. Nipe nibi aij yabiñ. Kale midpim u
amjakö, nip ud aij gimim. ² Yip aij ginab u, kale midpim
u amjakö, kale Bi Kub niñ udpim rö, Bi Kub nibi bi nipe
pen pen ud aij gipal u rö, nip ud aij gimim. Nan rimnap
midagainim, hatöwatö ñimim. Nipe nibi bi gau iru nöp
kalip ud aij göm, yip abe ud aij göm göp.

³ Pen nibi Prisila abe, nugmul Akwila abe, Krai nip
wög jim ñun gimidun ber miñau kalip hagmim, “Pol
kalöp ber miñöh, ‘Midpil?’ a göp,” a gimim. ††⁴ Nöd
yip al pak linig geila, ber aij yad miñau midmil, yip
amdam gilö. Pen halpe ke al pak löl a gimil gasi u

†† 15:20 2Ko 10:15-16 † 15:21 Ais 52:15 †† 15:22-23 Ro
1:13 † 15:25-26 1Ko 16:1-4; 2Ko 8:1; 9:2,12; Ap 24:17 †† 15:27
1Ko 9:11 †† 15:29 Ro 1:11 ††† 15:30 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2De 3:1
††† 16:3 Ap 18:2

niñagmil anig gilö, yip aij göm, Juda nibi bi wasö ram
minöñ ke milö gau hag ñinö Krai Jisas niñ udpal
gau kalip abe aij göm göp.

⁵ Pen nibi bi Krai Jisas niñ udpal ram kalip ber u
magum gipal gau kalip u rö nöp hagmim, “Pol kalöp,
‘Midpim?’ a göp,” a gimim.

Mam midmagö yad Epinidas nip hagmim, “Pol nöp,
‘Midpan?’ a göp,” a gimim. Esia Propins au, Krai nip
nöd uda bi me anibu.

⁶ Nibi Maria kalöp ktö yabiñ wög gi ñimidöp u nip
hagmim, “Pol nöp, ‘Midpan?’ a göp,” a gimim.

⁷ Pen bi ridik yad niñeb rö, Adronaikas abe, Junias
abe, kalip miñöh hagmim, “Pol kalöp miñöh, ‘Midpil?’
a göp,” a gimim. Kalpe miñöh Krai nip nöd niñ udlö,
yad hainö niñ udnö. Yip nagí lila rö, kalip miñöh u rö
nöp nagí lilö, jim ñun midmidun. Pen bi Jisas manö
ud arep gau, bi anib miñau kalip niñ aij yabiñ gipal.

⁸ Mam midmagö yad Ampliedas, Krai nip cig aij göp
u, nip hagmim, “Pol nöp, ‘Midpan?’ a göp,” a gimim.

⁹ Mam Urbanis nip hagmim, “Pol nöp, ‘Midpan?’ a
göp,” a gimim. Mam anibu yad aip Krai nip wög jim
ñöl gimidul. Mam aij Sidakis nip u rö nöp hagmim,
“Pol nöp, ‘Midpan?’ a göp,” a gimim.

¹⁰ Apeles, marö auö, Krai nip niñ ud pidöñ göm mid
aij göp bi u, nip hagmim, “Pol nöp, ‘Midpan?’ a göp,”
a gimim.

Nibi bi Arisdobiulas ram midpal gau kalip hagmim,
“Pol kalöp, ‘Midpim?’ a göp,” a gimim.

¹¹ Bi ridik yad niñeb Herodion nip hagmim, “Pol nöp,
‘Midpan?’ a göp,” a gimim.

Nibi bi Nasisas ram u midöm, Bi Kub niñ udpal gau
kalip hagmim, “Pol kalöp, ‘Midpim?’ a göp,” a gimim.

¹² Nibi Draipina abe Draiposa abe, Bi Kub nip niñ
udöl gi, nip wög gipil nibi anib miñau kalip hagmim,
“Pol kalöp miñöh, ‘Midpil?’ a göp,” a gimim.

Añ aij yad Persis, Bi Kub nip niñ udöl gi, nip wög ktö
göp nibi anibu nip u rö nöp, “Pol nöp, ‘Midpan?’ a
göp,” a gimim.

¹³ Bi Rupas, Krai nip wög ktö göm göp u, nip hag-
mim, “Pol nöp, ‘Midpan?’ a göp,” a gimim. Nime nipe
u, ami yad rö löp u, nip u rö nöp hagmim, “Pol nöp,
‘Midpan?’ a göp,” a gimim. †

¹⁴ Asinkridas, Pligon, Hermes, Padrobas, Hermas, ni-
mam kale aip midpal gau abe magöñhalö kalip, “Pol
kalöp, ‘Midpim?’ a göp,” a gimim.

¹⁵ Pilologas, Julia, Nereus, Nereus niñin nipe
Olimpas, Krai nibi bi nipe kale aip midpal gau
magöñhalö, “Pol kalöp, ‘Midpim?’ a göp,” a gimim.

¹⁶ Kale Bi Kub nip niñ udpim rö, pen pen hag wiñai
udöl gi, alaun bom halumim.

Krai nibi bi nipe gai i God nip sabe ginig cöc ke ke
magum gipal gau, “Kale midpim?” a gipal. ††

Manö piral hagpal gau udagmim

¹⁷ Añ mam aij yad gau, niñ aij gimim. Nibi bi rimnap
manö gau nibö gau nibö dapöm, nibi bi Krai lau adö
midpal gau kalip hag ñilö ñilö, gasi aij nöd niñla adö u

† 16:13 Mak 15:21 †† 16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

arö göm, manö piral hagpal anibu udöm, asik ke ke libal. Kalöp anib unbö rö nöp ginim rö löp u, manö piral hagaiöl u udagmim. ^{†18} Nibi bi anig gipal gau, Bi Kub hon Kraias nip wög u gun, a göm gasi u niñöm gagpal; kalip ke aij göp adö u nöp gasi niñöm gipal. Kale manö hain hain rö, nibi bi hib dap raneb manö u nöp hag hag gi midlö niñöl gi, nibi bi niñ aij gagpal gau manö piral kale niñ udöm dui gipal. ^{††19} Kale pen God manö aij u ud aij gimim, hagöp rö gimidim, nibi bi gau magöñhalö niñbal u, yip aij yabiñ göp. Nan niñön God amgö ilö nipe aij ginim u, kale nibi bi gasi niñeb rö midmim, nan niñön God amgö ilö nipe nan si nan najj rö midnim u, kale nibi bi gasi haut rö midmim u, yip aij ginab. ‡

²⁰ Söl midöp, God nibi bi abad mid aij göp u, nipe Seden nip ud rata mo kale gau lö, klö nipe midageinab.

Yad God nip sabe gabin, Bi Kub hon Jisas kalöp mög niñöm ud aij gö niñöl gi, kale mid aij gimim. ‡†

²¹ Bi yad aip wög jim ñöl gipul, Dimodi, kalöp hagab, "Midpim?" a gab. Bi ridik niñeb yad gau Lusias, Jeson, Sosipada u rö nöp kalöp, "Midpim?" a gaböl. ‡

† 16:17 Mad 7:15; Dai 3:10 †† 16:18 Plp 3:19; 2Pi 2:3 ‡ 16:19 Ro 1:8; 1Ko 14:20 †† 16:20 Jen 3:15 ‡† 16:21 Ap 16:1-2; 19:22; 20:4

²² Pen yad bi Dedias, Pol hagö köp kali kliñ rikabin i, u rö nöp kale Rom kai Kraias lau adö midpim gau kalöp, "Midpim?" a gabin.

²³ Bi Gaias, yip Pol dam ram nipe u löm, abad mid aij göp u, kalöp, "Midpim?" a gab. Bi anibu nöp Kraias lau adö midpal nibi bi gau hagö, ram nipe u amöm magum gipal, kalip ud aij gi midöp.

Pen bi kuskus pe ñeb Erasdas abe, mam hon Kwodas abe, u rö nöp kalöp, "Midpim?" a gabil. ‡†

²⁴ Yad God nip sabe gabin, Bi Kub hon Jisas Kraias kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij gö niñöl gi, kale mid aij gimim. Anib unbö rö aij!

²⁵ Pen God hib nipe hagno adö arnim. Nipe nöp me kalöp abad midö niñöl gi, nip cig aij gimim midmim rö löp. Jisas manö aij anibu nöd pi göl midmidöp u pen miñi, bi God manö hagep gau, manö nipe God Manö kali kliñ rikla u waiö lö, manö aij anibu nibi bi gau kalip pör hag ñibin. God nöp hagö me, nibi bi ram minöñ ke gau gau magöñhalö hag ñino, nip niñ udöm hagöp rö göl. ‡†

²⁷ God añi gasi aij gasi klö göm niñöb u, Jisas Kraias nip hanip nan a göm yuö aua rö, hib nipe pör nöp pör nöp hagno adö aran. Anib unbö rö aij me.

‡†† 16:23 Ap 19:9; 1Ko 1:14 ‡††† 16:25-26 Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26; Ro 1:5

1 Korid

1 Yad Pol. God nipe ke yip hag la rö, Krajs Jisas manö ud arep bi nipe ap midpin. Mam hon Sosdenes aip aui midul, köp anibi, kalöp daun kub Korid au God nibi bi nipe midpim gau kali kliñ i rikabin. Kale Krajs Jisas nip niñ udpe u, God hagö, kale nibi bi ke kamiñ aij nipe midpim. Bi Kub hon Jisas Krajs nip sabe gipal nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö, God kalip nibi bi ut nipe midaiöl a göm hag la. Krajs Jisas nipe Bi Kub hon midöp; nipe u rö nöp Bi Kub kale midöp.

³ God Bapi hon abe, Bi Kub Jisas Krajs abe, kalöp mög niñmil ud aij gilö, kale mid aij gimim.

Pol God nip aij a ga

⁴ Krajs Jisas nip cig midpe, God nipe kalöp ud aij göm nan aij ña u niñem, yad pör God nip aij a gabin.

⁵ Nihön ginig: kale Krajs nip cig midpe, Krajs kalöp ud aij yabiñ gö, kale gasi niñ aij gimim, manö hag ñi aij gipim. ⁶ God nipe gö, Krajs manö aij u añ kale dañ auö, kale niñ udmim, hagöp rö gabim. ⁷ Anib u, Bi Kub hon Jisas Krajs aunab a gimim abad midpim ñin i, God Ana nan aij ñab gau hadö magöñhalö udpim. ⁸ Bi Kub hon Jisas Krajs kalöp abad midöm gi ñi aij gö, kale ram minöñ il i midmim, manö aij nipe u niñ udöl gi midmim, nip arö gagnabim. Bi Kub hon Jisas Krajs aunab ñin u, kale manö rimnap niñagnabim. ⁹ God hagab rö nöp gab. Nipe kalöp hag lö, kale ñi nipe Bi Kub hon Jisas Krajs aip jim ñöl midpim. ^{††}

Krajs nibi bi gau gasi ud adö añi niñöm, jim ñöl midaiöl

¹⁰ Añ mam bi. Bi Kub hon Jisas Krajs lau adö midpun u me, manö ke ke adö rimnap lagmim. Gasi adö añi niñmim, manö adö añi hagnim, jim ñöl yabiñ midaimim. ^{†††} Pen nibi Klowi nibi bi nipe rimnap apöm yip hagö niñbin, kale añ mam yad rimnap kale ke pen pen hagabim. ¹² Anib u, rimnap hagnim, "Hon Pol nibi bi nipe," a gipim. Rimnap hagnim, "Hon Apolos nibi bi nipe," a gipim. Rimnap hagnim, "Hon Sipas nibi bi nipe," a gipim. Rimnap hagnim, "Hon Krajs nibi bi nipe," a gipim. ^{††}

¹³ Hagnim anibu Krajs nip ud asik ke ke libim rö löp. Yad mab ba lañ al pak lilö kalöp nan a gem umnö rö, hib yad hagnim Pol nibi bi nipe midpun a gipim akañ Pol hib hagnim ñig pakpe akañ Anib u, "Hon Pol nibi bi nipe," "Hon Apolos nibi bi nipe," a gipim u pir albim. ¹⁴ Pen am kale aip midainö ñin u, nibi bi iru ñig pak ñagnö. Bi mihöp nöp Krispas Gaias nöp ñig pak ñinö.

Anib u, God nip aij a gabin. ^{††††} Wasö u, yiñariñ piral hagbep, "Pol hib nipe hagnim ñig pakno," a gibep.

¹⁶ Pen haut gipin. Yad Sidepanas nibi bi nipe gau kalip abe ñig pak ñinö. Pen nibi bi rimnap halö ñig pak ñinö aka niñagnim. ^{†††††} Krajs yip, "Nibi bi gau kalip ñig pak ñimön," a göm hagaga. "Kalip manö aij yad u hag ñimön," a ga. Anib u, manö aij nipe u hag ñimidin. Pen nibi bi rimnap gasi kid hiik niñöm hagnim rö hag ñagnimidin. Manö añig göl hagnö, Krajs mab ba lañ al pak lila manö u manö yiñariñ ap rö lö, nibi bi gau niñ udagöl, a gem, manö aij nipe u kabö göl nöp hag ñimidin.

¹⁸ Nibi bi mab ke inab adan anibu araböl gau, Krajs mab ba lañ hanip nan a göm uma manö u niñlö, manö haut rö linab. Pen God hanip ud kamiñ yuab nibi bi gau, Krajs mab ba lañ hanip nan a göm uma manö anibu niñun, God pidöñ halö, nipe ke hanip ud kamiñ yuöp, a gun niñbun. ^{††††††} Adö anibu God Manö u, Aisaia nipe God manö haga u kali kliñ riköm haga, "Nibi bi gasi kid hiik niñbun a gipal gau, gasi kale u ke niñöm, gasi aij niñbal.

Pen yad ginö, gasi niñöm hagnim rö lagnab, manö hatöwatö hagnim rö linab," a ga. [§]

²⁰ Anib u, nibi bi gasi niñeb gau, nibi bi koles kub arbal gau, nibi bi manö nihön nihön hag amil apil gipal gau, manö kub aij aij kale niñbal u, God niñö, manö haut rö lö, böñ nöp ap lug pakniñ gaböl. ^{§†}

²¹ God nipe ke niñ aij göp rö, nibi bi gasi hon u ke niñun a göm, ke uthai niñnaböl gau, nipe aigale bi rö midöp u niñagnaböl. Nibi bi anib gau Krajs manö aij hag ñabun u niñlö, kalip manö haut rö linab. Pen God nipe ke ginabin a göm hag la rö, nibi bi manö haut hag ñabun anibu niñ udeinaböl gau, God kalip ud asik yuab. ^{§†††††††} Juda nibi bi gau hagnim, "Nan gagep rö rimnap gipe niñun, niñö hagnim a gun niñnabun," a gipal. Pen Grik nibi bi gau gasi aij aij hain niñö adö rimnap niñun, a göm pör nöp uthai niñbal. ²³ Anib u me, Krajs hanip nan a göm uma manö u hagnim, Juda nibi bi gau niñöm hagnim, "Manö iru göp u nihön ginig hagnim," a ginaböl. Pen Juda nibi bi wasö gau hagnim, "Manö hain niñö uthai niñnabun u hagnim. U manö niñniñon limim hagnim," a ginaböl. ^{§†}

²⁴ Pen God hanip Juda nibi bi rimnap abe, Grik nibi bi rimnap abe, udnabin a göm hag la niñöm hon Krajs nip niñun niñbun, God pidöñ halö midöp rö, Krajs abe unbö rö nöp pidöñ halö midöp; God gasi kid hiik niñöb

† 1:8 1De 3:13; 5:23 †† 1:9 1Jn 1:3; 1De 5:24 † 1:10 Plp 2:2
†† 1:12 1Ko 3:4; Ap 18:24-28

†† 1:14 Ap 18:8; Ro 16:23 ††† 1:16 1Ko 16:15 †††† 1:18 Ro 1:16 § 1:19 Ais 29:14 §† 1:20 Ais 19:12; 33:18; 44:25; Job 12:17
§†† 1:21 Mad 11:25 §† 1:23 Ro 9:32; 1Ko 2:14

rö, Krajs abe unbö rö nöp gasi kid hiik niñöb. ^{†25} Nibi bi gau Krajs apöm uma u niñöm, God niñe ktö midagöp a ginaböl; pen God niñe ktö niñe ke ga gasi u niñagnaböl. Nibi bi gau Krajs apöm uma u niñöm, God niñe gasi aij midagöp a ginaböl; pen God niñe gasi aij niñe ke gasi niña it u rik niñagnaböl. ^{††}

²⁶ Añ mam bi. Kale ke niñim! God kalöp wiñ ala ñin u, kale aigale nibi bi rö midaibe kalöp wiñ alañ Nibi bi gasi niñeb a gipal gau, nibi bi kub gau, nibi bi hib midöp gau, kalöp iru wiñ alaga. ^{‡27} Nibi bi gasi kid hiik niñbun a gipal gau nable gar, a göm, God nibi bi gasi aij niñagpal gau uda. Nibi bi ktö midpun a gipal gau nable gar, a göm, God nibi bi ktö midagöp gau uda. ²⁸ Nibi bi hib halö midpun a gipal gau nibi bi yiñariñ rö mideilañ a göm, God kalöp arö göm, nibi bi ramö gau hib midagöp a gipal gau kalöp uda.

²⁹ God niñe anig ga u, nibi bi rimnap God amgö ilö adö u, hib kale ke haglö adö arnim rö lagnab, a göm ga. ^{††}

³⁰ God gö, Krajs Jisas aip jim ñöl midpim. Anib u, God gö, Krajs Jisas nip niñ udun, nip aip jim ñöl midun, nip gasi niñöl gi midpun u me, hon gasi kid hiik niñeb nibi bi rö midpun. Krajs aip jim ñöl midpun u me, God hanip niñöm nibi bi kamiñ aij yad a gab. Krajs aip jim ñöl midpun u me, God hanip niñöm nibi bi asiñ midagöp yad ke a gab. Krajs aip jim ñöl midpun u me, God hanip niñöm nan si nan naiñ gipal gac u ñi yad hadö tik gi yua a gab. ^{‡31} Manö adö anibu God Manö u kali ktiñ riköm hagla, "Nibi bi miñ miñ gun a göl u, kale Bi Kub hanip nan niñön niñön ñöb u gasi niñöm, miñ miñ göl," a gila. ^{‡†}

Pol Krajs hanip mab kros ba lañ uma manö u hag ñimidöp

2 Pen añ mam bi. Am kale aip midainö ñin u, God Manö niñö yabiñ u hag ñinam a gem, manö ktiñ aij auub gau rö aka gasi kid hiik niñeb manö gau rö hag ñagnö. ² Am kalöp aip midem, gasi rimnap ke niñem kalöp manö hag ñagnabin; Jisas Krajs nip mab ba lañ al pak lilö hanip nan a göm uma gasi adö añi anibu nöp niñem, kalöp hag ñinabin, a gem, gasi u nöp niñö.

³ Anib u, kalöp aip midainö u, hañ romañ yad ktö midageia; yad aninñin gö piñiñ gem, gil gil göl gi midainö. ^{‡‡4} Nibi bi rimnap manö ke uthai niñöm, manö dö kal adip adip adö anibu nöp rö hagun a göm gipal rö gagnö. God Ana u yip pidöñ niñe u ñö niñöl gi, Jisas manö aij u pidöñ halö hag ñinö u waiö niñbe. ^{‡5} God anig ga u, bi rimnap manö ktiñ aij u haglö, yip niñ udagöl; pen yad ktö yad ke ginö, kale yip niñ udöl, a göm, God anig ga.

God Ana gasi aij ñab

⁶ Pen yad am nibi bi Krajs nip kabö rö niñ ud pidöñ gipal gau aip am midem, kalöp gasi kid hiik niñeb manö rimnap hag ñimidin. Pen ram minöñ adö it i gasi

† 1:24 Kol 2:3 †† 1:25 2Ko 13:4 ‡ 1:26 Mad 11:25; Jem 2:5
 †† 1:29 Ep 2:9 ‡‡ 1:30 Jer 23:5-6 ‡‡† 1:31 Jer 9:24 ‡‡‡ 2:3
 Ap 18:9; 2Ko 10:1 § 2:4 1De 1:5

kid hiik niñbal rö hag ñagnidin. Kiñ gau bi kub gau, kale gasi kid hiik niñbal rö hag ñagnidin. Kiñ gau bi kub gau kale hir ginaböl. ⁷ Pen yad kalöp manö hag ñimidin anibu, God gasi kid hiik niñeb manö pi göl midmidöp u hag ñimidin. Gasi kid hiik niñeb manö anibu hadame dagol gau ram minöñ gi laga ñin u nöp pi göl midmidöp. God niñe hadame dagol gau ram minöñ gi laga ñin u nöp, Krajs Jisas aip mailö halö mideinaböl a göm, gasi kid hiik niñeb manö aij anibu hag lö, milö padö yabiñ pi göl midmidöp. Yad gasi kid hiik niñeb manö anibu nöp kalöp hag ñimidin. ⁸ Minöñ naböñ adö it i kiñ gau abe, bi kub gau abe, gasi kid hiik niñeb manö anibu rik niñagla. Niñblap rö hagep, Bi Kub mailö halö kumi kabö adö lañ nibö aua u nip al pak lagblap.

⁹ Pen God Manö u kali ktiñ riköm hagla, "Nibi bi God nip midmagö libal gau, God kalöp ud aij yabiñ göm, nan aij aij ñinab. Amgö niñagla; hag ñilö apdi niñagla; gasi ke nöp niñöm, anig ginab, a göm niñagla; God kalöp nan aij aij ke nöp ñinig gab," a gila. ^{‡†}

¹⁰ Pen manö niñagmidal anibu, God niñe Ana niñe hanip ñö niñbun.

God Ana nan gau magöñhalö uthai niñab. God niñe nan pi ga gau abe uthai niñab. ¹¹ Hon gasi niñön niñön niñbun u, nibi bi rimnap niñagpal, pen ana hon ke an dañ midöp u nöp niñöb. Anib unbö rö nöp, God niñe gasi niñön niñön niñöb u, God Ana niñe nöp niñöb.

¹² Pen hon nibi bi minöñ naböñ adö it i gasi niñbal rö gasi niñagpun. God niñe Ana niñe ke hanip yuö aua niñöm God nan aij hanip abönamö ñöb u rik niñbun.

¹³ God hanip nan aij abönamö ñöb manö adö anibu nöp hag ñabun. Bi gasi kid hiik niñbal rimnap hanip manö anibu haglö niñagun; God Ana gasi ñöb rö manö anibu niñun me, nibi bi gau kalöp hag ñabun. God Ana hanip manö hagö niñun, nibi bi God Ana an kale dañ midöp nibi bi gau kalöp hag ñabun. ¹⁴ Pen nibi bi God Ana an kale dañ midagöp nibi bi gau, God Ana nan aij abönamö ñöb nan gau udagnaböl. Manö aij anibu niñlö, manö haut rö lö, rik niñagnaböl. God Ana nibi bi an kale dañ mideinab u, God Ana nan aij ñöb gau rik niñnaböl.

¹⁵ Pen nibi bi God Ana an kale dañ midöp gau, kale nan gau magöñhalö niñöm rik niñ aij ginaböl. Pen nibi bi God Ana an kale dañ midagöp gau, kale nibi bi God Ana aip midöp nibi bi gau kalöp rik niñagnaböl.

¹⁶ God Manö u, Aisaia adiñ ap kali ktiñ riköm haga, "Nibi bi an, Bi Kub niñön gasi niñöb u rik niñöm, nip, 'Anig gimön, anig gimön,' a ginab?" ö ga. Pen Krajs nibi bi niñe midpun gau, hanip gasi niñe niñöb rö ñö niñöl gi, hon niñ aij gipun. ^{‡††}

Jim ñöl midmim, asik ke ke lagmim

3 Añ mam bi. Nöd kale aip midainö ñin u, nibi bi God Ana an kale dañ midöp gau kalöp hag ñimidin rö, kalöp u rö nöp hag ñibnep, pen kale Krajs nip niñ udmim, ñi painañ rö nöp midmidim. Anib u, kalöp nibi

‡† 2:9 Ais 6:4 ‡†† 2:16 Ais 40:13

bi ram minöŋ it i rö hag ñimidin. ² Ñi painaŋ ci ñiŋeb rö u midmidim u me, yad kalöp ci nöŋ ñimidin; kale nan magö yabiŋ ud ñiŋ yumim rö lagmidöp u me, yad nan magö yabiŋ kalöp ñagmidin. Midpim ñin i u rö nöŋ, kale nan magö yabiŋ ud ñiŋ yumim rö lagöp; kale ñi painaŋ rö nöŋ midpim. ¹³ Midpim ñin i u rö nöŋ, kale ñibi bi ram minöŋ it i gasi niŋbal rö nöŋ gasi niŋbim. Ñibi bi rimnap nan kale gau nan yad rö midaiböp a gimim niŋbim. Mulu lugö, pen pen hag midpim. Aniŋ gimim, ñibi bi yihariŋ minöŋ naböŋ it i gipal rö nöŋ gi midpim. ¹⁴ Rimnap hagpim, "Hon Apolos ñibi bi nipe midpun," a gipim. Rimnap hagpim, "Hon Pol ñibi bi nipe midpun," a gipim. Aniŋ u, kale yihariŋ ñibi bi minöŋ naböŋ it i gasi niŋöm hagpal rö gipim. †

⁵ Apolos hol mihöŋ bi kub nihöŋ rö midpul niŋmim manö aniŋu hagpim? Hol yihariŋ bi wög gep miŋau nöŋ midpul. Bi Kub wög nihöŋ ke ke hag la u gi midul, Jisas Kraiss manö aij u hag ñailo kale niŋmim niŋ udpe.

Pen Bi Kub halip mihöŋ wög ke ke haga rö nöŋ gipul. ⁶ God yip hagajip, ram minöŋ kale u nöd amem nan yin u yimnö. God Apolos niŋ hagajip, hainö amöm, ñiŋ am mil dapöm, nan yimnö aniŋu hoŋ ga. Pen God nipe nöŋ geia rana. ⁷ Aniŋ gö, hol bi yihariŋ nan yin yimul, ñiŋ hoŋ gul gipul u, hib hol u hagpe adö aragnim. God geia rana rö, hib nipe u nöŋ hagpe adö aranim. ⁸ Ñibi bi nan yin yimbal gau, ñibi bi ñiŋ dap hoŋ gipal gau, wög adö aŋi yabiŋ gipal u me, God wög gipal gipal rö niŋöm, kalip pen ñinab. ⁹ Hol mihöŋ God wög u jim ñil gajul, wög naböŋ nipe u kale midpim. ††

Kale God ram nipe midpim

Pen manö ap: kale God ram nipe midpim. ¹⁰ God yip mög niŋöm ud aij göm nan aij ña u udem, bi ram gep nipe yabiŋ u midem, ram padö kub aŋ yaŋ u biniŋ gi aij ginö; pen hainö bi ap apöm ram adin adin mideinab gau gab. Pen ñibi bi rimnap apöm, ram aniŋu gun a gaiöl u, niŋ aij göm göl. ¹¹ God ram nipe u Jisas Kraiss niŋ padö kub aŋ yaŋ hadö böŋ nöŋ biniŋ göp u, ñibi bi rimnap padö ke hain niŋbö ap biniŋ göl rö lagöp. †††

¹² Jisas Kraiss padö kub biniŋ göl midöp u, ñibi bi rimnap, ram adin adin gun a göm, gol, silpa, kabö aij aij dapöm ginaböl; pen ñibi bi rimnap mab lö, wid lö adin adin, nan uŋaŋ uŋaŋ gau dapöm ginaböl. ¹³ Pen Kraiss apöm ñibi bi manö kub hagnab ñin u, wög gi aij gila adö u ke waiö midö niŋnaböl, haŋowaŋö gila adö u ke waiö midö niŋnaböl. Mab miŋaŋ apöm wög aij ginaböl u mideinab; pen wög adö adö ginaböl u böŋ nöŋ in habik arnab me. †††¹⁴ Padö kub biniŋ göl midöp adö u, ñibi bi wög gi aij göm ram adin ap gilö, mab miŋöŋ apöm ram adin aniŋu in habik aragnab u, kale pen udnaböl. ¹⁵ Pen ñibi bi rimnap wög adö adö nöŋ göm ram adin ap gilö, mab miŋöŋ apöm ram adin aniŋu in habik arnab u, God kalip ke ud kamiŋ yunab pen ñibi bi mög gep rö, ram inö, ŋip gi höŋ yulö, nan midagöp rö u mideinaböl ram nipe adö laŋ au.

† 3:2 Hib 5:12-13; 1Pi 2:2†† 3:3 1Ko 1:10-11 † 3:4 1Ko 1:12 †† 3:5 Ap 18:4,11 ††† 3:9 Mad 13:3-9; Ep 2:20-22 ††† 3:11 Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 ††† 3:13 1Ko 4:5

¹⁶ God sabe gep ram nipe u kale midpim; God Ana aŋ kale daŋ midöp. ¹⁷ Ñibi bi rimnap apöm God sabe gep ram u gi naiŋ geinaböl u, kalip pen abe gi naiŋ ginab. God sabe gep ram aniŋu ram nipe ke nöŋ. Pen sabe gep ram nipe u kale ñibi bi midpim.

¹⁸ Niŋ aij gimim. Kale rimnap gasi kub ñibi bi miŋöŋ naböŋ it i gasi niŋöm hagpal rö niŋmim, yihariŋ gau uthai niŋbal rö nöŋ niŋun, ñibi bi gasi kid hiik niŋeb midpun a ginabim u pen haut alö aniŋ hagnabim. Hon ñibi bi haut halö midpun a gimim me, gasi aij yöl u uthai niŋnabim. ¹⁹ Nihöŋ ginig: minöŋ naböŋ it i manö kub kub rö hagöm hagpal adö u, God niŋö, manö haut niŋagep rö löp. God Manö u kali kliŋ riköm hagla, "Ñibi bi gasi kid hiik niŋun,

niŋ aij gipun a gipal gau,
nipe gö, gasi kid hiik niŋeb magö aniŋu,
hel ap rö löm,
gasi rimid midmagö kalip ud sisi lö,
bi nagiman rö mideinaböl," a gila. ††

²⁰ God Manö adin ap halö, Depid kali kliŋ riköm haga, "Ñibi bi gasi kid hiik niŋbun a gipal gau,
manö rimnap haglö,
Bi Kub nipe niŋö,
manö it ap midagöp," a ga. †††

²¹ Aniŋ u, ñibi bi rimnap, ñibi bi kub midpal a gimim, hib hagpe adö aranim. Pen ñibi bi aka nan nihöŋ nihöŋ midöp gau, God kalöp niŋöm gi la midöp. ²² Yad Pol, Apolos, Sipas, hon wög gep bi kale nöŋ midpun. Minöŋ naböŋ it i nihöŋ nihöŋ midöp gau, God kalöp gi ñilaŋ, a göm, kalöp ñöb. Kamiŋ midep magö u abe, umeb magö u abe, God kalöp ñöb. Miŋi midpim rö, hainö mideinabim rö, God kalöp gi ñaŋ a göm magöŋhalö kalöp ñöb. ²³ Pen Bi Kub kale Kraiss; Kraiss nipe God Ñi nipe.

Jisas manö ud arep bi gau

4 Aniŋ u, God manö aij pi göl midmidöp u, Kraiss nipe Apolos Pol kalip bi mihöŋ hag lö, kale wög gep bi nipe midpil, a gimim gasi u niŋmim. ² Bi kub ap, bi wög gi ñeb rimnap aip manö hag löm, wög ap kalip hageinab u, bi wög gep bi gau nap kale hagnab rö nöŋ göl. ††

³ Pen kale yip manö kub hageinabim u, yad gasi iru niŋagnabin. Ñibi bi rimnap gau yip manö kub hageinaböl u, yad u rö nöŋ gasi iru niŋagnabin. U yip nan yihariŋ ap rö löp. Yad u rö nöŋ yad ke manö kub hagagabin. ⁴ Yad ke ñibi bi rimnap gi naiŋ gagpin a gem niŋbin u pen yad aniŋ hagnö, Bi Kub yip bi asiŋ midagöp a göm hagagnab. Bi Kub nipe ke nöŋ yip manö kub hagnab. ⁵ Aniŋ u, miŋi ñin i manö kub hagagimim. Bi Kub nipe ke apöm manö kub hagnab. Bi Kub nipe gö, nan nihöŋ nihöŋ pi göl gipal gau magöŋhalö waiö linab; gasi midmagö rimid aŋ kale daŋ gasi nihöŋ nihöŋ niŋbal u, u rö nöŋ waiö linab. Ñin aniŋu, God nipe ñibi bi magöŋhalö ke ke aŋi aŋi gi aij gipal gipal rö kalip manö aij hagnab. †††⁶ Pen aŋ

§ 3:16 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 †† 3:19 Job 5:13 ††† 3:20 Sam 94:11 †† 4:2 Luk 12:42 ††† 4:5 1Ko 3:8

mam yad gau. Apolos hol mihönj manö kalöp hagpin anibi, kale manö magö ap it u niñ aij gimim, a gem, kalöp hagpin. Manö magö anibu hagab: "Gasi kale ke wasö; nan nihön kali kliñ rikla u nöp niñmim hain gimim." Hagab rö geinabim u, bi ap hib dap ranmim, bi ap hib dap lugmim, gagnabim. ^{†7} Hon nibi bi kub, nibi bi gau nibi bi pro, a gimim niñbim u aij wasö. Kalöp nihön aij midöp u, God nipe nöp kalöp ñöb. Anib u, kale ai ginig, hon ke gi aij gipun a gimim, hib kale ke hagpe adö arab? ^{††}

⁸ Gasi kale ke niñbim u, hon ke nan magöñhalö hadö udpun; nan pro ap utep gagöp, a gimim gasi niñbim. Gasi kale ke niñbim u, hon ke nibi bi gep rö hadö midpun; bi ap hanip gasi rimnap hag ñagnab, a gimim gasi niñbim. Gasi kale ke niñbim u, hon ke kiñ rö hadö midpun, a gimim niñbim. Pen gasi kale niñbim u, Jisas manö aij ud arep bi gau kiñ rö midagal, a gimim gasi niñbim. Pen kale niñö yabiñ kiñ midaibep, hon miñ miñ gun, kalöp aip kiñ midbnop. ⁹ Gasi yad niñbin u, God nipe hanip Jisas manö aij ud arep bi gau dam, nibi bi gau midpal anj au, bi naj al pak lep rö dam löp. Bi rimnap gi naj geinaböl u, bi kub manö kub hagöm, nibi bi niñ midlö niñöl gi, kalip al pak löl, a ginaböl. Gasi yad niñbin u, God nipe gö, hon anib unbö rö nöp midpun. Nibi bi minönj naböñ it i abe, ejol kumi kabö adö lañ abe, niñ midlö niñöl gi, hanip bi naj rö al pak linig gaböl. ¹⁰ Krais nip niñ udun wög nip gino, hanip bi haut a göm niñbal u, pen kalöp niñöm, Krais nibi bi nipe gasi ktö niñeb gau, a göm niñbal. Hon bi yihariñ hain u, pen kale nibi bi kal yabiñ. Hon bi hib midöp bi u rö wasö, pen kale nibi bi hib midöp u rö midpim.

¹¹ Hadame nöp dagol gau riköl, mid damöm, miñi midpun ñin i kiyö lö, rugu mitep gö, watij midagö, ram midagö, umeb rö lö, hon pör pak gilö gilö utham yabiñ midpun. ^{†12} Ke nöp ilön mab udun, nan niñbun. Hanip hag juöm gilö, kalip pen God kalip abad mideian a gun, nip sabe gipun. Hanip gi naj gilö, aliagipun. ^{††13} Hanip manö naj hagpal, pen manö hain hagnun. Anib u, hon nan yihariñ nan hatpiñ adin adin ap rö midno midno ñin i auöp.

¹⁴ Manö kali kliñ rikabin i, kale nable udmim a gem hagagabin; kale ñi pai midmagö yad gau a gem rimid ukem hagabin. ¹⁵ Bi Krais lau adö midpal gau, iru yabiñ apöm kalöp ud aij göm manö hag ñinaböl. Pen bi Krais lau adö midpal gau, kalöp nap añi nöp midöp. Yad nöd Krais Jisas manö aij nipe u kalöp hag ñinö, kale Krais Jisas niñ udpe u me, yad nap kale midpin. ^{††16} Anib u, kalöp hagabin, yad gipin gipin rö niñmim, adö anibu nöp gimim. ^{††17} Adö anibu nöp, ñi midmagö yad Dimodi, Krais Jisas manö hag ñinö niñ aij göm, Bi Kub wög gi aij göp u yunö ninab. Amjaköm, yad Krais Jisas nip niñ udem, Krais Jisas aip jim ñöl midem, aige gö rö gem gipin u kalöp yiswem kauyan hagö niñnabim. Yad Krais nibi bi nipe gau kalip magöñhalö pör hag ñinbin manö u u rö nöp hain gem Krais Jisas aip jim ñöl midpin. ^{†††}

¹⁸ Pen kale rimnap, Pol auagnab, a gimim, ateb ateb ñöl gi midpim. ¹⁹ Pen Bi Kub u yip yau a gö, yinid ninabin. Yihariñ manö nöp hagöm, God nibi bi nipe midagal; ktö nipe u udöm me, nibi bi nipe yabiñ midpal. Anib u, amjakem nibi bi ateb ateb ñibal gau manö nöp hagaböl aka God ktö nipe udöm midpal a gem niñnabin. ^{†21} Anib u, yad apem kalöp nihön ginam? Ur ap daunam aka kalöp midmagö lem, manö hain hain hagnam? Yad nihön ginö, kalöp aij ginab?

Bi ap nap nibin nipe u nip si uda

5 Manö ap halö haglö auö yip hagpal, "Kale God pig midpim gau bi kale ap uraköm nap nibin nipe u nip si udöp," a gipal. Pen nibi bi God nip niñagpal gau nan si nan naj anibu rö gagpal me. ^{†22} Pen gasi kale niñbim u, hon nibi bi aij, a gipim. Pen namam kale ap unbö göp u, kale mög giböp; bi anibu hag höñ yubep; nibi bi Bi Kub lau adö midpim gau ap magum ginabim ñin u, bi anibu kale aip magum gagböp. Pen namam kale u anig gö kalöp nable göm mög gagöp ar? ³ Yad mlö ke gai i midpin u pen kalöp gasi niñöl gi nöp midpin. Bi nan si nan naj göp anibu, nip nihön nihön ginabun u yad hadö niñ libin. ^{††4} Kale nibi bi Bi Kub hon Jisas lau adö midpim gau ap magum ginabim ñin u, Pol hanip gasi niñab a gimim, Bi Kub hon Jisas ktö nipe kalöp ñö udmim, ⁵ bi anibu nip hag gipe, kale aip magum gagnim. Seden aip nöp ajöm me, hañ roman nipe naj gö, gasi hain nibö niñöm, Bi Kub manö kub hagnab ñin u, ana nipe kamij midainim rö löp. ^{†5}

⁶ Pen kale bi nan naj göp u aip jim ñöl midmim, mid aij gipun a gimim gasi u niñbim u aij gagöp. Bred gun a gaiöl, nan yis pro marap nöp ud plaua rin yan halö lilö, yis pro u geinab plaua anibu magöñhalö kub yabiñ rannab. ^{††7} Kale miñi bred yis halö midagöp rö midpim u, nan yis nöd nibö u magöñhalö ud ke gau yumim, bred yis midagöp rö, nibi bi asin midagöp nöp midaimim. Kale nibi bi asin midagöp hadö midpim me. Nihön ginig: Pasopa ñin u Juda kai sipsip pi pak God nip sabe gi ñöm, God nipe kalip ud asik yua u aij gö niñöl gi mideila. Pen Krais nip Pasopa sipsip pi hon rö hadö pak sabe gila u me, God amgö ilö nipe u hon nibi bi asin midagöp hadö midpun. ^{††8} Anib u, Krais nip nan sabe gep rö al pak lilö, God hanip ud kamij yua u, gasi niñun, Pasopa hon u aij göp a gun niñun. Pen Pasopa hon niñeinabun u, yis halö, nan si nan naj gau halö, niñagnabun; gasi aij magö u nöp niñun, manö niñö u nöp niñun, bred yis midagöp gau nöp udun niñnabun. ^{††9} Kalöp köp ap kali kliñ rikem hagnö, "Nibi si udep bi gau, bi si udep nibi gau, kalip aip jim ñöl midagaimim," a ginö. ¹⁰ Pen kale hagnabim, "Pol hagöp, 'Nibi bi Krais nip niñ udpal gau kale nibi bi Krais nip niñ udagpal gau kalip magöñhalö arö gilañ,' a göm hagab," a ginabim. Pen u wasö. Nibi bi Krais nip niñ udagpal gau, nibi si bi si göm, pör nöp nan aij rimnap halö udun a göm, nibi bi rimnap nan kale piñ gi udöm, nan yihariñ

† 4:6 Ro 12:3†† 4:7 Ro 12:6† 4:11 2Ko 11:23-27†† 4:12 Ap 18:3; 2De 3:8; Mad 5:44 †† 4:15 Gal 4:19††† 4:16 Plp 3:17

††† 4:17 Ap 19:22§ 4:19-20 1Ko 2:4† 5:1 Lep 18:7-8; Dud 22:30††† 5:3 Kol 2:5§† 5:5 1Di 1:20§†† 5:6 Gal 5:9† 5:7 Ais 53:7; 1Pi 1:19§† 5:8 Dud 16:3

gau god hon a gôm sabe gôm gimidal nibi bi gau, minöŋ naböŋ it i pro midagpal. Ram minöŋ gau magöŋhalö midpal u, kalip arö gun rö lagöp. ¹¹ Pen köp nöd nibö kalî ktiŋ rik yunö manö anibu miŋi hag aij ginabin. Bi Kub Jisas niŋ udpun a gipim nibi bi gau bi ap aka nibi ap urak, nibi si bi si gôm, pör nöp nan aij rimnap halö udun a gôm, nan yihariŋ gau god hon a gôm sabe gôm, nibi bi gau manö naj hagöm, nibi bi rimnap nan kale rimnap piŋ gi udöm, ŋig wain ŋig ktö iru niŋlö haut alö, gimidal nibi bi gau kalip aip ajagmim, jim ŋöl nan ŋiŋagmim. †

¹² Nibi bi Krais niŋ udagpal gau, nan si nan naj gaiöl u, niŋön ginig anig gipim, a gem, kalip manö kub hagagnam. God niŋe nöp manö anibu kalip hagnab. Pen Bi Kub Jisas niŋ udpun a gipim nibi bi gau, nan si nan naj gaiöl u, niŋön ginig anig gipim, a gipim, kalip manö kub hagmim. God Manö u Mosis adiŋ ap kali ktiŋ riköm haga, "Nibi bi nan si nan naj gimidal gau hag höŋ yube aröl," a ga. ††

Krais nibi bi rimnap manö mideinab u, kale ke ud asikmim

6 Pen namam kale Krais niŋ udöp ap manö midö, bi Krais niŋ udpal gau nöp manö kub anibu niŋnaböl. Pen ai ginig bi Krais niŋ udagpal gau manö kub anibu niŋöl? ² Hon Krais nibi bi niŋe, hainö nibi bi ram minöŋ it i gau gau magöŋhalö kalip manö kub hagun ud asiknabun. Pen kale nibi bi ram minöŋ it i magöŋhalö manö kub hagmim ud asiknabim u, kale nibi bi kale ke rimnap manö midnig gab u niŋmim hag ud asiknabim. ³ Hon hainö ejol gau kalip abe manö kub hagun ud asiknabun. Anib u, minöŋ naböŋ it i manö midnab u, ke hagun. ⁴ Krais nibi bi niŋe gau, kale manö kub ud asikep bi kub rimnap niŋöm, Krais manö niŋ udagal a gôm, kalip gasi miŋör niŋbal. Anib u, manö kub rimnap midainim, kale ai ginig bi kub anib gau arbim? ⁵ Manö hagabin anibi, kalöp nable ginim a gem hagabin. Kale ke bi gasi aij niŋöb bi ap, Krais nibi bi an hon au manö kub hagno niŋnim bi ap midagöp a gipim akan ⁶ Anib unbö rö nöp gibep u aij. Pen kale unbö rö gagpim. Krais niŋ udöp nimam ap urak, Krais niŋ udöp nimam niŋe ke dam Krais niŋ udagpal nibi bi gau midpal an au manö kub hagpal.

⁷ Pen kale Bi Kub Jisas niŋ udpim rimnap urakmim, naŋin namam kale ke rimnap dam manö kub hagpim u niŋem niŋbin, kale Bi Kub Jisas niŋ udpal nibi bi gipal rö gagabim. Bi Kub Jisas niŋ udpim naŋin namam rimnap kalöp gi najj gaiöl u, arö ginabim u aij; urakmim kalip dam manö kub hagnabim u aij wasö. Bi Kub Jisas niŋ udpim naŋin namam rimnap nan kalöp tip gi u daiöl u, arö ginabim u aij; urakmim kalip dam manö kub hagnabim u aij wasö. ⁸ Pen kale ado gimim, urakmim, Bi Kub Jisas niŋ udpim naŋin namam kale ke rimnap nan kalöp tip gi udpim. Kale urakmim Bi Kub Jisas niŋ udpal naŋin namam kale ke rimnap kalip gi najj

† 5:11 2De 3:6; Dai 3:10 †† 5:12-13 Dud 13:5; 17:7 ‡ 6:2 Rep 3:21

gipim. ⁹ Pen kale niŋ aij gimim. Nibi bi gi najj gimidal gau, God kalip dam ram aij niŋe laŋ ud aragnab. Niŋ aij gimim, dui gagmim. Nan yihariŋ gau god hon a gôm sabe gôm gimidal nibi bi gau; nibi si bi si gôm gimidal nibi bi gau; bi nibi aip wasö bi ap nöp aip gi ajöm gimidal bi gau; God kalip dam ram aij niŋe laŋ au ud aragnab. ¹⁰ Niŋ aij gimim. Nan si udmidal nibi bi gau; pör nöp nan aij rimnap halö udun a gi gasi niŋmidal nibi bi gau; nibi bi ŋig wain ŋig ktö iru niŋöm haut alö gimidal nibi bi gau; nibi bi rimnap kalip manö najj manö piral hagmimal nibi bi gau; nibi bi rimnap nan kale piŋ gi udmidal nibi bi gau; God kalip magöŋhalö dam ram aij niŋe laŋ ud aragnab. U niŋ aij gimim, dui gagmim. ¹¹ Kale rimnap nöd anig rö gi midmidim. Pen Bi Kub Jisas Krais hanip a gôm uma u me, God hon Ana niŋe u apöm, nan si nan najj gac kale u tik gi yuöm, kalöp God niŋ wög gep nibi bi ke löm, nibi bi asiŋ midagöp midpim a ga. ††

¹² Kale rimnap hagpim, "Yad nan niŋön ginam a ginabin u ginabin; u manö midagöp," a gipim. Anig hagpim u pen adö rimnap geinabin yip nan aij ap gi ŋagnab. Kale hagpim, "Yad nan niŋön ginam a ginabin u ginabin; u manö midagöp," a gipim. Anig hagpim u pen yad adö rimnap gem, gi dam dam midö midö yad bi nagiman rö midem, adö anibu nöp gasi niŋem ginabin; yihariŋ mideinam rö lagnab. Anib u niŋem, yad anig göl gagnabin. †††

¹³ Kale rimnap pen hagpim, "Hanip mudun midöp u me, nan niŋöl gi nöp mideinabun," a gipim. Anig hagpim u pen God gö mudun u abe, nan anib gau abe pis ginab. God nibi bi haŋ roman kale gi la u, nibi si bi si göl a gôm gi laga. Haŋ roman ktö kale u, Bi Kub niŋ wög göl gi midmim a gôm ga. Bi Kub niŋe nöp haŋ roman kalöp nan niŋmidöp. †††¹⁴ God ktö niŋe u nöp gö me, Bi Kub uraka. Ktö niŋe u nöp gö me, hon u rö nöp uraknabun. †

¹⁵ Niŋ aij gimim. Kale Krais aip jim ŋöl midpim u, ŋin kid ma kid niŋe ke u midpim. Krais haŋ roman niŋe u, bi si udep nibi aip jim ŋagnim, wasö yabi! ¹⁶ God Manö u, Mosis adiŋ ap kali ktiŋ riköm haga, "Bi nibi udöm aip jim ŋöl mideinabil u, kale miŋöŋ haŋ roman aŋi ap nöp mideinabil," a ga. Anib u rö, bi an niŋe bi si udep nibi ap ud aip jim ŋöl mideinab u, kale miŋau haŋ roman aŋi ap nöp mideinabil. ¹⁷ Pen nibi bi an Bi Kub aip jim ŋöl mideinab u, ana niŋe Bi Kub Ana niŋe aip jim ŋöl mideinabil. ¹⁸ Nibi si bi si gagmim. Nibi bi nan si nan najj rimnap ginaböl gau, haŋ roman höŋ adö ginaböl, pen nibi si bi si ginaböl gau haŋ roman kale ke gi najj ginaböl. ¹⁹ Niŋ aij gimim. God niŋe Ana Uŋ u yuö apöm, an kalöp dan midöp. Haŋ roman kale u Ana Uŋ ram raul niŋe midep u. Anib u, ke gasi niŋbun rö gun a gun gasi u niŋagun. Haŋ roman gasi rimid midmagö kale nan kale wasö. God niŋe kalöp rau adog uda. ²⁰ Krais niŋe nan aij yabiŋ yuöm kalöp rau

†† 6:9 Gal 5:19-21; Ep 5:5; Rep 22:15 ††† 6:11 Dai 3:3-7 ††† 6:12 1Ko 10:23 †††† 6:13 1De 4:3-5 § 6:14 Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 ††† 6:15 Ep 5:30 †††† 6:16 Mad 19:5 ††† 6:17 Jon 17:21-23; Ro 8:9-11

adog uda. Anib u me, hañ romanj kale gau gi aij göl gi midpe niñöl gi, God niñö, nip aij ginim; nibi bi gau niñöm God nip aij a göl. †

Ber miñau hañ romanj kale añi ap midöp

7 Yip köp kalı kliñ rikmim manö hagpe u, kalöp pen hagnig gabin. Bi gau nibi udagnaböl u aij. ² Pen nibi si bi si gıpal u najj göp rö, bi gau nibi kale ke udöm mideinaböl u aij; nibi gau bi kale ke udöm mideinaböl u aij. ³ Pen anig gi midöl gi, nibi ginig a gainim u, nugmul yau a ginim. Nugmul nipe ginig a gainim u, nibi nipe u rö nöp yau a ginim. ⁴ Nibin hañ romanj u nan nipe ke wasö; nugmul aip nan kale jim ñöl. Nugmul hañ romanj u u rö nöp nan nipe ke wasö; nibin aip nan kale jim ñöl. ⁵ Anib u, nugmul hagö, nibin wasö gagnab. Nibin hagö, nugmul wasö gagnab. Yau nöp gimil gimil. Pen God nip gasi añi niñul, sabe göl gi nöp midaiul a gimil, manö hag adö añi ap limil, ñin rimnap yihariñ midmil, God nip sabe göl gi mideinabil. Hainö kauyañ ginabil. Wasö u, yihariñ mideinabil rö, gasi rimnap niñmil gilö arö, Seden kalöp ap udö, ap lug pakmil rö löp. ⁶ Pen kale ber ñin rimnap yihariñ midmil, God nip sabe gi midmil, u hagagabin. Pen kale ke ber miñau manö hag adö añi ap limil, ñin rimnap yihariñ midul, God nip sabe gi midaiul, a geinabil u, u manö midagöp, a gem hagabin. ⁷ Gasi yad niñbin u, nibi bi magöñhalö yad yihariñ midpin rö midaimim u aij. Anig göl gasi niñbin u pen God gasi nipe ke niñöb rö, hanip nan aij ke ke ñöb. Nibi bi rimnap nan aij ap ñö, adö rimnap ke gıpal; pen nibi bi rimnap nan aij ap ke ñö, adö rimnap ke gıpal. Anig rö, kale magöñhalö yad yihariñ midpin rö midaimim a gem hagagabin.

⁸ Pen nibi praj bi praj midpim gau abe, nibi palpal gau abe, yad yihariñ midpin rö mideinabim u aij. ⁹ Pen nibi bi rimnap yihariñ midöm, si gun a göm gasi u nöp auö, mid aij gagnaböl. Anig gainim u, bi gau nibi kale ke ke udöl, nibi gau bi kale ke ke udöl. Wasö u, anj kale yañ mab rö inö, mid aij gagnaböl. ††

¹⁰ Bi ber bi gau, kalip manö ap hagnig gabin. Pen yad nöp wasö; Bi Kub u manö nipe. Nibi gau nugmul bi kale arik aragmim. ^{†11} Pen rimnap arik araiöl u, bi hain nibö udagöl; yihariñ nöp midaiöl. Bi udnig, am nugmul kale nöd nibö u nip kauyañ udöl. Kale bi gau u rö nöp, nabin bi kale u rö nöp hag yuagmim.

¹² Pen kalöp nibi bi rimnap gau manö ap hagnig gabin. Pen Bi Kub manö nipe u uдем, kalöp hagabin; gasi yad ke niñbin rö u kalöp hagabin. Pen bi ap, nipe nibi Kraiñ nip niñ udagöp nibi ap udöl gi mideinabil u, nibi anibu, nugmul aip midaiul, a geinab u, nugmul nipe, nibi Kraiñ nip niñ udagöp a göm, asi masi göm hag yuagnab. ¹³ Pen nibi ap, nipe bi Kraiñ nip niñ udagöp bi ap udöl gi mideinabil u, bi anibu, nibin aip midaiul, a geinab u, nibin nipe, nugmul Kraiñ nip niñ udagöp a göm, asi masi göm arik aragnab.

¹⁴ Nibi Kraiñ nip niñ udöp u me, bi Kraiñ niñ udagöp bi nipe u nibin aip jim ñöl midlö, God niñö, nibin u abe

nugmul u abe nibi bi nipe ke miñöñ midpil. Pen bi Kraiñ nip niñ udöp u me, nibin Kraiñ niñ udagöp nibin nipe u nugmul aip jim ñöl midlö, God niñö, nugmul u abe nibin nipe u abe nibi bi nipe ke miñöñ midpil. Wasö u, ñi pai kale gau nibi bi Kraiñ niñ udagpal ñi pai rö liblap. Pen nap kale aka nime kale Kraiñ nip niñ udopal rö, God u rö nöp niñö, ñi ñi pai nipe ke rö midpal.

¹⁵ Bi ber bi udöl midpal gau, nugmul nöp Kraiñ nip niñ udöm midö, nibin nipe Kraiñ nip niñ udöm midageinab u nipe ktö göm nugmul nipe nip arik arnig gainim u, nugmul nipe, nibi yad a göm, ud ribikagnim; yau a gö, arnim. Wasö u, pen pen gimil mid aij gagnabil. Pen nibi u Kraiñ nip niñ udöm midö, nugmul nipe Kraiñ nip niñ udöm midageinab u nipe ktö göm nibin nipe nip arik arnig gainim u, nibin nipe, bi yad a göm, ud ribikagnim; yau a gö, arnim. U manö midagöp. Wasö u, pen pen gimil mid aij gagnabil me. God agamij mid aij gılanj a göm hanip udöp. ††

¹⁶ Pen kale nibi gau, Kraiñ nip niñ udnim u, nagamul Kraiñ niñagöp u aip midmil, nipe Kraiñ nip niñ udnim rö löp. Pen kale nugmul bi gau, Kraiñ nip niñ udnim u, nabin Kraiñ niñagöp u aip midmil, nipe Kraiñ nip niñ udnim rö löp. ^{††17} Nibi bi Kraiñ lau adö midpal ram gau magöñhalö kalip pör hagmidin, "Kale ke niñön niñön gimim rö midaipe, God kalöp wiñ alöm uda u, adö anibu nöp midaimim," a gimidin. ¹⁸ Bi hañ hadö rib gi dö gıla ap, hainö God nip wiñ alöm udnab u, nipe anig göl midpin a göm gasi iru niñagnim. Pen bi hañ rib gi dö gagla ap, hainö God nip wiñ alöm udnab u, yip hañ rib gi dö gagal a göm gasi u niñagnab; nip hañ rib gi dö gagöl. ¹⁹ God nipe niñö, bi hañ rib gi dö gıpal aka rib gi dö gagal u, u nan yihariñ yabiñ; God hagö niñun ginabun u, u nan kub yabiñ. †††

²⁰ Kale ke niñön niñön gimim rö midaipe, God kalöp wiñ alöm uda u, adö anibu nöp midaimim. ²¹ Kalöp rimnap bi rimnap rauöm dam wög kale u hag lilö, pe u udagmim, hagpal hagpal rö gimim, nagı wög rö gıpim. Pen God kalöp wiñ alöm udö nibi bi nipe midpim u, nagı wög rö gıpim u arik arun a gimim gasi u niñagmim. Pen hainö arö gimim yihariñ midmim rö lainim u, arö gimim yihariñ midaimim. ²² Nibi bi an an, bi rimnap rauöm dam wög kale u hag lilö, pe udagmim, hagpal hagpal rö nöp nagı wög rö gimim gi midpe, hainö Bi Kub kalöp wiñ alöm, nan aij yabiñ yuöm, kalöp rau adog udö, nibi bi nipe ke midpim. Pen nibi bi an an, bi rimnap hagpal hagpal rö nöp nagı wög rö gimim gi midagpe, hainö Bi Kub kalöp wiñ alöm, nan aij yabiñ yuöm, kalöp rau adog udö, nibi bi nagı wög gep nipe ke midpim. ^{††23} Kraiñ nipe nan aij yabiñ yuöm kalöp rau adog udö, nibi bi nipe midpim. Anib u, nibi bi rimnap nagı wög gep nibi bi kale midaiun a gimim gasi u niñagmim. ²⁴ Anib u, añ mam bi. Kale ke nan niñön niñön gimim rö midaipe, God kalöp wiñ alöm uda u, adö anibu nöp midaimim.

²⁵ Pen nibi udnim aka nibi udagmim, manö hag niñbe u hagnig gabin. Manö anibi Bi Kub u hagö

† 6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19 †† 7:9 1Di 5:14 †† 7:10 Mad 5:32; 19:9

†† 7:15 Ro 14:19 †† 7:16 1Pi 3:1 ††† 7:19 Ro 2:25; Gal 5:6; 6:15 ††† 7:22 Plm 16; 1Pi 2:16

niñem kalöp hagagabin. Pen niñe yip mög niñöm udöm wög ke hag la rö, gasi niñ aij gem kalöp manö hagnig gabin aniñi, manö niñö a gímim niñmim.

²⁶ Niñi bi Kraiñ níp niñ udpun uri miñjör udun uñham midnabun u, midpim rö nöp midaimim u aij. ²⁷ Kale bi niñi halö midpim gau, niñi hon gau arö gun yihariñ midaiun a gímim gasi u niñagmim. Pen kale bi niñi halö midagpim gau, niñi udun a gímim gasi u niñagmim.

²⁸ Pen kale bi gau, niñi udnabim u, nan si nan naij gagnabim. Kale niñi praj gau, bi udnabim u, nan si nan naij gagnabim. Udmim uñham midaimim a gem gasi u niñem kalöp hagabin.

²⁹ Añ mam bi. Midpun ñin i miñlö padö midagnab. Kale niñi halö midpim bi gau, niñi halö bi midagpim rö midaimim. ³⁰ Miñjör gípim niñi bi gau, miñjör gagep niñi bi rö midaimim. Miñ miñ gípim niñi bi gau, miñ miñ gagep niñi bi rö midaimim. Nan raubim niñi bi gau, nan midagöp niñi bi rö midaimim. ³¹ Miñjör naböñ it i nan gau udmim gípim niñi bi gau, gasi adö añi aniñu nöp niñmim gágimim. Miñjör naböñ it i ke hain niñö linab ñin u söl midöp. †

³² Yip aij göp u, kalöp marö kub gáñim. Bi niñi udagpal gau, Bi Kub níp gasi niñöm, nan niñön ginö, Bi Kub níp aij ginab a göm, gasi u niñnaböl. ³³ Pen bi niñi udpal gau, niñön ginö, niñi yad u níp aij ginim a göm, nan miñjör naböñ it i gasi kub niñöm gö arnab. ³⁴ Aniñ gö, niñe gasi miñjör niñnab. Pen niñi bi udagöp u, Bi Kub níp nöp gasi añi nöp niñnab. Hañ romañ gasi rimid midmagö yad magöñhalö Bi Kub níp nöp ñem, níp midmagö lem, wög ginam a göm, gasi u nöp niñnab. Pen niñi bi udpal gau, niñön ginö, bi yad u níp aij ginim a göm, nan miñjör naböñ it i gasi kub niñöm gö arnab. ³⁵ Manö hagabin aniñi, kalöp wiñö gem hagagabin; kalöp gasi niñem, Bi Kub níp añi nöp gasi niñöl gi, midmagö löl gi midaimim a gem hagabin.

³⁶ Pen bi ap yihariñ midö, níp niñi dap ñilö, yad bi wasöke mideinabin a göm, mid damöm, hainö niñi aniñu níp niñöm, niñe mid aij gagöp, a göm, níp mög niñöm udnabin a ginab u, udnim. Manö midagöp. Niñe nan si nan naij ap gagnab. Niñi udnab u aij.

³⁷ Pen bi ap yihariñ midö, níp niñi dap ñilö, yad bi wasöke midem mid aij ginabin a göm, gasi adö aniñu nöp klö gi niñ damöm, niñi udagnabin a ginab u, udagnim. Manö midagöp. Niñe u rö nöp gi aij ginab. Niñi udagnab u aij. ³⁸ Aniñ u, niñi dap ñilö, udnim u, gi aij ginab. Pen niñi dap ñilö, udagnim u, gi aij yabiñ ginab.

³⁹ Niñi gau, nugmul kamiñ mideinab u, aip mideinabil. Umnab u me, am bi hainö udnabin a ginab u, udnab; gasi niñe. Pen udnig ginab u, Bi Kub lau adö midöp bi ap nöp udnab. ††⁴⁰ Pen gasi yad niñbin u, nugmul umö, niñi yihariñ adu midpal rö midainim u aij. Niñe ñiñi löl gi midöm, mid aij ginab. Yad gasi niñbin, God Ana niñe yip gasi ñö niñöl gi kalöp manö aniñi hagabin.

“Nan pak god piral wip haj nan gau sabe gípal u ñiñun aka wasö?” gila

8 Pen niñi bi nan piral wip haj nan gau sabe gípal gau, nan ap dap pak nan piral aniñ gau kalíp sabe gi ñeinaböl u, ñiñun aka ñiñagun a gímim yip hag niñbim u, kalöp pen hagnig gabin. “Hon niñi bi magöñhalö gasi ke ke midöp,” a gípim u, niñö nöp haggim. Pen gasi rimid hon ke niñun, niñ aij gípun a ginabun u, hib hon ke hagno adö arnim rö löp. Pen niñi bi gau kalíp midmagö linabun u, klö rimnap halö udun, Kraiñ haga rö nöp gi aij gino arnab. ‡

² Pen hon gasi niñeb midpun a gípal niñi bi gau, yihariñ adö adö nöp niñöm aniñ haggal. ††³ Niñi bi God níp midmagö libal gau, God niñe kalíp niñjeb.

⁴ Pen niñi bi nan ap dap pak nan piral aniñ gau níp sabe gi ñeinaböl u, ñiñun aka ñiñagun? Pen hon niñbun, nan piral sabe gípal aniñ gau nan niñö wiñö, u nan yihariñ. Hon niñbun, God añi nöp midöp. ††⁵ Niñi bi rimnap, god iru nöp, bi kub iru nöp kumi kabö adö lan abe miñjör naböñ it i abe midpal, a göm gasi u niñbal.

⁶ Pen God hon u añi yabiñ midöp. Niñe Bapi hon nan gau magöñhalö gi lö midöp. Niñe midö niñöl gi me, hon midpun. Bi Kub Jisas Kraiñ u, u rö nöp añi nöp midöp. Niñe midö me, God nan gau magöñhalö gi lö midöp. Niñe midö niñöl gi me, hon midpun. †††

⁷ Pen niñi bi rimnap manö aniñu niñagpal. Nagi adö u aij, nagi adö u naij, a göm niñ aij gagal. Aniñ u, god piral gau níp nan pak sabe gi ñibal nan u niñöm, niñön ginig god piral ñibal nan niñbun a göm gasi iru niñnaböl. ⁸ Pen nan asi masi ginabun aka hañöwalö ñiñnabun u, God niñö, manö midagöp.

⁹ Pen kale niñi bi niñ aij gípim gau, nan ap ñiñno, añ mam hon niñ aij gagal gau niñöm ap lug paköl rö löp a gímim gasi u niñöl gímim nan niñmim. †††¹⁰ Niñön ginig: kale niñi bi niñ aij gípim gau, am god piral sabe gípal ram raul miñgan u ammim, nan niñbe, nañin namam niñ aij gagal gau, ap kalöp niñöm, kale u rö nöp niñöl rö löp. ¹¹ Aniñ u, kale niñ aij gípun a gímim gípe, nañin namam Kraiñ udnabin a göm uma ap gasi miñlö löl göm u rö nöp nan aniñu niñöm, ap lug paknab.

¹² Kale aniñ geinabim u, adö aniñu nöp nañin namam kale gau niñöm, adan aij mai, adan naij mai, niñ aij gagnaböl. Aniñ u, kale nañin namam gau kalíp nan si nan naij gímim, Kraiñ níp nan si nan naij ginabim.

¹³ Aniñ u, nan niñeb rimnap niñjör, añ mam ap niñöm ap lug pakeinab u, yad nan yuö rimnap niñagnabin; yihariñ hañi maj nan niñem umnabin. †††

Pol pe udagmidöp u níp aij ga

9 Yad Jisas manö ud arep bi ap midpin. Yad Bi Kub hon Jisas níp amgö yad ke niñjör. Kale Bi Kub niñi bi niñe midpim u, yad Bi Kub níp wög gem, manö aij niñe u hag ñainö, niñ udmim me, niñi bi niñe midpim. Aniñ u, nan ap yip adan wamagöp. †††² Yad Jisas manö

† 7:31 1Jn 2:17 †† 7:39 Ro 7:2-3

‡ 8:1 Ap 15:29 †† 8:2 Gal 6:3 †† 8:4 Gal 4:8; Dud 4:39; 6:4
††† 8:6 Ep 4:5,6 ††† 8:9 Ro 14:13-15; Gal 5:13 § 8:11 Ro

ud arep bi ap midpin u, pen nibi bi rimnap yip niñöm, Pol Jisas manö ud arep bi ap midöp, a göm niñagnaböl. Pen gasi yad niñbin, kale nibi bi gau, niñö nöp Pol Jisas manö ud arep bi ap midöp a gimim niñbim. Nibi bi gau pen, kale Bi Kub nibi bi niñe mid-pim u niñeinaböl u, niñö nöp Bi Kub niñe ke Pol manö niñe ud arep bi ap hag lö midöp, a ginaböl. †

³ Nibi bi rimnap yip manö kub hagpal gau kalip, pen anig hagabin. ⁴ Kalöp wög gi ñibin u rö, pen nan magö udnam rö lagöp akañ ^{††5} Wög kalöp gipin rö, yad pen nibi Jisas nip niñ udöp ap udem, dam Jisas manö aij hag ñi ajöl gi, nan niñjul rö lagöp akañ Bi Jisas manö ud arep bi rimnap abe, Bi Kub nimam hain niñe gau abe, Pida abe, pör nibi kale gau halö dam, Jisas manö aij hag ñi ajmidal. ⁶ Aka Banabas hol miñhöñ nöp mani wög gul nan niñnabul?

⁷ Bi ami gau wög gipal rö, nan kale ke uthai niñagpal. Kalip nan ñilö niñbal. Bi wain wög gi yimbäl gau, yimbäl rö, wain magö rimnap ral dapöm niñbal. Bi kaj sip-sip mukpal gau, mukpal rö, ci rimnap udöm niñbal.

⁸ Manö hagabin anibu niñbe, nibi bi gau gasi niñbal rö nöp hagab a ginabim rö löp. Pen lo manö adö anibu nöp hagab me. ⁹ God Manö u, Mosis adiñ ap kali ktiñ riköm haga,

“Kale kaj kau gau pañid dapim,
wid hon abhib jaklö,
magö u ke löm, cög u ke löm gañ a gimim
dap libe wög gilo niñöl gi,
maj miñgan kale u nagì li ribik gagmim.

Wög ginaböl rö rimnap niñnaböl,” a ga.
Pen God niñe kaj kau gau gasi niñöm manö anibu ha-gaga. ^{†10} Hanip nibi bi gasi niñöm haga. Nibi bi wög klö yabiñ göm wög yimbäl gau, nibi bi wög klö göm nan ral daubal gau, wög gipal rö kalip rimnap ñilö niñöl gi, aij a gö niñöl gi wög göl a ga. ^{††11} God manö hagöp nan aij u midmagö añ kalöp dañ yimbun u rö, kale pen nan miñhöñ naböñ iñ i midöp rimnap hanip ral dap niñabim u aij. ^{††12} Pen bi rimnap kalöp manö aij u hag ñilö, mani nan gau niñbim rö, Banabas hol bi miñhau kalöp pör hag niñmidul u, halip bi niñagnabim akañ

Pen kalöp hag niñblop, mani nan gau udblop, pen nibi bi rimnap niñöm hagblap, “Mani nan a gi asib göl gi ajabil u, pen piral limil, ‘Krais manö aij u hag ñi ajab-ul,’ a gipil,” a giñlap. Anig rö anibu niñjul, Krais manö aij u niñagnaböl rö löp, a gul, mani nan kale gau udagul. Mani hol ke wög gul, nan rau niñöl gul, Krais manö aij u hag ñi ajpul. ^{†††}

¹³ Pen kale niñbim: bi God sabe gep ram raul miñgan wög gipal gau, nan God nip dap niñbal gau rimnap udöm niñbal. Bi God wög göl gi, yaur wal biñ adö pak sabe gipal gau rimnap udöm niñbal. ^{†††14} Anib unbö rö nöp, Bi Kub hagö, manö aij niñe hag niñaböl nibi bi gau, kalip pen nan kale Bi Kub nip niñe rimnap niñe-

aböl, dam nan niñeb nan kale gau rauöm, mid aij göl gi wög anibu geinaböl. ⁵

¹⁵ Pen kalöp Krais manö aij u hag ñi ajnö udpim rö, mani nan niñeb kale rimnap udagpin u yip aij yabiñ göp. Miñi köp kali ktiñ rikabin i, nan kale rimnap udnam a gem hagagabin. Wasö yabiñ! Mani yad ke wög gem, nan rau niñnabin; wasö umnabin. Yad nan kale rimnap udagnabin.

¹⁶ Pen manö hag ñi ajmidin anibu, gasi yad ke hag ñi ajagmidin. Wög Bi Kub nip gimidin anibu, niñe ke gimön a ga rö nöp gimidin; gasi yad ke niñem gagmidin. Anib u, yad Jisas manö aij u arö ginam rö lagöp; hag ñilö gi nöp mideinabin. ^{††17} Gasi yad ke niñem Jisas manö aij u hag niñnep, yad nan aij rimnap udbnep. Pen gasi yad ke wasö, Bi Kub hagö, manö aij niñe hag niñabin u rö, yad yiñariñ wög yip hag la u gabin. ¹⁸ Anib u, yad nan aij udagem, kalöp yiñariñ hag niñmidin u, yad nan niñhöñ niñhöñ pen udnam? Pen udmidin u, mani nan rimnap udagem, Jisas manö aij u hag niñö, nibi bi gau kale nan rimnap niñagöm, yiñariñ manö aij anibu niñöm, Jisas nip niñ udnaböl, a gi gasi u nöp niñmidin; pen yad udmidin me u. ¹⁹ Yad, bi rau dap lilö, nagì wög gipal rö bi ap midagpin u pen nibi bi iru nöp God lau adö mideilan a gem, nibi bi ram miñhöñ ke ke gau midpal magöñhalö kalip nagì wög gep bi ap rö midpin. ²⁰ Juda kai midpal añ u amem, Krais manö aij u hag niñö niñ udlan a gem, kale gimidal adö u nöp gimidin. Yad lo Mosis kali ktiñ riköm haga anibu niñem hain gagabin u pen Mosis kali ktiñ rika lo anibu hain gipal nibi bi gau midpal añ u amem, Krais manö aij u hag niñö niñ udlan a gem, yad lo manö anibu u rö nöp hain gimidin. ^{†††21} Pen nibi bi lo manö u niñagpal añ u amem, Krais manö aij u hag niñö niñ udlan a gem, nibi bi lo manö niñagpal gau gipal rö gimidin. Pen anig gem, halöwatö göl gi God lo manö u arö gagpin; Krais lo manö u hain gimidin. ²² Nibi bi Krais niñ ud pidöñ gagal añ u amem, Krais manö u hag niñö niñ udlan a gem, manö kal manö klö wasö, manö hain nöp hag niñmidin. Anib u, nibi bi ke ke midpal rö, rimnap Krais nip niñ udlö, kalip ud kamiñ yunim a gem, kalip aip miñdem, kale gimidal rö nöp gimidin. ^{†††23} Gimidin anibu, Krais manö aij u hag ñi aij ginö, nibi bi nip niñ udlö, niñe kale aip yad aip ud kamiñ yunab, a gem, anig gimidin.

Klö yabiñ gino areinab me, mid aij yabiñ ginabun

²⁴ Kale niñbim: nibi bi resis gipal gau iru nöp resis gipal, pen bi añi ap nöd amjaknab u nöp nan aij udnab. Anib unbö rö, kale u rö nöp klö gimim, adan dip am aij gimim, nan aij udnabim. ²⁵ Nibi bi resis göm, nöd amjakun a göm gasi u niñbal gau, asi masi gi aij göm, pör klö göm eksais gi dam dam, hainö resis ginaböl. Usajil bad pör midep wasö u, nan pro nöp udun a göm, anig gipal. Pen hon usajil bad pör midep udun a gun, anig gipun. ^{†††26} Anib u me, yad resis gimidin u, ke gau

14:15,20 †† 8:13 Ro 14:21 ††† 9:1 Ap 22:17-18; 26:16; 1Ko 15:8-9 † 9:2 2Ko 3:2-3 †† 9:4 Luk 10:8 † 9:9 Dud 25:4; 1Di 5:18 †† 9:10 2Di 2:6 †† 9:11 Ro 15:27 ††† 9:12 Ap 20:34; 2Ko 11:9 ††† 9:13 Dud 18:1-3

5 9:14 Mad 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 †† 9:16 Jer 20:9 ††† 9:20 Ap 21:20-26 †† 9:22 2Ko 11:29 ††† 9:25 Plp 3:14; 2Di 4:7-8; 2:4-5

niḡagpin; adan arniḡ giḡpin miḡan u nöp niḡem, dip nöp gem armidin. Pen bi yiḡariḡ haḡpi ḡöm pen pen pakpal gau, haḡwatö pakagpal, niḡ aij göm pakpal rö u giḡpin. ²⁷ Pen yad haḡ romanḡ gasi rimid yad ke klö kal gem eksais gi aij giḡmidin. Anig gem, niḡi bi gau kalip Jisas manö aij u hag ḡinö, Jisas niḡ udöm nan aij udlö, yad u rö nöp abe nan aij udnam, a gem, anig ginö armidöp. †

Apis bac bi gau giḡla u hauḡ gagun

10 Pen añ mam bi. Apis bac itaḡ hon gau aiud u hauḡ gagmim. God kumi bad rö löm, kalip rarö rauöm abad midö, magöḡhalö kamiḡ arla. Kale ḡiḡ solwara Aḡi a gal aula u, God niḡe gö, ḡiḡ anibu ḡḡḡ gi lap lap arö, magöḡhalö böḡ lai kamiḡ aula. ^{†2} Kale magöḡhalö Mosis aip jim ḡöl midöm, kumi bad au abe, ḡiḡ solwara au abe, ḡiḡ pakla. ³ Niḡi bi anib gau magöḡhalö, God ḡimimidöp nan u ḡiḡmidal. ⁴ Niḡi bi anib gau magöḡhalö, God ḡiḡ ḡimimidöp u ḡiḡmidal. God kabö ap ḡa, kalöp aip areia niḡöm ḡiḡ anibu kabö aḡ au niḡö auö ḡiḡmidal. Kabö anibu me Kraiḡ nöp. ^{†5} Pen God niḡe niḡi bi anib gau ḡiḡḡi laga. Niḡe kal juöm kalip al pak lö, wip miḡlö iru nöp ram minöḡ kabö nöp aḡ gau hij gi lug ara. ††

⁶ Pen apis bac itaḡ bi gau anig ga u, God hanip niḡi bi hainö yag daula gau, bi nöd niḡö pör midmagö gasi rimid kale nan si nan naiḡ gau niḡeila rö gagöl a göm ga. ^{††7} Apis bac itaḡ bi gau rimnap nan piral gau sabe gi midmidal; kale u rö anig gagmim. God Manö u, Mosis adin ap kalḡ kliḡ rika manö anibu hadö niḡbim: “Asiköm nan ḡiḡöl gi, ḡiḡ ḡiḡöl gi, urak kugom ral haḡpi ḡöm giḡö aröp,” a giḡla. †††

⁸ Pen rimnap niḡi si bi si göl gi midmidal; u rö hon anig gagun. Niḡi bi anib gau anig göl gö giḡö arö niḡöl gi, ḡiḡ añ ap dwedi dri dausan (23,000) niḡi bi um hakla. ⁹ Kale rimnap Bi Kub niḡ ateb ateb ḡimimidal; hon unbö rö gagun. Niḡi bi anib gau anig geila u, God niḡe gö re hauḡ gau kalip haua hadö umla. ^{†10} Kale rimnap God niḡ hag jumidal; kale u rö anig gagmim. Niḡi bi anib gau anig geila u, God ejol niḡi bi al pak lep u yuö apöm kalip al pak la umla. ^{††11} Pen God niḡe apis bac itaḡ bi gau anig ga u, niḡi bi rimnap gau niḡöm, gasi niḡ aij göm, anig unbö rö gagöl a göm ga. Pen ga anibu, God Manö u kalḡ kliḡ riköm hagla u, God hanip niḡi bi hainö yag daula gau, Kraiḡ kauyaḡ ado gi aunab a gun abad midpun ḡin i, gasi niḡ aij göm, apis bac itaḡ bi gau gi naiḡ giḡla rö gagöl a göm, bi manö hagep niḡe gau kalip gasi ḡö, God Manö adin ap kalḡ kliḡ rikla. Hon God Manö adin anibu amgö li niḡjun hadö niḡbun. ¹² Pen niḡi bi ke niḡ aij giḡpun a giḡpim gau, ap lug pakun rö löp, a gimim, niḡ aij gimim. ¹³ Nan si nan naiḡ gun a gun gasi adö ke ke auöp u kalöp nöp gagöp; niḡi bi gau iru nöp kalip u rö nöp anig göp. Pen God niḡe nan niḡön niḡön hagnab u, hagnab rö nöp giḡnab.

† 9:27 Ro 8:13; 13:14 †† 10:1 Eks 13:21-22; 14:22-29 † 10:3 Eks 16:35 †† 10:4 Eks 17:6; Nab 20:11 †† 10:5 Nab 14:29-30 ††† 10:6 1Ko 10:11; Nab 11:4,34 ††† 10:7 Eks 32:6 § 10:8 Nab 25:1-9 §† 10:9 Nab 21:5-6 §†† 10:10 Nab 16:41-49

Anib u, kalöp abad mid aij gö, Seden apöm, nan si nan naiḡ göl a göm, kalöp gasi naiḡ rimnap ḡeinab u, God niḡe gö, rapin ginim rö lagnab. Seden kalöp gasi naiḡ rimnap ḡinab u, God niḡe adan ap yameinab, adan anibu arnabim ap lug pakagnabim.

Bred magö adin añi ḡiḡmidun u me, haḡ romanḡ añi nöp midpun

¹⁴ Anib u, niḡi bi niḡeb aij yad gau. Nan piral gau, nan yiḡariḡ gau, sabe gagmim.

¹⁵ Kale niḡi bi gasi rimid halö midpim u me, manö hagnig gabin i, manö niḡö aka gimim, kale ke niḡmim.

¹⁶ Hon magum gun, ḡiḡ kap u udun, God niḡ aij a gun ḡiḡmidun u, Kraiḡ hagape niḡe ḡiḡmidun. Pen bred magö ud jö gi ḡiḡmidun u, Kraiḡ haḡ romanḡ niḡe ḡiḡmidun. ^{††17} Hon niḡi bi iru nöp midpun u pen jim ḡöl midun bred magö adin añi ḡiḡmidun u me, haḡ romanḡ añi nöp midpun. ^{†††}

¹⁸ Pen Juda kai giḡpal u niḡbim. Meme sipsip nan gau damöm, pak God niḡe sabe gi ḡimimidal. Pen kale nöd gasi adö añi ap gasi niḡöm, aip jim ḡöl meme sipsip nan anibu pak sabe gi ḡimimidal; hainö niḡi bi anib gau aip jim ḡöl adin rimnap ḡiḡmidal. ^{††}

¹⁹ Pen yaur wal nan gau god piral niḡe sabe gi ḡibal u, god piral anibu nan yabit hagagabin; u nan yiḡariḡ. Minöḡ ap, mab ap, kabö gol ap udöm, kaj kau kaj kau pi ana ap gi löm, sabe gimidal nan piral anib gau, nan yabit a gem hagagabin; nan piral anib gau yiḡariḡ minöḡ, mab adin, kabö gol adin nöp. ^{††20} Pen kalöp hagabin: niḡi bi God niḡe niḡagpal gau, nan piral anib gau sabe gun, yaur wal nan dap pak kabö bid adö u lun, a geinaböl u, kale kijaki wip haj wip ana kabö adin mab adin yuau nan gau sabe göm pakmidal; God niḡe sabe gi pakagmidal. Anib u niḡem, kale yaur wal nan kijaki niḡe sabe gi pak ḡibal yaur wal nan gau niḡi bi gau aip jim ḡöl ḡiḡmim, kijaki kai aip jim ḡöl mideinabim a gem, kalöp manö anibi hagabin. ^{††21} Kraiḡ niḡi bi niḡe aip magum gimim, Bi Kub ḡiḡ niḡe aip ḡiḡmim, ammim kijaki ḡiḡ niḡe aip ḡiḡmim rö lagnab; Bi Kub nan niḡe aip ḡiḡmim, ammim kijaki nan niḡe aip ḡiḡmim rö lagnab. ^{††22} Anig geinabim, Bi Kub niḡe ateb ateb ḡimim ginabim. Kale niḡi bi klö midagöp, Bi Kub bi klö yabit niḡe anig geinabim u, hanip pen ilön ḡagnim, a giḡpim akaḡ ^{†††}

²³ Kale rimnap hagpim, “Hon niḡön niḡön gun a ginabun u, ginabun; u manö midagöp,” a giḡpim. Me pen adö rimnap geinabun u, pen hanip gi naiḡ ginab. Kale hagpim, “Hon niḡön niḡön gun a ginabun u, ginabun; u manö midagöp,” a giḡpim. Pen adö rimnap geinabun u, niḡi bi Kraiḡ lau adö midpal gau kalip nan aij ap gi ḡagnab. ¹⁸²⁴ Hon ke mid aij ginabun a gun adö u nöp niḡjun gagun; niḡi bi rimnap kalip gasi niḡjun, kale mid aij göl a gun adö u nöp niḡjun gun. ¹⁹

§† 10:16 Mad 26:26-28 §†† 10:17 Ro 12:5 §† 10:18 Lep 7:6 §† 10:19 1Ko 8:4 §†† 10:20 Dud 32:17; Rep 9:20 §†† 10:21 2Ko 6:15-16 §§§ 10:22 Dud 32:21 18 10:23 1Ko 6:12 19 10:24 Ro 15:1-2

²⁵ Kale yaur wal nan pak dam maker laiöl u, kijaki wip haj nan gau pak sabe gi dap maker libal aka gimim, gasi iru niñmim, kalip hag niñagmim. Hatöwatö rau niñmim. ²⁶ Nihön ginig: God Manö u Depid niñe adin ap kalä kliš riköm haga, "Ram minöñ it i abe, nan minöñ naböñ it i midöp nan gau abe, magöñhalö Bi Kub nan niñe midöp," a ga. †

²⁷ Pen niñi bi Krai lau adö midagpal rimnap kalöp, "Aube nan niñun," a gaiöl, ram kalip arun a gaibe u, gasi iru niñmim aragmim. Am kalip aip asikmim, kale yaur wal nan gau dam adin kalöp niñaböl gau, kijaki wip haj nan gau pak sabe gi dap niñaböl aka gimim, gasi iru niñmim, kalip hag niñagmim. Nan niñeb kalöp niñaböl rö hatöwatö ud niñmim. ²⁸ Pen niñi bi rimnap apöm kalöp hagaiöl, "Nan anibu kijaki wip haj nan gau pak sabe gi dap libal," a gaiöl u, rik niñmim, hon niñno, niñi bi hanip hag niñal gau gasi iru niñaböl, a gimim, arö gimim. Wasö u, gasi magö kale an dan, u aij u naj hagab gasi magö anibu, dui ginab. †²⁹ Pen gasi magö kalpe hagagabin; niñi bi rimnap kalöp hag niñaböl gau, gasi magö kale an dan midöp anibu naj ginab a gem, hagabin.

Pen gasi magö yad ke niñem, nan nihön nihön ginam a ginabin u, ginabin; niñi bi ke gasi magö kale niñem, anig gagnam, a gagnabin. ³⁰ Nan niñeb anib gau, God nip aij a gem niñnabin u, nihön ginig niñi bi rimnap yip manö hag ginaböl? ³¹ Anib u, nan niñnig ginabim aka niñ niñnig ginabim aka nan nihön nihön ginig ginabim, God hib niñe adö arnim a gimim gasi u nöp niñmim gimim. ³² Pen Juda niñi bi gau aka Grik niñi bi gau aka Krai lau adö midpal niñi bi gau niñlö, aij gagnim adö u gagmim. ³³ Yad gimidin adö u, yip ke aij ginim adö u gagmidin; niñi bi gau iru yabit nöp Jisas manö aij u niñ udlö, kalip ud kamini yunim, a gem, adö u nöp gimidin. ††

11 Anib u, yad Krai göp adö u niñem ginim rö, kale u rö nöp yad ginim adö u nöp niñmim gimim. ††

Niñi bi God nip sabe ginig magum geinaböl u, kale nihön rö midöl

² Yad nan nihön nihön gimidin u niñ dammim, Jisas manö aij u dapem kalöp hag niñö u, niñ dammim, niñöl gi nöp midmim ginim u, kalöp niñi bi aij yabit a gabin. ³ Pen miñi hagnig gabin i, niñmim. Bi gau nabic kale Krai; niñi gau nabic kale nugmul bi; Krai nabic niñe God. ⁴ Pen bi gau nabic kale patu göm, God nip sabe göl gi, aka niñi bi gau kalip God Manö hag niñöl gi geinaböl u, nabic kale dap lugnaböl. ⁵ Pen niñi gau nabic kale u waiö midö niñöl gi, God nip sabe göl gi, aka niñi bi gau kalip God Manö hag niñöl gi geinaböl u, nabic kale dap lugnaböl. Niñi ap anig geinab u, niñi nan naj ginab nable gan a göm umagö böñ nöp riklö nable ginab u, u rö nöp linab. ⁶ Pen niñi ap umagö patu gagnab u, umagö niñe u rik sösol lep; wasö u rik yuö lep. Pen anig göl nable göp a gainim u, umagö

† 10:26 Sam 24:1 †† 10:28 1Ko 8:7 † 10:30 1Di 4:4 ††
10:31 Kol 3:17 †† 10:32 Ro 14:13 ††† 10:33 1Ko 9:20-22 †††
11:1 1Ko 4:16 § 11:3 Jen 3:16; Ep 5:23

niñe patu ginim. ⁷ Bi gau, God kalip niñe ke rö gi lö midpal u rö, nabic kale u patu gagöl. Pen niñi gau, God kalip bi rö gi lö midpal. ⁸ God niñi riglöm kid u udöm, bi gi laga; bi riglöm kid u udöm, niñi gi la. ⁹ Pen niñi ke halö midöp u naj göp a göm, nugmul nip gi laga; bi ke halö midöp u naj göp a göm, niñi nip gi la. ¹⁰ Adö anibu, niñi nabic patu göl gi mideinab. Anig ginab u, niñi bi niñöm, niñi anibu manö niñab, a ginaböl. Anig ginab u, ejol gau niñlö nable gagnab.

¹¹ Pen niñ aij gimim. Bi Kub amgö ilö u, niñi ke halö midagöp; bi ke halö midagöp. God niñe niñi abe bi abe mihöngöl gi la.

¹² God bi riglöm kid u udöm, niñi gi la u pen miñi niñi gau niñ yag daulö niñöl gi, majö gi kub göm, bi linaböl. Pen magöñhalö God niñe it anib nöp midöp.

¹³ Pen niñi gau nabic kale waiö midö niñöl gi, God nip sabe ginaböl u, aij ginab aka, kale ke niñim. ¹⁴ God niñe aige göm bi gi löm, niñi gi löm, gi la u niñmim rik niñnabim u, bi gau umagö milö mideinab u naj ginab, ¹⁵ pen niñi gau umagö milö mideinab u aij ginab u, a gimim niñnabim. Umagö milö nabic patu gan a göm, God umagö milö niñi gau ña. ¹⁶ Pen niñi bi rimnap manö hagabin adö anibi niñöm, manö midainim u, yad manö anibi nöp hagnig gabin. Yad pör anig unbö rö nöp ginim. Niñi bi Krai lau adö midpal ram minöñ gau magöñhalö anig unbö rö nöp ginim. Adö ap ke gagpal.

¹⁷ Pen manö kub kalöp hagnig gabin i, kalöp manö aij rimnap hagnam rö lagöp. Nihön ginig: kale Krai lau adö midpim niñi bi gau aip magum gimimidim u, an mam kale gau gasi niñmim, gi aij gagmidim. ¹⁸ Pen niñi bi rimnap yip hagla niñnö, kale Krai lau adö midpim niñi bi ammim magum gimimidim niñ u, kale asik ke ke limidim. Anig hagpal u, kale rimnap anig gimimidim a gem niñbin. ¹⁹ Pen gasi adö ke ke niñmim gipe arab anibu, niñi bi gau Krai niñ ud pidön ginim, pen niñi bi gau Krai niñ ud pidön gagpal, a gun, waiö niñnabun. ²⁰ Krai niñi bi niñe aip magum gimim nan niñnimidim anibu, Bi Kub niñ nan jim niñöl niñmim a ga rö niñnagmidim; piral adö u gimimidim. ²¹ Kale nan niñnig aumidim u, kale nöd apim an mam auagnaböl gau gasi niñmim abadagmidim. Nöd auaiöl u, niñ wain nan gau iru nöp abönamö niñöm niñ hakmidal. Anig göl, niñi bi rimnap hainö aulö kiyö limidöp; niñi bi rimnap nöd apöm niñ wain iru niñlö haut almidöp. ²² Pen ram kale midagö, magum gep ram u ammim, nan niñöl gi, niñ niñöl gi ginim akañ Aka, kale God niñi bi niñe midpim u, nan yihariñ rö löp akañ Kale anig gimim, niñi bi nan midagöp gau hag jumidim. Anig gimimidim u, kalöp niñön hagnam? Kalöp niñi bi aij a ginam? Wasö yabit! Kalöp anig hagagnabin.

²³ Bi Kub yip manö hag ña u, yad kalöp hag niñö: Bi Kub Jisas, bi nip kain ga niñ u, ram duga magö u, bred magö ap uda. ²⁴ Bred magö ap udöm, God nip aij a göm, adin adin ud jö göm adin bi niñe gau kalip niñöl gi haga, "Hañ roman yad kalöp niñabin i. Anig gimim, yip

§† 11:7 Jen 1:26-27 §†† 11:8 Jen 2:18-23 §† 11:18 1Ko 1:10-12

gasi niñöl gi midaimim," a ga. ²⁵ Pen nan ñiñ hakeila, ñig wain kap u u rö nöp ud God ñip aij a göm, kalip ñöl gi haga, "Ñig wain kap anibi, yad umem hagape yad lugö, nibi bi gau God aip jim ñöl rö linab, a gem, kalöp ñabin me u. Ñig wain kap anibi hainö ñiñmim, anig unbö rö nöp gimim, yip gasi niñöl gi midaimim," a ga. ²⁶ Anib u, Jisas ado gi auagöp ñin i, bred magö u abe ñig wain kap u abe ñiñöl gi nöp mideinabim u, Jisas hanip a göm uma manö aij anib u, nibi bi gau kalip waiö hagnabim. Anig gimim, pör ñiñ midpe midpe, nipe ado gi aunab arö ginabim.

²⁷ Pen nibi bi rimnap gasi aij niñöm wasö, Bi Kub bred adiñ ñig wain kap hañowafo ud ñiñeinaböl u, Bi kub hanip a göm umöb hañ roman hagape nipe u, nan yihariñ rö lö, anig ginaböl. God niñö, kale Kraiss hañ roman hagape nipe u nan si nan naj ginaböl; manö kub niñaböl. ²⁸ Anib u, aigeg rö midpim u, nöd hibur gasi midmagö añ kale dañ ke niñmim asik aij gimim, hainö bred wain u ud ñiñmim.

²⁹ Nihön ginig: nibi bi an bred ñig wain u Jisas hañ roman nipe u a gi gasi niñöm wasö, hañowafo bred wain a göm ud ñiñeinaböl gau, nan si nan naj göm manö kub niñaböl. ³⁰ Adö anibu nöp, nibi bi kale rimnap masös göm, nan göm göp; rimnap böñ nöp umbal.

³¹ Anib u, aigeg rö midpun u, nöd hibur gasi midmagö añ hon dañ ke niñun asik aij gun, hainö bred ñig wain ud ñiñeinabun u, nan si nan naj gun manö kub niñagnabun. ³² Pen hon nan si nan naj geinabun u, nibi bi nipe midpun rö, Bi Kub hanip rimid uknab. Rimid ukö me, gasi niñun, nibi bi minöñ naböñ it i hañowafo nan si nan naj gipal gau aip mab ke inab ka migan yan aragnabun. ³³ Anib u, añ mam bi yad, kale nan ñiñig aunabim u, kale nöd apim añ mam auagnaböl gau gasi niñmim abadmim, jim ñöl ñiñmim. ³⁴ Pen kalöp rimnap kiyö linab u, ram kale gau nan ñiñmim aumim. Wasö u, hañowafo ginabim u, manö kub udnabim.

Manö adiñ rimnap, hainö midpim u amem, hag ñi aij ginabin.

God Ana nan aij ñab

12 Pen añ mam bi. God Ana nipe nan aij hanip añ añi ke ke ñöb u, miñi manö anibu kalöp hag ñi aij ginig gabin. ² Kale niñbim: nöd Kraiss ñip niñ udagmim midmidim ñin u, minöñ, mab adiñ, kabö gol, nan gau ud gi libal nan gasi midagöp anib gau, gasi kalöp ñip gö, nan piral anib gau sabe göl gi midmidim. ³ Anib u, yad kalöp hagabin, God Ana nibi bi kalip aip añ dañ mideinab u, Jisas ñip manö naj hagöm hag juep rö lagnab. Pen nibi bi an, Jisas Bi Kub yad a ginab u, Ana Uñ ñip aip añ dañ midö niñöl gi anig hagnab. ⁴ God Ana nipe nan aij aij añi añi ke ke ñab u pen Ana nan aij ñab anibu nipe Ana añi yabiñ midöp. ⁵ Wög adö añi añi ke ke gipun u pen Bi Kub ñip wög gipun u nipe Bi Kub añi yabiñ midöp. ⁶ Nan aij ke ke udun wög

† 11:25 Eks 24:6-8; Hib 8:8-13 †† 11:27 Hib 10:29 † 11:32 Hib 12:5-6 †† 12:2 Hab 2:18-19 †† 12:3 1Jn 4:2-3 ††† 12:4 Ro 12:6

adö añi añi ke ke gipun u pen God añi yabiñ u nipe ke gö, hon añi añi wög adö ke ke gino arab.

⁷ God Ana hanip nan aij ke ke ñö, wög adö ke ke gipun anibu, Kraiss lau adö midpal nibi bi gau ud aij gun gi aij gino, nibi bi nipe magöñhalö mid aij gilañ a göm göp. ⁸ God Ana nipe hanip nibi bi rimnap gasi aij ñö, gasi niñ aij gun Kraiss manö aij u nibi bi gau hag ñibun. Pen Ana añi anibu nipe hanip nibi bi rimnap gasi aij ñö, Kraiss manö aij u it u gasi niñ kid hiikun nibi bi gau hag ñi aij gipun. ⁹ Ana añi anibu hanip rimnap gasi aij ñö, Kraiss ñip niñ ud pidöñ yabiñ gipun; Ana añi anibu hanip rimnap gasi aij ñö, nibi bi rimnap nan göp gau gino kamiñ löp. ¹⁰ Ana hanip rimnap nan gagep rö gilañ a göm pidöñ u ñöb. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun nibi bi gau waiö hag ñibun. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, God Ana aka ana ke nibö ap kalip abañ alö hagaböl u niñbun. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, manö yabiñ ke ke gau nibö nöd niñagmidun yinid magö anibu nöp niñun hagpun. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, manö yabiñ ke ke haglö niñun, ado gun nibi bi gau kalip hag ñibun.

¹¹ Pen God Ana añi yabiñ midöp u, gasi nipe ke niñöb rö, hanip nibi bi añi añi nan aij ke ke ñö niñöl gi, wög adö ke ke gino arab. †††

Kraiss hañ roman nipe añi nöp midpun

¹² Hañ roman hon añi yabiñ midöp u pen adiñ adiñ ke ke iru nöp midöp. Adiñ adiñ ke ke anib gau magöñhalö aip jim ñöl hañ roman añi nöp midöp. Kraiss abe anig unbö rö midöp. ¹³ Anig unbö rö nöp, hon Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, nibi bi nibi bi rimnap kalip nagit wög gipal gau abe, nibi bi gasi kale ke niñöm gipal gau abe, God Ana añi anibu nöp hanip magöñhalö pak ñö, Kraiss hañ roman nipe añi nöp midpun. God nipe Ana añi anibu nöp hanip ñöb midmagö añ hon dañ midöp. ¹⁴

¹⁴ Hañ roman hon añi yabiñ midöp u pen adiñ adiñ ke ke iru nöp midöp. ¹⁵ Ma kid u, ñin kid u niñöm, yad ñin kid midbnep u aij, pen ma kid midpin u rö, hañ roman adiñ ap midagpin, a geinab u, hon ma kid anibu hañ roman adiñ ap midagöp, a gun hagagnabun. ¹⁶ Rimid u, u rö nöp, amgö u niñöm, yad amgö midbnep u aij, pen rimid midpin u rö, hañ roman adiñ ap midagpin, a geinab u, hon rimid anibu hañ roman adiñ ap midagöp, a gun hagagnabun. ¹⁷ Pen hanip gi la ñin u, amgö gau magöñhalö gaiböp u, aige gun manö haglö rimid pak niñbnop? Pen rimid magöñhalö nöp gaiböp u, aige gun hañ niñbnop? ¹⁸ Pen God gasi nipe ke niñöm, hañ roman adiñ adiñ ke ke magöñhalö gi li aij ga. ¹⁹ Adiñ adiñ ke ke midagböp u, hañ roman u rö nöp midagböp. ²⁰ Anib u me, adiñ adiñ ke ke iru nöp midöp pen magöñhalö aip jim ñöl hañ roman añi nöp midöp.

²¹ Pen amgö u, ñin kid u ñip, "Nihön ginig yad aip midpan? Wög ne ap midagöp," a göm, asik am ke nöp midöm, mid aij gagnab. Nabic cög magö u, u rö nöp, ma kid u ñip, "Nihön ginig yad aip midpan? Wög ne ap

††† 12:11 1Ko 7:7§ 12:12 1Ko 10:17§† 12:13 Gal 3:28

midagöp," a göm, asik am ke nöp midöm, mid aij gagnab. ²² Pen hañ romanj adinj rimnap ktö midagöp, a gun gau, wög kale abe midöp. Asik ke ke lö, hañ romanj mid aij ginim rö lagöp. ²³ Pen adinj anibu adinj yiharij a gipun adinj gau, gasi niñ aij gun, watij rib adik gi aij gipun. Pen adinj anibu adinj niñagep a gipun adinj gau, gasi niñ aij gun, watij rib adik gi aij gun. ²⁴ Pen adinj anibu adinj aij a gipun adinj gau, gasi niñ aij gun, ke gagpun. Pen God nipe ke hañ romanj adinj adinj gau udöm, adinj anibu adinj yiharij a gipun adinj gau, ud aij yabiñ göm, adinj magöñhalö gi jim ñö, hañ romanj añi nöp midöp. ²⁵ Anib u, hañ romanj añi nöp midöm, asik ke ke lagöm, niñi bi nipe rimnap aip adip adip rö midöm, pen pen midmagö lö. ²⁶ Pen adinj ap marö gainim, adinj rimnap magöñhalö abe marö ginab; pen adinj ap nip hib haglö adö arainim u, adinj rimnap magöñhalö abe miñ miñ ginaböl.

²⁷ Pen kale magöñhalö Krais hañ romanj nipe midpim. Hañ romanj nipe u gö kale añi añi adinj adinj midpim. ²⁸ Niñi bi il nipe midpun anj u, nipe hanip hag löp rö wög ke ke gipun. Nöd u, rimnap Jisas manö ud arep bi gau midpun; yigwö anj nibö u, Jisas manö aij u hag ñeb bi gau midpun; yigwö niñan nibö u, Jisas manö aij u niñi bi ñi pai kalip hag ñeb niñi bi gau midpun; pen hon rimnap nan gagep rö gau gipun; rimnap niñi bi nan göp gau kalip gino kamiñ löp; rimnap niñi bi mög niñun ud aij gipun; rimnap niñi bi gau kalip abad midno niñöl gi, mid aij gipal; rimnap manö yabiñ ke ke gau hagpun. ²⁹ Pen hon magöñhalö Jisas manö ud arep bi midagpun. Hon magöñhalö Jisas manö aij u niñi bi ñi pai kalip hag ñeb niñi bi gau midagpun. Hon magöñhalö nan gagep rö gau gagpun. ³⁰ Hon magöñhalö niñi bi nan göp gau kalip gino kamiñ lagöp. Hon magöñhalö manö yabiñ rimnap ke ke gagpun. Hon magöñhalö manö yabiñ ke ke haglö niñun, ado gun niñi bi gau kalip hag ñagpun. ³¹ God Ana nan aij ñab anib gau, gasi rimid midmagö anj kale danj gasi niñmim, nan aij aij ñab anib gau udnabun a gimim gasi u niñmim.

Pen uri yad kalöp adan aij yabiñ u hagnig gabin. †

Niñi bi ke nibö gau kalip midmagö linabun u, u nan kub yabiñ

13 Manö yabiñ ke ke hagnabun aka ejol manö hagnabun u pen niñi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, manö hon niñöl belo paklö paklö hagab u rö linab.

² God manö nipe ke hagab manö anibu niñun, niñi bi gau waiö hag ñinabun u pen niñi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon niñi bi yiharij rö linabun. Gasi niñ kid hiikun, Krais manö aij u niñ aij ginabun u pen niñi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon niñi bi yiharij rö linabun. Krais manö aij u manö it u gasi niñ kid hiiknabun u pen niñi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon niñi bi yiharij rö linabun. Hon niñi bi rimnap kalip midmagö lagun, Krais nip niñ ud pidön

yabiñ gun, ilö magö rimnap hagno ke gau arnab u pen hon niñi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon niñi bi yiharij rö linabun. ³ Pen nan hon magöñhalö midöp rö, nime lun niñi bi nan midagöp gau kalip ñinabun aka God wög u gino niñöl gi, niñi bi rimnap hanip niñöl, mulu lugö, hanip mab inab anj u ud yulö umnabun u, God nip aij ginab a ginabun u pen midmagö lagnabun u, nan yiharij rö linab.

⁴ Hon midmagö leinabun u, kalip manö hain hain hagnun, ud aij gun, gi aij ginabun. Hon midmagö leinabun u, nan aij kale gau hon rö lagöp, a gun gasi u niñagnabun. Hon midmagö leinabun u, hib hon ke hagno adö aragnab. Hon midmagö leinabun u, hon nöp niñi bi kub niñi bi gau niñi bi pro, a gun gasi u niñagnabun. ⁵ Hon midmagö leinabun u, niñi bi kalip manö naij hagnun, hatöwatö gagnabun. Hon midmagö leinabun u, pör nan niñön niñön hane ke aij ginim adö u gasi niñun gagnabun. Hon midmagö leinabun u, yinid kal juun manö pen pen hagnabun. Hon midmagö leinabun u, niñi bi rimnap hanip gi naij ginaböl u, manö anibu gasi niñöl gi midagnabun.

⁶ Hon midmagö leinabun u, nagj naij adö anibu niñun ñiñi lagnabun; nan niñön niñö nöp midöp u nöp niñun miñ miñ ginabun. ⁷ Hon midmagö leinabun u, marö niñön niñön rimnap hanip aunim, gasi halö mideinabun. Hon midmagö leinabun u, pör Bi Kub nip niñ ud pidön göl gi nöp mideinabun. Hon midmagö leinabun u, pör Bi Kub nip niñ udöl gun gasi halö mideinabun. Hon midmagö leinabun u, pör ktö gun Bi Kub hagöp rö göl gi mideinabun. ⁸

⁸ Hon midmagö leinabun u, rol ruö pör pör nöp anig gi damun, am Bi Kub aip kumi kabö adö lanj au mideinabun ñin u, midmagö lö gi nöp mideinabun. God Ana hanip nan aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun, niñi bi gau waiö hag ñibun u, hainö anig gagnabun. God Ana hanip nan aij ñö, manö yabiñ ke ke aka ejol manö hagnabun rö hagnun u, hainö anig gagnabun. God Ana hanip nan aij ñö, Krais manö aij u manö it u niñ kid hiikpun u, hainö anig gagnabun.

⁹ Niñön ginig: God Ana hanip nan aij ñö, Krais manö aij u manö it u niñ kid hiikpun a gi gasi niñbun u pen uri rimnap nöp niñbun. God Ana hanip nan aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun niñi bi gau waiö hag ñibun a gi gasi niñbun u pen God Manö nipe rimnap nöp niñun, niñi bi gau hag ñibun. ¹⁰ Pen Krais Bi aij unbö ke aunab u, hon nan gau rimnap nöp niñagnabun; hon niñi bi magöñhalö nan gau magöñhalö waiö niñ haknabun.

¹¹ Niñi painanj midmidun ñin u, ñiñ painanj gasi niñbal rö gasi niñun, ñiñ painanj hagnabun rö hagnun midmidun. Pen hainö majö gun, niñi bi kub lun, ñiñ painanj gasi niñöm gipal rö u böñ nöp arö gipun.

¹² Uri ñin anibi, ñig ana rö ral niñbal rö u niñun, nan gau magöñhalö niñ aij gagpun. Rimnap niñbun; rimnap niñagnabun. Pen ñin hain anibu, nan gau rimnap nöp niñagnabun; hon niñi bi magöñhalö nan gau magöñhalö amgö magö hon ke waiö niñun, niñ

† 12:27 Ro 12:5 †† 12:28 Ep 4:11-12 † 12:31 1Ko 14:1

†† 13:2 Mad 17:20 †† 13:6 Ro 12:9 ††† 13:7 1Pi 4:8

haknabun. Uri ñin anibi, God nipe aigale Bi rö midöp u rimnap niñbun, rimnap niñagpun. Pen ñin hain anibu, God hanip niñ aij yabiñ göp rö u, nip u rö nöp niñ aij yabiñ ginabun.

¹³ Anib u, manö kub miñhau niñagñ pör midöp: Kraiñ nip niñ udep u; Kraiñ nip gasi halö abad middep u; midmagö lep u. Pen manö kub yabiñ u me, midmagö lep u. †

God Ana niñi bi nipe kalip nan aij ñab

14 Niñi bi gau kalip midmagö linabun u, u nan kub yabiñ; kale gasi aniñöl niñmim gimim. God Ana nan aij ñab anib gau, gasi rimid midmagö añ kale dañ gasi niñmim, nan aij ñab anib gau udnabun a gimim gasi u niñmim. Pen nan aij aij yabiñ u, Kraiñ manö aij u niñi bi kalip hag ñinabun, a gimim gasi u niñmim.

††² Pen niñi bi manö ke niñö manö niñagep rö hageinaböl u, kale niñi bi rimnap kalip hagagaböl; kale God nip nöp hagaböl. Niñi bi rimnap manö anibu niñöm niñagnaböl. God Ana pidöñ ñö manö niñö pi göl midöp gau hagaböl. ³ Pen niñi bi Kraiñ manö aij u waiö hag ñeinaböl u, niñi bi rimnap manö kale u rö nöp niñöm niñ aij ginaböl. Manö anibu niñöm Kraiñ manö aij u niñ aij göm pidöñ rimnap halö udöm, gasi halö midöl gi, nan niñön ginab u gasi iru niñagnaböl. ⁴ Niñi bi manö ke niñö manö niñagep rö hageinaböl u, kale ke nöp manö anibu rik niñöm, kale ke nöp pidöñ rimnap halö udnaböl. Pen niñi bi Kraiñ manö aij u waiö hag ñeinaböl u, niñi bi Kraiñ lau adö midpal gau magöñhalö u rö nöp niñöm, pidöñ rimnap halö udnaböl. ⁵ Kale magöñhalö manö ke niñö manö niñagep rö hageinabim u, yip aij ginab u pen yip aij yabiñ ginab u, Kraiñ manö aij u waiö hag ñinabim. Bi ap manö ke niñö manö niñagep rö hagöm, hainö nipe ke it hagpin u aniñ aniñ göl midöp a ginab u, niñi bi apdi niñbal gau pidöñ rimnap halö udnaböl. Aniñ ginab u aij. Wasö, manö ke niñö manö niñagep rö hagep u nan pro; Kraiñ manö aij u waiö hagep u nan kub.

⁶ Pen midpim u amem, manö ke niñö manö niñagep rö hagem God Manö hageinabin u, kale aigöl gimim niñmim, Kraiñ nip niñ ud pidöñ ginabim? Pen God Ana yip manö rimnap hagö, kalöp hag ñinabin u aij ginab. Aka God Ana gö, gasi rimid yip auöp rö kalöp hag ñinabin u aij ginab. Aka God Ana yip gasi ñö, Kraiñ manö aij rimnap kalöp hag ñinabin u aij ginab. Yad kalöp hag ñinö, kale Kraiñ Jisas manö aij niñ aij gimim, hagöp rö ginabim u, aij. Kraiñ manö it u rimnap hag ñeinabin u, Kraiñ nip niñ ud pidöñ gimim rö linab.

⁷ Nan gau rimnap gasi midagöp pen manö hagab. Gabu gida nan gau manö hagab. Pen gabu gida manö hag aij gageinab u, niñi bi gau niñöm manö niñön niñön hagöp a göm dui göm kimap hagagnaböl.

⁸ Pen añiñ magö u, u rö nöp, hag aij gageinab u, bi an uraköm pen pen ginig gabun a göm, abad mideinab?

⁹ Anib u rö me, kale niñi bi gau kalip manö ke niñö manö niñagep rö hagmim, God Manö hageinabim u,

kale aigöl göm manö hagaböl me u a göm, niñöl? Kale ke nöp hag hag ju linabim.

¹⁰ Minöñ naböñ it i manö yabiñ ke ke iru nöp midöp rö, manö it u midö niñöl gi hagpal; yihariñ hagagpal.

¹¹ Niñi bi rimnap manö haglö niñagnabun u, hanip niñlö, niñi bi milö gau rö linab. Hon pen kalip niñno, unbö rö ginab. ¹² Kalöp anib unbö rö nöp ginab u, niñ aij gimim. Gasi rimid midmagö añ kale dañ gasi niñmim, God Ana nan aij ñab anib gau udnabun a gimim gasi u niñbim u aij. Pen niñi bi Kraiñ lau adö midpal gau magöñhalö Kraiñ nip niñ ud pidöñ göl a gimim, nan aij God Ana ñab gau udmim, ktö gimim gi mideinabim u aij yabiñ.

¹³ Anib u rö me, kale niñi bi gau kalip manö ke niñö manö niñagep rö hagmim, God Manö hageinabim u, God nip hag niñbe, kalöp gasi ñö niñöl gi, manö hagnabim anibu ud ado gimim, aniñ aniñ hagajun a gimim, kalip u rö nöp hag ñimim. ¹⁴ Niñön ginig: manö ke niñö manö niñagep rö hagem, God nip sabe ginabin u, ana yad sabe ginab pen manö it aniñ göl hagabin u a gem niñagnabin. ¹⁵ Anib u, yad ana yad u God nip sabe ginabin; pen yad u rö nöp gasi rimid yad u niñöl gi nöp midem God nip sabe ginabin. Yad ana yad u God nip kimap hagnabin; pen yad u rö nöp gasi rimid yad u niñöl gi nöp midem God nip kimap hagnabin. ¹⁶ Kale ana kale u nöp God nip aij a gimim sabe geinabim u, niñi bi gau manö hagnabim u niñöm rik niñagnaböl. Anib u, kale God nip sabe gimim aij a ginabim manö anibu it u rik niñöm, aij a göp a göm "Niñö" a göl rö lagnab. ¹⁷ God nip aij a göl gi mideinabim u pen niñi bi anib gau manö hagnabim u niñöm, gasi rimnap halö udöm pidöñ rimnap halö udagnaböl.

¹⁸ Pen God Ana nan aij ñö, manö ke niñö manö niñagep rö hagpun u, kalöp nöp ñagöp. Yip u rö nöp ñajip, manö ke niñö manö niñagep rö iru nöp pör hagnidin u, God nip aij a gipin. ¹⁹ Pen Kraiñ lau adö midpun niñi bi gau aip magum gun, manö ke niñö manö niñagep rö hagnö niñi bi rimnap niñöm rik niñagnaböl u, u yip aij gagnab. Manö niñeb miñöp nöp hagnö, niñi bi rimnap niñöm gasi rimnap halö udnaböl u, u yip aij ginab.

²⁰ Pen añ mam bi. Ñiñ paiñagñ gasi niñbal rö gasi u rö niñagmim; niñi bi kub gasi niñbal rö gasi u rö niñmim. Nan si nan naiñ gagep adö u nöp ñiñ paiñagñ rö midmim. †

²¹ God manö haga rimnap hagöm, Aisaia God Manö adin ap kaliñ riköm haga,

"Bi Kub hagöp,
"Yad niñi bi gai i rimid uknö,
niñi bi milö gau niñö hagnö apöm,
manö yabiñ kale ke hagnaböl,
pen niñi bi gai i manö yad hagnabin anibu niñagnaböl," a göp," a ga. ††

²² Anib u niñbun, God Ana nan aij ñö, manö ke niñö manö niñagep rö hagpal u, niñi bi Kraiñ nip niñ udpal gau niñöl a göm ñagöp; niñi bi Kraiñ nip niñ udagpal gau niñöl a göm ñöb. Pen God Ana nan aij ñö, niñi bi

† 13:13 1De 1:3 †† 14:1 1Ko 12:31; 14:39

‡ 14:20 Ep 4:14 †† 14:21 Ais 28:11-12

Krais manö aij u waiö hag ñibal u, ñibi bi Krais ñip ñiñ udpal gau, ñip ñiñ ud aij göl a göm ñöb; ñibi bi Krais ñip ñiñ udagpal gau, ñip ñiñ udöl a göm ñagöp.

²³ Pen kale ñibi bi Krais lau adö midpim gau ap magum gimim, magöñhalö manö ke ñibö manö ñiñagep rö hagpe ñiñöl gi, ñibi bi manö anibu ñiñagpal gau rimnap aka ñibi bi Krais ñip ñiñ udagpal gau rimnap raul miñan anibu aueinaböl u, manö kale anibu ñiñöm, ñibi bi gau hauñ alö hagaböl, a ginaböl. ^{†24} Pen Krais manö aij u waiö hag ñöl gi midpe ñiñöl gi, ñibi bi Krais ñip ñiñ udagpal gau rimnap aka ñibi bi manö anibu ñiñagpal gau rimnap raul miñan anibu aueinaböl u, manö kale anibu ñiñöm, kale nan si najij gipal u ñiñöm, gasi kub ñiñaböl. ^{††25} Gasi kub ñiñöl ñiñöl gi, nan ñihön ñihön gasi rimid midmagö kale pi göl midöp gau waiö lö ñiñaböl. Kale anig göl gasi ñiñöm, God ñip ñiñöl aninñin gö, kugom yimöm, God hib ñipe haglö adö arö ñiñöl gi hagnaböl, "Ñiñöl! God kalöp aip midöp," a ginaböl.

God ñip sabe ginig am magum gimim u, kabö rö nöp gimim

²⁶ Anib u, añ mam bi, manö hagnig gabin i ñiñmim. Kale ap magum ginabim ñin u, bi ap kimap ap hagnab; bi ap Krais manö aij u adiñ ap manö hag ñinab; bi ap God Ana gasi ñinab rö manö u hag ñinab; bi ap manö ke ñibö manö ñiñagep rö hagnab; bi ap manö hagnab anibu, ado göm anig anig hagajip a ginab. Anib u me, ñibi bi Krais lau adö midpal gau Krais ñip ñiñ ud pidöñ göl a gimim gasi u nöp ñiñmim gimim. ^{†27} Pen bi rimnap manö ke ñibö manö ñiñagep rö hageinaböl u, bi miñöp aka miñau niñan nöp manö hagöl. Iru nöp hagagöl. Pen bi añi ap nöp uraköm manö hagnab; bi seg hagagöl. Bi añi ap anig göl uraköm manö hageinab, bi ke ñibö ap pen uraköm, manö haga u ud ado göm, anig anig hagajip, a ginab. ²⁸ Pen manö ado göm, anig anig hagajip a göm hag ñeb bi ap midagainim u, manö ke ñibö manö ñiñagep rö hagnig gaböl bi gau manö anibu hagagöl; kale ke agamij kalip ke abe God ñip abe hagöl. ²⁹ Bi miñöp aka miñau niñan Krais manö aij u hag ñilö ñiñöl gi, bi rimnap kabö rö hagaböl aka göm, ñiñ midaiöl. ^{††30} Pen bi asik ñiñ mideinaböl anib gau, bi ap God Ana gö, gasi aij piral hiikö, bi nöd uraköm hagainim u gasi anibu ñiñöm asikö, bi hain uraköm hagnim. Pen pen ab ralöm hagagöl. Añi añi uraköm hagöl. Anib u, kale magöñhalö Jisas Krais manö aij u hag dapim apim gimim me, Jisas Krais gasi rimnap halö udmim, gasi halö mideinabim. ³² Ñibi bi God kalöp nan aij ñö, Krais manö aij u hag ñimidim gau, gasi kale ke ñiñ aij gimim, manö hag ñimim. Pen kale u rö nöp gasi ñiñ aij gimim, manö hagnim me u a gimim arö gimim. ³³ Ñihön ginig: God gö ñibi bi Krais lau adö midpal gau hañwafö gagpal; gasi ñiñöl gi gilo arö, agamij mid aij gipal.

Pen kale ap magum gimim, Krais lau adö midpal ñibi bi ram minön gau gau magöñhalö gimidal rö gimim.

† 14:23 Ap 2:13 †† 14:24 Jon 16:8 ‡ 14:26 1Ko 12:8-10
†† 14:29 1De 5:21

³⁴ Kale ap magum gimim, God ñip sabe gimimid ñin u, ñibi gau manö hagagöl. Bi gau nöp haglö, ñibi gau yiñariñ apdi ñiñöl. Juda lo manö anib unbö rö nöp hagöp. [‡]

³⁵ Ñibi gau manö rimnap halö ñiñun a geinaböl u, kale ram kale ke gau amöm, nugmul bi kalip hag ñiñöl, hag ñöl. Pen ñibi bi Krais lau adö God Manö ñiñun a göm magum geinaböl an au, ñibi ap uraköm manö hag ñinab u, gi najij yabiñ ginab.

³⁶ Kale ñibi bi Korid nöd api Jisas manö aij u udmim ñibi bi gau dammim hag ñagpe. Pen hon Jisas manö aij ud arep bi gau, manö aij anibu damun, kalöp ñibi bi Korid nöp hag ñagno. ³⁷ Kale bi an an, God Ana hanip nan aij ñö, Jisas manö aij u ñibi bi gau hag ñimidun a gimim gasi ñiñbim gau, yad Bi Kub hagöp rö hagabin me u a gimim ñiñmim. ^{††38} Pen bi an manö hagabin anibi ñiñagnab u, manö ñipe u rö nöp ñiñagmim.

³⁹ Anib u, añ mam bi. Gasi kub kale u Jisas manö aij u hag ñun a gimim gasi u ñiñmim. Pen ñibi bi manö ke ñibö manö ñiñagep rö hagaiöl u, arö gim a gimim hagagmim. ⁴⁰ Pen kale ñibi bi Krais lau adö midpim gau apim God Manö ñiñnabim ñin u, nan ñihön ñihön geinabim, magöñhalö gasi ñiñ aij göl gi giñe arnim.

Krais umöm kauyañ uraka

15 Añ mam bi. Krais manö aij u nöd hag ñainö udmim, manö ñiñö yabiñ a gimim ñiñ ud pidöñ giñim u, kauyañ hag ñiñ aij ginig gabin. ² Manö aij anibu kalöp hagnö ñiñmim udpe u, ñiñ ud pidöñ göl gi mideinabim u, God kalöp ud kamiñ yunab. Pen ñiñ ud pidöñ göl gi midageinabim u, kale manö ñiñö anibu yiñariñ ñiñ udpim rö linab.

³ Manö yad nöd ñiñnö anibu, manö kub manö aij yabiñ a gem kalöp hag ñinö. Hon nan si nan najij gipun rö, Krais hanip a göm uma u, God Manö kalip kliñ riköm, ginab a gila rö nöp ga. ^{††4} Krais umö rigöl gilo, ñin miñöp midöm, ñin miñau niñan u kauyañ uraka u, u rö nöp God Manö kalip kliñ riköm, ginab a gila rö nöp ga. ⁵

⁵ Pen Jisas kauyañ uraköm, Pida mideia au waiö lö, ñip nöd niña. Hainö waiö lö, bi manö ñipe ud arep unbö miñan lañ u ñiñla. ^{††6} Hainö ñin ap, Krais kauyañ waiö lö, ñin añi anibu nöp añ mam paip hadred (500) rö ñiñla. Añ mam anib gau rimnap umla pen magöñhalö rö midpal. ⁷ Hainö ñin ap, Krais kauyañ waiö lö, Jems niña. Ñin ap pen, bi manö ñipe ud arep gau magöñhalö ñiñla. ^{††8} Pen ñibi bi rimnap ñip ñiñla ñin u ap arö, hainö Jisas yad ke waiö la ñiñnö. Anib u, yad ñiñ le pi yag daubal rö ap midainö yip uda. ^{††}

⁹ Yad ñibi bi Krais lau adö mideila gau kalip gi najij yabiñ gi midmidin u, Jisas manö aij ud arep bi midnam rö laga. ^{††10} Pen God yip mög ñiñöm ud aij gö, bi ñipe midem, ke yabiñ giñin. Jisas manö aij ud arep bi rimnap wög gipal rö gagpin; yip mög ñiñöm ud aij yabiñ gö,

‡† 14:34 1Ko 11:3; 1Di 2:12 ‡†† 14:37 1Jn 4:6 ‡††† 15:3 Ais 53:5-12 § 15:4 Mad 12:40; Ap 2:24-32 §† 15:5 Luk 24:34; Mad 28:16-17 §††† 15:7 Luk 24:50 §† 15:8 Ap 9:3-6 §†† 15:9 Ep 3:8; 1Di 1:15

wög kub yabiŭ u gipin. ¹¹Yad nöp God nöp wög gipin a gem hagagabin; kale nöp gipal a gem hagagabin. Hon magöŋhalö Krajs manö aij u, adö aŋi hag ņino arö, kale niŋmim udpim.

Nibi bi umla gau kauyaŋ uraknaböl

¹²Pen Krajs umöm uraka a gun manö pör hagpun u, kale rimnap nihöŋ giniŋ niŋagmim, wip gau umöm kauyaŋ urakagnaböl a gimim niŋbim? ¹³Pen wip gau umöm kauyaŋ urakagnaböl a ginabim u, Krajs niŋe ke kauyaŋ urakagöp a ginabim.

¹⁴Pen Krajs kauyaŋ urakagböp u, Krajs manö aij hag ņimidun manö u, manö yiŋariŋ rö liböp. Krajs kauyaŋ urakagböp rö hagep, Krajs manö aij niŋ udpim u manö yiŋariŋ rö liböp. ¹⁵Wip umöm uraköl rö lagaiböp u, God Krajs nöp gö urakagböp. Anib u, God gö Krajs uraka manö aij pör hag ņimidun u, manö piral rö liböp.

¹⁶Nihön giniŋ: wip gau umöm kauyaŋ urakagnaböl a ginabim u, Krajs niŋe ke u rö nöp kauyaŋ urakagöp a ginabim. ¹⁷Pen Krajs kauyaŋ urakagböp, Krajs manö aij niŋ udpim u manö yiŋariŋ rö liböp. Krajs kauyaŋ urakagböp, nan si nan naiŋ gipim gac u tik gi yuagböp. ¹⁸Pen Krajs kauyaŋ urakagböp, nibi bi Krajs nöp niŋ udöm umla gau, hadö böŋ nöp um lug li arblap. ¹⁹Hon Krajs nöp udun me, gasi halö midpun. Pen minöŋ naböŋ it i midun, böŋ nöp umaibnop, nibi bi mög gep rö yabiŭ midaiabnop.

²⁰Pen Krajs uraköm kamiŋ midöp u me, nibi bi Krajs nöp niŋ udöm umbal gau, u rö nöp uraköm kamiŋ mideinaböl. ²¹Bi ap gö, nibi bi umnaböl; bi ap gö, nibi bi uraknaböl. ^{†22}Manö hagabin anibu, Adam nibi bi yam niŋe midpun u magöŋhalö umnabun, pen Krajs nibi bi yam niŋe midpun u magöŋhalö uraknabun. ²³Pen God Krajs nöp nöd gö uraköm, am niŋe aip midöp u me, hainö apöm nibi bi nöp lau adö midpun gau gö, magöŋhalö uraknabun. [‡]

²⁴Seden kijaki ana naiŋ niŋe gau nibi bi gau gi naiŋ ginaböl u pen Krajs niŋe kalip pa jö gi yuöm, nibi bi niŋe abad mideinab gau Bapi God nöp ņinab; anibu ņin hain anibu aunab. ²⁵Nihön giniŋ: Krajs nibi bi nan gau abad mid damöm, Nap gö, kotmaŭ niŋe magöŋhalö gau Krajs ma mo gau mideinaböl. ^{†26}Kotmaŭ aŋi ap nöp mideinab: umeb magö u nöp. Pen ņin hain anibu, u abe gi pis ginab. ^{‡27}Pen niŋe gö, nibi bi nan gau magöŋhalö ma mo niŋe gau midöp a göm kalı kliŋ rikla u, God Krajs mo niŋe gau midöp hagagla. God niŋe nöp gö, magöŋhalö Krajs mo niŋe gau midöp. ^{††28}Nibi bi nan gau magöŋhalö, Ni niŋe Krajs mo niŋe gau midlö niŋöl gi, niŋe hagnab, "Bapi miŋi ne nibi bi nan gau magöŋhalö abad midpan. Miŋi yad mo nöp gau mideinabin," a ginab. Anib u me, God aŋi nöp nan nihön nihön midöp gau magöŋhalö yabiŭ abad mideinab.

²⁹Nibi bi umbal gau, uraknaböl a gipin u niŋbim. Urakagnaböl u, nibi bi ai giniŋ nimdamam umbal gau

† 15:10 2Ko 11:23 †† 15:21 Ro 5:12 ‡ 15:23 1De 4:16; Rep 20:5 †† 15:25 Mad 22:44 †† 15:26 Rep 20:14 ††† 15:27 Sam 8:6

kalip nan a göm ņig pakpal? Kale uraknaböl a göm nöp anig gipal. ³⁰Pen hon u rö nöp, hon nihön giniŋ manö aij anibu hagun, bi hanip gi naiŋ giniŋ gaböl gau gasi iru niŋagpun? ^{†††31}Yad pör niŋagpin, ņin i bi ap yip al pak linab aka wasö u niŋagpin. Yad kalöp nibi bi gasi niŋem, Bi Kub hon Krajs Jisas nöp ņiŋi lem aij a göp a gabin. ³²Pen yad daun kub Epesas i apem, kain hapeb gau rö aip pen pen gipin. Ummön böŋ nöp umnabön a gipim u, yad nihön giniŋ anig gipin? "Miŋi midpun ņin i, nan aij aij ņiŋöl gi, ņig aij aij ņiŋöl gi, gi midaiun; umun böŋ nöp umnabun," a gibnep. Manö aij hag ņi ajpin u arik arbnep. [§]

³³Pen nibi bi gasi anibu rö niŋbal gau, aip midagaimim. Nibi bi mid aij gipal gau, nibi bi gi naiŋ gipal gau aip magum gaiöl, adö anibu nöp ginaböl. ³⁴Pen gasi adö ke niŋmim nan si nan naiŋ gipim u arö gimim, mid aij gimim. Kale rimnap God nöp gasi niŋagpin u, kale nable giböp.

Kauyaŋ uraköm haŋ romaŋ kale u aige rö mideinab?

³⁵Pen kale rimnap hagnabim, "Nibi bi umbal gau aigöl göm uraknaböl? Uraköm, haŋ romaŋ kale u aige rö mideinab?" ö ginabim. ³⁶Pen manö hagpal u manö hauŭ rö. Nan yiŋ magö gau yube, halö midöm kamiŋ lagnab; umöm nöp kamiŋ linab. ^{§†37}Wid magö aka nan nihön magö yubim u, ran kub göp rö ju yimaggim; magö pro gau nöp yubim. ³⁸Pen magö ke ke yubim anib gau, God rannim a göm niŋ la rö ranöb.

³⁹Haŋ romaŋ gau u rö nöp ke ke midöp. Nibi bi gau ke la; kaj wal gau ke la; yaur gau ke la; kabsaŭ gau ke la. ⁴⁰Haŋ romaŋ kumi kabö adö laŋ gau ke midöp; haŋ romaŋ minöŋ naböŋ adö it i gau ke midöp. Haŋ romaŋ kumi kabö adö laŋ aij u ke midöp; haŋ romaŋ minöŋ naböŋ adö it i aij u ke midöp. ⁴¹Pen sidö mailö u aij u ke la; rakin mailö u aij u ke la; gapı mailö u aij u ke la. Pen gapı gau u rö nöp ke ke midöp rö mailö u aij ke ke la. ⁴²Nibi bi umöm uraknaböl u anibu rö. Wip rigöl ginaböl haŋ romaŋ u hij gi lugnab; uraknaböl haŋ romaŋ u hij gi lugagnab. ⁴³Nan mög gep rö utöm libal; uraköm mailö halö midnab. Nan klö midagöp utöm libal; uraköm pidöŋ halö midnab. ^{††44}Haŋ romaŋ utöm libal u haŋ romaŋ minöŋ naböŋ adö it i ajpal rö midöp; uraköm ana kumi kabö adö laŋ ajpal rö midnab.

⁴⁵Adö anibu nöp, God Manö adiŋ ap Mosis kalı kliŋ riköm haga, "Adam nöd nibö u niŋe ke bi kamiŋ halö la," a ga. Adam hain nibö u pen Ana midöp; niŋe nibi bi gau kamiŋ midep magö u ņab. ^{§†46}Anib u me, nöd haŋ romaŋ minöŋ naböŋ adö it i ajep; hainö haŋ romaŋ ana ajep. ⁴⁷Bi nöd nibö u minöŋ nöp aua; Bi hain nibö u kumi kabö adö laŋ au nibö aua. ⁴⁸Nibi bi minöŋ naböŋ adö it i midpal gau, bi nöd nibö midmidöp u rö nöp midpal. Nibi bi kumi kabö adö laŋ midpal gau, Bi kumi kabö adö laŋ midöp rö midpal. ⁴⁹Miŋi hon bi minöŋ aua rö midpun; hainö Bi kumi kabö adö laŋ au nibö aua rö mideinabun.

††† 15:30 Ro 8:36 § 15:32 Ais 22:13 †† 15:36 Jon 12:24 ††† 15:43 Plp 3:20-21 †† 15:45 Jen 2:7

⁵⁰ Añ mam bi, yad kalöp hagabin, hañ romañ yihariñ u God ram minöñ aij u arep rö lagöp. Nan um hij gi lugnab u pör pör midainim rö lagöp. ⁵¹ Pen manö nöd niñagmidal ap kalöp hagnig gabin. Hon Krajs nibi bi nipe midpun gau magöñhalö umagnabun. Pen hon magöñhalö ke hain nibö rö linabun. ^{†52} Añ magö hagö, añim añim yinid nöp mailö göp rö, nibi bi umbal gau urak hañ romañ hij gi lugagep mideinaböl; pen hon magöñhalö ke hain nibö rö linabun. ^{††53} Hañ romañ hij gi lugnab u, hij gi lugagep linim; hañ romañ umeb u, pör pör midep linim. ^{‡54} Hañ romañ hij gi lugnab u, hij gi lugagep linab; hañ romañ umeb u, pör pör midep linab ñin anibu, manö kali kliñ riköm hagla rö ginab. Bi God manö hagep Aisaia God Manö kali kliñ hagöm haga, “Bi Kub umeb magö u al pak lö hadö böñ nöp pis göp,” a ga. ^{‡‡55} Pen bi God manö hagep Hosea God Manö kali kliñ riköm haga, “Umeb magö, uri ktö ne midöp gai?”

Umeb magö, uri ilön ne midöp gai?” ö ga [‡]

⁵⁶ Umeb magö ilön u nan si nan naij gep nibö; nan si nan naij gep ktö u lo manö nibö. ^{‡‡57} Pen God nipe Bi Kub hon Jisas Krajs nöp yuö apöm hanip ud asik yuö kamiñ arabun. Anibu niñun, God nöp aij a gun.

⁵⁸ Anib u, añ mam aij yad gau, kale pidöñ gimim, ke gau aragmim. Bi Kub nöp wög gipin u yihariñ gagun a gimim, pör nöp ktö gimim, Bi Kub nöp wög göl gi midaimim.

Nan God nöp ñeb

16 Mani ud magum gimim, God nibi bi kalip ñinabim manö u hagnig gabin. Krajs Jisas nibi bi Galesia Propins midpal gau kalip hagnö rö, kale u rö nöp gimim. ^{‡‡2} Kale nibi bi ke ke magöñhalö wik añi añi ñin nöd u mani udpim rö u niñmim rimnap ud ke gau limim ud magum gimim. Anig ginabim u, yad apjakem mani nan a gem hag ajageinam.

³ Pen yad ninabin u, bi kale niñmim bi aij midpal gau rimnap hagpe, yad kalip köp kali kliñ rik ñinö, kale pen köp u abe mani ñinabim u abe dam Jerusalem ud aröl. ⁴ Pen yip arep rö leinab yad ke kalip ut gi ud arnabin.

⁵ Pen yad Masedonia Propins u amem, midpim u ninabin. ⁵⁶ Amjakem, kale aip pro magö ap mideinam rö löp. Yibaud i kalöp aip midem, ram minöñ rimnap arnig ginö, yip dam adan añ u yube arnabin. ^{5†7} Kalöp yihariñ mailö sidö añ niñöl arep u yip aij gagöp. Bi kub yau a geinab, am kale aip rapin midem hainö arnabin.

† 15:51 1De 4:15-17 †† 15:52 Mad 24:31 ‡ 15:53 2Ko 5:4
 †† 15:54 Ais 25:8 †† 15:55 Hos 13:14 ††† 15:56 Ro 7:13
 ††† 16:1 Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9 § 16:5 Ap 19:21 §† 16:6 Ro 15:24

⁸ Yad daun kub Epesas i midem, Pedikos ñin kub u ap padiö niñem hainö ninabin. ⁹ Daun kub Epesas i, Bi Kub wög kub gabin, pen nibi bi iru nöp yip ji niñbal. ^{5††}

¹⁰ Pen Dimodi midpim u auainim, nöp ud aij gimim, nipe piñiñ gagnab. Nipe yad Bi kub u nöp wög gipin rö nöp göp u niñmim, ^{5†11} nöp arö gagmim. Kale magöñhalö nöp ud aij gimim. Hainö arnig gainim u, nöp dam adan añ u yuaimim, yad midpin i ado gi aunim. Mam rimnap halö aip aunaböl a gem abad midpin. ^{5††}

¹² Pen mam hon Apolos nöp manö ktö hagem hagpin, mam rimnap arajal rö, aip armön a gipin u, pen nipe miñi nagnab. Hainö neb rö lainim ninab. ^{5†}

Manö naböñ rimnap abe haga

¹³ Kale nibi bi niñöl gi midaimim. God nöp niñ ud pidöñ gimim gi midaimim. Nan ap piñiñ gagmim. Ktö yabiñ gimim gi midaimim. ¹⁴ Pen nan niñön niñön ginabim, nibi bi gau kalip midmagö limim gimim.

¹⁵ Añ mam bi. Kale niñbim, Grik kai Krajs nöp niñ udla gau, Sidepanas nibi bi yam nipe gau nöd niñ udla. Niñ udöm me, nibi bi Krajs lau adö midpal gau kalip midmagö löm wög gi ñöl gi nöp midpal. Anib u, añ mam yad kalöp hagabin, ^{5†16} nibi bi aij anib gau rö abe, añ mam kale aip wög gipal gau abe niñmim, hagöl rö nöp gimim.

¹⁷ Pen kale ap yip niñmim rö lagö, Sidepanas, Podyunedas, Akaikas apöm yip niñbal u yip aij yabiñ göp. ¹⁸ Anig gipal anibu yip aij göm kalöp aij göm göp. Bi aij anib gau manö hagnaböl u niñ aij gimim.

¹⁹ Pen nibi bi God lau adö midpal Esia Propins i, kalöp Korid nibi bi gau, “Añ mam bi, kale midpim?” a gipal. Akwila nibi nipe Prisila aip kalöp Korid nibi bi, “Bi Kub kalöp abad mideian,” a gipal. Nibi bi apöm ram kale ber miñau magum göm God nöp sabe gipal gau u rö nöp haggal. ^{5†20} Pen añ mam Krajs lau adö midpal gai i magöñhalö, “Kale midpim?” a gipal. Kale Bi Kub nöp niñ udpim rö, pen pen hag wiñhai udöl gi, alaun bom halumim.

²¹ Yad Pol, manö naböñ magö i ñimagö yad u ke kali kliñ rikem “Kale midpim?” a gabin.

²² Nibi bi an, Bi Kub nöp midmagö lagnab u, pen ilön udnim. Anib u, Bi Kub hon, ne aumön! ^{5††}

²³ Bi Kub hon Jisas kalöp mög niñöm ud aij ginim.

²⁴ Añ mam yad Krajs Jisas lau adö midpim gau, yad kalöp magöñhalö midmagö libin. Anib unbö rö aij.

5†† 16:9 Ap 19:8-10; 2Ko 2:12 §† 16:10 1Ko 4:17 §†† 16:11 1Di 4:12 §† 16:12 1Ko 3:6 §† 16:15 1Ko 1:16 §†† 16:19 Ap 18:2,18,26 §§† 16:22 Gal 1:8-9

2 Korid

1 Yad Pol. God yip hag lö, Krajs Jisas manö ud arep bi ap midem, mam hon Dimodi aip aui midul, kalöp God nibi bi nipe daun kub Korid midpim gau abe, Akaia Propins an an gau gau magöñhalö midpim gau abe, köp anibi kali ktiñ rikabin. ² Kalöp hagabin, yip aij göp u, Bapi God abe Bi Kub Jisas Krajs abe kalöp mög niñmil ud aij gilö, agamij mid aij gimim.

Pol God nip aij a ga

³ Bi Kub hon Jisas Krajs Nap nipe God nip aij a gun. Bapi God ñi pai nipe mög mög niñöm, ud aij göm, pör pör abad mid aij yabi göp. ⁴ Marö rimnap hanip auajip, nipe hanip abad mid aij göp u me, hon pen ado gun, nibi bi rimnap marö auajip, kalip u rö nöp ud aij gun abad mid aij ginabun. ⁵ Krajs pig midpun u me, nipe ilön uda rö hon u rö nöp ilön rimnap udpun. Pen Krajs pig midpun u me, nipe hanip pör pör abad mid aij göp niñöm hon gasi halö midpun. ⁶ Kale mid aij gimim gasi halö midmim, am nipe aip pör pör mideinabim a göm, Krajs Jisas nipe marö rimnap hanip ñimidöp. Pen Krajs nipe hanip abad mid aij göp rö, hon gasi halö midpun u niñnabim u me, marö rimnap kalöp aueinab u, Krajs hanip u rö nöp abad mid aij ginab niñöm mid aij gun a gimim, gasi halö mideinabim. ⁷ Gasi hon niñbun u, kale Krajs nip arö gagnabim. Hol bi miñau ilön udpul rö, kale u rö nöp ilön udnabim; pen God halip miñöhön ud aij göp rö, kalöp u rö nöp ud aij göm abad mid aij gö, gasi halö mideinabim.

⁸ Pen añ mam bi niñmim. Hol bi miñau Esia Propins midul, marö kub udul uñham yabi midailo. Kamiñ midaiul rö lagöp, hadö umnabul a gilo. ⁹ Hadö umniñ gabul a gilo. Pen ga adö anibu, hol gasi kub yabi niñmidul u me, hol ke klö midpul a gul hagagpul; God nibi bi umbal gau gö urakpal u nöp halip abad midö niñöl gi midpul, a gipul. ¹⁰ Halip böñ nöp al pak löl rö la u pen nipe halip ud kamiñ yua u me, uri nipe halip kauyañ ud kamiñ yuniñ gab. Kale God nip sabe göl gi midpe, hainö gau abe nipe u rö nöp halip ud kamiñ yunab a gul gasi halö midpul. Anib u, nibi bi iru nöp God nip sabe göl gi midlö, God nipe niñöm halip bi miñau ud kamiñ yuö me, nibi bi iru nöp halip ginab u niñöm hib nipe haglö adö arnab. [†]

Pol kalip am niñaga, manö u haga

¹² Midmagö hol an dañ niñbul, nibi bi gau aip midul nan niñöhön niñöhön gipul gau, God halip aip midö niñöl gi, nip gasi niñöl gi gipul. Hol manö niñö nöp hagul gi aij nöp gipul. Yad waiö hagabin, kalöp pör pör anib unbö rö nöp gipul. Pen nibi bi gau gasi niñbal rö gasi niñul anig gagul. God halip mög niñöm ud aij göm gasi ñö anig gipul. ¹³ Köp kalöp kali ktiñ rikmidin gau, manö ba gau rö hagem rikagmidin; amgö li niñmim, it u yiniñ niñmim a gem, waiö nöp rikpin. Miñi ke ke rö midpun u me, kale yip niñbim pen yip niñ aij gagpim; pen yip aij göp u, yip niñ aij gipe me, hainö Bi Kub hon Jisas ado gi aunab ñin u, ap magum gun, yad kalöp niñem miñ miñ ginabin; kale pen u rö nöp yip niñmim miñ miñ ginabim. ^{††15} Adö anibu nöp me, nöd Masedonia Propins aragnö ñin u, yad gasi ap niñem köl am niñniñ ninabin a ginö. Yad Masedonia nibi bi kalip niñniñ arnabin, pen nöd am kalöp niñem arnam, a ginö. Pen ado gi apem, Judia arniñ, adan milö añi anibu nöp apem, kalöp kauyañ niñöl gi ap padinam, a ginö. Anig ginö me, kale miñ miñ gimim yip pen gi ñimim nan magö rimnap ñibe niñöl gi, Judia arnam, a ginö. ^{†††17} Gasi anibu rö niñem me, kalöp nöd manö big yunö u pen hainö nagnö. Anig ginö u, yip pen hagnabim, "Bi milö u nip ke aij göp adö u hain göm, 'Ginabin ginabin,' a göm, manö nöp hagöm, hainö gagöp. Nipe yiñariñ bi manö ñiñ pak ajöp milö u," a ginabim rö löp u pen, ¹⁸ God bi niñö yabi nöp hagöp u pig midpin rö u, yad gasi miñöhön niñem kalöp hagagpin. ¹⁹ Yad, Sailas, Dimodi, hon kalöp God ñi nipe Jisas Krajs manö hag ñino. Jisas Krajs gasi miñöhön midagöp. Nipe yau a göm, hainö wasö gagnab. Manö niñöhön niñöhön hagöp u, hagöp rö nöp ginab. ^{†††20} God manö adö niñöhön niñöhön haga u, Jisas Krajs apöm, anib unbö rö nöp magöñhalö göp. Hon nipe anig göp anibu niñbun u me, God nip sabe gun u, Jisas Krajs hib nipe hagnö, "Niñö" a gipun. Anig gipun u, God hib nipe u adö lañ arañ a gun anig gipun. ^{§21} God nipe nöp gö me, hon abe, kale abe Krajs nip cig aij gun midpun. Nipe nöp me hanip "Nibi bi yad ke," a göm, hag löm, ²² Ana nipe u hanip ñö, apöm midmagö an hon dañ goñ li midöp. Anib u hon niñbun, hon God nibi bi nipe ke midpun niñöm nipe haga haga rö nöp magöñhalö hanip ñinab. ^{§†}

† 1:3 Ro 15:5 †† 1:5 Sam 34:19 † 1:8 Ap 19:23; 1Ko 15:32
†† 1:10-11 2Di 4:18

†† 1:13-14 2Ko 5:12; Plp 2:16 ††† 1:15-16 1Ko 16:5-6 †††
1:19 Ap 18:5 § 1:20 Rep 3:14 §† 1:22 Ep 1:13-14; 2Ko 5:5

²³ Pen yad kale Korid kai midpim gau niñnig gainö u pen amem manö kub hagnö, kale ilön udmim rö löp niñem me, kalöp mög niñem me nagnö. God niñe midmagö yad anj dan niñöb yad piral hagagabin.

²⁴ Pen manö yad u nöp hain göl a gem gasi u niñagpin. Kale ke Krai niñ gasi niñbim u me, yad am kalöp hagnö, kale ktö gimim Krai niñ niñ aij gimim cig pidöñ gimim miñ miñ göl gi mideinabim, a gem hagabin. †

2 Pen yad gasi ap niñem hagnö, “Kalip kauyañ am niñem manö ktö hagnö, kalip kauyañ ilön udöl rö löp u, am niñagnam,” a ginö. †² Pen yad ginö kale ilön udeinabim u, an pen midöm yip geinab miñ miñ ginabin? Niñi bi anibu rö rimnap midageinaböl. ³ Anibu niñem me, kalöp köp kali ktiñ riknö. Yad gasi niñnö, “Amjakem niñi bi gau niñem miñ miñ yabiñ gibnep pen wasö, amjakem kalip niñnö, yip miñör yabiñ ginim rö löp u me, yad aragnabin,” a ginö. Yad gasi niñnö, “Yad ke miñ miñ ginabin u, kale abe miñ miñ ginabim,” a ginö. ⁴ Köp kali ktiñ riknö anibu, midmagö yad u ilön gö, gasi milö löl gi, amgö ñig ud gi dö gi yuöl gi kali ktiñ riknö. Kalöp marö kub ginim a gem rikagnö; kalöp midmagö yabiñ libin rö niñmim, a gem riknö. ‡

Bi nan najj ga u, uri nan najj ga anibu arö gimim niñ midmagö limim udmim

⁵ Pen yad gasi niñbin bi ap gö marö ga u, yip gaga, kalöp niñi bi gau midpim kalöp magöñhalö ga. ⁶ Pen kale magöñhalö rö niñ arö giñe u, niñe ilön udöm, gi najj ga u hadö niñöb. Anib u, miñi anig gagmim; arö gimim. ⁷ Miñi gi najj ga anibu arö gimim, niñ manö hain hain hagnim. Niñön ginig: niñ anig gagpe, mög kub yabiñ gö, böñ nöp ap lug paknim rö löp. ⁸ Anib u, yad kalöp hagabin, niñ mam hon a gimim midmagö libim u, niñ hagpe niñ aij ginim. ⁹ Yad kalöp köp kali ktiñ riknö u, manö yad u udmim, manö niñön niñön hagnabin magöñhalö hain gimim ginabim aka gem köp kali ktiñ riknö. ¹⁰ Pen niñi bi kale gau rimnap gi najj ginaböl kale arö ginabim u, yad u rö nöp gi najj ginaböl anibu arö ginabin. Pen yad gi najj ginaböl arö ginabin u, Krai yip niñ midöp, a gem, kalöp nan a gem arö ginabin. ¹¹ Pen wasö u, Seden hanip Krai niñi bi niñe rimnap gö, ap lug pakun rö löp. Seden pör, ginö ap lug paköl a göm niñöb u, niñbun. †

¹² Pen Krai manö aij u Droas niñi bi kalip hag ñinam a gem, Droas arainö, Bi Kub yip adan hiikö, wög niñe u ram minöñ anibu ginam rö la u pen, †¹³ mam yad Daidas Droas au uthai niñagnö u me, yad gasi kub niñem, Droas niñi bi kalip, “Aui midaiim” a gem, Daidas niñ niñnig Masedonia Propins aui aunö. ††

¹⁴ Anib u, God göp rö niñem, niñ aij yabiñ a gipin. Niñ niñe Krai niñ yuö, apöm Seden niñ ud rafa migan niñe gau löm, hanip uda. Niñe hanip udöm, ami bi kub rö hanip uñ gi arö niñöl gi, niñi bi ke ke gau hanip niñöm Krai manö aij niñe hañij aij yabiñ rö niñbal. ¹⁵ Krai mab hañij aij auap ud God niñ lau sabe gi ñöb u rö, hon midpun. Niñi bi Krai kalip ud kamiñ yuab gau

† 1:24 1Pi 5:3 †† 2:1 1Ko 4:21 ‡ 2:4 Ap 20:31 †† 2:11 Luk 22:31 †† 2:12 Ap 14:27; 1Ko 16:9 ††† 2:13 Ap 20:1

hañij anibu niñöm hañij aij unbö ke niñlö, kalip kamiñ midep magö u ñöb. Pen niñi bi Krai niñ arö gipal gau, hañij añi anibu nöp niñöm wip hañij najj u a gilö, kalip umeb magö u ñöb. Pen niñi bi an wög anibu ginim rö löp? †††¹⁷ Niñi bi iru nöp mani nan gau iru nöp udun a göm, God Manö aij niñe u hag ajpal. Pen hon unbö rö gagpun. God niñe hanip hag li yuöm niñ midö niñöl gi, hon Krai niñi bi niñe midun manö niñö yabiñ nöp hagnu a gun, God Manö aij niñe u kabö göl nöp hag ñibun.

3 Pen manö kali ktiñ rikabin anibi, “Yad köp kali ktiñ riknö, hanip ud aij göl,” a gem, rikagabin. Hon niñi bi yihariñ rö midun, hanip udmim, a gun, niñi bi kale niñbim rimnap kalip hagno, köp rimnap kali ktiñ rik ñilö, hon dap kalöp ñino niñmim, hanip udagnabim. Pen kale, “Bi gai i kalip udmim,” a gimim, köp rimnap kali ktiñ rik ñibe, hon dam niñi bi rimnap kalip ñagnabun. ² Pen köp midmagö anj hon dan kali ktiñ rik midöp rö me, kale niñi bi midpim. Gasi hon niñbun u, kalöp manö hag ñino niñmim udmim u me, niñi bi gau kalöp niñöm, hon bi aigale bi rö midpun u niñnaböl. ³ Pen hon Krai niñ wög gino, Krai niñe ke köp anibi kali ktiñ riköm hanip ña. Yig nan kali ktiñ rikap udöm rikpal rö wasö; kabö adö u kali ktiñ rikpal rö wasö. God pör kamiñ midöp Ana niñe u Krai manö aij niñe u niñi bi midmagö anj kale dan riköp. †††

⁴ Yad manö hagabin anibi, God niñön niñön hagöp u Krai magöñhalö anib unbö rö nöp ginab, a gem hagabin. ⁵ Hon niñbun, hon ktö hon ke gino wög aij arnim rö lagöp; God nöp me hanip gi ñö niñöl gi, gino wög aij arnab. ⁶ God niñe nöp gö, hon wög gi ñeb bi niñe midun, God Manö hain niñö hag löp u, damun niñi bi gau kalip hag ñibun. God Manö hain niñö hag löp anibu, lo manö u rö wasö; manö hain niñö hag löp u, God Ana ñöb. Lo manö gö, niñi bi umnaböl; pen God Ana gö, niñi bi kamiñ mideinaböl. ††

⁷ Lo manö anibu, God kabö hañai bad adö u kali ktiñ rikö, Mosis dauö niñöl gi, mailö kub yabiñ ga. Mailö kub anibu Mosis mulu maj migan niñe mailö gimidöp. Midö midö mailö kub anibu hadö ur gaia pen Isrel niñi bi Mosis mulu maj migan niñe niñöl rö laga. Lo manö umeb magö daua u pen mailö kub yabiñ halö aua. ⁸ Pen God Ana wög niñe gab u mailö aij unbö ke halö midöp. ⁹ Manö kub hagep lo manö u mailö halö aua rö, hon God amgö ilö adö niñe u niñi bi kamiñ aij rö lep manö aij anibu mailö halö unbö ke yabiñ aua. ¹⁰ Mailö aij unbö ke uri hadö auub u me, lo manö nöd mailö halö aua u uri mailö gagöp. ¹¹ Lo manö u pör midagöm ur ginig gaia pen mailö halö aua; anib u me, manö aij u pör pör midöm ur gagnab u mailö aij unbö ke halö midöp.

¹² Anib u, hon gasi halö midun, ana udagun, ktö gun Krai manö aij u waiö hag ñibun. ¹³ Mosis ga rö gagun. Niñe lo manö u damöm, mulu majmarj niñe u mailö

††† 2:15-16 Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 § 3:1 2Ko 5:12; Ap 18:27
§† 3:2 1Ko 9:2 §†† 3:3 Eks 24:12; Jer 31:33; Esi 36:26-27 §†
3:6 Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63 §†† 3:7 Eks 34:29 §† 3:9 Dud 27:26; Ro 1:17

kub yabiŋ ga, pen midö midö mailö kub ga anibu pro gö auö niŋöl gi, Mosis nipe niŋi bi gau pro gajip anibu niŋagöl a göm, usajil bad ap udöm, mulu majmaŋ nipe u paŋu ga. ^{†14} Pen gasi kale niŋ aij gagla. Niŋhön ginig: usajil bad rö gasi kale wam wam göm mideia u me, God nöd hadame nöp manö niŋö hag lep haga manö u amgö li niŋla u pen manö it u niŋagla. Miŋi u rö nöp kale lo manö anibu amgö li niŋbal pen nan usajil bad rö gasi kale wam wam gö, manö it niŋagpal. Nan usajil bad rö gasi kale wam wam göp u, Krai nipe nöp ud ke gau yunim rö löp. ^{†16} Pen niŋi bi Bi Kub u niŋ aunaböl u, nipe usajil bad gasi kale paŋu göm midöp u, ud waŋ gi yuöm, gasi kale piral hiikö, niŋnaböl. ^{††17} Bi Kub hagabin u, Ana u me. Ana nipe hon aip mideinab u, nan niŋhön niŋhön göm hanip bi nagiman rö linim u, nipe pa jö gi ke gau yuöm hanip ud asik yunab. ^{†18} Pen mulu majmaŋ hon u paŋu gi pi gun midagpun rö, hon magöŋhalö Bi Kub mailö aij nipe u waiö niŋbun. Nipe gö, hon magöŋhalö nipe ke mailö aij halö midöp rö linabun. Magö aŋi nöp nipe midöp rö lagnabun; pen ŋin aŋi aŋi nipe pör nöp hanip gi gi gö, hon mailö aij nipe midöp rö linabun. Bi Kub anig gab u Ana u me.

Minöŋ ud rin cög giŋal rö u, hon niŋi bi midpun

4 God hanip mög niŋöm udöm, wög anibi hag lö giŋun u me, hon gasi iru niŋagpun. ² Pi göm giŋal adö u abe, nable gö niŋöl gi giŋal adö u abe hon gagpun. Niŋi bi gau kalip manö piral hagagpun. Hon God Manö hag ŋinig gabun u, manö hon rimnap halö hagnagun hag ŋagpun. Nan niŋhön niŋhön giŋun gau piral adö u gagpun. God Manö aij nipe u kabö göl nöp waiö hag ŋibun. Anig gino, niŋi bi gau hanip niŋöm, midmagö aŋ kale daŋ niŋnaböl, hon God amgö ilö adö nipe u bi aigale bi rö midpun. ^{††3} Niŋi bi umaböl gau nöp, manö aij waiö hag ŋibun u niŋöm, usajil bad rö manö aij adö midöp niŋöm niŋagun a giŋal. ⁴ Kale niŋagpal u, Seden ram minöŋ it i god rö midöp u, gasi kale wam wam gö, Krai manö aij mailö halö midöp manö u niŋagpal. God nipe midöp rö, Krai u rö nöp midöp u niŋagpal. ^{††5} Pen manö hag ŋibun u, hon bi aigale bi rö midpun manö u hag ŋagpun; Jisas Krai nipe nöp Bi Kub midöp niŋöm Jisas wög nip gun, wög gi ŋeb bi kale midpun a gun, manö aij kalöp hag ŋibun. ⁶ God nöd "Siŋbön aŋ yaŋ mailö gaŋ," a ga. God aŋi anibu nöp mailö nipe midmagö aŋ hon daŋ ŋi lab. Anib u, God mailö aij nipe u Krai mulu majmaŋ mailö gab u hadö niŋbun. ^{†††} ⁷ Minöŋ ud rin cög gi libal rö u, hon niŋi bi midpun. Pen God nipe nan aij unbö ke anibi hanip aŋ daŋ löp. Anib u niŋbun, klö hon ke wasö; God klö nipe ke ŋö udun anig göl midpun u niŋbun. ^{†††8} Hanip böŋ böŋ ridik giŋal u pen hon pak gulu gi arbut. Gasi iru niŋbun u pen gasi halö midpun. ^{††9} Hanip yu gi yubal u pen mam hon pör aip midöp. Hanip yihariŋ gabi pak-pal umagpun. ^{††10} Jisas nip paköm al pak la rö, hanip u rö nöp paköm al pakniŋ gilö biŋtam midpun. Pen anig

gö, niŋi bi gau haŋ romaŋ hon niŋöm, Jisas kamiŋ midöp u waiö niŋnaböl. ^{††11} Hon kamiŋ midpun u, Jisas nip niŋ uŋpal, a göm, hanip pör pör nöp al pak linig gaböl. Pen gaböl anibu, niŋi bi gau haŋ romaŋ hon niŋöm Jisas kamiŋ midep magö nipe u niŋöl a göm, God kalip arö gö anig gaböl. ^{††12} Hon pör pör umun rö löp u pen hon anig gino, kale kamiŋ midmim rö löp.

^{†13} God Manö u bi ap kali kŋiŋ riköm haga, "God nip niŋ uŋpin u me, anig hagpin," a ga. Anib u rö, hon u rö nöp God nip niŋ uŋpun u me, manö hagpun. ^{††14} Hon niŋbun, God gö Bi Kub Jisas kauyaŋ uraka rö, hanip u rö nöp gö urakno, hanip abe kalöp abe dam Jisas midöp au linab. ^{††15} Nan hagabin anib i magöŋhalö kalöp nan a gem hagabin. Anig gino, ŋin aŋi aŋi God nipe niŋi bi gau gau iru nöp ud aij göm abad midö, kale God nip aij a göl gi gilö niŋöl gi, hib nipe u i adö laŋ ap rannab.

God nip niŋ udun gasi halö midpun

^{†16} Anib u, hon gasi halö midpun. Haŋ romaŋ ŋin ma hon hainö gi lugnim rö löp u pen God hanip pör pör ana aŋ hon daŋ klö ŋö niŋöl gi kamiŋ midpun.

^{††17} Marö pro uŋpun anib gau nan kub wasö; yihariŋ magö uŋep ap nöp uŋpun. Pen marö anib gau udun, am Krai aip midun pör nöp pör nöp mailö aij kub yabiŋ gau mid aij giŋabun. ^{††18} Minöŋ naböŋ adö it i midun, nan amgö magö niŋeb gau gasi iru niŋagpun; nan adö laŋ au amgö magö niŋagep gasi niŋbun. Nan amgö magö niŋeb gau magö uŋep nöp mideinab; nan amgö magö niŋagep gau pör nöp pör nöp mideinab. ^{†††}

5 Haŋ romaŋ hon miŋi midöp ŋin aŋ i, ram bada bad rö midöp. Pen ram bada anibu ud waŋ gilö aka asöl gö, God nipe hanip ram hain niŋö ap ram minöŋ nipe kumi kabö adö laŋ au gi lö mideinabun. Ram anibu bi ram giŋal rö wasö; God nipe ke gi lö, pör nöp pör nöp mideinab. ^{†††2} Ram hain niŋö anibu yihariŋ udun waŋi rö rol gun, a gi gasi niŋöl gun abad midpun. ^{†††3} Niŋhön ginig: God nipe hanip waŋi rö rol gi ŋeinab u, magö nöp midageinabun. ⁴ Miŋi ram bada anibi midun, marö gö niŋöl gi ake gabun. Pen arö gun, magö nöp midaiun a gi gasi u niŋagpun; kumi kabö adö laŋ midep haŋ romaŋ u udun a gi gasi u niŋbun. Haŋ romaŋ kamiŋ midep u apöm, haŋ romaŋ umeb nöd niŋö u böŋ nöp ŋiŋ haknab, a gi gasi u niŋbun. ⁵ God gasi nipe ke niŋöm, haŋ romaŋ hain niŋö ŋinam a göm, Ana nipe u nöp yuö apöm hanip aip midöp u me, God nipe haga rö nöp giŋab u niŋ aij giŋun.

⁶ Anib u me, hon pör pör gasi halö midpun. Pen haŋ romaŋ anib i halö midpun ŋin aŋ i, Bi Kub ram nipe kumi kabö adö laŋ au midagpun. ^{††7} Bi Kub nip gasi niŋöl gi aŋpun u pen amgö niŋagpun. ⁸ Hon gasi halö midpun. Haŋ romaŋ hon i arö gun, am Bi Kub aip ram

† 3:13 Eks 34:33 †† 3:16 Eks 34:34 † 3:17 Jon 8:36; Ro 8:2 †† 4:2 2Ko 2:17; 1De 2:5 †† 4:4 Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 ††† 4:6 Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 ††† 4:7 2Ko 5:1 § 4:8 2Ko 1:8; 7:5

§† 4:10 1Ko 15:31 §†† 4:11 Ro 8:36 §† 4:13 Sam 116:10 §†† 4:14 1Ko 6:14 §† 4:16 Ep 3:16 §† 4:17 Ro 8:17-18 §†† 4:18 Kol 1:16 §†† 5:1 2Ko 4:7 §†† 5:2 Ro 8:23 18 5:6 Hib 11:13-16

minöŋ niŋpe kumi kabö adö laŋ au midaiun, a gi gasi u niŋbun. †

⁹ Anib u, ram minöŋ hon au hañ romaŋ mideinabun aka arö gun Bi Kub ram niŋpe am mideinabun u, niŋ aij ginab adö u nöŋ gun, a gi gasi u niŋbun. ††¹⁰ Nihön ginig: hon magöŋhalö am Kraiŋ amgö ilö adö niŋpe au midno, miñi hañ romaŋ halö midun nihön nihön giŋpun, aij giŋpun aka aigöl gi rö giŋpun u niŋöm, pen anibu rö ñinab. ‡

¹¹ Bi Kub niŋpe Bi piñiŋ gep midöp u niŋun, klö gun, niŋi bi gau niŋ niŋ udöl a gun, kalip manö aij niŋpe hag ñibun. Hon bi aigale bi rö midpun u, God niŋ aij göŋ; kale u rö nöŋ, hon bi aigale bi rö midpun u abe niŋmim rö löŋ. ¹² Manö kalip kliñ rikabin anibi, hon bi aij hanip udmim manö u rö, kalöp hagagabin. Manö kalip kliñ rikabin anibi niŋmim, hanip nan a gimim gasi niŋmim miñ miñ gimim, a gem kalip kliñ rikabin. Anig ginö, niŋi bi midmagö aŋ daŋ wasö, hañ romaŋ höŋ adö u nöŋ nihön rö midöp u gasi niŋbal gau, kalip manö pen hagmim a gem manö anibu kalip kliñ rikabin. ¹³ Pen manö hagabun i, kale rimnap hagnabim, hauŋ alö manö anibu hagab, a ginabim. Pen kale anig rö hageinabim u, Pol bi gau God hib niŋpe haglö adö araŋ a göm anig hagaböl, a gimim gasi u niŋmim. Pen bi hauŋ wasö, bi gasi midöp rö hagaböl u, a geinabim u, Pol bi gau manö hagaböl u hanip nan a göm hagaböl a gimim, manö hon niŋ udmim. ¹⁴ Kraiŋ niŋpe bi añi yabiŋ u niŋi bi magöŋhalö nan a göm uma rö, hon niŋi bi magöŋhalö aip umno, a gun niŋbun. Kraiŋ hanip niŋi bi magöŋhalö midmagö löŋ u niŋun, gasi hon adö u ke niŋun gagpun. ¹⁵ Kraiŋ niŋi bi magöŋhalö nan a göm uma. Anib u, miñi riköl hainö, hanip ke aij ginab adö u niŋun gagun; Bi Kub hanip nan a göm umöm kauyaŋ uraka u niŋ aij ginab adö u nöŋ gun. ††

¹⁶ Niŋi bi minöŋ naböŋ iŋ i niŋö gau niŋbal rö nöŋ niŋun, “Niŋi bi gau aij, niŋi bi gau naiŋ,” a gun niŋagpun. Kraiŋ niŋ nöŋ gasi piral adö anibu rö nöŋ niŋno u pen uri niŋ adö anibu rö niŋagpun. ¹⁷ Niŋi bi Kraiŋ niŋ cig giŋpal gau, God gö kamiŋ giŋön niŋö adö u midpal. Nan nöŋ niŋö u pis gö, nöŋ midmidal rö midagpal; nan giŋön niŋö hadö auub. †††¹⁸ Hon kamiŋ giŋön niŋö midpun anibu, God niŋpe nöŋ gö midpun. Nöŋ niŋi bi al ñiŋeb niŋpe midaino u pen hainö Kraiŋ niŋ yuö apöm, hanip ud God aip jim ñöl löm, niŋi bi rimnap halö God aip jim ñöl midaiöl, a göm, hanip wög anibu hag la. †††¹⁹ Kraiŋ kalip nan a göm uma u me, God niŋi bi gau magöŋhalö nan si nan naiŋ giŋpal gau niŋem arö ginö, yad aip jim ñöl midaiöl, a göm ga. Pen God niŋpe hanip manö aij anibu ñöm, niŋi bi gau magöŋhalö hag ñimim a göm, hanip niŋi bi wög gep niŋpe hag löŋ. †††²⁰ Hon me, Kraiŋ bi aŋ niŋö niŋpe midun, God manö aij hagöp u udun niŋi bi gau kalip hag ñimidun. Kraiŋ bi niŋpe midpun u me, kalöp hagabun, Kraiŋ manö aij u niŋ udmim, yau a gipe, God kalöp ud aij göm niŋ aip ud jim ñinab. ²¹ Kraiŋ nan si nan naiŋ ap gaga pen God

nan si nan naiŋ hon magöŋhalö Kraiŋ niŋ ña. God ga anibu, hon Kraiŋ aip midun, God kamiŋ aij midep magö niŋpe u halö udnabun a göm ga. †

6 Hon God aip jim ñöl wög giŋpun rö, kalöp manö klö gi hagun hagabun, God kalöp mög niŋöm ud aij göŋ u, arö gagmim. ² God niŋpe hagöp, “Manö ne niŋnam a gem midainö ñin u, yip hag niŋaina niŋnö.

Nöŋ ud kamiŋ yunam a gainö ñin u, nöŋ gi ñinö,” a ga.

Pen niŋim! Miñi ñin i nöŋ God niŋi bi gau manö niŋnam a göm midöp. Miñi ñin i nöŋ God niŋi bi gau kalip ud asik yuö, kamiŋ arnaböl. ††

³ God niŋ wög giŋpun u ar aij ginim, a gun, niŋ aij gun giŋpun. Niŋi bi rimnap hanip niŋöm, gasi rimnap auö, ap lug paknaböl adö u gagpun. ⁴ Pen nihön nihön giŋpun u, God niŋ wög gabun u niŋöl, a gun, nagä aij adö u nöŋ giŋpun. Anib u, God niŋ wög gun biŋtam midun arö gagpun. Miŋör nihön nihön gö, uŋham midpun a gun gasi anibu niŋagpun. ⁵ Hanip ñin rimnap miñu magö pakpal; ñin rimnap nagä libal; ñin rimnap ram minöŋ ap bi uraköm polisman aip aka ami bi aip pen pen göm söl hanip aŋ au abe al pak libal; ñin rimnap wög gi dam dam ake lagpun; ñin rimnap han aij gagpun; ñin rimnap kiyö hanbun. †††⁶ Pen gasi aij nöŋ niŋun, niŋ aij gun, niŋi bi kalip niŋno, hon mulu lugö wasö, kalip ud aij giŋpun. Hon aige göl gun anig giŋpun? Ana Uŋ hanip aŋ daŋ midöp u me, niŋi bi midmagö yabiŋ libun; †††⁷ God hanip klö niŋpe ñö, Kraiŋ manö aij u kabö göl nöŋ hagpun; gi aij gep u haŋaun gasaŋ hon rö ñimagö yijig abe ñimagö sidagö abe midöp. ⁸ Niŋi bi rimnap hib hon haglö adö aröp; niŋi bi rimnap hib hon udlö yagol lugöp. Rimnap hanip manö aij hagpal; rimnap hanip manö naiŋ hagpal. Hon bi piral hagep a gi gasi niŋbal u pen hon manö niŋö nöŋ hagpun; ⁹ hon niŋi bi hib midagöp yabiŋ a gi gasi niŋbal u pen hib hon niŋbal; hadö umbun rö löŋ u pen kamiŋ midpun. Hanip miñu magö pakpal u pen umagpun; †††¹⁰ miŋör kub göŋ u pen miñ miñ göl gi midpun; bi mög gep rö midpun u pen wög hon giŋpun adö u niŋi bi iru nöŋ niŋi bi gep rö midpal; nan midagöp rö midpun u pen magöŋhalö udpun.

¹¹ Korid niŋi bi gau, kalöp manö pi gun hagagabun, waiö yabiŋ hagabun; kalöp midmagö libun. ¹² Hon kalöp midmagö limidun u, uri u rö nöŋ anig göl nöŋ giŋpun pen kale hanip midmagö limidim nagä adö u pen dam gai yubim. ¹³ Kalöp ñi pai yad rö lö me hagabin: hon kalöp midmagö libun rö, kale u rö nöŋ hon midmagö limim. ††

Niŋi bi Kraiŋ niŋ niŋ udagpal gau aip jim ñagmim

¹⁴ Kale niŋi bi Kraiŋ niŋ niŋ udagpal gau aip jim ñagmim. Niŋi bi gi aij giŋpal gau, aige göl göm niŋi bi gi aij gagpal gau aip jim ñöl gilö arö aij ginab? Niŋi bi mailö midpal gau, aige göl göm niŋi bi sibön yaŋ midpal gau aip jim ñöl gilö arö aij ginab? †††¹⁵ Kraiŋ aip kijaki aip

† 5:8 Plp 1:23 †† 5:9 Kol 1:10; 1De 4:1 ‡ 5:10 Ekl 12:14
 †† 5:15 Ro 14:7-8 ††† 5:17 Ro 8:1; Gal 6:15 †††† 5:18 Ro 5:10
 †††† 5:19 Ro 3:23-25

§ 5:21 Hib 4:15 †† 6:2 Ais 49:8 ††† 6:5 2Ko 11:23-27 ††
 6:6 1Di 4:12 †††† 6:9 2Ko 4:10 †† 6:13 1Ko 4:14

manö hag adö aňi lagnabil. Nibi bi Krais nip niň udpal gau, nibi bi Krais nip niň udagpal gau aip u rö nöp gasi adö aňi niňagnaböl. ¹⁶ God kamiň u, hon sabe gep ram nipe midpun. God nipe haga,

“Yad aň kalip gau midem,
God kale u midnö,
kale pen nibi bi yad
mideinaböl,” a ga.

Pen God sabe gep ram aip, nan yihariň sabe gipal nan piral gau aip, manö ap hag adö aňi löm gilö arnim rö lagöp. †

¹⁷ Anib u, Bi Kub nipe haga,

“Kalip arö gimim,
kale ke midaimim.

Nan yip asiň la gau ut maňi gageinabim u,
kalöp udnabin. ††

¹⁸ Nap kale midnö,
kale ñi pai yad mideinabim.

Yad Bi Kub unbö ke, bi gep yabił u,
anıg hagabin,” a ga.

7 Midaimam aij yad gau. God hanip manö aij manö niňö anibu hagöp rö, nan si nan naj gipun gau haň roman hon abe gasi rimid hon abe gi naj göp u, nan asiň böň nöp arö gun, God nip piňiň gun, pör pör nöp gi aij nöp gi midaiun.

Pol miň miň ga

² Kale hanip ud midmagö limim. Hon nibi bi kalöp ap manö piral hagin, gi naj gun, hatöwatö gun gagno.

³ Yad kalöp hag pro ginig hagagabin. Nöd kalöp hagnö rö, hon kalöp midmagö yabił libun; kalöp aip kamiň mideinabun aka umnabun u, kalöp midmagö lun jim ñöl nöp mideinabun. ⁴ Kalöp gasi ke nibö rimnap niňagpin, aij göp nöp niňöl gi midpin. Yad kalöp gasi niňem, ñiňi lem gasi halö midpin. Hanip marö yabił gab u pen yad miň miň göl gi midpin.

⁵ Pen hon Masedonia Propins apjakno ñin u, magö ap ake lun yihariň midagaino. Miňör ke ke iru yabił midö, hanip pen pen gilö, gasi iru yabił niňno. ⁶ Pen God nibi bi mög niňbal gau ud aij göp u, Daidas nip yuö auö, hanip ud aij ga. ⁷ Daidas nipe aui apöm, kale niňön niňön gimim nip ud aij gipe manö adö u hagöm; yip gasi niň aij gaibe manö adö u hagöm; kale yad aip gasi adö aňi nöp niňagaino u kale mög gaia manö adö u hagöm; kale yad aip kauyan jim ñöl midaiun, a gasi niňaibe manö adö u hagöm; yip manö anibu haga niňem yad aij yabił ga.

⁸ Köp kali ktiň riknö u niňbe, kalöp mög yabił ga u yad magö ap gasi kub niňnö; pen uri yad gasi kub niňagpin. Manö ktö hagem köp kali ktiň rik yunö anibu, kale niňbe, mög ga u pen u yihariň magö utep magö ap nöp ga. ⁹ Hainö me, aň hon i nagı naj adö u gagan, a gimim mög niňmim arö gipe u, yad miň miň gipin. Kalöp mög ga anibu, God ginam a göm niňa rö nöp kalöp gi aij ga u me, köp kali ktiň riknö anibu, aij nöp riknö. ¹⁰ Nibi bi God nip gasi niňöm, nan si nan

naj gipal u niňön ginig anig gipun a göm, nagı naj gipal adö u arö gilö, God kalip ud kamiň yunab u aij göp. Pen nibi bi God nip gasi niňagöm, yihariň nöp nan dui gipin u niňön ginig anig gipin a ginaböl u, umöm God nip aragnaböl. ¹¹ Pen kale nan si nan naj gipim u niňön ginig anig gipun a gipe anibu, God gaia, gasi niň aij gimim gipe. Kale ktö gimim, aň hon i gi naj gipun niňlaň a gipe. Kale piňiň gimim, kal gimim, bi aň kale au gi naj ga bi anibu nip gasi ñun a gipe. Ktö gimim, midmagö yabił libe u, hon niňbun kale nan anibu gi naj gipim. ¹² Kalöp köp nöd kali ktiň rik yunö u, bi nan si nan naj ga u aka bi nip gi naj ga u gasi niňem kali ktiň rikagnö. Kalöp nibi bi nöp gasi niňem, God niň midö niňöl gi, kale hanip midmagö libim u kale ke niň aij ginabim, a gem, köp kali ktiň riknö. ¹³ Pen kale köp anibu niňmim, hanip ud aij yabił gipim u me, hon miň miň gun gasi halö midpun.

Pen Daidas kalöp am niňöm apöm aiud udöm miň miň gaia u niňun, hon u rö nöp miň miň gipun. Daidas nip ud aij gipe u, miňi nipe ñiňi löm mid aij göp.

¹⁴ Daidas nip nöd, aň mam Korid gau nöp ud aij ginaböl a ginö rö nöp gipe u me, yad nable gagöp. Manö kalöp hagin gau pör niňö nöp hagin rö, manö Daidas nip hagnö u, rapin hagnö u pen u rö nöp niňö yabił nöp hagnö. ¹⁵ Pen Daidas apjaköm kalöp manö hagö, kale pa gil gil göl gi, manö nipe u udmim, nip ud aij gipe u gasi niňöm, nipe kalöp midmagö yabił löp.

¹⁶ Pen yad miňi niň aij gipin, kale adö ap ke gagnabim; gi aij nöp ginabim u me, yad miň miň yabił gipin.

Masedonia nibi bi mani kub ñila

8 Pen aň mam bi. Nibi bi Krais pig midpal Masedonia Propins rigon gau, God nipe kalip mög niňöm ud aij yabił göp. ¹ Mani kale midagö, uttham mideila u pen kale miň miň göl gi mani kale God nip ñeb hatöwatö ñila. ² Yad ke niňbin, mani kale iru midageia u pen mani kale ñeb aň u nöp ñagla; kale kub yabił rö ñila. Gasi kale ke niňöm, ³ hanip manö ktö hagöm hagla, nibi bi Krais lau adö midpal gau kiyö kub lö yihariň midpal gau kalip mani ñun a gila. ⁴ Pen göl a gino rö gagla. Kale gasi niňla, “Bi Kub nibi bi nipe midpun u me, hanip wög niňön ñinab u ginabun,” a gila. Anig hagöm, Bi Kub nip wög göl gi, God nip aij ga u rö hanip wög rimnap gi ñimim a gino u, kale anib unbö rö nöp gila. ⁵ Pen Daidas nipe nöd am kalöp hagö, wög aij anibu it gimim ginig gaibe rö, nip hagin, “Am Korid nibi bi gau aip midaimön, kale nibi bi gau midmagö lep wög aij ginig gipal anibu, ne gi ñimön böň nöp gilaň,” a gipin. ⁶ Kale me, Krais nip niň ud pidön gipim; manö aij nipe u niň aij gipim; manö it u niň aij gipim; ktö yabił gipim; hanip midmagö libim. Anib u me, miňi mani nibi bi gau ñinig gabim u, wög anibu u rö nöp gi aij yabił gimim. ⁷

⁸ Pen yad manö ktö hagem anig gimim hagagabin. Yad yihariň manö hain hain hagabin. Anib u, nibi bi rimnap hanip midmagö libal u, kale u rö nöp hanip

§† 6:14 Ep 5:11; 2Sa 7:14; Jer 31:9† 6:16 1Ko 3:16; Lep 26:12
†† 6:17 Ais 52:11; Rep 18:4† 7:5 2Ko 2:13†† 7:8 2Ko 2:4

‡† 7:10 Mad 27:3-5; Hib 12:16-17††† 8:1 Ro 15:26; 2Ko 9:1-2
‡‡† 8:7 1Ko 16:1-2

midmagö libal aka wasö u niŋ aij ġinabin. ⁹ Bi Kub hon ġisas Kraiŋ hanip mög niŋöm ud aij ga rö niŋbim; niŋe ram niŋe au midöm, nan ap utep gaga me. Mid aij yabiŋ gaia u pen kalöp nan a göm, magöŋhalö mideia au arö göm, it i apöm, bi mög gep rö yabiŋ u mideia. Niŋe aniġ ga u, kale niŋi bi gep rö, niŋi bi nan ap utep gagöp rö midaimim a göm, aniġ ga. ¹⁰ Mi nöd niŋö u, kale nöd nöŋ gasi niŋ aij ġimim, aniġ ġinabun a ġipe. Pen aniġ göl gasi niŋmim, kale u rö nöŋ nöd nöŋ mani niŋbe. Aniŋ u, gasi yad niŋbin u kalöp hagabin. ¹¹ Mi nöd niŋö u kale gasi klö niŋmim ġinabun a ġipe u gasi niŋöl ġi midaimim, pen uri u rö nöŋ gasi klö aniŋbu nöŋ niŋmim, niŋön ġinabun a ġipe u hadö ġi ġi pis ġimim. Mani kale uri midainim gau niŋe limim, kalip niŋeb rö u miŋi böŋ nöŋ niŋmim. ¹² God niŋ aij göp u, mani God niŋ niŋeb u haŋöwaŋö niŋun. Pen haŋöwaŋö niŋun, a ġino, pro nöŋ niŋeb rö lö, u abe God niŋ aij göp. God mani nan hon midöp gau nöŋ wö ralöb; mani nan hon midagöp gau halö wö ralaġöp. ^{††}

¹³ Niŋi bi mani niŋabim gau kale mid aij ġilö, kale pen uŋham midaimim, a gem hagagabin. ¹⁴ Pen mani nan kale uri iru midöp rö, kalip rimnap niŋe li niŋbe me, hainö kalöp midagainim niŋun u, kale pen kalöp rimnap niŋe li niŋöl. Aniġ ġimim, kalip aip adip adip rö mideinabim. ¹⁵ God Manö u kali kliŋ riköm hagla, "Niŋi bi nan mana a ġipal u iru nöŋ tiŋu udla gau niŋla kub rö gaga; kale niŋeb rö u nöŋ mideia. Pen niŋi bi pro tiŋu udla gau kalip u rö nöŋ rik daga; kale u rö nöŋ niŋeb rö u nöŋ mideia," a ġila. [‡]

Pol niŋe Daidas niŋ Korid yua

¹⁶ God Daidas niŋ gasi niŋö, yad ke klö gem kalöp ud aij ġinam, a gem niŋbin rö nöŋ Daidas gasi niŋöb u, God niŋ aij a gabin. ¹⁷ Daidas am kalip niŋmön au a ġinö, niŋ ke aij göp rö, niŋi löm kalöp au niŋab. ¹⁸ Pen bi aij hon ap halö Daidas aip yunabun. Bi aniŋbu niŋe Kraiŋ niŋi bi ram minöŋ pro ke ke gau kalip manö aij u hag niŋ ajö niŋöl ġi, niŋ aij yabiŋ a ġipal. ¹⁹ Hon niŋi bi gau ġi niŋo, kale Bi Kub hib niŋe haglö adö araŋ a ġi gasi niŋbun u me, hon mani aniŋbu ud arnabun. Pen Kraiŋ niŋi bi ke ke gau midpal Daidas niŋ hag löm, niŋe hanip aip aramöm wög aij aniŋbu ġinim, a ġila. ²⁰ Pen Kraiŋ niŋi bi niŋe mani kub niŋbal u udun abad aij gun, dam bi gau kalip niŋo, kale pen udöm niŋe li niŋi bi nan midagöp gau niŋe li niŋaböl. Magöŋhalö gasi niŋ aij gun, ġi aij nöŋ ġinabun u, hanip manö ap hagöl rö lagnab. ²¹ Bi Kub abe niŋi bi gau abe hon ġi aij nöŋ ġipun u niŋöl a ġi gasi u niŋbun.

²² Pen mam hon ap halö yunabun. Mam aniŋbu niŋe pör klö göm miŋ miŋ göm wög göp. Pen uri niŋe kale niŋi bi aigale bi rö midpim u niŋöm, niŋe miŋ miŋ göl ġi au niŋab. ²³ Midamam Daidas niŋ yuabun u, niŋe me yad aip wög ġim niŋöl gul, kalöp manö aij hag niŋbul. Pen bi niŋe aip nabil miŋhau, Kraiŋ niŋi bi niŋe gau kalip miŋhön wög aniŋbu hag lilö, Kraiŋ hib niŋe haglö adö arnim a ġi gasi niŋmil nabil.

²⁴ Pen kale yagol u amġaklö, kalip midmagö yabiŋ limim, ud aij ġimim. Aniġ ġipe me, manö aniŋbu kub arö, Kraiŋ niŋi bi niŋe midpal ram minöŋ ke ke gau niŋöm hagnaböl, "Pol niŋe Kraiŋ niŋi bi Korid au midpal gau hib kale hagö adö ara u, niŋö nöŋ hagöp," a ġinaböl. ^{††}

Pol, "Niŋi bi Kraiŋ lau adö midpal gau ud aij ġimim," a ga

⁹ Pen Kraiŋ niŋi bi niŋe Jerusalem midpal gau mani niŋimim, a gabin manö u, yihariŋ hagpin; kale ke niŋ aij ġipim. ^{††2} Kale Akaia Propins midpim gau, mi nöd u, mani kale niŋig gaibe u, yad niŋi bi Masedonia Propins midpal gau kalip rapin hagem hagmidin. Kale Akaia niŋi bi niŋig gaibe u, Masedonia kai kalip manö hagnö, uri niŋi bi iru nöŋ gasi niŋ aij göm mani kale niŋaböl. ³ Pen mam hon uri hagain gau kalöp hag yuabin u, kale mani kale God niŋ niŋeb u ud li aij ġimim ġi jin ġi midpe, Masedonia niŋi bi gau, Pol manö nöŋ hagöp a göm hagagöl, a gem kalip yuabin. ⁴ Kale mani li magum ġi aij ġagnabim u, Masedonia niŋi bi rimnap uŋ ġi Korid amġakno, hanip nable ġinab. Pen kalöp nable yabiŋ ġinim rö löp. ⁵ Aniŋ u, mam hon gau kalip nöd hag yuabin. Kale am kalöp aip midlö, mani niŋabun a ġipe u, li magum ġipe midainim. Hainö yad amġaknabin u, kale niŋi löl ġi mani niŋabim aniŋbu ġi jin ġi mideinab.

⁶ Kale niŋbim, niŋi bi nan yin iru yimagnaböl gau, nan iru udagnaböl; niŋi bi nan yin iru yimnaböl gau nöŋ, nan iru nöŋ udnaböl. ^{††7} Aniŋ u, kale niŋi bi aniŋ aniŋ midpim rö, gasi kale ke niŋmim mani niŋimim. Iru gö niŋöl ġi niŋgmim. Niŋi bi rimnap kalöp neb neb ġilö niŋmim, niŋgmim. Bi miŋ miŋ göm mani niŋab u, God bi aniŋbu niŋ midmagö löp. ⁸ God niŋe nan aij kalöp niŋig gab u, nan pro niŋgnab; rapin nöŋ niŋab rö löp. Aniŋ u, pör nöŋ kale ke nan iru mideinab niŋöm niŋi bi mani utep löp gau nan iru niŋimim rö linab. ⁹ Adö aniŋbu rö, God Manö u kali kliŋ riköm hagla, "Niŋe niŋi bi mög gep gau kalip nan aij abönamö niŋab.

Niŋe pör nöŋ kalip ud aij göm ġi aij ġinab," a ġila. ^{†††} ¹⁰ God hanip pör nan yin niŋöm, nan magö niŋöm göp u, kalöp nan yin iru yabiŋ niŋab. Pen niŋe gö ran aij ġeinab niŋöm kale udmim rimnap niŋi bi nan utep löp gau niŋe li niŋbe me, aij yabiŋ ġinim rö löp. Mani nan kale niŋabim u, God niŋe gö nan magö iru yabiŋ nöŋ pünab. ^{††11} Kalöp pör gö, nan kale iru nöŋ midö, haŋöwaŋö niŋeb rö linab u me, nan niŋöl ġi midpe, hon damun Kraiŋ niŋi bi Jerusalem midpal gau dam niŋo, niŋi bi iru nöŋ God hib niŋe haglö adö arnab. ^{††}

¹² Aniġ ġimim, Kraiŋ niŋi bi nan utep göp gau kalip ġi aij ġinabim u, kale nan utep göp aniŋbu udöm mid aij göm God hib niŋe haglö adö arnab. ¹³ Aniġ ġipe, niŋi bi gau kale God niŋ gasi niŋöm hagnaböl, "Kraiŋ niŋi bi niŋe Korid midpal gau, kale Kraiŋ manö aij u udöm, hagöp rö nöŋ göm, hanip mani abönamö niŋöm, niŋi bi

† 8:9 Mad 8:20; Plp 2:6-7 †† 8:12 Mak 12:43-44 ‡ 8:15 Eks 16:18

†† 8:24 2Ko 7:13-14 ††† 9:1 2Ko 8:1-7 †††† 9:6 Pro 11:24-25 †††† 9:9 Sam 112:9§ 9:10 Ais 55:10§† 9:11 2Ko 1:11; 4:15

gau kalip abönamö ñöm gipal u, nöp aij yabi† a gabun," a ginaböl. ¹⁴ God kalöp mög niñöm ud aij yabi† göp rö niñöm, gasi kale am kalöp wam wam gö aij gö niñöl gi, kalöp nan a göm God niñ sabe ginaböl. ¹⁵ God niñe nan aij unbö ke hanip ñöb u rö, niñ aij göp a gun me!

Pol, "Kale yip manö piral hagaböl," a ga

10 Nibi bi rimnap yip hagnab, "Pol niñe hon aip midöm, bi hain manö hagagep bi u midöp u pen am milö gau midöm, köp kali kliñ riköm, manö klö göm hagöp," a gipal. Pen kale manö adö ap hagöm hagnab, "Pol niñe nibi bi minöñ naböñ it i nibö gau niñbal rö nöp niñöm hagöp," a gipal. Krai niñe Bi hain aij agamij midöp rö, hib niñe hagem yad ke Pol kalöp manö klö gem hagnabin, kale gasi niñ aij gimim gi aij gimim. Yad amem nibi bi yip manö naj hagaböl gau kalip manö kub hagnabin. Pen kale gi aij giñe, kalöp anig unbö rö hagnabin u yip aij ginab. ¹³ Hon minöñ naböñ it i midpun u pen nibi bi minöñ naböñ it i pen pen gipal rö gagpun. ⁴ Wim po hon udun pen pen gipun u, minöñ naböñ it i ud pen pen gipal rö wasö. Wim po hon udun pen pen gipun u, God klö halö midöp u me, hon wim po anibu damun, kijaki aban klö gi löp gau am gi naj gino, nibi bi pen hagöl rö lagöp. ^{††5} Nibi bi gau kale God gasi niñeb u arö göm, gasi kale ke u niñöm, hib kale ke haglö adö aröp u pen hon God klö niñe udun manö aij niñe hagno, nibi bi anib gau manö aij anibu pen hagöl rö lagöp; hon gasi kale ud nag i lino, kale Krai manö aij niñ udöm hagöp rö nöp gilö arab. ⁶ Pen kale Krai hagöp rö göl gi midaiabe niñun me, hainö nibi bi Krai niñ afeb afeb ñibal gau gasi ñino niñöl.

⁷ Kale rimnap amgö nöp niñbe. Niñ aij gimim. Bi ap Krai bi niñe midpin a gi gasi niñöb u, Pol u rö nöp Krai bi niñe midöp u niñnim. ⁸ Bi Kub u nöp yip wög hag lö, kalöp nibi bi abad midpin a gipin u, rapin hagnabin u pen, yip nable gagöp. Pen Krai niñe yip wög hag la anibu, kalöp hagnö ap lug pakmim a göm hag laga; kalöp hagnö Krai manö aij u niñ ud aij gimim niñ cig aij gimim a göm yip hag la. ⁹ Pen kalöp köp kali kliñ rik yubin u, niñnim piñiñ gimim a gem yuagpin. ¹⁰ Nibi bi rimnap yip hagnab, "Niñe milö gau midöm, köp nöp kali kliñ rik yuöm, manö klö yabi† hagöp u pen aui auub niñbun u bi kub manö hagnab rö hagagöp," a gipal. ¹¹ Pen nibi bi anig hagnab anib gau niñ midaiöl. Yad amjakem, adö ap ke hagnabin; milö gai i midem, köp kali kliñ rikem hagnabin rö nöp ginabin.

¹² Pen nibi bi hib kale ke haglö adö arab gau, kale kub aka yad kub aka gem, gasi u uthai niñagin. Kale gasi laga rö hagnab, "Hon nöp me aij. Nibi bi hon gipun rö gipal gau, gi aij gipal; nibi bi hon gipun rö gagpal gau, gi aij gagpal," a gipal. ¹³ Pen yad God wög u gi aij gipin aka manö anibu rö hagnig gabin u, God nibi bi ke nibö gau kalip wög ke hag la u, yad manö hagnabin; God niñe yip ke wög hag la u nöp hagnabin. Pen Krai manö aij kalöp hag ñeb wög anibu, God niñe

yip ñöb. ^{††14} Yad kale midpim au amjakagnep, manö anibi hagagnep. Pen kale midpim gau yad ke nöd nöp amem, kalöp Krai manö aij u nöd hag ñinö.

¹⁵ God niñe wög yip hag la. Ram minöñ ke nibö gau niñe nibi bi rimnap kalip hag la. Kale ram minöñ anib gau amöm wög gipal u, yad auid ap udagnabin. Pen yip aij ginab u, kale Krai manö aij u niñ ud klö yabi† gi midaiabe, yad kalöp an gau wög klö ginö, wög adiñ kub rö lö, nan magö pil aij ginab. ¹⁶ Hainö me kalöp dauba gi apem, am ram minöñ nöd hag ñagla dagol gau amem, Krai manö aij u nibi bi anib gau kalip hag ñinabin. Ram minöñ ke nibö gau niñe wög anibu nibi bi rimnap kalip hag la. Kale ram minöñ anib gau amöm wög gipal u, yad auid ap udagnabin. ¹⁷ "Nibi bi hib haglö adö arniñ ginab gau, Bi Kub u hib niñe haglö adö arnim." ^{††18} Hib hon ke hagno adö arnab u, God niñö udep rö lagnab; pen Bi Kub u hib hon hagö adö arnab u me, God niñö udep rö linab. ^{††}

Jisas manö hagnabun, a göm, piral hagnab gau

11 Yad manö haut rö hagnabin u pen manö it midö niñöl gi hagnig gabin. ² God kalöp midmagö löp rö, yad kalöp u rö nöp midmagö libin. Kalöp me nibi praj mid aij göp u dam bi añi ap niñ ñinö. Bi anibu me Krai. ^{††3} Pen yad piñiñ gipin u, hadame nöp haino u pir alö, Ip niñ uda rö, nibi bi rimnap kalöp u rö nöp manö piral gau hag ud arlö, gasi kale niñbal rö niñnim, Krai niñ gasi añi niñnim ud aij gipim u, arö gimim rö löp. ⁵⁴ Manö hagnabin u, yad niñbin, kale nibi bi gau nibö rimnap kalip ka ñibe, Jisas yad manö hag ñibin u rö hag ñagpal; Jisas ap ke rö manö u hag ñilö, abönamö udabim. Pen kale Ana u abe, manö aij u abe u rö nöp nöd udpe u wasö; ke hain nibö ap rö u udabim. ^{††}

⁵ Pen gasi yad niñbin, Krai manö aij ud arep bi aij aij kale anib gau bi kub, yad bi ramö gau rö ap midagpin. ^{††6} Manö kale u, dö kal yabi† hagnab u pen, yad hagnabin rö manö it niñ aij göm hagnab. Kale niñnim, yad pör nöp manö it niñ aij gem kalöp manö hag ñibin. ^{††}

⁷ Pen kalöp God manö aij hag ñinö u pen mani nan rimnap ñimim a gem hagnö. Yad kalöp an gau au midem anig ginö u, yad bi pro rö midnö kale nibi bi kub rö li midaimim a gem, anig ginö. Ginö anibu, yip bi ramö gau rö ap a gimim niñnim aka niñön? ^{††8} Yad kalöp aip midem Krai manö aij u hag ñimidin u, Krai nibi bi ram minöñ ke nibö rimnap yip mani nan ñila. Mani kale si udem, Krai manö aij kalöp hag ñinö.

^{††9} Kale aip midainö ñin u, nan kale ap udagnö. Añ mam Masedonia nibö aula gau nöp, nan yip niñön utep ga gau yip dap ñila. Pen hainö u rö nöp, nan kale rimnap hag niñagnabin. ¹⁰ Manö hagnabin anibi, hagöl gi nöp mideinabin. Yad Akaia Propins rigon rigon gau amil apil gi ajeinabin u, mani nan kale rimnap udagnabin. Krai bi niñe midpin rö, niñö yabi† hagnabin.

†† 10:13 Ro 12:3 †† 10:17 1Ko 1:31 ††† 10:18 1Ko 4:4
 ††† 11:2 Ep 5:26-27 § 11:3 Jen 3:4,13 §† 11:4 Gal 1:8-9 §††
 11:5 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 §† 11:6 1Ko 2:1,13 §†† 11:7 1Ko 9:18
 §† 11:8 Plp 4:15-16; 2Ko 12:13

† 10:1-2 1Ko 2:3; 4:21 †† 10:4 Ep 6:13-17 † 10:8 2Ko 13:10

¹¹ Pen manö hagabin anibi, kalöp midmagö lagpin aka nihön? Wasö yabi†. God niñöb yad kalöp midmagö libin.

¹² Pen mani nan kale gau udagmidin u hainö u rö nöp ginö, nibi bi manö piral hag ajpal gau, hon Pol niñ rö adip adip midpun a göm hagöl rö lagnab. ¹³ Kale höñ adö u Krai manö ud arep bi rö löm, Krai wög gabun a gipal u pen Krai manö ud arep bi midagpal. Manö piral ud arep bi midpal. ¹⁴ Pen ñin rimnap Seden nipe ke, God ejol mailö aij nipe ap rö halu löm auöp. ¹⁵ Seden anig göp u, bi niñ wög gipal gau, bi wög aij göm gi aij gipal rö halu löm auaiöl, hon gasi kub niñagun. Pen hainö gau nihön nihön ginaböl gau pen udnaböl.

Pol God wög göl gi marö uda

¹⁶ Yad kauyañ hagabin, kale rimnap yip bi haut a gimim gasi u niñagmim. Pen yip bi haut a gimim niñeinabim u, yip arö gipe, bi haut gau hib kale ke haglö adö aröp rö yad u rö nöp manö rimnap hagnabin. ¹⁷ Hib yad ke hagnig gabin u, Bi Kub gö anig gagnabin; bi haut alö hib kale ke haglö adö aröp rö ginig gabin. ¹⁸ Pen nibi bi iru nöp rimnap gasi ke niñöm, hib kale ke haglö adö aröp rö u, yad u rö nöp ginabin. ¹⁹ Kale gasi niñ aij yabi† gipim rö, bi haut gau manö am haglö, kalöp iru gagöp. ²⁰ Nibi bi gau kalöp wög gi ñeb bi kale rö mo kale gau löm, kalöp tip gi damöm, hatöwatö göl gi, mulu maj miñan kalöp paklö, kale manö midagöp. ²¹ Pen yad bi hain bi yiñariñ rö midem, anig gaggin u, yad nable göp.

Pen yad manö haut rö hagabin u, hib kale ke haglö adö aröp rö, unbö rö hagabin. ^{†22} Kale Hibru nibi bi? Yad u rö nöp Hibru bi ap. Kale Isrel nibi bi? Yad u rö nöp Isrel bi ap. Kale Ebrahim it ap? Yad u rö nöp Ebrahim it u midpin. ²³ Kale Krai niñ wög gipal? Yad bi haut yabi† rö, hib yad ke hagnö adö arab u pen yad wög klö gi gi, marö adö ke ke udpin rö, nibi bi piral gipal gau gagpal. Yip ñin iru nöp nagi lila. Yip ñin iru nöp miñu magö pakla. Yad ñin iru nöp um dam an lem aunö. Nibi bi gau anig unbö rö gagpal. ^{†24} Juda kai ñin ke ke unbö mamid u, nagi udöm, yip ij iru yabi† nöp pak gus göm ñin juöl ado gi da mamid böñ dañ pakla (39). ^{‡25} Rom kai u rö nöp ñin ke ke ñin miñau niñan yip ur udöm pakla. Ñin ap nibi bi iru nöp yip kabö ju pakla. Ñig magib kub ajainö, ñin ke ke miñau niñan ñig magib u böñ nöp piral paka. Ñig magib naj ga ñin anib gau, mañ ap nan adiñ bad ap ud sisi lem, ñig solwara ut adö lañ ap ran ap lug sisi göl gi midnö midnö, sidö wad amöm, sibön göm gi damöm, ram rua. ^{‡26} Yad pör nöp amil apil gi ajmidin. Pör ajpin gau, uñham yabi† ajpin. Ñig a† au jubin; nan si udep bi midpal an au ajpin; nibi bi yad ke aka Juda nibi bi wasö an gau gi ajem, uñham yabi† ajpin; daun kub gau aka be gau aka ñig solwara an gau gi aramem, uñham yabi† arbin; nibi bi añ mam a gipal u pen Krai nibi bi nipe midagpal an gau gi ajem, uñham yabi† ajpin. ^{‡27} Yad

wög goñam gem, uhön hanem wasö, ñin iru nöp nan magö midagö, kiyo lö, ñig nan gö, watij midagö, yigön göm göp. ²⁸ Pen marö adö ap me, nibi bi Krai lau adö midpal ram minöñ ke ke gau, mid aij gipal aka gem, gasi iru niñabin. ²⁹ Krai nibi bi rimnap lug paknig gilö, klö yad ke u rö nöp lugnab rö u niñbin. Pen nibi bi rimnap kalip tip gilö nan si nan naj gilö, midmagö yad an dañ ilön göp.

³⁰ Hib yad ke adö rimnap hagnam u, yad bi klö midagöp u niñmim a gem manö anibu hagnabin. ³¹ Bi Kub Jisas Nap God, pör nöp hib dap raneb God u, yad piral hagagabin u niñöb. ³² Yad Damaskas midainö, ki? Aredas bi nipe Damaskas abad midmidöp u, yip nagi lin a göm, polisman gau hagö, Damaskas adan ramö gau magöñhalö binöm rik hakla. ³³ Anig gila u pen mam hon rimnap yip ud wadi kub miñan u löm, nagi adiköm, dam kabö waryö gigabö gila ajöñ pro miñan u tip gi yulö, am am minöñ yan amem, pirikem ke gau arnö. ^{‡†}

Pol naböñ niña manö u hag ña

12 Hib yad ke hagnö adö arnab u aij gagnab u pen Bi Kub u bi ap niñ gö naböñ niña manö u hagnig gabin. ² Mi unbö siduñ böñ dañ luga u, Krai bi nipe ap niñbin u, God niñ dam ram minöñ aij kumi kabö adö lañ au ud ara. Pen bi anibu hañ romañ halö anig adö lañ ara aka, hañ romañ arö göm ana nöp ara aka, niñagpin; God nöp niñöb. ³ Pen yad niñbin, bi anibu — hañ romañ halö aka ana nöp aka, niñagpin; God nöp niñöb — ⁴ God niñ dam ram minöñ aij kumi kabö adö lañ au ud ara. Pen anib lañ amöm, manö ke yabi† niña. Manö niña anibu, manö hagagep, nibi bi hag ñeb rö wasö; manö ke yabi† u niña. ⁵ Bi ga anibu yad klö gem hib nipe nöp hagnö adö arnab u pen hib yad ke ginö adö aragnab. Hib yad ke manö rimnap hagnig gabin u, yad bi klö midagöp rö nöp midpin manö anibu nöp hagnabin. ⁶ Pen hib yad ke dap raneb manö rimnap hagbnep yad bi haut rö hagagbnep; niñö nöp hagbnep. Pen anig hagnö, nibi bi rimnap yip niñöm, “Bi u bi aij ke midöp,” a giblap u yip aij gagböp. Yip aij göp u, gipin gipin rö niñöm aka manö haggin haggin rö niñöm me, yad bi aigale bi rö midpin u ke niñöl. ⁷ God yip ud arö, nibi bi rimnap niñagla rö niñö anibu, hib yad ke hagnö adö arnim rö löp a göm, God yip nan ilön ñeb ap ñöb. Nan anibu Seden bi nipe rö ap apöm, yip kal rö binig ij bö midöp. ^{‡‡8} Bi Kub u niñ ñin miñau niñan hagnö, yip anig gab rö gagnim a ginö u pen ⁹ yip haga, “Ne ke nöp mid aij gimön rö lagöp u pen yad nibi bi klö midagöp gau kalip mög niñem klö yad ñinö niñöl gi kale aij nöp mideinaböl,” a ga. Anig haga u me, hib yad ke hagnö adö arnab u aij gagöp; yip aij göp u, yad klö midagöp bi ap rö midpin u hag midnö niñöl gi, Krai yip ud aij göl gi midainim. ^{§10} Yad klö midagöp; yip hag jubal; yad nan rik dö; yip gi naj gipal; yad uñham midpin. Pen Krai lau adö midpin rö, yip aigöl aigöl ginaböl u, miñ miñ nöp ginabin. Pen

† 11:21 Plp 3:5 †† 11:23 Ap 16:23 ‡ 11:24 Dud 25:3 ‡† 11:25 Ap 16:22; 14:19 ‡† 11:26 Ap 9:23; 14:5

‡†† 11:33 Ap 9:23-25 ‡‡† 12:7 Job 2:6 § 12:9 Plp 4:11-13

yad ke klö midagöp u niñ mideinabin u, God niñe gö, klö niñe udem klö göl gi mideinabin.

Pol Korid niñi bi gau kalip midmagö la

¹¹Yad bi hauṛ rö hagajin. Pen kale nöṗ gajim yad aniḡ giṗin. Yip ud aij gimim, manö aij rimnap hagbep u pen yip arö gimim, bi rimnap kalip udpim. Yad bi miḡan niñö bi ap rö midpin u pen Kraiṣ manö aij ud areṗ bi aij kale aniḡ gau bi kub yad bi pro gasi u niñagṗin.

^{†12}Yad kale aip midem, hon Kraiṣ manö aij ud areṗ bi gau giṗun rö nöṗ gi midainö. Kale nan gageṗ nan niñageṗ gainö u niñmim, yad Kraiṣ manö aij ud areṗ bi niñe midpin u hadö niñbim. ^{††13}Aniḡ u, Kraiṣ niñi bi niñe midpal miḡan rimnap kalip ginö ginö rö nöṗ kalöp u rö nöṗ ginö u pen adö añṛ ap nöṗ ke ginö. Adö aniḡbu me, nan yip ram bi da gau, yip ñim a gem hagagnö. Pen kalöp gi naij rö ginö u niñmim arö gimim. ‡

¹⁴Kalöp nöḡ ñin miḡöp am niñnö; miñi kauyaṛ u niñig gabin. Nan kalöp ap udnam a gem nagnabin; kalöp niñnam a gem niñabin. Niñe nap bi nan ud li aij göm, ñi pai bi kale gau kalip ñimidai. Pen ñi pai bi gau, niñe nap bi kalip aniḡ gagmidai. ¹⁵Aniḡ u, gasi yad niñbin u, kalöp nan a gem, mani nan yad gau magöṛhalö yu haknabin aka wög gi dam dam Kraiṣ manö aij u hag ñi dam dam umnabin u, manö midagöp. Pen yad kalöp midmagö yabiṛ libin u niñnabim u, yip pen midmagö lagnabim akaṛ ¹⁶Pen kale hagnabim, "Mani nan hon udagṗan pen ne manö piral hagö hon dui giṗun," a ginabim. ¹⁷Yad kalöp mam rimnap yunö u, mani nan kalöp gau amgö amgö li udnaböl a gem yunö akaṛ ¹⁸Yad kalöp nan a gem Daidas niñ yuin a gem, niñ hag niñnö yau a ga niñem mam hon ap halö niñe aip yunö. Pen yad niñbin Daidas nan kalöp rimnap ṛiṗ gaga. Daidas yad giṗin adö u nöṗ göṗ; niñe adö ap ke gagöp. ‡†

¹⁹Pen yad niñön ginig manö aniḡbi kalṛ kliñ rikajin? Kale gasi niñön niñbim? Pol manö hagab u, hib niñe ap lugagnim a göm hagab a giṗim ar? Pen adö aniḡbu hagagajin wasö. God niñe niñ midö niñöl gi, hon Kraiṣ niñi bi niñe midun manö hagajun. Añ mam aij yad kale klö gimim Kraiṣ niñ cig aij gimim, a gun gasi niñjun hagajun. ²⁰Yad piñiṛ giṗin u, yad am kalöp niñnabin ñin u, kale giṗim rö niñnö, yip aij gagnab. Aniḡbu rö, kale yip niñnabim u, yad giṗin rö niñbe, kalöp aij gagnab. Kale pen pen hagmim asik ke ke limim, nan kale gau hon nöṗ udun a gimim, añ mam rimnap niñbe mulu lugö, kalöp ke nöṗ aij ginim adö u nöṗ gasi niñmim, niñi bi rimnap kalip manö naij hagmim, kalip manö udmim, hib kale ke dap ranmim, haṭöwaṭö gimim, gimim rö linim u yad piñiṛ giṗin. ²¹Pen yad piñiṛ giṗin u, yagol au kauyaṛ amem niñnabin, kale rimnap gasi naij adö u niñmim, niñi si bi si giṗim u, niñön ginig aniḡ giṗun a gimim arö gagmim, niñi si bi si giṗi dammim, gasi naij niñmim giṗi dammim, haṭöwaṭö göl gi nöṗ mideinabim. Ginabim aniḡbu God niñöḡ a gem,

† 12:11 2Ko 11:5 †† 12:12 Ro 15:19 ‡ 12:13 2Ko 11:9 †† 12:18 2Ko 8:6,16-18

yad bi miḡan niñö gau ap rö midem, nable gö niñöl gi, kalöp nan a gem miñön göl gi mideinabin. ‡

13 Yad nöḡ kalöp ñin miḡöp am niñnö. Miñi pen kauyaṛ niñig gabin. God Manö u kalṛ kliñ riköm hagla, "Niñi bi rimnap kalip manö kub hagnig gaböl u, niñi bi miḡöp aka miḡau niñagṛ rö amgö kale ke niñ midlö niñöl gi, gi naij gila u apöm waiö hagaiöl, niñö rö linab," a gila. ^{††2}Ruö ñin yigwö aṛ niñö u kalöp am niñem, niñi bi nan si nan naij gi mideila gau hainö apem kalip hag ginabin a gem kalip hag aunö. Miñi kalöp aip midagṗin pen kauyaṛ manö nöḡ hagnö rö u nöṗ hagabin, yad am jakem, niñi bi nöḡ nan si nan naij gi mideila gau abe, niñi bi miñi nan si nan naij gabim gau abe, kalöp möḡ niñagnabin. ³Pen kale Pol Kraiṣ aip midöp aka wasö gi gasi niñbim u, niñ aij gimim. Kraiṣ nan rimnap ram minöṛ aṛ kale gau gö niñnabim, niñe bi yiḡariṛ wasö; niñe Bi klö ke niñö. ⁴Niñe bi yiḡariṛ rö lö, niñ mab ba laṛ al pak liṭö uma u pen God klö niñe u gö, kauyaṛ uraköm kamiṛ midöp. Aniḡ u rö, hon Kraiṣ aip midun bi yiḡariṛ rö midpun, pen Kraiṣ kamiṛ u hanip God klö niñe u ñö, kalöp nan a gun wög ginabun. ‡††

⁵Pen kale Kraiṣ niñ niñ udun niñ cig giṗun aka wasö gimim gasi amil aṗil gimim, Kraiṣ kalöp aip midöp u ke niñnabim. Aka pen gasi niñ dammim Kraiṣ kalöp aip midagöp a gimim u ke niñnabim. ⁶Pen yad gasi niñbin, hanip bi gasi niñ dammim me, Kraiṣ hon aip midöp u ke niñnabim. ⁷Hon kalöp nan a gun, God niñ sabe gun hagabun, "Kalip abad midaimön, naij adö u gagöl," a gabun. Pen God niñ sabe gabun aniḡbu, kale mid aij giṗe hib hon ap rannim a gun, sabe gagabun. Hib hon lugnab u nan yiḡariṛ; kale gi aij nöṗ ginabim u nan kub.

⁸Pen Kraiṣ manö aij u kub ginim adö u nöṗ gun; Kraiṣ manö aij u pro ginim adö u gagun. ⁹Hanip aij göṗ u, hon niñi bi klö midagöp rö lun, kale pen niñi bi klö limim. Aniḡbu u, God niñ sabe giṗun, "Kalip abad midaimön, nagṛ adö aij nöṗ göl," a giṗun. ¹⁰Bi Kub niñe yip wög hag la aniḡbu, kalöp hagnö ap lug pakmim a göm hag laga; kalöp hagnö Kraiṣ manö aij u niñ ud aij gimim niñ cig aij gimim a göm yip hag la. Adö aniḡbu nöṗ yad milö kub gai i midem, kalöp nöḡ nöṗ köṗ aniḡbi kalṛ kliñ rik yuabin. Kale manö yad aniḡbi niñmim, hagabin rö gi mideinabim me, yad amjakem manö klö hagnig gasi niñbin u arö ginabin. ‡†

¹¹Añ mam bi. Miñi manö hag junig gem, "Kale midaim" a gabin. Köṗ kalṛ kliñ rikabin aniḡbi aunab u niñmim, hon nan aij adö u nöṗ gun a gimim klö nöṗ aniḡ göl gi midaimim, manö kalṛ kliñ rikabin i udmim, manö hag adö añṛ limim, agamij mid aij gimim. Aniḡ giṗe me, God niñi bi midmagö löm ud aij göṗ u, kale aip nöṗ mideinab. ¹²Kale Bi Kub niñ niñ udpim rö, pen pen hag wiḡai udöl gi, alaun bom halumim. ¹³Kraiṣ niñi bi aui midpal magöṛhalö, kalöp añ mam gau "Midpim?" a giṗal.

†† 12:21 2Ko 13:2 ††† 13:1 Mad 18:16; 1Di 5:19 ††† 13:4 Plp 2:7-8 § 13:5 1Ko 11:28 ‡† 13:10 2Ko 10:8

¹⁴ Bi Kub Jisas Krais kalöp magöñhalö mög niñöm ud magö löi gi midainim; Ana Uñ niñe kalöp magöñhalö añ
aia göl gi midainim; God niñe kalöp magöñhalö mid- ba göl gi midainim.

Galesia

1 Yad Pol, bi Jisas manö ud arep ap midpin. Pen wög gipin anibu, nibi bi rimnap haglö aka gasi yad ke niñem gagpin; Jisas Krais abe, Nap nip gö uraka u abe, kale apil mihau nöp haglö gipin.

² Hon añ mam Krais pig midpun gai i, kalöp añ mam Krais lau adö Galesia Propins midpim gau, "Kale midpim?" a gabun.

³ Bap God abe, Bi Kub hon Jisas Krais abe, kalöp mög niñmil abad midlö mid aij gimim. ⁴ Hon nan si nan naji göl gi midaino pen Bi Kub hon Jisas Krais, Bap hon God haga manö u udöm, nan si nan naji gipun gau pri u fik gi yunam, a göm, hanip nan a göm ilön udöm uma. Uma u, nibi bi nan si nan naji gimidal an gau midaino, hanip ud kamiñ yuniñ uma. ¹⁵ Anib u, God Bap hon hib nipe u pör pör nöp hagno adö arnim. Anib unbö rö aij.

Jisas hanip nan a göm uma manö aij anibu nöp niñ udun

⁶ Yad gasi iru yabiñ niñbin. God kalöp mög niñöm, Jisas nip hagö, kalöp a göm uma u pen yiñid nöp God nip arö gimim, manö aij nipe u arö gimim, manö hain nibö ke daubal rimnap, manö i manö aij, a gimim, niñ udnig gabim. ⁷ Manö anibu, Krais manö aij u wasö; yiñariñ nibi bi rimnap apöm, manö piral ke nibö rimnap kalöp haglö, kale dui gimim, "Manö anibu niñun aka?" gimim gasi u niñabim. ¹⁸ Krais manö aij kalöp nöd hag ñino u, manö niñö yabiñ u hag ñino. Pen hon ke aka ejol kumi kabö adö lañ nibö ap apöm, manö ke nibö manö piral rimnap kalöp hag ñinab u, God bi anibu hagö mab ke pör inab u aram pör pör nöp au midnab u aij. ¹⁹ Manö anibu kalöp kauyañ hagabin. Bi ap apöm, manö aij nöd niñ udpe u ba gau löm, manö ke nibö manö piral rimnap kalöp hag ñinab u, God bi anibu hagö mab ke pör inab u aram pör pör nöp au midnab u aij.

¹⁰ Manö hagabin anibi, nibi bi gau hib yad u haglö adö aran, a gem, hagagabin. God yip niñöm ñiñi linim a gem hagabin. Yad nibi bi gau kalip wañ wañ göl gi hagagabin. Ai giñig: yad anig gem wañ wañ göl gi hagbnep u, Krais wög gi ñeb bi nipe ap midagbnep. ¹¹

God nöp hagö Pol wög nipe gimidöp

¹¹ Añ mam bi. Yad kalöp niñö hagabin. Manö aij kalöp nöd hag ñino u, nibi bi manö hagpal rö wasö.

¹² Manö anibu, bi ap hagö niñagnö; manö anibu bi ap

† 1:4 Gal 2:20 †† 1:7 Ap 15:1,24 ‡ 1:8 1Ko 16:22 †† 1:10 1De 2:4 †† 1:11 Mad 16:17

yip hag ñö udagnö. Jisas Krais nipe ke nöp yip waiö hag ñö niñö.

¹³ Pen nöd yad Juda nibi bi gasi niñmidal rö gasi niñmidin u, kale niñbim. God nibi bi nipe gau böñ nöp umlañ, a gem, kalip gi naji yabiñ gimidin. ¹⁴ Bac bi manö u niñ udem, ktö yabiñ gimidin; bi Juda yad aip adip adip kub gino gau, kale gimidal rö wasö, yad añi Juda lo manö niñ aij yabiñ gem, bac bi hagnidal rö ktö gem gimidin. ¹⁵

¹⁵ Pen ami yip yag dauaga ñin u, God yip mög niñöm ud wög gi ñeb bi nipe ap hag la. Hainö kub ginö, God nipe ke aij ga ñin u nöp, ¹⁶ Ñi yad Jisas Pol nip yamnö, niñ aij göm, Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad u hag ñi aij ginab, a göm, Ñi nipe yip yamö, niñ aij ginö. Anig gö, Jisas manö u aigege rö midöp, a gem, nibi bi rimnap hag niñagnö. ¹⁷ Pen Jisas nöd hag lö manö aij ud arep bi nipe mideila gau kalip niñnam, a gem, Jerusalem aragnö. Yiñariñ ram minöñ milö kub Arebia am midem, ado gi apem, daun kub Damaskas midmidin. ¹⁸ Mi mihau niñariñ inö, Pida Jerusalem mideia u niñniñ amem, nipe aip ñin iru midagainö; yiñariñ ñin unbö aij böñ dañ midainö. ¹⁹ Pen yad bi Jisas manö ud arep rimnap halö niñagnö; Pida aip Jisas nimam Jems aip kalip nöp niñö. ²⁰ Manö kaliñ rikabin anibi, God niñ midöp u, kalöp niñö yabiñ hagabin.

²¹ Pen yad hainö Siria Propins amem, Silisia Propins amem, ginö. ²² Nöd ñin anibu, nibi bi Krais lau adö Judia ram minöñ pro ke ke mideila gau amgö magö kale u yip niñagla u ²³ pen nibi bi rimnap manö yad u yag damöm hagla, "Bi Jisas manö aij nipe u hag juöm, hanip gi naji göm gimidöp bi u, miñi Jisas manö aij u nibi bi gau kalip hag ñi ajab," a gilö ²⁴ niñöm God hib nipe u haglö adö armidöp.

Pol Krais manö aij ud arep bi rimnap aip magum göm, manö hag jim ñila

2 Pen mid damem, mi in unbö siduñ böñ dañ lugö, mam Banabas hol bi mihau, Daidas nip ut gi Jerusalem arno. ¹ God yip waiö hagö Jerusalem arno. Amun, nibi bi Jisas nip niñ udla bi kub rö midmidal gau aip am migan ap bis gun, kale niñön rö hagöl, a gem, Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij niñön rö hagnidin manö anibu kalip hag yamnö. Wög nöd ginö u abe wög hainö ginam u abe lug pakagnim a gem, manö anibu kalip hag aij ginö.

††† 1:13 Ap 8:3 ††† 1:14 Ap 22:3 § 1:15 Ais 49:1; Gal 2:7 §† 1:18 Ap 9:26 §†† 1:21 Ap 9:30 §† 2:1 Ap 15:2

³ Bi yad Daidas nipe Grik nibö u pen nip hañ rib gi dö ginab a göm hagagla. ⁴ Pen bi rimnap pir alöm, Krai Jisas bi nipe rö löm, agamiy apöm hon aip ut gi mideila. Pen hon Krai Jisas nip cig midun, Juda lo manö ke ke adö u gagun, mid aij gimidun rö, kale niñlö, hibur kale naij ga. Juda lo manö ke ke adö u gilar, a göm, apöm manö piral anibu hagla. ¹⁵ Pen Krai manö aij u manö niñö nöp midnim, niñöm kale manö niñö anibu nöp niñ udmim, a gun, manö piral hagla anibu udagno.

⁶ Pen nibi bi Jisas nip niñ udla bi kub rö midmidal gau kale yip manö rimnap hagagla. Bi kub rö hagabin pen kale bi kub aka bi pro u yip nan yihariñ rö löp. God nipe bi kub ud aij ginam bi pro ud aij gnam a göm gasi anibu rö niñagöp. ⁷ Pen kale niñla, God nipe Pida abe yip abe manö aij nipe hag ñi ajep wög anibu hag la. God Pida nip hag lö, hañ rib gi dö gipal nibi bi gau kalip hag ñi ajmidöp rö u, yip u rö nöp hag lö, hañ rib gi dö gagpal nibi bi gau kalip hag ñi ajmidin. ¹⁸ Anib u niñöm me hagla, "God Pida nip klö nipe ñöm abad midö niñöl gi, nipe am hañ rib gi dö gipal nibi bi gau kalip Krai manö aij ud arep bi midöp rö, Pol nip u rö nöp klö nipe ñöm abad midö niñöl gi, nipe am hañ rib gi dö gagpal nibi bi gau kalip Krai manö aij ud arep bi midöp," a gila. ⁹ Jems, Pida, Jon kalip bi kub a gipal bi gau, God yip wög anibu ña niñla u me, wög hon adö añi gipun, a göm, Banabas halip bi miñau ñimagö pakla. Anig göl hon manö hag adö añi lino niñöm kale hagla, "Banabas Pol bi miñau ammil Juda nibi bi wasö gau kalip Krai manö aij u hag ñimil, hon am hañ rib gi dö gipal nibi bi gau kalip Krai manö aij u hag ñun," a gila. ¹⁰ Pen kale manö añi ap hagöm hagla, "Ammil ram minön anib gau ajmil, nibi bi Jisas nip niñ udpal gau kalip hagaimil, nibi bi mög gep rö Jerusalem i midpal gau kalip haut gagöl; kalip mani rimnap yuöl," a gila. Manö hagla anibu, yip aij ga adö u nöp hagla. †

Pol Pida nip hag ga

¹¹ Pen hainö Pida daun kub Adiok apöm, adö unbö ke gö, gi aij gagöp, a gem, nip waiö hag ginö. ¹² Nihön ginig: nipe nöd Juda nibi bi wasö an gau midöm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau aip nan jim ñöl niñmidöp. Pen hainö Jems bi nipe rimnap Jerusalem nibö aula. Jems bi gau yip hagnaböl, "Bi hañ rib gi dö gagpal gau aip nihön ginig nan niñabön," a ginaböl, a göm, piñiñ göm, hainö Juda nibi bi wasö gau aip nan niñaga. ¹³ Anig gö, Juda nibi bi nöd ju am ram minön anib gau mideila gau, piral ga anibu niñöm, u rö nöp gila. Pen mam Banabas u rö nöp niñöm, kale gila adö anibu hain ga.

¹⁴ Pen Jisas manö aij u anig arö geila u niñem, nibi bi gau magöñhalö niñmidlö niñöl gi, yad Pida nip hagnö, "Ne bi Juda nibö u pen Juda nibi bi wasö gau rö midmidan. Pen miñi nihön ginig ke asik limön, Juda nibi bi wasö gau kalip, hon Juda nibi bi gipun gipun rö gimim, a gimön, hagabön?" ö ginö.

† 2:4 Gal 1:7; 5:1,13 †† 2:7 Ap 22:21 † 2:10 Ap 11:29-30
†† 2:12 Ap 11:3

¹⁵ Ami bapi hanip yag daula u, Juda nibi bi yag daula. Hanip Juda nibi bi wasö gau rö yag dauagla. ¹⁶ Pen hon Juda nibi bi niñbun, nibi bi lo manö adö u gilö arö, God niñöm, nibi bi kamiñ aij yad a göm hagagnab. Nibi bi gau Jisas Krai hanip a göm uma, a göm, nip niñ udpal nibi bi gau nöp me, God niñöm, nibi bi kamiñ aij yad, a ginab. Hon u rö nöp lo manö adö u gino arö, God niñö nibi bi kamiñ aij nipe midagpun. Krai Jisas hanip a göm uma, a gun, nip niñ udno niñöl gi, God niñö nibi bi kamiñ aij nipe gau midpun. ††

¹⁷ Gasi hon niñbun u, Krai manö aij u niñ udno, Krai hanip ud nipe ke aip ud jim ñi linab u me, God nipe hanip nibi bi kamiñ aij yad a ginab. Pen Krai manö aij u niñun, hon nibi bi magöñhalö nan si nan naij gipun u waiö niñbun. Hon Juda nibi bi niñbun, Juda nibi bi wasö gau nibi bi nan si nan naij gep midpal rö, hon ke u rö nöp midpun. Anig göp u, nibi bi rimnap hagnaböl, Krai nan si nan naij gep nagü u gi pidön linab a ginaböl. Pen wasö yabiñ. ¹⁸ Hon uri niñbun, Juda lo manö ke ke hagöp rö gino, God wö ralöm hanip nibi bi kamiñ aij nipe midpim a gnam. Hon uri niñbun manö anibu manö pir alep. Pen yad manö piral manö nöd nibö anibu kauyan nibi bi gau manö niñö rö hag ñinabin u, yad nan si nan naij ginabin. ¹⁹ Lo manö yip al pak la niñöm uri yad wip he rö midem lo manö u niñagpin. Pen uri yad God nip aij ginim adö u nöp ginam. Krai mab ba lañ al pak lila u, yip Krai aip al pak lilö umnö. ²⁰ God ñi nipe yip mög niñöm uma u, yad nip cig gem me, nipe uma u, yad aip umlo. Anib u, nip cig gem, nöd midmidin rö midagpin. Krai yad an dan kamiñ midöp. Miñi kamiñ yabiñ midem, nip gasi niñöl gi, yip gasi ñöb adö u nöp gipin. ²¹ God nipe nibi bi gau kalip mög niñöm rau adog uda manö aij u hag juagnabin. Nibi bi gau lo manö ke ke adö u gilö arö, God niñöm, nibi bi kamiñ aij yad, a giböp u, Krai hanip uma u yihariñ umböp.

Nan kliš aij gimidal rö wasö; Jisas nip cig gun me, God aip jim ñöl mideinabun

3 Galesia nibi bi, kale gasi aij midagöp. Bi an gö kalöp haut halö löp. Hon Jisas Krai nip mab ba lañ al ribik lila manö aij u hag ñi aij gino niñbe. ² Pen yad kalöp manö añi ap hag niñabin. Kale nöd nihön nihön gaibe, God nipe Ana nipe u kalöp ñañ Kale lo manö hagöp rö gipe, God nipe Ana nipe u kalöp yua aka kale manö aij hag ñino u niñ udpe, God nipe Ana nipe u kalöp yuan ³ God Ana u nip udmim me, nibi bi kamiñ aij nipe midpim u pen miñi haut alö, klö hon ke gun, mid aij ginabun, a gimim, niñbim aka? ⁴ Nöd Krai nip niñ udpe, kalöp gi naij yabiñ gila ñin u, nip arö gagpe. Pen miñi nihön ginig, lo manö ap haglö, manö kale anibu udmim, Krai nip arö ginig gabim? ⁵ Yip hagpe niñin. Kale lo manö hagöp rö gipe, God nipe Ana nipe u kalöp yuöm nan gagep rö an kale gau göp aka kale Krai manö aij niñmim niñ udpe, God nipe Ana nipe u kalöp ñöm nan gagep rö an kale gau göp?

†† 2:16 Ap 15:10-11; Ro 3:20-28; Gal 3:11 ††† 2:20 Gal 1:4

⁶ Pen Ebrahim nîp gasî niñmim. God Manö u kalî ktiñ riköm hagla, "Ebrahim God manö haga u niñ uda niñöm God nîp, bi kamiñ aij yad, a ga," a gîla. †

⁷ Anîb u, niñim. Nîbi bi God Manö hagöp u niñöm, "Niñö hagöp," a göm niñ udpal gau, Ebrahim ridîk nîpe midpal. ⁸ God Manö hadame gau haga, Juda nîbi bi wasö gau, God manö hagöp u niñ udlö, God kalîp nîbi bi kamiñ aij yad a gînab, a ga. Adö anîbu nöp, God Manö hadame nöp Kraîs manö aij u Ebrahim nîp haga, "Ne midpan u me, God nîpe nîbi bi gau magöñhalö nan aij ñinab," a ga. ⁹ Ebrahim God manö haga u niñ udö, God nîp ud aij ga rö, nîbi bi God Manö hagöp u niñöm, niñö hagöp a göm niñ udpal gau, kalîp u rö nöp ud aij gînab.

¹⁰ Pen nîbi bi lo manö adö u nöp niñjun gîno, God hanîp udnab, a gîpal nîbi bi gau, ilön kub yabiñ udnaböl. Nihön ginig: God Manö u kalî ktiñ riköm hagla, "Nîbi bi an, God lo manö kalî ktiñ rikla rikla rö magöñhalö hain gagnab u, ilön kub udnab," a gîla. ††

¹¹ Pen manö ap God Manö kalî ktiñ riköm hagla, "Nîbi bi yîp niñ udpal gau nöp me, nîbi bi kamiñ aij yad midöm, kamiñ mideinaböl," a gîla. Anîb u niñbun, nîbi bi lo manö adö u nöp niñöm gîlö arnab gau, God nîbi bi kamiñ aij yad, a göm, kalîp udagnab. ¹² Pen lo manö hagöp rö gep u ke, Kraîs manö aij u niñ udep u ke. Nîbi bi lo manö hagöp rö ktö hon ke gînabun a gînaböl u, dui gînaböl. God Manö kalî ktiñ riköm hagla, "Bi lo manö ke ke magöñhalö hain gînab bi anîbu me kamiñ arnab," a gîla. ¹³ Hon God lo manö adö u gî wasö niñjun, ilön kub udnig gîno u pen Kraîs ilön kub anîbu udöm hanîp rau adog uda. God Manö kalî ktiñ riköm hagla, "Mab ba lañ al pak lîlö umnaböl bi gau, God nîpe ke pen ñö, ilön udnaböl," a gîla. ¹⁴ Pen Kraîs hanîp rau adog uda u, God Ebrahim nîp manö aij haga u, Kraîs Jisas gö Juda nîbi bi wasö gau nan aij anîbu udöl a göm, anîg ga. Juda nîbi bi wasö gau manö aij anîbu niñ udlö, God nîpe Ana nîpe hanîp Kraîs nîbi bi nîpe ñinîg ga.

Lo manö u ke; God gînabin a göm hag la manö u ke

¹⁵ Añ mam bi. Yad kalöp manö ap hagnam. Bi rimnap manö hag adö añî löm, hagnaböl rö nöp gînaböl. Bi ap apöm manö rib riköm hatöwalö gagnab. ¹⁶ God nîpe Ebrahim aip ñî nîpe aip manö niñö hag lep hagöm haga u, God Manö anîbu kalî ktiñ riköm, "Ñî gau aip," kalî ktiñ rikagla; "Ñî ne u aip," kalî ktiñ rikla. Ñî añî hagla anîbu, Kraîs nîp nöp hagla. ¹⁷ Pen yad hagabin u, God Ebrahim nîp gînabin a göm hag la manö u, mî iru nöp (430) mid damöm, hainö God lo manö u ña. Lo manö hainö ña anîbu, aige göl göm manö niñö hag lep nöd haga u nan yihariñ rö ñik gî yu ke gau yunab? Anîg gagnab. ¹⁸ Pen nîbi bi lo manö hain gîlö God nan aij ñiböp u, God nöd anîg gînabin a ga manö u gasî niñöl gî midöm nan aij ñagböp. Pen God nîpe Ebrahim nîp

nöd haga manö anîbu nöp gasî niñöl gî midöm, nîpe ke Ebrahim nîp haga rö nöp ga. †††

¹⁹ Pen kale hagnabim, "God Ebrahim nîp nan aij haga u yihariñ ñöb u rö, God nîpe niñön ginig lo manö ña?" ö gînabim. Pen God nöd yabiñ Ebrahim nîp manö haga; hainö yabiñ ñî haga u aua. Pen ñin an au nîbi bi nan si nan naij ke ke gîmidal rö, kale naij gîmidal u niñöl a göm, God kalîp lo manö ña. Pen lo manö u, God ejol gau nöp dap bi ap nîp ñeila, nîpe pen dam nîbi bi gau kalîp hag ña. ²⁰ Pen Ebrahim ñî nîpe gînab manö haga anîbu manö kub yabiñ u me, God nîpe ke apöm Ebrahim nîp haga.

Lo manö u hanîp gasî rimid ukab

²¹ Kale gasî ap niñmim hagnabim, "God hanîp manö miñöp haga. Pen lo manö haga anîbu, yad gînabin a göm manö niñö hag la manö anîbu aip adip adip midagöp," a gînabim. "Manö anîb miñau ke ke midöp," a gînabim. Pen manö ke ke wasö. God nîbi bi kamiñ midep lo manö ap hagaiböp, hon lo adö anîbu nöp niñjun gîno, God nîpe niñöm hanîp nîbi bi kamiñ aij nîpe a gîböp. Pen lo anîbu rö ap hagaga. ²² God Manö kalî ktiñ rikla rö nöp midöp. Nîbi bi ram minöñ gau magöñhalö nan si nan naij adö u gîlö gîlö, gac anîbu kalîp wam wam gö, ke kamiñ aröl rö lagöp. Pen nîbi bi Jisas Kraîs nîp niñ udnaböl gau, God gînabin a göm hag la rö, nan aij haga anîbu kalîp ñinab.

²³ Pen Kraîs auaga ñin u, nîp niñ udagno u me, lo manö hanîp bi nagîman waryö raul an yañ midpal rö u, gî gîgabö ga. ²⁴ Hanîp gîgabö göm, gasî rimid uk damöm, gasî ñö niñöl gî midno, Kraîs auö, manö aij nîpe u niñ udno, God hanîp nîbi bi kamiñ aij nîpe a göp. ²⁵ Kraîs manö aij u niñ udpun u me, uri lo manö hanîp gasî rimid uk dam gagöp. ²⁶ Kale Kraîs Jisas nîp niñ udpim u me, kale magöñhalö God ñî pai nîpe midpim. ²⁷ Kale ñîg pakmim Kraîs nîp cig gîpim u me, ke hain nîbö Kraîs nîpe ke rö halu libim. ²⁸ Anîb u, Juda it u ke, Grik it u ke midagpim; nîbi bi nagî wög gîpim gau ke, nîbi bi gasî kale ke niñmim gîpim gau ke midagpim; nîbi it u ke, bi it u ke midagpim; kale Kraîs Jisas nîbi bi nîpe midpim rö, it añî yabiñ midpim. ²⁹

²⁹ Kale nîbi bi Kraîs lau adö midpim u, kale Ebrahim nîbi bi it nîpe midpim niñöm God Ebrahim nîp gînabin a göm haga u, kalöp u rö nöp gînab. ³⁰

Kraîs nöp gö God ñî pai nîpe midpun

4 Manö yad hagabin u anîg göl midöp: nîbi bi gau umlö, nan kale gau ñî pai kale gau kalîp hag libal. Anîb u, ñî pai anîb gau nan iru midöp u pen kale ñî pai pro midpal rö, kale nîbi bi nagî wög gîpal rö nöp midpal. ² Pen nîbi bi ñî pai anîb gau kalîp abad midpal gau, anîg anîg gîmim, a göm, hag damöm, mani nan kale gau abad midlö midlö, nap hag la ñin u nöp, nan kale anîb gau udpal. ³ Pen anîb unbö rö nöp, hon ñî pai pro rö midun gasî niñ aij gagun, kijaki, wip haji, nan niñön

† 3:6 Jen 12:3; Ro 4:3,16 †† 3:10 Dud 27:26 † 3:11 Gal 2:16
 †† 3:13 Ro 8:3; Dud 21:23 †† 3:16 Jen 12:9 ††† 3:17 Eks
 12:40

††† 3:18 Ro 4:14 § 3:19 Ro 5:20; Ap 7:38 †† 3:21 Ro 8:2-4
 ††† 3:23 Gal 4:3 §† 3:24 Ro 10:4 §†† 3:26 Jon 1:12 †† 3:27
 Ro 6:3 §† 3:28 Ro 10:12 §†† 3:29 Ro 4:13

nihön gau manö nihön hagla u udun, kalip nibi bi nagı wög gep rö midmidun. ¹⁴ Pen God hag la ñin u hadö aua u me, God Ñi nipe u nip yuö, Juda nibi ap Ñi anıbu nip yag daua. Yag dauö, nipe Juda lo manö adö u niñöm, mid damöm, ¹⁵ Juda nibi bi lo manö niñbal gau rau adog uda. Kalip rau adog uda u, hon God ñi pai nipe yabi rö mideinabun a göm ga. ⁶ Kale ñi pai nipe yabi midpim rö, God nipe Ñi nipe Ana nipe u yuö, Ana u apöm hanip ał ba göp u me, God nip “Aba, †Bapi,” a gıpun. ¹⁷ Anıb u, kale nibi bi, Seden nip nibi bi nagı wög gep rö midmidim gau, miñi God ñi pai nipe midpim u me, God ñi pai nipe kalip manö niñö hag lep hagöm, “Kalöp nan aij gau ñinabin,” a ga manö u, manö kale yabi.

Pol Galesia nibi bi, “Kalöp gası iru niñabin,” a ga

⁸ Pen nöd God nip niñ udagmidim ñin u, kale nibi bi nagı wög gep rö midmim, nan pıral gau sabe göl gi, piñiñ göl gi, gi mid dammim, mid aij gagmidim. ⁹ Pen miñi God nip niñ udpim. Pen kale nip niñmim udagpe; nipe nöp kalöp niñöm uda. Pen nihön ginig kale ado gi ammim, nöd gi naij gimidim rö kauyañ ginig gabim? Gabim anıbu, kauyañ nibi bi nagı wög gep gau rö ułham midun, a gimim, gabim aka? ¹⁰ Pör ñin kub a gıpal u nöp niñmim, rakın kub a gıpal u nöp niñmim, sidö kub a gıpal u nöp niñmim, mi kub a gıpal u nöp niñmim gıpim. Anig gimim, gi naij gıpim. ¹¹ Anıb u, yad manö aij kalöp hag ñinö niñbe u, miñi arö ginig gabim rö löp a gem, kalöp gası iru niñabin.

¹² Añ mam bi. Yad kalöp mög niñem hagabin! Yad nöd Juda lo manö niñmidin rö arö gem, kale yiñariñ midmidim rö midpin u, kale u rö nöp lo manö anıbu arö gimim, yad midpin rö midmim. Nöd kale yıp gi naij gagpe. ¹³ Kale niñbim, nöd yıp nan ga u me, am ram minöñ kale u midem, kalöp manö aij u hag ñinö. ¹⁴ Yad nan gaia u, kale ułham midaibe pen yıp iru niñmim, arö gagpe; God ejol ap aka Kraıs Jisas nip ke ud aij gıbep rö u, yıp unbö rö nöp ud aij gıpe me. ¹⁵ Kale nöd miñ miñ yabi gimim yıp ud aij gimim, mög niñmim, amgö magö kale gau ud ju yıp ñeb rö liböp, hatöwatö ud ju ñibep. ¹⁶ Pen miñi yıp nihön ginig arö gıpim? Manö niñö hagnö adö u niñmim mulu lugö yıp iru niñbim aka?

¹⁷ Nibi bi kalöp rimid ukpal gau, kale gası naij niñöm anig gıpal. Pol bi gau arö gimim, manö hon hagnun u nöp hain gimim a göm anig gıpal. ¹⁸ Nibi bi ktö göm kalöp gi aij ginaböl u aij. Pen kale pör nöp anig göl. Yad kale aip mideinabin ñin u abe, milö gau mideinabin ñin u abe kalöp gası niñöm gi aij ginaböl u aij. Pen yad milö gau mideinabin ñin u kalöp pıral gıpal u, aij gagöp.

¹⁹ Pen ñi pai midmagö yad gau. Nöd, “Kraıs manö aij u hag ñinö, niñ udlö, Kraıs kalip añ dañ mideiañ,” a gem, kalöp hag ñi aij gimidin u, nibi gau ñi pai yag daunig gilö, ilön kub göp rö u, yıp ga. Pen miñi kauyañ

† 4:3 Kol 2:20 †† 4:4 Jon 1:14; Ro 1:3 † Jisas Arameik manö hagnidöp. “Aba” a ga manö magö anıbu it u “Bapi.” †† 4:6 Ro 8:15-17 †† 4:10 Ro 14:5; Kol 2:16

Kraıs kalöp añ dañ mideiañ a gem, kalöp hag ñi aij gabin u, nibi ñi pai yag daunig gilö, ilön göp rö u, yıp kauyañ gab. ²⁰ Yad kale aip midaibnep u, manö mai udem hagnam, a gem, niñbnep u pen milö gai i midpin u me, yad kalöp gası iru niñö, gası yad rikö auub.

²¹ Pen kale lo manö nöp niñun, a gıpim gau, lo manö rimnap niñagmim rö löp. ²² Manö anıbu kali ktiñ riköm hagla, “Ebrahim ñi mihöp yag daua. Ñi nipe ap, nibi praj ap Ebrahim nibin u nip nagı wög gimidöp nibi u nip udöm yag daua; ñi nipe ap, nibin nipe yabi u aip yag daua,” a gıla. ²³ Nibin nagı wög gimidöp ñi yag daua u, ñi pai yag daubal rö nöp yag daua; pen nibin nöd u, ñi pai wem midöm, God Ebrahim nip ñi ap yag daunabön a göm manö hag la rö, ñi ap yag daua. ²⁴ Aiud adö anıbu rö, manö rimnap ba gau midöp.

Nibi mihöp, manö niñö hag lep mihöp. Manö niñö hag lep ap Sainai Dum nibö apöm, ñi pai yag dauö kale nagı wög göl gi nöp mideinaböl; Hega me u. ²⁵ Nibi Hega nipe Sainai Dum ram minöñ Arebia au rö me. Nipe daun kub Jerusalem miñi midöp u rö midöp. Nihön ginig: Jerusalem abe ñi pai nipe abe nagı wög gıpal. ²⁶ Pen Jerusalem kumi kabö adö lañ midöp au, nibi bi wög göm aragnaböl. Ram minöñ anıbu ami hon. ²⁷ Hadame nöp kimap ap God Manö kali ktiñ riköm hagla,

“Nibi ñi pai wem ñi pai yag dauagöp u,
miñ miñ yabi ginab.

Nibi ñi pai daunig göm niñagöp u,
aij gö niñöl gi, ñiñi lınab.

Nibi ñi pai wem u,
it nipe kub midnig gaböl;
pen nibi nugmul aip ajmidil u,
it nipe kub midagnaböl,” a gıla. ²⁸

²⁸ Añ mam bi. God nipe manö ktö niñö hag lö, Sera Aisak yag daua. Pen anıb unbö rö nöp, God manö ktö niñö hag lö, kale ñi pai nipe midpim. Anıb u, kale Aisak rö midpim. ²⁹

²⁹ Ñin anıbu, Ebrahim ñi nipe nibi bi ñi pai yag daubal rö nöp yag daua ñi u, uraköm, nımam ado God Ana gö yag daua u nip niñö, mulu lugö, gi naij ga. Anıb u rö, miñi Juda nibi bi lo manö niñbal gau, hanip nibi bi Jisas nip niñ udpun gau u rö nöp gıpal. ³⁰

³⁰ God Manö u kali ktiñ riköm hagla, “Nibi wög gi ñeb amil mihau kalip hag yumön. Nibi nagı wög gi ñeb ñi nipe u, nibi kabö göl udmön ñi yag dauna u, nan nipe rimnap udagnab,” a gıla.

³¹ Anıb u, añ mam bi niñim! Hon nibi nagı wög gimidöp ñi pai nipe rö midagpun; hon nibi kabö göl nagı wög gagmidöp ñi pai nipe rö midpun.

Nagi midaino, Kraıs hanip rau adog uda u me, Juda lo manö gau lo hon wasö

5 Kraıs hanip böñ nöp rau adog uda u, hainö Juda lo manö ap hanip manö kub hagnım, a göm,

††† 4:22 Jen 16:15; 21:2 ††† 4:23 Ro 9:7-9 § 4:26 Hib 12:22; Rep 21:2,10 †† 4:27 Ais 54:1 ††† 4:28 Ro 9:7 †† 4:29 Jen 21:9-10; Jon 8:35

hanip rau adog uda. Krais anig ga u gasi niñöl gi nöp midaimim; nöd Juda lo manö u bi kub kale rö lö, nip nibi bi nagı wög gep rö midmidim u, kauyañ ado gi aragmim. ²Yad Pol kalöp manö hagabin i niñ aij gimim! Juda kai manö hon udmim a gıpal gau kalıp yau a gıpe, hañ kalöp rib gi dö geinaböl u, hainö Krais kalöp gi ñinim rö lagnab. ³Yad kalöp kauyañ hag aij ginig gabin! Bi gau manö hon udmim a gıpal gau kalıp yau a gıpe, hañ kalöp rib gi dö geinaböl u, hainö kale Juda lo manö u magöñhalö udmim hain gimim. ⁴Kale, "Juda lo manö hain gino arö, God hanip niñöm, 'Nibi bi kamiñ aij yad,' a ginab," a gi gasi niñbim nibi bi gau, Krais nip arö gıpim; nibi bi niñe midagpim. Kale anig gimim niñbim rö, Krais kalöp mög niñöm udmim rö lagöp. ⁵Pen God Ana hanip añ dañ midöp nibi bi gau, God hanip niñöm, "Nibi bi kamiñ aij yad," a ginab ñin u abad midun aij gö niñöl gi, gasi halö midpun. ⁶Nibi bi Krais Jisas nip cig midpal gau, hañ rib gi dö göp aka rib gi dö gagöp u nan yihariñ. Nan kub añi nöp midöp: Krais nip niñ udun, nibi bi gau kalıp midmagö lun. †

⁷Kale nöd aj aij gimidim u pen miñi bi an kalöp adan binöm rikajip niñöm manö niñö u arö gıpim? ⁸God kalöp adan binöm rikajip niñöm manö niñö u arö gagpim. Niñe nöp me kalöp wiñ alab. ⁹Nibi bi gau nan yis a gal u manö ap hagöm hagpal, "Yis pro marap plaua rin kub yañ halö lilö, yis anıbu ke aram aram aram plaua anıbu kub yabiñ rannab," a gıpal. ††¹⁰Krais aip jim ñöl midpun u me, yad niñbin manö yad hagajin anıbi kale ke anıb unbö rö nöp niñnabim. Pen bi an niñe apöm manö piral hagö, kale gasi ap ap niñnabim u, bi anıbu manö kub niñöm pen ilön udnab. †

¹¹Pen añ mam bi niñim! Krais nibi bi niñ udpal gau kalıp hañ rib gi dö gimim a gıbnep, bi gau yıp gi naij gagblap. Yad hañ rib gi dö gimim a gıbnep, Krais niñe nibi bi gau a göm, mab ba lañ uma manö aij anıbu niñlö mulu lugagbö. ¹²Pen gasi yad, bi manö piral haglö dui gıpim bi anıb gau kalıp ke böñ nöp rib gi dö ginaböl u aij!

¹³Pen añ mam bi. Krais hanip böñ nöp rau adog uda u, hainö Juda lo manö ap hanip manö kub hagagnim, a göm, hanip rau adog uda. Pen gasi anıbu niñmim, gasi kale ke niñmim, hañwatö gagmim; nibi bi gau kalıp mög niñmim, ud aij gimim. ††¹⁴God lo manö u magöñhalö ud jim ñöl, manö magö añi ap nöp midöp: "Kale ke midmagö libim rö, nibi bi rimnap kalıp u rö nöp midmagö limim." ††¹⁵Anıb u, kale ke niñ aij gimim. Kaj kain gau gıpal rö mulu lugö, pen pen ginabim u, magöñhalö ap lug paknabim.

Gasi ke niñbim adö u arö gimim, God Ana u gasi ñinim rö gimim

¹⁶Anıb u, kalöp hagabin, God Ana gasi ñöb adö u nöp gimim. Anig geinabim me, gasi kale ke niñmim, nan si nan naij gimidim adö u arö ginabim. ¹⁷Gasi anıb miñau, ap böñ lap ñip gi ud arnab, ap böñ lap ñip gi ud arnab u me, gun a ginabim adö u gimim rö lagnab.

† 5:6 1Ko 7:19; Gal 6:15 †† 5:9 1Ko 5:6 † 5:10 Gal 1:7; 2Ko 11:15 †† 5:13 1Pi 2:16 †† 5:14 Ro 13:9

††¹⁸Pen God Ana kalöp gasi ñö niñöl gi gıpe arö, Juda lo manö gau lo kale wasö. ¹⁹Pen nibi bi gasi kale ke niñöm gimidal adö u, nibi si bi si göm, hañwatö gi ajöm, gi naij yabiñ göm; ††²⁰nan yihariñ gau sabe göm, kuj göm, aiön paköm; nibi bi gau kalıp mulu kal niñöm, pen pen göm, nan kale gau yad rö midagöp a göm, hibur naij gö, yad ke bi kub midnam a göm, pen pen hagöm, am ke ke asik midöm, ²¹nan kale gau yad rö midaiböp, a göm; ñig ktö niñöm hauñ alöm, nan magö iru nöp niñöm, nan niñeb niñagep göm, gi naij yabiñ gıpal. Yad kalöp nöd hagnö manö u miñi kauyañ kalöp hagabin: nibi bi anıbu rö gi midpal gau, God kalıp udöm abad midageinab.

²²Pen nibi bi God Ana kalöp gasi ñö niñöl gi gılo arab gau, nibi bi gau midmagö löm, miñ miñ göm, hibur hain hain midöm, nibi bi rimnap gau mög niñöm, gi aij göm, manö kale ke hagnaböl u anıb unbö rö nöp göm, ²³nibi bi rimnap aip manö hain hagöm ud aij göm, nibi bi rimnap kalıp gi naij gılo, pen kal juagnaböl. Anig ginaböl u, lo manö ap kalıp manö kub hagagnab.

²⁴Krais Jisas nibi bi niñe gau, gasi ke niñöm hañwatö gimidal nagı adö anıbu arö gıpal. Nagı adö gimidun anıbu, mab kros ba lañ Krais Jisas aip umöb. ††²⁵Anıb u, God Ana u nöp hanip kamiñ hain niñö ñö, kamiñ midpun u me, God Ana nan niñön hanip hagnim u, anıb unbö rö nöp gun. ²⁶Pen hon ke hib kub midañ, a gun, pen pen hagnun, nan kale gau nan yad rö midaiböp, a gun, gasi niñagun. ††

Nibi bi gau midmagö limim, gi aij gimim

6 Añ mam bi. Nibi bi hon rimnap nan si nan naij adö rimnap gaiöl u, kale nibi bi God Ana kalöp añ dañ midöp nibi bi gau, kalıp manö hain hain hagmim, hag aij gıpe, kauyañ mid aij göl. "Ñin rimnap hon u rö nöp ginabun rö löp," a gimim, niñ aij gimim. ††¹²Nibi bi hon rimnap miñör gainim, kalıp mög niñmim abad midpe, mid aij göl. Anig ginabim u, Krais lo niñe haga rö ginabim. ††³Hon ke nan aij ap midagöp. Nibi bi rimnap, hon ke nibi bi aij a ginaböl u, pir alnaböl. ⁴Bi anıbu bi aij aka yad bi aij, a gimim, gasi u niñagmim; yad ke gi aij gıpin aka gi aij gagpin a gimim, gasi u nöp niñmim. ⁵Niñön ginig: hon añi añi marö ke ke midöp rö niñun, niñön niñön gun mid aij ginabun u, ke niñ aij gun. ††

⁶Pen nibi bi Krais manö aij hag ñibal gau, nibi bi manö anıbu niñbal gau, manö hag ñeb nibi bi anıb gau kalıp hauñ gagöl; nan aij kale midöp gau kalıp rimnap nime li ñöl. ††

⁷Pen, God bi hauñ, yad nan si nan naij ginabin niñe niñagnab, a gimim, niñagmim. Ginabun rö, hanip pen u rö nöp ginab. Hon niñbun, nan yimnabun rö nöp halnabun; nan ke rimnap hal dauagnabun. ††⁸Anıb u, gasi hon ke niñbun rö nan yimun a ginabun u, adan naij amöl gi, böñ nöp lug pakun, mab pör inab u halnabun. Pen God Ana gasi ñöb rö nan yimun a

††† 5:17 Ro 7:15-23 ††† 5:19 1Ko 6:9-10 § 5:24 Ro 6:6; Kol 3:5 †† 5:26 Plp 2:3 ††† 6:1 Mad 18:15 †† 6:2 Ro 15:1 ††† 6:5 Ro 14:12 †† 6:6 1Ko 9:11,14 †† 6:7 Ro 8:13

ginabun u, God Ana u hanip gö, kamiŋ pör midep magö u nöp halnabun. ⁹ Anib u, iru niŋun, gi aij gipun u arö gagun, ktö gi nan yimun, ñin hain u nan magö aij halnabun. ¹⁰ Pen nan ñiŋeb anibu pidöŋ gagöp ñin i, nibi bi Kraiŋ lau adö midpal gau kalip ud aij gun rö leinab u, ud aij gun. Pen nibi bi yihariŋ gau kalip magöŋhalö u rö nöp gun.

Krais hanip a göm mab kros ba laŋ uma u nöp nan kub yabi†

¹¹ Yad hagnö, mam ap köp anibi kali kliŋ riköp. Pen miŋi ñimagö yad ke kali kliŋ rikabin u me, manö magö kub kub rö kali kliŋ rikabin.

¹² Bi haŋ romanŋ nöp niŋöm, u aij, u naij, a gimidal bi gau, kale ktö göm haŋ rib gi dö gimim a gipal. Kraiŋ uma manö u nöp hagno, bi Juda rimnap kal juöm, hanip gi naij ginaböl, a göm me, anig hagaböl. ¹³ Haŋ kale ke rib gi dö gipal u pen Juda lo manö gau magöŋhalö hain gappal. Kalöp haŋ rib gi dö gimim a gipal u, hainö kale ñiŋi löm, Juda bi gau rimnap kalip hagnaböl, "Hon hagno manö hon udöm haŋ romanŋ

kale anig anig gipal," a ginaböl. ¹⁴ Pen yad nan aŋi ap nöp gasi niŋem miŋ miŋ gabin: Jisas yip, a göm, mab kros ba laŋ umö, yad aip umnö rö löp u niŋem me, miŋ miŋ gabin. Nipe aip umnö anibu, bi böŋ nöp umöb rö u midnö, nibi bi minöŋ naböŋ i nibö nan kale miŋ miŋ gipal gau, yad aij gagöp. Pen nibi bi anib gau u rö nöp yip niŋlö, yad nan yihariŋ ap rö lö, bi böŋ nöp umöb bi ap rö midpin.

¹⁵ Haŋ rib gi dö göp aka rib gi dö gagöp u nan yihariŋ. Pen God gö, nibi bi hain nibö lun, nibi bi nipe midpun u nan yabi†. ¹⁶ Manö hagajin hain gipim nibi bi gau abe, God nibi bi nipe gau magöŋhalö abe, God kalöp mög niŋöm ud aij gö niŋöl gi kale agamij mid aij gi midmim.

¹⁷ Yad manö magö aŋi ap midöp u, kalöp hagnig gabin. Jisas manö aij u hagnö, yip pakpal adtai gau midöp u me, bi rimnap apöm yip miŋör rimnap ñagöl. ††

¹⁸ Aŋ mam yad gau. Bi Kub hon Jisas Kraiŋ kalöp mög niŋöm, abad midainim. Anib unbö rö aij.

---

† 6:15 Gal 5:6; 2Ko 5:17 †† 6:17 2Ko 4:10

Epesas

1 Yad Pol. God yip hag lö, Krai Jisas manö ud arep bi ap midem, kalöp God nibi bi nipe daun kub Epesas midpim gau, köp anibi kali ktiñ rikabin. †

² God Bapi hon abe, Bi Kub Jisas Krai abe, kalöp mög niñmil ud aij gilö, kale mid aij gimim.

Krais pig midpun u, nipe ana hon nan aij ñab

³ Bi Kub hon Jisas Krai Nap nipe God nip aij a gun. Ñi nipe nip yuö apöm hanip udö me, nip cig gino, kumi kabö adö lañ nan aij aij midöp gau magöñhalö ana hanip ñöb. ††⁴ Ram minöñ hadame dagol gau gi laga ñin u God haga, "Krais nibi bi nipe mideinaböl gau, kale nibi bi uñ, nibi bi asiñ midagöp yad gau mideinaböl," a ga.

Anib u, hadame dagol gau God nibi bi midmagö löm, †⁵ ñin anibu nöp, gasi nipe nöp niñöm haga, "Ñi yad Jisas Krai nibi bi kalip udnab gau, ñi pai yad ke rö lilö, yad ke kalip udem kabö launabin," a ga. ††⁶ Anig hagöm, Ñi midmagö nipe u hañwañö yuö apöm, hanip ud Nap ñimagö adö nipe la u me, aij gö niñöl gi hib nipe u hagno adö arab.

⁷ Jisas Krai hagape nipe lugö umöm hanip rau adog udö, God, Bi aij yabiñ u, hanip mög yabiñ göm, nan si nan naij gipun gau niñöm arö göp. Anib u, hon niñbun God nipe nibi bi gau mög yabiñ göp. ††⁸ God nipe gasi niñ kid hiiköm nan magöñhalö gau niñöb u, hanip nan aij aij anib gau hañwañö ñöb. ⁹ Pen God nipe Krai aip niñön ginig ga u, nan pi göl midmidöp anibu hanip waiö hagö niñbun. †††¹⁰ God ñin hain hag la ñin u, nan kumi kabö adö lañ au abe, nan minöñ naböñ it i abe, Krai nipe añi nöp magöñhalö abad mideinab. ††

¹¹ God nipe ke gasi niñöm hag la u, magöñhalö ginig gab. God nipe ke gasi niñöm hag la, hon Krai cig gipun nibi bi gau, nibi bi nipe ke linabun. God nipe hadame dagol gau anig gasi niña. ††¹² Nipe ga anibu, hon nibi bi Krai nip nöd niñ udno gau, God hib nipe hagno adö arnim, a göm ga. ¹³ Pen kale u rö nöp, Krai manö aij nibi bi ud kamiñ yuep manö niñö anibu niñ udpe, God kalöp udöm, Ana Uñ kalöp añ dañ löm, Krai nibi bi nipe yabiñ hag löp. ¹⁴ God Ana hanip añ dañ midöp u me, hon niñbun, God nan aij aij nibi bi yad hainö ñinabin a ga nan gau, hainö udun mid aij yabiñ ginabun. Anib u, God hib nipe hagno adö arañ. ††

Pol God nip sabe ga

¹⁵ Anib u, yad nöd niñnö, kale Bi Kub Jisas nip niñ udmim, nibi bi nipe gau kalip midmagö libim u, ¹⁶ yad haut gagem, pör nöp kalöp a gem God nip aij a göp a gem, sabe göl gi midpin. ¹⁷ Bi Kub hon Jisas Krai God nipe u, Bap aij unbö ke u, nip pör hag niñem hagabin, nipe Ana kalöp ñinab niñöm nipe kalöp gasi aij ñöm, God nipe aigale bi rö midöp u kalöp yamö, kale God nip niñ aij ginabim. †††¹⁸ God nip sabe gem hagabin, nipe midmagö kale añ dañ mailö nipe ñi lö, Krai nibi bi nipe nan aij unbö ke ñinig gab u niñnabim. Nan aij anibu ñinabin a göm, God kalöp wiñ ala me. ¹⁹ God nip sabe gem hagabin, nipe midmagö kale añ dañ mailö nipe ñi lö, nipe Bi ktö unbö ke yabiñ midö, hon nibi bi Krai manö aij niñ udpun gau ktö anibu udpun u niñnabim. Ktö anibu God ñimagö nipe nöp midöp. †††²⁰ Krai böñ nöp umö, God ktö anibu nöp Krai urak ñöm, kumi kabö adö lañ au dam ñimagö yijig böñ nipe lau la. ††††²¹ Krai God aip am bis göp u, ana kumi kabö lañ nöd abad midmidal gau abe, ana kumi kabö lañ hainö abad mideinaböl gau abe, hib kale magöñhalö yagol midö, Krai hib nipe u i adö lañ midö niñöl gi, magöñhalö mo nipe gau midöp. ²² God nipe nibi bi nan gau magöñhalö Krai mo nipe gau la. Pen hon Krai nibi bi nipe gau magöñhalö, God Krai nip bi nabic u hag la. ††††²³ Krai nibi bi nipe gau, hon hañ roman nipe midpun. Krai nabic abe hañ roman abe midöp me u. ††

Krais nöp gö, hon kamiñ midpun

2 Kale nan si nan naij gimidim u, kale nibi bi böñ nöp umla nibö rö midmidim. ††††² Nibi bi ram minöñ it i nan si nan naij gipal rö, kale ke nöd u rö nöp gimidim. Ñin anibu ana kumi au lañ midpal bi kub kale göp rö, kale nöd u rö nöp gimidim. Ana anibu nipe nibi bi God Manö udagpal gau kalip añ dañ midöp. ††††³ Pen nöd hon magöñhalö anibu rö nöp gimidun. Gasi hon ke niñmidun rö göl gi, gasi rimnap ke niñeb rö lagö, nan si nan naij nöp gimidun. Anib u, nibi bi gau gi naij gilö God kalip pen ilön kub ñinig gab rö u, hon u rö nöp gimidun. ††††

⁴ Anib u, hon nibi bi böñ nöp umla nibö rö midaino, God aip midep rö lagö, God nibi bi pör nöp mög niñöb

† 1:1 Ap 18:19-21; 19:1 †† 1:3 Ep 2:6 † 1:4 Jon 15:16 †† 1:5 Jon 1:12 †† 1:7 Ep 2:7; Kol 1:14 ††† 1:9 Ro 16:25 ††† 1:10 Kol 1:16,20 † 1:11 Ro 8:28-29 †† 1:14 2Ko 1:22

††† 1:17 Kol 1:9 †† 1:19 Kol 1:11 ††† 1:20 Sam 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12; 1:16; 2:10 †† 1:22 Sam 8:6 †† 1:23 Ep 4:10,15; Ro 12:5; Kol 1:18 ††† 2:1 Kol 1:21; 2:13 ††† 2:2 Kol 3:7; Dai 3:3 †††† 2:3 Kol 3:6

u, hanip midmagö yabiñ löm, Krai aip ud kamiñ löp. God niñe kalöp mög niñöb u me, kalöp ud kamiñ yuöp. ^{†6} God hanip Krai aip urak ñöm, kumi kabö adö lañ au dam Krai Jisas aip asik ña. ^{††}

⁷ Pen God ga anibu, niñi bi hainö yag daunaböl gau, kale God niñe hanip a göm, Krai Jisas niñ yuöm hanip gi aij yabiñ ga u niñöm, God niñe bi aij ke yabiñ, niñi bi mög yabiñ niñöb u niñöl a göm ga. ⁸ God kalöp mög niñöm ud kamiñ yuöp. Krai manö aij u niñ udpe u me, niñe aniñ ga. Pen kale Krai niñ udpe kalöp udöp u, klö hon ke gino hanip udöp a gimim hagagmim. God niñe nöp kalöp nan aij u yihariñ ñöb. ⁹ Kale Krai niñ udpe kalöp udöp u, kale nan aij ap gagpe. Anib u, hib kale ke hagpe adö arnim rö lagöp. ^{†10} Pen God hanip udöm Krai Jisas niñi bi niñe gi la u, God hadame gau niñi bi gau kalip gi aij göl a göm, hanip aniñ ga. ^{††}

Krai Juda niñi bi gau aip, Juda niñi bi wasö gau aip ud jim ña

¹¹ Kale niñbim, name nap kale Juda niñi bi wasö niñöm kalöp yag daula u, kale u rö nöp Juda niñi bi wasö. Juda niñi bi gau hib kale ke hagöm, "hañ riköp" a gimidal. Bi gau kale hañ romañ aniñ gipal. Pen kalöp Juda niñi bi wasö gau hib hagöm, "hañ rikagöp" a gimidal. ¹² Pen haut gagmim. Kale nöd Krai lau adö midagaibe; kale Isrel it u hö? adö midagaibe; God manö niñö hag la u niñagpe; kale ram minöñ it i midmidim pen God niñ niñagmidim. ^{††13} Kale nöd God midöp milö au midmidim pen miñi Krai hagape niñe luga u me, Krai Jisas aip God midöp au söl aubim. ^{††14} Anib u, Krai niñe uma rö, hon Juda niñi bi gau, Juda niñi bi wasö gau mulu kal niñun pen pen gimidun waryö an u rib ju yuöm, it miñöp ud jim ñöl lö, hon it añi ap nöp midpun. ^{††15} Jisas hañ romañ löm uma rö, Juda lo manö ke ke gau magöñhalö böñ nöp pis ga. Jisas uma u, hainö Juda niñi bi gau it u ke, Juda niñi bi wasö gau it u ke midöm pen pen gagnaböl; niñi bi magöñhalö gau it añi ap nöp midöm agamij mideinaböl a göm uma. ^{§16} Jisas hañ romañ niñe mab kros ba lañ uma u, it miñöp anib gau ud God aip jim ña; pen pen gep nagı u abe al pak la. ^{§17} Nöd ke ke yabiñ midmidun u pen Krai manö aij God aip jim ñöl midep u damöm, kalöp niñi bi milö kub gau rö midmidim gau hag ñöm, hon Juda niñi bi söl gau midmidun gau hag ñöm ga. ^{††18} Krai ajöñ hanip adö añi hiika anibu, God Ana niñe añi midöp u nöp gö, hon it miñögöl Bapi midöp arun rö löp.

Hon Krai lau adö midpun gau, God ram niñe rö midpun

¹⁹ Anib u, miñi niñi bi ram minöñ ke gau niñö ju apöm midpal rö u midagpim. Niñi bi adö gau ajpal rö midagpim. God niñi bi niñe nöd niñö gau aip magum gimim, niñi bi niñe yijig göl midpim. ^{§20} Anib u, hon

† 2:4-5 Ro 6:13 †† 2:6 Kol 2:12 ‡ 2:9 1Ko 1:29-31; 2Di 1:9
†† 2:10 Dai 2:14 †† 2:12 Kol 1:21; Ro 9:4 ††† 2:13 Kol 1:20
††† 2:14 1Ko 12:13 § 2:15 Kol 2:14 §† 2:16 Sek 9:10; Kol 1:20,22 §†† 2:17 Ais 57:19 §† 2:19 Ep 3:6

God sabe gep ram u rö midpun. Krai Jisas ram padö ud midep kub an yañ midöp. Bi Jisas manö ud arep gau abe, bi God manö hagep gau abe, ram padö pro auan gau biniñ gipal rö u midpal; ram bagö big gi-gabö gipal rö u kale midpim. ^{§†21} Krai Jisas ram padö kub an yañ midö, ram anibu magöñhalö jim ñöl kub göm, Bi Kub sabe gep ram ut niñe linab. ^{§†22} Anib u, kale Epesas niñi bi Krai lau adö midpim gau, God niñe kalöp u rö nöp ud ram anibu aip ud jim ñöl lö, ram raul miñan aij niñe u God Ana amöm midnab. ^{§†}

Pol Krai manö aij u Juda niñi bi wasö gau kalip hag niñidöp

3 Yad Pol, Krai niñ wög gi ñöl gi, kalöp Juda niñi bi wasö gau hag ñi ajnö, niñi bi rimnap yip niñlö mulu lugö nagı lilö midpin. ^{§†2} Pen kale hadö niñbim, God yip mög niñöm manö aij niñe yip hag ñö, yad manö aij anibu kalöp hag ñi ajpin. ^{§†3} God yip mög niñöm, manö niñe nöd pi göl midmidöp rimnap yip yamö niñnö u, kalöp nöd köp kalı kliñ rikpin. ^{§§4} Kale manö kalı kliñ rikabin i niñ aij gimim me, God hadame dagol gau Krai hainö ginab hag la manö u niñmim, yad manö nöd pi göl midmidöp anibu niñ aij gipin u, niñnabim. ⁵ God Ana niñe hanip bi Jisas manö aij ud arep bi niñe ke gau abe, bi God manö hagep bi niñe ke gau abe waiö hagöm gasi ñö, manö niñi bi nöd niñagmidal u niñbun. ⁶ Manö pi göl midmidöp anibu aniñ göl midöp: Juda niñi bi gau abe, Juda niñi bi wasö gau abe, God nan aij niñi bi ñinabin a ga u udnaböl. Kale miñögöl hañ romañ añi nöp midö, God niñe Krai Jisas hag yuöm niñi bi kalip gi aij ginabin a ga manö aij anibu manö kale magöñhalö. Krai Jisas manö aij u me u. ¹⁸

⁷ God Bi klö yabiñ u yip mög niñöm ud aij göm, nan aij ke ñöm, yip Krai manö aij u wög gi ñeb bi ap hag lö midpin. ¹⁹⁸ God niñi bi niñe rimnap niñi bi kub, rimnap niñi bi pro. Yad bi pro yabiñ u pen God yip mög niñöm gi aij gö, Juda niñi bi wasö gau kalip Krai hanip gi aij yabiñ göm ud aij yabiñ göp manö aij u hag ñibin. Pen manö anibu adiñ juagöp. ²⁰⁹ Pen God niñe ram minöñ it i midöp nan gau, nan kumi kabö adö lañ midöp nan gau magöñhalö gi la u, niñe ke nöp gö manö anibu pi göl midmidöp. Pen uri God yip hag lö, yad manö pi göl midmidöp anibu niñi bi magöñhalö gau kalip waiö hag ñabin. ¹⁰ God ga anibu, uri Krai niñi bi niñe ram minöñ it i midpal gau gilö niñöl gi, ejol kumi kabö adö lañ abad midpal gau, God bi gasi niñ kid hiiköm niñöb u niñöl, a göm ga. ¹¹ God ga anibu, niñe hadame dagol gau gasi niña rö nöp, Bi Kub hon Krai Jisas niñ hag yuöm, nan anibu ga. ¹² Krai Jisas niñ niñ udun cig gipun u me, God niñ piñiñ gagun, gasi halö nöp niñe midöp söl au arun. ²¹¹³ Anib u, kalöp hag ñi ajnö, yip gi naiñ gilö, uñham midpin u, gasi iru

§†† 2:20 1Ko 3:11 §† 2:21 1Ko 3:16 §† 2:22 1Pi 2:5 §††
3:1 Plp 1:7,13 §§† 3:2 Kol 1:25 §§§ 3:3 Ep 1:9-10; Kol 1:26 18
3:6 Ep 2:13,16-19 19 3:7 Kol 1:25 20 3:8 1Ko 15:9-10 21 3:12
Jon 14:6; Ro 5:2

niḡagmim; yad uḡham midpin pen God kalöp nan aij ñinab.

Krais nibi bi midmagö yabiḡ löp

¹⁴ Adö anibu nöp yad Bapi nip kugom yimem sabe gipin. ¹⁵ Bapi nipe ke gi lö, yam minöḡ naböḡ it i midpal gau abe, yam kumi kabö adö laḡ au midpal gau abe, hon magöḡhalö yam nipe midpun. ¹⁶ Bapi God nip sabe gabin, nipe Bi mailö aij ke halö, ñimagö nipe nan aij yabiḡ midöp niḡöm nipe Ana nipe kalöp ñö, hibur gasi midmagö aḡ kale daḡ pidöḡ mideinabim. ¹⁷ Bapi God nip sabe gabin, kale Krais nip niḡ udpe, Krais midmagö aḡ kale daḡ mideinab. Yad sabe gabin, kale nan niḡön giḡig gabim u, God abe nibi bi gau abe midmagö limim ginabim. ¹⁸ Yad sabe gabin, kale abe Krais nibi bi magöḡhalö gau abe, Krais nipe pör nöp nibi bi midmagö yabiḡ löp u niḡnabim. ¹⁹ Krais nibi bi gau midmagö yabiḡ löp u niḡnabim. Pen anibu nöp wasö. Yad God nip sabe gabin u, nipe kalöp midmagö yabiḡ löp u, hibur gasi midmagö aḡ kale ke daḡ niḡnabim. Anib u, God nipe ke aḡ kale daḡ ajmaḡ raunab. ²⁰ Hon God nip hag niḡabun, pen nipe hag niḡabun rö nöp gagnab; hon gasi niḡbun rö nöp gagnab. Ktö nipe ke u hanip aḡ daḡ wög göm, nipe gi mapḡ ginab. ²¹ Anib u, hon Krais Jisas nibi bi nipe midun nip cig midpun gau, hib nipe pör nöp pör nöp ud arno adö araḡ! Anib unbö rö aij.

Krais hañ romaḡ nipe jim ñöl midmim

4 Yad Bi Kub wög ginö yip nagi lilö midpin u, manö hagabin i niḡmim. God kalöp nibi bi aij yad midaimim a göm uda u, kale anib unbö rö nöp gi midaimim. ^{†2} Nibi bi kub midpun a gimim kal juagmim; nibi bi hain aij gau midaimim. Kale pen pen manö hain hain hagemim midmagö limim. ^{†3} God Ana kalöp ud jim ñöl lö, jim ñöl midpim rö, anig gun nöp agamij midaiun a gimim gipe arnim. ^{†4} Hon Krais nibi bi nipe hañ romaḡ aḡ ap nöp midöp. Ana u aḡ ap nöp midöp. Kale magöḡhalö nan aij aḡ ap nöp hainö udnabun a gimim gasi halö midpim. God nan aij anibu ñinabin a göm kalöp wiñ ala. ⁵ Bi Kub hon u aḡ ap nöp midöp. Krais nip niḡ udep adan u aḡ ap nöp midöp. Niḡ pakep u aḡ ap nöp midöp. ⁶ Nibi bi magöḡhalö midpal gau kale God aḡ ap nöp, Bapi aḡ ap nöp midöp. Nipe nibi bi magöḡhalö gau Bi Kub midöp. Nipe nibi bi hag lö, kale magöḡhalö wög nipe gipal. Nipe nibi bi magöḡhalö gau aḡ kale daḡ midöp. ^{†7} Pen Krais hanip aḡ aḡ ke ke nan aij ke ap nime lö udpun. ^{††}

⁸ Anib u, God Manö u kalḡ kliñ riköm hagla,
 “Ram minöḡ adö laḡ ara ñin u,
 kauaḡ mauaḡ nipe gau nagi löm,
 kalip dam ḡip gi ud aramöm,
 nibi bi gau kalip nan aij aij ña,” a giḡa. ^{†††}

† 3:17 Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7†† 4:1 Kol 1:10 † 4:2 Kol 3:12-13 †† 4:3 Kol 3:14-15 †† 4:6 1Ko 12:6 ††† 4:7 Ro 12:3,6 ††† 4:8 Sam 68:18

⁹ Nipe ram minöḡ adö laḡ ara a giḡa it u, aige göl göm rö midöp? Me nipe nöd minöḡ naböḡ aḡ yaḡ aramöm, hainö ram minöḡ adö laḡ ara. ^{§10} Anib u hon niḡbun, bi minöḡ naböḡ aḡ yaḡ ara u, bi anibu nöp adö laḡ aramöm kumi kabö adö laḡ au ara. Anig ga u, ram minöḡ au giyaḡ abe, ram minöḡ adö laḡ au abe, ram minöḡ magöḡhalö yabiḡ arnabin a göm, anig ga.

¹¹ Bi anibu nöp nibi bi nipe nan aij aij ñöm, rimnap hag lö, Jisas manö aij ud arep wög u gipal; rimnap God manö hagep wög u gipal; rimnap nibi bi Krais nip niḡagpal gau kalip Krais manö aij u hag ñibal; rimnap nibi bi Krais nip niḡ udpal gau kalip abad midöm hag ñi aij gipal; rimnap nibi bi ñi pai gau kalip Krais manö aij u hag ñibal. ^{§12} God nibi bi nipe nip wög giḡö, Krais hañ romaḡ nipe kub göm pidöḡ linim a göm, nibi bi nipe gau kalip nan aij aij anib gau ña. ¹³ Krais hañ romaḡ pidöḡ lö, hon magöḡhalö haḡ romaḡ aḡ ap rö manö aij nipe niḡ udun, God ñi nipe aigale Bi rö midöp u niḡ aij gun, hon ñi pai pro rö wasö, nibi bi majö Krais nipe ke midöp rö linabun. ^{§††}

¹⁴ Anig geinab u, hainö hon ñi pai pro rö midageinabun. Ñin hain anibu, Bi God Manö hagabun a göm, manö ke ke gau niḡö gau niḡö ud ud piral piral hagpal gau, hanip yigön udöm ñig solwara ud ado malo göp rö u gagnaböl. ¹⁵ Ñin hain anibu, hon nibi bi gau kalip midmagö lun manö niḡö nöp hagun, nan niḡön niḡön ginabun u, Nabic niḡön giḡöp u niḡun, anib unbö rö nöp gun. Nabic u Krais me. ^{§16} Krais nabic midö, hañ romaḡ kid ke rimnap kid ke ke rimnap pen pen midmagö löm, wög ke ke giḡö, kidḡ aram hañ romaḡ kid ke ke ud jim ñö, hañ romaḡ magöḡhalö kub göm, pidöḡ linab.

Krais nibi bi nipe midpun rö, nagi gisön niḡö adö u gun

¹⁷ Anib u, Bi Kub manö nipe u udem kalöp manö ktö hagem hagabin: nibi bi God niḡ udagpal gau gimidal rö nagi adö u rö gagemim. Nibi bi anib gau gasi kale midagöp. ^{§†18} Kale sibön böḡ au midpal. Kale gasi ap midagöp yabiḡ. Gasi rimid midmagö kale ke pri göm manö niḡagal. Anib u, God kamiḡ nipe kalip aḡ daḡ midagöp. ¹⁹ Nan si nan naij niḡön niḡön gipal gau kale nable gagöp. Anib u, kale nan si nan naij abönamö gi dam dam, uri nan si nan naij hain niḡö rimnap gun a göm rapin haḡowaḡö giḡö arab.

²⁰ Pen nöd Krais manö aij u hag ñino niḡ udpe u, Krais kale nagi adö anibu gimim a göp kalöp hag ñino niḡagpim. ²¹ Kalöp Jisas manö niḡö u nöp hag ñino niḡbim me. ²² Nan si nan naij nöd gimidim u, gasi rimid midmagö kale gac ginab. Anib u, nan si nan naij gimidim u böḡ nöp arö gimim. ^{§†23} Gasi aij gisön niḡö adö u nöp niḡmim. ^{§†}

²⁴ Pen God gö nibi bi gisön niḡö midaimim rö löp. Anib u, nagi gisön niḡö adö u ud halu limim, God

§ 4:9 Jon 3:13 † 4:11 1Ko 12:28 †† 4:13 Kol 1:28 †† 4:15 Kol 1:18; 2:19 ††† 4:17 1Pi 1:14; Ro 1:21 † 4:22 Ro 8:13; Kol 3:9 †† 4:23 Ro 12:2

kamiŋ aij midöp rö u, God niŋe uŋ ke midöp rö u midaimim. †

²⁵ Anib u, hon magöŋhalö Kraiŋ hañ romanŋ niŋe añi nöp midpun u me, kale magöŋhalö niŋi bi gau kalip piral hagmidim u arö gimim, manö niŋö nöp hagmim.

^{††26} Niŋ rimnap niŋi bi kalöp gi najj gilö kale mulu lugnab. Pen mulu lugö, nan si nan najj gagmim. Anig göl mulu niŋöl gi midpe niŋöl gi, sidö wad aragnim.

^{‡27} Wasö u, Seden kalöp gasi najj ñö, nan si nan najj gimim rö löp.

²⁸ Niŋi bi nan si udmidal gau hainö nan si udagöl; ktö ke wög göm nan midö niŋöl gi, rimnap niŋi bi mög gep rö gau kalip ñöl. ²⁹ Manö hagnig gabim u, manö najj rimnap hagagmim. Manö aij niŋi bi niŋöm, God niŋ cig aij göl rö linim gau nöp hagmim. ^{††30} God ñin hain u hanip böŋ nöp udnabin a göm niŋ löm, Ana Uŋ niŋe u nöd yuö apöm kalöp aŋ daŋ midöp u me, najj gimim God Ana Uŋ niŋ marö ñagmim. ^{††31} Hibur najj gö, niŋi bi rimnap niŋbe mulu lugö, kal jumim, manö pen pen hagmim, niŋi bi hag jumim, gi najj gimim gipim u magöŋhalö arö gimim. ^{††32} Pen pen mög niŋmim, midmagö limim. Kale Kraiŋ lau adö midpe, God kalöp nan si nan najj gipim u niŋöm arö göp rö u, kale u rö nöp pen niŋmim arö gimim pen niŋmim arö gimim gimim. ††

Mailö adö u ajaiun

5 Kale God ñi pai midmagö aij niŋe midpim u, niŋe göp rö gimim. ^{§2} Kraiŋ hanip niŋi bi midmagö löm, God niŋ nan dap sabe gilö hañ? aij auöp rö u, hanip nan a göm mab ba laŋ uma. Kraiŋ ga anibu niŋmim, kale ke anib unbö rö nöp niŋi bi gau kalip midmagö löl gi midaimim. ^{§†}

³ Pen God niŋi bi niŋe ke yabiŋ midpim u, niŋi si bi si gimim, gau ajmim haŋöwaŋö gimim, nan aij kale gau yad udnam a gimim, nagı adö anibu rö magöŋhalö böŋ nöp arö gimim. ⁴ Uraŋaŋ hagmim, ñiŋon limim, manö najj hagmim gagmim. Manö anibu rö hagagep yabiŋ. Kale pen God niŋ aij a göp a gimim.

⁵ Niŋ? aij gimim: niŋi si bi si gipal niŋi bi gau abe, gau ajöm haŋöwaŋö gipal niŋi bi gau abe, nan aij kale gau yad udnam a gipal niŋi bi gau abe kale God Kraiŋ apil miŋhau ram minöŋ kumi kabö adö laŋ abad midpil au aragnaböl yabiŋ. Kale nan si nan najj anib gau gasi niŋbal u, nan anib gau god kale rö löp. ^{§††}

⁶ Nagı najj hagajin anib gau, niŋi bi rimnap kalöp piral hagöm hagnaböl, "Nan anib gau nan si nan najj wasö," a ginaböl. Kalöp piral haglö niŋmim rö löp u, niŋ aij gimim manö kale udagmim. Nan si nan najj hagajin anib gau gıpe, God kal juöm kalöp gi najj yabiŋ ginab. ^{§†7} Manö kalip niŋmim kalip aip ajagmim.

⁸ Nöd sibön aŋ gau midmidim u pen miŋi Bi Kub niŋi bi niŋe limim mailö niŋe adö u midpim. Miŋi mailö

niŋe adö u midpim rö, niŋi bi mailö adö u ajpal rö ajmim. Mailö ñi pai rö midaimim. ^{§†9} Mailö magö u nan aij aij iru nöp pilnab: gi aij gep magö ke ke iru yabiŋ pilnab; nan niŋön niŋön God niŋö aij ginab nan gau magöŋhalö pilnab; nan niŋön niŋön niŋö nöp midöp pör nöp pilnab. ¹⁰ God niŋ aij ginim adö u nöp niŋ aij gimim gıpe arnim.

¹¹ Sibön yaŋ ajöm nan si nan najj gipal u kale aip gagmim. Nan si nan najj gipal u mailö adö u hagpe niŋöl. ¹² Kale nan si nan najj pi göl gipal u, hon nan anib gau manö nöp hagnabun u, nable ginab. ¹³ Ram ruö magöŋhalö waiö niŋbun. Anib u rö, God mailö niŋe auö, nan niŋön pi göm gipal u waiö niŋnaböl. ^{§†14} Mailö auö, magöŋhalö niŋbun. Adö anibu nöp, niŋi bi rimnap hagpal,

"Ne umöl midpan u, miŋi urakö,

Kraiŋ mailö niŋe u nöp mailö pak ñinab," a gipal. ^{§†}

¹⁵ Anib u, niŋi bi rimnap manö niŋagöm haŋöwaŋö gıpal rö gagmim. Niŋ? aij gimim gi midaimim. ^{§†16} Niŋi bi nan si nan najj nöp gipal ñin anibi, kale pör nöp niŋ aij gimim gi aij gimim. ¹⁷ Anib u, bi hauŋ rö gagmim; Bi Kub niŋ aij ginab adö u nöp niŋmim gimim. ¹⁸ Niŋ wain niŋbe, hauŋ alagnim; adan anibu arnabim lug paknabim. Pen, God Ana apöm hanip aŋ daŋ ajmaŋ raunim, a gimim God niŋ sabe geinabim u aij. ^{§†19} God Manö adiŋ Sam a gıpal gau rimnap pen pen hagöl gi, Kraiŋ manö aij u kimap ap pen pen hagöl gi, Bi Kub hib niŋe dap raneb kimap ap pen pen hagöl gi gimim. Aij a gö niŋöl gi, midmagö kale aŋ daŋ kimap rimnap Bi Kub niŋ hagmim. ^{§§20} Bi Kub hon Jisas Kraiŋ niŋi bi niŋe midpun u me, nan niŋön niŋön ginim, kale pör nöp nan magöŋhalö gau Bapi God niŋ aij a göl gi midaimim. ¹⁸

²¹ Kraiŋ Bi Kub hon midöp a gıpim u me, añ mam Kraiŋ niŋi bi niŋe midpim gau pen pen ud aij gimim. Añ mam ap manö rimnap hagainim u, manö niŋe udmim. ¹⁹

Ber bi gau

²² Kale niŋi gau, Bi Kub manö niŋmim hain gıpim rö, nagamul bi hagöl rö niŋmim hain gimim. ²⁰²³ Adö anibu anig göl midöp: Kraiŋ niŋi bi niŋe gau hañ romanŋ niŋe ke midöp; niŋe ke nabic midöp. Kraiŋ niŋi bi niŋe ud kamiŋ yuöp. Kraiŋ niŋi bi udöm nabic midöp rö, bi gau niŋi kale udöm nabic midpal. ²¹²⁴ Kraiŋ niŋi bi niŋe gau kalip hagö manö niŋe hain gıpal rö, niŋi gau, bi kale gau hagöl rö magöŋhalö hain göl.

²⁵ Pen kale bi gau, Kraiŋ niŋi bi niŋe gau midmagö löm uma rö niŋmim, niŋi kale gau u rö nöp midmagö yabiŋ limim. ²²²⁶ Kraiŋ niŋi bi niŋe gau midmagö löm uma u, cöc niŋe u niŋ manö niŋe hagöm, ñig löm, uŋ maŋ gi aij göm, cöc mailö halö, gac pro ap, nan najj pro ap, manö pro ap wasö yabiŋ, uŋ nöp midö, niŋe

† 4:24 Jen 1:26; Kol 3:10 †† 4:25 Kol 3:8-9; Sek 8:16 ‡ 4:26 Sam 4:4; Jem 1:19-20 †† 4:29 Kol 4:6 †† 4:30 Ais 63:10; 1De 5:19; Ep 1:13-14 ††† 4:31 Kol 3:8 ††† 4:32 Mad 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 § 5:1 Mad 5:48 §† 5:2 Hib 10:10; Eks 29:18 §†† 5:5 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 §† 5:6 Kol 2:4,8; Ro 1:18

§†† 5:8 Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36 §† 5:13 Jon 3:20-21 §† 5:14 Ais 26:19; Ro 13:11 §†† 5:15 Kol 4:5 §†† 5:18 Luk 21:34 §§§ 5:19 Kol 3:16 18 5:20 Kol 3:17 19 5:21 1Pi 5:5 20 5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1 21 5:23 1Ko 11:3; Ep 1:22 22 5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7

udöm nîp ke ñinab. ¹²⁸ Anîb unbö rö nöp, kale bî gau nîbi kale gau kalîp midmagö limim. Hañ romanî kale ke gî aij gîpim rö, nîbi kale gau u rö nöp gîmim. Bî nîbi nîpe midmagö löp u, nîpe ke midmagö löp. ²⁹ Hañ romanî hon u mulu kal niñagpun; ke niñno aij gö, nan magö ñöl gî ñöl gî abad mid aij nöp gîpun. Anîb unbö rö nöp, Kraîs nîbi bî nîpe abad midöp. ³⁰ Nihön ginig: hon Kraîs hañ romanî ñin kid ma kid nîpe gau rö midpun.

³¹ Pen God Manö u kalî kliñ riköm hagla, "Bî ap nîbi udnig, nîme nap kalîp arö göm, nîbi udöm jim ñöl midmil, hañ romanî añî rö lö midpil," a gîla. ^{††32} Manö anîbu it ap midöp pen kale nöd niñagmidal. Yad gasî niñbin manö anîbu Kraîs abe nîbi bî nîpe gau abe hagab.

^{††33} Pen kale bî gau magöñhalö, hañ romanî kale u ke midmagö libim rö, nîbi kale gau u rö nöp midmagö limim. Kale nîbi gau magöñhalö, nagamul bî manö kale udmim.

Ñî pai gau; nîme nap gau

6 Kale ñî pai gau, Bî Kub hain gîpim rö, name nap manö hagöl rö udmim. Nagî aij me adö anîbu.

^{††2} God manö unbö sidu? lañ haga u hagöm haga, "Name nap bî kalîp ud aij gîmim, hagmil rö gîmim," a ga. Pen God manö anîbu nöp hagöm manö ap halö hagöm haga, "Kale unbö geinabim, yad kalöp nan aij ap ñinabin," a ga. ^{††3} God haga, "Anig gînabim u, yîñid umagnabim; minöñ naböñ adö it i milö padö midmim, mid aij gînabim," a ga.

⁴ Pen nap bî, ñî pai kale gau mid aij gîlan a gîmim, kalîp pa jî niñeb rö manö u rö hagagmim. Anig gîpe, ñî pai kale gau pa jî niñöm, manö hagnabim rö niñagnaböl. Pen ñî pai kale gau kub gîlö niñöl gî, kale nap bî God Manö hag ñî aij gîmim, nagî aij adö anîbu hag ñöl gî midmim. ^{††}

Bî nagî wög gîpal gau; bî kub kalîp abad midpal gau

⁵ Pen kale nîbi bî, bî kub kalöp mani rau dap lilö kalîp nagî wög gî ñîmidim gau, Kraîs manö hagö, piñîñ gîmim ud aij gîpim rö, bî kub kale minöñ naböñ adö it i gau manö haglö, kale u rö nöp piñîñ gîmim ud aij gîmim. ^{††}

⁶ Bî kub gau niñmidlö niñöl gî, wög gî aij gîno, kalîp aij gañ a gîmim gasî anîbu nöp niñagmim; Kraîs nîp nagî wög gîbep rö, God nîp aij gañ a gîmim, pör wög gî aij gîmim. ⁷ Nîbi bî minöñ naböñ it i kalîp nöp wög gabun a gîmim niñagmim; Bî Kub u nîp wög gabun a gîmim, aij gö niñöl gî wög gîmim. ⁸ Kale niñbim, nîbi bî nagî wög gîpal gau abe nîbi bî gasî kale ke niñöm wög gîpal gau abe, Bî Kub wög kale niñöm, wög gî aij geinaböl u kalîp u rö nöp pen ñinab. [§]

⁹ Pen kale bî kub nîbi bî hanîp nagî wög gîlan a gîmim mani rau dap libim gau kalîp gî aij gîmim. Manö klö hagpe piñîñ göl gî wög gagöl. Bî Kub kumi kabö

† 5:26-27 2Ko 11:2; Kol 1:22; Dai 3:5 †† 5:31 Mad 19:5 † 5:32 Rep 19:7 †† 6:1 Kol 3:20 †† 6:2 Eks 20:12 ††† 6:4 Kol 3:21; Sam 78:4; Pro 22:6 ††† 6:5 Kol 3:22-23; Dai 2:9-10; 1Pi 2:18 § 6:8 2Ko 5:10; Kol 3:24-25

adö lañ midöp u, nîpe nîbi bî nagî wög gîpal Bî Kub kale abe, nîbi bî kalîp abad midpal Bî Kub kale abe midöp. Bî Kub nîpe nîbi bî gau kub, nîbi bî gau pro, a göm niñagöp; amgö ilö nîpe u adîp adîp midpal niñöm nîpe got ap aka got ap aragnab. ^{§†}

Wim po God ñöb u ñihu magum gî aij gun midaiun

¹⁰ Manö hag naböñ junig gabin i niñ aij gîmim. Bî Kub nîp cig gîpe, nîpe klö nîpe kalöp ñinim. ¹¹ Seden hanîp pör gî naij ginig göp u, wim po nan God hanîp ñöb gau magöñhalö ud rol gîmim, adan ramö au uñîñ li mid aij gaimim. ^{§††12} Nîbi bî hañ romanî hagape midöp gau aip pen pen gagabun. Kijaki aiön pi nan naij gau bî kub kale it ke ke kumi kabö lañ abad midöm, sibön yan ajpal gau aip pen pen gabun.

^{§†13} Anîb u, wim po nan God hanîp ñöb gau magöñhalö ud rol li aij gîmim midpe me, ñin bistam midpe u auö, klö gîmim nöp midpe, nan rimnap kalöp göl rö lagnab.

¹⁴ Anîb u, God Manö niñö u, dip nagî rö piñ li aij gîmim.

Abad alnaböl a gîmim, pör nöp kabö rö gep magö u, sior pidöñ libal rö, ud pabî ba kale u limim. ^{§††15} Ma rîrup libal rö, God aip jim ñöl midpe manö aij u ud armim. Nîbi bî rimnap kalîp manö aij anîbu hagnig pör gî jin gî midmim, gasî anîbu nöp niñmim ma rîrup rö limim. ^{§†16} Hataun rîñ albal rö, God hanîp abad mideinab a gîmim nîp gasî niñ udöl gî midpe me, nîpe gö Bî Naij Gep po nîpe mab rö inö niñöl gî alnab gau böñ nöp hon gînab. Gasî anîbu nöp niñmim, hataun rö rîñ gîmim. ¹⁷ Usajîl pidöñ bad libal rö, God kalöp mög niñöm ud kamîñ yuöp gasî u, ud nabic adö lañ usajîl bad rö limim. Ru milö kid ud arbal rö, God Ana ru milö kid kalöp ñöb u ru milö kid rö ud armim. God Ana ru milö kid u God Manö nîpe me. ^{§†18} Ana nîpe gasî ñö niñöl gî, God nîp manö adö ke ke hag niñöl gî midaimim. Gasî halö midmim, nîbi bî Kraîs lau adö midpal gau magöñhalö God nîp pör nöp sabe göl gî midaimim.

^{§†19} Yîp u rö nöp God nîp sabe gîpe, yîp abad midöm manö magö nîpe ke yîp ñö niñöl gî, piñîñ gagem, Kraîs manö aij nöd niñagmidal u, nîbi bî gau kalîp hatöwatö hag ñinam. ^{§†20} Yad Kraîs bî nîpe midem, manö aij nîpe u nöp hag ajainö yîp nagî lilö midpin u, pen God nîp sabe gîpe yad piñîñ gagem hatöwatö hag ñinam. Yad u rö nöp gînam aij. ^{§§§}

Manö naböñ magö rimnap

²¹ Pen yad aigöl rö gem midpin u, wög niñön niñön gîpin u, mam aij hon Dijikas, bî God nîp pör nöp wög gî aij göp u, am jaköm kalöp magöñhalö hag ñinab. ¹⁸²² Hon aige rö midpun u, Dijikas amöm hagö niñmim, gasî halö midaimim, a gem, nîp midpim au yuabin.

²³ Bapi God Bî Kub Jisas Kraîs apil mîhau kalöp abad midlö niñöl gî, God Manö niñ ud pidöñ göl gî midmim, añ mam gau aip agamîj midmim, pen pen midmagö li

§† 6:9 Kol 4:1; Ro 2:11 §†† 6:11 Ro 13:12; 2Ko 10:4 §† 6:12 1Pi 5:8-9 §†† 6:14 Ais 11:5; 59:17; 1De 5:8 §† 6:15 Ro 10:15 §† 6:17 Hib 4:12 §†† 6:18 Luk 18:1; Kol 4:2; 1De 5:17 §§† 6:19 Kol 4:3-4; 2De 3:1 §§§ 6:20 2Ko 5:20; Plm 9 18 6:21 Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Di 4:12

midaimim. ²⁴ Bi Kub hon Jisas Krais n̄p midmagö löl gi
nöp midpim gau, God kalöp magöŋhalö mög niŋöm
ud aij yabiŋ ginim.

Pilipai

1 Yad Pol. Dimodi hol mihöŋ Krajs Jisas niŋ wög gipul rö, niŋe apöm midö niŋöl gi, kalöp köp i kalit kliŋ rikabin. Krajs Jisas niŋ cig gimim niŋi bi niŋe daun kub Pilipai gau midpim kalöp magöŋhalö köp i kalit kliŋ rikabin. Kalöp magöŋhalö, Krajs niŋi bi niŋe midpim gau; Krajs niŋi bi niŋe abad midpim bi kub gau; bi abad midep gau kalip wög gi niŋim niŋi bi gau; kalöp magöŋhalö manö anibi hagabin. ¹² God Bapi hon abe, Bi Kub Jisas Krajs abe, kalöp mög niŋmil ud aij gilö, mid aij gimim.

Pol Krajs niŋi bi Pilipai gau sabe göm, God niŋ aij a ga

³Yad kalöp gasi niŋem God yad niŋ aij a gabin. ⁴God niŋ niŋ udpe niŋ u rikö, yad Krajs manö aij u niŋi bi gau kalip hag niŋmidin u, kale pör yip gi niŋmidim. Anib u, kalöp magöŋhalö God niŋ sabe gem, yad pör nöŋ miŋ miŋ gem sabe gipin. ⁶Yad niŋbin, God kalöp nöŋ niŋi bi niŋe uda u, kalöp arö gagnab me; niŋe wög aij anibu gi dam dam kalöp abad mid dam dam, Krajs Jisas ado gi aunab. ^{††}

⁷Yad nöŋ gau gau aramem, Krajs manö aij u hag niŋinö, niŋi bi rimnap manö pen pen haglö niŋöl gi, yad kalip aip manö hag amil apil gem, Krajs manö aij u manö niŋö yabiŋ midöp u hag niŋ ajmidin abe, miŋi aui nagit midpin u abe, God yip hag lö wög niŋ gimidin u, kale magöŋhalö pör nöŋ yip gi niŋmidim. Anib u, yad kalöp midmagö lem, gasi niŋöl gi nöŋ midpin me. ⁸God niŋöb Krajs Jisas kalöp midmagö löp rö u, yad kalöp anib unbö rö nöŋ midmagö libin.

⁹Yad God niŋ sabe gem hagpin, kale pen pen midmagö li midpe, midmagö lep magö u kub gö niŋöl gi, kale manö niŋö u gasi niŋ aij gimim, manö ud asik gi aij yabiŋ ginabim. ¹⁰Anib u, adan mai adan aij yabiŋ u niŋ aij gimim, adan aij yabiŋ adö anibu nöŋ arammim, aij yabiŋ göp adö u nöŋ gi midpe me, kalöp manö ap midageinab niŋöl gi Krajs ado gi aunab. ^{††1}Anib u, Jisas Krajs niŋi bi niŋe kalip gi niŋö, kale gi aij gipal rö u, niŋe kalöp u rö nöŋ gö, kale gi aij göl gi nöŋ midpe, niŋi bi gau niŋöm God hib niŋe haglö adö arnim.

Pol nagit lila au mideia pen Jisas manö aij u kub ara

¹²Pen añ mam bi niŋim! Krajs manö aij u niŋaglan a göm, yip nagit lila u pen nagit midpin rö, Krajs manö aij u amöm kub aröp. ¹³Niŋi bi gapman bi kub Sisa niŋ wög gi niŋbal gau magöŋhalö abe, niŋi bi yiŋariŋ gau iru nöŋ abe, yad Krajs manö u nöŋ hag niŋinö, yip nagit libal u niŋbal. ^{††14}Pen yad nagit midpin u me, añ mam

† 1:1 Ap 16:12-40 †† 1:6 1Ko 1:8 ‡ 1:10 1De 5:23

iru yabiŋ nöŋ Bi Kub niŋ ud pidöŋ göm, piŋiŋ gagöm, klö göm God Manö u waiö hag niŋbal. ¹⁵Niŋö nöŋ, rimnap yip mulu lugö, hon u rö nöŋ gino, hon hib kub mideiar a göm, Krajs manö hag niŋbal. Pen rimnap, yip gasi niŋ aij göm, Krajs manö hag niŋbal. ¹⁶God yip hag lö, Krajs manö aij u manö niŋö yabiŋ midöp u hag niŋbin u niŋöm, yip midmagö löm, kale u rö nöŋ Krajs manö aij u hag niŋbal.

¹⁷Pen niŋi bi yip mulu lugö Krajs manö hag niŋbal gau, gasi mihöp midö, yip gilö uŋham mideinabin, kale pen hib kub udnaböl a göm, anig gipal. ¹⁸Pen u manö midagöp! Kale yip gasi aij niŋöm Krajs manö aij u hag niŋbal aka yip gasi naiŋ niŋöm Krajs manö aij u hag niŋbal u, nan kub u kale Krajs manö aij u hag niŋbal. Anib u, yad miŋ miŋ gipin.

Pol, Krajs yip abad mideinab, a ga

Yad miŋ miŋ gipin u, hainö u rö nöŋ miŋ miŋ ginabin. ¹⁹Yad niŋbin, kale God niŋ sabe göl gi midpe, Jisas Krajs Ana niŋe yip abad midö, yad nagit midpin i höŋ arnabin. ^{††20}Pen yip aij ginab u, yad nan niŋön niŋön ginabin, kamiŋ mideinabin aka umnabin, yad gasi halö midem haŋ romanŋ yad klö gem Krajs manö aij niŋe u hag niŋem, hib niŋe u hagnö adö arö niŋöl gi yad nable gagnim. Nöd anig ga u, hainö anib unbö rö nöŋ ginim u aij. ²¹Kamiŋ yad u Krajs me; umnabin u, miŋi midpin rö wasö, mid aij yabiŋ ginabin. ^{††22}Haŋ romanŋ anibi kamiŋ mideinabin u, wög ginö nan magö rimnap pilnab. Anib u, yad umnabin aka mideinabin u niŋagpin. ²³Anib u, yad gasi mihöp midöp, pen umem am Krajs aip mideinam a gi gasi niŋbin. Anig giböp, yip aij yabiŋ giböp. ^{††24}Pen gasi yad ap midöp u, haŋ romanŋ anibi midem, kalöp gi niŋö, mid aij gimim u nan kub. ²⁵Anib u, yad ke gasi klö niŋbin u, umagnabin; kalöp gi niŋinö, Krajs manö aij niŋe u niŋ ud aij göl gi, niŋ cig pidöŋ göl gi, gi dammim, miŋ miŋ göl gi mideinabim. ²⁶Anib u, kale midpim u kauyanŋ amjakem seg mideinabun u, kalöp aij gö, Jisas Krajs miŋ miŋ yabiŋ göl gi mideinabim.

Kale piŋiŋ gagmim

²⁷Pen nan kub u, Krajs manö aij u hagöp rö nöŋ niŋmim gi aij gimim. Anig geinabim u, yad midpim u ninabin aka gai i midnö manö auö, kale gasi añ nöŋ niŋmim, klö yabiŋ wög jim niŋöl gimim, Krajs manö aij u niŋ ud pidöŋ gimim, niŋi bi gau hag niŋabim. ^{§28}Pen

†† 1:13 Ap 28:30 †† 1:19 2Ko 1:11 ††† 1:21 Gal 2:20 ††† 1:23 2Ko 5:8 § 1:27 Ep 4:1; 1De 2:12

nibi bi kalöp gi naj gipal gau niñmim, piñiñ gagmim. Jim ñöl midmim piñiñ gagpe, kale niñnaböl, God kalip al pak löm, kalöp pen ud kamiñ yunab. ²⁹ God nan aij ap kalöp ñöb u, kale Kraiñ nup niñ udpim. Pen God nan aij ap kalöp ñöb u, kale Kraiñ nibi bi nipe midmim, nibi bi rimnap kalöp mulu lugajip kale ilön udpim. ¹³⁰ Yad bi nipe midnö yip gi naj gipal rö, miñi kalöp u rö nöp gipal. Kale aip midnö yip gi naj geila uñham midmidin u amgö kale ke niñbim. Miñi u rö nöp, yip gi naj gipal u, nibi bi rimnap kalöp manö hag ñilö, niñbim.

Añ mam gau kalip midmagö lun

2 Kraiñ kalöp mög niñöm udöp u me, kale pidön limim gasi iru niñagpim. Kraiñ kalöp midmagö löp u me, kale gasi halö midpim. Ana nipe kalöp añ dan midöp u me, kale nup jim ñöl midmim, añ mam gau pen pen mög niñmim ud aij gipim. ² Anib u, gasi adö añi niñmim, pen pen midmagö limim, gasi kale jim ñöl midaimim. Anig geinabim me, yip aij yabiñ ginab. ³ Hon nibi bi kub midno, nibi bi rimnap hanip niñöm hib hon haglö adö aran, a gimim gasi u niñagmim. Hon nöp nibi bi kub, nibi bi rimnap gau nibi bi pro a gimim gasi u niñagmim. Nibi bi gau magöñhalö ud aij gep nibi bi midpal a gi gasi u niñmim. ^{†4} Hon nöp mid aij gun a gimim gasi u niñagmim; nibi bi rimnap u rö nöp mid aij gilara a gimim gasi u niñmim. [‡]

Kraiñ Jisas gasi niñöm ga rö u gimim

⁵ Kraiñ Jisas gasi niñöm ga rö u gimim:
⁶ Kraiñ Jisas hadame dagol gau
 pör nöp God midöp rö nöp midöp u pen
 God klö midöp rö u,
 adip adip midaiul a gi gasi u niñaga. ^{††}
⁷ Gasi nipe ke niñöm,
 nan nipe magöñhalö gau arö gem,
 bi nagí wög gep rö mideinam a gö,
 nime nup yag dauö ñiñan ap nöp löm,
 nibi bi midpal rö nöp mideia. ^{‡‡}
⁸ Pen gasi yad ke niñem ginam a göm gaga;
 God haga rö nöp gi dam arö niñöl gi,
 bi naj yabiñ kalip pen ilön ñibal rö u,
 nup mab kros ba lan al pak lilö uma. ^{‡‡‡}
⁹ Kraiñ ga anibu, God nup dam
 ram minöñ kumi kabö adö lan au löm,
 nup hib ke yabiñ hib adö lan midöp ap ñö,
 hib magöñhalö hib nipe mo gau midpal. ^{‡‡‡}
¹⁰ Anig ga u, Jisas hib nipe dap rannig,
 kale magöñhalö,
 kumi kabö adö lan au midpal gau abe,
 minöñ naböñ adö it i midpal gau abe;
 minöñ naböñ mo gau midpal gau abe;
 kugom yimöm, [§]
¹¹ kale magöñhalö waiö hagöm,
 Jisas Kraiñ nipe Bi Kub midöp a ginaböl.
 Manö anibu hageinaböl u,

† 1:29 Ap 16:19-40 †† 2:3 Gal 5:26 ‡ 2:4 1Ko 10:24 ††
 2:6 Jon 1:1-2; 17:5 ‡‡ 2:7 2Ko 8:9; Jon 1:14 ‡‡‡ 2:8 Hib 5:8; 12:2
 ‡‡‡ 2:9 Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 § 2:10 Ro 14:11

Bapi God mailö aij nipe u niñnaböl. ^{§†}

Hapö mailö paköp u rö, mailö göl gi midaiun

¹² Anib u, nibi bi midmagö yad gau. Kale aip midainö ñin u, manö hagnö niñmim gimimidim. Pen miñi gai i midpin u, manö kalöp hagabin anibi, anib unbö rö nöp niñmim gimim. God nibi bi nipe ram minöñ kumi kabö adö lan au ud arnab a ga manö aij u manö hon a gimim, pör nöp God nup gasi aij niñmim, nipe hagöp rö nöp niñmim, klö yabiñ gi midaimim. ¹³ God nipe nöp klö göm midmagö kale an dan gasi ñö, nup aij ginab adö u gun a gimim anig gipim. ¹⁴ Mulu lugö, pen pen hagagmim. ¹⁵ Kale anig gimim, ram minöñ it i midmim, nibi bi naj yabiñ nan si nan naj gimidal gau aip midpim u pen kale God ñi pai nipe aij yabiñ asiñ midagöp mideinabim. Kamiñ ñeb manö u ud nibi bi nan si nan naj gimidal gau kalip ñimim, gapí magö kumi kabö lan ñi lab rö u, kale mailö ñi limim. Anib u, Kraiñ ado gi aunab ñin u, Kraiñ manö aij kalöp pör hag ñibin u, hagnö pak li aragöp, niñöm adö anibu nöp gipal a gem, miñ miñ yabiñ ginabin. ^{§††}

¹⁷ Kale God nup niñ udpim u, nup nan pak sabe gi ñilö nup aij göp rö u göp. Pen Kraiñ manö aij u pör hag ñinö yip al pak lilö hagape yad lugnab u, manö midagöp. U yihariñ ñig wain ud nan pak sabe gipal adö u hon gipal rö u midöp. Kale God nup niñ udpim u nan pak sabe gep; hagape yad lugnab u ñig wain adö u hon gep. Anig gö, hon se göl God nup nan sabe gi ñino, nup aij ginab u niñem, ñiñi lem kalöp aip miñ miñ ginabin. ¹⁸ Anib u, kale u rö nöp miñ miñ gimim aij gö niñöl gi midaimim. ^{§†}

Dimodi ninab

¹⁹ Kale mid aij gipim aka aigöl gi rö midpim u niñagpin. Bi Kub Jisas yau a gö, söl midöp Dimodi nup yunö am kalöp niñöm apöm manö anibu hagö, yip aij ginim. ²⁰ Dimodi bi aij, yad kalöp mög niñem midmagö libin rö nipe kalöp u rö nöp mög niñöm midmagö löp. Bi ap unbö gagöp. ²¹ Bi rimnap anig gagpal; kalip ke aij ginim rö gasi niñöm gipal; Jisas Kraiñ nup aij ginim rö gasi niñöm gagpal. ^{§††22} Dimodi nipe bi aij yabiñ midöp u amgö kale ke hadö niñbim. Nipe ñi yad rö midö, bi apil mihau rö Jisas manö aij u hag ñi ajpul. ²³ Yad gasi niñbin u, söl midöp nagí midpin u manö haglö niñem, yip nan niñön ginaböl manö u Dimodi nup hagnö, nipe amöm kalöp hag ñinab. ²⁴ Gasi yad u, Bi Kub yau a gö, söl midöp yad ke u rö nöp midpim u ninabin.

Eaprodaidas ninab

²⁵ Pen kale mam hon Eaprodaidas nup hag yube apöm, yip abad midö niñöl gi, hol ami bi gipal rö klö gul God wög nipe u jim ñöl gipul. Pen miñi nup hag yunö kauyan au ado gi ninab. ^{§†26} Nipe kalöp midmagö löm am niñnam a göp. Nipe nan göp a gila u niñmim mög niñaipe u nipe niñöm gasi iru niñab. ²⁷ Eapro-

§† 2:11 Ro 10:9 §†† 2:15-16 Dan 12:3; Plp 1:10; 1De 2:19
 §† 2:18 Plp 3:1; 4:4 §†† 2:21 2Di 4:10 §† 2:25 Plp 4:18

daidas n̄p nan kub gö, mel uma u, God n̄p mög niñöm gö, urak ara. Pen n̄p nöp wasö; God ȳp u rö nöp mög niña. Mam an̄bu umböp, ȳp mög yabiñ giböp. ²⁸ An̄b u, Epaprodaidas n̄p ȳñid yunö amjakö, kalöp aij gö niñöl gi, yad gasi iru niñbin rö niñagnam. ²⁹ Kale nöd milö kub gau midaiabe, bi ȳp abadep ap midagö, bi kale an̄bu hagpe, Krai wög u ginam a göm, apöm ȳp abad midöm, mel uma. Bi rimnap unbö rö ḡpal gau ud aij gimim. An̄b u, niñe amjakö, Bi Kub n̄p wög göp mam hon u auab a gimim, n̄p hag wiñhai udmim miñ miñ yabiñ gimim.

Krais n̄p niñ udpin u me, God ȳp niñöm bi kamiñ aij yad hagöp

3 Añ mam bi. Yad manö söl hag junig gem, kalöp manö ap halö hagnig gabin. Bi Kub niñbi bi niñe midpim rö, miñ miñ gimim. Manö kalöp nöd hagnö u, kauyañ hagnam a ginö, ȳp marö gagöp. Kauyañ hagnö mid aij geinabim u aij.

² Kain haut gau niñ aij göl gi midaimim. Kale nan naij yabiñ ḡpal. Kale hañ romañ rib gi dö ḡpal. ³ Hon me God niñbi bi niñe ȳjig göl midpun. Niñön ginig: God Ana niñe u hanip aip midö, God n̄p sabe gun. Krai Jisas n̄p cig gun aij a gö niñöl gi midpun u me, God niñbi bi niñe ȳjig göl midpun. Hon hañ romañ nan gau ḡpal gasi niñun God niñbi bi niñe midageinabun, a gi gasi niñbun u me, God niñbi bi niñe kabö göl midpun. †

⁴ Pen hañ romañ nan gau ḡpal manö u hagöm, hon bi kub midpun a ginaböl u, yad hagnabin, kale hañ romañ nan an̄b gau bi kub wasö, yad ke nöp bi kub midpin. ^{†5} Ȳp yag dapöm ñin unbö raleb u midöm, wañ hañ u rib gi dö ḡila. Bac itañ hon Isrel, ñi niñe hain Benjamin it u me, yad bi Hibru ȳjig göl midpin. Pen Juda lo manö hagpal u, yad bi Perisi midainö rö, manö an̄bu hagöp rö magöñhalö niñ aij gem gi midmidin. ^{‡6} Juda manö an̄bu niñ damem klö yabiñ juem, Krai niñbi bi kalip niñem, gi naij yabiñ gimidin. Hon Juda niñbi bi lo manö pro pro ke ke gau gimidin rö, bi kub gau ȳp manö ap hagöl rö laga. ^{‡7} Pen hainö gasi niñ aij gem, nöd gimidin adö an̄bu niñ aij gem gagmidin u niñem, Krai ȳp göp u nöp nan aij a gi gasi añi u nöp niñöl gem, nöd gimidin nan gau magöñhalö nan yihariñ rö böñ nöp arö ginö. ^{‡8} Pen nöd gimidin nan gau nöp wasö. Gasi yad niñbin u, Krai Jisas Bi Kub yad niñbin u nan kub yabiñ. Nan rimnap gau magöñhalö nan yihariñ yabiñ. Krai Jisas n̄p wög ginam a gem, nan gau magöñhalö arö ginö. Krai bi niñe midem, n̄p niñ aij ginam a gem, nan gau magöñhalö acip acip rö niñbin. ⁹ Yad Krai aip jim ñöl nöp mideinam. Yad Juda lo manö adö u geinabin u, God ȳp niñöm bi kamiñ aij yad hagagnab. Pen Krai n̄p niñ udpin u me, God ȳp niñöm bi kamiñ aij yad hagöp. ^{‡10} An̄b u, Krai n̄p niñ aij gem, niñe uraka u klö an̄bu niñem, niñe marö kub uda u rö marö udem, niñe uma u rö umem, ^{‡11} niñe uraka u rö God gö yad u rö nöp uraknabin.

† 3:3 Ro 2:29 †† 3:4 2Ko 11:18 ‡ 3:5 Luk 1:59; 2Ko 11:22; Ap 23:6 †† 3:6 Ap 8:3 ‡† 3:7 Mad 13:44,46 ††† 3:9 Ro 3:21-22 ††† 3:10 Ro 6:3-5; 8:17

Pol klö göm ga

¹² Yad nan hagajin an̄bi magöñhalö udem bi asiñ midagöp midpin u hagagabin. Pen Krai Jisas ȳp udö bi aigeg bi rö mideinabin a göm ga u rö udnam a gem, klö gem dip arabin. ^{§13} Añ mam bi. Nan aij an̄bu hadö udpin a gem hagagabin. Pen yad gasi añi ap midöp. Nöd gimidin u haut gem, le löm nan aij adan au niñem dip arabin. ¹⁴ God nan aij ȳp ñinab u udnam a gi gasi añi u nöp niñöl gem, adan au kabö rö nöp gi dö gi amem, res pis ginab nagi an̄bu dip arabin. God ȳp wiñ alöm nan aij ñinab u, Krai Jisas ȳp gö ram minöñ kumi kabö adö lañ au pör mideinabin. ^{§15} Hon niñbi bi God n̄p cig aij gi midpun gau magöñhalö, gasi an̄bu rö nöp niñun. Pen manö adö rimnap gasi ke niñeinabim u, God kalöp gasi ȳjig göl niñeb u yamnab. ^{§16} Pen Krai manö aij niñ udpun u arö gagun; manö an̄bu niñ aij göl gi gino arnim.

¹⁷ Añ mam bi. Yad ḡpin rö gi dammim, niñbi bi an̄b rö ḡilö aröp gau niñmim, kalip udmim. ^{§18} Niñön ginig: kalöp pör hagmidin rö miñöñ gem kauyañ hagabin, niñbi bi iru nöp gau nan si nan naij göm, Krai mab kros ba lañ uma u kauat mauat rö midpal. ¹⁹ Kale ram minöñ naij yañ u arnaböl. Hañ romañ kale gasi göp adö u nöp gasi niñbal. Nan si nan naij ḡilö nable giböp pen kale bi gau kalip waiö hagpal. Nan minöñ naböñ adö it i midöp nöp gasi niñbal. ^{§20} Pen ram minöñ hon u ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp. Kumi kabö adö lañ au niñb, Bi niñbi bi kalip kamiñ yunab u, Bi Kub Jisas Krai, abad midpun. ^{§21} Niñe Bi klö yabiñ hagö, nan gau magöñhalö manö niñe niñöm hain ginab. Bi Kub Jisas Krai klö an̄bu gö, hañ romañ ña hon hij gi lugöp gau gö, hañ romañ aij yabiñ, hañ romañ niñe ke rö lö mideinabun. §

Mid aij gimim

4 An̄b u, niñbi bi aij yad gau. Milö kub gai i midem, kalöp midmagö lem, am niñnam a gem, gasi u niñöl gi midpin. Kalöp niñem, ñiñi lem gasi halö midpin. Manö kali kliñ rikpin an̄bi niñmim, anig gimim, Bi Kub niñ ud pidöñ göl gi midaimim. ^{§†}

² Yuodia aip Sidiki aip, yad kalöp niñbi miñau hagabin, kale Bi Kub u n̄p gasi niñbil rö, pen pen hagagmil, jim ñöl midaimil.

³ Pen bi yad aip jim ñöl wög ḡpul, nöp hagabin, niñbi an̄b miñau kalip gi ñimön, mid aij gimil. Nöd niñbi an̄b miñau, yad u, Klemen u, niñbi bi rimnap gau aip jim ñun, Krai manö aij niñe u niñbi bi gau hag ñimidun. God hib kale buk pör midep yañ rikö midöp. ^{§†}

⁴ Bi Kub n̄p cig gimim, miñ miñ göl gi midaimim. Kauyañ u kalöp hagabin, miñ miñ göl gi midaimim! ⁵ Niñbi bi hain aij yabiñ midaimim, niñbi bi gau magöñhalö niñöl. Bi Kub söl aunab. ^{§§6} Gasi kub niñagmim. God n̄p hag niñöl gi, aij a göl gi, nan magöñhalö

§ 3:12 1Di 6:12,19 §† 3:14 1Ko 9:24 §†† 3:15 1Ko 2:6 §† 3:17 1Ko 4:16 §†† 3:19 Ro 16:18 §† 3:20 Ep 2:6,19 §† 3:21 1Ko 15:28,43-53 §§† 4:1 1De 2:19-20 §§† 4:3 Luk 10:20 §§§ 4:5 Hib 10:25; Jem 5:8-9

nip sabe göl gi gimim. ^{†7} Anig gipe, Krais Jisas nip cig aij gi midpim u me, God hibur hain hain gasi midmagö kale aḡ daḡ lö, kale piñiḡ gimim gasi iru niḡagnabim. Nibi bi nöḡ midpun rö, God aigegö göm anig göḡ u niḡagpun. ^{††}

⁸ Añ mam bi. Yad manö söḡ hag junig gem, kalöp manö ap halö hagnig gabin.

Nan niñön u niḡö;

nan niñön u yijig göl;

nan niñön u kabö rö;

nan niñön u asiḡ midagöp;

nan niñön u midmagö lep;

nan niñön u nibi bi niḡöm ñiñi libal;

nan niñön u aij yöḡ;

nan niñön u nibi bi niḡöm aij a gipal;

nan anib gau nöḡ gasi niḡöl gi midaimim.

⁹ Kalöp aip midem, nan niñön ginö niḡbe u, manö niñön hagnö niḡbe u, niḡbe rö nöḡ gimim. Anig geinabim, God kalöp aip midöm, gasi midmagö kale abad midö, gasi iru niḡagnabim. [‡]

Pilipai nibi bi Pol nip nan ñeila, miñ miñ ga

¹⁰ Yad hagnö e, yip hauḡ gipal a gi gasi niḡnö u pen wasö; yip gasi niḡöl gi midaiḡbe pen adan midageia niḡöm kale yip nan ap yuagpe. Pen miñi yubim rö, yip gasi niḡöl gi midpim u niḡem, Bi Kub hon u nip miñ miñ yabiḡ gabin. ^{††} Ñin rimnap yiḡariḡ midpin gasi u niḡem hagagabin; Bi Kub yip gasi ñö uri niḡbin, yip niñön niñön ginab u, manö midagöp. ^{††} Ñin rimnap nan iru midöp; ñin rimnap midagöp. Midöp ñin gau niḡbin; midagöp ñin gau yiḡariḡ midpin. Göḡ anibu, nan iru midö aka midagö, gasi kub niḡagpin. ^{††} Bi Kub

[†] 4:6 Mad 6:25-34; Kol 4:2 ^{††} 4:7 Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15
[‡] 4:9 Ro 16:20

yip abad midöm ktö ñöḡ u me, yip niñön niñön gö a ginab u ginabin. ^{‡†}

¹⁴ Pen yip miñör gaia, kale yip gasi niḡmim nan ñibim u, aij yabiḡ gipim. ¹⁵ Kale Pilipai nibi bi niḡbim, kale Jisas manö aij niḡpe u nöḡ api niḡbe ñin u, yad Masedonia Propins arö gem, God Manö hag ñi ajmidin, God nibi bi niḡpe mideila gau rimnap yip nan ñagla. Kale Pilipai nibi bi nöḡ yip mani nan gau ñimidim. ^{††16} Pen amem daun kub Desalonaika midainö ñin u, yad nan ap midageia pen kale yip mani nan gau pör ñimidim.

¹⁷ Pen mani nan gau a gem hagagabin; gasi kale ke niḡmim, nan haḡwatö ñibe, God kalpe miñ miñ yabiḡ göm, kale gipe u hauḡ gagnab, a gem hagabin.

¹⁸ Nan yube magöḡhalö udpin. Bi kale Epaprodaidas nip mani nan gau ñibe, dapöm yip ñö, miñi nan iru lauöm ñilö, hañiḡ aij auö nip aij gimidöp rö u gipim.

¹⁹ Kale Krais Jisas nibi bi niḡpe midmim, yip nan yubim u, God yad bi gep yabiḡ u kalöp abad midöm, nan niñön midagainim gau kalöp ñinim.

²⁰ Anib u, God Bapi hon hib niḡpe pör nöḡ pör nöḡ hagno adö arnim. Anib unbö rö aij.

Manö naböḡ magö rimnap

²¹ Krais Jisas nibi bi niḡpe bi kub Sisa aip midpal gau, kalöp Krais Jisas nibi bi niḡpe midpim gau, "Kale midpim?" a gipal. Anib u me, God nibi bi niḡpe aui midpun magöḡhalö, kalöp Krais Jisas nibi bi niḡpe midpim gau magöḡhalö, "Kale midpim?" a gabun.

²³ Bi Kub Jisas Krais kalöp magöḡhalö möḡ niḡöm abad midainim.

^{††} 4:13 2Ko 12:10 ^{‡‡} 4:15 2Ko 11:9

Kolosi

1 Yad Pol. God nipe ke yip hag lö, Krai Jisas manö ud arep bi ap midpin. Pen miñi mam hon Dimodi yad aip midö niñöl gi, kalöp Krai Jisas nip niñ udmim cig aij gimim añ mam daun kub Kolosi midpim gau, köp anibi kali ktiñ rikabin.

God Bapi hon kalöp mög niñöm ud aij gö, mid aij gimim.

Pol Krai nibi bi Kolosi gau sabe göm, God nip aij a ga

³ Haglö niñbun, kale Krai Jisas niñ udmim cig aij gimim, nibi bi nip niñ udpal gau kalip magöñhalö midmagö libim. Anib u, sabe gun, kalöp gasi niñun, pör nöp God Bi Kub hon Jisas Krai Nap nipe u nip aij a gipun. ¹⁵ Ram minöñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a gi gasi niñbim u me, kale Krai Jisas nip cig aij gimim, nibi bi nipe gau midmagö libim. Manö niñö, Krai manö aij u, nöd auö, nan aij kalöp kumi kabö adö lañ au midöp u hadö niñbe. ^{††}

⁶ Nöd api Krai manö aij u niñmim, God nibi bi gau mög niñöm ud aij göp manö yuö yabiñ u niñmim, kale ke halö niñ udpim ñin u rikö, Krai manö aij u kalöp an dan magö pilöm kub ranöm arab rö u, anib unbö rö nöp me, ram minöñ gau gau kid kid magöñhalö gau, Krai manö aij u aramöm nibi bi an kale dan magö pilöm kub ranöm arab.

⁷ Epapras, hon aip nagj wög göm, Krai nip wög pör gi aij göp u, kalöp nöd api Krai manö aij u hag ña. Anig ga u, hanip gi ña. ⁸ Epapras aui apöm, Ana kalöp an dan midö niñöl gi, nibi bi gau midmagö libim u, hanip hag ña. [‡]

⁹ Anib u, Epapras nipe nöd api hanip manö hag ño niñno ñin u rikö, kalöp nan a gun God nip pör nöp sabe gipun. God nip sabe gun hagabun, nip aij ginim adö u nöp, Ana nipe kalöp gasi ñö kale gasi niñ kid hiikmim nan niñön God nip aij ginab u niñ aij gimim, a gabun. ^{††10} Anib u, Bi Kub nibi bi nipe yabiñ rö gi midmim, nip aij ginab adö u nöp gipe arnim. Anig gimim, nan aij ke ke iru nöp gi dammim, God nipe aigale bi rö midöp u niñ aij yabiñ ginabim. Anig gipe, nan magö iru nöp pilnab. ¹¹ God nipe Bi klö unbö ke yabiñ mailö halö midöp u, nipe klö nipe magöñhalö kalöp ñö, kale pidöñ nipe udmim, marö rimnap auö gasi anibu niñagmim, gasi halö midmim, miñ miñ göl gi, ^{††12} Bapi nip aij a göl gi midaimim. Krai nibi bi nipe ram minöñ pör mailö gimidöp au nan aij udnaböl u, Bapi nipe kalöp gö, kale u rö nöp nan aij anibu udnabim.

† 1:3-4 Ep 1:15,16 †† 1:5 Ep 1:13; 1Pi 1:4 ‡ 1:8 Kol 4:12; Plm 23 †† 1:9 Ep 1:16,17 †† 1:11 Ep 1:19; 3:16

^{††13} Seden, bi sibön böñ gau abad midöp u, hanip nagj adik pidöñ limidöp u pen God nipe hanip hubik yuö, miñi Ni midmagö nipe hanip ud aij göm abad midöp.

^{††14} Ni nipe nöp hanip nan a göm umöm, nagj midaino u hubik yua; nipe nan si nan naj gipun gau niñöm arö ga. [§]

Krai nan gau magöñhalö abad midöp

¹⁵ Nap God nip waiö niñun rö lagöp u pen Ni nipe me Nap rö midöp. Nibi bi nan gau gi laga ñin u, Ni Nap aip mideia. Nibi bi nan gau magöñhalö yagol rö midöp; Krai nipe adö lañol midöp. ^{§†16} Nan kumi kabö adö lañ gau abe, nan minöñ naböñ it i abe, nan amgö niñbun gau abe, nan amgö niñagpun gau abe, ana nan gau abad midpal gau abe, magöñhalö nipe nöp gi la. Gi la u, Krai hib nipe haglö adö arnim a göm gi la. ¹⁷ Ram minöñ hadame dagol gau gi laga ñin u, Krai mideia. Nipe midöp u me, nan gau magöñhalö ka ke u midöm jim ñöl midöp. ^{§††18} Krai nipe nabic magö rö midöp; nibi bi nipe gau, cöc u, hañ roman nipe midöp. Nipe gö cöc hañ roman kamiñ midöp. Nipe it göm umöm kauyañ uraka u me, nan niñön niñön midöp gau yagol rö midöp; nipe nöp adö lañol midöp. ^{§†19} God gasi nipe ke niñöm gö, God nipe midöp rö nöp, Krai anib unbö rö nöp midöp. ^{§††20} Anib u, nan niñön niñön minöñ naböñ it i midöp abe, ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp abe, nan gau magöñhalö God aip jim ñinim rö löp. Nöd nan gau God nip kaua maua rö midmidöp. Pen Ni nipe, Nap nipe ke midöp rö nöp midöm, mab kros ba lañ hagape lugö umö, uri nan gau magöñhalö God aip jim ñinim rö löp. ^{§†}

²¹ Kale nöd nan si nan naj gasi niñöl gi, anib unbö rö nöp göl gi midmim, God nibi bi al niñeb nipe midmim, milö gau rö midmidim. ^{§†22} Miñi pen Ni nipe hañ roman löm uma rö, kalöp ud nipe ke aip jim ñöl lö, ram minöñ nipe kumi kabö adö lañ au arammim, God amgö ilö nipe au nibi bi uñ, nibi bi asiñ midagöp, nibi bi manö ap midagöp, mideinabim. ^{§††23} Pen kale Krai manö aij niñ udpim u, ram padö rö niñ udöl gi midmim, God nan aij kalöp ñinab u gasi midmagö kale an dan pidöñ limim gasi niñöl gi midaimim. Manö aij kalöp haglö niñbim anibu, kalöp nöp wasö, nibi bi ram minöñ gau kid kid magöñhalö hag ñilö ara. Yad Pol u rö nöp wög adö anibu nöp gipin.

††† 1:12 Ep 1:11,18 ††† 1:13 Luk 22:53; Ep 2:2 § 1:14 Ep 1:7 §† 1:15 2Ko 4:4; Jon 1:18 §†† 1:17 Jon 1:1; 8:58 §‡ 1:18 Ep 1:22-23; Ap 26:23; Rep 1:5 §†† 1:19 Kol 2:9 §† 1:20 Ep 1:10; 2:16 §‡ 1:21 Ro 5:10; Ep 2:12 §§† 1:22 Ep 2:14-16; 5:27

Pol Kraiſ nſp wög geia

²⁴ Kalöp nan a gem Kraiſ manö aij hag řinö yſp gſ naij gſlö marö udnö u, miři yad miř miř gſpin. Kraiſ niſpe ke marö kub yabiř uda u rö, Kraiſ niři bi marö kub yabiř udöl a gem, Kraiſ hař romanj niſpe u, cöc niſpe u, gſ řinam a gem, hař romanj yad marö řimnap uſpin.

²⁵ God yſp hag lö, kalöp God Manö u magöřhalö hag ři aij gimidin u me, cöc niſpe u niſp wög gſ řeb bi ap midpin. ^{†26} Manö aij aniřbu hadame gau mi iru yabiř pi göl midmidöp pen miři God niſpe Kraiſ niři bi niſpe kalſp manö aniřbu waiö la. ^{††27} God gaſi niřöm manö hag la u, manö aij yabiř, manö mailö halö pi göl midmidöp u, niři bi gau magöřhalö niřöl a göm, niři bi niſpe kalſp waiö yamnab. Manö aij aniřbu it u anig göl midöp: Kraiſ midmagö kale ař dař midöp; aniřbu u kale ram minöř kumi kabö adö lař au arammim, God mailö ke halö au midöp aip pör mideinabim. ²⁸ Aniřbu u, hon Kraiſ nöſp hag řiřbun. Kale magöřhalö Kraiſ niřp cſg aij göl gſ, manö niſpe niř aij göm, hagöp rö nöſp göl gſ mideinaböl a gun, gaſi niř aij gun niři bi gau kalſp magöřhalö rimid ukun, Kraiſ manö aij u hag řimidun. ²⁹ Adö aniřbu nöſp, Kraiſ klö naij niſpe ke magöřhalö yſp řöb u udem, klö gem wög niſpe göl gſ midpin. ‡

Kalöp manö piral hagöl u, udagmim

2 Pen niřjim! Kale Kolosi niři bi gau abe, Leodisia niři bi gau abe, niři bi řimnap halö mulu adiř yad niřagpal gau abe, mid aij gimim a gem, wög klö yabiř gabin. ² Kale gaſi halö midöm, gaſi aři ap nöſp niřöm, pen pen midmagö löm, gaſi niř kid hiřköm, God Manö pi göl midmidöp u magöřhalö niř aij göl, a gſ gaſi niřbin. God Manö pi göl midmidöp u Kraiſ. ³ Kraiſ niřp ař dař nöſp God gaſi aij aij magöřhalö pi göl midöp u me, niſpe ke nöſp God gaſi aij aniřbu waiö linim rö löp. ††
⁴ Niři bi řimnap pir alöm, manö kliř aij řimnap haglö niřöl gſ, manö piral kale aniřbu niř udmim rö löp a gem, kalöp manö aniři hag ři aij gabin. ††5 Yad ram minöř milö auſ midpin u pen gaſi yad u kalöp lau adö midö niřöl gſ, kalöp gaſi niřöl gſ midpin. Pen kale Kraiſ niřp niř ud piđöř gimim, agamij midmim, jim řöl midpin u, yſp aij yabiř göp. †††

Kraiſ aip midun niſpe hagöp rö nöſp gun

⁶ Kale Jiſas Kraiſ niřp niř udmim, Bi Kub hon a gimim uſpim u me, adö aniřbu nöſp niřmim gſpe arnim. ⁷ Kraiſ niřp cſg aij gimim, manö niřö niſpe hag řilö niřbe u niř ud piđöř gimim, hagöp rö nöſp gimim, God niřp aij a göl gſ nöſp midaimim. †††

⁸ Pen niř aij gimim. Niři bi řimnap kalöp manö yiřariř manö piral haglö, kale manö piral aniřbu udmim kid kale gau ammim rö löp. Manö yiřariř manö piral hagpal u, bac bi aiud kale abe, ana naij nan gau minöř naböř it i abad midpal gau aiud abe udöm hag-

pal. Kraiſ manö aij u udöm hagagpal. ⁹ Niřön ginig: Kraiſ hař romanj halö midöp u pen God midöp rö u, Kraiſ niſpe aniřbu unbö rö nöſp midöp. ^{§10} God niſpe gö, kale Kraiſ niřp cſg gimim, niřp aip jim řöl midmim, kamiř yabiř midpim. Niſpe nöſp me, ana naij nan gau minöř naböř it i abad midpal gau magöřhalö adö lagod midöp. §†

¹¹ Kale Kraiſ aip jim řöl midpim u me, kale hadö Juda niři bi hař řiřbi gſ dö gſpal rö u midpim. Juda niři bi gau ru pi řimagö udöm hař řiřbi gſ dö gſpal, pen Kraiſ aip jim řöl midpim u me, niſpe nan si nan naij gimimid nagſ u řiřbi gſ dö göp. ^{§††12} Kalöp řiřg pakla u, kalöp Kraiſ aip řiřöl gſla; kale God klö niſpe Jiſas ud urak řiř u niř udpe u me, God kalöp Kraiſ aip ud urak řiř, niři bi kamiř giřön niřö niſpe midpim. §†

¹³ Kale nöđ nan si nan naij adö u nöſp gimimid, Kraiſ niſpe nan si nan naij gimimid nagſ u řiřbi gſ dö gaga řin u, kale niři bi hadö umbal rö midaiſbe. Pen God niſpe ke gö, uri kale Kraiſ aip kamiř midpim. God nan si nan naij gſno u magöřhalö niřöm arö ga. ^{§††14} Nan si nan naij gſno u, köp ař yař kali kliř riköm, lo manö ke ke pen řeb manö u halö kali kliř rikla u, God köp aniřbu ud mab kros ba lař cſpſ pak lö, böř nöſp piř ga. ^{§††15} Mab kros ba lař Kraiſ niſpe ana naij nan gau minöř naböř it i abad midpal gau mo niſpe gau löm, niři bi gau niř midlö niřöl gſ, kalſp nagſ adſköm ud řiřbi gſ ud ara.

¹⁶ Aniř ga rö, kale nan magö řimnap gau řiřg řimnap gau řiřbe, niři bi řimnap kalöp hag pro gaiöl, gaſi iru niřagmim. Miři God niřp ſabe gep řin kub a göm aſi maſi gſnaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gaſi iru niřagmim. Miři rakſn giřön auöp řin kub a göm aſi maſi gſnaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gaſi iru niřagmim. Miři Juda God niřp ſabe gep řin kub a göm aſi maſi gſnaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gaſi iru niřagmim. ^{§††17} Kraiſ auaga řin u, nan aniřbu gau ana rö niřöm gimidal; pen nan yabiř u Kraiſ. ^{§§†}

¹⁸ Aniřbu u, niři bi řimnap apöm, manö milö hagöm, naböř niřbun rö, kale aniřg aniřg gimim, aka niři bi ramö rö midmim, aka ejol gau ſabe gimim, a gaiöl u, manö kale udmim, God nan aij kalöp řiřnab nan u arö gagmim. Niři bi aniřbu gau, Kraiſ manö aij u niřagpal; gaſi kale ke nöſp niřöm, gaſi piral gau niřö gau niřö udöm, hon niři bi kub a göm, aiud yiřariř milö yabiř udaböl. ¹⁹ Niři bi aniřbu gau, Kraiſ niřp arö göm adö aniřbu arbal. Pen Kraiſ niſpe nabiř magö midöm, hař romanj niſpe u, magöřhalö kidſ got rö řim řöl löm, nan aij řöm, abad mid aij gö niřöl gſ, God niřp aij gſnim rö u, hař romanj kub gö gö arab. ^{§§†}

²⁰ Kraiſ cſg gſpim u me, niřp aip umbe, ana naij nan gau minöř naböř it i abad midpal gau mo kale gau midagpim; kalöp nan ap ginig klö ap midagöp. Aniřbu u, niřön ginig niři bi gau gaſi niřbal rö gaſi niřbim?

²¹ "Nan u řimagö udagmim! Nan u niřagmim! Nan u

† 1:25 Ep 3:2,7-8 †† 1:26 Ro 16:25-26; Ep 3:5,9 ‡ 1:29 Ep 3:7,20; Pſp 4:13 †† 2:3 1Ko 1:24,30 †† 2:4 Ro 16:18 ††† 2:5 1Ko 5:3 ††† 2:7 Ep 3:17

§ 2:9 Jon 1:14,16 §† 2:10 Ep 1:21-22 §†† 2:11 Ro 2:29 §† 2:12 Ro 6:4 §†† 2:13 Ep 2:1,4-5 §† 2:14 Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 §† 2:16 Ro 14:1-12 §§† 2:17 Hib 8:5 §§† 2:19 Ep 2:21; 4:16

ud niḡagmim," a gıpal, ^{†22} pen nan magö ḡiḡ nan hagpal nan gau magöḡhalö ḡiḡlö pis ginab. Manö kliḡ aij hag ḡibal gau magöḡhalö niḡi bi gasi ke niḡöm hagpal adö u nöḡ niḡöm hag ḡibal. ^{††}

²³ Niḡi bi aniḡ gau, ejol abe sabe gun a göm, niḡi bi möḡ gep rö midno aij ginab a göm, nan asi masi göm, biḡlam midpal. Aniḡ giḡö, niḡi bi riḡnap niḡlö, manö niḡö rö linab u pen nan si nan naiḡ gep gasi u auö, nan piral gau nöḡ gasi niḡöm, Kraiḡ niḡ cig midagpal rö, nan ap ktö ḡö, haḡ romaḡ ke gasi göḡ u arö göl rö lagöp.

God hanip gö, Kraiḡ aip urakno

3 Pen kale Kraiḡ aip urakmim kamiḡ giḡsön niḡö midpim u, miḡnöḡ naböḡ adö it i nan gau gasi u niḡagmim. Gasi kub kale u arniḡ nan ram miḡnöḡ kumi kabö adö laḡ midöp gau. Kraiḡ niḡe uraköm adö laḡ au aramöm, God ḡimagö yiḡḡ böḡ lau asik midöp. ^{‡3} Kale Kraiḡ aip umbe u me, kamiḡ miḡdep magö kale u God Kraiḡ kalip apil miḡau aip pi göl midöp. ⁴ Kamiḡ miḡdep magö kale it u Kraiḡ. Hainö niḡe aunab ḡin u, amun niḡe aip mailö unbö ke halö mid aij ginabun.

Nöd midmidim u ke, uri midpim u ke

⁵ Aniḡ u, nan niḡön haḡ romaḡ gasi göḡ u al pak limim. Niḡi si bi si giḡmim, gasi naiḡ niḡmim, haḡöwaḡö giḡmim, nan si nan naiḡ nöḡ gun a giḡmim, utpö kiḡno kibap gol mani nan gau iru nöḡ udun a giḡmim giḡe aragniḡ. Utpö kiḡno kibap gol mani nan gau iru nöḡ udun a giḡ gasi niḡbal niḡi bi gau, kale niḡi bi nan piral sabe gıpal rö nöḡ midpal. ^{††6} Adö aniḡ gau nöḡ giḡö, God kalip kal juö, ilön kub yabiḡ udnaböl. ⁷ Kale ke nöḡ nagı naiḡ adö aniḡu nöḡ gasi niḡmim, aniḡ unbö rö nöḡ giḡmidim. ⁸ Pen miḡni nagı naiḡ adö u böḡ nöḡ arö giḡmim. Nöd mulu kal niḡmim, kal yabiḡ jumim, gasi naiḡ niḡmim, niḡi bi gau kalip hag pro giḡmim, uraḡaḡ hagmim giḡmidim rö, miḡni gagmim. ^{††9} Manö piral hagmim, pen hagö pen hagö giḡmidim u, u rö nöḡ hagagmim. Kraiḡ aip umbe u me, giḡ naiḡ giḡmidim nagı u kalöp waḡiḡ rö wam wam ga u, hibur gasi midmagö nöḡ niḡö kale u, ud asik ke gau yubim. ^{††10} Hibur gasi midmagö nöḡ niḡö kale u ud asik yumim, hibur gasi midmagö hain niḡö kale u, waḡiḡ rö rol libim. Niḡi bi giḡsön niḡö midmim, God kalöp giḡ la u pör nöḡ gö, kale niḡe ke midöp rö nöḡ limim, niḡ niḡ aij yabiḡ ginabim. ^{††11} God aniḡ ga u me, Griḡ niḡi bi gau ke, Juda niḡi bi gau ke midagpal. Niḡi bi haḡ riḡ giḡ dö gıpal gau ke, niḡi bi haḡ riḡ giḡ dö gagpal gau ke midagpal. Niḡi bi köḡ kalı kliḡ amḡö li niḡbal gau ke, niḡi bi köḡ kalı kliḡ amḡö li niḡagpal gau ke midagpal. Niḡi bi wiḡap gau ke, niḡi bi uböl gau ke midagpal. Niḡi bi rau dam liḡö nagı wög gıpal gau ke, niḡi bi gasi kale ke niḡöm wög gıpal gau ke midagpal. Niḡi bi giḡsön niḡö midpun u me, Kraiḡ niḡe ke nöḡ hanip magöḡhalö midmagö raul

anj daḡ midö, nan riḡnap magöḡhalö nan yiḡariḡ rö löp. [§]

¹² God niḡi bi niḡe midpim. Niḡe kalöp midmagö löm, niḡi bi niḡe ke hag la. Aniḡ u, waḡiḡ rol libal rö, giḡ aij gep nagı u rol limim. Niḡi bi gau kalip möḡ niḡmim, ud aij giḡmim; hib kale ke hagpe adö aragniḡ; niḡi bi hain aij midmim; niḡi bi gau manö hain hagmim kal juagmim. ^{††13} Kraiḡ niḡi bi niḡe riḡnap kalöp giḡ naiḡ gaiöl, kalip pen giḡ naiḡ gagmim. Manö riḡnap midainim, Bi Kub kale nan si nan naiḡ giḡe niḡöm arö göḡ rö u, niḡi bi gau kalöp giḡ naiḡ gaiöl u, u rö nöḡ niḡmim arö giḡmim. ^{††14} Pen kale nagı aij aniḡu rol giḡmim, höḡ adö lagod au midmagö lep magö u rol giḡmim. Niḡi bi midmagö lep magö u, nan aij gau magöḡhalö wam wam ud jim ḡöm lö, nan aij ap utep gagniḡ. ^{§†}

¹⁵ God kalöp udöm haḡ romaḡ aḡi nöḡ jim ḡöl la u, kale agamiḡ midmim pen pen ud aij giḡmim a göm ga. Aniḡ u, Kraiḡ hibur hain hain ḡöb u niḡ hag niḡmim, midmagö kalöp anj daḡ hibur hain hain hain magö aniḡu lö, agamiḡ midmim, nan niḡön niḡ aij ginab u niḡnabim. Aniḡ u, niḡ aij a göl giḡ nöḡ midaimim. ^{††16} Kraiḡ manö aij u anj kalöp daḡ ajmaḡ rauöm rö midainim niḡöl giḡ, manö niḡe u niḡ aij yabiḡ giḡmim me, pen pen hag ḡi aij göl giḡ, God Manö adıḡ Sam a gıpal riḡnap, God hib niḡe dap raneb kimap riḡnap hagöl giḡ, God niḡ aij a göl giḡ midaimim. ^{††17} Pen manö hagniḡ aka niḡön niḡön giḡniḡ, Bi Kub Jiḡas niḡi bi niḡe midpun a giḡmim, God Jiḡas kalip apil miḡau aij a göl giḡ nöḡ giḡe arniḡ. ^{§†}

Kraiḡ niḡi bi niḡe gau mid aij göl

¹⁸ Kale niḡi gau, kale Kraiḡ niḡ uḡpim rö, nagamul bi manö hagöl u hain giḡmim. ^{§††}

¹⁹ Pen kale bi gau, niḡi kale gau kalip manö ktö giḡmim hagagmim; kalip midmagö limim. ^{§††}

²⁰ Kale ḡi pai gau, kale Kraiḡ niḡ uḡpim rö, name nap hagöl rö magöḡhalö hain giḡmim. Aniḡ geinabim God niḡ aij ginab. ^{§§§}

²¹ Pen kale nap bi, ḡi pai kale gau kalip manö ktö giḡmim hagpe hagpe, gasi naiḡ niḡöm, mid aij gagöl rö löp u, niḡ aij giḡmim. ¹⁸

Niḡi bi nagı wög gıpal gau; bi kub kale gau

²² Kalöp niḡi bi, bi riḡnap nagı adıḡ li daulö, kalip nagı wög giḡ ḡimimidim gau, manö riḡnap hagniḡ gabin. Bi kub niḡmidal magö u nöḡ niḡmidlö niḡöl giḡ wög giḡno, kalip aij gaḡ a giḡmim gagmim. Gasi miḡöp niḡagmim, Bi Kub hon kumi kabö adö laḡ u niḡ midöp rö, giḡ aij gun a giḡmim, aij gö niḡöl giḡ giḡmim. ¹⁹²³ Kale nan niḡön niḡön geinabim, niḡi bi miḡnöḡ naböḡ it i riḡnap kalip wög gabun a giḡmim gagmim; Bi Kub kumi kabö adö laḡ u niḡ wög gabun a giḡmim, ktö giḡmim gasi aij niḡöl giḡ giḡmim. ²⁴ Wög giḡ ḡiḡim u, Bi Kub Kraiḡ niḡ wög giḡ ḡiḡim. Kale niḡnim Bi Kub niḡe pen ḡöm kalöp nan aij ḡinab. ²⁵ Pen God niḡe niḡi bi giḡ naiḡ ginaböl gau

† 2:21 Gal 4:3,9; 1Di 4:3 †† 2:22 Mad 15:9 ‡ 3:1-2 Mad 6:33; Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20 †† 3:5 Ro 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 ‡† 3:8 Ep 4:25-29; 5:4 ††† 3:9 Ep 4:22,25 ††† 3:10 Ep 4:24

§ 3:11 Gal 3:28 †† 3:12 1Pi 2:9 ††† 3:13 Ep 4:2,32 †† 3:14 Ro 13:8-10 ††† 3:15 Plp 4:7; 1Ko 12:27; Ep 4:4 †† 3:16 Ep 5:19 †† 3:17 1Ko 10:31; Ep 5:20 ††† 3:18 Ep 5:22 ††† 3:19 Ep 5:25 ††† 3:20 Ep 6:1 18 3:21 Ep 6:4 19 3:22 Ep 6:5-8

manö kub hagnig, nibi bi kub gau, nibi bi pro gau a göm, manö kub gagnab; adö aňi u nöp hagöm, ilön ñinab. †

4 Anib u, kale bi kub rö midpim gau, Bi Kub kale ku-mi kabö adö laŋ midöp u gasi niŋöl gimim, nibi bi kalöp nagı wög gi ñibal gau kalip abad mid aij gimim, nan kalip ñeb rö u hatöwatö ñimim. ††

God nıp sabe göl gi midaimim

² Kale gasi niŋ aij göl gi, aij a göl gi, God nıp sabe göl gi midaimim. †³ Hanıp u rö nöp God nıp sabe göl gi midpe, God nıpe adan hiikö, Krai manö aij pi göl mid-midöp u nibi bi gau kalip waiö hag ñinabun. Krai manö aij u nöp hagnö, yıp nagı leila midpin. ††⁴ Pen God nıp sabe gıpe, yıp abad midö niŋöl gi, manö anıbu hag ñi aij ginö, nibi bi niŋ aij göl. Yad unbö rö nöp gi-nam u aij.

⁵ Kale pör nöp gasi niŋöl gi midpe, adan hiiknim, nibi bi Krai nıp niŋ udagpal gau, gasi niŋ aij göl gi, kalip ud aij gimim, Krai manö aij u hag ñimim. ††⁶ Maj mi-gan kale u dö sol dö kal rö lainim. Anıg gö, nibi bi manö kale niŋlö, dö gö, niŋ aij ginaböl. Kalöp manö nihön rö hag niŋnaböl, kalip pen hag ñi aij gimim. †††

Pol Dijikas Onesimas bi mihau kalip yua

⁷ Mam midmagö hon Dijikas, yad Bi Kub nıp wög ktö gıpin rö göp u, nıp yunö ninab. Nıpe midpim u amöm, yad aigegö rö midpin u kalöp hag ñö niŋmim miñ miñ gimim a gem yunabin. †††⁹ Pen mam midmagö hon Onesimas, bi kalpe ke u, Dijikas aip ninabil. Onesimas nıpe u rö nöp, yad Bi Kub nıp wög ktö gıpin rö, u rö nöp göp. Ammil, nan nihön nihön gai i gab u magöŋhalö kalöp hag ñi aij ginabil. †

† 3:25 Ro 2:11 †† 4:1 Ep 6:9 † 4:2 Ep 6:18; Plp 4:6 †† 4:3 Ro 15:30; Ep 6:19 †† 4:5 Ep 5:15-16 ††† 4:6 Ep 4:29; 1Pi 3:15 ††† 4:7-8 Ep 6:21-22 § 4:9 Plm 10-12

Pol manö hag naböŋ jua

¹⁰ Bi Arisdakas, yad aip nagı midpul u abe, bi hon Mak abe kalöp, "Midpim?" a gıpil. Mak me, bi hon Ban-abas nimdaŋ nıpe u. Bi anıbu nöp nöd manö yuem hagnö, "Nıp yagol u amjakö ud aij gim," a ginö. ††¹¹ Bi hon Jisas, hib nıpe ap Jasdaz a gıpal u, u rö nöp kalöp, "Midpim?" a göp. Bi Juda mihau niŋaŋ anıbu gau me yad aip wög gıpun. Juda rimnap yıp gasi ap ap niŋöm jim ñöl wög gagpun; kale yam nöp yad aip God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñibun.

¹² Bi kale Epapras, Krai Jisas nıp wög göp u, kalöp, "Midpim?" a göp. Nıpe pör pör ktö göm kalöp God nıp sabe göm hagöp, "Kale gasi rimnap niŋagöm, Krai manö aij u niŋ ud pidöŋ göm, nıp cıg aij göm, hagnabön rö nöp gılo arnim," a göp. †††¹³ Amgö yad ke niŋem kalöp hagabin, nıpe ktö göm kalöp wög göm, Leodisia nibi bi kalip wög göm, Hirapolis nibi bi kalip wög göm göp.

¹⁴ Pen bi aij hon, wös wameb bi Luk abe, Demas abe kalöp, "Midpim?" a gıpil. ¹⁵ Aň mam daun kub Leodisia gau, nibi bi apöm nibi Nimpa ram God nıp sabe gıpal gau magöŋhalö, "Pol kalöp, 'Midpim?' a göp," a gimim.

¹⁶ Kalöp köp yuabin i niŋmim, ñibe arö, Krai nibi bi Leodisia midpal gau u rö nöp niŋöl. Pen Leodisia nibi bi kalip köp yubin u, kale u rö nöp udmim niŋmim.

¹⁷ Pen Akıpas nıp hagmim, "Bi Kub wög nöp hag la u gi udmön," a gimim. ††

¹⁸ Yad Pol, miñi ñimagö yad u ke, manö adıŋ magö i kali ktiñ rikabin. Yıp sen udöm nagı pidöŋ libal u, yıp hauť gagmim. God kalöp mög niŋöm ud aij gö, mid aij gimim. †††

†† 4:10 Ap 12:12; 15:37-39; 13:13 ††† 4:12 Kol 1:7; 2Di 4:10-11; Plm 23-24 †† 4:17 Plm 2 ††† 4:18 1Ko 16:21

1 Desalonaika

1 Hon Pol, Sailas, Dimodi, kalöp Bapi God Bi Kub Jisas Kraiss apil miñau niñi bi kale daun kub Desalonaika midpim gau, köp aniñi kali kliñ rikabun. God kalöp mög niñöm ud aij gö, mid aij gimim. †

Desalonaika niñi bi Kraiss niñ udöm cig aij gila

² Sabe gun, kalöp magöñhalö pör nöp God niñ aij a gipun. ³ Bapi God niñ sabe gun, pör nöp kalöp gasi niñun, kale aige göl rö gipim u gasi niñun, God niñ aij a gipun. Kale Bi Kub hon Jisas Kraiss niñ niñ udmim cig aij gimim, niñ wög gi aij gipim; kale Bi Kub hon Jisas Kraiss niñ midmagö limim, ktö gimim niñ wög göl gi midpim; kale Bi Kub hon Jisas Kraiss aip ram minöñ kumi kabö adö lañ au arammim nan aij udnabim a gimim, marö auö gasi iru niñagpim. ††

⁴ Añ mam aij. Hon niñbun kale me, God midmagö löm niñi bi niñe ke uda niñi bi gau midpim. ⁵ Kraiss manö aij niñe u dam ram kale gau amun, kalöp manö magö nöp hag ñagno. Ana Uñ niñe hanip añ dañ midöm, ktö niñe hanip ñö niñöl gi, Kraiss manö aij u manö niñö yabiñ midöp a gun, kalöp manö yijig göl yabiñ u hag ñino niñ udpe. Kalöp aip hanmidun u, kalöp nan a gun anig göl gi midmidun u, kale ke hadö niñbim. ⁶ Bi Kub gimidöp u niñmim, hon ke gimidun u niñmim, aniñ unbö rö nöp gi midaiñe. Kale bistam yabiñ midmidim pen Ana Uñ niñe gö, kale Kraiss manö aij u niñmim, miñ miñ göl gi niñ ud midaiñe. ⁷ Anig göl gi aij gipe aniñu, Kraiss niñi bi niñe Masedonia Propins mideila gau abe, Akaia Propins mideila gau abe niñöm, aniñ unbö rö nöp gi aij gi mideila.

⁸ Kale God niñ niñ udpe u, manö aniñu aram aram, Masedonia Propins, Akaia Propins gau nöp wasö, ram minöñ gau gau magöñhalö ara niñöm niñi bi gau magöñhalö hadö niñbal. ⁹ Aniñ u, hon ram minöñ rimnap amjakno, niñi bi aniñ gau ke aiud udöm hagpal, "Desalonaika niñi bi kalip manö aij u hag ñaibe, kalöp ud aij göm, nan piral sabe gimidal gau arö göm, God niñö pör kamiñ midöp u niñ niñ udöm, niñe hagöp rö nöp göm, ¹⁰ Niñ niñe Jisas umö, God gö uraka u, kumi kabö adö lañ au niñö ado gi aunim a göm, abad midpal," a gipal. Jisas hanip nan a göm uma u me, God kaljööm pen ilön kub niñab u udagnabun.

Pol Desalonaika midöm Bi Kub niñ wög ga

2 Añ mam bi, kale ke niñbim, nöd ram kale auno u, yihariñ auagno. ² Daun kub Pilipai nöd amun hag

ñino, niñi bi rimnap hanip manö naj hagöm gi naj gila u pen God hanip abad midöm gi nö, gila aniñu gasi iru niñagun, Desalonaika amun Kraiss manö aij u hag ñino, hanip u rö nöp gi naj gila u pen hañöwañö hag niñ midaino. ³ Manö kalöp hagpun u dui gun, gasi naj niñun, piral hagun, hag ñagpun.

⁴ Kraiss manö aij ud aröl a göm, God niñe ke hanip hag lö, manö aij aniñu hag niñbun. Kraiss manö hag ñino, niñi bi gau niñlö, kalip aij gañ a gun gagun; God niñe niñö, niñ aij gañ a gun gabun. God niñe nöp gasi midmagö hon añ dañ aigöl rö gi midpun u niñöb. ⁵ Kale ke niñbim, kalöp aij ginim a gun manö kliñ aij rimnap kalöp hag ñagno; mani nan gau udun a gun manö hag ñagno. God niñe u rö nöp niñöb. ⁶ Kale Desalonaika niñi bi hib hon hagpe adö arnim a gun manö hag ñagno. Niñi bi rimnap gau hib hon haglö adö arnim a gun manö hag ñagno.

⁷ Bi Jisas manö ud arep midpun rö, kalöp manö yijid hag ñeb rö, pen hane hagagno. Niñi gau niñ paiñañ kale ud aij gipal rö u, kalöp hain aij gun ud aij gino.

⁸ Kalöp midmagö yabiñ li midmidun. God Manö aij niñe u kalöp hag ñaino, hanip al pak linig giplap arö gagbno. Kale añ mam midmagö hon me.

⁹ Añ mam bi, kale niñbim, kalöp aip midun wög ktö gun uñham midmidun. Kalöp aip midun, God manö aij niñe u kalöp hag niñ ajuñ, uñham nan magö hanip ral dapöm niñaböl a gun, sidö añ sibön yañ mani wög rö gun nan niñmidun. ¹⁰ Kale niñbim, hon kalöp niñi bi Kraiss niñ niñ udpim gau aip midöl gun, kalöp gi aij nöp gun, bi asiñ midagöp, bi manö ap midagöp rö nöp midaino. God niñe ke u rö nöp niñöb. ¹¹ Kale niñbim, nap bi niñ pai kale ke hag niñ aij gipal rö kalöp gino. ¹² God kalöp udö, niñi bi niñe nöp mailö halö mideinabim. Aniñ u, kale God göp aniñu niñmim, gasi niñ aij gimim, nagt aij adö u nöp gi midaimim a gun, kalöp manö hain hag ñino. Kale gasi halö midmim, kalöp gi naj gila u gasi iru niñagmim, ktö gimim, nagt aij adö u arö gagmim, a gun, manö aniñu rö kalöp hag niñmidun.

¹³ Kalöp God manö aij niñe hag ñino niñmim, manö kale ke nöp hagagaböl, God manö niñe ke hagaböl, a gimim niñ udpe. Niñö me, manö hag niñbun, a God manö kamiñ gasi midmagö kale añ dañ wög gö, magö pilöp. Aniñ u, hon pör nöp God niñ aij a göl gi midpun. ¹⁴ Pen añ mam bi. Kraiss niñi bi niñe ram minöñ Judia gau cöc ke ke gau ap magum göm God niñ sabe gilö, Juda niñi bi gau kalip gi naj gila rö nöp, niñi bi kale ke Desalonaika gau midpal kalöp u rö nöp gila. ¹⁵ Juda

† 1:1 Ap 17:1-9 †† 1:3 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 † 1:5 1Ko 2:4-5 †† 1:6 Ap 17:5-9

‡ 2:2 Ap 16:19-24; 17:1-9 ††† 2:4 Gal 1:10 ††† 2:9 Ap 20:34 § 2:11 Ap 20:31 §† 2:13 2De 2:13 §†† 2:14 Ap 17:5

nibi bi gau kale God manö hagep bi gau kalip al pak löm, Bi Kub Jisas nip al pak löm, hanip yu gi yula. God kalip niñöm ñiñi lagöp. Kale nibi bi gau magöñhalö niñlö mulu lugöp. ^{†16} Krais nip niñ udlö kalip kamiñ gisön ñinab a gun, Krais manö aij nipe u Juda nibi bi wasö gau kalip hag ñino, Juda nibi bi gau kal juöm, hanip adan urön gipal. Gipal anibu, kale pör nöp nan si nan naj gimidal rö nöp gi dam dam dam arö, nan si nan naj kale asmen kub yabiñ rö midöp. Pen miñi God kalip kal juöm gö marö kub yabiñ kalip auöp.

Pol kalöp kauyañ am niñnam, a ga

¹⁷ Añ mam bi. Kale aip midno, Juda nibi bi hanip yu gi yula u, mög gö niñöl gi midpun. Hañ romañ hon aui midpun pen gasi hon kalöp aip midöp. Anib u, kalöp kauyañ am niñun a gun, gasi u nöp niñ midpun.

¹⁸ Kalöp am niñun a gi gasi niñun, yad Pol, ñin miñöp aka miñau niñgañ amnabin a ginö, pen Seden hanip adan wamöb. ¹⁹ Krais nibi bi rimnap halö gipal rö, kale abe gipe me, hon gasi halö midpun; kale gipe, miñ miñ göl gi midpun; kale gipe, Bi Kub hon Jisas aunab ñin u, manö aij ne hag ñino magö pñöp i, a ginabun. ^{††20} Kale nöp gasi niñun, miñ miñ göl gi, aij a göl gi nöp midpun.

3 Pen kalöp mög niñun am niñun a gun, yiñid am niñeb rö lagö, yad Pol, Sailas, hol miñöhön daun kub Adens midul, ^{†2} mam hon Dimodi, hol aip God nip wög göm, Krais manö aij nipe u hag ñi ajöp u, nip hag yulo na. Kalöp gi naj gilö, nibi bi rimnap Krais nip arö ginaböl rö löp, Dimodi amöm, kalöp aip midöm Krais manö aij u hag ñi aij gö, kale Krais nip niñ ud pidöñ gimim, gasi halö mideinabim a gul, nip hag yulo na. Pen kale niñbim, Krais nibi bi nipe midpun rö, hanip gi naj gilö marö udnabun. ^{††4} Kale aip midun, hanip gi naj ginaböl a gino u, kale anib unbö rö nöp gila u hadö niñbim. ⁵ Anig geila, kalöp mög yabiñ niñem, gasi iru niñem, aige göl gimim midpim u niñnim a gem, Dimodi nip hag yunö. Gasi yad niñnö u, Seden nipe kalöp ñip gö manö uñham hag ñino niñbe u arö gimim rö löp, a gi gasi niñnö.

Dimodi ado gi apöm, mid aij gipim, a ga

⁶ Pen Dimodi kalöp am niñöm apöm hagöp, Krais nip niñ udmim cig aij gimim, nibi bi gau kalip midmagö limim, halip miñöhön gasi niñöl gi ñiñi libim. Hol miñöhön miñlö gai i midul, kalöp mög niñbul rö, kale pen u rö nöp ram minöhön kale gau midmim, halip miñöhön mög niñbim, a göp. ^{††7} Pen hanip gi naj gilö mid aij gagno ñin u, Dimodi apöm, kale Krais nip niñ ud pidöñ gipim manö u hagö, hanip midmagö pñu göp. ^{††8} Kale Bi Kub cig aij gimim nip aip jim ñöl midpim u niñun, hon kamiñ yabiñ midpun.

⁹ Mid aij gipim u niñun, God nip aij a gun. God nipe gö, kalöp gasi niñun, miñ miñ yabiñ gipun. Anib u, nip aij a göl gi midpun. ¹⁰ Kauyañ am kalöp niñun, Krais

manö aij u hag ñino, Krais nip niñ ud pidöñ gimim a gun, ktö gun God nip sidö an sibön yañ sabe göl gi midpun.

¹¹ Anib u, Bapi God nipe ke abe, Bi Kub hon Jisas abe hanip adan hiiklö, midpim u ninabun. ^{††12} Hon kalöp midmagö yabiñ libun rö, Bi Kub kalöp gi ñö, kale ke u rö nöp pen pen midmagö limim, nibi bi gau kalip magöñhalö midmagö limim gimim. ¹³ Bi Kub Jisas kalöp ktö nipe ñöm abad mid damöm, nibi bi uñ nipe gau magöñhalö udöm ado gi aunab ñin u, nipe apöm kalöp udö, God Bapi hon amgö ilö adö nipe u, kalöp manö ap midagö nibi bi uñ nipe mideinabim.

God nip aij ginim adö u nöp gimim

4 Añ mam bi. Kale aip midaino ñin u, kale aige göl gimim God nip aij ginab adö u nöp ginabim u kalöp hag ñino. Manö hag ñino u kale udmim anib unbö rö nöp göl gi midpim. Pen uri hon Bi Kub Jisas nibi bi nipe midpun rö, yad kalöp hagabin kale gi aij gimimid u, uri adö anibu nöp ktö gimim rapin nöp gipe arnim. ² Bi Kub Jisas hanip hagö kalöp manö niñön niñöhön hag ñino u kale hadö niñbim.

³ God nip aij ginab u, kale nibi bi ke kamiñ aij midmim, nibi si bi si gagnabim. ^{†4} Kale magöñhalö, God nip aij ginab adö u nöp hañ romañ kale abad mid aij gipe, nibi bi gau niñlö kalöp manö ap midagnab. ^{††5} Nibi bi God nip niñagpal gau, gasi naj niñöm nibi si bi si udun a göm, gi ajpal rö gagmim. ⁶ Pen kale Krais nibi bi añ mam gau nan sikim gimim nan kale pñi gi udagmim. Nibi bi rimnap anig geinaböl u, God kalip magöñhalö pen ilön ñinab. Manö anibu kalöp nöd hag ñi aij gino. ⁷ Nan si nan naj gimim a göm, God hanip manö aij nipe hagöm udaga; gi aij göl gi nöp midmim, nibi bi uñ midaimim a göm hanip uda. ^{††8} Anib u, nibi bi manö hagabun anib i ji niñnaböl gau, hanip ji niñagnaböl; God nip ji niñnaböl. Pen God nipe Ana Uñ nipe kalöp ñab. ^{††}

⁹ Krais nibi bi añ mam gau kalip midmagö limim a gun manö u kali ktiñ rikagun. God kalöp gasi aij ñö, kale ke niñmim hadö pen pen midmagö libim.

^{††10} Krais nibi bi nipe Masedonia Propins midpal gau magöñhalö u rö nöp hadö midmagö libim. Pen kalöp manö ktö hagun hagabun, ktö gimim pör nöp adö anibu nöp gipe kub arnim.

¹¹ Pen kalöp nöd hagno rö, nibi bi gau aip agamij mid aij gun a gimim gipe arnim. Wög waryö kale gau ke gimim nan niñmim. Anib u, nan magö, mani nan kale gau ke midö niñöl gi, nan asib hag niñagnabim me, nibi bi Krais nip niñagpal gau, kalöp niñlö aij ginab. ^{††}

Bi Kub ado gi aunab

¹³ Pen añ mam bi. Kalöp manö ap hag ñi aij ginabun. Nibi bi kale rimnap umaiöl, böñ nöp umbal a gimim, nibi bi rimnap mög gö miñöhön gipal rö gagmim. ¹⁴ Jisas uma u, God gö uraköm kamiñ midöp a gun niñbun rö,

† 2:15 Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 †† 2:19 Plp 2:15-16; 4:1; 2De 1:4 † 3:1 Ap 17:15 †† 3:2-3 Ap 16:1-3; 2Di 3:12 †† 3:6 Ap 18:5 ††† 3:7 2De 1:4

††† 3:11 2De 2:16 § 4:3 1De 5:23; 1Pi 1:16 †† 4:4 1Ko 6:13 ††† 4:7 1Pi 1:15-16 ††† 4:8 Luk 10:16; 2Ko 1:22 ††† 4:9 Jon 13:34 †† 4:11-12 Ep 4:28

nibi bi Jisas nıp niŋ udöm umla gau, Jisas ado gi aunab ñin u, God gö, Jisas nıbi bi niŋe umla anıb gau dap halö aunab a gun, niŋbun. †

¹⁵ Pen Bi Kub niŋe ke manö hag ñimidöp rö niŋbun, hon nıbi bi kamiŋ midno niŋöl gi Bi Kub ado gi aunab gau, nıbi bi nöd umla gau kalıp arik aragnabun.

^{††16} Manö kub ap kumi kabö adö laŋ nıbö hagöm, ejol magöŋhalö gau abad midöp ejol kub u wiñ gauť gö niŋöl gi, God aŋiŋ magö u hagö niŋöl gi, Bi Kub niŋe ke kumi kabö adö laŋ au nıbö aunab. Bi Kub auö, nıbi bi Kraıs nıp niŋ udöm umla gau, nöd uraknaböl. ¹⁷ Kale uraknaböl niŋöm God niŋe hanıp nıbi bi niŋe kamiŋ mideinabun gau kalıp aip uť gö, kumi kabö laŋ ap ran jak am Bi Kub aip magum gınabun. Anıb u, hon Bi Kub aip pör nöp pör nöp mideinabun.

¹⁸ Anıb u, manö hagabun anıb i pen pen hag amil apil gimim, gası halö midaimim.

Bi Kub hon ado gi aunab u niŋun mid aij gun abad midaiun

5 Pen aň mam bi. Bi Kub niŋe ñin mai aunab, nıbi bi nan niñön gilö niŋöl gi aunab u, kalöp haga-gun. ² Kale ke niŋbim, Bi Kub aunab u, nıp abad mideinaböl ñin u auagnab. Bi nan si udep gau nıbi bi han arbal magö u aubal rö u aunab. ^{†3} Miñi agamij mid aij gıpun, hanıp miñi nan ap gagnab a gınaböl ñin u nöp yiŋid auö, gası kub yabiť niŋnaböl. Nıbi ñi paiŋaŋ yag daunig gilö ilön göp rö u gınab; yiŋid nöp ilön naij udlö piñiŋ gi aröl rö lagnab. ††

⁴ Pen aň mam bi. Bi nan si udep gau apöm ram nap bi udlö, midmagö kale piťu gınab. Pen kale sibön böŋ au midagpim rö, ñin kub anıbu auö, midmagö kale piťu gagnim. ⁵ Kale magöŋhalö mailö ñi pai midpim; kale magöŋhalö sidö aŋ ñi pai midpim. Hon sibön ñi pai wasö. ^{††6} Nıbi bi rimnap uhön hanbal rö midagaiun; gası niŋ aij gun midaiun. ⁷ Nıbi bi uhön hanbal gau, sibön yaŋ nöp hanbal. Nıbi bi ñig klö niŋöm hauť libal gau, sibön yaŋ nöp gıpal. ⁸ Pen hon nıbi bi sidö aŋ ajpun gau, gası niŋöl gi midaiun. God Manö niŋ udun, God nıp midmagö li midaiun; anig gino, sior pidöŋ ami bi rol libal rö, pabiť miŋan hon u mideinab. Bi Kub hon Jisas Kraıs aip ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au aramun nan aij udnabun a gıpun u, gası niŋöl gi midaiun; anig gino, usajil pidöŋ bad libal rö, nabic cög hon u mideinab. ^{†††9} Niñön giniŋ; God hanıp ga u, ilön kub udlaŋ a göm gaga; Bi Kub hon Jisas Kraıs gö, nıp aip ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au aramun nan aij udnabun a göm ga. ¹⁰ Kraıs hanıp a göm uma u, kamiŋ

† 4:14 Ro 14:9; 1Ko 15:3-4,12 †† 4:15 1Ko 15:51-52 † 5:2 Mad 24:42-43; 2Pi 3:10; Rep 3:3 †† 5:3 Mad 24:39; Luk 21:34-35 †† 5:5 Ro 13:12 ††† 5:8 Ais 59:17; Ep 6:14,17

midno aunab aka umöl midno aunab u manö midagöp; amun pör pör nöp niŋe aip kamiŋ mideinabun. ^{†††11} Anıb u, Kraıs nıbi bi niŋe pen pen Kraıs manö aij u hag ñimim, niŋ ud pidöŋ gimim, gası halö midmim. Pen hagajin i kale anıb unbö rö nöp hadö gıpim.

Manö hag naböŋ juöm, kale midpim, a ga

¹² Aň mam bi. Bi kub kalöp uťham wög gi ñöl gi, manö ud asiköl gi, manö hag ñöl gi midpal gau, kalıp ud aij gimim. ¹³ God ke hagö wög anig gıpal u, kalıp midmagö limim ud aij gimim. Pen kale magöŋhalö agamij jim ñöl midaimim.

¹⁴ Aň mam bi niŋim. Nıbi bi wög gagöm mid aij gag-pal gau kalıp manö klö hagnim. Nıbi bi mög gö gası miłö li midpal gau kalıp manö hain hagnim hag ñi aij gimim. Nıbi bi hain gau kalıp gi ñimim. Nıbi bi gau magöŋhalö kalıp pör nöp manö hain hagnim agamij midaimim. ^{††15} Nıbi bi rimnap kalöp gi naij gaiöl, pen naij gagnim. Pen pen ud aij gimim, pen pen gi aij gimim. Pen nıbi bi ke nıbö gau abe, anıb unbö rö nöp gimim. ^{††16} Pör nöp miñ miñ göl gi midmim; ^{†††17} pör nöp God nıp sabe göl gi midmim; ¹⁸ pör nöp God nıp aij a göl gi midmim. Kraıs Jisas nıbi bi niŋe midmim anig göl gi midaiŋe me, God nıp aij gınab. ^{††19} God Ana hanıp gası ñinim a gimim niŋöl gi midaimim. ^{††20} Nıbi bi God manö hagep gau manö hagaiöl arö gagnim. ²¹ Pen nıbi bi rimnap piral hagöl rö löp u, niŋ aij yabiť gimim. God Manö yijig göl u hagaiöl niŋmim udmim; piral hagaiöl niŋmim udagnim. Naij adö rimnap gagnim. ††

²³ God hanıp nıbi bi ud aij göp agamij mid aij gıpun u, niŋe ke kalöp abad midöm gö, kale nıbi bi ke kamiŋ aij niŋe mideinabim. God niŋe ke gö, Bi Kub hon Jisas Kraıs aunab ñin u, ana kale gau, gası rimid midmagö kale gau, hañ romaŋ kale gau magöŋhalö, asiŋ ap midagnim. ^{††24} God kalöp manö aij niŋe haga u, manö niŋe hagöp rö, anıb unbö rö nöp göp. Anıb u niŋbun, auı hagajin rö kalöp gınab.

²⁵ Aň mam bi. Hanıp gası niŋmim, God nıp sabe gimim. ²⁶ Kale Bi Kub nıp niŋ udep rö, Kraıs nıbi bi aň mam magöŋhalö pen pen hag wiñai udöl gi, alaun bom halumim. ²⁷ Bi Kub hon u niŋ midöp rö kalöp hagabin, manö kali kliñ rikabin anıbi, aň mam gau kalıp magöŋhalö amgö li hagpe niŋöl.

²⁸ Bi Kub hon Jisas Kraıs kalöp mög niŋöm, ud aij göl gi midainim.

††† 5:10 Ro 14:8-9; 1De 4:14 § 5:14 2De 3:6,11 †† 5:15 Ro 12:17; 1Pi 3:9 ††† 5:16 Plp 4:4 †† 5:18 Ep 5:20 ††† 5:19 Ep 4:30 †† 5:21-22 1Jn 4:1 †† 5:23 2De 3:3

2 Desalonaika

1 Hon Pol, Sailas, Dimodi, kalöp Bapi hon God Bi Kub Jisas Kraiss apil mihau nibi bi kale daun kub Desalonaika midpim gau, köp anibi kali kliñ rikabun.

² God Bapi hon abe, Bi Kub Jisas Kraiss abe, kalöp mög niñmil ud aij gilö, kale midmagö anj kale dan agamij mid aij gimim. †

Kraiss auö, God nipe nibi bi gau kalip manö kub hagnab

³ Pen añ mam bi. Nöd Kraiss niñ udmidim rö wasö; nöd kale pen pen midmagö limidim rö wasö; uri kale klö gimim Kraiss nip niñ ud pidöñ gimim, kale magöñhalö Kraiss nibi bi añ mam gau pen pen midmagö libim u niñun, pör nöp God nip aij a gun. ⁴ Kraiss nibi bi nipe midpe, nibi bi rimnap kalöp gi naj gilö, miñjör auö uñham midpim u pen gasi iru niñagmim, Kraiss nip niñ ud pidöñ gimim cig aij yabiñ gipim. Anib u, God cöc nipe ram minöñ ke ke gau aramun, Kraiss manö aij hag ñi ajun, pör nöp kale anig gipim u kalip hagnab. ††5 Anib u hon niñbun, God nipe manö ud asik aij göp niñöm nipe hagö kale God ram minöñ kumi kabö adö lañ au am mideinabim. Uri pen manö aij anibu hagpe kalöp gi naj gilö marö udöl gi midpim.

⁶ God nipe manö ud asik aij göp rö, nibi bi kalöp marö ñibal gau kalip pen u rö nöp marö ñinab. ⁷ Pen kale nibi bi marö udöl gi midpim gau, God kalöp abe hanip abe ud aij ginab. Bi Kub Jisas kumi kabö adö lañ nibö ejol klö nipe gau uñ gi, mab miñan rö inö niñöl gi waiö aunab ñin anibu nöp God nipe anig ginab. ††8 Nibi bi God nip gasi niñagöm, Bi Kub hon Jisas manö aij nipe u niñ udöm, hagöp rö gagpal nibi bi gau kalip pen ilön ñinab. ††9 Nibi bi anib gau, Bi Kub ram minöñ aij nipe klö halö mailö halö mideinab kumi kabö adö lañ au aröl rö lagnab; pör höñ adö midöm ilön kub udöl gi mideinaböl. †††10 Bi Kub auö, nibi bi uñ nipe hib nipe haglö adö arnab; nibi bi nip niñ udpal gau, nip niñöm aiö waiö ginaböl. Pen Kraiss manö aij kalöp hag ñino niñ udpe rö, kale ke abe anib unbö rö nöp ginabim. †††

¹¹ Adö anibu nöp, kalöp gasi niñun God nip pör sabe gipun hagnab, "Desalonaika nibi bi gau nibi bi ne ke udna rö, klö ne gimön kale nibi bi ne ke gipal rö göl; klö ne gimön kale gi aij gun a gi gasi niñbal u, anib unbö rö nöp göl; Kraiss nibi bi nipe midun nipe hagöp rö nöp gun a gipal u, klö ne gimön anig unbö rö nöp göl," a gipun. ¹² God Bi Kub Jisas Kraiss kale apil mihau kalöp mög niñmil ud aij gipil rö, kale gi aij nöp göl gi midpe niñöl gi, nibi bi gau niñöm Bi Kub hon Jisas Kraiss bi

mailö aij ke halö midöp u niñnaböl. Pen kale Jisas Kraiss nibi bi nipe midpim rö, mailö aij ke nipe anibu kalöp abe pak ñinab. Anig ginim a gun, God nip sabe gipun.

Bi naj u

2 Añ mam bi. Bi Kub hon Jisas Kraiss ado gi apöm hanip ñihu udö nipe aip mideinabun manö u hagnabin. ² Pen nibi bi rimnap hagnab, Bi Kub ado gi aunab ñin u böñ nöp auöp a gipal. Pen Pol bi gau God Ana gasi ñö manö hagla u niñun kalöp hagabun a gaiöl, aka Pol bi gau anig haglö bi rimnap niñöm manö daubal u niñun kalöp hagabun a gaiöl, aka Pol bi gau köp kali kliñ riköm yulö auöp i a gaiöl u, midmagö kale pitu gö, Pol bi gau kale ke manö anibi hag yula a gimim gasi iru niñagmim. ³ Pen niñ aij gimim. Nibi bi rimnap kalöp manö piral hagaiöl, manö kale u udagmim. Bi Kub ado gi aunab ñin u hainö aunab. Pen nöd u, nibi bi iru nöp God nip arö göm, gasi kale ke hain göm hatöwalö ginaböl. Anig gilö niñöl gi, God nip kauat mauat midöp bi u waiö lö nibi bi nip niñnaböl. Pen hainö Bi Naj yabiñ anibu mab ke yan arnab me.

⁴ Bi Naj anibu nan niñön niñön hib god a gipal gau abe, nan niñön niñön sabe gipal gau abe hag pro göm, hib nipe ke nöp hagö adö arnab. Nipe am God sabe gep ram u am asiköm, yad me God a ginab. ⁵ Kale aip midem, anig ginab a gem hagnö u pen haut gipim rö löp. ⁶ Kale niñbim, nan ap Bi Naj adan wamöb u me, miñi anig ginim rö lagöp. God nipe ke hag la ñin u nöp anig ginab.

⁷ Pen miñi ñin i, God nip kauat mauat midöp bi u auö, ginaböl adö u hadö gaböl u pen pro nöp gaböl; kub giblap pen bi adan wamöb bi anibu midö niñöl gi, God nip kauat mauat midöp bi u, nibi bi gau rapin ñip gi kid nipe gau dam arnim rö lagöp. Anib u, nan si nan naj pro rö gi dam dapil gilö niñöl gi, God gö bi adan wamöb u ke gau arnab. ⁸ God gö bi adan wamöb u ke gau arnab u, God nip kauat mauat midöp bi u waiö linab. Pen Bi Kub Jisas aunab ñin anibu, nipe rib adik göm apöm manö nöp hagö, Bi Naj u böñ nöp ap lug paknab. ⁹ God nip kauat mauat midöp bi aunab u, nipe Seden klö nipe magöñhalö udöm, pir alöm, nan gagep ke ke iru yabiñ nöp, nan niñeb niñagep ke ke iru yabiñ nöp gi dam midö niñöl gi, nibi bi aiö waiö ginaböl. ¹⁰ God nip kauat mauat midöp bi u, nibi bi gau kalip pir alöm, neb neb hagöm, ñip ñip göm gi dam midö niñöl gi, mab ke yan arnig ginaböl nibi bi gau

† 1:2 Ro 1:7†† 1:4 2Ko 7:4; 1De 2:19‡ 1:6 Ro 12:19††
1:7 1De 3:13 †† 1:8 Ais 66:15 ††† 1:9 Ais 2:10 ††† 1:10 Kol
3:4§ 1:11 Kol 1:9; 1De 1:2-3

§† 2:3 1Di 4:1; 1Jn 2:18; 4:3 §†† 2:4 Dan 11:36; Esi 28:2 §†
2:8 Ais 11:4; Rep 19:15 §†† 2:9 Rep 13:11-13

manö nipe u udnaböl. Kale Kraiss manö aij u niñöm manö niñö a göm niñ udöm midmagö añ kale dañ liblap u, God kalip niñi bi nipe ke rö udböp. Pen kale anig gagla; kale manö aij u ji niñla. ¹¹ Nihön ginig: Kraiss manö niñö u udagöm, nan si nan najj göm ñiñ libal. Anib u, God gö kale magöñhalö manö piral anibu rapin niñ udnaböl niñöm nipe kalip manö kub hagöm mab ke yañ hag yunab.

¹³ Pen kalöp añ mam Bi Kub midmagö löp gau gasi niñun, pör nöp God nip aij gun. Nihön ginig: hadame dagol gau God gasi nipe ke niñöm haga, niñi bi gau manö aij yad u niñ udlö, Ana yad ana kale añ dañ midöm gasi aij ñö kale niñi bi uñ midlö niñöl gi, yad kalip niñi bi yad ke udnabin a ga. God nipe anig haga u, kalöp nöp niñöm hag la. †

¹⁴ Hon Kraiss manö aij kalöp hag ñaino niñöl gi, nan aij hagabin anibi God nipe ke kalöp ñinabin a ga. God ga anibu, Bi Kub hon Jisas Kraiss mailö aij unbö ke halö midöp u, kale nipe aip midmim mailö aij nipe anibu rimnap udmim miñ miñ göl gi mideinabim, a göm ga. ¹⁵ Anib u me, añ mam bi, Bi Kub Jisas Kraiss aip mid aij ginabun a gimim, klö gimim, manö kalöp hag ñino niñbe u abe, manö kali kliñ rikun hagno niñbe u abe niñ ud pidöñ gimim midaimim.

¹⁶ Bapi God hanip midmagö löm ud aij yabif gö nan aij udnabun a gun gasi halö midpun. Bapi God abe, Bi Kub hon Jisas Kraiss nipe ke abe, ¹⁷ apil mihau kalöp abad midlö, gasi halö midmim, wög kale apil mihau u arö gagmim, manö aij kale u hag ñimim, gi aij göl gi nöp midaimim.

Hanip gasi niñmim, God nip sabe gimim

3 Pen añ mam bi, manö añi ap midöp. Hanip God nip sabe göl gi midaimim. Kalöp Bi Kub manö aij hag ñino niñ udpe, niñi bi kale rimnap kalöp niñöm Bi Kub manö aij u rö nöp niñ udlö, niñi bi rimnap iru nöp kid kid gau manö aij u niñöm, Bi Kub manö aij nipe ke nöp midöp u a göm niñ udlö. Anib u, God nip hag niñmim, Bi Kub manö aij u niñi bi ram minöñ añ aui midpal kalip hag ñino, nöd kalöp añ au ga rö, anib unbö rö nöp ginim. ² Pen God nip sabe gimim nan ap nip hag niñbe: God nipe gö bi najj nan si nan najj nöp gimidal gau, hanip nan ap göl rö lagnim. Nihön ginig: niñi bi rimnap Kraiss manö aij u niñ udagpal.

³ Pen Bi Kub hagöp rö, pör nöp anib unbö rö nöp göp. Nipe kalöp gö kale manö nipe niñ ud pidöñ gimim nip cig pidöñ gimim gi midpe Seden kalöp tip göm najj ginim rö lagnab. ⁴ Pen Bi Kub hanip gasi ñö

† 2:13 2De 1:3; Ep 1:4

gasi halö midun niñbun, manö kalöp hag ñino u, kale udmim anib unbö rö nöp göl gi mideinabim. ^{††5} Bi Kub nip sabe gipun hagpun, nipe kalöp gasi aij ñö, God niñi bi midmagö löp rö niñmim, Kraiss ilön kub uda pen klö göm nan nihön ginig ga u arö gaga u niñmim, anig unbö rö nöp ginabim.

Wög gimim nöp nan ñiñnabim

⁶ Añ mam bi. Bi Kub Jisas Kraiss manö yad niñi bi gau hag ñimim a ga rö kalöp hagabun. Mam rimnap wög gagöm yihariñ nöp gi ajöm, hagpun rö gagaiöl, kalip aip manö manö hagagmim. ^{††7} Kale ke niñbim, hon kale aip midun gimidun adö u geinabim, Bi Kub nip aij ginab. Hon yihariñ midagmidun. ^{††8} Niñi bi rimnap nan magö kale yihariñ ñiñagun a gun, sidö añ sibön yañ klö ilön gun nöp nan ñiñmidun. ^{††9} God wög gipun rö, kalöp hag niñun nan halöwatö udun ñiñbnop u pen kalöp nagi aij adö u yamno niñmim anig unbö rö nöp gimim a gun, ke klö ilön gun nan ñiñmidun. ^{††10} Pen kale aip midun hagmidun, “Niñi bi wög gagöl nan ñiñagöl,” a gimidun u niñbim.

¹¹ Manö ap niñbun u, niñi bi kale rimnap wög gagöm, yihariñ nöp midöm, gau gau ajöm, manö pi pig hagöm, niñi bi gau anig gipal anig gipal a gipal. ^{††12} Bi Kub Jisas Kraiss nip wög gipun rö, niñi bi anib gau kalip manö klö gun hagabun, agamij mid aij gimim, wög ke gimim nan ñiñmim. [§]

¹³ Pen añ mam bi. Kale nagi aij adö u nöp gi dammim, iru maru gainim, nan aij niñhön u nöp niñmim göl gi midaimim. ^{§†}

¹⁴ Manö köp kali kliñ rikun hagabun i, niñi bi rimnap niñagaiöl, niñi bi an an anig gipal u niñ aij gimim, kalip manö manö hagagmim; yihariñ midpe kalip nable ginim. ¹⁵ Pen kalip kauat mauat rö niñagmim; mam hon a gimim hag ñiñ aij gimim. ^{§††}

Pol, “Kale midpim?” a göp

¹⁶ Bi Kub hanip gö gasi iru niñagun u, nipe ke kalöp magöñhalö aip midö, kale pör nöp nan nihön nihön ginabim u, mid aij gimim gasi iru niñagnabim.

¹⁷ Yad Pol. Manö naböñ i ñimagö yad ke kali kliñ rikem, “Kale midpim?” a gabin. Ñimagö yad ke manö kali kliñ rikpin u, pör anib i rö nöp kali kliñ rikpin u me, niñnabim. ¹⁸ Bi Kub hon Jisas Kraiss kalöp magöñhalö mög niñöm, ud aij göl gi midainim.

†† 3:4 2Ko 7:16; Gal 5:10 † 3:6 Ro 16:17 †† 3:7 Plp 3:17
 †† 3:8 1De 2:9 ††† 3:9 1Ko 9:4; 1De 1:6 ††† 3:11 1Di 5:13
 § 3:12 1De 4:11 §† 3:13 Gal 6:9 §†† 3:15 1De 5:14

1 Dimodi

1 Dimodi. Yad Pol. God Ud Kamiŋ Yuep Bi Kub hon u abe, Kraiŋ Jisas hon niŋ udun gasi halö midpun Bi Kub u abe, apil miŋhau yip hag lilö, Kraiŋ Jisas manö aij ud arep bi niŋe ap midpin. ² Dimodi. Kraiŋ manö aij u nöŋ hag ŋainö, Kraiŋ Jisas niŋ udpan u me, nöŋ ŋi aij yad, a gabin. Bapi God, Bi Kub hon Kraiŋ Jisas, nöŋ mög niŋmil, ud aij gimil, abad mid aij gilö me, ne agamij mid aij gimön. †

Manö piral niŋ udöl rö löp u, kalip hag ŋi aij gimön, a ga

³Yad nöŋ Masedonia Propins arniŋ gem, nöŋ daun kub Epesas ud lem manö hag ŋinö u, miŋi u rö nöŋ kauyaŋ hagniŋ gabin. Ne Epesas au midmön, niŋi bi God Manö hagabun, a göm, manö piral piral hagpal gau kalip wasö gimön, hag aij gimön. ⁴Manö aiud piral udöm hagpal u, “Apis bac hon aniŋ göl aniŋ göl riklö auöp,” a gipal u, hagnön arö göl. Manö adö aniŋu hagöm, pen pen nöŋ hagpal. Manö piral adö aniŋu niŋi bi gau kalip haglö, God niŋe niŋi bi ud kamiŋ yuniŋ gab manö aij u niŋagnaböl. Aniŋ u, kale Kraiŋ manö aij u niŋ udöl rö lagnab. ⁵Niŋi bi Jisas niŋ udpal gau kale pen pen midmagö löl, a gem, nöŋ manö aniŋu hagabin. Midmagö kale aŋ daŋ, nagi ubiŋ adö u aij, nagi ubiŋ adö u naij, niŋ aij göm, nagi ubiŋ aij adö aniŋu areinaböl u, kale niŋö nöŋ aŋ mam gau midmagö linaböl. Kale aniŋöl aŋ mam gau pen pen midmagö leinaböl u, kale niŋö nöŋ Kraiŋ manö aij u niŋ udöm, hagöp rö nöŋ gipal, a ginabun. ⁶Pen niŋi bi rimnap Kraiŋ manö aij u hagöp rö arö göm, bi haut rö manö yiŋariŋ gau hag amil apil gipal. ⁷Hon God lo hag ŋeb bi midno, a göm, ana udagöm niŋi bi gau kalip hag ŋibal u pen kale ktö göm manö hagabun it aniŋu midöp me u, a göm, it aniŋu niŋagal.

⁸Hon niŋbun, God lo manö niŋe haga u, manö kabö göl, manö aij yöl midöp. Pen hon God lo manö aij aniŋu udun, gasi hon ke niŋun hainö gun, abönamö geinabun u, aij wasö. Niŋe haga rö nöŋ hag ŋeinabun u, aij ginab; wasö wasö. ⁹Pen hon niŋbun, God lo manö niŋi bi gi aij gipal gau kalip hagagab; niŋi bi lo manö riŋ jubal gau kalip hagab. Niŋi bi God niŋ niŋagal gau abe, niŋi bi nan si nan naij gipal gau abe, kalip hagab. Niŋi bi God niŋ sabe gagal gau abe, niŋi bi God niŋ manö naij hagpal gau abe, kalip hagab. Niŋi bi niŋe nap kale ke al pak libal gau abe, niŋi bi wip albal gau abe, kalip hagab. ¹⁰Niŋi si bi si gipal gau abe, bi

kale niŋi ap aip wasö bi ap aip göm gipal gau abe, kalip hagab. Niŋi bi kale niŋi bi ŋi pai rimnap si ud daulö, wög kalip gipal, bi gau abe, niŋi bi manö piral hagpal gau abe, niŋi bi “God amgö ilö niŋö hagpin,” a göm, piral hagpal gau abe, kalip hagab. Niŋi bi Kraiŋ manö aij niŋe u riŋ jubal gau kalip hagab. ¹¹Manö aij aniŋu Kraiŋ manö aij niŋe u nöŋ. Manö aij aniŋu God mailö halö u yip manö hag ŋi ajep bi niŋe hag la.

Bi Kub Pol niŋ mög niŋa

¹²Yad Kraiŋ Jisas Bi Kub hon u niŋ aij a gabin. Yip, bi aij yad, a göm, udöm, ktö niŋe u yip ŋö, bi wög gep niŋe midpin. ¹³Pen nöŋ yad mid aij gagmidin. Yad God niŋ hag juem, Kraiŋ Jisas niŋi bi niŋe gau kalip gi naij gem, bi naij, bi kal yabiŋ midmidin. Pen God niŋ niŋagem, manö haga it u niŋagem ginö u me, yip mög niŋöm uda. ¹⁴Bi Kub yip mög yabiŋ niŋöm, ud aij göm, Kraiŋ Jisas niŋ udep magö u abe, niŋi bi gau midmagö lep magö u abe, midmagö yad aŋ daŋ yim la.

¹⁵Manö böŋ nöŋ niŋ udep ap hagniŋ gabin: Kraiŋ Jisas ram minöŋ it i aua u, niŋi bi nan si nan naij gipal gau kalip ud kamiŋ yuniŋ aua. Bi nan si nan naij kub yabiŋ gimidöp u yad nöŋ. ¹⁶Pen Kraiŋ Jisas yip mög niŋöm, ud kamiŋ yunam, a göm, haga, “Bi nan si nan naij yabiŋ gimidöp aniŋu niŋ ud kamiŋ yunö, niŋi bi gau magöŋhalö niŋöm hagnaböl, ‘Kraiŋ Jisas niŋe bi naij aniŋu niŋ ud kamiŋ yua rö, yip u rö nöŋ ud kamiŋ yunab,’ a ginaböl,” a ga. Aniŋ u, kale Jisas niŋ niŋ udlö, niŋe kalip pör midep magö u ŋinab. Adö aniŋu nöŋ, yip mög niŋöm ud kamiŋ yua. ¹⁷Kiŋ kub niŋe hadame dagol midmidöp, uri midöp, hainö pör pör nöŋ mideinab. Niŋe kamiŋ midep magö u nöŋ midöp; umeb magö u midagöp. Niŋi bi niŋ amgö niŋagpal. Niŋe nöŋ God aŋi nöŋ midöp. Bi Kub mailö unbö ke halö aniŋu, hib niŋe pör pör nöŋ hagno adö araŋ. Aniŋ unbö rö aij.

Pol Dimodi niŋ manö ap haga

¹⁸ŋi yad Dimodi. Nöŋ manö ap hagniŋ gabin. Manö hagnabin aniŋu, God nöŋ niŋi bi rimnap gasi ŋö, ne hainö niŋön ginabön u hagla rö nöŋ hagnabin. Manö aniŋu udmön, Kraiŋ Jisas manö aij u ktö gi niŋ udmön, nan niŋön aij, nan niŋön naij, a gi niŋ aij gimön, nagi ubiŋ aij adö u nöŋ ammön, kijaki yam niŋe gau aip ktö gimön pen pen gimön. Niŋi bi rimnap aniŋ gagöm, God kalip gasi aij ŋöb u arö göm, ap lug pakpal. ²⁰Bi

† 1:2 Ap 16:1-3; Dai 1:4 †† 1:4 1Di 4:7; Dai 1:14 † 1:8 Ro 7:12,16

†† 1:12 Ap 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10 †† 1:13 Ap 8:3; 9:1-5 ††† 1:15 Luk 19:10

ne Haimenias aip Aleksada aip anig gilö hagnö, "Anig gipil u, hon aip jim ñöl God nip sabe gagun. Kalip bi mihönj arö gino, Seden böj u midmil, marö yabiñ gö, God nip hag jubil u arö gimil rö löp," a ginö. †

God nip sabe gep

2 Manö hagnig gabin u anig göl midöp: hon nibi bi gau magönhalö gasi niñun, kalip God nip sabe gun; nibi bi gau kalip nan nihön midagainim, God nip hag niñun; nibi bi gau God kalip gi ñöm abad mid aij ginim, a gun, sabe gun; nibi bi gau magönhalö God nipe gi aij göp u gasi niñun, God nip aij a gun. ² God nip hag niñno, kiñ gau abe, gapman bi kub gau abe, kalip magönhalö abad mid aij ginim. Anig gö me, hon agamij mid aij gun, God nip gasi niñöl gi, gi aij göl gi mideinabun. ³ Anib unbö rö ginabun aij. God, Ud Kamiñ Yuep Bi hon u, nip u rö nöp aij ginab. ⁴ "Yad nibi bi gau magönhalö ud kamiñ yuniñ gabin u, kale magönhalö manö aij yad u niñ udöm, manö aij manö it u niñ aij göl," a gi gasi u niñöb.

⁵ Nihön ginig:

God añi ap nöp midöp.

Pen Bi arñ nibö u, u rö nöp añi ap nöp midöp.

God böj lap midöp;

hon nibi bi böj lap midpun.

Pen Bi añi ap nöp nibi bi ud God aip jim ñinim rö löp.

Bi anibu Krajs Jisas, nipe ke bi yabiñ ap.

⁶ Nan si nan naij nibi bi gau magönhalö gipal gau, Krajs Jisas nipe mab ba lañ hañ romanñ nipe ke udöm, ilön kub udöm, umöm, pen kub hon anibu böj nöp raua.

Anib u, God hag la ñin u,

Krajs Jisas ga anibu nibi bi niñöm niñ udnaböl gau,

nipe kalip magönhalö ud kamiñ yunab. ††

⁷ Adö anibu nöp, Krajs Jisas yip hag lö, yad Jisas manö aij ud arep bi ap midem, manö aij anibu nibi bi gau magönhalö hag ñi aij gem, Juda nibi bi wasö gau kalip Krajs Jisas manö niñö u hag ñi ajpin. Yip wög hag la anibu, niñö yabiñ hagabin. ‡

⁸ Bi gau, ram minönj magönhalö gau, bi rimnap kalip mulu lugagö, pen pen hagagöm, agamij jim ñöl nöp midöm, pör nöp God hagöp rö nöp göm, nip ñimagö gilañ göl gi sabe gaiöl u, yip aij ginab.

⁹ Pen nibi gau u rö nöp agamij mid aij göl. Umagö kale malikagnaböl. Nan gol udöm ktiñ aij gipal gau, aka bis kibap rö mani kub rauap gau, aka wañj mani kub rauap gau yimagnaböl. Nibi nan aij aij hañ romanñ yimbal gau, nibi bi rimnap hanip niñöl aij gañ, a göm, gipal u, God nip aij gagöp. †††¹⁰ Pen nibi God nip niñ udun sabe gipun, a gipal gau, kale nibi bi rimnap gau kalip ud aij göm, wög rimnap gi ñöm, kalip gi aij göm, göl. Anig ginaböl u, God nip aij ginab. ‡‡

¹¹ Bi gau God Manö hag ñaiöl u, nibi gau agamij midöm, niñ aij göl. ¹² Yad nibi gau kalip hagin, kale God Manö bi gau kalip hag ñagnaböl; kale bi gau kalip

† 1:20 2Di 4:14-15; 1Ko 5:5 †† 2:6 Ro 3:29-30; Gal 1:4 ‡ 2:7 Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Di 1:11 †† 2:9 1Pi 3:3-5 ‡‡ 2:10 1Di 5:10

abad midageinaböl. Bi gau God Manö hag ñaiöl u, nibi gau kale manö rimnap hagagöl. †††¹³ God Adam nip nöd gi löm, hainö nibi nipe Ip nip gi la. †††¹⁴ God mab magö wasö ga u, kijaki manö piral hageia Adam niñaga. Nibin Ip kijaki manö piral u niñöm gi naij ga. †††¹⁵ Pen nibi gau ñi pai yag dapöm, ana udöm, Krajs Jisas nip niñ udöl gi, nibi bi gau kalip midmagö löl gi, Krajs Jisas manö aij nipe hagöp rö nöp göl gi, gi mideinaböl u, God kalip ud kamiñ yunab.

Nibi bi Krajs Jisas niñ udpal gau kalip abad midep bi gau

3 Manö niñö yabiñ hagnig gabin. Bi rimnap, Krajs Jisas nip wög gun, nibi bi nip niñ udpal gau kalip abad midaiun, a göm, gasi u niñbal gau, gasi aij yabiñ niñbal. †††² Pen kale nibi bi Jisas niñ udpal gau kalip abad midep bi rimnap udun, a ginabim u, bi gi aij gipal gau nöp niñmim udmim. Nibi kale añi ap nöp udöm, bi hain aij, gasi niñ aij göm, nan naij gagöm, nibi bi milö gau nibö hag wihai dam ram kale aip arñ dañ udöm, nibi bi Krajs Jisas niñ udpal gau kalip hag ñi aij göm, gipal bi gau nöp niñmim udmim. †††

³ Pen bi ñig wain iru niñbal gau, bi kal yabiñ jubal gau, bi manö pen pen hagpal gau, bi utpö kiñno kibap mani midmagö libal gau, kalip niñmim udagmim. Bi agamij hain riköm, mid aij göl u nöp niñmim udmim. ⁴ Bi nibi ñi pai amilap kale gau kalip abad mid aij gilö, ñi pai kale gau pen, bapi niñö hagöp, a göm, niñbal bi gau niñmim udmim. ⁵ Pen bi nibi ñi pai nipe ke gau abad mid aij gagnab u, nipe aigöl göm God nibi bi nipe gau kalip abad mid aij ginim?

⁶ Bi Krajs Jisas nip gisön nöp niñ udpal gau niñmim udagmim. Bi Krajs Jisas nip gisön nöp niñ udöp u, bi kub midpin, a göm, lug pakö, God nip manö kub hagöm, hag ke gau yunim rö löp. Kijaki hadame nöp, yad bi kub midpin, a göm, God nip arö gö, God pen nip hag yua rö u, nip u rö nöp ginab. ⁷ Bi udnabim anib u, nibi bi Krajs manö aij u niñ udagpal gau niñöm, bi u bi aij, a göm gasi niñbal, bi anib rö nöp niñmim udmim. Wasö u, nibi bi Krajs Jisas nip niñ udagpal gau bi anibu nip hag julö, kijaki hel nip udnim rö löp. ††

⁸ Pen kale bi abad midep kalip wög gi ñeb bi rimnap udun, a ginabim u, niñ aij gimim udmim. Nibi bi gau, bi u bi aij, a göm gasi niñbal, bi gau nöp niñmim udmim. Kale manö niñö nöp hagöm, manö piral hagagöm, ñig wain iru niñagöm, utpö kiñno mani nan ñip gi udagöm, gipal bi gau nöp niñmim udmim. ⁹ God Manö u magönhalö manö niñö nöp, a göm, ktiñ gi niñ udöm, mid aij gipal bi gau nöp niñmim udmim. ¹⁰ Anib u, nöd wög pro rimnap kalip hagpe, kale gi aij geinaböl u, hagpe, bi abadep bi gau wög gi ñeb bi midaiöl.

¹¹ Pen bi abadep kalip wög gi ñeb nibi rimnap udun, a ginabim u, u rö nöp niñ aij gimim udmim. Nibi anib gau u rö nöp nibi aij nöp midaiöl. Nibi bi gau, nibi u nibi aij, a göm gasi niñbal, nibi anib rö nöp niñmim ud-

††† 2:12 1Ko 14:34 ††† 2:13 Jen 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 § 2:14 2Ko 11:3; Gal 3:1-6 ††† 3:1 Ap 20:28 ††† 3:2 Dai 1:6-9 †† 3:7 2Ko 8:21

mim. Nibi bi rimnap kalip hag juagöm, nibi agamij hain riköm, ñig wain iru ñiñagöm, manö piral hagagöm, nan rimnap si udagöm, pör gasi niñ aij gi mideinaböl, nibi anib rö nöp niñmim udmim. ^{†12} Pen bi abadep kalip wög gi ñeb bi gau, nibi kale añi ap nöp udöm, nibin ñi pai amilip kale gau kalip abad mid aij gipal bi gau nöp niñmim udmim. ^{‡13} Wög gi ñeb nibi bi gau wög kale gi aij geinaböl u, nibi bi Jisas niñ udpal añ u hib aij udöm, Krais Jisas niñ niñ ud pidöñ gi mideinaböl.

^{†14} Yad nöp yiñid ninabin, a gem, nöp köp i kali ktiñ rikabin. ^{‡15} Pen yiñid nagnabin u, ne köp i ud niñmön, hon God nibi bi niñe, nibi bi God pör kamiñ midöp u niñ niñ udun cöc niñe midpun gau, hon aigöl gun gi aij ginabun u, niñnabön. Hon God nibi bi niñe gau, jim ñöl ram padö klö yabiñ rö midno me, manö niñö niñe u ur ginim rö lagöp.

^{†16} Niñö nöp, God manö niñe hagöp u manö niñö yabiñ hagöp:

Krais Jisas bi hañ roman lö, nibi bi niñ waiö niñla.

God Ana, Jisas gi aij yabiñ nöp göp, a ga.

Ejol kumi kabö adö lañ au niñ niñla.

Nibi bi ram minöñ gau gau ajöm, manö aij niñe nibi bi gau kalip hag ñeila.

Nibi bi ram minöñ gau niñ niñ udla.

Nap niñe niñ ud mailö aij unbö ke halö

kumi kabö adö lañ au ud ara. ^{††}

God manö aij hag ñabun, a ginaböl u pen manö piral hagnaböl

4 God Ana waiö hagöm hagab, “Ñin hain nibi bi rimnap Krais Jisas manö aij niñ udla u arö göm, ki-jaki manö piral anibu niñöm, kijaki aiön pi yam niñe gau manö piral hag ñibal u niñ udöm adö anibu nöp hain ginaböl,” a gab. [‡] Nibi bi kijaki manö piral hag ñibal gau, kale nagı adö u aij, nagı adö u naij, a gi gasi niñagpal. Gasi rimid magö kale u, u aij, u naij, a giböp, pen gasi rimid magö kale u ain miñtañ rö lau inö böñ nöp hir ga. Kale manö piral nöp hag ñibal. ^{‡3} Nibi bi anib gau manö piral hagöm hagnaböl, bi gau nibi udagöl, nibi gau bi udagöl, a gipal. Kale hagnaböl, nan magö anib gau nan niñeb pen nan magö anib gau nan niñagep asi masi göl, a gipal. Pen God niñe nan magö gi löm, nibi bi yiñ niñ udöm manö niñö yad niñbal gau, kale nan magö gau magöñhalö aij, a göm, niñnaböl, a göm, gi la. ^{‡4} God nan gi la gau magöñhalö aij u nöp gi la. God nan magöñhalö aij gi la midöp gau me, hon nibi bi nan ap asi masi gagnabun. Nan aij gi la midöp gau, magöñhalö aij, a gun, ud niñnabun. ^{‡5} Niñön ginig: God niñ sabe gun, aij a göp, a geinabun u, God manö niñe hagöp rö, nan magö anib gau magöñhalö ke kamiñ aij rö nöp midnab.

Nibi bi gau kalip hag ñi aij gimön

^{‡6} Manö hagabin i, nañin namam rimnap gau kalip hag ñi aij geinabön u, ne Krais Jisas wög gi ñeb bi aij mideinabön. Ne nöd ñi pro midmön, Krais Jisas manö aij niñe nöp hag ñila u niñ aij gimön, hagöp rö nöp hain gimön, gi dammön, uri u rö nöp manö aij u niñmön hain gabön. ^{‡7} Pen aiud yiñariñ gau hag amil apil gipal gau niñagmön. Ne klö gimön, God niñ aij ginab adö u nöp gi midaimön. ^{††8} Nibi bi rimnap klö göm eksais gipal gau, hañ roman kale klö ginab. Pen ne klö gimön, God Manö hagöp rö nöp geinabön u, klö ke udnabön. God niñ aij ginab adö u nöp geinabön u, ram minöñ it i mideinabön ñin i abe, ram minöñ adö lañ au mideinabön ñin u abe, mid aij ginabön. ^{‡9} Manö hagnig gabin anib i, manö niñö yabiñ, a gimön, böñ nöp niñ udmön. ^{‡10} God pör kamiñ midöp u niñ udpun u me, gasi halö midpun. Krais Jisas niñe nibi bi gau magöñhalö ud kamiñ yunabin, a göm, uma. Nibi bi Krais Jisas anig ga u niñ udeinaböl gau, God pör kamiñ midöp u kalip magöñhalö böñ nöp ud kamiñ yunab. Hon gasi adö añi anibu nöp niñun, wög klö gi midpun. ^{††}

^{‡11} Manö hagabin i, ne nibi bi gau kalip hag ñaimön niñöl. ^{‡12} Nibi bi rimnap, nöp bi praj, a göm, manö hagnabön u niñagnaböl rö löp u, ne niñ aij gimön. Pen ne gi aij gimön nöp gö arö, nibi bi Krais Jisas niñ niñ udpal gau, ne manö aij hagnaböl rö, ne gi aij gipal rö, ne nibi bi midmagö liban rö, ne Krais Jisas niñ niñ ud pidöñ gipal rö, ne nagı ubiñ aij adö u nöp arabön rö niñöm, kale ke u rö nöp ginaböl. ^{†††}

^{‡13} Yad ninabin u pen yiñ abad midpan ñin i, nibi bi gau kalip God Manö u amgö li hagöl gi, manö it u hag ñöl gi, gi midaimön.

^{‡14} Pen nöd gau nibi bi Krais Jisas niñ udpal kalip bi abadep bi gau, niñmagö kale ud nabic adö ne u löm, God kalip gasi ñö, ne hainö niñön niñön rö ginabön manö u hagnaböl, God nöp nan aij ke ña u hauñ gagmön. ^{†††15} Nan hagnaböl i, ne gasi adö añi nöp niñmön, klö yabiñ gimön. Anig geinabön u, ne Krais Jisas adan aij niñe u klö gimön, gi dö gi arabön u, nibi bi gau magöñhalö niñnaböl. ^{‡16} Ne niñ aij gimön, God Manö hagöp rö nöp göl gi midaimön. Niñ aij gimön, God Manö hagöp rö nöp gasi niñöl gi midaimön. Anig göl klö gi dam dam gi mideinabön u, ne ke abe, nibi bi manö ne niñnaböl gau abe, kalip ud kamiñ yunabön.

Krais nibi bi niñe gau kalip abad mid aij gimön

5 Bi nap bi rimnap kalip hag gagmön; nap ne ke hag ñi aij gipal rö u, kalip u rö nöp hag ñimön. Bi praj gau, namam ne ke gi aij gipal rö u, kalip u rö nöp gimön. ^{‡2} Nibi majö gau, name bi ne ke gi aij gipal rö u, kalip u rö nöp gimön. Nibi praj gau, nañin ne ke gi aij gipal rö u, kalip u rö nöp gimön. Ne gasi aij adö u nöp niñmön, gasi naij rimnap niñagmön.

† 3:11 Dai 2:3 †† 3:16 Jon 1:14; 2Pi 3:3; 1Jn 2:18 ‡ 4:3 Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31

†† 4:7 1Di 1:4 ††† 4:10 1Di 2:3-4 †††† 4:12 Dai 2:15 †††† 4:14 2Di 1:6

Nibi yadu

³ Nibi yadu ñi pai kale midagöp gau kalip abad mid aij gimön. ⁴ Pen nibi yadu ñi pai kale rimnap midaiöl, kalip hagaimön, Krai Jisas nip niñ udpal rö, nipis nime bi nöd kalip nan magö ñimidal rö, uri kalip pen nan magö ñöm abad aij göl. Anig geinaböl u me, God nip aij ginab.

⁵ Nibi yadu ke halö yabiñ midöp u, nipe God aña yip abad mideinab, a göm, sidö añ sib añ yañ God nip sabe göl gi nöp midöp. ⁶ Pen nibi yadu miñ miñ gi ajpal gau, kamiñ midpun a göm niñbal u pen umeb rö midpal. ⁷ Manö hagabin anibi, nibi bi gau kalip hag ñi aij gimön niñöm nibi yadu abe ñi pai bi kale gau abe manö anibi niñöm hain gilö, kalip manö ap midagnab.

⁸ Pen nibi bi an, nibi bi nipe ke yabiñ gau, nipis nime bi nipe ke gau, ud aij göm nan ñiñeb ñöm gagnab u, nipe Krai manö aij nipe u arö göm anig ginab. Nibi bi Krai nip niñ udagpal gau, naj yabiñ göp anibu rö gagpal.

⁹ Pen nibi yadu rimnap hagöm, "Hib hon u nibi yadu gau aip kalik kliš rikmim hanip abe nan ñiñeb nan gau ñimim," a gaiöl, niñ aij gimim hib kale udmim. Nibi miñep mi unbö ñin juöl miñau niñau (60) ina, bi aña ap nöp udö uma, nibi yadu gau nöp udmim. ¹⁰ Nibi yadu nibi bi rimnap niñlö aij ginab nibi yadu u nöp udmim. Nibi nagä aij adö u nöp göm, ñi pai pro abad mid aij göm rimid ukö mid aij gipal gau, nibi bi gau niñö aulö ud aij göm nan magö ñöm, nibi bi Krai nip niñ udpal gau kalip wög rimnap gi ñöm, nibi bi uñham midöm gasi milö li midpal gau kalip ud aij göp, nibi yadu u nöp udmim. ¹¹ Nibi yadu miñep lagpal rimnap, hib kale udagmim. Krai nip cig ginabun a ginaböl u pen mid damöm, midmagö kale piñu gö, bi hain niñö udun nip cig gun, a göm, Krai nip arö göm bi hain niñö udnaböl. ¹² Manö kale ke nöd hagla u rib junaböl u, God niñö naj gö, manö mideinab. ¹³ Pen nibi yadu miñep lagpal gau, wög yabiñ gagöm, yiñariñ ram ram gi ajöl göm, nibi bi rimnap hag juöl gi, manö piral hagegip gau hagöl gi, anig gipal anig gipal, a göl gi, gi mideinaböl. ¹⁴ Nibi yadu kale bi hain niñö udöm, ñi pai riköm, ram kale ke wög göm, mid aij ginaböl u aij. Mid aij ginaböl u, nibi bi God nip mulu lugö niñbal gau, hanip hag juöl rö lagnab. ¹⁵ Pen nibi yadu rimnap Krai Jisas nip arö göm hadö Seden nip hain gipal.

¹⁶ Manö ap, nibi Krai Jisas nip niñ udpal gau, nibi yadu yam kale ke ap midainim, kale ke abad midaiöl. Anig gilö me, nibi bi Krai nip niñ udpal gau jim ñöl, nibi yadu ke halö yabiñ midpal gau nöp abad mideinaböl. Wasö u, nibi yadu iru midlö, uñham yabiñ abad mideinaböl.

Nibi bi Krai niñ udpal gau kalip bi abad midep bi gau

¹⁷ Bi kale nibi bi Krai Jisas niñ udpal gau kalip abad mid aij gipal gau, nibi bi Krai niñ udpal gau, bi anib gau rö kalip ud aij göm pe aij ñöl. Bi klö göm Krai

† 5:13 2De 3:11 †† 5:14 1Ko 7:9

manö aij u hag ñi ajaböl gau abe, bi klö göm Krai manö aij u nibi bi nipe kalip hag ñaböl gau abe, bi anib gau rö kalip ud aij göm pe aij ñöl.

¹⁸ God Manö kalik kliš riköm hagla, "Nan wid magö abhib jaklö, magö gau ke löm, cög gau ke löm gañ, a gimim, kaj kau pañid dammim, wid magö rimnap niñaböl, a gimim, meg magö kale nagä li ribik gagmim; wög gipal rö u, rimnap niñniñ ñiñöl," a gila. Pen manö ap hagla, "Bi wög gipal gau, pe ñeb," a gila. ¹⁹ Bi aña ap nöp apöm hagnab, "Nibi bi Krai niñ udpal kalip bi abad midep bi u, anig göl anig göl gi naj göp," a gainim u, niñagmön. Nibi bi miñöp aka nibi bi miñau niñau rö niñöm, apöm hagaiöl u, niñö hagpal rö löp, a gimön, niñmön. ²⁰ Nibi bi Krai niñ udpal kalip bi abad midep bi u, nan si nan naj göp u arö gagnab u, Krai nibi bi am magum ginaböl ñin u, magöñhalö niñmidlö niñöl gi, nip hag gimön. Anig geinabön u, nibi bi rimnap niñöm, ana udöm, hainö anig gagnaböl. †

²¹ Bi yad gau gi naj gagpal, bi kale gau nöp gi naj gipal, a gimön, gasi u niñagmön. Manö it midainim u, niñ aij gimön nöp, hagnöm. Nöp manö anibi yiñariñ hagagabin; God, Krai Jisas, ejol nipe hag la gau niñmidlö niñöl gi hagabin.

²² Pen Jisas nibi bi kalip abadep bi gau, yiñid ñimagö ne nabic kalip adö u limön, wög anibu hag lagmön. Nibi bi rimnap nan si nan naj gaiöl u, ne aip gagmön. Ne bi asiñ midagöp rö nöp midaimön. ²³ Pen nöp nan pör pör göm, yuö hauub u, ne uri ñig nöp niñagmön, ñig wain pro pro rimnap halö niñmön.

²⁴ Nibi bi nan si nan naj gipal u, rimnap waiö gilö, yiñid nöp niñun manö hag gipun. Pen nibi bi rimnap nan si naj agamij pi göl gilö, yiñid niñagnabun. Hainö niñnabun. Wasö u, God manö kub hagnab ñin u nöp waiö linab. ²⁵ Pen anib unbö rö nöp, nibi bi kale nibi bi rimnap kalip gi aij geinaböl u, rimnap waiö midö, yiñid nöp niñnabun. Pen yiñid niñagnabun u, pi göl midainim rö lagöp.

Nibi bi nagä wög gep gau

6 Krai nibi bi nipe rimnap kale nagä wög gep nibi bi midpal gau, bi kub kalip rau daula gau ud aij göl. Anig geinaböl, nibi bi rimnap niñöm, God nip hag juöm, Krai Jisas manö aij hag ñibun u hag juöm, gagnaböl. ² Pen nibi bi Krai nip niñ udpal gau, bi Krai nip niñ udpal rimnap kalip nagä wög gi ñöl gi, gasi naj niñöm, Krai nibi bi mam hon ke gau niñön ginig kalip nagä wög gabun, a göm, hagagöl. Mam aij hon Krai nip niñ udpal gau kalip wög gi ñabun, a göm, wög kalip u gi aij yabiñ göl. Manö kalik kliš rikabin i nibi bi gau kalip hag ñi aij gö niñöl. †††

Nan iru udun, a göm, gasi u niñbal

³ Nibi bi rimnap, Bi Kub hon Jisas Krai nipe manö aij haga u abe, manö aij nipe pör hag ñibun u abe arö

† 5:18 1Ko 9:9; Mad 10:10 †† 5:19 2Ko 13:1 †† 5:20 Ep 5:11 ††† 6:1 Ep 6:5 ††† 6:2 Plm 16

göm, manö ke rimnap hag ñinaböl gau, ¹⁴ hon nöp ñibi bi kub midpun, a göm, haut alöm gasi midagö, anig gipal. Anib u, ñibi bi rimnap kalip gasi najj niñöm, manö magö adö u nöp pen pen hag amil apil göm, ñibi bi rimnap niñlö mulu lugö, kal juöm, manö najj hagöm, gasi najj niñbal. ⁵ Kale Jisas manö niñö nipe u arö göm, God adan arnabun utpö kitno mani nan gau udnabun, a göm, gasi najj nöp niñöm, pör pör nöp manö pen pen hagpal. ^{††}

⁶ Pen hon Krais Jisas niñ udun, nan hon hadö midöp u ñiñi linabun u, hon nan aij yabit ap udun, mid aij yabit ginabun. ^{†7} Ami bi hanip yag daula ñin u, nan rimnap halö udun dauagno. Pen umnabun ñin u, u rö nöp nan rimnap halö udun aragnabun. ^{††8} Anib u, nan ñiñeb rimnap, watij hon rimnap midainim, nan hon rö pro me u, a gun. ⁹ Pen ñibi bi nan iru udun a göm gasi niñbal gau, haut alö, gasi añi anibu kalip tip gi ud arö, wal nan ñiñnig aulö, hel udö, adij ilön kub udpal u rö kalip ginab. Kalip böñ nöp najj ginab. ¹⁰ Ñibi bi utpö kitno kibap mani nan gau midmagö libal gau, nan si nan najj adö ke ke iru nöp gipal. Rimnap gasi anibu niñöm, God nip gasi u arö göm, mid aij gagöm, kalip ke mög najj yabit göp. ^{††}

God nan ñimagö adö nöp li ña u, ud aij gimön

¹¹ Dimodi. Ne God bi nipe midpan u me, nan najj nan piral hagajin i magöñhalö hil gimön, gi aij gimön, God hagöp rö nöp gimön, Krais Jisas niñ udmön, ñibi bi gau midmagö limön, klö gimön gi dammön, bi agamij hain rikmön, gi midmön. ^{††12} Ne Jisas niñ udpan rö, ñin rimnap miñör auö, uñham mideinabön, pen ne klö gimön, Krais manö aij u hain gimön. Ñibi bi iru niñmidlö niñöl gi, yad Krais Jisas nip niñ udpin, a gina ñin anibu, nipe pör midep magö u nöp ñöb. Pör midep magö anibu ud pidöñ gimön. ^{†††}

¹³ God nan gau magöñhalö kamiñ magö ñöb u abe, Krais Jisas Podias Pailod nip manö kabö göl haga u

† 6:3 Gal 1:6-9 †† 6:5 2Di 3:8; 4:4; Dai 1:14 † 6:6 1Di 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 †† 6:7 Job 1:21 †† 6:10 Ep 5:5 ††† 6:11 2Di 2:22 ††† 6:12 1Ko 9:25-26; 2Di 4:7

abe, kale niñ midlö niñöl gi, nöp klö gem hagabin, ^{§14} manö nöp hagabin i magöñhalö niñ aij gimön, hain gimön, gi aij gimön gö arö, Bi Kub hon Jisas Krais ado gi aunab. Ne anig geinabön, ñibi bi rimnap niñöm nöp hag juöl rö lagnab. ¹⁵ Jisas ado gi aunab ñin anibu, God nipe ke hag la. Ñin hag la ñin anibu nöp Jisas nipe kauyañ ado gi aunab. God Bi aij ke yabit. Nipe añi nöp nan gau magöñhalö abad midöp. Nipe kiñ gau magöñhalö Kiñ kale midöp. Nipe bi kub gau magöñhalö Bi Kub kale midöp. ^{§†16} Pen nipe añi nöp umnim rö lagöp; pör yabit nöp mideinab. Mailö aij nipe u ke yabit midöp. Ñibi bi rimnap nip amgö niñagpal yabit; nip amgö magö niñeb rö lagöp. Ñibi bi ap nipe midöp söl au aröl rö lagöp. Nipe God Bi klö yabit unbö ke u, ñibi bi magöñhalö niñöm, hib nipe u pör pör nöp haglö adö arañ. Anib unbö rö aij.

¹⁷ Ñibi bi utpö kitno kibap mani nan iru midöp gau kalip hagaimön, hon nöp ñibi bi ke yabit midpun, a göm, nan yiñid hir ginab gau gasi niñagöl; God hanip ñibi bi abad midöm, mid aij ginaböl, a göm, nan aij aij iru nöp hanip pör ñab u nöp niñ udöm, gasi halö midaiöl. ^{§††18} Anib u, kalip hagaimön, nan iru midöp rö, ñibi bi gau ud aij göm, kalip mög niñöm, nan kale rimnap kalip hatöwatö ñöl. Kale ñibi bi rimnap kalip gi aij göm, gi ud arlö ud arlö, kalip iru ganim. ¹⁹ Anib unbö rö geinaböl u, kale nan aij yabit kale ap mideinab God ram minöñ nipe kumi kabö adö lañ au, niñöm kale amöm kamiñ pör midep magö u böñ nöp udöm, pör nöp pör nöp kamiñ mideinaböl. Kamiñ midep anibu, kamiñ niñö yabit. ^{§†}

²⁰ Dimodi. God nan ñimagö adö nöp ñi la u, ud aij gimön. God nip gasi niñagöm manö piral manö yiñariñ pör pör hag amil apil gipal gau abe, manö haut alö pen pen hagaböl gau abe, udagmön. ²¹ Ñibi bi rimnap, manö piral kale anibu udöm, uri God Manö kabö rö niñbun, a göm, ke padö u aramöm, Jisas manö aij nipe niñ udla u böñ nöp arö gipal.

God nöp mög niñöm, abad midainim. ^{§††}

§ 6:13 Jon 18:36-37 †† 6:15 Rep 17:14 ††† 6:17 Luk 12:20
§† 6:19 Mad 6:20 ††† 6:21 1Di 1:6; 2Di 2:18

2 Dimodi

1 Yad Pol. God geia niñöm yad Krai Jisas niñ cig gem, kamiñ gisön niñö kamiñ pör midep hag la u udpin. Anig niñöm, God niñe ke hagö, Krai Jisas manö aij ud arep bi niñe ap midpin.

² Niñ midmagö yad Dimodi, nöp köp aniñi kalı ktiñ rikabin. Bapi God, Bi Kub hon Krai Jisas, nöp mög niñmil, ud aij gimil, abad mid aij gilö me, ne agamij mid aij gimön. †

God manö hagun u, nable gagnim

³ Apis bac bi God niñ wög gi midmidal rö u, yad u rö nöp gasi mihöp niñagem God niñ nöp gasi niñem, wög niñe gimidin. Yad sidö an sib an yan God niñ sabe gimidin u, yad pör nöp hib ne hagem, God niñ aij a gabin. ††4 Miñöñ gina u niñöl gi midpin. Anib u, nöp am niñem, yad miñ miñ yabiñ ginabin.

⁵ Ne gasi aña adö nöp niñmön Krai Jisas niñ niñ ud pidöñ gıpan u, niñöl gi midpin. Napis Lois aip, name Yunis aip, Krai Jisas niñ niñ ud pidöñ gimil midmidil rö, ne u rö nöp niñ niñ ud pidöñ gıpan, a gi gasi niñbin. ††6 Ne Krai Jisas niñ niñ ud pidöñ gıpan rö, yad nöp hagabin, niñmagö yad ud nabic adö ne u linö, God nöp nan aij ña u, gasi niñöl gi midmön. Nan nöp an dañ midöp aniñbu, pu gaimön Miñöñ ginim. ††7 God niñe Ana niñe hanip ñö, piñiñ gagun; God Ana niñe gö, pidöñ halö midun, niñi bi gau kalip midmagö lun, gasi hañ roman hon ke gasi göp adö u gagun, ginabun. †

⁸ Anib u, ne Bi Kub hon manö aij niñe hagmön, nable gagnim. Niñi bi gau kalip hañöwañö hag niñmön. Yad Bi Kub manö aij niñe hag ñainö, yip nagı lila u, nöp u rö nöp nable gagnim. Pen God niñe pidöñ niñe nöp ñöb rö, Jisas manö aij u hag niñ ajmön. Anig gaimön, nöp gi naiñ gaiöl, gasi iru niñagmön. ⁹ God hanip ud asik yuöm, niñi bi ut yad ke mideinabim, a ga. Hon nagı aij adö u arno niñöm God hanip udaga; niñe ke nöd anig ginabin, a ga rö, hanip niñi bi mög yabiñ niñöm uda. Ram minöñ hadame dagol gau gi laga niñ u, God niñi bi mög yabiñ niñöm, Krai Jisas niñi bi gau kalip ud asik yunab, a göm gasi u niña. †††10 Pen miñi, God niñi bi mög yabiñ niñöb u, waiö niñbun. Krai Jisas apöm, hanip niñi bi nan a göm uma u me, God hanip niñi bi magöñhalö mög yabiñ niñöb u, waiö niñbun. Krai Jisas hanip niñi bi nan a göm ilön udöm uma u me, uri umeb magö u klö ap midagöp. Jisas anig geia u me, kamiñ midep magö u abe, pör pör midep magö u abe, hanip niñi bi waiö yamöb. †††

† 1:2 Ap 16:11; 1Di 1:2†† 1:3 Ap 23:1 † 1:5 Ap 16:1 †† 1:6 1Di 4:14 †† 1:7 Ro 8:15 ††† 1:9 Ep 2:8-9; Dai 3:5 ††† 1:10 Hib 2:14

¹¹ Manö aij aniñbu niñi bi gau magöñhalö niñlan, a göm, Krai Jisas niñe ke yip hagajip, yad Jisas manö aij ud arep bi niñe ap midem, manö aij aniñbu niñi bi gau magöñhalö hag niñ aij gem, manö yuö u hag niñ aij gem, gıpin. ††12 Jisas manö aij niñe u hag niñ ajainö u me, yip gi naiñ gilö, uñham midpin. Pen yad ana arö niñöl gi midagpin; yad gasi halö midpin. Bi niñ udpin u, Bi aniñbu hadö niñbin. Yad niñ nan niñbin u, niñe nan aniñbu ud abad mid aij göm, gi dam dam, niñ hain u aunab.

¹³ Manö hagnö niñban u, kabö göl nöp midöp, a gimön, niñi bi gau kalip hag niñmön. Anig gimön, Krai Jisas niñ niñ udöl gi, niñi bi gau kalip midmagö löl gi, gi midaimön. Krai Jisas niñ cig aij gıpan u me, ne anig gimön rö löp. ¹⁴ God nan aij niñmagö adö ne la u, ud aij gimön. Ana Ut hanip an dañ midöp u, klö niñe nöp gi niñö, ud aij gimön. ††

¹⁵ Ne niñban, niñi bi Esia Propins niñö gau magöñhalö yip arö gila. Pigelas abe, Hemogenis abe, anig unbö rö nöp gilö. ¹⁶ Bi Kub niñe Onesiporas niñi bi ram niñe gau mög niñöm ud aij ginim. Niñön ginig: niñe daun kub Rom ap mideia niñ u, nable udnabin, a göm, yip arö gaga. Yad aui nagı midpin, niñe uñham uñhai niñöm, apöm yip niña. Niñ iru nöp apöm niñjaia, yip aij yabiñ ga. ¹⁸ Anib u, niñ kub hain u, Bi Kub niñe Onesiporas niñ mög niñöm ud aij ginim. Epesas miñdainö, yip ud aij göm nan ke ke niñön niñön iru nöp gi niñmidöp u, ne ke niñ aij gıpan.

Jisas niñ cig gun, ami bi niñe rö midaiun

2 Pen niñ yad Dimodi. Ne Krai Jisas niñ hain geinabön u, niñe nöp mög niñöm ud aij ginab. Anib u, ne gasi aña nöp niñmön, klö gi midaimön. ² Manö aij niñi bi gau kalip pör hag niñmidin niñban u, niñi bi Krai Jisas manö aij hain gıpal rimnap uñhai niñmön, hag niñ aij gimön; kale pen niñi bi niñ pai rimnap kalip hag niñ aij ginaböl.

³ Krai Jisas niñ wög gıpun rö, niñi bi rimnap hanip gi naiñ gilö, uñham midpun. Ne u rö nöp, Jisas Krai ami bi aij niñe midpan u me, yip u rö nöp ginaböl, a gimön, piñiñ gimön, niñ arö gagmön; wög niñe u hañöwañö gimön. †††

⁴ Ami bi gau, bi kub kale u niñ aij gañ, a göm, gasi aña u nöp niñbal. Nan höñ adö gau, a göm, gasi u niñagpal. ⁵ Niñi bi resis gıpal gau, bi resis abad midpal gau hagpal hagpal rö nöp göm, nan aij udpal. ††

§ 1:11 1Di 2:7 †† 1:14 1Di 6:20 ††† 2:3 2Di 1:8 †† 2:5 2Di 4:8

⁶ Pen nîbi bî maj wög gîpal gau, le ilön gîpal rö, kale ke nöd ral ñîñjöl. Hainö nîbi bî rîmnap ral ñîñjabinöl.

¹⁷ Manö hagabin i, ne niñjöl gî midö, Bî Kub nöp gasî ñö, niñ aij gîñabön.

⁸ Jisas Kraîs nîp gasî niñjöl gî midaimön. Depid ñî rikö, rik dam dapîl göm, Jisas nîp yag daula. Nîpe umöm uraka. Jisas Kraîs manö aij hagabin u, manö anîbu me u. ^{†19} Yad manö aij anîbu hag ñainö, yîp bî naij gep rö nagî lilö midpin. Pen God Manö u nagî midagöp.

¹⁰ Anîb u, God nîbi bî udnîg gabin, a göm, niñ la gau, Kraîs Jisas kalîp ud asîk yuö, kale God aip mailö aij nîpe halö pör pör nöp kamîñ midaiöl, a gem, nîbi bî gau yîp mulu lugö gî naij gaiöl, yad piñîñ gem arö gagnabin.

¹¹ Manö böñ nöp niñ udep ap hagnîg gabin:

Hon Jisas aip umno u me,

nîpe aip pör pör nöp kamîñ mideinabun. ^{††}

¹² Kraîs Jisas nîp wög gaino,

nîbi bî gau hanîp mulu lugö gî naij gaiöl,

piñîñ gun arö gagnabun u,

nîpe Kiñ midöm nîbi bî gau abad mideinab ñîñ u,

hon nîpe aip midun, u rö nöp nîbi bî gau abad

mideinabun.

Kraîs Jisas nîp niñagpun, a gîñabun u,

hanîp u rö nöp, kalîp niñagpin, a gîñab. ^{††}

¹³ Pen Kraîs Jisas manö aij hagöp rö gagnabun u,

nîpe manö aij nîpe hagöp rö nöp gîñab.

Nîhön gîñîg: Kraîs pör nöp manö niñö nöp hagöp;

manö niñö anîbu arö gîñîm rö lagöp. ^{†††}

God wög hag la u, klö gîmön gî aij gîmön

¹⁴ Manö kalî kliñ rikabin anîbi, nîbi bî gau kalîp pör pör hag ñî aij gîmön hauť gagöl. God niñ midö niñjöl gî, nîbi bî gau kalîp hag aij gîmön, kale manö magö adö u nöp pen pen hag amîl apîl gagöl; manö magö pen pen hagnaböl u, nan aij ap gagnab; nîbi bî manö anîbu niñjabinöl gau kalîp gî naij yabîť gîñab. ^{†††15} Yad God nîp wög gî aij gem, manö niñö nîpe u kabö rö nöp hag ñî aij gîñabin u, God yîp aij a gîñab, a gîmön, gasî adö añî anîbu nöp niñmön, klö gîmön gî midaimön. ^{†16} God nîp gasî niñagöm manö yîhariñ pör pör hag amîl apîl gîñaböl u, ne aip hagagmön. Hag dam dapîl göm, kale God Manö niñjö u arö göm, miľö gau arnaböl. ^{†17} Manö pîral hag ñîñaböl anîbu, wös pro ap löm, mid damöm, hainö wös gîsa kub yabîť löp rö u gîñab. Bî hag ñeb bî Haimenias aip, Pailidas aip, kale adö anîbu gîpil. ^{†††18} Bî gau God Manö niñjö u arö göm hagpal, "Hon hadö urakno; umun kauyañ urakagnabun," a gîpal. Pen kale manö pîral anîbu haglö, nîbi bî rîmnap Jisas manö aij u hadö arö gîpal.

¹⁹ Pen God ram padö bîniñ gî aij ga u pidöñ midöp. Padö añ au kalî kliñ rîmnap midöp: "Bî Kub nîpe nîbi bî nîpe ke niñjöb." Manö ap abe midöp: "Nîbi bî kale Bî Kub nîbi bî nîpe midpun, a gîpal gau, nagî naij adö u aragöl." ^{††}

† 2:6 1Ko 9:7†† 2:8 1Ko 15:4; Ro 1:3† 2:9 Ep 3:1,13; Plp 1:12-14†† 2:11 2Ko 4:11†† 2:12 Mad 10:33††† 2:13 Ro 3:3-4; Dai 1:2††† 2:14 1Di 6:4; Dai 3:9§ 2:15 1Di 4:6§† 2:16 1Di 4:7§†† 2:17 1Di 1:20§† 2:19 Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11

²⁰ Pen ram kub yabîť gau, kînañ ke ke midöp. Kînañ rîmnap, gol aka silpa udöm gîpal. Rîmnap pen mab aka minöñ nöp udöm gîpal. Rîmnap udöm, nan pri wasö, nan aij aij gau nöp libal; pen rîmnap nan yîhariñ haťowatö gau libal. ²¹ Nîbi bî Kraîs Jisas niñ udpal gau magöñhalö unbö rö nöp. Nîbi bî an an nan pri nan haťowatö gau asî masî gîñaböl gau, kale nîbi bî uť nîpe ke midöm, wög aij niñhön niñhön mideinab gau kale miñ miñ göl gî gîñaböl. Anîb u, Bî Kub nîbi bî uť nîpe ke anîb gau niñjöm, kalîp wög aij rîmnap hag linab.

²² Pen nîbi praj bî praj rîmnap gasî naij niñbal rö u niñjagmön. Ne pen gî aij gîmön, God hagöp rö nöp gîmön, Kraîs Jisas manö aij nîpe niñ udmön, nîbi bî gau midmagö limön, klö gîmön gî dammön, bî agamîj hain rikmön, gî midaimön. Nîbi bî midmagö asiñ midagöp rö midöm Bî Kub nîp sabe gîpal gau aip jim ñîl midmön, hagajîñ adö anîbu nöp gî midaimön. ^{†††23} Pen manö yîhariñ hag amîl apîl göm, pen pen hagpal gau, ne aip hagagmön. Nîhön gîñîg: anîg geinaböl u, hainö mulu lugö, kal juöm, manö naij hagöm, pen pen gasî naij niñjabinöl. ^{††24} Nîbi bî Bî Kub nîp wög geinaböl gau, pen pen hagagöm, agamîj midöm, nîbi bî ud aij göm, hag ñî aij gîñaböl. Kalîp gî naij gîlö, pen gî naij gagöl.

²⁵ Pen nîbi bî rîmnap manö kale udagaiöl, kale pen agamîj hag ñî aij göl gî midlö, God nîbi bî anîb gau kalîp gasî aij ñö, nan si nan naij gîpal u niñhön gîñîg anîg gîpun, a göm, ado gî nîp lau adö apöm, manö niñjö yuö yabîť u niñ udöl rö löp. ²⁶ Anîg göl agamîj hag ñî aij göl gî midlö, gasî aij auö, Seden kalîp pîr pîr alöm udö, kid nîpe u midöm, manö pîral nîpe niñmidal u arö göm, mid aij gîñaböl.

Ñîñ hain anîbi nîbi bî gî naij yabîť gîñaböl

3 Pen ne niñban, ñîñ hain anîbi nîbi bî uťham mideinaböl. ^{††2} Kale hañ roman kale nöp gasî niñjöm, uťpö kîño kibap mani nöp midmagö löm, hon nöp bî kub midpun, a göm, hib kale ke dap ranöm, nîbi bî gau kalîp hag juöm, nîme nap bî kalîp manö rîb juöm, nîbi bî kalîp gî aij gîpal gau kalîp aij a göp hagagöm, God nîp gasî niñjabinöl. ³ Kale nîbi bî rîmnap midmagö lagöm, nîbi bî kalîp gî naij gîñaböl u niñjöm arö gagöm, nîbi bî rîmnap kalîp manö naij manö pîral hagöm, agamîj hain rikagöm, kal naij yabîť göm, nan niñhön niñhön aij midöp u niñjöl, kalîp mulu lugnab.

⁴ Kale mumug niñjöm, haťowatö gî naij göm, hon nöp nîbi bî kub midpun a göm, hañ roman hon ke aij gîñîm adö u nöp gun, miñ miñ gun, a göm, God nîp midmagö lagnaböl. ⁵ Hon nîbi bî anîb gau niñjun, nîbi bî God nîp niñ udpal rö nöp gîpal, a gîñabun u pen God Ana nîpe gö, pidöñ halö midun, God hagöp rö nöp gun, a göm, gasî u niñjabinöl. Nîbi bî anîb unbö rö gîpal gau arö gîmön, aip magum gagmön. ^{†††}

⁶ Bî anîb gau rö rîmnap, agamîj ram ram uthai am niñ arlö niñjöl gî, nîbi gasî aij midagöp gau, kalîp hag wîhai ram raul kale ud arlö, kale manö pîral kalîp hag ñailö, nîbi anîb gau böñ anîb lau adö arnaböl. Nîbi anîb gau,

††† 2:22 1Di 6:11†† 2:23 1Di 4:7§† 3:1 1Di 4:1§†† 3:5 Mad 7:15,21; Dai 1:16

nan si nan najj gipun gau pri u, aigöl gun tik gi yuun, mid aij gun, a göm, miñör kub yabiñ niñöm, gasi kub niñöl gi midpal. Pen midmagö kale pitu gö, gasi najj ke ke iru nöp am kalip ud dañ i göm, adan najj anib gau ud tip ginig gab. ⁷ Nibi anib gau rö, manö gau nibö gau nibö niñnaböl u pen Krai Jisas manö aij u niñeinaböl u, u manö niñö me u, a göm, niñagnaböl. ⁸ Pen bi Janis Jabris bi miñau Mosis manö haga u ji niñlö u rö, bi piral hagpal gau u rö nöp Krai Jisas manö niñö u ji niñbal. Kale gasi najj yabiñ nöp niñöm, Krai Jisas manö aij u ji niñbal rö, God kalip u rö nöp ji niñöb. ⁹ Pen gipal adö anibu rapin gilö arnim rö lagöp. Janis Jabris bi miñau gi najj gilö, nibi bi waiö niñla rö u, nibi bi miñi anib unbö rö nöp manö piral hag niñbal gau u rö nöp waiö niñnaböl.

Jisas Krai manö aij u niñ ud aij gimön

¹⁰ Pen yad aip midul, gasi adö añi nöp niñul, Jisas Krai manö aij u hag niñbin u abe, nagi aij adö yad gipin u abe, ne hadö niñ aij gimön anig unbö rö nöp gipan. Krai nip niñ ud pidöñ gem, wög nipe ktö yabiñ nöp göl gem, nibi bi gau kalip midmagö lem, miñör auö uñham midem arö gagpin u, ne niñban. ¹¹ Krai manö aij hag niñainö yip gi najj gilö uñham midainö u, ne hadö niñban. Nibi bi daun kub Adiok, Aikoniam, Lisdra gau yip gi najj gilö gilö, uñham yabiñ midainö u pen Bi Kub yip ud kamiñ yua u, ne niñban. [†]

¹² Nibi bi Krai Jisas nip cig göm, hagöp rö nöp ginig gaböl gau, kalip magöñhalö miñör niñlö, uñham mideinaböl. ^{†13} Pen nibi bi najj manö piral adö u nöp hag niñbal gau, najj yabiñ gilö gilö arö, kale nöd nibi bi najj midmidal rö wasö, hainö nibi bi najj unbö ke mideinaböl. Kale ke God adan aij u niñagöm, nibi bi rimnap kalip manö piral anibu hag niñlö, kale u rö nöp God adan aij u niñagnaböl.

¹⁴ Pen ne niñ pro nöp midmön, nöp Krai Jisas manö niñö u hag niñlö, niñmön böñ nöp niñ udpan manö aij u ktö gimön, niñ udöl gi, hagöp rö nöp göl gi, gi midaimön. Hon nibi bi nöp manö aij u hag niñino niñna u, ne hadö niñban. ¹⁵ Ne niñban, niñ pro yabiñ midaina niñ u, ne God Manö Uñ u hadö niñna. Hon God Manö Uñ u amgö li niñeinabun u, God Manö Uñ u hanip gasi kid hiik niñeb magö anibu niñ, Krai Jisas nip niñ udno hanip ud asiknab manö it u niñ aij ginabun. ¹⁶ God Manö u magöñhalö, God nipe ke ake löm Ana nipe u pu ga. Anib u, God Manö u magöñhalö udun, nibi bi gau kalip hag niñ, nibi bi manö niñö arö gipal gau kalip rimid ukun, nibi bi gi najj gipal gau kalip hag gun, nibi bi kale, aigöl gun God Manö hagöp rö gun, a gi gasi niñbal gau, kalip hag niñ aij ginabun. ^{†17} Anig geinabun u, God nip wög gi niñ nibi bi nipe gau, God Manö u niñ aij yabiñ göm, God kalip wög aij niñhön niñhön hag linab u, kale gasi niñ aij yabiñ göm, gi aij yabiñ ginaböl.

God Manö kabö göl u hag niñmön

⁴ Nöp manö anibi yiñariñ hagagabin. Krai Jisas nibi bi gau magöñhalö Kiñ kale abad mideinabin, a göm, ado gi aueinab niñ u, nipe nibi bi kamiñ mideinaböl gau abe, nibi bi umla gau abe, nime ke ke linig gab. Anib u, God abe, Krai Jisas abe niñmidlö niñöl gi, nöp manö anibi hagnig gabin. ² God Manö aij u hag niñmön. Nibi bi gau niñiñ linab aka niñiñ lagnab, a gimön, ji niñagmön; miñi udnaböl aka udagnaböl, gasi u niñagmön; ktö gimön nöp God Manö aij u hag niñmön. Nibi bi gi najj gipal gau hag gimön, nibi bi manö niñö arö gipal gau rimid ukmön, nibi bi kale, aigöl gun God Manö hagöp rö gun, a gi gasi niñbal gau, kalip agamij hain rikmön hag niñ aij gimön, gimön. ³ Niñhön ginig: niñ hain u, God Manö kabö göl u niñöm, udagnaböl; hag niñ nibi bi iru nöp uñ gi daulö, kale manö piral manö yiñariñ yiñariñ gasi kale ke aröp adö u nöp hag niñlö, kale niñöm miñ miñ göl gi udnaböl. ^{††4} God Manö niñö u arö göm, aiud yiñariñ gau haglö, yiñid niñnaböl.

⁵ Pen ne ke, nan niñhön niñhön ginab u, gasi niñ aij göl gi midaimön. Miñör auainim, gasi iru niñagmön. Ne ktö gimön, Krai Jisas manö aij u nibi bi gau hag niñ ajmön. Ne God wög gi niñ bi midpan u me, God nöp wög niñhön niñhön hag la u, magöñhalö gi dam dam arö, böñ nöp gi haknab.

Yad söm umniñ gabin, a ga

⁶ Yad Krai wög nipe ginö, yip nagi lilö midnö midnö, miñi pak lino hagape nip lugnim, a göm, yip gaböl. Anib u, minöñ naböñ adö it i midpin i, arik arep niñ u söm auub. ^{††7} Yad ktö gem, Seden aip pen pen gi damem, adan söm au hadö aubin. Yad ktö gem, Krai Jisas manö aij u nibi bi gau hag niñ dam dam arö, Krai Jisas nip niñ udöl gi midem, wög yip haga u arö gagpin; haga rö nöp magöñhalö gipin. ^{††8} Nipe Bi Kub, nipe manö ud asik aij göm hagöp u me, niñhön niñhön gipin u niñ midöm, niñ kub nipe u auö, yip bi kamiñ aij yad, a ginab. Pen yad nöp wasö; nibi bi, Bi Kub aunab, a göm, aij gö niñöl gi abad midpal gau, kalip magöñhalö u rö nöp ginab. ⁵

⁹ Dimodi. Adan midainim u, yad midpin i yiñid aumön. ¹⁰ Bi yad aip midmidun gau, miñi yad aip aui midagpal. Bi ne Demas, nan minöñ naböñ adö it i midmagö löm, yip böñ nöp arö göm, hadö daun kub Desalonaika ara. Bi yad Kresej Galesia Propins ara. Daidas Dalmesia Propins ara. ^{††11} Bi añi Luk nöp yad aip midpul. Krai Jisas nip wög gabin aui, Mak nipe gi niñ aij ginab. Anib u, ne Mak nip ammön uñ gi dauö, yad aip midul, wög anibu gul. ¹² Dijikas nip hag yunö Epesas ara. ¹³ Aunabön niñ u, daun kub Droas apön, kolsior milö yad u, bi ne Kapas ram ud linö u udmön daumön; adan midainim u, köp yad wam wam gi midöp gau magöñhalö udmön daumön; wasö u, köp kaj meme

† 3:8 Eks 7:11 †† 3:11 Ap 13:14-52; 14:5,8-20 † 3:12 Mad 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 †† 3:16 Ro 15:4

†† 4:3 1Di 4:1 ††† 4:6 Plp 2:17 ††† 4:7 1Di 6:12 § 4:8 1Ko 9:24-25 §† 4:10 2Ko 8:23; Ap 15:37-39; Kol 4:14

sipsip hañ hib halö kali kliñ rikla gau nöp magöñhalö udmön daumön. †

¹⁴ Bi kapa wög göp Aleksada yip gi najj yabiñ ga. Yip ga anibu, God nip pen u rö nöp ginab. ††¹⁵ Krais Jisas manö aij hagnu u, Aleksada nipe ji najj yabiñ ga u me, yip gi najj ga rö, nöp u rö nöp ginim rö löp u, niñ aij gimön.

¹⁶ Yip nöd manö kub hagla ñin u, nibi bi ap yip jöl gau niñ midö manö kub hagagnö; kale magöñhalö yip arö gila. Pen God kalip gasi anibu niñöl gi midagainim. ¹⁷ Yip manö kub hagla anibu, Bi Kub yip abad midö niñöl gi, manö aij nipe u nibi bi gau nibö iru nöp apöm mideila gau, kalip hatöwatö hagainö niñla. Bi Kub gö, kaj laiön yip hau niñöl rö laga. ¹⁸ Yad niñbin, Bi Kub yip abad midö, nan najj ap yip ginim rö lagnab; yip ud kamij yuöm, dam ram minöñ aij nipe kumi kabö adö lañ au ud arnab. Bi Kub anibu, hib nipe u pör pör nöp haglö adö arañ. Anib unbö rö aij.

† 4:13 Ap 20:6 †† 4:14 1Di 1:20; Sam 62:12; Ro 2:6

Pol hagöp, "Kale midpim?" a göp

¹⁹ Nibi ne Prisila abe, nugmul nipe Akwila abe, bi ne Onesiporas nibi bi ram nipe midpal gau abe kalip hagnön, Pol "Kale midpim?" a göp, a gimön. ‡

²⁰ Bi ne Erasdas aui auaga; midöp daun kub Korid u. Bi ne Dropimas nip nan gö, arik aunö daun kub Mailidas. ††

²¹ Yigön kub auöp ñin u söl midöp rö, adan midainim u, yigön auagnab adö u yinid aumön.

Pen Yubulas, Pudens, Lainas, Klodia, Krais Jisas nibi bi nipe daun kub Rom i midpal gau magöñhalö nöp, "Ne midpan?" a gaböl.

²² Dimodi, Bi Kub nöp aip midainim.

God kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij ginim.

‡ 4:19 Ap 18:2; 2Di 1:16-17 †† 4:20 Ap 19:22; 20:4; Ro 16:23

Daidas

1 Yad Pol. God yip hag lö wög gi ñeb bi nipe ap midem, Jisas Kraiss manö aij nipe ud ajep bi nipe ap midpin.

God yip hag la u, nibi bi nipe udnig gab gau kalip God Manö u hag ñinö kale manö anibu niñ ud pidöñ göm, manö niñö yuö u niñ aij göm, hagöp rö nöp göl, a göm, God yip wög anibu hag la. ² God nipe manö piral ap hagagöp. Nipe hadame dagol gau ram minöñ gi laga ñin u manö niñö hagöm haga rö, nibi bi an an manö niñö nipe anibu niñ udöm, manö niñö yuö u niñ aij göm, u rö nöp ginaböl gau, nipe kalip pör midep magö u ñinab. [†]

³ Ñin nipe ke hag la ñin u nöp, God manö nipe waiö la. God, Ud Kamiñ Yuep Bi hon u, yip hag lö, manö aij nipe waiö hag ñi ajpin.

⁴ Daidas, nöp köp anibi kali kñin rikabin. God Manö u nöp hag ñainö, Kraiss Jisas niñ udmön, manö aij adö añi niñbul u me, nöp ñi aij yad, a gabin. Bapi God abe, Ud Kamiñ Yuep Bi hon Kraiss Jisas abe, nöp mög niñmil, ud aij gimil, abad mid aij gilö, ne agamij mid aij gimön. ^{††}

⁵ Yad nöp ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir hag lem, hagnö, "Nibi bi kalip Kraiss manö aij u hag ñilo gau kauyañ am niñmön, wög rimnap gaglo u göl gi, bi kub kalip abad midep ram minöñ ke ke midpal gau hag limön," a ginö.

⁶ Pen nibi bi Kraiss niñ udpal gau bi kub kalip abad midep rimnap udnig, bi yihariñ udagmön. Bi gi aij gipal gau nöp niñmön udmön. Nibi kale añi ap nöp udöm, ñi pai kale gau kalip abad mid aij gilö, Kraiss niñ niñ udöm, ami bapi manö udöm hain göm hañwafö gagpal, bi gau nöp niñmön udmön. ^{†††} Kraiss nibi bi nipe abad midep bi gau kale God wög nipe ke abad midpal. Anib u, bi abad midep bi gau kale gi aij nöp gilö, nibi bi rimnap kalip manö hag juöl rö lagnim. Pen bi manö pen pen hagpal gau, bi yinid kal jubal gau, bi ñig klö ñinöm haut libal gau, bi urak pen pen pakpal gau, bi utpö kitno mani si udnig gipal gau, kalip niñmön udagmön. ⁸ Pen nibi bi Kraiss niñ udpal gau bi kalip abad midep gau, nibi bi milö gau nibö hag wihai dam ram kale aip añ dañ udöm, nan nihön nihön aij midöp gau midmagö löm, gasi hañ romañ kale ke gasi göp rö gagöm, nibi bi gep abe nibi bi ramö gau abe magöñhalö ud aij göm, bi ut midun a göm, pör nöp God Manö hagöp rö nöp gasi niñöm, klö göm hagöp rö nöp göm, gaiöl. ⁹ Kraiss manö niñö nöd hag ñilö niñla u nöp niñ ud pidöñ göl gi, Kraiss nibi bi gau kalip Kraiss manö yidun göl u nöp hag ñi aij gilö, kale niñ

udöm gasi halö mideinaböl. Pen nibi bi manö yidun göl anibu rib jubal gau, kalip manö yidun göl adö u hag ñi aij geinaböl, manö pen hagöl rö lagnab.

¹⁰ Nihön ginig: nibi bi Kraiss nibi bi nipe midpun a gipal gau iru nöp God Manö u rib juöm, manö piral gau nibö udöm nibi bi rimnap kalip hag ñöm, adan naij u ñip gi ud arbal. Bi anib gau iru nöp bi Juda nibö. Kale Kraiss niñ niñ udpal u pen Juda nibi bi wasö gau kale Kraiss niñ niñ udöm, hañ rib gi dö göm me, Kraiss nibi bi nipe midnaböl a gipal. ^{††††} Ne gimön manö piral u arö gilañ. Mani nan gau udun a göm kale manö piral anibu nöp hag ñilö, bi rimnap nibi bi ñi pai ram kale aip hanbal gau magöñhalö manö piral anibu udpal. ^{††}

¹² Pen bi manö hagep kale ke Krir nibö bi ap haga, "Nibi bi Krir nibö gau pör nöp manö pir alöm, nan naij nöp göm, kale iru gö wög gagöm, nan aij iru nöp udun a göm, kain hapeb rö midpal," a ga. ¹³ Bi Krir nibö manö haga anibu niñö yabiñ haga. Anig gipal anibu ne kalip manö klö yabiñ hagnöm, manö piral hagpal u arö göm, Kraiss manö aij u yidun göl nöp niñ udöl. ^{†††}

¹⁴ Kalip manö klö hagnöm, Juda nibi bi aiud yihariñ hadame gau hagnidal gau arö göl; nibi bi Kraiss manö niñö ji niñbal gau anig anig gimim a gipal gau, manö kale udagöl. ^{†††}

¹⁵ God nibi bi aij nipe gau nan rimnap hil gagpal; nan aij a göm hañwafö udpal. Pen nibi bi nan si nan naij nöp gimidal gau abe, nibi bi Kraiss niñ niñ udagpal gau abe, nan iru nöp hil gipal.

Nibi bi anib gau rö, gasi rimid kale böñ nöp naij gö, gasi niñ aij gagpal. ¹⁶ God Manö niñ udun, nibi bi nipe midpun a gipal u pen kale gipal rö niñun niñbun, kale God nibi bi nipe wasö. Kale God Manö aij hagöp rö ji niñbal u me, kale nan aij ap göl rö lagöp. Gipal anibu God niñö mulu lugöp. [§]

Kraiss nibi bi nipe gau kalip abad mid aij gimön

2 Pen ne nibi bi gau kalip God Manö kabö göl adö u nöp hag ñimön. ² Bi majö rö gau kalip hag ñi aij gimön, ñig wain iru ñinagöl; gasi niñ aij göm, nan naij gagöl; hañ romañ kale ke gasi göp rö nöp gagöl; nan nihön gainim, kale klö göm Kraiss manö aij nipe u niñ ud pidöñ göm, Kraiss niñ cig pidöñ göm, nibi bi gau midmagö yabiñ löm, klö göm gi damöm, bi agamij hain riköm, gi midaiöl. ³ Nibi majö rö gau kalip u rö nöp hag ñi aij gimön, kale nibi God Manö hagöp rö nöp göm gi aij gipal rö nöp göl; kale nibi bi rimnap hib hag juöm

† 1:2 Kol 1:27 †† 1:4 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Di 4:10; Ro 1:7 ††† 1:6 1Di 3:2-7; 2Di 2:24-26

†† 1:10 1Di 4:7 ††† 1:11 1Pi 5:2; 2Di 3:5-6 †††† 1:13 2Di 4:2 †††† 1:14 1Di 4:7 § 1:16 1Jn 1:6; 2:4

haglō lugagnim; ñig wain iru ñinagöl; kale nibi ñi pai bi gau kalip nagı aij adö u nöp hag ñi aij göl. ¹⁴ Anig göl mid aij göm, kale nibi ma it gisön libal gau kalip hag ñi aij gilö, kale pen nugmul bi kalip midmagö löm, ñi pai kale gau kalip midmagö löm, hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gagöm, asiñ midagöp rö nöp midöm, wög ram kale gau gi aij göm, nibi bi rimnap gau ud aij göm, nugmul bi manö hagöl mo gau midöl. Anig gilö, nibi bi rimnap niñöm, God Manö u hag juagnaböl. ^{††}

⁶ Pen bi praj gau kalip manö ktö hagnöm, kale hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gagöl. ⁷ Pen ne manö nihön nihön kalip hag ñinabön u, ne ke pör nöp nan magöñhalö anig unbö rö nöp gimön, bi praj gau nöp niñöm, kale anig unbö rö nöp göl. Pen ne nibi bi gau manö hag ñinabön u, mihol mihol göl gi hagagmön; gasi niñ aij gimön God Manö kabö göl nöp hag ñi aij gimön. ⁸ Manö magö hagnig gabön u niñ aij gimön hagnöm, nibi bi hanip niñlö mulu lugöp gau manö rimnap uhai wasö niñöm kalip nable ginim. ^{††}

⁹ Pen Krai nibi bi niñe, nibi bi rimnap rau daulö, nagı wög rö gıpal gau kalip hagnöm, bi kub yad aij ginim adö u nöp ginam a göm, manö rimnap pen hagagöm, bi nap kale gau hagöl rö nöp göl. ^{††10} Nap kale gau nan si udagöm, pör nöp nap nan kale gau magöñhalö abad aij göm, wög magöñhalö gi aij göm göl. Anig göl gi aij geinaböl u, nibi bi gau niñöm, God Ud Kamiñ Yuep Bi hon u manö niñe niñöm hagnaböl, manö anıbu manö niñö manö niñ udep a ginaböl.

¹¹ Pen God nibi bi gau magöñhalö mög yabiñ niñöb rö, Krai Jisas ram minöñ it i waiö apöm umö, nibi bi gau magöñhalö ram niñe kumi kabö adö lañ au pör nöp Kamiñ midaiöl rö löp. ¹² God niñe hanip mög yabiñ niñöb u niñun niñbun, nan si nan naiñ gıpun gau abe, hañ roman hon ke gasi göp rö gun a gıpun u abe, arö gun, ram minöñ it i midpun i, gasi niñ aij gun, nibi bi rimnap nan naiñ ap gagun, ktö gun God Manö hagöp rö nöp gun. ^{††13} Anıbu u, God hon Jisas Krai hanip ud Kamiñ yuöp u, mailö halö ado gi aunab a gun, gasi halö midun aij gö niñöl gi midpun. ¹⁴ Jisas hanip a göm uma u, "Nan si nan naiñ gıpal gau magöñhalö pen ñinö, kale nibi bi asiñ midagöp yad ke midöm, gi aij nöp gun a gi gasi niñ midaiöl," a göm, hanip a göm uma. ^{†††}

¹⁵ Manö hagajin anıbi nibi bi gau kalip hag ñi aij gimön. Pen nibi bi hatöwalö gıpal gau kalip ktö gimön hag ñimön, maj migan ne u sipsip niñagöl. [§]

Krai nibi bi kale aige göl ginaböl

3 Krai nibi bi gau kalip hagnöm, kiñ gau abe, gapman bi kub gau abe manö hagöl rö nöp göl. Pör nöp nibi bi rimnap gau kalip gi aij göl rö linim u, kalip gi aij göl. ^{§†2} Pen nibi bi rimnap gau kalip manö piral haglö hib kale lugagnim; pen pen hagagöm, nibi bi rimnap gau hag ud aij göm, nibi bi gau magöñhalö aip

† 2:3 1Di 3:11 †† 2:4-5 Ep 5:22 † 2:7 1Di 4:12 †† 2:8 1Pi 2:15 †† 2:9 1Di 6:1 ††† 2:12 1Jn 2:16 ††† 2:14 Gal 1:4; Eks 19:5; Dud 4:20; 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9 § 2:15 1Di 4:12 §† 3:1 Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14

nibi bi hain mid aij göm, göl. ³ Pen nihön: hon ke nöd u rö nöp gasi niñ aij gagun, God Manö hagöp rö ji niñun, hañ roman hon ke gasi göp rö nöp gun a gun, bi nagıman rö midmidun. Hon nan si nan naiñ nöp göl gi midmidun; nibi bi gau kalip gasi naiñ niñun, nan kale gau nan hon rö midaiböp, a gun, kalip pen niñno mulu lugö pen niñlö mulu lugö gimidun. Pen ji niñlö pen ji niñun gimidun. ^{§††}

⁴ Nöd anig gimidun u pen hainö God, Ud Kamiñ Yuep Bi hon u, God nibi bi mög niñöm midmagö löp u hanip nibi bi waiö la. ⁵ God niñe hanip ud Kamiñ yua. Hanip ud Kamiñ yua u, hon ke nan aij rimnap gino hanip ud Kamiñ yuaga. Niñe hanip mög yabiñ niñöb u me, hanip ud Kamiñ yua. Ga anıbu, Ana U† u hanip yuö apöm, gac hon u ñik gi yuö, nibi bi hain nibö yabiñ libun.

^{§†6} God niñe Ana U† hanip böñ nöp yuö apöm hanip anı dañ midöp u, Jisas Krai hanip nan a göm umöm ud Kamiñ yua u me, anig ga. ^{§†7} God ga anıbu, hanip mög niñöm nibi bi Kamiñ aij niñe rö udöm, Kamiñ pör midep u udun a gıpun u, hanip ñinabin, a göm ga.

⁸ Manö niñö yabiñ me anıbu.

Manö hagajin anıbu niñ aij gimön ktö gimön hag ñimön, God niñ niñ udpal nibi bi gau gasi añi anıbu nöp niñöm, nibi bi rimnap kalip gi aij göl gi midaiöl. Anig ginaböl u gi aij yabiñ ginaböl. Manö anıbi manö aij yabiñ; ram minöñ gau gau ud arlö, hagöp rö nöp geinaböl u, nibi bi magöñhalö agamij mid aij ginaböl.

⁹ Pen nibi bi rimnap manö hatöwalö hag amıl apıl göm, apis bac hon gau anig anig göl riklö auöp, a göm, Juda lo manö u anig anig göl midöp, a göm, pen pen hagaiöl u, ne aip hagagmön. Manö anıbu gau it ap midagöp; nibi bi manö yiharıñ anıbu niñöm agamij mid aij göl rö lagöp. ^{§†}

¹⁰ Anıbu u, nibi bi rimnap God Manö kabö göl u arö göm, manö rimnap ke hagaiöl, mañ añi ap hagnöm. Pen niñagaiöl, mañ u rö nöp hagnöm. Mañ u rö nöp niñagaiöl, kalip böñ nöp arö gimön. ^{§†11} Ne niñban, nibi bi anıg gıpal gau kale gasi naiñ nöp niñöm, nan si nan naiñ nöp göl gi midlö, gasi midmagö anı kale dañ gac midöp u waiö lö niñbun.

¹² Yad hainö Ademas aka Dijikas hag yunö, nöp am hagö, ne yıñid auöp rö lainim yıñid Nikopolis daun aumön. Yıbaud göm yıgön ginab ñin u yad am mideinabin ram minöñ anıbu. ^{§†13} Bi ne Sinas lo manö niñöb u aip, bi ne Apolos aip, kalip ud aij gimön, adan arıñg gaimil u, nan kale rimnap midagainim ñimön ud armil. ^{§†14} Krai nibi bi niñe Krir midpal gau, kale wög göl gi midlö nan niñeb pilnim. Kale ktö göm pör nöp gi aij göl gi midöm, wög göl gi midöm, nan magö niñöm, nibi bi nan midagöp gau kalip rimnap ñinaböl. ^{§§§}

¹⁵ Daidas. Nibi bi yad aip midpun aui nöp, "Midpan?" a gıpal. Pen hon Krai manö aij niñ udpun rö niñ udöm, hanip midmagö libal gau kalip, "Midpim?" a gimön.

§†† 3:3 1Ko 6:11; Ep 2:2; 5:8 §† 3:5 2Di 1:9; Ep 5:26 §†† 3:6 Ap 2:17-18 §† 3:9 2Di 2:14, 16 §† 3:10 Mad 18:15-17 §†† 3:12 Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 §§† 3:13 Ap 18:24; 1Ko 3:5-6; 16:12 §§§ 3:14 Ep 4:28

God kalöp magöñhalö mög niñöm abad midainim.

Pilimon

1 Yad Pol. Krajs Jisas nîp wög gainö, yîp nagî lilö midpin. Yad mam hon Dimodi aip midul, kalöp köp anîbi kalî ktiñ rikabul.

Mam aij hon Pilimon, hon wög jim ñöl gîpun. ² Ne u, añ hon Apia u, bî hon aip God wög klö göm göp Akipas u, Krajs Jisas nîbi bî nîpe ram ne apim God nîp sabe gîpim gau magöñhalö, kalöp köp i kalî ktiñ rikabul. [†]

³ God Bapi hon abe, Bî Kub Jisas Krajs abe, kalöp mög niñmil ud aij gîmil abad midlö, kale agamij mid aij gî midaimim.

Nîbi bî God nîp niñ udpal gau kalîp midmagö liban, a ga

⁴ Ne Bî Kub Jisas nîp niñ udöl gî, God nîbi bî nîpe gau kalîp magöñhalö midmagö liban u yîp haglö niñem, yad God yad nîp sabe göl gî, nöp gasî niñem pör nöp aij a gîpin. ⁶ Nîp hagpin, "Bapi. Hon Pilimon aip Krajs manö aij u hag amil apîl gun me, hanîp nîbi bî Krajs nîp niñ udun cig göl gî midpun gau nan aij niñön niñön ñîban u, Pilimon nîpe magöñhalö niñ aij gînim," a gîpin.

⁷ Pen mam aij yad Pilimon nöñ! Ne God nîbi bî nîpe gau kalîp midmagö yabiñ liban u, kale midmagö añ kale dan miñ miñ gîpal. Yad u rö nöp niñem miñ miñ göl gî gasî halö midpin. ^{††}

Onesimas nîp mulu niñagmön, a ga

⁸ Ne God nîbi bî nîpe gau kalîp midmagö yabiñ liban u niñem, ne yad Krajs bî nîpe mamil miñhau midpul rö, yad nöp manö klö hagem ne anîg gîmön a gîbnep.

⁹ Yad Pol uri bî miñep libin. Krajs Jisas manö aij u hag ñî ajainö, yîp nagî lilö midpin rö, nöp manö klö hagnîg hagbnep u pen nöp anîg hagagnabin. Ne bî midmagö yad midpan rö, yad hagnam rö gîmön. ¹⁰ Pen manö yad u, Onesimas nîpe ñî yad ke rö löp. Nöp wög göm arik ara u, aui yad aip nagî midul, Krajs manö aij u hag ñîñö niñ udöp u me, yad nap nîpe rö midpin; nîpe ñî yad ke rö midöp. ^{†††} Nöd nîpe nöp wög gî ñî aij gagmidöp; pen uri nîpe nöp wög gî ñî aij göm, yîp wög gî ñî aij göm gîgab.

¹² Pen ñî midmagö yad rö u nöp yuabin. ¹³ Nöd hag niñem manö ne u udem rö, nîp yuagbnep. Krajs manö

[†] 1:2 Kol 4:17; 2Di 2:3 ^{††} 1:7 2Ko 7:4 [‡] 1:10 Kol 4:9; 1Ko 4:15

aij hagainö, yîp nagî lilö midpin i, ne apön yîp abad midaimön rö lagöp u, Onesimas yîp abad midaimön.

¹⁴ Pen yad ke Onesimas nîp ud mideinabin u kabö rö gagnab a gem, nîp nöd yuem, nöp hainö hag niñabin. Yîp lau adö kauyañ yunîg yumön. ¹⁵ Yad gasî niñbin e, God nîpe ke gö, Onesimas nöp magö pro marap arö göm aröp u me, uri nöp ado gî apöm ne aip pör pör midainim. ¹⁶ Pen miñî nîp yiñharîñ nagî wög gep bî ne ap niñagnabön; miñî nîp mam midmagö hol miñöñ yîjîg göl rö niñnabön. Nîpe mam midmagö yad yabiñ, pen nîpe bî nagî wög gî ñeb ne midöp u me, ne miñ miñ gîmön bî nagî wög gî ñeb aij ap abe, Bî Kub bî nîpe mam aij ap abe udnabön. ^{††††} Anîb u, yîp bî niñeb ne yabiñ rö, Bî Kub wög aip gîpul, a gîmön niñban u, ñî Onesimas nîp hag gînam a gîmön gasî u niñagmön. Yad amjankö yîp ud aij gîbnep rö u, nîp u rö nöp ud aij gîmön. ¹⁸ Pen nîpe nöp gî naij ga aka nan rimnap pen ñaga, a gîmön, manö rimnap midainim, nîp hagagmön; manö anîbu yîp hagmön. Hagö, yad nöp pen ñîñabin. ¹⁹ Niñö hagpin rö, hib yad ke köp halö kalî ktiñ rikem labin. Pen yad Krajs manö aij u nöp hag ñîñö ne niñ udmön, Krajs Jisas bî nîpe midpan u, nöp hagagnabin; ne ke niñban. ²⁰ Mam yad. Bî Kub nîp wög aip gîpul rö, hagabin rö nöp gîmön. Krajs halîp miñöñ ud aij gö mamil miñhau midpul rö, ne anîg gîmön niñöm yad miñ miñ gîgab. ²¹ Yad hagpin rö nöp wasö, ne niñban adö u nöp niñmön, Onesimas nîp abe adö anîbu nöp gîgabön, a gem, aij a gö niñöl gî nöp köp anîbi kalî ktiñ rikabin.

²² Manö añî ap midöp u hagagpin. Yîp ram magö raul miñan ap niñmön ud li aij gîmön. Kale magöñhalö God nîp sabe gîpim rö, söl midöp nagî arö gem ninam rö löp a gem gasî halö midpin. [‡]

Manö hag jua

²³ Bî ne Epapras u rö nöp Krajs Jisas manö hag ñeia, nîp nagî leila, yad aip midpul i. Nîpe nöp "Midpan?" a göp. ^{††††} Bî wög jim ñöl gîpun Mak u, Arisdakas u, Demas u, Luk u nöp "Midpan?" a gîpal. ^{†††††} Bî Kub Jisas Krajs kalöp nîbi bî gau mög niñöm abad midainim.

^{††} 1:16 1Di 6:2 ^{‡‡} 1:22 Plp 1:25; 2:24 ^{†††} 1:23 Kol 1:7 ^{††††} 1:24 Kol 4:10-12,14; 1Di 4:10-11

Hibru

God Ñi nipe hanip manö aij ña

1 Nöd God nipe apis bac hon Juda nibi bi gau kalip manö hagnig, bi manö hagep nipe gau adan ke ke gasi ñö, kale niñöm hag ñimidal. ² Pen ñin hain midpun i, Ñi nipe ke yuö apöm hanip manö hag ña. God hagö, Ñi nipe ram minöñ nan gau magöñhalö hadame dagol gau gi la. God hagö, Ñi nipe ram minöñ nan gau magöñhalö abad mideinab. ¹³ Nap mailö kub halö yabiñ midöp rö u, Ñi u rö nöp mailö kub halö yabiñ midöp. Nap bi aigege bi rö midöp u, Ñi nipe u rö nöp unbö rö nöp midöp. Ñi manö klö yabiñ nipe hagö, ram minöñ nan gau magöñhalö midep nöp midöp. Ñi nipe apöm, hanip nibi bi magöñhalö a göm umöm, nibi bi magöñhalö gau nan si nan najj gipal gau magöñhalö tik gi ke gau yuöm, kauyañ urak ap jak Nap klö ke halö midöp u ñimagö yijig böñ lau adö asiköm aip midpil. ^{††}

Ejol gau yagol rö midpal; God Ñi me Bi Kub yabiñ midöp

⁴ God nipe gö, Krais nipe ejol gau rö wasö; nipe Bi Kub midöp. God Krais nip Ñi yad a ga u, hib nipe ejol hib rö wasö; hib nipe i adö lañol au midöp. ^{†5} God Manö adiñ ap God manö hagöm haga, “Yad miñi nöp hagabin, ne Ñi yad midpan, yad Nap ne midpin,” a ga.

Pen manö anibu God nipe ejol ap hagaga. ^{††6} Pen Ñi nipe nöd u minöñ naböñ i yunig ga ñin u, God nipe ejol nipe kalip haga,

“God ejol gau magöñhalö hib nipe haglö adö arañ,” a ga. ^{††}

⁷ Pen ejol gau manö hagöm God haga,

“God ejol nipe gau gö, ñin ap yigön rö udöm aubal.

Wög gi ñeb bi nipe gau gö, ñin ap mab miñañ rö udöm aubal,” a ga. ^{†††}

⁸ Pen God nipe Ñi nipe nip manö hagöm haga,

“Ne God. Ne Kiñ pör nöp pör nöp midmön, nibi bi ne gau pör nöp abad mideinabön.

Nibi bi ne abad midmön, gi aij gimön, kabö rö nöp gimön, abad mideinabön. ^{†††}

⁹ Nibi bi gi aij gilö,

ne ñiñi liban, pen nibi bi nan si nan najj gilö, ne mulu kal niñban.

Anib u, yad, God ne, ginö,

ne nöp Bi Kub ke yabiñ midpan;

bi niñeb ne gau mo ne gau midpal,” a ga.

¹⁰ God manö rimnap halö hagöm haga, “Bi Kub, ne ke hadame dagol gau nöp midmön, minöñ naböñ it i gi löm, kumi kabö au ñimagö ne gi lina. [§]

¹¹ Nan anib gau magö ap midöm, ur ginig gab, pen ne midep nöp mideinabön. Nan anib gau, watij papit li lugö, ud asik ke au löm, gisön nibö rol gipal rö ginabön. Pen ne Bi Kub, nöd midmidan rö, uri anib unbö rö nöp midpan; ke ap lagnabön; uri midpan rö hainö anib unbö rö nöp nöp pör pör nöp mideinabön,” a ga.

¹³ God Manö adiñ ap God manö hagöm haga, “Ne ñimagö yijig böñ yad aui asik midö, nan niñön niñön nöp kauat mauat rö midöp gau magöñhalö, rata migan ne gau linabin,” a ga.

Pen manö anibu God nipe ejol ap hagaga. ^{§†14} Anib u, ejol gau niñön rö midpal? God kalip hag yuö, nip wög gi ñöl gi, nibi bi Krais ud kamiñ yuö kumi kabö adö lañ au God aip pör nöp kamiñ mideinaböl gau kalip gi ñibal. ^{§††}

God hanip uda u nan kub yabiñ

2 Anib u, manö hag ñilö niñbun u, niñ ud pidöñ gun, gasi niñöl gi nöp midaiun. Pen niñ ud aij gagnabun u, gasi piral rimnap niñun, manö piral böñ gau arun rö löp. ² Ejol gau nöp lo manö u damöm, Mosis nip ñila u pen manö anibu manö niñö nöp midö niñöl gi, nibi bi manö anibu magö ap hagöp rö gagla gau abe, nibi bi magö ap rib rikla gau abe, ilön pen ud-la. ^{§†3} Anib u, hon God Ñi nipe manö aij dauöp u arö ginabun u, hon kamiñ arun rö lagnab. Bi Kub nipe ke manö anibu dap auö, nibi bi manö nipe anibu niñla gau, hanip manö niñö yabiñ anibu niñmim a göm, hag ñi aij gila. ^{§††4} Pen gasi kale u nöp niñöm hagagla; God kalip aip midö niñöl gi, nan niñeb niñagep rö rimnap göl gi, nan gagep rö rimnap göl gi, hanip hag ñila. God gasi nipe ke niñöm, Ana Uñ nipe u nibi bi rimnap nan aij ñö ke yabiñ geila u, u rö nöp niñno. Anib u me, Krais manö aij u niñö yabiñ hagaböl a gun niñbun. ^{§†}

† 1:2 Jon 1:3 †† 1:3 Ap 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1 ‡ 1:4 Plp 2:9 †† 1:5 Ap 13:33; 2Sa 7:14; 1Kr 17:13 †† 1:6 Ro 8:29 ††† 1:7 Sam 104:4 ††† 1:8 Sam 45:6-7

§ 1:10 Sam 102:25-27 † 1:13 Sam 110:1 ††† 1:14 Sam 34:7; 91:11 †§ 2:2 Gal 3:19 ††† 2:3 Hib 10:29; 12:25 † 2:4 Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

Jisas hanip rau adog udöm hanip añ mam yad a göp

⁵ Pen God hanip ud nipe aip kumi kabö ado lañ au pör nöp mideinabun manö hagpin adö u, ejol gau bi kub adö lañol rö, hon yagol rö midageinabun. ⁶ Manö adö anibu, God Manö u kali ktiñ riköm hagla,

“God. Ne nibi bi gau kalip gasi niñmön udpan.

Pen kale ne ke rö midagpal;

kale nibi bi yihariñ rö u,

ne nihön ginig kalip abad mid aij gıpan? †

⁷ Ne gaina, magö utep ap ejol gau bi kub rö mideila, nibi bi gau yagol au rö mideila u

pen miñi nibi bi gau kalip gö, kale hib midö,

⁸ nan magörñhalö gau abad mideinaböl,” a gila.

God gö nibi bi nan magörñhalö gau abad mideinaböl a gila u, hon niñbun nan magörñhalö nibi bi mo kale au midnab. Pen miñi hon niñbun nan magörñhalö nibi bi mo kale au midagöp.

⁹ Pen Jisas ga u niñbun. God Jisas nip yuö minör nabör adö it i apöm mideia ñin u, ejol gau nibi bi kub rö mideila; Jisas nipe bi yihariñ pro rö mideia. Pen God nipe nibi bi mög niñöb rö, Jisas nibi bi magörñhalö gau ud kamiñ yunam a göm ilön kub udöm umö, God gö miñi Bi Kub mailö halö midö niñöl gi, hib nipe haglö adö arab. ††

¹⁰ God nipe nan gau magörñhalö gi löm abad midöp u, nibi bi iru nöp ud ram minör aij yabiñ nipe u ud linig, Jisas yuö apöm ilön ke yabiñ udö, God nip ka aij ke yabiñ nipe ke u ña. Nihön ginig: Jisas nipe ke ga manö aij u niñ udöm, nibi bi iru nöp ka aij ke yabiñ anibu Jisas aip am mideinaböl. ¹¹ Pen nibi bi nan si nan naij gac u ñik gi yuab Bi anibu abe, nibi bi uri gac halö midagpal gau abe, Nap kale añi. Anib u, Jisas nibi bi anib gau kalip añ mam yad bi gau a göm hagö nable gagöp. ¹² Jisas nipe God nip haga,

“Añ mam bi yad gau kalip aiud nöp u ud ñinabin;

nöp sabe ginig magum gun, kimap hagöl gi, hib ne hagnö adö arnab,” a ga. ††

¹³ Pen manö ap haga,

“God nipe yip abad aij ginab a gi gasi u niñem gasi halö mideinabin,” a ga.

Pen manö ap haga,

“God ñi pai yip ña gau aip midpin i,” a ga. ††

Krais nibi bi udnam a göm, bi rö löm, au

¹⁴ Ñi pai haga anib gau kale nibi bi u me, nipe bi yabiñ ap löm apöm, Seden nibi bi ñip gi udö umbal bi u nip al pak linig uma. ††¹⁵ Anig gö me, nibi bi umnabun a göm pör nöp gasi milö löm bi nagıman rö mideila gau, kalip hubik yuö pör pör nöp kamiñ midaiöl rö löp. ¹⁶ Pen Krais anig ga u, ejol gau ud aij ginam a göm gaga; Ebrahim ñi pai ud aij ginam a göm anig ga. ¹⁷ Adö anibu nöp, Krais apöm hon añ mam nipe midpun rö bi yabiñ löm, bi God nip nan sabe gep aij yabiñ u midöm, nibi bi mid aij gagpal gau kalip mög niñöm ud aij göm,

† 2:6 Sam 8:4-6 †† 2:9 Plp 2:8-9 † 2:11 Mad 25:40 ††
2:12 Sam 22:22 †† 2:13 Ais 8:17,18 ††† 2:14 1Jn 3:8; Rep 12:10

pör nöp God nip wög gi ñi aij göl gi midö, God nipe nibi bi nan si nan naij gıpal gau gac anibu niñöm arö ginab. ¹⁸ Pen apöm minör nabör adö it i midöm, hanip marö nihön nihön göp u, nip u rö nöp gö me, nipe ke niñ aij göp rö, hanip mög niñöm abad mid aij ginab.

Jisas bi kub; Mosis bi pro

3 Añ mam bi yad. God kalöp u rö nöp manö aij nipe hagö, hon God nibi bi nipe ke midpun. Jisas nipe bi God manö aij dam ñeb bi u. Jisas nipe bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u. Jisas manö aij niñ udun, God Manö hagöp rö nöp ginig gun u, nipe pör nöp hanip gi ñöb. Anib u, kale pör nöp Jisas nip nöp gasi niñöl gi midaimim. †††

² Mosis God manö haga u niñöm God nibi bi nipe udöm abad mid aij gimidöp. Anig unbö rö nöp Jisas God manö haga u niñöm magörñhalö gi aij ga. God Jisas nip wög anibu hag la. ³ Bi ap ram gi linab u, ram hib haglö adö aragnab; bi ram gi linab bi anibu nöp hib nipe haglö adö arnab. Adö anibu rö nöp, God Mosis nip ud aij göm gö, nibi bi Mosis bi kub a gıpal; pen Jisas hib kub yabiñ midöp rö, nibi bi hib nipe haglö adö lañol au arañ. ⁴ Ram haneb ap ke waiö lagöp; bi geia midöp. Adö anibu rö nöp, nan nihön nihön midöp gau magörñhalö God nipe geia midöp.

⁵ Mosis God nibi bi nipe an au wög gi ñi aij göl gi, God hanip hainö manö nihön hagnab u, manö aij rimnap hag ña. ⁵⁶ Pen Krais God Ñi nipe yijig göl midöp u me, hanip God it nipe midpun gau, bi ram nap nibö rö midöm abad mid aij göp. Nan aij hainö udnabun u niñ udun gasi halö mideinabun u, nibi bi nipe nöp mideinabun.

God manö aij u niñ udöl gi gimim, arö gagmim

⁷ Anib u, Ana Ut haga rö niñun. Nipe haga, “Ñin i God manö apdi niñeinabim u,

manö nipe u niñ udmim. ^{5†}

⁸ Napis nahai bi hadame nöp,

mi ñin juöl mihau ram minör kabö nöp midöp an gau midlö,

kalip nan gagep rö gau göl gi, abad mid aij gainö u pen

God nipe hanip nihön ginab a göm, manö yad u niñagöm, gasi kale ke nöp niñöm gilö armidöp.

Napis nahai bi gila rö u, kale God manö hag juagmim. ^{5††}

¹⁰ Anig gilö, yad napis nahai bi gau niñnö mulu lugö hagnö,

‘Kale pör nöp yip ji niñöm, manö yad hain gagpal,’ a ginö.

¹¹ Anig gila u, yad kalip niñnö mulu lugö,

‘Ram minör aij aramöm, yad aip midöm, ake löm mid aij göl a ginö u, aragnaböl,’ a ginö.

Manö ktö hagem bör nöp wasö ginö!” a ga. ^{5†}

††† 3:1 Hib 4:14; 7:26; Nab 12:7 § 3:5 Nab 12:7 §† 3:7 Sam 95:7-11 §†† 3:8-9 Eks 17:7; Nab 20:2-5 §§ 3:11 Nab 14:21-23

¹² Anib u, añ mam bi. Nan si nan najij gimim, God kamiñ midöp u manö nipe u arö gimim, gasi kale ke niñmim rö löp u, niñ aij gimim. ¹³ God Manö adiñ hagajin u, "Ñin i God manö apdi niñeinabim u, manö nipe u niñ udmim," a göp. Anib u, uri hon "Ñin i" midpun u, pör pör ñin añi añi nañin namam gau aip Kraiss manö aij u hag amil apil göl gi, pen pen hag ñimim, gasi halö midmim. Wasö u, Seden kalöp nan si nan najij gep manö piral rimnap hagöm kalöp tip gi ud arö Kraiss manö aij u arö ginabim.

¹⁴ Nöd Kraiss manö aij nipe u niñun, manö nipe niñ ud pidöñ gun, nip cig aij gino u rö, hainö pör nöp klö gun anib unbö rö nöp Kraiss manö aij nipe u niñ ud pidöñ gun, nip cig aij gun gasi halö mideinabun u, Kraiss niñi bi nipe midun nip aip jim ñöl wög gipun.

¹⁵ God Manö adiñ hagajin u hagöp, "Ñin i God manö apdi niñeinabim u, manö nipe u niñ udmim.

Napis nahai bi hadame nöp,

God nipe hanip niñön ginab a göm, manö yad u niñagöm, gasi kale ke nöp niñöm gilo armidöp.

Napis nahai bi gila rö u, kale God manö hag juagmim," a ga. †

¹⁶ Mosiss nipe Isrel niñi bi nöp udöm Ijip niñö daua niñi bi anib gau magöñhalö God manö niñöm ji niñla. ††¹⁷ Mi ñin juöl miñau Isrel niñi bi nöp nan si nan najij gi midlö, God kalip mulu lugöl gi midö niñöl gi, ram minöñ kabö nöp midöp an gau midöm iru nöp um hakla. ††¹⁸ Pen Isrel niñi bi nöp pör nöp God nip ji niñöm, manö nipe hagöp rö gagla u me, God nipe manö klö hagöm, "Yad kalöp niñnö mulu lugö, ram minöñ aij arammim, yad aip midmim ake limim mid aij gimim a ginö u, aragnabim," a göm, böñ nöp wasö ga. ¹⁹ Anib u niñbun, manö nipe niñ udagla u me, am ram minöñ aij ake löm mid aij giblap au aröl rö laga.

4 "Kale ram minöñ aij arammim, yad aip midmim ake limim mid aij ginabim," a ga manö u Isrel napis nahai bi niñ udagla. Pen uri God hanip nöp manö niñö anibu hagöp. Anib u, kale magöñhalö niñ aij gimim, hon magöñhalö ram minöñ aij aramun, God aip midun ake lun mid aij gun, a gi gasi niñmim. Niñ aij gipe, God kalöp niñi bi añi ap, nan aij nöp ñinabin a ginö u udagnabön, a gagnim. ² God gö Kraiss manö aij u Isrel niñi bi kalip hag ñilö niñla rö, hanip u rö nöp Kraiss manö aij u niñöm, niñö hagöp a göm, niñ udagla. Anib u, Kraiss manö aij u kalip gi ñaga. ³ Pen hon niñi bi Kraiss manö aij u niñun, niñö hagöp a gun niñ udpun gau, "Kale ram minöñ aij arammim, yad aip midmim ake limim mid aij ginabim," a ga u, manö niñö anibu haga rö ginabun. God haga,

"Anig gila u, yad kalip niñnö mulu lugö, 'Ram minöñ aij aramöm, yad aip midöm, ake löm mid aij göl a ginö u, aragnaböl,' a ginö.

Manö klö hagem böñ nöp wasö ginö!" a ga.

† 3:15 Hib 3:7-8 †† 3:16 Nab 14:1-35 † 3:17 1Ko 10:10

God anig haga u pen nipe hadame dagol gau ram minöñ i gi laga ñin u, nan magöñhalö ginab gau magöñhalö hadö gasi niñöm ginabin a ga. ††

⁴ God Manö u adiñ ap amgö li niñmön, ñin mudun u manö rimnap niñnabön. Manö anibu kalip ktiñ riköm hagla, "God ñin unbö kagot jiy ram minöñ nan gau magöñhalö gi li haköm, ñin mudun jiy u ake linam a göm, yihariñ mideia," a gila. ††

⁵ Pen God Manö adiñ midö nöp hagajin anibu, God haga, "Ram minöñ aij aramöm, yad aip midöm, ake löm mid aij göl a ginö u, aragnaböl," a ga. ††

⁶ God gö Kraiss manö aij u Isrel niñi bi kalip hag ñila pen niñöm, niñö hagöp a göm, niñ udagla. Anib u me, ram minöñ aij aramöm, God aip midöm ake löm mid aij giblap u, aragla. Pen niñi bi ke niñö rimnap arnaböl.

⁷ Anib u, niñi bi manö nipe niñöm arö gila gau umlö, mi iru nöp inö, bac iñag Depid God Manö kalip ktiñ riköm, manö magö uri nöp hagajin u hagöm haga, "Ñin i God manö apdi niñeinabim u, manö nipe u niñ udmim.

God manö nipe niñmim iru göp a gimim ji niñagmim," a ga.

Pen God kauyañ u, "Ñin i" a ga u me, hon niñbun, ñin nipe niñi bi udnab ñin u auagöp; midep nöp midöp. ††

⁸ Pen kale hagnabim, "God hadame nöp, 'Ram minöñ aij arammim, yad aip midmim ake limim mid aij ginabim,' a ga u, bi kub Josua apis bac bi kalip dam ram minöñ Kenan arö, mid aij gila adö u haga," a ginabim. Pen ñin anibu nöp hagaga; kale amöm ram minöñ Kenan midlö niñöl gi, manö anibu kauyañ haga. ⁹ Anib u, God nipe ñin mudun u ake löm mid aij ga rö, niñi bi nipe u rö nöp ake löm mid aij ginaböl. ¹⁰ God ñin kagot jiy wög göm, ñin mudun jiy u ake löm yihariñ mideia rö, niñi bi an an God ram minöñ aij au arnaböl gau, kale anib unbö rö nöp wög geila u arö göm, ake löm, yihariñ am nipe aip mid aij ginaböl. ¹¹ Anib u, ram minöñ aij anibu aramun, God aip midun ake lun mid aij ginabun a ga manö u, klö gun, niñ ud pidöñ gun, God Manö hagöp rö nöp göl gi midaiun. Anig unbö rö ginabun u, Isrel niñi bi nöd God manö haga u niñ udagöm ram minöñ aij aragöm, ap lug pakla rö u, hon niñi bi añi ap unbö gagnab.

¹² Niñön ginig: God Manö u kamiñ nöp midöp. God Manö u, nan niñön ginig ginab. Ru milö kid gau magöñhalö katu göp; God Manö u kid yabit. Anig hanip yañ amöm, gasi rimid midmagö ke löm ana ke löm ginab; anig hanip yañ amöm, le got ke löm le cil ke löm ginab; anig hanip yañ amöm, gasi aij niñbun aka gasi najij niñbun u, ud höñ lö niñ aij ginabun. ¹³ Niñön niñön ginabun gau, God niñ midö niñöl gi ginabun; agamij pi göl gun rö lagöp. Pen nipe nöp hanip manö kub göm, niñön niñön gipun manö u hag niñö niñöl gi nip hag ñinabun.

†† 4:3 Sam 95:11; Hib 3:11 †† 4:4 Jen 2:2 ††† 4:5 Sam 95:11

††† 4:7 Sam 95:7-8 § 4:8 Dud 31:7; Jos 22:4 §† 4:10 Hib 4:4

§†† 4:12 Ep 6:17; Rep 1:16; 19:13-15

Jisas God nîp nan sabe gep Bî Kub yabiñ midöp

¹⁴ Anîb u, God Nîp Nan Sabe Gep Bî Kub Yabiñ hon u, God Nîi nîpe Jisas u, amöm Nap aip midöp rö, Kraï manö aij niñ udpun u, niñ ud pidön göl gi midaiun. ^{†15} God Nîp Nan Sabe Gep Bî Kub Yabiñ hon u apöm minöñ it i midmidöp rö, nan si nan naj hanîp ñip gi ud arnim rö lõp gau abe, marö hanîp nihön nihön göp gau abe, nîp u rö nöp ga u pen nîpe gi naj gaga. Anîb u, marö nihön nihön hanîp ginab u, God Nîp Nan Sabe Gep Bî Kub Yabiñ hon u niñ aij göp rö, hanîp mög yabiñ niñöm, ¹⁶ bi an nîbö hon aij yabiñ u midöp. Anîb u, hon gac halö midpun u, God anînin göp Bî u nîp piñiñ gun, arö gagun. God hanîp mög niñöm, Nîi nîpe nîp yuö apöm uma rö, God sea Kiñ asik midöp söl au areinabun u, nîpe hanîp mög niñöm ud aij göm abad mid aij gö agamîj mid aij ginabun. ^{††}

5 Bî God nîp nan sabe gep bi kub gau magöñhalö, bi yîhariñ nîbi bi an gau nîbö u pen God kalîp hag lö, bi an nîbö midöm wög nîpe u gîpal. Nîbi bi nan si nan naj gîpal u niñöm, kaj meme aka kaj sipsip dap bi God nîp nan sabe gep bi kub ñilö, kale pen bid adö u pak lauöm, God nîp sabe gi ñibal. Wög kale ap pen, nîbi bi God nîp gasî niñlö aij gö, nan rimnap dap bi God nîp nan sabe gep bi kub ñilö kale nan anîb gau God nîp sabe gi ñibal. ² Pen bi God nîp nan sabe gep bi kub anîb gau, bi yabiñ gau me, kale ke u rö nöp nan si nan naj gîpal. Anîb u, nîbi bi rimnap gau nan si nan naj kale gîpal u abe, kale ke nan si nan naj gîpal u abe gasî niñöm God nîp nan sabe gi ñibal. Anîb u, nîbi bi niñ aij gagpal gau ap lug pakniñ rö geinaböl u, God nîp nan sabe gep bi kub u kalîp mög niñöm, manö hain hagpal. ^{‡4} Kale ke, bi kub midno a göm, wög anîbu udagpal; God Eron nîp hag lö wög anîbu gimidöp rö, kalîp anîg unbö rö nöp hag lö gîpal. ^{‡†}

⁵ Adö anîbu nöp, Kraï nîpe ke, yad bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ mideinam a göm hagaga; God nöp nîp haga,
“Ne Nîi yad;

miñi yad Nap ne,” a ga.

⁶ Pen God Manö u adîñ ap amgö li niñun, God manö ap halö haga u niñbun. Nîi nîpe nîp haga,
“Melkisedek nîpe yîp nan sabe gep bi midmidöp rö u, ne yîp nan sabe gep bi pör pör nöp mideinabön,” a ga. ^{‡†}

⁷ Pen Jisas minöñ naböñ adö it i midöm, nîp alniñ geila, Nap nîp miñöñ göl gi, meg miñan dap ranöm sabe göl gi mideia. Nap nîp hag niñöm haga, “Yîp abad midaimön. Pen anîg anîg gimön hagagabin; ne ke niñban rö yîp gimön,” a ga. Jisas anîg hagö, God manö nîpe niñöm, hag niña rö nöp ga. ^{‡‡†}

⁸ Jisas nîpe God Nîi nîpe yabiñ u pen nîpe miñör udöm uñham midmidöp u, yad aige gö Nap manö hagnab rö ginabin a gi gasî niñöm, anîg unbö rö nöp geia. ⁹ Pen Nap manö nihön haga, magöñhalö ga u me, nîpe nîbi

† 4:14 Hib 3:1; 10:23 †† 4:16 Hib 10:19 ‡ 5:2-3 Lep 9:7; 16:6 †† 5:4 Eks 28:1 ‡‡ 5:6 Sam 110:4; Hib 6:20; 7:1 ††† 5:7 Mad 26:36-46; Plp 2:6-8

bi manö nîpe niñ udöm hain gîpal gau ud asik yuö, kale ram minöñ aij kumi kabö adö lañ au aramöm pör pör nöp kamîñ nöp mid aij ginaböl. ¹⁰ Pen adö anîbu nöp, God Jisas nîp haga, “Melkisedek nîpe yîp nan sabe gep bi midmidöp rö u, ne yîp nan sabe gep bi kub yabiñ mideinabön,” a ga.

God manö yuö yabiñ u niñ aij gîmim, niñ ud pidön gîmim

¹¹ Manö kalî kîñ rikabin anîb i rö iru midöp u pen yîñid niñagpim u rö, uñham hagnö niñnabim. ¹² Kalöp God Manö pör hag ñibun u niñ aij gîmim nîbi bi rimnap kalîp hag ñibep u pen yîñid niñagpim rö, manö nöd niñeb gau kalöp kauyañ hag ñun rö lõp. Miñi nan ktö ñiñbep rö u pen ci ñiñ nöp midpim. ^{‡‡†13} Nîi painañ ci ñiñ nöp midpal gau, nagî adö u aij, nagî adö u naj a göm niñagpal. ¹⁴ Pen nîbi bi gasî halö gau gi damöm, adö u gep, adö u gagep a göm niñ aij gîpal. Kale nan magö yabiñ ñiñbal.

God manö yuö u niñ udun

6 Kraï manö aij kalöp pör hag ñibal gau, kauyañ hagem kauyañ hagem hagagnabin. Ram ginîg, padö binîñ göm kauyañ ud juöm, kauyañ u binîñ göm, kauyañ u binîñ göm gagpal. Anîb u, hon ke nöp kîñ aij gun me, God nîbi bi nîpe mideinabun a gun gasî niñmidun u böñ nöp arö gun, God Nîi nîpe nîp yuö hanîp a göm uma manö aij u böñ nöp niñ udun. Padö u ud juöl, rol göl, ud juöl, rol göl, unbö gagun. ² Nîi pakpal manö u; God kalîp ud aij ginîm a göm ñimagö nabic adö libal manö u; nîbi bi umöm urakpal manö u; God nîbi bi magöñhalö manö kub hagöm kalîp nîme lö rimnap ilön pör udnaböl manö u; manö anîbu kauyañ hagagnabin. Kraï manö aij nöd niñbe anîb gau, gasî niñ nöp midöl gi, Kraï manö aij rimnap halö niñnabim u aij. ³ Anîb u, God hanîp abad midö niñöl gi, Kraï manö aij rimnap halö hag ñino niñnabim.

⁴ Nîbi bi Kraï manö aij nîpe niñ udöm, hainö arö ginaböl gau, kale kauyañ nan si nan naj gîpal u mög niñöm, Kraï manö aij nîpe u niñ udagnaböl. Kale God mailö aij nîpe u hadö niñla; God nan aij kumi kabö adö lañ nîbö ñöb u hadö niñla; Ana Uñ nîpe kalîp an dan hadö aua. ⁵ God Manö aij u dö yabiñ göp u hadö niñla; God nîpe nîbi bi ram minöñ it i abad midniñ gab u, ktö nîpe u hadö niñla. ⁶ Nan anîb gau magöñhalö hadö niñla u pen Kraï manö aij u arö gîla. Anîb u, kale kauyañ nan si nan naj gîpal u mög niñöm, Kraï manö aij nîpe u niñ udagnaböl. Nihön ginîg: God Nîi nîpe u kauyañ mab kros ba lañ al pak lilö nîbi bi gau nîp hag junaböl. ⁵

⁷ Minöñ au yîñ yimlö, möñ paköl gi paköl gi, yîñ ran aij göm nan magö pil aij gö, nîbi bi ñi pai wög anîbu ñiñniñ gaböl gau ñiñöl. Anîg gö God minöñ anîbu ñiñiñ löm nan aij ñinab. ⁸ Pen minöñ au yîñ yimlö, möñ paköl gi paköl gi, kipî kalî kalî halö gau nöp ranö, nan magö pilagnab u, minöñ anîbu minöñ naj yabiñ. God

‡‡† 5:12 1Ko 3:1-3 § 6:6 Mad 12:31; Hib 10:26-27; 1Jn 5:16

minöŋ anibu manö klö hagö mab ke yaŋ innim rö löp.
†

⁹ Pen bi niŋeb aij yad gau. Manö kub rö hagabun u pen kale ke Kraiss manö aij u arö gipim a gun ha-gagabun; niŋ aij gimim a gun hagabun. Nihön ginig: Kraiss niŋi bi niŋe midmim, niŋi bi niŋe gau gipal rö gipim u niŋbun. ¹⁰ God haŋöwaŋö gagnab; hagöp rö nöŋ ginab. Kale nöd God niŋ wög gimim, midmagö limim, niŋi bi niŋe kalip ud aij gimim gi ŋibe u abe, miŋi u rö nöŋ ud aij gimim gi ŋibim u abe, niŋe haut gagnab. ^{††11} Pen hanip aij ginab u, kale magöŋhalö adö anibu nöŋ pör nöŋ göl gi mid dammim mid dammim, amun God aip pör nöŋ mid aij gun a gimim gasi niŋbim rö, ginab.

¹² Kalöp iru maru ginim rö löp u, niŋ aij gimim. Kraiss manö aij niŋe u niŋ ud pidöŋ göm, marö auö klö göm gasi halö midpal niŋi bi gau, God nan aij ŋinabin a ga u udnaböl. Kale anib unbö rö nöŋ göl gi midpe, kalöp nan aij anibu ŋinab.

¹³ God bac iŋaŋ Ebrahim niŋ manö niŋö u hagnig, bi kub God rö ap halö midageia niŋöŋ, niŋi bi rimnap hib kale hagaga; hib niŋe ke hagöŋ haga, ¹⁴ “Yad midpin rö, nöŋ manö niŋö yabiŋ hagabin, nöŋ abad midnö niŋöl gi, niŋi bi ne iru yabiŋ mideinaböl,” a ga. ^{†15} Ebrahim manö niŋe anibu niŋöŋ, agamij abad midö midö, God nan aij haga u uda.

¹⁶ Hon niŋi bi, manö klö niŋö yabiŋ hagnig, bi kub ap hib niŋe hagun, niŋö yabiŋ hagabun a gipun. Anig gino, niŋi bi gau niŋöŋ, u rö nöŋ u niŋö yabiŋ hagaböl a gal. ¹⁷ Anibu rö, God hib niŋe ke hagöŋ, “Yad midpin rö, nöŋ manö niŋö yabiŋ hagabin,” a ga u, niŋi bi gau ŋi pai yag daunaböl gau, yad gasi hain niŋem adö ke gagnabin u, niŋ aij göl a göm, manö anibu rö haga.

¹⁸ Anib u, hon niŋi bi nan si nan naiŋ gun, piŋig God niŋ lau adö aubun gau, niŋö nöŋ nan aij kalip ŋinabin a ga u udnig gabun a gun, gasi halö midaiun. God hib niŋe ke hagöŋ, yad midpin rö, a ga; nöŋ manö niŋö yabiŋ hagabin, a ga. Manö miŋöp haga u, God manö piral hagnim rö lagöp. Ke gagnab. ^{††19} God Ram Magö Raul Miŋan Uŋ Ke Yabiŋ u waiŋ bad yuö yuö gö, niŋ amgö niŋagpun u pen manö niŋö yabiŋ u hagö, gasi aŋi anibu nöŋ niŋun, gasi halö niŋe abad midpun. Manö niŋö yabiŋ anibu, God ram magö raul miŋan niŋe u aröp u me, kabö klö rö midöp; aŋ aŋa gagnab.

^{††20} Melkisedek niŋe bi God niŋ nan sabe gep bi midmidöp rö u, Jisas niŋe God Niŋ Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiŋ hon u löm, God Ram Magö Raul Miŋan Uŋ Ke Yabiŋ u nöd amöŋ, hanip a göm Nap niŋe sabe göl gi midöp. Niŋe God Niŋ Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiŋ pör pör nöŋ mideinab.

Kiŋ ap bi God niŋ nan sabe gep bi midmidöp

7 Melkisedek anibu niŋe Kiŋ midöŋ, niŋi bi ram minöŋ Salem abad midöl gi, bi God klö halö yabiŋ u niŋ nan sabe gep bi u u rö nöŋ midmidöp. Pen Kiŋ rimnap apöŋ, bac iŋaŋ Ebrahim niŋ gi naiŋ geila, kalip

† 6:8 Jen 3:17-18 †† 6:10 Hib 10:32-34 † 6:14 Jen 22:16-17
†† 6:18 Nab 23:19 †† 6:19 Lep 16:2-3

yu gi yuöŋ, nan aij aij kale gau dap auö niŋöl gi, Melkisedek apöŋ niŋe adan aŋ au niŋöŋ, God niŋe sabe göm, Ebrahim niŋe abad midaimön a ga.

^{††2} Melkisedek anig ga niŋöŋ Ebrahim nan piŋi gi daua gau, magöŋhalö nime li Melkisedek niŋe magö aŋi ap ŋöŋ, niŋe ke magö unbö ajip laŋ uda. Pen Melkisedek hib niŋe u it miŋöp midöp. Hib niŋe Melkisedek u ud ado göm, “Kiŋ Aij Yabiŋ Nöp Göp” a gipal. Pen niŋe ram minöŋ Salem Kiŋ midmidöp u, hib anibu ud ado göm, “Kiŋ Agamij Midep Magö ŋöb” a gipal.

³ Melkisedek niŋe bi God niŋ nan sabe gep bi u pen nime it u anig göl midöp, nap niŋi it u anig göl midöp a göm haglö niŋagpun. Pen niŋe kalip kliŋ rikla ŋin u, nime yag daua ŋin u a göm haglö niŋagpun; uma ŋin u a göm u rö nöŋ haglö niŋagpun. Niŋe pör nöŋ bi God niŋ nan sabe gep bi midöp rö, niŋe God ŋi niŋe rö midöp.

⁴ God bac iŋaŋ Ebrahim niŋ niŋö aij gö, bi kub mideinabön a ga u niŋbun niŋe bi kub mideia. Pen Ebrahim Melkisedek niŋe bi kub yabiŋ mideia u niŋöŋ, nan piŋi gi daua gau, nime li niŋe magö aŋi ap ŋöŋ, niŋe ke magö unbö ajip laŋ uda.

⁵ U nöd yabiŋ anig ga. Hainö Mosis niŋe yag daua kub göm, God Manö u adin ap kalip kliŋ riköŋ haga, “Ebrahim rikö rik damöŋ, niŋi bi Lipai it midpal gau God niŋ nan sabe gep wög gi midlö niŋöl gi, kale Isrel niŋi bi gau magöŋhalö, mani nan niŋöŋ niŋöŋ udnabim gau, kalip nime li magö aŋi aŋi dap ŋimim, kale ke unbö ajip laŋ u udmim,” a ga. Anib u, hon Mosis lo adö u niŋun niŋbun, kale magöŋhalö Ebrahim it niŋe midmidal u, pen namam Lipai it midmidal gau kalip pör magö aŋi ap nime li ŋimidal. ^{††}

⁶ Pen God bac Ebrahim niŋe haga, “Niŋi bi ne gau ud aij ginabin,” a ga. God manö haga ŋin u, Ebrahim niŋe bi rimnap kalip nan ŋagmidöp; pen Melkisedek apöŋ Ebrahim niŋe niŋöŋ, God niŋe sabe göm, Ebrahim niŋe abad midaimön a gö, Ebrahim nan daua gau magö aŋi ap nime li Melkisedek niŋe ŋa. Pen Melkisedek Lipai it bi ap midagmidöp. ⁷ Hon niŋbun, bi ap apöŋ bi ap God niŋe sabe göm, bi anibi niŋe abad midaimön a geinab u, bi God niŋe sabe ginab u bi kub, bi ap bi pro. Anib u, hon niŋbun Melkisedek bi kub, bac Ebrahim bi pro. ⁸ Bi Lipai it Isrel niŋi bi magö aŋi nime li ŋimidal u udöŋ, mid damöŋ miŋep löm umla. Pen Melkisedek niŋe Ebrahim magö aŋi ap nime li ŋa uda u, God Manö u kalip kliŋ riköŋ, Melkisedek umöŋ wög niŋe arö ga a göm, hagagla.

⁹ Ebrahim Melkisedek niŋe nan nime li ŋa anibu, ŋi pai rik dauaga ŋin u ŋa. Hainö me, Aisak niŋe rikö, Aisak pen Jekop niŋe rikö, Jekop Lipai niŋe rikö, rik amil apil giŋlö, Lipai bi anib gau God niŋe nan sabe gep bi wög giŋlö niŋöl gi, Isrel niŋi bi gau mani nan kale gau kalip nime li ŋimidal. Pen Ebrahim Melkisedek niŋe nan nime li ŋa u, kalip rik dauagla magö u ŋa u me, Ebrahim abe, bac niŋe Lipai it abe, Melkisedek niŋe nime li ŋeb rö nöŋ mideila u niŋbun.

††† 7:1 Jen 14:17-20 ††† 7:5 Nab 18:21

Bi God nîp nan sabe gep gîsön nîbö u, bi nöd nîbö gau ka kalîp u uda

¹¹ Mosis God Manö kali kîñ riköm, anig anig gimim a ga niñöm, Juda nîbi bi kaj meme kaj sipsip nan gau damöm, Lipai it God nîp nan sabe gep bi gau kalîp ñilö, kale pak lauöm God nîp sabe gi ñimidal. Kale anig göl God nîbi bi nîpe mîdaiblap, God Bi hain nîbö Melkisedek rô ke ap yuagbö; Lipai bi gau, God nîp nan sabe gi ñöl gi nöp mîdaiblap. Pen God Bi hain nîbö Melkisedek rô ap yua. ¹² Bi God nîp nan sabe gep hain nîbö anîbu apöm, bi God nîp nan sabe gep nöd nîbö gau ka kalîp udeinab u, lo hain nîbö u rô nöp apöm, lo nöd nîbö u ka u udnîm.

¹³ Pen God Manö adîj hagajin i, bi God nîp nan sabe gep hain nîbö u, Bi Kub hon u nöp. Lipai nîbi bi it u rik damöm nîp rik dauagla; Bi Kub hon it nîpe u bi añi ap God nîp nan sabe gep wög u gaga. ¹⁴ Juda nîbi bi it u nöp rik damöm Bi Kub hon nîp rik daula. Pen Mosis bi Juda it rimnap God nîp nan sabe gep wög göl a göm manö rimnap hagaga. ¹⁵ Pen Bi God nîp nan sabe gep hain nîbö anîbu, Melkisedek bi God nîp nan sabe gep mîdmîdöp rô midöp u me, nan hagabin anîbi waiö yabiñ midöp. ¹⁶ Bi Kub hon u, bi it niñön midöp lo ap hagö, God nîp nan sabe gep bi ap midagöp. Pen nîpe bi klö ke halö midöp, nan ap nîp al pak linîm rô lagöp u me, God nîp nan sabe gep bi ap midöp. ¹⁷ Niñön ginig: God Manö adîj ap kali kîñ riköm, God manö rimnap Kraîs nîp haga u kali kîñ riköm hagla,

“Bi yîp sabe gep Melkisedek rô pör nöp mideinabön,” a ga.

¹⁸ Lo God Mosis nîp hagö Mosis nîbi bi kalîp hag ña lo anîbu, niñön ginig geia u ginîm rô laga; manö yihariñ rô la u me, God nîpe ud ke gau la. ¹⁹ Lo God Mosis nîp hagö Mosis nîbi bi kalîp hag ña lo u, nan naij gau ap ud gö aij rô laga. Pen God nîpe nan aij hanîp ñöb; nan nöd nîbö u wasö. Anîb u, gasi halö midpun. Nan aij hain nîbö u niñ udun, God midöp au söl aunabun. ††

²⁰ Bi God nîp nan sabe gep nöd nîbö gau wög kale nöd udla ñin u, God manö klö rimnap hagaga. Pen Bi Kub hon God nîp nan sabe gep bi la ñin u, God manö klö ke hagöm haga. ²¹ Bi Kub hon God nîp nan sabe gep bi linig, God manö klö ke hagöm haga, “Yad Bi Kub, yad manö niñö yabiñ hagabin; hainö manö ap ke hagagnabin.

Ne pör nöp yîp nan sabe gep bi mideinabön,” a ga. ‡
²² God manö klö hagöm manö niñö yabiñ haga u me, hon niñbun Jisas uma u me, God manö hain nîbö aij yabiñ u ud ke gau lagnab. ††

²³ Bi God nîp nan sabe gep nöd nîbö gau, iru nöp rô wög anîbu udla. Ap umö, bi God nîp nan sabe gep hain nîbö ap haglö, wög anîbu gi mîdmîdöp; u umö hain nîbö u mîdmîdöp; u umö hain nîbö u mîdmîdöp. Anîbu me, ap pör midagmîdal. ²⁴ Pen Jisas anîbu rô gagöp; nîpe pör kamiñ midöp u rô, wög anîbu arö

gagöp. God nîp nan sabe gep bi pör nöp mideinab.

²⁵ Jisas pör nöp kamiñ mideia, uri kamiñ midöp, hainö pör nöp kamiñ mideinab u me, nîbi bi God nîbi bi nîpe midniñ, Jisas kalîp a göm uma manö aij u niñ udeinaböl u, nîpe pör nöp kalîp ud asik yunîm rô löp. ††

²⁶ Jisas nîpe bi ut yabiñ; nîpe nan si nan naij pro pro rimnap gagöp; nîpe asiñ midagöp. Jisas ram minöñ it i nîbi bi nan si nan naij gîpal gau aip mideia u pen God nîp ud ke dam ram minöñ aij kumi kabö adö lagod au la. God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ hon me u.

Hanîp gi ñi aij ginîm rô löp. ²⁷ Bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ yihariñ gau, ñin añi añi pör nöp nan si nan naij kale ke gîpal rô, nan pak God nîp sabe gi ñöm, hainö nîbi bi ke nîbö gau nan si nan naij gîpal rô, nan pak sabe gi ñibal. Pen Jisas hanîp nîbi bi gau magöñhalö, nan si nan naij gîpun u niñöm, mañ añi yabiñ mañ ba lañ nîp ke sabe gi ña. Me aij! †††

²⁸ Lo God Mosis nîp hagö Mosis nîbi bi kalîp hag ña lo u hagöp rô göm, bi nan si nan naij gîpal gau kalîp hag lilö, kale bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ midpal. Pen hainö u, God manö ke klö hagöm manö niñö yabiñ haga u, God Ñi nîpe ke hag la. God nan niñön niñön Ñi nîpe ginig gab a göm gasi niña u, Ñi nîpe nan magöñhalö ginîm rô löp.

Jisas nîpe God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ hon

8 Pen manö hagabun it u anig göl midöp: God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ hon u amöm God kumi kabö adö lañ au mailö halö midöp u ñimagö yijig böñ lau adö asik midöp. ² God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ hon anîbu, nîpe God sabe gep ram au wög göp. God sabe gep ram au wög göp u, nîbi bi gi lagla; God sabe gep ram niñö u, God Bi Kub nîpe ke gi la.

³ Bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ minöñ adö it i gau magöñhalö, nîbi bi nan si nan naij gîpal gau kaj meme aka kaj sipsip nan gau dap nan sabe gep bi kub yabiñ ñilö, kale pen rimnap pak God nîp aij a göm sabe gi ñimidal; rimnap pen pak nan si nan naij göm gac halö midpal u God niñmön arö ginîm, a göm, bid adö u pak lauöm God nîp sabe gi ñimidal. Anîb unbö rô nöp, God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ hon nan rimnap God nîp ñinig ga. ⁴ Jisas ram minöñ kumi kabö adö lañ midöp u me, nîpe God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ midöp. Pen nîpe ram minöñ it i midbö, God nîp nan sabe gep bi ap midagaiböp. Niñön ginig: God haga rô, bi Lipai it yag daubal gau nöp, God nîp nan sabe gep wög göl gi, Mosis lo manö kali kîñ rika rô niñöm, nan pak God nîp sabe gi ñibal. ⁵ Pen minöñ naböñ adö it i God nîp nan sabe gep wög gîpal u, ana ral niñöm gîpal rô nöp gîpal; nan yabiñ u ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp. Adö anîbu nöp, Mosis God sabe gep sel ram u ginig ga u, God nîp haga, “Nö ilö gau mîdmîdöp, yad nöp yamnö niñna rô nöp magöñhalö anîb unbö rô nöp gimön,” a ga. †††

⁶ God Nîp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ hon Jisas, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabiñ nöd nîbö gau gimî-

† 7:14 Ais 11:1; Mad 2:6; Rep 5:5 †† 7:19 Hib 9:9 ‡ 7:21 Hib 5:6 †† 7:22 Hib 8:6; 12:24

‡† 7:25 Ro 8:34 ††† 7:27 Hib 5:3 ††† 8:5 Kol 2:17; Hib 9:23; Eks 25:40

dal rö gagab; nipe wög kub yabił gab. God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon Jisas gö God nibi bi nipe udnab manö u, Mosıs kali kliñ rıka manö u rö midagöp. God nibi bi nipe udnab manö u hagnig, nipe manö kłö hagöm haga, “Yad kalöp manö niñö hagabin, nibi bi yad kalip nan aij yabił ñinabin,” a ga. †

⁷ Pen God manö nöd hag la u aij gaiböp, manö gisön nibö u dauagböp. ⁸ Nibi bi gau mid aij gagla rö, God kalip hag ginig, bi manö hagep nipe ap gasi ñö, God Manö kali kliñ riköm haga,

“Yad Bi Kub kalöp hagabin,
hainö yad Isrel nibi bi gau abe

Juda nibi bi gau abe
kalip manö aij gisön nibö hagnabin. ††

⁹ Nipıs nihi itañ gau kalip ñimagö adö lem
ud Ijip nibö daunö u

pen manö hag adö añi lem hagnö u niñageila u me,
yad kalip arö ginö.

Anib u, manö anibu rö,
kalip kauyañ hagagnabin.

¹⁰ Yad Bi Kub kalöp hagabin,
hainö yad Isrel nibi bi gau

kalip manö hain nibö hagem manö hag adö añi lem,
lo yad u gasi midmagö añ kale dañ li ñinö,
niñ aij göm gasi niñöl gi mideinaböl.

Anib u, yad God kale mideinabin;
kale nibi bi yad mideinaböl.

¹¹ Ñin anibu, nibi bi yad gau,
nimdamam nibi bi rimnap kalip,
‘Bi Kub nipe God u niñ udmim,’ a göm, hagagnaböl.

Nihön ginig: nibi bi pro abe, nibi bi kub abe,
kale magöñhalö yip niñnaböl.

¹² Nan si nan naj gıpal gau,
kalip mög niñem arö ginabin.

Nan si nan naj gıpal gau
gasi niñöl gi midem kalip manö kub hagagnabin,” a
ga.

¹³ God nipe manö aij hain nibö anibi hag löm, “manö aij gisön nibö” haga u me, hon niñbun manö nöd nibö u miñi ram tułö göp rö wög midagöp a ga; nan tułö göp u söl böñ nöp ur ginig gab.

God nip nan sabe gep bi nöd nibö gau, meme sipsip hagape u udöm, God nip sabe gi ñila

9 God manö aij nöd haga adö u hain göm, God nip sabe ginig geila u, yihariñ sabe göl rö laga; kliñ aij göl gi nöp sabe gimidal. God nipe hagö, sel ram ap gi löm am nip sabe gila. ^{†2} Sel ram anibu, ram raul miñan miñöp geila. Ram magö raul miñan ap gi löm, Ram Raul Miñan Uł u a gila. Raul miñan anibu hapö miñañ lauep nan ap löm, abañ bad ap löm, God nip sabe gi ñeb bred u pör pör dam abañ adö anibu limidal.

³ Pen ram magö raul miñan ap, watij kub yabił u pił gila. Raul miñan anibu, Ram Raul Miñan Uł Ke Yabił u a gila. ^{††4} Raul miñan anibu, mab abañ bad ap gi löm, kabö gol ud pak goł bad löm magöñhalö harı göl, nan

† 8:6 Hib 7:22 †† 8:8 Jer 31:31-34 ‡ 9:1 Eks 26:1-30;
25:23-40 †† 9:3 Eks 26:31-33

hañij aij auöp u adö anibu laumidal. Kes kabö gol udöm gila kub ap, God Manö Aij Kes Magö a gimidal u, u rö nöp mideia. Kes miñan anib yañ, God lo manö kali kliñ rıka kabö miñau u abe, Eron ilönj adıñj ud ajep marep ga u abe, nan mana rin kabö gol udöm gila miñan u rim leila mideia u abe lilö midmidöp. ††

⁵ God midöp i a göm, Kes Magö mideia adö adö au gilañ, ejol rö miñau auan bad halö böñ böñ geila. Nan si nan naj gıpun gac u, God niñöm arö gañ a göm, hagape pro pro dap sabe gi ñimidıal añ anibu. Nan anib gau manö u, miñi hag miłöbö lem kali kliñ riknam rö lagöp. †††

⁶ Pen nan anib gau magöñhalö giłö midö niñöl gi, bi God nip nan sabe gep gau pör pör, sel ram raul miñan höñ adö u amöm, God nip wög u gimidal. †††⁷ Pen bi God nip nan sabe gep yihariñ anib gau, ram raul magö añ yañ aröl rö laga. Mi añi añi, God nip nan sabe gep bi kub yabił u nöp, sipsip hagape dam nöp, raul miñan anibu armidöp. Nan si nan naj nipe ke ga gau gac u abe, nibi bi niñ aij gagöm nan si nan naj gila gau gac u abe God niñöm arö ginim a göm, hagape u dam raul miñan anibu amöm, God nip sabe gi ñimidöp. ^{††8} Ga anibu, Ana Uł u hanip yamö niñbun, sel ram anibu ram raul miñan miñöp halö midmidöp rö, Ram Raul Miñan Kamiñ Aij Uł Ke Yabił anibu aröl rö laga. ⁹ Pen gimidal anibu, God hanip nibi bi miñi midpun ñin i gasi niñun a göm haga. Pen nan ñimidıal u abe, kaj meme kaj sipsip nan gau damöm, pak God nip sabe gimidal u abe, nan si nan naj giłö gac midmagö añ kale dañ mideia u ñik gi yuö, God nibi bi asiñ midagöp nipe midaiöl rö laga. ^{†††10} Anig gimidal u, kale yihariñ nan ñiñeb, ñig ñiñeb, ñig pakep, nan adö adö gau nöp niñöm gimidal. Lo manö nöd nibö anib gau niñöm nan kliñ aij gimidal anibu, yihariñ God manö aij gisön nibö hagnig ga manö anibu abad midöl gi, ana rö niñöm gıpal rö u gimidal.

God nip nan sabe gep bi hain nibö u, hagape nipe u ke dam God nip sabe gi ña

¹¹ Pen Kraıs geia nan aij hadö aua gau, nipe ke nan aij gau God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił midöp. Pen ram nipe au bi añ nibö hon midöm hanip gi ñab ram anibu, nibi bi gi lilö sel ram nöd nibö midmidöp rö midagöp; God minöñ naböñ i gi löm, Kraıs wög gab ram u gi laga. Kraıs wög gab ram u ram aij unbö ke.

¹² Kraıs kaj meme kaj kau pi paköm, hagape dam God nip sabe gimidal rö gaga; hagape nipe u ke yua u nöp God nip sabe gi ña. Pen bi God nip nan sabe gep nöd nibö gau pör pör nöp hagape hoñ göm sabe gi ñimidıal rö gaga; hanip ud God aip jim ñinig, hagape nipe ke mañ añi yabił dam Ram Raul Miñan Uł Ke Yabił lañ ara u me, hon pör pör nöp kamiñ midaiun rö löp.

¹³ Nibi bi lo nöd nibö niñöm nan kliñ aij gıblap rö gagöm asiñ midmidıal nibi bi gau aulö, bi God nip nan sabe gep gau, ñin rimnap kaj meme ap pak hagape u

†† 9:4 Eks 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nab 17:8-11; Dud 10:3-5

††† 9:5 Eks 25:18-22 ††† 9:6 Nab 18:2-6 § 9:7 Lep 16:2-34

§† 9:9 Hib 10:1-2

udöm, nîbi bî anîb gau yuö pîsmas gî paköm kamiñ limidöp; ñin rimnap kaj kau nîbar ap pak hagape u udöm, anîg gîmidal; ñin rimnap kaj kau neb pi ap mab laulö böñ nöp in bic rîka bad rimnap udöm, ñig halö u† ma†i göm udöm u rö nöp nîbi bî kalîp gau yuö pîsmas gî paköm kamiñ limidöp. †14 Hagape yihariñ pîsmas gî yuö kamiñ limidöp anîbu niñun niñbun, Ana pör pör nöp midöp u Kraiſ Bî U† Ke Yabi† u aip midöm, hanîp a göm umö, hagape yua u hanîp gö, nan si nan naij gîpun gac u midmagö añ hon dañ midöp u ñik gî yuö, nagî ubiñ ap lug paköm umnaböl adö u arö gun, God pör kamiñ midöp u niñ nöp wög gî ñun. ††

Krais hagape niñe yua rö, hanîp God aip ud jim ñöl la

15 Kraiſ God manö aij gîsön nibö dapöm bî añ nibö midöp u, God nîbi bî yad udnam a göm hag la gau, kalîp nan aij ñinabin a ga nan gau udnaböl a göm göp. Kraiſ uma u me, nîbi bî Mosis lo manö ña u rib juöm, nan si nan naij gîpal gau gac anîbu ñik gî yunîm rö löp.

16 Nîbi bî rimnap manö klö hagöm hagpal, “Yad umnö, nan yad gau hagpin rö nîme limim,” a gîlö, manö anîbu niñöm, yihariñ nöp midlö midlö, böñ nöp umlö nöp, hagpal rö nîme libal. Kale kamiñ midlö niñöl gî, nan kale nîme lagpal. 18 Anîb u rö, God manö aij nöd nibö Isrel nîbi bî kalîp haga u, nan ap dap paklö hagape lugö uma me, manö anîbu pidöñ ga.

19 God Mosis niñ hagö Mosis lo manö köp kalî kîñ rîka. God manö anîbu hagö, Mosis niñöm manö anîbu magöñhalö nîbi bî gau magöñhalö kalîp hag ñi naböñ juöm, kaj kau pi pak hagape udöm, kaj meme pak hagape udöm, ñig rimnap halö hoñ göm, nan hisop a gal lö kid u udöm, sipsip uñ u ud adîñ lañ adîköm, ñig hagape anîbu rauöm, lo manö köp anîbu abe, nîbi bî apöm mideila gau magöñhalö abe yuö pîsmas gî pakö haga, †20 “Hagape yunö köp abe kalöp abe pîsmas gî pakab anîb i, God manö aij u klö hagöm hagöp u, kale anîb unbö rö nöp gîmim a ga u, hadö niñbun a gem yuabin,” a ga. 21 Pen hagape rimnap udöm, God sabe gep sel ram u yuö pîsmas gî paköm, nan niñön God niñ nan sabe gîniñ lîla ram anîbu mideia gau magöñhalö yuö pîsmas gî paköm ga. †22 Lo manö Mosis kalî kîñ rîka anîbu amgö lî niñun niñbun, nan niñön God niñ nan sabe gîniñ lîla ram anîbu mideia gau magöñhalö rö, ke u† aij midageia; hagape ud yulö pîsmas gî pakö nöp, u† aij midmidöp. Lo manö Mosis kalî kîñ rîka anîbu amgö lî niñun niñbun, nîbi bî nan si nan naij gîlö, nan ap dap paklö hagape lugö me, gac anîbu ñik gî yumidöp. ††

Krais hanîp a göm umöm, gac hanîp ñik gî yuöp

23 Nan anîb gau, nan ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp gau ana rö niñöm gîpal rö nöp midmidöp. Pen nan ana rö midmidöp gau, sipsip ap hagape lugö me, gac anîbu ñik gî yua u me, nan yabi† u ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp u, nan yihariñ anîb rö

† 9:13 Lep 16:15-16; Hib 10:4; Nab 19:9,17-19 †† 9:14 1Pi 1:18-19 † 9:19 Eks 24:6-8 †† 9:21 Lep 8:15,19 †† 9:22 Lep 17:11

wasö, nan aij ke yabi† sabe gî ñeb. ††24 Sel ram nöd nibö Isrel nîbi bî gî löm God niñ sabe gî ñimidal u, nan ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp gau ana rö niñöm gîpal rö nöp mideia. Pen Kraiſ ram miñan raul anîbu rö araga. Niñe ram minöñ kumi kabö adö lañ au aramöm, uri hanîp bî añ nibö rö midöm God midöp aip midöp. 25 Isrel God niñ nan sabe gep bî kub yabi† gau, mi a†i a†i, hagape kale ke wasö, sipsip nan gau paköm hagape udöm, God niñ sabe gî ñinîg, Ram Raul Miñan U† Ke Yabi† raul miñan u armidal. Pen Kraiſ adö anîbu rö, ñin iru nöp niñ ke sabe gî ñinîg ram minöñ kumi kabö adö lañ au araga. 26 Kale gîmidal rö, Kraiſ abe unbö rö gîböp u, God hadame dagol gau minöñ naböñ i gî la ñin u riköm, mid damöm midpun ñin i, Kraiſ pör pör mi a†i a†i hanîp a göm, ilön kub udöm umböp. Pen uri ñin hain nibö midpun i, nan si nan naij gac u, nîbi bî nöd midmidal gau gîla, nîbi bî uri midpun gau gîpun, nîbi bî hainö mideinaböl gau gînaböl, nan si nan naij gac u magöñhalö, ma† a†i yabi† nîbi bî magöñhalö a göm ram minöñ i† apöm uma. †††

27 Nîbi bî gau magöñhalö ma† a†i yabi† umöm, hainö manö kub u niñnaböl rö, 28 Kraiſ niñe ma† a†i nöp nîbi bî nan si nan naij gac kale magöñhalö ñik gî yunîg uma. Niñe bî a†i nöp; kale nîbi bî iru yabi†. Kraiſ kauyañ aunab. Pen kauyañ ado gî aunab ñin u, nîbi bî nan si nan naij gîpal gau kalîp kauyañ nan sabe gî ñinam a göm auagnab; niñe anîg hadö böñ nöp ga. Pen nîbi bî niñ aij gö niñöl gî abad midpal gau kalîp böñ nöp udöm nan aij ñinabin a ga u ñinîg aunab.

Sabe gep nöd nibö u, nan si nan naij gac u ñik gî yuagnab

10 Mosis lo manö kalî kîñ rîka rö niñöm, sipsip nan gau pak sabe gîpal u, yihariñ hainö gau gîniñ gab u ana ral niñöm gîpal rö gîpal. Gîpal anîbu, mi a†i a†i pör gîpal. Anîb u, nîbi bî God niñ aunîg gaböl gau, nan sabe gep lo gau hain göm, God nîbi bî asiñ midagöp niñe midöl rö lagöp. 2 Sipsip nan gau pak God niñ sabe gî ñilö, God nan si nan naij gac kale u böñ nöp ñik gî yuböp u, gasî iru niñöm, kauyañ gun kauyañ gun a göm gagblap; ma† a†i ap nöp göm arö gîblap. 3 Kaj kau niñbar hagape u abe, kaj meme hagape u abe, nan si nan naij gîpal gac u ñik gî yunîm rö lagöp u me, mi a†i a†i pör nöp nan gau pak God niñ sabe gîpal u, kale nîbi bî nan si nan naij gac halö midpal u hau† göl rö lagöp. 5

5 Anîb u, Kraiſ minöñ naböñ adö i† i aunîg göm, niñe God niñ haga, “Nîbi bî kale sipsip nan gau pak nöp sabe gîpal u nöp aij gagöp.

Nîbi bî nan nöp ñeb ap dam nöp ñibal u nöp aij gagöp.

Pen ne yip bî ha† roman ap gî liban. ††

6 Pen kaj kau kaj sipsip nan anîb gau halö laulö böñ nöp in bic riköp u abe, nîbi bî nan si nan naij gîpal gac u gasî niñöm

††† 9:23 Hib 8:5; 10:1 ††† 9:26 Hib 10:10 § 10:3-4 Hib 9:13 †† 10:5 Sam 40:6-8

sipsip nan gau pak sabe gipal u abe,
u rö nöp ne niñö aij gagöp.

⁷ Pen manö rimnap halö hagem hagnö,
‘God, yad midpin.

Hadame nöp köp u kalı kliñ riköm hagla rö u,
yad aubin u, gasi ne nöp niñmön hagnabön rö gin-
abin,” a ga.

⁸ Krais manö anib miñau haga. Manö ap u God nip
hagöm haga, “Nibi bi kale sipsip nan gau pak nöp sabe
gipal u ne niñö aij gagöp; nibi bi nan ñeb ap dam nöp
ñibal u abe ne niñö aij gagöp; kaj kau kaj sipsip nan
anib gau halö laulö böñ nöp in habik lugöp u abe ne
niñö aij gagöp; nibi bi nan si nan naj gipal gac u gasi
niñöm sipsip nan gau pak sabe gipal u, u rö nöp ne
niñö aij gagöp,” a ga. ⁹ Pen Krais manö ap God nip
hagöm haga, “God, yad midpin. Yad aubin u, gasi ne
nöp niñmön hagnabön rö ginabin,” a ga. Anib u, nibi
bi nan pak God nip sabe gi ñi mideila manö nöd nibö
u, God nipe wasö göm, manö aij hain nibö u gö pidöñ
gö ara. ¹⁰ Anib u, Jisas Krais Nap manö u niñöm, nan si
nan naj gipun gac u ñik gi yunig, mañ añi yabiñ hañ ro-
mañ nipe ke böñ nöp sabe gi ña u me, hon nibi bi
magöñhalö nan si nan naj gac u ñik gi ke gau yuö nibi
bi uñ nipe midpun. †

¹¹ Bi God nip nan sabe gep gau ñin añi añi wög kale
gipal. Ñin añi añi kale pör pör nan gau pak God nip
sabe gipal. Pen anig gilö, nibi bi nan si nan naj gipal
gac u ñik gi yunim rö lagöp. ††

¹² Pen Krais nibi bi nan si nan naj gac u ñik gi yunam
a göm nip ke mañ añi ap nöp sabe gi ñöm, wög anibu
gi udpin a göm, am God ñimagö yijig adö böñ lau asi-
ka. ¹³ Krais God ñimagö yijig adö böñ lau asik midö
niñöl gi, God nipe Krais nip kauat mauat midpal gau
ma ara nipe mo gau linab. ‡

¹⁴ Krais nipe mañ añi nöp uma u, nibi bi nan si nan
naj gac kale ñik gi yuöp gau, kale nibi bi uñ nipe hadö
midpal. Pen kale nibi bi uñ nipe pör nöp mideinaböl.
¹⁵ Ana Uñ u rö nöp hanip manö anibu rö hag ñöb. Nipe
manö hagep bi nipe ap nip gasi ñö, God Manö u adin
ap kalı kliñ riköm haga,

¹⁶ “Yad Bi Kub hagabin,
hainö yad manö hain nibö kalip hagem manö hag
adö añi lem,

lo yad u gasi midmagö an kale dan li ñinö,
niñ aij göm gasi niñöl gi mideinaböl,” a ga. ‡†

¹⁷ Pen manö ap haga,
“Nan si nan naj gipal u niñem arö gem,
hainö gasi niñöl gi midageinabin,” a ga. ‡†

¹⁸ Anib u hon niñbun, God nipe nibi bi magöñhalö nan
si nan naj gipal gac u hadö niñöm arö göp rö, God nip
nan sabe gep bi gau wög ap midagöp yabiñ.

God midöp sö l auun

¹⁹ Añ mam bi. Jisas hañ romañ nipe ke hagape nipe
ke nöp sabe gi ñöm ilön udöm uma u me, wañij kub
Ram Raul Migan Uñ Ke Yabiñ piñ gila u pak gi dö gö,
adan gisön nibö adan kamiñ arep ap hon böñ nöp hi-
ka. ‡†

²¹ Krais nipe hon God it nipe midpun gau, bi ram nap
nibö rö midöm, God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiñ
hon u midöp. ²² Anib u me, Krais nan si nan naj gipun
gac u hadö ñik gi yuö, gasi magö hon mid aij göp
niñöm hon ñig pak aij gipun rö uñ nöp midun, God
manö aij u niñ ud pidöñ gun, gasi añi nöp niñun, God
midöp au sö l arun. ‡†²³ God pör nöp hagöp rö nöp
ginab u me, God hanip dam ram minöñ kumi kabö
adö lan au ud arnab a göp manö niñö anibu niñ ud
pidöñ gun gasi halö abad midaiun. God hainö anig
ginab manö u nibi bi gau hag ñibun rö, hon ke gasi añi
anibu nöp niñ ud pidöñ göl gi midaiun. ²⁴ Pen añ mam
bi rimnap kalip midmagö lun gi aij gino, kale pen nibi
bi rimnap kalip midmagö löm gi aij gilö, añ mam gau
pen pen ud aij gun, gi ñun, pen pen midmagö lun, gi
aij gun. Gasi u nöp niñöl gi midaiun. ²⁵ Nibi bi rimnap
God Manö niñun a göm apöm magum gimidal u pen
hainö arö gipal rö, gagun. Bi Kub ado gi apöm manö
kub hagnab ñin u sö l midöp a gun, ap magum gun,
manö aij niñbun u, pen pen hag ñöl gun, jim ñöl mi-
daiun. §

Krais nip arö ginabun u, böñ nöp ap lug pakun rö löp

²⁶ Krais manö aij manö yuö u haglö niñ aij gun, pen
ado gi nan si nan naj adö u kauyañ göl gi midnabun u,
nan ap God nip sabe gi ñino gac hon u ñik gi yunim rö
lagöp. §†²⁷ Adö anibu, adan hon ap midageinab. God
nip piñin gun, manö kub u abe, mab miñan kub God
koñmat nipe gau kalip in hij gi lugniñ gab u abe abad
mideinabun. §†²⁸ Mosis lo manö kalı kliñ rika u, nibi bi
niñöl, nan yihariñ rö lö, rib rikeila u, nibi bi miñau aka
miñau nigan amgö niñöl, manö kub gimidal ñin u,
kalip mög niñnim rö lagö, bi manö ud asikep gau
manö anibu niñ aij göm haglö böñ nöp al pak limidal.
§†²⁹ Anib u, nibi bi God Ñi nipe u nöp ateb ateb ñinaböl
u, God nibi bi manö kub hagnab ñin u kalip manö kub
hagöm, kalip pen ilön naj ñinig gab. God Ñi nipe nip
ateb ateb ñinaböl anibu, Krais hagape nipe ke hanip
God aip ud jim ñöl linam a göm yua u, kalip nan
yihariñ rö lö, anig ginaböl. Pen God Ana kalip mög
niñöb u, nip u rö nöp ateb ateb ñinaböl. §†³⁰ Hon
niñbun God Bi Kub nipe haga, “Nibi bi nan si nan naj
gipal gau, yad añi kalip pen gi naj ginabin,” a ga. Pen
manö ap haga, “Bi Kub nipe ke nibi bi nipe gau kalip
manö kub hagnab,” a ga. §†³¹ Pen God Bi Kub pör pör
midöp u, nibi bi gau kalip manö kub hagnab u niñöl
aninin gö piñin ginaböl.

‡†† 10:19-20 Mad 27:51; Hib 4:16 ‡†† 10:22 Lep 8:30; Esi
36:25; Ep 5:26 § 10:25 Hib 3:13 §† 10:26 Hib 6:4-8 §†† 10:27
Ais 26:11 §† 10:28 Dud 17:6; 19:15 §†† 10:29 Eks 24:8 §†
10:30 Dud 32:25-36

† 10:10 Hib 9:12 †† 10:11 Eks 29:38 ‡ 10:13 Sam 110:1 ‡†
10:16 Jer 31:33; Hib 8:10 ‡† 10:17 Jer 31:34

God Manö hagöp rö nöp gino arnim

³² Pen nöd gimimidim u haut gagmim. Kraiss mailö aij kalöp pak ñö manö aij nipe u niñ udpe, nibi bi rimnap kalöp marö kub ñila u pen nip arö gagpe. ³³ Ñin rimnap kalöp manö naj hagöm, gi naj gimidal u pen gasi anibu niñagmim, Kraiss nibi bi migan rimnap kalöp gi naj geila anib gau adö armimidim. ³⁴ Nibi bi Kraiss manö aij u niñ udlö, nagi lila gau, mög niñmidim. Bi kub ram minöñ kale abadpal gau apöm nan kale magönhalö u gau nibö gau nibö pit gi ud arlö, gasi iru niñagmim, aij gö niñöl gi, kale nan pit gi ud aragep, nan aij yabit pör pör nöp midnab u gasi niñöl gi nöp midmidim. ³⁵ Anib u, hain hain gagmim; klö gimim gasi halö mideinabim u, God kalöp pen nan aij yabit ñinab. ³⁶ Kraiss manö aij niñ udpim u arö gagmim. God Manö hagöp rö nöp gipe arö me, God Manö hagöp rö nöp kalöp nan aij anibu ñinab. ³⁷ God Manö u niñun niñbun, manö ap kalä kliñ riköm hagla,

“Magö ulep nöp ap midöp

Bi aunig gab u aunab. †

³⁸ Pen nibi bi kamiñ aij yad gau, yip niñ udöm kamiñ mideinaböl.

Pen nibi bi rimnap yip arö ginaböl u, yip aij gagnab,” a gila.

³⁹ Pen hon nibi bi God nip arö göm ap lug paknaböl rimnap midagpun; nibi bi nip niñ udöm, pör pör nöp kamiñ mideinaböl gau midpun.

Niñ udep magö u

11 Nibi bi God Manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, God nip niñ udpal gau, God Manö hainö kalöp gi aij ginabin a göp u, kale gasi mihöp wasö, God Manö hagöp rö nöp niñ ud pidön gipal. Nibi bi God Manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, God nip niñ udpal gau, God Manö nan anib gau anig göl anig göl midöp a göp u, kale nan anib gau amgö niñagpal u pen kale gasi mihöp wasö, God Manö hagöp rö nöp niñ ud pidön gipal. ² Nibi bi rimnap hadame nöp gau, miñi nöp kalä kliñ rikajin rö gila rö, God nip aij ga.

³ God nip niñ udun, God Manö hagöp u manö niñö hagöp a gipun u me, nan kumi kabö adö lañ abe, nan minöñ naböñ it i abe, God nan ap udöm gi laga, God manö u nöp hagö la u, niñbun. ††

Ebol, Inok, Noa God nip niñ udla

⁴ Hadame nöp bi ne Ebol God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a ga u me, nan dapöm God nip pak sabe gi ñö, God niñö aij ga. Pen nimam Ken nan dapöm sabe gi ña u, God niñö aij gaga.

Ebol nipe God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a ga u me, God nip pen bi kamiñ aij yad a göm, nan sabe gi ña u niñöm, yip aij göp a ga. Ebol umöm arö, miñi aip midagpun u pen, nipe God

niñ niñ uda aiud anibu, hanip nibi bi rimnap gasi ñöl gi nöp midöp. ††

⁵ Pen Inok nipe u rö nöp God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, God nip niñ ud mid damöm umaga. God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a ga u me, God nip pen bi kamiñ aij yad a göm, kamiñ nöp ud ara. Nibi bi nip uthai uthai niñ wasö gila; God nipe ke nip dam ram minöñ kumi kabö adö lañ au ud ara. ^{††6} Nibi bi God nip niñ udöm, God Manö hagöp u manö niñö hagöp a ginaböl gau nöp, God niñö aij ginab. Nihön ginig: nipe kamiñ midöp rö, nip sabe gino, hanip manö hagöp rö ginab a gipal nibi bi gau nöp ud aij ginab.

⁷ Pen Noa nipe u rö nöp God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, God hagöp rö nöp ginab a göm, haga rö nöp ga. God Noa nip möñ kub paknab a gö, Noa amgö niñaga u pen God nip niñ uda rö, manö niñö hagöp a göm, ñig magib kub u gi la. Ñig magib kub anibu gi löm, nibi nipe ñi pai nipe gau magönhalö raul migan anibu arlö, möñ kub yabit u ala pen kamiñ mideila. Pen God möñ kub paknab a gö, amgö niñaga ñin u, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm gö arö ñig magib gi la u me, God nip bi kamiñ aij yad a ga. Nipe kamiñ arö niñöl gi, nibi bi manö nipe rib jula gau nibi bi nan si nan naj nöp göl gi mideila u waiö midöp. †††

⁸ Bac itañ Ebrahim u rö nöp God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, haga rö nöp ga. Nap ram minöñ u midö niñöl gi God haga, “Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp ram minöñ kub ap böñ nöp hagnabin u me, ammön anib gau midaimön,” a ga. God anig hagö, Ebrahim ram minöñ anibu midöp gau a göm niñaga; God yip abad mideinab a göm, hatöwatö ara. ⁹ Pen God ram minöñ nip hag la am mideia ram minöñ anibu ram minöñ nipe wasö, nibi bi rimnap ram minöñ kale. Nipe bi milö gau nibö rö mideia. Nipe anig göl midöm, sel ram nöp göm han ajöm, ñi nipe Aisak nip yag daua. Yag dauö kub göm, nap ga rö nöp sel ram nöp han ajeia. Aisak ñi nipe Jekop nip yag dauö kub göm, u rö nöp sel ram nöp han ajeia. Pen God ram minöñ nip hag löm Ebrahim nip haga u, ñi nipe Aisak Jekop kalöp u rö nöp hag la. ^{††10} Pen Ebrahim God ram minöñ klö aij pör mideinab a göm gi la u, am mideinabin a gi gasi niñöl gi mideia.

¹¹ Ebrahim bi miñep löm, nabin Sara nibi wasöke miñep yabit löm, midailö. Pen Ebrahim God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp halip ginab a göm, ñi Aisak nip yag daulö. ^{††12} Ebrahim bi hadö umöb rö mideia u pen ñi nipe anibu rikö, rik dam dapil gilö, hon nibi bi iru niñbanö yabit, gapi kumi kabö lañ au iru niñbanö yabit midöp rö, kabö kutup airan ñig goñ au iru niñbanö yabit midöp rö, wö ral niñagpal rö u, midpun. ††

† 10:34 Mad 6:20; 19:29 †† 10:37 Hab 2:3-4 † 11:1 2Ko 5:7
†† 11:3 Jen 1:1; Sam 33:6; Jon 1:3

†† 11:4 Jen 4:3-10 ††† 11:5 Jen 5:21-24 ††† 11:7 Jen 6:13-22; 7:1 § 11:8 Jen 12:1-5 §† 11:9 Jen 35:12 ††† 11:11 Jen 18:11-14; 21:2; Ro 4:19 §† 11:12 Jen 15:5; 22:17

¹³ Bi hadame nöp hagabin anib gau, God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp hanip ginab a göm, umla. God kalip nihön nihön hagö, hagöp rö nöp hanip ginab a göm, nöp niñ ud mideila u pen God haga anibu gö niñöm umagla. God kalip nihön nihön haga u, amgö niñagöm, milö gau nibö rö gasi kale nöp niñöm, hainö God nan aij hanip ñinab a ga u hanip ñinab, a göm, aij gö niñöl gi midöm umla. Minöñ naböñ adö it i midöm hagmidal, "Hon nibi bi ke gau nibö yihariñ apun minöñ naböñ adö it i midpun," a gimidal. ¹⁴ Nibi bi manö anibu rö hagnap gau, ram minöñ hon yijig göl ap midöp u a gi gasi u niñöm, anig hagnap. ¹⁵ Ram minöñ kale arö göm aula u gasi arö, ado gi arblap pen ado gi aragla. ¹⁶ Pen gasi kub kale ara God ram minöñ aij kumi kabö adö lan au. God nipe pen kalip ram minöñ ap gi li aij ga u me, kale God nöp God hon a gipal u, nipe niñö nable gagöp.

¹⁷ Pen God, Ebrahim hagnabin rö ginab aka göm, nöp haga, "Ñi ne Aisak, 'Rikö riklö rik dam dapil gilö iru mideinaböl,' a ginö ñi u nöp, nöp dam al pak limön, yip sabe gi ñimön," a ga. Hagö, Ebrahim God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, yip hagöp rö nöp ginab a göm haga, "Ñi yad anibu rikö riklö rik dam dapil gilö iru mideinaböl a ga manö u arö gagnab; ñi yad añi yabit u al pak linö, nipe gö kauyan uraknab," a göm, ñi nipe Aisak nöp dam bid adö u nagt adik löm, ru udöm big linig gö, God haga, anig gagemön a ga. Anib u, ñi nipe Aisak nöp hadö böñ nöp uma rö la u pen nöp kamiñ udöm dam ado gi ara. ^{††}

²⁰ Aisak pen kub göm ñi mihau yag daua. Ñi ap hib nipe u Jekop; ñi ap hib nipe u Iso. Pen nap Aisak u rö nöp God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, bi mitep yabit löm, God hagöp rö nöp ginab a göm, ñi nipe mihau kalip nan aij hainö ginab manö u rimnap nöd hag ña. Umö, hainö haga rö nöp ga. [‡]

²¹ Pen ñi nipe Jekop u rö nöp God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp ginab a göm, bi mitep yabit löm söm umnig ga ñin u, ilöñ adin ud ajep nipe u udöm, God hib nipe hagö adö arö niñöl gi, ñi nipe Josep ñi rika mihau u kalip hagöm, God kalip mihau ud aij göm abad mid aij ginim, a ga. ^{††}

²² Pen ñi nipe Josep u rö nöp God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp ginab a göm, bi mitep yabit löm söm umnig ga ñin u, Isrel nibi bi nipe gau kalip haga, "Hainö ram minöñ Ijip i arö gimim, ado gi ram minöñ Kenan arnabim. Ñin anibu, le yad gau halö dammim anig anig gimim," a ga. Hagöm umö, hainö kalip haga rö nöp gila. ^{‡‡}

Mosis nöp yag dapil pi gilö

²³ Mosis nime nap ber u rö nöp God nöp niñ udmil, God manö hagöp u manö niñö hagöp a gimil, hagöp rö nöp ginab a gimil, ñi Mosis nöp yag daumil, ktiñ aij

† 11:13 Jen 23:4; 1Kr 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 †† 11:17-19 Jen 21:12; 22:1-14; Ro 4:17 ‡ 11:20 Jen 27:27-29,39-40 †† 11:21 Jen 47:31-48:20 ‡‡ 11:22 Jen 50:24-25; Eks 13:19

mideia u niñmil, rakin mihau niñan pi gilö mideia. Ijip Kiñ Pero nöp piñin gaglö. ^{‡‡24} Mosis kub göm, nipe u rö nöp God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp ginab a göm haga, "Yip Pero pai nipe ñi nipe hagagöl. ²⁵ Minöñ naböñ adö it i nan si nan naij göl gi midnö, yip aij gagnab; pör pör mideinam a gem, Mesaia nöp niñ udnö, yip hag jun-aböl u aij; pen Ijip nibi bi arep auen nan aij aij kale gau yip aij gagöp a ga. Yad nibi bi God lau adö midlö, kalip gi naij gipal gau aip magum gem mideinam," a ga.

²⁷ Pen Mosis nipe God amgö niñagep u nöp niñ udöm, waiö niñnim rö lö, Kiñ Pero nöp mulu kal niña u piñin gaga. God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp yip abad mideinab a göm, God haga rö nöp göm, Isrel nibi bi kalip uñ gi Ijip arö göm aua. ²⁸ Pen Mosis nipe God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp hanip ginab a göm, hagö, Isrel nibi bi Pasopa sipsip pi gau paköm, hagape udöm ajöñ it böñ böñ yulö pismas gi pakö, naböñ adö lan abe yulö pismas gi pakö, ejol apöm Ijip nibi bi ñi nöd yag daua gau magöñhalö al pak löl gi, Isrel nibi bi ram kale u amöm ñi nöd kale gau al pak laga. ^{‡‡‡}

²⁹ Isrel nibi bi God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp hanip ginab a gilö, Ijip kai kalip ridik gilö, amöm ñig solwara Hagape u riknig gilö niñöl gi, God gö ñig anibu ñi gi böñ böñ arö, minöñ mitep adö u rö amöm, böñ lödan arla. Pen Ijip kai kalip yu gi dam an anibu aueila, ñig apöm kalip pañu gö magöñhalö ñig niñöm um hakla me. [§]

³⁰ Pen hainö Isrel nibi bi God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöp ginab a göm, amöm daun kub Jeriko kabö waryö ktö u ñin unbö mudun u gigabö gilö gilö, kabö waryö u böñ nöp lug paka. ^{§†}

³¹ Bi si udep nibi Rehap u, God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, nibi bi nipe God manö nipe arö gila gau aip umaga. Nihön ginig: bi Isrel mihau daun kub Jeriko arlö, kalip mihöñ al pak linig gilö, God Rehap hagö, ram minöñ hon niñ linig aubil a göm, ud amdam gö, kamiñ midmil ado gi arlö. ^{§††}

³² Pen nibi bi God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a gilö, kalip ke yabit ga aiud gau aige göl gem milöbö hagnam. Bi ne Gidion, Barak, Samson, Jepda, Depid, Samyuel bi gau abe, bi God manö hagep gau abe gila gila rö hagnö, manö milö kub arnab. ^{§‡33} Nibi bi anib gau God nöp niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, rimnap nibi bi ram minöñ ke rimnap kalip yu gi yula. Kale gi aij gila rö, God ginabin a ga rö nöp kalip ga. Rimnap kalip kain hapeb laiön mideila an u ud yula, God kalip abad midö hauagla. ^{§‡‡34} Pen rimnap mab kub ineia an u ud yula inaga. Rimnap ru milö kid udöm kalip binig lun a gila u

‡‡† 11:23 Eks 1:22; 2:2 ‡‡‡ 11:28 Eks 12:21-30 § 11:29 Eks 14:21-31 §† 11:30 Jos 6:12-21 §†† 11:31 Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 §‡ 11:32 Jaj 6:11-8:32; 4:6-5:31; 13:2-16:31; 11:1-12:7; 1Sa 16:1-1Ki 2:11; 1Sa 1:1-25:1 §†† 11:33 Dan 6:1-2

pen piñiñ gi arla. Nibi bi rimnap nibi bi hain u pen God kalip abad mideia kal klö yabiñ mideila. Pen pen göl gi, amöm ami bi ram minöñ ke nibö gau kalip yu gi yula. ^{†35} Nibi rimnap nugmul bi ñi pai kale gau umeila, God nip niñ udöm sabe gilö, nipe gö kauyañ urakla.

Nibi bi rimnap God nip niñ udeila rö, kalip ilön ñila. God nip arö giñlap, kalip hubik yulö kamiñ arblap u pen, umno God hanip gö urakun ram minöñ aij nipe au pör pör mid aij gun a göm, God nip cig göl gi nöñ midöm nip arö gaglö, kalip rapin gi naj göm ilön mab ñilö ñilö umla. ^{†36} Rimnap kalip hag juöm, ilöñ ud rapin pakla. Rimnap adiköm nagı yula. ^{†37} Rimnap kabö ju pak lilö umla. Rimnap kalip so udöm rib gi dö gi adiñ adiñ lila. Rimnap ru milö kid udöm, kalip böñ nöñ binig lila. Rimnap kalip pör nöñ gi naj göm, yuk gilö gilö uñham yabiñ midöm, nibi bi mög gep rö midöm, kaj meme sipsip hañ udöm watij rö yimöm gi ajmidal. ^{†38} Pen nibi bi gau nibi bi aij yabiñ; nibi bi naj gau añ kale au midagaiblap. Hon aip midep rö lagöp a göm, kalip gi naj gilö gilö, piñiñ gi am ram minöñ kabö nöñ midöp añ gau midöm, kabö migan minöñ migan gau han ajmidal.

³⁹ Nibi bi hagabin anib gau, God nip niñ udöm, God manö hagöp u manö niñö hagöp a göm, hagöp rö nöñ ginab a gilö, God kalip magöñhalö, gi aij yabiñ gimim nibi bi kamiñ aij yad midpim, a ga. Pen God kalip nan aij ñinabin a ga u, nan aij u ñin anibu udagla. ⁴⁰ Nihön ginig: God hanip nan aij yabiñ ñiniñ gabin a göm gasi niña rö, ñin hain añi anibu nöñ, kale nibi bi gau abe, hon nibi bi abe hanip magöñhalö udö, seg am jim ñöl nibi bi uñ nipe mideinabun.

12 Pen nibi bi iru nöñ hagajin anib gau hanip big giñgabö göl gi midpal rö, nan gasi kub niñbun gau arö gun, nan si nan naj hanip yiniñ cig ginim rö löp u arö gun, klö gun adan hanip hag la u gi dö gi arun. ^{‡2} Jisas haga rö, hon God nip niñ udun, God manö hagöp u manö niñö hagöp a gun, hainö God manö hagöp u magöñhalö waiö nöñ niñ aij ginabun. Jisas nip mab kros ba lañ al pak linig gilö, yip bi naj rö al pak lilö nable udnabin a göm hagaga. Hainö ram minöñ kumi kabö adö lagod au miñ miñ yabiñ ginabin a göm, hanip nibi bi a göm umöm, urak am God ñi-magö yijig adö böñ lau asika. Anib u, pör pör nöñ Jisas nip nöñ gasi niñöl gi midaiun.

³ Nibi bi iru nöñ Jisas nip mulu kal niñöm gi naj göm gilö arö, nipe piñiñ gaga u niñmim. Jisas ga adö anibu niñmim, anig unbö rö nöñ gimim, gasi halö midmim, God hagöp rö nöñ göl gi midaimim. ⁴ Jisas nipe Seden aip pen pen ga u, bi gau nip mab ba lañ al pak lilö uma. Kale pen, Seden kalöp nan si nan naj ginig ñip gö, anig gagun a gimim, nip aip pen pen gipim u, kalöp al pak lagpal. ⁵ God kalöp ñi pai yad a göm manö aij hagö God Manö u kali ktiñ rikla u haut gipim akan Nipe haga,

“Ñi pai yad gai !

Bi Kub u kalöp rimid ukniñ marö ñinab u, gasi kub niñagmim.

Bi Kub kalöp hag ginab u, hanip böñ nöñ arö göp a gimim, gasi iru niñagmim.

⁶ Bi Kub nibi bi midmagö löp gau kalip rimid uknab.

Ñi pai nipe gau me, kalip magöñhalö marö ñinab,” a ga. ^{††}

⁷ Anib u, uñham mideinabim u, gasi iru niñagmim; God hanip rimid ukab a gimim gasi halö midaimim. Kale niñbim, nap bi gau ñi pai kale gau magöñhalö rimid ukpal. ^{††8} God nipe ñi pai nipe magöñhalö rimid uknab. God kalöp rimid ukagnab u, kale ñi pai nipe wasö, ñi pai nap halö midagpim u me, kalöp rimid ukagnab. ⁹ Bapi hon minöñ naböñ adö it i gau, hanip rimid uklö, aij ukpal u a gun niñbun. Anib u rö, Bapi hon kumi kabö adö lañ midöp u hanip rimid ukö, aij yabiñ anig göp a gun niñun kamiñ midaiun.

¹⁰ Bapi hon minöñ naböñ adö it i rimid ukpal gau, ñi pai midaino pro magö u nöñ, gasi kale ke niñöm hanip rimid ukpal. Pen God hanip a göm, uñ midpin rö nöñ mideilan a göm, hanip rimid uköp. ¹¹ God hanip rimid uköp magö u aij gagöp u pen rimid ukö, nagı aij adö anibu niñun, agamij midun gi aij göl gi nöñ mideinabun. [§]

God nan nipe gau nöñ gasi niñöl gi midaimim

¹² Anib u me, ñin ma kala gö auöp u, yihariñ göp a gimim, urak amil apil giñe klö ginim. ^{††13} Adan yijig göl aij aij adö u arbe, rimnap ma piñ juainim, klö gimim ammim giñe giñe, kamiñ linab. ^{†††}

¹⁴ Nibi bi gau aip magöñhalö jim ñöl midaiun a gimim midaimim u pen God nibi bi uñ nipe midaimim. God nibi bi uñ nipe gau nöñ Bi Kub u nip niñnaböl.

¹⁵ Kale niñ aij gimim, God hanip mög niñöm ud aij göp u arö gagmim. Niñ aij gimim, añ kale gau nibi ap bi ap gasi naj niñöm, nibi bi rimnap gasi naj anibu hageinab u, kale pen u rö nöñ gilö gilö, nibi bi iru nöñ kalip asin uñ ginim rö löp. ¹⁶ Niñ aij gimim, añ kale gau nibi bi ap nibi si bi si gagnim. Kale magöñhalö God nan nipe gau nöñ gasi niñöl gi midaimim. Iso hadame nöñ ga rö gagmim. Iso nipe God nan nipe gau gasi niñagöm, kiyö lö, nan niñin a göm, God nap Aisak nan aij ña u, Aisak ñi nipe nöñ u Iso nip ñiniñ ga u, Iso ñi nöñ midöm udböp u, pen nan aij anibu nan yihariñ rö lö arö göm, nan magö u nöñ uda. ^{††17} Pen kale niñbim, nap Aisak nan aij ñi nöñ Iso nip ñiniñ ga nan aij anibu, Iso udaga u me, hainö mög gö miñöñ göl gi, kauyañ udnam a göm, adan udnim ap midagö, mög yabiñ gö miñöñ gi mideia. ^{†††}

God pör kamiñ midöp u ram minöñ nipe u aubim

¹⁸ Isrel nibi bi ram minöñ Sainai Dum midöp u amöm dum anibu it au aulö, mab kub yabiñ inöm, sibön yabiñ apöm, yigön kub udöm gö, amgö kale ke niñla. Pen

† 11:34 Dan 3:23-27 †† 11:35 1Ki 17:17-24; 2Ki 4:25-37 †
11:36 1Ki 22:26-27; 2Kr 18:25-26; Jer 20:2; 37:15; 38:6 †† 11:37 2Kr
24:21 †† 12:1 1Ko 9:24-25

††† 12:6 Job 5:17; Pro 3:11-12; Rep 3:19 ††† 12:7 Dud 8:5
§ 12:11 Jem 3:17-18 †† 12:12 Ais 35:3 ††† 12:13 Pro 4:26
§† 12:16 Jen 25:29-34 ††† 12:17 Jen 27:30-40

kale ram minönj anıbu rö auagpim. ^{†19} Añij magö manö kub u hagöm, manö kumi kabö adö lañ nibö ap hagö, nıbi bı gau piñij göm Mosis nıp hagla, "Ake! Manö hagab anıbu rö, manö rimnap hagö niñagun," a gıla. ^{††20} Nihön ginig: God manö nöd hag la u Isrel nıbi bı gau hag ñinig göm Mosis nıp haga, "Nıbi bı, kaj meme, kaj sipsip nan gau dum anıbi auaiöl, kabö ju böñ nöp pak lep," a ga. Manö anıbu niñlö midmagö aröp. ^{‡21} Nan ga anıbu niñöm piñij gıla u, Mosis u rö nöp niñöm haga, "Yad gil gil gem piñij gabin," a ga. ^{‡†} ²² Kale pen Sainai Dum anıbu auagpim; kale Saion Dum aubim. Saion Dum aubim u, God pör kamiñ midöp u ram minönj niñe u aubim, ram minönj Jerusalem kumi kabö adö lañ, ejol iru nıbanö yabiñ ñiñi löl gi midpal au, ram minönj anıbu aubim. ²³ Nıbi bı Krais manö aij u niñ udlö, God kalıp ñi nöd rö udöm, ñi pai yad a göm, hib kale ram minönj niñe kumi kabö adö lañ au kalı kliñ riköp; kale magum göm miñ miñ göl gi midpal au, ram minönj anıbu ammim, Krais nıp niñ udpal kalıp aip jim ñöl midpim. Krais nıp niñ udpim u me, God nıbi bı gau magöñhalö manö kub hagnab God u aip jim ñöl midpim. Nıbi bı ram minönj it i midöm, God nıp niñ udöm, God Manö hagöp rö göm, nıbi bı kamiñ aij niñe midöm, umöm ana kale am God aip nıbi bı uñ niñe midpal gau, kalıp aip jim ñöl midpim. ²⁴ Jisas niñe God manö aij gısön nibö dapöm bı añ nibö midöp u, nıp nöp aubim. Ken nimam Ebol nıp al pak lö hagape yua u, manö kub yabiñ uda; pen Jisas hagape niñe u hanıp a göm yua rö, God aip jim ñöl midaiun rö löp. ^{‡†}

Niñ aij gimim

²⁵ Anıb u, niñ aij gimim. Nıbi bı Sainai Dum it au midöm, God manö haga u udagla gau, kamiñ aröl rö laga rö u, God ram minönj kumi kabö adö lañ au nibö manö aij gısön nibö u haga u arö ginabun u, hanıp u rö nöp kamiñ arun rö lagnab yabiñ. ^{‡†}

²⁶ Ñin nöd anıbu God kalıp manö hagö niñöl gi, munmon rö uda. Pen hanıp haga, "Hainö unbö rö kauyanj ginö, minönj naböñ it i abe, kumi kabö adö lañ abe magöñhalö añ aña ginab," a ga. ^{‡‡27} "Kauyanj" a ga anıbu niñbun, nan pör midageinab a göm gi la gau magöñhalö ur ginab; nan pör pör mideinab a ga nan gau nöp mideinab. ²⁸ Anıb u, hon ram minönj aña gagep, ram minönj pör pör nöp pidöñ middep, ram minönj aij yabiñ arnabun rö, aij a göl gi midun, God nıp niñ ud pidöñ gun, bı kub ktö halö midöp u gasi niñöl gun, hib niñe hagno adö arnim. ²⁹ God hon mab ke inab rö midöp. [§]

Añ mam rimnap kalıp midmagö yabiñ lun

13 Krais nıbi bı gau aip añ mam rö pen pen midmagö löl gi nöp midaimim. ² Krais nıbi bı gau nibö kalöp lau adö auaiöl, kalıp ud aij gimim. Nıbi bı

† 12:18 Eks 19:16-20; Dud 4:11-12 †† 12:19 Eks 20:18-21; Dud 5:22-27 ‡ 12:20 Eks 19:12-13 †† 12:21 Dud 9:19 †† 12:24 Hib 8:6; Jen 4:10 ††† 12:25 Hib 2:1-3; 10:26-29 ††† 12:26 Hag 2:6 § 12:29 Dud 4:24; 9:3

rimnap, nıbi bı gau nibö aulö, nıbi bı yihariñ gau nibö auaböl a göm, hag wiñai udöm, nıbi bı wasö, ejol rimnap kalıp hag wiñai udla. ^{§†3} Krais nıbi bı rimnap nagı midaiöl, hon aip nagı midpun a gi gasi niñmim kalıp gi aij gimim. Krais nıbi bı rimnap uñham midaiöl, hon aip uñham midpun a gi gasi niñmim kalıp gi aij gimim.

⁴ Ber miñau udmil, gi aij gıpil. Kalıp ber miñau gi naij gagöl. Pen ber miñau udmil, hainö nıbi si bı si ginabil gau abe, bı praj nıbi praj nıbi si bı si ginaböl gau abe, God kalıp manö kub yabiñ hagnab. ^{§††}

⁵ Nan hon udpun gau pro göp a gimim, uñpö kiño kibap gol mani nan gau gasi kub u niñagmim. Nan pro hon midöp u mel midöp a gimim gasi u niñmim. God haga,

"Kalöp arö gagnabin;

kale aip pör pör nöp mideinabin," a ga. ^{§†}

⁶ Anıb u, gasi halö midun hagun,

"Bı Kub yıp abad midöp rö, piñij gagnabin.

Nıbi bı rimnap yıp gi naij göl rö lagöp," a gun. ^{§††}

⁷ Bı kub kalöp God Manö aij haglö niñbe u gasi niñöl gi midaimim. Kale God nıp niñ udöm, manö niñe hagöp rö gılö arö umla u gasi niñöl gi midmim, anıñ unbö rö nöp göl gi midaimim. ^{§†8} Jisas Krais nöd midmidöp rö, uri anıñ unbö rö nöp midöp; pen uri midöp rö, hainö pör pör nöp anıñ unbö rö nöp mideinab.

⁹ Nıbi bı rimnap kalöp manö pıral ke ke hagaiöl u, udagmim. God kalöp mög niñöm, ud aij göm, abad mid aij göp u nöp gasi niñmim, midmagö añ kale dañ pidöñ udmim, gasi halö midaimim. Pen nan niñeb lo gau gasi ap niñagmim. Nıbi bı nan niñeb lo gau hain göm mid aij gagnaböl. ^{§†10} God nıp nan sabe gep bı gau, God sabe gep ram u midöm, nan pak bid adö au God nıp sabe gıpal gau, nan bid hon adö midöp u niñöl rö lagöp. ¹¹ God nıp nan sabe gep bı gau kaj kau kaj meme paköm hagape u dam God nıp nan sabe gep bı kub yabiñ u nıp ñilö, niñe pen nıbi bı nan si nan naij gimidal a göm, God nıp sabe ginig, dam Ram Raul Miñan Uñ Ke Yabiñ u hoñ göp. Nıme u pen dam, midpal hoñ adö au laulö böñ nöp in habik lugöp. ^{§††}

¹² Anıb u rö, Jisas nıbi bı nan si nan naij gıpal gac anıbu hagape yad ke tik gi yunam a göm, daun kub Jerusalem ajiñ hoñ adö au amöm, ilön kub udöm, hagape lugö uma. ^{§§†13} Anıb u, nıp hain gun, nıbi bı yihariñ gau gılö aröp adö u arö gun, hoñ adö u arno, nıp hag jula rö hanıp u rö nöp hag juöl. ^{§§†14} Nihön ginig: minönj naböñ adö it i pör pör midaiun ka ap midagöp u pen hainö ram minönj kumi kabö adö lañ au amun pör pör midaiun a gun abad midpun. ¹⁸

¹⁵ Anıb u, hon pör pör nöp Jisas Bı Kub hon a gun hib niñe hagno adö arnim. Anıñ gıno, God amgö ilö niñe nan sabe gep aij rö lınab. ¹⁹¹⁶ Nıbi bı rimnap gau kalıp ud aij gun gi aij gun, nan hon rimnap kalıp nıme li ñun. Anıñ gıno, God niñöm nan sabe gep aij rö lö, ñiñi lınab. ²⁰

§† 13:2 Ro 12:13; Jen 18:1-8; 19:1-3 §†† 13:4 Ep 5:5 §† 13:5 Dud 31:6,8; Jos 1:5 §†† 13:6 Sam 118:6 §† 13:7 1Ko 4:16 §† 13:9 Ro 14:17 §†† 13:11 Lep 16:27 §§† 13:12 Jon 19:17 §§§ 13:13 Hib 12:2 18 13:14 Hib 11:10,16; 12:22 19 13:15 Sam 50:14,23 20 13:16 Plp 4:18

¹⁷ Bî kub kalöp abad midpal gau, manö kale udmim, hagnaböl rö gimim. God wög gipun u, God niñö aij ginim a göm gasi u niñöl gi kalöp pör nöp niñ aij göm abad mid aij gipal. Anib u, kale nan nihön gimim a ginaböl u, u rö nöp gimim. Anig geinabim u, aij gö niñöl gi wög kale ginaböl. Pen hagnaböl rö gagnabim u, wög ginig ginaböl u ginaböl u pen aij gö niñöl gi gagnaböl. Anig gilö, kalöp abad mid aij göl rö lagnab. †

God nîp sabe gipe, nîpe hanîp abad midainim

¹⁸ Pen God nîp sabe gipe, nîpe hanîp abad midainim. Hon gasi mihöp wasö, gasi añi nöp niñun, nan nihön ginabun, God Manö hagöp rö nöp göl gi midaiun a gi gasi u nöp niñbun. ††¹⁹ Yad nan kub ap ktö gem kalöp hag niñabin: God nîp sabe gipe, nîpe gö, midpim u yiñid ninam.

²⁰ God manö aij pör pör midep u, Bî Kub Hon Jisas hagape nîpe lugö uma manö aij anibu midep nöp midöp. Hagape nîpe lugö umö God gö nîpe urak Sip-

† 13:17 1De 5:12 †† 13:18 Ap 24:16; 2Ko 1:12

sip Mukep Bî Kub Yabiñ midöp. God nîbi bî ud aij gö agamij mid aij ginaböl u, kalöp u rö nöp nan aij ñö, nan nihön nihön God gimim a ginab u, ginabim. Pen Jisas Kraiss midmagö añ hon dañ midöm, God nîpe hanîp nîbi bî aigale nîbi bî rö mideinabun a ginab u, Jisas Kraiss hanîp gö anib unbö rö nöp linabun. Anib u, Jisas Kraiss hib nîpe pör pör nöp hagno adö arnim. Anib unbö rö aij. ‡

Manö naböñ rimnap

²² Pen añ mam bî. Köp utep kalî kliñ rikpin anibi, manö hagabin u niñ aij gimim udmim.

²³ Mam hon Dimodi nîp nagî lila u, miñi höñ auöp. Söl aueinab u, aip niñabul.

²⁴ Bî kub kale gau abe, God nîbi bî nîpe gau abe, kalöp magöñhalö "Midpim?" a gabun. Kraiss nîbi bî nîpe ram minöñ Idali nîbö gau kalöp "Midpim?" a gaböl.

²⁵ God kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij göm abad midañ.

‡ 13:20-21 Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

Jems

1 Yad Jems. God, Bi Kub Jisas Kraiss, kalip apil mihau wög gi ñabin. Kalöp nibi bi Jisas Kraiss manö aij nipe u niñ udmim, ju am ram minöñ ke gau gau midpim gau, köp anibi kali kliñ rikem, “Kale midpim?” a gabin. †

Marö nihön nihön aunab, kale gasi iru niñagmim

2 Añ mam bi. Marö nihön nihön aunab, gasi iru niñagmim; miñ miñ göl gi nöp midaimim. †³ Kale niñbim, marö auö bistam mideinabim u, kale Jisas Kraiss nip cig aij ginabim. Anib u, hainö marö nihön nihön kalöp aunab, kale piñiñ gagmim, Jisas Kraiss nip niñ ud pidöñ gimim, nip cig aij gimim. †⁴ Utham midmim, Jisas Kraiss nip cig aij göl gi nöp midmim, gi dammim me, kale nibi bi ktö, nibi bi aij, nibi bi asin midagöp, mideinabim. **5** Pen kale nibi bi rimnap, hon nihön nihön gino aij arnab, a ginabim u, God bi hanip ud aij yabit göp u nip hag niñbe, nipe kalöp gasi aij kabö göl u ñinab. God nip hag niñeinabim u, yip nihön ginig anig hag niñbim, a göm, hagagnab. †⁶ Pen God nip hag niñig, gasi añi nöp niñmim hag niñmim. Pen hanip niñnab aka niñagnab, a gimim, gasi mihöp niñmim hag niñagmim. Pen kale gasi mihöp niñmim hag niñnabim u, yigön apöm, ñig solwara ralöm ud dañ i göp rö u ginabim. **7** Nibi bi anib gau rö, gasi ap ap niñöl gi gilö aröp u me, Bi Kub nip hag niñnaböl u, nan ap kalip ñagnab.

Nibi bi nan midagöp gau; nibi bi nan iru midöp gau

9 Kraiss nibi bi añ mam mög gep rö gau, God amgö ilö nipe yad hib midöp, yad ñi pai nipe midpin, a göm, miñ miñ ginab; **10** pen añ mam nan iru midöp gau, God amgö ilö nipe yad añ mam nan midagöp gau rö adip adip midpin, a göm, miñ miñ ginab. Nihön ginig: nan aij nipe u mab pipit rö yinid hir ginab. †¹¹ Sidö u lim göm, mab pipit aij aij anibu kal niñö, mitep göm lugöp. Nibi bi nan iru midöp gau, wög kale gi dam arlö niñöl gi, kalip unbö rö nöp ginab. Kale unbö rö nöp ur ginaböl.

Nibi bi marö auö, God nip arö gagpal

12 Pen nibi bi marö auö, God nip arö gagöm, cig aij göl gi nöp mideinaböl gau, usajil bad pör pör midep u udnabun a göm, miñ miñ ginaböl. Nibi bi God nip midmagö libal gau, God kalip usajil bad pör pör midep u rol ñinab. Nipe manö klö hagöm anig haga.

13 Nibi bi, gi naj gun, a göm gasi u auö, God gasi ñö anig gun a gi gasi niñbun, hagagöl. God, nan si nan naj ginam, a gi gasi niñagnab rö, nibi bi rimnap kalip gasi anibu rö ñagnab. **14** Pen gasi naj kale ke niñbal adö u, kalip tip gi ud arö, nan si nan naj gun a gi gasi niñnaböl. **15** Gasi niñnaböl anibu, nan yin rö yimlö, ranöm kidit am pidöñ ginab rö u, nan si nan naj ginaböl. Pen nan si nan naj ginaböl anibu, böñ nöp midpidöñ gö, umnaböl.

16 Pen añ mam aij yad gau. Manö piral hagaiöl u, niñagmim. **17** Nan aij nihön nihön kabö rö udpun gau, ke gau nibö auö udagpun. Bapi sidö, rakin, gapit mailö ñimidöp gau gi la u nöp, hanip adö gilar niñö ñöb. Nipe nagit adö ap gi damöm, nan ana rö ado göm, nagit adö ap ke gagnab. **18** Gasi nipe ke niñöm gö, hon manö niñö nipe u niñ udun, kamiñ gisön nibö udun, ñi pai nipe ke lun, nan magö nöd nibö miñ miñ göl gi ralmidal rö midpun. ††

God Manö u niñ aij gimim, hagab rö nöp gimim

19 Añ mam aij yad gau niñim! Nibi bi kalöp manö hagaiöl u, yinid niñmim; pen manö yinid hagagmim; nibi bi gau kalip yinid mulu kal niñagmim. **20** Nibi bi mulu kal niñnaböl u, God kale gi aij göm, mid aij gilar, a gi gasi niñöb rö gagnaböl. ††²¹ Anib u, gasi naj niñmim, nan si nan naj gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, nan gac göp anibu böñ nöp arö gimim, God midmagö an kale dañ manö nipe yimöb u, ud aij gimim. Manö anibu kalöp ud asik yunab. §

22 God Manö anibu rimid u nöp apdi niñmim, hadö niñbun, a gimim hagagmim. Anig geinabim u, kalöp ke manö pir alnabim. God Manö niñmim, hagöp rö gimim me, niñbun, a gimim. §²³ Pen nibi bi God Manö niñöm, hagöp rö gagpal gau, añañ mulu adin li niñbal u rö gipal. **24** Añañ li niñöm, mulu adin kale nihön rö midöp, a göm, niñ aij gipal u pen arö göm amöm, yinid nöp haut göm, aige gö rö midajip niñbun, a göm, niñagpal. **25** Pen God Manö aij nibi bi ud kamiñ yuöp manö aij u niñ aij göm, haut gagöm, niñöl gi nöp gilö arnab nibi bi gau, God kalip abad midö, nihön nihön ginaböl u ar aij ginab. Nibi bi anib gau kale God Manö aij u niñ aij göm, hagöp rö nöp gi midpal. §††

26 Pen nibi bi, God nip wög gi aij gun, a göm, atab kale ke niñ aij gagnaböl gau, kale dui göm, kalip ke manö pir albal. Kale wög nihön gipal u, magöñhalö nan yiharin rö löp. §²⁷ Ñi pai, nime nap umla utham

† 1:1 Mad 13:55; Gal 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1 †† 1:2 Ro 5:3-5
‡ 1:3 1Pi 1:7 †† 1:5 Pro 2:3-6 †† 1:10 Ais 40:6-7

††† 1:18 Jon 1:13 ††† 1:20 Ekl 7:9 § 1:21 Kol 3:8; 1Pi 2:1
§† 1:22 Mad 7:26; Ro 2:13 §†† 1:25 Ro 8:2; Jem 2:12 §† 1:26
Sam 141:3

midpal gau abe, nibi kañit mög gep rö gau abe, kalip ud aij gimim. Pen nibi bi minöñ naböñ it i gasi naji niñbal gau aip magum gimim, asiñ kale anibu ut gagmim. Anig geinabim, God nipe niñöm, kale nibi bi asiñ midagöp yad wög gi aij yabiñ gipim a ginab.

Nibi bi gau nibi bi aij, nibi bi gau nibi bi naji, a gimim hagagmim

2 Añ mam bi. Kale Bi Kub hon Jisas Kraiss, Bi aij yabiñ unbö ke nipe niñ udpim rö, nibi bi gau niñmim, nime ke ke limim, bi u bi kub, bi u bi migan gau, a gimim, hagagmim. ¹² Kale God nipe sabe ginig ap magum ginabim. Pen bi nan iru midöp bi ap, watij aij aij löm, riñ gol ñimagö nipe löm aueinab u, kale bi anibu niñmim hagnabim, "Ne am pom adö aij aij gau asik," a ginabim. Pen bi mög gep rö ap, watij naji löm aueinab u, kale bi anibu niñmim hagnabim, "Ne got gau urak mid," aka "Ne minöñ ma it yad aui asik mid," a ginabim. Pen anig geinabim u, kabö rö gagnab. Kale ke gasi naji niñmim, nipe bi kub, nipe bi migan gau, a gimim, anig ginabim.

⁵ Pen añ mam aij yad gau niñim! Nibi bi minöñ naböñ it i, nibi bi mög gep rimnap niñöm, nibi bi au kale nibi bi migan gau, a gimidal. Pen God nipe nibi bi mög gep gau kalip anig gagöp. God nipe kalip ud aij göm, gasi aij ñö, kale God nipe niñ udöm cig aij göm, ana kale añ dañ nibi bi gep yabiñ nipe gau midlö niñöl gi, nipe pör pör nöp Kiñ kale mideinab. Nipe manö ktö hagöm, nibi bi yip midmagö libal gau kalip anig ginabim, a ga. ¹⁶ Kale pen nibi bi mög gep rö gau kalip hagpe, "Ne got gau urak mid," aka "Ne minöñ ma it yad aui asik mid," a geinabim u, nipe nable gö niñöl gi asiknab. Nibi bi nan iru midöp gau nöp, Bi Kub aij kalöp udöp u nipe hag juöm, kalöp hag pro göm, dam manö kub hagpal.

⁸ Pen God Manö u kali ktiñ riköm hagla, "Ne ke midmagö liban rö, nibi bi gau kalip unbö rö nöp midmagö limön," a gila. God lo manö kub yabiñ haga u rö geinabim u, kale gi aij yabiñ ginabim. ⁹ Pen watij nan gau rol gipal rö niñmim, nibi bi nime linabim u, God lo manö anibu rib jumim, nan si nan naji ginabim. ¹¹

¹⁰ Nihön ginig: God lo manö nipe gau magöñhalö niñ dammim, pen lo manö añi ap nöp rib junabim u, God lo manö magöñhalö rib junabim rö linab. ¹¹ God nipe lo manö hagöm, "Nibi si bi si gagmim," a göm, "Wip al pakagmim," a göm, haga. Anib u, kale nibi si bi si gagnabim, pen wip al paknabim u, kale God lo manö u rib junabim. ¹¹

¹² Anib u, manö hagnig aka nihön nihön ginig, gasi ap niñmim hagmim, "God Manö nibi bi ud kamiñ yuöp manö aij anibu nöp niñöm, hanip manö kub hagnab," a gimim gasi u niñmim. ¹³ Nibi bi kale nibi bi rimnap gau mög niñagnaböl gau, God kalip manö kub hagöm, kalip u rö nöp mög niñagnab. Pen nibi bi, nibi bi gau

mög niñagnaböl gau, God kalip u rö nöp mög niñöm, manö kub hagagnab. ⁵

Manö nöp hagagmim; God manö hagöp rö gimim

¹⁴ Añ mam bi. Nibi bi rimnap, God nipe niñ udpun, a gipal u pen God hagöp rö gagpal. Manö nöp hagöm, God hagöp rö gagnaböl u, God kalip pen ud kamiñ yuagnab.

¹⁵ Añ mam rimnap watij midagöm, nan magö midagöm ginab gau niñmim, pen watij nan magö rimnap dam ñöl gi wasö, yihariñ, "Ammim mid aij gimim," a ginabim u, gi aij gagnabim. ¹⁷ Anib u, kale God nipe niñ udnabim pen God Manö nipe hagöp rö gagnabim u, niñ udep kale u nan yihariñ rö linab.

¹⁸ Kale rimnap hagnabim, "Nibi bi rimnap God nipe niñ udpal; pen nibi bi rimnap God Manö hagöp rö göm, nibi bi gau gi aij gipal. Anib u, manö midagöp," a ginabim. Pen manö hagnabim anibu, kalöp pen hag niñnabin, "Nibi bi God nipe niñ nöp niñ udeinaböl u, kale aigöl göm nibi bi gau kalip gi aij gagnaböl? Yad God nipe niñ udpin u me, nipe hagöp rö niñ aij gem, nibi bi gau kalip gi ñibin," a ginabim. ¹⁹ Kale God añi nöp midöp, a gimim, gasi niñbim u aij gipim. Pen kijaki gau u rö nöp, gasi adö anibu nöp niñöm, piñiñ göm gil gil gipal. ²⁰ Kale nibi bi haut rö! Kale, "God nipe niñ udpun," a gipim u pen nipe hagöp rö gagpim. Anig gipim u, God nipe niñ udpun, a gipim u nan yihariñ rö löp. Manö hagabin anibi hadö niñbim aka yad manö rimnap halö kalöp hagnam niñmim?

²¹ Kale niñbim, bac hon Ebrahim ñi nipe Aisak nipe God nipe pak sabe gi ñinig geia, God niñöm, Ebrahim nipe bi aij, a ga. ²² Anib u, Ebrahim God nipe niñ uda u me, God nipe bi aij hagaga; Ebrahim nipe God nipe niñ uda u abe, God haga rö nöp ga u abe, God nan anib miñau niñöm haga, Ebrahim nipe bi aij, a ga. ²³ Ñin nöd anibu me, God Manö adiñ ap kali ktiñ riköm kale hadö niñla, manö kali ktiñ rikla anibu, manö niñö kali ktiñ rikla: "Ebrahim God manö nipe niñ uda u me, God Ebrahim nipe bi kamiñ aij, a ga." Ebrahim ga anibu, God Ebrahim nipe, bi niñeb yad, a ga. ²⁴ Anib u kale niñbim, kale God nipe niñ udnabim u nöp, God kalöp, nibi bi aij yad, a gagnab. Kale God nipe niñ udmim, nipe hagöp rö ginabim u me, God kalöp nibi bi aij yad, a ginab.

²⁵ Anib u rö nöp, nibi Rehap ga. Nipe bi si udep nibi midmidöp u pen bi Isrel miñöp ram minöñ nipe u agamij si niñniñ aueilö, Rehap kalip miñöp ram nipe udöm gau pi göm, hainö adan ke nibö ap hag yuö, kale piñiñ gi ammil, ram kale ado gi arlö. Rehap ga rö niñöm, God Rehap nipe niñ kamiñ aij a ga. ²⁶ Pen nibi bi hañ romañ nöp midöm, ana halö midagpal u, kale kamiñ midep magö u midagöp. Anib u rö, nibi bi God nipe niñ udpun, a gipal u pen God Manö hagöp adö u gagpal gau, kale u rö nöp kamiñ midep magö u midagöp.

† 2:1 Ap 10:34; Jem 2:9†† 2:5 1Ko 1:26-28‡ 2:8 Mad 19:19; Gal 5:14†† 2:9 Dud 1:17‡‡ 2:10 Mad 5:19††† 2:11 Eks 20:13-14; Ro 13:9‡‡‡ 2:12 Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16

§ 2:13 Mad 5:7; 18:32-35‡ 2:15-16 1Jn 3:17‡†† 2:18 Gal 5:6‡‡ 2:21 Jen 22:9-12‡†† 2:22 Hib 11:17-18‡ 2:23 Jen 15:6; 2Kr 20:7; Ais 41:8‡‡ 2:25 Jos 2:1-21; Hib 11:31

Aṭab hon niṅ aij gun

3 Añ mam aij yad. Kale iru nöp manö hag ñeb bi midaiun, a gımim, niṅagmim. Nihön ginig: hon manö hag ñeb bi gau, manö kub klö rö niṅnabun. ² Hon magöñhalö kabö rö gagöp adö u ke ke iru nöp gıpun. Pen niṅni bi aṭab kale abad mid aij göm, manö kabö rö ginab adö u nöp hagnaböl gau, hañ romanṅ kale magöñhalö niṅ aij göl rö linab. ³ Kaj hos u kaj kub yabiṭ u pen nan ain pro ap nagı u halö adiköm, ud meg miṅan u löm, arniṅ gıpal lau adö ṭıp giöl arbal. ⁴ Niṅ magıb kub gau u rö nöp, yigön apöm nan kub anıbu dam yiḥariṅ gau arböp u pen, bi kapden gau sidia pro u udöm, arniṅ gıpal lau adö ud kabö rö gajöl aröp. ⁵ Aṭab hon u rö nöp nan pro yabiṭ u pen manö hagno iru nöp löp. Kale niṅbim, be kub yabiṭ aṅ u, pro bad ap hapö ñilö, in damöm magöñhalö innim rö löp. ⁶ Aṭab mab miṭaṅ rö midöp. Hañ romanṅ naböṅ hon u, naij anıbu rö ap halö midagöp; aṭab u nöp gö, hañ romanṅ hon magöñhalö gac ginab. Aṭab u nöp gö, arep auep hanıp u magöñhalö gi naij ginab. Pen mab miṭaṅ anıbu, ram minöṅ Hel u nibö apöm me, aṭab u aniṅ göp. †

⁷ Wal yaur, haiṅo sara, nan be gau midöp gau abe, nan ñig solwara gau midöp gau abe, damöm muklö, gasi niṅöm, nap kale hagnab rö ginaböl. Kale wal yaur nan gau damöm muköm aniṅ gıpal u pen ⁸ aṭab hon u hagno, gasi niṅnim rö lagöp. Aṭab pör pör nan si nan naij nihön ginam, a gi gasi niṅöm, ñig asi niṅni bi al pak lep u ajmaṅ rau midöp. ^{†9} Aṭab hon u, Bi Kub Bapi hon u hib niṅni hagno adö arnab, pen niṅni bi God niṅni ke rö gi la gau, nan naij apöm kalıp paknim, a ginabun. ¹⁰ Aniṅ göl, aṭab aṅi anıbu nöp, manö aij abe hagnab, manö naij abe hagnab, gıpun. Añ mam bi. Nihön ginig aniṅ gıpun? U aij gagöp. ¹¹ Niṅ ilam aṅi ap juöm, ñig aij rimnap, ñig naij rimnap auagöp. ¹² Añ mam bi. Mab u, nagı magö pilagnab; nagı u, mab magö pilagnab. Pen dö ajöṅ u, ñig kamiṅ aij lagnab.

Mulu lugö, asik ke ke lagmim

¹³ Kale gasi niṅ aij gıpin akaṅ Gasi niṅ aij gıpin, a ginabön u, ne niṅ aij gimön, hib ne ke hagö adö aragnim. God niṅ aij ginim adö u nöp gimön. Ne aniṅ ginabön u me, gasi niṅ aij gıpin, a gimön, hagnabön. ¹⁴ Pen gasi aṅ ne yaṅ, nan aij kale yad ke udnam, a gasi niṅnabön u, aka yad nöp bi kub mideinam, a gasi niṅnabön u, yad gasi niṅ aij gıpin, a gimön, hagnabön. Aniṅ hagnabön u, manö pıral hagnabön; manö niṅö u paṭu ginabön. ¹⁵ Niṅni bi gasi niṅ aij gıpun a gıpal pen nan naij anıbu rö gıpal gau, God gasi aij ñöb adö u niṅagpal; niṅni bi ram minöṅ it i niṅbal rö nöp niṅbal. Gasi kale u God Ana niṅni ñagöp; Seden niṅni nöp ñöb. ¹⁶ Pen niṅni bi, nan aij gau yad ke udnam, a gasi niṅnaböl gau, aka yad nöp bi kub mideinam, a gasi niṅnaböl gau, kale pör pör pen pen göl gi, nan si nan naij adö u nöp giöl arnab.

† 3:6 Mad 12:36-37; 15:11,18-19 †† 3:8 Ro 3:13

¹⁷ Pen niṅni bi God gasi aij ñöb rö niṅbal gau, midmagö aṅ kale daṅ nan si nan naij gac anıbu midagöp. Niṅni bi kauaṭ mauaṭ rö midpal gau aip manö hagöm, kale jim ñimim mid aij gimim, a gıpal. Kale niṅni bi gau kalıp hag wiḥai udöm, ud aij gıpal. Kale niṅni bi gau midmagö yabiṭ löm, mög niṅöm, ud aij göm, kalıp aij adö u nöp gıpal. Kale bi aij u aip hagnabin, bi naij u aip hagnabin, a göm, gasi u niṅagpal. Manö pıral hagnaböl. ¹⁸ Niṅni bi kauaṭ mauaṭ rö midpal gau aip manö hagöm, kale jim ñimim mid aij gimim, a giöl, kale manö anıbu niṅöm jim ñilö mideinaböl u, nan yiṅ yimbal anıbu nan aij pilnab. ‡

God niṅ cig aij gimim

4 Pör pör mulu lugö pen pen gıpin u, gasi naij aṅ kale daṅ pen pen göm, hañ romanṅ kale ud ṭıp ginig gab u me, aniṅ gıpin. ^{†2} Nan aij udnig niṅbim gau udagim, kal yabiṭ jumim, niṅni bi al pak lun a gimim gıpin. Nan aij gau udagmim rö lö, pen pen hagnim, pen pen gun a gimim niṅbim. God niṅni hag niṅbep, ud bep. Pen niṅni hag niṅagpim. ³ Pen God niṅni hag niṅbim ñin u, gasi niṅ aij gimim hag niṅagpim. Hanıp ke aij gaṅ, a gimim, hañ romanṅ hon ke aij gaṅ, a gimim, hag niṅbim u me, hag niṅbim rö gagöp.

⁴ Kale bi si udep niṅni rö midpim! Niṅni! Niṅni bi gasi kale nan minöṅ naböṅ it i lau adö nöp aröp gau, God niṅni mulu lugö, nan anıbu gau nöp gasi niṅbal. Anıbu u, kale nan minöṅ naböṅ it i midöp nan gau midmagö linabim u, kale God kauaṭ mauaṭ niṅni mideinabim. ^{†5} Adö anıbu God Manö kali kliñ riköm hagla, "God Ana hanıp aṅ daṅ la u, hon nan minöṅ naböṅ it i midöp nan gau midmagö lagnabun, a göm, gasi niṅöl gi midöp," a gıla. Pen God Manö adiṅ anıbu niṅbe, yiḥariṅ rö löp ar? ⁶ Pen niṅni hanıp mög niṅöm, ud aij göm, abad mid aij yabiṭ göp. Adö anıbu nöp, God Manö u kali kliñ riköm hagla, "Niṅni bi ke nöp midun, mid aij gıpun, a gıpal gau, God kalıp manö klö rö hagöp; pen niṅni bi hib kale ke haglö adö aragnab gau, niṅni mög niṅöm, ud aij göm, abad mid aij göp," a gıla. ^{††}

⁷ Anıbu u, God niṅni böṅ lau midmim, niṅni hagnab rö nöp gimim. Seden niṅni wasö ginabim me, kalöp arik arnab. ^{††8} God niṅni cig aij gıpe, niṅni kalöp cig aij ginab. Kale niṅni bi nan si nan naij gıpin gau, niṅni bi aij midaiun, a gimim, ñimagö kale gac göp u ñig li yu aij gimim. Pen kale God niṅni hain gıpun, a gimim, pıral hagnabim gau, gasi miḥöp niṅbim u arö gimim, gasi aij aṅi nöp niṅnim, God niṅni nöp cig aij göl gi midaimim. ^{†9} Miḥol gıpin u arö gimim, mög gö niṅöl gi miḥöṅ göl gi midaimim. ¹⁰ Bi Kub niṅni midöp rö, hon niṅni bi hib midagöp, a gimim, niṅni sabe ginabim me, niṅni hib kale gö adö laṅ arnab. ^{††}

¹¹ Añ mam bi. Añ mam rimnap, kale nihön ginig aniṅ gıpal, a gimim, kalıp hag dap lugagmim. Niṅni bi aṅ

‡ 3:18 Mad 5:9; Hib 12:11 †† 4:1 Ro 7:23 †† 4:4 Ro 8:7; 1Jn 2:15 ††† 4:6 Pro 3:34; 1Pi 5:5 ††† 4:7 Ep 6:12 § 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 §† 4:10 Job 5:11; 1Pi 5:6

mam hag dap lugpal gau, God lo manö nipe u abe hag dap lugpal. Anig gimim, nibi bi God lo manö hain gipal rö midageinabim; nibi bi God lo manö aij midöp aka nihön rö midöp, a göm, gasi uthai niñbal gau rö mideinabim. ¹² Pen God nipe nöp lo manö hag la. Nipe nöp lo manö niñöm, nibi bi manö kub niñnab. Nipe nöp hanip ud kamiñ yunab aka al pak linab. Anib u, kale nihön ginig, "Nibi bi gau nibi bi aij, nibi bi gau nibi bi naj," a gimim hagabim? Kale anig gagmim. [†]

Hib kale ke hagpe adö aragnim

¹³ Pen niñim! Kale rimnap hagpim, miñi aka rol rö, daun kub ap amun, anib gau mi añi ap wög bisnis gun, mani kub udun, ado gi auun, a gipim. Pen niñ aij gimim. ^{††14} Hainö nihön nihön ginab u niñmim hagagpim. Miñi kamiñ midpun u pen kamiñ midpun anibu, kumi yuö yuöp rö nöp göp. Magö u midöp, magö u agamij ur gö aröp. ^{†15} Göp anibu rö, manö hagpim anibu arö gimim hagmim, "Bi Kub nip aij geinab u, hon kamiñ midun, anig anig ginabun," a gimim. ¹⁶ Pen bi kub nibi kub midpun, a gimim, hib kale ke gipe adö aröp u, naj yabiñ göp.

¹⁷ Unbö rö gep u aij, a gi gasi niñbun u pen anig gagnabun u, nan si nan naj ginabun. [‡]

Nibi bi nan iru midöp gau

5 Kale nibi bi gep yabiñ gau, manö hagnig gabin i niñim! Marö kub udnig gabim rö, mög gö miñöñ göl gi midaimim. ² Utpö kiñno kibap mani nan aij kale iru midmidöp gau hadö papit gi hij gi lugöp. Watij aij iru nöp kale midmidöp gau, gise pro ñiñ ñiñ migan migan juöp. ^{‡‡3} Gol silpa kale hij gi lugöp rö, kale nan si nan naj gipim u niñ aij ginabim. Hañ roman kale abe mab miñan rö inöm hij gi lugnab. Ñin hain u söl auab magö i, kale utpö kiñno kibap mani nan gau iru nöp ud gau pi gipim. ⁴ Niñim! Nibi bi wög naböñ kale gipal gau, kalip pe ñagpe, kale uñham midöm miñöñ gilö, Bi Kub ktö ke yabiñ u niñöb. ^{‡‡15} Kale minöñ naböñ adö it i midmim, wög waryö gagim yihariñ midmim, miñ miñ yabiñ gi ajpim. Anib u, kaj gau muk aij göm, mol gö pak niñbal rö midpim u, magö milö midageinabim. ^{‡‡6} Nibi bi aij kalöp nan naj ap gagpal gau, kalip piral hagmim al pak libim.

Marö auainim, iru maru ji niñagun, Bi Kub auab a gun nip abad midaiun

⁷ Anib u, añ mam bi. Marö auainim, iru maru ji niñagun; Bi Kub auab, a gun, nip abad midaiun. Nibi bi nan wög gi yimöm abad midlö niñöl gi, möñ lugö, yin apranöm, magö aij pilnab. Kale u rö nöp Bi Kub nip

abad midaimim. ^{‡‡} Bi Kub aunab ñin u yöp söl midöp, a gimim, gasi halö abad midaimim. ^{‡†}

⁹ Pen añ mam bi. Añ mam rimnap kalip hag juagmim. Kale añ mam hag jueinabim u, Bi Kub kalöp pen manö kub hagnab. Bi manö kub hagnab u söl au midöp; utep magö u nöp aunab. ¹⁰ Añ mam bi. Bi God manö hagep hadame nöp midmidal gau, Bi Kub manö nipe haglö, kalip gi naj gilö niñöl gi, bistam yabiñ midmidal u pen kale iru maru ji niñagla. Kale agamij mid aij gila. Kale u rö nöp adö anibu nöp gimim. ¹¹ Kale niñbim, nibi bi gi aij göm, iru maru gö ji niñagla gau, kale uri miñ miñ göl gi mid aij gipal, a gipun. Bi ne Job hadame nöp midmidöp, aiud u niñbim. Nip marö kub auö, bistam mideia ñin u, Bi Kub nip gasi niñöl gi midöm, mid dap arö niñöl gi, Bi Kub Job nip gi aij gö, hainö mid aij ga. Nihön ginig: Bi Kub nipe pör pör nibi bi mög yabiñ niñöm, ud aij yabiñ göp. ^{‡††}

¹² Pen añ mam bi. Nan kub yabiñ u, God hib nipe u yihariñ hagagmim. "God niñ midöp rö, niñö hagabun," a gimim, hagagmim. "Kumi kabö adö lan midöp rö, niñö hagabun," a gimim, hagagmim. "Minöñ it i midöp rö, niñö hagabun," a gimim, hagagmim. "Nan gau nan rimnap midöp rö, niñö hagabun," a gimim, hagagmim. Yau, a ginabim u, "Yau" nöp, a gimim. Wasö, ginabim u, "Wasö" nöp gimim. Wasö u, manö kub udnabim. ^{‡‡}

Sabe gimim

¹³ Kalöp nibi bi rimnap marö gainim, kale Bi Kub nip sabe gimim. Kale nibi bi rimnap miñ miñ ginabim u, kimap rimnap hagmim, Bi Kub hib nipe hagpe adö aran. ¹⁴ Kalöp nibi bi rimnap nan gainim, Krai nibi bi nipe gau abad midpal bi kub gau hagpe apöm, sabe göm, Bi Kub hib hagöm, wel rimnap li ñöl. ^{‡††15} Pen Bi Kub nip niñ udöm sabe ginaböl u, Bi Kub nipe gö, nan ginab anibu kamiñ linab; nan si nan naj gipal u, Bi Kub nipe niñöm arö ginab. ^{‡†}

¹⁶ Anib u, nan si nan naj gipim u, pen pen hag hiikmim, ne ke abe, añ mam gau abe, Bi Kub nip sabe gipe, nipe gö kalöp kamiñ linim. Nibi bi Bi Kub hagöp rö gipal gau, nip sabe gilö, Bi Kub nipe ktö nipe göm, ke yabiñ ginab. ¹⁷ Bi God manö hagep Ilaija, bi yihariñ hon rö u pen möñ alagnim, a göm, God nip ktö göm hag niñö, mi miñau niñan rakin unbö kagot jin möñ alaga. ^{‡†18} Hainö pen nipe kauyan God nip hag niñö, kumi kabö adö lan niñö möñ lugö, minöñ naböñ it i nan wög gau apranöm, nan magö pila. ^{‡††}

¹⁹ Añ mam bi. Nibi bi kale rimnap Krai manö niñö u arö gilö, kalip hag niñ aij gipe, kauyan Krai nip niñ udnaböl u aij. Anig gimim me, nan si nan naj nihön nihön gipal gau, God niñöm arö gö, hainö umöm böñ nöp umagnaböl. ^{‡‡†}

† 4:12 Ro 2:1; 14:4 †† 4:13 Luk 12:18-20 ‡ 4:14 Pro 27:1; Sam 39:5,11 †† 4:17 Luk 12:47 †† 5:2 Mad 6:19 ††† 5:4 Dud 24:14-15 ††† 5:5 Luk 16:25

‡ 5:7 Dud 11:14; Jer 5:24 ‡† 5:8 Ro 13:11-12; 1Pi 4:7 ‡†† 5:11 Eks 34:6; Job 1:21-22; 2:10; Sam 103:8 ‡† 5:12 Mad 5:34-37 ‡†† 5:14 Mak 6:13 ‡† 5:15 Mak 16:18 ‡† 5:17 1Ki 17:1; 18:1 ‡†† 5:18 1Ki 18:42-45 ‡†† 5:19-20 Pro 10:12; Gal 6:1; 1Pi 4:8

1 Pida

1 Yad Pida, bi Jisas Kraiss manö ud arep ap. Yad kalöp nibi bi God hadame dagol gau nibi bi nipe ke hag la gau, köp i kalı kliñ rikabin.

Kale rimnap Podas midpim, rimnap Galesia midpim, rimnap Kapadosia midpim, rimnap Esia midpim, rimnap Bidinia midpim. Kale nibi bi ram Minöñ milö gau nibö rö midpim. Manö anib i kalı kliñ rik yunö, ram Minöñ ke ke midpim gau arö niñnabim.

² Bapi God hadame dagol gau kalöp gasi niñöm, nibi bi yad mideinaböl, a ga. Anib u, God Ana nipe u gö, kale nibi bi nipe midmim, Jisas Kraiss hagöp rö ginabim niñöm hagape nipe nan si nan najj gipim gac u tik gi yunab.

Anib u, God apil mihau kalöp mög niñmil, ud aij gimil, abad midlö, kale pör nöp agamij midaimim. †

Mid aij gep hon u midöp God ram Minöñ adö lañ au

³ Bi Kub hon Jisas Kraiss God nipe nipe aij a gun! Jisas Kraiss Nap nipe nipe aij a gun! Nipe nöp hanip mög yabiñ niñöm, Ni nipe Jisas Kraiss nipe yuö apöm umöm, kauyar uraka u me, niñ pai nipe yabiñ midun, nipe aip pör pör mideinabun, a gun, gasi halö midpun. ⁴ God niñ pai nipe midpun rö, hanip ram Minöñ aij nipe kumi kabö adö lañ au ud aij ginab. Minöñ naböñ adö it i nan gau papit li hij gi lugnab u pen God ram Minöñ kumi kabö adö lañ au unbö gagnab. God nan aij gau kalöp hag la niñöm pör pör nöp mid aij yabiñ ginab. Hanip hagöp rö, amun nipe aip pör pör nöp mid aij ginabun. ††

⁵ God nipe klö yabiñ. Kale God nipe niñ udmim cig aij gipe, nipe kalöp abad mid aij göm, mid damöm, niñ hain u, kalöp dam ram Minöñ aij nipe u ud arnab.

^{†6} Anib u, miñ miñ göl gi midaimim.

Pen miñi magö pro marap kalöp, nibi bi Kraiss lau adö midpal, a göm, gi najj gilö ułham midnabim rö löp.

^{††7} Nibi bi gol raubal gau laulö inö, magöñhalö gol nöp midöp aka nan naböñ naböñ halö midöp, a göm, niñbal. Gol nan yihariñ rö u pen anig gipal. Pen God nipe cig gipim aka cig gaggim u nan kub yabiñ u me, marö auö ułham mideinabim anibu, nipe cig aij gipim aka cig aij gaggim u niñnab. Pen marö auö, nipe cig aij göl gi nöp mideinabim u, Jisas Kraiss ado gi aunab niñ u, God nipe kalöp, gi aij yabiñ gipim, a göm, hib kale gö adö lañ arö, kalöp wihai damöm, ram Minöñ aij nipe ud arnab. ††

⁸ Kale nöd Jisas Kraiss nipe amgö niñagpe u pen nipe midmagö libim. Kale uri u rö nöp nipe amgö niñagpim u pen nipe niñ udmim, miñ miñ yabiñ gipim. Jisas Kraiss nipe niñ udpe, God nipe ana kale pör nöp kamij mideinaböl, a göm, kalöp abadöl midöp. Anib u me, kale miñ miñ yabiñ gi midpim. Hon miñ miñ gep magö anibu hagun, a gun, manö utep ginab. †††

¹⁰ Hadame nöp Kraiss Ana nipe bi God manö hagep gau kalip an dañ midöm gasi niñ, kale Kraiss ilön niñhön niñhön udöm, hainö nan aij yöl niñhön niñhön ginab manö u hagöm kalı kliñ rikla. Pen Kraiss ilön udöm umö, God kalöp mög niñöm ud aij gö, mid aij ginabim manö hagla anibu, kale ke niñ aij gagöm, hanip uri midpun hagöp aka nibi bi hainö gau ke hagöp, a göm, klö göm uthai niñöl gi midmidal. †††

¹² Pen Kraiss Ana nipe gasi niñ, God manö hagep bi gau niñöm manö hageila anibu, God kalip, a göm hageila; kalöp miñi midpim niñ i nöp haga. Manö aij hageila anibu me, God nipe Ana Uł kumi kabö adö lañ nibö yuö apöm nibi bi rimnap kalip gasi niñ, kale pen kalöp Jisas Kraiss manö aij u haglö niñbim. God gö kale uri nan aij aij niñhön niñhön niñbim u, ejol gau, hon abe niñbnop, a göm, niñagpal.

God hanip, "Nibi bi uł midaimim," a göp

¹³ Anib u, gasi yihariñ adö rimnap niñagmim; gasi magö kale ke, hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gaggim; Jisas Kraiss ado gi apöm kalöp udöm nan aij niñab, gasi u nöp niñmim, aij gö niñöl gi, gasi halö midaimim.

¹⁴ Kale nöd Jisas Kraiss manö aij u niñagmim, gasi najj kale ke niñmim gimidim rö gaggim; kale God niñ pai nipe midpim u me, manö nipe hagöp rö u nöp gimim.

^{†15} Niñhön niñhön ginig gimim u, God kalöp wiñ alöp u nipe uł midöp rö, kale u rö nöp uł nöp midaimim.

¹⁶ God haga rö God Manö yar kalı kliñ riköm hagla, "Yad nan si nan najj gep ke gau nibö midem uł midpin rö, kale u rö nöp nan si nan najj gep ke gau nibö midmim uł midmim," a gila. ††

God nan aij yöl yuöm, hanip rau adog uda

¹⁷ God nipe nibi bi gau kalip nime löm, halöwatö gagöp; gipal gipal rö nöp niñöm nime löp. God anig göp anibu, Bapi hon, a gipim u, ram nipe kumi kabö adö lañ araggim niñ i, nipe Bi kub unbö ke, a gimim,

† 1:2 Ro 8:29; 2De 2:13 †† 1:4 Kol 1:12 ‡ 1:5 Jon 10:28; 17:11 †† 1:6 1Pi 5:10; Jem 1:2 †† 1:7 Pro 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3

††† 1:8-9 Jon 20:29; 2Ko 5:7 ††† 1:10-11 Sam 22; Ais 53; Mad 13:16-17; Luk 24:26-27 § 1:14 Ro 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 §† 1:16 Lep 11:44-45; Mad 5:48

hagöp hagöp rö nöp gımım. †¹⁸ Kale apis bac bı gımıdal adö u gı damun kamıñ arnabun, a gımım, gı wasö niñbe, God kalöp uda u, gol silpa utpö kılno nan hij göp nan yıharıñ gau rö rauöm udaga. Pen sipsip pi adıai midagöp gac gagöp damöm pak God nıp sabe gı ñımıdal rö u, Krais damöm al pak lılö hagape nıpe gol silpa utpö kılno rauagep u lugö uma u me, God kalöp rau adog uda. ††²⁰ God Minöñ naböñ it i gı laga ñın u, Krais nıp adö anıbu gınab a göm hag la u pen uri ñın hain i nöp, kalöp gı aij gıñıg waiö aua. ††²¹ God gö, Krais urakö, God Krais nıp ud adö i gılañ yabıt uda. Anıb u, God nıp niñ udmim, cig aij gımım, hanıp arö gagnab, a gımım, gası halö midpım. ††

Añ mam gau kalıp midmagö limim

²² Kale God Manö niñö yabıt u niñmim, hagöp rö gıpe, kalöp nan si nan naij gac u midagöp. Anıg gımım, kale añ mam God lau adö midpal gau kalıp midmagö yabıt libim. Anıb u, kale klö gımım pen pen midmagö yabıt löl gı midaimim. ††²³ God Manö nöp gö, kale kauyañ ñı paiñañ hagape bı rö libim. Pen kamıñ gısön nibö udpım u, nıme nap gau ñagpal; nıme nap ñı pai yag daulö umbal. Pen God Manö u, manö pör pör nöp mideinab manö kamıñ anıbu nöp gö, God ñı pai nıpe midmim pör pör mideinabım. ²⁴ God Manö u kalı kliñ riköm hagla,

“Nıbi bı gau magöñhalö nan uñañ uñañ rö nöp midpal; hib kub udpal u mab pıpıt pıpıt rö nöp midöp.

Nan anıb gau yıñıd mılep göm lugöp. †††

²⁵ Pen God Manö u pör pör nöp mideinab,” a gıla. God Manö anıbu, manö aij kalöp hag ñılö niñbım u nöp.

Bı Kub nıpe Kabö Kamıñ rö pör mideinab

2 Anıb u, gı naij gıpım adö u magöñhalö böñ nöp arö gımım, manö pıral hagpım u böñ nöp arö gımım, manö nöp hagpım u böñ nöp arö gımım, nan aij kale gau hon udbnop, a gı gası niñbım u böñ nöp arö gımım, nıbi bı rımnap hag jubım u böñ nöp arö gımım, gımım. †††

² ñı paiñañ gısön yag daubal gau ci ñıñun, a göm, gası añı niñbal. Anıb u rö, kale Bı Kub bı aij yabıt kalöp ud aij göp u hadö niñbım rö, manö aij nıpe ci rö ñıñun, a gımım, gası añı u nöp niñmim. Ci anıbu ñıñnabım u, kale kub gımım, kamıñ mıdep magö anıbu it u niñ aij gınabım. ⁵

⁴ Jısas Krais nıpe kabö ap rö. Nıpe kabö yıharıñ ap wasö; nıpe Kabö kamıñ. Kabö kamıñ anıbu nıbi bı rımnap jı niñöm arö gıpal u pen God nıpe udöm, kabö anıbu kabö aij unbö ke, a ga. Kale Kabö kamıñ anıbu aumım, ⁵ kale ke kabö kamıñ rö libe, God nıpe kabö anıb gau udöm ram nıpe gınab. Ram anıbu, Jısas Krais nıpe ram nabic mideinab niñöm kale God nıp sabe gep nıbi bı uñ midmim, nan niñön niñön God nıp aij göp u,

† 1:17 Ro 2:11; Rep 2:23 †† 1:18-19 Ap 20:28; Hib 9:12-14
‡ 1:20 Ep 1:4 †† 1:21 Jon 14:6; Ro 5:1-2 †† 1:22 Jon 13:34; Ro 12:10 ††† 1:24 Ais 40:6-8 ††† 2:1 Ep 4:22; Jem 1:21 § 2:2-3 Sam 34:8

nan sabe gep rö God nıp ñınabım. Nan sabe gı ñeb anıbu sipsip nan gau wasö; nan ana sabe gı ñeb nöp ñınabım. ††

⁶ God Manö u kalı kliñ riköm hagla, “Niñim! Yad kabö ap daun kub Saion lınö, kabö anıbu Saion ram padö rö mideinab.

Kabö anıbu yad ke hag lınö; kabö anıbu kabö aij unbö ke.

Nıbi bı an an nıp niñ udöm cig gınaböl gau, hainö kale, hon niñön gıñıg nıp niñ udpun, a göm, hagagnaböl yabıt,” a gıla. †††

⁷ God anıg hagö, nıbi bı nıp niñ udpım gau, kabö anıbu kabö aij unbö ke rö lınab; pen nıbi bı nıp niñ udagpal gau, God Manö u kalı kliñ riköm hagla, “Kabö jı niñöm arö gıla kabö u nöp

mıñı ram padö klö yabıt añ lañ u midöp,” a gıla. ††
⁸ Pen manö ap hagla,

“Kabö anıbu nöp, nıbi bı aramöm ma bıñıñ gınaböl; kabö anıbu nöp, nıbi bı apöm, lug paknaböl,” a gıla. Krais manö aij u niñ udagla u me, ap lug pakla. Pen kale ap lug pakla u, God gınab a ga rö nöp ga. †††

⁹ Pen God nıpe ke kalöp udöm, yam nıpe ke hag la. Kale Kiñ nan sabe gep nıbi bı nıpe midpım. Kale nıbi bı ut nıpe midpım. Kale God yam nıpe ke midpım. Anıg göp u, kale nıbi bı gau nibö gau nibö, God nıpe nan aij unbö ke göp u hag waiö gımım, nöd sibön añ gau midmim, bıslam gı ajmidım u pen God nıpe gö, uri mailö aij nıpe niñmim aj aij gabım, manö anıbu waiö hagnabım. Anıg hagnım, hib nıpe hagpe adö arnab. ††

¹⁰ Nöd God nıbi bı nıpe midagmidım, pen uri nıbi bı nıpe ke midpım. Nöd God kalöp mög niñöm udagmidöp, pen uri kalöp mög niñöm udöp. ††

God nıbi bı nıpe midpım rö, mid aij gımım

¹¹ Anıb u, nıbi bı niñeb aij yad gau. Minöñ naböñ it i ram Minöñ kale kabö rö wasö, yıharıñ apım midpım. Anıb u, nan si nan naij Minöñ naböñ it i hañ romanı gası göp nan gau, midmagö limim gıpe aragnım. Nan anıb gau gası niñmim gıpe arö, ana kale aip pen pen gö, ap lug pakmim rö löp. †††

¹² Nıbi bı God nıbi bı nıpe midagpal gau aip midpım u, gı aij yabıt gı midaimim. Anıg gıpe, ñın rımnap, kalöp, gı naij gıpım, a göm, hag junaböl u pen kale gı aij gıpım u niñöm, hainö Jısas Krais aunab ñın u, gı aij gıpım rö hag hiıkeinaböl, God hib nıpe u ap rannab. †††

¹³ Bı Kub nıbi bı nıpe midpım rö, bı kub kalöp Minöñ naböñ it i abad midpal gau hagöl rö gımım. Kiñ kale bı kub yabıt midöp u manö nıpe u niñmim, bı nıpe yuö apöm kalöp abad midpal gau manö kale magöñhalö niñmim gımım. Bı kub anıb gau, nıbi bı gı aij gınaböl gau kalıp ud aij gınaböl; pen nıbi bı gı naij gınaböl gau kalıp manö kub hagöm, ilön pen ñınaböl. Niñön gıñıg: God bı anıb gau wög anıbu göl, a göm, hag la. †††¹⁵ Pen God nıp aij gınab u, kale gı aij göl gı nöp midaipe, nıbi

§† 2:5 Ep 2:21-22; Rep 1:6 ††† 2:6 Ais 28:16; Ep 2:20 §† 2:7 Sam 118:22 §†† 2:8 Ais 8:14-15 §† 2:9 Dud 7:6; 14:2; Ais 9:2; Dai 2:14; Ap 26:18; Ep 5:8 §† 2:10 Hos 2:23 §†† 2:11 Gal 5:17,24 §§† 2:12 Mad 5:16 §§§ 2:13-14 Dai 3:1

bi gasi midagöp gau kalöp manö piral hagöm hag juöl rö lagnab. ^{†16} Nibi bi rimnap, ke niñbim rö gimim, a gipal. U aij pen gasi anibu niñmim, nan si nan naj ap gagmim. God nibi bi wög gep nipe midpim rö, nihön nihön ginig ginabim u, nipe hagöp hagöp rö nöp ginabun, a gimim, gimim.

¹⁷ Nibi bi gep gau abe nibi bi yihariñ gau abe manö kale niñmim. Añ mam Kraiss lau adö midpal gau kalip midmagö limim. God nipe Bi klö unbö ke, a gimim, ana udmim niñmim. Kirj kale bi kub a gimim manö nipe niñmim. ^{††}

Krais nüp hain gun, marö auainim, piñiñ gagun

¹⁸ Kale Kraiss nibi bi nipe midmim, bi rimnap kalip nagi wög rö gipim u, bi kub kale gau ud aij gimim, hagnaböl rö nöp gimim. Kalöp gi aij göm agamij mid aij gipal bi gau nöp wasö, klö yabñ jubal bi gau u rö nöp, ud aij gimim, hagnaböl rö nöp gimim. ^{†19} Pen kalöp gi naj gaiöl, God nüp gasi niñbim rö, kalip gasi naj niñageinabim u, God kalöp ud aij ginab. ²⁰ Pen kale gi naj gipe, kalöp pakaiöl, kalip gasi naj niñageinabim u hagagabin; anig ginabim u, God kalöp ud aij gagnab. Pen kale mid aij gipe, kalöp gi naj gaiöl, kalip gasi naj niñageinabim u hagabin; anig ginabim u me, God kalöp ud aij ginab. ^{†21} Kalöp marö ñilö agamij nöp midaimim, a göm, God kalöp uda. Anib u, Kraiss hanip, a göm, ilön uda gasi u nöp niñmim. Kalöp marö ñaiöl, gasi kub niñagmim. Nipe göp rö gimim, gipe arnim. ^{††}

²² "Nipe nan si nan naj ap gaga; manö piral ap hagaga." ^{†††}

²³ Kraiss nüp hag jueila, nipe pen hag juaga. Nüp gi naj geila, nipe ilön udöm kalip manö pen pen hagaga. Nap nipe manö kub kabö göl nöp hagöp u, yip abadnab, a göm, gasi u nöp niñ mideia. ^{††24} Kraiss nüp mab ba larj al pak leila, nipe nan si nan naj hon magöñhalö ginabun gau, hañ romañ nipe ke udöm uma. "Yad nan si nan naj kalip udem umnö, nan si nan naj gep gasi magö kale u umöm, kale kamiñ aramöm, gi aij göl gi midaiöl," a göm, nan si nan naj hon gau, hañ romañ nipe ke udöm uma. Kraiss nipe ilön kub uda u me, kalöp nan ga u kamiñ la. ^{§25} Kale kaj sipsip haut gau amöm rul arbal rö midmidim u pen miñi Bi Kaj Sipsip Mukep, Bi ana kalöp abad mid aij göp u, nüp ado gi aubim. ^{§†}

Nugmul abe nibin abe

3 Pen kale bi halö nibi midpim gau, kalöp u rö nöp manö hagnig gabin. Nagamul bi hagöl rö niñmim, gi aij gimim. Nagamul bi Jisas Kraiss manö aij u udagaiöl, nihön ginig manö aij u udagpan, a gimim, hagagmim. Pen kale ke gi aij gimim, kalip ud aij gipe me, nibi yad u Jisas Kraiss nüp cig göm gi aij yabñ göp, a göm, nüp niñ udnaböl. ^{†††3} Pen nibi kliñ aij midaiun, a gimim, nan rib adik yinid nöp naj ginab gau lun, a

† 2:15 1Pi 3:16 †† 2:17 Ro 12:10 † 2:18 Ep 6:5 †† 2:20 1Pi 3:14,17 ††† 2:21 Mad 16:24; Jon 13:15 ††† 2:22 Ais 53:9 ††† 2:23 Ais 53:7; 1Pi 3:9 § 2:24 Ro 6:11; Ais 53:5-6 §† 2:25 Esi 34:5-6; Mad 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 §†† 3:1-2 Ep 5:22

gimim, niñagmim. Umagö malikmim, watij aij aij yim-mim, nan aij aij kabö gol udöm gipal gau ud hañ romañ adikmim, gagmim. ^{§†4} Nibi hain midmim, gasi niñ aij gimim, kal juagmim, nibi bi gau aip agamij mid aij gimim. Anig gi aij ginabim u, nan aij anib gau midmagö an kale dañ midöp rö, nibi bi amgö niñagnaböl pen God amgö nipe u, nan kliñ aij unbö ke rö linab. Nan kliñ aij aij anib gau hij gagnab; pör pör nöp mideinab. ⁵ Nan kliñ aij anib gau midmagö an dañ kabö gol rö midöp u, apis hon God nüp niñ udmidal gau udöm kale ke rib adikmidal; kale nugmul bi kalip manö u niñmidal. ⁶ Nibi Sara nugmul Ebrahim nüp, bi kub yad, a göm, hagmidöp rö nöp gimidöp. Kale piñiñ gagmim, Sara gimidöp u rö gi aij geinabim u, Sara pai nipe yabñ rö mideinabim. ^{§††}

⁷ Pen kale nibi halö bi midpim gau, kalöp u rö nöp manö hagnig gabin. Nibi gau bi rö klö midagpal rö, nibi kale gau ud aij gimim. God kalöp bi gau nöp udöm, nibi gau kalip arö gagöp; kalöp bi gau mög niñöm udöp rö, nibi gau kalip u rö nöp mög niñöm udöp. Nibi kale gau kalip abad mid aij gimim me, God nüp sabe gipe, manö kalöp u niñnab. ^{§†}

Jim ñöl midaimim

⁸ Manö hag junig gabin. Kale añ mam Kraiss lau adö midpim gau magöñhalö gasi adö añi nöp niñmim; añ mam rimnap ilön udaiöl, kalip mög niñmim; añ mam rimnap miñ miñ gaiöl, kale u rö nöp miñ miñ gimim; añ mam pen pen midmagö limim, pen pen mög niñmim ud aij gimim; yad nibi kub, yad bi kub, a gimim, gasi u niñagmim. ⁹ Nibi bi rimnap kalöp gi naj gaiöl, kalip pen gi naj gagmim. Kalöp hag juaiöl, kalip pen hag juagmim. Kalöp nihön nihön gaiöl, God nüp sabe gimim hagmim, kalip gi aij gimön abad midaimön, a gimim. Nihön ginig: God kalöp uda u, kale nibi bi gau kalip gi aij ginabim, a göm, uda. Anig ginabim u, God kalöp u rö nöp gi aij ginab. ¹⁰ God Manö u kali kliñ riköm hagla,

"Nibi bi mid aij gun, miñep yabñ lun umun, a göm niñbal gau,

manö piral, manö naj hagagöl. ^{§†}

¹¹ Pen nan si nan naj gipal adö u arö göm, gi aij nöp göm, gasi klö niñöm, jim ñöl midaiun, a göm, agamij nöp midaiöl.

¹² Nihön ginig: nibi bi God Manö hagöp rö nöp gipal gau,

Bi Kub kalip abad mid aij göm, nüp sabe ginaböl manö kale u niñnab; pen nibi bi gi naj gipal gau niñö, mulu lugnab," a gila.

Mid aij gipe, kalöp gi naj gaiöl, piñiñ gagmim

¹³ Gi aij gun, a gimim, klö gipe arö, nibi bi rimnap kalöp ilön ñagnaböl. ¹⁴ Pen kale gi aij gipe kalöp gi naj

§† 3:3 1Di 2:9 §†† 3:6 Jen 18:12 §† 3:7 Ep 5:25 §† 3:10 Sam 34:12-16

gaiöl u, miñ miñ gimim. Nibi bi kalöp gi najj gipal gau kalip piñij gagmim, gasi kub niñagmim. ^{†15} Pen midmagö añ kale dañ u, Krai nipe nöp Bi Kub, a gimim, hib nipe hagpe adö aran. Pen kale pör nöp gasi niñöl gi midaimim, nibi bi rimnap, nihön ginig gasi halö midpim, a göm, hag niñaiöl, kalip ud aij gimim, manö hain hagmim, Krai manö aij u kalip hag ñi aij gimim. ¹⁶ Pen hag ñinabim u, hon manö nihön hagno God nip aij ginim, a gimim, hag ñimim. Krai nip cig gimim, gi aij ginabim u, bi gau kalöp hag junig gaböl gau, kalip nable gö arö ginaböl. ^{††17} Kale gi aij gipe niñöl gi, God kalip niñebir arö gö, kalöp gi najj geinaböl u, manö midagöp. Pen kale gi najj gipe, kalöp gi najj ginaböl u, God nip aij gagnab.

Krais umöm gac hon ñik gi yua

¹⁸ Kale gi aij gipe, kalöp gi najj geinaböl u, manö midagöp, a gipin u, Krai nipe Bi aij pen nip gi najj geila, uma. Nipe aij nöp gimidöp u pen kale nibi bi nan si nan najj gipim gau God aip jim ñinabin, a göm, uma. Mañ añi yabiñ uma; hainö kauyañ umagnab. Krai hañ romañ al pak lilö uma u pen Ana nipe umaga. Ana nipe kamiñ midöm, nipe kauyañ uraka. ¹⁹ Ana nipe anig geia nipe amöm, nibi bi nöd umöm am nagí mideila gau kalip manö aij nipe u hag ña. ²⁰ Nibi bi nagí mideila gau, Noa mideia ñin u, God nip manö u niñageila u pen God kalip manö kub hagaga; manö yip niñaböl aka göm, abad mideia. Abad midö niñöl gi, Noa nip ñig magib gimön, a ga u gi damöm, nibi bi iru wasö, Noa apilap unbö raleb u nöp ñig magib raul mi-gan amöm, ñig añ dañ aram midöm mid damöm, God gö kamiñ arla. ²¹ Pen ñig magib raul mi-gan am midlö, ñig u kalip dap ranö, kamiñ arla anibu rö, uri hon Jisas Krai umöm uraka manö u niñ udun, ñig pakun, u rö nöp kamiñ arnabun. Pen ñig pakpun anibu, hañ romañ gac ñik gi yuun, a gun, pakagpun. Krai hanip, a göm, umöm kauyañ uraka rö, God gasi midmagö añ hon niñöm gac ap midagöp. Gasi anibu nöp niñun, ñig pakpun. God nipe manö ktö niñö anig hag la me u. ²² Krai nipe pen umöm uraköm, am ram Minöñ kumi kabö adö lañ au aramöm, God ñimagö yijig böñ lau adö midöp niñöm ejol gau abe, kijaki nan ktö midöp gau abe, magöñhalö mo nipe gau midpal.

Marö udöl gun, nagí najj nöd nibö adö u arö gun

4 Krai hañ romañ nipe ilön kub uda rö, hon u rö nöp ilön udnabun, a gimim, gasi anibu nöp niñöl gi midaimim. Nihön ginig: nibi bi hañ romañ kale ilön kub udpal gau, nan si nan najj gun, a göm, gasi u niñagpal. ^{†12} Ñin anibu riköm, ñin aigeg Minöñ naböñ it i hañ romañ mideinabun u, God nip aij ginim adö u nöp gun, a göm, midmagö kale ke uraknab adö u gagnaböl. ³ Kale nöd nibi bi God Manö udagmidal gau rö gi midmidim. Gasi najj niñmim, nibi si bi si gimim, ñig klö ñiñ haut limim, nan iru yabiñ ñiñmim, hañöwatö

gimim, nan piral God sabe gagmim a göp nan gau sabe göl gi midmidim. ^{††4} Miñi pen, nibi bi God Manö udagpal gau, kale mid aij gipim u niñöm, nihön ginig hon aip magum gimim hañöwatö gagpim, a göm, kalöp hag jubal. ⁵ Pen söi midöp, Bi Kub nibi bi kamiñ mideinaböl gau abe, nibi bi hadö umla gau abe, nihön nihön gila gau, nihön ginig anig gipim, a göm, manö kub hagö, kale nihön nihön gipal gau magöñhalö nip hag waiö linaböl. ^{††6} Nibi bi magöñhalö umbal rö umöm, hañ romañ u böñ nöp hij gi luga u pen ana gau amöm, God kamiñ midöp rö u kamiñ mideinaböl, a göm, Krai manö aij nipe u nibi bi hadö umla gau kalip hag ña.

God wög hanip adö ke ke hagöp rö, gi aij gun

⁷ Söl midöp, nan nihön midöp gau magöñhalö pis ginig gab. Anib u, gasi niñ aij gimim, agamiñ mid aij gimim, God nip sabe gimim. ^{††8} Pen manö kub yabiñ u, kale Krai nibi bi pör nöp pen pen midmagö yabiñ li midaimim. Kale pen pen midmagö löi gi mideinabim u, Krai nibi bi rimnap nan si nan najj göm kalöp ñin iru nöp gi najj gaiöl u, kale yinid niñmim arö ginabim. ⁹⁹ Krai niñ udpal nibi bi rimnap ram kalöp auaiöl, gai am ram ade aubim, a gimim, hagagmim; kalip hag wihai udmim. ^{§†10} God nibi bi mög niñöm ud aij göm, kalip gasi aij ke ke ñöb. God gasi aij kalöp ñöb anibu, kalöp nöp wasö, añ mam Krai nibi bi nipe midpal gau kalip magöñhalö u rö nöp gasi niñöm ñöb. Anib u, God kalöp gasi aij ñöb anibu niñmim, añ mam gau kalip gi aij gimim. ^{§†11} God kalöp gasi aij ñö, kale nibi bi gau kalip hag ñinabim u, gasi niñ aij gimim, God Manö aij u kabö göl nöp hag ñimim. God kalöp gasi aij ñö, kale nibi bi rimnap wög gi ñinabim u, God kalöp ktö nipe ñöb u udmim, nibi bi gau kalip wög gi ñimim. Anig geinabim u, Jisas Krai nibi bi nipe midpim u niñöm, kale God hib nipe u haglö adö arnab. Jisas Krai, Bi ktö yabiñ u nöp, nip aij a göl gi, hib nipe pör pör hagno adö aran. Anib unbö rö aij.

Krai nibi bi nipe midpim rö, kalöp marö ñinaböl

¹² Midamam aij yad gau. Krai nip cig pidöñ ginaböl aka arö ginaböl a göm, nibi bi rimnap hanip ilön kub mab miñañ rö ñibal u, hanip nihön ginig anig gab, a gimim, gasi u niñagmim. ¹³ Krai nibi bi nipe midpun u me, nip gila rö hanip gaböl, a gimim, miñ miñ göl gi midpe me, nipe mailö aij yabiñ nipe halö aunab ñin u, kale miñ miñ göl gi mideinabim. ^{§†14} Kale Krai nibi bi nipe, a göm, kalöp hag juaiöl, miñ miñ göl gi midaimim. God Ana mailö aij yabiñ halö u hanip aip midöp u niñöm me, anig gaböl, a gimim, miñ miñ göl gi midaimim. ^{§†15} Kale wip alagmim; nan si udagmim; nibi bi rimnap kalip gi najj gagmim; nan kale rö gimim gagmim. Kale anig gimim, ilön udnabim u, nable ginab. Pen gi aij gimim ilön udnabim u, nable ganiñ gab. ¹⁶ Pen kale Krai nip niñ udmim nipe hagöp rö gipim

† 3:14 Ais 8:12-13; Mad 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 †† 3:16 1Pi 2:12
‡ 3:20 Jen 6:1-7:24 †† 4:1 Ro 6:2,7

‡‡ 4:3 Ep 2:2-3 ††† 4:5 Ap 10:42 ††† 4:7 Ro 13:11-12 §
4:8 1Pi 1:22 §† 4:9 Hib 13:2 §†† 4:10 Ro 12:6-8 §‡ 4:13 Ap
5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 §†† 4:14 1Pi 2:20

rö, kalöp marö ñaiöl, nable gagnab. Kraiſ niſi bi niſe miðpun rö, hanip aniſ gaböl, a giſimim, aij gö niſjöl gi, God hib niſe hagpe adö araſ. ¹⁷ Söl miðöp, God niſi bi manö kub hagnab. Niſe it göm niſi bi niſe ke manö kub hagnab. Pen hon niſi bi niſe ke uſham miðeinabun u, niſi bi manö aij niſe udagpal gau kale aigöl göm miðnaböl? ¹⁸ God Manö u kali kſiñ riköm hagla,

“Niſi bi God hagöp rö giſal gau uſham yabiſ kamiſ arnaböl; aniſ u, niſi bi God Manö udagöm, nan ſi nan naiſ gi miðpal gau, kale aigöl göm kamiſ arnaböl?” ö giſa. [†]

¹⁹ Aniſ u, God marö hanip hag la rö nöſ udnabun u, gaſi iru niſagun. Bi Kub hanip gi la u, haſöwaſö gagnab, pen niſe nöð haga rö nöſ hanip ud aij giſab, a gun, gaſi u niſjun, gi aij nöſ göl gi giſino arniſ.

Niſi bi Kraiſ niſj udpal gau bi abadeſ miðmim, kalip abad aij giſimim

5 Niſi bi Kraiſ niſj udpal gau kalip bi abadeſ miðpim gau, kalöp manö hagniſ gabiſ. Wög kale giſim aniſu rö, yad u rö nöſ niſi bi Kraiſ niſj udpal gau kalip abad miðpin. Kraiſ ilön kub udeia u, yad niſj miðainö. God niſe Kraiſ mailö aij yabiſ niſe niſi bi gau magöſhalö kalip yamnab ñiſ u, yad amem niſj miðeinabiſ. Aniſ u, yad kalöp manö aniſi hagniſ gabiſ. ² Bi kaj ſiſiſ mukeſ gau kaj ſiſiſ kale muk aij giſal rö, God niſi bi niſe ke ñimagö adö kale la gau, kalip abad mið aij giſimim. Niſi bi riſnap kalöp neb neb göm haglö, God wög u gagiſimim. Mani nan gau udun a giſimim God wög u gagiſimim. Miñ miñ göl gi, aij göl gi nöſ God wög u giſimim. Aniſ geinabiſ u, God niſj aij giſab. ^{††3} Hon bi kub miðpun, a giſimim, God ſiſiſ niſe gau kalip hag gagiſimim. Kale ke gi aij giſe, kalöp niſjöm u rö nöſ göl. ^{†4} Adö aniſu giſe, Bi ſiſiſ Mukeſ Nap kabö göl u apöm, uſajiſ bad klö pör pör nöſ miſmailö gi miðeinab u kalöp ñiſab.

Hib hon ke dap ranagun; gaſi kabö rö nöſ niſjun

⁵ Pen kale bi praj gau, bi majö kalöp abad miðpal gau hagöl rö niſjimim. Kale magöſhalö, Kraiſ niſi bi aſi mam gau niſjimim, kale niſi bi pro, hon niſi bi kub, a giſimim, gaſi u niſjagiſimim. God Manö u kali kſiñ riköm hagla,

† 4:18 Pro 11:31 †† 5:2 Jon 21:15-17; Ap 20:28 ‡ 5:3 2Ko 1:24; Plp 3:17; Dai 2:7

“God niſi bi hib kub udnabun a giſal gau kalip ji niſjöm,

niſi bi pro pro udpal gau, kalip mög niſjöm, ud aij yabiſ göp,” a giſa. ^{††}

⁶ Aniſ u, God Bi klö unbö ke u niſj niſjimim ana udmim, hagöp rö giſimim. Aniſ giſabiſ u, ñiſ hain hag la u, niſe gö, kale bi kub rö miðeinabiſ. ^{††7} God niſe ke kalöp abad mið aij göp rö, marö miðainim, magöſhalö ud ñimagö adö niſe u limim. ^{†††}

⁸ Pen pör pör gi jin göl gi miðmim, niſj aij göl gi miðaimim. Kauſ mauſ bi kale u kiſaki, kain kub laiön manö kub hagöp rö gau gau amöm, niſi bi ap hau ñiſin, a göm, uſhai niſjöl gi ap ran ap lug arab. ^{††9} Kiſaki aniſ gab u, hanip nöſ gagab; Kraiſ niſi bi aſi mam hon ram Miſnöſ gau gau magöſhalö kalip u rö nöſ gab, a giſimim, kiſaki niſj waſö giſimim, Kraiſ manö aij u niſj ud piðöſ göl gi miðaimim. ^{††10} God niſi bi mög niſjöm, ud aij yabiſ göp rö, pör pör Kraiſ niſi bi niſe miðaimim, a göm, ram Miſnöſ aij yabiſ kalöp hag la u me, magö i kalöp gi naiſ giſil ilön udſim u pen magö pro marap God niſe ke apöm klö niſe kalöp ñö, kale Kraiſ niſj niſj ud piðöſ giſimim, niſj ciſ aij yabiſ giſimim, niſi bi klö niſe miðmim, mið aij yabiſ giſabiſ. ^{††11} God Bi klö yabiſ u niſi bi gau magöſhalö pör nöſ pör nöſ abad miðeiſaſ! Aniſ unbö rö aij.

Manö adiſ magö riſnap

¹² Mam aij yad Sailaſ aip miðpul. Manö kalöp hagabiſ i niſe kali kſiñ rikab niſjöm yad köp uſep i kalöp yunabiſ. Mam aniſu, gaſi hon niſjun rö niſjöp. Kalöp manö klö hagem, manö pro kali kſiñ rikpin aniſ i, God niſi bi mög niſjeb magö yuö yabiſ u nöſ rikpin. Manö aniſi, manö niſj yabiſ, a giſimim, niſjöl gi nöſ miðaimim. ^{††}

¹³ Pen Kraiſ niſi bi niſe miðpal daun kub Babilon aui kalöp, “Miðpim?” a giſal. God kalöp hag la rö, niſi bi aniſ gau u rö nöſ hag la. Niſi yad Mak kalöp u rö nöſ, “Miðpim?” a göp. ^{†††14} Kraiſ niſi bi aſi mam miðmagö liſun, a giſimim, pen pen hag wiſhai udöl gi, alaun bom halumim. Kraiſ niſi bi niſe miðpim gau, Kraiſ kalöp magöſhalö ud aij gö, kale agamiſ mið aij göl gi miðaimim.

†† 5:5 Ep 5:21; Jem 4:6 †† 5:6 Mad 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10
††† 5:7 Mad 6:25-30 ††† 5:8 1De 5:6 § 5:9 Ep 6:11-13; Jem 4:7 †† 5:12 Ap 15:22,37-40; 12:2,25; 13:13 ††† 5:13 2Di 4:11

2 Pida

1 Yad Saimon Pida, Jisas Kraiſ manö ud arep bi ap. Yad wög gep bi niſe ap miðpin.

God hon Jisas Kraiſ hanip ud kamiſ yua u, niſe Bi aij unbö ke. Jisas Kraiſ hanip mög niſjöm gaſi aij ñö, hon nip niſj udpun. Kale niſi bi gau, Jisas Kraiſ kalöp gaſi aij ñö, kale u rö nöſ nip niſj udpim gau, kalöp köp aniſi kalı kliñ rikabin. ² Kale God abe, Bi Kub hon Jisas abe, kalip gaſi niſj miðpe, kale apil miſhau kalöp mög niſjmil, ud aij giſmil, abad miðlö, kale pör pör agamiſ mið aij giſmim.

God hanip uda a gun, nip ciſ aij gun

³ Hon niſi bi Jisas Kraiſ lau adö miðpun gau, nan si nan naiſ arö gun, niſe hagöp rö nöſ gi miðaiun rö löp. Hon Jisas Kraiſ nip niſj udpun u me, Kraiſ niſe u rö nöſ God miðöm, klö niſe nöſ hanip ñö, hon God Manö hagöp rö nöſ gi miðaiun rö löp. Niſe Bi aij unbö ke, Bi mailö aij yabiſ halö pen niſe hanip gaſi niſjöm, niſi bi yad ke miðaiöl, a göm, hanip hag la. ⁴ Aniſ u, Jisas Kraiſ nan aij yabiſ aniſ gau hanip ñöb. Nan aij aij ñöb u udun, gaſi naiſ miñöſ naböſ iſ i niſjöm lug paköl rö löp gau arö gun, God niſe ke miðöp rö miðaiun rö löp.

⁵ Aniſu, Kraiſ kalöp gaſi aij ñö, nip niſj udpim. Pen kale Jisas Kraiſ niſj udöl gi miðmim, kale klö giſmim, niſi bi gau kalip gi aij giſmim. Pen kale niſi bi gau kalip gi aij nöſ göl gi miðmim, kale klö giſmim, Jisas Kraiſ niſe Bi aigale Bi rö miðöp manö yuö yabiſ u niſj aij giſmim. ⁶ Pen kale Jisas Kraiſ niſe Bi aigale Bi rö miðöp manö yuö yabiſ u niſj aij nöſ göl gi miðmim, kale klö giſmim, hañ romanſ kale gaſi göp rö gagmim. Pen kale hañ romanſ kale gaſi göp rö gagmim, kale klö giſmim, Jisas Kraiſ nip niſj ud piðöſ giſmim, ciſ aij gi miðmim, niſe hagöp hagöp rö nöſ göl gi miðaimim. ⁷ Pen Jisas Kraiſ nip nöſ gaſi niſjöm ciſ aij giſmim, niſe hagöp hagöp rö nöſ göl gi miðmim, kale klö giſmim, añ mam gau pen pen ud aij giſal rö, kale Kraiſ niſi bi añ mam kale gau pen pen ud aij giſmim. Pen kale Kraiſ niſi bi añ mam kale gau pen pen ud aij göl gi miðmim, kale klö giſmim, Kraiſ niſi bi añ mam kale gau pen pen miðmagö liſimim. ⁸ Pen yad aui manö niſjön niſjön kalı kliñ rikajiſ u, kale nan aniſu nöſ gaſi niſj aij giſmim, klö giſmim gi miðeinabim u, kale Bi Kub hon Jisas Kraiſ niſe Bi aigale Bi rö miðöp, a gi gaſi niſjöm, wög nip gi aij giſe, nip nan magö aij riſnap piſnab. ⁹ Pen yad aui manö niſjön niſjön kalı kliñ rikajiſ u, kale riſnap nan aniſu niſjagnabim u, kale niſi bi amgö we rö. Nan

† 1:6 Gal 5:22-23

si nan naiſ giſim u, God niſe gac aniſu lik gi yua u hauſ giſim.

¹⁰ Aniſ u, añ mam yad gau. God gaſi niſe ke niſjöm, yip hain göm niſi bi yad miðaiöl, a göm, kalöp udöp u, klö giſmim nip hain giſmim, niſi bi niſe miðaimim. Aniſ giſmim me, Kraiſ manö aij niſe u pör nöſ niſj ud piðöſ giſmim, gi dammim, arö gagnabim. ¹¹ Pen Bi Kub hon Jisas Kraiſ hanip ud aſik yuöp u apöm, kalöp hag wiſhai udöl gi, niſi bi niſe pör pör abad miðeinab ram raul miſgan aniſu da löm abad miðeinab.

God manö hagep bi gau, Ana Uſ kalip gaſi ñö niſjöl gi God manö hagla

¹² Kale manö hagajiſ aniſu niſjöm, hadö ud aij giſim, pen yad pör nöſ kalöp manö aniſu hagöl gi nöſ miðeinabin. Bi Kub hon Jisas Kraiſ yip, umnabön, a göm, niſin hag la u söl auöp u me, hañ romanſ halö miðpin niſin i, yad klö gem, kalöp manö aniſu hagöl gi nöſ miðeinabin u aij. Aniſ giſabin u, kale hauſ gagnabim; yad umnabin pen kale manö aniſu niſjöl gi miðeinabim. ††

¹⁶ Kalöp nöd hagem, Bi Kub hon Jisas Kraiſ ke yabiſ löm klö halö aua, a gino u, aiud kliñ aij udpal rö hagagno. Nöd Bi Kub aniſu ke yabiſ klö halö lö, amgö hon ke niſjun, hainö kalöp hagno. ¹⁷ Niſin aniſu, hon Jisas Kraiſ aip am dum uſ au miðaino niſjöl gi, Bapi God mailö aij yöl niſe u apöm, Jisas Kraiſ hib niſe dap ranöm haga, “Bi i Niſi miðmagö aij yad; nip niſjöm yip aij yabiſ göp,” a ga. God niſe aniſe hagö, hon ke manö niſe u apdi niſjno. †

¹⁹ Hon ke God manö apdi niſjno u me, hon niſjbun, bi God manö hagep gau kale manö hagla u, God manö niſe nöſ hagla; manö böſ nöſ udep u nöſ hagla. Manö hagla aniſu, hapö miſanſiſ böſ yan lauöm liſö, hanip mailö yamöb rö u göp. Mailö aniſu, niſi löl gi damöm, ram miñöſ rikniſe gö niſjöl gi, gapı pagliſin hañ aunab miðmagö aſ kale daſ niſjgnabim. Hañ aunab u, ram böſ nöſ riköp u rö giſnab. ²⁰ Manö hagabin i niſj aij giſim: God manö hagep bi gau God Manö niſe kalı kliñ riköm hagla u, gaſi kale ke nöſ niſjöm, manö iſ u hagöl rö lagöp. ²¹ Niſjön giſniſe: God manö hagep bi gau, God manö u hagniſe, ke niſjla rö hagagla; Ana Uſ niſe kalip gaſi ñö niſjöl gi, God manö hagla. ††

†† 1:12-15 2Ko 5:1; Jon 21:18-19 † 1:16 Mad 17:1-5 †† 1:17-18 Mad 17:5 †† 1:21 2Di 3:16; 1Pi 1:11-12

Bi God Manö hagabun, a göm, manö piral hag ñibal gau

2 Hadame nöp bi rimnap, God manö hagabun, a göm, ñibi bi Isrel kalip manö piral hag ñimidäl. Gila anibu rö, ñibi bi rimnap an kale u midöm, u rö nöp manö piral haglö, ñibi bi rimnap manö piral kale u niñnabim rö löp. Bi Kub kalip rau adog uda u nipe Bi Kub wasö göm, hag junaböl. Pen kale manö piral hagöm anig ginaböl u, God gö, adin pen ilön kub yabiñ udnaböl. ¹² Kale gi naj yabiñ gipal. Krais ñibi bi nipe midpal ñibi bi iru nöp manö piral kale u udöm, u rö nöp ginaböl. Anig ginaböl rö, ñibi bi gau niñöm, adan kamiñ arep u rau acip acip ginaböl. ³ Mani nan gau udun, a göm, kalöp manö piral yabiñ hagnaböl. Anig ginaböl u pen God nipe hadame nöp niñ nöp midmidöp. Nipe kalip manö kub hagöm al pak linig gab. ⁴ God ejol nan si nan naj gila gau kalip utöm miñan naj yan yuö, nagi klö sibön auöp au midöm, God manö kub hagnab ñin u abad midpal. ¹⁵ Pen hadame dagol gau ñibi bi nip arö gila gau, God kalip mög niñaga. Nipe gö, möñ kub alöm ñig ut ap ranö, ñibi bi gi naj gila gau magöñhalö ñig niñöm um hakla. Pen bi ne Noa ñibi bi gau kalip, God hagöp rö nöp gimim, a gimidöp. Anib u, God nipe Noa abe, ñibi bi nipe unbö mudun jin abe, kalip nöp abad midöm ud kamiñ yua. ¹⁶ Pen ñibi bi God Manö hagöp rö gagnaböl gau, kalip ginabin u ñibi bi gau magöñhalö niñ aij gilañ, a göm, mab miñan u kumi kabö adö lan ñibö yuö, apöm Sodom Gomara ñibi bi kalip böñ nöp in habik ara. ¹⁷ Lod nipe, ñibi si bi si göm, nan naj yabiñ gimidal u niñöm, gasi kub niñmidöp u, God nip ud kamiñ yua. ¹⁸ Lod bi aij, an kale gau midöm, ñin añi añi pör pör God lo manö nipe u rib juöm, nan si nan naj gimidal gau amgö niñöm, manö naj hagnidal gau apdi niñöm, iru yabiñ ga. ⁹ Nipe nöd anig ga rö, hon niñbun, marö niñön niñön aunab, Bi Kub nipe ñibi bi God Manö hagöp rö gipal gau kalip abad midöm, ud kamiñ yunim rö löp. Pen ñibi bi God Manö hagöp rö gagpal gau nagi rö lö, marö udöl gi, manö kub hagep ñin u abad mideinaböl. ¹⁰ Pen ñibi si bi si gimidal gau, manö kub ke yabiñ udnaböl. Ñibi bi kub kalip abad midpal gau, manö kale niñagöm, gasi kale ke auöp rö gipal ñibi bi gau abe, manö kub ke yabiñ udnaböl.

God Manö hagabun, a göm, manö piral hagpal bi anib gau, piniñ göm ana udagöm, bi mailö aij ke halö kumi kabö adö lan au midpal gau kalip hatöwatö hag jubal. ¹¹ Ejol gau anibu rö gagpal. Ejol kale bi klö yabiñ midpal u pen kale Bi Kub amgö ilö nipe au bi anib gau kalip hag juagpal. ¹² Pen bi God Manö hagabun, a göm, manö piral hagpal bi anib gau, wal wayöñ gau gasi midagöp hatöwatö gipal rö u gipal. Kale gasi midagöp pen kale manö naj yabiñ hagpal. Gipal anibu, wal wayöñ hel libal udöp u rö, kalip ginab. Umnaböl me. ¹³ Kale ñibi bi gau ilön ñibal u pen kale ke ilön

udnaböl. Kale gi naj göl gi, sidö an nan kub niñöl gi, ñig klö niñöl gi, hatöwatö gi damöm, nable udagpal. Ñibi bi anib gau kale apöm, kalöp aip magum göm nan niñbal u, kale midmagö uraknab rö hatöwatö gi damöm, nan gac göp ap rö aka wös hapeb ap rö libal. ¹⁴ Kale pör pör nöp ñibi si udun, bi si udun, a göm, amgö li nöp ajpal. Ñibi bi Krais nip cig aij gagpal gau kalip neb neb gi dap kid kale u amöm, nan si nan naj gipal. Nan gau nan hon nöp mideian, a göm, gasi u nöp niñbal. God nipe gi naj yabiñ gipal gau niñöm, kalip pen ilön kub yabiñ niñig gab.

¹⁵ Kale adan kabö göl adö u arö göm, nan si nan naj gun, a göm, gasi u nöp niñbal. Bi Beo ñi nipe Belam ga rö nöp gipal. Belam mani nan gau udnam, a göm, gi naj ga. ¹⁶ Kaj donki gau manö hagagpal u pen donki nipe u, bi hagpal rö Belam nip hag gö, piral hagnig geia anibu arö ga. Anib u, Belam gi naj ga anibu, God Belam nip hag ga. ¹⁷

¹⁷ Pen mañ rimnap, ñig miñig amun niñbun, ñig ilam juöp gau miñep göp. Mañ rimnap möñ alniñ gö, yigön kub apöm ñigö, alagöp. Anib u rö me, bi manö pir alep bi gau, God Manö hag ñabun, a gipal. Anig gipal u, God kalip sibön kub auöp an gau hag yunab. ¹⁸

¹⁸ Bi anib gau, hib kale ke dap ranöm hagpal, "Hanip hain gimim, midmagö uraknab rö hatöwatö gimim," a gipal. Ñibi bi rimnap nöd bi niñeb kale gau aip ajöm, gi naj göm hatöwatö geila, pen hainö gasi aij niñöm nagi adö anibu arö göm, söñ mid aij ginig gaböl. Pen bi naj anib gau amöm, ñibi bi uri söñ mid aij ginig gaböl gau gasi naj ñilö, kale adan aij u arö göm, ado göm, kauyan nan si nan naj u gipal. ¹⁹ Bi naj anib gau hagpal, "Kale midmagö uraknab rö hatöwatö ginabim," a gipal u pen bi naj gau kale ke nan si nan naj gep magö u nagi wög gep ñibi bi rö midpal. Bi rimnap apöm, bi rimnap aip pen pen göm, nagi linaböl u, kale nagi wög gep bi kale midpal. Nan si nan naj gep magö u, ñibi bi rimnap aip pen pen göm nagi linab u, kale nan si nan naj anib gau nagi wög gep ñibi bi rö midpal. Nagi wög anibu gi damöm, yihariñ midaiöl rö lagöp. ²⁰ Nöd Bi Kub hon Jisas Krais hanip ud kamiñ yuöp u nip niñ udöm, ñibi bi aip ajöm nan naj miñöñ naböñ it i gasi niñöm hatöwatö gimidal gau arö göm, mid aij gila. Pen hainö u, kale ado gi amöm, nan si nan naj nöd gimidal adan anibu kauyan arnaböl u, nöd naj midmidal rö wasö, uri naj yabiñ mideinaböl. ²¹ Kamiñ midep nagi u niñagblap u, aij rö giböp. Pen God kalip haga manö aij u niñöm, hainö arö ginaböl u, gi naj yabiñ ginaböl. ²² Bi God Manö arö gipal gau, kale manö miñöp hadame nöp hagnidal u rö gipal. Manö miñöp anibu ap hagla, "Kain gau tihaköm ado gi apöm, nan tihak libal u kauyan niñnaböl," a gila. Manö ap pen hagla, "Kaj gau ñig paköm, adin wateb karkol ginaböl," a gila. ²³

† 2:1 Mad 24:11; Jud 4 †† 2:4 Jud 6 † 2:5 Jen 6:1-7:24; 2Pi 3:6 †† 2:6 Jen 19:24; Jud 7 †† 2:7 Jen 19:1-16 ††† 2:10 Jud 7-8,16 ††† 2:11 Jud 9 § 2:12 Jud 10

§† 2:15 Nab 22:7; Jud 11; Rep 2:14 §†† 2:16 Nab 22:28-35 §† 2:17 Jud 12-13 §†† 2:20 Mad 12:45 §† 2:21 Luk 12:47-48 §† 2:22 Pro 26:11

Jisas hainö ado gi aunab, a gimim, gasi halö midaimim

3 Nibi bi midmagö yad gau. Kalöp köp ap nöd kali kliš rik yunö. Miñi köp hain nibö kalöp kali kliš rikabin. Köp mihöp pen it añi nöp. Yad kalöp köp mihöp kali kliš riknö, kale manö nöd niñbe u niñ aij gimim, gasi niñöl gi nöp mideinabim, a gem, kalöp köp mihöp kali kliš rikpin. ² God niñe ke bi manö hagep ut niñe gau hag lö, kale hadame nöp manö niñe hagla. Ud Kamiñ Yuep Bi hon, Bi Kub hon u, niñe ke bi manö ud arep niñe hag lö, manö klö hagöm anig gimim, a ga, manö u hag ñimidun. Manö anibu nöp, kale hadame hagla abe, hon uri hagabun abe, niñ midaimim, a gem, kalöp köp anibi kali kliš rikabin. [†]

³ Pen nan kub hagabin i niñim. Ñin hain midpun i rö, nibi bi gasi naj kale ke niñbal rö gipal gau, rimnap apöm Jisas Krai manö aij niñe u hag juöm hagnaböl, ^{††4} "Bi aunabin, a göm, manö hag la u, aunab miñan gai niböñ Nibi bi nöd nibö gau midlö niñöl gi, aunabin a ga u pen kale umhakla u auagöp. Nan magöñhalö hadame dagol gi la ñin u mideia rö nöp midöp," a ginaböl. ^{††5} Bi anib gau, God hadame dagol gau manö nöp hagö, kumi kabö adö lañ löm, ñig u gigabö göm, minöñ naböñ u añ yañ löm ga. God ga anibu, kale niñ aij gipal u pen kale niñebir arö gipal. ^{††6} Hainö, God manö nöp hagö, ñig anib gau apöm, minöñ naböñ nan gau nöd midmidöp u yuö yuö gö, böñ nöp naj ga. ^{††7} God manö anibu nöp hagö, kumi kabö adö lañ abe minöñ naböñ it i abe uri mid aij göp u pen nibi bi God Manö hagöp rö gagpal gau kalip manö kub hagöm ilön kub ñinab ñin u, kumi kabö lañ abe minöñ naböñ it i abe mab lauö böñ nöp innab.

⁸ Pen nibi bi midmagö yad gau. Manö ap hauñ gimim rö löp. Hon ñin añi ap niñbun u pen Bi Kub niñö mi iru yabiñ rö löp. Hon mi iru yabiñ nöp wö ral niñbun u pen Bi Kub niñö ñin añi ap nöp rö löp. ^{††9} Anib u, Bi Kub niñe, aunabin, a göm, yinid auagöp u, nibi bi rimnap manö nöp hagöm arö gipal rö gagöp; nibi bi nan si nan naj göm, mab ke yañ arniñ gaböl gau, rimnap ur gagöl, kale magöñhalö yip lau adö aulö kalip udnam, a göm, abad midöp. ^{†††}

¹⁰ Pen Bi Kub aunab u, bi nan si udep gau kalip niñ midlö auagpal rö u aunab. Ñin anibu, gu milöbö hagö

† 3:2 Jud 17†† 3:3 1Di 4:1; Jud 18† 3:4 Mad 24:48†† 3:5 Jen 1:6-9†† 3:6 Jen 7:11; 2Pi 2:5††† 3:8 Sam 90:4††† 3:9 Hab 2:3; 1Di 2:4

niñöl gi, kumi kabö mu adö lañ ke ke arnab. Gapi nan niñön niñön kumi kabö adö lañ midöp gau inöm, minöñ naböñ it i nan niñön niñön midöp gau magöñhalö innab. [§]

¹¹ Hainö nan gau magöñhalö anig göl innab a gimim, kale uri gi aij ginabim aka hañwatö ginabim? Ñin kub aunig gab anibu gasi niñmim, God Manö hagöp rö nöp gimim nibi bi ut niñe midaimim. ¹² Pen God ñin kub niñe u yinid aunim a gimim, manö aij niñe u nibi bi gau kalip hag ñöl gi midmim. Ñin anibu, rakin, gapi, nan kumi kabö adö lañ gau, in ñig bad linab u pen ¹³ God kumi kabö adö lañ abe, minöñ naböñ it i abe, hain nibö ginabin, a göm, manö hag la u abad midpun. Ram hain nibö anibu, nibi bi God aip midöm niñe hagöp rö nöp gilo arnab. ^{§†}

¹⁴ Anib u, nibi bi midmagö yad gau. Niñe aunab, a gimim, abad midpim ñin i, gasi klö niñmim, God amgö ilö niñe nibi bi asiñ midagöp, nibi bi manö midagöp rö midun, niñ aip jim ñöl midaiun, a gimim, gipe arö me, niñe apöm kalöp niñö, aij yabiñ ginim. ¹⁵ Pen niñe yinid auagöp u, kale gasi niñmim, kalöp nibi bi rimnap halö yip lau adö aulö, yad ud kamiñ yunam, a göm, abad midöp. God niñe mam midmagö hon Pol niñ gasi aij ñö niñöl gi, kalöp köp kali kliš riköm, manö añi anibu rö haga. ^{§††16} Pol manö niñe kali kliš rika u, köp niñe rika gau magöñhalö manö añi anibu nöp midöp. Pol köp niñe gau manö uñham niñeb rö rimnap halö hagö me, nibi bi God Manö niñagöm, Krai niñ cig aij gagpal gau, Pol manö uñham niñeb anibu niñöm, ado göm manö piral adö u hagpal. God Manö bi rimnap kali kliš rikla gau, kale u rö nöp manö anibu niñöm, ado göm manö piral adö u hagpal. Anig gilo, God manö kub hagnab ñin u adan kale kamiñ arep ap midagnab.

¹⁷ Pen nibi bi aij yad gau. Kale manö anibi hadö niñbim u me, niñ aij gimim. Kale uri Krai niñ cig aij gimim midpim. Pen nibi bi rimnap apöm, manö piral haglö, kale u rö nöp gasi naj niñmim, kale gi naj gipal rö gimim, ap lug pakmim rö löp. ^{§†18} Pen Bi Kub hon Jisas Krai hanip ud kamiñ yuöp u, niñe nibi bi mög niñöm ud aij göp u niñbim rö, Jisas Krai niñ aij yabiñ gun, a gimim, gasi anibu niñöl gi midpe arnim. Bi Kub hon hib niñe u pör nöp pör nöp hagno adö arnim! Anib unbö rö aij.

§ 3:10 Luk 12:39; 1De 5:2; Mad 24:29,35 §† 3:13 Ais 65:17; 66:22; Rep 21:1,27 §†† 3:15 Ro 2:4 §† 3:17 Mak 13:33; 1Ko 10:12

1 Jon

God Manö Kamij u

1 Ram minöŋ hadame dagol gi laga ñin u, Manö Kamij u midmidöp. Pen nipe ke hainö ñin i nöŋ apöm manö hagö, hon apdi niŋun, nip ke amgö niŋun, ñimagö li niŋbun. Yad Manö Kamij anibu nöŋ hagnig gabin me. ^{†2} Nipe pör pör nöŋ kamij midmidöp u, hañ romanŋ löm waiö aua u, hon amgö niŋno. Kamij pör midep Bi u, Bapi aip midöm ram minöŋ it i apöm waiö la u, nip amgö hon ke niŋun, manö niŋö anibu kalöp hagabun. ^{††3} Nan nihön nihön amgö niŋbun u, manö nihön nihön apdi niŋbun u, kalöp abe hagabun. Hon Bapi God Ñi nipe Jisas Krais apil mihau aip jim ñöl midpun. Pen kalöp manö anibu hagno, niŋmim niŋ udpe me, hon magöŋhalö God apil mihau aip jim ñöl mideinabun. ^{†4} Anig ginabim u, hon miñ miñ ginabun. Gasi u niŋun, kalöp manö anibi kali ktiñ rikabun. [†]

God nipe Mailö

⁵ Jisas Krais hanip hagö niŋbun manö u kalöp hagnig gabin. God nipe mailö; nipe sibön halö midagöp.

^{††6} God aip jim ñöl midpun, a ginabun u, pen nan si nan naj gi damun, sib au ajeinabun u, manö piral ha-gun, nan naj gipun u abe piral gun ginabun. ^{††7} Pen God mailö aij pör pör midmidöp rö, hon mailö aij nipe lau adö mideinabun u, hon añ mam Jisas nip niŋ udpal gau aip jim ñöl midno, Ñi nipe Jisas hagape nipe u nan si nan naj gipun gac u magöŋhalö tik gi yunab.

⁸ Pen nan si nan naj rimnap gagpun, a ginabun u, manö piral hagnabun; God Manö niŋö nöŋ u midmagö aŋ hon daŋ midagöp. ^{††9} Pen hon nan si nan naj gipun u, God nip hag payik pe ginabun u, nipe pör pör hagöp rö nöŋ göm, pör pör kabö göl nöŋ göm gab rö, nan si nan naj gipun gau niŋöm arö göm, gac anibu magöŋhalö tik gi yu haknab.

¹⁰ Pen nan si nan naj gagpun, a ginabun u, God manö piral hagab, a ginabun; God Manö aij nipe u midmagö aŋ hon daŋ midagöp.

Krais hanip a göm, nip ke Nap nip sabe gi ña

2 Ñi pai yad gau. Kale nan si nan naj gagmim, a gem, kalöp manö anibi kali ktiñ rikabin. Pen nan si nan naj geinabim u, Jisas Krais pör pör kabö rö nöŋ gimidöp u, nipe hanip gi ñöm Nap nip hagöm, nan si nan naj gipal u niŋmön arö gimön, a gimidöp. ^{††2} God

nipe nan si nan naj gipun gau niŋöm, hanip milö ke gau yuböp. Pen Jisas Krais nipe ke nan si nan naj gipun gau mab ba laŋ au hañ romanŋ adö nipe ke udöm umöm, nan si nan naj gipun gac u magöŋhalö tik gi yua. Pen nan si nan naj hon nöŋ wasö; nibi bi ram minöŋ gau gau magöŋhalö nan si nan naj gipal gac u tik gi yua. [§]

³ God Manö hagöp rö geinabun u, hon niŋö nöŋ God nip niŋbun u, niŋnabun. ⁴ Bi ap, God nip niŋbin, a ginab pen God hagöp rö gagnab u, nipe manö piral hagnab; manö niŋö u midmagö aŋ nipe daŋ midagöp. ⁵ Pen nibi bi God Manö hagöp rö gipal gau, kale God nip midmagö yabiñ libal. God aip jim ñöl midpun, a gipal, nibi bi gau, Jisas gimidöp rö nöŋ ginaböl. Nipe gimidöp rö ginabun u me, hon niŋnabun, God aŋ daŋ midpun. ^{§†}

Pen pen midmagö limim

⁷ Nibi bi midmagö yad gau. Manö kali ktiñ rikabin anibi, manö gisön nibö wasö; manö hadame dagol hagla midmidöp; manö nöd nibö anibu nöŋ yad uri kalöp hagabin. ^{§††8} Pen manö kalöp kali ktiñ rikabin anibi manö gisön nibö midöp. Jisas Krais gimidöp u niŋöm, manö gisön nibö anibu manö niŋö nöŋ, a gipal. Pen kale nibi bi gau gabim u abe niŋöm, kale u rö nöŋ, manö gisön nibö anibu manö niŋö nöŋ, a gipal. Sibön u uri hadö ur gab; mailö magö niŋö u hadö mailö gab. ^{§†}

⁹ Nibi bi, mailö midpun, a göm, añ mam kale rimnap mulu kal niŋbal gau, kale sib au midpal. ^{§††}

¹⁰ Pen nibi bi añ mam kale gau kalip midmagö libal gau, mailö midpal. Mailö gau ajöm, ap lug pakagnaböl. ^{§††11} Nibi bi añ mam kale rimnap mulu kal niŋbal gau, kale sib au midpal. Kale sib gau midlö, amgö kale hadö we göp niŋöm sib gau ajöm, gai araböl u niŋagpal. ^{§†}

¹² Jisas Krais nipe uma u me,

God nan si nan naj gipim u niŋöm arö göp.

Anibu, yad kalöp ñi pai midmagö yad gau

manö anibi kali ktiñ rikabin.

¹³ Kale bi majö gau,

Jisas Krais hadame dagol gau midöm uri midöp u, nip hadö niŋbim u me,

yad kalöp bi majö manö anibi kali ktiñ rikabin.

Kale bi praj gau,

Seden, Bi Naj Yabiñ u, nip

† 1:1 Jon 1:1 †† 1:2 Jon 1:14 † 1:4 Jon 16:24 †† 1:5 1Di 6:16; Jem 1:17 †† 1:6 1Jn 2:4 ††† 1:8 Sam 32:5; Pro 28:13 ††† 2:1 Hib 9:24

§ 2:2 Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jn 4:10 §† 2:5-6 Jon 14:21,23 §†† 2:7 Jon 13:34; 2Jn 5-6 §† 2:8 Ro 13:12; Jon 1:9 §†† 2:9 1Jn 4:20 §† 2:10 Ro 14:13 §† 2:11 Jon 12:35

ma kale mo gau hadö libim u me,
 yad kalöp bi praj manö anibi kali kliñ rikabin.
 Kale ñi pai midmagö yad gau
 Bapi niþ hadö niþbim u me,
 yad kalöp ñi pai midmagö yad
 manö anibi kali kliñ rikabin.
¹⁴ Kale bi majö gau,
 Jisas Krai hadame dagol gau midöm uri midöp u,
 niþ hadö niþbim u me,
 yad kalöp bi majö manö anibi kali kliñ rikabin.
 Kale bi praj gau,
 God Manö kamiñ u
 midmagö añ kale dañ kamiñ midö, kale ktö gimim,
 Seden, Bi Naij Yabiñ u,
 niþ ma kale mo gau hadö libim u me,
 yad kalöp bi praj manö anibi kali kliñ rikabin.

Nan minöñ naböñ it i midmagö lagmim

¹⁵ Krai nibi bi niþe midagpal gau, nagi gipal adö u gun, a gimim, gasi u niþagmim. Gasi kale nan minöñ naböñ it i gau amöm wam wam gö, nan gau midmagö linabim u, kale Bapi niþ gasi u arö gimim, niþ midmagö lagnabim. ¹⁶ Nibi bi nan minöñ naböñ it i gasi niþbal gau, hañ romañ hon nan si nan naij gasi göp rö gun, a göm, nan nihön nihön amgö niþnaböl gau, si udun a göm, nan gau iru nöþ udun, hib kub udun, a göm, niþbal rö gilö aröp. Bapi kalip gasi ñö anig gagpal; minöñ naböñ it i nan gau gasi niþöm, anig gipal. ¹⁷ Ram minöñ it i abe, nan nihön nihön ram minöñ it i gasi tip göp gau abe, ur ginig gab; pen nibi bi God hagöp rö gipal gau pör pör mideinaböl. †

Krai niþ mulu kal niþeb bi u

¹⁸ Ñi pai midmagö yad gau. Ñin hain u söl midöp. Bi Krai niþ mulu kal niþeb bi u aunab, a gila, u niþbim. Miñi nibi bi Krai niþ mulu kal niþbal gau iru midpal rö, ñin hain u söl midöp u, niþbun. †

¹⁹ Nibi bi Krai niþ mulu lugö niþbal anib gau, hon aip magum göm, hainö arö göm höñ adö arla; hon aip magum gaila pen hon aip jim ñöl midagmidal. Hon aip jim ñöl midaiþlap u, hanip arö göm ke ke aragþlap. Pen höñ adö arla u, nibi bi yad waiö nöþ niþnaböl, bi gau kalip aip jim ñöl midagpal, a göm, God niþe ke gö, kale höñ adö arla. †

²⁰ Pen Krai, Ana Ut yuö kalöp adö apöm aip midöp rö, kale magöñhalö God Manö niþö u niþbim. ²¹ Kale Jisas Krai manö niþö u niþagpim, a gem, kalöp manö i kali kliñ rikagabin; kale hadö niþbim. Pen Jisas Krai manö niþö u, manö piral ap auagöp.

²² "Jisas niþe Mesaia wasö," ginab bi anibu nöþ niþe bi pir alep bi. Anig ginab u, niþe Bapi abe, Ñi abe wasö ginab. Bi anibu niþe Krai Niþ Mulu Kal Niþeb Bi anibu. ²³ Nibi bi Jisas niþe God Ñi wasö gipal gau, kale Nap niþ niþagpal. Pen nibi bi Jisas niþe God Ñi niþe midöp hag waiö gipal gau, kale Nap niþ abe niþbal. †

† 2:15 Ro 8:7 †† 2:16 Ro 13:14 † 2:17 Mad 7:21 †† 2:18 Mad 24:5,24; 2Jn 7 †† 2:19 Ap 20:30 ††† 2:20 1Ko 2:15 ††† 2:22 1Jn 4:3; 2Jn 7 † 2:23 Jon 5:23; 1Jn 4:15; 5:1

Ana Ut kalöp Krai manö niþö u hag ñinab

²⁴ Manö nöd niþbe u, midmagö añ kale dañ ud aij göl gi midmim. Manö nöd niþbe u, midmagö añ kale dañ ud aij göl gi mideinabim u, God Ñi aip jim ñöl midmim, Nap aip jim ñöl midmim mideinabim. ²⁵ Hanip manö niþö hag löm haga, "Kale pör pör nöþ kamiñ mideinabim," a ga.

²⁶ Manö uri nöþ hagajin i, nibi bi manö piral hagöm gasi kalöp tip gi ud arniñ gaböl gau gasi niþem haga-jin. ²⁷ Nibi bi gau kalöp hag ñagöl. Krai niþe Ana Ut yuö kalöp adö apöm aip midöp rö, niþe ke kalöp hag ñab; pen niþe manö piral wasö, manö niþö nöþ magöñhalö kalöp hag ñinab. Anib u, God Ana gasi ñöb rö, Krai niþ cig gimim nöþ midaimim. †

²⁸ Ñi pai midmagö yad gau. Krai niþ cig gimim nöþ midpe me, niþe ado gi aunab ñin u, niþ niþno nable gagnab; hubiköl u nöþ gun mideinabun. ²⁹ Krai niþe nagi yijig göl adö u nöþ gi aij göp niþbim u, kale u rö nöþ niþbim, nibi bi nagi yijig göl adö u nöþ gipal gau, kale God ñi pai niþe midöm me, anig gipal. ††

God ñi pai niþe midpun u niþun, mid aij gun

3 Bapi God hanip midmagö yabiñ löm, hanip ñi pai yad ke, a göp u, yad aiö gabin. Hon God ñi pai niþe nöþ midpun. Anib u, nibi bi ram minöñ it i nöþ gasi niþbal gau hanip niþagpal. Bapi niþ niþagpal u me, hanip u rö nöþ niþagpal. ² Nibi bi niþeb aij yad gau. Miñi hon God ñi pai niþe midpun pen hainö nibi bi aigale bi rö mideinabun u niþagpun. Pen hon niþbun, Jisas Krai niþe waiö linab ñin u, niþe ke midöp rö u amgö niþun, niþe midöp rö lun mideinabun. ³ God hanip Krai rö linab a göm gasi niþnaböl nibi bi gau, Krai ut midöp rö, hon u rö nöþ ut midaiun, a gi gasi niþnaböl.

⁴ Nibi bi nan si nan naij ginaböl gau, kale magöñhalö God lo manö rib junaböl. Nan si nan naij göm me, God lo manö rib junaböl. ⁵ Pen kale niþbim, Jisas Krai niþe aua u, hon nibi bi minöñ naböñ it i nan si nan naij gipun gac u tik gi yunig aua. Niþe ke nan si nan naij ap gagöp. ⁶ Anib u, nibi bi niþ aip jim ñöl midpal gau, nan si nan naij gagpal. Nibi bi nan si nan naij gipal gau, Jisas Krai niþ niþagpal; niþe bi aigale bi rö midöp u niþagpal.

⁷ Ñi pai midmagö aij yad gau. Niþ aij gimim! Nibi bi rimnap manö piral hagöm gasi kalöp tip gi ud arniñ gaböl gau, manö piral kale u niþ udagmim. Nibi bi gi aij gipal gau nöþ kale nibi bi kamiñ aij; Krai niþe ke kamiñ aij midöp rö, kale u rö nöþ nibi bi kamiñ aij midpal. ⁸ Pen nibi bi nan si nan naij gipal gau, Seden ñi pai niþe midpal; Seden hadame dagol gau it göm, gi damöm, nan si nan naij gimidöp rö gipal. God Ñi niþe ram minöñ it i aua u, Seden nan naij gimidöp nagi u rib gi dö ginig aua. ⁹ Nibi bi God ñi pai niþe midpal gau, God yin kalip añ dañ la u midöp u me, nan si nan

† 2:27 Jon 16:13 †† 2:29 1Jn 3:10 † 3:1 Jon 1:12-13; 16:3 †† 3:2 2Ko 3:18 † 3:5 Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jn 2:2 † 3:8 Jon 8:44

naij gagnaböl. God Nap kale midöp, kale God ñi pai nipe midpal u me, kale nan si nan naij göl rö lagöp. ^{†10} Anib u hon niñbun, nibi bi an an kale God ñi pai nipe midpal, nibi bi an an kale Seden ñi pai nipe midpal; nibi bi gi aij gagpal gau kale God ñi pai nipe midagpal; nibi bi añ mam gau kalip midmagö lagpal gau kale u rö nöp God ñi pai nipe midagpal.

God ñi pai nipe gau pen pen midmagö limim

¹¹ Hon pen pen midmagö lun. Manö i hadame dagol gau nöp hagla niñbe. ^{††12} Adam ñi nipe Ken ga rö gagemim. Nipe Seden, Bi Naij Yabiñ u, ñi nipe midöm, nimam hain nip al pak la. Nipe nimam nip al pak la u, nihön ginig al pak lañ Nipe ke gi naij gaia pen nimam Ebol nipe gi aij gaia u niñöm nip al pak la. ^{††13} Anib u, añ mam yad gau. Nibi bi minöñ naböñ it i kalöp mulu kal niñnaböl u, aiö gagmim. ^{††}

¹⁴ Hon Krai nibi bi añ mam gau kalip midmagö libun u me, hon niñbun, hon nibi bi hadö umbal rö midaino adö u arö gun, kamiñ gisön nibö u hadö udpun. Nibi bi midmagö lagpal gau, kale nibi bi hadö umbal rö midpal. ^{††15} Nibi bi an an nibi bi rimnap mulu kal niñbal gau, kale kalip wip albal rö löp. Pen kale niñbim, nibi bi wip albal gau, kale kamiñ pör middep magö u udagpal. ^{†††}

¹⁶ Krai hanip mög niñöm uma u me, hon aige gun añ mam hon midmagö lun, niñbun. Hon u rö nöp, añ mam hon gau kalip niñö yöñ midmagö lun, klö gun, kalip gi aij gun; anig gun umnabun u, manö midagöp. ^{†††17} Nibi bi nan iru midö niñöl gi, añ mam nan midagöp gau kalip niñöm mög niñagnaböl u, kale God nip midmagö lagpal. ^{††18} Anib u, ñi pai midmagö yad gau. Añ mam gau midmagö libun, a ginabun u, manö nöp hagagun; kalip niñö nöp midmagö lun, klö gun, kalip ud aij gun, gi aij gun. Anig ginabun u, hagnabun, hon añ mam gau midmagö libun, a ginabun. ^{††}

Nibi bi God nip cig gipal gau hañ hubiköl u nöp midpal

¹⁹ Añ mam kalip midmagö lun, gi aij ginabun u me, hon niñnabun, Krai manö niñö nipe u niñ udpun. Anib u, gasi magö hon ke anj dan hanip manö kub hagnab u pen God amgö ilö adö nipe u hon miñ miñ göl gi agamij mideinabun. Gasi magö hon anj dan u hain, pen God nipe klö yabiñ. Nipe gasi magö hon magöñhalö niñ aij göp. ²¹ Anib u, nibi bi niñeb aij yad gau. Gasi magö hon ke anj dan hanip manö kub hagnab u, gasi halö midun, God midöp au söñ aramun, amgö ilö adö nipe u ana udagnabun. ^{†††22} God manö klö hagöp rö gun, nan nihön nihön nip aij ginab u göl gi damun, nip hag niñeinabun u, hagnabun rö ginab. ²³ God manö klö hagöm anig hagab: hon Ñi nipe Jisas Krai nip niñ udun, añ mam gau pen pen midmagö lun. God hanip manö klö hagöm, anig gimim, a ga. ^{†††24} Nibi bi God manö klö hagöm haga rö nöp gipal

† 3:9 1Jn 5:18†† 3:11 Jon 13:34† 3:12 Jen 4:8†† 3:13 Jon 5:18-19††† 3:14 Jon 5:24†††† 3:15 Rep 21:8†††† 3:16 Jon 13:1; Gal 1:4§ 3:17 Dud 15:7§† 3:18 Jem 2:15-16§†† 3:21 Hib 4:16§† 3:23 Jon 6:29; 13:34

gau, kale God anj dan midpal; nipe kalip anj dan midöp. God nipe Ana hanip ñöb u me, hon niñbun, God nipe hanip anj dan midöp. ^{§††}

God Ana aka nan ke ap kalip gasi ñöb

⁴ Midmam aij yad gau. Nibi bi God Manö piral hag ajaböl gau iru midpal u me, nibi bi rimnap God Ana aip jim ñöl midpun, a gaiöl u, niñ aij gimim, manö kalip u udmim. God Ana aka nan rimnap ke kalip gasi ñö hagaböl, a gimim, niñmim. ^{††2} God Ana ana kale aip jim ñöl midöp midagöp u, ai göl gimim niñnabim? Jisas Krai nipe bi hañ romañ löm, ram minöñ it i aua, a ginaböl u, God Ana kale aip midöp u, a gi niñnabim.

^{††3} Pen Jisas Krai nipe bi yabiñ laga, a ginaböl u, God Ana kale aip midagöp, a gi niñnabim. Jisas Krai Nip Mulu Kal Niñeb Bi anibu, ana nipe kalip anj dan midöp rö, manö anibu rö hagnaböl. Ana anibu aunab, a gilö, niñbe. Pen miñi ñin i nöp ram minöñ it i hadö auub. ^{§††}

⁴ Ñi pai midmagö yad gau. God nipe kalöp anj dan midöp; nipe Bi klö yabiñ. Pen Seden nipe nibi bi ram minöñ it i midpal gau kalip anj dan midöp; nipe bi klö yabiñ wasö. God Bi klö yabiñ u, nipe kalöp anj dan midöp u me, nibi bi manö piral hagpal gau gasi kalöp ñip gi ud aröl rö lagöp. ^{§§†5} Nibi bi manö piral hagpal gau, kale ram minöñ it i nibö u me, manö hagpal u u rö nöp ram minöñ it i nibö. Manö hagpal u ram minöñ it i nibö u me, nibi bi ram minöñ it i nibö gau manö piral kale niñ udpal. ^{§§§6} Pen hon God ñi pai nipe midpun. Nibi bi God nip niñ udpal gau, manö hon niñ udpal. Pen nibi bi God nip niñ udagpal gau, manö hon niñ udagpal. Adö anibu, Ana niñö nöp kalip gasi ñö hagpal aka ana piral u gasi ñö hagpal u, niñbun.

God hanip midmagö yabiñ löp

⁷ Nibi bi midmagö yad gau. Añ mam gau pen pen midmagö lun. God nipe gö me, nibi bi midmagö libal. Nibi bi an, nibi bi gau kalip midmagö libal gau, kale God ñi pai nipe midöm, God nip niñbal u me, nibi bi gau midmagö libal. ⁸ God nipe nibi bi kalip midmagö löp u me, nibi bi an, nibi bi gau kalip midmagö lagpal gau, kale God nip niñagpal. ⁹ God Ñi nipe añi yabiñ u yuö apöm gö, hon nibi bi ram minöñ it i midpun pör pör nöp kamiñ midaiun rö löp. Anib u, God hanip midmagö yabiñ löp u, waiö niñbun. ^{18†10} Hon God nip midmagö lagno; God nipe nöd hanip midmagö la. God nipe nan si nan naij gipun gau niñöm, hanip miñö ke gau yuböp. Pen nipe hanip midmagö löm, Ñi nipe Jisas Krai hag yuö apöm, nan si nan naij gipun gau, mab ba lañ au hañ romañ adö nipe ke udöm umöm, nan si nan naij gipun gac u ñik gi yua. ¹⁹

¹¹ Midmam aij yad gau. God nipe anig göm, hanip midmagö yabiñ löp rö, hon u rö nöp añ mam gau pen pen midmagö lun. ¹² Nibi bi añi ap God nip amgö niñagöp; pen hon añ mam gau pen pen midmagö

§†† 3:24 1Jn 4:13 §† 4:1 Mad 7:15; 1Jn 2:18; 2Jn 7; 1De 5:21 §† 4:2 1Ko 12:3 §§† 4:3 1Jn 2:18 §§† 4:4 Mad 12:29; 1Jn 5:4-5 §§§ 4:5 Jon 8:47; 15:19 18 4:9 Jon 3:16 19 4:10 Ro 5:8-10; 1Jn 2:2

linabun u, God nipe hanip anj danj mideinab. Nipe hanip anj danj mideinab u me, nipe nibi bi gau midmagö yabiñ löp rö, hon u rö nöp nibi bi gau midmagö yabiñ linabun. ^{†13} Hanip Ana nipe ke yuö apöm hanip anj danj midöp u me, hon God anj danj midpun, nipe hanip anj danj midöp u, niñ aij gipun. ^{††14} Bapi God Ñi nipe nibi bi kalip ud kamiñ yunim, a göm, yua u, hon amgö hon ke niñun, nibi bi gau kalip hag ñabun. ¹⁵ Nibi bi, Jisas nipe God Ñi nipe yabiñ midöp, a göm waiö hagnab gau, God kalip anj danj midöp; kale God anj danj midpal. ¹⁶ Anibu, God nipe hanip midmagö yabiñ löp u niñ udun, gasi anibu niñöl gi nöp midpun.

God Bi midmagö lep. Nibi bi midmagö libal gau, God anj danj midpal; God kalip anj danj midöp. ¹⁷ Hon God aip jim ñöl mideinabun u, nipe nibi bi midmagö yabiñ löp u rö, hon u rö nöp nibi bi midmagö yabiñ linabun. Anib u me, God manö kub hagnab ñin u, aninin gö piñiñ gagnabun; hubiköl u nöp gun mideinabun. ¹⁸ God hanip midmagö yabiñ löp u me, hon piñiñ gun rö lagöp. Hanip ilön ñinaböl, a ginabun u me, aninin gö piñiñ ginabun. Anibu, nibi bi piñiñ gipal gau, God hanip midmagö yabiñ löp, a göm, niñagpal.

¹⁹ God nipe ke nöd hanip midmagö la u me, hainö hon nip midmagö libun. ²⁰ Nibi bi God nip midmagö libun, a ginaböl u, pen añ mam gau kalip mulu kal niñnaböl u, piral nöp hagnaböl. Nibi bi waiö niñbal gau kalip midmagö lagnaböl u, kale aigöl göm, God Bi waiö niñagpal u, nip midmagö linaböl? ²¹ God manö klö hagöm haga, "Nibi bi yip midmagö libal gau, añ mam gau kalip u rö nöp midmagö löl," a ga. ‡

God Ñi nipe nip niñ udep magö u

5 Nibi bi, Jisas nipe Krais, a göm niñ udpal gau, kale magöñhalö God ñi pai nipe midpal. Pen nibi bi nap midmagö libal gau, ñi nipe u rö nöp midmagö libal. ² God nip midmagö lun, nipe manö klö hagöm, anig gimim, a göp rö ginabun u, hon niñnabun, God ñi pai nipe gau kalip midmagö libun. ††

³ God manö klö hagöm, anig gimim, a göp rö nöp ginabun u me, hon God nip midmagö linabun. God manö klö nipe hagöp anib gau, marö gagöp. ^{††4} Nihön ginig: God hanip udö, ñi pai nipe midpun u me, nibi bi yihariñ gau nagi gipal adö u, gasi hanip tip gi ud aröl rö lagöp. Jisas nipe Krais a gun niñ udno me, nibi bi yihariñ gau nagi gipal adö u, gasi hanip tip gi ud aröl rö lagöp. ⁵ Nibi bi, Jisas nipe God Ñi nipe yabiñ, a göm, niñ udpal gau nöp, nibi bi God Manö niñagpal gau nagi gipal adö u, gasi kalip tip gi ud aröl rö lagöp.

Jisas God Ñi nipe yabiñ

⁶ Jisas Krais aua u, bi yihariñ auaga. Nipe ñig paka; hainö hagape nipe lugö uma. Ñig nöp pakö, God Ñi nipe u, a gun, hagagpun; ñig paköm hainö hagape

† 4:12 Jon 1:18 †† 4:13 2Ko 1:22; 1Jn 3:24 ‡ 4:21 Mak 12:29-31 †† 5:2 1Jn 4:15 †† 5:3 Jon 14:15,23-24

nipe lugö uma u me, God Ñi nipe midöp u niñbun. God Ana nipe u u rö nöp hanip gasi ñö niñbun, Jisas God Ñi nipe yabiñ u midöp. Nihön ginig: God Ana pör pör manö niñö nöp hagöp. ^{††7} Anib u, manö adö miñau niñan midöp: ⁸ Ana u; ñig u; hagape u. Manö miñau niñan anibu, jim ñöl adö añi hagöp rö, Jisas nipe God Ñi nipe midöp u, niñ aij gipun. ^{††9} Nibi bi gau manö hagnaböl u, manö kale niñ udnabun; pen God manö hagöp anibu, manö anibu manö niñö yabiñ, a gun, yinid nöp niñ udun. Nihön ginig: God nipe ke Ñi nipe u manö anibu hagöp. §

¹⁰ Nibi bi Jisas nipe God Ñi nipe yabiñ, a göm, niñ udpal gau, God manö niñö nipe u kalip anj danj midö, kale God Ñi nipe niñ udpal. Pen nibi bi Jisas nipe God Ñi nipe wasö gipal gau, God nipe bi pir alep bi, a gipal. Nihön ginig: God nipe ke Ñi nipe manö niñö hagöp u niñ udagpal. ^{††11} Manö niñö u anig göl midöp: God nipe kamiñ pör midep magö u hanip ñöb; kamiñ pör midep magö u Ñi nipe aip midöp. ¹² God Ñi kale aip midöp nibi bi gau, pör pör kamiñ midep magö u hadö udpal; pen God Ñi kale aip midagöp nibi bi gau, pör pör kamiñ midep magö u udagpal. ^{††}

Jisas Krais nip niñ udpim rö, God ñi pai nipe midpim

¹³ Kale Jisas nipe God Ñi nipe u, a gi gasi niñbim nibi bi gau, pör pör mideinabim u niñ aij gimim, a gem, manö anibi kalöp kali kliñ rikabin. ^{††}

¹⁴ Hon niñbun, God nip amun, nip aij ginab adö u nöp hag niñeinabun u, nipe niñnab. ^{††15} Anibu, hon niñbun, nan nihön nihön hag niñeinabun, hagnabun rö nöp ginab.

¹⁶ Pen añ mam ap, nan si nan naj mab ke yan aragep rö u geinab u, kale God nip sabe gipe, God nipe añ mam anibu kamiñ midep magö u kauyan ñinab. Pen nan si nan naj mab ke yan arep rö u gaiöl, God nip sabe gimim, a gem, hagagabin. ^{††17} God nan nihön nihön wasö göp gau ginaböl u, nan si nan naj ginaböl, pen nan si nan naj adö rimnap ginaböl, God niñöm arö ginab.

¹⁸ Hon niñbun, nibi bi God ñi pai nipe midpal gau, nan si nan naj gagnaböl; God Ñi nipe kalip abad midö, Seden kalip gi naj ginim rö lagöp. ^{††}

¹⁹ Hon niñbun, hon God ñi pai nipe midpun; pen nibi bi ram minön it i gasi niñbal gau magöñhalö Seden ñi magö adö nipe midpal.

²⁰ Hon niñbun, God Ñi nipe apöm gasi aij hanip ñö, God pör kabö göl hagab u nip niñnabun. Ñi nipe Jisas Krais aip jim ñöl midpun u me, Nap God Bi kabö göl u aip jim ñöl midpun. Jisas Krais nipe God kabö göl me. Nipe kamiñ pör midep Bi u.

²¹ Ñi pai midmagö yad gau. God hon, a göm, nan piral sabe gipal gau, kale asi masi gimim.

††† 5:6 Jon 1:29-34 ††† 5:8 Jon 15:26 § 5:9 Jon 5:32-37
 §† 5:10 Gal 4:6 §†† 5:12 Jon 3:36 §† 5:13 Jon 20:31 §††
 5:14 Jon 14:13; 1Jn 3:21-22 §† 5:16 Mad 12:31 §† 5:18 1Jn 3:9

2 Jon

1 Yad nıbi bı Jisas Kraıs nıþ nıj uđpal gau kalıþ abad mıđpin.

Kalöp, nıbi God hadame nöþ uđnabin a ga u abe, fıþ pai nıpe abe, kalöp köþ i kalı klıñ rikabin. Yad kalöp mıđmagö yabıþ lıbin. Pen yad nöþ wasö, nıbi bı Jisas Kraıs manö nıjö nıj uđpal gau magöñhalö kalöp mıđmagö lıbal. ² Kalöp mıđmagö lıbun u, Jisas Kraıs manö nıjö nıj uđno, hanıþ mıđmagö ađ dađ kamıđ midöm, pör pör nöþ mıdeınab. ³ Nap God abe, Nıñ nıpe Jisas Kraıs abe, hanıþ mög nıñmil ud aıj gımil, abad mıđ aıj gılö nıjöl gı, hon Jisas Kraıs manö nıjö nıj uđöl gı mıđun, pen pen mıđmagö löł gı mıdeınabun.

Jisas Kraıs manö nıjö nıj uđöl gı, pen pen mıđmagö löł gı mıđaimım

⁴ Nıñ pai kale rımnap Jisas Kraıs manö nıjö nıj uđöl gı, hagöp rö gaböl u nıñem, yad mıñ mıñ yabıþ gıpin; Bapı hanıþ anıg gımım, a ga. ⁵ Pen nıbi aıj. Yad nöþ manö kalı klıñ rikem hagabin, hon mıđmagö pen pen lı mıđaiun. Manö anıbi manö gısön nıbö ap wasö; God nıpe hadame dagol gau it göm, manö kłö hagöm, manö anıbi haga. ⁶ God manö kłö hagöm, anıg gımım, a ga rö nöþ geınabun u, God nıþ mıđmagö lun, nıbi bı gau abe kalıþ mıđmagö lınabun. God nıpe hadame dagol gau it göm, manö kłö hagöm, manö anıbi hagö nıñbım: kale magöñhalö pen pen mıđmagö lımım.

† 1:4 3Jn 3 †† 1:5 1Jn 2:7

Nıbi bı rımnap manö pıral hag fıbal

⁷ Nıbi bı God Manö hagabun, a göm, manö pıral hag ađaböl gau, kale iru mıđpal. Kale hagpal, "Jisas Kraıs nıpe hañ romanđ löm, ram mıñöñ it i auaga," a gıpal. Nıbi bı anıg gıpal gau, kale bı pıral hageþ bı, bı Jisas Kraıs Nıþ Mulu Kal Nıñeb Bı. ⁸ Pen kale nıj aıj gımım. Wasö u, wög nıþ gıpin u hir gınım rö löp. Nıj aıj gımım, God kalöp nan aıj fıñabin a ga u magöñhalö uđmım.

⁹ Nıbi bı Kraıs manö hag fıa u arö göm, manö pıral rımnap uđnaböl gau, God nıþ aıþ jım fıöl mıđagpal; nıbi bı Kraıs manö hag fıa u nıj uđöl gı nöþ mıđpal gau, Bapı Nıñ apıl mıñau aıþ jım fıöl mıđpal. ¹⁰ Anıb u, nıbi bı rımnap kalöp God Manö hag fıñıg auaiöl, nıj aıj gımım, kalıþ uđmım. Manö kabö göł anıbu arö göm, manö pıral rımnap hagaiöl, kalıþ hag wıhai dam ram kale raul dađ ud aragmım. ¹¹ Nıñön gınıg: nıbi bı anıb gau kalıþ hag wıhai uł gı dam ram kale ud arbe, manö pıral kale hagpal anıbu, kale ke abe hagpım rö lınab.

Manö magö ađıñ rımnap

¹² Yad kalöp manö iru mıđöp gau kalı klıñ rikbnep u pen köþ fıñıg ig nöþ rikagnabin; yad ke amem, kalöp amgö nıñem, aıþ asık mıđun manö hagun, mıñ mıñ yabıþ gınabun. ¹³ Nıbi aıj. Nañın mıđmagö ne aui mıđöp fıñı pai nıpe nöþ, "Mıđpan?" a gıpal.

‡ 1:7 1Jn 4:1-3

3 Jon

1 Yad nıbi bı Jisas Kraıs nıř nıř udpal gau kalıř abad mıđpin.

Nöp bı nıřeb aıř yad Gaias köp i kalıř klıř rikabin. Yad nöř mıđmagö yabıt lıbin. ^{†2} Mıđmam aıř yad. Yad God nıř sabe gem hagpin, "Gaias nıř abad mıđmıđmön, nıř mıřna nan ap gagnım, mıđ aıř gıřım," a gıřın. Yad nıřbin, ne ana ne ař dař mıđ aıř gıřın. ³ Kraıs nıbi bı ař mam rımnap aui apöm, ne Jisas Kraıs manö nıřö nıř ud pıđöř gımön, hagöp rö nöř göl gı mıđpan, a geila u, yad mıř mıř yabıt gıřın. ^{††4} Nıř pai yad gau, Jisas Kraıs manö nıřö hagöp rö nöř gıřal, a gıřaböl u, yad mıř mıř yabıt gıřınabin.

Gaias gı aıř ga u nıřöm, Jon mıř mıř yabıt ga

⁵ Mıđmam aıř yad. Yad nıřbin, Jisas Kraıs hagöp rö nöř gımön, Kraıs nıbi bı ař mam rımnap kalıř pör ud aıř yabıt gıřın. Ař mam ram mıñöř mıłö kub gau nıbö nıřagpan gau, kalıř hařöwařö udmön, abad mıđ aıř gıřın. ⁶ Kraıs nıbi bı kalıř anıř gıřın gau rımnap apöm, Kraıs nıbi bı cöc aui mıđpal kalıř hagla, "Gaias Kraıs nıbi bı nıře gau kalıř mıđmagö yabıt löp," a gıřa. Nıbi bı God wög gı ajpal anıř gau ud aıř gı dammön, kale ram mıñöř ke nıbö ap arnıř gıřınaböl u, nan gı řeb rımnap kalıř řımön. Nan kalıř řınabön u kale udöm, gau ajöm, God nıř wög göm, nan magö rauöm řınaböl. ^{†7} Kale Jisas Kraıs manö aıř u hag řıř ajöl gı, nıbi bı Kraıs nıř nıř udagpal gau kalıř hag nıřöm, nan magö nan gau udagpal. ^{††8} Anıř u, nıbi bı aıř anıřu rö kalıř ud aıř gun, nan rımnap řınun, aıř jım řınun, Jisas Kraıs manö nıřö wög u gıřo, ar aıř gıřınab.

† 1:1 Ap 19:29; Ro 16:23 †† 1:3 2Jn 4 † 1:6 Dai 3:13 †† 1:7 1Ko 9:12

Daiodrepis gı nıř ga

⁹ Yad Kraıs nıbi bı mıđpım gau kalöp köp ap kalıř klıř riknö u pen bı Daiodrepis, bı kub mıđeinam, a göm, manö yad hagabin hag hain göm nıřagab. ¹⁰ Anıř u, yad mıđpım u amem, nıře manö nıř hagöm, hanıř hag juöp manö u hagnabin. Pen anıřu nöř wasö; nıře Kraıs nıbi bı ař mam God Manö hag řıř ajpal gau kalıř udagöm, nıbi bı rımnap ař mam gau kalıř udnıř gıřö, nıře wasö göm, anıř gımım cöc i hainö auagmım, a göp.

Demidrias gı aıř ga

¹¹ Mıđmam aıř yad. Nıbi bı rımnap nagı ubıř nıř adö u hain gaiöl, ne unbö rö gagmön. Pen nıbi bı rımnap nagı ubıř aıř adö u hain gaiöl, ne unbö rö gımön. Nıbi bı nagı ubıř aıř adö u hain gıřal gau, God řıř pai nıře mıđpal. Nıbi bı nagı ubıř nıř adö u hain gıřal gau, kale God nıř nıřagpal. †

¹² Nıbi bı magöřhalö Demidrias nıř nıřöm, bı aıř, a gıřal. Demidrias nıře Jisas Kraıs manö nıřö u hagöp rö gab u me, nıře bı aıř u waiö lö nıřbun. Yad u rö nöř Demidrias nıře bı aıř, a gabin. Ne nıřban, yad manö nıřön hagnabin manö nıřö nöř hagnabin.

Manö magö adıř rımnap

¹³ Yad nöř manö iru nöř kalıř klıř rikbnep u pen köp řıř ig nöř rikagnabin; ^{††14} söl mıđöp, yad ke amem, nöř mulu adıř nıřem, aıř asık mıđul manö hagnabul.

God nöř abad mıđö, agamıř mıđmıđmön. Mıđmam gai i mıđpal nöř, "Mıđpan?" a gaböl. Mıđmam ne aıř mıđpım gau kalıř magöřhalö, "Jon kalöp hagöp, 'Mıđpım?' a göp," a gımön.

†† 1:11 1Jn 3:6-10 ††† 1:13 2Jn 12

Jud

1 Yad Jud, Jems nimam nipe u. Jisas Kraiss wög gi ñeb bi nipe ap midpin.

Manö kali kliš rikabin anibi, kalöp nibi bi Bapi God, kalöp udnabin a göm udöm midmagö löp nibi bi gau, kali kliš rikabin. Jisas Kraiss nipe kalöp abad midöp.

¹² God apil mihau kalöp mög niñmil, ud aij gimil, midmagö limil, gilö aran.

Bi God Manö piral hagep gau

³ Nibi bi niñeb aij yad. Kalöp köp kali kliš rikem, Jisas Kraiss hanip ud kamiñ yua manö aij u rimnap hagnabin, a gem, gasi u niñnö. Pen yad uri gasi niñbin, kale klö yabiñ gimim, Jisas Kraiss manö aij hanip nibi bi nipe hag ña u, niñ ud pidöñ göl gi midaimim, manö anibu uri nöp köp kali kliš rikem, kalöp yunabin, a gipin. ⁴ Bi naij God niñagal rimnap agamij apöm, kalöp aip magum gipal. God nipe nibi bi mög niñöm, Ñi nipe hag yuö apöm, uma u me, nibi bi nan si nan naij geinaböl u, God nip hag niñlö, nipe nan si nan naij ginaböl u niñöm arö ginab. Pen bi naij anib gau, manö aij anibu ud ado göm hagep, "Hon nan si nan naij hañwatö gino, God hanip pen nan ap gagnab," a gipal. Anig gipal anibu, Bi Kub hon Jisas Kraiss nip arö göm, gi naij yabiñ gipal. Hadame dagol gau God Manö kali kliš riköm, nibi bi anig ginaböl gau ilön kub yabiñ udnaböl, a gila. ¹⁵ Hadame nöp ga u niñbim u pen hauñ gimim rö löp rö, kalöp kauyan hagnig gabin. God nibi bi nipe Isrel kai, ram minöñ Ijip nibö ud asik daua, pen hainö nip gasi niñagla gau kalip al pak lö umla. [†]

⁶ Ejol rimnap, ram minöñ aij kale mid aij gila gau arö gilö, God kalip sibön göp miñgan u nagt lö, manö kub hagep ñin kub u abad midpal. ^{††}

⁷ Anib unbö rö, Sodom Gomara abe, daun rimnap ram minöñ yöp söl anib gau abe, kale nibi si bi si gi damöm, gi naij yabiñ geila. Nibi bi mab ke pör pör innab au amöm, ilön kub udnaböl u, nibi bi gau magöñhalö niñlan, a göm, Sodom Gomara nibi bi gau kalip mab miñan kumi kabö lan nibö u yuö, apöm kalip in habik ara. ^{††}

⁸ Bi naböñ niñöm manö piral hagep, hagabin anib gau, kale u rö nöp hañ roman kale ke gi naij göm, Bi Kub manö nipe hag juöm, ejol gau kalip manö naij hagöm, gipal. ⁹ Pen Mosis umö, ejol kub yabiñ Maikel aip, Seden aip, Mosis wip he u udnig pen pen haglö u, Maikel Seden nip hag juaga. Nipe yihariñ haga, "God nipe ke nöp gasi ñinim!" a ga. ^{†††10} Maikel gasi niñ aij

göm anig haga u pen bi hagabin gau, nan niñön niñagpal gau, manö naij naij nöp hagöm hañwatö hag jubal. Pen kale, gasi niñ aij gagöm, kaj kain gipal rö gipal u me, God pen kalip ilön kub yabiñ ñinab. ^{††}

¹¹ Bi anib gau kalip mög niñbin. Adam ñi nipe Ken gi naij ga rö gipal. Mumug mani nan gau nöp gasi niñöm, bi ne Belam hadame nöp ga rö gipal. Anib u, kale bi ne Kora, God Manö ritb juöm uma rö umniñ gaböl. [§]

¹² Pen kale God nip midmagö löl gi, añ mam pen pen midmagö löl gi, nan jim ñöl niñnig apim, magum gipim ñin u, kale God nip gasi niñöm wasö, yihariñ apöm nan unam ud ñeb gi niñlö, gac kale kalöp u rö nöp cig göp. Anib u, kumi apöm möñ alagöm yihariñ pak gi dö gi aröp rö u midpal. Mab niñeb magö pilagö it halö ud julö hadö böñ nöp miñep ga rö midpal.

^{§†13} Nan naij ke yabiñ gi damöm, ñig solwara pa jö ma jö göm, kiñu habkob li ap lugöp rö gipal. Nibi bi anib gau, God nipe gö, kale gapi ju sibön an gau am ado gi auagep rö adö u arnaböl.

¹⁴ Adam it nipe rika u, rik damöm, Inok nip me kagot jiy u ^{§††} yag daula. Inok nipe hadame nöp God manö nipe hagöm, bi kalöp piral hagep anib gau rö niñöm haga, "Niñim! Bi Kub ejol ut nipe ñin juöl iru yabiñ nöp damöm, ^{§†15} nibi bi magöñhalö manö kub hagnab. Nip gasi niñagöm, manö nipe hagöp rö gagöm, nan si nan naij adö ke ke göm, nip manö klö naij adö ke ke hagöm gipal rö, kalip ilön kub yabiñ ñinab," a ga. ¹⁶ Bi manö piral hagep, kalip hagabin gau, kale pör hag har har göl gi, manö udöl gi, gi midpal. Hanip ke aij ginab adö u gun, a göm, hañwatö gi naij gilö arab. Yad nöp bi kub midpin, a göm, gasi u niñöm, hagep. Pen nibi bi rimnap hanip aij ginim adö u gilan, a göm, kalip hib dap raneb manö piral nöp hag hag gilö aröp.

¹⁷ Pen bi niñeb aij yad gau. Bi Kub hon Jisas Kraiss bi manö nipe ud arep gau nöd hagla manö u gasi niñöl gi midaimim. ¹⁸ Kalöp hagla, "Ñin hain u, nibi bi God nip gasi niñagal gau, gasi naij kale ke niñbal rö göl gi, kalöp hag hain ginaböl," a gila. ^{§†19} Bi hagabin bi anib gau, God Ana kalip aip midagöp. Gasi ke auöp rö niñöm gipal u me, kalöp nibi bi ud asik ke ke libal.

²⁰ Pen nibi bi niñeb aij yad gau. Jisas Kraiss manö aij u niñ udepim u, niñ udep magö ut yabiñ anibu niñ ud pidöñ gimim, manö aij anibu yuö u pör nöp rimnap halö niñ aij gimim, gi dammim, giñep arnim. Ana Ut u

† 1:1 Mad 13:55 †† 1:4 Gal 2:4; 2Pi 2:1 † 1:5 Eks 12:51; Nab 14:29-30 †† 1:6 2Pi 2:4 †† 1:7 Jen 19:1-25; 2Pi 2:6,10 ††† 1:9 Dan 10:13,21; 12:1; 2Pi 2:11; Rep 12:7; Sek 3:2

††† 1:10 2Pi 2:12 § 1:11 Jen 4:7-8; 1Jn 3:12; 2Pi 2:15; Nab 16:1-35 §† 1:12 2Pi 2:13,17 §†† Adam abe wö ralnabön u, Inok nip mudun jiy u yag daula §† 1:14 Jen 5:18,21-24 §†† 1:18 2Pi 3:3

kalöp gasi ñö niñöl gi, ktö nipe ud nip sabe göl gi midaimim. †²¹ Bi Kub hon Jisas Kraiss kalöp mög niñöb u me, nipe kalöp dam ram minöñ kumi kabö adö lañ au lö, pör pör nöp kamiñ mideinabim. Pen am nipe aip pör pör midaiun, a gimim, abad midpim ñin i, God hanip midmagö löl gi nöp midöp, a gimim, gasi u niñ midaimim.

²² Nibi bi gasi mihöp niñöm, gasi iru niñbal gau, kalip mög niñmim, manö hain hagnim. ²³ Nibi bi rimnap mab miñan adö u aröl rö löp gau, kalip ud kamiñ yu-mim, kamiñ aröl. Nibi bi rimnap kalip u rö nöp mög niñmim udmim, pen midmagö kale ke auöp rö gipal rö, hane u rö nöp gi naj gun rö löp, a gimim, niñ aij gimim midaimim. Nan si nan naj kale gipal gau piñiñ gimim, asi masi gimim. Nan si nan naj gi midlö watij kale abe gac göp a gimim, udagmim. ††

† 1:20 Kol 2:7 †† 1:23 Sek 3:2; Rep 3:4

Bi Kub hib dap raneb manö ap

²⁴ Miñi kalöp God ñimagö adö u labin.

Nipe kalöp abad midö niñöl gi, ap lug pakagnabim. Hainö kalöp udöm, nipe ke mailö aij ke halö midöp au lö,

nibi bi asiñ midagöp nipe midmim, miñ miñ yabiñ ginabim. ‡

²⁵ God nipe añi. Nipe hanip ud kamiñ yuöp.

Bi Kub hon Jisas Kraiss hanip, a göm, umöm uraka u, hadame dagol gau riköm, mid damöm, uri, hainö, pör pör nöp nipe middep nöp midöm, nipe Bi mailö aij halö, Bi aij unbö ke, Bi ktö naj yabiñ, Bi magöñhalö abadep midöp. Anibu, hib nipe pör nöp hagno adö aran.

Anib unbö rö aij.

‡ 1:24 Ro 16:27; 2Pi 3:18

Repelesin

1 Yad Jon, God wög gi ñeb bi nipe ap midpin. Manö kali kliš rikabin anib i, nöd waiö niñagla. Nibi bi God nip wög gi ñibal gau, nan niñon niñon söl ginim u niñlan, a göm, God nipe Jisas Kraiss nip hagö, nipe pen ejol nipe u yuö apöm gö, yad naböñ niñnö. ^{†2} Naböñ niñnö anibu, God manö nipe haga u abe, Jisas Kraiss manö nipe haga u abe niñnö u, köp anibi kali kliš rikabin. ^{‡3} Söl midöp, nan niñon niñon naböñ niñnö u magöñhalö it göm gi dam arnab. Anibu, nibi bi manö kali kliš rikabin anib i kale ke amgö li niñnaböl gau abe, nibi bi rimnap amgö li niñnaglö apdi niñnaböl gau abe, God Manö anibi niñn udöm hain gaiöl u, God gö, miñ miñ ginaböl. ^{††}

Jon nibi bi cöc unbö mudun jñj mideila gau kalip manö hag ña

⁴Yad Jon kalöp nibi bi Esia Propins ram minöñ pro ke ke unbö mudun jñj Kraiss cöc nipe midpim gau, köp i kali kliš rikabin.

God nipe miñi midöp, nipe hadame dagol gau midmidöp, nipe hainö pör pör nöp mideinab u kalöp mög niñöm, ud aij göm, abad midö, kale agamij mid aij gi midaimim. God anibu abe, ana mudun jñj sea kiñ asikep nipe adö au midpal gau abe, kalöp mög niñöm, ud aij göm, abad midö, kale agamij mid aij gi midaimim. ^{‡5}Jisas Kraiss, manö aij u damöm, God haga rö nöp göm umöm, it gi uraköm, ram minöñ gau kiñ midpal gau kalip magöñhalö abad midöp u, nipe u rö nöp kalöp mög niñöm, ud aij göm, abad midö, kale agamij mid aij gi midaimim.

Nipe hanip midmagö löm, hagape nipe lugö umöm, nan si nan najj gipun gac u ñik gi yuöp. ^{‡†}

⁶Hon Kiñ kub Jisas Kraiss ram nipe midun, Nap God nip sabe gep nibi bi nipe midpun. Anib u, Jisas Kraiss, Bi mailö aij halö u, Bi ktö yabiñ u, hib nipe u pör nöp pör nöp hagno adö arnim! Anib unbö rö aij. ^{‡†}

⁷Pen niñim! Nipe kumi halö auö, nibi bi ram minöñ gau niñö gau niñö magöñhalö nip waiö niñnaböl.

Bi nip watab ud binñj gila gau abe magöñhalö nip waiö niñnaböl.

Nip niñöm, nibi bi ram minöñ gau niñö gau niñö magöñhalö, niñon ginig anig gipun, a göm, mög gö miñöñ kub ginaböl.

Niñö, anig ginab me u!

Anib unbö rö aij. ^{‡††}

⁸God Bi Kub ktö ke halö nan gau magöñhalö ginim rö nöp midöp u, nipe miñi midöp, hadame dagol gau midmidöp, hainö pör nöp pör nöp mideinab. Nipe hagöp, "Yad nöp ginö, nan gau magöñhalö it göm midöp. Yad nöp ginö, nan gau magöñhalö ur ginig ginab," a göp. ^{‡††}

Jon naböñ niñöm Jisas nip niña

⁹Yad namam Jon, Kiñ hon Jisas ram nipe midun, nip wög gi ñino, nibi bi gau hanip gi najj gilö, gasi iru niñagun, gasi halö midun, nip arö gagun, ktö yabiñ gun gino arab. Yad God Manö u hag ñem, Jisas apöm manö aij hanip hag waiö la manö niñö anibu hag ñinö, yip nagj löm, dam ñig solwara rib gus ga airan Padmos au lila.

¹⁰Airan Padmos gau midnö, Bi Kub ñin nipe ap, God Ana u yip ba lö niñöl gi, jöl yad gau adö manö kub ap, añj magö rö hagöm haga, ^{††}"Ne nan niñon niñon niñnabön gau, köp kali kliš rikmön, nibi bi daun kub ke ke unbö mudun jñj Kraiss cöc nipe midpal gau, kalip köp anibu yuö arnim. Epesas ap, Smöna ap, Pegamam ap, Daiadaira ap, Sadis ap, Piladelpia ap, Leodisia ap yuö arnim," a ga.

¹²Manö anig hagö niñöl gi, yad bi manö hagab anibu niñin, a gem, ado gem niñnö, lam kabö gol udöm gila unbö mudun jñj u mideia. ^{†3}Pen lam an anib au, yad niñnö, Bi ap Ni nipe rö bi ap mideia. Nipe watiñ milö kub yabiñ ap yimö ma goñ nipe pañu ga; kabö gol udöm gila dip nagj kub ap ud pabiñ an au gilañ pig la.

^{†14}Nabic cög umagö nipe u, kaj sipsip unj rud midöp rö, aka kumi rud midöp rö, la. Amgö nipe u, mab miñan rö mideia. ^{††15}Ma kid nipe u, nan kapa ktö "bras" a gipal u laulö, in kiñid udöp rö u ga. Pen manö nipe u, ñig hij kub biñ gu hagöp rö u haga. ^{†6}Ñimagö yijig kid nipe u, gapñ unbö mudun jñj u udöl mideia. Pen ru milö kid goñ goñ ga ap meg miñan adö lanj ajmanj raua. Mulu majmanj nipe u, sidö anj aulik apöm, mailö kid yabiñ hagöm göp rö u ga. ^{†††}

¹⁷Yad nip niñem, ma it nipe au ap lug maben yimem, nibi bi umbal kiña göp u rö midainö. Anig ginö, ñin yijig böñ nipe u yip ud niñöm haga, "Piññj gagmön! Yad ke ginö, nan gau magöñhalö it göm midöp. Yad ke ginö, nan gau magöñhalö ur ginig ginab. ^{††18}Yad me Bi Pör

^{†††} 1:7 Dan 7:13; Sek 12:10; Mad 24:30; Jon 19:34-37; 1De 4:17

^{†††} 1:8 Rep 21:6; 22:13 § 1:13 Dan 7:13; 10:5 §† 1:14 Esi 43:2; Dan 7:9; 10:6; Rep 2:18; 19:12; 14:2 §†† 1:16 Hib 4:12; Rep 2:12; 19:15 §† 1:17 Ais 44:6; 48:12; Rep 2:8; 22:13

† 1:1 Rep 22:6 †† 1:3 Rep 22:7,10 ‡ 1:4 Eks 3:14-15; Rep 3:1; 4:5 †† 1:5 Kol 1:18; Sam 89:27 †† 1:6 1Pi 2:9; Rep 5:10; 20:6

Kamiŋ Midöp u. Nöd umnö u pen nöŋ! Miŋi kamiŋ mi-dem, pör nöp pör nöp kamiŋ mideinabin. Yad 'Umeb Magö' u abad midpin. Niŋi bi umöm, am 'Wip Ana Ram' midpal gau, yad ki rib u udöl midem, 'Wip Ana Ram' ka u abe, niŋi bi 'Wip Ana Ram' au midpal abe abad midpin. Yad ajöŋ hiikeinabin kale u rö nöp kamiŋ arnaböl.

¹⁹ "Anib u, nan nihön niŋban u köp kali kliŋ rikmön. Miŋi gab rö niŋmön, hainö ginab rö niŋmön, magöŋhalö köp yaŋ kali kliŋ rikmön. ²⁰ Pen nan niŋabön gau, manö it u aniŋ göl midöp: tam gol udöm gila unbö mudun jiŋ niŋabön gau, niŋi bi ram minöŋ ke ke unbö mudun jiŋ Kraiŋ cöc niŋe midpal gau niŋabön. Pen gapi unbö mudun jiŋ ŋimagö yijig böŋ yad adö u niŋabön gau, ejol cöc unbö mudun jiŋ abad midpal gau niŋabön," a ga.

Krais niŋi bi niŋe Epesas midmidal manö hag ŋeb

2 "Pen daun kub Epesas Kraiŋ niŋi bi niŋe midpal gau, ejol kalip abad midöp u niŋ manö kali kliŋ rikmön hagmön:

'Bi gapi unbö mudun jiŋ ŋimagö yijig böŋ lau niŋe adö u udöl gi, tam gol udöm gila unbö mudun jiŋ aŋ au ajöp u, Epesas niŋi bi abad midpan gau kalip manö aniŋi hag yuöp. †

² Niŋe hagöp,

"Kal wög klö gimim gi dammim biŋlam midmim, ji niŋagpim u, niŋbin. Niŋi bi gi naij gipal gau kalip niŋbe, kalöp aij gagöp. Bi Jiŋas manö ud arep midpun, a göm, manö piral hagpal gau kalip niŋ aij gimim, asi masi gipim. ††³ Yip niŋ udmim manö yad hagpe kalöp marö ŋilö, ji niŋagmim, yad aip cig göl gi nöp midpim u, yip aij göp.

⁴ "Pen yad manö ap midöp. Yad aip nöd cig gimim midmagö yabiŋ li midaiŋe nagı adö u dam yubim gai? ⁵ Nöd yip midmagö li midmim gi aij gıpe nagı aij aniŋbu, nihön ginig arö gıpun a gimim kuöyaŋ udmim, nöd mid aij gimimidim rö midaimim. Wasö u, yad apem tam kale u piŋi gi udnabin. ‡

⁶ "Pen adö ap gıpim u, yip aij göp. Niŋi bi kale bi Nikolas manö piral niŋe u udöm, nagı naij adö u giŋlö yip aij gagöp rö, kalöp u rö nöp aij gagöp.

⁷ "Kale niŋi bi gasi rimid midainim gau, God Ana niŋe Kraiŋ niŋi bi niŋe midpal ram minöŋ ke ke gau kalip manö hagöp u niŋ aij gimim.

Niŋi bi marö auö, gasi iru niŋagöm, yip cig göl gi nöp mideinaböl gau, ŋin hain aunab u kalip hagnö, mab magö ur pör middep God wög naböŋ aij niŋe adö laŋ ranab u udöm niŋnaböl," a göp, a gimön. ††

Krais niŋi bi niŋe Smöna midmidal manö hag ŋeb

⁸ "Pen daun kub Smöna Kraiŋ niŋi bi niŋe midpal gau, ejol kalip abad midöp u niŋ manö kali kliŋ rikmön hagmön:

'Bi niŋe gö, nan gau magöŋhalö it göm midöp u; Bi niŋe gö, nan gau magöŋhalö ur ginig ginab u; Bi umöm kauyaŋ uraka u, Smöna niŋi bi abad midpan gau kalip manö aniŋi hag yuöp.

⁹ Niŋe hagöp,

"Yad niŋbin, niŋi bi rimnap, hon God niŋi bi yijig göl midpun a gıpal u pen Seden sabe gep ram niŋe midöm, kalöp manö udöl gi midpal. Marö kalöp nihön nihön midöp gau, yad u rö nöp niŋbin. Kale niŋi bi mög gep rö midpim u pen yad niŋbin God amgö ilö adö niŋe u kale niŋi bi gep yabiŋ midpim. ††¹⁰ Kalöp marö ginig gab u, gasi kub niŋagmim. Niŋim! Söl midöp, Kraiŋ niŋe cig aij gıpal aka ap lug paknaböl, a göm, Seden gö, kalöp rimnap ud nagı linaböl. Kalöp ŋin unbö siduŋ laŋ u rö gi naij göl gi mideinaböl. Pen kalöp nihön nihön göm, böŋ nöp al pak linig geinaböl u, gasi kub aniŋbu niŋagmim. Yip cig göl gi nöp midpe al pak leinaböl u, kalöp usajil bad pör kamiŋ middep u niŋabin. †††

¹¹ Kale niŋi bi gasi rimid midainim gau, God Ana niŋe Kraiŋ niŋi bi niŋe midpal ram minöŋ ke ke gau kalip manö hagöp u niŋ aij gimim.

Seden kalöp neb neb ginab u pen niŋi bi yip cig göl gi nöp mideinaböl gau, ilön kub udöm umla rö u kuöyaŋ umagnaböl," a göp, a gimön. †††

Krais niŋi bi niŋe Pegamam midmidal manö hag ŋeb

¹² "Pen daun kub Pegamam Kraiŋ niŋi bi niŋe midpal gau, ejol kalip abad midöp u niŋ manö kali kliŋ rikmön hagmön:

'Bi ru milö kid niŋe goŋ goŋ kid midöp u, Pegamam niŋi bi abad midpan gau kalip manö aniŋi hag yuöp.

¹³ Niŋe hagöp,

"Yad niŋbin, kale biŋlam yabiŋ midpim. Niŋi bi ram minöŋ kale midpim aŋ au, Seden kiŋ rö abad midöp. Pen kale manö yad niŋ ud aij gimim, yip cig aij göl gi midpim. Ram minöŋ Seden abad midöp aniŋbu, namam Adipas manö aij yad u niŋi bi gau kalip hag ŋi midö, niŋ al pak liŋa u pen yip arö gagpe.

¹⁴ Pen manö rimnap midöp. Niŋi bi kale rimnap, Belam manö hag ŋimidöp rö hag ŋibal. Bi Belam aniŋbu, Belak niŋe rimid ukö me, Belak niŋe am Isrel niŋi bi gau kalip tiŋ gi ud arö, kale yip arö göm, nan niŋeb nan yiŋariŋ god piral gau niŋe pak sabe gi ŋeila u niŋla. Belak Isrel niŋi bi kalip hagö, kale niŋi si bi si gila. ††¹⁵ Isrel niŋi bi hadame gau gila rö, kale rimnap bi Nikolas manö piral niŋe u udmim, nagı naij adö niŋe u hain gimim gıpe aröp. ¹⁶ Anib u, nan si nan naij gıpim u, nihön ginig aniŋ gıpun a gimim, arö gimim. Pen aniŋ gıgnabim u, yad söl yiŋid apem, ru milö kid meg miŋan yad yaŋ niŋbö amjaköp u udem, niŋi bi aniŋ gıpal gau aip pen pen ginabin. ††

††

† 2:1 Rep 1:16 †† 2:2 1Jn 4:1 ‡ 2:5 Rep 3:3 †† 2:7 Jen 2:9; Rep 22:2,19

†† 2:9 2Ko 11:14-15; Rep 3:9 ††† 2:10 2Di 4:8; Jem 1:12
††† 2:11 Rep 20:14; 21:8 § 2:14 Nab 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15
§† 2:16 Rep 3:11

¹⁷ Kale nîbi bî gasî rimîd midainim gau, God Ana nîpe Kraîs nîbi bî nîpe midpal ram minöŋ ke ke gau kalîp manö hagöp u niŋ aij gimim.

Seden kalöp neb neb ginab u pen nîbi bî yîp cig göl gi nöp mideinaböl gau, yad nan ñiŋeb mana pi gila u rimnap ñinö ñiŋnaböl. Pen kalîp kabö rud ke ke ñinabin. Kabö ñinabin adö anîb gau, hib gisön nibö u rik ke ke aŋi aŋi ñeinabin, nîbi bî udnaböl gau nöp niŋnaböl," a göp,' a gimön. †

Kraîs nîbi bî nîpe Daiadaira midmidal manö hag ñeb

¹⁸ "Pen daun kub Daiadaira Kraîs nîbi bî nîpe midpal gau, ejol kalîp abad midöp u nîp manö kalî ktiñ rikmön hagmön:

'God Ñi nîpe, amgö mab miŋarj rö midö niŋöl gi, ma kid nîpe u, kapa bras a gîpal u laulö in ktiñ udöp rö midöp u, Daiadaira nîbi bî abad midpan gau kalîp manö anîbi hag yuöp. ††

¹⁹ Nîpe hagöp,

"Kale gîpim nagî adö u, yad niŋbin. Yîp abe, nîbi bî gau kalîp abe midmagö limim, klö gimim yîp wög göl gi nöp midpim u, yad niŋbin. Añ mam gau pen pen ud aij gimim, gi ñimim, marö auö bistam midmim gasî iru niŋagpim u, yad niŋbin. Gîpim anîbu, nöd pro pro gimîdim u pen miñi rapin gîpim u, yad niŋbin.

²⁰ Pen manö ap midöp. Nîbi Jesebel u hag yuagpim. Manö piral hagöm, yad nîbi God manö hagep midpin a göp. Nîbi bî yîp niŋ udpal gau kalîp manö piral hag ñöm, tiŋ gi ud arö, kale yîp arö göm, nîbi si bî si gîpal. Nîpe kalîp hagö, nan ñiŋeb nan yihariŋ god piral gau nîp pak sabe gi ñimîdal u ñiŋbal.

²¹ Nîpe nagî najî adö anîbu arö göm mid aij ginim aka gem, niŋ mid wasö niŋem arö gîpin. ²² Anig göp rö yad nîp abañ adö au yunö, nîp miña kub gö, ilön kub yabiñ udnab. Nîbi bî nîpe aip nîbi si bî si gîpal anîb gau, nan si nan najî gîpun u niñön ginig anig gîpun a göm arö gagnaböl u, kalîp u rö nöp ginö, miña kub gö, ilön kub yabiñ udnaböl. ²³ Nîbi bî nîp hain gîpal gau kalîp böŋ nöp al pak leinabin me, nîbi bî yad ram minöŋ ke ke cöc ke ke midpal gau, yîp niŋ aij göm niŋnaböl, yad nîbi bî gasî rimîd an kale yaŋ niŋ aij gem, magöŋhalö gîpim rö niŋem, kalöp aŋi aŋi pen anîbu rö ñinabin. ²⁴ Pen kale Daiadaira nîbi bî rimnap, nîbi anîbu manö najî hag ñöb manö u udagmim, Seden manö najî yuö a gîpal manö u udagpim rö, manö marö kalöp rimnap hagagnabin. ²⁵ Pen yîp niŋ udmim cig aij gîpim nagî u ud sisi göl gi midpe midpe, hainö yad ninam! ††

²⁶ Nîbi bî yîp cig aij göl gi nöp mid damöm, miñör auö yîp arö gagnaböl gau, yad kalîp hagnö, nîbi bî ram minöŋ ke ke gau kalîp abad mideinaböl.

²⁷ Niñön ginig: Bapi manö ap yîp hagöm haga, 'Yad hagnö, ain ilön ap udöm, rin cög gau pa jö ma jö gîpal rö,

nîbi bî ram minöŋ ke ke gau

klö najî yabiñ göm kalîp abad mideinab,' a ga.

²⁸ Pen nîbi bî yîp niŋ udöm cig aij göm nagî u ud sisi göl gi mideinaböl gau, kalîp gapi pagtîŋ aij ram minöŋ jin parikö niŋöl gi niŋbal rö u ñinabin. †††

²⁹ Kale nîbi bî gasî rimîd midainim gau, God Ana nîpe Kraîs nîbi bî nîpe midpal ram minöŋ ke ke gau kalîp manö hagöp u niŋ aij gimim," a göp,' a gimön," a ga.

Kraîs nîbi bî nîpe Sadis midmidal manö hag ñeb

3 "Pen daun kub Sadis Kraîs nîbi bî nîpe midpal gau, ejol kalîp abad midöp u nîp manö kalî ktiñ rikmön hagmön:

'Bî God Ana ramö pak unbö mudun jîŋ löp u abe, gapi unbö mudun jîŋ u abe ud midöp u, Sadis nîbi bî abad midpan gau kalîp manö anîbi hag yuöp.

Nîpe hagöp,

"Nagi kale niñön niñön gîpim u hadö niŋbin. Nîbi bî gau niŋlö, kamiŋ midmim yîp hain gîpim rö löp u pen böŋ nöp ummim yîp hain gaggim. ² God yad manö hagöp rö gi dammim, an au arö gîpe u, God nîp aij gagöp. Anîbu, amgö kale ñaŋi midöp u rö, urakmim, kamiŋ magö kale hir ginig gab u niŋ aij gîpe, klö ginim. ³ Anîb u, Kraîs manö aij u hag ñeila niŋbim u, niŋ ud pidöŋ gimim, nan si nan najî gîpim u, niñön ginig anig gîpun a gimim, arö gimim, Kraîs manö aij u hagöp rö gimim. Pen uhön haut hanmim urakagnabim u, yad bî nan si udep gau niŋ midlö auagpal rö u aunö, niŋmim pa gîñ ginabim. ⁴†

⁴ Pen Sadis nîbi bî rimnap ne gau watîj kale gîpe pri gagöp; manö aij yad niŋ udöm, hagöp rö nöp göl gi midpal rö, kale watîj rud löm, yad aip ajeinabun. ⁵†† Nîbi bî marö auö, klö göm, yîp niŋ ud pidöŋ göm, cig göl gi nöp midlö arnab gau, yad kalîp u rö nöp watîj rud aij anîbu li ñinabin. Pen hib kale pör midep buk yaŋ kalî ktiñ rik linö midöp u, tik gi yuagnabin yabiñ. Bapi abe, ejol nîpe gau abe niŋmidlö niŋöl gi, nîbi bî yad midpal, a gem, waiö hagnabin. ⁶†

⁶ Kale nîbi bî gasî rimîd midainim gau, God Ana nîpe Kraîs nîbi bî nîpe midpal ram minöŋ ke ke gau kalîp manö hagöp u niŋ aij gimim," a göp,' a gimön.

Kraîs nîbi bî nîpe Piladelpia midmidal manö hag ñeb

⁷ "Pen daun kub Piladelpia Kraîs nîbi bî nîpe midpal gau, ejol kalîp abad midöp u nîp manö kalî ktiñ rikmön hagmön:

'Bî Uŋ u; Bî manö niŋö yabiñ hagöp u; kiŋ Depid ki rib nîpe nöd abad midmidöp u, Bî ki rib anîbu uri udöl midöp u, adan hiikö, nîbi bî rimnap gi ñöl rö lagöp; pen adan gi ñö, nîbi bî rimnap hiiköl rö lagöp. Bî anîbu nöp, Piladelpia nîbi bî abad midpan gau kalîp manö anîbi hag yuöp. ⁸††

⁸ Nîpe hagöp,

† 2:17 Eks 16:4,14-15,33-34; Jon 6:48-50; Ais 62:2 †† 2:18 Rep 1:14-15 † 2:20 1Ki 16:31; 2Ki 9:22 †† 2:23 Sam 7:9; Jer 17:10; Rep 20:12-13 †† 2:25 Rep 3:11 ††† 2:26 Sam 2:8-9

††† 2:28 Rep 22:16 § 3:1 Rep 1:4,16 §† 3:3 Mad 24:43-44; Rep 2:5; 16:15; 1De 5:2 §†† 3:4 Jud 23 §† 3:5 Eks 32:32-33; Mad 10:32; Luk 10:2; 12:8 §†† 3:7 Ais 22:22

“Kale gipim rö niñbin. Kale nibi bi iru midagpim u pen manö yip niñ ud pidöñ gimim, kale nibi bi yad midpim manö u waiö hag ñibim. Anibu, kalöp adan hiiknö, nibi bi rimnap gi ñöl rö lagöp. ^{†9} Nibi bi rimnap, hon God nibi bi yijig göl midpun a gipal u pen Seden sabe gep ram nipe midpal. Pen yad kalip ginö, kale magöñhalö am ma it kalöp au kugom yimöm, ubör yihön göm, yad kalöp midmagö libin u niñöl. ^{††10} Kalöp gi najj gipal u pen yad hagpin rö nöp gimim, gasi iru niñagmim, ktö gimim, wög yad göl gi midaiabe rö, nibi bi minöñ naböñ it i ke ke gau, yip cig gi midpal aka yip arö ginaböl a gem, kalip magöñhalö marö ñinabin ñin u, kalöp abe ñagnabin. ‡

¹¹ Söl midöp ninabin. Manö aij yad niñ udpim u, niñ ud pidöñ gimim, yip cig göl gi nöp midpe, kalöp usajil bad pör kamiñ midep kalöp ñinabin a gipin u, nibi bi rimnap pifi gi ud aröl rö lagnim. ¹² Nibi bi an God Manö hagöp rö gö, nip gi najj gilö, gasi iru niñagöm, God Manö hagöp rö nöp gi damöm, yip cig göl gi nöp mideinab u, yad nip ginö, God yad sabe gep ram u padö kub ap rö mideinab. God sabe gep ram anibu nipe pör pör nöp raul an dan midöm höñ adö aragnab. Yad hañ adö nipe, God yad hib nipe u abe kali ktiñ rikem, God yad daun kub nipe Jerusalem gisön nibö kumi kabö adö lan au nibö aunab u, daun kub anibu hib u abe kali ktiñ rikem, hib yad gisön nibö u abe kali ktiñ rikem ginabin. ‡†

¹³ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, God Ana nipe Krai nibi bi nipe midpal ram minöñ ke ke gau kalip manö hagöp u niñ aij gimim,” a göp,’ a gimön.

Krais nibi bi nipe Leodisia midmidal manö hag ñeb

¹⁴ “Pen daun kub Leodisia Krai nibi bi nipe midpal gau, ejol kalip abad midöp u nip manö kali ktiñ rikmön hagmön:

‘Bi hib nipe “Anib Unbö Rö Ginim” u; Bi, God nipe hagö, nan gau magöñhalö gi la u; Bi nipe God hagöp rö nöp göm, manö aij u dam kabö göl nöp hag ñöb u, Leodisia nibi bi abad midpan gau kalip manö anibi hag yuöp.

¹⁵ Nipe hagöp,

“Nagi adö kale gipim u yad niñbin. Yip böñ nöp cig gaggim; yip böñ nöp arö gaggim. Manö aij yad u böñ nöp niñ udmim, hagöp rö gimim aka böñ nöp arö gimim u aij! Yip gasi adö adö nöp niñbin rö, kalöp tihak yunig gabin. ^{††17} Kale hagpim, ‘Hon nibi bi gep mid aij gipun; nan hon iru midöp; nan ap utep lagöp,’ a gipim u pen manö niñagpim u, kale nibi bi ramö gau rö midpim; kale nibi bi mög gep rö midpim; kale nibi bi nan midagöp rö midpim; kale nibi bi amgö we midpim; kale magö nöp midpim. ^{††18} Anib u me, kalöp manö hagnig gabin i niñ aij gimim, anib unbö rö nöp gimim. Nibi bi mög gep rö midpim rö, yip aumim kabö gol yad launö inöm

adiñ adiñ halö midagöp u raumim me, nibi bi gep mideinabim. Magö nöp midpim u, nibi bi niñöl nable ginim rö löp rö, yip aumim watij rud ap raumim limim. Amgö niñagpim rö, yip aumim amgö marasin ap raumim limim, amgö we göp u ñil niñnabim. ‡††

¹⁹ Nibi bi kalip midmagö libin gau gi najj geinaböl u, kalip arö gagnabin; mid aij gilañ, a gem, marö ñöl gi rimid ukpin. Anib u, gasi ktö niñmim, nan si nan najj gipim u, nihön ginig anig gipun a gimim, böñ nöp arö gimim, mid aij gimim. ^{§20} Niñim! Yad apem, höñ an yan midöl gi, ajöñ pa gu gu göl gi abad midpin. Nibi bi an manö yad u niñöm ajöñ hiikeinab u, yad ram raul miñan nipe u amem, aip nan niñjul jim ñöl mideinabul. ‡†

²¹ Seden yip marö kub ña ñin u, Bapi yad manö nipe u arö gagnö; haga rö nöp gi damem me, Bapi aip sea kiñ nipe adö u asiknö. Anib u rö, nibi bi Seden kalip marö ñö, manö aij yad u arö gagöm, yip cig göl gi nöp mideinaböl gau, kalip hag dam yad aip sea kiñ yad adö u asiknabun.

²² Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, God Ana nipe Krai nibi bi nipe midpal ram minöñ ke ke gau kalip manö hagöp u niñ aij gimim,” a göp,’ a gimön,” a ga.

4 Pen manö kali ktiñ rikpin anibu naböñ niñ damem, kauyan u naböñ niñem niñnö, God ram minöñ kumi kabö adö lan au ajöñ hiiköl mideia. Nöd añiñ magö rö hagö niñnö u, kauyan u hagöm yip haga, “Adö i aumön, nan hain ginab gau nöp yamnam,” a ga. ^{§†2} Anig hagö niñöl gi, God Ana u apöm yip ba la niñöm yad niñnö, kumi kabö adö lan au bi ap sea kiñ adö au asik mideia. ^{§†3} Bi au asik mideia u mailö halö mideia; kabö jaspä abe kabö kanilian abe rud mailö göp rö mailö halö mideia. Pen kiñ sea asik mideia u, siböñ nip giga bö göm, kabö emral rö in rikin rikin göm, in lak lugöl gi mideia. ^{§†4} Sea kiñ nipe u an yan midö niñöl gi, bi kub bis gipal sea kiñ unbö ñin juöl ado gi da mihau mihau (24) gau löm giga bö gila. Bi kub manö ud asikep gau watij rud yimöm, kabö gol udöm gila usajil bad gau ke ke löm, asik mideia. ^{§†5} Bi sea kiñ an yan asik mideia au nibö, añim añim udöl gi, rimu hagöl gi, giga bö göl gi aram mlö bö ara. Sea kiñ it anib au hapö mailö unbö mudun jñ u inöm mailö gi mideia. Hapö mailö anib gau me, God Ana unbö mudun jñ nipe u. ^{§†6} Bi sea kiñ an yan asik mideia it au, kabö gihmasi u glas rö kid yabiñ göl mideia. Sea kiñ ba au, nan kamiñ midöp ke ke mihau mihau mid giga bö gila. Nan anib gau amgö iru nöp jöl gau midöm, pabiñ gau midöm ga. ^{§†7} Nan kamiñ anib gau, ap laiön rö la, ap kaj kau niñbar rö la, ap bi mulu adiñ rö la, ap yaur du auan mlö löp u rö la. ⁸ Pen nan kamiñ mihau mihau anib gau magöñhalö auan unbö kagoñ jñ la. Amgö iru nöp, adö gau löm, pabiñ gau löm magöñhalö li haka.

† 3:8 1Ko 16:9 †† 3:9 Rep 2:9; Ais 45:14; 49:23; 60:14 ‡
3:10 Luk 21:19; 2Di 2:12 †† 3:12 Ais 62:2; 65:15; Rep 14:1; 21:2
‡† 3:15-16 Ro 12:11 ‡†† 3:17 1Ko 4:8; Luk 12:21

‡†† 3:18 Ais 55:1; Rep 4:4 § 3:19 1Ko 11:32; Hib 12:6; Rep 2:5
§† 3:20 Jon 14:23 §†† 4:1 Rep 1:1,10 §† 4:2 Ais 6:1 §†† 4:3
Esi 1:28 §† 4:4 Rep 3:18 §† 4:5 Esi 1:13; Sek 4:2; Rep 1:4; 8:5;
11:19; 16:18 §†† 4:6 Esi 1:5-10,22; 10:14

Amgö auan mo gau abe mideia. Pen sidö anj sibön
 yanj, kimap hag midöl gi hagaböl,
 "NİPE Bİ UL!" NİPE Bİ UL!" NİPE Bİ UL! GOD Bİ KUB
 KLÖ UNBÖ KE YABIŁ! NİPE NAN GAGEP AP MIDAGÖP!
 NİHÖN NİHÖN GİNİG, GİNAB! NİPE HADAME DAGOL
 GAU MIDMİDÖP, NİPE MIŃI MIDÖP, NİPE HAINÖ
 PÖR PÖR NÖP MİDEINAB!" a gaböl. †

⁹ Pen nan kamiŃ ke ke miħau miħau aniħ gau, bi pör
 nöp pör nöp kamiŃ mideinab sea kiŃ adö asik midöp
 u, niħe bi aij unbö ke midöp a göm, niħ aij a göl gi, hib
 mailö halö niħe haglö adö arö niħöl gi, ¹⁰ bi kub manö
 ud asikep niħ juöl ado gi da miħau miħau (24), bi sea
 kiŃ asik midöp it au kugom yimöm, bi pör nöp pör nöp
 kamiŃ mideinab u, niħ aij a göl gi, hib niħe haglö adö
 arab. Usajil bad kale gau ud ju niħe midöp au löm,
 hagaböl, ††

¹¹ "God Bi Kub hon!

Nibi bi magöŃhalö gau,
 ne Bi kub ke yabił, a göm,
 hib ne haglö adö araŃ.

Nibi bi magöŃhalö gau,
 ne Bi aij ke yabił, a göm,
 hib ne haglö adö araŃ.

Nibi bi magöŃhalö gau,
 ne Bi klö ke yabił, a göm,
 hib ne haglö adö araŃ.

Ne nan gau magöŃhalö gi lina.

Ne nöp hagö,
 niħi bi midöm,

nan gau magöŃhalö midöp," a gaböl.

Jon köp nagı la ap niħa

⁵ Pen naböŃ niħ damem niħnö, bi sea kiŃ adö u
 asik mideia u, köp miłö kub naböŃ naböŃ wamla
 ap niħmagö yijig niħe lau adö udöl mideia. Köp aniħu,
 höŃ adö gau kalı kliŃ riköm, raul yanj kalı kliŃ riköm
 gıla. Pen naböŃ naböŃ wamöm, nagı ke ke unbö
 mudun jıŃ u adık aij yabił gıla. ¹² Pen yad niħnö, God
 ejol klö yabił ap wiŃ kub alöm haga, "Niħi bi an rö nagı
 lila i hubıköm, köp aniħ i piłai ginim rö löp?" ö ga.

³ Anig haga u pen kumi kabö adö laŃ au abe, minöŃ
 naböŃ it i abe, minöŃ yuö yanj abe, niħi bi köp aniħu
 nagı ud ju piłainim rö ap midageia. ⁴ Kumi kabö adö
 laŃ au abe, minöŃ naböŃ it i abe, minöŃ yuö yanj abe,
 niħi bi köp aniħu nagı ud ju piłai ginim rö la ap uthai
 niħagla rö, yad mög yabił gö miłöŃ göl gi midainö.

⁵ Pen bi kub manö ud asikep mideila gau ap yip haga,
 "Ne miłöŃ gagmön. NöŃ! Laiön Juda niħö u kiŃ Depid
 rikö rik dam dapıl gilö, niħ yag daula. Niħe kauat
 mauat niħe u ridik gi yua u me, köp aniħu nagı ud ju
 piłai ginim rö löp," a ga. ††

Jon Sipsip Pi u niħa

⁶ Anig hagö niħöl gi niħnö, Sipsip Pi al pak lilö umöm
 uraka rö ap, sea kiŃ anj au mideia. Nan kamiŃ midöp

† 4:8 Ais 6:2,3; Esi 1:18; 10:12 †† 4:10 Rep 7:10,15; 19:4 ‡ 5:1
 Ais 29:11; Esi 2:9-10 †† 5:5 Jen 49:9; Ais 11:1,10; Rep 22:16

ke ke miħau miħau abe, bi kub manö ud asikep gau
 abe, mid gigabö gıla. Sipsip Pi aniħu kom unbö mudun
 jıŃ u, amgö unbö mudun jıŃ u la. Amgö unbö mudun
 jıŃ la manö it u, God niħe Ana niħe unbö mudun jıŃ u
 yuö, ram minöŃ gau magöŃhalö kid kid aröp. ¹⁷ Pen
 Sipsip Pi u Bi sea kiŃ asik mideia it au amöm, köp niħ
 yijig niħe lau adö udöl mideia u uda. ⁸ Udö niħöl gi,
 nan kamiŃ miħau miħau abe, bi kub manö ud asikep
 unbö niħ juöl ado gi da miħau miħau (24) abe apöm,
 mideia au kugom yimla. Bi kub manö ud asikep aniħ
 gau kale nan gida rö gau ke ke udöm, kiħanj kabö gol
 udöm gıla gau ke ke ud mideila. Kiħanj ud mideila mi-
 gan aniħ gau, nan laulö in hadu göm haŃıŃ aij auöp u,
 ajmaŃ rauöm mideia. Nan God niħ laulö in haŃıŃ aij
 auöp aniħu, God niħi bi niħe gau niħe sabe gıpal u.
¹⁹ Pen kale kimap gišön niħö ap hagöm hagla,

"Nöp al pak lilö,

hagape ne lugö,
 niħi bi ram minöŃ ke ke midpal rö,
 it ke ke midpal rö,

manö yabił ke ke hagpal rö,
 haŃ ke ke löp rö,
 ne rauna niħöm

kale God niħi bi niħe midpal.

Aniħ u me, ne nöp köp wam adık aij ga aniħu,
 hubık piłai gi niħmön rö midöp. ††

¹⁰ Pen ne gına u, kale kiŃ ram rö löm,

God niħe sabe gep niħi bi löm, God hon niħ wög gi
 niħbal.

Kale hainö ne aip niħi bi minöŃ naböŃ it i gau,
 kalıp magöŃhalö abad mideinaböl," a gıla. ⁵

Sipsip Pi u hib niħe haglö adö ara

¹¹ Pen naböŃ niħ damem kauyanj niħem niħnö, ejol
 niħ juöl niħ juöl, dausan dausan iru yabił nöp manö
 hageila. Sea kiŃ aniħu abe, nan kamiŃ miħau miħau
 gau abe, bi kub manö ud asikep gau abe, kalıp big gi-
 gabö gi mideila. ¹² Pen meg miħan dap ranöm kimap
 hagöl gi hagla,

"Sipsip Pi al pak lila u, niħe aij yabił.

Niħe nan gau magöŃhalö gi la, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ.

Niħe nan ap utep lagöp, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ.

Niħe gasi aij ke yabił midöp, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ.

Niħe klö ke yabił midöp, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ.

Niħe aij ke yabił midöp, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ.

Niħe mailö aij ke halö midöp, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ.

Niħe hib ke halö midöp, a gun,
 hib niħe hagno adö araŃ," a gıla.

†† 5:6 Sek 4:10; Jon 1:36; Rep 13:8 ††† 5:8 Rep 8:3-4; Sam
 141:2 ††† 5:9 Sam 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 § 5:10 Eks 19:6; Ais
 61:6; Rep 1:6; 20:6 §† 5:11 Dan 7:10; Hib 12:22

¹³ Pen yad niñnō, nan niñhōn niñhōn God gi lö ake lab kumi kabō adō lañ, minōñ nabōñ it i, minōñ yuō yañ, ñig solwara añ gau magōñhalō, kimap hagōm hagla, “Bi sea kiñ bis göp u abe,

Sipsip Pi u abe,
kale hib ke halō midpil, a gun,
hib kalpe miñhau hagno adō arañ.
Kale aij ke yabiñ midpil, a gun,
hib kalpe miñhau hagno adō arañ.
Kale mailō aij ke halō midpil, a gun,
hib kalpe miñhau hagno adō arañ.
Kale ktō ke yabiñ midpil, a gun,
hib kalpe miñhau hagno adō arañ,” a gila.

¹⁴ Anig hageila, nan kamiñ miñhau miñhau hagla, “Anib unbō rö aij,” a gila. Anig hageila, bi kub manō ud asikep gau kugom yimōm, God Sipsip Pi kalpe miñhau hib haglō adō ara.

Sipsip Pi u nagı unbō mudun jıñ u hubika

6 Pen niñ midnō niñöl gi, Sipsip Pi u, köp wam nagı adik pidōñ la ud mideia u, nagı adiñ wañignibō u ud ju hubikō niñöl gi, nan kamiñ miñhau miñhau, añi ap manō kub rimu hagōp rö hagōm haga, “Aue!” ga.

¹² Hageia niñnō, kaj hos rud ap apjaka. Hos adō anıbu bi ap wim udöl gi asik mideia. God gö win ginim rö nöp löp rö, God niñ usajil bad win göm udpal u li ñō, ram minōñ kumi kabō adō lañ arō göm, niñi bi ram minōñ it yañ aip pen pen göm, al ridik yuniñ ara. ^{††}

³ Pen Sipsip Pi u, nagı adiñ yıgwō añ niñbō u ud ju hubikō niñöl gi, nan kamiñ miñhau miñhau, yıgwō añ niñbō u haga, “Aue!” ga. ⁴ Hageia niñnō, kaj hos añi yabiñ ap apjaka. Bi ap hos adō anıbu asik mideia. God gö bi anıbu ktō niñe udöm, ram minōñ it yañ aramöm gö, niñi bi ram minōñ gau gau magōñhalō agamıñ mideila u arō göm, pen pen al paköl göm gilō arnab. Anıbu God niñ ru miñö kid kub ap ña.

⁵ Pen Sipsip Pi u, nagı adiñ yıgwō niñgañ niñbō u ud ju hubikō niñöl gi, nan kamiñ miñhau miñhau, yıgwō niñgañ niñbō u pen haga, “Aue!” ga. Hageia niñnō, kaj hos piñ ap apjaka. Bi kaj hos adō anıbu asik mideia u, nan magō nan skel libal rö skel ap udöl mideia. ⁶ Manō ap, nan kamiñ miñhau miñhau mideila añ au niñbō hagōm, bi kaj hos piñ adō asik mideia u niñ haga, “Kiyō kub aunab rö, mani kid añi damöm, nan iru raumıdal rö rauagnaböl. Wid magō cög [‡] añi ap rauniñ, mani pe ñin añi ap udpal rö nöp rauöl; pen bali magō cög miñhau niñgañ rauniñ, u rö nöp mani pe ñin añi ap udpal rö nöp rauöl. Pen olip wel u abe, ñig wain u abe pör rauab rö rauöl!” a ga.

⁷ Pen Sipsip Pi u, nagı adiñ yıgwō miñö niñbō u ud ju hubikō niñöl gi, nan kamiñ miñhau miñhau, yıgwō miñö niñbō u pen haga, “Aue!” ga. ⁸ Hageia niñnō, kaj hos he paköp ap apjaka. Bi kaj hos adō anıbu asik mideia u, hib niñe Umeb; pen bi niñe aip hain aueia u, hib niñe Wip Ana Ram. God gö me, bi anıbu miñhau adō ke ke gilō, niñi bi ram minōñ gau iru nöp umöl rö la. Rimnap

[†] 6:1 Rep 4:6; 5:1 ^{††} 6:2 Sek 1:8; 6:1-6 [‡] Grik manō koiniks a göp u, lida añi ap nöp rö.

pen pen alöm umnaböl, rimnap kiyō kub auō umnaböl, rimnap miñna nan gau gö umnaböl, rimnap kain hapeb nan hauñ gau hau lilō umnaböl. Anig göl um damöm me, niñi bi minōñ nabōñ it i midpal iru nöp rö umnaböl, pen iru nöp yabiñ mideinaböl. ^{††}

⁹ Pen Sipsip Pi u, nagı adiñ mamıd u ud ju hubikō niñöl gi, niñnō, God niñ nan sabe gep bid mo u, niñi bi God Manō niñ udöm, piñiñ gagöm, niñi bi gau kalip hag ñöm, Kraıs niñi bi niñe midpun waiō haglō, kalip al pak lila ana kale gau mideila. ¹⁰ Kale wiñ kub alöm hagla, “God Bi Kub ktō yabiñ. Ne Bi Uñ. Ne niñö yabiñ adō u nöp gıpan! Pen ñin aıgegō rö midmön, niñi bi ram minōñ it yañ, hanıñ al pak lila gau kalip manō kub gimön, ilön ñinabön?” ö gila. ¹¹ Anig haglō niñöl gi, ejol gau kalip wañiñ rud miñö ke ke ñöl gi hagla, “Söl midöp; abad midaimim. Namam nañin kalöp aip God niñ wög gi ñibal gau, rimnap halō al pak löl me, God wö ral la naba u arō, hagabim rö ginab,” a gila. ^{‡‡}

¹² Pen Sipsip Pi u, nagı adiñ kagoñ jıñ u ud ju hubikō niñöl gi, niñnō, munmon kub yabiñ u udö niñöl gi, sidö u, wadi asöl mab inöm piñ göp rö u gö, rakin u böñ nöp hagape midöp rö añi yabiñ la. ^{†††13} Gapi gau, pinöm ktō udöm kia magō po gagöp gau gu lugöp rö u ju lu-ga. ^{†††14} Pen kumi kabō adō lañ, hanai ral libal u rö ga. Ram minōñ ilö gau abe, ram minōñ ñig riñ giğabö ga gau abe, midmidal ka u arō göm, ^{††††} gi ke ke arla.

¹⁵ Anig gö niñöl gi, kiñ ram minōñ ke ke gau, kiñ ñi pro kale gau, bi kub ami bi abad mideila gau, niñi bi gep yabiñ gau, niñi bi hib mideia gau, niñi bi rau dam lilō nagı wög geila gau, niñi bi gası ke niñöm wög geila gau, magōñhalō, piñiñ gi amöm kabō miñgan, minōñ miñgan gau pi gi mideila. ^{†††††16} Pi gi midöm hagla, “Bi sea kiñ adō asik midöp u abe, Sipsip Pi u abe hanıñ ilön kub ñinabil ñin hain pör hagpun u hadö auöp u me, hon midagaiun. Kabö juöm aka ram minōñ ilö kub gai i pa jö gi apöm, hanıñ böñ nöp pasa gö, Bi sea kiñ asik midöp u hanıñ niñagnim; Sipsip Pi hanıñ manō kub hagöm pen ilön kub ñagnim,” a gila. ^{†††††}

Isrel niñi bi iru nöp God kliñ niñe udla

7 Pen kuöyañ u niñnō, ejol miñhau miñhau ram minōñ got miñhau miñhau ke ke urak midöm, pinöm miñhau miñhau udöl midöm, minōñ nabōñ, ñig solwara, mab gau, naiñ gagnim, a göm, nabōñ kale ke añi añi udöl gi mideila. ^{†††††2} Pen yad niñnō, ejol ap sidö lim göp gau niñbō, God Bi Pör Kamiñ Midöp nan kliñ rik lep niñe u damöm, ejol miñhau miñhau God hagö söl ram minōñ ñig solwara gi naiñ ginıñ gaila anıbu gau kalip haga, ³ “Pidōñ gim! Niñi bi God hon niñ wög gi ñibal gau kliñ niñe u nable kale lañ rikaiun; hainö pinöm yube, amöm ram minōñ, ñig solwara, mab nan gau gi naiñ ginim,” a ga. ^{†††††}

^{††} 6:8 Jer 15:1-3; Esi 5:12,17; 14:21 ^{†††} 6:11 Rep 7:9,13; 19:14

^{††††} 6:12 Mad 24:29; Ap 2:20; Rep 8:12; 11:13; 16:18 ^{†††††} 6:13

Ais 34:4 [§] 6:14 Rep 16:20 ^{§†} 6:15 Ais 2:10,19,21 ^{§††} 6:16-17

Joe 2:11; Mal 3:2; Luk 23:30 ^{§‡} 7:1 Jer 49:36; Dan 7:2 ^{§†††} 7:3 Esi 9:4,6; Rep 9:4

⁴ Pen manö ap hagla niñnō, nibi bi God kliñ nipe nable lañ rikla anib gau, Isrel nibi bi it ke ke gau jim ñila u wan hadred podi po dausan (144,000). †

⁵ Nibi bi anib gau, Juda it u kale 12,000;

Ruben it u kale 12,000;

Gad it u kale 12,000;

⁶ Asa it u kale 12,000;

Napdalai it u kale 12,000;

Manasa it u kale 12,000;

⁷ Simion it u kale 12,000;

Lipai it u kale 12,000;

Isaka it u kale 12,000;

⁸ Sebyulan it u kale 12,000;

Josep it u kale 12,000;

Benjamin it u kale 12,000,

u me, jim ñila u wan hadred podi po dausan me u.

⁹ Pen manö kali kliñ rikpin anibu naböñ niñ damem, kauyañ u naböñ niñem niñnō, Bi sea kiñ asika u abe, Sipsip Pi u abe midlö niñöl gi, nibi bi iru nöp amgö ilö adö kale au urak mideila. Nibi bi anib gau, ram minöñ ke ke la rö, it ke ke la rö, hañ ke ke la rö, manö yabiñ ke ke la rö, gau nibö gau nibö apöm mideila. Nibi bi wö ralep rö midageia anib gau, magöñhalö wañj rud nöp yimöm, galon uñañ ud midöl gi, ¹⁰ God hib nipe haglö adö arö niñöl gi, wiñ kub hagöm hagla,

“God hon sea kiñ bis göp u abe,

Sipsip Pi u abe hanip nan a gimil gi aij gilö u me, kamiñ arnabun,” a gila. ††

¹¹ Ejol gau magöñhalö Bi sea kiñ asik mideia u abe, bi manö ud asikep gau abe, nan kamiñ mihau mihau gau abe, kalip big gigabö gi mideila. Kale ap lug kugom yimöm, ubör yihöñ göm, God hib nipe u dap ranöm, ¹² hagla,

“Niñö yabiñ!

God hon hib ke halö midöp, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

Nipe mailö aij ke halö midöp, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

Nipe gasi aij ke yabiñ midöp, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

Nipe ga u, nip aij yabiñ, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

Nipe aij ke yabiñ midöp, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

Nipe nan niñön ginam a ginab u, u nöp ginab, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

Nipe klö ke yabiñ midöp, a gun,

hib nipe hagno adö arañ.

God hon hib nipe u pör pör nöp hagno adö arañ.

Niñö yabiñ!” a gila. †

Kuöyañ ilön udagnaböl

¹³ Pen bi kub manö ud asikep anib gau bi ap, yip hag niñöm haga, “Nibi bi wañj rud libal anib gau an? Pen kale gai nibö aubal?” ö ga.

¹⁴ Hageia hagnö, “Bi kub. Yad niñagpin; pen ne niñban,” a ginö. Anig hagnö, yip haga, “Nibi bi gai i

† 7:4 Rep 14:1,3 †† 7:10 Rep 4:10 † 7:12 Rep 5:12

kalip marö ñilö, biñam yabiñ midöm kamiñ aubal. Pen kale Sipsip Pi hagape nipe u udöm, wañj kale gau ut mañi gilö, rud göp. ††¹⁵ Anib u me,

“Kale God sea kiñ it an au midöl gi, sidö an, sibön yañ, sabe gep ram raul migan nipe u wög nipe göl gi, gi-pal.

Bi sea kiñ bis gi midöp u

kalip abad mid aij yabiñ ginab. ††

¹⁶ Kalip kiyö kuöyañ gagnab, ñig nan kuöyañ gagnab, sidö kal kuöyañ niñöm ilön gagnab. †††

¹⁷ Niñön ginig: Sipsip Pi sea kiñ an au midöp u,

sipsip abadep bi kale midöm,

kalip ut gi ñig ilam junab gau arö,

ñig kamiñ magö ñeb u ñiñnaböl.

Pen God nipe miñöñ ñig kale u

magöñhalö wik gi yunab,” a ga.

Sipsip Pi u nagí mudun jñj u hubika

8 Pen Sipsip Pi u nagí mudun jñj u hubika niñöm kumi kabö adö lañ au manö ap hagagöm, yöp magö ap magöñhalö agamiñ yihariñ mideia. ² Pen midem, ejol unbö mudun jñj God amgö ilö adö au urak midpal gau niñnō. Ejol anib gau añj magö ke ke udla.

³ Pen ejol ap rin aij kabö gol udöm gila ap udöl mideia. Nipe pen amöm, God nip sabe gipal bid adö goñ au gilañ urak mideia. Nip nan laulö in hañj aij auöp u iru nöp ñila. God nip nan sabe gep bid kabö gol udöm gila u sea kiñ adö au mideia niñöm ejol anibu, nan hañj aij anibu ud God nibi bi nipe nip sabe gila manö u aip ut mañi göm, bid adö au ud magum gi dap lauö niñöl gi, hadu anibu in ap ran ara. †††⁵ Pen rin aij anibu udöm, mab miñañ God nip nan sabe gep bid adö lañ ineia gau ud rin migan yañ löm, ud minöñ naböñ it yañ yua niñöm rimu hagöl gi, gigabö göl gi aram milö bö arö niñöl gi, añim añim udöl gi, munmon uda. †

Ejol añj magö gau pu ginig geila

⁶ Magö anibu, ejol unbö mudun jñj añj magö ud mideila gau, ud dap ranöm pu ginig geila.

⁷ Ejol nöd u, añj magö nipe u pu gö, möñ gapí magö u abe, mab miñañ u abe, hagape ut mañi göl gi, minöñ naböñ it yañ hoñ yua. Anig gö, minöñ naböñ it i naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap, mab, nan uñañ kamiñ kamiñ urak mideia gau, magöñhalö in habik ñiñ ara. ††

⁸ Pen ejol yigwö an nibö u, añj magö nipe u pu gö, ram minöñ ilö kub yabiñ mab rö ineia ap, ñig solwara an au ud yua. Anig gö, ñig solwara au naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap ñig solwara magöñhalö hagape la. ⁹ Pen kabsañ nan ñig solwara mideila gau, naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap magöñhalö um hakla. Ñig magib ñig solwara au mideila gau naböñ

†† 7:14 Dan 12:1; Mad 24:21 ††† 7:15 Ais 49:10 †††† 7:16 Sam 23:2; Ais 25:8; Rep 21:4 †††† 8:3-4 Rep 5:8; Eks 30:1-3 § 8:5 Lep 16:12; Eks 19:16-19; Rep 11:19; 16:18 §† 8:7 Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30

mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap böñ nöp pa jö ma jö göm piral ara.

¹⁰ Pen ejol yigwö nigan nübö u, ałiñ magö nipe u pu gö, gapı pagfın kub mab mıtön rö apöm, kumi kabö adö lañ nübö big jua. Anig gö, ñig ribö gau abe, ñig il-am gau abe naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap gi naij ga. ¹¹ Gapi anıbu hib nipe, "Marasin Asi". Nibi bi iru yabiñ nöp, ñig gi naij ga anıb gau ñiñöm umla. †

¹² Pen ejol yigwö milö u, ałiñ magö nipe u pu gö, sidö, rakın, gapı gau hadu rö pañu göm, mailö aij pör göp rö gaga. Sidö u, naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap gi naij ga. Rakın u, naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap gi naij ga. Gapi gau, naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap gi naij ga. Sidö mailö magö u, naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap sidö mailö gaga. Sib an yan magö u, naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap rakın mailö gaga. ††

¹³ Pen yad anig göl niñ mid niñöl gem niñnö, yaur du ap kumi kabö an aulik u gi ajöl göm, manö kub rö hagöm haga, "Ake! Ake! Naij yabiñ ginig gab. Ejol rimnap halö ałiñ magö kale pu ginig gaböl. Ejol mihau nigan anıb gau ałiñ magö kale gau pu gilö, nibi bi minöñ naböñ adö it i midpal gau kalıp naij yabiñ ginab!" a ga. ‡

Ejol mamid u ałiñ magö nipe u pu ga

9 Ejol mamid u, ałiñ magö nipe u pu ga niñöm, yad niñnö, gapı kumi kabö adö lañ nübö big ju minöñ naböñ it yan ap lug gi mideia. Pen gapı anıbu niñ ki rib utöm miñan mauñ juaga u ñeila. ^{†2} Gapi anıbu ki rib u udöm, utöm miñan mauñ juaga ajöñ u hiikö, hadu kub yabiñ ap ranöm, sidö u gö pañu göm, sibön aua. ^{†3} Anig gö, jöñ habıadıñ gau, hadu an anıb gau nübö gi dam minöñ naböñ adö yan löm, God nipe gö, rırabö gau nıbi bi big ilön ñınab rö ginig geila. ⁴ God nipe jöñ habıadıñ anıb gau kalıp haga, "Nan ułan, mab ułan, nan niñön niñön minöñ naböñ it yan rannım gau, gi naij gagmim; nıbi bi kłiñ yad u nable kale lañ midagöp gau nöp gi naij gimim," a ga. ^{†5} God haga anıbu, jöñ habıadıñ gau nıbi bi kalıp böñ nöp al pak lö umöl rö la-ga; yiñariñ rakın unbö mamid u ilön naij unbö ke kalıp ñöl rö la. Kalıp ilön ñınaböl anıbu, rırabö gau nıbi bi big ilön ñınab rö ñınab. ⁶ Ñın an anıbu, nıbi bi anıb gau umnabun, a göm, niñnaböl u pen umeb adan ramö ap midageinab. †††

⁷ Jöñ habıadıñ anıb gau, bi kaj hos dam pen pen al-nig, nan kłö libal rö gau li mideila. Nabic cög kale adö lañ usajil bad kabö gol udöm gıla gau rö rol gıla. Mulu majmañ kale gau nıbi bi rö la. ^{†8} Nabic umagö kale gau, nıbi nabic umagö rö la. Pen meg kale gau, kain hapeb, laiön a gıpal u, meg rö la. ^{†9} Pabiñ gau, ain sior

† 8:11 Jer 9:15 †† 8:12 Esi 32:7; Rep 6:12-13 † 8:13 Rep 9:12; 11:14 †† 9:1 Rep 20:1 †† 9:2 Jen 19:28; Joe 2:2,10; Eks 10:12-15 ††† 9:4 Rep 7:3 ††† 9:6 Job 3:21; Jer 8:3 § 9:7 Joe 2:4 §† 9:8 Joe 1:6

rö u lila. Pen iru nöp auan pakeila u me, kaj hos iru nöp gadal badal gau iru nöp fıñ gi dam pen pen alnig amöm, gi gu göp rö u haga. ^{††10} Himgan adıñ miñ, rırabö amin nıbi bi hauö ilön göp rö u la. God gö, rakın unbö mamid u, nıbi bi gau kalıp ilön ke naij yabiñ ñöl gi mideinaböl. ¹¹ Jöñ habıadıñ anıb gau kiñ kale, ejol utöm miñan mauñ juaga abad midöp ejol anıbu me. Hibru manö hagöm, hib nipe Abadon a gimidal pen Grik manö hagöm, Apolyon a gimidal. ^{††}

¹² Anıb u, miñör kub nöd u hadö pis göp pen miñör kub mihöp midöp.

Ejol kagoł jıñ u ałiñ magö nipe u pu ga

¹³ Pen ejol kagoł jıñ u, ałiñ magö nipe pu ga niñöm yad niñnö, manö ap auaiabıd kabö gol udöm gıla adö au, kom mihau mihau midmidöp anıb au nübö. Bıd anıbu God amgö ilö au gılan mideia. ¹⁴ Manö anıbu ejol kagoł jıñ ałiñ magö ud mideia u niñ haga, "Ejol mihau mihau nagı adık lilö, ñig kub yabiñ Yupredis got au midpal gau, hubık yumön," a ga. ¹⁵ God ejol mihau mihau anıb gau kalıp nöd hag lö, mi anıbu nöp, rakın anıbu nöp, ñın anıbu nöp, magö anıbu nöp abad mid-midal u me, ñın anıbu hadö aua rö, nıbi bi minöñ naböñ it i iru nöp al pak lö, a göm, hubık yua. Nıbi bi minöñ naböñ adö it i midpal gau magöñhalö naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap al pak linig arla. ^{††16} Pen yıp hagla niñnö, ami bi kaj hos adö asiköm nıbi bi pen pen al pak linig arla gau du hadred mıtön (200,000,000) mideila.

¹⁷ Pen yad niñnö, kaj hos kale gau abe, bi hos adö asıkla gau abe kapa sior yımıla gau, rimnap mab mıtan ałi rö ga, rimnap kabö mu "sapaia" a gıpal u rö ga, rimnap kabö uhałın "salpa" a gıpal u rö ga. Kaj hos nabic gau, laiön nabic rö la. Meg miñan kale lañ nübö mab mıtan abe, hadu abe, nan salpa hałiñ naij asi yabiñ u abe aua. ¹⁸ Meg miñan kale lañ nübö mab mıtan abe, hadu abe, nan salpa hałiñ naij asi yabiñ u abe apöm gö, nıbi bi iru nöp um hakla. Nıbi bi minöñ naböñ adö it i midpal gau magöñhalö naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap umla. ¹⁹ Kaj hos anıb gau kłö kale u mideia maj miñan kale abe, amin adıñ miñ kale abe. Amin kale gau, haiño nabic rö la u me, nıbi bi gau kalıp gi naij göl rö la. ²⁰ Pen nan naij anıb gau gö, nıbi bi iru nöp um hakla u, nıbi bi mideila gau ga anıbu niñöm, niñön ginig kabö mab nan gau udun ñımagö hon ke nöp nan piral gi libun a göm, arö gagla. Niñön ginig nan si nan naij gıpun a göm, arö gagla. Pen nan yiñariñ gau, nan amgö niñagmidöp gau, nan manö niñagmidöp gau, nan adan ajagmidöp gau, nan kabö gol, silpa, bras, kabö, mab udöm gıla gau nöp sabe gun a göm, kijaki aiön pi nan naij gau kalıp nöp sabe gun a göm, gi mideila. ^{†21} Pen wıp alöm, kuj göm, nıbi si bi si göm, nan si udöm, gilö arö niñöl gi, niñön ginig anıg gabun, a göm, arö gagla.

§†† 9:9 Joe 2:5 §† Hibru manö Abadon abe, Grik manö Apolyon abe, manö it u "Bi nıbi bi al pak lep." §†† 9:15 Rep 8:7-12 §† 9:20 Rep 16:9,11; Sam 115:4-7; 135:15-17; Dan 5:23

Ejol ap Jon nip köp ñö ñiña

10 Pen naböñ niñ damem niñnö, ejol klö yabiñ unbö ke ap kumi kabö adö lañ nibö auajip. Ejol anibu nip kumi rud ap wam wam gö niñöl gi, siböñ nabic nipe piral gıgabö göm, mulu adiñ nipe u sidö rö mailö göm, ma kid nipe u mab inöm miñañ göp rö u ga. ² Nipe kumi kabö adö lañ nibö apöm, ma yijig kid u ñig solwara adö u rauöm, ma sidagö kid u minöñ adö u raua. Köp pro bad ap pıñai udöl gi mideia. ³ Pen nipe kaj laiön manö kub hagöp rö u hagö, rimu unbö mudun jirñ u manö kub hagöm manö rimnap pen haka. ⁴ Manö haga anibu kali kliñ riknam, a ginö, manö ap kumi kabö adö lañ nibö haga, "Manö anibu halö kali kliñ rikagmön; manö anibu pi göl midañ," a ga. [†]

⁵ Pen ejol ma böñ lap u ñig solwara adö u rauöm, böñ lap u minöñ adö u rauöm mideia niñnö u, ñin yijig kid nipe u dap ranöm, God ram minöñ adö lañ au yama. ^{††6} Anig göm, God pör nöñ pör nöñ kamirñ midöp u, kumi kabö adö lañ nan gau magöñhalö gi la u, minöñ naböñ nan gau magöñhalö gi la u, ñig solwara nan gau magöñhalö gi la u, God niñö anibu midöp rö niñö yabiñ hagabin a göm haga, "God miñi rapin midagnab! ⁷ Pen ejol mudun jirñ u añir magö nipe pu ginig ginab ñin anibu nöñ, God nipe manö hagep bi nip wög gıla gau kalip haga rö nöñ, manö nipe pi göl midöp u uri ginab," a ga. [‡]

⁸ Pen manö kumi kabö adö lañ nibö nöñ niñnö u, yip kauyañ hagöm haga, "Ejol ma böñ lap u ñig solwara adö rauöm, böñ lap u minöñ adö rauöm midöp u nip ammön hagö, köp pro pıñai ud midöp u, nöñ ñinim," a ga.

⁹ Anig hageia, ejol mideia u amem, yip köp pro yagol u ñi, a ginö, yip ñöl gi haga, "Ud ñöñ. Niñö, meg migan ne u bom ñig dö kal göp rö ginab u pen mudun añ yañ amöm, asi ginab," a ga. ^{††10} Hageia, köp pro anibu uдем niñnö, bom ñig dö kal rö ga u pen ñirñ pa bo yunö, mudun añ yañ amöm asi ga.

¹¹ Pen yip haga, "Niñi bi ram minöñ ke ke gau iru nöñ, hañ ke ke gau iru nöñ, manö yabiñ ke ke gau iru nöñ, kiñ ram minöñ gau abad midpal ke ke gau iru nöñ, hainö kalip niñön niñön ginab u, God manö u kauyañ hag ñimön," a ga.

Bi God manö hag ñeb miñau

11 Pen yip ur milö nan li niñbal ap ñöl gi hagla, "Am God sabe gep ram u li niñmön, God nip nan sabe gıpal bid adö u li niñmön, gimön. Niñi bi God sabe gep ram raul migan apöm nip sabe ginaböl gau u rö nöñ, wö ral niñmön. ^{††2} Pen Juda niñi bi wasö gau, pör apöm waryö höñ añ yañ midpal rö, ka anibu halö li niñagmön. Niñön ginig: kale nöñ daun kub ut Jerusalem naij göl gi midlö midlö, rakin unbö ñin juöl miñöp ado gi da yigwö añ nibö (42) arnab. ^{††3} Yad pen, bi manö yad hag ñeb miñöp hag yunö, yiñariñ wadi

[†] 10:4 Dan 12:4,9†† 10:5 Dud 32:40; Dan 12:7† 10:7 Emo 3:7†† 10:9 Esi 2:8; 3:1-3†† 11:1 Esi 40:3; Sek 2:1-2††† 11:2 Luk 21:24; Rep 13:5

asöl rö gau yimöm, manö yad hag ñi ajlö, ñin wan dausan du hadred sikisdi (1260) arnab," a ga.

⁴ Bi God manö hagep anib miñau, Bi Kub minöñ naböñ it i abad midöp u, amgö ilö nipe au midpil. Kale mab olip ur miñau, tam miñau me. ^{††5} Pen niñi bi rimnap kalip miñöñ gi naij ginig gilö, mab miñañ meg miñan kale u nibö apöm, kalip in haknab. Kalip miñöñ gi naij geinaböl niñi bi gau, kalip anig unbö rö nöñ ginab. ^{††6} God kalip miñöñ klö nipe ñö, manö hagep wög nipe gi damöl gi, möñ alagañ, a gilö, alagnab; ñig gau hagep lañ, a gilö, hagep linab; niñi bi gau kalip marö niñön niñön gau gañ, a gilö, ginab. ñin aigeg anig ginim a ginabil u, anig unbö rö nöñ ginab. ^{††7} Pen God manö u hag ñi dammil, naböñ hag haklö, nan hapeb utöm miñan mauiñ juaga yañ nibö aunab u, kalip miñöñ aip pen pen gi damöm, böñ nöñ al pak lö umnabil. ^{†††}

⁸ Wip he milö anib miñau mideinabil daun kub yabiñ u lor añ au. Daun kub yabiñ anibu me, Bi Kub u nip mab kros ba lañ al pak lila. Pen daun kub yabiñ anibu hib ap Sodom, hib ap Ijip, a gıpal. ^{††}

⁹ Pen niñi bi ram minöñ gau ke ke midpal gau, it ke ke midpal gau, manö ke ke hagep gau, hañ ke ke la gau, kalip miñöñ niñöl gi nöñ midöm, wip he milö anib miñau dam rigöl gagmim, a gilö, umnabil ñin adiñ u riköm, ñin miñau niñañ halö kuö au nöñ midlö niñöl gi, niñi bi anib gau wip he milö anib miñau niñ sisi ginaböl.

¹⁰ Bi God manö hagep anib miñau, niñi bi minöñ naböñ adö it i midpal kalip miñör kub ñi midmidil rö, pen paj hagöm, nan kub niñöl gi, nan aij pen ñö pen ñö ginaböl.

¹¹ Pen ñin adiñ u abe, ñin miñau niñañ abe, wip he milö anib miñau gau midailö pen God nipe ake bad ap yuö añ kalip yañ arö urakmil nanöl midailö. Anig ga niñöm, niñi bi niñeila gau kalip aninñ yabiñ ga. ^{†††12} Pen bi God manö hagep anib miñau niñlö, manö kub ap kumi kabö adö lañ nibö, "Kale auil!" a ga. Niñi bi kauat mauat kale miñöñ gau niñ midlö niñöl gi, kumi rud ap kalip wam wam gi udö, God ram minöñ kumi kabö adö lañ au arlö. ^{††}

¹³ Pen magö anibu nöñ, munmon kub yabiñ udöm, daun kub anibu naböñ unbö siduñ lañ rö hagöm, naböñ unbö ajip u mideila niñöm naböñ añ ap pa jö ma jö gö, niñi bi sepen dausan um hakla. Pen niñi bi mideila gau, nan ga anibu niñöm piñirñ göm, God ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp u nip hib haglö adö ara. ^{††}

¹⁴ Pen niñim! Miñör kub yigwö añ nibö u hadö pis göp, pen miñi miñör kub yigwö niñañ nibö u söñ ginig gab. ^{†††}

††† 11:4 Sek 4:3,11-14§ 11:5 2Sa 22:9; Sam 97:3†† 11:6 1Ki 17:1; Eks 7:17-20; 1Sa 4:8††† 11:7 Dan 7:21; Rep 12:17; 13:7; 17:8†† 11:8 Luk 13:34††† 11:11 Esi 37:5,10†† 11:12 2Ki 2:11†† 11:13 Rep 6:12; 16:18††† 11:14 Rep 9:12

Ejol mudun jirj u aſirj magö nipe pu ga

¹⁵ Magö anibu nöp ejol mudun jirj u, aſirj magö nipe u pu gö niſjöl gi, manö ap kumi kabö adö laſj nibö hagöm haga,

“Uri Bi Kub hon u, Krais nipe u aip, ram minöſj gau magöſjhalö pör nöp pör nöp abad midnab,” a ga. †

¹⁶ Pen bi kub manö ud asikep ſin juöl aſi ap ado gi da yigwö milö u (24), sea kiſj adö kale u God amgö ilö nipe asik mideila gau, kugom yimöm ubör yihöſj göm, God niſj sabe göl gi hagla,

¹⁷ “God, ne Bi Kub klö ke yabiſj u!
Nöd midmidan, miſi miſep nöp midpan!
Bi klö unbö ke yabiſj pör midpan rö,
miſi niſi bi ram minöſj gau magöſjhalö
Kiſj kale midpan u rö,
nöp aij yabiſj gabun!

¹⁸ Niſi bi ram minöſj gau nibö nöp niſjöm, kal yabiſj ju-la.

Pen miſi ne kal juep ſin u hadö auöp.
Miſi niſi bi umla gau kalip
manö kub hagep ſin u hadö auöp.
Miſi niſi bi nöp wög göm,
manö ne hag ſibal gau abe,
niſi bi manö aij ne niſj udöm,
hib ne niſjöm ana uſjal gau abe,
niſi bi hib halö midpal aka
ramö gau midpal gau magöſjhalö,
nan aij kalip pen ſinabön,
ſin u hadö auöp.
Pen niſi bi haſöwalö göm,
niſi bi rimnap kalip al pak libal gau,
kalip pen u rö nöp al pak linabön,
ſin u hadö auöp,” a giſa. ††

¹⁹ Anig haglö niſjöl gi, God sabe gep ram kumi kabö adö laſj au midöp u miſan hiiköm, God Manö mideila kes magö u waiö la niſjöl. Magö anibu nöp aſim aſim udöm, rimu hagöm, gu kub yabiſj u hagöm, munmon udöm, möſj gapi magö kub yabiſj paköm, ga. ‡

Niſi u abe re ubiſj kub u abe

12 Pen naböſj niſj damem niſjöl, nan ke hain nibö kub ap kumi kabö aſj aulik ga. Niſi ap ſidö waſij rö löm, ma nipe rakin adö au löm, gapi unbö miſan laſj u, kwin rol giſal rö uſajil bad nipe nabic adö laſj lö mideila. ² Pen nipe ſi painaſj rikniſj, ſi painaſj ſinöſj niſjöl gi, wög paköm gaia. ††

³ Nan ke hain nibö ap halö, kumi kabö aſj aulik waiö la niſjöl. Re ubiſj hagape halö kub yabiſj unbö ke ap mideila. Nabic cög nipe unbö mudun jirj löm, kom nipe unbö ſiduſj laſj löm, kiſj rol giſal uſajil bad gau, nabic cög adö nipe ke ke löm mideila. ††† Re ubiſj kub anibu, amin nipe u gapi kumi kabö adö laſj gau pakö, iru nöp big ju minöſj naböſj iſj i ju luga. Anib u, gapi magöſjhalö

† 11:15 Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; 7:14 †† 11:18 Sam 110:5; Ro 2:5; Rep 20:11-13; Sam 115:13 ‡ 11:19 Hib 9:4; Rep 8:5; 15:5; 16:21 †† 12:2 Mai 4:10 †† 12:3 Dan 7:7

mideila gau naböſj miſau nigaſj rö hagöm, naböſj miſöp midailö, naböſj aſi ap big ju yua. Pen nipe niſi ſi painaſj yag dauniſj geia u, yag dauö ſinſin, a göm, apöm abad mideila. ††† Pen niſi anibu ſi ap yag daua. Niſi anibu nipe ain ur milö udöm, niſi bi ram minöſj gau magöſjhalö abad mideinab. Pen niſi u ſi anibu niſj yag dauö, ejol ap ſi anibu piſi gi udöm, dam God nipe sea kiſj nipe kumi kabö adö laſj midöp au ud ara. †††† God niſi anibu niſj ka ap gi lö, piſiſj gi anib gau amöm, anib gau nöp midö niſjöl gi, God niſj nan magö ſiöl gi abad mideinab ſin wan dausan du hadred ſikisdi (1260) arnab.

⁷ Pen kumi kabö adö laſj au, ejol kub Maikel ejol nipe gau udöm amöm, re ubiſj kub anibu yam nipe gau aip pen pen göm gi damöm me, ††† re ubiſj kub u yam nipe gau halö, kumi kabö adö laſj nibö al ridik yuöm böſj nöp minöſj naböſj iſj i yula. Re hadame dagol gau mideila, re anibu kiſjaki aka Seden a giſal u, nipe nöp niſi bi ram minöſj gau gau magöſjhalö kalip manö pir alö, manö piral nipe u niſjla. ††

¹⁰ Pen manö kub ap kumi kabö adö laſj au nibö hagöm haga,

“Miſi God nipe niſi bi gau ud kamiſj yunab.

Miſi God nipe klö nipe udöm, niſi bi ram minöſj gau gau magöſjhalö

Kiſj kub ke yabiſj mideinab.

Miſi God Krais nipe u nöp,

Bi Kub klö ke yabiſj midöm,

niſi bi ram minöſj gau gau magöſjhalö abad mideinab.

Nihön giſiſj: Seden nipe God amgö ilö nipe au midöm,

ſidö aſj, ſibön yaſj,

aſj mam hon gau nan ſi nan naiſj nihön nihön geila gau hagmidöp u,

niſj minöſj naböſj iſj yaſj ud yula. †††

¹¹ Pen aſj mam hon gau,

Sipsip Pi hagape nipe u abe,

Krais manö niſjöl hag ſimidal u abe gö,

Seden niſj mo kale gau liſa.

Niſi bi nipe nöp midpun, a göm, piſiſj gagöm,

hanip al pak liſiſj al pak löl, a gi gaſi niſjla.

¹² Anib u, kale kumi kabö adö laſj au midpim gau,

miſi miſi göl gi midaimim.

Pen kale minöſj naböſj abe, ſiſj ſolwara u abe midpim gau,

kalöp mög niſjbin.

Nihön giſiſj: Seden niſj kale midpim anib yaſj ud yulö,

ſin nipe iru midagöp rö, kal yabiſj juöp,” a ga. ††

¹³ Pen re ubiſj kub anibu, yip minöſj naböſj adö iſj i ud yubal, a göm, gaſi u niſjöm, niſi ſi yag daua anibu niſj

ridik gi yuaia pen, ¹⁴ God niſi anibu niſj yaur du kub auan kub miſau li ſi, nipe u göm ram minöſj kabö

nöp midöp aſj au God ka nipe gi la anibu ara. Am anib gau midö niſjöl gi, God nipe niſj nan magö ſiöl gi abad

††† 12:4 Dan 8:10 ††† 12:5 Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rep 19:15
§ 12:7 Jud 9 †† 12:8-9 Jen 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; Rep 20:2
§†† 12:10 Job 1:11; Sek 3:1 †† 12:12 Ais 44:23; 49:13

midö, mi mihau niḡaḡ rakin unbö kagoḡ jirḡ arnab. Re ubiḡ u niḡi u niḡ nan naiḡ ap ḡinim rö lagnab. †

¹⁵ Pen re ubiḡ u, niḡ ut rö ḡihak yunö niḡi aniḡu niḡ ugal araḡ, a göm, ḡihaka u, ¹⁶ pen minöḡ u niḡi aniḡu niḡ ḡi ḡiö, niḡ re ubiḡ ut rö ḡihak yua aniḡu minöḡ naböḡ miḡan gau pa jö ḡi amöm, ur ur gö ara. ¹⁷ Aniḡ gö, re ubiḡ u niḡi aniḡu mulu kal yabiḡ lugö, niḡi u niḡi paiḡaḡ niḡe gau, God Manö hagöp rö göm, Jisas manö niḡö niḡe niḡ udöm hain göm niḡi bi rimnap kalip hag niḡbal gau aip pen pen ḡinig ara. ^{††18} Pen re ubiḡ u amöm niḡ solwara ḡoḡ au urak mideia.

Nan hapeb ap niḡ solwara aḡ gau niḡö apjaka

13 Midem niḡnö, nan hapeb rö ap, niḡ solwara aḡ gau niḡö aueia. Nabic cög niḡe unbö mudun jirḡ löm, kom unbö siduḡ laḡ löm, kiḡ rol ḡipal usajiḡ bad gau, kom adiḡ ke ke löm mideia. Pen nabic niḡe unbö mudun jirḡ u, God niḡ hag juḡp hib naiḡ rimnap aḡi aḡi kalḡ kliḡ rik lilö mideia. [‡] Nan hapeb aniḡu, kain hapeb leped rö la u pen ma niḡe gau kain hapeb bea ma rö la. Meg miḡan niḡe u, kain hapeb laiön meg miḡan rö la. Pen re ubiḡ u, klö niḡe ke abe, kiḡ kub ke yabiḡ mideia klö u abe, nan hapeb aniḡu niḡ niḡa. ^{††3} Pen nan hapeb aniḡu nabic cög niḡe ap, nöḡ böḡ nöḡ al pak lilö kiḡa ga rö la u pen kuöyaḡ miḡep ga. Aniḡ gö, niḡi bi minöḡ naböḡ adö it i gau gau magöḡhalö gasi gasi löm, nan hapeb aniḡu niḡ hain ḡila. ^{††4} Pen re ubiḡ aniḡu kiḡ kub ke yabiḡ mideia klö u nan hapeb aniḡu niḡ niḡa u me, niḡi bi gau re ubiḡ aniḡu niḡ hib haglö adö ara. Pen nan hapeb aniḡu abe kiḡ kub ke yabiḡ rö midöp u, niḡi bi rimnap niḡ aip pen pen göl rö lagöp, a göm, niḡi bi gau magöḡhalö nan hapeb u, u rö nöḡ hib niḡe haglö adö ara.

⁵ Pen God nan hapeb aniḡu niḡ niḡebir arö gö, hib niḡe ke hagö adö arö, God hib niḡe manö naiḡ hagöm dap lugö, rakin unbö niḡ juöl miḡöp ado ḡi da unbö yigwö aḡ niḡö u (42) ara. ^{††6} Niḡe aniḡ göm, God niḡ hag juöm, hib niḡe manö naiḡ hagöm, ram minöḡ niḡe kumi kabö adö laḡ au hag juöm, adö laḡ au niḡe aip midpal gau kalip hag juöm, ga. ⁷ Pen God nan hapeb aniḡu niḡ niḡebir arö gö, Kraiḡ niḡi bi niḡe gau aip pen pen göm, al juöm, niḡi bi gau magöḡhalö, it ke ke midpal rö, ram minöḡ ke ke midpal rö, manö yabiḡ ke ke hagpal rö, haḡ ke ke löp rö, kalip magöḡhalö abadöl mideia. ^{††8} Niḡi bi minöḡ naböḡ adö it i gau gau magöḡhalö rö, nan hapeb aniḡu hib niḡe haglö adö arnab. Pen niḡi bi au, ram minöḡ hadame dagol gau ḡi laga niḡ u, God niḡi bi pör kamiḡ nöḡ mideinaböl buk aniḡ yaḡ hib kale kalḡ kliḡ rik aḡa gau nöḡ, nan hapeb aniḡu hib niḡe haglö adö aragnab. Buk aniḡu, Sipsip Pi al pak lilö uma u buk niḡe me u. [§]

⁹ Kale niḡi bi gasi rimid midainim gau manö aniḡ i niḡim!

¹⁰ Niḡi bi God naḡi aröl, a göm, niḡöḡ gau,

naḡi arnaböl.

Niḡi bi ru milö kid udöm biniḡ ḡilö umöl, a göm, niḡöḡ gau,

ru milö kid udöm biniḡ ḡilö umnaböl.

Aniḡ ḡinab rö, Kraiḡ niḡi bi niḡe gau ap lug pakagun, a göm, Kraiḡ manö aij u niḡ ud pidöḡ göm, hagöp rö göm, Kraiḡ niḡ cig aij ḡöl ḡi nöḡ midaiöl. ^{§†}

Nan hapeb ap halö minöḡ naböḡ aḡ ḡiyaḡ niḡö apjaka

¹¹ Pen kauyaḡ niḡem niḡnö, nan hapeb rö ap halö minöḡ naböḡ aḡ ḡiyaḡ niḡö apjaka. Kom niḡe mihau u, sipsip pi kom rö la u pen manö niḡe u, re ubiḡ rö haga.

¹² Niḡe nan hapeb nöḡ niḡö u niḡ wög ḡi ḡiöl ḡi, niḡi bi ram minöḡ gau magöḡhalö manö klö hagöm gö, nan hapeb nöḡ niḡö nöḡ böḡ nöḡ al pak lilö kiḡa ga rö la u pen kuöyaḡ miḡep ga aniḡu niḡ hib haglö adö ara.

¹³ Nan hapeb hain niḡö u nan gagep rö göm, nan niḡeb niḡagep rö göm, ga. Niḡi bi niḡmidlö niḡöl ḡi, niḡe gö, mab miḡaḡ kumi kabö adö laḡ niḡö ap minöḡ naböḡ it yaḡ luga. ^{§††14} Pen God niḡe nan hapeb hain niḡö aniḡu niḡebir arö gö, nan hapeb nöḡ niḡö amgö ilö niḡe au nan gagep rö gaia u me, niḡi bi minöḡ naböḡ gau gau magöḡhalö manö piral niḡe u niḡ udla. Nan hapeb hain niḡö u niḡi bi gau kalip hagö, kale nan hapeb ru milö kid ud böḡ nöḡ al pak lila u pen kauyaḡ midöp u hib niḡe dap ranniḡ, nan niḡ rö ap ḡi lila.

¹⁵ Pen God nan hapeb hain niḡö u niḡ niḡebir arö gö, nan ana nan hapeb nöḡ niḡö rö ḡi lila aniḡu niḡ ake bad u pu gö arö, kamiḡ löm, manö hagöm haga, "Yad bi kub. Hib yad nöḡ hagemim adö araḡ," a ga. Aniḡ hageia, niḡi bi hib niḡe haglö adö araga gau magöḡhalö hagö al pak lila. ¹⁶ Niḡe hagö, niḡi bi hib mideia gau, niḡi bi hib midageia gau; niḡi bi mani iru mideia gau, niḡi bi mani midageia gau; niḡi bi naḡi wög geila gau, niḡi bi gasi kale ke wög geila gau; kale magöḡhalö kliḡ ap niḡmagö yijig kid u aka nable laḡ udla. ^{§††17} Pen niḡi bi kliḡ aniḡu udagla gau, nan rauöl rö aka nan sikim göl rö laga. Kliḡ aniḡu me, nan hapeb u hib niḡe aka naba niḡe me u.

¹⁸ Niḡi bi gasi niḡ aij ḡipal gau manö it aniḡu uthai niḡöl rö löp. Niḡ aij göm me, nan hapeb aniḡu naba niḡe it u niḡnaböl. Naba aniḡu, bi ap hib niḡe u midöp. Naba aniḡu me kagoḡ kagoḡ kagoḡ (666).

Niḡi bi iru nöḡ kimap ḡisön niḡö ap hagla

14 Pen kauyaḡ niḡem niḡnö, Sipsip Pi u Saion Dum ilö laḡ ranöl midö niḡöl ḡi, niḡi bi wan hadred podi po dausan (144,000) gau niḡe aip mideila. Niḡi bi niḡe aip mideila aniḡ gau, nable kale laḡ hib niḡe u abe, Nap hib u abe kalḡ kliḡ rik lilö mideia. ² Pen manö ap kumi kabö adö laḡ au niḡö niḡ hij kub big gu hagöp rö aka rimu gu milöbö hagöp rö u hagö niḡnö. Manö aniḡu, nan ḡida rö pakpal hagöp rö u haga. ^{§††3} Pen niḡi bi wan hadred podi po dausan (144,000) aniḡ gau kale sea kiḡ adö au ḡidaḡ midöm, nan kamiḡ mihau

§† 13:10 Jer 15:2; 43:11; Rep 14:12 §†† 13:13 Mad 24:24; 1Ki 18:24-39; Rep 19:20 §† 13:16 Rep 14:9-11; 16:2; 20:4 §†† 14:2 Rep 1:15; 19:6

† 12:14 Dan 7:25; 12:7 †† 12:17 Rep 11:7 ‡ 13:1 Rep 12:3; 17:3,7-12 †† 13:2 Dan 7:4-6 †† 13:3 Rep 17:8 ††† 13:5 Dan 7:8,25; 11:36; Rep 11:2 ††† 13:7 Rep 11:7 § 13:8 Sam 69:28; Rep 17:8; 20:12,15; 21:27

mihau abe, bi manö ud asikep gau abe niñ midlö niñöl gi, kale kimap gisön nibö ap hagla. Kimap gisön nibö anibu, nibi bi minöñ adö it i nibö rimnap niñöl rö laga; nibi bi wan hadred podi po dausan (144,000) God rau adog uda anib gau nöp kimap anibu niñöl rö la. ¹⁴ Bi anib gau kale nibi aip gi ajagpal; bi praj rö midpal. Sip-sip Pi niñe gai arab niñöm, nip hain gipal. Krai kalip nibi bi anj gau nibö rau adog udöm, God nip abe, Sip-sip Pi nip abe kalip nan magö nöd ral daumidal rö nöp ña. ⁵ Manö piral rimnap hagagla; nan si nan najj rimnap gagla.

Ejol mihau niñan manö hag ñila

⁶ Pen kauyañ u niñem niñnö, ejol ap kumi kabö anj aulik u gi ajöl gi, nibi bi minöñ naböñ adö it i, hañ ke ke löp rö, it ke ke midpal rö, manö yabiñ ke ke hagpal rö, ram minöñ ke ke midpal rö, Krai manö aij pör mideinab u kalip hag ñinig ga. ⁷ Wiñ kub alöm haga, "God niñe manö kub hagnab ñin u hadö auöp rö, God nip aninñ gö piñiñ gimim. Bi Kub kumi kabö adö lañ, minöñ naböñ it i, ñig solwara, ñig ilam gau magöñhalö gi la u, hib niñe u hagpe adö arañ," a ga.

⁸ Ejol ap, ejol nöd u nip hain göl gi haga, "God gö daun kub Babilon böñ nöp ap lug paköp o! Nibi bi Babilon gau kale nibi si bi si göm, gi najj unbö ke gilö gilö, nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö niñöm anib unbö rö nöp gila. Babilon niñe ñig wain klö niñe ke niñöm, nibi bi ram minöñ ke rimnap gau kalip ñö ñiñlö, niñe göp rö, kale u rö nöp haut alö gi najj nöp gila," a ga. ¹¹

⁹ Ejol ap pen, ejol nöd mihau u kalip hain göm, wiñ kub alöm haga, "Nibi bi nan hapeb u hib niñe dap ranöl gi, nan nip rö niñöm gi lila u hib niñe dap ranöl gi, kliñ niñe u nable lañ aka ñimagö adö au udeinaböl gau, ¹⁰ God nip mulu yabiñ lugö, ñig wain asi yabiñ u, kap kale yañ ralö ajmañ rauö, ñö niñnaböl. Ejol ut gau abe, Sipsip Pi u abe niñmidlö niñöl gi, kalip hag mab ke yañ u yuö, mab miñañ salpa halö u kalip inö niñöl gi, wög pak mideinaböl. ¹¹ Mab miñañ u kalip inö niñöl gi, mab hadu anibu ranöm, gi damöm, pör pör nöp ap ranöl gi mideinab. Anib u, nan hapeb anibu hib haglö adö arnab nibi bi gau, nan ana nip rö gila anibu hib haglö adö arnab nibi bi gau, hib niñe kliñ anibu udnaböl nibi bi gau, God kalip pen ilön kub yabiñ u sidö anj, sibön yañ, pör pör nöp ñinab," a ga. ¹² Anig ginab rö, Krai nibi bi niñe gau ap lug pakagun, a göm, God Manö hagöp rö niñ ud pidöñ göm, hagöp rö göm, Jisas nip cig aij göl gi nöp midaiöl. ¹³

¹³ Pen manö ap kumi kabö adö lañ nibö yip haga, "Manö hagnig gabin i kali kliñ rikmön. Miñi marö göp ñin i, nibi bi Bi Kub nip niñ udöm umnaböl gau, miñ miñ ginaböl," a ga. Hageia, God Ana niñe haga, "Niñö yabiñ. Kale marö udöl gi wög uñham gi midpal rö, kale ake löm, miñ miñ göl gi mideinaböl," a ga.

† 14:3 Ais 42:10; Rep 5:9; 7:4 †† 14:8 Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rep 17:2; 18:2,3 † 14:9 Rep 13:12-17 †† 14:10 Jen 19:24; Sam 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Esi 38:22; Rep 16:19; 20:10; 21:8 †† 14:11 Ais 34:10 ††† 14:12 Rep 13:10

Nan wög minöñ adö it i pidöñ göp

¹⁴ Pen yad niñnö, Bi ap Ñi niñe rö bi ap, kumi kabö rud bad adö au asik mideia. Nabic cög niñe lañ, kabö gol udöm usajil bad gila ap rol göm, ru agon giñapi rö gigabe göp ru kid yabiñ wid magö rik daubal rö ap ud mideia. ¹⁵

¹⁵ Pen ejol ap, God sabe gep ram raul miñan yañ nibö apöm, bi kumi kabö rud bad adö au asik mideia u nip wiñ kub alöm haga, "Minöñ naböñ adö yañ wid magö gau po göp. Wid rik daupe ñin u auöp rö, ru agon giñapi rö ne anibu udmön, rik dap magum gimön," a ga. ¹⁶ Hageia, bi kumi kabö rud bad adö au asik mideia u, ru agon giñapi rö niñe u ud rib gi dö madö göm, wid magö minöñ naböñ adö gau rana gau magöñhalö rib gi dö madö gi dap magum ga.

¹⁷ Ejol ap pen God sabe gep ram raul miñan kumi kabö adö lañ au nibö höñ aua. Niñe u rö nöp ru agon giñapi rö ap udöl mideia.

¹⁸ Magö anibu nöp, ejol mab miñañ abad midmidöp u, God nip nan sabe gep bid au nibö apöm, ejol ru agon giñapi rö udöl mideia u nip wiñ kub alöm haga, "Wain magö minöñ naböñ adö yañ nibö gau po göp rö, ru agon giñapi rö ne u ud wain magö magöñhalö rik dap magum gimön," a ga. ¹⁹ Anig hageia, ejol anibu, ru agon giñapi rö niñe u ud rib gi dö madö göm, wain magö gau rik dam, God nip mulu lugö wain magö abhib jakep ka miñan u yua. Ka anibu God nibi bi gi najj gimidal gau kalip pen ilön ñinim rö midöp.

²⁰ Wain magö abhib jakep ka miñan anibu daun kub höñ adö mideia. Wain magö miñan anibu yuö, abhib jaklö niñöl gi, hagape u ran ajmañ rauöm, ñig ut kub ap lugöp rö, hag ap lugöl gi, kilomida unbö ñin juöl ajip böñ dañ (300) st rö ara. Hagape ut kub anibu kaj hos nabic adö lagod midöp rö u nöp adö lagod areia. ^{stt}

Ejol gau geinaböl, marö kub ke ke unbö mudun jñ u ginab

15 Pen nan ke hain nibö niñöm aiö hagep rö ap halö, kumi kabö anj aulik ga niñnö. Marö unbö mudun jñ gau gö, God nip mulu yabiñ lugöp u böñ nöp naböñ junab, a göm, ejol niñe unbö mudun jñ gau kalip hagö, marö kub anib gau dap minöñ naböñ it i aunig geila.

² Pen it anib au niñnö, ñig wañö glas rö ap mab miñañ halö ut mañ göm au mideia. Nibi bi nan hapeb hib naba midöp nan u abe, nan ana nip rö gila u abe aip pen pen göm win gila gau, goñ anib au urak mideia. God kalip nan gida rö ke ke ñö, ³ bi Mosis God nip wög gi ñimidöp manö u abe, Sipsip Pi manö u abe hagöl gi, kimap hagöm hagla, "God, ne Bi Kub klö unbö ke halö.

nan nihön ginabin a ginabön, ginabön. Ne kiñ bi kub ram minöñ gau magöñhalö,

††† 14:14 Dan 7:13 § 14:18 Joe 3:13 †† Grik manö hagöm 1,600 sidadia ††† 14:20 Ais 63:3; Rep 19:15

Kiŋ kale midpan u,
 pör pör yijig gimön,
 kabö rö nöp gıpan. †
 4 Nibi bi magöŋhalö nöp niŋöm, ana udnaböl.
 Ne aŋi nöp u† midpan.
 Nöp Bi Kub, a göm,
 hib ne haglö adö arnab.
 Ne nagi yijig göl adö u nöp
 gi aij gıpan u niŋöm,
 nibi bi ram minöŋ gau nibö gau nibö magöŋhalö
 apöm
 nöp sabe gıtaböl," a gıla. ††

5 Pen yad kauyaŋ niŋem niŋnö, God nip sabe gep sel
 ram au Ram Raul Miŋan Kamiŋ Aij Ke Yabi† u hiiköl
 mideia. †6 Pen ejol unbö mudun jıŋ u, nibi bi minöŋ
 naböŋ adö it i gau kalip marö kub unbö mudun jıŋ
 ŋinig, God sabe gep ram raul miŋan yaŋ nibö höŋ
 aula. Ejol anib gau, waŋij raul aij mimailö ga gau nöp
 löm, dip nagi kabö gol udöm gıla gau pabi† an au piŋ
 löm aula. 7 Nan kamiŋ miŋau miŋau anib gau aŋi ap
 apöm ejol unbö mudun jıŋ gau kalip kinaŋ kabö gol
 udöm gıla ke ke ŋa. Kinaŋ miŋan anib gau, Bi Kub pör
 pör mideinab u, nibi bi gi naij gilö God kalip mulu kal
 niŋöm miŋör ŋinab u ajmaŋ rauöm mideia. 8 God
 mailö aij ke nipe u abe, ktö naij nipe u abe gö, hadu
 kub yabi† God sabe gep ram anibu ajmaŋ rau mideia.
 Nibi bi ap sabe gep ram anibu raul miŋan aröl rö laga.
 Ejol unbö mudun jıŋ u, marö kub unbö mudun jıŋ nibi
 bi ŋinig geila gau ŋi haknaböl u nöp, hainö ram raul
 miŋan anibu aröl rö linab. ††

Ejol marö kub unbö mudun jıŋ gau ud daula

16 Pen yad niŋnö, manö ap God sabe gep ram raul
 miŋan yaŋ nibö ejol unbö mudun jıŋ gau kalip
 wiŋ kub alöm haga, "Nibi bi gi naij gilö God kalip mulu
 kal niŋöm miŋör ŋinab u, kinaŋ unbö mudun jıŋ ajöŋ
 laŋ ajmaŋ rauöm midöp gau, dam minöŋ adö yaŋ hoŋ
 gıpe araŋ," a ga.

2 Anig hageia, ejol nöd u kinaŋ nipe dam minöŋ adö
 yaŋ hoŋ gö, nibi bi nan hapeb kliŋ u udöm, nan ana
 nip rö gıla sabe geila gau, kalip wös hapeb ilön kub
 udep gau la. ††

3 Ejol yigwö an nibö u, kinaŋ nipe dam ŋig solwara
 adö u hoŋ gö, ŋig solwara u, bi uma hagape u rö löm,
 nan ŋig solwara an anib gau mideila gau, magöŋhalö
 um hakla. †††

4 Ejol yigwö niŋan nibö u, kinaŋ nipe dam, ŋig ilam
 juöp gau abe ŋig yiŋariŋ ap lugöp adö gau abe hoŋ
 gö, ŋig gau magöŋhalö hagape la. 5 Pen ejol ŋig
 magöŋhalö abad midöp u haga,
 "Ne Bi U†.

Ne hadame dagol midmidan; ne uri u rö nöp mid-
 pan.

Ne manö ud asik aij yabi† gimön,
 kalip niŋö yabi† anig gıpan.

6 Nibi bi anib gau nöp me, nibi bi ne gau kalip al pak
 löm,
 bi manö ne hagep gau kalip al pak löm gilö,
 hagape kale luga u me,
 ne kalip pen u rö nöp hagape ŋö ŋinaböl u,
 kale ke göm udaböl me u," a ga.

7 Anig hageia, manö ap God nip nan sabe gep bi† adö
 au nibö haga,

"God Bi Kub ktö naij ke yabi†.

Ne manö ud asik aij yabi† gimön
 kalip niŋö yabi† anig gıpan," a ga. †††

8 Ejol yigwo milö u, kinaŋ nipe u dam sidö u nip hoŋ
 gö, nibi bi gau kalip kal yabi† niŋnim rö la. 9 Kal yabi†
 niŋöm, kalip rapin ina u pen nan si nan naij gıla u,
 niŋön gıŋig anig gıpun, a göm, arö göm, mid aij göm,
 God hib nipe haglö adö araga. God hanip marö ŋab u,
 a göm, nip hag jula. †

10 Ejol mamid u, kinaŋ nipe u dam nan hapeb sea kiŋ
 nipe adö au hoŋ gö, nibi bi nipe abad midmidöp an au
 adiŋ sib ga. Wös hapeb löm, ilön kub gö, a†ab hau gi
 dö gıla u pen nan si nan naij gıla u, niŋön gıŋig anig
 gıpun, a göm, arö gagla; göl gi nöp midöm, God kumi
 kabö adö laŋ au midöp u nip hag jula. ††

12 Ejol kago† jıŋ u, bi kiŋ ram minöŋ sidö auab gau
 nibö aunaböl a göm, kinaŋ nipe u dam ŋig kub yabi†
 Yupredis hoŋ gö, ŋig anibu böŋ nöp mi†ep ga. †††

13 Anig gö niŋöl gi, aiön pi miŋau niŋan baŋ miŋau
 niŋan rö leia niŋnö. Ap re ubi† meg miŋan u nibö apja-
 ka; ap nan hapeb meg miŋan u nibö apjaka; ap bi God
 manö hagabin a göm manö piral nöp hagnab u meg
 miŋan u nibö apjaka. 14 Aiön pi anib gau nan gagep rö
 göl rö la. Kale amöm kiŋ ram minöŋ ke ke gau gau
 midpal gau magöŋhalö u† gi dap magum göm, God Bi
 ktö ke halö ŋin kub nipe hag la anibu, pen pen gıtaböl.
 ††

15 "Niŋ aij gimim! Yad auniŋ gabin u, bi nan si udep
 gau niŋ midagpal magö u nöp aubal rö u aunabin!
 Anib u me, nibi bi uhön hanagöm waŋij li aij göm
 mideinaböl gau miŋ miŋ gıtaböl; magö nöp gau ajlö,
 kalip nable gagnab!" †††

16 Pen aiön pi anib gau, bi kiŋ ram minöŋ ke ke gau
 nibö kalip u† gi dap magum gıla; ram minöŋ dap
 magum gıla anibu Hibru manö hagöm Amagedon a
 gıpal. ††

17 Ejol mudun jıŋ u, kinaŋ nipe u hoŋ ga an nöp adö
 laŋ gau. Hoŋ gö, manö ap sea kiŋ God sabe gep ram
 raul miŋan yaŋ nibö wiŋ kub alöm haga, "Naböŋ juöp,"
 a ga. 18 Anig hagö niŋöl gi, rimu hagöm gu gö arö
 niŋöl gi, aŋim aŋim udöl gi amdam magö bol gau ap
 lug paköm, munmon kub yabi† nibi bi minöŋ naböŋ it i
 nöd niŋagmidal rö ap aua. ††19 Munmon kub yabi†
 anibu udöm, daun kub yabi† Babilon u pabu göm, asik
 naböŋ miŋau niŋan löm, daun kub ram minöŋ ke ke
 gau ram nan gau bi† ju pa jö ma jö gabin, a göm, ulis

† 15:3 Eks 15:1; Sam 139:14; 145:17 †† 15:4 Jer 10:6-7; Sam
 86:9 † 15:5 Eks 38:21 †† 15:8 1Ki 8:10-11; 2Kr 5:13-14; Ais 6:4
 †† 16:2 Eks 9:10; Rep 13:12-17 ††† 16:3 Eks 7:17-21

††† 16:7 Sam 19:9; Rep 15:3 § 16:9 Rep 9:20-21 §†
 16:10-11 Eks 10:22; Ais 8:21-22 ††† 16:12 Ais 11:15 §† 16:14
 Rep 19:19 ††† 16:15 Mad 24:43-44; Rep 3:3 †† 16:16 Sek 12:11
 §† 16:18 Rep 4:5; 8:5

malis ga. Ga anibu, God nipe mulu kal niñöm, Babilon nibi bi gila u haut gagöm, kalip ñig asi kap ajön lañ ajmanñ raua u ñö ñiñla. ¹²⁰ Pen ram minönj pro ñig rüb gi-gabö ga gau abe, ram minönj ilö gau abe, böñ nöp ur ga. ¹²¹ Marö kub yabiñ u me, möñ gapi magö kub yabiñ gau, magö añi añi ñin juöl mihöp ado gi da unbö siduñ lañ (50) kilo rö, kumi kabö adö lañ nibö lugöm, nibi bi gau kalip kal halö paka. Kalip kal halö pakö God nip böñ nöp hag jula. †

Bi si udep nibi u ilön kub udnab

17 Ejol unbö mudun jirj marö ke ke daula gau, ap apöm yip haga, "It i auö, nöp nan ap yamnö nöñ! God geinab bi si udep nibi naj yabiñ u pen ilön kub udnig gab. Daun kub yabiñ ñig iru nöp söñ au midöp u nöp hagabin. ¹²² Bi kiñ ram minönj ke ke midpal gau, bi si udep nibi anibu aip gi ajöl göm, nibi bi minönj adö it i yihariñ gau u rö nöñ, nan si nan nipe gimidöp u kalip ñig wain nipe ñö ñiñlö, kalip haut alöp," a ga. †

³ Pen God Ana u yip ba lö niñöl gi, ejol u yip dam ram minönj kabö nöp midöp an gau arö niñnö, nibi ap, nan hapeb hagape ap adö lañ asik mideia. Nan hapeb anibu, hañ romañ nipe gau, hib God nip hag juep iru yabiñ nöp kali ktiñ rik lilö mideia. Nabic cög nipe unbö mudun jirj u löm, kom unbö siduñ lañ löm ga. ¹²⁴ Pen nibi niñnö anibu, waij hagape nibi kub libal rö löm, kabö gol iru nöp, kabö aij aij mani kub rauap iru nöp, magö pro kibap mitep rö rud gab "pöl" a gipal u iru nöp, hañ romañ nipe gau magöñhalö lö, mailö mailö göl gi mideia. Kap kabö gol udöm gila ap ud mideia. Kap migam anib yañ, bi aip si göm nan si pri naj yabiñ geia gau ajmanñ rau mideia. ¹²⁵ Nable cög nipe lañ manö pi göl midmidöp ap kali ktiñ rikla:

DAUN KUB YABIÑ BABILON U, NIBI SI BI SI GI AJPAL GAU ABE, NIBI BI NAGI NAJ YABIÑ GIPAL GAU ABE, NIME KALE ME U.

⁶ Pen yad niñnö, nibi anibu, nibi bi jisas niñ udöm manö aij nipe waiö hag ñeila gau kalip al pak löm hagape kale ñig wain rö ñiñöm haut al mideia.

Ga anibu niñem, ju damem gasi milö li midainö.

⁵⁷ Pen ejol anibu yip haga, "Nihön ginig ju dammön gasi milö libanñ Nan hapeb nabic unbö mudun jirj löm, kom unbö siduñ lañ löm göp u abe, bi si udep nibi nan hapeb adö lañ asik ajab u abe, manö it u nöp hag ñiñig gabin. ⁵¹⁸ Nan hapeb niñabön anibu, nöd midmidöp, miñi midagöp, pen söñ midöp, nipe utöm migam mauñ juaga yañ nibö auö, God gö böñ nöp ur ginab. God ram minönj hadame dagol gau gi laga ñin u, nibi bi minönj naböñ adö it i udnabin a göm niña gau, hib kale kali ktiñ rikaga gau, nan hapeb anibu kauyañ midnab u niñöm, aiö yabiñ ginaböl. Nihön ginig: nipe nöd midmidöp, miñi midagöp, pen hainö kuöyañ mideinab. ⁵¹¹

⁹ "Manö anib gau niñ aij göm nöp me, niñbal. Nan hapeb nabic nipe unbö mudun jirj midöp niñajan u, manö it adö mihöp midöp. Nabic unbö mudun jirj anib gau, dum unbö mudun jirj nibi anibu asik midöp gau me. ¹⁰ Pen nabic unbö mudun jirj anib gau, kiñ unbö mudun jirj gau me. Kiñ anib gau, unbö mamid u kiñ midöm hadö umla, miñi kagoñ jirj u nipe kiñ midöp. Kiñ mudun jirj u hainö aunig gab. Pen aueinab u, pro magö ap nöp mideinab. ¹¹ Pen nan hapeb nöd midmidöp, miñi midagöp u, nipe ke kiñ raleb jirj u aunab. Nipe me, kiñ unbö mudun jirj gau nibö bi ap. God gö nipe böñ nöp ap lug paknab. ¹² Pen kom unbö siduñ lañ niñajan gau, kiñ unbö siduñ lañ. Kale miñi kiñ midagpal pen hainö God gö kale magö añi ap nöp kiñ midöm, nan hapeb u aip wög göl gi, nibi bi gau abad mideinaböl. ⁵¹³ Kale gasi adö añi niñöm, nan hapeb u nip haglö, nipe kuö kalip u udöm, nibi bi gau kalip abad mideinab. ¹⁴ Kiñ anib gau, Sipsip Pi u aip pen pen ginaböl u pen nipe bi kub gau magöñhalö Bi Kub kale midöm, kiñ gau magöñhalö Kiñ kale midöm göp rö, nip al pak löñ rö lagöp. Nibi bi nipe ke wiñ alöm udöp gau, nip cig göl gi nöp mideinaböl rö, nipe aip kiñ anib gau gilö böñ nöp ap lug paknaböl," a ga.

¹⁵ Pen ejol anibu yip haga, "Ñig gau bi si udep nibi asik midajip niñajan gau, nibi bi hañ ke ke löm, manö yabiñ ke ke hagöm, ram minönj ke ke midpal gau me. ¹⁶ Kom unbö siduñ lañ niñajan gau abe, nan hapeb u abe, bi si udep nibi u nip mulu kal yabiñ niñöm, nan nipe gau magöñhalö pñi gi udeinaböl me, magö nöp mideinab. Pen hañ romañ nipe u niñöm, naböñ naböñ mideinab gau laulö in habik arnab. ⁵¹¹⁷ Nihön ginig: God kalip gasi ñö, gasi adö añi niñöm, nan hapeb u nip hagö, kuö kale u udöm gö arö me, God ginab a göm hag la rö nöñ ginab. ¹⁸ Pen bi si udep nibi niñajan anibu, nipe me daun kub yabiñ kiñ ram minönj ke ke gau magöñhalö abad midöp daun kub anibu," a ga.

Babilon ap lug pakniñ gab

18 Pen naböñ niñem niñnö, ejol ap halö kumi kabö adö lañ nibö auajip. Ejol anibu, God hag lö bi kub yabiñ mideia. Kumi kabö adö lañ nibö apöm, mailö aij nipe u gö, minönj naböñ it i magöñhalö mailö ga.

² Ejol anibu apöm wiñ kub alöm haga, "God gö daun kub yabiñ Babilon böñ nöp ap lug paköp o!

Böñ nöp ap lug paköp o!

God gö daun kub anibu, nibi bi ap midagöp yabiñ; kijaki aiön pi yaur naj gau nöp midöp e. ⁵¹

³ Nihön ginig: nibi bi Babilon gau kale nibi si bi si göm,

gi najj unbö ke gilö gilö,

nibi bi ram minönj ke ke gau magöñhalö niñöm anib unbö rö nöñ gipal.

Babilon nipe ñig wain ktö nipe ke niñöm,

nibi bi ram minönj ke rimnap gau kalip ñö ñiñlö,

† 16:19 Rep 14:10 †† 16:20 Rep 6:14 ‡ 16:21 Eks 9:23-24; Rep 11:19 †† 17:1 Jer 51:12-13 †† 17:2 Ais 23:17; Jer 51:7; Rep 14:8 ††† 17:3 Rep 13:1 ††† 17:4 Jer 51:7; Rep 18:16 § 17:6

Rep 18:24; 19:2 §† 17:7 Rep 13:1 §†† 17:8 Dan 12:1; Rep 11:7; 13:7 §† 17:12 Dan 7:7,24 §†† 17:16 Rep 18:8 §† 18:2 Rep 14:8; Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39

nipe göp rö, kale u rö nöp
 hauť alöm gi najj nöp gıpal.
 Kiŋ minöŋ naböŋ adö it i gau,
 nipe aip gi ajöm, gi najj nöp gıpal.
 Pen nipe nan aij aij gau udnam a göm pör gasi niŋöb
 rö,

bi minöŋ naböŋ adö it i nan sikim gıpal gau mani
 kub uđpal," a ga.

⁴ Pen yad niŋnö, manö ap halö kumi kabö adö laŋ
 nibö haga,

"Nibi bi yad Babilon midpim gau, daun anıbu höŋ adö
 ammim,

Babilon kai aip uť gagmim.

Nan si nan najj kale gıpal gau, kale aip gagmim.

İlön kub kale udnig gaböl u, kale u rö nöp udagmim.

†

⁵ Nan si nan najj gıpal gac u, nan asmen kub rö aram
 aram

kub yabiť ap ran ara kumi kabö adö laŋ.

God niŋöm kale nan si nan najj gıpal u

gasi niŋöl gi midöp. ††

⁶ Babilon nipe nibi bi rimnap kalip gi najj ga rö u,
 ne pen nip u rö nöp gi najj gimön.

Pen Babilon nipe nibi bi rimnap kalip gi najj ga rö nöp
 wasö;

nip pen gi najj ke yabiť gimön.

Babilon nipe nibi bi rimnap kalip niŋ asi niŋ rö wasö;

nip pen niŋ asi ke yabiť kap nipe hoŋ gimön nip niŋ
 niŋnim. ‡

⁷ Nan iru nöp udnam, a göm, hib nipe ke dap ranöb
 rö u,

nip pen ilön mab unbö ke yabiť niŋ, mög yabiť ginim.

Gasi nipe ke niŋöm hagöp,

"Yad nibi kwin aui asik midpin.

Yad nibi adu midagpin;

miŋör rimnap yip udnim rö lagöp,' a göp. ††

⁸ Anig hagöp u

pen God Bi Kub

nip manö kub hagöm ilön niŋab u,

bi klö unbö ke yabiť midöp.

God Bi Kub nipe gö, niŋ aŋi ap nöp miŋa kub ginab;

miŋöŋ kub ginab; nan magö pilagnab, kiyö kub

ginab.

Pen God Bi Kub nipe gö,

Babilon mab miŋöŋ lug in habik niŋ arnab. ††

⁹ "Babilon mab inöm hadu ap ranö niŋöm, kiŋ ram
 minöŋ ke gau nibö nibi anıbu aip gi ajmidal gau mög
 gö miŋöŋ ginaböl. †††¹⁰ Nibi u nip ilön mab ke yabiť
 ginab anıbu, hanip u rö nöp ginim rö löp, a göm, ke ke
 au daŋ midöm miŋöŋ göm hagnaböl,

'Wasö e! Wasö e! Daun kub ke yabiť e!

Babilon daun kub klö ke yabiť e!

Ne wan aua nöp manö kub niŋmön,

pen ilön kub udmön böŋ nöp ap lug pakpan,' a gin-
 aböl.

¹¹ "Pen daun kub anıbu ap lug paknab rö, bi nan
 sikim gimidal gau, miŋi nibi bi gau nan hanip
 rauagnaböl, a göm, mög gö miŋöŋ ginaböl. †††¹² Nan
 kale anıbu gau me, kabö gol, kabö silpa, kabö pro aij aij
 ke ke mani kub rauep, magö pro kibap miŋep rö rud
 gab 'pöl' a gıpal u; laplap aij yabiť nan 'linin' a gıpal u
 rik dam pak al dör gimidal u, laplap mu, laplap aťi,
 laplap ganwan hib nagı rö ud al dör göm 'silk' a gıpal
 u; mab haťiŋ aij au ep ke ke gau; kaj elpad meg kub
 udöm nan ke ke iru nöp gimidal gau; mab po aij aij
 mani kub rauep nan ke ke iru nöp gimidal gau; nan ain
 rö 'brons' a gıpal u, ain u, kabö 'mabil' a gıpal u udöm
 nan ke ke iru nöp gimidal gau; ^{†††}¹³ nan haťiŋ aij au ep
 niŋ ke ke gau, pauda ke ke gau 'sinamin' u, 'spais' u,
 'insens' u, 'mö' u, 'plaginsens' u; niŋ wain abe, olip wel
 abe; wid magö abe, plaua abe; kaj kau abe sipsip abe;
 kaj hos abe, nan kaj hos adıklö tip gi ud ajpal gau abe;
 nibi bi kalip ran daulö nagı wög gimidal gau abe, nibi
 bi aip pen pen göm kalip nagı li daulö nagı wög gim-
 idal gau abe. Nan kale sikim gimidal anıbu gau me u.

¹⁴ "Pen bi nan sikim gimidal gau Babilon nip
 hagnaböl, 'Haŋ roman ne gasi göp nan aij aij ne gau
 magöŋhalö adiŋ hir göp. Kabö gol silpa mani nan aij
 ke ke iru nöp ne u magöŋhalö hadö ur göp. Hainö
 kuöyaŋ udagnabön,' a ginaböl.

¹⁵ "Bi Babilon au nan gau sikim göm, mani kub udmi-
 dal bi gau, Babilon u nip ilön mab ke yabiť ginab anıbu,
 hanip u rö nöp ginim rö löp, a göm, ke ke au daŋ
 midöm miŋöŋ göl gi ^{†††}¹⁶ hagnaböl,

'Wasö e! Wasö e!

Daun kub ke yabiť e!

Daun kub kliŋ aij anıbi, waťiŋ aij aij,
 laplap aij yabiť linin rik dam pak al dör gimidal u,
 laplap mu, laplap aťi udöm rib adik li midmidöp;
 kabö gol, kabö pro aij aij ke ke mani kub rauep,
 magö pro kibap miŋep rö rud gab "pöl" a gıpal u
 udöm

rib adik li midmidöp. ^{†††}

¹⁷ Pen miŋi wan aua nöp nan aij aij nipe anıbu gau
 magöŋhalö hadö böŋ nöp ur göp,' a ginaböl.

"Niŋ magıb kapden gau abe, bi wög gep kale gau
 abe, nibi bi niŋ magıb adö ajpal gau abe, nibi bi niŋ
 magıb nan kago ud sikim gıpal gau abe, magöŋhalö
 ke ke au daŋ mideinaböl. ^{†††}¹⁸ Ke ke au daŋ midöm,
 daun kub anıbu mab inöm hadu kub upıť areinab u
 niŋöm hagnaböl, 'Daun klö ke yabiť i rö ap nöd midag-
 midöp e!' ginaböl. ^{†††}¹⁹ Kale haťiŋ udöm, nabic adö kale
 laŋ ud yuöl gi yuöl gi hagnaböl,

'Wasö e! Wasö e! Babilon daun kub klö ke yabiť e!

Babilon nipe midö niŋöl gi, kabö gol, kabö silpa,
 mani,

nan aij aij mani kub rauep nan gau ke ke iru nöp
 midö,

niŋ magıb ajöl gun, mani iru nöp udmidun u,

pen miŋi wan aua nöp nan aij nipe anıbu gau

† 18:4 Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17 †† 18:5 Jen
 18:20-21; Jer 51:9 ‡ 18:6 Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2De 1:6 ††
 18:7 Ais 47:7-9 †† 18:8 Rep 17:16 ††† 18:9 Esi 26:17; 27:30-35

††† 18:11 Esi 27:36 § 18:12 Esi 27:12,13,22 †† 18:15 Esi
 27:31,36 ††† 18:16 Rep 17:4 §† 18:17 Ais 23:14; Esi 27:27-29
 §†† 18:18 Esi 27:32

magöḡhalö hadö böḡ nöp ur göp, a ginaböl.

²⁰ “Pen God nipe gö Babilon böḡ nöp pa jö ma jö gi midöp u,

kale kumi kabö adö laḡ midpim gau paj hagmim obi ale ale gimim miñ miñ gimim!

God gö, bi si udep nibi anibu böḡ nöp ap lug paköp u,

kale Krai nibi bi nipe midpim gau abe,

Krai manö aij nipe ud arep bi gau abe,

God manö hagep bi gau abe, kale obi ale ale gimim miñ miñ gimim!

Nipe kalöp gi naj ga u niḡöm

God nipe nip manö kub hagöm,

nip pen ilön kub yabiñ ñöb me u,” a ga. †

²¹ Pen magö anibu, ejol klö ke yabiñ ap, kabö kub yabiñ wid magö pak hib jaköm plaua gipal kabö u rö ap ud ñig solwara aḡ au ud yuöm haga,

“Anig unbö rö nöp daun kub ke yabiñ Babilon

ud waḡ gi yulö hainö nibi bi kuöyaḡ niḡagnaböl. ††

²² Babilon nibi bi miñ miñ göl gi, nan gida rö paköl gi, gabu paköl gi, aḡiḡ magö pu göl gi, midageinaböl.

Wög adö ke ke gipal rö u, gagnaböl.

Wid magö pak hib jaköm plaua gipal rö u, gagnaböl.

‡

²³ Nibi bi lam mailö daun kub aḡ anibu kuöyaḡ niḡagnaböl.

Nibi bi ñilö udöm, miñ miñ göm, gagnaböl.

Nibi bi ne sikim gimidal gau,

ram minöḡ ke ke gau bi kub yabiñ midmidal.

Pen nibi bi ne kuj göm, manö piral hagöm gilo,

nibi bi ram minöḡ ke ke gau

niḡöm magöḡhalö hain göm

anig unbö rö nöp gi naj gimidal. ‡†

²⁴ “Babilon nibi bi gau nöp,

God manö hagep bi nipe gau kalip al pak löm,

nibi bi nipe gau kalip al pak löm, gimidal.

Nibi bi minöḡ naböḡ iḡ i al pak limidal gau magöḡhalö iḡ u me Babilon nöp.

Anig göp rö, God nip pen ilön kub yabiñ u ñöb,” a ga.

‡†

19 Ejol klö ke yabiñ u manö anibu hag pis ga niḡöm yad gu kub yabiñ apdi niḡnö. Gu anibu, nibi bi iru nöp kumi kabö adö laḡ miñ miñ göl gi, meg miḡan dap ranöm hagla,

“God hib nipe hagno adö araḡ!

God hon nöp nibi bi ud kamiḡ yuab.

God hon nöp mailö aij ke halö midöp.

God hon nöp bi klö ke yabiñ midöp.

² God hon manö kub hagöm, manö ud asik aij göm,

nibi bi gau kalip pen niḡö nöp ñöb.

Bi si udep nibi naj yabiñ anibu,

bi si udöm aip gi aḡöm gö,

nibi bi ram minöḡ ke ke gau nibö apöm,

nipe geia u niḡöm, anig unbö rö nöp gi naj geila.

Nibi anibu nipe God nibi bi nip wög gimidal gau al pak la u me,

God nipe nip manö kub hagöm pen ilön kub ñöb,” a gila. ‡†

³ Anig hagöm, kauyaḡ meg miḡan dap ranöm hagla, “God hib nipe hagno adö araḡ!

Daun kub ke yabiñ Babilon in hadu göm,

hadu u pör pör nöp ap rannab,” a gila.

⁴ Anig hageila, bi manö ud asikep ñin juöl aḡi ap ado gi da miḡau miḡau (24) gau abe, nan kamiḡ miḡau miḡau gau abe, God sea kiḡ adö asik mideia iḡ au kugom yimöm he göm hagla,

“Niḡö yabiñ!

God hib nipe hagno adö araḡ!” a gila.

⁵ Anig hageila, manö ap sea kiḡ mideia au gilaḡ nibö hagöm haga,

“Kale nibi bi ramö gau abe, nibi bi gep gau abe,

God hon nip wög gimim nip piñiḡ gipim gau

magöḡhalö hib nipe hagpe adö araḡ,” a ga.

Krai nibi bi nipe gau kalip ud ram minöḡ nipe arö, miñ miñ ginaböl

⁶ Pen magö u yad gu kub yabiñ ap, ñig hij big hagöp rö aka rimu hagö milöbö arab u rö, apdi niḡnö. Gu anibu, nibi bi iru yabiñ nöp meg dap ranöm hagla,

“God hib nipe u hagno adö araḡ!

God Bi Kub hon u Bi klö ke yabiñ.

Nipe Kiḡ midöm nibi bi gau

kalip magöḡhalö abad midöp. ‡††

⁷ Anib u, aij gö niḡöl gi miñ miñ gun;

Gor nipe Bi klö ke yabiñ midöp u niḡun,

hib nipe hagno adö araḡ.

Nihön giḡig: Sipsip Pi u nibin nipe udnab ñin u auöp rö,

nibi u ram nipe arniḡ, nan gi jin göl gi midöp. §

⁸ Linin ud waḡiḡ uḡ rud mimailö göl gi midöp ap,

God nibin nipe nip ñö yimöb,” a gila.

Linin waḡiḡ aij anibu iḡ u, God nibi bi nipe gi aij gila anib gau me u.

⁹ Pen ejol anibu yip haga, “God manö niḡö yabiñ hagöp u, manö nipe rimnap hagnö kalä kliñ rikmön. Nipe hagöp, ‘Nibi bi Sipsip Pi u wiñ alö amöm nipe aip nan kub ñiḡnaböl gau, miñ miñ yabiñ ginaböl,’ a göp” a ga. §†

¹⁰ Pen ejol anibu anig hagö, yad ma iḡ nipe au kugom yimem, nip sabe ginam, a ginö u pen yip haga, “Ne anig gagmön! God aḡi nöp nip sabe gimön. Kale abe, aḡ mam kale gau abe, Jisas manö aij nipe u niḡ udmim hagöp rö gipim rö u, yad u rö nöp bi God nip wög gi ñeb bi ap midpin. Jisas manö niḡö hag waiö la manö aij u nöp udöm, God manö hagep bi nipe gau manö hagpal,” a ga. §††

† 18:20 Ais 44:23; Dud 32:43; Jer 51:48 †† 18:21 Jer 51:63-64; Esi 26:21 ‡ 18:22 Ais 24:8; Esi 26:13 ‡† 18:23 Jer 7:34; 16:9; 25:10 ‡† 18:24 Jer 51:49; Rep 17:6

‡†† 19:2 Dud 32:43; Rep 6:10 ‡†† 19:6 Rep 14:2 § 19:7 Ais 61:10; Rep 21:2 §† 19:9 Mad 22:2-3 §†† 19:10 Ap 10:25,26; Rep 22:8-9

Krais kaj hos rud adö laŋ asiköm ajeia

¹¹ Pen magö u niŋnö, kumi kabö adö laŋ miŋan hiika niŋöm bi ap kaj hos rud ap adö asik mideia. Bi kaj hos adö asik mideia bi aniŋbu, hib niŋe miŋöp: hib ap Ciŋ Göp, hib ap Kabö Rö. Niŋe niŋi bi gau kalip manö kub hagöm, manö ud asik aij göm, pen ilön ñöb u, haŋöwaŋö ñagöp, giŋpal rö nöŋ niŋöm ñöb. Aniŋ unbö rö nöŋ u, niŋi bi gau aip pen pen göm al ridik yuöp u, gasi niŋ aij göm, manö ud asik aij göm, pen pen göm al ridik yuöp. ^{†12} Amgö niŋe u mab miŋaŋ rö. Kiŋ rol giŋpal usajiŋ bad iru nöŋ nabic adö niŋe laŋ lö mideia. Haŋ romaŋ niŋe au hib ap mideia. Pen hib aniŋbu, niŋi bi riŋnap niŋagpal; niŋe ke nöŋ niŋöb. ^{††13} Waŋij li mideia u, hagape riŋ lö hagape halö mideia. Pen hib niŋe u, “God Manö.” ^{†14} Ami Bi kumi kabö adö laŋ au niŋö gau, waŋij rud uŋ yabiŋ ke ke löm, kaj hos rud adö gau ke ke asiköm, niŋ hain gila. ¹⁵ Meg miŋan niŋe yaŋ, ru miŋö kid yabiŋ ap apjaka. Ru miŋö kid aniŋbu udöm, niŋi bi ram miŋönŋ ke ke gau aip pen pen göm al pak löm, ain ur miŋö ap udöm, kalip abad mideinab. Pen God hag la ñin aniŋbu, God Bi Kub, Bi klö ke yabiŋ u, niŋi bi gi naiŋ göm niŋ jŋ niŋnaböl gau kalip mulu kal yabiŋ niŋöm, wain magö rö udöm, God wain magö abhib jakep ka miŋan u yuöm, Bi kaj hos rud adö asik miŋöp aniŋbu kalip pak hib jaknab. ^{††16} Pen waŋij miŋö niŋe u abe, ma kuwiŋ niŋe u abe, hib ap kaliŋ kliŋ rikla mideia:

KIŊ GAU KIŊ KALE U BI KUB GAU BI KUB KALE U †

¹⁷ Pen yad niŋnö, ejol ap sidö aŋ au giŋlaŋ urak miŋö niŋöl gi, yaur u göm ajeila gau kalip wiŋ kub alöm haŋa, “God kalöp nan magö kub ñinŋig gab u, magöŋhalö apim magum giŋmim! ^{†††18} Aumim, kiŋ gau haŋ romaŋ kale ñiŋmim, ami bi abad miŋdep bi kub gau haŋ romaŋ kale ñiŋmim, ami bi klö gau haŋ romaŋ kale ñiŋmim, kaj hos gau haŋ romaŋ ñiŋmim, bi kaj hos ud ajpal gau haŋ romaŋ ñiŋmim giŋmim. Pen niŋi bi nagŋ wög giŋpal gau, niŋi bi gasi kale ke wög giŋpal gau, niŋi bi hib kub miŋöp gau, niŋi bi hib miŋdagöp gau magöŋhalö, haŋ romaŋ kale ñiŋnabim,” a ga.

¹⁹ Pen magö u niŋnö, nan hapeb u abe, kiŋ miŋönŋ nabönŋ it i ke gau niŋö gau niŋö abe, Bi kaj hos rud ud ajöp u aip, ami bi niŋe gau aip pen pen giŋig, ami bi kale gau dap magum gila. ²⁰ Aniŋ geila u pen Bi hos rud ud ajeia u, nan hapeb u abe, bi niŋe niŋi bi gau kalip manö piral hagöm nan gagep rö ga u abe, kalip ud sisi göm, mab miŋaŋ salpa halö inmiŋöp ñiŋ waŋö yaŋ yua. Pen nan hapeb bi niŋe u niŋe nöd niŋi bi iru nöŋ manö pir alö, nan hapeb kliŋ u udöm, nan ana niŋe rö gila u, sabe gila. ^{†††}

²¹ Pen Bi kaj hos rud ud ajeia u, ru miŋö kid meg miŋan niŋe yaŋ niŋö apjaka aniŋbu ami bi gau kalip magöŋhalö al pak lö, yaur gau apöm haŋ romaŋ kale gau ñiŋ ñiŋ wasö niŋöm arö gila.

Seden nagŋ miŋö mi unbö wan dausan innab

20 Pen magö u niŋnö, ejol ap uŋöm miŋan mauŋiŋ juaga ki rib u abe, sen klö yabiŋ bol u abe, ñi-magö niŋe u udöl göm, kumi kabö adö laŋ niŋö auajiŋ. ⁵² Dapöm, re ubiŋ u, re hadame dagol niŋö u, niŋ ud sisi göm, niŋi bi ram miŋönŋ ke ke gau kalip kuöyaŋ piral ganiŋm, a göm, nagŋ adik dam uŋöm miŋan mauŋiŋ juaga aniŋ yaŋ yuöm, ajönŋ gi ñöm, piŋdönŋ gi aij yabiŋ ga. Geia u me, niŋe aniŋ gau nagŋ miŋö miŋö, mi unbö wan dausan arö, kuöyaŋ u hubik yuö apöm, pro magö ap yiŋariŋ gi ajeinab. Re hadame piral gep aniŋbu me, kijaki u, Seden nöŋ. ^{5†}

⁴ Pen niŋnö, niŋi bi riŋnap ana kale kiŋ sea asikep adö ke ke gau asik mideila. Niŋi bi aniŋ gau, God hagö kale niŋi bi gau kalip manö kub hagöm manö ud asikniŋ geila. Pen niŋi bi aniŋ gau, nan hapeb u niŋ ke abe, ana niŋe rö gila nan u abe sabe gagöm, kliŋ niŋe nabic kale laŋ aka ñimagö kale u udagöm, Jisas manö aij niŋe niŋi bi gau kalip waiö hag ñöm, God Manö hagöp rö nöŋ göm geila niŋöm, kalip nabic cög rib gi dö gila. Yad niŋöl gi miŋainö niŋöl gi, ana aniŋ gau kamiŋ löm, Krais aip niŋi bi gau kalip kiŋ rö abad miŋlö miŋlö, mi wan dausan u ina. ^{5††5} (Pen niŋi bi riŋnap umla gau, ñin aniŋbu urakagla. Mi wan dausan u ina, hainö urakla.) Manö hagabin i, God niŋe nöd gö niŋi bi aniŋ gau urakla u nöŋ hagabin. ⁶ Niŋi bi nöd uraknaböl gau, God niŋi bi niŋe ke nöŋ miŋöm aij gö niŋöl gi miŋi miŋi yabiŋ göl gi mideinaböl. Kauyaŋ umagnaböl. Kale God Krais kalip apil miŋau sabe gep niŋi bi rö wög gi ñöl gi miŋöm, Krais aip niŋi bi gau kalip kiŋ rö abad miŋlö miŋlö, mi wan dausan u innab. ^{5†}

Seden ilön kub udnab

⁷ Mi wan dausan aniŋbu ap arnab niŋöl gi, God ejol niŋe gau kalip hageinab, Seden niŋ nagŋ hubik yulö, ⁸ amöm niŋi bi ram miŋönŋ it i ke ke gau magöŋhalö miŋpal gau kalip manö piral hagnab. Niŋi bi aniŋ gau me, Gog aip Megog aip. Seden kalip magöŋhalö ñip gi dauö, kale pen pen giŋig aunaböl. Niŋi bi pen pen giŋaböl aniŋ gau, kabö kuŋup ñiŋ solwara goŋ gau iru nöŋ miŋöp rö nöŋ mideinaböl. ^{5††9} Kale miŋan gau miŋan gau niŋö apöm, daun kub God niŋi bi niŋe han mideila, daun kub God niŋe miŋmagö löp aniŋbu nöŋ, big giŋgabö geila. Daun big giŋgabö gila u pen adŋ mab miŋaŋ kumi kabö adö laŋ niŋö apöm, kalip in habik ara. ^{5††10} Pen God ejol niŋe gau, kijaki niŋi bi gau kalip manö piral hagöm ñip gi daua u, niŋ dam ñiŋ waŋö mab miŋaŋ salpa halö inab yaŋ ud yula. Nan hapeb u aip, bi niŋe niŋi bi gau kalip manö piral haga u aip, nöd ñiŋ waŋö aniŋ yaŋ yulö miŋailö. Mailö abe, sib abe, pör pör nöŋ ilön mab udöl gi mideinaböl. ^{5†}

† 19:11 Rep 1:5; 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 †† 19:12 Dan 10:6; Rep 1:14; 2:17 †† 19:13 Ais 63:1-3; Jon 1:1, 14 ††† 19:15 Sam 2:9; Rep 1:16; 14:20 ††† 19:16 Rep 17:14 †††† 19:17 Esi 39:17-20 †††† 19:20 Rep 13:12-17; 20:10

§ 20:1 Rep 9:1 §† 20:2-3 Jen 3:1; Rep 12:9 §†† 20:4 Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rep 13:17 §†† 20:6 Rep 1:6 §††† 20:8 Esi 38:2,9,15-16 §† 20:9 2Ki 1:10 §† 20:10 Sam 11:6; Rep 19:20; 21:8

Manö kub hainö yabiŋ u

¹¹ Pen sea kiŋ rud kub yabiŋ ap abe, Bi adö anibu asiköl midajip u abe niŋnö. Bi Kub niŋe au midö niŋöl göm, minöŋ naböŋ it i abe, kumi kabö adö laŋ abe, adiŋ böŋ nöp piŋiŋ gi ke gau arö, kuöyaŋ niŋagiŋ.
¹² Pen yad niŋnö, niŋi bi kub midöm umla gau abe, niŋi bi ramö gau midöm umla gau abe, magöŋhalö apöm sea kiŋ it anib au urak midlö niŋöl gi, köp rimnap ud piŋaila. Köp ap, niŋi bi kale kamiŋ midöl gi, gila gila rö niŋöm, kali kliŋ rikla. Köp anibu ud piŋaiöm, köp ap ud piŋaila. Köp hain nibö ud piŋaila u, niŋi bi pör pör kamiŋ mideinaböl hib kale kali kliŋ rikla. Ud piŋaila niŋöm God niŋe niŋi bi umla gau niŋön niŋön gila u niŋöm, manö ud asiköm, kalip nime la. ^{†13} Pen niŋi bi niŋ solwara aŋ gau umla gau arlö niŋöl gi, God niŋe kalip manö kub haga. Umeb Magö u abe Wip Ana Ram u abe niŋi bi umöm am abad mideila gau kalip magöŋhalö dam niŋlö niŋöl gi, kale ke ke niŋön niŋön gila u niŋöm, God kalip manö kub haga. ^{††14} God niŋe aniŋ ga niŋöm, Umeb Magö u abe Wip Ana Ram u abe, God hagö kalip miŋöŋ dam mab miŋaŋ inab waŋö yaŋ ud yula. Mab miŋaŋ inab waŋö arbal u, Kuöyaŋ Umnaböl, a giŋal. ¹⁵ Pen niŋi bi pör pör kamiŋ mideinaböl gau hib kale kali kliŋ rikla köp anibu, niŋi bi an an hib kale köp anibu midageia, God hagö, kalip magöŋhalö u rö nöp dam mab miŋaŋ inab waŋö yaŋ ud yula.

Minöŋ naböŋ it i abe, kumi kabö adö laŋ abe ke hain nibö la

21 Midem niŋnö, minöŋ naböŋ giŋön nibö abe, kumi kabö giŋön nibö abe mideia. Minöŋ naböŋ nöd nibö u abe, kumi kabö nöd nibö u abe hadö ur göm midageia. Niŋ solwara nöd midmidöp u, u rö nöp hadö ur göm midageia. ^{‡2} Pen yad niŋem niŋnö, God gö Daun Kub Uŋ u, Jerusalem giŋön nibö u, kumi kabö adö laŋ au nibö auajip. Daun Kub Uŋ anibu, niŋi gau bi udnig, waŋiŋ kliŋ aij löm abad midpal rö u mideia. ^{‡†}

³ Pen yad apdi niŋnö, sea kiŋ mideia aŋ au nibö, manö kub wiŋ al hagöm haga, "Miŋi riköm, God niŋe ke niŋi bi gau aip ram gi löm mideinab. Niŋe niŋi bi gau aip han mideinab niŋöm kale niŋi bi niŋe mideinaböl. God niŋe ke kalip aip midöm, God kale mideinab. ^{‡‡4} Niŋe amgö niŋ amgö kale midöp u magöŋhalö fik gi yunab. Niŋi bi umagnaböl; miŋör udö, mög gö miŋöŋ gagnaböl; ilön udagnaböl. Niŋön giŋig: minöŋ naböŋ nöd nibö u had ur göm uri midagöp," a ga. ^{‡‡†}

⁵ Pen Bi kiŋ sea adö asika u yip haga, "Yad nan magöŋhalö giŋön nibö gi labin," a ga. Aniŋ hagöm yip haga, "Manö hagabin i kali kliŋ rikmön. Manö anibi, manö niŋö yabiŋ, niŋi bi gau böŋ nöp niŋ udöl," a ga. ^{‡‡‡6} Aniŋ hagöm yip haga, "Nan uri hagajin gau

† 20:12 Dan 7:9-10; Mad 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; Rep 13:8
 †† 20:13 Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rep 2:23; 22:12 ‡ 21:1 Ais 65:17; 2Pi 3:13 ‡† 21:2 Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; Rep 3:12 ‡‡ 21:3 Lep 26:11,12; Esi 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 ‡‡† 21:4 Ais 35:10; 65:19; Rep 7:17 ‡‡‡ 21:5 2Ko 5:17

magöŋhalö hadö giŋin. Yad hadame dagol gau midmidin, hainö pör nöp pör nöp mideinabin. Yad nöp giŋö, nan gau magöŋhalö it göm midöp. Yad nöp giŋö, nan gau magöŋhalö ur giŋig giŋab. Niŋi bi an niŋ nan gainim, kalip hagnö, niŋ ilam nibö niŋ kamiŋ magö niŋe u niŋnaböl; rauagnaböl, yihariŋ nöp niŋnaböl. ^{§7} Niŋi bi marö auö, gasi iru niŋagöm, yip ciŋ göl gi nöp mideinaböl gau, kalip nan hagajin i magöŋhalö niŋabin. Yad Nap kale midnö, kale niŋ pai yad mideinaböl. ^{§†8} Pen niŋi bi God niŋ ciŋ giŋo, hanip marö aunab a göm piŋiŋ giŋal gau; niŋi bi yip niŋ udöm arö giŋal gau; niŋi bi nan naij yabiŋ nan gac yabiŋ giŋal gau; niŋi bi wip albal gau; niŋi si bi si giŋal gau; niŋi bi kuj giŋal gau; niŋi bi god piral nan yihariŋ gau sabe giŋal gau; niŋi bi manö piral hagpal gau; kale magöŋhalö am mideinaböl niŋ waŋö mab miŋaŋ salpa halö inab u. Niŋi bi miŋan anibu arnaböl u, Kuöyaŋ Umnaböl, a giŋipun," a ga. ^{§††}

Jerusalem giŋön nibö

⁹ Ejol unbö mudun jir nöd kinaŋ kale dauajal gau, ejol aŋi ap apöm yip haga, "Auö, Sipsip Pi u, niŋi niŋe udnig gab u, niŋi anibu nöp yamnö niŋnabön," a ga. ¹⁰ Aniŋ hageia, God Ana u yip ba lö niŋöl gi, ejol u yip udöm, dam ram minöŋ no ilö kub yabiŋ i adö giŋaŋ ap amöm, yip yamö niŋnö, Daun Kub Uŋ u, Jerusalem u, God kumi kabö adö laŋ midöp au nibö auajip. ^{§†11} God Jerusalem giŋön nibö u yuö auö niŋöl gi niŋnö, God niŋe mailö aij ke halö miŋailö gab rö u, daun anibu u rö nöp mailö aij ke halö miŋailö gajip. Daun kliŋ aij anibu kabö aij aij mani iru rauap rö, kabö jaspera miŋailö göp rö u, miŋailö göm mideia. ^{§††12} Kabö waryö miŋöl yabiŋ Jerusalem giŋön nibö u giŋabö göm, adan ramö unbö miŋan laŋ gau mideia. Adan ramö unbö miŋan laŋ gau ajöŋ ke ke mideia. Pen ejol unbö miŋan laŋ adan ramö ajöŋ anib gau ke ke abad mideila. Adan ramö ajöŋ anib gau, naböŋ adö laŋ Juda it ke ke unbö miŋan laŋ midpal rö, ajöŋ unbö miŋan laŋ gau ke ke kali kliŋ rikla. ^{§††13} Adan ramö ajöŋ anib gau: ain adö miŋ miŋhau niŋaŋ; usiŋ adö jir miŋhau niŋaŋ; got lödaŋ miŋhau niŋaŋ; got lödaŋ miŋhau niŋaŋ. ¹⁴ Pen waryö anibu nöd it göm, kabö miŋöl kub unbö miŋan laŋ miŋlöbö li li udöm, hainö waryö gila adö anibu. Kabö miŋöl kub anib gau, Sipsip Pi manö ud arep bi unbö miŋan laŋ gau, hib kale gau kali kliŋ rikla.

¹⁵ Ejol yip manö hagajip anibu ilöŋ kabö gol udöm gila ap udöl mideia. Ilöŋ anibu rö udöm, nan ap ilöŋ adip adip löm, nan anibu miŋöl aige gö rö midöp u wö ral niŋbal. Pen ejol ilöŋ anibu udöm daun kub anibu li niŋniŋ geia; adan ramö ajöŋ abe, kabö waryö abe, daun kub magöŋhalö li niŋniŋ geia. ^{§††16} Pen ejol niŋe ilöŋ anibu udöm, daun nime u ilöŋ u ud adip adip löm, daun kub anibu miŋöl aige gö rö midajip u wö ral niŋö, yad niŋnö, miŋ nibö jir dwelp dausan sidadia ara; lö-

§ 21:6 Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; Rep 1:8,17; 22:17 §† 21:7 2Sa 7:14; Sam 89:26-27 §†† 21:8 Mad 25:41; Hib 10:38-39; Rep 20:15; 22:15 §† 21:10 Esi 40:2 §†† 21:11 Ais 60:1-2,19 §† 21:12 Esi 48:30-35 §† 21:15 Esi 40:3; Rep 11:1

daŋ niḃö lödaŋ dwelp dausan sidadia ara. Pen gilaŋ gi ke midageia, adip adip anibu nöp dwelp dausan sidadia ara. ^{†17} Pen ejol anibu niḃe ilöŋ anibu udöm, daun kub waryö giḡabö ga u, niḃi bi ilöŋ löm wö ral niŋbal rö wö ralöm, minöŋ yaŋ niḃö naböŋ adö laŋ wö ral niŋö, yad niŋnö, kiubid unbö ñin juöl mudun jiŋ ado gi da miḡau miḡau (144) ara. ^{††18} Waryö anibu, kabö jaspä a giḡal u udöm gi lö mideia. Daun kub u, kabö gol aij aij glas rö kid yabiḡ göl midöp u nöp udöm gi lö mideia u me, kid yabiḡ göl mideia. ^{††19} Kabö milö kub, kabö waryö it yaŋ mideia gau, kabö aij aij mani kub rauēp ke ke iru nöp udöm, kabö milö kub unbö miḡan laŋ anib gau gi lö mideia. Naböŋ wañiḡ niḃö yaŋ kabö jaspä u gi lö mideia; naböŋ yigwö aŋ niḃö u kabö mu, sapaia u gi lö mideia; naböŋ yigwö niḡaŋ niḃö u kabö kamiŋ kamiŋ bö, aged u gi lö mideia; naböŋ yigwö milö u kabö kikasiŋ bö, emral u gi lö mideia; ²⁰ naböŋ mamid u kabö aḡi abe rud abe uḡ maḡi gi midöp, sadoniks u gi lö mideia; naböŋ kagoḡ jiŋ u kabö aḡi, kanilian u gi lö mideia; naböŋ mudun u kabö uhaḡin, krisolaid u gi lö mideia; naböŋ raleb u kabö kikasiŋ bö, beril u gi lö mideia; naböŋ ajiḡ u kabö uhaḡin ke yabiḡ, dopas u gi lö mideia; naböŋ siduŋ laŋ u kabö kikasiŋ bö abe uhaḡin abe uḡ maḡi gi midöp, krisopres u gi lö mideia; naböŋ agiḡ laŋ u kabö aḡi, haiasin u gi lö mideia; naböŋ miḡan laŋ u kabö mu, amedis u gi lö mideia. ²¹ Adan ramö ajiŋ unbö miḡan laŋ gau, magö kaḡum kibap miḡep rö rud gab, pöl a giḡal kub ke yabiḡ unbö miḡan laŋ udöm gi lö mideia. Daun kub anibu, lor gau kabö gol aij aij glas rö kid göl midöp u nöp udöm gi lö mideia u me, kid yabiḡ göm mideia. ²² Pen daun kub anibu yad God sabe gep ram ap niŋagnö. God Bi Kub, Bi klö ke yabiḡ u abe, Sipsip Pi u abe midpil rö, God sabe gep ram ap midagöp; kale apil miḡau God sabe gep ram midpil. ²³ Pen God mailö aij ke yabiḡ niḃe miḡailö göm, Sipsip Pi lam mailö gab rö u miḡailö göm giḡil rö, daun anib au sidö rakin wög ap midagöp. ^{††24} Niḃi bi ram minöŋ ke ke gau niḃö apöm daun anibu am mideinaböl gau, mailö aij anibu niŋöl gi ajeinaböl. Kiŋ minöŋ naböŋ it i ke ke gau niḃö daun anibu am mideinaböl gau, nan niḡön niḡön aij, nan niḡön niḡön mailö halö ram kale giḡa gau, halö dam daun kub raul miḡan anibu am mideinaböl. ^{††25} Pen daun anibu, ajiŋ gau giñagnaböl; sibön auagnab niŋöm ajiŋ pör pör hiiköl nöp mideinab. ^{††26} Niḃi bi ram minöŋ ke ke gau niḃö apöm daun anibu am mideinaböl gau, nan niḡön niḡön aij, nan niḡön niḡön mailö halö ram kale giḡa gau, halö dam daun kub raul miḡan anibu am mideinaböl. ²⁷ God niḡ asi masi göp nan u, daun raul miḡan anibu aröl rö lagnab. Niḃi bi god piral sabe göm gi naji yabiḡ giḡal gau, daun raul miḡan anibu aröl rö lagnab. Niḃi bi pör pör nöp kamiŋ mideinaböl köp anibu yaŋ, Sipsip Pi hib kale kalḡ kliñ riknab gau nöp, daun raul miḡan anibu arnaböl. ^{†††}

† Grik manö hagöm 12,000 sidadia a ga u, 2,200 kilomida rö.
 †† Grik manö hagöm kiubid unbö ñin juöl mudun jiŋ ado gi da miḡau miḡau (144) a ga u, mida unbö ñin juöl miḡau niḡaŋ ado gi da mamid u (65) rö. † 21:18 Ais 54:11-12 †† 21:23 Ais 60:19-20;

Ñiḡ Kamiŋ Magö Ñeb u

22 Ejol anibu, ñiḡ kamiŋ magö ñeb u yip yamö niŋnö. Ñiḡ auajiḡ anibu, glas miḡailö göp rö miḡailö gi auajiḡ. Ñiḡ anibu, God aip, Sipsip Pi u aip, sea kiŋ kale apil miḡau asiḡpil au giḡaŋ niḃö ilam juöm, ^{§2} daun kub lor aŋ au amöm ara. Ñiḡ goḡ böŋ böŋ mab ñiŋöm pör pör mideinaböl mab u rana. Mab ur anibu, mi aḡi aḡi rakin ke ke miḡan laŋ u nöp, pör nöp magö pilöp. Pen mab uḡaŋ anibu, niḃi bi ram minöŋ ke ke gau niḃö kalḡ gö kamiŋ linim rö nöp midöp. ^{§†}
³ Daun kub anibu, God niḡ asi masi göp nan u midagöp. God aip, Sipsip Pi u aip, sea kiŋ kale u daun kub aŋ au mideinab. God niḃi bi niḃe gau, niḡ wög gi ñöl gi mideinaböl. ⁴ Daun kub anibu, God niḃi bi niḃe gau Sipsip Pi mulu adḡi niḃe u niŋnaböl. Sipsip Pi hib niḃe u nable kale laŋ kalḡ kliñ rik lölö mideinab. ^{§††5} Sibön auagnab. God Bi Kub u mailö kale u mideinab u me, hapö miḡaŋ abe, sidö abe wög ap midageinab. Kale pör nöp pör nöp kiŋ rö mideinaböl. ^{§†}

Söl midöp Jisas aunab

⁶ Pen ejol anibu yip haga, “Manö hagabin anibi manö piral wasö; manö niŋö yabiḡ. God Bi Kub, Ana niḃe bi manö hagep niḃe gau kalḡ gasi ñö manö niḃe hagmidal God anibu nöp, yip yuö apem, söl midöp giḡab manö u hag ñabin,” a ga. ^{§††}

⁷ Jisas manö hagöm hagab, “Niŋim! Söl midöp niḡabin. Nan niḡön niḡön hainö giñiḡ gab u, buk anibi midöp. Niḃi bi an manö anibi niŋ udöm, hagöp rö giḡaböl gau, aij gö niŋöl gi miñ miñ giḡaböl,” a göp. ^{§†}

⁸ Yad Jon, ejol manö hagajiḡ u abe, nan niḡön niḡön gajiḡ u abe magöŋhalö niŋnö. Pen ejol manö hagajiḡ u abe, nan niḡön niḡön gajiḡ u abe magöŋhalö niŋ piḡ gem, ap lug ejol anibu ma it niḃe au kugom yimem, niḡ sabe giḡam, a giñö u pen ^{§†9} yip haga, “Wasö! Yip aniḡ gagmön; God niḡ nöp sabe giḡmön. Ne God niḡ wög gi midpan u, namam God manö hagep bi gau abe, niḃi bi manö midöp buk aŋ anibi hagöp rö giḡal gau abe, kale God niḡ wög giḡim rö, yad u rö nöp God niḡ wög giḡim,” a ga.

¹⁰ Pen ejol anibu yip haga, “Hainö giḡab manö kali kliñ rikpan yagol u, ud mamoc giḡmön gau pi gi lagmön; söl midöp, manö kali kliñ rikpan rö magöŋhalö giḡab. ¹¹ Anib u niŋöm, niḃi bi gi naji giḡal gau, kale u rö nöp nagḡ naji adö u nöp göl gi midaiöl; niḃi si bi si giḡal gau, kale adö anibu nöp göl gi midaiöl; niḃi bi gi aij giḡal gau, kale adö aij anibu nöp göl gi midaiöl; niḃi bi uḡ midpal gau, kale unbö rö nöp uḡ midaiöl,” a ga. ^{§†12} Jisas manö hagöm hagab, “Niŋim! Söl midöp niḡabin. Ñin anibu, kale niḃi bi yad gau niḡön niḡön giḡim u niŋem, pen u rö nöp nan aij ñinabin. ^{§†13} Yad hadame dagol gau midmidin, hainö pör nöp pör nöp

Rep 22:5 †† 21:24 Ais 60:3,5 ††† 21:25 Ais 60:11 ††† 21:27 Ais 52:1; Esi 44:9; 1Ko 6:9-10 § 22:1 Esi 47:1 §† 22:2 Jen 2:9; Esi 47:12; Joe 3:18; Sek 14:8 §†† 22:4 Mad 5:8; Rep 3:12 §† 22:5 Dan 7:18,27; Rep 5:10; 20:6; 21:23,25 §†† 22:6 Rep 1:1 §† 22:7

mideinabin. Yad nöp gınö, nan gau magöñhalö it göm midöp. Yad nöp gınö, nan gau magöñhalö ur gınig ginab. It u yad nöp, piñ u yad nöp midpin. †

¹⁴“Nibi bi watij kale ñig li aij ginaböl gau, miñ miñ ginaböl. Mab magö ñij pör pör mideinaböl u ñinö, kale ñijöm am daun kub raul migan anibu arnaböl.

^{††15}Pen kain hapeb gau, daun anibu aröl rö lagöp. Nibi bi kuj gıpal gau, nibi si bi si gıpal gau, wip albal gau, nan yihariñ gau god hon a göm sabe gıpal gau, manö piral hıgal gau, kale höñ yañ nöp mideinaböl.

¹⁶“Yad Jisas, ejol yad u hag yunö, amöm kalöp nibi bi yad cöc ram minöñ ke ke gau midpim gau, kalöp manö yad anibi hag ñöb. Yad me, Depid rikö, riklö rik dam dapil gilö, Bi Kub mideinab a gıla u nöp yad midpin. Yad me, gapı pagın kub ram runig gö niñöl gı, ap rannab, a gıpal u nöp yad midpin,” a ga. ‡

¹⁷God Ana u abe, Bi nibi udnab nibi anibu abe, “Aue!” a gıpil.

Rep 1:3 §† 22:8 Rep 19:10 §§† 22:11 Dan 12:10 §§† 22:12 Ais 40:10; Jer 17:10; Rep 2:23 † 22:13 Ais 44:6; Rep 1:8,17; 21:6 †† 22:14 Jen 2:9; 3:22 ‡ 22:16 Nab 24:17; Ais 11:1,10; Ro 1:3; Rep 2:28; 5:5

Nibi bi manö anib i niñeinaböl gau u rö nöp, “Aue!” a göl.

Kale nibi bi ñig nan göp gau magöñhalö auim! Au-mim, ñig kamiñ magö ñeb u yihariñ ud ñijim. ‡

¹⁸Nibi bi manö buk anibi midöp amgö li niñöm haglö, kale niñmim gau, nan niñön niñön hainö ginim manö u niñ aij gimim. Nibi bi rimnap manö anib i niñöm, manö rimnap halö uł maı geinaböl u, God kalip pen ilön ñöm gö, marö kub buk anibi hagöp rö halö udnaböl. ^{††19}Pen nibi bi manö anib i, naböñ rimnap udagun a göm arö geinaböl u, God kalip pen mab magö ñij pör pör mideinaböl hagöp u wasö gö ñijagnaböl; Daun Kub Uł am mideinaböl hagöp u abe wasö gö aragnaböl.

²⁰Bi manö kalı ktiñ rikpin anibi hagöp Bi u hagöm hagöp, “Yau! Söl midöp ninabin,” a göp.

Anib unbö rö aij! Bi Kub Jisas, ne aumön!

^{†††21}Bi Kub hon Jisas kalöp God nibi bi niñe mög gö abad mid aij göl gı midainim. Anib unbö rö aij.

†† 22:17 Ais 55:1; Rep 21:6 ‡† 22:18 Dud 4:2; 12:32 ††† 22:20 Rep 2:16